

הוצאת "גנזי קדם" בארץ-ישראל.

גנזי-קדם

מאסף מדעי

לתקופת הגאונים

ספר ראשון

ערוך על-ידי

ד"ר בנימין מנשה לוין

חיפה. אי"ת תרפ"ב

בדפוס רפאל ח. היהן, בירושלים.

מ ק ד ש

לנשיא ישראל וחכמיו בצרפת

הרב הבולל

פרופיסור ישראל לוי הי"ד

בכבוד ויקר

מאת העורך

ראשי-תיבות.

אנ"י	—	אור זרוע.
גמ"ם	—	גאוני מורח ומערכ.
ה"ג	—	הלכות גדולות.
סדר"ע	—	סדר רב עמרם גאון.
שעי"צ	—	שערי צדק.
שע"ת	—	שערי תשובה.
תגי"ה	—	תשובות הגאונים הרכבי.
תג"ל	—	תשובות הגאונים ליק.

מכתב אל העורך.

(בסקום הקדמה)

ידיד-לבי !

שמחתי מאד, חביבי, באור חדש, גנוי-קדש, מתקופת הגאונים, אשר נגלה אלי- מידך. הנני קורא לך, יקירי, בפה מלא : ישר כתיך, אריה ! לך בכתך זה אשר החל רוח ד' לפעמך מני-קדם ותצלח את בית-ישראל בתורה ובתעודה להביא לנו אורות-מאפל, אצורות קדש מגנוי-נסתרות באוצרות-עולם הגדולים. ומי כמוך, יקירי וחביבי, אמן נאמן לעבודה הגדולה הזאת להאיר לנו בנלוי אורות את התקופה הגדולה של שלשלת מסורת-אבות, תורת-אמת וחיי עולם אשר נסע בתוכנו הבורח בתורה וב"ישראל עמו על-ידי האיתנים מוסדי ארץ רבותינו הגאונים הקדמונים גאוני סורא וסומבדיתא אשר מידם נמסר לנו אוצר חיינו הים הגדול ורחב ידים, ים התלמוד-בבלי, אורם וישעם, מעוזם ומישנם : בית האדם של ישראל.

והנה כבר הצליח ד' את דרכך להוציא לאור ולגופת את, אגרת רב שרירא גאון- במרץ, סדר דיוק נפלא שדוגמתו לא היתה עוד בספרותנו. וכבר הקדמת לפני, האגרת בכשרון רב כיד ד' המבינה עליך, את ספרך היקר : "תולדות רב שרירא גאון", ואנכי הלא ידעתי משכבר את עבודתך הגדולה והכבירה באוצר הגדול, "אוצר הגאונים", אשר אפס קצהו נגלה לפנינו וכולו עודנו גנוז והתום אתך, ובהגלותו אור עולם באוצר חיים מתורת הגאונים הקדמונים יורח על פני אפיקי התלמוד בבלי וירושלמי ושאר ספרי דברי-הלב, הלבנה ואגדה, מתורתן ורחשי רבם של רועי ישראל גראשונים כמלאכים.

ועתה הנה באת, גבור החיל, אתה ורעיך הנלויים עליך, אנשי התורה והמסד, אנשי הרוח והמרץ לשלול מסלה חדשה לדרך הרוח של אבות העולם גאוני יעקב, רישי כלה ורישי מתיבתא, אשר מהם יצאה תורה לישראל, לאסוף נפחים ולעשות ספרים גנוי קדש—מה רב טוב אשר תעשה לבית ישראל להחיות מערמות עפר וגלי אבק חיי-נשמות לעם נברא על ארמת הקדש !

והנה רק העין הצופיה למרחוק אל המסדה הכוללת היוצאת מתוך ספוני מסוני קדש הללו של רבני הגאונים הראשונים בביאורים ופירושים בספקיהם, וחשובותיהם,

במאמיהם השלמים והקטנים, בכתביהם ושיחותיהם ומכתביהם, ביוספואותיהם והגהותיהם, וכל אישר להם—רק העץ הפקיהה הזאת תוכל להעריך את ערך עבודתך הגדולה הכבירה והנאמנה?—אולם בטוח אני שימצאו עוד בקרב „עם-התורה“ הרבה אנשי-סגולה ובעלי הכרה עמוקה אשר יכירו וידעו בלב-מתנה את הערך הגדול אשר לחסדנות הגנויות הללו, שאתה מטפח בהן באהבה רבה ונאמנה ובמסירות גדולה כל כך לקבצם ולאחדם, לצרפם ולהגיהם, לסדרם ולזקקם, וכולם יחד יחזיקו את ידך, חזק מוסרי וחמרי, להוציא מן הכת אל הסועל את כל החיל והחסן של תקופת-הגאונים אשר להם הקדשת את מרצך ואת מיטב ימי חיידך.

היה איפוא הביבן מלא אמין ונבונה, כשה בד' הובחר בתורה וב"ישראל עמו ובחכמי האמת והצדק אשר מלא אותם ברוח-הלמד ל"ישראל דבר חק ומשפט, ארחות חיים ודעת קדושים, חזק ואמין לחוסים חיל גבורה בתקופת הגאונים שהיא באמנה תקופת הדת עולם בחיי-הרוח הפנימיים אשר לבית-ישראל והיא עודנה בחתולה בערפל ורק נוצצי אורות החלו להבקע מטנה, זעיר שם ועיר שם, ואחת, הביבן, הנך באמת האיש אשר לכך נוצרת להוציא את כל האור הנעלם אשר החל להראות מתוך כתבי „גנו-קדם“ אלה.

יהי די אתך ובכל הדברך תשגיל ותצלח ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם במשך היקרה ומנפש אוהבך הנאמן המחבבך ומוקיר פעליך בכל לב ונפש

הק' **אברהם יצחק הכהן קוק**

(כ"י אונספורד דף 6 ע"א (Ms. Heb. d.46)

קונטרס בן שני דמים בודדים והדפים התיכונים והאחרונים חסרים. מן המלות "בשמך רחמנא" שכראש הקונטרס ומן אות א"י ששל הגליון כראש התשובה הראשונה אחריו המבוא נראה ברור כי ראש הקונטרס הוא "שלפנינו" והמבוא המתחיל "שאלאתא אילין" מבוא כולל הוא לכל התשובות שכתבו אחריו וכולן לרב האי גאון. ראש לשון השאלה הראשונה וראש המבוא נמצא גם בתנ"ה, אך סדר התשובות שאה"כ שם אחר הוא. סוף התשובה הראשונה החסרה בכ"י זה נמצא גם בגאוניקא צד 281 מכתב אחר d. 34 באונספורד.

בשמך רחמי

שאלאתא אילין דשאליו מן קדמנא מהמדי עיננא מר
נחמיה ברי מר עובדיה ומר משה בר מר שמואל בר
גאמא דכורין לשלם אינון ותלמידי דבמדינת קאבס
מן אתר מערבא נפקו לקדמנא (1) לבבא דמתיבתא לבית
דין דהגדול דכל ישראל לקדם מרנא ורבנא האי ראש
מתיבתא בריה דמרנא ורבנא שריא ראש מתיבתא
בריה דמרנא ורבנא חנניה ראש מתיבתא בריה דמרנא
ורבנא יהודה ראש מתיבתא (2) ופקידנא וקרו ירחון
קדמנא ועיננא בחון וקמנא על כל מאי דכתיב בהון
ופקידנא וכתבו תשובות דילין לפורם דאחזו לנא מן
שמיא. ראובן היה במדינה ושיגר פרקמטיא
לשמעון חתנו למדינה אחרת למכרה לאחר זמן בא
ראובן ונתועד עם שמעון ולא דבר ראובן לשמעון בעסק
הפרקמטיא דבר וישב עמו במדינה כמה חדשים ולא
הזכיר לו דבר והלך ראובן למדינה אחרת וחזר (3) וגם
לא הזכיר לו דבר בעסק הפרקמטיא לאחר כמה שנים
חבשו ראובן לשמעון ואומר לו תן לי דמי הפרקמטיא
שלי וענהו שמעון ואמר כבר חגיע אלי כהבך וצויתני
לתת הדמים לאבי וכבר נתתים לו והרי הודעתך
בכתבי אליך שנתתי הדמים לאבי כמה שצויתני וראובן
זה הוציא הכתבים של שמעון וכתוב במקצתן כמה
שאמר שמעון ואביו של שמעון זה נפטר מבמה שנים
אמר לו ראובן אני לא כתבתי אליך לתת כלום לאביך אם

5

10

א

15

20

23

(1) ע"כ בתנ"ה ס"י ג"ס. (2) והוא שכתב הרב ה"טא יר"ו בפניהתו המ"ט אבות : "והיה מוכרע בגאונות רב האי" וכ"י (3) כן ראובן ע"כ נמצא גם בתנ"ה ס"י ג"ס.

(דף 6 ע"ב)

אמת מדה שאמרת הוראיני כתבי ואעמוד עליו אמ' לו
שמעון חפשתי עליו ולא מצאתיו ועוד טען שמעון ואמר
אם כן הוא כמה שאמרת [הרי] הגיעו כתבי אליך ולמה לא
מחיתו בי ותכתב אלי מהאתך (1) ועוד כשבאת ונתוועדנו
שנינו יושבת עמי במדינה כמה חדשים ולא הזכרת לי
דבר בחיי אבי ולאחר מיתחו ולא עוד אילו שמעתי ממך
דבר כשהיה אבי קיים הייתי מדבר עם אבי ועמידך
על דושבונך ועכשיו באת לתבעני ודרי ספר דושבונות
שלאבי מצוי ויש לו עליך הוצאה וחשבון אמ' לו ראובן
כשהגיעו כתבך אלי נתביישתי ולא רציתי לביישך
ולדהכלימך ולומר לך שקר דברת עלי וכן כשנתועדתי
עמך לא ביישתיך ושתיקתי לא הית משום שרציתי במה
שעשית כי אני לא כתבתי ולא צויתי לך אף לא רציתי במה
שעשית והחשבון שלאביך עלי אני מכיר במקצתו
ילמדנו אדוננו גאון כיצד הדין אם יש בשעונותיו שלראובן
ממש או לא (2) כך ראינו כי כיון שהיו ראובן ושמעון
נושאים ונותנים באגרות שכותבין זה אל זה ומנהגם היה
שכשיכתוב ראובן אל שמעון לתת דבר יתן שמעון
בכתבו ואין מהארת ראובן על שמעון מן הדרך הו
אלא אגרותיהם חשובות כדבריהם ושמעון טוען שהגיע
כתבך אלי לתת לאבי וראובן אמר לא נתבתי אליך לתת
לאביך דרי הדבר דומה כאלו שמעון אומר אמרת לי
לתת לאבי וראובן אומר לא אמרתי אליך לתת לאבי (3)

והדרך על פי כך יישבע יבט' שהגיע אליו כתבו שלראובן שאין בו ספק לתת
רמי הברקמטיא לאביו כשם שאלו אמר שמעון אמר לי ראובן לתת לו ונתתיו לו
במאשרו נשבע ונפטר בן נשאומו נתתי לאבי בכתב ראובן נשבע ונפטר וזה כשם
שאלו אמר דחזרתיו לך נשבע ונפטר כמה שאמרו הכ' רב פפא משמא דאבא אמ' הילכ'
הכלוה את חברי אין צריך לפדעו כעדים.

(1) מכאן מתחיל גם במאונקא 284. (2) מכאן מתחיל טוב בתלמוד ס' ניש (3) ע"כ בכ"י והשלמתי
הסאר י"ז תנ"ה ומאונקא.

לפנינו כאן סוף התשובה הרביעית מן הקונטרס. כי כן רשומה על הגליון בהחלת התשובה
הבאה אות ח'. הסוף של התשובה החמישית חסר. ונתתי בזה גם סדר השורות כמצי כמו בכ"י אולי
ימצא עוד חסר בכ"י של הגניזה ותקל החשואה.

(דף 7 ע"א)

* ר"ה ו' ע"ב * מאן תנא דפליג על רב שמעיה דאמר שאם רצו חכמי' למלא

או לחסר שנים רצופין עושין והוא תנא דלית ליה אלא כסדרן

ואסקינן אחרים היא והוא דאמ' אין עצרת חלה אלא ביום ה"ף (1)

דהוא ששה בסיון לא מקדים ולא מעכב אלמא כסדרן עכדינן

בלחוד והא דתנן באחד באלול ראש שנה

* ר"ה ז' ע"ב * למעשר בהמה ואיתמר עלה * מתניתין מני ר' מאיר היא דתנן

ר' מאיר אומר באחד באלול ראש שנה למעשר בהמה ולרגלים

מני ר' שמעון היא רישה וסיפה ר' שמעון מצעתה ר' מאיר

ליפרשה לן אדוננו עד הכי קאמ' שלשה לדברי הכל ואחד

בשבת מחלוקת בית שמאי ובית הלל זה פתרונה כי

כבר פורש לפני כן בתלמוד פרק זה כיון ששנינו ראש הפרק

באחד בניסן ראש שנה למלכים ולרגלים למלכים דברי הכל היא

אבל לרגלים משנת ר' שמעון היא והוא הסובר כי הנודר

והמקדיש והמערך אינו עובר בכל תאחר עד שיעברו

עליו שלשה רגלים כסדרן וחג המצות תחלה וכן היה ר' שמעון

אומ' רגלים פעמי' חמשה שאם נדר לפני עצרת אינו עובר

בכל תאחר עד שיעברו עליו עצרת וחג הסוכות ומחג המצות

שלאחר כן מתחילין שלשה חג המצות וחג השבועות וחג

הסוכות אבל חכמי' סוכרין כשעברו עליו שלשה רגלים אפלו (2)

שלא כסדרן הרי עבר בכל תאחר ואשר שנינו סתם

באחד באלול ראש שנה למעשר בהמה אף על פי שלא פירש

במשנתנו דברי ר' מאיר מפורש בברייתא ר' מאיר היא דרמיא

ר' מאיר אומ' באחד באלול ראש שנה למעשר בהמה אבל ר'

הקוין האלה על הנ"ף אינם ליסמן הקצור כ"א במקום פזור האוהיות הנתנו עתה

כמו שנמצא לפעמים ברפוסים קדמונים (ראה חרכני בס' היובל לרמשיש ח' העברי צד 12).

(2) אפלו בלא יוד הוא הכ"ב הנכון כי "בן אמר רב ה"א ג"א ו"ן ז"ל כי אמילו שהוא

לשון תלמוד תוא מורכב מן א"ף ומן לוי (ספר אוהיות הענינים לר' יהודה בן בלעם, החוקר שנה

כ' היא צד 80).

(דף 7 ע"ב)

שמעון חלוק עליו דתנן אליעזר ר' שמעון אומרין באחד בתשרי
ועל פיהן התמיהו בתלמוד ושאלו היאך נסתם ראש משנתינו
לרגלים כדברי ר' שמעון ונסתם אמצעה למעשר בהמה כדברי
ר' מאיר ואחר כך הוזכרה חלוקת ר' שמעון עליו והשיבואמ' רב
יוסף רבי היא ינסי (1) לה אליבא דתנאי לרגלים סבר לה בר שמעון
ותנא סתאמה כואתיה במעשר בהמה סבר לה בר מאיר ותנא
סתאמא כואתיה ועל פי תשובה זו שאלנו או (2) הכי היאך שנינו
ארבעה ראשי שנים הן והלא חמשה ראשי שנים הן והשיבו
על זאת שלש תשובות אחת דראבא ואחת אחריו דרב נחמן
בר יצחק ואחת אחריו ר' רב אשי וכן פירוש דברי ראבא כי
אין מאלה תנא אחד שהוא סובר שיש חמשה ראשי שנים
ר' מאיר אין לו אלא ארבעה כי הוא סובר שאין חמשה עשר
בניסן ראש שנה לרגלים. ור' שמעון אין לו אלא ארבעה כי
הוא סובר שאין אחד באלול ראש שנה למעשר בהמה וכן
פירוש דברי רב נחמן בר יצחק כי כן נתבוננו במשנתינו ללמד
כי ארבעה חדשים הן שיש בהן ראשי שנים ניסן ותשרי ואלול
ושבט אבל ראשי שנים עצמן הן יותר מארבעה מותיבי
בריתא דתניא ששה עשר בניסן ראש שנה לעמר ששה
בסיון ראש שנה לשתי הלחם קשיא בין דראבא לפום מעמיה
ובין לרב נחמן בר יצחק לפום מעמיה כי ראבא סובר ארבעה
ראשי שנים הן בלבד לר' מאיר אחד בניסן ואחד באלול ואחד
בתשרי ושבת מחלוקת לר' שמעון ארבעה הוו אחד בניסן
למלכים חמשה עשר בניסן לרגלים ואחד בתשרי כחורתו

(1) נסיב 8) או — אי, נמצא הרבה בתשובות הגאונים הוצאת הרצ"ב ובכ"ז הגניזה וספר המצות לעקנ.

3.

כ"י אוכספורד (ms. Heb. d. 46 25) 2648 דף 148) כתוב בכתב רבני-סורי משונה בתבנית שמינית. החשובה היקרה הזאת חסרת החלחת וסופה. ואולם חכמה גם סגנונה מעיד עליה שהיא לרב שרידא (או לרב האי גאון). הנה רב סעדיה גאון רצה להנחיל בישיבת סורא שלא לומר, ואור חדש והיה אומר: מן שאומרים ואור חדש על ציון תאיר. וחנחמין יוצר המאורות מעותה היא ... שלא תקנו חכמים ברכה זו על אור העתיד לימות המשיח אלא על האור שאנו רואין בכל יום. ורב שרידא גאון השיב ואמר: „לא כך הוא מצלינו אלא בשתי ישיבות מעולם אומרים ואור חדש ולא על אותו האור מברכין אלא הזכרת בעלמא שמזכירין אותו“ (כלשון שבתה"ל השלם זו ע"א). ומנהג רב סעדיה גאון נהגו גם בספורד גם בצדפת כמשיכ הרא"ש, צרפתיים אינם אומרים ואור חדש על ציון תאיר כי אין זה לא מעין החימה ולא מעין פתיחה (שו"ת הרא"ש כלל רביעי ס"י כ"י ועיין בסוד או"ח ס"י נ"ט) לכנראה היה זה ממנהגי מצרים וארץ ישראל שמשם בא רס"ג לבבל.

דף 134 ע"א

דמאן דאמר אור חדש מפסיד לא ידענא
ליה ולא סבירא לנא ולית ביה פסידא כלל
כיון דדחותם גופיה יוצר המאורות הוא מאי
איכפת לן מאי אימור באמצע מימרא
אמר הני דקאמרין אלף ביתא דחזנותא ביותר

5

דאית ביה ענין שבת וענין מידרא או פרשתא
מענין מאור שמש הוא מאן דמדקדק באור
חדש דלא למימריה דעיקר ברכו על אור
מעשה בראשית הוא היכי שביק למימר
הני מילי נפישארתא ודווח דווי ליה למימר
תחלה במידוריה דכל מאן דאמר אלף ביתא

10

ומילי דחזנותא או דוכרן שבת או ענין פרשה
ביותר מפסיד הוא וברר דהיך מדקדק
בעסק אור חדש דלאו על האי אור היא עיקר

ברכה ועוד קדושה בציבור מאי מעמא
קא מיתמרא ביוצר אור ועוד כדמבדלינן
באורתא דאפוקי שבתא ליומא טבא שהיא
הבדלה בין קדש לקדש לאו קא מנינן סדר
הבדלות בין קדש לחול ולא עיקר ברכה
בין קדש לחול הוא אף דהכא נמי אע"ג

15

20

צר 143 ע"ב

- דאמרת עיקר ירכה על אור השמש כדמאני
 בהדה באמצע מימא מאורות אחרים
 לא הפסיד דאפילו אי אמר באמצע מימא
 מעריב ערבים ומעביר יום ומביא לילה
 כיון דחתים יוצר המאורות לא הפסיד היכי
 מפסיד מאן דמאני אור חדש באמצע ודאי
 אי חתום הלופי יוצר המאורות ברוך יוצר
 אור חדש הפסיד דלאו הוא עיקר ברכה אבל
 מימריה באמצע חמיהא מילתא למימרא
 דאית בהפסידא⁽¹⁾ ומינהא גא בי מדראשי קביעי
 דנהרדעא ודסורא עדיין למימראור חדש
 ואע"פ דרב סעדיה ז"ל הוה ליהראש מתיבתא
 בסורא לא קבילו מיניה אפילו בחייה ולא
 סליקו למימר ואור חדש ועדיין הוו אמרין
 ליה אנת דמקת בחותם אמת ויצבי דלא
 למימר ברוך גואל ישראל דמשמע בין לשעבר
 ובין להבא⁽²⁾ אלא לימא ברוך גאל ישראל דלכי
 היכא דמינלי מילתא דהודאה על גאולת
 מצרים הוא דקא מדי מי לאו קאמרת דנימא⁽³⁾

19

(1) ואולם בעל סי' העתים ר' יהודה בר' ברזילי אלברצלוני ערער על נוסח של שבת
 בברכת "יוצר אור" ובתב: "וכן נמי האי דנהגו למימר בכל שבת הכל יודוך ומסימי בה
 של שבת . . . חזי לן דלאו דווקא ומאן דעביד הכי בטבת אנפין טעה דרא יטוסופין בברכה
 פה שלא תקנו חכמים של שבת ועור שמסירין הברכה כגון שהיא סדורה בכל יום ומסופין
 במקומה דברים אחרים וכן מה ענין בברכה זו לשנוותה בין בשבת בין בחול והלא ברכה
 של שבת היא ואין בה צורך שאלה כמו בשמנה עשרה וחייבין אנו לומר אותה בין בשבת
 בין בחול כמו שתיקנו חכמים" (סי' העתים צר 251). (2) עין פסחים קי"ז ע"ב וירוש' ברכות
 פ"א הלכה ט'. ומקור הברכות למדוע השלים ח"א ק"ח ע"א. (3) מ:מאן ואילך חסר וחבל על דאמרינן.

ג.

קונטרס כ"י מן הנגיזה שנמצא בידי עריק מאר בן שני דפים כלוא מזקן וחמר מלפניו מאחוריו. מתחיל הוא מסימן ק"ב. אבל משני הסומנים הראשונים אין להציל עוד כי אם "שאלה נשאלה לפני אדוננו הגדול"..... על אודות הנדר, "בעסק" ועוד איזו מלים בודדות. מסימן קכ"ב עד קל"א (ריש עמוד ג') הרשימה כמעט בשלמותה. מהסימן קל"א שרשום בצידו "ע"ו" אין לקרוא עוד כי אם "וקשור על פיהן בקשר ... בתותמס וכשהמעינו ... בכדים שלגויסאבל הם בספינה ... (והיא רשימה מן התשובה לגאון שהוכחא בהאשכול ת"ג ח' ע"ז צד 150 ריש ס"ו נ"ח) ובמ"ק ק"ב עד קמ"א (ריש עמוד ד') אשר לקרא הכל ואולם עמוד ד' הוא לקוי מאד.

כח' (1) קכב ההוא בקארא דיתמי דתפס בעל חוב תורא מיניה כול.

וענין דברים העשוין להשאל ולהשכיר (2).

וההיא איתתא דהוו מפקדי גבה מלוגא דשטר' (3).

יומא (4) קכג וזו אאופתא כתבי לך מה הקשה ומה פירק.

יכמו (5) קכד הא דתנן נישאת שלא ברשות מותרת לחזור לו.

קכה ראובן נשא אשה והולידה שני בנים ושלוש בנות והשיא ראוי זה שתיים

מהן והלך למדינת הים ומת באכסניות וקדם פסידתו צוה מחמת מיתה

כל סחורה שיש לי פה ובמדינתי וכל בקרקע ומטלטלי יהיו הכל בין שני

בניו אחר את בתי הנשארת בגדוניה כשם שהנשארת את שתי

בנותי האחרות ואמרו לו כי יאמר כי יש לבנך הגדול אצלך.....

והשיב ואמר אין לו עלי כלום [ועמד] בנו הגדול בעצמו ונשא ונתן..... בולי.

דרג (6) ולא יקרא לאור הנר.

קכו הממשכן את עבדו ואת שפחתו או את שורו ואת חמורו ולווה עליו וקיטא

לן הלוהו על המשכון שומד שבר חייב בכל האונסין ומזונות אותו העבד

ואותה הבהמה וצורכיהן על מי ומעשיהן והנאתן

קכז והא דתנן המקדש במעשר שני בין בשוגג בין במזיד לא קידש דבריו

מאיר ואמרין עלה כנא הני מילי אמי רב ארא בדיה דרבא משמא

דגמרא וכל מעשר הארץ מורע הארץ מפרי העץ למרשה מרנא כול.

(1) כתובות דף 8 ר"ע ב' (2) היא התשובה היקרה ל"רב האי בן שרירא גאון זצ"ל"

שנשארה לנו לפליטה באו"ז ח"ד פסקי ב"מ נ"ב ע"א. (3) כתובות ס"ה ע"א

(4) צ"ל זכחים י"ט ע"ב ולא "יומא". אלא משום שהגדון שם הוא חמש סבילות

עקר מקומו ביומא ט"ה הכותב או המעתיק וכתב "יומא" (5) יכמות פ"ז ע"ז ב'

(6) קונטרס (בערכות). והיא התשובה שכתגיל סי' ג"ט שעי"א סי' ג"ב וספר העתים

צד 122 (7) דף נ"ב ודף נ"ג ע"א והיא ראש התשובה החסרה בראשה שנרשמה

- שופח (1) קנה והא דתנן בו ביום דרש ר' עקיבא וכל כלי חרש אשר יפל וגו' ומקשינן מאחר דאין לו למה טמא לפרשה מרנא
- גמ' (2) קנט והאי פיסקא דמתניתין בפני נכתב הגט ואמ' עליה רב חסדא אפילו שנים מעדיין על חתמות עד שני פסול לפרשא מרנא.
- והא דתנן האומר דתקבל גט זה לאשתי (3).
- גמ' (4) קל והא דתנן זה גיטך אם מתי לא אמר כלום ואמר רב הונא וחולצת ומקשינן והלא לא אמר כלום קתני ופרישנן לא אמר כלום דאסירה לעלמא וליבם נמי אסירא כול
- גמ' קלב והא דתנן כתב לשם מלכות שאינו הונגת ואמרין זו מלכות רומי נואמאי קורין לה] וכתבת מונין
- קירי (5) ק"ג הא פסקא דמתניתין חוץ מן הערלה והכלאים ר' אלעזר אומ' אף התרש לפרשה מרנא עד סופה.
- קירי קלד והא דתנן היתה אוכלת ראשונה ראשונה אינה מקו' אמ' רבא שמע מינה [מדרב אמין] תלת כו"ה
- גיט' (7) קלה והא דתנן המוכר את שדהו לנכרי לוקח מביא בכורים ואמר רבא אע"פ שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע כו'.
- גמ' (8) קלו והא דתנן זה גיטך אם מתי מחלי זה ועמד והגילך בשוק פירושה.
- גיט' (9) קלו והא דתנן המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני ואיבעי' כו'.
- שכו' קמ דאובן שוכן בפגודק ושמעו נכנס ויוצא אליו ופעמים שיישן אצלו על דרך ידידות וחשד ראו' לשמעו כי פתחת כי... (10)
- קמד דרג שטרי חוב המוקדמין פסולין... (11)
- כך ראינואן תפסיד דלך ראו'... מן שמעו ק' דרהמא
- גמ' קמה ושי' האשה משויא שלית כך ראינו אן אלפרק
- שכו' (12) קנו ושי' האי דיאנא דעבד כו' אליעזר [עבד]
- קמו ושי' משום דמיחלפא בהאשה שהלך בעלה למדינת הים (13)
- קמה ושי' אמ' רבא מקרי דרדקי טבחא ואוי' וספר מתא כילהו בעידן עבדיתיה (14) כול
- סאלת ען [ת]פסניר] פצל מן הלכות מן מסכת

(1) סופה ה' כ"ז ע"ב והיא ראש התשובה החסרה בסופה שנרשמה בנאוניקא צד 132
(2) גיטין מ"ו ע"ב (3) שם ס"ב ע"ב (4) שם ע"ב ע"ב (5) קדושין ל"ז ע"א (6) שם מ"ו ע"א.
(7) מ"ז ע"א. (8) ע"ב ק"א (9) מ"ב ע"א. (10) היא התשובה שנרשמה בהצופה שנתה' חוברת ב' צד 70. (11) היא התשובה שבתשובה—הגאונים—הוצאת הרכבי סי' תשי צד 215. (12) שבועות
מ"ה ע"ב ע"ש בריה "כתב רבנו האי גאון וצ"ל וכו'. (13) יבמות צ"ב ע"ב (14) ב"ב צ"ז ע"ב.

7.

פירוש רב האי גאון למס' שבת דף ע"ה

בתוך כ"י הגניזה שרכשה לה הקהלה בפריז ע"י הרב הכולל פרוס¹ ישראל לוי מצאתי כחשון שנה זו דף אחד ניר (כתבנית שמינית) כ"י עתיק מאד מסמן (III B. 112). העמוד הראשון הוא בן י"ט והשני בן כ' שורות. ע"י השוואה נתברר לי כי הקטע הזה מפירוש רב האי גאון למסכת שבת הוא. ראש המשפט בתחלת עמוד א' אמנם חסר הוא, אך אותו המשפט עצמו בשלמותו נמצא לפנינו בערך ערך "מגוש" או "באות בשם רב האי גאון": פירוש רב האי אמגושתיא היה הנודעה כלשון ישמעאל זמורה ש. ממנושין בסעת סעודתן שותקין ואין מוציאין דבר בפיהם אלא מוציאין קול² שאינו מחורף בנעימות ונעימות כלבן³ (וכך הוא בס' העתים צד 341 בשם גאון) וכן כתב ר' תנחום הירושלמי (בזעקת עכרית): ואמר רבינו האי ז"ל כי מגוש הוא זמזום בנעימות בלי דבור באותיות מחורכות אלא מלמול וזמר עפי נגינת התנועות שהן בחפצו וכונתו⁴ (לקוטים מס' המספיק לר' תנחום הוצאת כאכער צד 19). פירושי רב האי גאון לשבת ידועים לנו גם ממקומות אחרים כמו: ערך וך וספר ה ש ש יס לר"י בן גנאה ועוד.

ישמעאל אל זמזמה שהמנושין בזמן

סעודתן שותקין ואין מוציאין דבר בפיהם

[אלא] מוציאין קול שאין מחורף בנעימות

והנעימות כלבן. הצד דללון ופרצעו

אף על פי שפצעו חי והוא נוטל נשמתו

מתעסק הוא אצל נטילת נשמה ומקשינן

עלה והוא אביי ורבא דאמרי תרויהו מודה

ר' שמעון בפסיק רישירי ולא ימות מי שחותך

ראשו שלחי היאך יאמר אני מתכוין למתתי

אינשר דחורטנין את ראשו ולא ימות

והיאך יהא זה פטור מרחצאת פציעתו

ופריקין שאני הכא מוכהא מילתא בפצוע

דללון שהוא שקד להפציעו ולציאת דמו

עוד נשמרתו בו כי היכי דנצלח¹ ציבעיה

אבל לענין מסוכריא דנזירתא דמפרש

בגמרא דבראיל² וכיצא בו מודי ר' שמעון

השוחט דקאמי רב חייב משום

צובע והוא מעמא דמילתא שהוא

מתכוין לצבוע את בית השחישה כדי

(1) עיין ערך עי "צלח" (2) כתובות ו' ע"א.

5

10

15

19

(עמוד ב')

שיהו א רואין כידיו הוא וכי בקרוב נשחט
 ויומדרו לקנות ממנו מודי רב שהשוחט
 דתנן משום נטילת נשמה הוא שרהי
 הצובע אב בפני עצמו וכבר תניניה ליה
 וס[בר] שהשוחט בשבת חייב שמים אחת
 משום נטילת נשמה והוא דתנן השוחט
 ואחרת משום צובע והוא אב אחר: 1
 והמולחו והמעבדו ומקשינן היינו מולח
 והיינו מעבד ולא הוכין אמי אביי משמא
 דעולה: 2 שלשה עורות הן מצה דייסה
 ודיסהרא מצה לא מעבד כל עיקר וחיפה
 מליח [ש] ההילח העיבוד מליחה רי יוחנן וריש
 לקיש דאמרי הורידו עיבוד ומליחה
 חדא היא ולא צריכת למימנאנון תורתין
 ואו: 3 אמרת מעבד הינו מליח או אמרת
 מליח הינו מעבד אלא אפיק חדא ועייל
 שרמט' ותלמוד ארץ ישראל פירשן עיבוד
 שרמט' והוכין לאמרי: 4 מה עבודה היתה
 במשכן שהיו משרטטין בעורות טהור
 משרטטין מסרגלין מליחת בשר שהיא

5

10

15

20

עיבוד

דקאמי רבה בר רב הונא נקרא בלשון ישבעאל אל קדיר ובמקום צינה דעבדי אינשי
 לביתיהו מאן דעבדי לאורחא כלאכה ה'א'5.

1) ולשון רבנו חננאל בפירושו כאן הוא לשונו של רב תאמי גאון ויל סמך
 שכתב: וסבר רב השוחט בשבת חייב שמים אחת משום נטילת נשמה ואחא משום צובע והוא אב אחר?
 2) לקמן דף ע"ט ע"א. 3) או - אי - אמר. 4) לפנינו בירושלמי הלשון: מה עיבוד היה בפשע?
 שהיו משרטטין בעורות מה משרטטין לון מסרגלין לון? והמפרשים שם פירשו: מה משרטטין;
 למח הצריכו לשרטט' (שני משה) או, לאיזה ציר היו משרטטין (קרבן העדה), ובאמת השאלה
 היא דק, מהו משרטטין? 5) חזקוני השלמתי עמי ספר העתים ער 342 - 341 שכפי הנראה לי
 לקחתו מפירושו רב תאמי גאון. והרי לפני זה הביא שם פירוש רב תאמי גאון על אמנושתא ע"ש.

ס.

פירוש רב האי גאון למס' ברבורת כ"ד: כ"ה.

בתוך הכרך (Or. 5558 N.) שבכרישטוס מוזעאוס בלונדון מצאתי בחשתי שנה זו קונטרס בן שני דפים 51. 52. כ"ו עתיק מאד, גם צורת ה"א והחית דומה בכ"ו וחונא—הונא כמו בירושלמי (ועיין אגרת רש"ג צד 101 בהערה המשושלת בכוכב משולש). באמצע השורות בין מלה למלה (ביחוד בדף 51 52 ע"ב) כתובות איוו מלים בכתב ערבי עתיק ומסולסל שקרמו להכתב העברי ואין להן ענין להכתוב במנים. דף 52 עמוד ב' כולו נשנה כמעט מלה במלה בהאשכול הוצאת אלבק צד 20) בשם כתב רבינו האי גאון.

(דף 52 עמוד א')

להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית
הכסא (1) הלכה. שכח ונכנס בתפלוי לבית הכסא
כרב חונא. (2) עמוד החזיר צאה. סילון החזיר מי רגלים
ולענין מלבוש לקריאת שמע סניא בטלית חגורה על
מרגניו ולתפלה על לבו. (3) צאה על בשרו שלאדם.
או ידו בבית הכסא קא פאסקירכנן (4) כדרב חיסדא
דאסר לקרות קרית שמע ומסמך ליה אַקל עצמותי
תאמרנה. ובאעי נקירת הנף דהא חמירא מדהיא
דמבואות המטונפות דקא מסתייע רב חיסדא. (5)
ואו אמרת כרבא דבאעי נקיות נשמה מן כל הנשמה
תהלל יה ולא באעי נקיות הנף לא צריכנן נקיות
כל עיקר. הולכך (6) כיון דהיא כרב חיסדא קימא כל
שכן הָא. אבל ריח רע שיש לו עיקר כגון צאת
אדם או כיוצא בה עמוסה וריחה נודף דרב חונא
סבירא ליה. ירחיק מן העיקר ארבע אמות ואף על
פי שדוריה מגיע אליו קירא ורב חיסדא סבירא
ליה ירחיק ממקום שנמשך הריח ארבע אמית

(1) ברכות כ"ד ע"ב ככל מקום מותר להרהר בדית וכו'. ועיין בתשובות הגאונים גאונים
מורח ומערב סי' ל"ו. (2) דף כ"ה ריש ע"א. (3) כדברי רב חונא והניא כותיה שם סוף דף כ"ד
וריש כ"ה ע"א. (4) הלכות גדולות סי' ו' וה"ג אסמטיא צד 34 ועיין ואשכול צד 15 והוצאת אלבק
צד 19. וכן כתבאור הקטן: והגאון רבינו האי ז"ל פסק בזה כרב חסדא. (5) וכן פירש החלכה
כרב חסדא אע"ג דהוא הלמידה דרב חונא דהא חמיר טכבואות המטונפות וכו'. ש"נ דהלכתא
כוותיה (אויז ח"א סי' קל"א צד 46). (6) הולכך—הואיל וכך. עיין חדשים גם ישנים להרבני
גרמקדשער ח"ד צד 4 ועיין עוד מש"כ הרבני בזכרון דראשונים חלק שמיני צד 8, 187 ובאכער
בהרבקון חאנגלי לחבמת ישראל J Q R. XVII צד 583).

(דף 52 עמוד ב')

איכא רבואתא דפסיקי להון כרב חונא ואמרי דבריתא
דאיסתייע מינה רב חיסדא אמ' ראבא לית הלכתא
כואתיה. והני רבנן לענין ריח רע שאין לו עיקר
דבעו מיניה מרב ששת האבין גארסין אמ' להו
תו חזו מהני ציפי דבירב דהני קא גארסי והני גאנו
אלמא לא חישנין. ואיכא מן רבואתא מאן דאמר
כי אמ' ראבא לית הלכתא כהא בריתא לענין צאת
חוזרים וצאת תרנגולים.)

5

בלבד קאמ' ולתרנומה לצאת כלבים שנתן
לתוך עורות אבל לענין ריח רע שיש
לו עיקר לא קאמרי; ולענין ריח רע שאין לו
עיקר דפשט רב ששת מציפי דבי רב
דהני גנו והני קא גארסי אמרי.)

10

בשמעתא בהדיא והני מילי לדברי
תורה אבל לקרית שמע לא ולדברי תורה נמי

15

(ספר האשכול הוצ' אלבק צד 20):

לצואת כלבים שנתן לתוכה
עורות אבל לענין ריח רע שיש
לו עיקר לא קאמר. ולענין ריח
רע שאין לו עיקר דפשט רב
ששת להתרא הא אמרי
בשמעתא בהדיא הני מילי
לדברי תורה אבל לקרית שמע
לא. ולדברי תורה נמי לא
אמרן אלא בהדיא אבל
בדידה לא. וכיון דקא גרסי
בהדיא הני קא מסתייע ואעיג
דאיכא דלא מסימי בהא
שמעתא האי מימרא.

כתב רבינו הא"י גאון ז"ל איכא
מרבנותא דפסיק ליה כרב חונא.
ואמרי דבריתא דאסתייע מינה
לרב חסדא הא אמר רבא לית
הלכתא כי הא מתניתא. ולענין
ריח רע שאין לו עיקר דבעי
מינה מרב ששת הכי גרסי
איתו חזו מהני ציפי דבי רב חונא
דהני גאנו והני גרסי אלמא לא
חישנין ואיכא מרבנותא דאמ'
כי אמר רבא לית הלכתא כי
הא מתניתא לענין חוזרים וצואת
תרנגולים בלבד קאמר ולתרנומה

פירוש רב האי גאון למס' ברכות כ"ו ע"ב.

דף זה בכ"י בריטיש-מוזיאום (Or. 5658 N.) המסומן במספר 81 מוקדם הוא שם בטעות לדף 82 וצריך הוא להיות אחריו. גם הוא מתחיל בראשו מאמצע הענין. אך תחילת הענין, אף כי בסגנון אחר, נשאר לנו קים במקום אחר וגם שם "רב האי גאון" מפורש שם עליו. והוא בראש"ל לברכות פ"ד סוף סימן כ"ז: "כתב רב האי גאון אע"פ שנשאר בקושיא (ע"ש בפנים הגמרא) כיון דלא קאמר תיובתא לאו משבשתא היא דמעמא דמסתבר הוא דכיון דאבדיל בשניה גליא דעתיה דכיון בראשונה לשם תשלומין ושניה משום הובת ואין לתקדים של תשלומין לחובת הזמן וצריך להתפלל אותה של תשלומין פעם שנית מיהו אם לא הבדיל כאחת מהם או שהבדיל בשניה אין מתוירין אותו דאין כאן גלוי דעת דראשונה לשם תשלומין. וכל זה הוא מדברי רב האי גאון, אף כי לא בסגנון המפורסם. גם הרו"ף השרת"ש בדברי רב האי גאון בשניו הסגנון וגם בעל המשכיל (ח"א צד 86) שסיים: "כך כתב רב האי כיון דלא אסיק מתיובתא (ע"ש בנחל משכיל). ומשני שהראש"ש שינה את לשון רב האי ולא העתיקו בסגנון ולשונו הכיאו המבודדה (סוף ענין שלש סעודות של שבת) את תחילת דברי רב האי (עפ"י לשון הראש) "כתב רב האי" ער, "מיהו" והוסיף אח"כ: "וכתב הראש"ש אם לא הבדיל כאחת מהן . . . כאלו הדברים האחרונים עצם דברי הראש"ש הם ולא דברי רב האי גאון.

(דף 81 עמוד א')

לא הבדיל לא בזו ולא בזו ואיכוון בקמייתא
לעריבת ובשנייה לתשלומי מנחה עליו לו
שתיקן מפני שיכול להבדיל (חל) [על] הכוס אבל אם
הבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה גלי אדעתיה
שזו היא של ערבית שהוא מבדיל בה ואם הבדיל
נמי בשתייהן כדן הוא שיעליו לו שתייהן
אתמר אמ' ר' יהושע בן לוי תפילות כנגד
תמידים תיקנום ור' יוסי בר חנינא אמ' תפלות
אבות תיקנום. קא מיסת"ע ר' יהושע בן
לוי דתניא בוארית: וקא מדחינן דלא תיהוי
תיובתא דר' יוסי בר חנינא ואפילו ר' יוסי בר חני
שהתפילות כנגד תמידין ואף על גב דסבירא
ליה בשלוש שלכל יום דאבות תיקנום
אף על גב דרבנן אסמיכונדי אתתמידין דאי לא
תימא הא כי תפלות המוספין לר' יוסי בר
חנינא מאן תקנה? איזו היא מנחה גדולה
ואיזו היא מנחה קטנה גדולה משש שעות

5

10

15

17

(דף 51 עמוד ב')

ומחצה ולמעלה. פירוש זה הוא תחלת שעת תמיד
שלבין הערכים דלא אפשר לאקדומיה טפימן הכין
אפילו בערב פסחים שחל להיות מבערב שבת
דצריכי לצליית פסח וההיא שעתא דשש ומחצה
היא עד שינשו צללי ערב. קמנה מתשע שעות
ומחצה ולמעלה. פירוש דהוא סוף שעת
קריבתו דתנן תמיד נשחט בשמונה ומחצה
וקריב בתשע ומחצה. פלג מנחה אחרונה
אחרת עשרה שעות דסר רביע⁽²⁾

5

פירוש פלג המנחה מה שנשאר מתשע
שעות ומחצה ועד סוף היום האוי תרתי ופלגה
טפי דדה וריבעה על תשע שעות ומחצה
האף הדין שיעורא: ר' יהודה אומר עד ארבע
שעות. איביא⁽¹⁾ להו עד דסר בכלל דהו ליה
בכלל עד סוף שעד⁽²⁾

10

רביעית או דילמא עד ולא עד בכלל דהו

16

(1) איביא — איבעיא, וכן דרך לשון ארמי להבליע חית ועין כגון שודא דיואני שהוא שותתא וכגון מסותא שהיא מסחותא תרגום רחיצה (בראשית י"ח, ד') ושייתא שחתא-מבעי גוים בשחת עשו (תהלים מ, מ"ו). שותית דמר לא גמירנא שותית מבעי ליה, וכמו כן בעי דפייא בעי דפעיא, ביולרה אפעה (ישעיה מ"ב, י"ד) איביא להו איבעיא להו ושוכא הכין בגמרא (ערוך ערך "סר" עפ"י הכ"י שלי). וכנראה מפירוש רב האי גאון לשכת י"ב הוא, וכן הוא גם בס' מסכת מגעולי התלמוד של רבנו נסים לערובין ס"ג ע"א. וגם הוא כנראה לקחו מפירוש רב האי גאון. (עין עפשטיין, יאחרבוך דער יידיש-ליט, געזעלשאפט פפריס חלק IX, צד 200). וכן כתב רב האי גאון בתשובת-שאלה "שבא ממדינת קדומאן על סם הנגיד" (ודב שמואל הלוי הנגיד על יד רבינו נסים — מקוראן — היה שותת סימיו של רבינו האי — לשון הראב"ד): "ובלשון ארמי שאין עין הרבת: מאי איריא ודקא אריא לה מאי קא ארי לה ארייה לגויה וקם" (תה"ה סימן רכ"ט צד 108 ע"ש). (2) במקום הפנוי הזה כתובות מלות ערביות עתיקות ומסולסלות.

1.

קונטרס עתיק בן שני דפים (כ"י אוכספורד Ms. Heb. e. 98 בסדר הכרך : דף 23. 22) בלא מוקדן חסר וקדוה מלמעלה ומלמטה. מכלי הוא חשוכה חשובה מאד לרבנו שמריה ברי אלחנן אחר מ"ארכעת השבויים" (הראש במצרים) ששאל את רש"ג ורב האיני גאון על אדות פסוק אחר שהובא לדרשה במסכת ברכות דף ב' וז"ל וז"ל נמצא בכל המקרא כצורתו בגמרא. תשובה זו נזכרה גם בירידת"ה למסכת סנהדרין מ"ז ונקבעה גם אצלנו באוצר-הגאונים לברכות. מהעמוד הראשון נרשמו כמה שורות ע"י התימן בהרבעון האנגלי לחכמת ישראל (J. Q. R. new series, vol. VIII, N. 3. 364). ואולם עצם הענין הוא ביתר העמודים שממני חשיבותם חנני מוסר את כל מה שאפשר להציל מתוך הכ"י הזה בדיוק מלים גמור. בהתשובה הזאת השתמש רבנו נסים גאון בספרו למסכת סנהדרין כאשר נראה בהקדמתי הבא אחר זה.

ספר מוגה.....

[שרירא] גאון ורבינו האיני בנו אב.....

[בית] דינו ז"ל מן דרג באה מסכת ברכות.....

שהשיבו לרבינו שמריה הרב בן רבנו אלחנן

הרב ז"ל בחדש שבט שנת ש"ב

5

שאלה ראשונה בן כתוב בה. באה מסכת ברכות מן קירואן והלכה זו כתובה בה בלשון הזה. ואחרי אחיתפל יהודיע בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יאבא אחיתפל זה יועץ וכן הוא אומר ועצת אחיתפל יהודיע בן בניהו זה סנדרין וכן הוא אומר ובניהו... הכרתי והפלת, ולמה נקרא שמם כריתי ופליתי כריתי [שכנרתין] את דבריהם פליתי שמם... דבריהם ולמה גי. (עמוד ב')

10

דשאלתון הא דאמי רב יוסף מאי קראה ואחרי אחיתפל בניהו בן יהודיע הכרתי והפלתי ודרשי אחיתפל זה יועץ בניהו בן יהודיע זה סנדרין הכרתי והפלתי וכולי עד ואחרי כך ושר צבא למלך יואב לא אשכחן בכל המקרא כי הדין קרא ואדכרתונן לחמשה פסוקי דשמואל ודמלכי ודברי חומים וכתבתון דלא מצינון למיטר דסמרא דגמרא דילן משובש הוא דהא קא דרשי ליה לקרא אלא אי [דאיבן] שיבוש במקראות דילן או דאית מעמא במלחא ילמדינו אדוננו הכין חזינא דבהדא נמי בסעות גדולה..... בסמרא דילכון בין בקריאח

5

(1) סנדרין-סנהדרין, עיין המבוא לאגרת רש"ג דף ל"ו ע"א.

(2) בגוף הכ"י נכנס פה "דאיבן" שנקרע מעמוד ב' שורה 6 ונדבק כאן יפה.

(דף 23 עמוד א)

קשי לבן..... ופעות ג
 בין בדראש..... דהאוי שיבוש בקראי דכולהון ישראל קריין להון
 פה אחר ו[הבין] גארסין רבנן כולהון בלא שיבושא ובלא פלוגתאון) ובלא
 חילופא אמר רב יוסף מאי קראה ואחרי אחיתפל יהודע בן בניהו ואביתר
 ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכן הוא אומר ועצת אחיתופל אשר
 יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים יהודע בן בניהו זה
 סנהדרי וכן הוא אומר ובניהו בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא
 שמו כרתי ופלתי [וכולה] שמעתא. ורבנן דוקאני הכין גרסין וכן הוא אומי
 באביו דלניהו ובניהו [ומאן] דגארים לשאנא קיישאנא) ולא דאייק למיגרם
 וכן הוא אומר באביו הכין מפרש דגאמ[ר]ין מן אבא לכרא אבל קרא כולי
 עלמא פה אחד קארו ליה וגרסין ליה וכיון דהבין היא שמעתא אסתלק ליה

(דף 23 עמוד ב)

את דבריהן ותומים שמשליטין
 את דבריהן ואין פסוק אורים ותומים לא בדברי הימים ולא במלכים היה
 לו להזכיר אורים ותומים כשם שהגביר כרתי ופלתי ובניהו מה עלתה בו
 למה הזכיר את האב במלכים והבן בדברי הימים והזמן לזה ולזה אחר
 ולא עוד אלא שמשכה שררותו שלאביו וגם בימי שלמה כדכתיב ויען
 בניהו את המלך דוד וגו' ובהרבה ספרים לא מצינו כלשון הזה יבאר לנו
 נטריה רחמי. כך ראינו כי שתי שאלות יש במינין הללו אחת מהן למה
 דרשו רבותינו אורים ותומים ואין להם זכר במקראות וזו תשובה כי הכרתי
 והפלתי הן הן אורים ותומים שדרשו רבותינו למה נקרא שמם כרתי ופלתי...
 ודרשו לענין אורים ותומים כי בודאי אבני אפוד הן ולא נקרא אורים ותומים
 אלא לשון שבח כדרך שנקראו סנהדרין

(1) הלשון הזה מתשובה זו הביא בסי יד רמ"ה למסכת סנהדרין מ"ז ע"כ בשם רב האי גאון.

(2) הוא לשון רש"י בגרסתו צד 43 ע"ש.

f.

דף אחד כ"י עתיק בכתבי "הגניזה" של הקהילה בפריז ונתפרסם לפני עשרים שנה בהדפסון הצרפתי להבטת ישראל (R. E. J. שנת 1902, צד 2857) ע"י הרב הכולל ר' ישראל לוי בפריז. מפני חשיבותו הגדולה העתקתי אותו שוב מתוך הכ"י בריוק גמור. וחשוב הוא לנו מאד כאן. כי לסודות זה ש. חשונות של רב שרירא גאון ורב האי בנו שהענינו בזה להפני מקושעות הן יכולים אנו בכל זאת לראות טכנו בעירי שבר דבריו של רבנו גסים כאן פדורים הם אחד לאחר לפרק ראשון(אלא"ו) של סנהדרין מתוך דבריהם של רש"ג ורש"ג דל כסכת ברכות.

לרבינו גסים ז"ל מן פירוש אלפרקין אלאולין מן סנהדרין.
דאמי רב הונא בר ביזנא אמ' ר' שמעון דחסידיא בינור היה תלוי למעלה
ממיטתו שלדוד בין שהגיע חצות לילה היתה רוח צפנית מנסבת
בו ומננן מאליו מיד היה עומד היד ועוסק בתורה עד שיעלה עמוד
השרר בין שעלה עמוד השרר נבסר חכמי ישראל אצלו אמרו לו
עמך ישראל צריכין פרנסה אמ' להן לכו והתפרנסו זה מורה בשוק
אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הכור ממשלא מחילתו.
פיר' שמענו בו שני פירושין, האחד כי החופר כור אם החזיר
העפר שהוציא ממנו לתוכו אינו מתמלא עד שיוסיף בו עפר אחר (1)
והשני כי הכור אם ירד עליו המטר מן השמים אינו מתמלא מן המטר
שיבנס איו מפיו עד שתמשך איו אמת המים מכדוץ אבר להם
לכו ופשוט ידיכם בנדוד בלום צאו ופשוט יד בערי הגוים אשר
סביבותיכם והתרווחו מן הבניה ומן השלל וזו היא מלחמת הרשות
ואע"פ שנתן להם דוד רשות לצאת ולהלחם אין יוצאין עד אשר
מתיעצין באדיתופל ונמלכים בסנהדרין ונשאלין כאורים ותומים
אם רב יוסף מהאי קרא ואדורי אדיתופל יהודע בן בניהו וג'.
שמועה זו עיקרה במסכת ברכות פרק א' ומשובשת היא בכל
הנוסחאות ואנו תיקננה מנוסחי הישיבות והנה אנו בורכין הגירסא
כפי מה שתיקנו הישיבות אמ' רב יוסף מהאי קרא ואדורי אדיתופל
יהודע בן בניהו ואכיתר ושר צבא למכך יואב אדיתופל זה יועץ וכן
הוא אומר ועצת אדיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישא איש

(1) הפירוש הראשון נמצא במארי' גם בספרו ספרת מנעולי הלמוד לברכות דף ג' (וכן הוא גם בערוך ערך חלי א'). והשני הוא ע"י סדרש שמואל מכ ז אור' ג : "אמר ר' חקב"ה לדוד דוד אין הכור מתמלא מחילתה אלא איכ משכו אמה סבוק קרובי. ובתוס' ברכות ג' : ע"כ ד"ה ואין הכור בשם "תוספתא".

(ע"ב)

בדבר האלהים יהודע בן בניהו זו סנהדרין וכן הוא אומר⁽¹⁾ באביו ובניהו
 בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמם כריתי ופליתי כריתי
 שכורתי דבריהן פליתי שמופלאין דבריהם ואביתר אינו אורים ותומים
 ולמה נקרא שמם אורים ותומים אורים שמאירין את דבריהם ורומין
 שמשלימין את דבריהם ואחר כך שרצא למלך יואב פיר' בא רב יוסף
 להביא מעם מן הפיסוק לדברי רב הונא בר ביזנא שאמר מיד יועצין
 באחיתופל ונימלכין בסנהדרין וגשאלים באורים ותומים אמ' לך רב
 יוסף מנין אני לומדים שהיו עושין כן מהאי קרא ואחרי אחיתופל וג'
 דרש הפסוק מילה מילה אמ' לך מכיון שכתב אחיתופל מיכאן אתה
 למד שמתיעצין באחיתופל כדכתי' ועצת אחיתופל וגו' וכיון דכתיב
 ואחרי אחיתופל יהודע בן בניהו מיכאן אתה למד עוד שהיו נימלכין
 בסנהדרין כי יהודע בן בניהו הוא היה דאש על הסנהדרין
 כדכתי' באביו ובניהו בן יהודע על הכריתי ועל הפלתי והכריתי והפליתי הם
 סנהדרין ולמה נקרא שמם כריתי ופליתי כריתי שכורתי דבריהן
 פלתי שמופלאין דבריהן וגם כיון שהזכיר בפסוק אביתר אחרי
 יהודע ואחרי אחיתופל למד מזאת שאע"פ שנתיעצו באחיתופל
 ונימלכו בסנהדרין אי אפשר שלא ישאלו באורים ותומים כי אביתר
 הוא ויהי נושא האיסוד שיש בו האורים והתומים בימי דוד כדכתיב⁽²⁾
 ויאמר דוד אל אביתר הכהן בן אחימלך הגישה האיסוד ויגש אביתר את
 האיסוד אל דוד וישאל דוד בי' לאמר וגו' כיון שדרש למעלה למה נקרא שמם
 שלסנהדרין הכריתי והפלתי הוצרך עוד לדרוש בכאן למה נקראו אבני האיסוד
 אורים ותומים ואמר לך אורים שמאירין את דבריהם ותומים שמשלימין את דבריהם
 אחר כל ושר צבאלמלך יואב כלום מאחרי שמתיעצין ונימלכין ונשאלין אחריהם
 יצא יואב עם הצבא לפשוט בנדור הרי למדתה מן השמועות הללו שלא היו יוצאין

(1) שמואל ב' כ"ג. (2) שמואל א' ל"ג. ואם: הגישה נא לי האיסוד.

ח.

פירוש רב האי גאון על מסכת ברכות דף נ"ט.

קונטרס בן ארבעה דפים יפים קטע חשוב מפרוש רב האי גאון למסכת ברכות מצאתי בארכספר בחשתי-חשון שנה זו. סימניו: 2680 Ms. Heb. d 34 12 כתוב בכתב רבני-סורי, ניר בתבנית שמינית, עמודי הרף הראשון (77) בני י"ט שורה, הרף השני כ', השלישי והרביעי בני כ"א שורה. מתחיל הוא בכלות "שונקין חלב" ומסיים "היכא דאחא מיטרא טובא ולא". ועדיו כי לרב האי גאון הוא: הפסקא הראשונה שראשה חסר נמצאת בשלמותה באחת מחשובות רב האי גאון (תנ"ה, סימן שצ"ה, צד 209). וכלשונה מקצתה היא גם בערך, ערך "רת" בשם פירוש רב האי גאון. הפסקא השניה גם היא תמצא בערך, ערך "זק" מלה במלה בשם "פירוש רב האי גאון". וכל הפסקא השלישית "על הזועות" פלשונה וסגנונה אף היא מסודה לנו בחשובה אחת (תנ"ל סימן צ"ח) ורשום עליה "לרב האי". ואנחנו לא נדע להחליט אם "החשובה" קדמה ל"הפירוש" או הפירוש הוא שקדם לה וממנה לוקחה ונקראה בשם "חשובה". והוא-הדך בפסקא הראשונה.

הנה ב"הכותב" לעין-יעקב הביא לשון החשובה הזאת מן "האי מילתא אנרתא היא" עד סופה לא בשם רב האי כי אם "מה שפירש הרב רבינו נסים גאון ז"ל בפירושו בספר הרואה". ונראה אמנם שרבי שמואל ברבי אברהם המוצאה מתחילה (שנוכר שם) מצאה בספר "מפתח מנעולי התלמוד של רבנו נסים ישרא לו "פירוש". ואולם כבר העיד בצדק ר' יעקב מוסאפיה בהערותיו לחשובה זו כי סגנונה טובית עליה למדי שהיא לרב האי גאון ולא מעשה רבנו נסים (ועיין שם בהערות ותקונים. צד 34/33). גם הרשב"א בפרוש "קצת אגדות" רומז לה בשם רב האי גאון ("הכותב" שם). ורבנו נסים רק השתמש בה בפרושו. אמנם בס' "מפתח מנעולי התלמוד" לברכות שלפנינו היום לא תמצא חשובה זו. אך "המפתח" שלפנינו איננו אותו המפתח המקורי שחובר מתחלה בשפה הערבית כמו: "חבור יפה מהישועה" או: "ספר המעשיות" שלו.

(עיין רמ"ש"ש Arabische Literatur Der Juden 108)

גם מהפסקא הרביעית "על הדעמים ועל הכרקים" מביא הרשב"א בחידושו תכן "פירוש רב האי גאון" על דברי רבא. ואין ספק איפוא שכל הקטע בן ד' דפים שלפנינו מפרוש רב האי גאון לברכות הוא.

והנה הסגנון בכ"י שלפנינו הוא יותר ארמי-סורי מזה שבתנ"ל ו"הכותב" לעין-יעקב. וסימן הוא איפוא שהוא מקורי ביותר, אע"י שגם הוא איננו אותו הכתב המקורי שיצא מתחת יד רב האי גאון. זה נראה מאיזה שבוישים שנכלו בו על ידי העתקה מכ"י עתיק או בלתי ברור למדי.

המסקאות המתאימות שהעריך והרשב"א שמנו בצד שמאל של גוף הפירוש בתור עזר ראייה גם הוספתו בהערותיו איזה חלופי ניסוחות והשלמות מוקפות בריבוע מתנ"ל והכוונת לעין יעקב ורק אלה הניסוחות המשובשות והלקורות שבמקומות הנ"ל לא הבאתי בתוך הערותי.

והנה גם במקבירדגע בקבוצת T. S. נמצא קטע מזענין שלפנינו ומתחיל במלים : „כאלו יצא מפה הכין" (לקמן. צד 28) ובסוף „ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אין יכול לבדך שכתו מלא עלם" רבי לו דיר גינצברג שהודיע לנו דבר זה העתיק מסקא מקטע זה בספרו גאונקא. צד 278 הערה א'. אפס כנראה בן העתקתו היה הכ"י שהוא כנר נשחת מאד או שהיה לפני רבי לוי צלום מששמש ולקוי מאד. גם הדיר יעקב מן הודיע לי שיש פירו העתקה אחרת מפירוש רב האי גאון לברכות להרסם הללו מכ"י אחר במקבירדגע ובקריוב יפרסמו.

ואף פירוש רבנו חננאל כרף נ"מ כמעט עד סוף כסכת ברכות מצאתי באוכספורד ויבוא אחר פירוש רה"ג כאן. עיי' השוואת פירוש ר"ח לפירוש רב האי גאון כזה אפשר לראות יפה כיצד השתמש ר"ח בפירושו של רב האי ואת דרך המיזהר לר"ח : הנה רב האי גאון בפירושו לא נחית כלל לפרש מהו „אובא טמא" ולקט מהפירוש „שהביא רש"י כאן וכשבת דף קנ"ב סע"ב מפירוש רב האי למדרות טאה שפירש „אובא" מכשף ששחמש בעצמותו. ואולם ר"ח אישרומא ואיטליא שהאמונה בשדים היתה שם בחזקתה קימת משכבר הימים (עיי' כגלת-אהימעץ) הרחיק ללכת לבאר לו „אובא - טמא" — שר. ועשה לבאורו סמוכין גם ממקום אחר.

ומה יקר הוא לנו לראות גם את ידיעת רב האי גאון כחכמת התכונה הנשקפה לנו מתוך פירושו והמתאימה כמעט להקד התכונה בימינו אנו. ורה"ג מספר לנו על כוכבא דשביט גם לשון בני אדם מאז ומקדם : „ואומרין עוד כוכבא דצארי" ; „ובלשון ישמעאל אומרין כוכב ינקי" (ועיי' במלואים בסוף הספר).

לבסוף עלי עוד להעיר שבכ"י זה כתוב תמיד לאר-לאין, ביד אחרי האלף.

(כ"י אוספורד Ms. Heb. d. 34)

(עירור עזר, רח"א).

(דף 27 עמוד א').

נחית אמרו : 1) חתיכה קטנה יתה שנמצאת על לב שלכבישים קטנים שיונקן חלב ונקרא אלכלבלב 2) ונקראת אלחלוה ויש בה כמה לבן כלפי צואר החיכה יתירה וזו היא

1) עיר. אמרי" או „אמרי", עיין הקדמתנו לאגרת רש"י דף ט' ע"א סוף פ"ד. 2) ורח לבלבה מילחם (פי רס"ג לברכות דף י"ד ע"ב ע"ש ביד-אחרון) וסי המליצה (באכער. צד 61) : „לבב בשר חדר שעל הכנרת"...

הרבה (וקורין אותה בלשון לעז אנמיליה).
 יוחרת הכבד כמשמעה. מרפאין בה את בעלי
 שברירין שבעין זהו פירוש רב תאמי גאון זצ"ל.
 ערוך זק" (ע"פ כ"י שביד).

בפ' הרואה על הזיקין ועל הזועה גמסאי זיקין
 כוכבא דשאכט ... פיר' רב האי גאון
 ז"ל. אש שמחדתח למעלה ונראה לה אור
 כענין ש' קודחי אש מאורי זיקות ובזיקות
 בעותח. והעמודים שלאש הללו שגראין
 למעלה חייבין לברך [עליהן] ברוך שכתו
 מלא עולם ושבים שהוא עומד בשבט דכח'
 דרך כוכב מעקב וקס שבט מישאל.

דרך כוכ' מיע' וקס שב' ובלשון ישמעאל אומרין כוכב ינקק. והמדקדקין א' 9 אינו
 כוכב אלא בזמן שעולה הבל ישמן מן הארץ לדרום ומגיע למעלה קרוב לרקיע למקום האש
 שמתלדת מסביבות הגלגל בוער אותו והבל באותו האש ונראין הזיקין הללו. ואומרין כי
 בעבור 77 ע"ב בכ"ן שהן קרובין מן הכוכבין בעיני בני אדם ואין שם לכד מאיר נראה
 אלא כוכבים קראוהו כוכב. ושמואל אמ' לך נהירי לי שבילי דרקיעא והאי דקארו ליה
 בני אדם לזיקין כיכבא לא ידענא מאי נינהו והנך דעות אחרות מלי' נינהו.

8) חנוניל ט"ס של המעתיק. וכתב"ה שם כמו מחנהי בבוקר. והמדה הוע' ב' בתוראח
 ח' ו' ל' ח' שגורה בפירוש"ג (הרכבי שם). 4) המלה סגורים (בראשית י"ט ו"א)
 יתרגם רס"ג בערבית אלעש ורי' יעקב מאונס בפרסית שבכרי וגם הערבים ישמשו במלה
 שבכרה בתוראח זו (הרכבי שם צד, 379). 5) והרת קורין אותה ראתה וישנה בבשר בהמה
 שהיא יונקת חלב" (בפרושים שבסוף תשובות גאונים קדמונים מ"ב ע"א).

6) הנוקף שהסגריה הוספה רבי נתן בעל הערוך הוא ע"פ' לשון מדינתו (איטלקית) שהוסיף
 על דברי רב האי גאון: "ונקרא אלכלאב וכו'" שהשמיט (וכן החסיר אצל "יוחרת" את דברי
 דהיג: "שנקראו בלשון ישמעאל אלעשא ואל שבכרה"). ואולם בערוך-הקצר כתב: "ובלשון
 ערב אימעה" (וברבנו ירוחם ס' אדם נתיב כ"ז חלק הי אות ו'): "וכל השאר מרפוח כגון
 ... הסיכה ריאה לריגדה ... או להרת שהיא אלמעה". ומבאן בשו"ע יו"ד ס"ו ס"ל סעיף
 ז'. ועיין בדברי חמורות על הראש' להז'ין ס"ג ס"י יו"ד ס"ק נ"ו). והוא שכתב רבנו חננאל
 על איסטומבא דליבא (ע"ז כ"ט ע"א): "פ' אסטומבא בלשון ערבי אלמעה". ושם כללו
 לכלי העכול: "הכבד דרכו לבשל המאכל בבני מצים-פ' אלמעה בלשון ערב-ש"ב המאכל
 ושמונתי (פירוש ספר יצירה לברצלוני, צד 262) ורי' יוחרת כן קריש ואמר בהכינו את המקרא
 הלחיים והקבה" (דברים י"ח ג'): "והיא אלמעה מן אלמאנאן (האדם) ואלקבה מן
 אלבהימה (רפאלה, צד 108). ז' ישעיהו מ' י"ז. 8) ומקרא כתוב 9) אומרים.

מיני חנויל 8) (הועיל). יוחרת הכבד כמשמעה
 מרפאין בה את בעלי שברירין שבעין שנקראו
 בלשון ישמעאל אלעשא ואלשבכרה 4).
 ודתנן על הזיקין ואיתאמר עליה מאי זיקין
 א' שמואל כוכבא דשאכט. פירוש זק"ן אש
 שמחדתח למעלה ונראה לה אור כענין שנאמר
 וקודחי אש מאורי זיקות ובזקות ב'ערת 7)
 והעמודין שלאש הללו שגראין למעלה ביום
 העולם הן הזיקין שאנו חייבין לברך עליהן ב'
 שב' מל' ע"ו. ומאז בני אדם קוראין להן כוכבא
 דשאכט ואומרין עוד כוכבא דצארי. דשאכט
 מלשון שבט שעומד כשבט וכעמוד ומקכתח 8)

ועל הוועות. מאי זועות אמר רב קטינא גוהא. רב קטינא הוה שקיל ואיל אפיתחא דאיבא
 טמא וכול'. הא מילתא אנרתא היא ובה ונכל דדאמי [לה] אמור רבנן אין סומכין על
 דברי הגידא (1). ואורחא דפירושה לברורי תהלה דבין משיקול הדעת ובין מדברי חכמי (2)
 לית ספק שהקביה אין לרמותו לכל (3) בריה ואין לסנוי שחוק ולא דמעות ולא אנטח (4)
 ולא דוחק, וכדמיבררא הדא מילתא מיתדעא (5) דכל מילתא דאמריהא (6) דבנן דמהויא
 הכין (7) לאו על פשטא דאמרוהא אלא בתורת משל (8) למשל את הדבר בדברים שנודעין
 בינותינו למראית עין כי היכין דבריה תורה [78 ע"א] בלשון בני אדם דהא נביאים ממחלין
 ואמרין (9) עין יי' יד יי' ויחר אף יי' עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל. ולאו על פשטא
 אלא בתורת משל ולשון בני אדם. ואף הכין את'אן דברי הגדה והכין איסתברא ליה לרב קטינא
 דישאל עדיפין וחשבין קאי קביה וכל דמית' לעלמא משום (10) ישראל הוא לפום מאי דכתי' 11
 רק אתכם ידעתי מכל משפ' הא' וג'. ורבנן אמרי' (12) אין טובה באה לעולם אלא בשביל ישראל
 ואין רעה באה לעולם אלא בשביל ישראל. ואילין מידדאני (13) דמחוי להון קב'ה בשימא

(1) = אגדה. ו"אין סומכין על דברי אגדה" נמצא לראשונה אצל רב סעדיה גאון (הביא
 תח' הרכבי כחקדמת, כתאב אלמאורית" לסיג פריז תרנ"ז. צד XLII) ואח"כ אצל רש"י.
 (2) חכמים. (3) לשון (תג"ל והכותב). (4) לא שחוק ולא בכי ולא אנטח ולא דמעות (שם). (5) אחפיל
 (סורי) כחמונה זו נמצא גם במקרא: "ומן מימריה מיתדע" (תג"ל צד 100) דכתלהא ירחי מיתדע ולד
 באשח (ס' המצות לענן וכל' ח', צד 119); "א י ת ד ע ו שמוותהו" (אגרת רש"י. צד 8 נוסח צרפת
 אות 5). (6) דאמרוהא. (7) דומיא דהכי (תג"ל). (8) ודמיו למשל את המשל בדברים (הכותב).
 (9) הכי מחלין ואמרין הנה (הכותב). (10) בשביל (תג"ל והכותב). 11 עמוס ג', בי
 (12) יבמות ס"ג. (13) מידדאני (מדיד, תג"ל) ל"ר מן מידדאם (עין נלרקה, הרקדוק המנדאי
 צד 186). או מן "מרעני" (מרעם) שכתבת פלמירית (לירצברסקי, נארדועמיטישע עסיגראפיק, צד
 818. וקוקע, נארדועמיטישק אינזקריפטיאנס אוכספורד 1903, צד 206) וגם בתשובת רש"י
 שמצאתי מחרש: "והא כמה מידדאני דאנחנא תוה אית לנא בהון סבארי
 ובר איתבררו לנא בהון טעמי דהרנא" (כ"י אוכספורד d. 46 צד 148 שורה
 ה'י. וחלק מתשובה זו כבר פרסם ה' מאנן בתוך הרבעון האנגלי J. Q. R. החדש כרך XI,
 צד 468. אלא ששם נרשם בטעות "הויא", טעמא במקום "הוה", טעמיי). וכן בנוסחאות אגרת
 רש"י שהוצאתי לאור יש גם "מידדאני וגם "מרעני" לשון רבים (ראה הקדמתי להאגרת דף
 פ"ו). ואין צורך איפוא להחליט כי הוא הסיום — אני או —ני בליד המצוי בבבלית אשורית
 (עין הערתנו שם). והנה לא מצאתי עוד בחשיבות-הגאונים מי שהשתמש בלשון "מידדאני"
 מלבד רש"י או רב האי ואחריהם ר' חננאל. ונראה איפוא שמוחתה היא לרש"י או לרב האי
 גאון (תולדות רש"י צד 15, הערה א'). ומה שכתוב כאן "מידדאני" בבי' דלתיק, אם איננו
 פים יתכן שיבואר עפ"י מה שכתב הר"י ברצלוני: "וגם לשון אשורית (סורית) היא ארמית
 למו אותיות כח לשונם לשון תערוכה היא בין שתי לשונות ערבית (?) נשמע. לכן לשונם
 קרובה ללשון תקדש, אבל קול דבורם מכפיל: דמי(ג)ן דמסין דמקנא,
 דמקנא דמס תא" וכו' (פי' ספר יצירה, צד 817).

ובארעא מוסתים וסימנים אינן לישראל על דברים שבינו לבינם כגון הקשת שנשעת שנתא בענן איתה (14) אות ברית מבל. ולפום הכין בין דקשר קמי שמיא חרבן בית המקדש ופיזור ישראל וצער ששורין בו בין אומות העולם וכמו ששכינה עמהן שרויה בצער בדמדרש (15) א' עמו אנכי בצרה ומדרש (16) בכל צרתם לא צר אמר רב קטינא דמהו להן סימנן על הדין קושיא כזאת בתקול דשמערי ישמעאל בן אלישע או שתי את ביתי ושרתי את היכלי והגליתי את בני (78) ע"ב לכן אומות העולם. וגוהא גמי סב רב קטינא דבהדין עינאנא ניהי סימנא הוא דמהו (17) להן קב"ה לישרי. דיומא כל (18) קושיא דצרתם בין אומות העולם דמישפסין מ"א מדיקע לים הגדול ואתי קול בהדירו כבן אדם דבאכי ואתי (19) קול בכיתיה ולאן הם ושלום שמוריד דמעות מעין ואין לדמות את יוצריו לשום מדעם אלא מיהו כל מ"א דדיבין דמע מיקרי כי דכת' בדובה (20) דחמרה : (20a) מלאתך ודמעך לא תאחר. וגשמים אית למקראנן (21) דמעות דהא עיבא דאמי לעפעפי עין ומיטרא דאמי דמעות ומיטראנא (22) מוכא קארו ליה למיטרא דמעות והקב"ה מימיהם (23) נגבורתו נכדכתבי והודרתי הגשם בעתו והכין גמי מוריד מים דמתקרי דמעות נגבורתן (24) ולאן הם ושלום דמעות מעין כאדם אלא כי הכין דמיפרש סה אל פה אדבר בו לא דמשתעי מתוך פה כי דמשתעי משה מתוך פה אלא שבורא קול דבור שדומה כאילו יצא מפה הכין בורא דמעה שדומה כאילו יוצאת מעין וכן האוי (25) דקאמ' משה אשר אין בעין נראה אתה יי וכל מאי דדאמי לאילין מלי דרך אחת (79) ע"א היא ולא נפיש דמימר דעל הדבן בית מקדש וצער ישראל מתהו (26) דיומא כגון בכוח (27) ואנחה דהא על יתיד אמור רבנן (28) כי נח נפשיה דר' אבהו אחיתו עמודי דקיסרי דמעי אישור עמודים בוכים אלא מן שמיא אחוה בהן הכין, כי נח נפשיה דר' יוסי שפכו מיאובי (29) דציפורי דמא, כי נח נפשיה דר' יעקב בר אחא (30) איתמין (31) כוכבא ביטמא, כי נח נפשיה דר' אמי אתעקרו כל ארזא, כי נח נפשיה דר' שמואל בר רב יצחק איעקרו כל אילני, כי נח נפשי דר' חייא נחיתו כיפי דגורא מן ריקעא, כי נח נפשיה דר' מנחם בר ר' סמאי אשתעו כל צלמניא והוי למחצלניא וכולי. ועל אחת כמה וכמה אית למימר בצורת ציבור וחרבן בית המקדש דאמרי (32) רבנן ההיא יומא השך השמש כצאתו ורעשו שמים וארץ ולא נפיש למהי הכין. לפיכך סבר רב קטינא דגוהא מופת (33) עליו מחמת דמעות

(14) יס אורח (תג"ל) (15) כדרדש עמו (שם) (16) וכדרדש (שם) (17) דמחזו (תג"ל) (18) על (שם) (19) ואורים (שם) (20) כדריבא (תג"ל) (20a) שמות כ"ב, כ"ה (21) לגשמים כלהון אית למיקריבנהו (תג"ל והכותב) (22) ובאתרי (שם) (23) מורידן (שם) (24) המוקא השלמתי (עפ"י הג"ל) (25) האי (תג"ל והכותב) (26) מתחזי (שם) (27) בכוח (שם) (28) מ"א מ"א : וסם הגירי מ"א (29) מרובי (תג"ל והכותב) (30) בר אחא (ליתא (שם) (31) איתחמיא כוכבי (שם) (32) דהא קא אמרי רבנן דחיצא (שם) (33) מוריד (הכותב) דגוהא מחמת דמעות שמוריד עליו (תג"ל).

כי דאמ' איבא 1) טמא ורב קמינא דיליה אי סופק את כפיו ודי 2) קול גוהא וקרא
בהדיא היא 3) גס אני אכה כפי אל כפי וגי. וכי הבין דמפרש 4) [79ע"ב] קרא מפרש מ'מריה
רב קמינא. והבין 5) קאמי שאין מקרא יוצא מיד פשוטו אף על פי שנדרש לכמה
מעמים שהקב"ה בורא כמין שני כנפים 6) ונספקין זה בזה ויוצא מביניהן קל גוהא. ודאמרי
רבנן 7) בועט ברקיע שבזרא בעיטא 8) בריקיע ונשמע קלה כי דאמ' פורה דרכתי
לכדי ודי נתן 9) דאמי מתאניח שבזרא קול שנשמע כקול אנחה 10) ולא חס ושלוש שאנחה
באה עליו כדרך שבאה בלב אדם. והבין גמי 11) חפץ לא שחפץ בא עליו כדרך שהוא
בא בלב 12) אדם אלא שבזרא חפץ שלא בנף ונקרא חפצו כן משמע קול שבזרא
אותו כקול אנחה ונקראת אנחתו. ורב אחא בר יעקב דאמי רוחק את רגליו תחת כסא
הכבוד מן 13) פירושא דהא מפרש ליה לקרא דכת' כה אמר יי' השמים וגו' איפשר
נוף הוא שישב על השמים כמי שיושב על כסא ורגליו על הארץ כשרפרוף 14) אלא
משל בעלמא הוא כשם שהמלך גופו על הכסא שהוא יושב עליו ושרפרוף 15) מונח
שאימתי שירצה פושט עליו את רגליו כך השכינה שרויה 16) [80ע"א] בשמים ככסא שהנוף עליו
והארץ אין מכילה אלא מעט ממנה כשרפרוף 14) שלא הוכן אלא לרגלים. והבין קאמר
רב אחא בר יעקב שאותן מלאכים 16) שהן קרובים לארץ שדומין מן השכינה כרגלים
מן הנוף נרחקין זה בזה ויוצא מביניהן קול וזה הוא גוהא. ולא חכמי ישראל מלבדן אמרו
[כן] אלא הרבה מחכמי יונים וזולתם אמרין 17) שיש עם העננים מלאכים 18) ומהם קול רעמים
וקול זועות ומהן בורקין ברקים ואף מקרא כתי' במלאכים ונגה לאש ומן האש יוצא
ברק. אלו רעתן של חכמים האלו בגוהא ויש בו דעות אחרות ודברים אחרים אלא
שפחדן דברים אלו כמה שפירשנו ולא חס ושלוש דבר שיש בו דימוי ליצורינו יתברך
ויעתבה ויתפאר ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתקדש 19) שמו.

1) אובא (שם). 2) כפיו סופק זה על זה והוא (שם). 3) כתוב (שם).
14) וכי היכי דמפרש קרא מתפרש (תג"ל). 15) והם הכי (הכותב). 16) שתי כמים
ברקיע ונספקין זה בזה (תג"ל והכותב). 17) ורבנן דאמרי (תג"ל והכותב). 18) בעיצה
(הכותב) כעין רגל (תג"ל). 19) ודי ונתן (תג"ל והכותב). 10) שנשמע כאנחה (הכותב).
11) הא דכתיב ה' (תג"ל). 12) בני (תג"ל והכותב). 13) ופירושא דקא מפרש (הכותב) ופירושא בראת
מפרש (תג"ל). 14) כשרפרוף (שם). 15) ושרפרוף (שם). 16) גם על זה שאמרו חז"ל : כתוב
אחר אומר רישית כעמר נקא וכתוב אחר אומר קווצתיו תלחלים שחורות צעורב — כן בשיבחה
כאן במלחמה (חגיגה) כתב רב האי גאון ז"ל הכי : בשנגלה כאלו בשיבחה נראה המלאך
כזקן ושער רישית כעמר נקא וכשנגלה למלחמה נראה [המלאך] ככתור קווצתיו תלחלים תלחלים
(פ' ס' יצירה לברצלוני צד 137). 17) השלמתי עמי תג"ל והכותב. 18) שיש מן העננים שהם
מלאכים ושרים (תג"ל). 19) ויחלקם (הכותב).

ועל הרעמים ועל הברקים קמ'1) לה דמברך שתים על ההרים ועל הגבעות וכולי ברוך עושה בראשית. אמו הנך לאו עושה בראשית ניהו וכולי. מעמא שלשמועה, זה שסבר אב"י שראוי לכפול את המשנה ולתריץ אותה ולומר על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים ועל הגבעות [80 ע"ב] ועל המדברות הוא אומ' ברוך שכחו מלא עולם ובר' עישה בראשית ורכא

סבר שאין ראוי לעשות כן אלא הראשונות בכלל שניות ואין שניות עם הראשונות שתמצא אומר על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אם רצה לברך בר' שכחו מלא עולם יכול היא אבל על ההרים ועל הגבעות על הימים ועל הנהרות יעל המדברות אין יכול לברך שכחו מלא עולם ואין לא 2) לברך אלא עושה בראשית

מיעוט כוכבים שנים מיעוט מזלות שנים 3).

על הגשמי היא אומ' בר' הטובהם ושאלנו בתלמיד היאך תאמר שברוך הטוב והבטיב הוא מברך והא' 4) ר' אבה מאימתי מברכין את הגשמים משיצא חתן לקראת כלה טאי מברך אמ' רב יהודה מודים אנחנו לך וכו' עד סוף כל הברכה ופירקנו לא קשיא הא ברכה אריכתא דרב יהודה הא דאתא מישראל טובא והא מתניתין דתניא הטוב והטטיב היכא דאתא מישראל לזרתא 5) ואיבעי תימא 4) בין מתניתין ובין דרב יהודה היכא דאתא מישראל טובא ולא [סוף העמוד].

1) — קמא. 2) — לו. 3) זה מוסב על הכריתא שם נ"ט, ב' : תראה חמה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה בראשית, ומפרש רב האי גאון: מיעוט כוכבים שנים מיעוט מזלות שנים. אבל על כוכב אחד ומזל אחד אינו מברך. והוא דלא כפירוש הרמב"ם בפ"י מהו ברכות הלכה י"ה שכל דמברך על כל כוכב מחמשת כוכבים של מזל מלה ועל מזל מלה לברך, עיי' (הערות אדמו"ר מרן הגר"י קוק). 4) והא אמר. 5) צ"ל פורתא. 6) ואי בעית אימא וכן בנוסח—הצרפתי באגדה דרש"ג, צר 35, אות 6.

ט.

פירוש רבנו חננאל על מסכת ברכות ז"ט.

בסוף שנת תרס"ח מצאתי בארכיון שני דפים כ"י מפירוש עתיק למסכת ברכות דף כ"ז.
עפ"י הפסקא ראשונה שבו, פירוש למלת "בתי"א" שהובא באוזן בשם פ"ח, נוכחתי שהוא
הוא פירוש ר"ח לברכות ופירושיו ב"תחבמו"י א"י (כרן ת"ע) ובהיותי שוב בארכיון בחש"ר
שנה זו זכיתי למצוא עוד שמונה דפים מפירוש ר"ח לברכות, גם בזה נוכחתי בתחל"ט שהוא לרי"ח
עפ"י השוואת כמה מסקאות ממנו שהובאו באורחות מל"ה בשם "פ"ח", וכמה מסקאות
ממנו הובאו בערוך בשם פירוש סתם כדרכו של הערוך להשתמש בפירוש ר"ח בשם "פירוש"
סתם, ורק על "אבא-שמיא" כתוב מצורש בשם "פירוש", חכ"י מחזיל ממלות "ישראל שמעון".

(ערוך, ערך "גוהא").

(כ"י ארכיון דף 86 ע"א Ms. Heb. d. 46)

[פ"י אובא טמא כי בעת שרואה הקב"ה צער]

פ"י אובא טמא כי בעת שרואה
הקב"ה צער לישראל שמעון
אותן האומות ביותר מחשב להביא
ככול זכר ברית ומוריד כמין שני
רמעות חס ושלום דמעה ממש
אלא מעין טיפות כעין דמעות
ומתנחם הקב"ה שלא לאבר
עולמו ומתגלגלות ויורדות לים
הגדול וקולן הולך מסוף העולם
ועד סופו וזהו גוהא.

והשיב רק קטין אובא טמא כמו
שהוא שר כך הם שר כל דבריו
שאין דמעות אלא כמו ספיקות
כפים גזר הקב"ה למלאך וסופק
כפים כדכתיב וגם אני אכה כפי אל
כפי ויוצא ועזעזע מביניהם וזהו גוהא
וזה שאמר ר' נתן מתאנה חס ושלום
שיש שם אנהא אלא גזר על מלאך
שיאנהא וזהו שאמר דחק אתגליו
חתה כסא הכבוד גזר למלאך לדחק
את דגליו ורבנן אמ' יאמר למלאך
ובועט בריקש שנאמר ידבר בדרוכים
יבנה וזה דבר ידוע הוא כדכתיב
ויצא מלאך ה' ויך כמחנה אשר.

ישראל שמעון אותן האומות ביותר מחשב
להביא מכול ומוריד שתי דמעות חס ושלום
דמעה מעין אלא טיפות כעין דמעות ומנחם
הקב"ה שלא לאבר עולמו ומתגלגלות ויורדות
ל"ה הגדול וקולן הולך מסוף העולם ועד סופו
זה הוא גוהא זו כולו להראות לישראל שהקב"ה
לא עזבם ולא שכחם ולא נששם וכי עתיד
להחזירן כל זה לחזק את לבם שלא יתיאשו
מן הגאולה אלא יסגלו על הצרות עד שישלם
10 הומן שגור הקב"ה להיותם בגלות כמו שגור
בראשונה ועבדום וענו אותו ארבע וג' זמן
אותו הגלות היה ידוע וזה אינו ידוע אלא
מכל פנים יש זמן קצוב לגלות ומראה הקב"ה
בעולמו כמו אותות להודיע כי יש לפני הקב"ה
15 כמין קיש' מפני ישר' שיהם בשעבוד וגליון
ומטלטלין וכי רחמיו עליהם לא נששם וכי
עתיד להחזירן כבתחלה והם כשראו כך אומ'
הנה הקב"ה רחמיו עלינו וזכרנונו לפנ'ך
19 ומתחזקים ביראתו ומחזיקים בתורתו ויחזקו

(1) ה"ש במכנה בהערותיו לספרו "למור-ערוך" על מסכת ברכות כאן כתב; כל
דברי הערוך בזה המה קצור מתשובת רב האי ז"ל שנמצאת בחש"ר רמ"ג ליק סימן צ"ח (מפירוש
רב האי שלפנינו). ועתה רואים אנו עין בעין כי אך פירוש ר"ח הוא מלה במלה.

(86 ע"ב)

ומשפטיו והשיב רב קטינא איבא שמיא (I) כמו
 שהיה שקר שהוא אלוה כך הם שקר כל דבריו
 וכי אינם כמין דמעות אילא כמו ספיקות
 כפים גזר גזר² הקב"ה למלאך וסופק כפים
 כדכת' וגם אני אכה כפי אל כפי (3) ויצא זיעזוע
 מביניהן וזו היא נהא והאי דאמי רב קטינא
 דברי איבא שמיא שקר הם כדי שלא לקיים
 דבריו וישעו בני אדם אחריו שיאמרו הנה
 יש בו ממש וזה שאמ' ר' נתן מתאנהא הם
 ושלום שיש לשם אנהא אילא גזר הקב"ה
 על המלאך [שיתאנהאזהו שאמר דחוק את רגליו תחת
 כסא הכבוד גזר על המלאך] (4) העומד תחת כסא
 הכבוד לדחוק רגליו ורבנן אמר' אומר למלאך ובעש
 ברקיע שנא' הידד כדורכים יענה (5) וזה דבר
 ידוע הוא שהקב"ה אומר למלאך כדכת' (6)
 ויצא מלאך יי ויך במחנה אשור ואילמלא
 קרא כת' שיש בעבו זרה (ערוך, ערך אובא שמיא).
 שד לא היינו אומרים מ' ריח זיל אובא שמיא שם
 אותו אלא כיון שמצאנו ע"ו והיה שם שד והשד עונה
 מקרא שכת' יזכרו לו ולשד היו עובדין כדכת'
 לשדים לא אלה (7) יזכרו לשדים לא אלה והשרי'
 פירשנו איבא שמיא שד ואין כשיחין כדספורש בפרק אין
 זה קשה כדכת' בדברי דורשין ו' דברים נאמרו בשדים
 רבותי כי השדים שלשה בבשר ודם ושלשה
 מסיחין שדו (8) אמרו כמלאכי השרת אוכלין ושוחין
 במסכת הניגה פרק אין ופרין ורכין ומשיחין (9) כבני
 אדם וכו'.

5

10

15

20

(1) אובא שמיא כדכח הוא ומיליה כדכין וכגורסת כתי איבא כיו"ד כן הוא גם בכ"י מ'.
 עיין תנחומ דקדוקי-סופרים. (2) גזר גזר, כפול בכרזייר. (3) יחזקאל כ"א, כ"ב. (4) המוקף
 ברבוע חסר בגוף הכרזייר והשלמתו על-פי לשון הערוך ערך "גזא" כפי שהצגנו בעמוד
 הקודם מצד שמאל. (5) ירימה בית, ל. (6) מיב יימ, ל"ה. (7) דברים ל"ב י"ה. (8) הנו"ו מן
 שדו ארוך בכ"י, ואפשר לקרוא שחן. (9) ומשיחין. כן היא הגירסא בכ"י הערוך שביד.

(87 ע"א)

דורשין בעריות (1) ששה דברין נאמ' בשדים שלשה
 כבני אדם ושלשה כמלאכין אוכלין ושותין כבני
 אדם ופרים ורבים כבני אדם ומתים כבני אדם
 ג' כמלאכין הולכין מסוף העולם ועד סופו
 כמלאכין ויש להם כנפים ושומעין מה שעתיד
 להיות כמלאכין. וכל חכמי התלמוד כולם
 פה אחד הבקיים בדברי חכמי התלמוד
 מפרשים הדברים הללו בתורת משל (2) וכמו
 שאמ' הכת' עזרה למה רישן יי' וכי איפשר
 לז' שיש עין כדכת' ועלה עשן באפו
 ואש מפיו תאכל י' לז' שיש אף ופה
 אילא כתורת מדמין כך כל דברי חכמי
 בתורת דימוי אבל הכל מודים שאין לפניו
 לא בכירה ולא שדוק ולא דמעה ולא אנחה
 מנוף אלא דברי החכמי בתורת דימוי כדברי
 הנביאים. על הרעמים מאי רעמים אמ' שמואל
 ענני דאתו בגלגלא כדכת' קול רעמך בגלגל
 רבנן אמרי מאי רעמים ענני דשפכי מים (3)
 להדידי שני' (4) לקול תתו המין מים בשמים רב
 אהא בר יעקב

5

10

15

20

(1) חגיגה מ"ז ע"א בשנויים שונים. (2) והראשון שדבר כזה רבדים נגידים וחשובים
 מאור הוא רבי יהודה בן קריש באגרתו (רסאלה, פריז 1868) צד 52-55 ואספ קצתו נעתיק ממנו
 כאן (בעברית)... ונאמרו באלוהים יתברך שמו המכבדים הגשמיים והמרות וההוארים האלה
 כולם הם רבדים לבני-אדם כמה שיוודעים מנפשו, כמו שאמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם.
 וזכר באלהים (יתעלה) האף והשפטים, הנה והלשון שהם כעס וחמה. והכוונה בכל זה העונש
 והתשובה. וזוהי אמר באף כי אש קדחה באפי, עלה עשן באפי, ומרות אפו יכלו. ועל הפה
 נאמר: ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו ועל השפטים נאמר שפתיו מלאו זעם ולשונו
 כאש אוכלת. ובזכרון דוח הכעס והחמה נאמר: ודוחו כנהל שוטף... אך הדבר הוא כאמור
 לקרב לדעות בני אדם מה שיוודעים ומכירים כמצב מרוחיהם, וכל זה בא כאמור דברה
 תורה כלשון בני אדם וכו', עיי' עוד דבריו היקרים. (3) לפנינו בגמרא: דשפכי מים.
 (4) ירמיה י"ג.

(87 ע"ב)

אמ' מיטרא בענני ממאסי
מסי כול' 1) פיר' ממסא
מלשון המוס ימוס כלומי
הבוקר 2) מחמם גזיזי השלג
והן נמסין ויורדין בעננים-
ומסתברא בעננים
כרתיה דחזינן 3) בריק
ברקא ומנהמין ענני ואיתי מיטרא רב אשי
אמר ענני דלחזולי מחלולי ונשיב זיקא
אפומיהו ומשתמע רעם כי קלא אפוס

5

דנא. 4) אמר ר' יהושע בן לוי הוואה קשת
צריך ליפול על פניו שני 5) כמראה הקשת
אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה
כבוד יי' וגו' ולא היא 6) משום דמחזי כמו
דפלה ליה לקשת אלא 7) צריך לברוכי בא
מלך העול' זוכר הברית נאמן 8) בבירתו
וקיים במאמרו. 9) אמ' רבא ברקא דוורא וברקא

10

יחידאה וענני יורקתא ותרתי ענני דסלקן

15

להדי הדרי ועננא דסלקא מקרן מערבית

דרומית צריך למיבעא עליה רחמי רקשיין.

ועל הרוחות אוקמה אביי ברוח של עיף 10)

ואמ' גמירי דזעפא לא דהו בליליא אילא

אם כן מתחיל מיממא וגמירי דזעפא תרתי

20

1) כמו שחזו בערוך. 2) צ"ל הברק (כמו בערוך). 3) עפ"י יש לחקן גרסת כ"מ בדקדוקי
סופרים : "רחויא ברקיס". 4) סדר המאמרים כאן מיונה ממה שהוא לפנינו בגמרא, ומתאים
לחסדר שכבית נחן, ועיין בהנהגות דקדוקי סופרים. 5) יחזקאל א', כ"ח. 6) לפנינו בגמרא:
ליישי עליה כמערבא משום דמחזי כמאן דסגיר לקשרא. 7) כדמסיק רב פאא : הלכך נמיסיננהו
לחרויהו. 8) נאמן בלא ויין, וכן היא בערוך ערך קשת וכאלפסי וכן כתב הגר"א כרשום על
הגליון בגמרא. 9) במאמרו (ולא בשבועתו). כן הוא בערוך דפוס פזירו ודפוס ויניציאה כמו
בגמרא שבפנינו, וכן גם באלפסי. ועיין בערוך-השלם. 10) צ"ל : זעף. פ"י רוח של זעף רוח
קשה. רוח גדולה באה מעבר המדבר (איוב א') תרגומא זעפא רבחא (ערוך).

(88 ע"א)

שעי לא הוה שני' (1) לא תקום פעמים צרה וקמא
 ליה דעל הרעמים והברקים מברך שתיים ברוך
 שכוחו מלא עולם וברך עושה בראשית (2).
 מיעוט כוכבים שנים (3) מיעוט מזלות שתיים.
 על ההרים ועל הגבעות כול' אוקימנא אינו
 מברך אהני כולהי אלא הודא באי אלהינו מלך
 העו עושה בראשית. הוואה את הים הגדול
 לפרקים אוקימנה לפרקים אחת לשלשים יום
 אמ' ר' יהושע בן לוי הוואה רקיע
 בטהרה אומ' ברוך עושה רקיע בטהרה (4)
 עושה בראשית רפרם בר פפא אומ' מעת
 שחרב בית מקדש לא נראה רקיע בטהרה
 שנ' (5) אלביש שמים קדרות ושק אשים
 כסותם; (6) יש מי שאומ'.

2

10

עירך, ע' "חמה".
 חמה בתקופתה בתחלת
 מחזור כח שנופלת החקופה
 של ניסן בתחלת ליל ד'
 בכוכב שבתי בתחלת ברייתה.
 הוואה חמה בתקופתה
 בתחלת המחזור כח
 שנופלת החקופה על
 ניסן באורתא דתלתא
 נהי ארבע בכוכב

15

שבתי בתחלת בריאתה. תנו רבנן הוואה
 חמה בתקופתה (8) כוכבים ומזלות כסדרן
 אומ' ברוך עושה בראשית. ירוש' אומ' רב הונא
 הזה דאיתמר בימות הגשמים ולאחר שלשת ימים

20

(1) נחום א, מ. (2) בפסוק על ההרים ועל הגבעות: רבא אמר התם מברך תרחי ברוך
 אבתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית. והו' שכתב בשמה מקובצת: ויש גירסאות שנראה
 כהם שתיים מברך בברקים ורוחות. ועיין לעיל בפ' רב האי גאון צד 25. (3) עיין לעיל צד 25.
 (4) הנקודות על המלים לסימן מחיקה הן: (5) ישעיה ג' ג'. (6) אולי היה זה ג'ליון מאחר
 המעמקים וגכנס בפנים פירית לפני התחלת ח'יר הוואה חמה בתקופתה שאחר כך. (7) נשמט
 לבנה בשחרתה כגירסת חריוץ או לבנה בגבורתה כגירסת הגמרא. (8) ציל על. (8) ירושלמי
 פרק ט', הלכת ב': אמר רבי הונא הווא דאיתמר בימות הגשמים בלבר לאחר שלשה
 ימים וכו'. וביקרא רבא פכג, אורי חז: אמר רב הונא הווא דאיתמר בימות הגשמים ובלבר
 אחר שלשה ימים וכו'.

(88 ע"ב)

שנא' ועתה לאראו אור בחיר הוא בשחקים
 ורוח עברה ורתמהרם פיר' זה שאומ' חמה
 בתקופתה וכוכבים ומזלות כסדרן בימות
 5 הגשמים בעת שהיו שלשה ימים מעוננים
 ולא נראתה חמה בהם ולא כוכבים אותה
 חמת צריכין לברך עליהן בעת שיתראו
 וזולתו זו העת לא. על הגשמים ועל
 הבשורות טובות כול. ירוש'. (2) מה ראו
 10 לסמוך בשורות טובות לירידת? גשמים
 על שם שכת' מים קרים על נפש עיפה
 ושמעה טובה מארץ מרחק: פיר' משיצא
 חתן לקראת כלה מעת שהטיפה יורדת
 מן הרקיע על הארץ והמים שעל
 15 הארץ שירדו כגשמים מעין כמין אבעבועות
 זה הוא יציאת חתן לקראת כלה ומכך מורים
 אנחנו לך כול. ואקשינן וכי על הגשמים
 הטוב והמטיב מכך והא מורים אנחנו לך
 כול' מכך ושקלינן ושרינן ואסיקנה מתניתין
 בדאיכא אחריני בחדיה דתניא כללו שלדבר
 21 על שלו לבד ואומ' שהחיינו ועלשלו ועלשל חברו

הש"ר תיא: צד 58 :

פיר' כגון שחיה ג' ימים רצופים
 מעונן ואח"כ זרחה השמש וראה
 הכוכבים כלילה וחזי מסתבר למא
 דגרסינן בירושלמי אמר רב חונא
 דא רתימר בימיו[תנשמים]ובלגר
 אחר ג' ימים ומח סעם ועתח....

(ערוך ע' חמה)

פ' אחר חמה בתקופתה וכוכבים
 ומזלות כסדרן בימות הגשמים בעת
 שהיו ג' ימים מעוננין ולא נראית
 חמה בהן ולא כוכבי' אותה העת
 צריכין לברך עליהן בעת שיתראו
 וזולת זאת העת לא. ירושלמי אמר
 רב חונא דא רחאמ' בימות
 הגשמים ולאחר שלשה ימים
 שנאמר...

(ערוך ע' חתן)

משיצא חתן לקראת כלה. פיי
 כשתר טפה על חקיקע שכבר
 ירד בו ממד מעל כמין אבעבועות
 לפי ירידת הגשמים שתנשמים
 נקראין חתן ואבעבועות כלה.

(1) איוב ל"א, כ"א. (2) ירושלמי ברכות פ"ט, הלכת ג' : וכי מה ראו לסמוך בשורות
 טובות לגשמים ? רבי ברכיה בשם רבי ר'י על שם מים קרים על נפש עיפה שמועה טובה מארץ
 מרחק, ובמרש בראשית רבא פ"ג אות ט"ו : כיצד הוא צריך לברך ? ... רבי ברכיה בשם ר'י
 לוי מייחי לה מחבא : מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה וגו' מה שמועה טובה ברוך
 הטוב והמטיב, אף מים קרים הטוב והמטיב, ועי' בר"ג גאון. (3) — לירידתו, וכן הוא גם בכ"י
 דומא (לונק). (4) משלי כ"ה, כ"ה : (5) לפינונו בגמרא : "קצרו של דבר". וכתב רש"י : "כלומר
 כללו של דברי. וכן הוא בכ"י ובכ"פ (עיין הגהות דקדוקי סופרים).

89 ע"א

או' הטוב והמטיב ר'א שמי' אמרו לו (1) מרת אביו
 וירשו ברתה אומ' (מכרך) דהטיב והמטיב ובסוף
 דיין האמת (2) ושנינו התם דאיכא אחוה דירתי בהדיה
 וכן לענין ילדה אשתו בן זכר (3) ההנאה לו ולאשתו
 היא ששניהן רוצין בזכר וכן ביין וכל בני
 הבורה אית להו הנאה. מתני' בנדה בית חדש
 וקנדה כלים חדשים אומ' שדחיינו וכול'. זו
 השמועה משובשת היא בנוסחאות אבל
 אנו נסדדנה מן הנוסחאות שבאה מבבל וכן
 סידורה אמ' רב הונא לא שאנו שצריך לברך
 אילא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו אין
 צריך לברך ור' יוחנן אמ' אחד זה ואחד זה
 צריך לברך מכלל דכי קנה וחזר וקנדה הואיל
 ועכשיו אין לו כיוצא בהן דברי הכל צריך
 לברך (4) לישנא אדרינא אמ' רב הונא לא שאנו
 אילא שלא קנה כיוצא בהן אבל אם קנה כיוצא
 בהן אין צריך לברך (5) ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה
 צריך לברך (6) כלומר בין קנדה כיוצא בהן בין

5

10

15

19

(1) אמרו לו. כן הוא בהלכות גדולות, ככ"י דקדוקי סופרים ובית-נחן. (2) וכן הוא גם בכ"י ט':
 „בתחלה אומר ברוך הטוב והמטיב ולבסוף אומר ברוך דיין האמת" (עיין הגהות דקדוקי-סופרים).
 אבל בהלכות גדולות ובגמרא שלפנינו ובכל הנוסחאות האחרות: „בתחלה אומר דיין האמת ולבסוף
 הוא אומר ברוך הטוב והמטיב" (עיין רש"י. (3) נראה איפוא שהיה לפני רבנו חננאל הגרסא
 „אמרו לו ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב" אחרי „אמרו לו מה אבידו וכו'. וכן הוא
 בהלכות גדולות שלנו ובכתבי יד שונים שדקדוקי-סופרים (עיין בהגהות שם) ובבית-נחן. אבל
 בהלכות גדולות מספמיה (רפוס כללין) סוף עמוד 77 כלפנינו בגמרא. (4) וכן הוא גם בכ"י ט':
 „קנה וחזר הואיל ואין לו עכשיו צריך לברך". וכתב ע"ז בהגהות דקדוקי סופרים: „וגרסא מוטעת
 היא". ומי יגלה עפר מעיניך הרבני' וראית כי אמנם גרסא מתוקנת היא מן הנוסחא שבאה
 מהגאונים בבבל שישבו על כסא רב אשי ורבינא. וכן נמצא בהלכות הר"ף (המאור הקטן).
 וחס"כ" במלחמות מוסף שכן מצא בפירוש רבינו חננאל, כמו שהוא לפנינו. (5) וכן הוא בכ"י
 ט' (עיין הגהות דקדוקי סופרים). (6) ובכ"י ט', „ור' יוחנן אמר אפילו קנה כיוצא בהם".

(89 ע"ב)

* דף ס' ע"א

בין קנה כיוצא בהן צריך לברך⁽¹⁾ מותיב^{*}
 בנה בית חדש ואין לו כיוצא בהן צריך
 לברך דברי ר' מאיר ר' יהודה או' בין כך
 ובין כך צריך לברך דיקינן מינה לו מאיר
 מדקאיתני ואין לו כיוצא בהן⁽²⁾ אף על פי
 שלא קנה מעולם כמורתם אין צריך לברך
 ור' יהוד' אומ' בין יש לו כיוצא בהן ובין
 אין לו כיוצא בהן הואיל ולא קנה עדיין
 כיוצא צריך לברך בשלמא לישנא קמא
 רב הונא כר' מאיר ור' יוחנן כר' יהודה אלא
 לרישנא ברתרא בשלמא רב הונא דאמ' לא
 שאנו שצריך לברך אלא שלא קנה כיוצא
 בהן אבל קנה כיוצא בהן אין צריך לברך
 ודייקינן מינה אם מי שקנה כיוצא בהן
 ועכשיו אינם אצלו אין צריך לברך כל שכן
 מי שיש אצלו עכשיו כיוצא בהן שאין צריך
 לברך נמצא רב הונא כר' מאיר אלא ר' יוחנן
 דאמ' אפילו קנה כיוצא בהן וישלחו כיוצא
 בהן צריך לברך כמאן⁽³⁾ לא כר' מאיר דהא ר'

8

10

15

19

(1) וכמו כן בפסקי ר' ישעיה מבראני שגרסו בסוף ספר "בית ינחנן" דף נ"ה עמוד ד':
 "אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהן, אבל קנה כיוצא בהן אין צריך לברך.
 ורבי יוחנן אמר אפילו קנה כיוצא בהן צריך לברך. וקיימא לן: רב הונא ור' יוחנן הלכה
 כרבי יוחנן." (2) הא יש לו כיוצא בהן. (3) ובכ"ז פ': בשלמא רב הונא דאמר כרבי מאיר,
 אלא דבי יוחנן כמאן לא ברבי מאיר ולא כרבי יוחנן (עין הגהות דקדוקי סופרים). ועיין לעיל
 צד 82 הערה 4 והערה 5 שכו' פ' מתאים הוא לגרסת רבנו חננאל. ולא צדק הרגיר בהגהות
 דקדוקי סופרים שם שכתב: "וכל זה טעות סופר".

(ע"א)

- מאיר סבר אם יש לו כיוצא בהן אין צריך לברך ולא
 כר' יהודה דהא ר' יהודה סבר אם קנה כיוצא בהן
 אין צריך לברך ומשני ר' יוחנן⁽¹⁾ לא לעולם ר' יהודה
 סבר אפילו קנה ורחוק וקנה כיוצא בהן צריך
 לברך ודהאי דקא מפלגי ביש לו ודייקת מדקא
 מפלגי ביש לו כיוצא בהן ר' מאיר סבר אין
 צריך לברך ור' יהודה סבר אף על פי שיש
 לו כיוצא בהן צריך לברך מיכלל בשקנה כיוצא
 בהן ושנים מצוין אצלו מודה לר' מאיר שאין
 צריך לברך אילא אפילו בהא פלגי ר' יהודה
 והאי מפרש פלוגתיהו ביש לו להודיעך כדו דר'
 מאיר דכיון שיש לו אף על פי שלא קנה כיוצא
 בהן מעולם אין צריך לברך⁽²⁾ וקיימא לן כר' יוחנן
 וכלישנא בתרא דדיקא במתניתין דרתנ קנה כילים
 ולא רתנ יש לו וכל דיקא דפלגי ר' יוחנן ורב הונא
 הילכ' כר' יוחנן⁽³⁾ ולא עוד אלא דקא מתריץ ר' יהודה
 לשעמיה ור' יהודה ור' מאיר הילכ' כר' יהודה הילכך
 הילכ' דבין קנה ובין לא קנה כיוצא בהן ואפילו
 אם יש לו כיוצא בהן צריך לברך. מתני היתה
 אשרו מעוברת ואמר יהי רצון מלפניך שתלד

(1) ובכ"ז פ' המתאים בכלל לגורסה רבנו חננאל שלפנינו הגרסא היא : אמר לך ר' יוחנן הוא הדין [דבין קנה כיוצא בהן דפלגי ואנא דאמרי כר' יהודה] והאי דקא מפלגי ביש לו להודיעך כדו דרכי מאיר [דאמר אפילו יש לו וקנה נמי] אין צריך לברך (הגהות דקדוקי-סופרים). ורמזקא ברבוע משינה הוא, וצ"ל כך : 'אמר לך דבי יוחנן הוא הדין [דאפילו קנה וחור וקנה כיוצא בהן צריך לברך] והאי דקא מפלגי ביש לו להודיעך כדו דרכי מאיר [דכיון שיש לו אף על פי שלא קנה כיוצא בהן מעולם] אין צריך לברך'. (2) ועיין עוד גרסאות ופרושים שונים בספר "גאונים" צד 6 / דף 27. (3) ועיין לעיל צד 27 הערה 1. (4) ופרי"ח דהלכה כר' יוחנן דאמר אחר זה ואחר זה צריך לברך דכל היכא דפלגי רב הונא ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכלישנא בתרא וקא מתרין לשעמיה ר' יהודה ור' מאיר הלכה כר' יהודה וחילכתא אפילו כיוצא בהן צריך לברך" (רוקח סוף סימן שמי"א).

(90 ע"ב)

אשרתו זכר הרי זו תפלת שוא. אוקימנא *לאחר *דף סע"א
 מ' יום היא תפלת שוא אבל בתוך ארבעים
 יום מהני רחמי והוא שהזריעו איש ואשתו
 בבת אחת. אשרי אדם מפרד תמיד בדברי
 תורה אבל במילי דעלמא החוטא מתפרד שני
 פחדו בציון חטאים וג'. הנכנס לדרך מתפלל ב' כול.
 פיר. וצועק על העתיד כיצד בקש ליכנס לעיר

5

אומר יהי רצון מלפניך שתכניסני לשלום כול.
 נכנס לשלום. נורתן הודאה לשעבר כיצד

אומר מודה אני לפניך " אהי שהכנסתני לשלום
 וכן ביציאתי. (הנכנס) לבית הכנסא אומר הרתכבדו
 מכובדים קדושים משרתי עליין תנו כבוד ליו'
 אלוהיכם והמתינו לי עד שאצא שזה דרך בני

10

אדם כי נפיק מברך אשר יצר האדם בחכמה
 וברא בו נקבים נקבים כול. תנו רבנן הנכנס למרחץ
 אומר יהי רצון מלפניך " אלוהי שרתצילני מזה
 ומכיוצא בו לעתיד לבוא² וא' יארע בי דבר קלקלה
 ועייל וכי נאפיק מברך ברוך אשר הצלתני מן
 האור. הנכנס להקין דם אומר יהי רצון מלפניך יו'
 אלוהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי אל
 רופא ורחמן אתה³ כי נאפיק מאי אמ' רבא⁴ ברוך
 רופא רחמים⁵ הנכנס לישון אומר ברוך המפיל חבלי

15

20

22

(1) וכן סדר המאמרים בכ"מ ופ' ובית-נתן ובריוף ובירושלמי (עיין הגהות דקדוקי-סופרים). (2) וכן הוא ברש"י שונצינו ובכ"מ ובית נתן וכל הראשונים (הגרות דקדוקי-סופרים) ובהלכות גדולות. (3) וכן הוא גם בכ"מ (עיין הגהות ד"ם) ובהלכות גדולות אספמיא, צד 74, וכן בה"ג שלנו אלא שהסרה שם מלת "רופא". (4) אמר רבא כן הוא גם בכ"מ ובכ"מ, בבית-נתן ובה"ג ובריוף ועוד (עיין הגהות דקדוקי-סופרים). (5) וכן בבית-נתן ועוד. ואין זו איפוא שום כמו שחשב הרמב"ם שם (ועיין הגהות דקדוקי-סופרים).

[10 ע"א]

שנה על אדם ואמיר לאישון בת עין יהירצון מלפניך
 "אלוהי שתשכיבני לשלום ותעמידני לשלום ואל
 תביאני לידי הרהור עבירה ושון ואליבה לונג חלומות
 רעים ורעהא מטתי שלימה לפניך "אלהי ב. א. י.
 המאיר לעולם כי מתער אומ' אלהי הנשמה
 שנתתה בי אתה נתתה ואתה נמלתה ואתה החזרתה
 לי כול ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל
 רואי ב. א. י. גומל חסדים טובים. חייב לברך על
 הרעה כשם שמברך על הטובה כול' שני
 ואהבת את "אלוהיך בכל אוקמה רבה* חייב
 לקבלה בשמחה בדרכי חסד ומשפט אשירה
 כתי' נמי כוס ישועות אשא וכשם "אקרא

5

10 * ס' ע"ב

פ' ארנא * גורבא בלילה עירך גרבי' א.
 וגורבא ב' ושודד ארנא גורבא בלילה וגרבה
 בלילה ושודד העיר. יהא למתא פ' שודד בלילה
 רגיל אדם לומר כל ושודד העיר.
 מה דעבדין מן שמיא עירך נכת'.

* דף ס' ע"ב :
 ארנא גייסא
 שכיית למתא.

15

דף ס"א ע"א : לשב. פיר' * דנכתא
 דנכתא ונשכא* דנכתא ונשכא * נושכת
 ובשכא נושכת ובושכת.

וקודם לפורעניות פיר'
 במכול לא נמחה בתחלה אלא בני אדם שני
 וימח את כל היקום אשר עשה ונ'. שני פרצופין
 היו ונסדקו ונתפרדו וסגר בבשר במקום הפרצוף
 אלא למאן דאמר זנב אמאי צריך בשר ושנינן
 למקום חתך

20

(1) וכן הוא גם בכ"ס (ועיין בהגהות דקדוקי סופרים). ובהלכות גדולות אספמיא צד
 76 : "והעמידני בבטחי לשלום". (2) כן הוא גם בבית'נתן ובכ"ס (עיין הגהות דקדוקי
 סופרים, אות י'). (3) דנכתא ובשכא, וכן הגירסא בכ"ס ובילקוט בראשית (דהגהות דקדוקי
 סופרים) ובבית'נתן, ולפנינו בגמרא : "דמוקא ונשכא". והנה תרגום וינשכו את העם (במדרש
 כ"א י') הוא "ונכיתו ית עבא" (עיין ספר השרשים לר"י בן גנאה, שרש נכת' ונכש'
 בלשון סורי : בעמי, והחליטו איפוא בגמרא שלפנינו : "נכת' הארמי ב'נשך' העברי ו'נכש'
 הסורי בשתם, דמוקא" שהקרימו ל'נשכא".

[91 ע"ב]

כלומר מקום החתיכה בממוסמם והוצרך בשר חי
 להסגירו. *ויביאה אל האדם מלמד שעשה הקב"ה
 שושבינותו לאדם הראשון מיכאן למדה תורה
 דרך ארץ שיעשה גדול שושבינות לקמן ואל יארע
 לו חנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה
 ומתכן להסתכל בה אפילו דומה למשה רבנו
שקיכל תורה מסיני עליו הכת' אומר (4) יד ליד לא
 ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנם: [ו] ילך
 מנוח אחר אשתו פירשנה אחרי דכריה ואחרי
 עצמה. א"ר יוחנן מושב לאדם להלך אחר ארי ולא
 אחרי אשה מושב אחרי אשה ולא אחרי בית
הכנסת (6) מושב אחרי בית הכנסת ולא
 אחרי שכודה זרה זה שאמ' רב יצר הרע דומה
 לזכוכ ושמואל אמ' דומה לחיטה שני לפרת
 חטאת רוכץ ודרש מי חטאת חיטה שנויא
 בעלמא כלום יצר הרע דבר קל הוא המבקש לכתפו
 כוסתו שהרי לזכוכ דומה שאין לו כוח לדחות ושתי
 כליותיו שלאדם יועצות אורו של ימין יועצותו
 לשוב ושלשמאל יועצותו לרע שני (7) לכ דחם
 לימינו ולכ כסיל לשמאלו חנו רבנן הלב מבין
 כליות יועצות

5

10

15

20

(1) וכן הוא גם ברבנו חננאל לערובין י"ח : וגם (לפי הגהות דקדוקי סופרים) באגדות
 תלמוד. (2) צ"ל : ירע, כמו לשנינו בגמרא, (3) וכן צ"ל בערובין י"ח : בהמוקף בפיו
 רבנו חננאל : פי' [אפילו דומה למשה]. (4) משלי י"א, כ"א. (5) בגוף הכ"י : וכי ילך.
 (6) הסדר : אחרי ארי, אחרי אשה, אחרי בית הכנסת, אחרי שכודה זרה, כן הוא גם
 ברבנו חננאל לערובין י"ח : ולחנם הגיה המגיה שם. (7) קהל' י' ב'.

(92 ע"א)

* דף ס"א ע"ב

קנה מוציא קול לשון מחתך פה נוטר ריאה שואבת *

כל מיני משקין מחול מחוק קיבה ישינה ניער הישן

ישן הנוער קרקבן טוחן כבד כועס מרה זורקת

בו טסה ומנחתו עמקו והלך לו תנא ננערו שניהן

או ישנו שניהן מיד מת. תנו רבנן צדיקים יצר

5

טוב שופטין שני ולבי דלל בקרבי רשעים יצר רע

שופטין שני נאום פשע לרשע בקרב לבו ונ'

בינוניים זה זה שופטין שני כי יעמוד לימין אביו

אמי רבדו כגון אנו בינוניים אנו⁴ אמר ליה אביו אי

אנן בינוניים אנו לא שבק מר דחי לכל ביריה אמר

10

רבה ידע איניש בנפשו⁵ אי צדיק אי רשע הוא

ובכל נפשך אפילו נוצל את נפשך-תנורב' פעם אחת

גזרה מלכות הרשעה ישמד על ישי⁶ שכל העוסק

בתורה ידקר בחרב⁷ הלך פפוס וכולי עד כשהוציאו

15

את ר' עקיבא להריגה זמן קרית שמע היה

והיה מקבל ערו מלכות שמים אמרו לו תלמידיו

רבנו עד כאן אמ' להן כל ימי הייתי מגטער

אהא דכת' בכל נפשך ואפילו נוצל את נפשך

20

ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו לא הספיק לגמור⁸

את הדבר עד שיעתה נשמתו בארדו יצתה כת קול

(1) צ"ל נימק והולך, כלפינו בנסיא, (2) לפנינו בנסיא: תנא רבי יוסף הגלילי אומר.

(3) רבה, וכן הוא גם בבית-נתן ובתי-יעקב הראשון ובילקום תתלים ס"י ל"ו וכן הגיה הגר"ח

(הגהות דקדוקיסופרים), ובכ"י ס' רב, וצ"ל רבה (שם). (4) כן הוא גם בבית נתן ובכ"י פרי :

כגון אנן בינוניים אנן. (5) ידע איניש בנפשו, כן הוא גם בכ"י ס', ובבית נתן: ידע איניש.

ומלת "בנפשו" ליתא. (6) וכן בכ"י ס' פ' נצור (עין הגהות דקדוקיסופרים). (7) ובכ"י

פ' ובית נתן: וכל העוסק בתורה ידקר בחרב בא שפוס (עין הגהות דקדוקיסופרים). (8) וכן

בבית נתן: אמרו: לא הספיק לגמור את הדבר עד.

(92 ע"ב)

אשריך ר' עקיבא שיצתה נשמתך באחד. מתני'
לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח הסמוך
כנגד בית קדש הקדשים אוקמהו ר' יוחנן מן

(עירוב, ערך קל"א).

לא יקל אדם את ראשו. פי'
כסית גרון כלומר לא יהלך
בהרמת ראש בקומה זקופה
אלא בכפיפת קומה ובחרכנת
ראש.

הנפנה בכל מקום²
אזניו ה"א ס"ו קל"ו :

פר"ח וקיי"ל כר' עקיבא דאמי'
לסנות מזרח ומערב בכ"ס אפי'
בחוק לארץ דהא רבה הוה מנה
ליבני מזרח ומערב פי' כר'
שישים רגליו על הלכנים שהם
נתונים מזרח ומערב וירא פניו
ואחוריו צפון ודרום ואמר אנא
כדיע סבירא לי דאמר אפילו
בחיל אסור מזרח ומערב
ע"כ פר"ח.

שהן נתונים מזרח ומערב יבואו פניו
ואחוריו צפון ודרום ואמר אנא כר' עקיבא
סבירא לי דאמר אפילו בחוצה לארץ אסור להיפנות
מזרח ומערב תניא אמר ר' עקיבא נכנסתי אחר
ר' יהושע ולמדתי ממנו ג' דברין למדתי שאין
נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום וכי אין
נפרעין מעומד אלא מיושב ואין מקנדיין בימין
אא בשמאל אמר לו עד כאן העזת פניך אמ' לו

הצופים ולפנים וברואה
ובמקום שאין גדר ובזמן
שהשכינה שורה. פי'
לא יקל אדם את ראשו
לא יהלך בהרמת ראש
בקומה זקופה אא בכפיפת
קומה ובחרכנת ראש. תניא
לא יפנה מזרח ומערב אא

צפון ודרום ובגליל
אפילו צפון ודרום³ וכול'.
וקימא לן כרבי עקיבא
דאוסר להיפנות מזרח
ומערב בכל מקום ואפילו
בחוצה לארץ לא דהא רבה
הוה מנה ליבני מזרח
ומערב כול' פי' כדי
שישים רגליו על הלכני

שהן נתונים מזרח ומערב יבואו פניו
ואחוריו צפון ודרום ואמר אנא כר' עקיבא
סבירא לי דאמר אפילו בחוצה לארץ אסור להיפנות
מזרח ומערב תניא אמר ר' עקיבא נכנסתי אחר
ר' יהושע ולמדתי ממנו ג' דברין למדתי שאין
נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום וכי אין
נפרעין מעומד אלא מיושב ואין מקנדיין בימין
אא בשמאל אמר לו עד כאן העזת פניך אמ' לו

(1) דף ס"א ע"ב. (2) בכל מקום, כן הוא גם בכ"ס וב"נ ועוד (עיין הגהות ד"ס).
(3) עיין בזה גרסאות שונות בהגהות דקדוקי סופרים.

(98 צ"א)

צ"ב ע"א תורה היא וללמוד אני צריך וכן רב כהנא על תורה
 פוריה דרב ואמ' ושמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו
 כול' מפני מה אין מקנחין בימין ואמר' מפני שאוכל
 בה וכותב בה ומראה בה מעמי תורה וריש לקיש
 אמ' מפני שקושר בה קשר שלחפילין. קיבלה
 דבית הכסא צניעותא ושתיקתא קיבלה דיסורי
 שתיקתא ומבעי רחמי. קימא לן כדמתני ר' אמי
 בר גרין. נפנין אחרוי גדר כל זמן שמרעש
 ואין חברו שומע בבקעה כל זמן שאין חברו
 רואהו מיתבי ויצאין לפתח בית הבד ונפנין
 אחרוי גדר וטהורין ומשני לעולם אסור להיפנות
 עד שיתרחק ומפני מה הותרו בכאן להיפנות
 חוץ לפתח בית הבד ואחרוי גדר מפני הטהרות
 שלא יעלימו עיין מהן היקלו להם בצניעות בית
 הכסא והרזירו להם להפנות בקרוב. רב אשי
 אמר מאי כל זמן שאין חבירו רואהו דהא ר' אמי
 בר גרין אמ' כל זמן שאין רואה פקעו אבל לדריה
 חזי ליה וקימא לן בר' אור' ח"א סימן קל"ז:
 אמי בר נתן וכד מוקים לה פ' ר"ח וקו"ל בר' איסי בר
 רב אשי אין קורין צנוע נתן וכדמוקים לה רב אשי.
 אלא למי שדורא צנוע
 בבית הכסא תניא כשם שנפרעין המת כך

(1) הנקורות על מלת "ואומי" בכ"י לסימן מחיקת הן. (2) קיבלה, כן הוא גם בכ"י
 (3) (הגהות דקדוקי סופרים) וכות נתן ובפסקי ר"ד. ובפירוש רס"ג: קיבלא ליה; פירוש
 אם אדם צנוע ושוחק הוא בבית הכסא היא קמיעתו שינצל מן המזיקין (ערוך, ערך "קבל'
 עש"י כ"י שלי) ועיין בספר The Sword of Moses (הריבא דמשה) ע' XII שורה
 1: וכן לכל קבלין דרחשין וצער הרין קבלא יהערת ר"א אשמוכצור להראב"ה, צד 143
 הערה 11, ובאחה מהשוכות רב שרירא גאון ע"ד הרפואות שבהלמוד שפרסמתי: כגון קיבלא
 דקיס ליה להתוא דעכיד ליה ולית ביה עקתא" (תחכמוני. מאסף. ספר ראשון, צד 41).
 (3) וכן הוא גם בפסקי ר' ישעיה מטראני (הרי"ד) שבסוף ספר בית נתן. 14 צ"ל:
 דקא—דקאמר, ומלת "אמר" אחרי בר נתן בשורה הבאה צריך למחוק.

93 ע"ב

כן נפרעין מן הסופדנין ומן העונין אחריהן (1)

פיר' כשם שנפרעין מן

המת אם הוא חומא כך

נפרעין מן הסופדנין

שאומ' עליו שהוא צדק.

העונין אחריהן תנו רבנן אי זה הוא צנוע זה

הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום ומקשינן

איני והא רבנ' כיממא אזל עד מיל ובלילה הורה

נפנה ברחכה דמתא ואוקימנה דמכסה עצמו

בלילה בשעה שיושב

להיפנות בדרך שמכסה

עצמו ביום מפני בני

אדם והוא צנוע. אמ' רב

יהודה אמ' רב לעולם ילמד אדם את עצמו

להיות נפנה שחרית וערבית כדי שלא

יהא צריך להתרחק מן העיר תניא בן עזאי

אומ' עד כל משכב שכוב חוץ מן הקרקע

על כל מושב שבחוץ שב חוץ מן הקורה

אמ' שמואל שינה בעמוד השחר כסממא (4)

לפרזלא רתני ברקפרא אדכפנת אכול אדחצית

שתי אדרתחא קדוך שפוך כול דברין פשוטין

רב ספרא עייל לבית הכסא אתא ר' אבא

נהרס ליה אמ' ליה רב ספרא ליעול מר אמ' ליה

עד פאן? לא עיילת לשעיר גמרת לך מילי דשעיר

(1) ס"ב ע"א. (2) רב. כן הוא גם במנורת המאור נר"ו כלל כי פרק ב' וכל המיטרא :

והאמר רב והודה אמר רב וכו' שלפנינו בגמרא, לא גרס רבנו חננאל, וכן בבית הלל וכו' מ' :

(עין הגהות ד"ס). (3) וכן הוא בבית הלל וכו' מ' : ולפנינו בגמרא : "יחזיק" (4) צ"ל : כחמא

אסמא. מ"י אסמא הוא דבר שבו מצוין את פי הקדומויות ומר ופסל כרי שיהא חר וחזק ... זה

פירש רב תאמי גאון... ויש ספרים שכתוב בהן כאצטמא (וכן הוא בערוך כ"י שלי) ויש שכתב

בהם כצטמא בלא אי (ערוך אצטמא ובערוך השלם החסיד, זה פירש רב תאמי גאון). ועין תנ"ה

עד 214 ס"י ת"י ופירוש רס"ג כ"ב ע"א. (5) צ"ל : ארצות או : "ארצותיה" כבערוך, "כפן" ותנ"ה

סימן שצ"ז. (6) ובכ"י מ' (הגהות ד"ס). (7) וכן בכ"י מ' (הגהות ד"ס) ובית הלל.

84 ע"ה

אויז ח"א מי קליז :

פיר ר"ח ע"כ לא נכנסת בארץ
שהוא ארצה שעיר שרם אדום
למדת דבריהם שמדברין בשון
יושבין שנים ויכלה בחד
בביתם ואין מתכונשין זה מזה
אלא מניחין פתח ביהכ"ס
פתח ונראה שאין שם אדם
לפיכך באה ליכנס מי לא
הגן בתמיד במשנתו מצאו
לביהכ"ס שבעזרה נעול בידוע
שיש שם אדם.

אויז שם :

עמוד החזיר מי עמוד שיוצא
שהתחיל למשון ולצאת חוץ
למבעת ונשרד ולא הפילו
לחץ אלא החזירו ועמד והלך
מביא את אדם לידי חולין.
הדרוקן ניפוח הבטן, כילון
החזיר קילוח שתן, ע"כ פי'
ר"ח.

עירד, "הדרוקן" :

פי' עמוד החזיר עמוד של צואה שיתחיל לימשך לצאת
חוץ למבעת ונשרד ולא הפילו לחץ אלא החזירו ועמד
והלך מביא את האדם לידי הדרוקן נפוח בטן וחלי מעיב
עד שימות.

פיר' עד כאן לא נכנסתה בארץ אדום שהיא ארצה
שעיר שדרה אדום למדתה דרכיהן שמדברין
כשהן יושבין שנים ג' באחד בבית הכסא
ואינם מתכונשין זה מזה אלא מניחין פתח
בית הכסא פתוח כדי שיכנס כל מי שיבוא
למה לא סגרתה הפתח אלא ראיתי אני
הפתח פתוח נדמה שאין שם אדם
לפיכך באתי להכנס מי לא רגן במסכת תמיד
במשנתנו מצאו לבית הכסא שבעזרה
נעול בידוע שיש שם אדם פתוח בידוע שאין
שם אדם ופירקין רב ספרא הוה סבר ר'
אבה מסוכן הוא דדחקי ליה עדנין כדרתניא
רבין שמע' בן גמלי' אומר עמוד החזיר מביא
את האדם לידי הדרוקן פיר' עמוד החזיר
עמוד של צואה שהתחיל להמשך ולצאת חוץ
למבעת ונשרד ולא הפילו לחץ אלא החזירו
ועמד והילך מביא את

האדם לידי חולי הדרוקן
ניפוח הבטן כילון החזיר
קילוח השתנה מי רגלים.
פיר' דרקונא נחש פיר'
כרכשא פי' המבעת. ואמר

(1) לשון רבנו חננאל כאן הושפע ממשוכת רב האי גאון בערוך נדפסה בגאונים, צד 4
וה"ל : וראינו לענין בית הכסא אכתי לא עילת לשעיר גמרתה לך מילי דשעיר, שאלת בריש
או בדל... שעיר הוא. והוא המקום שכתבו ארצה שעיר... ופירוש הדבר כי מנהג בני שעיר
שנקבצים שנים שלשה בבית הכסא ואי עכפת לתן בכך, אבל לרבנן אין דרך ארץ לעשות כך
וכך האמה מעשה כי בתחלת מה שעלה רב ספרא לארץ וישראל היה יושב בבית הכסא בא ר'
אבה ונהר על פתח בית הכסא שזעזע רב ספרא ואמר לו ח"ננס למה אתה שותה השיבו ר' אבה
עדאן לא באת לארץ שעיר למדתה דרכי שעיר היאך אתה אומר לי להכנס כבני שעיר והלא בנינו
מצאו נעול בידוע שיש שם אדם... ופירשו רבו' כי רב ספרא לא מדרכי שעיר אמר לר' אבה
להכנס אלא כיון ששמעו שנהר סבור היה בליבו שמוסכן הוא ומוחלל ואם ישעה עצמו מסתכן.

(94 ע"ב)

להרנך ותחם עליך¹ פיר² ואומר להרנך שאתה
 רודף והתורה אמרה **הבא** להרנך השכם להרנו
 אלא צניעות שראיתי בך ותחם עליך. להסך את
 רגליו מלמד³ שסכך את עצמו מכל צד כסוכה
 ומפני שביזה הבגדים דויד וכת את כנף
 חמעיל אשר לשאול לפיכך נענש שנ⁴ וינסורו
 בבגדים ולא ייחם לו ומפני שאמ⁵ אם יי' הסירך
 בי ירח מנחה נענש וניסרת שנ⁶ ויעמד שמי
 ויסת את דוד למנות את ישי ויתן יי' דבר בישר
 מהבקר ועד עת זריקתו⁸ ור' יוחנן אמ' עד חצות
 ממש. ויאמר למלאך המשיחית בעם רב ארתה⁹
 הרף ידך טול הרב שבהן ואי זה הוא זה אבישי
 בן צרויה שהיה שקול כרוב של הסנהדרין
 וכשדהמיתו ראה יי' וינחם רב אמר יעקוב אבינו
 ראה שמואל אמ' אפרו של יצחק ראה מתני'
 לא יכנס אדם¹⁰ בזהר הבית במקלו ובמנעלו
 ובאפונדתו¹¹ ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו
 קפונדריא¹² ורקיקה מקל ודומר אמ' רבא
 קפונדריא כשמה כמאן דאמי¹³ ואדמקיפנא ביהא
 אידרי איעול¹⁴ בהא ואיפוק לקבלי ואם היה
 שביל

5

10

51

20

(1) שמואל א' כ"ד י"ג. (2) פירשו בגמרא ס"ב ע"כ. (3) וכן הוא בבית דנתן. וליחא א"ר אלעזר.
 (4) סלבים א' א. (5) שמואל א' כ"ג י"ט. (6) ר' בריהויס א' כ"א א'. (7) שמואל ב' כ"ד, ט"ו.
 (8) קצר וכלל את לשון הגמרא שלפנינו : מהבקר ועד עת מועד. מאי עת מועד ? אמר
 שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא משעת שהיטת החמיר עד שעת זריקתו.
 (9) צ"ל : עתה. (10) וכן הוא בבב"מ (ד"ס) ובית נתן. (11) פ' כלי לבוש שהוא חלוק קטן, ויש
 בו הרבה מקומות תפורים ונותנין שם דבר המאורע להם... ויש ששונים מונתו (ערוך ע' אפורה).
 (12) וכן הוא בבב"מ (הגהות ד"ס). (13) קצר וכלל והיתה לפני ר"ה הגמרא : אמר רב תנא ולא
 רב תנא וכו' אמר. וכן הוא בבית דנתן ובר"ס. (14) וכן גרסת היג' אסמטיא צד 227 : ארמקפנא
 בהא ואדרי ואיעול בהא ובערוך : פיר' בית שיש לו שני פתחים נכנס כפתח זה ויוצא כפתח
 זה. וכן מפורש בתלמוד : ארמקפנא דרי אחר ואיעול בהא. ואמ' לשון יין הוא (ערוך, קפנדר'
 עק"י כ"ו שלי).

95 ע"א

מעיקרו" ריהו לכנס בכנסת שלא לעשותו קפונדריא
 וצ...1 לצאת כנגדו מותר לצאת ואף על פי שנראה
 כעושה בית הכנסת קפונדריא וכן2 הנכנס לכנסת
 להתפלל מותר לצאת כנגדו ואף על פי שנראה
 כעושה בית הכנסת קפונדריא. אמר רב ביבי
 אמר רב אסי3 כל מי שרק בחר הבית כאדור רק
 בבית עין כליפי למעלה שני4 והיו עיניו ולבי
 שם כל הימים. רבה5 אמר ריקקה בכנסת
 מותר6 ממנעל מה נעל בחר הבית אסור
 בכנסת מותר6 אף ריקקה בחר הבית אסור
 בכנסת מותר ומקשינן עליה וליף מר מקפונדריא
 מה קפונדריא בכנסת אסור אף נעל בכנסת7
 אסור ופריך כי תנא מה תנא יליף לה מנעל
 דכי אנא יליפנא מנעל דתניא לא יכנס בחר
 הבית במקל שבידו8 ובמנעלו שברגלו ובמעות
 צורין לו ובסדינו9 בבגדו ובאפודתו מופשלת
 לאחוריו ולא יעשו קפונדריא וריקקה מקל
 ודומר והלא דברין קל ודומ'10 מנעל שאין
 בו דרך בזיון אמרה תורה11 של נעלך מעל רגלך
 ריקקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן ר' יוסי

5

10

15

20

(1) נכנס בכ"י ובשכ"ל כך המוכן לקוי הוא. (2) וכן הסדר בכ"י ובכ"י ע' וכו' דנתן
 במג לה שם (ד"ס). (3) וכן הוא בבית דנתן ובכ"י ס' וכולקוט מלכים א' ט' וכן גם בפסקי
 רמ"ד א"א ששם א"ר אסי אמר רב (הגהות דקדוקי סופרים). (4) מלכים א' ט' ג' (5) רבה, וכן
 הוא בבית נתן ובכ"י (הגהות דקדוקי סופרים), אלא ששם "אמר רבה". (6) וכן הוא בכ"י וב"י
 ובכ"י (7) "פסמים משתמשים ר"ת בשם "כנסת" — בית הכנסת. (8) וכן בכ"י ובכ"י ס' : בחר
 הבית במקל שביד ובמנעל שברגלו ובמעות צורין לו בסרינו ובאפודתו (הגהות ד"ס). (9) ציל:
 בסרינו ובבגדו, (10) וכן הוא בכ"י (ד"ס). (11) שמות ג'.

- בר' יהודה אומ' כי אין לבוא אל שער המרץ בלבד
שק 2 והלא דברים קל' וחומ' ומה שק שאינו
מאוס לפני בשר ודם כך ריקקה שהיא מאוסה
לפני בשר ודם על אחת כמה וכמה לפני מלך
המלכים שהיא מאוסה ומשנינ' ואימא בדר
הבית דאסיר מנעל ונילף ריקקה ממנעל
לאסורא בית הכנסת דמנעל שרי ונילף
ריקקה בקפונדריא מ'ה קפונדריא בכנסת
נמי אסירא אף ריקקו' נמי בכנסת אסירא ומשנינ'
אסירא רבא דשרי ריקקה בכנסת אמ' לך כי
ביתו מה ביתו קפונדריא קפיד אמנעל ואריקקה
לא קפיד אף בית הכנסת אקפונדריא הוא
דאסירא אבל מנעל וריקקה שרי וקמא לן
כרבא דמנעל וריקקה בבית הכנסת לא אסירי
ואי ריקקה כי איסטילין 3 אסור. פיר 4 כל הותם
הברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם משקלקלו
המינים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו
שיחו אומרין מן העולם ועד העולם ירוש' 5
ר'ני לא היו עונין אמן במקדש ומה היו אומ'
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד תנו רבנן

(1) סיב סוף ע"ב. וכן גרסה הלכות גדולות אספטיא צד 227 : ר' יוסי בר' יהודה אומר
(סדכא) כיון ולפנינו בנכרא : „אוכר אינו צריך הרי הוא אומר כיון (2) אסתר ד', ב' (ג) איסטילין.
כן הוא גם בהערוך שר' ר"ש אבן גבני' בספר היובל לגרשק, צד 27. ובירושלמי ברכות פ"ג
סוף הלכה ה' „אצטלין“ ור"ה פירש דוק עבה הנראה מאד והוא לשון אצטלין שהוא בגד עבה
(חש"ר ח"א, צד 58 ע"ש). (4) והוא שכח הרמב"ם : „ומסקנה דריקקה כבית הכנסת מותר, אם
אספטיא הוא, כידי דהוא אמנעל, וכי ביהו מה ביתו אמנעל וריקקה לא קפיד עליהו אינשי אף
בבית הכנסת שרי, אבל קפונדריא דקפיד עליה אינשי בבית דכנסת נמי אסור (הרמב"ם הוצ'
מקוצי דרמב"ם סימן קס"ו, צד 143). ואין זה הדוש שחדשו הרמב"ם (כאשר חשב ר"א אשכנזי
בהערותיו שם, כי פירוש ר"ה היה לפניו, וגם באורו הסימן הוא כביאן, ועיין גם שפ"ק).
(4) אולי צ"ל פ"י — פוסק, כי אין כאן שום פירוש על הפוסקא של המשנה. (6) ברכות ט'.

פירוש רבנו חננאל למס' שבת דף פ"ב - פ"ג.

הסוגיא "ע"ז שמטמאה במשא כנדה" (שבת דף פ"ב - פ"ג) היא אחת הסוגיות המוקשות בש"ס ולפני רבנו חננאל כבר היו בה "שבושים וחלופים" (ע"ן בפירושו לקמן) והרבה מפרשים נתכלכלו [בהן] בחלוקה גרסאות ובלבול פירושים" (לשון המאירי שם) ורש"י גם הוא לא מצא קורת - רוח בפירוש רבותיו ודחה אותו (ע"ן שם פ"ג ע"א ד"ה : "ר"ע אומר"). וכבר נשאל גם רבי יוסף הלוי אבן-מינאש לבאר סוגיא זו (בתשובותיו סימן י"ג, ובדפוס ווארשא בזממנות יטבסקי הספר). והנה רבנו חננאל בפירושו התקין ובאר סוגיא זו יפה. אך פירושו גם הוא נשתבש מאד ע"י טעות-סופר דמוכה, והדברים מיכתיים שנשתבשו ונתחלפו השורות אחת בהברתה כשגגת המעתיק. הגאון ר' שלמה הכהן הרגיש בזה והשתדל להשיב את הדברים לסדרם הראשון. אפס, כנראה מלה אחת משובשת, נוגע" במקום "נודע" המעתה ולא "כל עוד לידת לסוף כונת פירוש ר"ח" (ע"ן דבריו בסוף מסכת שבת, דפוס ראם). אז נוכח הגאון ר' נפתלי הירץ הלוי מיפו, כי בכתב יד פירוש ר"ח היו הדברים כתובים בדף אחד שני עמודים זה אצל זה דתוקים ותכופים מאד והמעתיק חשבם לעמוד אחר והעתיקם בסדר שורה א' מעמוד זה ושורה אחת מעמוד השני שבגדרו, ויקם הוא ויסדר מחדש את השורות בצורת עמוד מחולק לשתיים, והרב ר' יוסף הלוי בנו הדפיסו בירחק, הדביר" (ירושלים תר"ף קבץ ד' - ו'). ואולם מפני השבושים שבדפוס שנשתבשו בפירוש ר"ח יש שלא כיון יפה גם הוא. וגם אחרי העמוד שסדר י ש ע ו ד ש ו ר ה מ ו ת ל פ ת שבנראה לא הרגיש בה. וכן יש עוד כמה שבושים שונים שנפלו בדף הדוא.

והנה בהיותי באוסטפורד בשנה זו מצאתי ארבעה דפים מפירוש ר"ח לשבת כרוכים יחד (2668 Ms, Heb. d. 47). אך בין שני הדפים הראשונים ובין שני הדפים האחרונים חסרים כמה דפים. הדף הראשון מתחיל במילה "מטמא" (בפירוש ר"ה הנדפס דף פ"ב ע"ב שורה ג' מלמטה) והשני מסים בשלות, חנניא שזואי (בנדפס דף פ"ג ע"ב שורה א' למטה). הדף השלישי מתחיל במלות, אלא שלשה ולילי שליש" (בנדפס דף פ"ג ע"ב שורה ט' מלמטה) והדף הרביעי מסים, ואע"ג דכתבא בתר הפרשה" בנדפס ס"ו ע"א שורה א' מלמטה).

והנני נתן בזה רוב שני הדפים הראשונים השייכים לסוגיא "ע"ז שמטמאה במשא" מתוך הכי' בדיוק גמור. ומהם יראה עד כמה צדק ר' נפתלי הלוי ז"ל וכמה נשתבש דברי רבנו חננאל בדפוס.

(כ"י אונסקופר 47, ms. heb. d, 85 עמוד א').

מטמא כולי עלמא שאין עבודה זרה מטמא ובמשא הוא דכליגי רבנן סברי
לא מטמא במשא ור' עקיבה סבר במשא והלכה כרבנן ואליבא דר' אלעזר דאבהא קא
טשני שניי דחזקי וטמאת עבודה זרה דרבנן היא. ולענין הא דמסקין בין אליבא
דאבהא ובין אליבא דר' עקיבה הא"י דאיתקש עבד דה זרה לשקן דכח' שקן
תשקצנו משום משמשיה קשה לטקצת הלכדים כי מיכדי משמשי עבודה זרה אפילו
אליבא דר' עקיבה מסקין חזקי קא חאני לענין בית עבודה זרה אבניו עציו ועפרו
מטמאין משרין ר' עקיבה אי כנדה ואהררין דהאי בית הוא גופיה עבד דה זרה דהא
תנן כיתה כהדיא ילשה בתים הם בית יטבנאי מתחילה לעבודה זרה הרי זה אסור
ואסורין עלה א' רב המשתתף לבית אסור ומחבין דאבהא דאמ' במשא כולי עלמא
לא פליגי דהא רבנן קאמרי עבודה זרה משרין ירחי ומחבין נמי מנע נכרי ונכרית
עבודה זרה ומשמשיה תן ולא חסינן ר' עקיבה אומ' תן וחסינן ופיר' חסינן נדנור שאם
נכל אדם קנה או קיסם ועדנר את הבגד אוסרין שהסינו ומי שנשא כלום כבר הסינו
ויש ססין שלא במשא ובין יסמן השיגה הו עבודה זרה טעמאה כמנע ואין מטמא
בהסט הרי נודע באמת שאינה מטמאה במשא כמו מנע נכרי ונכרית כי הנושאה מסימה
לפי שהיא מתגדרת בכוחו דפרושינן לעלא ור' עקיבה אומ' תן וחסינן כל חסינן עבודה
זרה טמא והנישא בכלל ססין בשלטא לר' אלעזר דאי במשא פליגי ניהא הא בריתא
אילא דאבהא דאי לא פליגי במשא קשיא. ופרקין דאי לך דאבה ולטעמך דקאמרא הא
בריתא אין נכרי ונכרית מטמאין בהסט הלא גזירה היא עליהן שיהא סמאין כובים
לכל דבריהן והרי הוב מטמא בהסט אילא ואבה מתריין טעמיה ור' אלעזר מתריין
לטעמיה דאבה מוקי לה לפלוגתא באבן מטמא לענין עבודה זרה ובסלק הסט מן
פלוגתא ור' אלעזר מסליק פלוגתא מן נכרי ונכרית לענין הסט ומוקי לה לפלוגתא
לענין עבודה זרה ומשמשיה ברחוק. מתקף לה רב אשי טאי תן דפשאטא דבריתא
תן ולא חסינן ר' עקיבה אומ' תן וחסינן כלשי רבים על מנע נכרי ונכרית
ועבודה זרה והאי תירוצא דאמרינא דאבה הוא ואבן מטמא ר' עקיבה
אומ' הוא ולא אבן מטמא לית בה לענין עבודה זרה פלוגתא כהסינן כל
עיקר וקא מוקי לה לבריתא מן פשאטא כלל אבל ר' אלעזר קא מתריין תן אבד לא
חסינן לרבנן ולר' עקיבה תן וחסינן על עבודה זרה ומסקין להו לנכרי ונכרית בראיה
בזוהר דהא אימרא כי תבין דאף ראבה אסיקין ון שהרי גזר' עליהן שיהו
כובין לכל דבריהן והא גזירה לענין תירומה ששורפין אותה על מנע גוי וחסינן כדמפרש
בזוהר כהנים אבד חולין לא גזרו בהן טומאת גוי והבין ליש אנא דגמא דא
אי צטרי כנן למיכתבה משום דמיש בש ואת ביה חיל ופי' דאבה מתריין
לטעמיה נכרי ונכרית תן וחסינן ואבן כמכא שלחן עבודה זרה היא וחסינה אבל לא

אבן מסמא שלה ר' עקיבה אומ' היא זה סי' ט' ואבן מסמא שלה ר' אלעזר מתיין
לשעמיה נכרי ונכרית הן והסיטן אבל לא אבן מסמא שלהן עבודה זרה היא אבל לא
הסיטה ר' עקיבה אומ' עבדה זרה היא והסיטה ומשמשיה הן ולא הסיטן.
מתקין לה רב אשי מאי הן והא את קפתא דרב אשי על מימרא דראבה
הוא בלחוד דאילו ר' אלעזר הא קא מתיין הן אבל לא הסיטן ר' עקיבה או הן
והסיטן לענין עבדה זרה וליכא עליה אתקפתא 'משום הכין קא מתיין רב אשי אליבא
דראבה ולא קא מתיין אליבא דר' אלעזר ולא מכלל דסבר לה כראבה ולא סבר לה כר'
אלעזר אלא משום דתרצתא דר' אלעזר תריצא וקיאמא ודראבה צריכה עדאן תרצתא
ולא שויה רב אשי תיובתיה אלא תריין ליה תירוצא דחיקא ולעולם אימא דך דכר'
אלעזר סבירא ליה והכין קא מתיין רב אשי אליבא דראבה האיי דקאמרת מאי הן אבל
לא הסיטן ר' עקיבא או' הן והסיטן דאימיר לענין עבדה זרה אי' לך ראבה הכי קאמי
עבדה זרה ומשמשיה הן אבל לא הסיטן שהסיטו הן את אחרים ר' עקיבא או' הן והסיטן
אפילו שהסיטו הן את אחרים. ולפי' הכין שאילנן עבדה זרה שמשמיה היא את אחרים
היכי משכחת לה ופריש ראמי בר יובא פנין שהיתה היא בכף מאונים ואחרים בכף
מאונים וכרעה עבדה זרה ותלתא נחתא משום יוקרא] מכחה שכרעה סאלקין אחיים
בכף אחת ומצאת כנושאה אותן וניסושים מכוחה בידתנן בזב כמאן אולא הא דתניא
כל הממאות המסיטות אחרים טהורין חוץ מן הזב שלא מצינו לו בכל התורה כולה
גימ' ולא כר' עקיבה דאז' ר' עקיבה הא אי' אף עבודה זרה שהסיטה את אחרים טמאין
ודחינן אפילו תימא ר' עקיבא תנא זב וכל דדאמי ליה נמצאו דברי רב אשי דפליגתא
דראבה ור' אלעזר בתרצתא דהא כתיבתא דר' אלעזר סבר בהסמ שהסיטו אחרים את
עבודה זרה פלוגתא דרבנן ור' עקיבה אבל אם הסיטה היא את אחרים טהורין וראבה סבר
בהסמ שהסיטה עבודה זרה את אחרים פלוגתיהו אבל אם הסיטה אחרים טמאין וביעיא
דראמי בר חמא האמרנן כראבה בעי' לה ואלבא דר' עקיבא אבל לראבה לרבנן
אינה לאיסרין וולר' אלעזר בין אליבא דרבנן ובין אליבא דר' עקיבא אינה לאכריסן
וכן הלכת' וביעיא דרב אחא דאבוי בר אמי עבודה זרה פחותה מכזה לענין
אסורא פשיטא דאסורא דהא זבוב בעל עקרון אסור אבל לענין טומאה אין בה
טומאה של-כלום דלהבין איתקש למת ואיתקש לגדה שאינה לאיסרין ואיתקש
לשרץ שאינה מטמא במשא ולא מצית למימר לחימרא לשרץ לכעדרשה ולגדה לאבן
מסמא ולמת לאהל משום דטומאת עבודה זרה דרבנן היא וכי איבא חימרא וקילא
לקולא הוא דמקשינן.

ו"א.

פירוש רב האי גאון למסכת ברכות י"ד: י"ז.

קונטרס בן ח' דפים ניר בהבניה שמינית ראשו וסופו חסר, כתוב בכ"י רכני-סורי משונה ומעוקם (2680 Ms. Heb. d. 34. 12) מצאתי בארכספורד בחזון שנה זו. הכנו החשוב, הרצאתו חבהירה ומגובו היפה העירו תשומת-לבי. ועל-ידי השואה גמורה עם פירוש רב האי גאון המובא בחרושי הרשב"א ובהורית-הארס להרמב"ן ועוד נחברר לי, כי הקונטרס החשוב הזה חלק מפירוש רב האי גאון למסכת ברכות הוא ומהרצאת הגאון לפני תלמידיו (עין לקמן צד 2 / 181). והנני גורן בזה את גוף הפירוש ככחיתכו וכסדרו בכ"י יחד את החשובות השונות בצדו. ומי יתן ויתגלו גם שאר חלקי הפירוש היקר הזה מתוך כ"י הגניזה.

(דף 69 ע"א בכ"י)

תפילין תחילה ואחר כך קורא קרית שמע
ומתפלל וחשבנו תחלה לומר רב עבד בר
יהושע בן קרחא שקיבל עליו עול מלכות
שמים תחלה ואחר כך עשה מצוה והקשינו
על מחשבה זו אמור ראמ' ר' יהושע בן קרחא
להקדים קרייה לקרייה לעשיה מי [אמר],
ועוד היכול אתה לומר שאין רב מקיים מצוה
עד שמקבל עליו מלכות שמים בקרית שמע
והא אמ' רב חייה בר [אשין] זמנין סגיאין היה
קאימנא קמיה דרב מקדים קא"י משי ידיה
ומברך ומתני לן פירקין ועדאן לא קרא
קרית שמע ואם תאמר שזה דקא מרני
ליה משום דלא מטא זמן קרית שמע אם
כאן 2) מאי אשה דותיה דרב חייה בר אשי
ומה בא ללמד, ודחינו דבר זה בלבד ואמינו רב
חייה בר אשי בא ללמדנו שאף למשנה צריך
לברך דקאמ' מברך ומתני לי פירקין ולעולם
יש לומר דהא דקא מרני ליה תחילה משום
דלא מטא זמן קרית שמע ואף על פי שדבר
זה נרפרק קושיא ראשון במקומו עומד
שאף ר' יהושע בן קרחא לא אמ' להקדים

5

10

15

21

(1) נכתב בכ"י אך רישומו נכר, וכן בכ"י וכו"י (ועיין תנחות ד"ס) (2) — בענין או שצ"ל: כן.

העמוד הזה יצא כלל ממשטש בהתמונה הפוטוגרפית שעשיתי לו. וגם גוף הכי
ממשטש וגיר דק דבוק על פניו. אך ידידי היקר הרח"ח רמ"ץ סגל העתיקו לי בחבה יתרה
ובעמל רב. ומדוני לו גם בזה.

(69 ע"ב)

קרייה לעשיה והיכי קרא רב קרית שמע ובתר
הכי ארחית תפילי ופרקינן שלית הוא דעוית
שלא דביא לו תפיליו מעיקרא והניע זמן
קרית שמע ועדיין לא הובאו תפיליו לפיכך קרא
וכשהובאו תפיליו הניחן. אמ' עולא כל הקדא
קרית שמע בלא תפילין כאלו מעיד עדות
שקר בעצמו מפרשי רבנן טעמא זה
והכי קאמ' כאלו מעיד שאין התורה אמת
והוא ואינו עושה. ר'

5

חייא בר אבא אמ' ר' יוחנן כאלו הקריב עולה
בלא מנחה או זבח בלא נסכים. * [דחזי מר האין]
מרבנן דאתא ממערבא ואמ' מי שאין לו מים
ליטול ידיו מקנח בצדוד ובעפר ובקיסמית. רב
חסדא לייש על מאן דמדהרד אמאי לקרית
שמע ומפרשא במי שמיתו * דקאיי כמאן [דאמי]
בטלוח לנטילותא ומסקי רבנן 2' דהנימילי לקרית
שמע אבל לתפילה באעי. והדורו אמאי
ומפרשא במסכתא דפיסדא כגמ' דאילו
* דף כ"ו ע"א עוברין בפסדה * אמ' ר' אבהו אמ' ריש לקיש
לגבל ולתפילה ולנטילת ידים ארבעת מילין
וגפרשי רבנן לגבל עיסתו בשרודה 3'

10

* דף ט"ו

15 * דף כ"ב

21

(1) הצי השורה כחומה כאר בגוף הכ"י.

(2) סדר"ע י"ח ע"א וכדרי"ע השלם ח"א 374: "חזי מלי לק"ש דבעי למקרי בעונתה,
אבל להפיה דרחמי הוא דכל אימת דבעי מצלי, בעי לאהדרה" (וכמאן הלשון בה"ג פ"ב
ובה"ג אספסא צד 28) ולא נמצאת גירסא זו בספרים ישנים" (הרא"ש).

(3) ר"ב נטרונאי פרש: לגבל גבל עסה ומחצת חייב אוכלה עליה (האשכול ח"א
צד 60): פירוש לגבל עד כרי הילוך ארבעת מילין משע" גיבול לשעת אפיה נפקא מינה
דחייב עליה (גל) אוכליה (ה"ג אספסא, צד 36). וכן הוא בחשתי"ג שצ"ד
ונאונקא 226 ותשובת רב נטרונאי, ולא על רב האי גאון היא.

70 ע"א

חידושי הרשב"א :

רכנו האי גאון דיל פירש
כפירושו דלחפלה צריך
להזור אמיא ארבע מילין
ולאחריו פחות ממיל.

דאו ואיכא בין דיליה למיא
ארבעת מילין נעכיב.
ולא ניצלו 2 עד דמאטו
לגביה מיא ואי לא מצלי 3

אמ' ר' יוסי בר' חנינה לא שנו אילא רפניו אבר
לאחריו אפילו מיל אינו החר אמ' רב אחא בר
יעקב ומינה מדקאמ' אפילו מיל דוא דאינו
חור דוא פחות ממיל חור. הקורא את
שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומ' לא
יצא. כל המשיניות שזכרו על משנה זו
בתלמוד חרש דתרומה ודברכת המזון
ודמגלה. לא הזכרו ללמוד מהן כלום אילא
להעמיד כל אחת בתנא ששנאה וכל מה
שנאמ' דחיאטא דאיפשר וכל דברי התלמוד
ובזה דהאי תנא דקאמ' הקורא את שמע
ולא השמיע לאזנו יצא ר' יהודה היא. ובעבור
כי דרש המדבר ואינו שומע שביד שדומה
למי שקרא את שמע ולא השמיע לאזנו -
והא מתניתין דהכא בדאו עבד היא דהכי
קאמ' הקורא את שמע שכבר קרא ולא
קאמ' יקרא לכתחלה ותנן התם חרש
מדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרום
תרומתו תרומה וידוע לכם כי זה שאמרו

5

10

15

21

(1) כנראה חסר כאן : „ולחפלה“... או שהשורה הזאת מוסבה עוד על „לגבל“ (וכן
נראה בסדר הלשון בפירוט לפסחים מ"ו ע"א) והשורה השניה : „ולא ניצלו“... מתחילה על
„ולחפלה“, שלא יחפלו עד שיגיעו המים לידו. (2) ורב נטרונאי פרש ... ולחפלה : אם הגיע
זמנה ולפניו ביהכ"נ עד ר' מילין מעכב עד דמטי להם יותר מכאן מחפלו לאל-ר' (עיון
חשה"ג שצ"ח ס"ו צ"ד וגאוניקא 226) ורב שריא אוקמי בבבל-קרי ומשמש משהו (עיון גמרי
ס"ו מ"ד וגאוניקא צד 39) ורב ישראל (בן ר"ש בן חפני) אמר לחפלה זו „חפלת הדרך“
(האשכול ח"א, צד 50). (3) „מי“ רב האי לעשות עיסתו בשזרת וליפול ידיו לחפלה ולאכול פתו
בנטילה צריך לולך ר' מילין“ (האשכול ח"א צד 14 ועיי"ש עוד צד 38 וצד 49 והאשכול
חוצי אלבק צד 17 הערה י"א ; ור"ת לפסחים מ"ו וערוך ע' „גבל“).

(70 ע"ב)

לא יתרום מפני שצריך
לכרך ואינו יכול להשמיע
לאזניו ובקשנו לידע
משנה זו מי שנאה ומי זה
התנא שסובר כי חרש זה אם עשה מעשה
כשר אבל לכתחלה לא יעשה היש חלוקה בדבר
זה אם לאו. אמ' רב חסדא אפילו ר' יוסי שחלוק
באן בקרית שמע ואומ' שאם קרא לא יצא
לענין תרומה אימ' הוא שאם ביד ותרם
יצא כי קרית שמע דאורייתא אבל ברכה
דתרומה (2) דרבנן היא ואפילו עבר סבר ר'
יוסי שפיר דאמי. מקשו לו לרב חסדא
למה אתה אומר הא דתנן חרש מדבר
ואינו שומע אם תרם תרומתו תרומה נר' יוסי
ושאני ליה בין קרית שמע לתרומה דילמא
ר' יהודה היא דקתני הקורא ולא השמיע
לאזניו יצא ודווא קתני אם תרם תרומתו
תרומה דאז עבר מכשר אבל לכתחלה
דא (3) וקאמרי ליה לרב חסדא לית לך למימר
דיל' (4) סבר ר' יהודה דאפילו לכתחלה אין
צריך להשמיע לאזניו וחרש מדבר ואינו
שומע אפילו לכתחלה תרום ודא דתנן

5

10

15

20

(1) זהו העתק הסלים, וידוע לכס' שבגוף פירוש רב האי גאון (ולשון הרצאה תנאון
בישיבה חיא). "פירש בירושלמי מפני שאינו יכול להשמיע הבריכה לאזניו (שטמיק) : "היא קיש
חיא שאר המצות שבתורה ... והאזנת למצותיו : שבע לאזניך כה שפך סוכרי' (ירושלמי'
תרומות א' א'). (2) וחוא כניסת כ"ס (ד"ס) וביהנהן : הגי מילי קיש דאורייתא אבל ברכת
תרומה דרבנן. (3) כפי גירסת כ"ח-נתן : "וממאי דר' יוסי היא דלמא ר' יהודה היא ודיעבד
אין לכתחלה לאי. (4) בהסדך גירסת כ"ח-נתן (ועיין גם ד"ס) : "וכי תיסא ר' יהודה לכתחלה
כמי קאמר והאי דקתני הקורא להודיעך כחו דר' יוסי דיעבד כמי לא : אלא הא דתניא לא
ינדר אדם ברכת חסון בלבו'

(ד ע"א)

אם היום תרומתו תרומה ר' יוסי היא זרהא"י
דקתני ר' יהודה הקורא את שמו דאו עבד
להודיעו כחו דר' יוסי דאפילו דאו עבד נמי
לא יצא דאי אמרת הכי שר' יהודה סובר
קורא לכתחילה ור' יוסי סובר אפילו קרא לא יצא
נמצאת זו ששניה לא יברך אדם ברכת
המזון בלבו ואם בך יצא לא ר' יוסי ולא ר' יהוד'
לפיכך צריך אתה לומר דר' יהודה סובר
או עבד אין לכתחילה לא כדמפרש במתניתין
דקריית ושמעו ומתניתין דתרימת חיש כוותריה
והא דברכת המזון כוותריה ור' יוסי פליג אכולהו
וסבר או עבד נמי לא יצא (1) כל הדברים הללו
קושיא על רב חסדא: דחור רב חסדא ואמ'
להן אם אתם אומרים כד לא נמצא אדם
שסובר אדם קורא ומברך לכתחילה ואין
משמיע לאזניו שהרי אתה אים' ר' יהודה
סובר או עבד יצא ולכתחילה לא יעשה ור'
יוסי סבר או עבד נמי לא יצא נמצאת זו
דתאני יהודה בריה דר' שמעון פזי דרש

(1) ותוספות ר' יהודה התסיר מסבירות: היכי מדמי ברכת המזון לקיש, בשלמא
תימא דלעיל וכגילה שהן מדרבנן יש לרמות לקיש שחקנו שישמיע לאזנו כמו בק"ש,
אבל ברכת המזון דאורייתא היכן מצינו שצריך שישמיע לאזנו והא לא כתיב ביה שמע,
ולמה יש לתקן דלא יצא אם לא ישמיע לאזנו כיון דמן התורה יצא? — יש לומר דפשיטא ליה
דגמרינן ברכת המזון מק"ש (כמו שכתוב בירושלמי תרומות א' א': היא ק"ש היא שאר המצות
שבתורה מ"ש והאזנה למצותיו שמע לאזנוך מה שפיר כדבר). אי נמי כיון שחקנו שצריך
להשמיע לאזנו כמו בק"ש חקנו כמש דלא יצא אם לא ישמיע לאזנו כמו בק"ש.

(ד ע"ב)

מדבר ואינו שומע תורם לכתחילה לא לזה ולא לזה.
 וקאמ' רב חסדא לפיכך צריכין אנו לומר דר'
 יהודה סבר אפילו לכתחילה קורא ואינו משמיע
 לאזניו והא דר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי
 כוונתיה ור' יוסי סבר אפילו קרא ולא יצא
 5 ושאני ליה בין קרית שמע לברכת תרומה
 וההיא דלא יכרך אדם ברכת המזון בלבו
 ואם כרך יצא ר' אלעזר בן עזריה הוא רביה
 ר' יהודה דתניא 2 ר' יהודה אומר אמ' ר' אלעזר
 10 בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע
 לאזניו אמרי ליה רבנן לרב חסדא השרא
 דארתית להכי ואפיקחה להא דלא יכרך אדם
 ברכת המזון בלבו ואוקימתה באדם אחר
 חוץ מר' יהודה ור' יוסי אגן נמי אמרין
 15 דרב יהודה בריה סבירא ליה שלא יקרא
 בלבו ואם קרא יצא וחרש מדבר ואינו שומע
 לא יתורם ואם תרם יצא ור' יוסי
 פליג בין בברכת מזון ובין בקרית שמע
 ובין במרכת תרומה וההיא דר' יהודה בריה
 20 דר' שמעון בן פזי דאמר תורם לכתחילה

1) איירי' יהודה הא אמר דיעבר אין לכתחילה לא. ולא בעי למימר הני סולי
 קיש דאורייתא אבל תרומה רבנן שרי אפילו לכתחילה כדספליגין לעיל בין קיש דאורייתא
 לתרומה רבנן, דלענין לכתחילה אין להחיד בדרכנא יותר מכ"ש (תוספות ר' יהודה חסיד).
 2) זכן הוא בבית דנחן וכבאי סג, וכיה לקמן בע"כ ובמגילה ובכר הגיה בן הגר"ח
 (דקדוקיסופדים). אבל "אורחא דהלכודא הוא דכל ברויהא דאית לה עיקר במשנה אמרינן
 עלה דרנן" (תרושי הרשב"א לחולין י"ד) לפי שבימי רבי כבר גרסו זה יחד אצל המשנה
 עם המשנה ועל כן אף שלא נסדר זה בסדר המשנה עצמה כחה כחה המשנה וסראש בא
 על זה במרא דתנן (דורות הראשונים החלק האחרון הרע"ח צד 872).

(כ"ד ע"א)

מיקמינן ליה בר מאיר דאמר אחר כונאת הלב
הן הדברים ולא פריק רב חסדא וקמא איכא
למימר הכי ואיכא למימר הכי תנן הרום
הכל כשרין לקרות ארת המגילה חוץ מחרש
שומע וקמן ¹ מאן תנא חרש כלל כלל לא ² אמ'
רב מרתנה ר' יוסי היא דרתנן הקורא ארת שמע
ולא השמיע לאזניו ³ יצא ⁴ אקשו עליה דילי ר' יהודה
היא ולכתחלה קאמר דלא יקרא אבל אם קרא
כשר ⁴ כדתנן הקורא את שמע ולא השמיע
לאזניו יצא. ופריק רב מרתנה קרתני חרש
דומיא דשומע וקמן דאפילו עבד נמי לא
והילכך ר' יוסי היא. אמרי ליה דילי ר' יהודה
היא ותרי גווני קמן קתני וחסורי מחסרא
אהדר לדרו רב מתנה או ר' יהודה ואז עבד
יצא אבל לכתחלה לא ור' יוסי סבר או עבד
נמי לא תורם לכתחלה מאן תניה. הדרן אינון
אמרינן ליה אי ר' יהודה סבר דאפילו לכתחלה
שפיר דאמי ור' יוסי סבר דיעבד נמי לא
לא יברך אדם לברכת המזון בלבו ואם ביד יצא
מאן תניה אמר להן רב מתנה ר' אלעזר בן

5

10

15

20

(1) סתם חרש דעלמא הוי שאינו שומע ואינו מדבר אבל זה מדבר ואינו שומע כיון
שיכול לקרות את המגילה, ואף על גב דבעלמא הוי כפקח לכל דבריו הכא לא כיון שאינו
יכול להשמיע לאזניו. (תוספות הראשונים ותוספות ר' יהודה חסיד).
(2) "דלוישא דחוק משמע ליה השתא אפילו דיעבד, אי נמי דס"ל דחרש דומיא דשומע
וקמן דאפילו דיעבד נמי אין קורין" (שטמ"ק). (3) וכן ליהא בכ"מ (בד"ס): "דברי ר' יהודה"
אך צריך להשלים: "ר' יוסי אומר לא יצא". (4) "דאמרינן דלשון חוץ לא משמע אלא לכתחלה
(שט"ק)."

(72 ע"כ)

עזריה אמרי ליה אינן השרא דאתית להכי תורם
לכתחילה דקשיא לך אמרינן ר' מאיר תניה ור'
יהודה סבר או עבד אינן לכתחילה לא ור' יוסי
סבר או עבד נמי לא ואף על גב דפרקודי
לקשיא מן הא אנפא דידיה עדיפא דלא
אפשר להון לאוקמה בר' יהודה עד דמחסרי
לה למתניתין ומשוו בה רתי גווי קטן ודווא
נקיש פשאמא דמתניתין בלא היסור ולא יתור
ודלילה עדיפא וכיון דאיסתפיקא הא מתניתא ליה
לר' יהודה אפילו לכתחילה שפיר דמי שיקרא
קרית שמע ולא ישמע לאזניו או בר' אלעזר
בן עזריה סבירא ליה דאמ' צריך להשמיע
לאזניו אבל אם לא השמיע יצא אצטריכין
למימר תרתי אמ' רב חסדא אמ' רב שילא הלכה
בר' יהודה ו ואמ' רב חסדא אמר ר' שילא הלכה
בר' יהודה שאמ' משום ר' אלעזר בן עזריה כיון
שנתברר לנו מזו השמועה השניה שצריך
להשמיע לאזניו למדנו כי למי שסובר דר'
יהודה אמ' אפילו לכתחילה שפיר דמי אינן
הלכה כמורתו לפיכך אמרו הלכה כרבי

5

10

15

20

(1) גם בפסקי רי"ד הגירסא: אמר רב חסדא אמר רב שילא הלכה בר' יהודה ואמר רב
חסדא אמר רב שילא הלכה בר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. והסדר נכון וכן
פתח בתצריכותא בדר' יהודה לתוריה" (הנהגות דקדוקי-סופרים).

(73 ז א)

אלעזר בן עזריה ואי אמ הלכה כר' אלעזר בן
 עזריה דאמ' צריך ולא אמ' הלכה כר' יהודה
 הוה אמינא צריך להשמיע ואין לו תקנה עד
 שישמיע לפיכך אמ' הלכה כר' יהודה דאמ'
 הקורא ורא השמיע לאזנו יצא. וכל הברכות
 כן הלכה בהן שהן כברכת מזון לא יברך בלבו
 ואם ברך יצא ודברי הכל בשאר הברכות
 ולא נחלקו אילא קרית שמע בלבד 1. קרא
 ולא דקדק באותותיה 2. ר' יוסי אומ' יצא ר' יהודה
 אומ' לא יצא כיון שנתברר מן התלמוד דתנא
 קמא דרישא ר' יהודה הוא דקאמ' אם לא
 השמיע לאזנו יצא על זאת אמרי' אמ' ר' טבי
 אמ' ר' יאשיה הלכה כדברי שניהן להקל 3. כר'
 יהודה אם לא השמיע לאזנו יצא וכר' יוסי
 אם לא דקדק באותותיה 2. יצא. תאני רב
 ואשיה 3. קמיה דרבא וכתבתם הכל בכתב
 ואפילו צואות פיר. לענין מוזהר ורמפילין
 כי כן כתי' שמע ישר' יי' אלהינו יי' אחד
 ואהבת את יי' תורף הדבר יי' אלהינו יי' אחד
 ואהבת וגו' ואדור כן צואות בעסק התורף

5

10

15

20

(1) והלכתא כרב יוסף. והילכך הא דתנן הכל כשרין לקריא המגלה תוך סתרי שומע
 וקטן חכי קאמר תוך סתרי דלכתתלה הוא ולא אכל דיעבד שפיר רבי דהא בשאר מצות
 דברי הכל יצא. שומע וקטן אפילו דיעבד נמי לאי (ספר ההשלמה לרבנו משולם). וכך
 פירש בעל-המאמר לדעת חרדי' ועיי' בב"ח סי' תרפ"ט ועיי' במ"ז (הערת המויל שם).
 (2) וכן הוא בשאלות ואתחנן סי' קמ"ג. (3) וכן הלכתא (שאלות שם). (4) "וכן תוא בכ"פ'
 ובליקום פ' ואתחנן רמ"ז התמיד ובס' מסכת (ולחנם הגיהו שם !) ובספרי ד"ר. והיא
 הגורסא האמתית דמה ענין ר' אושיעא לרבא (הגהות דקרוקי סופרים).

הזה והיו הדברים האלה על לבבך ושננתם
 לבניך ודברת בם. וכתבתם. וכן פרשה
 שניה והיה אם שמע וכול' עד ואבדתם
 מהרה וג' זה הוא התורף ומיכן ואילך צואות
 בעסק התורף הזה ושמתם את דברי אלה
 על לבבכם וקשרתם. והיו לטושפות ולמדתם
 אתם. וכתבתם. וסלקא אדעתא לומ' כשאמר
 וקשרתם והיו לטושפות וכתבתם צואות
 הללו אין אנו צריכין לכתבן אלא עיקר
 התורף כותבים וצואות לא משום הכי
 איצטרך רב יאשיה למיתנא קמי רבא
 הכל בכתב ואפילו צואות אמ' ליה רבא מה
 צריך לשנות כך והלא על דעתו של ר' יוסי אין
 צריך לכך שאפילו בשומה כותב הוא את
 הצואות במגלה דתנן בא לו לכתוב את
 המגלה מאיזה מקום הוא כותב מן אם 2
 לא שכב איש אורתך ואת כי שטית ואינו כותב
 והשביע הכהן את האשה אלא כותב 13 יתן
 אורתך ובאו המים ואינו כותב ואמרה האשה
 אמן אמן ר' יוסי אומ' לא היה מפסיק 14

5

10

15

20

(1) סוטה י"ז ע"א. 2) מאם (במתיא ותלמודא רבני מערבא) כואם (בגמרא שלפנינו)
 כותב אם (ירושלמי). 3) וכותב (בנוסחאות שלפנינו). 4) ימשהתחיל אם' לא שכב איש אורתך עד
 אמן אמן שהיה כותב צואה דוחשיבוע הכהן את האשה וקבלה ורומרה העשה אמן אמן (רש"י).

(74 ע"א)

נתברר מדברי ר' יוסי שהוא מחייב לכתוב
 והשביע שהוא צואה אבל לר' יהודה ודאי
 אין לכתוב צואות דתנן ר' יהודה אומ' כל
 עצמו אינו כורתב (1) אלא יתן י"י אותך ובאו
 המים ואינו כורתב ואמרה האשה אמן
 אמן ואמרינן עלה במאי קא מפלגי בהאי
 קרא וכתב את האלות האלה ר' מאיר
 סבר אלות אלות ממש (2) האלות לדבורת
 קללות הבאות מחמת ברכות (3) אלה
 למעושי קללות שבמקומות אחרים (4)
 האלה למעושי צואות וקבלות ר' יוסי
 סבר כוליה כדקאמרת את לדבורת צואות (5)
 ור' יהודה כוליה למעושי דריש ליה אלות
 אלות ממש האלות למעושי קללות הבאות
 מחמת ברכות אלה למעושי קללות שבמקומות
 אחרים (4) האלה למעושי צואות וקבלות
 וקאמ' ליה רבא לר' יאשיה דאמ' לך מני
 ר' יהודה שאינו כורתב צואות ואיצטרכת
 הכא למימר כורתב צואות סע' דר' יהוד'
 התם משום דכתיב האלות האלה אלות

(1) לישנא בעלמא הוא יתור בעצמו שלא יהא כותב אלא אלות לבדו ואפילו אם לא
 שכת איש אותך והנקי לא היה כותב וכ"ש והשביע הכהן ואינו כותב ואמרה האשה אמן
 אמן שהוא סוף המקרא חזה (רש"י). (2) יתן הי' אותך ובאו חסידים המאריכים האלה במעיד וגו'
 (רש"י). (3) הנקי ממי המרים (רש"י). (4) שבמשנה תורה (בגמרא שלפנינו). (5) וקבלות
 וריש אחים לא דריש (בגמרא שלפנינו). (6) כוליה במעושי דריש לתו' (בגמרא).

(74 ע"ב)

אתה כותב ואי אתה כותב צואות אכל הכא
הדברים האלה וכתבתם קאמ' וברור הוא
שהכל בכתב ואפילו צואות שדרי אני
קורא בה הדברים אשר אנכי מציד היום
ואינך צריך למשנה זו אמ' ליה רב יאשיה
אף על פי כן דלא לירתי איניש למימר לילף
כתיבה כתיבה מהתם קאמיש' לך. וצריך

5

ליתו רוח בין הדברים
ואם לא נתן יצא
דהא אם לא דקדק
באותיות יצא ודמאמ'
מצננין לו גיהנם אפילו
ירד לשם בעונותיו

10

ממעטין ממכאוביו וקרא סימנא הוא (2)
ולאו ראייה וכן כל כיוצא בו היכא דאמ'
וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך ולא
קא מידכר בפרק ראשון הוא או בפרק שיני
או אתא ללישאניה למען ירבו ימיכם דיאשיה (3)
נקט וחזקה היא שכבר כיון ומסיים ואינו
חוזר לראש פרק שיני סמך לכתיבה ראשונה
ואם לאו חוזר לכתיבה ראשונה האומנין
קורין בראש האילן ובראש הגדבך ואף על פי
כן בפרק ראשון בש ילין ממלאכתן וקראין

15

20

(1) וכן בשיטת ריב"ב על הרי"ף : מצאתי כתיב בשם רב האי גאון ז"ל : אם לא נתן
רוח בין הדברים יצא דהא אם לא דקדק באותיות יצא. (2) ומכאן לשון פריה זצ"ל : דאע"ג
דאם לא נתן רוח בין הדברים הללו יצא דהא תנן קרא ולא דקדק באותיות יצא מיהו טפי
עדיף הסדקדק דהא אמר עלה מאן דקרי ק"ש באותיותיה מצננין לו גיהנם ; הא מילתא
גמרא הוא וקרא סימנא בערמא היא (או"ז ח"א, סי' פו). (3) דיישיה נקט (פסקי) רייד שבסוף
סי' ביה"נהן) דיישיה נקט (הראיה במקורה הלויכ) וצ"ל : דיישיה ; אבל פתח בלמען ירבו ימיכם
דווישיה נקט סי' הלכות ומנהגו וסודרו נקט (ערוך עי' דוויש'). והוא מלשון פר"ח : ואם
פתח זה הקורא למען ירבו ימיכם ודאי בפרק שני עומד ולשנא דווישא נקטא (או"ז סי' פ"א).

(57 ע"א)

כדרב ששת כדי שתתכוין דעתם אבל בפרק
 שני עושין במלאכתן וקורין כבית הלל.
 ופועלין היכא דעושין בס' עו' דן מתפללין י"ח
 בתקנה בעיניה. והיכא דעושין בשכרם
 מתפללין מעין י"ח והן שלש ראשונות ושלש
 אחרונות והבנינו. ובריתא דברכת המזון
 דפועלין בפשוטה הלכה היא. דהתן פטור
 מקרית שמע אותה הלילה שנכנסה אשתו
 לרשותו ומאותה לילה עד מוצאי שבת אם
 לא עשה מעשה ואם בתולה משום דשריד
 ולא מצי מכין דעתיה אבל הכונס האלמנה
 חייב לקרית. וכלל
 לימדנו (1) היכא דשריד
 מרדא דמצודה פטור
 כגון כונס את הבתולה
 וכיוצא בו פטור אבל
 העוסק במצודה ולא
 מרד כגון כונס אלמנה
 או דשריד ולא
 במצודה כגון מי שטבעה
 ספינתו בים וכגון
 אבל חייב. ואין מותר
 לאכל לרחוק
 בלילה אף על פי
 שאם אסרתם אני חדא
 (2) דלא קייאמת כרבן
 גמליאל דאמי אנינות
 לילה דרבנן אילא דאורייתא היא ואף על גב

5

10

15

20

1. "בתולה מצוה ושריד פטור: אלמנה מצוה ולא שריד חייב" (כה"ג פ"ב) ועיין פריה
 באו"ח פ"א סי' פ"ד ופ"ח לסוכה כ"ה ע"א ד"ה "ובלכתך" והשולח ר"ת סי' צ"ט (2) מכאן ואילך
 גם בחידושי הרשב"א. (3) וכן הוא בשערי השמים ח"ב צד ס"ח, ואמר דב הא"י אין סוקר
 לאכלי וכו'. אלא ששם נשתבשו הדברים במקצה, ועיין עוד שם ח"א צד ס"ט.

(57 ע"ב)

דבת' שבעת ימים לילולת
 בכלל ועוד [חיישינן] מן
 רמאין ולאוי כל דא' אסתנס
 אני שומעין לו אבל ודאי
 או מיגליא מילתיה
 דההוא איניש מעיקרא
 דאית ביה דא מילתא
 ושאם אינו רוחין הוא
 בנא לידי סכנה ירחין
 בלילה דדמיא לשעה
 אסתנס ודאי בהלי
 גדול הוא ממדה זו ולא כל
 בשור אסתנס אילא מי שבא לידי סכנה
 אם אינו רוחין ואין מקבלין רתנומין על
 העבדים אילא ברכה המקום [ימלא] לך חסרונך
 ודתנו רבנן אין קורין אכור אילא לשלשה ולא
 אמרו אילא לארבע העלינו על דעתנו
 מתחילה לפרש שאומין לו לאדם בהספד
 לשבדו אכין ראובן שמא משמעון הוא ולא
 אכין שמעון שמה מיהודה הוא אילא ואמי
 לו אכין אברהם אכין יצחק אכין יעקב 2
 ועל זאת הקשינו מאי אכור דאין קוראין
 אילא לשלשה דיל מראובן קא אתי ואמי משמעון
 קא אתינא אמהור נמי כסדר הזה לא יקראו
 אלא לשרתים לשרה ולרבקה בלבד שכל ישר'

5

10

15

20

(1) מכאן ואילך גם בשלטי-הגבורים שעל הרי"ף. 2) והוא הפירוש השני שהביא באור זרוע
 מפירוש רבנו חננאל: "וא אין משבחין את המת בהספד שהוא בן ראובן ולא בן שמעון
 אלא שהוא בן אברהם יצחק ויעקב והנשים שהן בנוה שרה רבקה רחל ולאה וכמה פירושים
 אחרים כיוצא בהם ע"כ פרי"ח (או"ז ת"א ה' תפלה כימן ק"ו ע"ש).

(76 ע"א)

מזרעם ואומ' לאדם אימך שרה, אמך רבקה
אבל אמך לאה אמה רחל לא יאמר שמא מרחל
הוא או מבני השפחות הוא. וחזרנו ופירשנו
אילא הני חשיבי אחרים לא חשיבי. (1) ולפירוש
זה דמאמר בתלמוד נאמרו כמה פירושים
יש שפירשו דלאו חשאשא דילמא מראובן קא
אתי ואמר משמעון קא אתינא תליא הא מילתא
כדי שיקשה עליו אמהות נמי דילי מרחל קאתי

חדושי הרשב"א :

ואמ' מר מלאה קא אתינא
אלא כך פירוש(ה)
הדברים שלשה האבות
השובין הן להקרא—
אבות לכל ישראל אבל
שבטים אין כל אחד מהן

נקרא אב' לכל ישראל (5) ורחל ולאה כל אחת מהן
חשובה להקרא פל' אם לכל ישר' אבל בלדה
זלפה אינן חשובות להקרא אמהות בישראל
לפיכך כל אחד ואחד מישר' אומ' אמנו שרה
אמנו רבקה אמנו רחל אמנו לאה ואינו אומ'
אמנו בלדה אמנו זלפה וכל שכן נשים אחרות.
יש שפירשו דהכי קאמ' אין קוראין אמה
פל' ואין מספידין על אדם כן אילא מי שבא

(1) בגמרא שלפנינו : „אלא עד הכא חשיבי סמי לא חשיבי“. אבל באור דיוע ח"א
סי' ק"ו : „אילא עד הני חשיבי וגרסא זו קרובה לגרסת רב האי גאון. (2) ומכאן בפ"י הראשית
על תרי"ג (ס' פקודת הלויס, הוצ' במכרני) : „פי' דרך כבוד קאמר דאין קורין אבות דרך
כלל לכל ישראל אלא לשלשה : אברהם אבינו יצחק אבינו יעקב אבינו וכן אין קורין אמהות
אלא לארבעה שרה ורבקה רחל ולאה“. וכן כאלפסי : „ואין קורין אבות אלא לג' שהם אברהם
יצחק ויעקב ואין קורין אמהות אלא לר' שהן שרה רבקה רחל ולאה“.

(67 ע"ב)

מי שבא משלשה אבות ואין קורין אמרה פלנית
ואין מספידין על אשה בן אילא מי שבאת מארבע
אמהות. ויש שפירשו קרוב לפירוש זה שאין
אומ' בהספד בן אבות אלא למי שבא מזרע
שלשה אבות ולא לאשה בת אימהות אילא למי
שבאת מזרע ארבע אמהות. והפירוש
הראשון הוא הנראה לנו והשנים
הללו אינן נשנים שאם אתה אומ' בן לדברי
זה אין מספידין אימה פלונית לרבות ועצמות בישראל
כל מי שבאת משבטים מכלהה וולפה ואף
אין קורין להן בת אמהות לפירוש השני
אילא כפירוש הראשון שכתבנו הוא המהווה
שבכוז' מרגלא¹ בפומיה דרבנן דיבנה בן
פירוש דברי ר' חכמים הללו שהיו יסודי עולם שאין
מחזיקין טובה לעצמם בהחזיקם בתורה ואומ'
מבעלי אומניות אנו. אני בריה דה' והאומן
בריה אני מדאכתי בעיר להורות וללמד
והוא מלאכתו בשדה לחרוש ולזרוע. 2) חתן
פטור מקרית שמע אם רצה לקרות
את שמע פלגני בה רבנן ורבן שמע בן גמלי

5

10

15

20

1) ובאנוי תא ה' תפלה ס"ו ק"ו הביא עזר: "פד"ח אין אומרים זכור לנו ברית אבות
אלא לשלשה אומר זכור לנו זכות אברהם יצחק ויעקב מיכן ולמטה אין מזכירין ורק אין מזכירין
זכות אמהות אלא לארבע, אלא ער יעקב השיבו וזכותיהו גדולה. אבל השבטים לא חשיבו
כי הני לפיכך אין מזכירין וניחלין בזכותן". 2) ומכאן בעירך, ערך "מרגלא": "... התבטח בולן
הספורשין כאן אע"פ שהן יסודי עולם אין מחזיקין טובה לעצמם בהחזיקם בתורה אומרים
מבעלי אומניות אנו, אני בריה והאומן בריה הוא מתעסק במלאכתו לחרוש ולזרוע ולקצור
ולטחון ולאפות ואני מתעסק במלאכתי ללמוד וללמד".

יב.

פירוש קדמון למסכת חולין י"ד—ט"ו ע"ב.

כתב-יד בודליאנא באוכספורד קונטרס בן ארבעה רפים בתכנית שמינית וכתב רבני-סורי (2648 Ms. Heb.d. 46.17) פירוש למסכת חולין דף י"ד ע"ב עד ט"ו ע"ב. כולל הוא בתוכו גם פירוש להמשינה השוחט במגל-קציר" שבגמרא שלפנינו דף י"ח ע"א כי בסדר המשינה במשיניות מחוברת משנת זו להמשינה שלפניו: "השוחט במגל-יד" ט"ו ע"ב. בתוך הפירוש או הכאור נכנסו פירושים מכתאב א"חאוי" (ספר המאסף) לרב האי גאון (בערבית), פירושי רבנו הנגל (בערבית ובעברית), רבנו יצחק הרב כנזי והר"ף. וגם סתם פירושים לסלות בודרות בערבית וגם בעברית מעט בשם: "ויש מי שאמר". כל הפירושים הללו נראים כגליון שנכנס בפנים והפירוש לסמוניא נשאר עוד על הגליון (עיין לקמן). ואולי עצם הכאור המקיף את כל הסוגיא נראה לי כי קרום הוא להם ודומה הוא בסגנונו ובהרצאתו הבהירה לפירושו של רב האי גאון שלפנינו כסימן הקודם, ואף הגרסאות השונות והנכונות שבו נראות קרובות ביותר. ר' יצחק כנזי הנזכר כאן היה רומא (לקוטי קדמוניות נספחים 115), פיטן (שם צד נ"ב ונספחים 125; 126) ופרשן. וכתב גם פירוש על גביאסידראשונים (עיין רשימת כ"ו אוכספורד ח"ב, צד 21). מקובל היה כנראה ברמב"ם ושם אנו מוצאים אחד מצאצאי צאצאיו ששמו כשמן: "חשד הנכבד הסליט" תורה בישראל מ' ור' יצחק הכהן בן ר' יונה הכהן הנודעים בבית כנזי ברמב"ם. ויש לשער איפוא שגם הכ"י שלפנינו נכתב ברמב"ם.

(דף 102 ע"א)

טעמא אלא לרב דאמרין בתחלת זה ההלכה אמ' רב הונא דרש חייא בריה דרב משמיה דרב אסורה באכילה ליומה כול' הא אמ' רב הלוק היה ר' יהודה אפילו בסלי וזהים וענבים וכלומ' אפילו הני אוכלא דא'פית הוא ואיתוקמא דחיתא ואיפריך רב יוסף וחלוקת שמואל ור' יהודה בסלי וזהים וענבים טעורשת במסכתא דישבת טרן נחבית שנשברה 1). אלא אמ' רב ששא בריה דרב אידי ר' יהודה רגות היא דתניא מטלטלין נר חדש אבל לא ישתן דברי ר' יהודה אלמא כיון דמאיס האי נר ישתן מ' א' ת' מ' ל' ומגואל בששן ועפורית ולא דעתיה עלויה אסיר הכא נמי גבי ישיסה בשבת כיון דלאו דעתיה מאיתמל בהכי אסירא. ודחין איסור דישמעת ליה לר' יהודה במקצה מחמת מיאוס אבל מקצה מח' איסור מי שמעת ליה. פיר' מקצה מחמת איסור כגון נר שהדליקו בו באותה שבת וכלומ' שמא בזה אינו איסור ר' יהודה אלא סתור הוא ומהיכן גמירין למשנתנו דאסרת בה שאסורה ליומה. ואהדרין אין ישמעין ליה לר' יהודה אפילו מקצה מחמ' איסור דהא תניא ר' יהודה אוסר כל הניזות שלמכתת שאינן מאוסין מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו באותה שבת. ואקשינן ומאי דילמא

שאני הבא (102 ע"ב) דאסיר משום דהוא דחה אותו בידים שהדליק עליה באותה שבת אבל היבא דלא דתייה בידים אף על גב דמוקצה מתבת [איכור] אינו אסיר ולעולם לא קיסא מתניתין כר' יהודה דנרות ומסודש במס' דשבת ס"ק כ"ד. והדרין ואמרינן אלא אמ' רב אשי ר' יהודה רמבשל הוא דתנן (1) במסכתא דשבת ס"ק [כ"ה] (2) המבשל בשבת בשונג יאכל ואסילו באותו היום במזיד לא יאכל אלא למחר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומ' בשונג יאכל למצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית הרי ר' יהודה דקאמ' יאכל למצאי שבת כרב דאמ' שהשוהט בגטב בשונג אסורה ליום ר' יוחנן הסגלר אומ' בשונג יאכל למצאי שבת לאחרים ולא לו במזיד לא כו ולא לאחרים. ואקשינן ונוקמה למתניתין בששחט במזיד ותיהי כר' מאיר דאמ' במזיד לא יאכל באותו היום אלא למחר. ואהדרין לא סל' דע' דקתני במתניתין השוהט בשבת וכיום הכפ' שבת דומיא דיום הכסודים מה יום הכסודים לא שנה שונג ולא שנה מיזיד אסיר באכילה אף שבת נמי לא שנה שונג ולא שנה מיזיד אסיר באכילה ומשום הכי לא קיסא כר' מאיר אלא כר' יהודה ואקשינן ומי מצית מוקצה לה למתניתין בשונג כר' יהודה והא קתני (103 ע"א) במתניתין אע"ס שמתחייב בנפשו ואי בשונג מי מתחייב בנפשו ופרקינן הכי דוקיא דמתניתין אע"ג דאילו במזיד הוה עבר הוה מתחייב בנפשו הכא כיון דבשנגה שחט שחיטתו כשרה. ואמרינן נמי ונוקמה כר' יוחנן הסגלר דאמ' לא שנה בשונג ולא שנה במזיד לא יאכל באותו היום. ופרקינן ר' יוחנן הסגלר קא מפליג כול'. וקיסא מתניתין כר' יהודה רמבשל אליבא דרב אשי. תני תנא קמיה דרב המבשל בשבת בשונג יאכל ואסילו באותו היום במזיד לא יאכל ומשתיק ליה רב. וישאלינן מאי מעמא קא משתיק ליה רב לתנא אי לימי משום דסבירא ליה לרב כר' יהודה דאסיר עד סוצאי שבת והתנא תני כר' מאיר אמרינן משום דרב סבר כר' יהודה כל מאן דתאני קמיה כר' מאיר משתיק ליה. ותו דב כר' יהודה סבירא ליה והא אמ' רב הני בר אמי כי הוה מרי להו רב לתלמידיה בהא מילתא הוה מורי להו כר' מאיר דמיקל ובי הוה דריש להו בדיקא הוה דריש להון כר' יהודה דמחמיר משום עמי הארין דהא אתי למעבד כר' מאיר ושמע מינה דרב כר' מאיר סבירא ליה דהא מסר לתלמידיה מה דהוה סבר. וכי תימא תנא סירקא תנא קמיה (103 ע"ב) ומשום הכי משתיק ליה משום דכולי עלמא שבעין מאי דקאמ' תנא אי הכי אפו

(1) עיין דורות הראשונים החלק האחרון תרע"ד דף תל"ה שכתב שהגרסא הנכונה היא דתנן ולא דתניא.

(2) דף ל"ח ע"א, אבל עקרו במק"א כגרסא שם על הגליון וע"ש בתוספות.

כולי עלמא לאמורא דקאייס אדריב ציתי או לתנא ציתי הרי אנן ידעינן דלא ציתי
אלא לאמורא ואמורא קאמי מאי דאמי ליה רב ורב לא קאמי אלא כר' יהודה ואמאי
שתיק ליה רב. אמ' ר' נחמן בר' יצחק רב תנא השוחט תנא קמיה ולא המבשל ואמי
ליה רב לתנא מאי דעתך בשוחט דעתך בשוחט כר' מאיר דשרי במבשל עד כאן לא
קא שארי ר' מאיר במבשל ואמי המבשל בשבת יאכל אלא משום דמבשל ראוי לאכל
ממנו אומצא קודם שיתבשל אבל שוחט דאינו ראוי לכוס פיי אין ראוי לאכל ממנו
קודם שישחט לא קאמי ר' מאיר דמוחר אלא אסור. ואקשינן והא מתניתין דשוחט הוא
ואמ' רב הונא דרש בריה דרב משמא דרב אסורה באכילה ליומה ונסבין חבירא לומר
ר' יהודה היא מכלל דר' מאיר מישאא שארי אפילו ליומה והכי קאמרת בשוחט לא
התיר ר' מאיר ופירק כי קא שארי ר' מאיר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום כלום?
מערב שבת ושחט לו בשבילו בשבת דמערב שבת יחייב דעתיה למישחמיה דלגבי חולה ראוי
(104ע"א) הוא ולפיכך מותר לבריא לאכל מאותה שחמיה בשבת שהרי בשביל החולה נשחמה
אבל אם שחט בארי שאין לו חולה מסוכן אפילו ר' מאיר אסור. ואקשינן אי הכי כלום?
אם היה לו חולה מבעוד יום מסוכן ושחט בשבילו מאי מעם דר' (מאיר) יהודה דאסור
וספקין כגון שהיה לו חולה מסוכן ושחט לו בשבת וקודם שיאכל חבירא וכיון דהבירא
לא הוה ליה ראוי. ור' מאיר סבר כיון דהוה ליה ראוי מעיקרא והותרה לגביה הותרה
נמי אף על גב דהבירא ואפילו לבריא אחר מותר ור' יהודה סבר כיון דעכשו בריא
הוא אסור לו שיאכל ממנה באותה שבת כי הא דאמי רב אחא בר אדא אמ' רב ואמרי
ליה אמ' רב יצחק בר אדא אמ' רב השוחט לחולה בשבת אסור לבריא והוא הדין
לחולה עצמו שהבירא. המבשל לחולה בשבת כגון עדשים ופולים מותר לבריא מאי
מע' האי פירי המבשל ראוי לכוס ממנו פירי לאכל ממנו קודם כישילו והאי אין ראוי
לאכל ממנו קודם שחמיה ור' מאיר סבר היכא אמרינן אין ראוי לכוס ואסור כגון דשחט
לבריא אבל השוחט לחולה כיון דהותרה גביה הותרה נמי לעלמא: (104 ע"ב). אמ' רבה (1)
פעמים שהשוחט מותר והמבשל אסור השוחט מותר כגון שהיה לו חולה מבעוד
יום שבשבילו שחט אבל מבשל אסור כגון שקצץ לו דלעת במחור לקרקע וכישלה
דהא אינו ראוי לכוס כמחור ולא בתלוש בשבת ואינה מותרת אלא לחולה עצמו אבל
לבריא לא כמו השוחט בשבת. אמ' רב דימי מנהרדעא הילכתא השוחט לחולה בשבת מותר
לבריא באומצא כולי. קאל רבינו האי זיל סי בתאב אלהאי השוחט לחולה כולי תפסיד

(1) ובכ"ז ר' ב' ובדפוס שונאציו ובפ"י דגמ"ה ובחידושי תרשב"א: רבא (הגהות ר"ס)
וכן בשאלות שלחן ולפנינו בגמרא: רב פפא. זאמר רבנו חאי זיל כספר אלהאי (הכולל
או חמאסף) השוחט לחולה וכו'. באור אומצא הוא כשר נא, יעשה בחומץ ותבלין ונקרא עסק.
וחלק קטן סספר חמאסף לרב חאי גאון הרפ"ס הרכבי בתרגום עברי בירחון מסורה ומסעיר
חיג ווינץ תרנ"ו צד 84/6 ובשני בתרשים גם ישנים לדברי ימי ישראל גרמץ-שפר ח"ד.

אומצא הוא לחם נ"י יועמל בכל ואבאזיר יוסמא עמין. מתני' השורש במגל יד פיר' שיש לו נקבות וזכרות שחודו כסבין דאמי ונקבות הקדרים דאידמו להדרי ומפורש במסכתא דיום טוב (1) פרק המביא כדי יין כולי תנן אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקירה שנשברה ביום טוב אין מבקעין לא בקדרום ולא במגל ולא במגירה (2) אלא בקוסיין ואמרינן בגמ' ולא בקדרום ולא במגל אמי ר' חמא (3) בר שלמיה משמא דרב לא שני אלא בנקבות שלו אבל בזכרות שלו מותר. וקאל רבינו חננאל ז"ל (4) מגל יד מגל (5) אליד אליד יקמע בה אר חשב לים להא סנאן ועלי סזרה צורה ראם (105 ע"א) פאס ולים יצלה ללחצאד, ויש מי שאומ' שהוא כלי יין שהודגן בו וכולו מלא פנימות כצד אחד ומצד אחד אינו פגום ושהחין באותו צד שאינו פגום ועשוי כמין רומח. * ואמרינן גמי בצור פיר' אל (6) צואן (7) אלדי אדא כסר צאר לה חאספה דיקקה חאדה ירבה בהא אדא לם יבן פיהא תלם. ובקנה בקשר אלקצב (8). הכל שוחטין פיר' שהכל אצל שחטה מומחין הן ומשום הכי שנאו פגם שניה לעולם שוחטין ובכל שוחטין חוץ ממגד קציר. מגל אדחצאד אלדי דה אסנאן (9) והמגירה אלמנשאר (10). ואמרינן בתוספתא סבין שיש בה פנימות הרבה נידונה כמגירה למירא דמגירה דומה למסר. וצווארה (11) רבינו חננאל ז"ל הבי' שנים והשנים והציפורן שלבני אדם מפני שחן חונקין. מתני' השוחט במגל קציר כדרך הליכתה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין פיר' כל דבר שיש לו שינים בחזירתו קורע ולפי כך לא הכשיר בית הלל אלא בהולכה בלבד ולא באוע, ואם החליקו שיניה פיר' אן מלסת אלאסנאן אלדי לה (12) חרי היא כסבין. גמי השוחט דאי עבד אין לכתחלה לא בשלמא במגל יד (105 ע"ב) דאי עבד אין לכתחלה לא דלמא אתי למעבד באירך גיסא פיר' נאחיה אלאסנאן. (13) ואמי רבינו יצחק הרב כנוי ז"ל סבירא דהאי מגל יד אית ליה זכרות ונקבות כקדרום ולסיכך אסרינן נקבות דראמו לחודו שלסבין משום זכרות שחונק. ופירש' רבינו יצחק פאסי ז"ל צידו אחר סבין וצידו אחד מגל. אלא בצור ובקנה אמאי לכתחלה לא

(1) ביצה דף לא. (2) זכ"ה ככ"מ בירושלמי ובמשניות נאפולי ועוד (עיי' הגהות ד"ס) ובמנחתא דהלמודא דכני סעברא. (3) לפנינו בגמרא: חנינא. (4) ואמר ר"ה ז"ל מגל-יד שבו בורחים עצים ואין לו שינים ועל גבו צורת ראש גרזן ולא יצלה לקצירה (ועיי' ערוך, ערך "מגל"). (5) יכתב בספר השרשים לרדק שרש "מגל" אפשר שהמלה הזאת מבעלי חנוני והמס' נוספת... וכן כתב אדוני אבי ז"ל והביא לו ראיה מן הערבי כי יקרא בערבי מנגאל בנזי. (6) משונה בכ"י. (7) צור אשר אם ישבר והיתה לו שפה דקה וחרה, ישמש בה אם אין בה פנימות. (8) ובקנה בקליפת הקנה. (9) מגל הקציר אשר לו שינים. (ועיי' ערוך, ערך "מגל"). (10) יתמגרה היא חמורה. (11) כבאר. (12) אם הוחלקו השנים אשר לה. (13) צד השנים

* על הגליון בכ"י כאן: סימוניא דאגמא פסרה אלו תראם פי אכר אל פעל (אך האותיות מסוקפות בכ"י).

ורמינה בכל שוחטין בין בצור בין בקנה בין בזכיית כול' ופרקין לא קשיא כאן בתלוש
 לכתחלה שרי וכאן במחבר ראי עבר אין לכתחלה לא כי הא דאמי רב כהנא תאנא
 השוחט במחבר לקרקע כול' ושאלין במאי אוקימתה למתניתין כדרי' חייא דאי עבר
 אי הכי אלא הא דתניא בכל שוחטין בין בתלוש בין במחבר כול' ואמריין הא דרייתא
 על דעת מאן היא שניה לא ה' ולא ה' חייא אי ר' חייא הא אמרת דאו עבר אין
 לכתחלה לא כול' ואהדיין לעולם ה' חייא היא שמתרת המחבר ואפילו לכתחלה והאי
 דקא מיפלגי בדב כהנא דאמי תאנא השוחט בדאיעבר להודיע כחו דר' דאפילו דאיעבר נמי
 פסיל ואקשיין ודא מתניתין דתני השוחט דאיעבר אין כול' ואמריין קשיא דר' אדר
 דהא אמרת דרבי פסיל אפילו דאי
 (1) בכ"י ד' א' תניא (הגהות ד"ס)

י.

חשובה מרב שרירא גאון ז"ל.

(כ"י אוכספור 26 46 Ms. Heb d. — 2648)

קונטרס בן ג' דפים ניר בחכניות שמיניות כחוב בכתב רבניסוני וחסר בסופו מנא
 החשובה. ואף היא נוסח מסני יושנה ממשטעת ביותר בסופה. וגם לפני הסרת חשובה אחת
 כי בן רשומה בצדה אות ב' פרקים ממנה כבר פרסם הדיר יעקב מן כהרצון האנגלי לחכמה
 ישראל (I. Q. R.) חלק י"א (1921) צד 454/8. מסני השיבוכה ראווה היא שחנתן בזה
 שוב כולה בדיוק גמור. הערות לחשיבה זו בסוף הספר במלואים.
 אלמסלה . . . (145 ע"א)

וישאלת ראובן חיי למינא שבק והיו עליו חובין לכמה בני ארם ישראלים
 ישמעאלים מהן בשטרות ומהן על פה ולא הניא אלא דבר מעט. והוא מטלטלין הלך
 אחד מן הישמעאלים אצל בירואר של גוים הוציא לפניו שטר חוב על ראובן בכך וכך
 זהובים והביא העדים והעידו ונתקיים השטר לפניו וצוה לחתום על כל מה שהניח ראובן
 לפרוע ממנו לישמעאלי מה [שכתובין] בשטר זהוה לשמעון על ראובן שטר חוב ישמעאלי
 ועדים ישמעאלים הלך גם הוא וקיים את שטריו בבי דאור וזן לו שיהלוק עם הישמעאלי
 לפי המטון וכן עשה וכיון שנשל שמעון החלק המגיע לו עם הישמעאלי חבעתו אשת
 ראובן ואמרה לו כתובתי קדמה לשטר חובך הוציא הממון שנשלח כדי שאטלנו במקצת
 כתובתי השיבה שמעון אני כמציל מן הים ומן הליסמים אני ולא היתה לך הבטחה ליטול
 בכתובתך מן הישמעאלי אפילו פרוסה אחת אציל אני ויתילי את אין אני נותן לך כלום
 יש בטענת שמעון ממש או לא וקדימה במטלטלין איכא או לא דאית לן

תשובת שאלה ששאל רב שביב (1) זכ' לב' מלפני מר רב עמרם בר ששנא גאון זא"ל (2) וכן שאל ראובן הוה מסקי ביה שמעון ולוי ויהודה ממנא ושביב ולא שבק מקרקעי אילא מטלטלי ואתו למישקל מינהון והוה בהון דקדים דשטריה מן חברה היכי שקלי כיון דכתבינן מקרקעי ואפילו מטלטלי הוה להו מטלטלי כמקרקעי ומאן דקדים שקיל או דילמא האי דכתבינן מקרקעי ומטלטלי למישקל אבל קדימה במטלטלי ליכא וזו תשובתה אידע דמן פ"ג שנין ראשוו תרתין מתיבאחא וראש גלותא בהדיהון לאגבויי בעלי חובות וכתובת אשה ממטלטלי וכתבו כחבי לכולי עלמא דהבין אסכימנא וכל דיאנא דלא דאיין הכי (146 ע"ב) מיתעבר מן דוכתיה ונהגו כל ישראל לאגבויי בעלי חובות וכתובת אשה מן מטלטלי והשתה הוה להו מטלטלי כמקרקעי ורבנא כאתיב אבל קדימה במטלטלי ליכא לא שמייע ליה לרבנא בהרא תקנתא דתקינן תרתין מתיבאחא אידע רבנא דמטלטלי כמקרקעי וכל דקדים שטריה נאבי ואפילו מן מטלטלי ואו קדים שני ונאבי לא מפקינן מיניה דהבין הלכה בעל חוב מאחר שקדם וגבה מה שנכנה גבה. ולענין שאלה זו מצאנו תשובה שנכתבה אדנינו גיט ר"ח (3) לבני המערב וזה תורסה: כך ראינו שאם קרקע הניח המת ולא הניח מטלטלין והקרקע (147 ע"א) מצוי היה בידו קודם לכל השטרות [ששעברסן] וזולתו כל הקודם בשטר זכה וראשון ראשון נוטל ושלאחריו אם לא נותר לו כלום לא יטול כלום ואם הקרקע המצוי קנה אחרי כן אין בו אחד קודם לחבירו אילא כולן חולקין בשווה דאמרין אם תמצא דומד דאיקני קנה ומכר משתעבר ליה ולוה וקנה ומכר והודיש מהו לקמא משתעבר או לכתרא מישתעבר אמר רב נחמן הא מילתא איבעיא לן ושלחו מתם ראשון קנה ורב הונא אמר יחלקו וכן תאני ראבה בר אבהו יחלקו אמר רבאבינא מהדרורא קמא דרב אשי אמרין ראשון קנה ומהדרורא בתרא דרב אשי (147 ע"ב) אמר לן יהלוקו והלכתא יהלוקו וכן אנו רואין כי משנין המטלטלין ובספך זהב ובגדים וכל נכדי תשמיש... מחורה וממון כס... הן נכסים ונכסין ויתצאין ומשתנין ואין עליהן אחריות שהרי כך הן נקראין נכסים שאין להם אחריות לפיכך אין בהן הקודם בשטר קודם לגבות אילא חולקין בשווה וקשיא לן טובא מכמה אנפי חדא דאשה

(1) הכי מסופק, כי במשפט בכ"י, והד"ר מנן דחזקת שבים כמ"ס. וכן נעחק בהקטלוג שם. רב שביב זה ידוע לנו גם מסמקא כפי שהעיר כבר הד"ר יעקב מנן בהרבעון האנגלי לחכמת ישראל: "מתיבתין דמתא [מחפזא] לרבנא שביב בעל הורה וחכמה בעל מצוה ומעשים טובים בריה דרבנא יעקב שלמא רבא מן שמיא ליהווי עליה דרבנן ועל כל רבנן דקורואן" (I. Q. R. vol. XI new series. 447) וגם: "בתשובה הזו שלאורונו מר רב האי שלנו נאון מחפיה ... [על הפרק רבנא שביב בן רבנא יעקב] (שם צד 445); ומכר צמח בן מרס פלמוי גאחיי [גאונן] פוס (פוסמדיהא) כתב בשאלות של מר שביב" (ספר חיובל לגרסין בחלק העברי ד' 17). (2) זכר אדוננו לברכה. (3) נטרית רחמנא.

בכתובתה ובעל חוב בחובו הילכתא במקרקעי ולא ממלטלי ואי לאו תקנתא לא הוה שקלי ועוד הדדן דינא מצוי ברוב העתים והכי שבק ארנינו תקנתא והורה בזולתה ואי לימא שביית דין שלאחריתא בשלוחה (ע"א 148) אמאי לא הזכיר ארנינו דבר זה בתשובתו ודאמי: מר רב עמרם ז"ל הלכה בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה יש לנו חשובה ממר רב חנינא גאון ז"ל אבי ארנינו בבעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה והא דאמי אממר האי מאן דאיכא עליה כתובת אשה ובעל חוב ושביב ושבק במקרקעי ומלטלי לבעל חוב מסלקין ליה בזוזי לאשה במקרקעי האיי כריניה והאיי כריניה הדין דינא מהיכן הוא נעיין מרנא בשאלה זו וישיב חשובתה עיינא בבל מאי דכתבת וקשיי דקשו לך כלהון אית להון פדוקי מבהקי (ע"א 148 ב) ודילנא עדיפא מדטר רב עמרם ולא תיסתבר לך דלאוקמי פלוגתנא קאמדיגנא אילא אי אשכחנן מעמא בדמי רב עמרם הדדין לואתיה והא כמה מידאני (1) דאנתנא הוה אית לנא בהון סכארי וכד אתבררו לנא בהון טעמי הדנא וכדמעאינת במילתא מיסתלקי ספיך וקשיי דקשו דך דתקנתא דאמרה רב עמרם קיאמת היא וליכא בכל ישראל מאן דפליג בה ועד חשתא מעשים בכל יום קא נהגי בה בכל אתרואתא אילא מיהו לא שיכא בהדא מילתא דאמרנה דכד מאמית לסוף סוף תקנתא הכן היא לשוויאנין למלטלי במקרקעי ומדעס אתרינא (ע"א 149) ליכא בתקנתא השתא הא מילתא דאמרנה כיון דאיתא במקרקעי לא דיין למלטלי למיהוה כואתהון ביון דמשמענתא בדרה (2) והלכה פסוקה שאם לזה ולזה 'אחר כך קנה קרקע ומת והורישו לבניו לא אמרינן בה כל' הקודם בשמר וזה אילא יחלקו ראשון ושני מאי אית לה לתקנתא בהא מילתא ומעמה מעס מביח הוא משום מאי כל הקודם בשמר וזה לאו משום דאישתעברו ליה ניבסי קמי' דלישתעברו לשני מי איכא מילתא אחרייתא וזה שקנה אחר שלוח מזה ולזה כזה בעידאנא דקנה לאו לתריוהו אישתעברא לה דהא שני החובין עליו בשעת קנינו (ע"א 149 ב) ולא עכפת לן הי קדים הילכך לתריוהו משתעברא בשני והבין פסיקא הילכתא השתא ליחוי און במילי דמלטלי היכי חזי למעבר בהו מאי דלא מברר ודיע אימתי קנהו קמי' חוב שני או בתר חוב שני במא יאכלת למימר משועבר דראשון ואפילו מאי דבריר שהיה לו קודם חוב ראשון מאי יאכלת למימר דראמי במקרקעי ואו מזבין ליה בשוקא או דמהנסיף לה במתנה וצמשיך ליה מי יאכלת למיטריפה ולהנפוקי בדרא תקנתא והא כד איתיה ללוה בחיי מי לאו גבונו מינה ממלטלי דאמרין מיניה ואפילו מן גלימא דעל כתפיה וכי אמר רבנן מלטלי לבעל חוב לא מישתעברי לאתר מיתה הוא (ע"א 150 ב) דהא אמי ראבא אמי רב נחמן הוא שחפס מחיים השתא אפילו מלטלין דחפסינן בדיה כשהוא קים ודינא היא למיגבא מיניה אפילו מגלימא דעל כתפיה הקאצדינן אדרבתא אמלטלי לא כתבין היכי איכא

לשוויאנון למטלטלי כמקרקעי בהא מילתא ולא אמרין לן במאי דכתבנן למערב
 דנכסים שאין להם אחריות אינן ערבין ביה וכיון דליכא עליהון דין אחריות אפילו
 מחיי ליה ואף על גב דמיגבו מיניה חוב מן מטלטלי ותקנתא דבתראי לשוויאנון בתריה
 דלוה כדאיתנון בחייו ולמיגבא מן יורשיה דלוה כי דמיגבי מן לוה גופיה ליכא למימר
 בהו כל הקודם כשטר זכה ולא הוו (150 ע"ב) שני דהא
 א מילתא סבארא דילנא
 יורשים כלשון

דכתבת שתה לא קא חזיננא טעמא למיהדר
 מן הדין סבארא ומכל מקום תקנתא לא קשיא עליה דאי לאו תקנתא לא הוה יחיבנא
 לא לראשון ולא לשני מרעם ולענין קדימה ליכא תקנתא ומאי דכתב
 רב עמרם בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה או לענין הא מילתא לתא
 דאף במטלטלי טקדש ליכא דקדים אלא מיהו אף קדם מאוחר וגבה לא מסיק מיניה

י"ד

רשות למחרגם *

אחרגם בתורה	וירים מעלתו
של משה נבין	וכיון משרתו
וברשות פקודים	לעולמי עלמא
ומפז נחמדים	ימהר לי קצי
וגגיד היחודים	ויגדור את פרצי
זקני יפיפיה 1	להשיבי אל ארצי
אשבח לשם האל	נאולה ופדויה
אלהי ישראל	ואל שדי יואל
ועינו כדל שואל	להביא הגואל
לישעו צופיה	לעמו ישראל
בימי גנדינו	וישלח אליה
דוד אדוננו	וימלא רחמים אלהי
יצו האל לנו	עולמים וישבור עול
ישועה מן [שמיא]	מציקים] לה עניה
	ח[נה] ב[חור] ח[מ]ר[א]

* העתקתיו בשנת תרע"ג מתוך גליון קרוע וראשו חסר שמצאתי בכתבי הגניזה.
 בקאירא שהיו אז בירי הי שפירא מפריז, ועפ"י תכנו קראתי לו שם 1) — מצרים (ידיה מ"ק כ') .

ס"ו

שלש תשובות מרב שרירא ורב האי ז"ל.

סאז י'סחא אפד.

א. תשובה זו העתקתי מספר האשכול, כתיב כאוצר הספרים של חברת כ"ח בפאריס, הלכות צדקה. גם תשובה זו כראה לנו עד כמה יש להצטער על שלא נגמרה הדפסת ס' האשכול ע"י החכם הסגור ר"ש אלבעק ז"ל. לתשובה זו שלפנינו יש לא רק ערך הלכתי כי אם גם ערך הסטורי. ממנה יודעו לנו קצת פרטים חדשים הנוגעים להספקת הלומדים בישיבות הכוליות. אנו רואים מכאן שרבנן דמדינתא—שהיו באים ברובם אל הישיבה רק בחדשי הכלל ויתר הזמן לטרו, כפי שיספר רב נתן הכולי, בכיתם—היו מקבלים את חלקם בהכנסות הישיבה והכנסות הקרקעות השיבות לישיבה לא בכל חרש וחרש, כי אם בחדשי הכלל, אולי וארר, ואז קבלו את הסגני להם בעד כל מחצית השנה החולפת. אולם רבנן תנאי שיטתו בקביעות בישיבה, קבלו הוצאות ביתם בכל חרש, או שקבלו גם מהוו בכל יום. וראשי הישיבה ומנהלים היו רגילים גם לקנות חטים ולאצור אותם בשביל בני הישיבה לשנה הבאה, אם חששו שתהיה שנת בצורת. ראוי להעיר עוד על זה, שבתשובה זו נראה שעוד בימי רב שרירא ורב האי היו לישיבות פוסבדיא קרקעות שקבלה מהן הכנסת ידועה, בעוד שבמכתב שנשלח ע"י אחד מחכמי ישיבה זו לספר בשנת אלף רס"ד לשטרות (ראו תשי"ב) מתאונן הכותב: "וגם הקרקעות שהיו לנו חרבו ואבדו באותן השנים הרעות שצברו עלינו, אמסו כספינו וקרקעותינו (J.Q.R. XVIII 402); לקומים לאגרת רשיג הוצי ד"ר לוי (ע"פ XXIV). יש לעמוד גם על הפרט בדבר כתיב כנסיות "שיש בכפר או בעיר שהיו ישראל והלכו באותו מקום [אז] שגלו וחוששים שיפלו לידו ימים. לפעמים קרה שאם גם לא גלו היהודים כן העיר היו חוששים שם יקחום גוים ויכנסום להורג שלהם". ונראה שמקרים כאלה היו מצויים שחזו או יזהרו הקורא המעיין ימצא בתשובה זו עוד פרטים חשובים על דרכי הצדקה באותו זמן וכו'.

ונשאלו רביי האי ורבא שרירא באונם ול בהאי ענינא: הא דאמור רבנן (1) רישאן בני העיר לעשות קופה חסדיה ותמיהו קופה ולישנותה לבר מה שירצו—היא דאיכא נדרים דנדריי אינשי ומשדרי להו מדוכתא אהרנא לעניי אותה העיר הם ה"נ (2) רשאים לשנות לכל מה שירצו, מאחר שאותם ששיגרום נדרים לעניים או לא, וכן הקדשות של עניים כגון חצרות או בונדקאות (3) שהקדישו בעליהן להשכירם וליתן שכרם ישמן הרין לבני העיר

(1) בבא בתרא ח' כ"ב (2) הם הכי נמי, ביטוי זה נמצא בתשובת הוצי הרבני (ע"י בתעריף ע"י 368 ובמסכת ע"י 405; סריג דף ה' א' ובמקומות אחרים וישנו גם ברי"ף לכתובות דף ע"ב ע"ב. וע"י בדברי ד"ר י. נ. עפשטיין ביאהרבורך ד' יוד, ד"ס. ענן. סוף IX ע"א 266. (3) על בקרה דומה לזה ע"י גבאי ס' ז': "ראויין צות מחמת כיתה שיהא רביע הצדו לעניי קידוואן... ואותה הצד גדולה וישנה ביותר וצריכה הרבה הוצאות ותקונן בכל שנה... מהו לסבול את הרביע ונקנה בו הצד החדש... וכל התשובה שם מדברת ג"כ ע"ד סינוי לצדקה לצדקה. ואולי נשלחה גם חשבתה זו לקידוואן.

לשנותם או לעכבם עד זמן אחר, או כל העולה בשכרם, דבר חודש כחודש או שנה כשנה, מהלקים אותם לאלתר בין מעט בין מרובה. ואם אומ' בני העיר נקה בהם לעניים חמים או 1) נמי שעורים ונשמים שאם תהיה שנת בצרת יהיה להם דבר מוכן, היש בדבריהם ממש, או דילמא כל העושה [בכך] גזול את הרבים 2) שבאותו הזמן, שפעמים שאותו עני מעשיר או נסתר בדוחק ואחרים נוטלים מנתו, והקדישונת] של עניים שתוששין להם שם יאבדו וכן דבר שבמצוה כגון רחבה וביה דאין למוכרן כרי לשנותן להקדש אחר כמה ששנינו בברי' בני העיר 8) אלא כחששה כעלת 4) הם חוששים שם יקחם גוים ויכניסום בתוך שלהם ויאבדו, וכן ביה שיש בכפר או בעיר שהיו ישראל והלכו מאותו מקום [אין שגלו 5) וחוששים לדבר זה מותר למכרה לישראל הקמם 6) באותו מקום ואם מותר מה יעשו בדמיהם, ילמדנו אדונינו ?

כך האיני, דבי תניא רשאין בני העיר לעשות תמחוי קופה וקופה תמחוי בדבר שהיא משלחה, אבל דבר ששלחו להם אחרים הרי הם כשלוהים ואסור נלעבור על דעת המתנדבים, אלא ודאי אם לכבודן של בני העיר שלחו מן העיר האחרת ועל דעתן של אותן פרנסים שעושים בו כאשר יראו דה יעשו בו כאשר יראו, איג איכא התם אדם חשוב וידיעא מילתא דאדעתיה [הוא] דאשתדר ולכבודו היה מה שנשתלה הא ודאי אית למעבד ביה כי היכי דחוי. דאמרינן 7) אמ' אבי': מריש הוי תלי מר תרי כיס חד לעני העיר וחד לעני עולם כיון דשמעא להא דאמר שמואל לרב תחליטא בר אבדימי תלי חד ואתני הוא נמי תלי חד ומתני. א' רב אשי אנא דא מתלא תלינא ולא אתנוי מתנינא 8) דאדעתא דירי קא אתי וכל דבעינא עבדינא ביה. ומה שהתנדבו בני העיר לעצמן ומה שהוא בידים ממה שהתנדבו אחרים כולן משותפין בהן כגון מחצלות של ביה גזירות או הנרות ומחצלות 9) וכיצא בהן רשאין לעשות דאי אבי' מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא כיון דשמעא להא דתניא ורשאין בני העיר וכו', ואפילו כספים שהוציאו לכנות ביה יש להן לשנות והא 10) דאמרי' איל רבינא לרב אשי גבי זוזי ומנחי מאי איל דילמא מתמיא מילתא דמצוה וכו' 11) א' רב יהודה א' שמואל ישראל שהתנדב מנורה או נר לכ"ה אסור

1) אומאי. ותי לעיל עמ' 4 בהערת 2) על הגליון : הענינים. 3) מנרה פ"ג מ"א. 4) בעלמא ? 5) תלי השותף הוצי הרבבי ס' ל"ח : "ראובן היה לו קרקע בתלמסאן וגלו לאשירי ונשארה ארצם הפקד". וגם מכאן קצת סיג שנשלחה חשבתנו לאפריקה הצפונית. 6) החיים או הקיובים. 7) בבא בתרא פ"ט : מריש הוה עביר ועוד שנויים. 8) לפנינו : אנא אתנוי נמי לא צריכנא דכל דקא אתי אדעתא דירי קא אתי. 9) גי מלים אלו כיוצאות. 10) צ"ל : כהא דאמרינן, והוא כבב' ג'—ב. 11) ערכין ו' ב', ועל שנויי הנוסחאות שיש בסאמרים אלו עיין הערות הר"י מוילנער גמ' פ"ט שם. ונוסחתנו קרובה יותר לגי' הרי"ף בפ"ק דביב.

לשנותה, סבר ה' חייא לטימי ליש לדבר הרשות וליש לדבר מצוה איל רב אסי [הבין] אחר יוחנן גוי שהתנרב מנורה או נר לכה עד שלא נשתקע שם בעליה מותר (1) לשנותה למאי אילימא לדבר הרשות מאי איריא גוי אפי' ישראל גמי אלא לאו לדבר מצוה, ומעמא דגוי פעי אבל בישראל דלא פעי שפיר דמי. והו' יודעין דשנו עניים משאר מילי דצבורא [דהתם] לכבודן הוא אבל לעניים קנו מאי דמתהנפק להון דאי דבא (2) וצדקה מחייב עלה לאלתר מאי מעמא דהא קיימי עניים.

ולענין הקדשות של עניים חציות או פונדקאות שהקדישום בעליהם להשכירם וליתן שכרם לעניים, ושאלתם על דבר זה אם יש מן הדין לכני העיר לשנותם ולעכבם עד זמן אחר ולשנותן לדאי וזלתי צדקה לעניים – ודאי אין דעת להם, כי על דעת עניים הקדישום בעליהם ולא על דעת דאי ותנן (3) מותר עניים לעניים שאפי' חלקו והותירו אין להם לשנות המותר וכ"ש את העיקר, וכעסק בדק הבית (וכתוב) אך לא יעשה בית יי כסות כסף מזמרות מזדקות חצוצרות כל כלי זהב וכלי כסף (4) וגר דאלמא אין יכולין לשנותן ואף אין יכולין לעכבן עד זמן אחר, ואיכ' שאותו ההקדש לעניין שידועים מי הם ואם יבאו אחרים אין להם כלום וקיץ להו הבי כמו קנין, כמעשה דרב יוסף (5) בההוא ארנקי של צדקה דאמר' שאני עניי דפומבדיתא דמקיץ קיץ להו, ודאוי לחלקו להן מדי חדש בחדש ומדי שנה בשנה, או אפילו יום ביום בדבר שהוא נלקח בכל יום שלא תאבד מנתו של זה, ואם של עניים סתם הוא, שנתן להתחלק כאשר יראו הגזברים להוסיף ולפחות ולתת לשי שיבא לעירם ממנו בקופה או תמחוי וכן כיצא בהן – דשאים לעכב כמו שצראים להם מן השמים כי הוא טוב ויפה לעשות כי יוצאים כו ידי שמים. ואם יש מנהג שיעשו רגילין לעשות לפיהו [יעשו] ואל ישנו, כי לילא כן היכן היה קופה ותמחוי מצוין במקום שיש מנהג ויש עניים, מפני שכאים לומר תנו לו את כל הנמצא. והוא זה ששנינו (6) אין פותחין דעני העובר ממקום למקום מכר בפונדיון מארבע סאים בשלע. ותנא (7) אם היה עני מחזיר על הפתחים אין נזקקין לו, ועל קופה ותמחוי קאמר' רבנן הכין, ואמרינן שאין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת. והא דבנן דמתיבא (8) לפונסתהו (9) בארד ובאלול ירחי דכרת, אע"פ דאיתין להון גרים ונדבות (9) ואע"ג דאית' להון שכר קרקעות משהו להון עד זמן פרנסותא. משום דהבי מנהגא דלהון דמעולם, ולא אתו לטימי תנו לו כל המגיע לכל

(1) ציל אסור. (2) ר"ח ו' א'. (3) שקלים ט"ב מ"ה. (4) מלכים ב', י"ב, י"ד (5) כבא קמא צ"ג א'. (6) פאה מ"ח מ"ז. (7) ב"ב ט' א'. (8) רבנן דמתיבא. שם כולל לכל חכמי הישיבה ועו' אגרת רש"ג חוצי דיר ליון, עמ' 117 שורה 18 11 (9) נראת שצ"ל: דפרנסתהו. ועל פרשת חנדרים וחנדרות שחיו מנועים לישיבה. ועל ענין חלוקת ע' גם קונטרס רב נחן הככלי.

אחד ואחר לכל חדש וחדש, אבל רבנן תנאי (1) ישיש נפקתא ותמחתי תדיר הכי עבדין בהו כמנהגא, זמנין דלית להון מדעם ומיספין להון וזמנין דאית להון טובא, מישום דאמר' דעתא דמאן דמתנדב או דנדר על כנהגין ועל דעת רשואתא (2) לדבור (?) (3) למאי דמחוו להון מן שמיא. ואי אחו למימי זה המנין הלקוחו כולו עכשיו עלינו שמא נמות או נעשיר אין שומעין להון, דאמר' האי לנזרי כתיבתא ובי רבנן (4) הוא דאתא והכי נשיתא דבי רבנן ובי מדרשא. אבל לענין מאי דאמר'ו אם יאמרו בני העיר נקנה להם חטים ונאצור להם שאם תהיה להם כצורת—הא אמרין אם אין משנין את מנהגם מות' לעשות כן כדקא עבדי רשואתא ורגילי אבל ודאי אם אין שם מנהג ודעת הנודר והנדרב לחלק לעניים כאשר יודמן ואם אין שם אדם חשוב ישל דעת' נהגו ואף לא פדנסים שעל דעתם נהגין באותם נדרים ואותם נדרות אין אומרים נמנע את אלו כדי שישתכר להן שעה אחת, דתני' (5) ר' עקיבא אוי אין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים אלא מהלקין לעניים המצוין כאשר אי רבא וצדקה מחויב לאלתר מיט דהא קיימי עניים, וכללו של דבר כריני ממונות וקשה מדיני ממונות של הדיוטות וראוי להישמר ומפני כך אמר חבמ' (6) קופה כחלקת בשלשה מפני שהוא כריני ממונות. ולענין הקדשות של עניים שחוששים עליהם שאל יאבדו מותר למכור, ומצוה למכור ולשמוך את העקר וכללו של דבר כמסקן של יתומים עושים להן שאין מוכרים ברחוק (7) לנאול בקרוב ברעה ולנאל ביפה דלמא לא משפן אבל בטקום חששא [ויאבד] עקר הדבר שמצוה לכבוד ומעשים בכל יום אנו עושין כך ואף בבית שבאותה העיר או בעיר אחרת שהיו בה ישרי ורלכו להן או שגלו משם בחששא בעלמא לית ליה לזבני מי (?) כקרקע (8) של יתומים ושל עניים דמים

(1) עי' תשובה רב עמרם בגל' סי' נ"ז: קבלו שלום ממני... ומיאר תכמים ותנאים ..; קבלו שלום מינא ומן ראשי כליל... וכן "רבנן הנאיים" (תשובה רב שרידא ורב האי שנשלחה לפאם הובאה בהקדמת אגרת רש"י) וגם במכתב ר' ש בן הפני לקהל פאם שנתהירם ב. I. Q. R. כך יוח עמוד 404 ונדפס שניות בלקוטס לאגרת רש"י עמ' - אצא נזכרו השופטים והתנאים; כך מנהג בבית רבנו שבבבל לאחר שמהללין כל התפלה וגומרין אותה ופוסקין לתנאין עוסקים במשנה ובמדרש ובתוספתא עד ד' שעות (ביל סי' צ' - ש"ת סי' נ"ה); כך מנהג במתיבתא שיוצדין תנאין לפני גאון ואביר ואלופים וכל ישיבה כלה ומבקשים רחמים הרבה (סדעג ל"ז ב'). משני המקומות האחרונים יוצא שהתנאין היו מצוין תדיר ב"בית רבנו" ובמתיבתא (2) ומשום הכי ראוי לרוש מתיבתא מכירת נדבת קודש של רבנן דמתיבתא (סי' המקל לרב האי שער נ"ו). (3) לדבורי' להנהיג ועי'. אגרת רש"י עמ' 89: "לדבר מנהג גאונות" או ישיש לקרא: לצבור, לאכור. (4) עי' גב אגרת רש"י עמ' 39 שורה 11 ועמ' 40 שורה 19, (5) כתובות ק"ו ע"ב, (6) בבב ח' ב' (7) גיטין נ"ב א'. (8) אולי יש לקרא: לית ליה לזבני מירי כי קרקע וכו'.

בעלמא הן מקורשים אבל זו גופה של קרקע משום קרושה ניש בהן דכתיב (1) ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם א"ר שמוי בר רבי יצחק (2) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות ואי רבא (3) מאי רבתי יי מעון אתה היית לנו דרור ודרור אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ועל ב"ה שחבר חנן (4) והשמותי את מקדשכם קרושתן אף כשן שושמן ומפני כך אין מוכרין אותן בחששא אלא כדאי אם אנו יודעים שהן נגזלות ונכנסות בתוך של גוי ואין אנו יכולין להציל יש לנו למוכרין כמו ששנינו במשנתנו, ולא דמיא הא מילתא למאי דאמר רבנן (5) דאמי רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן לא שנו אלא ב"ה דכפרים אבל דכרים כיון דמעלמא קאתו לה לאו דידהו נינהו (6) ולא מצו מזבני לה דהזא דקאמי רבה אם מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתא ביה שברא ש"ר וכיון שכל בני העיר כל רבי (7) ננהו לא יכלין בני העיר לזבונה.

3

ונשאל נמי רב האי ז"ל (8) אלמנה שהיה לה על משומד שמי ערבי ולא יכלה לעבוד לפני שופט להוציא, ואמרה לאחר מחשובי הקהל ומגדולי המקום: עשה עמי חסד ועמוד לי אצל השופט עד שתוציא לי ממון זה השטר ואני אתן ממנו [לעניים], כשתוציא אותו, עשרה זהובים ותקבל שכר. וכששמע אותו זקן שיש לעניים הנאה נכנס בדבר ועמד על פתח השופט שבע הרשים, עד שהוציא המסוק, ונטל ממנו עשרה זהובים ונטלם ונתנם לעניי אותה העיר, לפי מה שראה אותו זקן. ונתן לה השאר והזורה לה ושבחה אותו. לאחר זמן אי לו: באר לי למי נתת אותם, או השבע לי שנתת אותם לעניים. יש עליו לבאר בראיות למי נתן, או ישבע לה אם אין לו ראיה, ואותו זקן ידוע כנהנינות ופדנסות וכי הוציאו אנשים הרבה כמה מעות לעניים על ידו ואין מי שמעיד בדבר, ולא בקשה זו אלא להפחיתו — יש לה או לא? — כך ראינו שאין לה להשבע כיון שהוא כחזקת נאמן דתנן (9) אין מהשבין נצדקה עם גבאי צדקה ולא

(1) יהוקא י"א ט"ו (2) מנלה כ"ט א' ולפינו הגי': אמר ר' יצחק (3) שם (4) שם פרק ג' מ"ר (5) שם כ"ו א' (6) ליתא לפינו. והשוה עם הגירסא בס' המקדש והמספר שער כ"ו וירדעה היא המחלוקת שישנה בטעם איסור, המכירה של ב"ה דכרים (7) הדברים האחרונים מנומקמים. (8) גם תשובה זו לקוחה מספר האשכול ה' צדקה מבתי פאריס וגם ממנה אנו לומדים פרטים השונים על דרכי בתי הדין הערבים ועד כמה קשה היה ליהודי להוציא ממנו מידו משומד. (9) ברייתא הובאה במס' בבא בתרא ט' א' ועי' גם ספר משפטי שבועות לרב האי דפוס ויניציאה דף ט' ע"א למטה.

בהקדש עם הגזברים. וכיש שאין לה להשביע דתן 1) אלו דברים שאין נשבעים עליהם העבדים והשטרות והקרקעות והזקדויות. ומדרשא דקרא אם לא שלח ידו במלאכת רעהו והאי דעניים לא אנשים ידועים וינזו אלא בהקדש וינזו וכי תן נשבע להקדש לפרע מנכסי הקדש. 2)

ג.

העתק מתשובה זו (אח גוף כתב היר לא ראיתי) מסר לי בטובו הח' ברנרד שפירא מפרס בקיץ שנת תר"פ, ועל פי כגנונה החלטתי חכפ שהיא לרב האוי. אחר כך פירס הד"ר יעקב מאנן ב J. Q. R. n. s. XI, 489, את הכתובת שעל גבי תשובה זו והנה היא לרב שפירא ורב האוי ונשלחה לחכמי פאס. בתשובה זו התחיל קונטרס שלם של תשובות שנשלחו לפאס כמו שיוצא מהתחלת הכתובת: "שאלות אלו..." וממה שמסומן עדיה א'.

שאלות אילו אשר שאלו מ' אברהם ו מ' תנחום 3) בני מ' יעקב ישמרם יוצרם מבני מדינת פאס מלפנינו: משער ישיבה שלגולה מבי"ד הנדוד שלאדונינו שרירא ראש ישיבת גאון יעקב המוד 4) אדונינו חנניה רי"ג נכד אדונינו יהודה רי"ג ומבי"ד הנדוד שלאדונינו הא"י אב בי"ד שר ישיבת גאון יעקב המוד אדונינו שרירא רי"ג (ראש ישיבת גאון יעקב) יצוינו וקראו וכו'.

א' ששאלתם הא דתן 6) המוכר מקום לחברו לעשות לו קבר עושה תיבה של מערה... 6) שרי שמעון מודה לחכמים שכל כך וכך יצוי להיות ארכו ר' אמות ורחבו אמה אחת שהיא ר' טפחים, וגם מודה להן ר' שמעון שצריך להיות בין כך לכך אמה אחת שהיא ר' טפחים, ור' שמעון א"י חייב המוכר לתת קרקע ללוקח שש אמות על שמונה כר' י"ג כך ארבעה מהן בח' אמות ור' מהן בח' אמות ובי' מכנגדן בשש אמות ושני כוכים אחרים אחד מימין השתח ואחד משמאלו, ושיון שמדת החצר ישיש אמות

1) שבועות מ"ב בי ר' 2) שבועות שס. 3) על ר' אברהם ור' תנחום ע"י מאנן שם עמ' 440. 4) בן בלשון הקדמונים. 5) בבא בתרא ק"ב ובל הסוגיא שם. 6) כאן נגמר הקטע שפרסם הח' מאנן התעתק שלי מתחיל כך: שאלתם המוכר מקום לח' לע' לו קבר שו' שמעון מודה לחכמים. וחסיין דמוכח יש כאן בין השאלה והתשובה ואולי יוכל הדיר מאנן להשלים את החסר עמ' הכת' צביון,

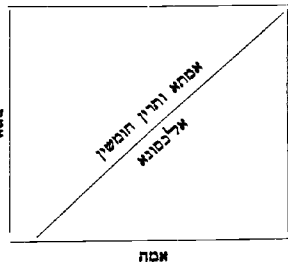
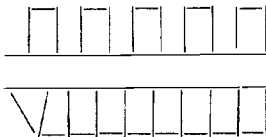
נגזי קדם

על שש ויש למוכר לשום את החצר והיא משתפת בין שתי המערות וזו צורתם .

ור' שמעון או' עושה ד' מערות מארבע פנות החצר, מכל צד מערה אחת ואמ' בתל' אחד מימין הפתח ואחר מן השמאל, ועליהם שאלו בתלמוד להיכן כטיל אותן, אם משיל אחתם להחצר הנכנסין דש'ן אותו ושנינו חצר הקבר העומד בתוכו מהוד למדנו מזה שאין בה קבר, אי' יוסי דעבד דה כמין [נגר] שהוא דומה לסיכתא שהוא יחד ונמצא כאילו מוטל כשהוא עומד ונומה ראשו כלפי חצר ומשחטפ' ובא כלפי מערה, מתקף לה ר' יוחנן קבורת חמורים היא ז', אלא אמר ר' יוחנן דעבד להו בקרן זוית <. והקשינו על ר' יוחנן והא קנגעין כוכין בהדארי וכבר אמרנו שבין כוכ וכוכ אמה שלימה שלא יבואו הכוכין לידי נפול ופרש רב אשי דבריו של ר' יוחנן במעמיק תחת שני הכוכים הקרובים לימין הפתח ולשמאלו ועשה למטה מהן את שני הכוכין שבקרן הזוית ולא נגעין כוכין בהדארי. ר' הונא אמר יש לך לפרק פרוק אחר ואי אתה צריך על דעתו של ר' שמעון להעמיק, וכיצד? דעבד להו לכוכין כי חרותה מחירות של דקל* ואמרינן הא

דרב הונא בריה דרב יהושע בריתא היא ואינה עומדת מכדי כל אמתא ברבועא אמתא ותרי חומשי כגון * נמצאו צלעות

המרוכע שבה משתי מערות הסמוכות זו לזו שמונה אמות בשמונה אמות ואלכסונן מוסיף שני חומשין של שמונה נמצא אלכסונן אחת עשרה אמה וחומש והכוכין בו כחרותה ועל פי זאת השיבונו לרב הונא בריה דרב

יהושע שאפשר שיהיו הכוכין יוצאין מן המערות כחירותה להימנא (2) על דעתו של ר' שמעון ארבע מערות סמוכות לחצר בלא העסקה מאי טעמא כי ארבעה כוכין ממערה זו וד' כוכין ממערה זו שיוצאין בחירותה מגיעין לאלכסון י"א אמה וחומש (1) וכבר פירשנו שאי אפשר שיהיו ישמנה [כוכין] אלא בשש עשרה אמה, וזה הוא שאמרנו כמה הוא לה חד סרי וחומשא כוכין כמה האו תמניא בכל מערה בחד סרי [הכי משכתת לחון ואנו מוסיפין על זאת שני הכוכים שעליהם הקשינו היכי נפלי ואין להם מקום כסדר הזה אלא הא דרב הונא בריה דרב יהושע ברוחא היא... תמהו עדאן ולא עמד [הדבר] בשני כוכין אלא או כפירושו של ר' יוחנן שהן בקרן זוית לפי פירושו של רב אשי במעמיק ולרב שישא בריה דרב אידי בדניפלי שאין צריכין ד' אמות אלא באמה או בשתי אמות. אפשר שנמצא ד' מערות לריש ואפילו כשאין מעמיק אלא ישי' כוכין אי מיטין הפתח ואחד מושמאלו לא מצאו אלא במעמיק בדרב אשי ופירוקן עמד כדר' שמעון במעמיק ועלתה שבועה זו. ואמרינן תנן התם המוצא מת מושבב בדרבנו וכו' משנה זו אמורה לענין טהרות ארץ ישראל בזמן . . . שרואין קברות שעשוין כסדר בית הקברות מציינין עליהם כמו לצפון מן המערה וראה עצם אדם.....

(1) צ"ל : שאי אפשר. (2) לאוקמה ? (3) צ"ל לאלכסון של י"א אמה

מן.

מס' המפתח לרבנו נסים על מסכת נדרים.

מאת אברהם ד"ר מרמשטיין.

ספר המפתח לרבנו נסים נמצא בידנו בתרגום ערבי רק להמסכתות: ברכות, שבת וערובין. וקטע ממנו למס' סנהדרין נדפס לעיל צד 18/19. ואולם רבנו נסים חבר מתחלה את המפתח בערבית לכל הש"ס והראב"ד בעל האשכול ראה אותו בברצלונה (עין אנשיקירואן לפוננסקי אות ל"ח צד 37). והנה ב"י אדלר סימן 3783. מצאתי ד' עמודים למס' חגיגה ומו"ק. ובספן 2 4044 גם למסכת כתובות. הקטע המקורי שלפנינו למס' נדרים בן שני עמודים הוא מב"י בריטיש-מוזיאום (5568. H.) עמוד ג"א והלאה.

פרק שביעי הנודר מן הירק. אסור בפול מצרי לת. (1) פי' תלמוד ארץ ישראל במסכת כלאים (2) ובמסכת שבת (3) ואלו הן פול מצרי כד הוא רטוב אינן צוחין ליה לובי כד הוא גבי אינן צוחין ליה פול מצרי. הנודר מן התבואה אינו אסור אלא מחבישת המינין יעני חטין ושעורין וכוסמין ושיבולת שועל ושיתין ופי' מסכת פסחים בפרק כל שעה (4) שרחו כוסמין מן חטין שיבולת שועל ושיפון מין שעורין. כוסמין גלגלי שיפון דשרא שיבולת שועל שובלי תעלא. תניא הנודר מן הרק אסור בפול מצרי יבש ומותר בלה ומותר באורז בחלקה בטיגס ושיטני (5) פי' מסכת משקין בפרק מי שהפך את ידיו (6) שרחה אמר אבי' הלך ארס לחרת, טיגס הרס להלת, טיטנא הרס לארפע, כי אתא רב דימי אמר כונתא... קול רב דימי וצח תפסיר אביי. הנודר מן הבית (7) אין אסור אלא מן האנק ולפנים פי' מסכת פסחים בפרק כיצד צולין (8) רחח מן האנק לפנים כלפנים מן האנק ולתן כלחחין שני איכל שני טועס מותר בחיל. פיהן ובגידולין (8) בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרע כלה גידולי גידוליו אסורין (9) איהו הוא דבר שאין זרעו כלה כגון הלוק והשום והבצלים דתניא רבי שמעון אומר כל דבר שיש לו מתירין כולי אצל הרה בריה מ' תוספות תרומות (10) בפרק הלוקט דלעת. סליק זקא דנודר מן הירק. פרק שמיני קינס יין. אמר רבא (11) שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרנא דבת' מנדה בלו והלך וגו' ואמר רב יהודה כול. תגר פי' כיב בפרק השותפין (12) רב נחמן בר רב חסדא רמא אכרנא ארבנא אמר ליה רב נחמן בר רבי (13) יצחק עבר מ' אדאורייתא ואדנב"י ואדכתבין אדאורייתא דכת' אף חובב עמים וגו' אמר משה לפני הקב"ה בשעה שאתה מחבב כל קדושיך יהיו בידך וגו'.

(1) משנה נדר ע"א. (2) פ"א, ה"ב. (3) פ"א, ה"א. (4) ליה ע"א (5) ג"ה ע"ב. (6) י"ג ע"ב. (7) כ"ו ע"א. (8) פ"א ע"ב. (9) כ"ו ע"א. (10) תוספתא תרומות הוצאת צוקרסנדל עמוד 34, שורה כ"ד. (11) ס"ב ע"ב. (12) ח' ע"א. (13) כ"ג ע"א. : בר יצחק.

אדנכיי רכתי גם כ"י יתני בגויים עתה אקבצם וגי ואמי עולא פסוק זה כלשון ארמי
אמר אם כולל יתנו 1) בגויים עתה אקבצם ואם לא יתלו מעט ממשא מלך שריש. דכהובי
סורה בלו והלך לא שליש למימא עליהון ואמי ר' יהודה מנדה זו מנת המלך, בלו זה
כסף גולגלחא, והלך זה ארנונא. סליק פירקא קונס יין. פרק תשיעי ר' אליעזר אומי,
פ תתי, שמעת מינה כסלשלי בשתעבדי לכתובה 2) קד דכרנא דלך פי כתובות 3) ששכל
טקום אין כסדרין בבעל חוב פי בבא כציעא בפרק המקבל 4) קאלו איבעיא להו מהו
שיסדרו בעל חוב גמר מיכה מיכה מעריכי אי לא תא שמע דשלח ראבון באיגרויה
דבר זה ישאלתי לכל רבתי ולא אמרו לי דבר ברם כך היתה השאלה האומר הרי עלי מנה
לכרך הבית נגננו או שאבדו מהו ששסדרין ר' יעקב משמיה דבר פדא ור' ירמיה משמיה
דאילפא אמרו קל וחומר ומה בעל חוב שמהזירין אין כסדרין הקדש שאין מהזירין
אינו דין שאין כסדר. רבי יוחנן אמי נדר בעריכי כתיב כולי וקאלו אישכחיה רבה בר
אבהו לאליהו דהיה קא"י בבית הקברות של גרים אמי ליה מהו ששסדרין בבעל חוב
אמי לו גמר מיכה מיכה מעריכס. אמי רבא 5) רבי שמעון היא דאמר עד שיאמר שבועה
לכל אהר ואחר אצל קל ר' שמעון פי משנת שבועות בפרק שבועת הפקדון 6) הוי
חמשה חובעין אותו ואמרו לי תן לנו פקדון שיש לנו בדרך שבועה שאין לכם בידי
אינו חייב אלא אחת שבועה שאין לך בידי דא לך ולא לך ולא [לך] חייב על כל
אהר ואחר ר' אליעזר אומר עד שיאמר שבועה באחרונה. ר' שמע' עד שיאמר שבועה
לכל אהר ואחר. סליק פירקא ר' אליעזר אומי פותחין לאדם פרק עשירי נערה
המאורסה 7) היינו דר' זורא דאמ' כל הראוי לבילה אצל 18.

1) גמי : איתנו כולו עתה אקבצם ואם מעט מהם יתלו וגוי. 2) מיה ע"ב. [עין שח
ברס"י. 3) מיה ע"ב 4) קיד ע"א. 5) סיו ע"א. 6) א"ח ע"ב. 7) ע"א ע"א. 8) מנחות יח ע"ב.

חלק הבקרת

121.

שגיאות מי בין ?

שרשים אחרים בתור דוגמא מספרו של רב האי גאון: „כתאב אל חאוי“, ספר הבולל או המאסף, בשישי לשון הקדש ולשון חכמים במשנה ותלמוד, הדפיס החי הרכבי ז"ל בחדשים גם ישנים 7 בסוף חיד מדברי ימי ישראל לגרמק-שפי"ד (ווארשא תרנ"ה). החשוב ביותר שבין הדוגמאות האלה הוא השיש „האל“, שבו מבאר רהיג מלת השעם „הואיל“ שבמשנה ותלמוד. והרכבי נתן לפנינו גם את המקור העיבי גם את את תרגומו העברי :

התרגום העברי:

האל. הואיל מלת השעם. וישתמשו בה לרוב במשנה ובתלמוד בהוראת משפט שהונח להצעה אל משפט אחר. כמו מי שישן בדרך וכו' הואיל ולא היתה כונתו [משנה עירובין ד' דף] כאלו אמר מפני שלא היה מתכוון לזה. הואיל . . . לא ידבה בכנפים, וזה טעם הואיל ושהורה אסורה לידים.

הגוף הערבי:

האל. הואיל דהך יסתעמל (פי אלמשנה) כתדא פי אלמשנה ואלחל. תקדיר חכם מוציע ליחמל עליה חכם אחר. מתל מי שישן בדרך ועמד [נראה והרין] הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כונתו לכן לא יכנס. כאנה קאל למא לס יכן קאצדא לדאך. הואיל . . . לא ידבה בכנפים. ארא כאן. הואיל ושהורה אסורה לידים.

בשנה אחר כך הדפיס הרכבי דוגמא זו בתיגום מדויק יותר בין דוגמאות אחרות בהמאסף „מדרח וממערב“ ח"ג (ווען תרנ"ו), צד 95.

התרגום העברי:

האל, הואיל. מלה שישתמשו בה הרכבי במשנה ותלמוד. ושערה היא משפט [או הלכה] שהוא הנחה למשפט אחר. כמו מי שישן בדרך ועמד [נראה והרין] הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כונתו לכן לא יכנס. כאלו אמר: מאחר שלא היה מתכוון לזה. הואיל . . . לא ידבה בכנפים מפני שהוא הואיל ושהורה אסורה לידים.

הגוף הערבי:

האל. הואיל דהך. יסתעמל (פי אלמשנה) כתדא פי אלמשנה ואלחל. תקדיר חכם מוציע ליחמל עליה חכם אחר. מתל מי שישן בדרך ועמד [נראה והרין] הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כונתו לכן [sic] לא יכנס כאנה קאל למא לס יכן קאצדא לדאך. הואיל . . . לא ידבה בכנפים. ארא כאן הואיל ושהורה אסורה לידים.

פעמים איפוא העתיק ותרגם הרכבי את הקטע הזה ואף פעם, כנראה, לא שם רבו אליו כראוי. הנה רב האי גאון הביא כאן שלש דוגמאות למלת "הואיל" ובצד הדוגמא הראשונה אמנם צין הרכבי בתרגומו העברי: [משנה עירובין ד' דין]. ואולם בשאר שתי הדוגמאות הואיל... לא ירבה בכנסים, הואיל וטהרה אסורה לידים" לא העיר הרכבי כרום. ומי הוא זה ואי-זה הוא אשר עליו נאמר, "לא ירבה בכנסים"? ומה היא הרבי אשר עליו יאמר: "הואיל וטהרה אסורה לידים"? יתר על כן: בפעם הראשונה העתיק הרכבי את המלות "אדא כאן" אל הדוגמא הישלישית ותרגם אותן: "והטעם הואיל וטהרה אסורה לידים" ובפעם השנית חברו עם הדוגמא הישניה ותרגמו: "מפני שהיא", הואיל לא ירבה בכנסים מפני שהיא, ואת הנקודה לפני "אדא כאן" שנגזף הערכי הניח בין בתרגומו הראשון ובין בתרגומו השני. ואולם שני תרגומיו כאחד לא יתכנו כלל, כי אין פירוש "אדא כאן" בתרגומו, והטעם, ולא "מפני שהוא", כי אם פשוט: אם היה. ואין זאת כי אם בקיש רב האי גאון למצוא למלת "הואיל" מובן חדש ממקום ששם היא מתפרשת כמובן, אם היה. והדבר הזה אמנם כן נמצא במשנתנו: "סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה ב"ש אוסרים וביה מתירין. אמרו ב"ה ב"ש הואיל וטהרה אסורה לזרים וטמאה אסורה לכהנים מה טהרה עולה אף טמאה תעלה" (תרומות ה', דין). הנה במקום הזה אין מובן אחר למלת "הואיל" רק: אם היתה טהורה אסורה לזרים. ואין ספק איפוא שבדוגמא השלישית שהביא רב האי גאון צריך לומר: "הואיל וטהרה אסורה לזרים", במקום "לידים"!

אמר מעתה שגם הדוגמא השניה התמורה ביותר משנתנו היא: "אמרו לפני רבן נמליאל הואיל וזכה באשה לא יזכה בכנסים" (כתובות ח', א'). הנה שלש הנקודות שהציג הרכבי בדוגמא כי אחרי מלת "הואיל" . . . הן במקום שתי המלות "זכה באשה" שנמשטשו בכ"י והרכבי לא יכל לקרוא אותן. ותחת "בכנסים" קרא "בכנסים" ויצא לו עורבא פרח!

ולחפוף בזכותו של החכם הגדול הגיל ז"ל נאמר, כי אלה הן פרי מחלת האינפלוענצא והלי העיניים אשר יזכיר במכתבו להמ"ל, ממורה וממערב שם.

ש. ה. קוק.

ו"ח.

לקדוש ירחים דרבי פנחס.

ארבעה עשר פיוטים לראשי-החדשים נ"ב לחדשי השנה ועד שנים: א' לאדר הראשון ושני לאדר שני] בשם "קדוש ירחים דרבי פנחס" מכתב-יד שונים סדר הד"ר א. מרמלשטיין והדפיסם עם מבוא והערות ב"הצופה לחכמת ישראל" שנה חמישית ובתוצאה מיוחדת בשם הנ"ל (בודפשט תר"פ) ונספחים. בהצופה שנה ששית, צד 46—59.

והנה ערך הפיוטים הללו חשוב מאד הן לחקר מנהגי התפלה בימים הקדמונים כי מלבד הפיוט המשיבש הנזכר במסכת סופרים (י"ט, ט') לא נודעו לנו עד עתה פיוטים כאלה, והן לתולדות וחכונת הפיוט הקדמון, מתקופת הגאונים, תלמידיו רבי אלעזר הקליר, ההולך ומתגלה לפנינו בפרצופים שונים: סימן "ראש ישיבה" ובעל מסורה ועוד. אפס כי המר"ל פרסם את הפיוטים היקרים האלה בהדבקה לקויים שנגזגזגו ומעוותים, וארמלי עמד הד"ר הנכבד על הסדר המכני שקבע לו הפיוט הקדמון היה מרגיש בכמה פרטים. אך הוא העתיק את הפיוטים, כנראה, באותו הסדר שהיה לפניו כפי מבלי להרגיש את ראשי השורות ואת סופי החרוזים וחלוקת הבתים בראוי. ועל ידי זה נולדו כמה שגיאות ולקח המובן וחסר היופי שבפיוטים הללו.

וכך הוא הסדר: כל פיוט מ"ב הפיוטים הוא בן ששה בתים בני ארבע שורות, יחד כולן: עשרים וארבע שורות. וראשי השורות מסומנות בעשרים ושתיים אותיות הא"ב. כדי להשלים עשרים וארבע השורות הוא מכפיל את האותיות ש' וז' בראשי השורות.

וחלוקת הבתים היא באופן זה: הכלל האחרונה, כלומר הסוגר שבבית ראשון הוא שם החדש (ניסן, אייר, סיון וכו') והחרוזים שבשלוש השורות הראשונות מתאימים חמיד להסוגר שם החדש. 1) הסוגר של הבית השני הוא שם המזל של אותו החדש (מלה, שור תאומים וכו'). ושלושת החרוזים הראשונים שבבית זה מתאימים להסוגר. המזל-הסוגר של הבית השלישי הוא שם השבט (ראובן, שמעון, לוי וכו') וכל החרוזים מתאימים להסוגר.

(1) בהפיוט לחדש אייר טעה מר מרמלשטיין וסדר חרוזי הבית הראשון באות ד' (נר, זייד שוידר). ולא הרגיש שזה אינו כהאים לשם החדש אייר בריש וכל החרוזים צריכים להיות איפוא ב"יש (יר, זייד שוידר אייר) כמו שסדרתי בהדגמא להלן.

הבית הרביעי מתחיל תמיד, מקודש החדש, והסוגר שלו הוא שם אבן מאבני החשן (אדם). פסדה וברקת וכו') והחרוזים שבאותו הבית מתאימים לשם האבן שבו. הבית החמישי נחרז כולו במלת "ב", כנראה, מפני שבבית הזה מזכיר הפיוט את החגים הצומות אשר יחולו באותו החדש.

הסוגר והחרוז של הבית הששי הוא שם המספר של החדש (ראשון, שני שלישי וכו'). ובוזה נגמר כל פיוט, ואח"כ מתחיל הוא, ככתוב, ומזכיר פסוקים שבהם נזכר שם החדש או מספר החדש ועוד פסוקים כאלה המתאימים להענין.

הסדר הזה הורק ונשנה בכל החדשים בדיוק נמרץ בלי שום שנוי. ורק בשני הפיוטים האחרונים לאדר ראשון ואדר שני ישנם שנים קלים מפני שחסרו להפיטן אבנים טובות וחגים וצומות המיוחדים להחדשים האלה. וכן לא מצא פסוקים מתאימים לסדר החדשים האלה.

כנראה היה המנהג, שהקהל היה עונה כנגד החזן שם החדש בסוף כל שתי שורות. ולכן צ"ל רשום בכל שתי שורות שם החדש, אך המעתיקים העצלנים השמיטו אותו בכמה מקומות ובלי שט"ל. לכן גם הנשאר ק"ס הוא בלי שט"ה ויש שהתערב בתוך החרוזים של הבית הראשון המתאימים לו וגרס לבלבול ההבנה בתור דוגמא הנני מסדר בזה את שני הפיוטים הראשונים עפ"י התכנית הנ"ל. חלקתי כל פיוט לבתים. הבלטתי את אותיות הא"ב שבראשי החרוזים. כן את הסוגר שבכל בית. ובחרתי לי כחוך הנוסחאות השונות שהביא מרמ"ש ש"ן בעדותיו והוספותיו את היותר מחוקנות לדעתי מבלי להעיד בכל פעם על מקורו של דבר. את העדותי ופירושי על הפיוטים הללו ויתר החקירות הנזכרות לכך הנני מניח למק"א.

קדוש ירחים דרבי פנחס.

[קדוש ניסן.]

אביב לישע ודרור חוסן
 בו צבאות־עם שמו מחוסן
 גם לשעבר ולבא לנוסן
 דבור לשם ניסן

* * *

דוא ראש לכל החדשים מעולה
 וקידושו בשלושים ממולא
 זמיר ותור וסמדר מוטלה
 חשוקים ימשובו בעשייתו מלה

* * *

מעמי ראש ארבעה פרקים יתבון
 יהי ראש ארבעה תקיפות לחבן
 כי ראש לארבעה ראשי שני יתבון
 למלכים ולדגלים ראש כנבור ראובן

* * *

מקדוש החדש כע ב י ו בקדם
 גרמו לציר בצוען מקדם
 ספרו שביעי יצור אחור וקדם
 עניו ספרו ראשון כאבן אודם

* * *

פסח ודרור באו בו
 צום מרים בעשרה בו
 קבוע עשור נסים בו
 רגלי ממשר יבאו בו
 [ניסן]
 [ניסן]

* * *

שדי אתה אחרון וראשון
 שמבראשית אחרון ובאחרית ראשון
 תרה לבני אב ראשון
 תנוהך ציר באצבע הוא ראשון
 [ניסן]
 [ניסן]

ככתוב : ויאמר יי אל משה ואל אהרן וגו'. החדש
 הזה לכם ראש חדשים [ראשון הוא לכם לחדשי השנה
 (שמות י"ב א. ב.) ראשון לציון וגו' (ישעיה מ"א כ"ז) עשה
 ירח למועדים וגו' (תהלים ק"ד י"ט).

אייר

אור ורוע לצדיק יר
 בעלותי לאלוש שולחני זור
 גר כורע לבן שויר
 דמו במדוכה בחדש אייר
 אייר
 [אייר]

* * *

הפסח השני בחציו לקשור
 ובעשרים ושנים בו נחת לאשור
 זכר לשד השמן לחשור
 חידוש קציר פכת שור
 [אייר]
 [אייר]

* * *

מלו ומנו בעירוב למעון
 הם יום בחידושי למעון
 כלכלני בו דר מעון
 לחקים עננים כעדר שמעון
 [אייר]

* *
 *

מקודש החודש בקהל ועדה
 נפש מסאה צרי העדה
 סלמולי אורת רתוקה דידה
 עמוסים לא. כאבן פטרה
 [אייר]

* *
 *

פסח וגנון ממאים בחשכו
 ציום יהושע בשמנה עשר בו
 קרבם.....מלשבור בו
 רבקים במצות ומרורים בו
 [אייר]

* *
 *

שדי אתה אחד ואין לך שני
 שתת זה אחד מארבעה לרשני
 תאר בראשון פסח שני
 תיקון לאורחים ולממאים בשני

כתוב : בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים
 יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלו. עשה ירח למועדים
 שמש ידע מבואו.

הוכחת הסדר המתוקן שמצאנו בקדושי ר' פנחס וזקקת אותנו להסדיר מחדש כאן גם מקצת דפיוט "אלים" של ר' אליעזר הקליר רבו, שסדרו נשתבש במחזור שלפנינו (1). כי הנה מחכנת קדושי ר' פנחס היא כמחכנת הפיוט "אלים" של ר' אליעזר הקליר, ובהרבה מקומות השתמש ר' פנחס גם בחריזות, אלא שהקליר בנה בתים רק לשם החדש ולשם המזל ור' פנחס הרחיב והגדיל ובנה עוד בתים לכל חדרש; לשם השבט, האבנים וכו'. וגם הנה הקליר התקשה כנראה בסדרו וצרף אף שני הירחים ט ב ת ו י ש ב ט בבית אחד, ולאות שי ותי יחד הקדיש רק ב י ת א ת ד ו ר, פנחס תלמידו הגדיל לעשות עד ששים פיוטים מיוחדים גם לאדר ראשון ולאדר שני, ואין מעצור לפניו.

והגנזי מסדר איפוא כאן התחלת הפיוט "אלים" של הקליר מתוקן מחדש כראוי:

אלים ביום טחוסן, חלו פני מנוסן, טל

אורות לנוסן, להטלילם בעצם גיסן [טל]

אשאלח בעדם מען, נבורות טל להען, טל

אב הכמח לשען, יתן להמתיק לען, [טל]

* *

*

בשמך טל אטלה, בילדות טל להטלה, טל

בי איתן מוטלה, בדיו ירעו כמו מלה [טל]

ברית כדוטה לראש אבות, חילוי בטל להרבות, טל

כל ויוז מכני אבות, לחרסים עם נדבות [טל]

* *

*

גזע כרכיב טל משיר, ששים ואחת ארחו במשיר, טל

גד לצדם תייר, מחמשה עשר באייר [טל]

גיל טל לכל ינעים, ודודאי בכור בו רונעים, טל

גאולים בו נאים, עם כמל נשארז בניים, [טל]

* *

*

דופקי דלתיך לשור, הטלילם כמעגל טישור, טל

דוק למו חשיר, עד קץ לחיכת שור, [טל]

דנלי אסיר סוף ענת, ניא ורשאיח תענת, טל

דשאימו יחנה, כמל סביבות הנחנה, [טל]

(1) גם מר מרמרשטיין בהביאו דוגמאות מהפיוט הזה לא הרגיש בסדרו הנכון והעתיק: טל אורות לנוסן (לקמן באות א') כמו שהוא במחזור שלפנינו, ואולם החרוז מתחיל בן, אורות.

י"ח.

ה"גאוניקא".

כלים ושברי כלים מ"שאלות ותשובות-הגאונים" אסף ר' לוי ד"ר גינצברג מן הגניזה אשר במצרים—שנתגלגלה לברי"ש-מוזיאום (לונדון), אוכספורד וקמברידג'—והדפיסם בקבץ אחד שקרא לו בשם "גאוניקא". אדם גדול בתורה ובחכמה, אחד מגדולי הדור הוא המו"ל ולא היה כשר לפניו להוציא לאור תשובות-הגאונים מבלי להקדיש להם מתחילה ספר—גאוניקא חלק א'—סיועך בתור מבוא כולל להלכות הגאונים בכלל ותשובות-הגאונים בפרט. ואף גם לכל קונטרס וקונטרס מהתשובות בכ"י הקדום הקדמה קצרה או ארוכה על אדות: מקום, סימן, צורת הקונטרס, תכנו והיכן נזכרו או נרמזו כבר אותן התשובות ופסקיהן. להמכור ולהקדמות הללו הקדיש, כנראה, המו"ל הנכבד את כל תשימת לבו ומרצו הנכבד.

לפיכך, אעפ"י שחקבץ החשוב הזה נדפס בדיוק כמתכונת אותם העמודים והשורות שבכ"י וגם לפי הכתוב המיוחד לכ"י בני-קדם—בכל זאת נלקו גופי התשובות היקרות בכמה חסרונות ושגגות שונות. כך עלתה על לבי, מתחלה כאשר יצא הקבץ לאור בשנת תרס"ט והשייתי מקצתו עם תשובות אחדות שהעתיקתי לי כבר באוכספורד בשנת תרס"ה, השניים שמצאתי אז פרסמתי—לבקשת הרב הפרופ. צ. פ. היות—בהעתק "ריויסטא איזראעליטיקא", פירנצי 1900 צד 171/5.

ואולם בשנה הזאת ברכתי בברי"ש-מוזיאום ובאוכספורד את אותם כה"י שהדפיס רבי לוי ד"ר גינצברג אחד לאחד בספרי "גאוניקא" ונכתתי לדאות כי אמנם דוגם הנס מטי"ששים מאד או שכלו מוקן ונפלו בהם נקבים נקבים, ועלינו להיות אסירי תודה להמו"ל הנ"ל על כל מה ששרה ועמל להציל את שברי הלוחות האלה מכליון והציאם מאפלה לאורה, לעומת זה הנה מצאתי כי גם השגיאות והלקוים בטופס ה"גאוניקא" יותר מרובים מהם עד שנראה לי לזכותו של המו"ל שבמה תשובות הדפיס לא עפ"י העתקת נגף הכ"י כי אם עפ"י תמונות פוטוגרפיות. ומתן נבראו לו גם כמה אותיות יתדות וסימנים טרומים, שהבשילוהו ית' על-כן אסילו התמונה של גופי האותיות לפעמים היא משונה ומדומה אישה לרעותה כל כך עד אשר יקשה להבדיל בין מ"ם ובין א"לף ובדומה. והנה לפנינו דוגמא אחת ממשות כזו אשר היתה למקש להמו"ל בתחירת התשובה והיא, כנראה ישלחיה אותו שולל בהבנת בולה וגררה אחריה עוד שגגות הנראות בודונות:

(גאוניקא עד גו):

ושש' גימיות של הקדש מאי ניהו.
ולא כן הוא, אלא גאונות בואו והן
קישקושי אילנות ועצ' הנלקחים מהן
אין קורין אותן בלש' ארמי גואוי אלא
הגאונות שהן ענפי אילנות של הקדש
והיו אנשי יריחו מתירין אותן ואומ'
אבותי לא הקדישו אלא קורותו אנו נתיר
גואוז בגידולין הבאין לאחר מיכן ומיתו
ביום חכמים ודאי שחכמים אומ' אין
מעולה באילן (ורק ר' יוסף) חלוק עליהן
שכך שנינו הקדש שדה ואחר כך בתמלאת
[מועלין בה ואין מועלין] בגידוליהן וכול'
אלא שכך אומ' חכמי אף על פי שאין
מעולה [בגידולין מכל מקום] איסור יש בהן.

(נוסח הכ"י):

ושש' גיאונות של הקדש מאי ניהו
ולא כן הוא, אלא גאונות בואו והן
קישקושי אילנות ועצ' הנלקחים מהן אין
קורין אותן בלש' ארמי גואוי. אלא הגאונות
שהן ענפי אילנות של הקדש היו אנשי
יריחו מתירין אותן ואומ' אבותי לא הקדישו
אלא קורותו אנו נתיר גואוז בגידולין הבאין
לאחר מיכן ומיתו ביום חכמי ודאי שחכמים
אומ' אין מעולה באילן אלא שר' יוסף
חלוק עליהן שכך שנינו הקדש שדה
ואחר כך בתמלאת עשבו מועלין בה
ואין [מועלין] בגידוליהן וכול' אלא שכך
אומ' חכמי אף על פי שאין מעולה
[בגידולין] אבל איסור יש בהן.

וכמה תשובה הוא הלשון הנדפס ב, גאוניקא: ישגאון יאמר, ועצים הנלקחים מהן אין
קורין אותן בלשון ארמי גואוי אלא הגאונות, וכי דרך לשון ארמי הוא
לאמר: הגאונות: כהא הדיעה בראש המלה? ואחרי שהעתיק המו"ל אלא—ולא אהי—
נדמה לו, כנראה, ואין לפני, הו"ו להשיע את תחלת המשפט החדש.

אבל כמה מאירים הדברים עפ"י הכ"י: לפני השואל היה הנדפס, גיאונות,
לשון רבים מן גיאוזא (עין ערוך השו"ס, ערך גוי). ואולם, הגאון רב האי היה
קורא גאונות בואו (ערוך ע', גמז'), והוא מבאר כאן ש"הן קישקושי אילנות—נצרים
הפרים משרשי אילנות—ועצים (קורות) הנלקחים מהן (מן האילנות) אין קורין אותן
בלשון ארמי (ישחיה מדוכית בפיות היהודים) גואוי. ורק בלשון ערב י קורין לקורות
גיאוזא (ערוך, ערך גוי). ולכן מרגיש הגאון שבלשון ארמי לא כך הוא: אלא (לא אלא')
הגאונות שהן ענפי אילנות של הקדש היו (לא והיו) אנשי יריחו מתירין אותן ואומ'
אבותינו לא הקדישו אלא קורותו אנו נתיר גואוז וכ"ו (ועין בפ"י ר"ח לפסחים נ"ו ע"ב).
ואמנם בכמה מקומות שישנה המו"ל הנה היה נכון בעצמו והציג בהם סימן
השאלה. ולכן מוטב לנו ללכת כזה בעקבותיו.

בצד 8 שורה 7 על השורה; "העברה (?)" והמיל מעיר בצדק שעי' אין
טעות באה כאן המלה "העברה" שמקומה בשורה 5 אחר מלת "דרך". ואמנם בכ"י כתובה
המלה "העברה" באמת על הגליון בצד שורה 5 ועגול בצדה רומז אל העגול שאחרי
מלת "דרך". ומלת "כתובה" גם היא כתיבה על השורה אחרי "למולך" ולא עד "דברי"
כפי שנדפס.

צד 3 שורה 8: "ואפילו היו בונן שממחר אישיו להחזיקין(?) אומדן לו קפין". והנה סימן השאלה ראוי היה לבוא אחרי מלת "אישיו". ואולם בגוף הכ"י כתוב ומנוקד: "אילו (— מאילו) וצורת האלף בו דומה הוא למים ויתכן לקרוא גם מיליו (— מאיליו). שם שורה 12: ועומדן הבהורין סביבה ושוחקין (?) ומזמירין. כאן היה ראוי להציג סימן-השאלה גם אחרי "ומזמירין". ואולם בגוף הכ"י לא כתוב כך. אלא: "ומרקדן ומזמירין".

וכן אח"כ שם: ויש להם טבעת תלויה בתוך האש שנוטלין וקופצין. אין בכ"י שנוטלין כי אם "שנתלין" (כמו שהוא בערך השלם ע"ש). ולשיא יקד המויל לקים דוקא "שנוטלין" (עין בהקדמתי שם צד 1 הערה 1). ועוד שם (שורה 13): אותה מטבעת נקדית משורתא ות ק פ י צ ה ". אין כלל בכ"י ותקפציה, כי אם: "משורתא כלומר בית קפציה".

שם שורה 15: וד פ י ר ש ו רבנן. בכ"י: וד מ פ ר ש י רבנן. וכן הוא גם לקמן צד 57; שם שורה 17: שמקדמיין [דשלם לבעל בית] דכית; בכ"י: שמקדמיין [ל]שלם לבית; צד 4 שורה 5: מה שע ל י ה, בכ"י: מה שיש עליו. שורה 6: אנחי לא עילית לשעיר, העיר המויל: (ואכתי perhaps) ואמנם כן הוא בכ"י: "אכתי". שם שורה 9: ואי אכפת. צ"ל: עכפת; שורה 10: לעשות כך וכך האיה, שורה 15 ופירשו רבו' (ולא רבן)!

התשובה החסרה בראשה וסופה שהדפוס בצד 6—5 נמצאת בשלמותה בתג"ה סימן שמי' (צד 75—178) ומשם היה יכל המויל להשלים את הגרעון בהכ"י המנוקב קצת. אך הדבר הזה נעלם לכתהלה ממנו ונכשל בה בכמה מקומות. בצד 5 שורה 4: אף עד פי שחתם ידה על יד ... ול גופו של גמי' והנה מן "יד" עד "גופו" נקב קטנטן בכ"י ואין בו מקום גרעון כי אם למלה אחת. וצריך איפוא להשלים עפ"י תג"ה: "שחתם ידן על גופו". ובשורה 5 במקום "ועדים, בכ"י: "ועדנאן". וב"ק" גם בתג"ה. בשורה 14: "אם כב", אחרי "בכ"י נקב קטנטן יצ"ל כנרן, כמו בתג"ה. שם צד 6 שורה 4: אחת מהן מין הגמל. בכ"י: "אחת" מהן לענין הגמל כמו בתג"ה. שם שורה 5: "ומוסר (?) לפניהן", לשוא סימן השאלה ולחנם הנקודות! וכך צ"ל: "ומוסר לפניהן", כמו בתג"ה. וכן שם שורה 16: "א' דגט ומנת]גה". צד 10 שורה 3: עשים משונה; בכ"י: [ומ] עשה משונה. שורה (8) 14: זכור ובשכיל זה.

ב כ י :

ולפיכך לאו דעתיה יביאיהו לירי
אכילה לפיכך וכיו לזה בא [אחר] כן
רבא ושאל וכ"ו על [דבר]ו בחמץ שהגושש

צד 10 שורה 23—20:

ולפיכך לאו ... עמ. (?) שמא Read
יבא הוא לירי אכילה לפי כך וכ"ו לזה
(? וחזור) רבא ושאל וכ"ו על... בחמץ וחושש.

שם שורה 32: "אלא ... (לכונן) מן קושינין. ובכ"י: "אדא ון עדיין קושינין".

בכ"י:

שאמי חדש בדיל מיניה וכו' הקשינו
עליו ואמרנו היאך 1) וכו' ותייר לשום
שפוסרת נקיבה מלאה וכו' אחר שיכבה

צד 11, שורה 4-1:

שאמי חמץ לא בדיל מיניה וכו' הקשינו
[על תירוצו] היאך וכו' תתייר לישם
שפוסרת נקיבה מן ..אדא וכו' אחר שכבה

צד 12 שורה ראשונה. במקום: "בו ליובתן" (לכונן) — ? יקרתו מצד אחד ובא
וקושר את הדלי"בכ": ב מ ל א כ ת ו מצד אחד ובא וקושר ב ו את הדלי. ובמקום
"שהתירו" (שם שורה שניה) צ"ל: ולהתירו. ובמקום "עשוי" צ"ל: יעשו; לענב: לענבו.

צד 13 שורה 3 (8): "ואז או סבר ולא" "אמר". והמלות: סלי דעי נמחקו בכ"י.

בצד 13 שורה 17 החסיד המו"ל המשיש שורות בכ"י:

בכ"י:

ובא רב אשי ופירק פירוק אחר ואמי אין אנו צריכין
לדחוק כל כך ולהעמיד את המשנה בבית שבמי שאומ'
לולי ייד ויום ייד(עשר)אלא אנשי גליל היא וברין הוא
שאמי נעקרה שיבולת בידו לולי ייד חיב לנטעה ולא
גשנתה הטישנה כן דפי שאין דרכן של בני אדם לנכש
בלילה ואחז התנא דרך מנהג בני אדם ובא אתרי כן
רבינא ופירק פירוק אחר ואמר אין אנו צריכין להעמיד
את המשנה רי יהודה זו לא בבית שבמי ולא
כאנשי גליל.

גאוניקא:

בארב אש(Editions and MSS)
ופירק פירוש אחר ואמי אין אנו
צריכין להעמיד את משנה רי
יהודה זו לא בב"ש ולא כאנשי
גליל.

ומפני שהחסיד מן "צריכין" של רב אשי עד "צריכין" של רבינא נראה דו כאלו
בא בתשובה זו "רב אשי" במקום "רבינא" ולכן העיר אצל "ובא רב אשי" לאמר:
בנוסחאות הגמרא בדפוס ובכ"י: רבינא.

צד 15 שורה 1 (20) בכ"י: לשיכך דחה אורם; 24: ושש' זיה' דשמשא (ולא כתקון המו"ל);
25: וסימנך דנא [...] וכולי הני שמעתתא כך פירושן; שורה 26 שיוצאין [...] נקראין
זיהא; 27: וסימנך [דנא] דהלא קנקן של חומץ ויש; 28: שבירי שמשאן קשי משמשא;
30: אומי כשתבדיק [...] לא תצפה כלום אחר צאתה ולא "הנוגה" 31; 32: חיתור בחמה;
24 אלא וזהמות.

נאוניקא, צד 91 :

וששאל... צבור הפורס על שמע וגומר
את הסדר... ש שהוא "שומר ברכו בשביל
בני אדם... לאחר שאמי שליה ברכו :
או נמי בני אדם שנ נסו לאחר שאמי שליה
... ולא מש... יש בכך משום אי זימון
למפרע או לא. מה עינין זימון ואין זימון
למפרע... בכרכר המזון וברכו משום
שהסדיר שבתו של הקי ולהתפלל...
עינין זה על זה אייל כך הלכה אם אותן
בני אדם שנכנסו כאחד ולא קראו קרית
שמע אל יחזור ויאמר ואם אחר מוצא שם
שמים למלה היא.

שם צד 100 שורה 5—4 :

ונמצאו אילניות הלן צרות וכו' נמצאו
אילניות ויצאו הלן צרות דניסאו לשוק מן
..... (קרי : יד) בעליהן.

שם שורה 24—20 ;

נמצא אילוניות קשיא בולחו
אמרינ אמר וכו' בולחין וכו' הינו
דלא מצית לה ליתח ומע' וכו' או נמאינו
וכו' אילוניות ואן אחת.

בכ"י :

וששאל [שליה] צבור הפורס על שמע וגומר
את הסדר... יש שהוא "שומר ברכו
בעביל בני אדם לאחר שאמי שליה ברכו :
או נמי בני אדם שנכנסו לאחר
שאמי שליה... ולא שמעו ברכו יש בכך
משום אין זימון למפרע. מה עינין זימון ואין
זימון למפרע כן ו)..... בכרכר המזון
וברכו משום להסדיר שבתו שלמס' ולהתפלל
הוא ומה עינין זה אצל זה אייל כך הלכה
אם אותן בני אדם שנכנסו באחד ולא
קראו קרית שמע אל יחזור ויאמר ואם אחר
מוצא שם שמים למלה הוא

בכ"י :

ונמצאו אילניות הלך 3 צרות וכו' נמצאו
אילניות ויצאו אלך צרות דניסאו לשוק מן
הלך בעליהן.

בכ"י :

נמצא אילו אילוניות בשלמא
בולחו אמרינ אמר וכו' בולחין וכו' הינו
דלא מצית לה ליתח ומע' וכו' או נמאינו
וכו' אילוניות וכו' או אחת.

- (1) בן — כאן : "נמצאים הכתובין בלא אלה : בן ובפרט בתלמוד ירושלמי" (תשבי ערך "כאן").
ובן הוא במכילתא דרשב"י עיין בהמבוא שם סוף צד IX) ובתנ"ח צד 224 ; 1904 ; 123 ; 190 ; 42 ;
ובתנ"ק ס"י ע"ט ואגרת רש"י נוסח צרפת צד 56 אות 13 ועוד וגם נאוניקא, צד 335, שורה 17.
והדבר הזה, כנראה, נעלם מהרמב"ם שכתב על המקרא : את שבתותי חשצתי ובקדשי
חיראו (ויקרא כ"ב) "הזהיר בן הכתוב על המצות" — לשון ח"כ — "ופירושה... שיש גורסין
הזהיר כ"א, ואם חגרסא כך, רמזו שכל המצות ככלל חשבת ובמקדשי.
ועקר מילת "כאן" נראה שהוא מן "כען" (בהל"ף עיין בא"ף). וראיה לדבר : ושאחיה
מכ ע' ו' ועד לעלם אוהב את אוהבי (סעדיאנא לשכמ"ר, צד 114, שורה 4).
(1) הלך — ההך נמצא גם בנאוניקא צד 98 שורה 28 : דהלך שחדי בתיחיה (2) הלך
יש. ובתנ"ח צד 58 (ועיי' צד 122). ובאגרת רש"י נוסח צרפת צד 20. ועיין עוד בהמשך
ותקונים שם צד 3 דה לצד 20.

בכ"י :

ושאילת הלכה כדנא קמא או הלכה כר' אליעזר הכין מהוה מילתה.

במחבר :

האבי דאזלין וכ"ו לוקט בחר לוקט וכ"ו ממושא וכ"ו.

הראא הכי קאמלי רב אבה לרב עמרם כי גוף אטום בעולם שאין כך תלל דלא קא ידעת פירוש דשעתה כל עיקר ובלשון קדש הוצאה שמו.

בכ"י :

כיון שיש עיטו אחר שהוא ראוי לעשירי פוסק את כולם והינו מנין הראוי פוסק.

בכ"י :

מקבל עליו' טנופת וכ"ו אימא ניקביל כוכי קי' לן דלא כולחו לפום וכ"ו כי אתני וכ"ו דרב חננא) כד אתני וכ"ו חסרא גריעה וכ"ו אילא וכ"ו דכתוב וכ"ו הכין פירושה חנו רבנן שמרים.

גאונקא צד 101

ושאילתה לבס כדנא קאמא או הלכה כר' אליעזר אן הכין מהוה מילתה.

גאונקא 103 :

האני דאזלו וכ"ו ליקט בחר ליקט וכ"ו ממושא וכ"ו.

הראא הכי קאמלי רב אבה לרב עמרם כגוף אטום בעולם שאין בו תלל דלא קא ידעת פירוש דשעתה כל עיקר ובלשון קדש הוצאה (?) Arabic) שמו.

גאונקא צד 103 שורה 16/17 :

כיון ש..... (ק' : שהוא) פוסק עיטו אחר שהוא ראוי לעשירי פוסק את כולם והינו מונין הראדי.

גאונקא צד 107 :

מקבל עליו' טנופת וכ"ו אימי' ניקבל רובי קמלן דלא כולחו להים וכ"ו כי אתנו וכ"ו ורב הונא כד אתנו וכ"ו חמרש גדועא וכ"ו אלא וכ"ו ורב' הכין פירושה שמרים

מלים החסרות בדפוס וישנן בכ"י.

צד	שורה	צד	שורה
106	14	14	יהמכר עבד
279	14	14	תמיד שבח ראש
291	2	2	הקדקע הילכך חייב
"	4	4	דינניה מוטב ואם
292	6	6	להשתלם מהן
"	29	29	דרם] ת' כרבנן
327	4	4	מנחה חייב
340	17	17	דתנא קמא סבר
343	5	5	אפשר להנין

צד	שורה	צד	שורה
11	7 (ver.)	בה קושיא	
"	12	מדקדק להי' [ות]	
"	15	יודע הוא	
"	16	שהתירו לקש' [ור]	
79	21	שיני שום מדי	
98	1	דאשליה חד מקום	
		למאלי (— למאלי)	
"	17	תלי ליה ב'ין	
99	24	אילא הכין סגניא	

1) וכן. הוא בכ"י גם בצד 332 שורה 16 ; 341 ש' 17 ; ש' 342 ש' 33 דנא במקום הנא שבדפוס.

יתר בדפוס		וחסר בכ"י		יתר בדפוס		וחסר בכ"י	
צד	ישורה	צד	ישורה	צד	ישורה	צד	ישורה
3	בניהים (verso) דקים'	86	דיקנים	3	בניהים	3	בניהים
6	לסבארן	"	לסבארין	"	מנחות	"	מנחות
6	וסים	91	וסיים	"	אש	"	איש
14	מלאיותא	92	דמלאיותא	1	מן	4	מין
15	מכירא	"	דמכירא	3	ונותן	"	ונותנן
1	נתן	98	נתנו	17	ואם	"	ואים
8	בראש	"	כראוש	1	אם אם	5	אים אים
14	מידות	"	שמידות	20	לכתוב	6	ליכתוב
8	שאוי—שם	99	שאוי שום	21	בטל	"	בטיל
14	דעקירא	100	דעיקרא	7	ואמרין	11	ואמרין
26	וקשא	"	וקשיא	4	אף	12	ואף
2	האוי (verso) האוי	101	האוי	25	דכדיל	"	דכדילי
7 (22)	לה	103	לית	21	שאמר	"	שאמור
9 משנתנינו	(24)	"	משנתנינו	"	(ואמלו 1)	"	ואמלו
3	(מלמטה) עשה	"	עשיה	35	בהל	"	בהול
7 (17)	הכי	104	הכין	1	שחקלוט	18	שחקלוט מיום
2 (ver)	אבי	"	אב	5	וקרו	14	וקרוי
4	ראיה	106	ראייה	2	(למטה) שלמה	"	שלוטה
6	למוציא	"	לכמוציא	4	" מעברה	15	מעבירה
7	לה	"	לית	12	מכוער	"	ומכוער
16	קביסטים	"	קובוסטוס	14	וחמישים	"	וחמישים
17	שאיין	"	שאינן	15	שווי	"	ושוי
16	סיעחא	"	סייעתה	15	לה	78	לית
5	ויצפן	278	ויצפין	18	והילכתא	78	והילכתא
9	שאל	"	שאלו	19	שהו	"	שהוא
15	כושרה	"	ככושרה				
11	שתנחל	279	שתנחיל				

(1) עיין לעיל צד 3 הערה 2.

גאוניקה.

מלא בדפוס		וחסר בכי		חסר בדפוס		ומלא בכי	
צד	ישורה	צד	ישורה	צד	ישורה	צד	ישורה
285	25 יחבנין	92	הראות	9	היראות		
291	21 מסרי	"	זורק	18	זוריק		
331	11 שבגזוי	"	שכבר חרי	20	שכביר חרי		
332	19 כלים	"	אוסר	21	אוסיר		
334	13 למפסק	98	אלא	1	אילא		
335	8 אמרחוה	"	הכי	3	היכי		
3	6 קציצא	"	עורסח	12	עורסוח		
4	5 באילו	"	טופינא דטפא	13	טופינא דטפואן		
"	17 בליבו	"	חלי בן	17	חלי ליה בין		
5	16 אילא	"	וקא	27	וקאמר		
6	8 וכן	99	וקאמר	5	וקאמלה (1)		
9	1 אומי	"	למשקל	11	למישקל		
14	11 האלה	"	אלא	16	אילא		
77	16 אילא	"	אחתה	19	אחתה		
"	5 בקניין	"	וכלי	25	וכל		
77	19 כין	"	צרות	30	צרות		
78	1 וכוהבהו	101	דכי	2	דאמי (ver)		
"	5 שלכם	"	זה הא	6	זה הוא		
"	17 דקאמרנין	"	נודמן לי	23	נודמנה לי		
"	18 אילא	102	שעלה	4	שעולה		
"	19 נישלת	"	ר/אבא	3	רעא (rec)		
79	7 משה יסרע		דקא טחניחין		דיקאמהניח		
"	21 גבי	"	כוחיה	"	כואחיה		
86	5 ולא (verso)	"	אלא	20	אילא		
"	12 דגוי						

(1) וקאמלה: וקאמר לה. והיכה כאלה ב גאוניקה;

חֶסֶר בַּדְפּוֹס		וּמְלֵא בְכִי		חֶסֶר בַּדְפּוֹס		וּמְלֵא בְכִי	
צד	שורה	צד	שורה	צד	שורה	צד	שורה
103	משעבר	6	משחַעֲבַר (ver)	319	היכן	18	הכין
"	עָסִיק	10	עָסִיק' [עָסִיקָן]	324	כִּל	6	כִּלִּי
104	מִשֵּׁי הַכֹּא	4(14)	מִיֵּשׁ הַכִּי	"	לֹא	8	לֹאֵו
"	כּוֹאֵרִי	5(13)	דְּכּוֹאֵרִי	"	הִיתֵר	10	הִיתֵר
"	פִּירוּשָׁה	"(26)	פִּירוּשָׁה	329	שְׁחֻלְקֵן	17	שְׁחֻלְקֵן
"	דְּעִינִין	1(ver)	לְעִינִין	331	מְכּוֹל	21	מְכּוֹלִי
104	הַכִּין מִירֵשׁ'	1(rec)	הַכִּין מִירֵשׁ'	332	דְּמַכֵּס	17	דְּמַכֵּסִי
105	פִּירוּשׁ	5(9)	פִּירוּשׁ	333	עַל	15	עַלִּי
"	מֵאֵת ...	11	מֵאֵת ...	335	שְׁחֻטְלוֹ	2	שְׁחֻטְלוֹ
"	כְּחֻבַּת אִי	7(11)	כְּחֻבַּתֵּא	"	מְכַרְמֵלֶת	6	מְכַרְמֵלֶת
"	הָרֵא	9(13)	הָרֵא	338	שֶׁל נֹכְרִי	8	שֶׁל נֹכְרִי
"	וְעִידָה	24	וְעִידָה	"	וְאִרְיוֹן	11	וְאִרְיוֹן
106	יָגֵשׁ	4	יָגֵשׁ	339	עֲלִיה	6	עֲלִיהָ
"	אֵלֶּא	8	אֵלֶּא	340	שְׁלֹכּוֹת	8	שְׁלֹכּוֹתִי
"	בַּסְפֵּסֵא	"	בַּסְפֵּסֵא	342	שְׁחַחִיל	9	שְׁחַחִיל
"	סִיעָה אֵלֶּא	16	סִיעָה אֵלֶּא	"	סִירְגֹּן	14	סִירְגֹּן
"	דְּהֵלִי	16	דְּהֵלִיכִי	282	כְּדֻכָּחֵא	17	כְּדֻכָּחֵא
107	אֵרֵא	6(29)	אֵלֶּא				
278	עֲלִי, מִי	14	עֲלִיוֹ, מִי				
279	כְּהַחֲלֵת	6	כְּהַחֲלֵתִי				
282	בְּמִשְׁחָא דְּמַצְמִיק	22	בְּמִשְׁחָא דְּמַצְמִיק				
295	לָתֵת	16	לָתֵתוּ				
"	וְכֹן	21	וְכִין				
291	יִכְפִּיקוּ...דִּינִי	4	יִכְפִּיקוּ דִּינִי				
"	כָּתֵב	9	שָׁכַח				
292	אִכּוּ	16	אִכּוּ				
292	הָנִי	17	הִנֵּנוּ				
יֹד בַּמָּקוֹם וְאוֹ :							
22	בְּמִלָּה	5	בְּמִלָּה				
14	כְּחֹב	6	כְּחֹב				
12	פִּירֵשׁ	"	פִּירֵשׁ				
21	הָוֵא	"	הָוֵא				
16	אֵו	"	אֵו				
30	שְׁהָא	10	שְׁהָא				
38	הִתִּירוּ	"	הִתִּירוּ				
16	בְּכְחֻבָּה	16	בְּכְחֻבָּה				

יוד במקום ואו

(גאוניקא)

יוד במקום ואו

לימדונו	8	293	לומדינו
הילוכו	4	765	הילוכי
דאי אמדו	25	"	דאי אמדו
אי	21	292	אי
דאי	5	322	דאי
ואו	6	"	ואי
דאי	18	"	דאי
להין	3	324	להין

ואו במקום יוד

דאמי	17	98	דאמו
כיון	7	99	כוון
כגון	17	6	כגון
כגון וכגין	26	12	כגון וכגון
כגין	6	99	כגון
כגין	17	99	כגון
היא	23	99	הוא
נינהו	24	99	נינהו
כגין	2	100	כגון
דאמרי	11	190	דאמרו
כולהין	21	"	כולהון
נהוג	14	"	נהוג
יכול	21	"	יכול

היא	79	81 תווה
שלעול	79	1 שלעול
דאי	"	17 דאו
אי	"	31 או
היא אי	97	4 הוא או
ואי	86	22 ואו
אי	99	7 או
היא	100	6 הוא
תני	101	4 תנו
איתחב	"	8 איתחב
תליפיה	"	17 תליפיה
תחבבו	102	6 תחבבו
חיא	"	8 הוא
אי	"	12 או
מורי	103	1 מורי
ואי	104	31 ואו
ואין	"	30 ואו
ואי	105	1 (5) ואו
אי	106	12 או
למי תפונה	278	6 לכו תפינה
דירה	"	12 דורה
לי	"	14 לו
לבי	279	1 לכו
וילמרי	"	10 וילמרו
ואוהבינו	"	10 ואוהבינו

(1) ויש בצד 97 עורה 21 גס, "אי

במקום "זו".

שורה	צד	יזר במקום ואו	צד	שורה
נכוש	103	9, 5 (ver) נכיש	דבר	101
כנין	104	23 כנין	ונוטל	102
נינהו	104	28 נינהו	הולכות	"
כנין (1)	105	9 כנין	חנן	"
זרעוני	106	19, 17 זרעוני	דסתנית	"
כילהו	107	25 כולהו	איתיה	"
אתנו	"	26 אתני	מצולם	"
גרועא	"	28 גרועה	הם הרין	103
גרובאן	325	6 גרובאן	הם הרין	106
כנין	"	12 כנין	קרא מצריך	106
כני	338	10 כני	קיצרה	278
ידעי	342	13 ידעי	החישתי	278
כנין	"	15 כנין	ולקשרה	279
הפניסין	343	20 הפניסין	שורי	"
כנין	344	7 כנין	כקיסורה	"
טעורת ורדלוק במלים				
עם	13	1 עד	מיוהן	291
תימא	91	15 תימא	חומצא לו כל	"
נמלח	92	15 נמלח	נפשיתן	318
הצר	"	15 הצך	בשותתות	343
שיעור	"	27 ששואב	אחרים	292
באננייה	99	10 באננייה	הרין	"
נפקין	"	19 נפקין	שאנין	"
כשמואל	101	3 v ושמואל	שנפלו	"

(1) עיין לעיל צד 73 הערה 42

(1) ושם שורה 81, כגוני במקום "כין".

כ.

ש ב ר י מ

אני שים אכלה לסדר את חצי הגליון האחרון בדפוס, והנה "הצופה לחכמת ישראל" ח"ג לשנת תרפ"ב הופיע לפני (כיום העשירי באב). בו מצאתי לשמחתי שני קטעים יקרים מפירושו של רב האי גאון לברכות שהוציא לאור הר"ר יעקב מנן מכ"י אשר "בקביצת הגניזה הגדולה בקמברידג'". הקטע הראשון הוא לברכות דף ל'—ל"ד. עפ"י פסקאות אחדות שהובאו ממנו בחדושי הרשב"א לברכות ובתגל הכיר המו"ל הג' בצדק שהפירוש לרב האי גאון הוא. ואולם כמה פסקאות אחרות שהובאו במקומות אחרים נעלמו ממנו באותה שעת. ולפיכך יש גם שלא בן יפה בהשלמת הדברים במקום שהביי נישחת. והנה פסקאות-השוואה האחרות לפנינו :

אדרתה-חיים ח"א ט"ז, עמוד ג' :

"וכתב רבינו האי גאון ז"ל : יצא לדרך וישב בספינה או באסדה (פירוש רמסודות) והגיע זמן ק"ש קורא את שמע ומחלל בספינה כשהוא יושב".

ואין ספק איפוא שגם בכ"י גופו צריך להשלים יצא לדרך ה, ולא שם לדרכו, שאין לו מובן יפה. ורק הוי"ד והצד"י של המלה "יצא" בכ"י נדמו להמו"ל כמו ש.

הצופה צד 189, ש' 12—9 :

א) והילכך שגם לדרכו וישב בספינה או באסדה] בשמגיע זמן קריית שמע קורא ומחלל בספינה כשהוא יושב".

האשכול ח"ב, צד 1 :

ופרש רב האי רליחא. להא ישעחא אלא לענין תענית הלום לכד אבל לא לענין תזוין ונפרעין ממנו עונג שבח שאין דבר שיש לו שכר ופורענות, שאם מצוה הוא אין בו פורענות, ואם יש בו פורענות הוי מצוה בעברה ושבת יש בו מצות עונג ולא הותרה תענית אלא לחלום וכו' כיום. ולמי שלבו חליו בכך מצני שיזא בסכנה. ומפ"שי רבנן עונג של אדם שרואה הלום קשה בליל שבת ליחב בתענית בו ביום, כיון דקיילן ומושם גם בלבו של אדם יפה תענית לחלום, כאש לנעורה, ואם אינו מתענה יושב ורזה כל היום ואינו מתענה מפני הפחד, וכשמתענה ומשים [א'] לבו שנקרע גזר דינו, אין עונג גדול מזה. וכי אמר רב נחמן בר יצחק

הצופה, צד 194 :

ב) נחנא [אמר] נא. וליחא להא שבעתא אוילא לענין תענית הלום בלכד שאין לו דבר שיש לו שכר ויש לו עליו פורענות כאתה על דרך אחת אלא אם מצוה הוא. אין עליו פורענות, ואם יש עליו פורענות כעבירה היא ושבת יש בה מצות עונג ולא הותרה תענית בה אלא לחלום וכו' כיום בלכד. ומי שלבו חליו בכך מצני שנראה שהוא בסכנה. ומפ"שי רבנן עונג של אדם כשרואה הלום קשה בלילי שבתות לישב תענית לכו ביום כיון דקיס לן . . . שם בלבו של אדם שיסת תענית לחלום כאש בנעורה אם אינו מתענה הוא יושב ורזה כל היום כולו ואינו נחנא בעונג כן הפחד וכשיושכ תענית ומשים על לבו שנקרע גזר דינו אין לו עונג גדול מזה וכי קאמי רב

ליתב תענית לרעניתו שהענגתו עונג
שלא במצות אכילה ושתייה אבל הא דאמר
חזוין ונפרעין סמנו ליחא כל עינ
כדפרישנ עכ"ל.

נהמן בר יצחק ליתב תעניתא לתעניתיה
שהתענגתם] עונג שלא כמצות אכילה
ושתייה אבל הא דקאמרינן חזוין ונפרעין
ליחיה כל עיקר כדפרישנא לעילא. 1)

וכאן אנו רואים מתוך ההשוואה שבמקום ... שם" (שורה 5) מלמטה צ"ד: ומושם
גס". ומשני שנשחת הכ" במקום הזה נרמה להמיל ש' במקום גי'. ובמקום שהתענגתם"
ולעיל (שורה 2) צ"ל: "שהתענגת" ולא "שהתענג" כתקון המו"ל.

נגזי-ירושלים לורטהיימר ח"ב, צד ס"ו:
רבא כיומא דעובא לא תנה גזר תעניתא
שנא' סכות בענן לך מעבור תפלה. ס"ו
דב האי" גאון שכתוב שמו סימן רע.

הציפה צד 195, ש' 2:

רבא כיומא דעובא לא גזר תעניתא שהכתי
שמו סימן רע.

הפסקא שבנגזי-ירושלים היא מכאורי אנדרות התלמוד להרשב"א
שבאו ליד המו"ל מהגני זה במצרים, כאשר יספר בהקדמתי צד ו'.

הקטע השני בה' ציפה"ה הוא בן ד' דפים פירוש רב האי גאון על ברכות
לדף גית: — ס' (אשר הזכרנוהו למעלה, צד 20). מתחיל הוא במלים: והעמודים
של ו'ש נציל שלאשן הללר נאצלינו צד 21, שורה 8). אך גירוע הוא היבט מהב"י
שהדפסנו. ודף ב' ממנו מסים: לא דמשתעי מתך פה אלא (אצלינו צד 28, שורה
14). ההמשך, כנראה שני דפים, חסר באמצע. ודף ג' מתחיל שוב: ואין לו לברך
אלא עשה בראשית" (אצלינו בצד 25, שורה 1) ומסים בדרך ה' סוף ע"א, והוא
לפי הב"י, בדרך רביע יותר ממה שנרשם אצלינו.

והנה הדיר-מן לא היה יכול ל' עתיק את העמוד השני של דף
ד' בכ"י שלפניו סמנו שהוא: קרוע וממוששש מאד ואי אפשר להעתיק ענין
שלם. אולם ראה זה בצאתי, כי באות ארבע השורות האחרונות והלקויות שב הן
מסים העמוד הראשון של דף ד', מתחיל דף אחר מכ"י
אחר בקמברידז שהדפיס ה' לוי ד"ר נינצבני בסארו גאוניקא, אלא שכ"י
של הדיר-מן חסרה גם הפסקא קטנה באמצע מן "אין צריך לברך" עד "אין צריך
לברך". והנה לפנינו כזה אלו השורות המתאימות זו כנגד זו:

1) ועיין בפירוש רב סעדיה גאון ז"ל למסכת כרכות (שיצא לאור ע"י תרש"א ווערשהיימר)

ופ' י" ע"ב ד"ח מקרעין לו.

הצופה, צד 204 :

דחוריהו סבירא להו קנה וחזר וקנה דברי
הכל אין צריך לברך כגון מאן דגאריס
מיפלוני ביש לו להודיעך כוחו דרי מאיר
.... לשוויה להא מותיבי להאי שמו....

גאוניקא, צד 275 :

דחוריהו סבירא להו קנה וחזר וקנה דברי
וכל אין צריך לברך ואיכא דגרסי בלשנא
בתרא מכלל דחוריהו סבירא להו קנה ויש
לו דברי הכל אין צריך לברך כגון מאן
דגרסי והאי דקא מיפלוני להודיעך כוחו דרי
מאיר וכל אימת דאמת לשוויה להא כותיבי
להאי שמעתתא.

הנה יש איפוא בדינו להמשיך ולהשלים עוד את פירושו רב האי גאון לברכות
דף ס' בערך דף א' חדר. על כן הנני נותן כזה את המשך מ"י הד"ר גנני
לכ"י שבידנו (למעלה צד 25) יחד את הדף אשר בספר ה"גאוניקא" והיו לבשר
אחד במקום אחר.

(המשך מפירוש הח"ג שבצד 26).

קשיא אי מיהוא הוא מברך אריכתא דרב יהודה ואו משמע שמע דאתא ליה
מישראל מברך הטוב והמטיב כמתניתין ומקשינן אחאי פירקא מאן דמשמע שמע דאתא
ליה מישראל לא אמרה ביה מתני' על הגשמים דיהא וננס בכלל [בשורות טובות]
ותנן על הבשורות טובות אומי [ברוך הטוב והמטיב והדרן פרקין אלא אידי ואידי
נחזין] מיהוא ואי אית ליה ארעא להיליה מברך הטוב והמטיב משום ארעיה ומברך
נמי על הגשמים בינה דרב יהודה כהדי עלמא ואו לית ארעא לדיליה כדרכ יהודה
בלחוד מברך. ומקשינן לפירוקין היכי אמרת דכי אית ליה ארעא מברך הטוב והמטיב
והתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומי ב"י יסח' והא נמי הכי מברך, ומפרקין
פירוק אחר אלא אידי ואידי תיתי מתניאית דאית ליה ארעא לדיליה ולא קשיא או
איכא אחרניא בהדיה מברך הטוב והמטיב ואי ליכא לאחרינא בהדיה מברך שחתיונו
ותניא קצרו של דבר הבין. בנה בית חדש קנה כלים חדשים אומי כדך שהחיונו
וקיימו חזיונא למכתביה לשמעתיא גופא בלשנא דקאי גרסי לה רבנן ואף על גב דלא
קא מיפירשא לפום גירסא אמ רב הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש
לו כיוצא בהן אין צריך לברך ו' יוחנן אמר אפילו יש לו כיוצא בהן צריך
לברך מיכלל דקנה וחזר וקנה [דברין] הכל צריך לברך. איכא דאמרי אמר רב הונא
לא שנו אלא שלא קנה כיוצא [א] בהן אבל קנה וחזר וקנה צריך לברך ו' יוחנן
אמר אפילו קנה וחזר וקנה צריך. לברך מותיבי בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו קנה כלים
חדשים ואין לו כיוצא בהן צריך לברך דברי ר' מאיר ר' יהודה אומי בין כך ובין כך צריך
בשלמא ללישנא קמא רב הונא ב"י מאיר ו' יוחנן כ"י יהודה, אלא ללישנא בתרא רב
הונא ב"י מאיר ר' יוחנן כמאן אמר לך ר' יוחנן היא הדין דאפילו בקנה וחזר וקנה נמי פליגי

והאי דקא מיפלגי ביש לו להודיעך כוחו דר' יהודה. ושובא עיינא בהדין גירסא ולא סליק
לה פירושא אליבא דפשאטא דהילכתא ואיכא נמי גירסא אחרינא דאיכא דג'סי מכלל

הצופה 204:

דתרויהו סבירא להו קנה וחור
וקנה דברי הכל אין צריך לברך ואיכא
מאן דגרים ... מיפלגי ביש לו להודיעך
כוחו דר' מאיר ... לשוויה להא מותיבי
להאי שם ...

דתרויהו סבירא להו קנה וחור
וקנה דברי הכל אין צריך לברך ואיכא
דגרסי בלשנא בתרא מכלל דתרויהו
סבירא להו קנה ויש לו דברי הכל אין
צריך לברך כגון מאן דגרסי והאי דקא
מיפלגי להודיעך כוחו דר' מאיר וכל אימת
דאיתיה לשוויה להא מותיבי להאי שמעתתא

לר' יוחנן ולמימר הוא מפריק לא קא סלי דע' שמעתא לדינא כל עיקר וכדמשוית ליה
לקושיא ולפירוקא לרב הונא סליקא לה שמעתא ולא קאים בה מידעס והבין חזינא
דמבעי לכנס בשלמא ללישנא קמא רב הונא כר' מאיר ור' יוחנן כר' יהודה אילא
ללישנא בתרא ר' יוחנן כר' מאיר רב הונא דא' כמאן אמ' לך רב הונא הוא הדין
דאבילו בקנה וחור וקנה נמי סליגי והאי דקא מיפלגי ביש לו להודיעך כוחו דר' יהודה
והבין פירושה בנה בית חדש או שקנה כלים חד' דתנן כיון שהח' קאמ' רב הונא הני
מילי בזמן שאין לו כיוצא בהן שהיה עד שקנה (נחזהלילה) וזהוה ליה? זמן ... ברכה
אבל אם יש לו כיוצא בהן לא יזמן..... לו עכשיו לפיכך אינו זמן ברכה ור'
יוחנן אמ' אפילו יש לו כיוצא בהן כיון שקנה (276) הרשים זמן הוא שמעון
ברכה ובהרץ עניאנא פלוגת דר' מאיר ור' יהודה ופירוש לישנא כתרא קאמ' רב הונא
כי חיבתיה מחנתיין ברכה כומן שהוא תחילת קנינו שהיה והגיע אליו אכל אם קנה
פעם ראשונה כיון שקנה פעם שנייה הרשים צריך לברך ומדקדקי רבנן בלשנא קמא
יש לו דאי היה סבירא ליה לר' מאיר שאם קנה פעם אחת באותן הכלים אף על פי
(שעכו מאו) (שעכשו צאו) מרשותו אין צריך לברך על השנים לא הוה צריך למימר
ואין לו כיוצא בהן אילא היה מניד כוחו שלמעמו ואומר אם קנה כיוצא בהן פעם
ראשונה אפילו עכשו אין צריך לברך וכדלא קאמ' הכי שמע מינה ר' מאיר מודה שאם
קנה וחור וקנה כיון שאין לו עכשיו כיוצא בהן צריך לברך.

ולפום הכין כיון דאיתמר לישנא בתרא פלוגתא לענין קנה וחור וקנה איכא לאקשוני
בשלמא ללישנא קמא רב הונא כר' מאיר דאמ' קנה ואין לו כיוצא בהן ור' יוחנן כר'
יהודה אילא ללישנא בתרא ר' יוחנן כר' יהודה דאמ' קנה וישנן לו וחור וקנה אחרי
כן צריך לברך רב הונא דאמ' כיון שקנה פעם אחת אין.

כ"א.

קרית.

בחסילת רבי נחמניה בן הקנה ביציאתו מביהמ"ד (ברכות כ"ה ב) המתפרשת בברייתא שבנמרא שם הנוסחא היא: "מורה אני לפניך וכו' ששמת חלקי מיושבי ביהמ"ד ולא שמת חלקי מיושבי קרנות". והתחילה מסיימת: שהם רצים לבאר שחת. ובנוסחאות של תחילת המשנה ושל סיום הגמ' בנוסח "הרן עלך" נוסף עוד עיו המקרא המתאים להנוסח של "והם רצים לבאר שחת" שנאמר ואתה אי תורידם לבאר שהת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך. והדבר תמוה מאד שלא מצינו עוד בשום מקום שיתחמו ליושבי קרנות במדה של איבה כ"כ גדולה, עד כדי לקללם. ובסנהדרין ג', א' פירש"י: יושבי קרנות, תגרי'ן שאין בקיאי'ן בטוב דינן ובכ"ס"ב א': תקנו קרית בממחה בשבת משום יושבי קרנות, פירש"י: יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קדיין בשני ובחמישי, תקן בניניהו קריאה יתירה. והיחזק איסור שאנשים כאלה יקללו אותם חז"ל ויקבעו בעדם תפילה במטבע של קללה? הלא כל דבם בקודש הוא ההיפך מה, ומינלא באמרייהו הרבנן דיבנה אני בריה וחבירי בריה (ברכות י"ז, א') ופירש"י אני העוסק בתורה בריה אני, וכן חברי עם הארץ בריה הוא, ועיו סיימו שם: אחד המדינה ואחד הממערב ובלבד שיכוין לבו לשמים ועין בחבורה זו, ע"פ 64 ובזעיר 2 שם, ובזל"ץ דף צ"ד ב' שלחו מתם ליבעי רחמי אתכליא על עליא (ועין פירש"י בריה עלין) ואין מקום לקרות את יושבי קרנות בכלל, שהדבה מהם הם הם אנשים חמ"מים וישרים, בשם אנשי דמים ומרמה ואדרכא אנו הייבים להתחלל בעדם ולברכם, וק"ו שחלילה לנו לקללם.

אך נראה הרברים שנשתרבה כאן טעות סופר עתיקה ונתאזרחת בכל הספרים בנמרא, ובנוסחאות של התחילה המודפסות בספרי המשנה עפ"י התוס' ז"ל ובסיומי הסככות בתוך ההדפן. אך הנוסחא האמיתית היתה כתיבה בספרים בריה מיושבי קרית ועל גבי הדין היה קו מעוקס קצת, לסמן שהוא ראשי תיבות, ושעה הסופר הקדמון ולא הבין מהו "קרית" וחשב שהקו העקום שעל המלה קרית היא גוף תלויה והבנים אותה בתוך השורה ויצאה לו "קרנות" שהיתה ידועה להמעתיק ממקומות אחרים בנגוד לחי, אבל באמת המלה קרית היא רית של קרקסאות ותאטרות, כלומר ששמת חלקי מיושבי ביהמ"ד לעסוק בתורה ולא שמת חלקי מיושבי קרקסאות ותאטריאות שאלה היושבים במושב. לצ"ס הם ההיפך הגמור מיושבי ביהמ"ד העוסקים בתורה יכ"ש בתהלים: אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובדרך חסאים לא עמד ובמושב לצ"ס לא ישב כי אם בתורה די חפצו, וכדאמרין בעיו י"ח ב"י אין הולכים לסיפאות ולקרקסאות מפני שמזבלין שם לעזו דברי ד"מ, וחכ"א מקום שמזבלין אסור

משום השר ע"ו ומקום שאין מזבלין שם אסור משים מושב לצים, ובפידת הגירסא היא לתיאטריות בתי"ו, במקום לטריטיות שבגירסא דידן, ושם מפרש הש"ס ג"כ את פרטי עניני מושב הלצים ישהם האצטרינין והברקום, והנחשים, והחברין, בוקין ומקין, לולין, בלורין, וסגורין. ופירש"י: כולם מיני ליצנים הם. ובג"י הר"ח, וכו'. בהגהות הב"ה: אין הולכין לאצטרינין מפני שהן יושבי דמים, ועל ברקום יש מי שמתיר שם מפני ישוב מדינה. ונסקין, כשאנו מתחשב עמהן (וע"י פירש"י שם ד"ה שלא). עכ"פ רואים אנהנו שבכלל מושבי הצים הללו שבכללם נכללו תיאטריות וקרקסאות היו ענינם של ישיבת דמים ע"י האצטרינין וענינם של מדיניות ופוליטיקה של רומי שהיתה מבוזקת בשקר ומרמה ועליהם נאמר באמת: והם יורדים לבאר שחת והם אנשי דמים ומרמה, אשר לא יצאו ימיהן, ששפים בשפיות דמים במלחמת השחוק שלהם ובמלחמת ממש האמברים את העולם, בניגוד לדרכי החיים של תיחיק המקימת את העולם ומביאה לו שלום וברכה.

ועד כמה הרבנים מכריזים שהנוסחא האמיתית היא: ולא שמת חלקי מיושבי קרקסאות ותיאטריות תיכיה נוסחת הירושלמי כאן: ששמת חלקי מיושבי ביהמ"ד ובתי כנסיות ולא שמת חלקי בתי תרניות ובתי קרקסיות שאני עמל והם עמלים אני שוקד והם שוקדין, אני עמל לידש גן עדן והן עמלין לבאר שחת, שנאמר כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת (ומצוה לתקן).

אברהם יצחק הכהן קוק

מלואים.

לצד 2—1. תשובה זו נדפסה גם בהדפסון J, Q, R, VI, צד 4-223. יקובה לזו הובאה גם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד' פראג ס"ו תת"י בשם רב יהודה איגאון (הערת הרב י. אפק). לצד 5 העתקה מהקטע הזה נתן לי בסובו הר"ר א. מרדשטיין בלונדון השו"תו אח"כ עם הכ"י גוסו באוכספורד. שם שר זה 6 טעות הדפוס: „בה וצ"ל: ב ה ו. ושורה 8 צ"ל: דעיקר ברכה לצד 8 שורה 9: אולי היא השאלה-התשובה שהובאה בעדך, ערך „לשון". שם סוף הערה 11 נשמט. ושע"צ דף פ"ח ע"א ס"י י"ט. לצד 9 שורה 15 טעות-הדפוס „מסוכריא. וצ"ל: „מסוכריא. בבי"ת. וכן הוא בערך ובמחזור ויטרי צד 136. וע"ד ענין „מסוכריא" עיין גמ"מ ס"י ע"ט. לצד 10 הערה 5: הראיה היותר גדולה היא מלשון ס' העתים: ו ה כ י א מ ד ין מה עובדה כלשון הגאון (הערת ידידי הד"ר י"נ עפשטיין). לצד 13 שורה 11, צ"ל: ואפילו ר' יוסי בר חנינין מודה. אך בג"י אין המקף.

לצד 14 שורה 10. אותו הלשון הוא גם בפירוש ר"ח שנדפס בתהבמוני א' צד 40, שורה 14/15 (ר"ד י"ג ע"ש שטיין). לצד 19 שורה 2 צ"ל: 18 (ולא 12). לצד 21. רב האי גאון שגה בפירוש, דשאביט, שאין פירושו מלשון שבט. אך "שאביט" בינוני הוא ופירושו בסורית, "פורה" (ע"ן לאו בספר היובל לר"ד הופמן ד"ל, 188). והוא גם פירוש כוכבא ד צ א ר י" (— דצרי ב' ארמי), כוכב הפורה. ונמצא הרבה בסנדרעית אצל כוכב: כוכבא צרא בה (צרא בה) ביאחד (ביהודה) כוכבא צרא בה בעורא של אם (דראשיא דמלאכיא, 67 שורה 10—9. והשווה לידוברסקי שם כח"ב 76 הערה 4). וכן בסדרא רבא ועוד. בסורית, "צרא" ע בר, צרא ונתח, צרא עבר באורהא (אורהא שפ"ז) ובעיז ל"א: ד צ ר י ואהי. וכוכב ינקן בערביח: הפוהת והולך (הערה ד"ר י"ג ע"ש שטיין). לצד 35 הערה 5 צ"ל: וכן בהראיה

צד 40 הערה 2 צ"ל: ע' XIII שורה 31 (בראבי"ה ג"כ טעות דפוס). וע"ן גם מה שכתבתי במ"ע R. E. J. 1921 ע' 40 (ע"ש שטיין).

צד 41 הערה 4, צ"ל: "בסמטא" וע"ן מש"כ ב' הגאונים ע' 31 הערה 16 (הג"ל). לצד 44 שורה 1 צ"ל מעיקר [ש]ר' הנכנס בכנסת. שורה 2 צ"ל: וצ"ר [לצאת, לצד 62 בפירושי הרשב"א. במכונת-הדפוס נפלה הו"ו מן, להן. והמכונן הכנים נזין במקום הוא' וצ"ל: "להן. והרשב"א כנראה העתיק רק לפי הענין את דברי רה"ג לתלמידיו: "וידוע לכם" לאמר: "ושמיע להו".

לצד 61 בתה"א להרמב"ן דפוס וויניציאה הגירסא הנכונה אך ברפוס וורשא נשתנתה. צד 62 בתה"א שורה 10 צ"ל: "ד א ס ת נ י"ס וגם זה נתקלקל ברפוס. אך מה שבשנים כך הוא בכ"י. וכן שורה 18 צ"ל: דילי (— דילמא) מראובן. וכן גם בצד 63 שורה 3: דילי, מרחל.

צד 66 בפירוש קדמון. לפי דעת ידידי הדיר י"ג ע"ש שטיין הכל שייך לנזק הפירוש והוא מאוחר לדייק, ואין כאן גליונות, והגליון היחיד אינו פירוש כי אם ציון (ע"ן בסמוך). צד 68 שורה 7 צ"ל: לה אסנאן. שם שורה 16; וצווארה ר"ה הכי: וצ"ה ר"ה כן. ו"שינים" הסמוך שייך לצד השנים של הצ"ה אשר על הגליון שם, כמו משרק, או מנהר. הגליון שייך לפי ובקנה' וצ"ל בו: ססרה אלמפאסרן פי אכרא — סימוניא דאנמא פירשו המפרש בסוף ההלכה (שי"ג ב, פצל" כאן, הלכה, משנה (דעת ידידי הג"ל. אך בנזק הכי אי אפשר לקרוא בשו"א אל מ פ א ס ר).

לצד 69. תשובה מרשיג. ע"ן בתשה"ג חמדה גנוזה ס' קמ"א. צד 71 שורה 5 מלמטה צ"ל בה ד א תקנתא.

לצד 89 הרוז ב' נתקלקל במכונת הדפוס, וצ"ל בצאת עם שמו בו מחוסן. שם שורה 8 צ"ל בעשירי נלה.

הוצאת „גנזי קדם“ בארץ-ישראל

גנזי-קדם

מאסף מדעי

לתקופת הנאונים

ספר שני

ערוך על-ידי

ד"ר. בנימין מנשה לוין

חיפה (א"י), אלול תרפ"ג

נדפס על-ידי איטצקאווסקי, ברלין.

התקן

צד	
1—3	א. תשובות רב חיי בר נחשון ראש מתיבה
3—4	ורב מנחם ראש ישיבת גאון יעקב
4—11	ב. פירוש קדמון למסכת הולין
11—13	ג. פירוש רבנו חננאל לברכות
13—15	ד. פירוש רבנו חננאל לבבא בתרא
16—18	ה. שער בדיקת הבשר מן החלב וכן הנודין משערי הגאון רבי שמואל בן חפני ז"ל
18—19	ו. שלש תשובות לרב האי גאון
19—21	ז. מכתב מהגאון ר' שמואל בן חפני
21—21	ותשובת רב האי גאון
21—23	ח. (א) פירוש רב האי גאון לברכות
23—25	(ב) פירוש רב האי גאון לברכות
25—26	(ג) נוסחה חדשה מפירוש רב האי גאון לברכות
26—29	ט. הלכות קטנות לרב יהודאי גאון
30—33	י. פירוש „גאון“ לכתובות
33—35	יא. כתאב ראש הישיבה אלפונסי ז"ל
35—38	יב. פירוש ר"ח, או פירוש גאון לסנהדרין
38—42	יג. שני דפים מ„בעל מתיבות“
43—44	יד. רשימה מתשובות הגאונים
44—45	טו. פירוש רב האי גאון לשבת
46—48	טז. קדיש עתיק מימי הגאונים
48—48	יז. מסרה למסכת שבת
49—49	יח. אגדה י"ש רב שרירא גאון
50—50	נוספות

תשובות רב חיי בר נחשון ראש מתיבה ורב מנחם ראש ישיבת גאון יעקב.

כאלול תרפ"ב מצאתי בתוך כרך גדול כ"הכתוב על קלף בְּתוּמָתָן בְּרוּמָא (Vat. Ebr. 299) שלשה עמודים מתשובות הגאונים: חיי בר נחשון ראש מתיבה ומנחם ראש ישיבת גאון יעקב, האחד בסורא והשני בפומבדיתא. והוא אותו הכ"י שעליו כתב ברטולוקי "שנמצא כ"י בנאמיקאנו שאלות על כמה מסכתות בתלמוד מר' חיי בר נחשון ראש מתיבתא בנהרדעא". והעיר עליו רש"י (בהקדמתו לתשובות גאונים קדמונים" מ' סע"א) לאמר: "... אך מלת בנהרדעא בשבט סוכת שער הספר, כי רב נחשון היה בסורא וישיבת נהרדעא לא היתה עוד בעולם". והנה זכינו לראות בעינינו בכ"י, כי אמנם מלת "בנהרדעא" לא היתה מעולם כתובה בגוף של הכ"י, ורק ברמיונו של ברטולוקי נבראת. ולעומת זה לא הזכיר את רב מנחם ראש ישיבת גאון יעקב. ואמנם לא אל פְּנִים הכ"י היו עיניו, כי אם אל פניו וראה רשום על מצחו של העמוד הראשון משלשת העמודים: חיי בר נחשון ראש מתיבה ותקן והוסיף עליו: "מתיבתא בנהרדעא" כיר למדנותו המובה עליו.

הנה השם חיי ויהי (מקוצר מן חייא = חיים) אחד הוא אצל הסופרים (ראה שיר השחר הר"ל א' צד 34/5 ובכורי העתים תקצ"ד 85 והרכבי בהערות ותקונים לתשובות הגאונים צד 356 בהערה 81). והוא רב תי בר נחשון גאון שנזכר בתוס' ע"ז נ"ח ע"ב ד"ה "כתב" ותשובה הראשונה שלפנינו כאן היא אותה התשובה שהובאה שם: כתב הר"י א"ו (ר' יצחק בעל אור זרוע) ... ורזקא שלא נתכין — העובר כוכבים — ליוגע כדי להכעיס לישראל ולהפסידו. אבל אי חזינן לדעתיה דעובר כוכבים שנוגע ביוני של ישראל כדי להכעיס ולהפסידו שהוא שרי אפילו בשתייה דדו"ג לא גזר רבנן (הויכא) דזק ליה העובר כוכבים החפץ לבור כדי להכעיס ואפילו אויל מיוגה ומיניה כגון שתפס בו מותר בשתייה). וכן איתא בתשובת רב חיי בר נחשון גאון ובפסיקי ריב"א וכן סוכת (צ"ל: סוכה) חסוגיא קרוב הדבר בעיני דאפילו אם נגע העובר כוכבים בידו להכעיס מותר בשתייה" (ועיין א"ו ע"ז ס"ו רכ"ג ושם ישנם שנויים וחסר "תי בר").

ולפי דרכנו למדנו איפוא כי בטעות נכנסה ביחוד תשובה זו בין "הלכות קצובות דר' יהודאי" שהעתיק מילרל בקוגרס: Achter Bericht der Lehranstalt in Berlin וששמטן כגון מצד שמאל לתשובות רב האי בר נחשון שבכ"י.

וסתוך הלשונות המתדמות בתשובות אלו: ולא היתרנו דבר זה אלא "... ולא כתבנו לכם שאילה זו ששאלתם אלא" (תשובה א'); ומה שפירשנו לכם לא פירשנו אלא" ... (תשובה ג'). וכן משמוש מלת "אבל" הסצוי כמה פעמים בכל שלשת התשובות יש להחליט שגם שאר התשובות כמו הראשונה מיוחסות כאן בצדק לרב חיי בר נחשון ואין בהן מלשוננו של רב יהודאי גאון ואין מהלכות הקצובות כלל. ואולם ששלש התשובות הבאות אח"כ ורשום עליהן: "רב מנחם" ... אין ליחס באסת לרב מנחם" כי אם הראשונה שרשום עליה שמו. והשאר הן רשומות כבר במקומות אחרים על שם גאונים אחרים. ובהסתמך להשד"ג נרשמו ע"י מיללער על שם רב מנחם רק שתיים שלוש תשובות (השלישית מסופקת: למר רב מנחם, ואית דאמרי לה משום מר רב נפרנאי — ס' העתים צד 182).

(Vat. Ebr. 299)

הלכות קצוות דר' יהודאי.

VI. וישראל השוחה יין בבית
ונכנס עליו הגוי והכנים ידו או [בקנקנו
או באצבעו] [אצבעו בקנקנו] כדי לאוכרו
לישראל.

כן ראינו שאינו בו [מנעולו גוים
ולא] ממנע גוי ומותר לישראל לשחות.
לא היתה דבר זה אלא להכניסו
ולאוכרו לישראל. אבל אם נגע הגוי
מאליו שלא להכניס אסור לישראל
לשתות ולא למכור אותו לגוים.

ואם באו גויאסות של גוים לכסרי ישראל ושללו ובזזו את הכל ומצאו דנות
הכיות מליאות יין ושתי אותו הגוים ושפכו ושכרו ונשאר באותן הכתים הכיות מהן
מליאות ומהן הציץ אותו היין מותר הוא לשתות לישראל אם באו על עסקי נפשות.
אבל אם באו אותן הגוים על עסק תבטיין ועל עסקי דבר אחר אסור לישראל לשתות
ולא ליהנות ממנו מפני שהוא יין נכך נטור. ולא כתבנו לכס שאילה זו ששאלתם
אלא לפי שמצינו שהתורה חסה על ממזגם של ישראל, וכן היל.

2 ושש' ישראל שקדש עליו כולו.

VII. ישראל שקדש עליו את
השבת בדרך רחוקה או קרובה ואין
עמו פת מותר לישראל לאכול מאותו
פת [ש'] [ולשחות מן הכוס] מאי
מנע' וקרית [וקראת] לשבת עונג.
עונג אתה עושה ממנו ואין אתה עושה
ממנו עינוי. אבל אסור ליש' לומר
לגוי אפה לחם מה שאוכל והביא לי
מים מה שאשתה אבל אם הביא
הגוי בעצמו בשביל בכור השבת
מותר. ואם אותו האיש הנהיג עצמו
שלא לאכול פת גוים אסור לו לאכול
ממנו אבל בשבת מותר מפני ששבת
קריו עונג.

VIII. וישראל שהוא בדרך ופגע

בו שבת ומתירא בנפשו מן הליססין
אם אותן ליססין באו על עסקי נפשות
מותר לחלל את השבת שכן אמרו
הכמים חלל עליו שבת אחד כדי
שישמור שבתות הרבה ואם היתה לו
בהמה רכוב לה רכיבה יפה מרגילה
בשבת שרכובה מיני עונג ורגילה

ה'י בר' לה'שון רא'ש מתיבה.

1 וששאלתם ישראל השוחה יין בביתו ונכנס עליו
גוי והכנים ידו בכוסו או בקנקנו או באצבעו נגע בהן
כדי לאסור לישראל.

ראינו אנו שאין בה ניעולי גוים ולא מנע גוי
ומותר לשתות לישראל. ולא היתרנו דבר זה
אילא כיון שבא אותו הגוי להכניס ולאסור לישראל.
אבל אם נגע בהן הגוי מאליו שלא להכניס אסור
לישראל לשתות ממנו ולא למכור אותו לגוים.

ואם באו גויאסות של גוים לכסרי ישראל ושללו ובזזו את הכל ומצאו דנות
הכיות מליאות יין ושתי אותו הגוים ושפכו ושכרו ונשאר באותן הכתים הכיות מהן
מליאות ומהן הציץ אותו היין מותר הוא לשתות לישראל אם באו על עסקי נפשות.
אבל אם באו אותן הגוים על עסק תבטיין ועל עסקי דבר אחר אסור לישראל לשתות
ולא ליהנות ממנו מפני שהוא יין נכך נטור. ולא כתבנו לכס שאילה זו ששאלתם
אלא לפי שמצינו שהתורה חסה על ממזגם של ישראל, וכן היל.

2 ושש' ישראל שקדש עליו את השבת בדרך
רחוקה או בדרך קרובה ואין עמו פת ולא מים ומצא
ישם גוים שאופין פת בשבת ומביאין מים מותר
לישראל לאכול מן אותו הפת ולשחות מן המים מאי
מנע' דכתי' וקראת לשבת עונג. עונג אתה עושה
ממנו ואין אתה עושה עינוי. אבל אסור לישראל
לומר לגוי אופה לי לחם מה שנאכל והביא לי מים
מה שנשתה. אבל אם הביא מים לעצמו ואפה לחם
לעצמו מותר לישראל לאכול ולשתות ממנו כדי שלא
לענות את עצמו בשביל בכור שבת ששבת קריו
עונג. ואם אותו האיש הנהיג את עצמו מלאכול פת
של גוים אסור לו לאכול ממנו אבל בשבת מותר
מפני ששבת נקרא עונג דכתי' וקראת לשבת עונג.

3 וישראל שהוא בדרך ופגע בו שבת ומתירא בנפשו
מן ליססין אם אותן הליססין באו על עסקי נפשות
מותר לישראל לחלל את השבת שכן אמרו חכמי'
חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה
והוא יחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה
ואם היה לו בהמה לרכוב עליה רכיבה יפה
מרגילה בשבת שרכיבה מן מיני עונג ורגילה

(1) דומה לענין השוכה זו היא התשובה בתשובה ליק סי' צ"ז ע"ש.

מיני עיניו (ומלקין ועונשין אותו) כמו שאמרו חכמים.

ומה שפירשנו לכם לא פירשנו אלא שלא שמע [ששמע] שיש ליסמין בדרך ועשה זה שלא בכונה לכן יש לו כפרה אבל אם עשה דבר זה במזיד וחלל את השבת מחרימין אותו בשמו הקהל [בקהל] לראות ישראל אחרים ומקין [ומלקין] אותו שלש מלקות כפי מצינו לא יסיפו [לא יוסיף] נגזי.

מן מיני עיניו הוא ומלקין ועונשין אותו כמו שאמרו חכמים.

ומה שפירשנו לכם לא פירשנו אלא בזה שלא שמע אותו האיש שיש ליסמין בדרך ועשה דבר זה בשוגג יש לו כפרה וריצוי אבל אם עשה דבר זה במזיד וחלל שבת במזיד מחרימין אותו בקהל בשמו כפי לרבות ישר' אחרים ומכין אותו שלש⁽¹⁾ מלקות מאי מע' ולא יסיפו לעשות עוד כדבר הרע ונז'.

מנהג ראש ישיבת גאון יעקב חימוד אדוננו יוסף ראש ישיבת גאון יעקב.

I. וישא' נישלו כליות או שנישלה אחת מהן הלכה מאי. כי דאמור⁽²⁾ רבנן אמ' רביש בר פפא משמיה דרב לקחה כוליה אחת מרסה דוקא דישנה במקומה ולקחה אבל נישלה כשירה השתא נישלו שתי כשירה כמה ששנינו⁽³⁾ נישלו כליות נישל המוחל כשירה נישלה אחת מהן לא כל שכן כשירה ואילו לא היה להמה מעיקרא אלא כוליה אחת לא היתה כשירה כמה ששנינו⁽⁴⁾ ואח שתי הכליות ולא בעל כוליה אחת ולא בעל שלוש כליות הא למדנו שבעלת שלש כליות כוליה⁽⁵⁾ הילכך אם אין לה כליות כל עיקר ואם יש לה אחת או שלוש כשירה.

II. קטנה⁽⁶⁾ שנחארסה ולא מיאנה וכי קא עיילא בנערות אינמי בנערות אינמיבא לאהרינא מאי דעביד עבדא או דיל' הדרא לבעלה קמא וצריכא גס מן בתרא אי לא. הכי אמור רבנן⁽⁷⁾ קמנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונשאת רב אמ' אין צריכא גס משיני ושמואל אמ' צריכא גס משיני והיל' כרב דכל היכי דפליגי רב ושמו' באיסורי הלכה כרב בין לקולא ובין לחומרא.

III. שני אחין נשואין שתי נכריות והיו לו לאחר מהן בנים ושתי נכריות ואחר כך מת אחת מהן היא איתתיה בעיא יבום או לא.

⁽¹⁾ כנראה שצ"ל: שלש עשרה (ונשתבש מ"ג—ג') שהוא השליש הראשון מארבעים חסר אחת. "מכות הראויות להשתלש" (עיין איי הים לשע"ת סי' טו). או שהכונה שלש פעמים מלקות: "ומתחיל שליח ב"ד להכות על צד הימני שלש עשרה והמונה מונה ופוסקין... וחזור ומכהו י"ג אחרות על צד שמאלי והמונה מונה ופוסקין... וחזור ומכהו י"ג אחרות על גבו" (תגית סי' ת"ט, צד 284).

⁽²⁾ חולין נ"ה סע"א. ⁽³⁾ שם נ"ד ע"א. ⁽⁴⁾ בכורות ל"ט ע"א. ⁽⁵⁾ אולי צ"ל להסיף מה שכתב בפרס () ובמעשה הנאונים סי' צ"ד (צד 95): "מדפסל רחמנא לגבי גבות מכלל דלהדיוט שרי". אבל בסי' קכ"א שם כתוב להסיף.

⁽⁶⁾ חסאלה היא אות באות בתשובות גמרים סי' צ"ז. "לרב עמרם". ומתשובתה הארוכה שם תמצא כחציתה השניה בקהלת-שלמה סי' ל"ז (ונעלם הדבר לפי שעה מהמבול שם). ופסקי פסקי בשע"צ סי' נ"ה. ובמשניות אחרים וקצרים בשע"צ דף ב' עמוד ב. סי' ט"ז ודף ח' עמוד ב' סי' מ"ב. ונס בדף ו' ע"א סי' ל"ח ול"ט. ⁽⁷⁾ יבמות ק"ט סע"ב.

כך הוהיר הכתוב כי ישנו אחים יחדיו כול' ופירשו חכמ' (1) למה כת' בו כי ישנו ולא כת' כי יהיו אמ' רב יהודה אחין שהיתה להן ישיבה בעו' פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו של אחיו, כיצד? כגון יעקב יש לו בן ושמו ראובן נשא ראובן אשה ומת ראוי בלא זרע, אחר מיתתו של ראובן נולד לו ליעקב בן ששמו שמעון כיון ששמעון זה לא ראה את ראובן בעולם הזה ולא ישב עמו לא חולץ שמעון לאשת ראובן ולא מיכם אותה והאחין שאמר הכתוב מן האב אבל לא מן האם דנמרינן אחוה מבני יעקב נא' כאן כי ישנו אחים ונא' להלן שנים עשר ענבירך אחים אנחנו, ואמרינן יחיו המזוהרין בנחלה פרט לאחין מן האב, וכל בן ישראל' שהיו לו כמה בנים ובעת ומתו בחייו ולא העמידו זרע בעולם ומת בלא שום זרע ויש לו אחין מאביו שראו את אשתו מתיבמת או חולצת ואם מת ולא הניח זרע והניח אשתו מעוברת וילדה אחר מיתת בעלה ונתקיים החולד שלשים יום ומת החולד אמו וכל נשים של מת פטורות מן החליצה וכן הדין ואם הניח ישר' אשתו מעוברת וילדה אחר מיתת בעלד ולא נתקיים אותו ולד שלשים יום אשתו חולצת ולא מתיבמת.

(1) יבמות י"ז ע"ב.

ב.

פירוש קדמון למסכת חולין.

לפני שנתים מצאתי בתוך כ"י באונספורד (2648 Ms. Heb. d. 46.) קונטרס בן ארבעה דפים (בתבנית שמינית וכתב רבני-סורי) פרוש קדמון למסכת חולין י"ד—ט"ז ע"ב: חסר מלפניו ומאחוריו והדפסתיו ב"גנזי קדם" הראשון (צד 69—68). בסגנונו ובחזקתו הבהירה אף בגרסאותיו השונות והנכונות נדמה לי כפרוש גאון קדמון שנכנסו לתוכו מלבד "כתאב אלהאי" (ספר המאסף לרב האי גאון) עוד פירושים שונים מרבנו חננאל (בערבית ועברית), רבנו יצחק הרב בניז ותר"ף. אך ידירי ד"ר י. ב. עפשטיין הכריע שכל הפרוש מאוחר הוא לתר"ף (גנזיקדם א', צד 110 בתערה לצד 66). והנה לפני שנת קבלתי תמונות פוטוגרפיות מוכך כ"י אחר באונספורד (Ms. Heb. e. 74.) וכתובן קונטרס גם הוא בן ארבעה דפים (128—125). ולחמנוני גם לשמחתי ראה זה מצאתי כי זה הקונטרס השני אחיו של הקונטרס הראשון. הוא ובי הוא בן י"ג הל' קים נפרדים שנעקרו או שנפררו מלפניו של הקונטרס הראשון ומלא תרי"ג שני הדפים הראשונים מתאחים וחולכים כאחד בסופם עם ראש הקונטרס הראשון ושני הדפים האחרונים עם סופו. ויחד כולם כאחד שסוגה דפים הם דומים זה לזה הן בתבנית הכתב והן במספר השורות, כ"א שורה בכל עמוד. והפירוש לחולין הוא מר"י—ט"ז ע"ב. מתוך כלל הפירוש כולו נראה אמנם בעליל, כי גם גופו מאוחר הוא לתר"ף. אך הפירושים השונים שנתגלו לנו מתוך חלקי הקונטרס תודש גם הם מןמסופים לו תשיבות יתירה. ביחוד מן השם תוא: "פירוש רבנו נסים" לחולין. בו נמסר כאן גם פירוש רב האי גאון למלת "מחל" ושוחת (עין לקטן 5 תערה 1) הפרוש הזה נמסר לנו גם מרבנו נתן בעל הערוך (ערך "חל") ונמצא סתם גם בפירוש של רבנו משה בן מר רב אנקלונימוס מאיטליא (עין תולדות רש"י צד 9 בהערה). והפירוש שבדי עריכת פ' במיית גפנה, שאלו הוא מפירוש הגאונים למתורות (עין בהערה שם).

רבנו יצחק הרב כנזי הנזכר כאן גם הוא חבר פרוש למסכת הולין (J. Q. R. XIII, 55, no. 84; 85) והיה רופא (לקומי קדמוניות נספחים 116). סימן ישע צד נ"ב ונספחים 122; 125) ופרשן. וחבר גם פרוש על נביאים ראשונים (ענין רשימת כ"י אוכספורד ח"ב, צד 21). "ביתו" היה ידוע בדמשק ושם אנו מוצאים אחד ממצאיו צאצאיו ששמו בשמו: השר הנכבד המלמד בישראל מרורי יצחק הכהן בן ר' יונה הכהן הנודעים בבית כנזי בדמשק.

(Ms. Heb. e. 74; d. 46.)

[דף 125a] לן התם בהי מיניה ניהא ליה ולפיכך שאני בא חכם למזרח עירובו למזרח משני חכמי שבאו לכאן ולכאן דאילו ברישא כבד בא חכם מקודם שיערב ונתברר הדבר טבעו יום ואינו תלוי ברצונו ובסופה שהדבר תלוי בדעתו וברצונו ולא נתבררה לנו מאתמול קסבר ר' יהודה שאין ברירה ולא מהני ליה תנאיה למאי דתאני אוי וקאמ' רב כי משנתנו ששנינו בה לר' יהודה שניהם רבותיו למקום שירצה ילך דאלמא אית ליה לר' יהודה ברירה ליתא ודחויא היא מיהא דתאני דלית ליה לר' יהודה ברירה. והקשינו למה אמ' רב כי משנתנו תרחא מפני משנת אוי אדרבה על משנתנו ראוי לסמוך ותידחה הא דאוי מפני משנתנו. והישבנו לא סל' דע' כי זו המשנה דאוי דלית ל' לר' יהודה ברירה יש משנה אחרת דמסייעא ליה ששנינו בה דלית ליה לר' יהודה ברירה. וכיון דקתי אחרית לר' יהודה דמסייעא להא דתאני אין אירחיא משנתנו שהוא אחת מפני השתים. ואיזו היא המשנה האחרת שמסייעא לדאוי היא השנויה בתוספתא דרמאי בספק עם הארץ שאמר לתבר קח לי אגורת ירק והוא פרק שמיני הלוקה יין מן הכותים פ' הכותים חשוורין הן ואין מוציאין תרומה ומעשר לפיכך מי [דף 125b] שקנה מהן מאה לוגין יין ורצה לשותות מהן ואין לו כלים להפריש בהן תרומה ומעשרות אומ' שני לוגין שני (= שאני) עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה שאני עתיד להפריש אחריהן הרי הן מעשר ראשון ותשעה שאפדיש אחריהן מעשר שני ומיחל ושותה דברי ר' מאיר. ופריש אדוננו האיי נאון ז"ל מוחל ושותה יקטע וישרב מת"ל סבאך מהול במים דקסבר ר' מאיר מאי דקא מפריש לקמיה הוי תרומה ומעשר ונתברר עכשו כי הוא שהיה תרומה ומעשר מעיקרא ומה שכבר שתה דבר מתוקן שתה ומותר היה אלמא יש ברירה. ור' יהודה ור' שמעון אוסרין זה היין בשתייה עד שיפדיש תרומה ומעשרות דקסברי אין ברירה ומאי דקא שאתי מכל הוא דהא לא נתברר לנו התרומה והמעשרות שבו ולא הופרשו ולפיכך אסורין. וכיון שמצינו משנה אחרת דקסבר ר' יהודה אין ברירה והיא מסייעת למשנת אוי קאמ' רב ליתא למתניתין אלא דהוין משנתנו מפניהם. וזו הבריתא ישנה נמי שנויה במשנתנו בסוף מסכת דמאי אלא מיהו סתם נשנית ולא הוזכרה בה חלוקה ובתוספתא הוא שהוזכרה חלוקת ר' מאיר עם ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון. עד כאן פירושיה [דף 126a] דרבינו נסים ז"ל: ופריש חד מרבואתא ז"ל ואמ' אין אדם מתנה על שני דברים כאחד כשהוא מניה שני עירובין אחד למזרח ואחד למערב לא יאמר אם בא חכם לכאן ולכאן למקום שארצה אלך משום דאין ברירה דאמרינן לא סמכה דעתיה בשעת קניית עירוב להאוי חכם ההשתא בעי למיל והוין בה מאי שנא לכאן ולכאן דלא דאין ברירה מזה ומערב נמי אין ברירה דאם כן חכם שבא למזרח אמאי מצי אזיל גביה הא לא סמכה דעתיה

(1) ענין ערוך ערך "הל" א' ומה שכתבנו בתולדות רב שירא גאון צד 9.

בשעת קניית עירוב דהא"י עירוב במזרח. ואמ' ר' יוסי לעולם אין ברירה והכא אמאי עירובו עירוב מסני שכבר בא חכם מבעור יום לאחר שעירב בין השמשות שהוא שעת קניית עירוב סמכה דעתיה למיזל גביה אבל לבאן ולבאן אף על גב דבא מערב שבת כיון דלא סמכא דעתיה מאיתמל לגבי חד מיניהו כגון דאמ' לאויה מהן שארצה אלך למחר לא הוי ברור והולכך לא הוי עירוב. והדרינן ותרצינן אלא אמ' רב יוסף ר' יהודה רכלים דתנן במסכתא דשבת פרק כל הכלים: כל הכלים הניטלין בשבת שבריהן ניטלין ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה בעלמא ואף על פי שאינה מלאכתן. שכרי עריבה ס' במיית גפנה⁽¹⁾: לכמות בהן את התבית שאין זה מעין מלאכת העריכה [דף 126b] ושברי זכוכית לכמות בהן את פי הפך ר' יהודה אומ' ובלבד שיהו עושין מעין מלאכתן שברי עריבה לצוק לחוכן מקפה פיר' מרק שלפולין והוא גריסין. ושברי זכוכית לצוק לחוכן שטן מעין מלאכתן אין מעין מלאכה אחרת לא אלמא כיון דלא איתכין מאיתמל להא מלאכה אסיר שהרי לא נשתברו אלא היום הכא נמי גבי שחיטה בשבת כיון דלא איתכין מאיתמל אסירא. אמ' ליה אביי מי דאמי החם מעיקרא כלי והשתא שכר כלי והוה ליה נולד ואסיר הכא מעיקרא גבי כהמה ששחטה בשבת אוכלא ולבסוף אוכלא מירו אוכלא דאיפרת הוא שנפרד אבר מאבר ושמענא ליה לר' יהודה דאמ' אוכלא דאיפרת שפיר דאמי דתנן אין סוחפין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין ר' יהודה אומ' אם לאוכלין היוצא מהן מותר דאוכלא דאיפרת הוא ואם למשקין היוצא מהן אסור, ודחינן להא דאביי ואמרין לאו איתמר עלה אמ' רב יהודה אמ' שמואל מודה ר' יהודה לחכמי בסלי זיתים וענבים דכיון דלסחיטה קימי יהיב דעתיה ולאן אוכלא דאיפרת הוא הכא נמי כיון דלסחיטה קימי יהיב דעתיה ולעולם משנתנו ר' יהודה רכלים היא כדאמרין, ואהדר אביי לדחויי ואמ' הא דמוקמין מתניתין בר' יהודה רכלים מירי הוא [דף 102 ע"א] מעמא אלא לרב דאמרין בתחלת זה ההלכה אמ' רב הונא דרש חייה בריה דרב משמיה דרב אסורה באכילה ליומה כול' הא אמ' רב חלוק היה ר' יהודה אפילו בסלי זיתים וענבים וכלום אפילו הני אוכלא דאיפרת הוא ואיתוקמא דחיתא ואיפריך רב יוסף. וחלוקת שמואל ור' יהודה בסלי זיתים וענבים מעורשת במסכתא דשבת פרק [חבית שנשברה]⁽²⁾. אלא אמ' רב ששא בריה דרב אידי ר' יהודה דנרות היא דתניא מסלילין נר חדש אבל לא ישן דברי ר' יהודה אלמא כיון דמאס האי נר ישן מאיתמל ומגואל בשמן ועפפורית ולאן דעתיה עילויה אסור הכא נמי גבי שחיטה בשבת כיון דלאו דעתיה מאיתמל בהכי אסירא. ודחינן אימור דשמעת ליה לר' יהודה במוקצה מחמת מיאוס אבל מוקצה מח' אימור מי שמעת ליה. פיר' מוקצה מחמת אימור כגון נר שהדליקו בו באותה שבת וכלום שמא בזה אינו אסור ר' יהודה אלא מתיר הוא ומחייב נפרין למשנתנו דאמרת בה שאסורה ליומה. ואהדרינן אין שמעינן ליה לר' יהודה אפילו מוקצה מחמת אימור דהא. תניא ר' יהודה אומר כל הנרות שלמכתב שאינן מאוסין מסלילין תוך מן הנר שהדליקו בו באותה שבת. ואקשינן וממאי ודילמא שאני הכא [102 ע"ב] דאסיר משום דהוא דחה אותו בידים שהדליק עליה באותה שבת אבל היכא דלא דחייה בידים אף על גב דמוקצה מחמת [אימור] אינו אסור ולעולם לא קיטא

⁽¹⁾ לקוח הוא מפירוש הגאונים לטהרות (הוצאת מקיצי נרדמים) צד 87 ע"ש בהערה 25

וצד 135 שורה 18. ⁽²⁾ כאן כתחיל הקונטרס הראשון שנדפס בג"ק א'.

⁽²⁾ שבת דף קכ"ג. ובמקום המוקף ברבוע שהוספתי מקום פנוי בהכ"פ.

מתניתין בר' יהודה דנרות ומפורש במס' דשבת פרק כ"ה. והדרין ואמרין אלא אמ' רב אשי ר' יהודה דמבשל הוא דתנן¹ במסכתא דשבת פרק [כ"ה]² המבשל בשבת בשונג יאכל ואפילו באותו היום במזיד לא יאכל אלא למחר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומ' בשונג יאכל למוצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית הרי ר' יהודה דקאמ' יאכל למוצאי שבת כרב דאמ' שהשושט בשבת בשונג אסורה ליומא ר' יוחנן הסנדלר אומ' בשונג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו במזיד לא לו ולא לאחרים. ואקשינן ונוקמה למתניתין בשששת במזיד ותיהוי כר' מאיר דאמר' במזיד לא לא יאכל באותו היום אלא למחר. ואהררין לא סל' דע' דקתני במתניתין השוחט בשבת וביום הכפ' שבת דומיא דיום הכפורים מה יום הכפורים לא שנא שונג ולא שנא מזיד אסיר באכילה אף שבת נמי לא שנא שונג ולא שנא מזיד אסיר באכילה ומשום הכי לא קימא כר' מאיר אלא כר' יהודה ואקשינן ומי מציח מוקמה לה למתניתין בשונג כר' יהודה והא קתני [108 ע"א] במתניתין אע"פ שמתחייב בנפשו ואי בשונג מי מתחייב בנפשו ופרקינן הכי דוקיא דמתניתין אע"ג דאילו במזיד הוה עבר הוה מתחייב בנפשו הכא כיון דבשונה שחט שחיטתו כשרה. ואמרין נמי ונוקמה כר' יוחנן הסנדלר דאמ' לא שנא בשונג ולא שנא במזיד לא יאכל באותו היום. ופרקינן ר' יוחנן הסנדלר קא מפליג כול'. וקימא מתניתין כר' יהודה דמבשל אליבא דרב אשי. תני תנא קמיה דרב המבשל בשבת בשונג יאכל ואפילו באותו היום במזיד לא יאכל ומשחיק ליה רב. ושאלין מאי מעמא קא משחיק ליה רב לתנא אי לימ' משום דסבירא ליה לרב כר' יהודה דאסיר עד מוצאי שבת וההנא תני כר' מאיר אמרין משום דרב סבר דר' יהודה כל מאן דתאני קמיה כר' מאיר משחיק ליה. וחו רב כר' יהודה סבירא ליה והא אמ' רב הני בר אמי כי הוה מורי להו רב לחלמדיה בהא מילתא הוה מורי להו כר' מאיר דמיקל וכי הוה דריש להו בפירקא הוה דריש להון כר' יהודה דמתמר משום עמי הארין דלא אתי למעבד כר' מאיר ושמע מינה דרב כר' מאיר סבירא ליה דהא מסר לחלמדיה מה דהוה סבר. וכי תימא תנא פירקא תנא קמיה [108 ע"ב] ומשום הכי שחיקה לרב משום דכולי עלמא שמעינן מאי דקאמ' תנא אי הכי אפ' כולי עלמא לאמורא דקאייס אדרב ציתי או לתנא ציתי הרי אנן ידעינן דלא ציתי אלא לאמורא ואמורא קאמ' מאי דאמ' ליה רב ורב לא קאמ' אלא כר' יהודה ואמאי שחיק ליה רב. אמ' ר' נחמן בר' יצחק רב תנא השוחט תנא קמיה ולא המבשל ואמ' ליה רב לתנא מאי דעתך בשוחט דעתך בשוחט כר' מאיר רשוי במבשל עד כאן לא קא שארי ר' מאיר במבשל ואמ' במבשל בשבת יאכל אלא משום דמבשל ראוי לאכל ממנו אומצא קודם שיתבשל אבל שוחט דאינו ראוי לכוס פי' אין ראוי לאכל ממנו קודם שישחט לא קאמ' ר' מאיר דמותר אלא אסור. ואקשינן והא מתניתין דשוחט הוא ואמ' רב הונא דרש בריה דרב משמע דרב אסורה באכילה ליומא ונסבין חבריא לומר ר' יהודה הוא מכלל דר' מאיר טישרא שארי אפילו ליומא והכי קאמרת בשוחט לא התיר ר' מאיר ופירק כי קא שארי ר' מאיר כנון שהיה לו הולא מכעור יום כלום מערב שבת ושחט לו כשבילו בשבת דמערב שבת יהיב דעתיה למישחמיה דלגבי חולה ראוי [104 ע"א] הוא ולפיכך מותר בכריא לאכל מאותה שחיטה בשבת שהרי בשביל החולה

¹ עיין דורות הראשונים החלק האחרון תרע"ה דף תל"ה שכתב שהגרסא הנכונה היא 'דתנן' ולא 'דחניא'.

² דף ל"ה ע"א. אבל עקרו במק"א בנרשם על הגליון וע"ש בתוספות.

נשחטה אבל אם שחט בארץ שאין לו חולה מסוכן אפילו ר' מאיר אומר, ואקשינן אי הכי כלומ' אם היה לו חולה מבעוד יום מסיכן ושחט בשבילו מאי טעם רר' (מאיר) יהודה דאמר ופרקינן כגון שהיה לו חולה מסוכן ושחט לו בשבת וקודם שיאכל הבריא וכיון דהבריא לא הוה ליה ראוי. ור' מאיר סבר כיון דהוה ליה ראוי מעיקרא והותרה לגבי הותרה נמי אף על גב דהבריא ואפילו לבריא אחר מותר ור' יהודה סבר כיון דעכשו בריא הוא אסור לו שיאכל ממנה כאותה שבת כי הא ראש' רב אחא בר אבא אמ' רב ואמר ליה אמ' רב יצחק בר אבא אמ' רב השוחט לחולה בשבת אסור לבריא והוא הדין לחולה עצמו שהבריא. המכשל לחולה בשבת כגון עדשים ופולים מותר לבריא מאי טע' האי פיר' המכשל ראוי לכוס ממנו פיר' לאכל ממנו קודם בישולו והאי אין ראוי לאכל ממנו קודם שהיטתו ור' מאיר סבר היכא אמרינן אין ראוי לכוס ואסור כגון דשחט לבריא אבל השוחט לחולה כיון דהותרה גביה הותרה נמי לעלמא: [104 ע"ב] אמ' רבה⁽¹⁾ פעמים שהשוחט מותר והמכשל אסור השוחט מותר כגון ישהיה לו חולה מבעוד יום שבשבילו שחט אבל מכשל אסור כגון שקצץ לו דלעת במחובר לקרקע ובישלה דהא אינו ראוי לכוס במחובר ולא בתלוש בשבת ואינה מותרת אלא לחולה עצמו אבל לבריא לא כמו השוחט בשבת. אמ' רב ירמי מנהרדעא הילכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא בול'. קאל רבינו האי ז"ל פי כתאב אלהאוי השוחט לחולה⁽²⁾ כול' תפסיר אומצא הוא לחם נמי יועמל בכל ואבאזיר יוסמא עמץ. מתני' השוחט במל יד פיר' שיש לו נקבות וזכרות שחורו כסכין ראשי וננקבות הקדרום ראינו להררי ומפורש במסכתא דיום טוב⁽³⁾ פרק המביא כדי יין כול' תנן אין מבקעין עצים מן הקודות ולא מן הקורה שנשברה כיום טוב אין מבקעין לא בקודום ולא במל ולא במיניה⁽⁴⁾ אלא בקופין ואמרינן בגמ' ולא בקודום ולא במל אמר ר' חמא⁽⁵⁾ בר שלמיה טעמא דרב לא שנו אלא בנקבות שלו אבל בזכרות שלו מותר. וקאל רבינו חננאל ז"ל⁽⁶⁾ מל יד מנל⁽⁷⁾ אליר אלירי יקטע בה אל חטב לים להא סנאן ועלי טהרה צורה ראש [105 ע"א] פאס וליס יצלה ללחצאד, ויש מי שאומ' שהוא כלי זיין שהורגין בו וכולו מלא פנימות מצר אחד ומצר אחד אינו פנום ושוחטין באותו צד שאינו פנום ועשוי כמין רומח⁽⁸⁾. ואמרינן נמי

⁽¹⁾ ובכ"ז ר' ב' וכדפוס שונגיני ובפ' רגמ"ה ובתירושי הרשב"א: רבא (הגהות ד"ס). וכן

בשאלות שלח, ולפנינו בגמרא: רב פפא.

⁽²⁾ אמר רבנו האי ז"ל בספר אלהאוי (הכולל או חמאספ) השוחט לחולה זכר. באור אומצא הוא בשר נא, יעשה בחומץ ותבלין ונקרא עמץ. וחלק קטן מספר חמאספ לרב האי גאון הרפ"ס תרכ"ב בתרגום עברי בידתון מסורה וממערב ה"ג ויוען תרנ"ז צד 96—94 ובשני בתרשים גם ישנים לרברוי ימי ישראל גרמק"ש פ"ד ח"ד וחלק ממנו אני עתיד לפרסם בגזי קדם השלישי.

⁽³⁾ ביצה דף ל"א.

⁽⁴⁾ וכ"ה בכ"מ בירושלמי ובמשניות נאפולי ועוד (עין הגהות ד"ס) ובמיתותא דתלמודא דבני מערבא.

⁽⁵⁾ לפנינו בגמרא: חוננא.

⁽⁶⁾ ואמר ר"ה ז"ל מגל"ד שבו כורתים עצים ואין לו שנים ועל גבו צורת ראש גרין ולא יצלה לקצירה (ועי' עירך, "מגל").

⁽⁷⁾ וכתב בספר השרשים לר"ק שרש "מגל". אפשר שהמלה הזאת מכילי הנרין והמ"ס נוספת . . . וכן כתב ארונ' אבי ז"ל והביא לו ראיה מן העדכי כי יקרא בעדכי כנגלל בנרין.

⁽⁸⁾ על חליון בכ"י כאן: סימוניא דאגמא פסרה אלי תראם (?) פי אבר אל פצל (אך האותיות מסוקקות בכ"י).

בצור פיר' אלי⁽¹⁾ צואנ⁽²⁾ אלדי אדא קסר צאר לה חאסה ריקה חארה ידבה בהא אדא
 לש יבן פיהא תלס. ובקנה בקשר אלקצב⁽³⁾. הכל שוחטין פיר' שהכל אצל ישיטה
 מוחטין הן ומשום הכי שנואו פסע שניה לעולם שוחטין ובכל שוחטין חוץ מגל קציר.
 מגל אלחצאד אלדי לה אסנא⁽⁴⁾ והמנירה אלמנשא⁽⁵⁾. ואמרינן בתוספתא סבין שיש
 בה פנימיות הרבה נידונה כמנירה למימרה דמניה דומה למסר. וצווארה⁽⁶⁾ רבינו הננאל
 זיל הכי שיגנים והשינים והציפורן שלבני אדם מפני שהן חונקין. מתני' השוחט
 במגל קציר בדרך הליכתה בית שמאי פוסלין ובית הלל מבשירין פיר' כל דבר שיש
 לו שינים בחזירתו קורע ולפי כך לא הבשיר בית הלל אלא בהולכה בלכר ולא באזע.
 ואם התליקו שיניה פיר' אן מלסת אלאסנאן אלדי לה⁽⁷⁾ הרי היא כסבין. נמי השוחט
 דאי עבד אין לכתחלה לא בשלמא במגל יד [105 ע"ב] דאי עבד אין לכתחלה לא דלמא
 אחי למעבד באיך ניסא פיר' נאחיה אלאסנא⁽⁸⁾ ואמ' רבינו יצחק הרב כנזי זיל
 סבירא דהא מגל יד אית ליה זכרות ונקבות בקורחם ולפיכך אסרינן נקבות דראמו להודו
 שלסבין משום זכרות שחונק. ופירש רבינו יצחק פאסי זיל צידו אחר סבין וצידו אחר
 מגל. אלא בצור ובקנה אמאי לכתחלה לא ורמינהי בכל שוחטין בין בצור בין בקנה בין
 בנזכות כול' ופרקינן לא קשיא כאן בתלוש לכתחלה שרי וכאן במחובר דאי עבד אין
 לכתחלה לא כי הא דאמ' רב כהנא תאנא⁽⁹⁾ השוחט במחובר לקרקע כול' ושאלין כמאי
 אוקימתא למתניתין כדרי' חייא דאי עבד אי הכי אלא הא דתניא בכל שוחטין בין בתלוש
 בין במחובר כול' ואמרינן הא ברייתא על דעת כהן היא שניה לא ר' ולא ר' חייא אי
 ר' חייא הא אמת ר'אן עבד אין לכתחלה לא כול' ואהררין לעולם ר' חייא היא שמהרת
 המחבר ואפילו לכתחלה והאי דקא מיפלי בדרכ כהנא דאמ' האנא השוחט בדאייעבר
 להודיעך כהן דר' דאפילו דאייעבר נמי פסיל ואקשינן ולא מתניתין רקחני השוחט דאייעבר
 אין כול' ואמרינן קשיא דר' אדר' דהא אמת דרבי פסיל אפילו דאי [דף 127a] עבד.
 ופרקינן לא קשיא כאן במחובר מעיקרו פוסל ר' ואפילו דאייעבר כאן בתלוש ולבסוף
 חיברו לכתחלה לא ישיחוט ואם שחט שחיטתו כשרה.

ישאלין בנמי ומנא תימרה דשאני לן בין מחובר מעיקרו לתלוש ולבסוף חיברו
 רתניא השוחט במיכני שחיטתו כשרה. ופירש רבינו הננאל זיל⁽¹⁰⁾ מיכני נילגלא⁽¹¹⁾
 והוא רבר המתגלגל בעינול כדחנן במסבי' יומא⁽¹²⁾ אף הוא עשה מיכני לכיור כול' ופירש
 בתלמוד⁽¹³⁾ נילגלא. ומיכני זה לשון יון הוא, והוא כנון כולם ששליבותיו עולות בנין
 סגלגל סביבותיו כמין כבש משחפע ועולה בעינולא ויש כענין הזה סבין מובלעת בתוך
 יד הסבין אלא זנבה יוצא מן הקצה התחתונה שליד הסבין וכשמתחזר בגלגול זנב הסבין

(1) משוחט בב"י.

(2) צור אשר אם ישבר והיתה לו שפה דקה והיתה ישיחט בה אם אין פנימה.

(3) ובקנה בקליפת הקנה. (4) מגל הקציר אשר לו שינים (ועיין ערך, "מגל").

(5) והמנירה היא הכסור.

(6) וצווארה: וצירה ר"ח כן. ו"שינים" הסמך שיוך למסרק השינים אשר על הגליון ככ"י

(עפ"ספיון). (7) אם התחילו השינים אשר לה. (8) צד השינים.

(9) ככ"י ר' א' תניא (הגהות ד"ס). (10) הובא כולו בערוך ע' "מכנה" ונשתכש שם קצת.

(11) וכן בתשובה "קהלת שלמה", צד ל"ד ס"י ל"ח: "מוכני גלגל הוא". (12) דף ל"ז א'.

(13) שם סוף עמוד א': מאי מוכני? אמר אבוי גילגלא, ועיין גם בפירוש הגאונים לטהרות

(שיצא לאור מהד"ש ע"י ד"ר י"צ עפשטיין, ברלין תרפ"א) צד 51.

ראשה יוצאת מן הקצה האחר וכל זמן שמתלכלל הזנב בגילגול הריחים הסבין יוצאה בענין הזה אם היתה בהמה רבוצה ונתן יד הסבין בצוארה וסיבב זנב הסבין ויצאה הסבין ושחטה כיון שמכוח כן אדם נמשכה הסבין ושחטה שחיטתו כשדה והיו דתניא השוחט במכני שחיטתו כשדה דאמי האי לסדנא דפחרא שהוא גלגל היוצר שגילגולו על ידי בני אדם אבל אם היה מים מסבב את זנב [דף 127b] הסבין בעין סדנא דמיא שהוא ריחים שלמים יוצאה הסבין מכח המים ושחטה כיון דלאי מכח כן אדם שחטה אף על פי ששחטה כדרכה שחיטתה פסולה ואיבעי' אימא שתי הבריות בסדנא דמיא ולא קשיא הא דמכשרא בכח ראשון פ' דאמי מכח אדם וכלום' שהנייר המים ומסבב זנב הסבין אם שחטה כפיכוב ראשון הרי היא מכח אדם וכשדה אבל אם שחטה מכח שני כלומר מתנורת הגלגל לעצמו ששכמנירו האדם מתלכלל לעצמו פעמים שלש והויא שלא מכח אדם ופסולה ואע"ג דמעיקרא אדם הנידו השתא נראמא בעלמא הוא ולא מכחו ממש וכדרב פפא. והא דרב פפא בדק אלו הן הנשרפין⁽¹⁾. ויש לפרשו על פתיחת המים שהאדם פותחו בתחלה וגסבב זנב המים עליו אם מפתיחה הראשונה נשחטה שהוא כח ראשון כשדה ואם אחרי הפתיחה הראשונה והלך המים מאיליהן ומסבבין הזנב ככוחן נשחטה פסולה כדרב פפא והא פירי עדיף מראשון. ואית גמי מאין דפריש מיכני: מעגל של יוצרין שעושין בו כלי חרש ועץ בו סבין ושחט דמכח אדם קא מהדרי. סדנא דפחרא מעגל יוצרין סדנא דמיא לא אתי [דף 128a] מכח אדם אלא מכח המים הולכך שחיטתו פסולה וזה הוא מעגל שלבית הריחים ואיבעי' ת'⁽²⁾ הא והא בסדנא דמיא ולא קשיא הא בכח ראשון שחיטתו כשדה דאמי מכח אדם ששוכרין אמת המים כרף עד עת שצריכין לסחון וכשצריכין לסחון נוטלין הרף ופותרין אמת המים וחרד המעגל ואי שחיס בההיא שעתא שחיטתו כשדה דהא קא אתי מכוחו מיכן ואילך האוי כח שני דלא קא אתי מכוחו ופסולה. יתיב רב אחוריה דר' חייא ויתיב ר' חייא קמיה דר' ויתיב וקאמי' מנין לשחיטה שהוא בתלוש ולא בסחוכר שני וישלח אברהם את ירו ויקח כול' אמי' ליה רב לר' חייא מאי קאמי' ר' אמי' ליה ואו דכתי' אאופתא שאין בו ממש קאמי'. ואקשינן והא קרא קאמי' ליה ר' לר' חייא. ופרקינן זרימותיה דאברהם קא משמ' לן ולא ראיא קאמי'. ופירי רבינו חננאל דל הדיעו שלא אמי' לו כלום שיש בו מעט אלא כגון החירות שלדקל שנקראין אופי'⁽³⁾ ויש בהן סדקין נקראין כמין ואו והן אינן ואינן⁽⁴⁾ וכי אין בהם ממש כך אלו הדברים שאמ' לך אין בהן מעט. ויש מי שמפרש אם כותב אדם ואו על בקעה נמצאת כולה דיו ונעשית כולה קרעים [דף 128b] קרעים⁽⁵⁾ וכלום' משובש זה המעט. ואית מאן דאמ' זה הוא חריץ ארוך העשוי בבקעה כעין ואו ועל אותו חריץ עוברים הרבה פרצים אחרים ונראה כאילו הוא שבור בכמה מקומות וכלום' פריכה הא מילתא. אמי' רבא פשיטא לי תלוש ולבסוף

(1) כנהדרין ע"ז ע"ב.

(2) = איבעי תיכא. עיין בערוך השלם ח"א צד 66 ערך "איבעי" הערה 6 ובהוספות

ותקונים לאגרת רש"י צד 8 בהערה לצד 85.

(3) "קליפין שלדקל שנקראין בלשון ישמעאלי אלכרב. וקוראין בלשון ארבי: אופי. האחת אופתא" (תנ"ח צד 214 סי' תיא ועי' שם גם סי' ל"ד); "אופתא. עקר חריות של דקל אופתא אסדה" (קהלת שלמה צד ל"ד, סי' ל"ה).

(4) ובעיקר סתם: "פ"א סדקין נראין כמין ו' והן אינן וזין ואין בהן מכש" (ערך ע' ו"ו).

(5) כפירוש הראשון בערוך שם.

חיברו לענין עב' זיה כתלוש דאמי דאמי רב המשתחווה לבית שהוא תלוש ולבסוף חיברו אסרו ואי סלי רע' מחובר הוא למה אסרו והא קא משמ' לן אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם כרכתי' בפרשת ראה אבר תאבדון את כל המקומות אשר עברו שם הגוים ונ' ואמרינן נמי לענין הכשר זרעים תנאי' פיר' אם ירד מים על אבן תלושה וכדומה לה שהוא תלוש ולבסוף חיברו כלום' בנאו' יש תנא שאומ' תלוש ולבסוף חיברו לענין הכשר זרעים כתלוש דאמי ויש תנא שאומ' לאו כתלוש דאמי רתנן הכופה קעדה על גבי הכותל בעת הגשמים ונפלו מן הגשמים על הפירות רואין דעתו של בעל הבית אם כפה הקערה שתירוח רצונו הוא שידרו גשמים ולדעתו הוכשרו הפירות והואן להי' הגי' פירות בכי יתן רכי' וכי יתן

ג. פירוש רבינו חננאל לברכות ט'—י"א ע"ב.

לאט לאט הולך ומתגלה לפנינו פירוש רבינו חננאל למסכת ברכות שר' יצחק מווינא הרבה להשתמש בו ביחוד בספרו "אור-זרוע" הגדול. ב"חחכמוני" הראשון פרסמתי שני דפים מכ"י על קלף (Ms. Heb. f. 56) באוספפור. ב"גנזי קדם" הראשון שמונה דפים (לף ג'—ט"ב). ועתה הגה לפנינו שוב ארבעה דפים מכ"י אחר (Ms. Heb. e. 76) באוספפור. הרי לנו חלק חשוב מפרשו של רבינו חננאל לברכות. ויתר-שאת להדפיס הללו תוצאים לאור בפעם הראשונה מוגהים כל צרכם כמו שהם בכ"י עם השואות ממקובות אחרים בצדם ואינם מעונים עור בקור כשאר פירושי ר"ח שגדפסו בש"ס שלפנינו בשבוש, הסר ויתר. וחשוב הוא לנו פירוש ר"ח מוגה ביהוד לגרסאות הירושלמי המוכאים בו הרוב בשנים רבים מטה שהוא לפנינו. וגם כאן נמצא שהערוך והשתמש הרבה בפירוש ר"ח סתם.

(Ms. Heb. e. 76.)

[170a] (1) לרצון אמרי פי וסרקין כי אמ' ר' יוחנן שמתחיל י"י ששתי תפתח בתפילה על ערבית, ורחינן לא יכלת למיטר הכי דהא ר' יוחנן איהו דאמי' איזהו בן העולם הבא זה הסומך נאולה של ערבית לתפילה של ערבית וסרקין אלא כי קאמ' ר' יוחנן בתפלה שלמנחה צריך להתחיל י"י ששתי תפתח רבין דתקינן רבנן למפתח הכי. ובא רב אשי וסריק פירוק אחר לעולם ר' יוחנן אתפילות כולהו אמר שצריך להתחיל י"י ששתי תפתח רבין דתקינן רבנן כנאולה אריכתא היא ראי לא תימא הכי השכיבנו היכי קאמ' דהא קא מפסיק אלא כיון דתקין רבנן י"י ששתי תפתח כנאולה אריכתא היא הכא נמי כיון דתקין רבנן י"י ששתי תפתח כנאולה אריכתא דמיא. ירוש' (2) שלש תפילות הן תפלה למטיבה שהיטה שני' וסמך ושחט תפלה לנפילת ידיים ברכה שני' שאי יריכם קורש וברכו את [70b] י"י תפלה לנאולה תפילה שני' יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך י"י צורי וגואלי. וכת' בתריה יענק י"י ביום צרה. וכל התוסף מטיבה לשחטא אין פסול נוגע באותו קרבן, וכל התוסף ברכה לנפילת ידיים אין שטן מקטרג באותה מעורה וכל התוסף נאולה לתפילה אין שטן מקטרג באותו היום. והטוב בעיניך עשיתי. אמ' רב יהודה אמ' רב שסמך נאולה לתפילה. תקינו רבנן יהיו לרצון אמרי פי אחר י"ח ברכות מפני שאמרו רייר אחרי י"ח פרשיות. אשרי

(1) ברכות ט' ע"ב. (2) פ"א סוף הלכה א'. ותובא בערך ערך "תפלה".

ילמה דגשו הרא פרשה⁽¹⁾ דכל פרשה שהיתה חביבה לדוד פתח לה אשרי האיש וסיים
 בה אשרי כל חזי בני. וכדבר אשי דהוא בתרא קימא לן דבטולתו הפילות מתהלינן י"י
 שפתי תפתח, וכן הלכה. למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת נוג [71a] ומגו שאם
 יאמר לך אדם יש עבד שמורד לרבו וכולי. בה אמר י"י צו לכיחך כי מת אתה בעולם
 הזה ולא תחיה בעולם הבא משום דלא עסקת בפריה ורביה, אמ' לי חזיתי ברוח הקודש
 דלא נפיק מיני זרעא מעליא אמ' ליה בהדי ניבשי דמרי עלמא למה לך מאי דמיסקדת
 עבדי וכולי נסיב בת ישעיה הנביא ואוליר מנשה ורבשקה. ויסב חזקיה פניו אל הקיר
 שהתפלל מקירות לבו וכולי⁽²⁾. ששה דברים עשה חזקיה על שלשה הודו לו שגזר ספר
 רפואות שהיו נתלין בו ולא היו מבקשין רחמים על החולה וכתב נחש הנהושת
 מפני שהיו עובדין אותו ועירר עצמות אביו על משה של חבלים שימחלו לו מן
 השמים על פשעיו והודו לו. אבל על שפסחם מי ניתן וקיץ דלתות ההיכל ושיגרן
 דורון למלך אשור ועיבר ניסן [71b] בניסן על אלו השלשה לא הודו לו. ואסיקנה
 לעולם חזקיהו הוה ידע דאין מעבדין אלא אדר מיהו משה בהא דשמואל דאמ' אין
 מעבדין ביום שלשים שלאדר הואיל וראוי יום שלשים לקובעו ראש חודש ניסן וכא
 חזקיהו ומשה ועיבר ביום שלשים שלאדר אחריו שהיו סמוכין לקובעו ניסן חור הוא וקבעו
 אדר שיני ולא הורו לו הבמים. קימא לן דהילכתא בהא כשמואל. משה אמ' זכר
 לאברהם ליצחק ולישע. וגי' תלה הזכות באחרים לפיכך תלא לו בזכותו שני' לולי משה
 בהדיו וגי' אבל חזקיהו שתלה בעצמו ואמ' זכר נא את אשר התהלכתי לפני' וגי' השיבוהו
 וגנתי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי. והיו דכתי' הנה לשלום מר
 לי מר [72a] אפילו בשעת שלום שנתבשרתי שלום נאמ' לי לא למענך. הרוצה ליהנות
 יהנה כאלישע דכתי' בית משה ושלחן וכסא ומטרה. ומי שאינו רוצה ליהנות אל יהנה
 כשמואל דכתי' ותשובתו הרמתה כי שם ביתו מלמד שכל מקום שהולך ביתו עמו. איש
 האלהים עובר אלינו מלמד שכל המכנים תלמידין חכמי' נכחו ומאכילו ומשקהו
 ומהנהו מנכסיו מעלה עליו באילו הקריב חסיד. אלו השמועות נאמרו משום ר' אליעזר בן
 יעקב. המתפלל צריך שיכוון את רגליו וכולי. ולא יעמוד במקום נבזה והתפלל שני' ממעמקים
 קראתיו י"י. ולא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי ספסל. ולא יאכל אדם קודם שיתפלל
 שני' לא תאכלו על הדם. והאכל קודם שיתפלל עליו הכתי' אומ' ואותי השלכת אחרי נדך.
 [72b] וקימא לן משנת ר' אליעזר בן יעקב
 קב ונקי. פוסק' ר' יהושע אומ' עד שלש
 שעות. אמר רב יהודה אמ' שמואל הלכה כר'
 יהושע שזמן קרית שמע עד שלוש שעות. הקורא
 מיבאן ואילך לא הפסיד. פירוש הקורא משלש
 שעות ואילך כל שעה רביעית שהיא זמן תפילה
 הואיל וצריך לסמוך נאולה לתפילה אף על פי
 שעבר זמן קרית שמע לא הפסיד ברכותיה אלא
 מברך שהים לפניו ואחת לאחריה וסומך נאולה
 לתפילה ומתפלל כאדם שקורא בתורה מכלל
 קרית שמע בעונתה גדולה היא מקריאת התורה.

(1) דף י"א. (2) דף י"ב ע"ב.

אומ' ה"א ה' ק"ש ס"י מ"ז:
 "פר"ה זצ"ל: הקורא משלש שעות
 ואילך כל שעה רביעית שהוא זמן תפילה
 וצריך לסמוך נאולה וא"ע"ם שעבר זמן
 ק"ש לא הפסיד ברכותיה אלא מברך
 שהים לפניו ואחת לאחריה וסומך נאולה
 לתפילה ומתפלל.

מתני' בית שמאי אומ' בערב כל אדם יסו ויקראו ובכרך יעמודו ובית הלל אומ' כל אדם קורין בדרבן כול' (1) בית הלל משרשי מעמיהו דקורין [78a] בין יושבין בין מסין בין מהלכין בדרך שני' ובלכתך בדרך והאי רבת' בשבכך ובקומך ללמדך שחייב אדם לקרוא קרית שמע פעמים אחת בשעת שכיבה והוא קרית שמע של ערבית ואחת בשעה שורך בני אדם עומדין מן השינה וזה הוא קרית שלשהרית. ובית שמאי האי קרא רבית הלל מפיק לה ובלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה שפאור ודייק מרלא כתיב בלכת אלא בלכתך בלכתך רידך מיהייכת מהלך שמע מינה. וקיימא בבית הלל דתאני בין עומדין בין יושבין בין מסין בין מהלכין בדרך בין עוסקין במלאכתן קורין קרית שמע ויוצאין ידי חובה. והא ראב' רב יהודה בפירקין דקמא עד על לכבך בעמידה לא שאם היה יושב [78b] עומד וקורא מעומד אלא שאם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד על לכבך ומיכן ואילך קורא כשהוא מהלך. פירוש כנגד המשחיתים הם המגלחים המשחיתים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו כלום זה עושה חילוף מעשיהם ומצא חולק עליהם כך זה הטא וזה זקף. אמ' ר' טרפון אני הייתי בא בדרך והפיתי לקרות כדברי בית שמאי וסיכנתי עצמי וכול'. ירוש' ר' בא בר כהן בשם ר' יודה בן פוי תרע לך שדברי סופרין חמורין מרבין תורה שהרי ר' טרפון אילא לא קרא כלל היה עובר בעשה ומשום שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה שכך אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה על שכתוב ופורץ גדר ישכנו נחש. ופר' ח' ז"ל ואסיקי' אתר שנתנה בתקול ביבנה עכ"ל.

(אויז ח"א סי' י"ח)

פר"ח זצ"ל וקיימא לן בבית הלל דתני' בין עומדין בין יושבין בין מסין בין מהלכין בדרך בין עוסקין במלאכתן קורין ק"ש ויוצאין בה ידי חובתן וזהו רמ"ב ראב"ד רב יהודה עד על לכבך בעמידה לא שאם יושב עומד וקורא מעומד אלא אם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד לכבך ומיכן ואילך קורא כשהוא מהלך עכ"ל.

(ערוך ע' זקף):

„מי' המשחיתים המגלחים ומשחיתים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו כלום זה חילוף מעשיהם ומצא חולק עליהם כך זה הטא וזה זקף.“

(אויז ח"א סי' י"ח)

ירושלמי: ר' אבא בר כהן בשם ר' יהודה בן פוי תרע לך שדברי סופרין חמורין מרבין תורה שהרי ר' טרפון אילא לא קרא כלל היה עובר בעשה ומשום שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה שכך אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה על שכתוב ופורץ גדר ישכנו נחש. ופר' ח' ז"ל ואסיקי' אתר שנתנה בתקול ביבנה עכ"ל.

אלא בלכתך בלכתך רידך מיהייכת מהלך שמע מינה. וקיימא בבית הלל דתאני בין עומדין בין יושבין בין מסין בין מהלכין בדרך בין עוסקין במלאכתן קורין קרית שמע ויוצאין ידי חובה. והא ראב' רב יהודה בפירקין דקמא עד על לכבך בעמידה לא שאם היה יושב [78b] עומד וקורא מעומד אלא שאם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד על לכבך ומיכן ואילך קורא כשהוא מהלך. פירוש כנגד המשחיתים הם המגלחים המשחיתים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו כלום זה עושה חילוף מעשיהם ומצא חולק עליהם כך זה הטא וזה זקף. אמ' ר' טרפון אני הייתי בא בדרך והפיתי לקרות כדברי בית שמאי וסיכנתי עצמי וכול'. ירוש' ר' בא בר כהן בשם ר' יודה בן פוי תרע לך שדברי סופרין חמורין מרבין תורה שהרי ר' טרפון אלו לא קרא כלל היה עובר בלאו ומשום שעבר על דברי בית הלל נתחייב מיתה שכך אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל על שכת' ופורץ גדר ישכנו נחש. ואסיקינה אחר שנתנה בת קול ביבנה. מתני' כשחר

(1) דף י"א ע"א.

ד.

פירוש רבינו חננאל למס' בבא בתרא י"ט-כ" ע"ב.

דף אחד כ"ו (Ms. Heb. c. 23) באוספורד. כל עמוד מכני מחזיק ל"ב שורה. אך באמצעיתו כתובר הוא משני שברים ובין הרבקים בצד שמאל בעמוד א' ובצד ימין בעמוד ב' רשומים הכספרים של העמודים. ולא ידעתי לכוון בתוך התמונה הפוטוגרפית שלפני מה היה מראהו מתחלה ולמה רשם מי שרשם את הכספרים בין ירכיו. מן ההשאוות ששכתי באותיות ועירות בצדו נראה בעליל כי הוא ספירוש רבינו חננאל. וכן הביא הערוך ע' חמור א' ב כ ס ת: „מי' ריחיים של חמור אין בהן מריא“ וכו' כל הענין

כמו שהוא לפנינו וכוס: "ובל כלי שנמסך עליו דבר שבו בסוית המאר". והסיום הזה אינו בפירוש ר"ח שלפנינו. ונראה שהערך השתמש בפירוש רב האי גאון לכ"ב כדרכו להשתמש סתם גם בפירושו של רב האי גאון. וכן הוא גם בפירוש הקצר שבפירוש הגאונים המיוחס לרב האי (הוצאת מק"צ עד 51 שורה ח' וט') ור"ח גם הוא שאל את פירושו מרב האי גאון עד סופו ולא עד ככלל.

(Ms. Heb. c. 23.)

... שאינן ראויות לאכילה. ומקשינן אהאי דתניא חכית מלאה נרגרות | האי חכית אי כלי חרש היא ופומה לבר היא גופה תיחון דהא אין כלי חרש מטמא מגבו אלא מפתחו וזה כיון שפתחו לבר אינו מקבל טומאה [ספני מה אינו חוצץ. ופרקי דפתחו לגאון. אי בעית אימי בכלי מתכות שמטמא אפילו מגבו. אסיקנה בהני עשבים דמטמעי בחלון, בהרדפני] שהן סם המות לכהמה דלא צריך להו להאכילו לכהמה הולכך ודאי מבטל להו. כיוצא בהן מטליות קמנות משונפות דלא חזי ליה וכן כהמה טמאה כחיושה קשורה האבר המדולדל בה ונתון בחלון מטמא דמבטיל ליה דהא לא חזי ליה. ועוף ששכן בחלון כעין קליתא. וכן גוי חבוש מלכות מצודע כפות מטמא בחלון דגוי לאו בר קבולי טומאה הוא. לפיכך כיון שאי אפשר לו להינטל חוצץ וכן כן ח' חדשים המונה בחלון כיון שאינו מושלם בשבת הינוק כן שמונה חדשים הוא חוצץ בשבת כלבד דתניא בן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו בשבת אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה. מלח סלקונטית ומלח סודרמית נקרא המלח על שם המקום סודם סודרמית בול' ושאר השמועה פשוט' היא.

מתני'. מרחיקין את הריחים ג' מן השכב שהן ד' מן הרכב. שכב היא הדיתים התחתונה הרכב היא הריחים העליונה שהיא [רוכבת] [19 בבין] על התחתונה. התחתונה יש בנין מכל סביבותיה טפה וכשטרחיקין [את] התחתונה מן הבותל ג' טפחים נמצאת העליונה דחוקה מן הבותל ד' טפחים ואדם טוחן בידו או כנופו ואף על פי שיש שם מירא שהוא נדנד לא איתקמא דצריך הרחק אלא משום קלא כדתנן ושל חמור ג' מן האיצטרוביל שהן ד' מן הקלת. זו של חמור אין בה מירא שאין חמור טוחן בה אלא נקראת ריחים של חמור על שם העצים הנושאים אותה כי העצים שהיא מוטלת עליהן נקראין חמור כמו העץ שהמטה מוטלת עליו נקרא חמור כדתנן נקלישי מיטה וחמור מהורין אין טמא אלא מיטה ומלבן. וכן העץ אשר מפות של נפתין סומך עליו נקרא חמור דתנן חמור של נפתין טמא וכן העץ השירה או התיבה או המגדל דתנו דבנן חמור שתחת המלבן והספסלין שתחת הרגלים מהורין וכן חמרא דאובסא. וכן היא עשויה כמין כסא ועליה הריחים וזה הוא האיצטרוביל

(1) לפנינו בגמ': באפרותא. ובערך השלם ג' "ארוף": "באפרותא ס"א אפרותא" (ע"ש). ובערך כ"י שהנני בו ידיו הרב הכולל פרופ. ישראל לוי בפריו: "אדספתא. בסוף גמ' דפ' שור שנגח את הצרת. ס"א ארזבתא ס"א הרדיפא". ולא נמצא בו הגמ' שלפנינו. אך היא הרדיפא היא "הרדפני" שלפנינו. ואין חש' "דקדוקי סופרים" אתי בגולה בקרלס בדר.

כמין כסא ועליה הרוחים והוּו איצטריבול
ואדם יושב כנגדה במקום גבוה ורגליו
מתוחות למטה ומסבב הגלגל ברגליו
וטותן ולית ליה טרוא אלא קול בלבר.
[אבל בריחים שאדם טותן בידיו או
בגופו אית ביה נדנור והיא טוריא].
א"ר"ז ב"ב ס"ו ל"ב:

כלא לשון יוני בסן ובן
פר"ח זצ"ל שהוא לשון יוני.
מאמצותיו מתחיל טיצר ועולה] וכשמתקין הכליא מן הכותל ג' טפח נמצאת מן
השפה ד' טפח וזה הוא ששינוי מרחיקין את התנור מן הכותל ג' מן הכליא שהן ד'
מן היספה נפקא מינה שהמוכר להכירו תנור סתם נותן לו תנור שכליא שלו בולט ויוצא טפח.

לא יעמיד אדם תנוד בתוך ביתו אלא אם כן יש לו גובה על גבי ד' אמות
היה מעמידו בעלייה צריך להיות תחתיו מעוזבה ג' טפחים ובכירה טפח ואם הזיק משלם
מה שהזיק ר' שמע' אומר לא נאמרו כל השיעורין האלו אלא שאם הזיק פטור
מלשלם. ואף על גב דאוקמה אב"י להא דר' שמע' בשיטה¹ דאמרין בפרק הבית והעליה
בסופו רבן שמעון בן גמליא ור' יהו' ור' שמע' כילוהו סבידא להו כל שנתנו לו חכמי
רשית והזיקו פטורין מלשלם, ולית הילכ' דהא גרסינן בפרק הכונס צאן לרור בהלכת
המדליק בתוך שלו עד כמה תעבר הדליקה כול' ר' שמעון או' שלם ישלם המכעיר את
הבעירה הכל לפי הדליקה אוקמיה כנמרא לפי גובהה של הדליקה אסקה רבה אמ' רב
נחמן אמ' שמיא' הילכ' כר' שמע'. הא דתניא בתנור ד' ובכירה ג' אוקמנה בכירה של
נחתומין וקיבלנו מרבותינו [רלית] הילכ' כר' שמע' דפטר אלא אפילו כשהרחיק אם
הזיק משלם [19 ג"ב בב"י] מה שהזיק. ירוש' אמ' ר' יונתן המזיק אין לו הזקק ר' יהוש'
אמ' ממחו רבנן בעשן תרור כהדא חדא איתתא דהות מדלקא חולין תותי רבי אלפא
בעא טמחא ברא אתא עובדא קומי ר' נגה או' לא אמר' אלא בעשן תדיר.

מתני'. לא יפתח אדם חנות של נחתומין ושל צבעין תחת אוצרו שלחבירו ולא
רפת בקר. פיר' כגון שהתחתון לאחר והעליון לאחר וקדם העליון ועשה ביתו אוצר
להביאה לפירות ובא אחר כך התחתון לעשות ביתו חנות שלנחתומין ושל צבעין או
רפת בקר העליון מעכב עליו מפני שמפסיד אוצרו. והני מילי כתבואה וכיוצא בה אבל
אם עשאו אוצר שליון — יש לתחתון לעשות ביתו חנות של נחתומין ושלצבעין מפני
שהסמית האיש מועלת ליון ואין חמות מפסדת אלא שלרפתבקר והני מילי ביון חזק
כגון יין שלארץ ישראל אבל יין קרוש כגון יין בכל וכיוצא בה כל חמות מפסדת
ויכול לעכב עליו ישר' לעשות חנות שלנחתומין ושלצבעין וכיוצא בהן ואם קדם התחתון
ועשה ביתו חנות שלנחתומין ושלצבעין ואחר כך עשה העליון ביתו אוצר אינו יכול
לעכבו דכל טאן דאקדים ואחזיק לא יכול אחרני (סוף העמוד).

¹ «וכן בפרק הבית והעליה פיר"ח זצ"ל וקיימא לן דהני כולוהו (רשב"ג ור' יהודה ור'
שמעון) שיטה אינן ולית הילכתא כחד בונייהו אלא אם הזיק משלם מה שהזיק כסתמא דמתניתין
עכ"ל» (א"ר"ז ב"ב ס"ו שפ"ג ובן הוא בב"ק שם ס"ו רע"ז ע"ש).

ה.

ישער בדיקת הבשר מן החלב ומן הגידין משערי הגאול רבי שמואל בן חפני ז"ל.

דף אחד כתביר בסוף ספר "שערי דורא" (כ"א אדלר 768) בבית המדרש לרבנים בעירק, וידידי ר' אלכסנדר פרופ. ד"ר מרכס בשוכו העירני עליו. כתוב הוא על קלף בלתי חלק ואותיותיו אינן מכוונות ורק בקושי הן נקראות. והוא כנראה אתי הכ"י שרשם הח' הרב כ"י בספחת לחבורי רב שמואל בן חפני בסוף "זכרון לראשונים" מחברת שלישית (צד 57): "ישער של (?) בדיקת הבשר מן החלב ומן הגידין שהן מלאים דם — כ"י רד"א (קהלת דוד 40, 1484, 40 X 40) ושם נאמר בשמות: מוסור של ר' שמואל בן חפני הנגיד". וכן הוא לפנינו כאן.

ישער זה נוסף הוא איננו על השערים של רב שמואל בן חפני שבב' צ"ן הרב כ"י "זכרון לראשונים" שם: ישערי ברכות (הערה 108, 87) ובדפוס בבית תלמוד שנה שניה. ישערי בריקת חסין (88) ואולי בכללו בשערי ברכות, עין בהערה שם. ישערי עדות (84), ישערי שחיסות (89, 86, 84) וישערי טרפות (הערה 107). וצריך להוסיף שם עוד ציון מפורש בשם ישערים שנשמט מהרבבא, והוא בארץ ה' טרפות ס"י תכ"ג: ובשערים דרבינו שמואל בן חפני הכהן כתב: לקחה בבוליא אחת בלא מוגלא ולא הגיע לבקום חרין כשרה".

בתוך השער מוסור ר' שמואל בן חפני נכנסא פסקא מאוחרת הנכרת הן בענינה והן בסגנונה כאסופת-דיוקן. והבדלתי בינה ובין היסוד בתמי רוח בין הרבקים, וגם היא סתחילה בלשון "ועל" כאלו היתה מוסור השער ע"ל. . .

(כ"א אדלר 1768).

הילך ישער על בדיקת הבשר מן החלב ומן הגידין שהן מלאים דם שכל האוכל מהן חייב ברת יט' וגרתו פני בנפש האוכלת בהם וגברתה וגו' ובחלב כתוב כי כל אוכל חלב וגברתה וגו' והוא מוסור רבי שמואל בן חפני הנגיד ז"ל.

צריך ליטול ב' חומים שכלהיים משני צדדין הלשון והישתו וחומי שאחריו האונים שהן מלאים דם. ויטול קרום שבמות הראש משום נידין אדום קטנים ישיש בהם דם. ואסור לבשל מוח של ראש אלא איכ קולף מעליו הקרום. אבל צולאו ואח"כ מבשלו מותר. ויטול כל החושין שבצואר סמוך לגרנה שהן אסורין משום דם. ואפי' אם צלה הבשר צריך לחתוכן ולהוציא משם הדם. וידי צואר לפי שהן מלאי דם. ואם צלה הבשר עמהם הדם נקיש בתוכו והם מזרקי שאמרו חכמים בתלמוד. אסור לבשל החזה עם החושין שבהן שהן מלאים דם, אבל השומן שבו מותר. והחושין שבדורע ושכיר שהן מלאים דם. וגראי בדורע מבחין ויורדי בתוך הכתף ומתערבין עם החושין ויבנתא. ובין הצלעות אסורי לבשל עם הבשר. וכן חימתא שבכתפים, אבל לצלותו עם בשר מותר. וצריך ליטול כל חלב שבכליות שלמעלה ולמטה. והקרום שתחת החלב והגידין והחלב שבתוך הכליות. וכל החלב שעל העצמות של הכסלים ועצמו ההוליות שתחת הכסלים יטול וישליכם, ולא ישאיר מהם אפי' אחד ויטול כל החושין שתחת השדרה. והחלב . . . (1) משני צדדין חוט שכו. ויטול החלב שהבשר חופה שהוא בצד השדרה בין השדרה ובי' הכסלים. ועוד צריך ליטול הקרום שעל הכסלים והחומי שבתוך הכסלים

(1) המלה החסרה כאן מכוונת בכ"י ולא יכולתי לקרונה.

שהן ה' חושים ומובלעי' הוך הכסלים. והן ג' כנסל ימין שכל אחד נחלק לג' חושין. ומספר כולם י"ב חושין שבכתלים ויחמט אחריהם עד שימול כלם ולא יניח מהם אפילו כחוט השערה לפי שהן אסורי' משום חלב ויטול היטתו משני כסלים עם החושין שבהם והיכן הם בזכר סמוך לבצים ובנקבה סמוך לשדים. ואסור לבשל הבצים אא"כ קולף הקרום שעליהם משום גידוי' קמנים אדומים שבהן. והייב לימול כל גידו הירך. ויוציא גיד הנשה וחופש בשני האטומות ואל ירכים בכל מקום שימצא שם חלב ומשלים. ויחתוך ראשי העצמות שבירך שבהן שרשי גיד הנשה ויחתוך צומת הגידין שכל הגידין צומתין וכל גידו הארכובה האמצעית יוציאם וישליכם. ויטול שמנונית של גיד הנשה שעל כף הירך שהוא אסור. ויטול החושין שבשוקיים שהן ו' חושין: ויחתוך ב' אמצעי' הרגלים והידים של בהמה ויוציא משם החושין שבהם שהן ד' ויטול כל החושין שבריאה. וגם יבקע הריאה בין סמסון לסמסון. לב קורעו ומציא דמיו וחותך עוקצו של לב ומשליכו. וחותך את אזני חלב שהן כנגד הריאה לפי שיש בהן חושין מלאים דם. ויטול את החלב והקרום שע"ג מחול ויוציא החושין שבהן המחול שאסורי' משום חלב. ויטול את כל החלב שע"ג הקיבה משני צדדין. ויטול גם את החלב שעל ראש הקיבה. מקום שנחתך מן הקיבה צריך לכודקו עד אמה שלימה. ואסור לאכול חושין דהרדא דכנתא אא"כ צולה אותם. וכן החלב שעל בני המעים ובני מעים מקיפין אותו. והחלב והחוט שבראש כרכשתא שהוא פי טבע' ההולך על מיצי הגדול והעב והישומן. ואותו החוט סובב והולך על כל בני מעים. ואסור לבשל הכבד בין לבדה בין עם שאר כשר. אבל אם צלאו ואח"כ אם רוצה לבשלו הרשות בידו. אבל המחול מותר לבשלו אפי' לבתחילה שכן מפור' בתלמוד הני כבדא אסור לבשלו. אבל מחול שומנא בעלמא הוא כי הא דשמואל עביר ליה תבשילא דפתחא ביומא טבא דעביר מילת' פי' ביום שהקין דם. ואם רוצה ליצלות את הכבד עם הבשר אחר חותכו ומשים את הכבד למטה והבשר למעלה דק"ל הכבד אסור' ואינה נאסרת. והלב אם קורעו שתי וערב ומולחו יפה מותר לבשלו אפי' בקדרה. לכן אומר' חכמים שאני לב דשינגנא. פי' אינו בולע ואינו פולט. הכליות אסור לבשולן בקדירה משום אל תישוש תורת אמן, כלומר מנהג אבות תורה. ואבות נהגו לצלות ולא לבשל.

ועל אותו שנקרא בלעז בלונג"ל לונכ"ל ובלשון כנען לדב"ך¹ שנפלה בקדירה זה היה מעשה במגנצא בימי הגאונים והחירו התבשיל וגם ... באכילה. ולדברי אותן שהיו אסורי' אותו על בישולו על דברת שיש בו מקום חלק ואומ' כי אינו קולט שם את המלח והוא עלול על שאינו פולט את הדם השיבו הרבנים ואומ' הלא השוקיים הנקרא בלעז צינקרון ואחרים קורין אותו שינק"ל ויש שם מקום חלק כיוצא בזה. ואעפ"כ אינו עלולין על מליחתו. ואנו מבשלין אותו. ואפ"כ נהגו הגאונים שלא לבשל לונכ"ל אלא לצלותו.

והחלב של בהמה ושל חיה מותר לצלותו אפי' החלב. אבל לבשל בקדירה צריך לקרוע שתי וערב ומחו בכוחל ומולחו ואח"כ מבשלו לבדו שלא עם בשר אחר. ועין אסור לבשל עד שיוציא מוח הראש. ויטול שני החושין משני צידי הצוואר אחד מימין ואחד משמאל ויוציא החוט באמצע הצוואר שמאלין דם. ואם רוצה לצלות העין

¹ (א) אולי לדב"ן. כי הק' במסכת בב"א.

אינו חושש. ואסור לבשל הבשר עד שידית במים קרים ומולחו והוור ומדיחו במים דא' שמואל אין הבשר יוצא מיד דמו עד שידיתו וימלחנו
נשלמו כדק' בשר מן החלב ומן החמץ' משערי הנאון רבי'
שמואל בן חופני צ"ל.

שלש תשובות לרב האי גאון.

דף אחד (כ"י אדלר 1491 בהסמית בניירק). ותשוב הוא לנו, כי הוא ההמשך מסוף צד 6 של המאנוקא לרי' לוי דיר גינצברג. והיא התשובה שנדפסה מתחלה בשלמותה בתנ"ך (צד 175—178) והמחברים השלישי של הקובץ רשם עליה ב' ועל התשובה הבאה אחריה ד' (ומרשים רביע רשם ב' במקום ד' ועל התשובה שאחריה ג'). וכתב על זה החכם הרב ב"י: "הסימנים ד' וב' מוטעים הם". ואולם עתה רואים אננו כי אמנם גם הסימן ד' צודק הוא, כי בין הסימן ב' ובין הסימן ד' היתה מתחלה עוד תשובה סימן ג' על מכתב תענית דף ח' שלפנינו כאן ככ"י זה. והתשובה הזאת חסובה היא ולא נמצאת עוד במקום אחר כי אם ככ"י פירוש הגאונים לתענית ב"י אדלר (ועוד כ"י שני מאוחר) בניירק שאני עתיד לפיכחו בדפוס בקרוב ברשות ידידי הפרופ. ד"ר אלכסנדר מרכס אשר בטובו העירני עליו. (ראם התשובה הזאת כבר צ"ן גם הדיר יעקב מאגן בהרבשן האנגלי לחכמת ישראל). גם הנמצא כאן בתשובה האחרונה שלם הוא יותר ממה שנדפס אצל הרמב"ם ובא אצלנו באותיות מפורות.

(כ"י אדלר 1491 בהסמית בניירק).

כי דאמרין אמ' ראבא אמ' רב נחמן מודעא בפני שנים וצריך לומר כתובו הרי ודאי נתנו דברים הללו לכתב ואף על פי שלא כתב באותה שעה וכתב עכשו ונמצא זה עומד נוכח כתב ידו שעל המסורה כמה שאנו אומרים מאבי תלמיה לסאפי כנארא וזבין חתם ראבא בר רב הונא אמרעא ואאשקלתא אמ' רב הונא דחתם אמרעא שפיר חתם אאשקלתא שפיר חתם מה נפשך או מודעא לא אשקלתא או אשקלתא לא מודעא הכי קאמ' אי' לאו מודעא דחתם אאשקלתא שפיר חתם רב הונא למעמיה דאמ' רב הונא תלוי וזבין וזבניה וזבניה והאמ' רב נחמן אמנה היו דברינו אין נאמנין מודעא היו דברינו אין נאמנין הני מילי על פה דלא אחי על פה מרע שצרא ואף על פי שאין העד האחד אומר כך האי' למעקר שהורחיה קאתי וגשאר האחד יחידי כי ההיא דעד אומ' תנוי ועד אומר אין תנוי והלכה כרב פסא וכך הדין (וגשאלת פלגיה') בה ר' חייה ור' שמעון ברבי חד אמ' ייסר וחד אמ' יאסר היאך גמרא וסברא. גמרא כך הוא כאשר (כתבנו) וכך פתרונו כמפורש בתלמוד וכי שנוי לענין מלח תענית שכך אמרו [בגמירת] להן כל אינש די אחי' עלוהי מן קדמת דנה יאסר מי שאומ' ייסר [כצלון] כך פרושו יאסר אסר על נפשו בתפלה כי דשמואל דאמ' שמואל מקבל את התענית על עצמו בתפלת המנחה וכן הוא אומ' כל מי שיחשוץ לקבל עליו תענית יום מלפני בואו יקבלה על עצמו בתפלה ואין לך תפלה סמוכה ליום לפני בואו אלא תפלת המנחה ומי שאומ' יאסר פירושו כי אסור הוא לעזוב נדרו ולקיים את הנזירה כיון שגדרו קודם לגזירה וכן הוא אומ' אי' אחי' עלוהי נדרא מן קדמת דנא יאסר להחל דברו בשביל ימים טובים שגזרו כי דהניא כאין

צד יחיד שקבל עליו תענית שני וחמישי של כל השנה [ע"ב] כולה ופגעו בו ימים טובים
הכתובים במגלת תענית [כגון שמונה ימים שמראש ניסן וכו' צא בהן דילא להתענות
בהון⁽¹⁾] רואין אם נדרו קודם לנדרתנו תרחק נדרתנו מפני נדרו ואם נדרתנו קורמת לנדרו
ירחק נדרו מפני נדרתנו. וששאלת היכא שתי תשובות לב' גאונים חלוקות זו על
זו וכל אחד מבעלי הדינים או מן הדיאנים נקיט חרא מיניהו מאי עבדין מי עבדין כדרי'
יהושע בן קרחא דאמ' בדברי חורא הלך [אחר המחמיר בדברי סופרים הלך] אחר
המיקל⁽²⁾ ואמ' רב יוסף הלכה כד' יהושע בן קרחא או לא [ילמדנן] אדונינו.
הכין חזינא כי במקום שיכולים לשאול את הרבנן מכי דין הנדול שהוא קים באותה
שעה יואלין ועושין כדבריו שנמצא הוא הדין את אותו הדין ואין לך אילא שופט
שביטיך ואין עליו לעשות כדברי אחרים אילא כמה שהוא רואה דאמרינן אמ' להן
ראבא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע כי אתי פסקא דינא דילי לקמיכו וחזייתו
ביה פירכא לא תיקרעוה עד דאיתיתו לנבאי דאן אית לי טעמא אמינא לכו ואילא
הדרנא בי לאחר מיתה מיקרע לא תיקרעוה ומינמר נמי לא תנמרו מינה כדני
אחריני מיקרע לא תיקרעוה דאן הואי דילמא הוה אמינא לכו טעמא
ומינמר נמי לא תנמרו מינה שאין לדיאן אלא מה שענינו רואות.
ונמצא בית דין הנדול שהוא מכריע כמורהו יעשה אבל בזמן שאי אפשר להעלות את
הדבר לבית דין הנדול ויש שתי תשובות לשני גאונים עושה הדיאן מה שהוא רואה ומה
שהוא מכריע בלבבו שאין לו אלא מה שענינו רואות וכשנחלה בעל דין כתשובת הגאון
האחר אין משגיחין עליו. ואם שני דיאנים חלוקין ששניהן שוין באותו הדבר עושין
כד' יהושע בן קרחא אם דבר איסור הוא דאורייתא מחמירין

(1) השלמתי עפ"י פירוש הגאונים לתענית שהזכרתי בראש. (2) השורה חסרה כתב"ה.

ז.

מכתב מר' שמואל בן חפני הגאון.

כ"י אדלר 4050. קונטרס בן שני דפים קטנים כאחד, חבוי בין שני זוגות כגזי
הסמינר בנורק. ובין הדברים של שני הדפים הללו חסרים עוד כמה דפים או קונטרס.
וגם בראשו וגם בסופו חסר הוא הקונטרס שלפנינו. בכל זאת יתכן מאד להחליט כי הרף
הראשון מכתב מר' שמואל בן חפני הוא זה שני תשובת רב האי גאון
הוא. הרף הראשון הוא בן ל"ח שורות קצרות (עשרים בעמוד א' וי"ח בעמוד ב') ומסיים:
והעזת להסמך פן ילכו בדרכים. והנה במלה זו "בדרכים" מתחיל דף בודד אחר
במכתב רב שמואל בן חפני שנדפס בהרבנן האנגלי לחכמת ישראל (J. Q. R. XIV. 308)
ובלוקטוס לאגרת רש"י (XXIX): בדרכים ההם ופן יתעו ופן יטו. . .
נראה איפוא כי המלה "בדרכים" שבראש הרף בשנתה מסוף הרף שלפניו (והוא הרף
שלפנינו) וכן מצוי הוא בכתבי יד שונים. גם תמונת גדל הרף, הכתב ותכן השורות
התאימות והענין אחר הוא. ומליצת המכתב כולו גם היא כמדומני מעידה על סגנונו של
ר' שמואל בן חפני. ושמותי איפוא כאן באותיות קטנות גם את אותו הרף שכבר נדפס
והיו שני הדפים לאחד. ואם נכונים אנחנו בזה כי אז נשלח, כנראה, המכתב הזה לסדינת
קירואן (כי ר' יוסף בן בר כיה היה, כידוע, מבית מדרשו של ר' נסים בקירואן)
או לסדינת קאבס כתשובות רב האי הגאון תבאה אחריו.

והדף השני תשובת רב האי גאון שנשלחה לר' אברהם בר רב משה
בר גאסע ממדינת קאבס באתר מ'ערבא" כמו שמעיר עליה סופה: "ואתה
יקירנו אחובנו החביב עלינו מ'ר אברהם החכם בן מ'ר משה הרב.
והסיום הזה כלשונו ממש נמצא גם בתג'ה סימן שס"ד (צד 172) בסוף חבילה של
תשובות שנשלחו לר' אברהם בר משה הגי'ל (ע"ש צד 167 בראש סימן של"ז).
והשלטנו משם כאן את כל הכרכה כולה.

(כ"י אדלר 5040).

כי אכלנו פרי יגיעו בתורתנו וכי היא העלתנו והועילה לנו ותתן לנו חן בעיני
אדירנו ותשכן בלבו אהבתנו ובהחדיל כתביו ממנו יחדל מוכנו וירל לבנו ויגדל עצבנו:
חלילה לך גדולת מהעציבנו ומהכאיב לבנו כי אתה מקור שמחתנו ומען ששוננו ומעין
רצוננו וי"י ירנן לבבך כאשר תרנן לבכותנו ותוכאך ברכת אוכדנו ככ' ברכת אוכר
עלי תבוא וג' ועוצם רצוננו בראות כתבך וששוננו בקראת מכתבך ומדוע תחדילנו ועל
מה זה תמנעו התחריל פארך ממנו או תמניע אורך מעמט כי אם יתכן לך להתגבר ואם
איפשר להתגבר ואילא כתבך הגדב הגדול ואנרתך (השורה ה') העצומה והאדרת ומכתבך
השיהרב²) ואף כי תפס כמשאלותיך ותנאם כשאלותיך כי תגדל התפארת ותתהדר
העמרת: וכי"י נשכיך כי תתמיד כתבך אלינו בעיתותי פנותך וכומני איפשר תודיע ניכך
ושיכך [ע"ב כ"י] ותכאר שאלותיך ותכרר ספיקותיך ותשרש צרכיך ותפציץ גם תתעשת ככל
הנאותי ותתעתד להועלותנו והועלת חכמי היש' אהיך ועניך ומקריך ומיחלי מוכך ומחכי
ישעך כל רבות שנים הוסרו ממנו נדבות מקומותם והוחללו והועדו וישום ממנו וישו
אחרי וזלחנו וילכו נהרותם חוצה ממנו וימשכו מענותם אל בלעדנו ויצמיאנו וירוו בלחנו
וירעיבונו וישביעום ויגענו ויגענו: ואנחנו מחלנו להם כי ידענו כי היו שוננים ויתעצבו
להם משננים: ולא היו מזידים כי השננים מגידים: גם ידענו כי כל הנדבות לא תגדבו
בעליהן בהן אילא לחכמי הישיבה ולענייה לא לאיש קטל ולא לגסר דגול: ועתה
חלפו הזמנים ועברו השנים ואחרי אדירנו וריאנו השופט בינינו והשוקל שקלינו והמפלס
נדבותנו תזהר ותזהיר ותשמר ותצוה להשמר פן ילכו בדרכים
בדרכים ההם ופן יהיו ופן ימו ופן נטה כי אנחנו גדול היש' וזקנה אין גדול ממנו בהכמה
ובשנים זקני היש' וחכמיה עמנו ויושבים לפנינו ואף כי נעשה שלום נמור בינינו ובין מר רב
שדירא גאון ר"ת מרס אסיסתו בשנים (= כ' שנים) ועם גאון בנו יאבצנו סגנו כי התחתן בנו
ויקח בתנו וכתבו בינינו תנאים בש[טר] ובהם כי כל הנדבות הבאות בשם כל אחד ממנו יהיו לו
לעצמו ואין לאחר עמו ואשר יבא סתם או בשמות חכמי הישיבה יהיו חלוקים הציו לנו והחצי
לח' תננו.

ועתה כתבנו במקורות ונאכ[נח] וגז[רות] לכווננו ומשכילנו וגדולנו מר יוסף החבר
סגן הישיבה ופקידת נס' רח' בן מ'ר בריה נ"ע גם בכתבו אליו גם בכתבו אל העם למנותו
ולמנותו עם משכילי העם ומגשי הצדקה: דבר נא באוניו לבלי ים אחרי פונה ובלי יפונה
ויתפתה אבל יעשה כפי התנאים אשר הנדננו כי חי י"י כי בצדק הגרנו ותאמת בכתבו (ע"ב כ"י).
כי אם שלח ישלח נדבות הישיבה והחכמי' בשם אחר ממנו יורה עצמו ויקחם לנפשו: ואל נא
תשמעו ואל תאזינו אל מי שיכתב אליכם שלחו הנדבות בשמי כי יעשה כל אחד ממנו יקחם לנפשו
ואנחנו לא כתבנו ככה אבל אם יתנדב לנו איש לנפשנו ולנו לעצמנו ישלח בשמנו ואשר יהיה

¹ "אגרת השורה" נמצא גם במכתב רס"ג שהדפיס הר"ה ד"ר רב"ל ב"דבר" הראשון
(צד 184 שורה 2 מעמוד ב') ואין המלה מסופקת עוד.

² בן דא כ"י = השי הרב.

(*) כך העיר ותקן המדפיס ד"ר אלכסנדר מרדכי בבקרתו על ס' מולדות רש"י.

לחכמי חיש' ישולח מהם אם תחצותו אתם בינו ותחלקדו בינותיו חצי וחצי ותסירו חמירותו ממנו גם תוגד לו כי הרב הנאסף לגן עדן שלח בשם זולתו קצ' דרבמונים וכלא ספק שלחם לחכמי הישיבה יחיו בהם וישבעו מהם ואם תעזבו יקחם הנשלה בשמו לעצמו: ואל י"י נצחק ואליכם כי זה טמון גדול הוא יעשיר אחר ויעני ק' וחלילה לכם מבוה ברימים ובמשא כוב מענשנו ולכן מהרו כתבו אל מר יוסף יקידנו בן מ' יעקב אלוף יקיסהו רח' אשר במצרים הנשלחים אליו.

תשובת רב האי גאון.

... על שאר נוסח סגיא בהכ' יורנו אדוננו רב ענותנותו וגדל חכמתו ומי שברסו שלום יוסף לאדוננו משפע ברכותיו ורוב טובותיו. ויתן לו שכרו משלם בשני עולמות: הכין חניא דהני מעמי כולחן שביקין ולא צריכין מבילה באילין יומי אילא לנדה ולזבה ולא סלקא להון מבילה לעולם אילא במי מקוה שאינן שאובין וביותר אשת איש דלא שריא לבעלה אילא במבילה אבל לענין בעל קרי בין חולה ובין בריא בין מרגיל ובין לאונסו בתשעת קבין סאני ליה ובנתינה סאניא ולא צריכי במבילה⁽¹⁾ דהא בשלוח למבילותא. ואזנא⁽²⁾ דמאי דנחתא ליה נדה כבר נטמאו המים [ע"ב בכ"ז] ואין מטהרין אילא מים יוצאין מן הנקב של מרחץ שקאום מן המגור שלמים ישפכם בין שנפלו כלם על ראשו. ובין שלא נפלו כלם על ראשו. אילא שדרכו להכתוין שלא יאבדו ויסלו לכן ולכן: ואין צריך לכיוון תשעת קבין אילא יתן על גופו הרבה מתשעת קבין וקולא שיהורו לכם הבאין מרומי⁽³⁾ יפה הוא וכך אנו נוהגין וכל קדמוננו לפיכך עשו כך ולא תחוש. ואתה יקידנו אהובנו החכים עלינו מ"ד אברהם החכם בן מ"ד משה הרב יאמצכם אלהינו ויסק בעדכם ויגן עליכם שאתה [מוסר עצמך לשאוב תורה ממעיין ברור ותעלומה להוציא אור ולהעמיד מתכנתו. יהי רצון מלפני אלהיך שיוכך לכל כתרי תורה, יבואך המלך הררי ודגלו עליך אהבה. תצין במלך בפינו ובכסאו ובחיכלו תכנס לפרסו בשלום אל תפגע ואל תתעה. ואל ישחיתך משחיתים ואל ישלום בד שוא. תוסף כנשיעת תבנה. מאבוסים תאכל ותשבע השתה ותרוה. והזקן הרב אביך יטיב אלה אחריתו וראתו משאלותיו כלם. וגם אדוננו אחיק החכם האדיר יהא מקדו בדרך יפוצו מעינותיו חוצה ברחובות פלגי מים. וכל חבריכם וסיעתכם ותלמידים יתקיים בהם יחדיו: וכל בניך חי וג'. וראה בניך לבניך שלום על ישראל

⁽¹⁾ עיין גאונקא צד 89 וגמ"ר סי' מ"ד.

⁽²⁾ אות ד' קצר קצת בכ"י, ונראה כמו מקוטע. אך כבר חוכית יד ידי הר"ד י"ג עפשטיין כי בכ"ס צ"ל: ארזא בוויין (פירוש הגאונים לפירוט הוצ' מק"נ, צד 89 שורה 5 הערה 12).

⁽³⁾ וכן נזכרו: "הבאין מרומי" בתשובת רב האי גאון לקירואן: "וכל השבשים מחכמים חבאים מרומי" שבששים אתכם להגדיל תורה ולהאדיר הוא (תמים דעים להראב"ד סי' ק"ט).

ח.

(א) פירוש רב האי גאון לברכות ל"ד—ל"ה.

דף אחד (כ"י אדלר סי' 2859) בנגזי הסמינר בניירק. הגיד עתיק מאד והכתב מבושמש. העתקה מכ"י זה (עם הערות קצרות הנחונות בזה לפנינו) שלח לי בשבוע לפני שנתים הד"ר א. סרמורשטיין מלונדון ולא יכלתי לפרסמה עד שבאו כתבידי אדלר להסמינר בניירק בקיץ זה ושבתי וברקתי שם את הכ"י הזה והצלתי עוד מת שאפשר היה להציל ממנו. הרף הזה הוא, כנראה ההמשך מששת הדפים של פירוש רב האי גאון לברכות שפרסם הר"ד יעקב מאנן מתוך הגניזה הגדולה אשר בקמברידג' בהצופה לחכמת ישראל (שנה ששית ח"ג, צד 198—188), והעמוד האחרון כהרף השישי שם גם הוא בן

כ"ג שנה כהן שלמינו והכתב "המרוכב", כנראה, אף הוא מתאים לעזרת הכתב של הדף שלפניו.

(כ"י אדלר סי' 2859)

[ואלו ברכות] (1) שוחה בהן באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף:
כהן גדול בתחלת כל ברכה ובסופה (2) מלך כיון שכורע שוב
אינו זקף: הכורע בהודאה דחפילה משוכת ובהודו
דהלל מננה (3): קידה על אפים כריעה על ברכים השתחוואה
פישוש ידים ורגלים (4): העובר (5) לפני תיבה (6) לא יענה אמן
אחר הכהנים מפני המירוץ [ואם אין שם כהן] אילא הוא
לא ישא את כפיו ואם תבטחו (7) שהוא נושא את
כפיו וחזור לתפלתו רשאי. המתפלל (8) ומעט מיטן רע
לו ואם שלוח צבוח הוא מיטן רע לשולחיו מוקמינן לה
באבות (9): המתפלל יכוון את לבו בכול[ה] ואם אינו יכול
לכת לבו בנולה יכוון את לבו באבות (10): יתפלל אדם
בבית שיש בו חלונות (11): חציף (12) מאן דמצלי בפקתא (13)
פידוש חוצה לעיר או ברחוב חרא דלא מצי מכין
ליביה מפני עוברים ושבים ועוד מיהוי כי[הור]ה
תפלתו לרכים: כל ההלכות הללו הזכרו
לומר דלית בהי ספיקא ולא צריכין פירושי:
מליק אין עומדין
כאיצד מברכין על הפירות (14): תנו רבנן קדש הלולים
ולא קאמי' הילול שמעינן שני הילולין מלמד שמעון (15) ברכה
לפניו ולאחריו (16): מקשינן והני תרין הילולים ממאי
דלברכה לפניו ולברכה לאחריו אתו הא אית לתון א[נשא] (17)
אתריני דרראשי הואיל ובסדיון רבעי הוא ראימיר.
ורבעי פליגי בה ד' חיה וד' שמעון ברבי חד סבירא ליה
[ע"ב] כרם רבעי הוא בלחודו דמיסרק
... לה אבל רבעי לית להו וחד סבירא ליה כל נסע רבעי
צריך: סדיון וביון דדרשינן שני הילולים לשתי ברכות
אקשינן והא הני מיבעי לי' חד דהכי קאמי' רחמ' בכרם
רבעי אחליה והדר אכליה ופירוש אחליה ואכליה חלול

(1) ברייתא ברכות ל"ד ע"א אלו ברכות שאדם שוחה בהן. (2) עיין הגהות הגר"א שם. ע"ב.

(3) ע"ש ובפירוש רש"י ד"ה ובהודאה דחלל, תדון לה' כי טוב. (4) ברייתא שם ע"ב.

(5) משנה דף ל"ד ע"א. (6) במשנה ג' התיבה. (7) תסר במשנה. (8) משנה שם ע"ב.

(9) עיין דברי ר' חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רב. (10) ע"ש גם כן.

(11) דברי רחביא אמרו ותנן שם. (12) דברי ר' כתנא.

(13) בגמ' שלט חגי' בפקתא. פ' ובי' מתחלפין כמה פעמים. ועיין בערוך ערך פקתא: בסוף

גמרא דערק אין עומדין בברכות אמר רב אשי חציף עלי מאן דמצלי בפקתא פירוש כמו שדה

או רחוב. ועיין גם בדקדוקי סופרים במקומו. (14) מ. ל"ה ע"א.

(15) עיין דקדוקי סופרים. (16) ג"כ שם וכ"ה גי' ר"ף, רא"ש חוט' ר"ד.

שהוא פדיון על חללין מעשר [] והקדש
 שחיללו וחד לאודועי שאין [חלול] [אלא על] [ר]בר
 שאומרים עליו שירה וכבר [נורע] לנו שאין אומרים
 שירה אלא על היין כרם רבעי הוא דמיפריק
 אבל שאר [נמע] לא והרין קושיא לאו על מאן דתאני
 נמע רבעי אלא על מאן דתאני כרם רבעי הא נסיקו
 להו שני הלולים להני תרין רראשי אבל למאן דתאני נמע
 רבעי [דרר] שיה לענינא ונמעתם כל עץ מאכל נחא
 ולא [] הלול לאפוקי שאר נמעים ומ[שמע] ליה
 ה ה ומאן דאמי' כרם רבעי נמי או מפיק
 להון לשאר נמעים מנורה שוה להוסיף לכם תבואתו
 דליכא אלא תבואת הכרם כלבר משום ותבואת
 הכרם נחא ליה דמשתייר ליה חד הילול לברכה וליכא
 הרין קושיא אלא למאן דתאני כרם רבעי ומפיק ליה . . .
 מן הלולים דנפקן להון תריוהון לדראשי ולא אשתייר
 . . . לברכה ונמי מאן דתאני כרם רבעי ומפיק ליה . . .
 מנורה שוה ומאן דתאני נמע רבעי דאשתייר להון
 חד לברכה והוא לאחריו ברכה לפניו מנא להו ולא

(ב) פירוש רב האי גאון לכרכות ס"א-ס"ב.

רף אחד ניר בתוך הקובץ (כ"י אדלר 1498) בגנזי הסמינר בנויך. יכיל בתוכו
 כ"ג שורה בכל עמוד בתבנית רביעית. סתחיל הוא "כלפי צרדין" ומסים: "סועיל בהם"
 (המ"ם של "בהם" מסופקת).

ברי לי שהפירוש חזו בפירוש רב האי גאון הוא מזה ש'הערך הביא בערך "שב"
 קמע ממנו (ראה למטה בסוף הדף) סתחיל בסתם "פירוש" ומסים "ואמר הגאון: ולא
 פורש לנו" וכו'. והנה סתם "גאון" שבערך הוא רב האי גאון ואצל "הגאון" בח"א
 היריעה, אלא שבעל הערך דלג כאן באמצע, כנראה, על פסקא שלמה מן "ואו יתיב"
 והלאה ספני קצורו בערך "שב" שהיה עומד בו. וכראה איפוא שרב האי גאון האריך
 ביותר כאן בפירושו עד כי נגע באותו הענין של מס' פסחים ק"י. ולא הביא הערך את
 כל הענין כי אם את סופו: "ולא פורש לנו". ולכן הוסיף כלפניו: "ואמר הגאון:
 ולא פורש לנו" וכו'. באיזה מקובות ספירוש רב האי גאון שלפנינו כאן השתמש
 גם רבנו חננאל בפירושו שפרסמנו בגנזי-קדם א' (צד 89).

"קיבל" שהגאון פורש כאן כלשון "לחש" לדבר ידוע הוכיח גם בתשובתו ע"ד הרפואות
 שבלחבור, לאמר: והבין אנחנו יתגא ואמרו לנו אבות וסבי דילנא דלא למעכד מן אילין
 אסותא אלא מאי דאיתיה כנון קיבל אדקים ליה לזהוהו דעביד ליה דלית ביה עקתא" (תחכמוני
 א' צד 41) וכמהוה. כנראה כוננת פירוש רס"ג לברכות (כ"א סע"ב) "קיבלא לי סוד אעשנר".

(כ"י אדלר 1498)

כלפי צרדין לא מורה ולא מערב מכוונים ולא צפון ודרום מכוונים אלא מצדיר
 פנים לצד שהוא בנתיים מקום שאינו לא כנגד מורה ומערב ולא כנגד בית המקדש כי
 מורה ומערב מקומות ידועין הן שהחמה וזרחת משם ושיקעת שם מראש תקופת חמו
 ועד ראש תקופת מבת וצפון ודרום מקומות קצדין הן ומחשכין צפון ודרום ועד קצה

המזרח והמערב הוא הצדדין. וההיא דתניא מקום מקום שהחמה זורחת ביום אירך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון חמה יוצא ביום קצר ושוקעת ביום קצר וזה הוא פני דרום בתקופת ניסן ובתקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב ליתא דאמי רב משרשיה ליתנהו להני כללי דתניא מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית דרומית ושקעה בקרן מערבית דרומית ומעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית דרומית ווראי בניסן ותשרי חמה בחצי מזרח ובחצי מערב ומניסן ועד תקופת תמוז ומתשרי ועד תקופת מכת כל אלה מזרח ומערב חמה ואסור להפנות כנגדו בכל מקום. והא מילתא דקאמי' תנא קמא לא יפנה אדם מזרח ומערב וקאמרי' חכמי' הכין אבל תנא קמא אלא צפון ודרום אמ' לך בכל מקום שרי' להפנות לכל צד אצ"פ שהוא מבין כנגד בית המקדש ומשום כנגדו מתפללין נחמ' דקאמרי' לא יפנה מזרח ומערב ולא קאמרי' לא צפון ודרום סבירא להון כי הרוח שמתפללין כנגדה מאותו מקום לא יפנה אדם לשם לא מאחורין [ו]לא מלפניו: ובתרא תניא אירך ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל אפילו צפון ודרום נמי אסור: ר' יוסי אומי' לא אסרו אלא ברוואה ד' יהודה אומי' בזמן שבית המקדש קיים אסור אין בית המקדש קיים מותר ור' עקיבא אומר בכל מקום ר' עקיבא הינו תנא קמא איבא ביניהו חוצה לארץ ברוחה הוא תנא קמא על ארץ ישראל בלחוד קאמי' דהכי קאמי' יהודה [ע"ב בב"י] וגליל והאי דקאמי' בגליל אפי' צפון ודרום דלמא צפוני ודרומו בגליל כנגד ירושלים קאי הולכך לא יפנה שם אלא לצדדין מקומות שבין מזרח ומערב לצפון ולדרום כדפרישנא לעילא ור' יוסי סבר לא אסירא הא מילתא אלא ברוואה ור' יהודה סבר אפילו בחוצה לא איסיר אלא בזמן שבית המקדש קיים ור' עקיבא סבר אפילו בחוצה לארץ לא יפנה מזרח ומערב. ומשמעתא דרבה גמרינן דהל' כר' עקיבא ואפילו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים דהוה זקופן ליה הנך ליבני מזרח ומערב דהוה מיפני עילוייהו לצפון ודרום כשבטיות ככירים בנויה לקדיה אחת משוכה כלפי מזרח ואחת משוכה כלפי מערב שיושב עליהם רגלו אחת עליו כלפי מערב או מזרח ורגלו אחת כנגדה נמצא ידיו כלפי מזרח ומערב נפנה כלפי צפון ודרום ומבבל ירושלים כלפי מערב הוא: וכי אזל אבוי אפינא איקפד רבה ואמי' מאן קאמצער לי אנא כר' עקיבא סבירא לי דאמי' בכל מקום נמי אסור. ולענין צפון ודרום וצדדין דפליגי תנא קמא דסתמא וחכמי' לא פסיקו הלכה ומי' שרוצה להחמיר על עצמו אין נפנה בכל מקום כנגד פני התפילה: יוצאין חוץ לפתח בית הבר מישום מהרה היקלו בצניעות והאי דקאמי' בן עזאי ממשמש ויושב ואל תשב ותמשמש שכל היושב וממשמש אפילו הוא כאן ועושין לו כשמים באספמא מועלין פירושה בזמן שאדם מבקש לישב במקום ולעשות צרכיו ממשמש ויושב תחילו באותו מקום אם יש בו צורר או מינופת יסירנה ואחר יושב ואל ישב במקום ואח"כ ימשמש תחתיו. וגמירי דתא מילתא מהניא ככשפים. על כל מושב שב חוץ מן הקורה. גם זו מפי השמועה אמרה שהשיבתה על תקורה והשיבתה

ע"ד ש"ב:

פ' כשפים רוצה

לעשות צרכיו ממשמש

תחלה באותו מקום

אם יש בו צורר או

מינופת יסירנה ואחר

יושב ואל ישב במקום

ואח"כ ימשמש תחתיו.

וגמירי דתא מילתא

מהניא ככשפים. על

על הקרקע בזמן שאין שם סחצלת ולאמצע תוצין יש בה דבר רע. ואמר הגאון: ולא מורש
לנו מהו כאי לאו דקאמרי (פסחים ק"י) משום זווי שתי בוצים וב' קישואין ושני אגוזין ודבר אחר
הלכה למשה מסיני וגזרו רבותינו על כולו זווי משום דבר אחר להודיעך דהני מילי דאית בהו
כפי נביאים ואית בהו הלכה למשה מסיני.

ג) נוסחה חדשה מפירוש רב האי גאון לברכות.

דף אחד (כ"י אדלר 1495) בהמסיגר בנייר. והוא קטע מפירוש רב האי
גאון לברכות שפרסמנו ב"גנזי קדם" א' צד 24—28 אלא שהוא בא מכ"י אחר. והנה
מספר השורות שבכל עמוד עשרים ושלוש וגם, כנראה, הכתב מתאים לתקופת הקדם
שלפנינו מפירוש רב האי גאון לברכות. ושניהם איפוא מספר אחד כ"י נקדעו והיו
לאברים מרורלים. ומלבד זה חשוב הוא לנו, כי יש בו גורסאות יותר נכונות מכל שאר
הנוסחאות שכבר נתפרסמו בדפוס הן בתורת שובה (תג"ל ס"י צ"ח ובהכתוב לעין יעקב)
והן בתור פירוש. ולדוגמא הנה במקום שכתוב "ומסי שאני" (גנזי קדם א' צד 28 שורה
י"ב: הצופה שנה ששית צד 202 שורה 2) שאין לו מוכן כלל, כתוב כאן: "ואינא שי"
= ואינשי, כנכון. וכן: "דהא על יתיר" (גנזי קדם שם שורה ח' בלמטה) כתוב כאן:
"דהא על יתיר". גם בלשון הגמ' המובא בו יש חדוש כגרסא. ומכל הנוסחאות השונות
הנא לנו נוסחא אתת בתוקנת ומשוכללת כל צרכה.

(כ"י אדלר 1495).

העולם וכמו ששכינה עמהן שרירה בצער כמדורש עמו אנכי בצרה ומדרש בכל
צרתם לא צראמי רב קשינא דמהוי להון סימנין על הדין קשיא כזאת בת קול דשטע
ר' ישמעאל בן אלישע אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין
אומות העולם וגוהא נמי סבר רב קשינא בהדין ענינא ניהו סימן הוא דמחוי להון קב"ה
לישי' ברומא על קשיא דצרתם בין אומות העולם דמישחשכין מיא מרקיע לים הגדול
ואתי קול בהדיהו כנן אדם דבאנכי ואתי קול בכיתיה ולאן חוס ושלום שמוריד דמעות
מעין ואין לדמות את יוצרנו לשום מידעם אלא מיהו כל מיא דדיבין דמע מיקרי כי
דכתיב בריבא דחמרא מלאתך ודמעך לא תאחר וגשמים אית לן למיקראנון דמעות דהא
עינא דאמי לעפעפי עין ומצרא דאמי לדמעות ואינאשי סובא קארי ליה למיפרא דמעות
והקב"ה מורידם נגבורתו! ולאן חוס ושלום דמעות מעין כאדם אלא כי היכין דמפרש פה
אלפה [לא] כרמשתעי מתוך פה אלא שברא קול דבד שדומה כאילו יוצא מפה הכין נמי
בורא דמעה שדומה כאילו יוצאת מעין וכן האי דקאמי' משה אשר עין בעין נראה אתה
יו"י וכל מאי דאמי לאילין מלי דרך אחת ולא נפיש למימר דעל חרבן מקדש וצער
ישר' מיתתו ברומא כגון בכיתו ואנחה דהא על יתיר אמר רבנן כי נח נפשיה דר' אבהו
אחיהו עמורי דקיסרי דמעה איפשר עמודים בוכים אלא מן שמיא אהוי בהון הכין כי נח
נפשיה דר' יוסי שפכי מרזאבי דצפורי דמא כי נח נפשיה דר' יעקב בר
אחא איתעקרו כל ארזיא כי נח נפשיה דר' חייא נחיתו כיפי דנורא מן
שמיא וכולי ועל אחת כמה אית למימר בצרת ציבור וחרבן בית המקדש דאמרי רבנן
ההוא יומא חשך השמש בצאתו ורעשו שמים וארץ ולא נפיש למיהוי הכין לפיכך סבר
רב קשינא דנוהא מופת עליו מחמת דמעות [ע"ב] כי דאמי' אבא ממיא ורב קשינא דיליה
אמי' סופך את כפיו והו קול גוהא וקרא בהדיא כת' וגם אני אכה כפי אל כפי וכי היכין
דמיפרש קרא מיפרש מימריה דרב קשינא והכי קאמי' שאין מקרא יוצא מידי פישוטו

(1) כאן חסר כן "נגבורתו" עד "נגבורתו" מה שיש בתג"ל.

אע"פ שנדרש לכמה מעטים שהקב"ה בורא כמין שני כנפים ונספקין זה בזה ויוצא מביניהם קול נוהא, ודאמרי רבנן בועט ברקיע שבזרא בעיטה ברקיע ונשמע קולם¹ כדאמ' פורה דרכתי לבדי ור' נתן דאמ' מתאנה שבזרא קול נשמע בקול אנהא ולא חוס ושלום שאנחה באה עליו כדרך שכאה בלב אדם והכין גמי חפץ לא שחפץ בא עליו כדרך שהוא בא בלב אדם אלא שבזרא חפץ שלא בנוף ונקרא חפצו כן משמיע קול שבזרא אותו כקול אנהא ונקראת אנהחו: ורב אחא בר יעקב דאמ' דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד מן פירושא דקא מפריש ליה לקרא דכתי' כה אמר יו"י השמים כסאי והארץ הרום רגלי איפשר נוף הוא שיושב על השמים כמו שישב על כסא ורגלו על הארץ כשרפיק אלא משל בעלמא הוא בשם שהמלך נופו על הכסא שהוא יושב עליו ושרפרף מונה ואימתי שירצה פושט עליו את רגליו כן השכינה שרויה בשמים ככסא שהנוף עליו והארץ אין מכילה אלא מעט ממנה כשרפרף שלא הוכן אלא לרגלים והכין קאמ' רב אחא בר יעקב שאותן מלאכים שהן קרוכים לארץ שדומין מן השכינה כרגלים מן הנוף נדחקין זה בזה ויוצא מביניהם קול ולא חכמי ישר' בלבד אמרו כן אלא הרבה מחכמי יונים וזולתם אמרו כן שיש עם העננים מלאכים ומהן קול רעמים וקול זועות ומהן בורקים גרקים ואף מקרא נתי' במלאכים ונוגה לאש וטן האש יוצא ברק אילו דעתם שלחכמי האילו בנוהא ויש בו דעות אחרות ודברים אחרים אלא ששתרין דברים אילו כמו שפירשנו ולא חס ושלם שיש.

(¹) צ"ל קולה.

מ.

הלכות קטנות.

רבנו משה בן מימון בתקדמותו לפירוש המשנה יספר: "והכרו הגאונים ... כגון הלכות גדולות וההלכות קטנות והלכות פסוקות". ובשכבר הימים הכל נתיחש באחר על שם רב יודאי גאון לבד: "שהיה חכם גדול כדאשונים וזל והוא קצב ... הלכות גדולות והלכות קטנות והלכות קצובות" (סדר החכמים I 178) ובהודו נקרא מורכב יתוראי: בעל הלכות הקטנות (בה"ג ברלין צד 174). והנה "קטנות" (אגרת רש"ג נוסח צרפת, צד 47) או "קטנות" (שם נוסח ספרד) כבריות "חיצוניות" היו מעולם ולא נוסרו לכתחלה על מנת להורות מהן הלכה למעשה כי אם כשכיל להקל על המעיין: "ולא נתקנו הלכות קטנות לשנן בהם אלא מי שלמד תלמוד כולו ועוסק (ופוסק?) כי אם מסתפק לו רבו ואינו יורע לפרשו מעיין בהם" (ח"ג סי' ק"ו). והבאה כלשונה בברכי יוסף וי"ד סי' רס"ו סעיף ד' בשם תשד"ג כ"י סי' של"ג, כי יש שהיו בהן גם טעמים ושמצעתא" (ח"ג שם 176). אך מפני ש"רוב העם — היו — מטיין אחר הלכות קטנות ואומרים מה לנו לקשיית התלמוד" (ח"ג שם) היו גם הגאונים עצמם מעינים בהן. וכך יספר לנו רב האי גאון: ואע"י יתנא בהא מילתא סאי דכתיב בהלכות קטנות היכא דהביאה ב' שערות בתוך ו"ב שנה אינה ממאנת והשכנן רחא רתנן במתניתין בורקין כל שתיים עשרה בורקין למיהאז סימני נערות ולבסוף עיינאז וחזינאז רטענותא היא (תג"ה צד 41). ובכל זאת נגרע מאד גורל "הלכות קטנות" מהראשונות: "הלכות גדולות" והאתרונות: "הלכות פסוקות" או "קצובות" וכאלו נתקיים בהן: אגב דיופזר (קטן) מרכס" כי נאכרו מאתנו עד היום זהו היא הפנים הראשונה שקטעים שנים מהן יוצאים לאור בזה. נתונים כאן שני דפים בודדים מכ"י אדלר 1491 בגנזי הסמינר בניירק ובראש הדף

הראשון כתוב מפורש: "הלכות קטנות מבוארות". בין הרף הראשון ובין אחיו השני חסר, כנראה, דף אחד. הרף הראשון בחבניות רביעיות הוא בן כ"ב שורות ככל עמור (מלבד הכתובת "הלכות קטנות מבוארות"). לא כן הרף השני: העמור הראשון בן י"ט שורה וחשני בן כ'. אך כתב שני הדפים אחד הוא וענינם גם הוא מעור עליהם. ולהקל על המעיין נתתי רוח בין ההלכות השונות ושמותי מספרים רומיים כראשון. גם הוספתי איזה ציונים ואיזו השוואות משרת הגאונים הקצרות ואף מהלכות קצובות ועוד איזה מראה מקומות ככל אשר השיגתי ידי עד מקום שספרי הגיעו בגולת ובנכר.

אילו הלכות קטנות מבוארות.

- I. שומרת יבם דנפלא קמי משומר לא משתריא אלא בחליצה⁽¹⁾, מאי טעמא משום רב קדושתה⁽²⁾ קאיי וקמא לן דאז משתמר ומקדיש האז קדושה קידושי.
- II. מאן דנסיב חרא אשה מתסרן עליה שבע עריות דאינן קרובות דילה רתנן המקדש את האשה הרי זה אסור עליו שבע עריות: אמה ואם אמה ואם אביה בתה ובת בתה ובת בנה ואחותה כל שנאסרה עליו שעה אחת אין לה התר חרין מאחות אשתו.
- III. והיא דזניה בחמותו או באחות אשתו או בבתה אין אשתו אסורה עליו: אשת כהן שזינת בין באונס בין ברצון אסורה לבעלה [: אשת ישראל ברצון אסורה לבעלה] באונס זינת מותרת לבעלה⁽³⁾.
- IV. מאן דחשרין ליה מאשת איש ומת הבעל או שנירשה אסור ליה להתוא חשוד סמנה למניסבה או עבר הוא ואויל מקדיש לה מהנפקין לה מינה⁽⁴⁾. ואסור ליה למנסב אפילו קריבתה. אבל קריבה דילה נסבין לה:
- V. עשרין ואחת עריות זיהר דת' לארחוקי מנהון ואילו הן: אמו ואשת אביו וכלתו ואחותו מאביו ומאמו ואחותו מאביו ולא מאמו ואחותו מאמו ולא מאביו ובתו ובת בתו ובת אשתו בת בנה ובת בתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו ואחות האב ואחות האם אשת אחי האב מן האב ואשת אח ואחות אשה ואשת איש. ומאן דעבר על עריות הני לא כחר דינא מירין. ואי אויל על אמו ואשת אביו וכלתו מיחייב סקילה במיזר ובעדרי. בלא עדים ביריעה מיחייב כרת. או אויל על בתו

(1) וכן בשע"צ דף ת' ס"י נ"ג ע"ש רב הילאי ובמבור אח"ע ס"י קנ"ז ובכ"ז שם ובאחרונים כתובה בשם מר רבי יהודאי ז"ל (הערת ר"ח סודעי שם). וכן פסק רב פלסוי גאון ז"ל בהלכה למעשה שהיה "המשומר בארץ ברבויים" (שע"צ דף ז' ע"ב ס"י ב'). ואח"כ פסקו כר"ש גורב חא"י גאון "כענין שני אחים שנשחט אחד מהם והלך לו למדחוק ונשא גויה אחת ונשחקע שם ונשא אחיו אשה ומת בלא בנים" (פרדס דפוס ווארשא דף ס' עמוד ג'). וכן ספר רבנו אליקים: מעשה שאירע לבר מינן בשומרת יבם שהי(ת)ה יבמה משומר והצריכה חליצה מסנו. . . . וכן ראה מעשה בסגנצא וחכר תלכה למעשה, כי אשת אחת שששת מד בעלה ומת בשמרתו בלא בנים והצריכה ליוקק ליבם אחרי מיתתו שיתן לה חליצה (מעשה הגאונים, צד 65).

(2) בקדשתיה. "זה האת המשומר חדרתו ולידתו בקדושתו היה חרי הוא זקוק לייבום" (פרדס שם). "אבל ודאי אי כד נסבה בעל התוא יבם חת משומר קודם לכן לא צריכה חליצה מיניה" (שע"צ ס"י נ"ג שם).

(3) עיין כתובות נ"א ע"ב.

(4) מיניה. עיין יבמות כ"ד ע"ב.

ובת בתו ובת בנו בת אשחו בת בתה בת כנה חמותו ואם (עמוד ב' כ"י) חמותו ואם חמיו מחייב שריפה. ואז אויל על אחותו ואחית אביו ואחות אביו ואחות אשתו ואשה אחי אביו מחייב כרת.

ומן ראזיל ונסכיב חרא מן עריות מפקין לה מיניה בלא נש ולא כתובה ומאי דילדה מיניה האוי ממזר.

מאן דנסיב שניה לעריות
מפיק לה בנט בלא כתובה ומאי די לא
מיניה כשר ואז כוהנת היא פסולה
מן הכהונה.

ומנא לן דהאוי ממזר מעריות דתנן⁽¹⁾ אי זה הוא ממזר כל שאר כשר שהוא בליבוא. והילכתא כשמעון החיטני⁽²⁾.

VI. והילכתא גוי ועבר הבא על בת ישראל הולד כשר⁽³⁾ בין בפגיה ובין באשת איש. ואז ילדה זכר בר ישראל מעליא הוא לא יהא אלא כנר וקיסא לן דגר מותר בכוהנת. ואז ילדה נקבה פסולה מן הכהונה ואסירא למיניסבה לכהן אבל ללוי ולישו שריא:

VII. בת ישרי פגיה דמוניה מכהן או מלוי או מישרי ולא קריבה אינן ראסירין עלה שריא לאינסובי לכהן דאין הלכה כר' אלעזר דאמי פגוי הבא על הפגיה שלא לשם אישות עשאה זונה:

IX. שומרת יבם דמוניה
שריה ליבם⁽⁴⁾. ואז איתה תחות
יבם אסירה ליה.

ואז מוגיא מן ממזר פסולה לכהונה כללו שלדבר: כל הפסול לה כיון שבא עליה פסלה מן הכהונה.

X. אח מאכ מיבם, מן האם אינו מיבם.
XI. הכונס את יבמתו וזה בנכסי אחיו חלק לה הרי הוא כאחד מכל אחין בנחלה⁽⁵⁾.

XII. סרים לא חולץ ולא חולצין לאשתו.
IIIX. מצוה בגדל ליבם ואז לא ניהא ליה אמרינן לאהוה אחריני ליבומי.
ואז קדים קמן זאכי ביבמה.

[דף שני]
XVI. . . . חליצתו ולא כלום ולא פסלן מן הכהונה ושרי להון לאינסובי

(1) יבמות מ"ט ע"א.
(2) וקיימא לן הלכת כשמעון התמני משום דקא סתם לן תנא כותיה" (סעריגא צד 126).
ועיין תוסי' יבמות מ"ט ע"א ד"ה "שמעון התמני".
(3) ע"י יבמות כ"ג ע"א.
(4) "שומרים יבם שזינתה אסורה ליבם, מה ליש לה בנים ומתו ומה לי אין לה בנים" (הי קצובות בתשרי ח"ב סוף צד 15 עיי"ש); "שומרת יבם שזינתה בלא תליצה מותרת ליבם" (הלכות קצובות תשרי ח"א צד 26).
(5) "המיבם יורש חלק אחיו אבל חולץ לא" (הלכות קצובות, שם).

לכהנים. המיכס לאחת מן הלילו בעילתו בעילת זנות ופסלן מן הכהונה. צרת
ממאנת וצרת אילונית וצרת מחזיר גרושתו כולם מותרות.

XV. יבמה דנפלא קמי תרי אחי וקם חד מנהון ויהב לה גיטא ואתא
אחרינא ויהב להא גיטא קמא דיהב לה גיטא חליין לה ואסיר לה למינסב קריבתה.
תנינא שריה ליה למנסב קריבאתה מי שום דלא שאני גט דיהב לה תנינא
מיד. וזה הו אין גט אחר גט.

XVI. יבמה דנפלא קמי תרי אחי וקם חד מנהון יבמה ואתא אחיה ואנסה
קמא שרי ליה יבמתיה ותנינא שרי לה למנסב קריבאתה בחד מיתה ראנסתו.

XVII. יבמה דנפלא קמי תרי אחי וקם חד מנהון וחליין לה אין אחד תליצה
כלום דלא מצי האדר עלה ואסיר אפילו למנסב קריבאתה:

XVIII. יבמה דנפלא קמי יבם עבד מאמר וחליין לה צריכא גיטא מיניה.
והיכא דנפלא ליה יבמה וקדיש ובעל זו דרך מצוה.

XIX. תרתין דנפלא קמי חד יבם יהב לה גיטא להרא וקדיש הרא והדר
לא בעיה צריכא גיטא מיניה ואסיר בקריבאתה דתרויהו וחליין להרא מיניה.

XX. תרתין יבמות דנפלא קמי חד יבם יהב לה גיטא להרא מיניה (עמוד ב')
וכעלה לאחריתי צריכא מיניה גיטא הארי דבעל ואסיר כקריבאתה דתרויהו
וחליין להרא מיניה.

XXI. תרתין יבמות דנפלא קמי חד יבם וקם קרישעין לתרויהו צריכין תרי
גיטין וחליצה. יהב להי להארי גיטא וגיטא להארי אסיר בקריבאתה דתרויהו וחליין
להרא מיניה.

XXII. נבעלה לכלב כשרה לכהן.

XXIII. אנוסת עצמו ומפנות עצמו לא ישא כהן, ואם נשא נשא.

XXVI. ומאן דנסיב אנוסת חבירו ומפנות חבירו הולד כשר.

XXV. מאן (1) דנסיב גויה ולא אטבלה וילדה מיניה ברא גר הוא ולא צריך
שבילא דאמי דבא נתנירה מעוברתא וילדה אין כנה צריך טבילה. ולענין נחלה לא
דית ליה לאבות. ואו ילדא נקבה בין מנכרית ובין מן שפחה כשרה לישרי
ואסירא לכהן.

XXVI. גר ועבד משוחרר וחלל מותרין לישא בהגת.

XXVII. וכהן (2) דנסיב גרושה וחלוצה בניה חללי. ואין ממזר אלא ממי
שאיסרו איסור ערוה וענוש כרת.

XXVIII. מי שחציו עבד וחציו בן תורין הבא על אשת איש הולד אין לו
תקנה דאית צד חירות משתמש בצד באשת איש.

XXIX. מאן דאמי ליה נברא דגניא לה איתתך לא אסירא עליה (3) וא מהומן
גביה (סוף עמוד ב' מהדף השני).

(1) הלכות ראו צד 36; ח"ג (הוצאת סק"ג) 309 ועיי' בהערות והובא אצלינו בלקוטים
לאגרת רש"ג צד XIX.

(2) בתשובות-גאוניס-קדמונים סי' מ"ז בפורשת יפה, ושם היא בין תשובות של רב נחמן ו.

(3) עיין הלכות קצובות (תשרי ח"א צד 29 וח"ב צד 18).

פירוש „גאון“ למסכת כתובות פ"ד—פ"ו.

בתוך הכרך (Or. 5558. H.) בבריטיש-מוזיאום בלונדון מצאתי בירה אב שנה זו קונטרס בחבנית רביעית בן ששה דפים מפירוש עתיק של גאון למסכת כתובות דף פ"ד—פ"ו. הכתב רבני-סורי משונה והגיר עתיק מאד ובלוי. ולמען יעמוד עוד ימים רבים הקרימו על פניו שתי ארג-חורי דק, ועל ידיו זה נעלמו או נתקלקלו אותיותיו לפעמים וקריאתו קשה ביותר. ביתור מרובה הפרוץ הלכן על העמוד השיוור כדף הראשון ושמו אהו כמו שהוא לפנינו בשני עמודים קטנים, אולי ימצאו עוד העמודים שלפניהם במק"א. האלפסי השתמש בפירוש זה ואחריו גם הרא"ש, ופסקא אחת מהקונטרס שלפניו מביא הר"ף ואומר מפירוש: „והיכא לגאון דקאמר“... (ושמנה בצד הפירוש לקמן צד 32). וסתם „גאון“ באלפסי הלא זהו רב האי גאון. את פירוש רבנו חננאל לסוגיא זו מביא החוס' דף פ"ד ד"ה „לכתובת אשה“. ודבר זה אינו כלל בפירוש שלפנינו. וכן מה שמביא השמ"ק בשם ר"ח אין זה בפירושנו. המעתיק של הכ"י לא היה למדן ולכן יש בו איזה ט"ס ושבושים שהנחתו או השלמתי לפעמים. יש בו גם שגיאות בחלופי גרסאות שונות הראויים לתשומת לב.

(Or. 5558. H.)

כל כתנאי ממון תנאו קים תנאי ממון	[45 b]	[45 a] אסילו בדאורייתא תנאו בירושת הבעל
	ולבסוף	ומהל תנאו
שאם מכרה	אסילו	זכה בהן בסיוח
ולמה אמרו מכרה		בנכסין ולא
נכסים מבעלה		דכל תנאי
אילו דכתבין אין		מכרה ונתנה
[מיתת בלא בנים כל מה דילא] תהדר לבית		לא דהאוי
[נשא תנאי ממון הוא ותנאו קים] סירי		מיתה
בתייה		לפיכך
מכרתה		דזכות
לפיכך אם		הוא, ומס
מנכסיה ולא כלום	הוא	בתלמי ארץ
מנכסי האב	הוא	הלכה
שהניח בנו יורשין		ישראל דגרי[סין]
... שבחיי בניו לא היה לו בנכסים כלום		כרבן שמעון בן גמלי
[ויורו] שנת תורה אינה אלא לאחר מיתה כן זה		לענין דברים שהתנה על שכת' בתורה
הבעל		והתתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בשל

[46 a] הבעל לא זיכתה החירה אותו בנכסי אשתו אלא לאחר מיתה לפיכך לאחר מיתה כל נכסיה זוכה בהן בתורת ירושה אמ' ר' יוסי אילן דכתבין אין מיתה בלי בנים כל מה דלא תהדר לבית נשה תנאי ממון הוא ותנאי קים: מתני' מי שמת והניח אשה ובעל חוב ויורשין והיה לו מלוה או פקדון ביד אחרים. ואסיקנה צריכה דאי תנא מלוה היינו אומ' משום דלהוצאה ניתנה [ואינה ברישית] היחזקין לפיכך אמ' ר' טרפון ינתנו לכושל שכהן אכל פיקדון [אמינא] כל היכא דאיתיה ברשותא ד[מריה

איתיהן כר' עקיבה סנירא ליה ואי תנא פקרון כולי ה'ם הכי כר פרשינן וסוגיא רשמעתא זו משום דמטלטלי לבעל חוב לא מישתעבדי והני מילי לאחר מיתה אבל מחיים אפילו מנלימא דעל כתפיה [46b] כל הנושה בו והני כיון דלא באו עדים ⁽¹⁾ ברישות היורשין כאלו תפוסין הן בידי הנושין בי כר' נתן דאמ' מגין לנושה בחבירו יחבירו בחבירו כול. וקימא דאן תפס מלוה מטלטלי נבי מיניהו אפילו לאחר מיתתו כיושל שבנאות ⁽²⁾ פיר' בתלמוד ארץ ישראל כנון מלוה בשמך ומלוה בעדים יתנו למלוה בעדים שאינו יכול לחזור בכל מקום וכל עת בעריו בכתי דינים פ' ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כיושל והני מילי פירוש למעמיה דר' [טרפון] ואפעל נב דלית היל' כותיה אלא כר' עקיבה דאמ' יתנו ליורשין שאין צייכין שביעה. . . פסם לאשה ולבעל חוב מורישם. . . שביעה בהראי פירש בתלמוד ארץ יש' זו תורה זו אינו תורה וכולי עלמ' טעה ברבר חזר וכל שכן בראוריתא. ופירש בתלמ' ארץ יש' היא מעות משנה היא מעות זקנים ודכוילי עלמא [47a] ד' טרפון חבירו של ר' עקיבה וקימ' לן היל' כר' עקיבה מחבירו לר' עקיב' בין מלוה בין פקרון בין פירות תלושין בין מנתרם ⁽³⁾ הכל ליורשין ולא מהניא תפישא באשה ובבעל חוב אלא אם תששו מחיי מורישם אבל לאחר מיתה ואפילו בסימטא לא הוי תפיסתהו רהא קריביה דר' תפשי פרה ריתמי מסימטא ואהרריה כר' ⁽⁴⁾ שמעון לההיא פרה ריתמי רהדר ביה ר' יוחנן ואמ' מה אעשה ובשכנגדי חלוק עלי וכן דבי נשיאה תפוס אמתא ריתמי מסימטא במלוה דאית להון על אביוהן רתי יתמי ורין דייני כר' טרפון ואהדר ריש לקיש לעובדא שמע מינה דהיל' כר' שמעון בן לקיש: וכן תירא דיתמי דתפסיה בעל חוב מבקרא וטוען מחיים תפישנא ליה ובקרא אמ' לאחר מיתה תפשיה ור' ⁽⁵⁾ רב נחמן כיון דליכא שהדי רלימר [47b] מית' תפסיה וה[ר]א תורא דמסיר לרועה דליכא למיטר הנודרות אין להן חזקה מי שבידו נאמן מינו דיכיל למיטר לקוח הוא בידי יכול למיטר תפישנא ליה וכן הלכה. ובקרא כיון דאמר דלאחר מיתה תפסיה מיניה פשוט הוא וחייב לשלומיה ליתמי: ההוא ארבא דתפסא שלוחיה דיימא בר חשו בזוי דהוה מסיק בברי דארבא דמית ואמ' ליה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע (אית לכו אפטרופא דיימר אנת ונכון) התפס לבעל חוב במקום שחב לאחרים אנת דאמ' ר' יוחנן לא קנה תפסיה אינהו לההיא ארבא כול' וכשבאו אצל רבא נער בהן ואמ' להן הכי אמ' רב נחמן והוא שתפס מחיים וכן הלכה: אבימי הוו מסקי בי וזוי בי חזאי שדרינהו ביד חמא אמ' ליה זיל פרעינהו. פיר' ושקיל [48a] שמר אול פרעינהו כוליה [כין] דליכא שהדי דפרעינהו באפירוי מינו דיכיל למיטר סטראי ניהו. פיר' סיטראי ⁽⁶⁾ אילין וזוי מצד אחר הוא ומהימני עליה מיחייב לשלומי אילא אמ' רב [אשין] אי אמ' ליה שקול שטרא לא משלם ולא היא בין כך ובין כך משלם דאמ' לית לתקיני שדרתיך ולא לעוותי ואי לא אירבר ליה שטרא וגם לא הוהירו אל תפרע אלא בפני עדים אלא בסתם שדר בהייה אפעלנב דפרעיה בלא שהרי לא מיחייב כרתנן לענין חנוני ופועל שניהם נשבעין וגומלין מבני הכית הנה החנוני נתן שלא בפני עדים ולא מיחייב והוב נרסין בפרק האיש מקדש בו וכשלוחו והאשה מתקדשת אמ' רבא אמ' רב נחמן האומר לשנים צאו וקדשו לו אשה הן הן שלוחיו הן הן עדיו: וכן בגירושין [48b] וכן ל[ענין] דיני ממונות ואסיקנה מינו דיכיל

(1) = ערין. (2) חובא בעירך ערך "כושל" בלשון חז"ל. (3) צ"ל: מחבורים.

(4) חכ' כמ' ד' ככ"י. (5) חר' כמ' כי ככ"י ומחומר ע"ס הנון.

(6) "אפטרין" סטראי ממון שהיה לנו מצד אחר כאשר כתוב ולמטר חד הקסמ' (תנ"ה 114).

למימר אהרדינהו ללווה יכלי למימר פדעניה למלוה והשתא דחקין רבנן שבועה משחכעי עדים [ד]יהביא ליה ומשתבע מלוה דלא שקיל ו[פ]רע ליה לזה למלוה הנה פרע בלא שהרי ולא מיחייב. וכן הרין שאין המלוה חייב לשלם אילא אם הזהירו להם בעדים: ההיא איתתא דאפקידו גבה מלוגא דשמדי כול' אמ' ליה רב נחמן בין רלית ל(י)ה ישהרי מחיים דתבע מנ(י)ה הגי שמדי ואמרת לי תפיסנא להו כחובי דבידך השתא דתפסישנא לא מהימנא: גרסינן בסוף דיני ממונות (השני¹): ההיא איתתא דנפק שמי² מתחת ידה אמרה ידענא ביה דפריעא הוא איכא דאמ' לא הימנא רב נחמן ואותכיה [רבא] לרב[נן] ו[ע]לתה בתובתא. והני כולהי דדיקנין בהוא אי הוויא תפיסה [49a] מחיים אילא בעינא דמלוה [דמעין] אמריא ברירה וידיעה לאפרועי מטלפלי בלחור הוא דמענו מחיים תפיסנא ליה אבל לאיחזוקיה ברירה במשכון שנתן בידו לא. ההיא איתתא דאיחייבא שבועה בני דינא דרבה אמרה ליה בת רב חיסדא ידענא בה דחשידא אישכועתא אפכה רבא אשכנדה כול' שמע מינה דאית ליה לדיין רישותא לאפוקי בני האי נונא והני מילי במילתא

הוא שודא דדיני והירנא לית ליה לדיין למימר קים לי בנזה דלא בריר לן פירושא קים לי בנזה הכי הוא הולכך לית לן לאורעי שמר או לאפוכי שבועה אלא בעדות ברורה. ואפעלפינן בעדות אדם נאמן מחמיצין הרין ודורשין אחריו עד שיתברר הרבר באמת ויצא הרין לאמתו.

אמ' רב ספא השתא דאמור רבנן קים לי ביה מילתא היא אי אמ' לי אבה מרי [49b] מרענא שמדיה אפומיה. מיר' אפילו אם כתוב בשטר נשבע ואחריכך נזכה או אם הוא שודא דדיני: ההיא דאיחבא שבועה בני דינא דרב כיכי בר אבוי אמ' בעל דינא תיתי תשתבע במאתאי איפשר דמיכספא ומודה אמ' להו כתובו לי זכותי אמ' להו כתובו ליה ואף על גב דאתו למידחיה מרהא דרבא דאמ' האי אשרתא דכתובה מיקמי דניחו שהרי אחתיות ויהו פסולה דמיתחזי כשיקרא לא [קאמ]ה מררב נחמן דאמ' אומי היה ר' מאיר כול' ומדרבי יוחנן דאמר' שטר שלוח בו ופרעי אינו חוזר וגובה בו שכבר נמחל שעבודו מעמי משום שנמחל שעבודו אבל מיחוי כשיקרא [לא] וכן הלכה: ההוא דאפקד שבע מרגניתא וכולי כי ציירי בסדיניה ביר' מייאשא שכיב ר' מייאשא ולא פקיד אתי לקמי דר' [50a] אמ' אמ' חרא ידענא ביה בר' [מייאשא] דלא אמיר ועוד הא קא יהיב סימנא חייבינהו למיתב ליה והני מילי דלא הוה רגיל מרה דהני מרגניתא דעייל ונפיק ביר' מייאשא אבל אי הוה רגיל דעייל ונפיק התם אימור איניש אחרינא אפקדינהו ואיהו מיחוא חזא דחזא ואמ' הני סימני ולא יהבינן ליה ולא מירי: וכי האי עונא דן רב נחמן בכסא דכספא דר' ³ אבה במטכסא כולוה ק[מי]ן בחדא מעמא וכן הלכה. איפקיד איניש נכסו לטוביא ואתא רב טוביא אי הוה גייס ביה אמרינ' משום דהוה גייס ביה קרייה טוביה ויהבנן ליה ואילא הוה גייס בזה אמרינן טוביה אחר הוא. אתי שני טוביא אחר מהן שכן א' קרוב והאחר תלמי' חכמי אמרינן טוב יבן קרוב

¹ סנהדרין לא סע"א. ועיי' תתחלתו נקרא פרק "זה בורר" אצל הקדמונים כשם דיני ממונות השני.

² צ"ל: שטרא. ³ צ"ל: ור'.

מאחז רחוק והוא קדם: שניהם קרובים או שכינים או חלמי' שורא דייני [50b] [קריבתי] דרב נחמן וביניהם לכתובתה בשוכת הנאה אם חתנרש או התאלמן יגבה כתובתה הלוקה ואם חמות תחת הבעל יירשנה בעלה איגרשה ושביב'] אחא לוקה קא תבע אמ' רב נחמן עשינו עצמינו כעדכי הדייני כלום! לא היה ראוי ל[היות?] חב לדבר באלו הדברים. הא דאמ' שמואל המוכר שמר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפילו יורש מחול: פיר' הני מילי בד[אמר] עינת בחושבנאי ולא פש לי [נכיה ולא] מירי או [מספקא] לי ומספקא לא [מסקינא] ממונא שביב מרע רקיט' לן מירק דייק [ומיהב] ויהיב או נמי מכנסת שמר חוב לבעלה הני נמי לא יכיל לא לי להן לא הוא ולא יורשין ומן דראין דינא דנראמי מסיק מן המחול שמרא מעליא כלומר כל מה שהיה בשטר אמ' אמימר משו'

יא.

כתאב ראש הישיבה אלפזומי דל.

הך קטן זה, כ"י עתיק מאד וקדוש, מסר לי בסוכו סוכות גנזיו ידידי הרב הכולל פרופ' ישראל לוי בפריו. סכתבי הגניזה בא לידו אף הוא. וכמה גדול הוא לנו הדין הקטן הזה! ראש וראשון הוא למכתבי רב סעדיה גאון שכתב למצרים מולדתו בשעה שנתמנה לראש הישיבה (עיין לקטן הערה 1) לגאון סורא — בגדר — בירח זיו שנת אלף רל"ט לשטרות — ד"א תרפ"ג או תרפ"ח ליצירה — וחשוב הוא לנו ראש המכתב הזה כפולס כי עתה נודע לנו גם סופו: כבר כוון יפה מאד ידידי הד"ר י. ג. עפשטיין במאמרו המצוי: "אגרת רב סעדיה הראשונה" (דביר א' — ברלין תרפ"ג — צד 189—190). כי אותו הקטע שנתפרסם לראשונה בגאוניקא (צד 86—85) ואח"כ בלקטנים לאגרת רש"ג (צד XXV) הוא סופה של האגרת הראשונה שכתב רב סעדיה גאון מבגדר — סורא — למצרים. ועתה הגת לפנינו גם ראשיתה, אלא שגופת עידנו חסר. גם הדין הזה שלפנינו כאותו שנדפס בגאוניקא ובלקטנים לאגרת רש"ג נכתב רק סעבר האחר, גם הכתב אחד הוא, ומספר השורות — י"ט בעמוד אחד — אף הוא מותאים. וביתוד משתנה ראשו לסופו: מתחיל הוא ב"שאו שלום" גם: "מבעלי בתים חשובים אשר בבגדר" (דף ראשון, שורה 18—17) ותולך ומוכיר "את בעלי בתים חשובים אשר בבגדר" (דף אחרון, שורה 3).

הנהגה בסוף המכתב הזה יש רמז גם למוצב ישיבת סורא בימינו היום: "ובאסם תלמידים אין הוד לחכמים" והוא אשר יספר לנו רב שרירא גאון: "ובתריה (אחרי רב שלום לפני מלך רס"ג) אדלד לא מלתא טובא במתא מחסיא ולא אשתיירו בה חכמים" (אגרת רש"ג צד 116) ורב סעדיה גאון אומר: ואע"פ כי דלוגו לא עובנו כאשר חכמית לאמר והשארתי בקרבך עס עני ודל וחסו — כרמו ל"מחסיא!" — בשם י"י" (אגרת רב סעדיה השנייה בדביר" 184 שורה 7—6). וכן יספר רב שרירא אח"כ: "וכנף — רס"ג — מאן דאשתייר מבניהן דרבנן דמחסיא . . . ואותיב מתביבא" (שם צד 117).

(כ"י הגניזה.)

- 1 . . . כן[תא]ב ראם אלמתיבה אלפיומי ד"ר
- 2 [כ]תבה בכגדאד פי וקתאן ולי אלראסה
- 3 [רס]לה אלי אהל מצר⁽¹⁾.
- 4 [סעדיה בן] יוסף ראש ישיבה של עיר מחסיה
- 5 [אל קהל]ות ישראל ה[יש]בים במדינת פסטאט
- 6 והמבינים והחרים והזקנים ורבי
- 7 [פעלים ומשכי]לי עם ושטרי הרבים⁽²⁾ עם יתר ההמון
- 8 [מור]שת דת בחירי הצדק למורי יי
- 9 ויקרים לנגדנו ונקובי שם אתנו
- 10 וירצה פועלכם שלום גדול
- 11 [ותפוקת רצון]⁽³⁾ [וי]שועות עצומות ואורה ושמחה
- 12 [ותפלה]⁽⁴⁾ ז[כה] רתב וחכמה אמצת⁽⁵⁾ וכינה אדרת
- 13 והון עתק חרע נכון ונוה שאנן [מ]מגר ארץ ומלאה
- 14 ורצון שבני סנה יהיו לכם תמיד מעם יי מוראנו
- 15 ופחד אבתינו. שאו שלום ממנו ומן האלופים
- 16 ומן שארית⁽⁶⁾ בתור שלנו ומן חכמי ישיבה כולם
- 17 ומן המשנים⁽⁷⁾ הקבועים בבית רבינו⁽⁸⁾ ומבעלי בתים
- 18 השוכים ונכבדים אשר בכגד כי בעז חנות יי
- 19 מעזנו⁽⁹⁾ אנחנו שוכניה לשלום כסוד אלוה עלי

(1) = מכתב ראש הישיבה הפיומי (מפיוס = פיתוס-מצרים) ז"ל כתבו בכגדאר בשעת שנת מנה לראש [הישיבה] [שלח] לבני מצרים [תרגום ד"ר י"ג עפשטיין].
(2) לשון: "שנאסר ושופרי הרבים בראשיהם" (יבמות פ"ו ע"ב); "וכל שהנחזקו אבותנו משופרי הרבים (קדושין ע"ז ע"א).

(3) השלמתי עמי" מכתב רס"ג ב"דביר" צד 183 שורה 4. ורוסס סוף מלת "רצון" עדינבר.
(4) השלמתי גפ"כ עמי" "המכתב" בהדבור שם שורה 3.

(5) ובמכתב שנדרס בהדבור שם שורה 4: "ותשועה אמצת" [אִמְצָת = אמיצה].
(6) הוא הבן הכבוד של רס"ג שנקרא בשם שארית (ראה J. Q. R. N. S. XI. 423).

ומה שכתב וד"ר יעקב מאנן בהצופה לחכמת ישראל תרפ"ב צד 142 הערה 1.
(7) הכהה השונים או "התנאים" הידועים בהישיבה שהיו כספרים חיים.

(8) = "בית רבינו שבבבל" שזכר הרבה בהשובות הגאונים: "כך נהגים בשתי הישיבות ובבית רבינו שבבבל" (= בגדד). והוא, כנראה, "בירב" שזכר בקינת ר"ש הגנור על רב האי גאון: והגידו לוקמי פום בריהא ולישישי בני בירב וסורא (וזכרן לראשונים ח"א, צד 44). והיו: ואהי לחם למקדש מעם (יחזקאל י"א) ר"א זה בית רבינו שבבבל (סגולה כ"ט), בית רבינו: רב (רש"י) ועיין עוד דהיר ח"ג נ"ג ע"א הערה ט"ו ומה שכתב הח' המנוח אלכך בהערותיו להאשכל צד 78.

(9) וכן צ"ל במכתב רס"ג השני שנדרס ב"דביר" צד 184 שורה 6: דעו כי כולם חוכים בצל יי מעזנו, ולא "מצינו" שאין לו שחר.

(כ"ו אוכספורד 22—Ms. Heb. C. 13.—2807)

— הגדס בגאנטיקא צד 86,7 ובלקטים לאגרת רש"י צד XXV —

- 1 וכן כל חפץ ושאלה אשר יהיה לכם מעד
- 2 המלכות הנד תגידוהו לפנינו כי אז נצוה
- 3 את בעלי בתים חשונים אשר בבגדד אשר
- 4 אנחנו יושבים ביניהם בני מ"ר נמירא⁽¹⁾ ובני
- 5 מ"ר אהרן⁽²⁾ זכר הגאספים לברכה וזכרון פליטתם
- 6 דקימה ואז ישיבו לכם מאת המלך כאשר
- 7 ימסיק יי"י מעונו בידם כן תעשו ואל תמשו.
- 8 ואחרי זה אנו מצוים עוד וכתבים אליכם
- 9 כתבי הזהרות ותוכחות לעורר את לבותיכם
- 10 ולהקיץ את שרעפיכם על מצות יי"י אדונינו
- 11 מה תעשו ותחיו בו וממה תסורו ולא תמותו
- 12 כי כן חייבין אנחנו אולי נצא ידי חובתנו
- 13 בדבר הנדול הזה אשר קבלנו וכן יום כיום
- 14 תבשרינו משלומכם כי שלום נפשנו הוא
- 15 כי אם אין צבא אין מלך ובאפס תלמידים
- 16 אין הוד לחכמים ויהי יי"י בכסלכם וינהג
- 17 עמכם ועמנו ב[מד]ת רחמינו וחסדיו הרבים
- 18 ושלומכם וברכותיכם וטובותיכם וכל הצלחותיכם
- 19 ירבו לעד.

⁽¹⁾ סהל ויצחק (עין לקטים שם).⁽²⁾ וכן נזכרו במכתב רב נחמיה גאון: "והיה תכל על ידי בני אהרן" (שם XXVII).
ור' אהרן אביהם נזכר במכתב משנת ר"א תשי"ב: "זמן תפארה וישיש עטרה מ"ר אהרן" (שם XXV).

יב.

פירוש ר"ת, או פירוש גאון, לסנהדרין.

קנטרס⁽¹⁾ בן שני דפים. בתוך הכרך (Ms. Or. 5558. H.) בבריטיש מוזיאום. חסר הוא מלפניו ומלאחריו גם הדפים התיכונים. הרף הראשון לסנהדרין יב—י"ג נחשני הרף כ"ז כ"ח. רובו הוא ממש כלשון רבנו הנגאל אלא שיתר עליו ר"ת בהרבה פסקאות וגראה לכאורה כאלו מקוצר הוא מפירוש ר"ת. אבל יתכן ג"כ כי יסוד פירוש ר"ת הוא מאחד הגאונים. או שהוא מהדרור ראשונה מפי ר"ת. אך יש בו פסקא אחת שלשונה משונה מפירוש ר"ת ודומה ביותר לאחתה שבתשובות הגאונים, והיא:

תנ"ה צד 188:

פירושנו:

פירוש ר"ת:

ליכיה כלומר יכו אותו בסכנו	ליכיה אית דפרשי מלשון	ויש שפירשוהו שאם הרג את
ליכיה מלשון הכאה. כך	הכאה. ואית דפרשי יכתו את	הנפש כיון שאין לנו ארבע
פירושנו מקצת הגאונים דאמ'	עיניו. ורוב חכמי הגאונים	כיתות מכהין את עיניו. ורוב
ליכיה יכה את עיניו ורוב	אברו קנטסין אותו וגומלין	החכמים לא כן פירשו אלא
חכמי הגאונים אמרו: קנטסין	ממונו ומכהין את כחו ואת	שקנטסין אותו וגומלין את ממונו
אותו וגומלין את כחו ואת רוחו.	רוחו.	ומכהים את כחו ואת רוחו.

ושאר הדברים השונים נתתי כאן בהערות ורק על השבועים שבפירוש ר"ח הנדפס לא העירוהו, וכן על שניוים של מלות בודדות.

(Ms: Or, 5558. H.)

[65 a] לא עיברה אלישע כי שנת בצורת היתה והכל רצין לבית הגרנות⁽¹⁾ ואם חתע בר יתרחק חרש הגרנות וישבר לב בני אדם כי אומרין עדיין נשאר עד הגרנות כך וכך ומיקרין השער⁽²⁾. שלש שנים זו אחר זו פיר' מפני שסוד העיבור בע' לעבר בכל מחזור שלי"ש שנים שבע עיבורין כדי להשוות שנת הלבנה לשנת החמה שלא להוסיף ושלא לנרוע על ז' מעוברות וחל להיות באותה עת בשנת י"ד למחזור שהיא שנת רעבון ולא עיברה ושנת חמש עשרה היתה שביעית ושנת י"ז מוצאי שביעית ולא עיברו ומצאו שלא עיברו בכל המחזור אלא גי"ח י"א⁽³⁾ ולא נשארו במחזור זולתי שלש שנים לפיכך עיברו שלש שנים זו אחר זו⁽⁴⁾. חנו רבנן אין מעברין את השנה בשביעית כו' ובפלוגתא דהני חנאי דתניא אין מביאין ירק כו' תנא קמא כתנא קמא ורבנן נמליאל כרבות'. פיר' [כשהיה] ר' עקיבה חבוש חל להיות שביעי בשנת י"ד למחזור י"ט ויובל אחריה בשנת ט"ו למחזור י"ט ושנת י"ז מוצאי יובל ואף על פי שאין כאותו זמן נוהג יובל קדוש בו לא בשלוחו⁽⁵⁾ ושאלו לר' עקיבה ואמרו אין מעברין בשביעית ולא ביובל ולא במוצאי יובל הילכך מעברין שנת י"ז י"ט שלא נשאר במחזור זולתן⁽⁶⁾. עיברה מאי אמ' עולא אין מקדשין את החודש כלום אין מקדשין אותו היום שנמצא מאר⁽⁷⁾. אמ' רב יהוד' אמ' רב אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה [65 b] תקופת חמץ חסיר' לחשלום צ"א יום י"ז יום הובו שלחודש תשרי דב' ר' יהוד' ר' יוסי אומ' כ"א יום לר' יוסי כ' אין מעברין ושניהן מקרא אחד דרשו וחג האסיף ר' יהוד' סבר בענן בתקופה חדשה כוליה חג האסיף והוא חולו שלמועד שחג נקרא ויתכן לך לאסוף בו זולתי יום ראשון בלבד שהוא אסור ור' יוסי סבר אפילו יום שביעי שלחג אם יהיה בו תקופה חדשה דיו ואמ' ר' יהודה ור' יוסי מאי קאסברי אי סברי יום תקופה נומר אפילו אינה חסירה י"ז יום אלא ט"ז יום בלבד והתקופה חלה ביום י"ז שלחשרי כיון דאמרת יום תקופה נומר הגה יום י"ז מן תשרי מן התקופה הישנה חשבו ואיך מוצא כל ימות חג האסיף בתק' חדשה דהא יום ששה עשר שלחשרי מהולו שלמועד⁽⁸⁾ והוא נומר נמצא החג כולו בתקופה הישנה. ופריך ר' יהוד' ור' יוסי סברי יום תקופה מתחיל מתיבי יום תקופה נומר דב' ר' יהוד' ר' יוסי אומ' יום תקופה מתחיל. ועוד תניא אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסיר' רובו שלחודש וכמה רובו שלח' י"ז יום ר' יהוד' אומ' שתי ידות בחודש עשרים יום כו' קשיא לרב כי רב אמ' דסבירא ליה לר' יהודה רובו שלחודש י"ז יום והתניא ר' יהוד' אומ' עשרים יום⁽⁹⁾ ונדרה דברי רב וחזרנו לפרש

(1) ואין חשבון בני אדם בתבואת חדשה אלא בחשבון תחדשים שבכל שנה ושנה (ר"ח).

(2) כאן יש עוד בר"ח הנדפס בש"ס ששים שורות קצורות עד כאן.

(3) "שהו ר' שנים בלבד" (ר"ח).

(4) "למלאות ז' שנים מעוברות במחזור" (ר"ח). וכאן ישנה עוד פסקא שלמה בר"ח שאינה

בכ"י זה. (5) מן "ואף על פי" עד כאן אין בר"ח. (6) כאן יש בר"ח עוד פסקא שלמה.

(7) עוד פסקא של שלשים וחמש שורות קצורות יש כאן בר"ח.

(8) הוא. וכן לר' יוסי יום כ"א של תשרי הוא אחרית חולו של מועד" (ר"ח).

(9) "ועלתה קשיא לרב קשיא" (ר"ח).

(דף שני לסנהדרין כ"ו—כ"ח).

[66 a] שדה שלנו הוא ואני ארים בתוכה⁽¹⁾. אמ' עולא מחשבה מועלת אפילו לבטל דברי תורה שני' מפר כו' אמ' רבא אם עסקין לשמה אינה מועלת מחשבת אחרים לבטלה שני' רבות מחש⁽²⁾. (חד נגב כפא*) פי' אלומה קמנה כרגסי' בהמוכר את השדה מכר את האבנים המונות לתתם על האלומות שלא תפריחם הרוח וחד נגב קיבורא דאהני פי' סנסני תמרי⁽³⁾.

איתמר עד זומם כול' לימא כתנאי דתניא עד זומם פסול לכל התור' כלה רבי ר' מאיר כו' לימא אבי דאמ' אפילו רשע דלאו דחמס הוא קל פסול כו' מאיר כו' וסתם לן תנא כו' מאיר⁽⁴⁾. אמ' ליה ריש גלותא לרב

תג"ה צד 188:

ויש שפרשוהו שאם הרג את הנפש כיון שאין לנו ארבע מיתות מכהין את עיניו. ורוב החכמים לא בן פירשו אלא שקונסין אותו ונוטלין את ממונו ומכהים את כוחו ואת רוחו.

אחא בר יעקב עיין בדיניה ליבחייה אית דפרשי מלשון הכאה ואית דפרשי יכהו עיניו ורוב חכמי הנאונים אמרו קונסין אותו ונוטלין ממנו ומכהין את כוחו ואת רוחו⁽⁵⁾. ראוי לרן דיני ממוני

ואין ראוי לרן דיני נפשות בפסולי יוחסין כגין ממזר וגר שכשיר' לרן דיני ממונות ואין ראוי לרן דיני נפשות דבענן ונשאו אחד ברומין לך.

מתני. אלו הן הקרובים כו' אמ' רב אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו אף אני לא אעיד לו אני ובנו וחתני. פיר' כנון יעקב בן יצחק אומ' ישמעאל שהוא אחי אבא ובניות בנו ועשו חתנו לא יעידו לי אף אני יעקב וראובן בני ושכם חתני לא יעידו לי. ואמאי הא ראובן שלישי הוא כי הוא בן יעקב בן יצחק כי יצחק וישמעאל⁽⁶⁾ [66 b] ראשונים שהן אחים וראובן וישמעאל יבא שלישי בראשון ולא שנינו שהן פסולין אלא הן ובניהם שיני בראשון שיני שלישי בראשון לא תנן שהוא פסול⁽⁷⁾. ואסיק' רב כו' אלעזר אומ' כשם שאחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כך בן אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו. והא רב אכשר שלישי בשיני רב סבר לה כוהיה בהא דתני אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו ופליג עליה בהא סבר שלישי בשיני כשר וכן הלכה. ור' אלעזר אמ' כך בן אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כלומ' שלישי בשיני פסול ולית הילכתא כוהיה מאי סעמי' דרב דייק ובנים כלומר הבנים כלבר פסולין כמו אבותם ולמעלה מהם כשר דייק ואי' ור' אלעזר מרלא כת' לא יומתו אבות על פי בנים אלא ובנים שמעיין מנה כי בנים כאבות מה אבות הן ובניהן פסולין אף בנים הן ובניהם פסולין זה דור שלישי. אמ' רב נחמן אחי חמתי ובן אחי חמתי וכן אחות חמתי⁽⁸⁾ הוא תתן

(*) וכן בערוך: כפא. פי' אלומה קמנה כמו אבני דאכפי והן אבנים המונות לתת על האלומות כ"א הומת.

(1) כן יש עוד בר"ח תרבה מה שאין בפירושו.

(2) בר"ח יש כאן עוד שלש פסקאות שלמות.

(3) בפ' ר"ח עוד כמה פסקאות ובאחת הוא מזכיר גם את פירושו לביק' פ' מרובה.

(4) כאן יש עוד בפ' ר"ח.

(5) כל הפסקה הקודמת שנויה בפ' ר"ח בסגנון אחר ומשונה. ושם יש כאן בר"ח תרבה

מה שאין בפירושו.

(6) "דהוא ראשון שהוא ליצחק אחים והן" (ר"ח).

(7) "ושקלינן וסרינן ודברים פשוטין הן" (ר"ח). (8) מכאן ואילך משונה בפ' ר"ח.

בעל אהות אביו בן אהות חמורו הוא חתן בעל אהות אמו הן ובניהן וחתניהן ובן אחי חמיו
בן אחי חמיו בן אהות חמיו הוא חתן אחיו בן אחי חמיו הוא חתן אחי אביו בן אהות
חמיו בו רב איקלע לטיוזן גיילי בו. ירוש' רב נפק למחרי משכין לר' חיה רבה עבר
בהד אתר אשכנז.

..

שני דפים מבעל מתיבות.

בדרך אחר (כ"י אדלר 1491) בהסמיתר בניורק מצאתי באביבירקין זה
שני דפים בודדים מכ"י עתיק (בתבנית רביעית) אשר העידו במתכונתם את תשומת
לבי. התבוננתי בהם ומצאתי כי שניהם נאחד ל"בעל מתיבות" הם, אלא שהאחד
ממסכת כתובות פרק ראשון (דף ג'—ט') והשני ממסכת יבמות סוף פרק "ב
הוא. ופסקא פסקא מכל אחד מהם כבר הובאה בס' העמוד לר' יצחק כ"י אבא
מארי הפוסק הקדמון, המרבה ביותר להביא את דברי "בעל מתיבות", או "בעל
מתיבתא" להלכה [קרב לששים פעם נשנו בו פסקי ה"מתיבות" ונירסאותיו —
ע"ן מאמרו המצוין של הפרופ. א. מרכס בהרבוען האנגלי JQR. N. S. 1910
צד 97/98 ומאמר הרב ש. אסף: "מפתח לתשעה" המובאות בס' העמוד"
הצופה שנה ששית ח"ד] ושכתי את שתי הפסקאות מס' העמוד משמאל לנף
הכ"י שלפנינו, וטוב טראה עינים ממראה מקום. ומכאן אנו למדים שכל הפסקא
הארוכה מס' העמוד שלפנינו בצד הדף השני אמנם כולה ל"בעל מתיבות" היא
אלא שהפסיק כדרכו כאמצע פסוק בפסקא קצרה מרב יהודאי נאון. ולכן שטתי
רוח כינה לבין עצם הפסקא מ"בעל מתיבות" ההולכת ונמשכת עוד. ובכל הדף
השני השתמש, כנראה, האלפסי ז"ל.

והנה על אדות עצם ס' "מתיבות" או "מתיבתא", מוצאו ומולדתו וכל משכיו
בספרי הראשונים קבלתי עלי בע"ה ליהד מאמר מיוחד במקום אחר. וכאן לא
כאתי כי אם להעיר הערות אחדות הנראות לנו מכ"י זה על דבר מקומו ושל
"בעל מתיבות" שלפנינו.

"בעל מתיבות" כאן מחליש ופוסק: וברכת רחבה בעי כסא כסמטו על
הכתוב במס' נדרים: מאי כוס שלום — בית האכל. והנה לעומת זה רב נטרונאי
בר הילאי נאון סורא בתשובתו לשואליו יאמר: "שכתבתם במקומו כשתחזין
עם אבל מן הקבר מברכין על הכוס בא"י מלך דיין הרחמים... וכי קביעת אבלות
בשתיית כוס תלוי... וברכתם שכתבתם לא שמענו מעולם ואין לה זכרון בתלמוד
כל עקד" (שעריי שמחה לרי"ן גיאת ח"ב צד ס"ה). ואף רב פלמוי נאון
פומבדיתא משיב לשואליו לאמר: "וברכת אבלים שאתם אומרים אותה
על הכוס: ברוך מנחם לב אנלים, אנו אין מנהגנו בשיבה לאמרה ולא
שמענו בשתי ישיבות מי שאמר ברכה זו ולא מרבותינו ולא כבבל כלל. אבל
אתם שתקנו לכם חכמים הראשונים אמרו אותה" (שם). הנה נראה בעליל
כי "בעל מתיבות" שלפנינו לא היה מקומו כבבל כלל.

והנה "בעל מתיבות" מרבה להשתמש גם ב"הירושלמי", ובעל העשור מזכיר כמה פעמים "ירושלמי לבעל מתיבות" וגם בדפים שלפנינו ה' ר' ש' ל' מ' מצטרף אל ה' ב' ל' אלא שכאן אני מוצאים עוד כי משתמש הוא בהירושלמי גם בסתם בתור פירוש להבבלי ואומר (בעמוד הראשון): "ובבוליה פרקין דתנינן נאמנת ואין יכול למעון מענת בתולין מ'ן שמעון מענת בתולין הני מילי לכתובת מנא (= מנה) מאתים אבל לקומה אינו רשאי משום ספק סוטה". והלשון הזה לשון הירושלמי הוא: "הדא דאת אמרת בכתובת מנה מאתים אבל לקומה אינו רשאי משום ספק סוטה". והראשונים התחבטו בו מפני שנראה כחולק על תלמודנו. (עין שמש"ק וא"ז ח"א ה' יבום וקדושין ס"י תרס"ו דף ס"ד סע"א) ור' יצחק בעל "אור נרוע" קימו, ופירש "אינו רשאי": אינו חייב (עין בהערתנו כאן). גם גרסאות "בעל מתיבות" הן בבבלי והן בירושלמי משונות הרבה מגרסת הגאונים וממה שהוא לפנינו, כידוע מבעל העשור.

וגם אל דרך הכתיבה שלו כאן "שמי" בלי אלף, והוספת נון: "והנקריבת; הנקרינוהא" ועוד, יש לשים לב. בכלל כתיבתו מלאה היא. ועל הגליון שלפנינו נוסף עוד ממי שהוא גם חרנוס עברי למלת "דוכתא" — "מקום לשון ארמי"; "איפכא" — "ש' הפך" "דבר" — לקח, ואף גם זאת: על "אנוחין" רשום "גז" ועל הגליון "דנדינ".

(כ"י אדלר 1491).

לא דומה משפטי יום אחד למשפתי שני ימים שמא יערב עליו המקח. ויערב עליו המקח לית יכל דא' ר' אילעא בשר' ר' אלעזר מצא פתח פתוח אסור לקימה משום ספק סוטה. וחש לומר שמא אנוסה היא [קול] יוצא לאנוסה ואסילו תיחוש ת' ליה משום אנוסה ספק אחר הוא ספק אנוסה ספק מפותה ספק מדברי תורה להחמיר א' ר' יוסי אי תיחוש ליה משום אנוסה שני ספיקות הן (ספק אנוסה ספק מפותה ספק מדברי תורה להחמיר א' ר' יוסי אי תיחוש לה משום אנוסה שני ספיקות) ספק אנוסה ספק מפותה ספק ארוסה ספק פנויה, שני ספיקות מדברי תורה להקל קידשה בחופה לית לה באילין קנ'סנא. ובבוליה פרקין דתנינן נאמנת ואין יכול למעון מענת בתולין מ'ן שמעון מענת בתולין הני מילי לכתובת מנא מאתים אבל לקומה אינו רשאי) משום ספק סוטה ואי איפא בתי רינין דקביעי בכל יום אשה נישאת בכל יום והוא דקריה לה ג' ימים. תניא הרי שהייתה פתו אסויה וסבחו סבוח ויינו מונן נתן מים על גבי בשר ומת אבי חתן או אם הכלה מכניסין המת לתוך ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש ונוהג ז' ימי שמחה. ואחר כך נוהג ז' ימי אבלות. וכל אוקן הימים הוא ישן בין הגנשים ואשתו ישנה בין הגנשים ואין מונעין תקש'טין מן הכלה כל ל'.

(1) ... "והפירושו כך הוא בעיני הא דאמר (בירושלמי) בכל הני כבי ח"ם לענין מנה מאתים, שאם רצונה לענוה דסברה דכמה דאגיד בה לא יחבי ליה אחרוניותא ובכך רוצה לכופו שנוציא ויתן כתובה או יתנהג עמה בשמסו כוזה כמשפט הכנות וכו' אינו רשאי לקומה ס"י אינו חייב לקימה כמשפט הכנות. ואל יפלא בעיניך מה שפ"י אינו רשאי — אינו חייב תדא דלישנא קלילא נקם דאמרי' פ' ארבע אבות וכ"ש שמצינו דתבטחו בגמ' דירן אין בעלי אומנות דשאין לעמוד וכ' פירש"י אין חייבין וכו'. למדנו דלשון רשאיין ס"ל חייבין. ועוד ראיה מערבין (כ"ח:) דתנן מחרים את קדשיו אע"פ שאינו רשאי, פ"י אינו חייב (אריז ח"א דף ס"ד).

יוס. ודוקא אבי התחנן ואם הכלה אבל איפכא ל'א, רב חיסדא ורב המנונא ראמי תריוהו חשבונו שלמנוה מותר לחשבן כשבת וא' ר' לעזר פוסקין צרקה לעניים כשבת ואמר ר' יעקב א' ר' יוחנן מפקהין פיקוה נפש כשבת ואירי יעקב בר אירי א' ר' יוחנן הולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לפקח על עסקי רבים בשבת. ותנא דבי מנשה משדכין על הנינוקת לארסה. ועל תינוק ללמדו תורה ואומנות בשבת ותני בר קפרא בתולה נישאת בה' ונבעלת בה' הואיל ונאמרה בו ברכה לדנים. אלמנה נישאת [בה'] ונבעלת בו' הואיל ונאמר בו ברכה לאדם. והיל' מותר לבעול בתהילה בשבת והיל' ברכת חתנים ב' וחתנים מן המניין. ברכת אבלים כ' ואין אבלים מן המניין. ברכת חתני מאי היא. א' רב יהודה ברוך את' יי' א' מ' ה' בורא סרי הגפן ושהכל. ויוצר האדם. ואשר יצר. ושוש חשיש, ושטח תשטח. וב'א יי' אשר ברא. ומאי שנא אשר ברא [רמת] חיל ביה בברוך משום דאפעלגב דאי ליכא פנים חרשות מברך ב' אשר ברא כל ש'ק'ה הילכך ברכה בפני עצמה היא ומברכין ברוך:

[ג'כ] ברכת אירוסין. רבין בר רב אדא ורבא בר רב אדא תריוהו משום רב יהודה אמר ב' א' יי' אלינו מלך העולם אשר קידשנו במצותיו וציונו על העריות ואמר לנו ארוסותינו והתיר לנו נשואותינו על ידי חופה בקידושין.

ברכת אבלים. מאי ברכת רחכה כי הא דרב חיאי [בר אבא] מקרביניה רר' יש' בן לקיש ואמי' ליה מתני בריה דר' שמעי' בן לקיש היא שכיב ליה ינוקא יומא קמא לא אול לקמיה למחר ב'כר ליהודה בר נחמיה מתורגמניה ואול. א' [ל]ה קום אימא מילתא כל קביל ינוקא פתח וא' וירא יי' וינאץ מב' בני ובנותיו. דור שאבות מנאצין בו הקב'ה כועס על ולדיהן ומתים כשהם קטנים. איכא דאמי' בחור היה וא' על בן על בחוריו לא יש' יי' וג' ב'א יי' דיין האמת.

א' ליה אימא מילתא כנגד שבתו שלמקום פתח וא' האל הגדול הגבור ברב גדלו אדיר וחזק ברב נוראו מחייה מתים במאמרו עושה גדולות עד אין חקר וגפלאות עד אין מספר ב' מחייה: א' ליה אימא מילתא כנגד אבלים פתח וא' אחינו המיוגעים המדוכאים באכל הזה תנו לכבכם לחקור את זאת. היא עומדת לעד נתיב הוא מימות בראשית זאת משתה ראשונים רבים שתו ב' א' יי' מנחם אבלים. א' ליה קום אימא מילתא כנגד מנחמים פתח וא' אחינו נטמלי חסדים בני נטמלי חסדים המחזיקים בבית אברהם אבינו דכת' כי ידע' לטען אשר יצוה אחינו בעל הגמול ישלם לכם נמולכם ב' א' יי' משלם הגמול. א' ליה קום אימא מילתא כנגד כל ישראל פתח וא' רבון כל העולמים פדה והצל מלמ והושע את עמך ישראל מרבר מחרב משבי מביזה משידפון מיירקן ומכל מיני פורעניות ומכל מיני משחית טרם נקרא תענה כי עוצר המנפה.

וברכת רחבה בעיי' כסא דנרסינן כמסכת נדרים בפרק אין בין מודר מאי כוס שלום בית האכל. ואי איכא פנים חרשות מברך כל שבעה¹). א' ר' אלעזר האומר פתח פתיה מצאתי נאמן לאוסרה עליו ואמאי' ספק ספקא הוא ספק תחתיו ספק אין תחתיו ואם תימ' לאי' תחתיו ספק באונם ספק ברצון לא צריכא באשת כהן איבעית אימא באשת יש' כגון דקביל בה אביה קידוש' פחות מבת שלש שנים ויום אחד מאי קא משמע לן

¹) על הגלעין מצד שמאל כתוב: "פארי". ואולי הוא לסימן המיסרות.

רשויה חתימה דאיסורה אנפשיה והיא מצוה בקרוביו. א' רב יהודה א' שמואל האומר פתח פתיה מצאתי נאמן להפסידה כתובתה מאתים א' רבא חזקה אין אדם מורה בסעודה ומפסידה. ההוא דאתא לקמיה דרב נחמן א' ליה פתח פתוח מצאתי א' להו רב נחמן אסבוח כופר אמי ליה הא מר הוא דא' נאמן: נאמן ומסבין ליה.

(דף שני.)

ורעו ברעיו. זו היא קצצה. שהתינוק [נאמן] ע' ליה כאדם [ירושלמי מהו] בקציצה בשעה שהיה אדם מוכר את שדה אחותו היו קרובין ממל'ין חב'ין קליות ואגזין ושוברין לפני התינוקות והתינוקות [מלקטין ואו' נקצץ פלוני מאחותו ואף כן מי שהיה נושא אשה שאינה הוגנת [לו היו] או נקצץ פלוני משפחתו.

העמוד דפוס לזכר ח"א ס"ד.

סדור חליצה דרבוותא.

ברישא צריכין בי' למקבוע דוכתא ביטמא ועבדין סנדלא דאית ליה עקב ושנצי ודלא תפיר בכיתגא. ואתו יבם ויבמה דאיתוי שתי שעדות וסשו ליה יבם להחוי סנדלא ברגלא דיבמא ומקרו ליבמה מאן יבמי עד לא אבה יבמי בלשון הקדש.

בעל מתיבות כתב ומקרו ליבם מעומד⁽¹⁾ לא הפעתי לקחה ועבי יבם לרחוסי לרגליה בארעא ואחוי יבמה ושרוי שנאצי דסנדלא ושלפא ליה סרגליה ושרוי רוקא מפומא אארעא קמי יבם וצריכי דייגיה למחוי רוקא כדנפיק מפומא עד דתוי בארעא. ובתר הכי מקרו לה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוק הנעל. וכלהו בלשון הקדש וכל דיתבין תפן עטון בתריה חלוק הנעל חלוק הנעל תרי ויבמי. ורב יהודאי אומ' שהיבמה אומרת חלוק הנעל.

ובכתב גם חליצה צריך לפרגלי במסרגלא ולא בדיוקא. וצריך למכתב במותב תלתא הוינא ומחתה עליה תלתא וכלכד שיעוד להקרות.

ירית ומחסין ומקום ש'יה ביש' לא ש'כן וקאדן סל' אחריי תאזי ל'בני' כען רבנן ריני

סידור חליצה. ברישא צריכין בית דין למקבוע דוכתא ביטמא ועבדין סנדלא דאית ליה עקב ושנצי ודלא תפיר בכיתגא ומשרי ליה ברגליה ד'מ'נא. ומקרו ליבמה מאן יבמי להקים לאחיו שם ביש' לא אבה יבמי בלשון הקדש ומקרו ליבם לא הפעתי לקחתה. וצריך יבם לחרוסי⁽²⁾ רגליה בארעא ואחייא יבמה ושרוי שנצי דסנדלא [ושלפא] ליה סרגליו ושרוי רוקא מעצמה על ארעא קמי יבם וצריכין דייגין למחוי רוקא כד נפיק מפומא ובתר הכי מקרו לה ככה יעשה לאיש אשר ל' יב' א' ב' א' ונקרא שמו ביש' בית חלוק הנעל. וכל דיתבין תפן עטון [בתריה] חלוק הנעל י' זום' וכד כת' לגט חליצה צריך לפרגלה למגילתא במסרגלא ולא בדיוקא וצריך למכתב במותב תלתא כחדא הוינא ומיחתה עליה תלתא כלכד שיעודים להקרות.

גם חליצה ביום פלוני דהוא לירח פלן כדין וכדין לבידית עלמא למיניאנא דירגילנא במתא פלוניה אנהנא דיני דמקצתא התימין לחתא במותב תלתא כחדא הוינא כבי רינא וסלקת קרמנא סל' בת סל' ארמלתיה דפ' והנקריבית קרמנא גברא חד דשמיא סל' בר סל' וכן אמ' סל' דא סל' בר סל' אחויה דפלי דין מאכוהי האוינא נסיבא ליה ושכיב והיי לרבנן ש'כן ולכל יש' ש'כן ובר או [ברת]א ירית ומחסין ומקום ש'יה ביש' לא ש'כן וקאדן סל' אחריי תאזי ל'בני' כען רבנן ריני

(1) דק חצי התחתון של הנון נכר ורשומיו העליונים של האלף נכרים ועיר שם אך הנקודות נכרות התיב ותקנתו מסבא ע"פ הכבלי סוף האשית שנתארמלה. (2) תקן אחי' : לדחוס. (3) לשון "מקומד" אין בטוסה. "בעל הבתיבות" שלפנינו כזה. ונראה שנשתרבה כאן מדעת בעל העמוד שכתב שם מקומד: ורבוותא כחבי אין אומדין דבריו אלא מעומד. וכתב הרב נקסינן לחוסמא: מעומד. אבל "בעל הבתיבות" גופו סבירא ליה דחליצה וקריעה כי הדרי ניניה ולא בניין חליצה במקומד (עין העמוד שם דפוס לזכר ח"א דף ל"ב עמוד ב').

אמרו ליה איצבת ליבומי יאחי יבם ואילא וקלע לי רגליה דימינא קדמיכון ואשרי צאנא
 מעל רגליה ואירוק באנפוהי ואישתמודיענהי לסל דן דאחיהי דההוא מיתנה הוא מן
 אבוהוא ואמרנא ליה איצבת ליבומי יתיה יבם ואם לא אשלע לה קדמאנא רגלך
 דימינא וחשרי סינך מעל רגלך. וחירוק באנפך אחיב ואמר ליה אמא צבי ליבומי יבם
 מיד הנקרינאה לפלגית דא מאן יבמי להקים לאחיו שם ב' לא אבי יבמי ואף להדין
 אקרינאיה לא חפצתי לקחתה ואטלע לה קדמאנא רגליה דימינא ושרת קיטריה סגדליה
 דרגלא דימינא ושרת סי[ניה] בידה דימינא סיניה מעל רגליה ורקת באנפוהי רוק דאיתחיו
 לנא מפומה על ארעא ותיב אקרינא לפל' דא ככה יעשה לאיש אשר ליכי [ע"כ] בית אחי
 ותוב א[קרין]הוא ונקרא שמו ביש' בית חלוץ הנעל ואנחנא דיאני [וכל] דההוא מן קדמאנא
 בני דינא ענינא כתרניה ואמרנא חלוץ הנעל חלוץ הנעל ג' זמני [ומאדית] עכיד
 עובדא דנא קדמאנא שרינוהא לפלגית דא לימחק לאיתנסבא לכל נכר דחצבני ואנש לא
 ימחי בידה מן יומא דן ולעלם ובעת מינאנא פלוגינא דא נישא דחליצותה דנן
 וכתיבנא ויהינא לה דלהווי לה לזנו כרת משה וישראל וחתמין תלתא עלה ולא בעיא
 למיתב בתר חליצה תלתא ירחי אלא שריא לאלתר לאיתנסב' ל[כל] מאן דבעיא.

מצות יבום. מצות יבום אילו מן דשכיב בלא זרעא ו[אית] ליה אחא מאכזה דהה
 ל' ישיבה בעולם אחד כי דכתיב כי ייש בו אחים יהיו [כתיב] אחיהי ליבומי לאיתתיה
 וכדבעי ליבומי לקריש והדר מיבם דא' רב מצות [יבום] מקדש ואחריכך בעל דא' קרא
 ולקחה לו לאשה ויבמה ואם בעל כל' י[ם] אמר קנה. ובתוכחה בעל נכסי בעלה
 הראשון ואים לית לה מראש' תקינו לה משני שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.
 כתובת יבמים ביום פל' דהוא כדון לירח פל' וכוליה איך פל' בן פל' אחא קדמאנא
 וכן אמר לנא פל' אחי דמן אבי שכיב וחיי לרבנן שבק ובר או כרתא מורת או מחסין
 מקים שמיה ביש' לא שבק ושבק חדא איתתא דיישמה פל' בן פל' דימינא אחא פל'
 וחיו ל' מן אוריתא ליבומה כדכתיב בספר אוריתא דמשה יבמה יבוא עליה וצביית פלוגת
 דא ואיתכבסת לפל' בר פל' יבמה כדילאוקומי שמא דאחיהי ביש' כד דכתיב בספר
 אוריתא דמשה והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ודן נדוניאנא דהנעלת
 ליה מן בית אבוהא לבית יבמה כדן וכדן וצבי פל' בן פל' וכתב לה לפלוגית יבמה
 בכתובתה חמשה ועשרים זוזי דחוו לה מדאוריתא דהוא כתיבין דכח' לה בעלה קדמאנא
 ואוסף לה מן דיליה כדון וכדן וקבל עליה פל' דן אחריות חוספת כתובתה דא עלאוייה
 ועל ירותיה כתרניה מסקיקע וממשלשלי כילה כד דכתיב בישר כתיבה ועוד חורגו
 בעניניו פרק י"ג בית שמי או' אין ממאנין אלא ארוסות בית הלל או' ארוסות
 ונשואות בית שמי או' בבעל בית הלל או' בבעל ויבם בית שמי או' בפניו ובית הלל
 או' בפניו ושלא בפניו בית שמי או' בבית דין ובית הלל או' בבית דין ושלא בבית דין
 אמרו בית הלל לבית שמי ממאנת והיא קטנה.

יד.

רשימה מתשובות הנאונים.

קונטרס כן שני דפים כתיב הכרך [Ms. Heb. e. 44.] באוכספורד, רשימה מקונטרסים שונים מתשובות הנאונים, חסר הוא מלפניו ומלאחריו, התחלת הקונטרס „אלדרנ אלדראבע" שלפניו ישנה גם כתיבה ס' רפ"כ צד 141 ורשום עליה א' כמו שהוא לפניו, וכן נמצאים שם זה אח"כ מצד 144—141 הסימנים שלנו: א, ד, י"ג, מ"ז, י"ז, כ"א, כ"ב, כ"ד, כ"ה, כ"ו, כ"ח, ל, ל"ג, מ"א, מ"ב, מ"ג, וזכרנו שרשימות כאלו נמצאות גם ככתבי הנניזה שבבית הספרים העירוני בפסד"ם וכדא' ישנם הן תחפרסמנה בדפוס.

(Ms. Heb. e. 44.)

י"ט	ברכות [י"ט:]	י"ט	שבת [קניב ס"א]
היאך גורסין בישיבה כל המספר אחר		י"ט	וראמי' ליה רב נחמן לרבי יצחק מאי דכתי' כי
כ"ו	ברכות [י"ט:]	י"ט	תעניות [מ"ז:]
דונגת ⁽¹⁾ חשקה דקאמי' ר' עקיבא בן [מהללאל]		י"ט	ודאמרי' נחילא דבחר מיפרא פסק מוסי'
כ"א	מיעצא [ס"ט:]	י"ט	תעניות [ד']
מהו תגורו של עכנא ⁽²⁾ וראמי' רב יהודה		י"ט	מאי פריצא דחתי קלא כיון דנבוס
כ"ב	סוכה [ג"ג:]	י"ט	בחרא [קניא:]
אין פותחין סכ"א חקיעה במקדש		י"ט	שבעה שביסלו את העולם כולו מתושלה
אלדרג אלדראבע		י"ט	גדה [כ"ט:]
א' [עירובין ג"ו:]		י"ט	גדה וולדת מבולתן בלילה הא מילתא
המריב את העיר עושה אותה כמין		י"ט	ברכות [ח"ג:]
הא דחני' ר' חיה ים שיעשה שלמה מחזק		י"ט	בחר נבא נבוב וסעמא מעוס
כ"ו	עירובין [מ"ג:]	י"ט	פסחים [ד']
והא דאמור רבנן הרוצה שלא תשרה חיה		י"ט	אכופ ימי סיסני בראתא ⁽⁴⁾
ג' [עירובין י"ג:]		י"ט	אכה מרקסין
והא דתונא ⁽³⁾ תלמוד ותיק היה ביבנה		י"ט	יומא [ג"ב ס"ג:]
ד' ברכות [כ"ב:]		י"ט	והא דאמי' בהקמרת ציבורה פנימה
רב חמא מאביל במעלי יומא דפיסחא		י"ט	יומא [תענית כ"א:]
ה' סנהדרין		י"ט	וששאלת גידה ופירוש דחא
דאמי' רב יוסף הינו דאמרי אינשי כפא		י"ט	לשון צרוד האומ' בשופר שהוא עבה
ו' פסחים [ס"ה:]		י"ט	כ"א חירגא דיומא כשאור החמה נכנס
כל אחד ואחד נתן את פסחו . . .		י"ט	כ"ב יומא [כ"ג:]
ז' שבת [קט"ז:]		י"ט	ובשילשת שקולין הולך מסוף העולם ועד
בנא מיניה רב יוסף בר חבי שמיא מר' אבהו		י"ט	כ"ג סוכה
הני ספרי דבי אבין		י"ט	לענין סוכה חתנ' דתניא ר' יהודי אומי חייב
ח' שבת [י"ג:]		י"ט	כ"ד יומא [מ"ג:]
והא דאמי' ר' יצחק ושיבתה של-סדוס נ"ב		י"ט	הא לישכא דקאמי' ר' אליעזר בן יעקב דבקרן
ט' שבת		י"ט	יומא [כ"ח:]
הא דאמי' ליה רב פפא לרבא בשביל שאבד		י"ט	וחאמי' רב פפא צלותיה דאברהם אבינו

(1) עיין ערך ערך „הגמא" מ"ש"כ בשם רה"ז וז"ל.

(2) עיין בס' המספת לר"ז גאון לברכות י"ט.

(3) ע"ד תונא = תנא עיין מ"ש"כ הד"ר יג' ע"שמיין בספר חובל לשורץ צד 820/2.

(4) עיין רש"י שם מה שהביא מתשה"ג.

כ"ז	יומא [ל"ה]	ל"ה	סנהדרין
ולענין פירוה ¹ דאמ' רב יוסף פירוה אטנושא		ל"ז ד אני לשו . . . (?)	
כ"ז	יומא [ל"ד]	ל"ז	סנהדרין [י"ב]
פילוסין לשון יוני		והא רשלתו ליה לר"ג זוג בא בורקת ותפסו	
כ"ה	יומא [ל"ז]	ל"ז	סנהדרין [כ"א]
והקורא קרית שמע		אפסניא דקאלגוש כמלת (?)	
כ"ט	יומא [ל"ח]	ל"ח	סנהדרין [כ]
ועליה אמ' שלמה		ערסא דעלא סבה	
ל'	יומא [ל"ט]	ל"ט	סנהדרין [כ"א]
וכשמת שמעון הצדיק		והא דאמ' רב יהודה אמ' רב שהיה סתנשא	
ל"א	יומא	ס'	סנהדרין [כ"א]
והא דשאלו תלמידיו את ר' עקיבא		כתב ליכונאה(?)	
ל"ב	ביצה [ט"ו]	ס"א	סנהדרין [כ"ב]
אמ' רב הונא ברית דרב יהושע הא נמטא גמרא		חדסיו ולא גנב גפסיה (?)	
ל"ג	ברכות ²	ס"ב	סנהדרין [כ"ג]
והא דאמ' ר' חנינא קשה יציאת הנשימה למת		אנוססאין	
כצפורי		ס"ג	[סנהדרין כ"ז ריש ע"ב]
ל"ד	סנהדרין [ד]	קתא דבורטיא	
אמ' רב הונא האי תיגרא דמי לצינרא			

- (1) ומה שכתוב בגאוניקא 188 שורה 11: "ורש" אב פירוה פירש מקודם ללכולטן. העירוני הדיר י"ב עפ"טיון כי צ"ל אס פירוה פירוש מקורב לסולטן והיא בכתובות ג' ב'.
- (2) צ"ל מועד קטן כ"ט. זמן טעה הרבני בהערותיו צד 144 ורש"י: "ברכות ח' ע"א".
- (3) היא התשובה בתג'ה כ"י שג"ה וכתש"ר ח"ב צד 48.

טו.

פירוש רב האי גאון לשבת.

שלשה דפים קטנים כ"י מפירוש לשבת שסמאני בהסמיער בניזק. האחד היה מונה בין קונטרסים שונים בכרך (כ"י אדלר 1489) ושנים האחרים בכרך אחר (כתב-יד אדלר 2069) ובשוליהם רשום בטעות: "ה"ה ח' חנוכה בנסח מושנה". צרפתים ובהנתיים אחד לאחר אחר לאחר (הראשון מכיל מ"ב שורה בכל עמוד וחשנים בכל עמוד א' ס"ז ובכל עמוד ב' מ"ב והכתב אחד הוא) והנה השנים נמשיכים הם מתדף האחד ומתלכדים יחד. העירוני ע"ז את הפרוט. א. כרכס ויתנם יחד. ואני יסבתי וקראתי להם שם. ואין לי ראיה על כך ממקום אחר. אבל מובחם אני, שכל מי שמעט טעם פירוש רב האי גאון חכו הטוב ירגיש תיכף כי אטנם "פירוש רב האי גאון" לשבת הוא ושמו נכון הוא לו.

(כ"י אדלר 1489).

[אמר רב י] יהודה אמ' רב אסור להרצות [מעון] כנגד נר של חנוכה. ושמואל מתמה ואמ' וכי נר קדושה יש בו דליוהי אסור לאיהנהוי מיניה ואחקף רב יוסף לשמואל וכי דם קדושה יש בו [. . .] ר לכסות במה ששפך שלא יכסנו [ברגל א] לא כי היכי דלא משום קדושה הוא אלא שלא יהו מצוות בזויות עליו הכא נמי לענין נר של חנוכה לאו משום קדושה אסר רב אסור הרצאת מעות אלא משום שלא יהו מצוות בזויות עליו. וכדבעי מיניה דר' יהושע בן לוי מהו להסתפק מניי סוכה כל שבעה פשיש להו מנר חנוכה תמה רב יוסף ואמ' מאריה דאברהם תאלי תניא בדלא תניא מביא ראיה למשנה ה[שנה] מדבר שאינה משנה שהרי איסור גויי סוכה תניא ואסור [דף א' ע"ב] הרצאת מעות לנר חנוכה לא תניא [] אמ' רב אסי אבוהי דכולהו דם. עיקר [] איסוריה של נר חנוכה ושלנוי סוכה כ' [דס] שלא

תתמה עליהן מרם ילפינן להו מה דם לאו [משום] קדושה אמרין שלא יכסנו ב[גלגל]
 משום כיווי מצוה הכא נמי נר חנוכה וניי סוכה שלא יהו מצות בורות עליו. ובהני תלת
 מילי היל' כשמיאל ואף על גב דהילכ' כרב באיסורי בהא רבה עביר כשמואל דמתירין
 ציצית מבגר לכגד שמי' מי' דחובה נכרא היא ומרליקין מנר לנר דהא מצוה ממצוה קא
 מרליק והיל' כר' שמעון בגרירה דסבר דבר שאין מתכוין מותר. ור' יהודה הא פליג
 עליה ולא אשכחנן ליה כר' יהודה דוכתא. יתיב ההוא מרבנן וקא מפריש מעמיה דרב
 דאסר לאדלוקי מנר לנר דמשום [דף ב' ע"א] ב[זוי מ]צוה קאמי' כגון דקא מרליק בקינסא
 ו[מ]ע[ני]ק בקינסא האש מנר לנר דאיכא למיטר דאי לאו קינסא הוא רב שארי לאדלוקי
 מנר לנר ורב אדא פליג עליה ואמי' דרב אסר אפילו מנר לנר [אף על] גב דלא ארליק
 בקינסא משום דעמ[יה] ד[רב] רב דהא מבחיש מצוה אפשר שלא יכהה כוח אור הנר בעת
 שיקרב אליו נר אחר להרליק ממנו דאיכא למיטר לרב אדא פליג שמואל היבא דקא
 מדליק מנר לנר אבל אי מרליק בקינסא מורי ליה שמואל לרב דאסר. וארעתיא דההוא
 מרבנן דאמי' בקינסא לכר אסר רב הוה ליה שמואל מתיר בכל מילי בין בקינסא כל שכן
 מנר לנר. מנ[] הכי קא מוהיב רב אייא מעשר שני ראין שוקלין כנגדו דיגדי זהב
 דסבירין [דף ב' ע"ב] דמשום בזוי מצוה הוא ראין שוקלין דהא עביר דיגדי מעשר שני
 משקלות א[י] אמר[ת] דשמואל מודה לרב היבא דאיכא משום כיווי כגון קינסא דאסיר
 הא מתניתין דמעשר שני ל[א] אית[א] עליה תיובתא אלא אי אמרת דש[מואל] לא אסר
 משום כיווי מצוה מעמא מאי אסירין במעשר שני לעשותם משקלות ופריק רבא דלאו
 משום כיווי מצוה אמרין במעשר שני אלא משום שלא יבין משקלותיו שמיא הריגין
 שלמעשר שני יש בהן חסרון ואי שקיל כנגדן דיגדין אחרין לחלל על ידן מעשר שני
 אחר מסיק לחולי' חבואת מעשר שני והרי לא שקיל דמי' כנגדן שהרי יש בהם חסרון
 במשקלותיו. מוהיב רב יששת כול' זה נר מערבי שהיה נעשה בו נס כי כל הגירות היו
 בבין והוא לבדו מרליק ער שהיה חוזר ומרליקם לנידות מן [דף ג' ע"א] ה[נר] המערבי
 ובין שהגירות של מנורה קבועות בתוך המנורה אי אפשר ל[ז] ל[ז] ל[ז] מ מקומם. ולא יתכן
 לו לה[דליק] שאר הגירות אשר מהם ומשה אלא אם כן הדליק מן הנר המערבי קינסא
 וידליק באותו קינסא שאר הגירות ולא משום כיווי מצוה ופריק דאפשר לאדלוקי מנר
 המערבי שאר הגירות בלא קינסא אף על גב דאין הגירות זזות ממקומן כגון דעביר לשחילות
 הגירות ארוכות וממטי להו לנר המערבי ומרליקם ממנו סוף סוף הא לא חישינן משום
 אכחושי מצוה דאי אפשר שלא כהה נר המערבי בעת שירליק ממנו השחילות הארוכות
 וקשיא למאן דאמי' דרב פליג אפילו מנר ל[נר] קשיא שמי' מי' ררב כמעמיה דההוא
 מרבנן קאמי'. מאי הוי עלה למעמיה ררב שאלין [דף ג' ע"ב] אמ' רב הונא חזינן אם
 הדלקה [עושה] המצוה ולא הנחת הנר שרי לאדלוקי מנר לנר דהא מצוה קא עביר
 בעת שמרליק ולא חישינן אי הא [מ]כחיש מצוה ואי אמרת דהנחה עושה מצוה אבל
 לא ההדלקה אסור להדליק מנר לנר שלמצוה תא שמע דאמי' רבא היה תפוש נר חנוכה
 ועומד על פתח ביתו לא עשה ולא בלום שהרי לא הניחו מירוי שמי' מי' דהנחה עושה
 מצוה ולא ההדלקה דאי משום הדלקה הא קא אדלקה לנר ופריק לאו משום הנחה אמרין
 לא עשה ולא בלום אלא משום שכל עובר ושכ סבור כי זה הנר אשר בידו לצרכו הוא
 דנקיט לה ולא נר חנוכה נינהו תא שמע דאמי' רבא הרליקא בפנים והוציאה לחוץ לא
 עשה ולא בלום.

מן.

קדיש עתיק מימי הגאונים.

בקבוצת כ"י אדלר שעברו לרשות הסמינר בגורק נמצאים שני שכרים של קלף עתיק יומין מאד הגנונים בתוך זוגיות ומסומנים במספר (4053). אותיותיהם כאלו כבר קצצו מזקן וכיחוד נמשמש משכבר הימים העבר השני, ורק בקושי יתכן עוד לראות כי היו בו מתחלה כתובים מנהגות פרשיות השנה והלכותיהן. גם מתחיל הוא העבר השני כנגד תהיותו של העמוד הראשון. ומתכנת הכתיבה של העמוד הראשון עושה רושם על הרואה הקורא כאלו רשם זה שליה צבור לו לעצמו רק לזכרון מפני השכחה המצויה. אך תכנו של העמוד הראשון חשוב הוא במאד לתולדת "תקופת הגאונים", ואף לתולדות ה"קדיש" בכלל. ענינו הוא מעין "קדיש" ארוך שבו היו מזכירים ומברכים את ה"גאונים" ראשי ישיבות גאון יעקב ואת הנשיא ראש הגולה בראשם וגם, כנראה, לאחריהם. ואולי הוא הקדיש שנאמר במני ראש הגולה וכיחוד במני "יצחק" ריש גלותא, שכך יספר לנו ר' נתן הבבלי בקונטרס "אלו המעלות": "על דברי ראש גלותא היאך יתמנה ... ועומד החזן ואומר קדיש. וכשמגיע בחייכון וביומיון אומר בחיי נשיאנו ראש גלותא ובחייכון ובחיי רכל בית ישראל, וכשגמר הקדיש מברך ראש גלותא ואח"כ מברך ראשי ישיבות ... וכשמשלים (המשמיר) יוסיף לברך ראש גלותא בס"ת ... ומברך אחר כך ראשי ישיבות שניהם". אך לא ככל דבריו יראה לפנינו בזה, כי ראש ישיבת סומבריתא הגאון רב צמח בר' פלסוי נזכר כאן לפני ראש ישיבת סורא הגאון צמח בר' חיים! ובכן היה רק לראש ישיבת סומבריתא הקדימה אחרי ראש הגולה (וראה תולדות-רש"ג צד 9).

שני הדפים שלפנינו ענין אחד הם כאמור, אך בתוך הגונויות לא נסדרו כהוגן, כנראה, מאידיעה, והדף השני הונח שם מימין והראשון משמאל. ומשום כך גם אני לא שמתי מתחלה לב כי אם אל העמוד הראשון — הוא השני — ואח"כ העתיקתי לי מן השני — הוא הראשון — רק מחציתו האחרונה שיש בה אמנם משום התחלה טובה "ברוך שמה". אבל כדאי עוד לשוב ולהעתיק משם גם את המחצית הראשונה אף על פי שאין גם בה הראש של "הקדיש" שלפנינו. והדברים שם, לפי זכרוני, אינם מובנים כל צרכם. אך גם בזה שאני נותן כאן יש איזה דברים בלתי מובנים לי כראוי.

ורואה אני לנחוק להעיר דברים אחרים על אדות "יצחק א' (?) ברוך יהיו בניך" שבעמוד השני שלפנינו שורה ד' מלמטה. מי הוא יצחק א' [דונג?] זה אם לא ריש גלותא "יצחק" שהיה, כנראה, כימיהם והוא ראש הגולה יצחק או איסקווי. ואם כן איפוא שמעיה וחבליה בניו של יצחק שבאו לפני הגאון ר' צדוק בדבר ירושה, האחר (גאויקא 83) והשני (תני"ס ש"פ"ט) הם בניו של יצחק (= איסקווי) ריש גלותא הראשון ולא השני, כי ר' צדוק הלא היה זמן רב לפני הגאונים רב צמח בר' פלסוי ורב צמח בר' חיים הנזכרים כאן יחד עם יצחק [ראש הגולה] ורב צדוק הלא הן בענין ירושה שהשאייר אחריו "יצחק" ואין זה איפוא כמו ששער מר מוקצינסקי ("רבי" ברלין תרפ"ג, צד 176).

(כ"י אדלר 4068).

ברך שמה ד'ק'ב'ה'
 בהון⁽¹⁾ צדיקא ויתר בעובדי ידיו
 ויהב לנא אוריתא ומצותא על ידי
 [משה] לאסא⁽²⁾ עמיה בית ישראל בריך הוא
 יהי שמה רבא. ועונן ציבור יהי
 שמה רבא מב' לי' ול' עלמא ולעלמי עלמא
 ויתהדר ויתעל' ויתקר' שמה דק'ב' הוא: אלף
 אלפיו וריכו ריכו ריכוון עד דלית לא מיניה⁽³⁾
 ולא שיעורא ולא סבא לעילא לעילא לעילא
 מכל ברכא' שיר' תשבח' ונח' דאמירן דמתאמרן
 לעלמא ולעלמי עלמא. הדא היא די
 אמרית ברוחא דקדושא על ידי אסף בקבלא
 נפן ממצרים חס' תג' נז' וחמ' כנגד מי ונז' *
 כין אמרו משמא דר' יהושע בן לוי
 דאמר הו' מע' דיליה בל עובדי בראשית
 קדו'אנאן בשמחא דמחיל ושביק
 קד'ב'ה'וא' לחוביהון דכל ישי'⁽⁴⁾ דימחול וישבוק
 קד'ב'ה'וא' לחובו בחיי מר ורבנא וכל
 ישראל: ויתקים בע' קר' דכ' ומחיתי
 כעב פש' וכע' חמ' שובה אלי כי נאלח':
 בחיב רעו שמים כי עשה
 . . . הדיעו תחתיות ארץ פצ' הר' ר'
 יער וכל עץ בו כי נאל יי יעקב ובישי'
 יתמאר: אמן כן תהי רעוא מן

(עמוד שני)

קדמוי דק'ב'ה' . . וירחם על
 קדושת שמה רבא ויקדשה
 השתא בעגלא: ויתקים בע' ק'
 דב' והתגדלתי והתקדשתי ועדעתי⁽⁵⁾
 לעיני נזים רבים ודיכ'א' . . . ויתב[ני]
 מקדשא כיומנא: וישתכלל היכלא ב[עגלא]
 ויכנש [נל]וההון דכל ישראל לאתרה[ון]
 בריש נלי השתא בעגלא: ויתק' בע' [ק]
 דכ' בונה ירושלם יי נדחי ישראל יבנם

(1) ע"ד: כבד' מה הו' . . צ"ל: לאלא (עפשמין). (2) צ"ל: מינוא (הנ"ל).
 (4) ובלשון הזה היו מתירין גם למנוה מחבת שמו'א: „דאמר ליה למשה סלחתי
 בדברך הוא ימחול וישבוק לחוביה ולחונא ולחובי כל ישראל“ (תנ"ה סימן ת"מ).
 (5) בפסוק זה מתחיל גם „קדיש ליחיד“ בסדר רב עמרם צד 14: „תגיא אמ' ר' והתגדלתי“...

בארעא: ותתמחי דמעא
 חיסודנא מן ארעא: ויתקי
 [בלע] המות לנצח ומחה יי אללים דמעא
 מע' כ'ס' וח' עמו יסיר מעל כל הא' כי יי דבר
 אמן כן תהי דעוא מן קיר קיב'ה' על נשיאינו
 פלי ראש גלי דכל יש' חמוד נשי' פלי ר'ג דכל יש'
 מלך ברחמיו יחוס עליו: מ'ב' יחוס עליו: מ'ב'
 יסעוד (?) ויסרש [וירב]ה שלמו ושלום
 דוורו כמי פרה וכראש נלי
 בראש כל ישראל [ויתקים בע'] ק' דכתיב
 עלה הסורץ לפנייהם ונו' ויתקי [בע'] קר' דכ' בימיו
 תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו א' י'ק
 [משיח] צדקיטו: והיה כעץ שתול על מים ועל יובל
 ישלח שרשיו לא יראה כי יבא חם והיה עלהו רענן
 וכשנת בצ' לא ידאג ולא ימיש מעשות סרי אמן
 כן תהי דעוא מן קוד' ד'ק ב'ה'ו'א: על אדונינו צמח
 ראש ישיבת ג' יע': חמוד אדונינו פלמוי ראש ישיב' ג' [יע']
 כבודינו והדרינו נזר ראשינו ועמדת תפארתינו
 שלא יפול לעולם: לא יבוש ולא יכלם לנצח: מ' ברחמיו
 יחוס עליו: ירחם: יבנה ביתו בחייו: יסוד (?) תודתו ע'
 ימיו ויסרה וירבה עדי עד: ויתקי בע' ק' דכ' ובנו ממך
 תרבות עולם ונו': תרום ירך על צריך ונו': תנור אומד
 אמן כן תהי דעוא מ' קר' ק': על אדוני צמח ר' יש' ג' יעקב
 חמוד אד' היום כב' והד' נזר רא' ותפ' שלא יפול לעולם
 [מ'] ב': ירחם יכונן מקדשו בחייו: וישכליל היכלא בענלא
 ית[ליץ] עצמותיו לחיים: ויתקי בע' ק' דכ' והיה כעץ ש[תול]
 על פלני מים ונו': יצחק א ברוך יהיו בניך
 ... ין אל תירא כי אתך אני: אמן כן תהי [רענא מן קדמיה דקב'ה'
 על] כבודינו ונו' ויתקי בע' ק' דכ'
 [ישלח עורך מקדש] ומציון יסע' יזכר כל מ'ג ועלי [ירשנה]

י.י.

מסורה למסכת שבת.

(כ"י אדלר 2069)

מסכת שבת. משנה פרקי עשרין וארבעא וזה מסורת שלהן: יצא, והדליקו, כירה,
 והטמינו, בהמה, ואשה, בכלל, והציאן ר' עקיבא, והצניען, וזרקן, בבנין, ר' אליעזר,
 ושרצים, קשר, בכל הכלים, ופיגן ר' אליעזר, ותלאן, ונטל, חביתו, והשאלה, משחשיכה.

אנדה ע"ש רב שרירא גאון.

(מס' אוהב ישראל זמאמר תרכ"ג, ליקוטים קי"ז ע"א).

העירנו ע"ז החסיד ר' אברהם הרבין בגיורק.

מה ששמע (האדמו"ר ר' אברהם יהושע העשיל אב"ד דק"ק אשטא בעל „אוהב ישראל") בשם הד"ר שרירא גאון זצ"ל מעשה שהיה אז בימי עשיר מופלג וזהו לו ספר תורה שהיה כתב ידו של עזרא הסופר. ולהעשיר הזה היו שני בנים. לאחר פטירתו היתה מחלוקת גדולה בין הבנים היורשים מחמת שכל אחד מהם חפץ לקחת לו את הס"ת הזה מלקחת כל כסף וזהב שבעולם. והטילו גורל ביניהם וזכה האחד בהס"ת הנ"ל ושמה שמחה גדולה מאד, והיה בעיניו כמציא שלל רב. ולהשני היו לו יסורים גדולים כי אף שלקח כנגדו הרבה כסף וזהב בכ"ז לא היה שוה לו מנדל משוקתו להס"ת הזה. היה שם בעיר הנ"ל מומר אחר וחרה אפו על היורש הזה שאמר הן רב בעד ס"ת אחד. והלך לבית הכנסת אשר היה שם הס"ת הזה והתחנא שמה באיזה זמית עד הערב. וכאשר הלכו כל האנשים לביתם לקח המומר את הס"ת מנתיקו ומציא כתוב ועברתם את ה' אלהיכם וכדן את להמך וגו'. מה עשה הרשע הזה ברשעתו? מחק את הע' מן ועבדתם וכתב א' במקומו ופסל את הס"ת בחיורף וגרף גדול ר"ל. ודבר זה לא נתודע לשום אדם. ולאחר כמה ימים נודע הרב שיש טעות כזו בהס"ת הזה. והנה היורש הזה שהס"ת נפל בגורלו היה לו צער גדול בשמעו מזה. ומנדל היסורים והדאגה נחלה מאד, כי אמר אף שיכולים לתקן הטעות הזאת, אבל לא יהיה נקרא עוד ס"ת של עזרא הסופר. ובא אליו אביו בחלום הלילה וספר לו את כל המאורע וצוה לחפש תחת השלחן. ואמנם שם נמצאה עינו של המומר אשר נתקם בו עין תחת עין. ועוד אמר לו אביו אשר שום אדם לא יתקן את הס"ת הזה. כי כן יצא המסק מהב"ד של מעלה אשר עזרא הסופר בעצמו יתקן את הס"ת שלו. וכן היה כאשר אמר אביו. וכאשר שמע הנאון הנ"ל המעשה הזה אמר שעפ"י נזכר לחי' את הפסוקים (ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי וגו') ויאמר המלך אחשורוש וגו' מי הוא וגו' אשר מלאו לבו לעשות כן) כי המן הרשע עשה ג"כ כדבר הזה היינו מתחלה כאשר בא לפני המלך אחשורוש לא גילה לו תוכן כוונתו הרעה רק אמר שרצונו לקנות את היהודים לעבדו בהם ויתן בעד זה עשרת אלפים ככר כסף וכתב ששר המכירה בלה"ק לעבדם. והמלך אחשורוש חתם א"ע על זה ואח"כ עשה המן הרשע ברשעתו ומחק את הע' וכתב א' במקומו לאבדם באל"ף כאשר ראו סופרי המלך את שטר המכירה שהיה נכתב לאבדם או כתבו הם פ"י הרב: להשמיד להרוג ולאבד. וזהו שאמרה אסתר: ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו, היינו כאשר אמר מתחלה (לעבדם). החרשתי.

נוספות.

לצד 3 הערה 5: אחרי שכבר נדפס הגליון הראשון בא לידי ספר הלכות גדולות ומצאתי בו: והיכא דאיכא בהמה דמשתכחא בעלת כוליה אחת או בעלת שלש כליות כשרה. דתניא (ויקרא ז' ד') ואת שתי הכליות ולא בעלת כוליה אחת ולא בעלת שלש כליות מדלגבי גבוה פסלה רחמי' מכלל דלגבי הדיוט שרי (ה"ג דפוס ברלין צד 535). ובכן ספק "אולי" נעשה לדאי שכן צריך אמנם להוסיף בהשגחת רב מנחם נאון שלפנינו.

לצד 5: רבנו יצחק כנזי היה גם ריין בפסמאש בסוף המאה ה"א ותחלת ה"ב למספר הרניל ונודע בשמו: ר' יצחק בר' שמואל הספרדי. עיין מאנן בספרו: The Jews in Egypt and in Palestine בבמה מקומות ב"א וח"ב. צד 29 שורה ב' מלמטה, צ"ל: ואו מהימן. ונספרו האותיות בחוך מכונת הדפוס.

סוף-דבר!

במלסולי גולה בדרך-מסעי ממערבו למזרחו של עולם, "בין-ההימות" נולד לי ויצא לאור בן-קדם שני זה. בדרכי סבותי מהלכי לכרלסבר ומצאתי לי מנוח לרוחי ב"ירח-רבש" זה בעבודת-לכבי. היום היה לי — חובו — לרפואה והלילה — לעבודה! כלי וספרי לא היו אחי כי אם מעט מועיר, ובקושי השנתי איזו מסכתות עם פירוש דבנו חננאל ואיזה חלקים מעורך-השלם. ורק החומר מבחבייר "הגניזה" היה לפני רב. ולולי נטרפה השעה הקצרה ושבתה העבודה בבית ה"מחוקק" בברלין היה עתיד ספרי הרל הזה להיות הולך וגדול פי שנים ושליש. ואולם כפלים לתושיה נמצא אמנם גם בו! תחית "הגניזה" של ה"נאוים" ההולכת ומתגלה לפנינו ל"נאון יעקב", סימן יפה הוא גם לגאולתן של ישראל! אלפי שנות רקבון וכליון עברו וחלפו על "ישיני-עפר" אלה. מרוב הימים נאבל חצי בשרם ושאריתו גם הוא כלה וגם גלה גולה אחר גולה מסויר ומסויר בחזקת-היד לכמה גליות ו"חנניות" שונות! ואחרי כל אלה והנה שברירי שברים וקטעי-קטעים עולים ומתלקטים אחד לאחר, אלה מצפון ואלה מים מתלכדים יחד וקמים לפנינו לתחייה. האף אין זאת אורח כי לא תאבד עוד שארית יעקב ונאונו מקדם! הקיצו ורננו "שוכני עפר" ואמרו לבית יעקב גם צור-נאלך הנה בא! ושנת נאולי הנה באה!

ברלין, "זכור-יבית" לסנת תרפ"ד.

גִּנְזֵי קֶדֶם

מאסף מדעי

לתקופת הגאונים

ספר שלישי

ערוך על-ידי

ד"ר בנימין מנשה לוין

פרופיסור למדעי-היהדות

ב"היפרו תיאולוגיקאל קולליג'

שיקגו (ארצות-הברית)

חיפה (א"י), תרפ"ה

מחיר הספר שני דולרים.

התכן.

3-13	ר"ר אליעזר דב שפירא.	א. מכתב מהנאון ר' צמח צרק בר יצחק לר' אלחנן בן שמריה ממצרים.
14-23	העורף.	ב. אנרות נאון מכבל לארץ ימן וימאמה.
24-26	" "	ג. קטע מפירוש רב האי נאון לב"ב י"ג ע"א.
26	" "	ד. תשובה אחת מתשובות רבנו חננאל.
27-35	" "	ה. פירוש קדמון למסכת חולין י"ד-ט"ו.
36-41	" "	ו. פירוש רבנו חננאל לב"ס ע"ב-ע"ד.
42-44	" "	ז. תשובות נאון.
44-45	" "	ח. ברבת המזון מפויסת לשבת.
46-49	פרופ. ישראל רוירזון.	ט. פיוט לתענית צבור מחקפות הנאונים.
50-56	העורף.	י. שרירים עתיקים ממחזור הישיבה בפוימבריתא.
57-66	פרופ. א. מרכס.	יא. שלש תשובות לרב יוסף נאון מתא מחסיא.
67-68	העורף.	יב. קטע רביעי מאגרת ר' מצליח לר"ש הנגיד.
69-71	" "	יג. עור קטע מס' "אלחאוי" לרב האי נאון.
72-75	" "	יד. הלכות תפלין לרבנו האי נאון ז"ל.
76-78	" "	טו. שלשה שברים ממכתב הנאון ר"ש בן אפני.

חלק הבקרת.

79-86	" "	טז. נאון הנאונים.
87-92	" "	יז. ספר הפרדס.
93-96	א: אברונין ; ר' יוסף הלוי ; ד"ר משה זיירל ; העורף	יח. הערות לגבי קדם א' וב'.

תקונים.

במקום: צ"ל:

צ"ל	שורה	נהרעה	נהרעא.
10 "	"	ו' בהערות	שורה ב'
16 "	"	ט"ו	הנוכר (ביחס : בן מר יצחק) רק.
32 "	"	יז"ר	ני (בורקא מלמעלה).
45 "	"	יז"ר	שומרי
53 "	"	ר' מלמטה	ומצינו
55 "	"	בהערה נוספת	לצר 53
59 "	"	ב' (בהערות)	החם הוא דמערבי
69 "	"	י"ג	מהלכות
72 "	"	ו' (מלמטה)	שער
" "	"	ה' (מלמטה)	בחזוק במים
" "	"	ט' (מלמטה)	הנורר
72 "	"	י"א (מלמטה)	מפני שחרורין
73 "	"	י"ו	ומלמעלה
75 "	"	א"ב'	מן "יביא" ער"יבואר" נכפל בטעות.
76 "	"	ט'	J. Q. R.
83 "	"	י"א (בהערה)	רכ"ג

מכתב מהנאון ר' צמח צדק בר יצחק לר' אלחנן בר שמריה.

בין אלפי הקטעים של שירי כה"י מ"הגניזה" שנשארו טמונים בחול ושגליתי בשנת תרע"ב בעזרת הא' מוצרי ליד ביהכ"נ של מצרים העתיקה מצאתי מכתב מר' צמח צדק ראש מתיבאתא אל ר' אלחנן בר שמריה.

המכתב הנ"ל הוא ברמות רצועה רחבה וארוכה ועשויה משני קטעים מרובקים זה אל זה וקרועה לארכה משמאל. סוף המכתב מטושטש קצת וחמש השורות האחרונות קרועות וכמעט שלא נשאר מהן כלום.

בראש המכתב נמצא שם הכותב: "צמח צדק ראש מתיבאתא דמ"..." ומהתחלתו אנו רואים שנשלח לר' אלחנן שר קהלה פני אביו מאיר..." "בן הזקן המופלא המעולה מר רב שמריה ישמרהו יה".

על גב המכתב נמצאת הכתבת בעברית וגם בערבית ולמטה מזה לארך רצועות הניר נמצאות פסקאות תלמודיות באותו הכתב שתחתן היתה בליספק מעבר לרף בשורות הקרועות של סוף המכתב.

והנה במעוף עין הראשון אפשר לראות את חשיבותו של המכתב הזה המעשיר את ידיעותינו בתקופת נאוני בבל בשם חדש של נאוי: הבלתי נודע לנו עד היום, מי שהדיץ מכתבים לבנו של ר' שמריה בר אלחנן ממצרים לפני שנת 1012 (השנה שבה נפטר ר' שמריה (ראה יעקב מן בספרו: היהודים במצרים ובא"י תחת ממשלת הפטימירים חלק א', דף ל"ד וחלק ב', דף ל"ט), אחרי שבזמן כתיבת המכתב היה ר' שמריה אביו של אלחנן עורנו בחיים ("ר' שמריה ישמרהו יה").

אבל אם ר' אלחנן זה ידוע לנו היטב מתוך תשובותיו להנאונים ר' שרידא, רב האייר ורב שמואל בר חפני וגם מתוך אחרים ממכתביו שנשתמרו לנו ב"הגניזה", הנה גאון בשם צמח צדק לא נמצא כלל בתוך רשימת הנאונים של שני בתי הישיבות בבבל הידועה לנו מכבר. מי הוא איפוא הנאון ר' צמח צדק זה? באיזה זמן חי בדיוק. ובאיזה ישיבה מלך?

אמנם את שם הישיבה אפשר למצא על נקלה, אחרי שתחתה אות המ', ואינה יכולה להיות כי אם מתא מחסיה. וגם מטעם אחר אנו מוכרחים לבחור בישיבת מחסיה אחרי ששיבת פומבדיתא לפני שנת 1012 היתה בירי ר' האי גאון ואביו דש"ג, ולפניהם בירי ר' נחמיה ור' אהרן במשך זמן ארוך.

הנה ר' שרירא גאון מעיר, כי מיום שנפטר ר' סעדיה גאון, לאמר משנת 942 ועד שנת 987 שבה חבר רש"ג את האגרת שלו, לא היתה ישיבה במתא מחסיה ("ובתר הכי לא הוית מתיבתא במתא מחסיה"). והגאון האחרון שלה ר' יוסף הלך והשתקע בבצרה ("ושבסיה לבבל ולמתא מחסיה ואול ויטיב במדינתא דבצרה"). וכפי הנראה ארכה שם הישיבה שנות מספר, כי מוצאים אנחנו את תלמידיו הישיבה הזאת מריצים תשובות לר' האי גאון ("וצלתה מן אלבצרה; תלאמדה גלסו פי דאר ראם מתיבה סורא ותנו מעה"). אבל כי ר' צמח שלנו לא נהג ישיבה בבצרה. זה נראה לנו מדברי המכתב שמקום מושבו היה (' בבגדר ("ובשרנו כי אתה בא אל בירת בגדר... כי אין בבבל איש מופת נדלה בו"). נשארה לנו איפוא רק ההשערה שר' צמח היה ראש ישיבת מתא מחסיה.

אמנם מתוך המכתב של ר' שמואל בן חפני שפרסם מרגליות עפ"י כת"י מהגניזה בהרבעון האנגלי), כך י"ד ע' 308, נודע לנו, שישבה זו היתה קימת מחדש כבר בימי רש"ג עם ר' שמואל בן חפני בראשה ("ואף כי נעשה שלום גמור בינינו ובין מר רב שרירא גאון דר"ת טרם אסיפתו בשנים"). אולם איך, מתי, ועל ידי מי נתחדשה הישיבה? את זאת לא ידענו אל נכון. והיינו סבורים עד היום שר' שמואל בן חפני היה הראשון שפתח את שעריה. אבל כעת הננו רואים כי ישיבת סורא היתה קימת שוב עוד לפני ר' שמואל בן חפני ור' צמח צדק גאון בראשה, וכי בהכרח היתה תקופת שררתו של ר' צמח בין שנות ר' תשמ"ז (זמן חבר אגרת רש"ג) ושנת ד'תשנ"ז בקרוב (הזמן שבו שלח ר' שמואל בן חפני את מכתבו הנ"ל לקירואן).

הכנוי "ראש מתיבתא" של ר' צמח צדק מראה בעליל, כי ישיבת סורא היתה קימת וכי זה לא היה רק ענין של הוראה פרטית נתונה לתלמידים ע"י איזה רבנים מסורא כמו שחשב מר עפענשטיין). וככה דורש ר' צמח בשלום ר' אלחנן בשם "הישיבות הנושבות החשובות".

ואחרי שהגבלנו את המקום והזמן שבהם חי ופעל הגאון ר' צמח שלנו, ננסה גם למצא את מקור מחצבתו. כמו שאמרנו למעלה לא נודע לנו השם צמח צדק ממקום אחר. והסבה לזה היא כי נתחלה שמו בשמותיהם של הגאונים צמח בן פלסוי, צמח בן חיים וצמח בר כפנאי.

(1) ראה אגרת רש"ג הוצאת הר"ר ב. לוין, עמוד 118. (2) שם.

(3) גינצברג, גאונים א"ב, עמוד 71 [ולעומת זה עיין לוין, תולדות רש"ג (יפו תרע"ז). עמוד 7 הערה 3].

(4) ישיבות פומבדיתא וסורא נקבעו בימי רש"ג בגדר (ראה חשיבות רש"ג בגאונים עמוד 203: "וכל הרבנים הללו היו נוהגין בהם ההכמים בזמן שהיו בנהרעא גם סב... [בסורא] ובפומבדיתא, אבל עכשיו שניו בענו (קרי: שנקבעו) בגדר אר המדינה הגדולה...").

(5) ונרפס מחדש בהלקוטים לאגרת רש"ג של הר"ר לוין, ע"ד XIX.

(6) Beiträge zur Gesch. und Lit. in Geonalschen Zeitalter, 159 (6).

אבל אם נתאמץ לקרא בדיוק את הכתבת הערבית, המחוקה והמטושטשת מאד, שעל גבי המכתב ומצאנו ששם אביו היה ר' יצחק, ואם לא נטעה בקריאתנו היה שם אבי אביו פלטוי ושם אבי אביו יצחק צמח בן פלטוי מי שהיה נ"כ גאון ("מן רוסא אלמתיבאת"). ואמנם גאון בשם: צמח בר יצחק נודע לנו בזמן האחרון מתוך הקטע של הנניזה הנרפס ע"י מר יעקב מן בהרבעון האנגלי החדש כרך י"א ע' 20-419, הקטע הזה מענין מאד מצד תכנו בנוע לגאוני פומבדיתא וסורא. הוא מכיל "דברן טב" עם רשימת גאונים שנפטרו זה אחר זה. רק חבל שסוף השורות המכילות את פרטי השנים חסר לגמרי. מתוך הקטע הנ"ל אנו למדים שמר צמח בן מר יצחק מת אחרי מר חפני, אביו של ר' שמואל:

"ונחת נפשיה דארונינו חפני אב די[לן]

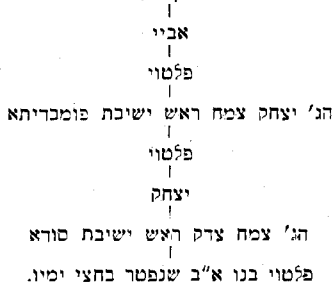
"נחת נפשיה דמר צמח בן מר יצחק[ק]

"ומר רב שרירא גאון בח' בתשרי[ן]

ככה נודע לנו בקרוב זמן מיתתו של ר' צמח שלנו. וזה מתאים למה ששערנו למעלה כנוגע לזמן מיתתו בתור גאון במתא מחסיה בין דתשמ"ו דתשנ"ו, אחרי שרש"ג מת בקרוב לשנת דתש"ס. ועפ"י זה אפשר גם לשער שנמנה ר' שמואל בן חפני לגאון סורא תיכף אחרי מותו של ר' צמח בר יצחק שקדמהו במשרה זו בישיבת סורא, ושוה האחרון מת בשנת דתשנ"ו בערך.

עפ"י מה שאמרנו למעלה מתוך הכתבת הערבית היה שמו של אבי אבי אביו: יצחק צמח בר פלטוי, אחד מהגאונים, ובלי ספק הוא הגאון צמח בר פלטוי מפומבדיתא שהיה שמו גם יצחק כמו שנמצא בלקטוי הפרדס, הוצ' אמסטרדם, ט' ע"א): שאלו מקמי ר' יצחק צמח ראש ישיבת גאון יעקב הוא פומבדיתא" וכו'.

השתלשלות משפחתו של הגאון בעל המכתב שלנו היא איפוא:

רב אלחנן בר שמריה שאלו נשלח המכתב נודע לנו מתוך הריבה כ"י מהנניזה. אביו ר' שמריה בר אלחנן הרב הראש היה אחד מארבעת השבויים לפי המסופר בספר הקבלה להראב"ד (ע"ד ההגדה הזאת ראה עתה עפענשטיין בספרו הנזכר למעלה מרפ" 149 ואילך). מתחלה למד בישיבת פומבדיתא ונסמך שם ע"י ר' שרירא גאון והיה ל"משנה", גם "ראש יורת נהרעאה" (ראה נייבוער בהרבעון JQR. VI, 223) ואח"כ כאשר חזר למעדים קבע שם ישיבה ונעשה לראש הסדר וראש הקהלה. הוא היה זקן בעל תורה וחכמה שהשפעתו היתה גדולה מאד בארצו ושכינעו הגיע עד למרחקים). והוא היה בחליפת מכתבים תרדית עם רש"י ורב האי גאון שהעריצוהו עד מאד וגם עמד בקשרי רבדים עם הגאונים בא"י וביחוד עם ירירו ואהלו מנער ר' חושיאל מקירואן (ראה המכתב המלא ענין ישלח אליו ר' חושיאל והנדרס ע"י שעכטער 643).

רב אלחנן בן, בתורתו צעיר הלך גם הוא ללמוד תורה מפי רב שרירא ורב האי בפומבדיתא ונסמך שם על ידם (ראה תשובת רש"י לר' יעקב בר נסים מקירואן: "גם הבן היחיד אצלנו החשוב עלינו מאד מר רב אלחנן חברנו נ"ט ר"ח אשר סמכנוהו בישיבה — ומר אלחנן נ"ט ר"ח הוא גידולנו וריבוינו").

בשנת דתשנ"ג נמצא את ר' אלחנן מריץ שאלות לרב האי (ראה הרכבי בתשובת-הגאונים, צד 124 וצד 350). ואף הנאון האי מכברו ומעריצו: "ואמנם כי הוא מוסיף מעת אל עת וכל אגרת אשר תבא מאתו לפנינו טובה מאשר לפנינו וכל שאלות שניות טובות מן הראשונות... כל זאת עם בחוריו ובטוחים אנו כי עוד יזקין לגבורות יגיע יוסף ויעדיף על רבים ועצומים"). אנו רואים איפוא כי בשנת 993 היה ר' אלחנן עורנו צעיר: "כל זאת עם בחוריו", וכפי הנראה נכתב המכתב שלנו בקרוב לזמן הזה, כי ר' צמח מכנה אותו בשם חמודנו, ועוד כי בזמן הזה מרס נשא את התאר ראש הסדר שקבל רק במות עליו אביו בשנת 1012.

רב צמח היה מכיר את רב אלחנן מכבר, מעת ששהה האחרין בבגדד אצל ר' שרירא בישיבת פומבדיתא. ולכן כאשר קבל יריעה ממרסהל אלוף בן אלוף פקידו במוצל כי מר אלחנן מתעתד לבא לבגדד שמח מאד על השמועה. אח"כ הקדים ר' שלמה תלמידו של ר' אלחנן לבא לבגדד וספר בשבחו של רבו והלל אתו מאד בפני ר' צמח ותגדל תשוקתו של ראש הישיבה להאות את ר' אלחנן, ויבקש מאת ר' שלמה להביאנו אליו אל בירת בגדד כי קוה לראות נחומים על מות בנו יחידו: רב פלטוי אב בית דין. אפס כי לא נקל היה הרבה, כי היה ר' אלחנן פוחד "מחמס המלכות", לאמר מכבר

1) ראה את ההרזים שחבר הוגש בן לברט לכבוד ר' שמריה בן אלחנן, בספרו של מא: חלק ב' ע' 21. (ועיין עוד "הקדם" שנה ג' חוברת א'—ב, צד 3—4.)

המס והמכס). אך ר' צמח הבטיח לפעול על אנשי הממשלה וללכת עמו אל הפחות ולהשתדל בעבורו לכל יאונה לו כל רע, כי בלי ספק היתה השפעתו של הגאון גדולה בחוגים הגבוהים של הממשלה בבגדר. אולם בינתים עזב ר' אלחנן את מוצל ועלה לא"י על מנת לחזור אח"כ לבבל, ולכן הבטיח ר' שלמה לרבר על לב ר' אלחנן כשזכו מא"י ולהפציר בו לבא אל ר' צמח. אח"כ כאשר שב ר' אלחנן למוצל ונשאר שם, הצטער על זה ר' צמח כי לא יכל לראותו ולשמש במתק שפתיו, "כי אין בבלה איש מופת נרלגה בו". וכאשר הורה לו ר' שלמה כי אחת מהסבות שמנעו את ר' אלחנן מלבא אליו לבגדר היתה חסר האמצעים, "כי נפסקו הוצאות דרכיו ואפס כסף שהיה עמו", התרעם על זה ר' צמח ואמר לר' שלמה שהיה צריך להוריעו זאת קודם עלותו לא"י, יען כי הוא ר' צמח היה עולה אליו ומביאו לבגדר והיה נותן לו מכיסו על הוצאות הדרך "ממאה כסף ועד אלה", יען כי היה יקר ונכבד ר' אלחנן בעיניו מאד לגרלו בתורה ולצדקת אביו ר' שמריה.

כשנודע לו אח"כ כי נכנס ר' אלחנן למוצל (?) ונסתר שם, השביע את ר' שלמה להגיד לו פשר דבר, ואז הורה ר' שלמה על הסבה האמתית, והתחרט ר' צמח והיה שרוי בצער על שלא יכל לראותו. לבסוף נחה קצת רעתו של ר' צמח בקבלו ממוצל שני מכתבים מר' שלמה שבהם הוא מבקש אותו בשם ר' אלחנן רבו לחוות את רעתו בענין יחוד האלהים ומקומו. על זה השיב ר' צמח ברמו "כי בשמים הוא" וכו'... "ומבלעדהו אין אלהים וזולתי תורתו לא תודע תנורה".... תשובות מכריעות ומכניעות לכל המומרים וכל פה ולשון שרברה, או שכתבה וחלקה כי תעה וסרה מן הדרך" וכו'.

והיה אם נשוה את סוף המכתב אל תחלתו שבה מכנה ר' צמח את ר' אלחנן בשם "מואס כל בוגד ויהיר", כי אז נבין קצת את מצבו הבלתי נעים של האחרון במוצל ולמה נתחבא שם. כפי הנראה היה לו להתוכח בענין הדת עם איזה מומר או בוגד שכתב ורבר סרה כנגד תורת היהודים, ולכן שאל את ר' צמח רעתו בנוגע ליחור. ואמנם באותו זמן בערך לשנת 970 עפ"י הסופר הערבי אבן אבי אוסיב היה במוצל מומר יהודי, הרופא אבן קוסיין, מי שחבר מאמר כנגד היהודים ("מקאלה אלרר עלי אליהור") (ראה שטיינשניידער, פולימישע א. אפולוג' ליטראטור, ע' 98).

ואחרי שר' אלחנן נודע כתור חבר מומחה וחכם העומד לימין אביו ראש הקהלות במצרים, אפשר מאד שפנו אליו יהודי מוצל בבקשותיהם

1) ועל המסים היה כבר מאד בוזמם של רש"ג ורב האי גאון, ראה התשובה בבאנוניקא ה"ב, ע' 5 ותנ"ה סימן שס"ו: "ראובן היה מצטער במקומו הרבה מעינש השלטון", וראה גם מאן JQR. N. S. כרך י' ע' 126.

לענות על ספרו של אבן קוסין ולהתוכח עמו בעניני אמונה ודת, ומפחדו שלא ילשין עליו מתנגדו המומר, אשר בלי ספק היה תופס מקום חשוב במוצל בתור רופא והשפעתו גדולה על אנשי הממשלה, היה מוכרח להאחז להסתתר מפניו ולא יכל לדרת לבגדר.

(הכתבת שעל גב המכתב מלמעלה) :

[בתי אלה]	לזקן רעות אשר כמים מים רחבות חבר הברורה מר"ר אלחנן [ש]ר קהלה יבחר בו צורנו וישימו לשם ולתהלה ברכה בקרב סגולה
[בתי אלה]	בן הזקן המופלא המעולה מדו"ר שמריה ראש [הקהלות קרנן] ירים וישמיר מ[שנאיו]

(הכתבת הערבית) :

— נעתקה כאן באותיות עבריות —

מן צאמח ראם אלמתיבאת בן אסחק בן בלטאי בן אסחק צאמח בן בלטאי מן רוסא אלמתיבאת אן שא אללה ינהי למצר אלמ[חרוסה] אמאנה מודה אלחק עשר דרהם	[א]לי אבן אלחבר שמריא רים [אלי]חור בן אלחנן מיתאקא . . . [אמא]ל אללה בקאהא ואדאם עזהא ותאיידהא

(העתקה עברית) :

מן צמח ראש הישיבה בן יצחק בן פלטי בן יצחק צמח בן פלטי מראשי הישיבה אם ירצה ה' יגיע למצרים השמורה פקדון מוסר הערך עשרה דרהמים.	אל בן החבר שמריה ראש היהודים בן אלחנן ברית (?).... יארץ האל מציאותה ויתמיד גדולתה וחזקתה.

(גוף המכתב).

(בשם השם הרם)

- צמח צדק ראש מתיבאתה¹) רמ[תא מוסיפה]
 לזקן דעה מהיר, במצות צור זהיר, מואס כל בוגר ויהיר באהב[ת אל]
 מנהיר וכזוהר הרקיע לחזהיר* בינתו הקנויה ושכלו הקונה²) מ[רור]
 אל חנן שר קהלה פני אביו מאיר, ירצץ צורנו ויצרך ויסעדרך . . .
 בן הזקן המופלא המעולה מר רב שמריה ישמרהו יה וינ[צרהו]
 5 הנתאו הנרצה הנחשק הנאמן לפנינו ויקר בעינינו וחשונ[ב עלינו]
 ונחלי חכמות ואהלי זיתיון (?) ואלה זכויות יחלקו לזקן מראש אפ[ריון]
 ולכל החכמים והתלמידים השוקדים בתי מדרשיכם. שאו ש[לוס ממנו]
 ומן הישיבות הנושבות החשובות שומרי תורות ורוח³) חסיריו
 משיבות כי בחסד[ן] ובור חסרו ואמונתו לבית ישראל . . .
 10 ובחקיו ומשפטיו ועדותיו משתעשעים ומודים לפניו [ומשתחווים]
 ארץ ישועת אלהינו וזכר חסרו ואמונתו לבית ישראל וג' ברוך . . .
 ברוך ייי לעולם אמן ואמן ודע חסורנו כי למאר ששנו [בהגיע]
 כתב ופרש תלמידנו מר סהל אלוף בן אלוף פקירנו במוצל יחיו[צורו מן]
 אלמוצל ובשרנו כי אתה בא אל בירת בגרר גם בהגיע תלמיד[ך שלמה]
 15 משרתך ותחי נפשנו כאילו עמד בחורנו פלטי אב נע' גם [חי רוחנו]
 כותחי רוח יעקב אביהם בבשר ביוסף שהוא חי ואף על פי [כן]⁴)
 באותה שעה שרת עליו רוח הקדש ככ" ושרת רוח נבואה אחר[ן]
 כי יחידנו היה ובשמענו חכמתך ובינתך ויראת שמים אש[ך בך]
 וננחם וצוינו את רב שלמה משרתך ואהבך למחר להב[יאתך ואמר]
 20 כי הוא ירא מחכם המלכות ונשבענו לו שאם תבואה בעזרת [האל]

(1) מלבד ההעתיק מונח לפנינו גם עלוסדאיר (פוטוגרפיה) מגוף הכ"י שעשה מר שפירא. על פיו יכלנו להגיד לפעמים אחרי עיון רב איאלו מלים, או אותיות, ואולם צורת האותיות עתיקה, משונה ומטושטשת היא מאד (העורר).

(2) "מתיבאתה", ל"ר: ישיבות. וכן גם בגוף המכתב שורה ט"ז: "ומן הישיבות הנושבות". ודבר זה דורש עוד ברור מיוחד, כיצד ירכז רב צמח בשם שתי הישיבות סורא ופומבדיתא יחד, ומה פירושו: "הנושבות?" (העורר).

(3) אות ההאחורנה מטושטשת ככ"י, ומר שפירא העתיק: "הקנויה" (העורר).

(4) מלה זו מסופקת בכ"י, ומר שפירא העתיק: "מיב", ולא נראה לי ככה (העורר).

(5) "ואף על פי כן" — "וגם על פי כן" (כתשובת רב האי גאון, טעם זקנים דף נ"ו שורה י"ב מלמטה) וכן: "ואף על פי כן כי אדיר גדול הוא" (לקוטים לאגרת רש"י XXXII, אות ב'). ובמובן זה: "חנא ואף על פי כן" (כתובות כ"ז סוף עמוד ב', עין בפירש"י שם) ועוד בכמה מקומות (העורר).

(6) בתרגום אונקלוס (כראשית מ"ז, כ"ז). ומלת "נבואה" מטושטשת בכ"י, ומר שפירא העתיק: רוח ייי וג' (העורר).

לא תירא תקלה כי כת' בישרי לב הנה אנכי עמך וג' וכת' ג' חונה
[מלאך]

יין סביב ליראיו וג' וכת' כי מלאכיו יצוה לך וג' וריכו ואלף
י[עמדו]

לימין של אוהבי יין ככ' יפל מצרך אלף וג' ואילו האמנת נכנסת אל
מעונך לא היית ירא מכל פחד בחמלת אלוה מעונך ככ' המאמין [וגו']
הלא הכרת מעשה* של אותו סוחר מישראל שהיה בא מא' יש' לדומנין
פוחד רוער ירא על נפשו וממונו מה אמר לו אדומי אתה אלהיך [עמד]
ממי תירא וכל המע' סופו אמ' אנו ירא' ממך ככ' וראו כל עמני
הארץ' וג' וכ' יין

אורי וישעי וג' אליעזר עבר אברהם לא הסגירו ולא נתן ביד אויב
וא[ליו]

נשאת עיניך ואמרנו לך' שלמה נלכה עמו אל הפחות בחסרי אלהים
ו[אמר]

הוא כא יבאה ואני אנידה לו אם ירצה ישמע ויבוא אחר כן בא . . .
(עמוד ב' בכ"י).

ונחר בחכמתך ונתעצבה ונדאגה ונפחדה וירע ויצר לנו למ[אד כי לא]
סיע המקום ראו נונה ק ל צ ט י ר ד ל שוש ולשמח במתק שפתיך . . .
כי אין בבבלה [איש מו] פת נדגלה בו כי סרבים וסלונים הנותרים
וכ[נית מרי]

המה' אין אמת ואין חסד ואין רעת אלהים כמו ועוד אמר כי [נפסקו?]
הוצאת רכביו ואפס כסף שהיה עמו ואמרנו הגיד היה ראוי ל[הגיד]
לנו קדם שיעלה אל ארץ ישראל שאנחנו היינו עלין אליו מארצנו עסן
שכור הדרך אשר רוצה בו ואנו היינו נותנין לו כל ההוצ[אות]

מאצלנו ומדצין אתו לבואה' עמנו כיר יו"י הטובה עלינו [ממאה]
כסף וער אלף לאשר יקרת בעינינו ונכבדת לגדלך בתורה ו[יראה]
ולצדקת אביר וכן הרור כתכמה ואהבת יו"י למה עשית ככה
ולא הודעת קדם עלותך ולאחר כן תו אנשים כי נכנסת . . .

ונסתרת והשבענו את ר' שלמה חננו אל רעה להגידה לנו [הסכה]
והודה ונתחרטה ונך כף על כף וער, אן' נחנו עציכים מכאכים [כי]
לא הכפיק המק' כה' לשורה תמונתך ולא הופק לעמור על . . .
ואר נתבררה ונתקרה רעתנו כאשר עמדנו¹⁰ משנים מכת[ביו]

(1) נראשית כ"ה, ס"ו : תהלים ל"ה, ח. והוספת "כ"י לפני "חונה" יתרה היא.
(2) תהלים צ"א, י"א. (3) ישעיה כ"ה, ס"ו. (4) — המעשה. (5) דברים כ"ה, י.
(6) תהלים כ"ג, א'. ובלי שום מלתי הקשור כא אחר זה: "אליעזר עבר אברהם".
(7) יחזקאל ב', ה' ו'.

(8) רב צמח בעל המכתב מכתב להשתמש בהוספת ה"א על המקור והעתיד וגם על השם.
בסו: "תבואה" (עמוד א' שורה ב'); "ונתעצבה ונדאגה ונפחדה" (שורה ל"א). וכן בעמוד
ב': "לרמזה" "לשורה": "בבבלה". ועוד (העורה).
(9) — עראו — עדיין (העורה).

(10) בערבית וקפא כחוראת נודע לנו (שפירא). ועיין י"ג עשמיין בפירוש הנאונים
על סדר כהדות, צד 123 הערה 20 על לשון: "ועמדה לנו" (העורה).

ש[גר] ממוצל רב שלמה משרתך אמ[ר] לשאל מלפנינו דעתנו בי
ממקומו ויחודו ונצו לרמוזה לך רמו ביחוד ורמו כי ב[שמים]
הוא ורחוק ונמצא ועמוק ונראה בעין הלב ועין אשון מן הדעת]
השלימה ומן השמע הנכון כי מכוננו ומקומו ומלכותו מ[לכות]

של עולם הוא ומבלעדו אין אלהים וזולתי תורתו לא תודע ת[ורה הכל]
תעתוע ורעיון והרהור הכל מהבל וחשך ודרך מעקל ואפל וחלקלק[ות]
[אל צדקות ואל וא]יום הוא ייי אלהינו ומשפטו בכל ואלהים אמת [ואלה]
אלפים ורבי רבבות תשובות מכריעות ומכניעות לכל הממרים [וכל פה]
ולשון שדברה או שכתבה וחלקה כי תעה וסרה מן הדרך וכשלה ו[אברה]
עמים [תרה] הטוב והישר אמונה חט[אים] בדרך ומדרך שמים
[ללמד]

ענוים דרכו ואורח נוגה להולכים בו ואור להם עד נכון היום א[שרי]
חלקך ואשרי אביך יש רך¹ ויולדתך [כא]שר [ברכ]ות אביך [גברו]²
על ברכות א[מך זק].
אהבת ייי
לחכמים

ושמואל³ [אמר תמה זכות אבות מאימתי תמה זכות אבות אמ' רב
מימות הושע בן בארי שנ' אנלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש]
עמוד ג' בכת"י).

[לא יצי]לנה מידי ושמואל אמ' מימי חזאל מלך ארם שנ' וחזאל מלך
ארם לחץ את
[ישראל] כל ימי יהואחו וכתוב ויחן ייי אותם וירחמם ויפן אלהם למען
בריתו את אברהם
65 [יצחק] ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה ור'
יהושע בן לוי
[אמ'] מימי אליהו שנ' ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ייי
אלהי אברהם

[יצח' וי]שר' היום יודע כי אתה א"ם בישר' ואני עבדך וכדברך עשיתי כל
[כל הרביר]ם האלה ור' יוחנן אמ' מימי יחזקיהו שנא' למרבה המשרה
ולשלום אין קץ על כסא דויד ועל ממלכתו להכן אותה ולסעדה
במשפט

70 [ובצ]דקה מעתה ועד עולם קנאת ייי צבאות תעשה זאת אמ' ר' שמואל
[בר נחמני] אמ' ר' יונתן כל האומר בני עלי חטאו⁴ אינו אלא טועה
שנ' ושם בני

(1) באמצע המלה קרע ככ"י. (2) בראשית מ"ט, כ"ו.

(3) שבת נ"ה, עמוד א'. (4) שם נ"ה ע"ב.

[עלי חפני ו] פינחם כהנים ליי סבר לה כרב דאמ' רב פינחם לא חטא ומיקיש

[חפני לפנחם] מה פינחם לא חטא אף חפני לא חטא ואילא הא מה אני מקיים

[אשר] ישכבון את הנשים הצבאות פתח אהל מועד אילא מתוך ששיהו את

75 [מני]הן ולא הלכו אצל בעליהן בעונתן מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבסו גופה

[אמר רב] פינחם לא חטא שנ' ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פינחם בן

[עלי כהן יי] כשילה נושא איפור בר והעם לא ידע כי הלך יונתן אפשר חטא בא

[לירי והכתוב] מיחסו והלא כבר נאמר יכרת יי לאיש אשר יעשנה ער ועונה

80 [מ]אהלי יעקב ומגיש מנחה ליי צבאות אם ישראל הוא לא יהיה לו ער [בחקמ]ים ועונה בתלמידים אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה ליי [צב]אות אלא שמע מינה פינחם לא חטא ואילא הכתיב את אשר ישכבון [אמ' רב נח]מן בר יצחק ישכבן כתיב והכתיב לבני (בני) כתיב והכתיב [עמוד ר' בב"י].

מעבירים אמ' רב הונא ברי דרב יהושע מעבירים כתיב

[וה] כתיב ובני עלי בני בליעל לא ידעו את אדוני מתוך שהיה לו [לפינ]חם למחות בחפני אחיו ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא

85 [הגיר]ת והשבויה והמשוחררת' והעיסה והסוטה והאלמנה והגרושה [ו]החללה הרי אילו פסולות לכהונה נשאו לישראל בנותהן כשרות לכהונה

[ה]בא על השפחה חייב עליה משום יד' לוין משום לא תזרע ברמך כלאים

ומשום לא תחרוש בשור ובחמור ולא תלבש שעטני לא תרצה לא תנאף [לא] תגנוב לא תענה ברעך לא תחמוד משום שפחה משום גויה משום [נ]דה משום אשת איש משום אשת אב משום אשת אח ואם הוא ישר' [והחל]זן רעו ועצמו בגויה לא יהיה לו ער בחבמים ולא עונה בתלמידים [ואם] כהן הוא לא יהיה לו מגיש מנחה ליי צבאות וכל הנושא אשה שהיא

95 [הוגנ]ת לו הקכה' אוהבו ואליהו נושקו וכל הנושא אשה שאינה הוגנת לו [אלי]הו בופתו והקב' רוצעו אוי לו לפוסל את זרעו ולפגם את משפחתו [ולנ]ושא שאינה הוגנת לו כל הפוסל פסול ואינו מרכב בשבח לעולם [אב]א חלפתא אמ' משום חנרא אביו אל תהי פרוץ בנדרים שמא תמעול

[בש]ביעית ואל תארח אצל כהן עם הארץ שמא יאכילך מקרשי שמים

אלא דברי — — — — —

100 [ניאופים] ר' אחי בריאשיה אמ' אל תסתכל בנשים שלא תבא [לירי]

ערוה

[והכמין]ם אומרים המסתכל בעקיבן של נשים גורם לעצמו שיהיו לו בנים

[בעלי ימומים] וכל שאין לו בושת פנים במהרה הוא חוטא שנ' הכרת

פניהם ענתה

[בם] וכל שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנ' ובעבור תהיה

[יר]אתו על פניכם לבלתי תחטאו [והב]ועל ארמית [קנאין] פגעין בו'

בעא מיניה

105 ר' כהנא מרב לא פגעו בו קנאין בשעת במאי שמיתתן

[מית]ה בידי שמים אמ' ר' אבינא כל הבא על הגוייה כאילו נתחתן

בעבודה

[זרה] שנ' בנדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל בת אל נכר וכי יש בת

[לא]ל נכר [אילא] זה הבא על הגוייה כי אתא רב דימי אמ' בית דינו של

חשמונאי¹

[גזרו] הבא על גויה חייב עליה ימשום גויה נידה שפחה ואשת איש כי

אתא

110 שנ' יכרת — — — — —

מהתלמוד — — — — —

— — — — —

— — — — —

(1) סנהדרין פ"א ע"ב ופ"ב ע"א.
(2) עבודה זרה ל"ו ע"ב

אגרות גאון מבבל לארץ ימן וימאמה.

בתוך כ"י "הגניזה" שרכשה לה הקהלה בפריז לפני כ"ה שנה כערך על-ידי הרב הכולל פרופ. ישראל לוי הי"ו, מצאתי לפני שנתים שני דפים עתיקים ולקויים, קרועים ובולואים מאד. התבוננתי בהם ומצאתי, כי טופסי-אגרות הם אשר נשלחו מאחד הגאונים בבבל ל"ארץ ימן וימאמה". שמתי ימים כליילות ובבל כח-אור עיני וגם כמשקפת (זכוכית מנדלת) הצצתי והתאמצתי לכוון ולהוציא כל אות ואות ואף חצי-אות של הכתב הקדמון הישדנשושן הלזה שנשתת ונטשטש מאד ברוב הימים על ידי המחב שנפל בו ביחוד בשני העמודים התיכונים שהיו, כנראה, מונחים צפופים ומהודקים ביותר זה לזה, וגרוע מהם הוא העמוד האחרון. יתכן איפוא מאד, כי שגיתי וטעיתי בקריאת כמה מלים, או אותיות משונות אשר הטעו את עיני, אפס כל מה שעלה בידי כקושי רב מאד הרי הוא נתון לפנינו כאן עם צלום-אור אחר שעשיתי לי לאחרונה (ובין כה אמנם נתקלקלו ונפרכו כמה מלים או אותיות) מהעמוד הראשון השלם ביותר עד קרוב לסופו. ואולם, לצערי, מסופקני מאד אם עלתה בידי קריאתי המסופקת בשורות האחרונות של העמוד הזה שאינן מובנות לי כראוי. ומי שיוכל אולי לכוון כזה יותר ממני הרי צלום-אור מונח לפניו לפני הטופס של האגרות, ו"ברכת אובד" בארץ ימן וימאמה עליו תבוא !

והנה באותה שעה שמסרתי לרפוס את העתקת שני הדפים שבירי נתגלו לי בטובו של ידידי הפרופ, אלכסנדר מרכס הי"ו עוד שני דפים יקרים מטופסי האגרות האלו כמיש והמה באים ממקום אחר מכ"י "הגניזה" אשר היו מונחים מזמן בין גנזי הסמינר בנוירק וחבויים בתוך זוגיות. אך טרם שבעה עיני מהם אנוס הייתי לצאת את נוירק לזמן מועט ובשובי והמה, לצערי, כבר נשלחו חזרה למקומם באנגליה. ועתה רק העתקתם מונחת לפני אשר נעשתה ע"י חכם אחר. ואולם ראה ראיתי, כי גם הניר גם הכתב, ואין צריך לומר הענין, ממש אחד הוא עם אותו הניר והכתב שבפריז. יתר על-כן ראה זה מצאתי, כי אלה שני הדפים האחרונים שבכ"י ב' הולכים וגמשיכים הם ישר מסוף העמוד האחרון של שני הדפים הראשונים שבכ"י פריז (ראה הלאה). וראוי היה לפיכך לצרפם ולהדפיסם יחד, אלא שכבר נועדו ע"י הפרופ. מארכס למקום אחר. כך הוא גורל גלגוליה וגלגולי גלגוליה של "הגניזה" !

ועתה הנה בשני הדפים שלפנינו נמצאים ארבעה טופסי אגרות גאון אחד, שלשה מהם שלמים ברובם והרביעי רק ראשיתו לפנינו בסוף העמוד הרביעי, ושאריתו בכ"י ב' (ראה הלאה).

האגרת הראשונה לפנינו מתחילה היא כראש העמוד הראשון : "לנפוש בשם טוב" . . . ולא פורש למי ולא נשלחה. אך מתוכה מוכח כי נשלחה היא "לארץ ימן וימאמה". ואולם כראש האגרת השניה כתוב מפורש : "לצערה — עמרם בר יהוחנן". והנה תחלתה של האגרת השלישית חסרה היא. אך יתכן מאד כי נשלחה ל"שלום בר צמח" הנרשם כראש אגרת אחת שככ"י ב', שכן מראה רמזי הלשונות שבשניהם (ראה בהערותינו למכתב ג'). לעומת זאת נשאר לנו לפליטה שם האיש שאליו נשלחה האגרת הרביעית כפי הרשום בראשה : "לכלה בר [. . .] מן ימן" (עמוד ד' שורה 25). ובדי לי שראשיתה של האגרת הזאת הולכת ונמשכת היא בעמוד הראשון שככ"י ב' (ואף כי תחלתו נקרעה וניצחתה שם) הגומרת באותו האיש : "אתה רב כלך וגלויך ! (אח"כ מתחיל שם גוף האגרת) מוריעים כי מימי קדם בשיבת [גאון אבינו] נוחו ערן היה נקוב שם אביך הטוב" . . .

ואולם מי הוא אותו הגאון כעל האגרות הללו המברך, הקובל, המוכיח והמזהיר אי אפשר לרעת עוד, למרות השמות השונים המצויים לפנינו כאן ועוד כמה שמות בכ"י ב'. אבל אין ספק כלל ברבר, כי הכותב הוא גאון בן גאון משלשלת הגאונים האחרונים בשיבת סורא או פומבדיתא. ובאגרת "שככ"י ב' יאמר : "שלחו לפני [. . .] גאון אבינו נוחו ערן נדבות" ועל עצמו יאמר שם : "כי אנחנו ראש וזישיבה הגדולה וחכמי ישיבתנו . . . שקולים בשיבת הקרמונים [שהיתה] השכינה מצויה בתוכם". ואיזו היא "הישיבה הגדולה"? הוי אומר זו : פומבדיתא ! כי בשיבת סורא או "מתא מחסיא" "ארלרלא מלתא טובא" בסוף תקופת הגאונים "ולא אשתירו בה חכמי" (עיין סוף אגרת רש"ג, צד 116 והלאה). אך במצבן החמרי נשתנו יתיהן בסוף התקופה ההיא. ואותו זלוזל היחס לישיבת "סורא ופומבדיתא" ששרד בכל מדינות המערב בסוף תקופת הגאונים (עיין תולדות רש"ג, צד 2—3) אנו רואים בעליל מתוך האגרות שלפנינו גם ככל "ארץ ימן וימאמה". והנה על דברי הראב"ד : "ונכרת חקם של ישיבות ככל שהיה הולך אליהם מספרד וארץ המערב ואפריקא ומצרים וארץ הצבי", עלינו להוסיף עוד : "וכל ארץ ימן וימאמה!"

ואמנם ארץ חדשה ו"אלופים" חרשיב מתגלים לפנינו באגרות האלה ! עד היום טרם נודע שום יחס בין היהודים בת ימן ובין המתיבתות סורא ופומבדיתא בבבל, ושם "ארץ ימן וימאמה" כאחד לא שמענו כלל בתולדות ישראל. ועתה הנה נתעשרה תולדתנו בפרק חדש מדברי ימינו בתקופת הגאונים. ושלשה "אלופים" חדשים לפנינו ב"ארץ ימן וימאמה" אשר הכתרו מהישיבות בבבל, כמובן, מרחוק בתואר "אלוף" על מעשיהם לטובת הישיבה, או שהיו באים אל הישיבה בחדשי הכלה אדר ואלול (עיין פוננסקי, במחברתו "ענינים שונים לתקופת הגאונים", צד 49—50). והנה שם האחד הוא : "יריריה אלוף אשר בצנעא" ושם השני : "האלוף השר נתנאל" . . . הרין (?) בצנעא]. ומה נפלא הוא אותו הרמיון שבין בני שניהם כאלו היו "שני

יוסף בן שמעון" בין יבשמותיהם הם ובין בכנוייהם ובין במקומותיהם. ונציגם זה לעומת זה כאן :

(עמוד א' שורה 17. עיין בהערה שם) : . . . "לירי מ' יודיה [אלוף ש"ץ אשר בצנעא] או תתנהו לירי מ' שרי' ומר חיים בניו שמ' צו' כי הם השפטים והשלוחים והממונים משער ישיבתנו בכל ארץ ימן וימאמה" בעירך".	(עמוד ב' שורה 21—20, ועי' ע' ד' שורה 10): . . . "על ידי האלוף השר נתנאל. הרין (?) בצנעא או לירי מ' שר' ומ' חיים בניו השפטים והשלוחים שמרם צורם שהם ממונים משער ישי' על כל ארץ ימן וימאמה בעירך".

יתר על כן, הנה בכ"י ב' יכונה "שרי" שלפנינו פעם בשם "שר שלום" ופעם בשם "שר לבד" (עיין לקמן בעמוד 20 הערה א') המתאים ביותר לכן נתנאל שבעמוד ב'. גם במקום "בניו" שלפנינו כתוב שם "בנו" (חסר). ונראה כאלו נשתרבו או נשתבשו השמות שלפנינו בטופסי ההעתקה.

והאלוף השלישי הוא : "שר שלום בן מר יצחק נוחו עדן", הנזכר רק בכ"י ב' (עיין בהערה 4 בעמוד א' שלפנינו).

והנה גם התוארים "שופטים" שאנו מוצאים אותם בתחלה אצל רב נחמיה נאון בין "בני הגאונים" ובין "התנאים" : "האלופים והחכמים ובני הגאונים והשופטים והתנאים והתלמידים והסופרים" (לקוטים לאגרת רש"ג צד, XXX שורה 10) ובין גדולי הישיבה" במכתב אחד משנת אלף רס"ד לשטרות : "שהיו גדולי הישיבה שופטים ווצאים ברשויותינו" שם, צד, XXIV, שורה י"א) מתגלים לפנינו גם כאן בתוארים נוספים : "השפטים והשלוחים והממונים משער ישי' בכל ארץ ימן וימאמה" (עמוד א' שורה 18), וכן : "ע"י שפט ושלוח האילן" (שורה 20). ולא ידענו עד כה מה היתה משרת "השופטים" הללו. ואולם מהאגרות שלפנינו נראה שלפיכך נקראו "שופטים", משום שהיו ממונים על "חקי" הישיבה ומנבית הכספים מה"רשויות" השונות. ומפני הדחק יש שנעשו גם "גדולי הישיבה" ל"שופטים" ו"משולחים" ויצאו לגבות הכספים השונים. ואמנם אין כל חדש תחת השמש !

וראו להעיר עוד שהבטוי "נרבה רחבה" הנאמר גם בהאגרת שלפנינו גם בהאגרת שבכ"י ב' (ראה עמוד א', שורה 13, וכן בסוף הערה 4 שם) נמצא גם באותו המכתב משנת אלף רס"ד לשטרות : "ותזכירני בנרבה רחבה בשמי" (לקוטים שם שורה כ"ב), וחבל שטרם נתברר מי הוא בעל המכתב ההוא.

והנה גם "בתי נביאים וצדיקים שבכבל" אנו מוצאים בפעם הראשונה בהאגרות שלפנינו ובכ"י ב' : "ונצוה לברכך בישיבה ובכל בתי נביאים וצדיקים שבכבל" (עמוד ד', שורה 21—22). ואף כי לא נתפרשו כאן מי הם

מפורשים הם במק"א באחד המכתבים של רב שרירא גאון: "... אלנו [קרי: אנו] מכרכין [אתכם בשיבתינו] אף בכנסת יחזקאל הנביא ודניאל איש חמורות ועזרא הסופר וברוך בן נריה ושאר חכמי התלמוד זכרון כולם לברכה" (סעדיאנא לשכטר, צד 103). ואולי לא נתפרשו כאן שאר השמות משום "עזרא הסופר" שאיננו חביב, כידוע, על היהודים בתימן עד היום הזה. ובאגרת רש"י נזכר גם "בית מדרשו של עזרא הסופר" (צד 73). וכנסת יחזקאל הנביא ו"כנסת עזרא הסופר" נתקומו עוד גם בימי בעל המסעות ר' בנימין מטולידה. ושם נזכרת גם "עליית דניאל עליו השלום, היא הקדומה שבנה דניאל, והיא בנויה אבני גזית ולבנים".

וערך מיוחד היה לארץ "ימאמה" מראש מקדמת עולם. הארץ הזאת המשתרעת על הדרך ההולכת מבחרין (באהריין) במפרץ הפרסי — למכה העיר הקדושה היא — לפי דעתו של החוקר אדוארד גלאזער) — "ארץ החוילה אשר שם הזהב" (בראשית כ' י"ב). והנהר "אל-פאים" (בערבית) או "פאייסאן" (בשנאית) הוא "הנהר פישון הסובב (שוטף ועובר) את כל ארץ החוילה". ולאורך כל החבל של נהר פישון היו לפנינו מכרות זהב היותר חשובות. וגם "זהב פרוים" וכן זהב "אופיר" מארץ "ימאמה" היה בא, כי כן יזכרו בני יקטן: "אופיר ואת חוילה" (בראשית י', כ"ט; דה"א א', כ"ג) יחד. ולבסוף עוד דברים אחרים על אודות "ימאמה" שהוצאתי מתוך מאמרי של החכם וויעסטענפלד): מדינת "ימאמה" נקראה ע"ש הבירה "ימאמה" לפנינו, אשר נקראה מתחלה בשם גוו (Gaww) ואחרי אשר כבשה חסן (בערך 250—240 למספר הנוצרים) תלה את ימאמה, הנביאה של העיר, על עץ ויצו לקרוא את שם העיר על שמה. במאה החמישית נכנתה על ידי חרבות "ימאמה" העיר "חגר" ותהי לעיר הבירה של "ימאמה" המדינה. והעיר "אלחבל" הנזכרת בהערה הראשונה שבעמוד ד' היא: Hubal רחוקה מהלך יום ולילה (בערך י"ב פרסאות גרמניות) מהעיר "חגר" שנחרבה ברבות הימים.

מלבד "בני עדן" (הנוצרים בעמוד ד' שורה י"ז) נזכרו במכתב ג' עוד "בני... ואלגירדה ואלגניה ואלעלו" (עמוד ג' שורה י"ח) שאינני בטוח כי אם קראתים כמו שהן באמת. וכן נמצאים גם בכ"ב' שמות של כמה מקומות בלתי ידועים לי.

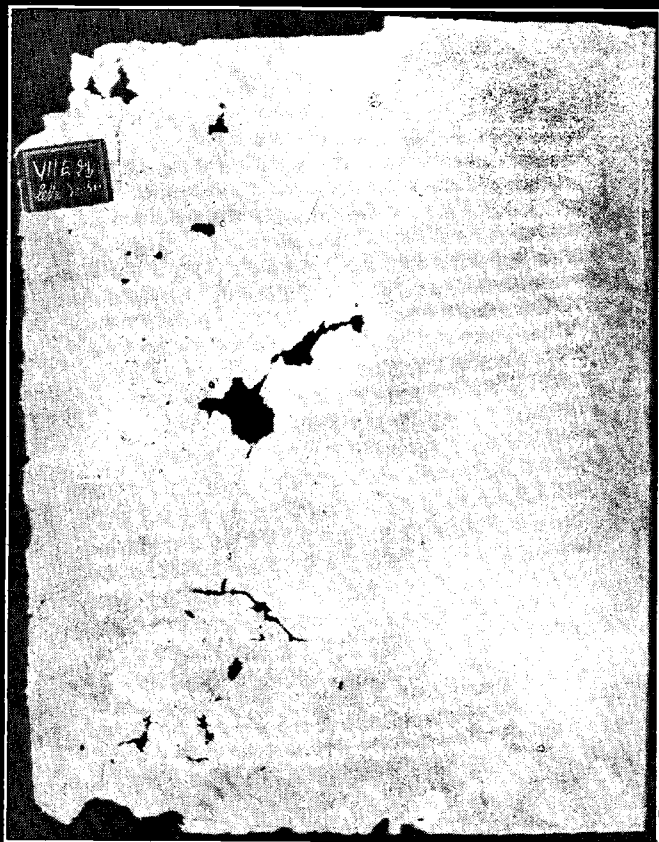
Edward Glaser: Skizze der Geschichte und Geographi Arabiens II (1 Band, Berlin 1890 S. 347-350,357.

F. Wuestenfeld Abhandlungen der Koenig Gesellschaft der (2 Wissenschaften zu Goettingen, 1874 S. 198—214.

(Bahrein u. Jemama: ושם המאמר הוא)

(טופסי אנדרת גאון)

(העמוד הראשון מאגרות גאון לארץ ימן וימאמה).

(מזפסי אגרות באי).

- 1 לנקוב בשם טוב המתחזק עם החכמים להנותם בכל יכלו הידוע במעשים
- 2 טובים הנדיב המשובח פל' שלום רב ועצם הברכות וכל הטובות יהיו לך...
- 3 כי מימי אדו' ראש הישי' אבינו זכ' לברכה שמך ושמך נקוב בכל המדות הח[מורות]⁽¹⁾
- 4 וברכותיך בישיבתו וגם בישיבתנו מאחריו ועד עתה לא זזו מפינו ומפי חכמינו
- 5 ובני ישיבתנו ייי יקיים כך כל הברכות וישיתך ברכה לעד והיום כמה שנים [אשר]⁽²⁾
- 6 גזולים וחמוסים חקנו וחק ישיב' בארץ ימן וימ' לפי שעזרא וי... הרוקח ומלך...
- 7 וסיעתם המנדים הרשעים הגמורים התריסו לנגדנו וערכו זין למיל ייי אלהי ישראל [ומ]ל
- 8 בני ישראל ואינם בושים ולא נכלמים מעשותם רע עמנו ונזלם חק ישי' ונטלם הנדווין
- 9 והחרמות ובשנה הזו נדינו נדווים ואת כל מי שמסכית אל דבריהם או ששומע
- 10 להם ונותן להם דבר מחקי הישיבה וכן בכלל הנדוין נדינו לכל מי שמתנדב נדבה או
- 11 שנודר נדר ומוסרו למי שאין בידו מנוי [יפת[קא]] משער ישי'. ואתה ברחמי שמים
- 12 נכבד ומיוחד ממי שבאנותיו⁽³⁾ לשמים וראוי עליך ל[הזהיר] ולהוכיח ולעזר ולעורר
- 13 ולהתנדב לנו נדבה רחבה⁽⁴⁾ בין מממונך ובין מאנשי [מקומך שמי] צו' ומבני סביבותיך
- 14 ואל תעלים עין כי יש לך שבר גדול מיוצרך ותשתתף [בברכת] ישי' בשכר טובתם
- 15 ונצוה לברכך בברכות מחדשות על שער הישי' ובישני' בכל ארץ בכל ונכתוב

(1) ובמכתב בכ"י ב'... אתה רב כלף ונחיה — מודעים כי מימי קדם בישיבת [נאו] אבינו] נוהו ערו היה נקוב שם אביה הטוב.

(2) וכן במכתב אחד בכ"י ב' "שגזולים וחמוסים לכם". . . "חקנו היום כמה שנים".
(3) — שבינותיך.

(3) יפתקא—תקא. יהיא "יפתקא דלוטאתא" ותג"ה סימן א', צד 1; סימן של"ג "צ"ה: של"ד" צד 161 ב"ב; ושם 162 בסוף הסימן... וכן לקמן בסוף העמוד הרביעי; "יפתקא דלוטאתא".

(4) וכן במכתב אחד. "שכ"י ב'..." ותדבר טובות על אורות ישיבתנו [ותשלח] נדבה רחבה כאשר היו שלחות (?) באות מבני מקומך אל שופטנו [ושלוחנו] שר שלום אלוף בן מר יצחק נוהו ערו והשפטים שמאחריו... "וראוי עליכם לכשתעמרו על כתבנו זה להתחזק ולהיות לבני חיל ולהיות עזר לשוננו (?) ותדברך עם בני מקומכם וזולתם להתנדב לישיבתנו נדבה רחבה".

- 16 בשבחך אל כל ארץ ימן וימאמה וזולתם ונבאר מכלליך ונתנה
שבחך וכל אשר')
- 17 יתקבל אצלך מהגדרים והגדבות לישוי' תתנהו לירי מ' ידידיה
ומ' שרי' ומ' חיים בנו
- 18 שמ' צו' כי הם השפטים והשלוחים והממונים משער ישיב'
ב[כל] ארץ ימן וימאמה
- 19 ואשר יגיע ליריהם ישגורוהו לפני' באמונה. לכן יקירנו עשה לפי מה
שצוינו וכתבו')
- 20 אליך ותקדים למצוה ואל תתעצל וכתוב לפנינו על ידי שפט וש[לוח]
האילו שמרם
- 21 צורם ובאר שלומך וכל צרכיך למען נשמח בשל' ונצוה לעשות חפצך
ועינינו
- 22 מיחלות ומחכות ומצפות לשמע שלומך ולאחיות צר[כיך] ולאשר תעשהו
עמנו
- 23 מהר לדבר ואל תעכבו ושלומך וג'. לצערה עמרם בר'
יהוחנן
- 24 לאשר תמיד האהבה ועז אברהם ויברך עמם בעקב [...]
- ברכות הישיבה
- 25 לאותב זולתנו ואשר הפר בריתנו יחיהו בורא וישמור מן די של[מא]
דיליה ושלמא] שמיה
- 26 ומינהון ... ואויב להדיחה ורוח נחה וקבל מנחה ורצית שבחה וח... וש...
(עמוד ב' בכ"י).
- 1 וכפרה וסליחה ויתר וג'. מוריעים כי אהבתך ואהבת אביך
- 2 בנו מימי קדם וקוינו שתהא . . . שתל עלינו . . . פרתך (?)
- 3 ולא ידענו שהאילן נקוב כי אמנם נקבב ונשחת ונרפש
וכי הפירות
- 4 [..]נו צמקו ולא נדע איך נוכיחך וחכיננו שתהא [ש]ומר תור' ולא ידע'
ש.... ורמינו כי
- 5 אלינו תתקרב ולא ידענו כי אתה מכוי' להתר חקה וקוינו שיבאו כתבך
לפני פורים (?)

(1) וכן במכתב בכ"י ב': "וכל אשר יתגברוהו תשלמו ליד מ' ידידיה אלוף שמרו צורו
אשר בצנעא או תתנהו לירי מ' של שלום ומ' חיים בנו שמר' קונם, כי הם שופטנו ושלוחנו
בכל ארץ ימן וימ' ואשר יגיע אליהם יגיע בישיב' וישגורוהו לנו באמונה וצדק" : . . .
"ובל אשר תעשהו עמנו שכן גדול חטלו מיוצרכם וגם אנחנו נאשרכם ונהללכם ונצוה
לברככם ביש' ובכל בתי נביאים וצדיקים שבככל וכותבים בשבחכם אל כל ארץ ימן וימאמה
ואשר יתקבץ אצלכם מחק הישוי' תתנו אותו למ' ידידיה ומ' שר ומ' חיים בנו ישמר'
צו' הררים בצנעא כי הם שופטים ושלוחים וממונים משער ישיב' ואשר יגיע ליריהם
ישגורוהו לנו באמונה וצדק"....

(2) וכן במכתב אחר בכ"י ב': "וכתבו לפנינו התשובה על ידי שופ' ושלוח' האילו
שמ' יוצ' למען ישגורוהו לפנינו ובארו בכתביכם שלומכם וכל חפציכם למען נשמח בשל'
ונצוה להעשות חפציכם ואנו מקוים לתשובותיכם ולאשר תעשהו עמנו ועם בני ישי' אף
תתעצלו בכל אשר צוינו וכתבו אליכם לעשותו ושלום' וגו'".

- 6 והנדרים והק[נסות] והנדרות בהשפע ממך ומבני מקומך חשגרם בהשפע
7 [אל]נו ותהי חקותנו כאתך מפח נפש ותחזיק בזולתנו ותעזוב אותנו
ואת בני
8 ישי' בחסר כל וגזלת חק וחמוסים טרה מאתך ובכל שנה ושנה תסיע את
חקנו
9 לזולתנו והרבה כתבים באים אל שער ישי' מבני ימן וימאמה
מפרשים בהם רוע
10 מעשיך עמנו וללא האהבה שיש לך בלבנו היינו עושים כך דין ומחירים
צריך'
11 ומשמחים אויבך אבל [שמרנו] לך הברית ולא עשינו עמך כאשר עשית
12 עמנו והגר לפנינו כי מימי ראש הישיבה אבינו זכ' אדו' לב' יש בידך
לישיבתו פ' דינרים
13 וכי [קבלנו] מאומה בלתי כוכ' (?) כספים קבלנו
בלבד והדינרים
14 וראוי עליך [עונש] נורא ולעיין לאחריתך להתפצות מן העון
ומעונש גזל
15 וחמס ואם הדינרים הללו בידך שגרם ולא תתעצל בדבר הזה
16 ואל תצריכנו לכתוב אגרות נדוי יפתקי דלומאטא כדי שיעידו כך העדים
17 מבני מקומך והנה עשינו לך כבוד והידור וכתבנו אליך והודענוך ולא
נצחנו
18 אחרים לנצחק ולריב עמך ראה [הנו]לך והטוב עמנו עשה ואם אילו
הדברים
19 או חקי הישי' נדרים ונדרות יש בידך מאלתר שלחם לפנינו על ידי האלוף
20 השר נתנאל הדין (?) בצנעא או לירי מ' שר' ומ' חיים בניו השפטים
והשלוחים
21 שמרם צורם שהם ממונים משער ישי' על כל ארץ ימן וימאמה בעירך ועל
22 האגרת הזאת ת[דבר] עם בני מקומך ברכם צורם להתנרב לנו וליושי' נדבה
23 חשובה כאשר היה אביך נחזו עדן עושה עם ישיבת אדו' אבינו נחזי
עדן ששלח
24 פע[מים רבות] וכמה כספים קבלנו כן אתה היה כמהו והודענו.... אגרותך
25 אתו לירי אשר צוינו לך כי מה שתמצא לידם ישגורוהו לפנינו
(עמוד ג' בב"י)
1 [ומהר] כה ש[תעש]הו עמנו למען נש
2
(מכתב ג')

3 ————— המהולל ברב שכל [ומלי]צה ה

(1) וכן במכתב שבכ"י ב' ו' ולא כבודם ויקרבם [ורגנו] אתכם לכה זכות כי לא עשיתם
הרבה הזה כבונה היינו עושים ככם דין על [מעשיכם] וכותבים לכל בני ימן וימ' [. . .]
זה, אבל עשינו עמכם לפנים משורת הדין."

- 4 — — — — — באמונה והמתנדב לחכמי הישי' — — — — —
- 5 הטובות עמנו וברכות רבות (?) ומעשים טובים ונחלה — — — — —
- 5 הנד לנו טובותיך והמעשים הטובים המצואים ל
- 6 ש' שמעך ממך ויתנו מפעלותיך [הטובים]
- 7 וטרחה בהנאותם וכי כואנותיך לשמים ובא עוד לפני' כתב שנ[כתב בשם?]
- 8 מ' שר שלום מבאר אילו המדות המצויות כך וב[ע]ליהם ועצאלנו ושמחנו
על כי
- 9 הנטיע צורנו בעולם כמוך ושאלנו מיוצרנו להתמיד לך כל כבוד ויקר
ולרצות
- 10 מפעלותיך ולשלם לך שכר מעבדיך ולעדנך בשני עולמות והודיע לפנינו
עוד⁽¹⁾
- 11 מ' שר שלום בכתבו בעבור הנדבה וקנתור חותנך] עמך בשבילה וכי
לא נתתה
- 12 ממנה כלום למשיאים [האורורי] מ⁽²⁾ המפיצים מלשינות] על ישי' היום
כמה שנים
- 13 ועומדין כליוסטס מזוין לנזול ולחמוס חקנו ולעשות בו כרצונם ואשרנוך
- 14 וחוקנוך והללנוך וצוינו וברכו אותך על שער הישי' וחכמי סנהדרין
והתנאים⁽³⁾
- 15 ותלמידיהם כלנו עניינם אמן בקול רם וערב ויין יקיים כך כל הברכות
וישיתך
- 16 ברכות לעד ולאשר אתה מנוכר בנדיבות [ומעשים] טובים וזריות ונהירות
- 17 שכר מפעליך בישיבה כי אתה השר והנ נה ובני
- 18 ואלגידרה ואלגניה ואלעלו (?) וצוינו וכתבו לך כת[ב]
- 19 בני ישי' ותדרוש מבני מקומך ומבני המק[ומות]
- 20 והצאות והקנסות וזולתם בין — — — — —
- 21 ממך שתתחזק לעזרנו בכל יכלך ולהיות עם בני המקומות
- 22 ולהרוח לבותם ולהתנדב לישיבתנו נד וחכמינו ובני ישיבתנו
- 23 שריונים ברוחק עצום והעול עלינו כנבד] [והמחסור נ]בר בארצנו ולא
נוכל לספר
- 24 אחת מני אלה [וכל מין] שיריות עלינו מרויחים עליו מן השמים
(עמוד ד' בב"י)

5

1 — — — — — הזה ותתחזק . . . לקבץ הכסף ולשלחו

(1) והוא "שופטנו [וישלחנו] שר שלום אלוה בן מר יצחק נוחו ער" שבי' ב'.

(2) תקנתי מסברא ומקשי: הלשון "למשיאים" הוא מלשון הכתוב: "הנהיג השיאני, וכו' נאמר 'ארור': וכן היא במכתב אחר שבי' ב' 'ותעזרו ארורים ומנודים ותעזבו ישיבת האמת'.

(3) ונזכרים גם בב"י ב': "...כי אנו וחכמינו עסוקים בתורה ומצות . . . והתנאים והתלמידים הונים חמיר במשנה ובתלמוד מתוך דוחק עני'

- 2 — — — — — עם עמל — — — — — ני
3 — — — — — הכניע א — — — — —
4 — — — — — פרוטה מחקי הישיבה וכן יוסף
5 — — — — — כי וכתב[נו הפ] תיחים לאשר נת[בע?] למנורים
6 — — — — — [המנ]רים האילו או ממנוך או
7 — — — — — בכתב
8 — — — — — לקבץ
9 חק ישיבתינו ממך וכן מבני מקומך [] מבני המקומות
10 יבסביבותך תשלח לירי השר נתנאל הרין (?) — — — — —
11 הממונים משער ישי' או לירי אחר מה[ממונים] של ישל[הוהינו] למען
ישגרו לירינו
12 באמונה הראשונה עור היא את[ך] ואל תתרטל ועליך
13 לעזר לשפטנו ושלוחנו אלו אשר העמרנו — — — — —
14 אנחנו צריכים להזהירך — — — — — ומעריךך שכלך
15 המבין ואתה ברחמי שמים תהיה ביכולתך ותבין ויתר ממה שצוינו לך
16 ברור שתעשהו ויני [יסער]ך ויחזקך והיית מרצוני חסידיו ומעושי
17 רצוני והנה הכתב אשר [צוינו] וכתבו אל בני ערן וכתבנו להם (?) לקיים
ולעשות
18 לי כחק שגרו לידך קרא[הו] בקהלות למען יעשו
19 לפיהו וכל אשר יתנרכו בני מקומי ותיך וכל [אשר] תעשה בעבורנו
הטובה
20 והיו ישי' למען [נ] שמח בשלומך ונצוה לעשות
21 [חפ]צך הברכות ונצוה לברכך בישיבה ובכל בתי
22 נביאים [וצרין]קנים שבבבל(?) בכל הער[כות] ותהיינה חלקך וגורלך לעינינו
23 ומצפות לתש על ירך הטובות תגלגל
24 ירך הזכיות וכל אותם הראשונים בישיבה כי עור אחרונים
25 תול — — [ולע]ולמי ער וג' — — לבלף בר (?) ה מן ימן לאשר
26 העז הרב בו (?) ויתכוין ל — — — — — הנדורים ועבר — — — — — לאלו

11 ונכ"י ק"י "וכבר צוינו וכתבו כתב אל אנשי ניתאליאלי (?) יאלחביב מפי
בגדאן (?) קרא אתו בקהלות למען יעשו לפיהו".

12 יבן כ"י ב' במכתב אחר: "ונצוה לברככם בישי' ובכל בתי נביאים וצדיקים
שבבבל" ובמכתב שני: "יהניע נדבתך ונדבת בני מקומך [יברכני את] הנדורים ואות
בישיבה ובכל בתי נביאים וצדיקים שבבבל".

קטע מפירוש רב האי גאון לב"ב י"ג ע"א :

שני דפים, ניר עב ועתיק, וביניהם חסר דף אחד, בתוך קובץ של קטעים שונים מקבוצת אדלר בהסמינר בניורק (2708) כתובים בכתב רבניסורי משונה, והמח, כנראה מן הסגנון, מפירוש רב האי גאון לב"ב דף י"ג ע"א שכרדכו ושיטתו חלק רכנו הננאל בפירושו הטובא שם כתוספות ד"ה "חד ניסא ניגרא" ובא"ז לב"ב סימן כ"ז ובשם "פירוש" סתם גם בערוך, ערך "קרנזול".

העתקה בלתימונחת מכתביד זה שלח לי בטובו גם הד"ר סרמורשטיין לפני שלש שנים ולא יכלתי להרפסיה עד ששכתי והעתקתיה מחדש מגוף הכתביד שלפני. וחמרא למריה ! תקונים אחדים הוספתי בהקף מרובע עפ"י ספרים שונים.

(כתביד אדלר 2708).

כל אחד ואחד חלקו במקום אחד אי אפשר
אלא שימצא מרובע לאחר ועקום לאחר כגון זו ⁽¹⁾
ואין זה נכון באמתת החלוקות שיש עמם (?) על
כי שיטול את העקום ואין לה תקנה אלא אם
יחלקוה ארבעה חלקים מרובעים ויקח כל
אחד שני חלקין כנגד זה באלכסון שהוא קרנא זור ⁽²⁾
וזה צורתו ואלכסונו ⁽³⁾

ויוציאו באמצע מקום למים כאשר
פירשנו שאמר ייבש הנהר הרי כל
אחד מכנים מים לאחת מנגרא וממשיך
אל האחרת באלכסון. וכן אם יבש נגרא
והמקום באמצע לאמת המים שתעבור
את המים משרה כל אחת אל שדה
האחרת באלכסון ואם תאמר שהרי
יש לראובן חלק שמצדו זה נהרא ומצדו
זה נגרא ואין לשמעון כמוהו הרי יש לו כנגדו
(ע"ב בכ"י)

קרנא זור שהוא אלכסון חלק אחד שהוא לא
על נהרא ולא על נגרא ואין לשמעון כמוהו לפיכך
נמצאו שווין והמקום אשר ציירנוהו באמצע

(2) וכ"ה בכתביד ה' שבתנחות ד"ס: "בקרנזור".

(1) הציון חסר בכתביד.

(3) הציון חסר בכתביד.

לאמת המים משותף ביניהן אם ישימו בו דרך
 לכל אחד ואחד מהן להכניס משדהו זו לשדהו
 אשר הוא נגרא באלכסון יכולין הן וכן ראוי לעשות
 אין להן דרך חוץ מזה. אילו החלוקות של חצר
 שאין בהן בייבים ושלבית אחד ושלשדה ושלגנה
 ושלפרדס נתנו להן חכמ' שיעורין במידות
 קצובות אבל זולתם לא נתנו להן קיצבה
 [ומ]דה לחלקותם כגון טרקלין ופתרונה קצר
 בלשון ישמעלי כגון חצר שיש בהכ[ן] — בית הכסא] ואכסדראות
 או כתים בלבד ורוב דירת בני אדם במרקלין
 ש[ע]לה שותפות בערבוביא וכן המורן ומרחץ
 וכית הבר וכן חנויות שבשוק אם יש בהן כדי
 לזה וכדי לזה ופירושו שיכול זה לעשות את
 (ע"א בכ"י וחסר כאן דף אחד).

[ח]ולקין ביניהן השכר כי הא דשני אחין
 אחד עני ואחד עשיר [והניח להן אכיהן מרחץ]
 וכית הבר עשאו לש[כר] השכר לאמצע. [לימא]⁽¹⁾
 מסייעא ליה מי שחציו עובד וחציו בן חורין [עובד]
 את רבו יום אחד ואת [עצמו] יום אחד דברי
 בית הלל אית נוסחאות דלא גרסי אלא עד]⁽²⁾
 דברי בית הלל ואית [נוסחאות דגרסי כולה]
 מתניתין עד חזרו בית הלל [להורות כד]ברי בית
 שמאי וכולהו חד טעמא נינהו ... מפני
 תקנת העולם אין כופין את רבו ולא [אמ]רינן כדברי
 בית הלל שעובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום
 אחד ואסתייע ליה רב נחמן מיהא שא[ין] [מכ]ריחין
 לא לקנות ולא למכור אלא [חולקין] אותו ביניהן
 כיון שאין בו דין חזקה ואית נוסחאות דאית בהן
 מתיבי מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכול'. וחד
 טעמא אינן [דמה] דמסייע ליה לרב נחמן הויא ליה
 קשיא לרב [יהודה] ופריק רב יהודה דמאי טעמא
 (ע"ב בכ"י).

[עבד אין בו דינא] דגוד או איגוד משום דגוד

(1) וכן כתב ביד דמ"ה: "נוסחא אחרינא לימא מסייעא ליה מי שחציו עבד". ועיין עוד בהנחות דמדוק: טופרים.

(2) וכן הוא בחדושי הרימב"א כ"י שהובא בד"ס: "איכא דלא גרסי אלא עד דברי ב"ה לבד ודש"י מוסיף וגרס א"ל ב"ש תקנתם וגו' עד כל המשנה וגודם עוד טעמא מפני תיקון העולם".

פירוש קדמון למסכת חולין י"ד—מ"ו:

לפני שלש שנים מצאתי בחור ברך כ"י באוכספורד (2648 Ms. Heb. d. 46.) קונטרס בן ארבעה דפים (בתכנית שמיעית וכתב רבני סורי) פירוש קדמון למסכת חולין י"ד—מ"ו ע"ב הסר מלפניו ומלאחריו והדפסתיו ב"גנזי קדם" הראשון (תיפה תרפ"ב, צד 63—65). אחרי שנה קבלתי תמונות פוטוגרפיות מכרך אחר כ"י באוכספורד (Ms. Heb. e. 74) ובתוכו עוד קונטרס גם הוא בן ארבעה דפים (125—128). ברקתי ומצאתי, כי אמנם זה הקונטרס השני אחיו הוא של הקונטרס הראשון וכי בו שני חלקים נפרדים הוא, שנפרדו מלפניו של הקונטרס הראשון ומלאחריו. שני הדפים הראשונים מתלכדים לראש הקונטרס הראשון ושני הדפים האחרונים — לסופו. ויחדיו שמונה דפים הם דומים איש לאחיו הן בתכנית הכתב והגיר והן במספר השורות, כ"א שורה בכל עמוד. והדפסתים יחדיו שוב ב"גנזי קדם" ספר שני (צד 11—9).

והנה בירח טבת תרפ"ד ברקתי את כתבי ה"הגנזיה" של הקהלה בפריז ומצאתי שם לשמחתי עוד הפעם שני דפים חדשים מאותו הכ"י. ושם, האחר מלפניו והשני — מלאחריו של הקונטרס השני שהדפסתי. בראש תרף הראשון רשומה אות ח', וכנראה הוא הקונטרס השמיני של הכ"י. הגנזי חזר ומדפיס את הכל שוב בזה מפני השיבותו. ואולי ימצאו על ידי כך גם שאר חלקיו. ואז יתגלה לנו גם שם בעליו הקדמון עליו. סגנונו והרצאתו הבהירה, אף גרסאותיו השונות והנכונות הטובים מאד. ביחוד מן השם הם: פירוש רבנו חננאל וכן "פירוש רבנו נסים" המוכאים בו. גם פירוש רב האי גאון למלת "מיחל" נמסר בו (עיין לקמן הערה 1). הפירוש הזה נמסר לנו גם מרבנו נתן בעל הערוה, (ערך "חל") ונמצא סתם גם בפירושו של רבנו משולם בן מר רב אנקלונימוס מאיטליא (עיין תולדות רש"י, צד 9 בהערה שם).

רבנו יצחק הרב כנזי הנזכר בפירושו גם הוא חבר פרוש למסכת חולין (J.Q.R. XIII. 55, No. 84; 85.) והיה רופא (לקוטי קדמוניות, נספחים 115), פיסן (שם צד נ"ב ונספחים 122; 125) ופרשן. הוא חבר פרוש על נביאים ראשונים (עיין רשימת כ"י אוכספורד ח"ב, צד 21) גם היה דין בפססאט בסוף המאה ה"א ותחלת המאה ה"ב למספר הרגיל ונודע בשמו: ר' יצחק בר' שמואל הספרדי (עיין מאנן בספרו: (The Jews in Egypt and Palestine) נכמח מקומות בח"א וח"ב). ברמשק אנו מוצאים אחד מצאצאי צאצאיו ששמו כשמו: השר הנכבד הפלימר בישראל מר ור' יצחק הכהן בן ר' יונה הכהן הנודעים בבית כנזי ברמשק.

(כ"י III. B. 179 בגנזי הקהלה בפריז).

דניתא ליה לאינש בחבריה טפי מרביה ואם. היו שניהם רבותיו קסבר ר' יהודה דמהני ליה תנאיה ולמקום שירצה ילך דאלמא לתנא דמתניתין קסבר ד' יהודה דיש ברירה ואע"ג דמאיתמל לא בירר לאיזו רוח ילך בין שנמרה דעתו ביום השבת. לילך לרוח מזרחית קסבר ר' יהודה חזיו' דהאי רוח מזרחית שנמרה דעתו ביום השבת לילך אליה כאילו היא שהיתה בדעתו מאתמול והיום נתברר מה שהיה בדעתו וכאילו בשעה שקנה עירוב באותה

פירוש קדמון למסכת חולין י"ד—ט"ו:

לפני שלש שנים מצאתי בתוך כרך כ"י באוספורד (2648 Ms. Heb. d. 46.) קונטרס בן ארבעה דפים (בתבנית שמינית וכתב רבני קורי) פירוש קדמון למסכת חולין י"ד—ט"ו ע"ב הסר מלפניו ומלאחריו והדפסתיו ב"נני קדם" הראשון (חיפה תרפ"ב, צד 63—65). אחרי שנה קבלתי תמונות פוטוגרפיות מכרך אחר כ"י באוספורד (Ms. Heb. e. 74) ובתיכו עוד קונטרס גם הוא בן ארבעה דפים (125—128). בדקתי ומצאתי, כי אמנם זה הקונטרס השני אחיו הוא של הקונטרס הראשון וכי בן שני חלקים נפרדים הוא, שנפרדו מלפניו של הקונטרס הראשון ומלאחריו. שני הדפים הראשונים מתלכדים לראש הקונטרס הראשון ושני הדפים האחרונים — לסופו. ויחדיו שמונה דפים הם רומים איש לאחיו הן בתבנית הכתב והניד והן במספר השורות, כ"א שורה בכל עמוד. והדפסתי יחדיו שוב ב"נני קדם" ספר שני (צד 11—13).

ותנה בירח סבת תרפ"ד בדקתי את כתבי ה"הגיונה" של הקהלה בפריז ומצאתי שם לשמחתי עוד הפעם שני דפים חדשים מאותו הכ"י. ושוב, האחד מלפניו והשני — מלאחריו של הקונטרס השני שהדפסתי. כראש הרף הראשון רשומה אות ח'. וכנראה הוא הקונטרס השמיני של הכ"י. הנני חוזר ומדפיס את הכל שוב בזה מפני השיבות. ואולי ימצאו על ידי כד גם שאר חלקיו. ואז יתגלה לנו גם שם בעליו הקדמון עליו. סגנונו והרצאתו הבהירה, אף גרסאותיו השונות והנכונות השונים מאד, ביחוד מן השם הם: פירוש רבנו חננאל וכן "פירוש רבנו נסים" המובאים בו. הפירוש הזה נמסר לנו גם סרבנו נתן בעל הערוה, (ערך "חל") ונמצא סתם גם בפירושו של רבנו משולם בן מר רב אבן קלונימוס מאיסליא (עיני תולדות רש"י, צד 9 בהעדה שם). רבנו יצחק הרב כנזי הנזכר בפירושו גם הוא חבר פירוש למסכת חולין (J.Q.R. XIII. 55, No. 84; 85.) והיה רופא (לקובי קדמונית, נספחים 115), פ"ט (שם צד נ"ב ונספחים 122; 125) ופרשו. הוא חבר פרוש על נביאים ראשונים (עיני רשימת כ"י אוספורד ח"ב, צד 21) גם היה דיון בפסכאט בסוף המאה ה"א ותחלת המאה ה"ב למספר הרגיל ונודע בשמו: ר"י יצחק בר' שמואל הספרדי (עיני מאנז בספרו: *The Jews in Egypt and Palestine*) בכמה מקומות בח"א וח"ב. ברמקש אנו מוצאים אחד מצאצאי צאצאיו ששמו כשמו: השר הנכבד המלמד בישראל מר ור' יצחק הכהן בן ר' יונה הכהן הנודעים בבית כנזי ברמקש.

(כ"י 179 III. B. ב"נני הקהלה בפריז).

דניאל ליה לאינש בתבריה טפי מרביה ואם היו שניהם רבותיו קסבר ר' יהודה רמחני ליה תנאיה ולמקום שירצה ילך דאלמא לתנא רמתניתין קסבר ר' יהודה ריש ברירה ואע"ג דמאיתמל לא בידר לאיוו דות ילך בין שנמרה דעתו ביום השבת. לילך לרות מורחית קסבר ר' יהודה חו"י דהאי רוח מורחית שנמרה דעתו ביום השבת לילך אליה כאילו היא שהיתה ברעתו מאתמול והיום נתברר מה שהיה ברעתו וכאילו בשעה שקנה עירוב באותה

הרות קנה עירובו. אמ' רב ליתת למתניתין מדתאני איז דאילו במתניתין
 תנן לר' יהודה אם היו שניהם רבותיו למקום שירצה ילך דאית ליה לר' יהודה
 ברידה כ[נ]מ[א] פרישנן ואילו תאני ר' יהודה אומ' אין אדם מתנה על שני
 דברים כאחד אלא אם בא חכם למזרח עירובו למזרח למערב עירובו למערב
 ובהאי הוא דמהני ליה תנאיה אבל לכאן ולכאן לא מהני ליה תנאיה ולא קנה
 לו עירוב דאלמא קסבר איז דלית ליה לר' יהודה ברידה ואי אפשר דקני ליה
 עירוב אלא אם כן נתברר מבעוד יום לאי זה דוח גמדה דעתו לילך. ועל
 זאת הקשינו אם כן קסבר ר' יהודה דאין ברידה מאי שנא לכאן ולכאן דלא
 קנה לו עירוב הלא משום שלא נתברר גמר דעתו מבעוד יום להיכן ילך למזרח
 או — למערב אף בזמן שבא חכם מדות אחת נמי הואיל ואינו יודע להיכן
 בא למזרח או למערב הרי לא נתברר גמר דעתו מבעוד יום להיכן ילך ולא
 יקיני ליה עירוב אליבא דמאי דתאני איז ואמאי קאמ' דמהני ליה תנאיה
 וקני ליה עירוב. ופירקה ר' יוחנן כי קתני איז אם בא חכם למזרח עירובי למזרח
 למערב עירובי למערב דאלמא מהני ליה תנאיה בזמן שכבר בא חכם והגיע
 לאותו המקום ששוכת בו קודם שיערב ונמצא זה המערב כשעה שעירב והתנה
 עליו על מקום ידוע וברור עירב אלא הוא שניסתפק לו לאיזה דוח הגיע החכם
 למזרח או למערב וכיון שהגיע הגידו לו כי למזרח הגיע וכי עת שעירב והתנה
 על עירובו כבר הגיע החכם לאותו מקום מקודם לכאן הרי ודאי קנה עירוב
 דהא קים לן במילתא מבעוד יום שעל אותה הרוח שהגיע אליה החכם גמרה
 דעתו לילך וקנה לו עירוב ואין הדבר תלוי בשני דברים שצריכין אנו לברר
 על איזה מהן נגמרה דעתו מאיתמל כגון שבא חכם לכאן ולכאן שהדבר תלוי
 ברצונו ולא קים (כתביר אוכספורד 125 א.) לן התם בהי מינייהו ניתא ליה ולפיכך
 שאני בא חכם למזרח עירובי למזרח משני חכמ' שבאו לכאן ולכאן דאילו
 ברישא כבר בא חכם מקודם שיערב ונתברר הדבר מבעוד יום ואינו תלוי
 ברצונו ובסופה שהדבר תלוי בדעתו וברצונו ולא נתבררה לנו מאתמול
 קסבר ר' יהודה שאין ברירה ולא מהני ליה תנאיה למאי דתאני איז וקאמ'
 רב כי משנתינו ששנינו בה לר' יהודה שניהם רבותיו למקום שירצה ילך
 דאלמא אית ליה לר' יהודה ברירה ליתת ודחויא היא מיהא דתאני דלית
 ליה לר' יהודה ברידה.

והקשינו למה אמ' רב כי משנתינו תדחה מפני משנת איז אדרבה על
 משנתנו ראוי לסמוך ותידחה הא דאיו מפני משנתנו. והישבנו לא סל'
 דע' כי זו המשנה דאיו דלית לי' לר' יהודה ברידה יש משנה אחרת רמסעיא
 ליה ששנינו בה דלית ליה לר' יהודה ברידה. וכיון דקתני אחריתי לר' יהודה
 רמסעיא להא דתאני איז אידחיא משנתנו שהיא אחת מפני השתים. ואיז
 היא המשנה האחרת שמסיעא לראיו היא השנויה בתוספתא דרמאי בפרק עם
 הארץ שאמר לחבר קח לי אגורת ידק והוא פרק שמיני. הלוקח יין מן הכותים
 פי' הכותים חשודין הן ואין מוציאין תרומה ומעשר לפיכך מי (דף 125 ב.)
 שקנה מהן מאה לוגין יין ורצה לשתות מהן ואין לו כלים להפריש בהן תרומה
 ומעשרות אומ' שני לוגין שני (— שאני) עתיד להפריש הרי הן תרומה
 ועשרה שאני. עתיד להפריש אחריהן הרי הן מעשר ראשון ותשעה שאפריש

אחריון מעשר שיני ומיחל ושותה דברי ר' מאיר. ופרוש אדוננו
האיי גאון ז"ל. מוחל ושותה יקטע וישרב- מת"ל סבאד
מהול במים דקסבר ר' מאיר מאי דקא מפריש לקמיה הוי תרומה ומעשר
ונתברר עכשיו כי הוא שהיה תרומה ומעשר מעיקרא ומה שכבר שטה דבר
מתוקן שטה ומותר היה אלמא יש ברירה. ור' יהודה ור' שמעון אסרין זה
היין בשתייה עד שיפריש תרומה ומעשרות דקסברי אין ברירה ומאי דקא
שאתי טבל הוא דהא לא נתברר לנו התרומה והמעשרות שבו ולא הופרשו
ולפיכך אסורין. וכיון שמצינו משנה אחרת דקסבר ר' יהודה אין ברירה והיא
מסייעת למשנת איו קאמ' רב ליתא למתניתין אלא דוחין משנתינו מפניהם.
וזו הברייתא ישנה נמי שנויה במשנתנו בסוף מסכת דמאי אלא מיהו סתם
נשנית ולא הוזכרה בה חלוקה ובתוספתא הוא שהוזכרה חלוקת ר' מאיר עם
ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון. עד כאן פירושיה (בכ"י דף 126 א.)
דדבינו נסים ז"ל: ופרוש חד מרבואתא ז"ל ואמ' אין
אדם מתנה על שני דברים כאחד כשהוא מניח שני עירובין אחד למזרח ואחד
למערב לא יאמר אם בא חכם לכאן ולכאן למקום שארצה אלך משום דאין
ברירה דאמדינן לא סמכה דעתיה בשעת קניית עירוב להאיי חכם דהשתא
בעי למיזל והוינן בה מאי שנא לכאן ולכאן דלא דאין ברירה מזרח ומערב נמי
אין ברירה דאם כן חכם שבא למזרח אמאי מצי אזיל נכיה הא לא סמכה דעתיה
בשעת קניית עירוב דהאיי עירוב במזרח. ואמ' ר' יוסי לעולם אין ברירה
והכא אמאי עירובו עירוב מפני שכבר בא חכם מבעוד יום לאחר שעירב בין
השמשות שהוא שעת קניית עירוב סמכה דעתיה למיזל נביה אבל לכאן ולכאן
אף על גב דבא מערב שבת כיון דלא סמכה דעתיה מאית מל לגבי חד
מיניהו כגון דאמ' לאיזה מהן שארצה אלך למחר לא הוי בירור והולך
לא הוי עירוב. והדרינן ותרצינן אלא אמ' רב יוסף ר' יהודה דכלים דתנן
במסכתא דשבת פרק כל הכלים: כל הכלים הניטלין בשבת שבריהן ניטלין
ובלבר שיהו עושין מעין מלאכה בעלמא ואף על פי שאינה מלאכה. שברי
עריבה פ' בטיית גפנה: לכסות בהן את החבית שאין זה מעין
מלאכה העריבה (בכ"י דף 126 ב.) ושברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך ר'
יהודה אומ' ובלבר שיהו עושין מעין מלאכתן שברי עריבה לצוק לתוכן
מקפה פיר' מרס שלפולין והוא גריסין. ושברי זכוכית לצוק לתוכן שמן מעין
מלאכתן אין מעין מלאכה אחרת לא אלמא כיון דלא איתכין מאיתמל להא
מלאכה אסיר שהרי לא נשתברו אלא היום הכא נמי נבי שחיטה בשבת כיון
דלא איתכין מאיתמל אסירא. אמ' ליה אבוי מי דאמי התם מעיקרא כלי
והשתא שבר כלי והוה ליה נולד ואסיר הכא מעיקרא נבי בהמה ששחטה
בשבת אוכלא ולבסוף אוכלא מיהו אוכלא דאיפרת הוא שנפרד אבר מאבר

(1) עיין ערוך ערד "חל" א' ומה שכתבנו ב"תולדות רב שריא גאון" עד פ' "ובשם
רבינו האיי" ז"ל: "מחל מלשון סבאד מהול במים, כלומר מזוג ושותה מיד" (הרושי הר"ן
תחולין). ובכפתור ופרח פרק ל"ח (דפוס ברלין, דף פ"ו סע"א) כתב: "גרים רבינו האיי
גאון ז"ל: ומוחל ושותה, כלומר מזוג מנורת מהול במים" וכי"ע ע"ש.

(2) לקוח הוא ספירוש הנאונים לטהרות (הוצאת מקיצי נרדמים) עד 37 ד"ש בהערה
25 ועד 135 שורה 13.

ושמענא ליה לר' יהודה דאמ' אוכלא דאיפרת שפיר דאמי דתנן אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין ר' יהודה אומ' אם לאוכלין היוצא מהן מותר דאוכלא דאיפרת הוא ואם למשקין היוצא מהן אסור, ודחינן להא דאבבי ואמרין לאו איתמר עלה אמ' רב יהודה אמ' שמואל מורה ר' יהודה לחכמ' בסלי זיתים וענבים כיון דלסחיטה קימי יהיב דעתיה ולא אוכלא דאיפרת הוא הכא נמי כיון דלסחיטה קימי יהיב דעתיה ולעולם משנתנו ר' יהודה דכלים היא כדאמרין, ואהדר אבבי לרחויי ואמ' הא דמוקמינן מתניתין כר' יהודה דכלים מירי הוא. [כ"י אוכספור, דף 102 ע"א]⁽¹⁾ טעמא אלא לרב דאמרין בתחילת זה ההלכה אמ' רב הונא דרש תיבא בריה דרב משמיה דרב אסורה באכילה ליומה כול' הא אמ' רב חלוק היה ר' יהודה אפילו בסלי זיתים וענבים וכלום' אפילו הני אוכלא דאיפרת הוא ואיתוקמא דחיתא ואיפריך רב יוסף. ותלוטת שמואל ור' יהודה בסלי זיתים וענבים מפורשת במסכתא דשבת פרק [חבית שנשברה]⁽²⁾. אלא אמ' רב ששא בריה דרב אידי ר' יהודה דנרות הוא דתניא מטלטלין נר חדש אבל לא ישן דברי ר' יהודה אלמא כיון דמאים האי נר ישן מאי תמל ומגואל בשמן ועפרורית ולא דעתיה עליוהי אסור הכא נמי גבי שחיטה בשבת כיון דלאו דעתיה מאיתמל בהכי אסורא. ודחינן אימור דשמעית ליה לר' יהודה במוקצה מחמת מיאוס אבל מוקצה מח' אסור מי שמעת ליה. פיר' מוקצה מחמת אסור כגון נר שהדליקו בו באותה שבת וכלום' שמא בזה אינו אסור ר' יהודה אלא מתיר הוא ומהיכן נמדינן למשנתנו דאמרת בה שאסורה ליומה. ואהרדינן אין שמעינן ליה לר' יהודה אפילו מוקצה מחמ' אסור דהא תניא ר' יהודה אומר כל הנרות שלמתכת שאינן מאוסין מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו באותה שבת. ואקשינן וממאי ודילמא שאני הכא [102 ע"ב] דאסיר משום דהוא דחה אותו בידים שהדליק עליה באותה שבת אבל היכא דלא דחיה בידים אף על גב דמוקצה מחמת [איסור] אינו אסור ולעולם לא קימא מתניתין כר' יהודה דנרות ומפורש במכ' דשבת פרק כירה. והרדינן ואמרין אלא אמ' רב אשי ר' יהודה דמבשל הוא דתנן⁽³⁾ במסכתא דשבת פרק [כירה]⁽⁴⁾ המבשל בשבת בשוגג יאכל ואפילו באותו היום במזיד לא יאכל אלא למחר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומ' בשוגג יאכל למוצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית הרי ר' יהודה דקאמ' יאכל למוצאי שבת כרב דאמ' שהשוחט בשבת בשוגג אסורה ליומה ר' יוחנן הסנדלר אומ' בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו במזיד לא לו ולא לאחרים. ואקשינן ונוקמה למתניתין בששחט במזיד ותיהוי כר' מאיר דאמר' במזיד לא יאכל באותו היום אלא למחר. ואהרדינן לא סל' דע' קתני במתניתין השוחט בשבת וביום הכפ' שבת דומיא דיום הכפורים מה יום הכפורים לא שנא שוגג ולא שנא מזיד אסיד באכילה אף

(1) כאן מתחיל הקונטרס הראשון שנדפס בג"ס א'.

(2) שבת דף קמ"ג: ובמקום המוקף בדבוע שהוספתי מקום פנוי בהכתביר.

(3) עיין דורות הראשונים החלק האחרון תרע"ה דף תל"ה שכתב שהגרסא הנכונה היא

"דתנן" ולא "דתניא".

(4) דף ל"ח ע"א, אבל עקרו במק"א כנרשם על הגליון וע"ש בתוספות.

שבת נמי לא יטנא שונג ולא שטא מיוזר אסיר באכילה ומשום הכי לא קימא כר' מאיר אלא כר' יהודה ואקשינן ומי מצית מוקמת לה למתניתין בשונג כר' יהודה והא קתני [103 ע"א] במתניתין אע"פ שמתחייב בנפשו ואי בשונג מי מתחייב בנפשו ופרקינן הכי רוקיא דמתניתין אע"ג דאילו במזיר הוה עבר הוה מתחייב בנפשו הכא כיון דבישגה שחט שחיטתו כשרה. ואמרינן נמי ונוקמה כר' יוחנן הסנדלר דאמ' לא שטא בשונג ולא שטא במזיר לא יאכל באותו היום. ופרקינן ר' יוחנן הסנדלר קא מפליג כול'. וקימא מתניתין כר' יהודה דמכשל אליבא דרב אשוי. תני תנא קמיה דרב המכשל בשבת בשונג יאכל ואפילו באותו היום במזיר לא יאכל ומשתיק ליה רב. ושאלין מאי טעמא קא משתיק ליה רב לתנא אי לימ' משום דסבירא ליה לרב כר' יהודה דאסיר עד מוצאי שבת והתנא תני כר' מאיר אמרינן משום דרב סבר דר' יהודה כל מאן דתאני קמיה כר' מאיר משתיק ליה. ותו רב כר' יהודה סבירא ליה והא אמ' רב חנן בר אמי כי הוה מורי להו רב לתלמידיה בהא מילתא הוה מורי להו כר' מאיר רמיקל וכי הוה דריש להו בפירקא הוה דריש להון כר' יהודה דמחמיר משום עמי הארץ ולא אתי למעבד כר' מאיר ושמע מינה דרב כר' מאיר סבירא ליה דהא מסר לתלמידיה מה רהוה סבר. וכי תימא תנא פירקא תנא קמיה [103 ע"ב] ומשום הכי שתקיה רב משום דכולי עלמא שמעין מאי דקאמ' תנא אי הכי אטו כולי עלמא לאמורא דקאייס אדרב ציתי או לתנא ציתי הרי אנן ידעינן דלא ציתי אלא לאמורא ואמורא קאמ' מאי דאמ' ליה רב ורב לא קאמ' אלא כר' יהודה ואמאי שתיק ליה רב. אמ' ר' נחמן בר יצחק רב תנא השוחט תנא קמיה ולא המכשל ואמ' ליה רב לתנא מאי דעתך בשוחט כר' מאיר דשרי במכשל עד כאן לא קא שארי ר' מאיר במכשל ואמ' המכשל בשבת יאכל אלא משום דמכשל ראוי לאכל ממנו אומצא קודם שיתכשל אבל שוחט ראוינו ראוי לבסוד פי' אין ראוי לאכל ממנו קודם שישחט לא קאמ' ר' מאיר דמותר אלא אסור. ואקשינן והא מתניתין רשוחט הוא ואמ' רב הונא דריש בריה דרב משמא דרב אסורה באכילה ליומה ונסבין דבריא לומר ר' יהודה הוא מכלל דר' מאיר מישרא שארי אפילו ליומה והיבי קאמרת בשוחט לא התיר ר' מאיר. ופירק בי קא שארי ר' מאיר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום כלומ' מערב שבת ושחט לו בשבילו בשבת דמערב שבת יהיב דעתיה למיישחטיה רלגבי חולה ראוי [104 ע"א] הוא ולפיכך מותר לבריא לאכל מאותה שחיטה בשבת שהרי בשביל החולה נשחטה אבל אם שחט בארץ שאין לו חולה מסוכן אפילו ר' מאיר אסור. ואקשינן אי הכי כלומ' אם היה לו חולה מבעוד יום מסוכן ושחט בשבילו מאי טעם דר' (מאיר) יהודה דאסר ופרקינן כגון שהיה לו חולה מסוכן ושחט לו בשבת וקודם שיאכל הבריא וכיון דהבריא לא הוה ליה ראוי. ור' מאיר סבר כיון דהוה ליה ראוי מעיקרא והותרה לגביה הותרה נמי אף על גב דהבריא ואפילו לבריא אחר מותר ור' יהודה סבר כיון דעכשיו בריא הוא אסור לו שיאכל ממנה באותה שבת כי הא דאמ' רב אחא בר אדא אמ' רב ואמרי לה אמ' רב יצחק בר אדא אמ' רב השוחט לחולה בשבת אסור לבריא ותו הדין לחולה עצמו שהבריא. המכשל לחולה בשבת כגון ערשים ופולס מותר לברי לאי פיר' המכשל ראוי

לכוס ממנו פיר' לאכל ממנו קודם בישולו והאי אין ראוי לאכל ממנו קודם שחיתתו ור' מאיר סבר היכא אמרינן אין ראוי לכוס ואסור כנון רשחים לבריא אבל השוחט לחולה כיון דהותרה לגביה הותרה נמי לעלמא : [104 ע"ב] אמ' רבה(1) פעמים שהשוחט מותר והמבשל אסור השוחט מותר כנון שהיה לו חולה מבעוד יום שבשבילו שחט אבל מבשל אסור כנון שקצץ לו רלעת במחובר לקרקע ובישלה דהא אינו ראוי לכוס במחובר ולא בתלוש בשבת ואינה מותרת אלא לחולה עצמו אבל לבריא לא כמו השוחט בשבת. אמ' רב דימי מנהרדעא הילכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא כול'. קא ל רבינו האי ז"ל פי כתאב אלהאוי השוחט לחולה(2) כול' תפסיד אומצא הוא לחם נ"י יועמל בכל ואבאזיר יוסמא עמץ. מתני' השוחט במגל יד פיר' שיש לו נקבות וזכרות שחודו כסכין דאמי וכנקבות הקדרום דאימדו להדדי ומפורש במסכת דיום טוב(3) פרק המביא כדי יין כול' תנן אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב אין מבקעין לא בקדרום ולא במגל ולא במגירה(4) אלא בקופיץ ואמרינן בנמ' ולא בקורדום ולא במגל אמר ר' חמא(5) בר שלמיה משמע ררב לא שנו אלא בנקבות שלו אבל בזכרות שלו מותר. וקא ל רבינו חננאל ז"ל(6) מגל יד מנל(7) אליר אלדי יקטע בה אל חטב לים לה אסנאן ועלי טהרה צורה ראם [105 ע"א] פאם ולים יצלח ללחצאד, ויש מי שאומ' שהוא כלי זיון שהורגין בו וכולו מלא פנימות מצד אד ומצד אחר אינו פגום ושוחטין באותו צד שאינו פגום ועשוי כמין רומח(8). ואמרינן נמי בצור פיר' אל(9) צואנ(10) אלדי ארא פגום וישנו פגום שניה לעולם שוחטין ובכל שוחטין חוץ ממגל קציר. מנל אלחצאד אלדי לה אסנאן(11) והמגירה אלמנשאר(12). ואמרינן בתוספתא סכין

- (1) ובכ"י ר' ב' וברפוס שנוצינו ובכ"י רנמ"ה ובחידושי הרשב"א: רבא (הנהות ד"ס).
- (2) וכן בשאלתות שלה, ולפנינו בנמרא : רב פפא.
- (3) אמר רבנו האי ז"ל בספר אלהאוי (הכולל או המאסף) השוחט לחולה וכו' : באור אומצא הוא בשר נא, יעשה בחומץ ותבלין ונקרא עמץ. וחלק קטן מספר המאסף לרב האי נאון הדפים הרכני בתרגום עברי בירחון מסורת ומערכת ח"ג וויצע תרג"צ צד 96—94 ובשנוי בהדפוס גם ישנים לרבני ימי ישראל נרע"שפ"ר, ח"ה.
- (4) ביצה דף ל"א.
- (5) וכו' בכ"מ, בירושלמי ובמשניות נאפולי ועוד (עיין הנהות ד"ס) ובמתינתא דתלמודא דבני מערבא.
- (6) לפנינו בנמרא : חנינא.
- (7) ואמר ר"ה ז"ל מנליר שבו כורתיים עצים ואין לו שנים ועל נכו צורת ראש נרון ולא יצלח לקצירה (ועי' ערוה, "מנל").
- (8) וכתב בספר השרשים לרד"ק שרש "מנל" "אפשר שהמלה הזאת מבעלי הנ"ן והמ"ם נוספות . . . וכן בתב אדוניי אבי ז"ל והביא לו ראיה מן הערבי כי יקרא בערבי מנאל בנ"ן ז"ל."
- (9) על הנליון בכ"י כאן : סימוניא דאנמא פסרה אלי תדאם (?) פי אכר אל פצל (אך האותיות מסופקות בכ"י).
- (10) משונה בכ"י.
- (11) צור אשר אם ישבר והיתה לו שפה דקה ותהיה יישחט בה אם אין פנימה.
- (12) ובקנה בקליפת הקנה (11) מנל הקציר אשר לו שנים (ועיין ערוה, "מנל").
- (12) והמגירה היא המשור.

שיש בה פנימות הרבה נידונת כמגירה למימרא דמגירה דומה למסר. וצאווארה⁽¹⁾ רבינו חננאל ז"ל הכי שינים והשינים והציפורן שלבני אדם מפני שהן חונקין. מתני' השוחט במגל קציר בדרך הליכתו בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין פיר' כל דבר שיש לו שינים בחזירתו קורע ולפי כך לא הכשיר בית הלל אלא בהולכה בלכד דלא באזע. ואם החליקו שניה פיר' אן מסלת אלאסנאן אלדי לה⁽²⁾ הרי היא כסכין. גמ' השוחט דאי עבר אין לכתחלה לא בשלמא במגל יד [106 ע"ב] דאי עבר אין לכתחלה לא דלמא אתי למעבר באידך גיסא פיר' נאחיה אלאסנאן⁽³⁾ ואמ' רבינו יצחק הרב כנזי ז"ל סבירא דהאי מגל יד אית ליה זכרות ונקבות כקורדום ולפיכך אסרינן נקבות דדאמו לחורו שלסכין משום זכרות שחונק. ופירש רבנו יצחק פאסי ז"ל צידו אחד סכין וצידו אחד מגל. אלא בצור ובקנה אמאי לכתחלה לא ורמינהו בכל שוחטין בין בצור בין בקנה בין בזכוכית כול' ופרקינן לא קשיא כאן בתלוש לכתחילה שרי וכאן במחובר דאי עבר אין לכתחלה לא כי הא דאמ' רב כהנא תאנא⁽⁴⁾ השוחט במחובר לקרע כול' ושאלין במאי אוקימתא למתניתין כדר' חייא דאי עבד אי הכי אלא הא דתניא בכל שוחטין בין בתלוש בין במחובר כול' ואמרינן הא ברייתא על דעת מאן היא שנויה לא ר' ולא ר' חייא אי ר' חייא הא אמרת דאו עבד אין לכתחלה לא כול' ואהדרינן לעולם ר' חייא היא שמתרת המחובר ואפילו לכתחלה והאי דקא מיפלגי בדרב. כהנא דאמ' תאנא השוחט בדאיעבד להודיעך כחו דר' דאפילו דאיעבד נמי פסיל ואקשינן ולא מתניתין דתני השוחט דאיעבד אין כול' ואמרינן קשיא דר' אדר' דהא אמרת דרבי פסול אפילו דאי [דף 125 א.] עבר. ופרקינן לא קשיא כאן במחובר מעיקרו פוסל ר' ואפילו דאיעבד כאן בתלוש ולבסוף חיברו לכתחילה לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשרה.

ושאלין בגמ' ומנא תימרה דשאני לן בין מחובר מעיקרו לתלוש ולבסוף חיברו דתניא השוחט במיכני שחיטתו כשרה. ופירש רבינו חננאל ז"ל⁽⁵⁾ מיכני גילגלא⁽⁶⁾ והוא דבר המתגלגל בעיגול כדתנן במסכ' יומא⁽⁷⁾ אף הוא עשה מיכני לכיור כול' ופורש בתלמוד⁽⁸⁾ גילגלא. ומיכני זה לשון יון הוא, והוא כגון סולם ששליכותיו עולות כנין סגלגל סביבותיו כמין כבש משתפע ועולה בעיגולא ויש כענין הזה סכין מובלעת בתוך יד הסכין אלא זנבה ויצא מן הקצה התחתונה שליד הסכין וכשמחזיר בגילגול זנב הסכין ראשה יוצאת מן הקצה האחר וכל זמן שמגלגל הזנב בגילגול הריחים הסכין יוצאה כענין הזה אם היתה בהמה רבוצה ונתן יד הסכין בצוארה וסיבב זנב הסכין ויצאה הסכין ושחטה כיון שמכוח בן אדם נמשכה הסכין ושחטה

(1) וצאווארה: וצירה ר"ח כו. ו"שינים" הסמוך שיהי' למסרם השינים אשר על תגליון בכ"י (עפשטיין). (2) אם התחלקו השנים אשר לה. (3) צד השנים. (4) בכ"י ר"א תניא (הנהגות ד"ס). (5) הובא כולו בערוך ע' "מכנה" ונשתבש שם קצת. (6) וכן בתשובה"ג "קהלת שלמה", צד ל"ד סי' ל"ה: "מיכני נגלגל הוא". (7) דף ל"ז א'. (8) שם סוף עמוד א': מאי מיכני? אמר אביי גילגלא. ועיי' גם בפירוש האוונים למהרות (שיצא לאור מחדש ע"י ר"י י"נ עפשטיין, ברלין תרפ"א) צד 51.

שחיטתו כשרה והינו דתניא השוחט במיכני שחיטתו כשרה דאמי האי
לסדנא רפחרא שהוא גלגל היוצר שני גלגלו על ידי
בני ארם אבל אם היה מים מסבב את זנב (בכ"י 127 ב.) הסכין כעין
סדנא דמיא שהוא ריחים שלמים ויצאה. הסכין מכח המים
ושחטה כיון רלאו מכח בן ארם שחטה אף על פי ששחטה בדרכה שחיטתה
פסולה ואיבע' אימא שתי הבריות בסדנא דמיא ולא קשיא הא דמכשרא
בכח ראשון פ' דאתי מכח אדם וכלומ' שהיניד המים ומסבב זנב הסכין אם
שחטה בסיבוב ראשון הרי היא מכח אדם וכשרה אבל אם שחטה מכח שני
כלומר מתנורת הגלגל לעצמו שכשמנידו האדם מתגלגל לעצמו פעמים שלש
והויא שלא מכח אדם ופסולה ואע"ג דרמיקרא ארם הנידו השתא גראמא
בעלמא הוא ולא מכחו ממש וכדב פפא. והא דרב פפא בפרק אלו הן
הנשרפין). ויש לפרשו על פתיחת המים שהאדם פותחו בתחלה ונסבב זנב
המים עליו אם מפתיחה הראשונה נשחטה שהיא כח ראשון כשרה ואם אחרי
הפתיחה הראשונה והלוך המים מאליהן ומסבבין הזנב בכוח נשחטה פסולה
כדב פפא והא פיר' עדיף מראשון. ואית נמי מאן דפרש מיכני : מעגל
של יוצרין שעושין בו כלי חרש ונעץ בו סכין ושחט דמכח ארם קא מהדרי.
סדנא רפחרא מעגל יוצרין סדנא דמיא לא אתי (בכ"י 128 א.) מכח אדם
אלא מכח המים הולכך שחיטתו פסולה וזה הוא מעגל שלבית הריחים
ואיבע' ת"י) הא והא בסדנא דמיא ולא קשיא הא בכח ראשון שחיטתו כשרה
דאתי מכח אדם שסוכרין אמת המים בדה עד עת שצדיכין לטחון וכשצדיכין
לטחון נוטלין הדר ופותחין אמת המים וחוזר המעגל ואי שחט בההוא שעתא
שחיטתו כשרה דהא קא אתי מכחו מיבן ואילך האוי כח שני דלא קא אתי
מכחו ופסולה. יתיב רב אחוריה דר' חייא ויתיב ר' חייא קמיה דר' ויתיב
וקאמ' מנין לשחיטה שהיא בתלוש ולא במחובר שנ' וישלח אברהם את ידו
ויקח כול' אמ' ליה רב לר' חייא מאי קאמ' ר' אמ' ליה ואו דכת' אאופתא
שאין בו ממש קאמ'. ואקשינן והא קרא קאמ' ליה ר' לר' חייא. ופרקינן
זריזותיה דאברהם קא משמ' לן ולא ראיא קאמ'. ופיר' רבינו
חננאל ז"ל הודיעו שלא אמ' לו כלום שיש בו טעם אלא כגון ההריות
שלדקל שנקראין אופי' ויש בהן סדקין נקראין כמין ואו והן אינן ואוין')
וכי אין בהם ממש כך אלו הרברים שאמ' לך אין בהן טעם. ויש מי שפרש
אם כותב אדם ואו על בקעת נמצאת כולה דיו ונעשית כולה קרעים (דה 128 ב.)
קרעים) וכלומ' משובש זה הטעם. ואית מאן דאמ' זה הוא חריץ ארוך העשוי
בבקעת כעין ואו ועל אותו חריץ עוברים הרבה פרצים אחרים ונראה כאילו

(1) סנהדרין ע"ז ע"ב.

(2) — איבעי תימא. עיין בערוך הש"ס ח"א צד 66 ערך "איבעית" הערה 6 ובהוספות

ותקנים לאגרת רש"י צד 3 בהערה לצד 35.

(3) "קליפין שלדקל שנקראין בלשון ישמעאלי אלכרוב. וקוראין בלשון ארמי : אופי.
"הארת אופתא" (תנ"ה צד 214 סי' תי"א ועי' שם גם סי' ל"ד) : "אופתא. עיקר הדין
של דקל אוקתא שמה" (קהלת שלמה צד ק"ה, סי' ל"ה).(4) ובערוך שם : "פ"א סדקין נקראין כמין ו' והן אינן ויין ואין בהן ממש" (ערוך ע' ו"ו).
(5) כפירוש הראשון בערוך שם.

הוא שבור בכמה מקומות וכלום' פריכה הא מילתא. אמ' רבא פשיטא לי תלוש ולבסוף חיברו לענין עב' זרה בתלוש ראמי ראמי' רב המשתחוה לבית שהוא תלוש ולבסוף חיברו אסרו ואי סל' דע' מחובר הוא למה אסרו והא קא משמ' לן אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם כדכת' בפרשת ראה אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים וג' ואמדינן נמי לענין הכשר זרעים תנאיי פיר' אם ירד מים על אבן תלושה וכדומה לה שהוא תלוש ולבסוף חיברו כלום' בנאו יש תנא שאומ' תלוש ולבסוף חיברו לענין הכשר זרעים בתלוש ראמי ויש תנא שאומ' לאו בתלוש ראמי דתנן הכופה קערה על גבי הכותל בעת הגשמים ונפלו מן הגשמים על הפירות רואין דעתו של בעל הבית אם כפה הקערה שתידח רצונו הוא שירדו גשמים ולדעתו הוכשרו הפירות והוויאן להי הני פירות בכי יתן דכ' וכי יתן וכת' פירוש מים על זרע קרינן יותן וכת' יתן בענין יותן דומיא דיתן מה יתן לדעת אף יותן לדעת ואם כפה הקערה בשביל שלא ילקה הכותל מעשיו מוכיחים שאין בדעתו שירדו גשמים ואם נפל מאותן גשמים על פירות אינן בכי יתן ולא הוכשרו לטומאה. ואמדינן הא נופה קשיא אמרת אם בשביל שתידח הרי זה בכי יתן הא בשביל שידח הרי אימא סיפא בשביל שלא ילקה הכותל אינן בכי יתן הא בשביל שידח הרי זה בכי יתן אלמא תלוש ולבסוף חיברו בתלוש ראמי. אמ' ר' אלעזר תברה שבור המשנה וחלקה לשנים. ויש מי שאומר ישבועה היא'. ופירושא קמא טפי עדיף. והכי קאמ' ר' אלעזר מי ששנה זו לא שנה זו והינו ראמי' הכא לענין הכשר זרעים תנאיי היא. רב פפא אמ' בולה חד תנא היא ולא קשיא כאן בכותל מערה שהקוסה בקרקע וחשוב בקרקע אף על פי שרוצה בירידת המים עליו אינו מכשיר שהדחת הקרקע לא כחשבי' מיא. אבל בכותל בנין שהיה תלוש קודם שבננו כיון שהוא רוצה בירידת המים עליו להדחתו הרי הוא מכשיר לטומאה ומה כי יתן מים דניחא ליה אף כי יותן דניחא ליה וכי היכי דבענן תלוש לענין טומאה דכת' אשר יורע כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה דהיינו תלוש הכי נמי בענן וליהוי נחא ליה במים לצורך דבר תלוש דהנהו מים אינן מכשירין לטומאה אבל אי באעי להו לצורך דבר מחובר לא מכשיר. והכין קא פריש ר' ינו חננאל ז"ל זה הכלל כל היכא דניחא ליה לירידת המים עליו אם הוא דבר תלוש מן הקרקע כגון אבן וכדומה לה וכל שכן כלי או אוכל שאותם המים מכשירין הזרעים אבל אם יורדין על כתלי המערה החקוקה בקרקע וכל שכן על הקרקע עצמו אף על פי שמתכוין ורוצה ירידתם על אותו מקום כדי להדחתו אין מכשירין הזרעים. ופריש באלו מציאות. . . כי' הא דאמ' ר' תא שמע עוררה הטל עליו שמח הרי זה בכי יתן נגבו אף על פי ששמח אינן בכי יתן וכדרב פפא דרב פפא ראמי כת' כי יתן וקרינן כי יותן כול' וכותלי מערה הוא חשוב קרקע. באעי רבא תלוש ולבסוף

(1) "תברה . . . פי' רב חננאל ז"ל שבועה היא שנשבע . . . פירוש אחר : בוראי שוברת . . . או את זו ומי ששנה זו לא שנה זו" (ערוך, ע' "תבר").
 (2) הבי"ת מסופקת בכי' ונראית כמו דיי"ש. (3) אות הכי' מסופקת.

פירוש רבנו חננאל לב"ק ע"א ע"ב—ע"ד ע"ב.

שמונה רפים קטנים, רובם בלויים מזוקי, וקרועים בגליונותיהם מפירוש עתיק לב"ק פרק מרובה מצאתי בירח אב התרפ"ג בתוך הכרד (Or. 5558. N.) כביריטיש מוזעאום בלונדון. עפ"י ההשוואות הנחונות לקמן ראיתי כי פירוש רבנו חננאל הוא, החסר לנו בדפוס. אף הדפים נספרו בתוך הכרד שלא כסדרו. ברוב עמל ויגיעה עלה בידי להעתיק מקצתו ולצרף את לאות, ואת השאר הראוי לצלם צלמתי וחברתי יחד. ר"ח בפירושו לסנהדרין כ"ז ע"א רומז לפירושו כאן ואומר: "וכבר פירשנוהו (ענין "עד זומם") באר הוטב ב' מרובה".

הפירוש הזה במקום הזה חשוב הוא ביחוד, מפני שבו נרשמה, אמנם בדרך אנכ, גם השנה שבו כתב ר"ח את דבריו אלה, כאשר העיר כבר ע"ז הרש"י בתולדות ר"ח הערה א' (ועיינו גם תולדות ר"ח בעל הערוך הערה א'), עפ"י הפסקה שהובאה בערוך (ערך "עד זומם"). בסופו השלמתי מקצתו עפ"י מה שהובא בא"ז. והוא כמדומה המקום האחד שר"ח מזכיר את ר"ש בן חפני בפירושו.

(ב' ביריטיש מוזעאום. Or. 5558. N. דף 63 ע"א, וצ"ל: 59 ע"א).

נעשית גניבת השותפין [וכברשותן היתה] הנה כאילו הודה בו לעצמו ולא היה משלם ארבעה וחמשה ואף על פי כן אנו [אומרים] שמשלם ארבעה וחמשה מאי מעמא [משום] שטבח בחיי אביו, וטבחו כולו באיסורא קרינא ביה אבל סיפא דקתאני גנב משל אביו ומת ואחר כך טבח אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה כיון שאחיו [היורש] יש לו גם הוא חלק בו כשטבח . . . נחלק כי שחיטתו שלו אינה טביחה כי שלו שחט ולפי כך פטור.

השוחט ונמצא טרפה השוחט חולין בעזרה משלם תשלומי ארבעה וחמשה אליבא דר' יהודה דאמר ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף ודברי ר' יוחנן בפרק השוחט אתר בעוף לימא [קסבר חולין] שנשחטו בעזרה איסוריהו [לאו דאורייתא הוא] דאי סלקא דעתך [דף 59 ע"ב] דאורייתא כיון ששחט בה פורתא מיתסרא [אי]ך לאו דמאריה קא טבח ודחינן [אפורתא] רשחית קמי דליחסר משלם ארבעה וחמשה ואמ' רב אשי לא תידחיה וטבחו כולו בענן וליכא ופרקינן לה משמא דרבא [כגון] ששחט מקצת סימנין בחוץ וגמרו בפנים.

מתני' גנב על פי שנים [וטבח ומכר על פיה]ם ונמצאו זוממין משלמין את [הכל] כו'. עד אחד מן הראשונים זומם בטלה כל העדות שאם אין גניבה אין טביחה ואין מכירה. איתמר עד זומם אביו אמ' למפרע הוא נפסל

(ערוך ע' "ער ויפס")

אביי אמר למפרע הוא נפסל
פ"י ראובן שהוציא שטר על
שמעון בניסן בשנת תשצ"ח
שלוה ממנו כך וכך ממנו וזמן
השטר באחד בניסן תשצ"ז
ועדים הכתובים בשטר לוי
ויהודה ובאו בניסן שנת תשצ"ח
וקיימו חתימתו ובאו עדים
באלול שנת תשצ"ח והזימים
נפסלו למפרע משעה שהעידו
בבית דין ולא מזמן כתיבת
השטר "שפטר" שבו ביום
שהעידו נכתב הוי"ו וקורם
כשרים היו. זה פ"י ר"ח
וצ"ל בפ' מרובה"ל. (והוא
פ"י רב האי גאון בתשובתו
כשעריצדק דף פ"ח ע"ב סימן
כ"ב ע"ט.)

מההיא שעתא דאסחיד הוה ליה רשע והתורה
אמרה אל תשת רשע עד פיר"י. כגון ראובן
שהוציא שטר על שמעון בניסן שנת"ל תשצ"ח
שלוה ממנו כך וכך ממנו וזמן השטר באחד
בניסן שנת תשצ"ז בירושלים וערו"י לוי
(ויהודה ובא לוי ויהודה)

(דף 60 ע"א בכ"י). בניסן שנת תשצ"ח) והעידו
בבית דין [על] כתב ידם ונתקיים השטר ונתחייב
[שמעון] לפרעו והלך שמעון והביא עדים
[באלול שנת"ל תשצ"ח והעידו בי לוי ויהודה]
היון עמנו בבבל באחד בניסן שנת"ל תשצ"ז
ונעשו וזימין ע"י עדות שהעידו מש[עה]
שנתקיימה עדותן בבית דין והוא יום אחד בניסן
שנת"ל תשצ"ח מאותו היום ולהלן עדותן בטילה.
ואי אפשר לומר באחד בניסן שנת תשצ"ז
שיתכן שאותו היום"ל שהוציא [בבית] דין והוא
יום אחד בניסן שנת תשצ"ח [בו ביום] נכתב

ונחתם ומקורם לכן בשרים היו"ל ולא מפסדינן לכל מי שהעידו להן באחד"ל
בניסן שנת תשצ"ז"י עד יום אחד בניסן תשצ"ח מספק ובן לכל שטר"ל
וכן לעדות על פה לא מפסלינן"י ליה אי לא"ל מעת שנתגלה עדותן בבית
דין. ראב"א"י אמ' מיכן ולהבא (דף 60 ע"ב בכ"י). הוא נפסל מאלול שנת
תשצ"ח"י) דהא אילו שבאו והזימו תרי נינהו והללו מבחישין אותם והיה
מן הדיו שלא לפסלן מאחד שלא נתברר האמת עם מי הוא מהן אלא חידוש
הוא שחידשה תורה להאמין לאחרונים ולפסול הראשונים אין לך בהם אלא
כישעת חידושם.

1) ככאן ואילך עד "והלכתא" הובא בחסרונות באו"י לב"ס ער 48 סימן ט"ה בשם
גד"ה וצ"ל וכן בראב"י (דפוס ראשון ק"ג ע"א) בשני לשון. והשניים רשומים לקטן.
2) בשנת (או"י).

3) ועדים הכתובים בשטר לוי ויהודה באו בניסן (או"י). תשצ"ז וחתומין בשטר
לוי ויהודה ובאו בניסן (ראב"י).

4) ככאן ואילך בשני לשון נמור בראב"י.

5) בשנת (או"י). 6) כל (או"י) וט"ס הוא.

7) לניסן לשנת (או"י). 8) מאחד (או"י).

9) שיתכן שקורם שהוציא (או"י). 10) עד כאן הוא בראב"י.

11) ככאן עד מ"ספ" (חסר באו"י). 12) שטר ושטר (או"י).

13) מפסלינן (או"י). 14) — אלא (או"י).

15) — רבא (באו"י).

16) ככאן עד הפסקא "וראינו" (או"י חסר).

(פ"ר"ח למכות ה' ונדפס
מתחלה במגדל חננאל צד
ס ע"ש עור בהעדרות).
ראינו לרבותינו הגאונים ז"ל
כי פירשו עד שיוזמו עצמן
עד שיהרשו ולא יכחישו
המוזמין את המוזמין. ואנו
קבלנו עד שיוזמו עצמן עד
שיוזמו העדים עצמן וכו' . . .

וראינו מי שהורה שאין העדים נעשים
זוממין⁽¹⁾ עד שיוזמו. למוזמין או ישתקו
שנמצאת⁽²⁾ שתיקתם הוראתם. וסמכו על זאת⁽³⁾
ששנינו⁽⁴⁾ אין העדים נעשין זוממין עד שיוזמו
את עצמן. ואית עליהו פירכא : שאם כן הוא
שאר העדים נעשים זוממין עד שיוזמו כי אמת
דברי המוזמין או ישתקו בענין הוראה לא ימצאו
זוממי זוממין לעולם כי מאחר שהורו להן כי
אמת⁽⁵⁾ אותו היום היו עמהן בבבל האיד⁽⁶⁾

יכולין להביא עדים אחרים כי באותו היום היו עמהן⁽⁷⁾ בירושלים וזה דבר
(רשום בפ"י ז"ל וצ"ל: 61 ע"א) ברור הוא בדברי רבותינו⁽⁸⁾ כי המורה בדבר עדות
שאר אתה יכול להזימה הוא. ופיר' משנתנו ששנינו עד שיוזמו את עצמן
למעוטי עמנו היה ההורג או הנהרג אמרה המשנה כי אינן נעשים זוממין
אלא⁽⁹⁾ עד שיוזמו את העדים עצמן כיצד שיאמרו לעדים אתם הייתם עמנו
במקום פלוגי⁽¹⁰⁾).

תלמוד ארץ ישראל היו עומדים ומעדין עליו בעשרה בניסן
שגב שור באחד בניסן טבת ומכר בעשרה בניסן הוזמו בחמשה עשר בניסן כל
עדות שהעידו מעשרה בניסן עד חמשה עשר בניסן הרי אלו פסולות והיא
כאביי שאמ' למפרע הוא נפסל והוא כיווע לפירושינו שאין נפסלין אלא
משעה שנתקיימה עדותן בבית דין⁽¹¹⁾.

והלכתא כואתיה דאביי בוע"ל קנ"ם (ס"ב ע"ב וצ"ל: 61 ע"ב) והן : יאוש
שלא מדעת, עד זומם, לחי העומד מאיליו, קידושין שאין מסורין לביאה,
גידול בר עילאי שדר גיטא משומר אוכל נבלה לתיאבון. ואקשינן
על אביי: תנן גנב על פי שנים וטבת ומכר על פיהם ונמצאו זוממין משלמין
את הכל כגון שבאו באחד בניסן אילו העדים והעידו בבית דין כי ראובן
מהיום כך וכך גנב שורו של פל' וחזרו ובאו הן והעידו כי אחרי כן ראינו
שטבתו או מכרו ונמצאו זוממין משלמין את [ה]כפל וארבעה וחמשה.
ואקשינן אהא דאמרינן כגון שהוזמו בטביחה תחילה כגון שהביא הנטען

(1) אלא (א"י).

(2) שנמצאו (א"י, ט"ס).

(3) זו (א"י).

(4) בפ"ק דמכות (א"י).

(5) שאותו (א"י).

(6) האיד (א"י).

(7) עמהן (א"י חסר).

(8) בדברי רבותי (א"י).

(9) אלא (א"י חסר).

(10) עיי' ערוך, ע' "זומם" שפירש בו.

(11) ע"כ בא"י שם.

בגניבה עדים בחמשה עשר בניסן והזימון ואמרו להן אותו היום שהערתם
בטביחה עמנו הייתם ואחרי כן הוזמו בגניבה (רשום בכ"י: 57 ע"א וצ"ל: 62 ע"א)
הלא לטעמ' לאביי דאמ' למפרע נפסל ערי הגניבה שהוזמו מאחד בניסן שהעירו
בבית דין הלא מהיום והלאה נפסלו בכל עדות נמצאו בעת שהעירו בבית
דין על הטביחה כבר פסולין היו ולא היה מתחייב [הננב] על פיהם כלום והתורה
אמרה ועשיתם לו כאשר זמם לע' לאחיו ואילו אין להם מעשה. ופרקינן:
והילכתא שהעירו בבת אחת כנון שהעירו בבית דין באחד בניסן כי באדר
ביום פלוני טבח ומכר והוזמו משלמין את הכל. וזה הפירוק דאיה לפירוש
למפרע הוא נפסל כי אינה משעה שמעדין על הגניבה אלא משעה שנתקיימה
עדותן בבית דין. לימא כתנאיי: היו שנים מעדין אותו שגנב והן מעדין
אותו שטבח הוזמו על הגניבה עדות שבטלה (62 ע"ב) מקצתה בטלה כולה
הוזמו על הטביחה כו'. ותרצנן דברי ר' יוסי היא דאמ' במה דברים אמורים
בשתי עדיות בעדות אחת כגות שתי עדיות ממש והן כת אחת העירו על
הגניבה ואחר כן חזרו והעירו על הטביחה אבל כת אחת העידה בגניבה
ובטביחה בבת אחת [חשובה] עדות אחת ועליה חלקו רבנן סברי מיכן ולהבא
הן נפסלין ואף על גב דאמרין תוך כדי דיבור כריבור דאמי לא מיפסלי מזמן
שהעירו אלא מעת ההומה ברא [] בטביחה שהוזמו משלמין ובגניבה שלא
הוזמו עדותן כשירה. ור' יוסי סבר למפרע הוא נפסל משעה שהעירו בבית
דין ותוך כדי דיבור דאמי ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ורחינן להדין
תירוצא ואמרין לא כולי עלמא למפרע הוא נפסל (רשום בכ"י: 57 ע"א, וצ"ל:
63 ע"א) ובתוך כדי דיבור פליגי רבנן סברי תוך כדי דיבור לאו כריבור דאמי
ועדות גנבה חלוקה היא מעדות טביחה וכל אחת בפני עצמה עומדת
כשהוזמו על הטביחה עדות הגניבה קיימת ור' יוסי סבר תוך כדי דיבור
כדיבור דאמי ועדות אחת היא. ואקשינן וסבר ר' יוסי כדי דיבור כריבור
דאמי והתנן הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים כול' ער אבל אם אמר תמורת
עולה וגמלך ואמר תמורת שלמים הרי זו תמורת עולה ופרקינן תוך כדי דיבור
תרי הו' אחת מירה ארוכה ואחת קצרה [והאי] דתמורה כרי שאילת שלום
תלמיד לרב הוה, שלום עליך רבי דנפיש' ולפיכך אמ' ר' יוסי לאו כריבור
דאמי אבל בכרי שאילת הרב לתלמיד שלום עליך אית ליה (63 ע"ב) דהא
מיהא קצרה היא וגרסינן בפרק יש נוחלין¹ והילכתא כל תוך כדי דיבור
כדיבור דאמי בר מעבודה זרה וקירושין [והוא] אם אמר אדם בהמה זו
לעבודה זרה אף על פי שחזר בו בתוך כדי דיבור ואמ' לאן כבר נאסרה הבהמה
ההיא. וכן הנותן קירושין לאשה ואחר שקבלה הקירושין חזר בו בתוך כדי
דיבור קירושיו קירושין. וכן דין המברך את השם ודין הנותן נט לאשתו אף
על פי שחזר בו בתוך כדי דיבור אסורה היא לכהן.

(1) ב"ב קכ"ט סע"ב.

(א"ז לב"ק צד 48 ע"ב)
ובפר"ח זצ"ל : "שהכחשה
שבאו עדים ואמרו אותו היום
שאמרתם פלוני הרג את פלוני
במקום פלוני החרג או הנהרג
היה עמנו במקום פלוני רחוק
באותו היום יותר ממהלך יום
מן המקום שאתם מעידים שהרגו
באותו מקום וכיוצא בזה" (והשאר
שם אינם אלא דברי אור"ז
בעצמו).

אמ' רבה עדים שהוכחשו כגון שבאו עדים
ואמרו אותו היום שאמרתם פלוני הרג את פלוני
במקום פלוני החרג או הנהרג היה עמנו באותו
היום במקום [פלוני] רחוק יותר ממהלך יום מן
המקום שאתם מעידים שהרגו באותו מקום
וכיוצא בו ולכסוף הוזמו נהנינין שהכחשה תחילת
הזמה היא אי לא (רשום בב"י דף 59 ע"א זצ"ל :
64 ע"א) שלא נגמרה. אמ' רבה מנא אמינא לה
רתניא מעידין אנו באיש פלוני שסימא את עין
עברו ואחר כך הפיל את שנו שהרי הרב אומר כן

ונמצא זוממין משלמין דמי עין לעבר ולא מיפשט' כלל כפשוטה דאית בה
תלתה קושיי ופשוטות הן ותריצנה הכי כגון דאתו תרי קמי הנ' ואשהדי
דרבו הפיל שינו ויצא בה לחירות ואחר כך הוציא עינו דבאע' למיתן ליה
דמי עיניה להחוא עבדא ואתו הנ' ואמרו הוציא את עין עברו מקודם ויצא
בה לחירות ואחר כך הפיל את שנו והרב אומ' כן והעדים הראשונים מכחישינ'
לשניים ואמרין להן שינו הפיל תחילה ואחר כך הוציא עינו ודמי עינו חייב
ליתן לו והלך העבד והביא עדים והזימו לעדים (64 ע"ב) השניים שהכחישו
את הראשונים לפיכך משלמין דמי עין לעבר שמע מינה הכחשה תחילת הזמה
היא. לפיכך משלמין ודחה אכ"י להרא תיובתא ואמ' לא העירו מקודם
שלא לה (?) אחרים כלל ואין שם הכחשה כלל וברייתא כגון דאתו שהרי אחרני
בחד ראשהירו קמאי שסימא עין עברו כלל ואמרו להני שהרי אותו יום
שהעדתם שסימא עין עברו עמנו הייתם במקום פלוני ומקודם לכן הפיל
שינו ויצא בו לחירות ואחר כך סימא עינו ואין זו הכחשה כלל אלא הזמה
היא כול' ממאי דאיכ הכי מדסיפא במיפך והזמה רישא נמי במיפך והזמה
דקתאני סיפא מעידין אנו באיש פלוני שהפיל שן עברו ואחר כך סימא עינו
שהרי העבד אומ' כן ונמצאו זוממין משלמין דמי עין לרב ואמרין היכי
דאמי אילמא דלא מורו המזימין בחבאלא כלל דמי כוליה עבר כעאי לשלומי
לרב אלא דמשהרי אותו היום שהעדתם שהפיל שן עברו הייתם אותו היום
במקום פלוני אלא מקודם לכן סימא עינו ועמד עמו בדין ויצא לחירות בדמי
עינו ואחר כך חבלו והפיל שינו כי האי נונא ודאי משלמין דמי עין לרב
ומדסיפא לא מיתוקמא אלא במיפך והזמה רישא נמי במיפך והזמה היא
דקתאני משלמין דמי עין לרב אחרי שפותחין לו דמי השן וחזרנו לבאר
דוקיה רבא דדיוק מהא מתניתא דהכחשה תחילת הזמה היא מנין ואמ'
רב אשי רבה הכי דאיכ מדרישה בשלש כתות סיפה נמי בשלש כתות ואי
אפשר להעמיד ההכחשה ברשה דסימא לן האחרונים מכחישים את הראשונים
(65 ע"ב) שנאמר העירו הראשונים כי הפיל ואחר כך סימא ונתחייב הרב
לתת דמי עין לעבר ובאו אחרים והכחישום ואמ' סימא ואחר כך הפיל נמצאו
הראשונים [מ]וכחשים באה כת שלישית והזימה כת ראשונה חייבין לשלם
דמי עין לרב היה [לן] לומר ולמה אמרה הברייתא דמי עין לעבר אלא ודאי

כת האמצעית נמצאו זוממין והם מכחישין ולא מוכחשין ולא שמע' מינה ולא מירי כי כך ראיין רבה מסופה ומקומה לסיפא [כנן] דאתו בתר*) ואשהידו דהפיל שינו ואחר כך סימא עינו דבאעי הרב לשלם דמי עין ובאו אחרים והכחישום ואמרו סימא ואחר כך הפיל ובאה כת שלישית והוימיה את הכת הראשונה המוכחשת וכיון שהוזמו נתחייבו לשלם דמי עין לרב כדקתאני בכריתא ודאיק רבה מדברניי ממונות הוכחשו ואחר (רשום בכ"י: 64 ע"א, וצ"ל: 66 ע"א) כך הוזמו משלמין ממון הם הכי נמי ברניי נפשות שאם הוזמו אחרי שהוכחו נהרגין בא אביו ורחה לרוקיה דרבה והתקפה דר' זירא פשוטה ורחיה היא בפלוג[תא] פיר' דברי רבה אינו' דברי הכל אלא בפלוג[תא] עדים שהוכחו ולבסוף הוזמו ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמ' נהרגין כרבה וחד אמ' [אין] נהרגין חולק עליו ומסימין לה דר' אלעזר היא דאמ' אין נהרגין דאמ' עדים שהוכחו כנפש לוקין וקימא לן כל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקין עליו והללו כיון שהוכחו לוקין משום לא תענה שמע מינה דאין עליהן מיתת בית דין ואקשינן אלו מכחישין את אלו ואלו מכחישין את אלו למה לוקין... וכיון שהאחרונים הם המעידים באמת שמא האחרונים הם המשקרים ופירק אביו (רשום בכ"י: 64 ע"ב, וצ"ל: 66 ע"ב) איכא הראשונים שקרו לא הרג הראשונים שתאמרו לא הרג עד שהיו שאמר ובכתובות פרק האשה שנתארמלה*) אמ' רב ששת זאת אומרת הכחשה תחלת הזמה היא ורחאה רב נחמן ואשכחן) בתלמ' פרק הנחנקין איתמר ערי גניבה ועדי מכירה כנפש חזקיה אמ' אין נהרגין ור' יוחנן אמר נהרגין חזקיה אמ' כר' עקיבא דאמ' דבר ולא חצי דבר (ר' יוחנן כרבנן דאמ' דבר ואפילו חצי דבר) ואף על גב דחזקיה רבו של ר' יוחנן [הוא] כיון דקימא לן דליתה לדר' עקיבא גם השמועה דחזקיה נדחית ור' אלעזר תלמיד דר' יוחנן הוא וקימא לן [כר'] וכרבה.

וראינו שאמר רבנו שמואל גאון זצ"ל: עדים שהוכחו ואח"כ הוזמו אין לוקין ומשלמין ואין נהרגין. ולא הביא ראיה לדבריו [ע"כ] לא דחינו להא לדר' ודרבה עכ"ל].

(*) על "כתרו" כתוב "תרו" בכ"י.

(1) המלה מסופת בכ"י.

(2) מכאן ואילך הובא באו"ו שם בשם "פר"ח וצ"ל.

(3) ואשכחנא בתלמוד אלו הן הנחנקין דאיתמר עדי מכירה ועדי גניבה (או"ו).

תשובות גאון.

דף אחר ניר עתיק וכליו ואותיותיו פורחות שמצאתי בירת מכת חרפ"ד
בגנזי הקהלה בפריז מכ"י "הגניזה" (III. B. 240.) מכל שמונת השורות
העליונות של העמוד הראשון לא יבאתי להציל כי אם מלים מעטות.
על הגליון מלמעלה לצד שמאל היו כתובות שלש שורות קצרות, כנראה
בערבית. ורק המלים "אלשאלית עלי".... יבאתי לקרוא בבטחה. הדף שלנו
נשרד הוא מברך שלם, ולפנינו היו בכרך יותר משלשים ושבע תשובות:
הפיוט "נפן ממצרים" הנזכר בתשובה האחרונה שלפנינו שכצרה רשום:
"ר"ן, קרובות" (צד 44—43) נתנה מקורם מכ"י הגניזה (העירני ע"ז ירדני
הפרופ. דוידסון) על ידי הר"ר יעקב מאנו בספר השנה הסינסנטי
Hebrew Union College Annual ספר שני דף 293, וז"ל: "נפן
ממצרים העלה אלהינו ויגרש נים ויסעה, מים מסיני השקה אותה ונולדים
מחורב, בא"י אוהב את ישראל אמן".
III. B. 240 : (כ"י הגניזה : של הקהלה בפריז).

כפורים דאמ' רב ש

והכת' א

אלין ודכת' דרש לפנ' אילא

המים ולהרבות

מן השמים ויתקרע גזר ד[ין] [של] כל אחד ואחד

נרבך אחר שתחת

דאגורי לחזק כותל שלא יקרע'

פיוס') קבעת דכשורי' חלונות שעושין בכותל מקום הכנסת

ושאאלתם

ארבעה צומות בטלו. שבעה עשר בתמוז ותשעה באב ושלושה בתשרי ועשרה
במכת. [י"ן] בתמוז הוא מן המקרא הזה כדכת' כה אמר יוי' צום הרביעי וג'
.... תענית [י] דרבנן שכך אמרו חכמ' חמשה דברים אירעו את אבותינו
בתמוז וכו' ומקשינן') הובקעה העיר בי"ז והכתוב בתשרי הרביעי בתשעה
לחדש וג' ותבקע העיר ואמרי' הא לא קשיא [כאן] בראשונה [כאן] בשנייה.
בתשעה] בתמוז הבקעה העיר בראשונה ובשנייה [בי"ז בן]. צום הרביעי
אינו אלא בתמוז שכך [אמרן] חכמים') [אמר ר"ש] ד' דברים היה ר' עקיבה
דורשן ואף אני דורש אותן צום הרביעי זה ט' בתמוז שבו חזק

דכשורי
תענית

ד"ר
עומת

(1) "דאמר ליה אמריא לבי פייסת לי לא ליתרעא שיתא אי", ב"ב ו' ע"א.

(2) כנראה שצ"ל "פרוש", ולא "פיוס".

(3) ב"ב ו' ע"א. וכן בפירוש ר"ח: "קבעת דכשורי שהן כמו חלונות להכניס בהן
ראשי הקורות" (ערוך, ערך "לפתא").

(4) תענית כ"ה ע"ב. (5) ר"ה י"ח ע"ב.

הרעב בירושלים והובקעה העיר שנ' בחרש התשיעו בתשעה לחדש וג' ותבקע העיר כל אחד ואחד כמה שפירשנו בו ומקשינן כת' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמוערים טובים ומפרקינן בזמן שיש שמד ואין שלום צום בזמן שיש שלום ואין שמד שמחה בזמן הזה ברורות הללו שאין שמד ולא שלום רצו מתענין לא רצו אין מתענין ומקשינן רבנן או [הכי אפילין ט' באב לא רצו אין מתענין ומפרקינן רבנן אמ' רב פפא שאני ט' באב הואיל ונכפף? כי בו צרות ראי' מר בט' באב חרב הבית בראשונה ובשנייה. הילכך שלשה צומות מי שאינו רוצה לצום אין בכך כלום ואינו מחייב בהן אבל ט' באב הואיל והוכפלו בו [הצרות] חייב לצום ולהתענות בו ולנהוג בו מנהג יום הכפורים שכך אמרו חכמ' דרש רבא עברות ומניקות מתענות בו ומשלימות בו כדרך יום הכפורים ובין השמשות שלו אסור.

וּשְׁשָׁלִ"י שְׁעָר שְׁבַמְקוֹם הַקֹּזֶת הָרֶם מוֹתֵר לֹהֵעַ [בִּין] רֹו בַחֲלוֹ [שֶׁל מוֹעֵד] הַקֹּזֶת דֶּם עֵיקֶר פִּיקוּחַ נֶפֶשׁ הִיא [וּרְבָר] שֶׁהִנְשָׁמָה [תַּלְוִי] הַבּוֹ דִּכְת' כִּי הָרֶם הוּא] הַנֶּפֶשׁ וּסְכַנְתָּ נִפְשׁוֹת הוּא וּאִפִּילוֹ [בִּשְׁבַת שֶׁהוּא] אִיסוּר סְקִילָה רוּחָה [הוּא] סְכַנְתָּ נֶפֶשׁ שֶׁכָּךְ אִמ' חֲכַמָּה מִנִּין לִפְיֻקוּחַ נֶפֶשׁ שְׂרוּחָה אֶת הַשְּׁבַת נִעְנָה ר' אֱלֵעָז' וְאִמ' קֵל וְחוֹמֵר מִמִּילָה וְמֵה מִילָה שֶׁהִיא אֶחָד מֵאִיבְרִיו שְׁלֹאֲרֶם רוּחָה אֶת הַשְּׁבַת קֵל וְחוֹמֵר לִפְיֻקוּחַ נֶפֶשׁ שְׂרוּחָה אֶת הַשְּׁבַת [וְשׁוֹב אִמְרוּ חֲכַמ' מִפְּקִיחִין] פִּיקוּחַ נֶפֶשׁ בִּשְׁבַת וְהוֹדִיו הָרִי זֶה [מִשְׁבּוּחַ] וְאִינוּ צָרִיךְ לִיטוֹל רִשׁוֹת מִבֵּית דִּין כִּיצֵד רֹאֵה תִינוּק שֶׁנִּפְל לְבוֹר' פִּירֵשׁ מִצּוּרָה וּמַעֲלָהּ וְהוֹדִיו הָרִי זֶה מִשְׁבּוּחַ [וְאִינוּ צָרִיךְ] לִיטוֹל רִשׁוֹת מִבֵּית דִּין :

ק ד ש (?) בפנ [...] שצירד] [מלאכת חול בשביל פיקוח נפש שרוחה שבת ואפילו היו עשרה נזים בחצר וישראל אחד ביניהם ופירשו מחצר לחצר אחרת מאותן עשרה ונפלה בה דליקה או מפלת בחצר שניה שהלכה רווחת היא בתלמוד דכל רפריש מרובא פריש לעינין פיקוח אומדין שגוים פירשו לאותה חצר מפני שהן רוב ומעולין ישראל באותה הנר מפני אחר ישראל שהיה ביניהם שכן אמרו חכמי" אמ' רב יהודה אמ' שמואל לא הילכו בפיקוח נפש אחר הרוב וכל שכן שחולו שלמועד הוא הל' רווחת היא שמותר להעביר ת ע ר מפני הקות הדם וישאל" והמתפלל קרובות בחול ובימים טובים ואם אמ' מעין כל ברכה וברכה ומקצת מה שתיקנו חכמי' מאה ועשרים זמנים ומהם כמה נביאים בכל ברכה וברכה שלתפלה מותר לענות אחריהם ברוך (".....) ושפיר ראמי שכן אמ' חכמי' רבן נמל' אומ' בכל יום ומתפלל קרובות

(1) פסחים נ"ד ע"ב.

(2) ותשובה זו כלשונה השיב גם רבינו נתן לר' מנחם אחיז ז"ל, שבה"ל השלם ה' חוה"מ סימן ר"ל ע"ט. אך התחלת מהצאת השנייה לרבינו ז"ל נחלקה.

(ג) נמצא פ"ד ו"מ (ל' א"ח) - שם.

(3) יומא פ"ה ע"א. (4) צ"ל : לים. (5) יומא פ"ד ע"ב.

(4) ובלשון הזה מתחילה גם החשובה של הר"ה (?) שבחמדה גנוזה סימן קמ"ה ע"ש.

(*) בנראה צ"ל : וב"ט ו א מ ו , ולקמן "אמן" לבר.

אדם שמונה עשרה' והל' כדבריו ש[אנו] אומרים מאי מעין רב אמ' מעין כל ברכה וברכה וכך היל' ואם אמ' פיוט אחד ואין בו מקצת מה שתוספו חכמ' בכל ברכה וברכה אין עונים אחריהם אמן וכו' לפרוס על שמע ואם אומ' בשחרית יוצר אור ובזרא חושך ומסיים בפיוט שלהן ואומרים אהבת עולם אהבתנו ומסיימין מה שירצו ובערבית גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור ואמת ויצוי בשחרית ואמת ואמונה בער' מותר לענות אחריהם ואם אמ' דברים אחרים *כגון נפן ממצרים העלה אלהינו וכיוצא באילו אין יוצאין בהן ידי חובה שבך אמ' חכמ'") אמ' רבא בר עולא כרי להזכיר מידת יום בלילה ומידת לילה ביום ומקשינן בשלמא מדת לילה ביום יוצר אור ובזרא חושך אלא מדת יום בלילה [גנני] היא אמ' אבוי גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור. ואמ' רבה בר חיננא סבא מיכא דרב אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם⁽¹⁾.

ח.

ברכת המזון מפויטת לשבת.

קטע זה מפיוט קדמון ע"פ סדר אלהיית לברכת המזון של שבת מצאתי בין כ"ו "הגניזה" של הקהלה כפרית. כתוב הוא על שני דפים קטנים של נייר (IV. 329) וראשו וסופו חסרים. בראשו הוא הכר ער אות ו' הרוח שבין הדברים ובין "אותותיו" עשיתי אני, כי בכ"ו אין שום הכר בכך. קימתי בו: "ואספתו אל חוד ביתך", אח כי מסופקני, אם "קרוב" הוא לתקופת הנאונים, ואולי תמצא עוד יסודותיו וראשיתו במקום אחר. ברכת המזון מפויטת לשבת טרם נודעה לנו עד כה. ורק ברכת-המזון של פסח מפויטת בפיוטים קטנים כ"ו ואחרי הברכות הראה לי בטובו ירדני הפרופ. אלכסנדר מרכס ה"ו, בתוך הגדה של פסח הן ברפוס והן בכ"ו בהסמינר בנייר.

הברכה: "אלהי דוד בבונה ירושלים" ראויה היא לתשומת-לב מיוחדת. והנה רבנו ישעיה חזקו כתב בחידושו לתענית (י"ג ע"א): "וטעמא רמילתא ודמני י"ח ברכות בתפלה. אע"פ שנמצא י"ט שהיו כוללים של דוד בבונה ירושלים. וכך אתה מוצא בקרובות שנתקנו על ח"י ברכות בפורים וביום הושענא וכו' בתמוז ובעשרה בסכת הוא כולל של דוד בבונה ירושלים". (הובא בתולדות ר' אלעזר הקליר, הערה כ"ח ע"ש). יעתה נוכל להוסיף על דבריו: וכך אתה מוצא גם כברכת המזון של שבת המפויטת שנמצאה בכ"ו הגניזה! המלה "רוח" מנוקדת בנוף הכ"ו פעם בישי סטל ופעם בצירי וסגול. המלה "רצה" בשוא וסגול. ה ש ש כתוב בישי יור"ו (אחת מלמעלה ו) ומנוקד בשוא וסמך.

... בשני עולמות זיכר') אין בה לאומות. הוק נתת בינך לבינינו, את

לעולמות.

- (1) צריך להוסיף: ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה (ברכות כ"ח ע"ב).
- (2) ברכות י"א ע"ב.
- (3) זו היא גרסת רש"י ור"ה בברכות שם כפי שהובאה בראש תשובתם ב"הקדם" שנה שנית, צד 85 ע"ש. והוא שכתוב בקהלת שלמה, צד ע"ג: "שמעתא דרבה רב חננא סבא משמא דרב, חבין גרסין לה רבנו כולהו". . . ולא ביזו יפה מר וורטהיימר שכתב שם: "אולי כונו להני שמעמא דאמר משמא דרב, ברכות י"ב ע"ש. כי לא לאלו נתכוון הגאון שם.
- (4) בנוף הכ"ו מנוקד הו"ו בצירי והכף בסגול.

כ"י בנינו ובין בני ישראל את העולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ
וביום השביעי שבת וינפש. ונאמר פותח את ידיו ומשיב רוח חורף רצון. ברוך אתה יי
הזן את הכל.

טעם שבת המנוחה ירעתה לשחורה ונאווה. ברת ברית אהובה. לוויח
דת רחבה. מעין העולם הבא נתת לנו באהבה ששון הנחבא. על ארץ דת
וברית לשומריה יובא.

כ"י ושפרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורות עולם. ונאמר (עמוד ב'
כ"י) ואכלת ושבעת וברכת את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך בא"י על הארץ
ועל המון.

פתגם בעדן (בהשפיע) צפנת לנוצרי מרגוע. קץ משיחך תוריע. רווח
הצלה לנו תופיע. שומר מנוחת שבת. שביתתה נצח לא תשבת.
תנחילנו מנוחת שבת. תזכינו לעולם שכולו שבת.

ככתוב זאת מנוחת עדי עד מה אשב כי איוותיה רצה והחליצנו יי אלהינו במצותיה
ובמצות יום השביעי הנדול והקדוש הזה נשבות בו וננות כמצות רצונך ואל יהי צרה ויגון
ביום מנוחתנו כי אמר (עמוד ג' כ"י) דוד הנח יי אלהי ישראל ועמו וישכון בירושלים
עד לעולם. לעולם אשמר לו חסדי ובריתי נאמנת לו. ונא' שם אצמית קרן לדוד ערכתי
נר למשיחו.

ברוך אתה יי אלהי דוד הבונה ברחמיו ירושלים אמן. ברוך אתה יי
אלהינו מלך העולם תתברך לעד אבינו מלבינו אדירנו קדושינו קדוש יעקב
המלך הרחמן הטוב והמטיב אשר בכל יום ויום הוא מטיב עמנו הוא גמלנו
הוא גומלינו הוא יגמול אותנו ואתכם חן חסד רוח רחמים וכל טוב. הרחמן
ישתבח בשמים ובארץ. הרחמן יתפאר לדורי דורות ולנצח נצחים (עמוד ד'
כ"י). הרחמן יפרנסנו בכבוד ולא בקלון. הרחמן יצילנו מעניות ומרדוקי
עניות. הרחמן יצילנו מנזקי יום ומנזקי לילה. הרחמן יצילנו מנזקי ים
ומנזקי יבשה. הרחמן יצילנו ממיתת אבזריות. הרחמן יצילנו ממיתת
אכסניות. הרחמן יברך את השלחן שאכלנו עליו וישימנו בשולחנו של
אבינו אברהם. הרחמן יברך את כל אחינו המסובין בכאן בהון בעושר בבנים
הוגי תורה מקימי

פיוט לתענית צבור מתקופת הגאונים.

במשנה תענית פ"ב שנינו : "עמרו בתפלה מזירין לפני התיבה זמן ורגיל . . . ואומר לפניכם עשרים וארבעה ברכות, שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש. ואלו הן: זכרונות, ושופרות, אל ה' בצרתה (תהלים ק"ב), אשא עיני אל ההרים (שם, קכ"א), כמעקים קראתיך (שם, ק"ל), תפלה לעני כי יעטף (שם, ק"ב) . . . ואומר חותמיהן". על הראשונה הוא אומר . . . על השביעית הוא אומר . . . בא"י המרחם על הארץ". אחר-כך הקשה הנמרא (תענית ט"ז): "הני שש, שבע הזווין . . . אמר רב נחמן בר יצחק מאי שביעית, שביעית לארוכה, כדתניא בנואל ישראל מאריך", כלומר אעפ"י שרק שש ברכות נוספו, בכל זאת לפי שמנה ברכת נואל ישראל מפני התוספות שבה וקראה ראשונה היו כלן שבע ברכות". במה היו מאריכין בנואל ישראל? על זאת אין לנו תשובה ברורה. לפי הרמב"ם (הלכות תעניות פ"ד ה"ו) נראה שהמתפלל היה אומר : "ראה נא בעינינו וריבה ריבנו ומהר לגאֵלנו", ומתחנן ואומר בסוף תחנוניו : "מי שענה את אברהם . . . בא"י גואל ישראל". ולפי זה היה ברשות כל אחד ואחד לחבר דברי תחנוניו, רק שהיה עליו לחתום ב"מי שענה". לעמדת זה היו שש הברכות הנוספות טבועות במטבע שסבבו להן חכמי המשנה⁽¹⁾.

- (1) נוסח המשנה אשר עליה נוסד התלמוד והירושלמי : חותמותיהן ועי' ג"ב מלאכת שלמה על המשנה.
- (2) והחכם אלבוגין יש כזה השערה מחכמה, אבל איננו נוגע לענינו (עי' ספרו נעשיב טע דעס אכטצען געבעטס, ברעסלוי 1903 עמ' 22—24 והשנה ה' ישראל לעוין בהשקפה כרד מ"ו עמ' 166 הע' 13).
- (3) פה אני רואה מקום להשיב על השנה המניד משנה על דברי הרמב"ם, הנה בפ"ד מהלכות תעניות הלכה ה' מעיד המניד משנה ש"מדברי רבינו נראה שזכרונות ושופרות ושאר המזמורים שהזכיר, כולן נאמרים בבת אחת אחר ברכת סליחה ואין בהם חתימת ברכה . . . אבל רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל והמפרשים האחרונים ראיתי שפירשו שכל אחד מהן "נאמר בברכתו" וכי' והשנה זו הכפיל ג"כ ר' יוסף קארו בבית יוסף בסור או"ח סימן תקע"ט. יבמחיצת כבודם אין השנה זו צודקת, אם לא שהיה לפניכם נוסח אחר בדברי הרמב"ם. לפי הנוסח שלפנינו אין שום הכדל בין דברי הרמב"ם ודברי המפרשים האחרים, אלא שעלינו לדעת כי הרמב"ם זה דרכו, בתהלה מניה כלל ואחר כך מנתח את הכלל לפרטיו וז"ל : "ושליח צבור מתחיל ומתפלל עד ברכת נואל ישראל ואומר זכרונות ושופרות מעין הצדה ואומר אל ה' בצרתה, אשא עיני אל ההרים, כמעקים קראתיך, תפלה לעני כי יעטף ואומר דברי תחנונים כפי כחו". וזה הכלל. והביא כל הברכות יחד מפני שרצה להורות כי מקום הברכות הנוספות האלו הוא בין נואל ישראל לרפאנו. אחר כך מתחיל לפרט : "ואומר ראה נא בעינינו . . . בא"י גואל ישראל, ומתחיל להוסיף שש ברכות שהוא מוסיף זו אחר זו ומתחנן בכל אחת מהן בדברי תחנונים ופסוקים מדברי קבלה ומכתבי הקדש כפי שהוא רגיל וחותם בכל אחת מהן בחתימות אלו". הלא דבריו האחרונים "וחותם בכל אחת מהן בחתימות אלו" מעידים למדי שטעה המשיג. ואין כל ספק שהמאמר "ואומר דברי תחנונים כפי כחו" הוא סוף של סעיף ה' ולא תחלת סעיף ו' כמו שהוא ברפוסים שלגן, ואולי זה גרם למעות המשיג.

כך היו נוהגין בימי חכמי המשנה והגמרא. אולם בזמן הגאונים נראה שלא הסתפקו בזה והתחילו לאמר "כליחות" בחנון המרבה לסלוח, "וכי מטי לברכה נואל ישראל מתחיל בברכה אריכתא וכמה מילי חיבורין אית באילין מילי לראשונים ולאחרונים, מנהון פיוטי ומנהון סיידי" (תשובת רש"ג בקבוצת חכמים עמ' 107'). אחר מן הפיוטים הקדמונים שהיו רגילים לומר בזמן הגאונים מובא בתשובה הנ"ל והוא המתחיל "איתן למד רעת" ונמצא אצלנו במנהג טריפוליס (עי' אוצר השירה והפיוט סי' 3206). אולם עכשיו עלה בירי להציל עוד פיוט שהיה נאמר בזמן הגאונים בתפלת תענית צבור. רק הברל אחר יש בין הפיוט "איתן למד" ובין הפיוט הבא להלן, והוא שהפיוט "איתן למד" קבוע בלוי בתוך הברכה של "דאח בענינו" כמו שמעיד עליו הרש"ג והפיוט הבא להלן היה נחלק בין שש הברכות הנוספות.

הפיוט שאנחנו רנין עליו נמצא בשני ספרים נרפסים ויד כל אדם משמשת בהם, אבל לא עמדו עליו חוקרי הפיוט עד עכשיו, מפני שנבלע אל תוך דברי הלכה ולא נודע כי בא אל קרבם. בטור א"ח סי' תקע"ט מובא נוסח תפלת תענית צבור מן "סדר הגאונים" ובנוסח הזה נמצא הפיוט שלנו, וכן נמצא גם כן באבודרהם בסדר תפלת התעניות מבלי הזכיר שם הגאונים עליו. הפיוט הזה נתחבר להאמר תיכף אחרי התקיעות שתקעו בת"צ בין שש הברכות הנוספות וזה הביא את הפייטן ליסד את הפיוט הזה על דרך הפיוט הקדמון "היום הרת עולם" שגם הוא נתחבר לתקיעות של ראש השנה. בעצם הפיוט יש שנויים בין נוסח הטור ובין נוסח אבודרהם, אבל שני המקורות שווים בענין חלוק הברכות הנוספות לחלקיהן, והם :

- א. שלשה חרוזים המתחילים "היום"
 - ב. "אם כבנים" לקח מן הפיוט "היום הרת עולם"
 - ג. הברכה הנוספת במשנה
 - ד. שני חרוזים המקשרים את הברכה עם החתימה
 - ה. החתימה הנזכרת במשנה.
- ואציג בזה שתי הנוסחאות של הפיוט ואדלג על החלקים המובאים במשנה.

(נוסח הטור) :	(נוסח אבודרהם) :
היום יבואוני חסדיך עם רחמיך היום הרק עלינו מי גשמיך (חסר)	א. היום יבואוני רחמיך היום תשמחנו בגשם ממדומך היום תרם קרן עמך
אם כבנים וכו'	אם כבנים וכו'
אתה זוכר וכו'	אתה זוכר וכו'
(חסר ג"כ כאן)	(החרוז המקשר חסר כאן).
החתימה : מי שענה את משה וכו' בא"י זוכר הנשכחות	

(1) על המלה הזאת עי' אגרות שד"ג 1019 החוקר ח"א 35, 156, החלוצי י"א 68 פערלעם בייטראנע 63 וכו'. צונץ סינאג. פאעזיע 388.

ב. היום תניף גשם נדבות
היום יזורמו מים עבות
היום תשיב לב בנים על אבות
אם כבנים וכו'
אתה נגלית וכו'

היום גשם נדבות תניף אלהים
היום מלא מים פלג אלהים
היום תכין כטובתך לעני אלהים
אם כבנים וכו'
אתה נגלית וכו'

וזכור לנו ה' אלהינו זכות יהושע עבדך⁽¹⁾ נביאך, ורחם עלינו למען שמך
החתומה: מי שענה את יהושע וכו' בא"י שומע תרועה

ג. היום תזכר ברית אבות [שלושה]⁽²⁾
היום בנשמי רצון לנו חושה
היום חמול על עדתך האנושה
אם כבנים וכו'
שיר המעלות אל ה' בצרתה וכו'

היום אל תזכר לנו עונות ענושה
היום אל תשים שמך כנחושה
היום זכר לנו ברית אבות שלושה
אם כבנים וכו'
שיר המעלות וכו'

אנא ה' אלהינו זכור לנו זכות שמואל חוזה, ורחם עלינו למען שמך
החתומה: מי שענה לשמואל וכו' בא"י שומע צעקה

ד. היום תרחם לבאי באש ובמים

היום תחון בחוני בנלות פעמים

היום תפתח לנו אוצרות מים

אם כבנים וכו'

אשא עיני אל ההרים וכו'

אנא ה' אלהינו זכור לנו זכות אליהו נביאך, ורחם עלינו על שמך
החתומה: מי שענה את אליהו וכו' בא"י שומע תפלה

ה. היום תעננו ביר רמה

היום תשמת אדם ובהמה

היום תשקה את פני האדמה

אם כבנים וכו'

שיר המעלות ממעקים וכו'

היום המטר משמיד גשם על פני
הארמה
היום יעלה איד מן האדמה [והשקה
את כל פני האדמה]⁽³⁾
היום תבשר ברחמים אל תיראי
אדמה

אם כבנים וכו'

שיר המעלות ממעקים וכו'

אנא ה' אלהינו זכור לנו זכות יונה עבדך נביאך, ורחם עלינו למען שמך
החתומה: מי שענה את יונה וכו' בא"י העונה בעת צרה

(1) נוסח הסוד: "זכיתו של יהושע עבדך היום" ובכל החרוזים המקשרים הבאים להלן
נוסח הסוד הוא "זכותו של" תחת "זכות".

(2) המלה הזאת דסרה בדפוס.

(3) המאמר הזה מופיע בדפוס ואילו צ"ל "היום יעלה איד והשקה את כל פני האדמה"

היום העתר לעם שופכים לב כמים
 היום רוח אדמה לא שבעה מים
 היום הבה לנו גולות מים
 אם כבנים וכו'
 תפלה לעני כי יעטף וכו'

ו. היום העתר לשופכי לב כמים
 היום רוח אדמה לא שבעה מים
 היום הבה לנו גולות מים
 אם כבנים וכו'
 תפלה לעני כי יעטף וכו'

אנא ה' אלהינו זכור לנו זכות עבדך משיחך ושלמה בנו מלכך ורחם עלינו
 למען שמך

החתימה: מי שענה לדוד ולשלמה וכו' בא"י מרחם על הארץ

היום רצה תפלתנו לשום שארית
 בארץ

היום גשם אל יכלה לרוות הארץ
 היום הפר כעסך מעמנו ומטובך
 תשבע הארץ

אם כבנים וכו'
 רפאנו וכו'

ז. היום שים לנו שארית בארץ

היום תוריד גשם לרוות הארץ
 היום מטובך תשבע הארץ

אם כבנים וכו'
 רפאנו וכו'

1) לבית הזה ואין לדוד מלך ואין חתימה מפני שהברכות הנוספות כבר נגמרו והם
 מוכיח כי הבתים האלו נהחברו רק משום התקיעות ולא משום הברכות ואחרי אשר תקעו זם
 אחרי הברכה השביעית ואז הרכיעית לארבה) הוסיפו עוד בית אחד.

שרידים עתיקים ממחזור הישיבה בפומברדיה.

בין כ"י מר אדלר מלונדון שעברו לרשות הסמינר בנוירק, נמצא קונטרס קטוע של שני שבדי קלף ארוכים ועתיקי-יומין מאד, החבויים בין ישי זנוניות ומסומנים במספר (4053). אותיותיהם מישונות ומטושטשות וכאלו קפצו כבר מזמן ימים מקדם, והעבר השני שלהם נטשטש כולו משכבר הימים, ורק בקושי יש לראות, כי כתובים בו מנהגות של פרשיות השנה וכדריהן. שני הדברים הללו ענין אחד הם, אך בתוך הזנוניות לא נסדרו כראוי, והרף השני ההולך ונמשך מן הראשון הונה מימין, והראשון משמאל. כשמונה שורות העליונות מן הרף הראשון בצדו הימני נטשטשו כליל, חוץ מאותיות בודדות הנראות עוד. ומצד שמאלו הוא קרוע-חסר. ואף החסר והקרוע הזה משלים כמעט הקטע הקטן מכ"י אחד הנתון לפניו כזה. והיו שניהם יחד לחטיבה אחת חשובה מאד.

והנה שני החלקים האלה הקטן והגדול המצטרפים לאחד חלק חשוב הם מאד ממחזור עתיק, כנראה, שהיה קים בזמן הנאונים בישיבת פומברדיה (ראה הלאה). וחלק גדול מהקונטרס הקטוע שלפנינו הדפסתי כבר בגנני קדם השני וכתבתי שם מה שכתבתי. אך מה מאד יצר לי ביחוד על טעות אחת רבת-האחריות שטעיתי שם אני (ואמנם גם חכמים אחרים אתי יחד!) בקריאתי: "יצחק א' ברוך", אשר הטעתי גם לבנות עליה דיק מסביב שם. ולא אדכו הימים ונתגלה לי אח"כ טעותי לתמהוני הגדול, כי במקום זה צריך לקרא: "תחת אבותיך", בהשערות הנכונה של ידידי הרב ש. א. ס. ב"התור" תרפ"ד. ואמנם חכם עדיף מדואה, כי רק ע"י השערות המתוכננה שבנו להתבונן בנוף הכ"י ומצאנו כי באמנה כך היה כתוב בכ"י מתחלה, ורק מטושטש האותיות רחב ונסב כל כך עד אשר נראה לעין כאלו כתוב באמת: "יצחק א' ברוך". והרווח המרובה שבין הא' ובין הב' בכ"י הוא המסעה ביותר. והנה גם עתה עומד עוד אותו המטושטש והקלקול בעינו וחבוי בתוך הזנוניות והרוצה לראותו בעינו יראנו.

החלטתי איפוא לשוב ולהרפס מחדש את כל הענין בהוספת החלק הראשון של הקונטרס הקטוע אשר לא הרפסתי בראשונה וגם את הקטע השני ועוד תקונים שונים אשר נתבררו לי אחרי עיון שוב ושוב בנוף הכ"י עשר פעמים חלופות.

והנה בין כה וכה קם גם הר"ר מרמורשטיין והרפסו פעמים מתחלה ב"התור" (תרפ"ד גליון י"ח) ואח"כ גם ב"המונטשריפט (אפריל-יוני 1924,

צד 60—159) בהוספת הקטע השני ובלקויים אחרים וחלופי גרסאות ביי הנדפס בראשונה לבין הנדפס בשניה. לא חכתי איפוא על עמלי ושבתי וברקתי שוב את הכ"י בטרם אתנהו ברפוס והערותי בזה גם על חלופי הנדפסאות שמצאתי בין מרמורשטיין א' ובין מרמורשטיין ב'. ועתה הנה הכל נתון בזה לפני הקורא החוקר בחתום אחרון. אך את העבר השני של הקונטרס הקטוע לא יכלתי להעתיק גם עתה. ואולם נדפס הוא ע"י הד"ר מרמורשטיין בה"מונטשריפט" שם, ולא ידעתי כיצד העתיקו, ואולי עוד בטרם שהיה נתון בין הוגנויות הצליח להעתיקו ולהשלימו בעצמו במקומות שונים. ויהי רצון שממנו וממני תסתים שמעתתא.

תכן החלק הראשון מהקונטרס הקטוע תשוב הוא ביתור בסופו: "מגדיל ישועות מלכו" (עיין הערתנו שם). אך חשוב ביותר הוא התכן של החלק השני ממנו בין לתולדות "תקופת הגאונים" בכלל ובין לתולדות "הקריש" בפרט. עניינו הוא מעין "קריש" ארוך ו"מי שברך" יתר שבו היו מזכירים ומברכים את ה"גאונים" ראשי-הישיבות "גאון יעקב" סורא ופומבדיתא ואת הנשיא, ראש הגולה בראשם. והוא כנראה גם אותו השלם מת הקריש בס"ת שנאמר במנוי ראש הגולה, שכך יספר לנו ר' נתן הבלוי בקונטרס: "אלו המעלות" שבספר היוחסין: "על דברי ראש גלות היאך יתמנה..... ועומד החזן ואומר קריש. וכשמניע בחייכון וביומיכון אומר: בחיי נשיאנו ראש גלות וכחייכון ובחיי דכל בית ישראל וכשנומר הקריש מברך ראש גלות ואח"כ מברך ראשי ישיבות... וכשמישים (המפטיר) מוסף לברך ראש גלות בס"ת..... ומברך אחר כך ראשי ישיבות שניהם".

והנה לא ככל דבריו יראה לפנינו בזה, כי ראש ישיבת פומבדיתא, הגאון רב צמח בר פלטי נזכר כאן לפני ראש ישיבת סורא הגאון רב צמח בר' חיים! ולכן קרוב הרבר לשער שהשרידים שלפנינו הם שרידי מחזור ישיבת פומבדיתא, ושם היו מקרימים כמובן להזכיר את ראש ישיבת פומבדיתא לפני ראש ישיבת סורא ולברכו בראש. ועל אודות המנהג הזה יאמר הרמב"ם: "כדרך שמזכירים שם ראשי הגליות וראשי הישיבות ושאר השרים והגאונים במועדות או בשבתות או בעת קבוץ רבים" (תשובות הרמב"ם דפוס ליפסא סימן קמ"ח ע"ש).

ואולם באותה שעה שהיו הגאונים יושבים על יד ראש הגולה וראש ישיבת סורא לימינו וראש ישיבת פומבדיתא לשמאלו היתה הקרימה ל"גאון" סורא וראש ישיבת פומבדיתא בן שמאלו של ראש הגולה היה נקרא רק בתואר "ראש ישיבה" לבר. וגם "כשהיו משלחין אגרות זה לזה, ראש ישיבת פומבדיתא כותב: יתקרי הדין דיסקא (כתב) קמי "גאון" ורבנן דסורא, וראש ישיבת סורא [כותב]: יתקרי הדין דיסקא קמי "רבנן" דפומבדיתא ואינו כותב לו "גאון" (עיין תולדות רש"ג צד 9 ובהערה ב' שם).

(כ"י אדלר 3564).

ונחם') והשאר אחריו ברכה מנחה ונסך
 ליי אליכם: דשבתא דהולא דהשרי
 ... בנ' ביחזקאל') ויהי דבר יא"ל בן אדם שים
 [פניך] אל גוג ארץ המגוג נרמז' ועד') והתגדלתי
 [והתק]רשתי ונודעתי: דשבתא דהולא דניסן
 [ביחזקאל') כה אמר יי אליס עור זאת
 [אררש לבית] ישראל ל'עשוש להם] ... ונתתי')
 [רוחי בכם וחיותם וידעתם וגו'] ... דפרקא
 [סר?] רא יתקרי ו[נאעבר?] עליד ואר':
 אלוה'. מתימן יבוא וקרוש מהר פארן
 כסה ישמים חורו ותהלתו כל הארץ. ט' בא'')
 [אתא"ל?] כי נפ' ק' כי אשב בחשך יי אור[לי].
 כי') נחם יי ציון נחם כל חרבותיה
 [וימכ"ע] וערבתה כנן יי שישון ושמחה
 ימצא בה תורה וקול זמרה. ראש השנה און[מר]
 [והיה ביום הה]וא יתקע [בשופר] גדול' וגו' [כי תקע]
 [ל]ישראל [הוא משפט לא לי יעקב'] [שני?] ראש [שנה?]
 כל [העמים תקעו כף (?) [?] ... [יום הכפורים?]
 אם יתקע')
 פ

(כ"י אדלר 4053).

בסוכות] [ביום ההוא] י'
 אקים את [סכת דוד הנפלת וגרתי את פרציה]
 והריסותיו אקים ובניתיה כימי עולם. וסכה
 תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם
 וממטר'). בהנוכה כי נר מצוה ותורה אור').
 נר [אל] אים י' נשמת אדם. צהלי ורני יש' ציון כ"נ ב"ק קי"ש')
 [יי כנבור] יצא כאיש מל' יע' קנ' יריע אף יצריח על
 אויבם יתגבר'). יי יחתו מריביו עלו בשמ' יר' יי ידיו
 [אפסי ארץ] ויתן עז למלכו וירם ק"מ'). כפורים בפרוח רש'
 כ' ע' ויצ' כ' פ' א' להשמדם ערי ער'). וכל קר[נן] רשע, [וגו'] י')

- 1) יואל ב', יד'. 2) יחזקאל א-ב. 3) ישעיה כ"ג. 4) יחזקאל ל"א. 5) ישעיה ל"א. יד'.
- 6) ישעיה ט"ז. ח'. 7) חבקוק נ"ל. 8) תשעה באב, אצל מל' לסי' כאב. 9) מיכה
- י' ח'. 10) ישעיה נ"א. נ'. 11) ישעיה כ"ז. י"ג. 12) תהלים פ"א. ח'. 13) ישעיה מ"ז. ב.
- 14) עמוס נ"ל. ו'. ואצל מרטורשמיין: "ראש השנה אי [ביום ההוא] יתקע בשופר גדול
- לכבוד ישראל ... כל אינ ... ד'.
- 15) עמוס ט', י"א. ואצל מל' מי ... בסוף ... אקום. 16) ישעיה ד', יד'.
- 17) משה י' כ"ג. 18) ישעיה כ"ז. נר ח'. 19) ישעיה י"ב. ו'. 20) ישעיה מ"ב.
- י"ג. 21) ישעיה ב', יד'. 22) תהלים צ"ב. ח'. 23) ישעיה ע"ה. י"א.

[מקומי מעפר] דל מא' יד' א' להושיב[ני] עם נדיבים וכו' ב[ני]
 כי ליוי מצ' א' וישת עליהם תבל'). ל[ריש] (*) גלותא
 [מגדיל] ישתות מלכו' וגו'. בריך שמיא דקבה'
 [אשר בה]ר בהון [ב'] צדיקיא ויתר[עין] (*) בעובדי ידיוהו
 . . . ויהב לנא אוריתא ומצואתא על ידי
 [משה ר]בנא לאלפא' עמיה בית ישראל בריך הוא
 [ובריך] יהי שמיא רבא. ועונין ציבור יהי
 'שמיא רבא מב' ל' ול' עלמיא ולעלמי עלמיא (***)
 ויתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנש'')
 ויתתהר ויתעל' ויתקד' שמיא דקב' הוא אלף
 [אלפי אלפין וריבי ריבי ריבוון עד דלית לא מינינ']
 ולא שיעורא ולא סכא' לעילא לעילא לעילא
 מכל ברכא' שיר' תשבח' ונח' ראמירן ורמאתמרן
 לעלמא ולעלמי עלמיא. הדא היא די*)
 אימרת ברוחא דקורשא על ידי אסף בקבלא
 נפן ממצרים תס' תג' גו' ותט' כנגד מי וגו' (***)
 כין'') אמרו משמא דר' יהושע בן לוי
 דאמר הו'') טעם דיליה כל עובדי בראשית
 חדר'') אינון בשעתא דמחיל ושביק' (***)
 קד"ב הוא לחוביהון דכל יוש' (***) : רימחול ויישוב
 קד"ב הוא לחובו בחיי מר ורבננא וכל
 ישראל : ויתקים בע' קד' דכ'') ומחיתי
 כעב כש' וכע' חט' שובה אלי כי גאלת' :
 ובתרוהי' (***) כתיב (י) רנו שמים כי עשה

11) ש"א ב/ה ח'. 12) במקום "ריש" נקב כנף הכ"י, והשלמתי מסבא: "ריש" ואצל
 מ' הסרה כל הפסקא. 13) תלים י"ח נ"א. ויפה כיון אפיא הרש"ד ז"ל בכתבו (שנרפס
 ב"המורה" — עיני ח"ט, צד 541) לאמר: בסעודות כאלה (שהיו עושים ראשי תנועה) היו
 החכמים מוסיפים, לדעתה, תפלות וברכות קצרות על שיבת תנועה וגדולת כבוד השם ובהן
 נ"כ לבית ולשולחן שאוכלים עליו ולבעל הסעודה עם כל בני ביתו. ולכסוף אמרו לכבודו
 (של ראש תנועה) : מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למיניהו וכו'.

14) הבית מטושטש. 15) במקום המוקף נקב קטן ככ"י ושרטון מסביב : ויתרעני —
 ואתרעני, תרגומו של "ויבהר" (דברים ד', 15). 16) האלף והלמד וזוניה יחד. והחצי העליון
 מטושטש. ולפיכך לא הרגשתי יפה בכך מתחלת. ואצל מ' ב' [משה רבנא ל] אלפנא.
 17) מ' ל' ולעלמא ולעלמי עלמא (מ'). 18) שורה זו נשמטה בדפוס מתחלת. 19) הפי
 והגון מטושטש מאד עד הנדמו לי תחלה כדמית הא'. 20) סכא — גכ"ו בלשון סודי
 (עפ"שטיו). 21) דאתאמירת ומ' א'. 10 תלים פ', מ' ומקור המאמר "כנגד מו" לא
 ידעתי מלח "וגו" מ' ב' חסר. וכא' : גו' 11 — כו' 12 — הוא. 13) — הדי
 (ומ' העתיק "חדרי"). כלומר, כל מעשי בראשית שמחים הם בשעה שהקב"ה מוחל וסליח
 לעונותיהם של כל ישראל (ועל באור הדברים והקריאה הנכונה העמידני ידירי הר"ר משה
 ויירל נ"י). וכן מוכח גם מהכתובים המובאים למטה ומחיתי כעב פשעי' וגו' רנו שמים
 כי עשה וגו' שכולם שמחים במחית פשעם של ישראל ונאולתו. אך מקור המאמר הזה לא
 נדע לי. 14) מ' ב' ויישוב. 15) ומצינו שבלשון הזה היו מתירין למנוחה מחמת
 שמו תא : "וראמר ליה למשה סלחתי בדברך הוא ימחול וישבוק לחוביה
 ולחובנא ולחוביה כל ישראל" (תנ"ה סימן ת"מ, ובתשר"ח ב', צד 41 משובש). 16) ישעיה
 מ"ה ב', כ"ב. 17) ח' ומ' א' ב' . . . ב' (מ' ב'). 18) ישעיה מ"ד, כ"ג.

יִי הֲרִיעוּ תַּחֲתֵיָהּ אֶרֶץ פֶּצַח הָרָר' ר'
 יַעֲר וְכָל עֵץ בּוֹ כִּי נָאֵל יִי יַעֲקֹב וּבִישׁ'
 יִתְפָּאֵר: אֲמֵן כִּין תְּהִי רְעוּא מִן

(עמוד שני).

קְדָמוֹהִי דִקְב' ה[נוא] וִירְחָם עַל
 קְדוּשַׁת שְׁמִיה רַבָּא וִיקְדְּשִׁיהּ
 הַשְׁתָּא בַּעֲנָלָא: וִיתְקִיִּים בַּע' ק'
 דכ' וְתַתְּנִדְלָתִי וְהַתְּקַדְּשִׁתִּי וְנִוְדַעְתִּי
 לְעֵינֵי גֻוִים רַבִּים וִיד' כ' א' יִי וִיתְב[נִי]
 מִקְדָּשָׁא בְיוֹמָנָא: וִישְׁתַּכְלָל הִיכְלָא ב[עֲנָלָא]
 וִיכְנֹשׁ גַּלְ[וֹתְהוֹן] דְּכְלִישְׁדָּאֵל לְאַתְרַהוֹן'
 בְּרִישׁ גַּלְי הַשְׁתָּא בַּעֲנָלָא: וִיתְק' בַּע' ק[']
 דכ' בּוֹנָה יְרוּשָׁלַם יִי נְדָחִי יִשְׂרָאֵל יִכְנָם'
 כֹּאֲרַעָא: וְתַתְּמַחִי דְּמַעָא'
 חִיסוּרְנָא' מִן אֲרַעָא': וִיתְק'
 [בַּע' ק'] דכ' בַּלְעַן חֲמוֹת לִנְצַח וּמַחָה יִי אֱלֹי' דְּמַעָה
 מַע' כַּפ' וַח' עַמִּי יִסִּיר מַעַל כָּל הָא' כִּי יִי דְּכַר'¹⁰
 אֲמֵן כִּן תְּהִי רְעוּא מִן ק' דְּקַבְּחָה' עַל נְשִׁיאֵינוּ
 פֶּל' רֹאשׁ גַּל' דְּכָל יִש' חֲמוּד נְשִׁי' פֶּל' רַג' דְּכָל יִש'.
 מַלְךְ בְּרַחֲמֵי וַחֲסִים עָלֵינוּ מִכ' יִרְחָם עָלֵינוּ מ"ב
 יִסְעוּר' וִיפּוֹשׁ יִמְהִי' [מִכ' יִרְבָּה] י' שְׁלוֹמוֹ וְשְׁלוֹם
 דּוֹרוֹ כְּמִי פֶרֶת וּבִרְאֵשׁ גַּלִּי'
 בְּרֹאשׁ כָּל יִשְׂרָאֵל' [וִיתְקִים בַּע' ק'] דְּכַתִּיב
 עָלָה הַפּוֹרֶץ לִפְנֵיהֶם' וְגו' וִיתְק' [בַּע' ק'] דכ' בְּיוֹמֵי
 תּוֹשַׁע יְהוּדָה וִישְׂרָאֵל יִשְׁכּוֹן לְבַטָּחָה זֶה שְׁמוֹ א' יִק'
 [יִי' צִדְקָנָה'] : וְהִיָּה כַּעַת שְׁתּוֹל עַל מִים וְעַל יוֹבֵל
 יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יִבֹּא חֶם וְהִיָּה עָלֵיהוּ רְעֵנָן
 בְּשַׁנַּת בַּצ' לֹא יִדְאֵן וְלֹא יִמּוּשׁ מַעֲשֵׂוֹת פְּרִי' אֲמֵן
 כִּן תְּהִי רְעוּא מִן ק' דכ' הוּא: עַל אֲרוֹנֵינוּ צִמְחָה

-
- (1) יְהוֹקָאֵל ל"ח כ"ג (2) לְאַתְרָה בְּרִישׁ ה' . . . (ס).
 (3) מִק' (מ').
 (4) וְתַתְּמַחִי . . . (מ', א') וְתַתְּמַחִי [פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאֵהָ]. . . (מ', ב').
 (5) תְּלִים קמ"ו, ב'. (6) תֵּא (מ').
 (7) אֲרַעָאִי (מ', ב'). (8) מִק' (מ'). (9) אִים (מ', ב').
 (10) יִשְׁעִיָּה כ"ה ח'. (11) יִפְקוּד (?) וִיִסְעוּר' תְּרַגּוּמֵי שֶׁל "יִפְקוּד".
 (12) [חִיּוּזָה] (מ' א') חִיּוּ (מ', ב'). (13) יִסְנָה [ה] (מ').
 (14) גַּלְי וּבִרְאֵשׁ (מ'). (15) וִיהוּדָה (מ'). וּבְכ"י לִיתָא.
 (16) וִיתְקִיִּים מִק'. (17) סִיכָה ב' י"ג.
 (18) וִיתְק' ק' (מ'). (19) יִרְמִיָּה כ"ג ו'.
 (20) יִרְמִיָּה י"ג ח'. (21) קוּד' (מ').

ראש ישיבת ג' יע': המוד אדונינו פלטנו ראש ישיב' ג. [יע']
 כבודינו והדרינו נזר ראשינו ועטרת תפארתנו
 שלא יפול לעולם: לא יכוש ולא יכלם לנצח: מ' ברחמיו
 יחוס עליו ירחם יבנה ביתו בחייו יסור (?) תורתו ע'
 ימיו ויפרה וירבה עדי עד: ויתק' בע' ק' דכ' ובנו כמך
 תרבות עולם: וג': תרומ ירך על צדיק: וג': תנזור אומד'
 אמן כן תהי רעוא מ' קר' ק': על אדוני צמה ר' יש' ג' יעקב
 המוד אד' חיים כב' והר' נזר רא' ותפ' שלא יפול לעולם
 [מ' ב'] ירחם יכונן מקדשו בחייו: ויטכילי' היכל [א'] בענלא
 יחלי' עצמותיו לחיים: ויתק' בע' ק' דכ' והיה כענין [תול']
 על פלני מים: וג': תחת אבותיך יהיו בניך ת[שיתמו] לשרים בכל
 [הארץ] אל תירא כי אתך אני ¹²: אמן כן תהי [רעוא מן קדמוהי דקב"ה
 על] ¹³ . . . כבודינו יתק' בע' [ק' דכ'
 ישלח עורך מקדש] ומציון יסע' יזכר כל מנ' ועל' [ירטנה] סלה".

הערה נוספת (לצד 52 הערה 13).

אחרי שנסדרו התערות בדפוס מצאתי מקור מפורש למאמר זה בספר תנא דבי אליהו
 דבא פ"א וכתוצאת מאור איש יתום צד ה-14, וזה לשונו: "בשעה שהיא מוחל לענותיהן
 של ישראל וכו' שמח שמחה גדולה ואומר להם להרים ולנבעות לאפיקים ולנאיות באו ושמחו
 עמי שמחה גדולה ונאני מוחל לענותיהם של ישראל וכו' ואומר מחיתי כעב פשעיה וכו'.
 מה ענין ישראליו רגו ימים".....

- (1) יסיד (מ').
- (2) על ידיו (מ').
- (3) ישעיה נ"ח, י"ב.
- (4) מיכה ה', ח'.
- (5) איוב כ"ב, כ"ח.
- (6) יחוס (מ'), וליתא בכ"י.
- (7) יטכילי (מ'), א'.
- (8) היכלו בע[נלא]. . . (מ'), א'.
- (9) יחלי' (מ'), א'.
- (10) חלים א', מ'.
- (11) חלים מ"ה, י"ז.
- (12) ישעיה מ"ג, ד'.
- (13) ועל . . . [אדונינו] כבודינו וגו' (מ') וליתא "ונו" בכ"י.
- (14) חלים מ', ד'.

הוספה.

קטע זה מסודר מאוחר עם דינים בלשון ערבי הדומה להענין "שלפנינו נמצא בין קטעי הנגילה בפילדלפיה (דרופסיקולוגי/ נומ' 185) ונזכר ברשימת הד"ר הלפר ז"ל ע"ש צד 29. ומפני "שהד"ר מרמורשטיין העיר עליו ב"התזר" (שם) הבאתי גם אותו כאן.

1 מרותא שר שלום הנשיא הנדול ר'

ראש גליות כל ישראל יהי שמו לעולם

ובחייכון וביומיוכון ובחייכון דכל בית

ישראל כענלא ובזמן קריב ואמרו

5 אמן תם יגיבון אלגמעה! אמן יהא

שמיא רבא מברך לעלמא ולעלמי

עלמיא תם יקול! לעלמא ולעלמי

עלמיא יתברך שמיא דקודשא ב'

ברוך הוא ויגיבון! אמן תם יקול!

10 ישתבח יתפאר יתרום ויתנשא

יתעלה יתהדר ויתהלל שמיא

דקודשא בריך הוא ויגיבון! אמן

תם יקול! לעילא ולעילא מכל בר'

ברכתא שירתא תושבתתא

15 ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו

(עב בכ"י)

1 תם יקול בער דלך! ברכו את

יין המבורך: תם יגיבון! ברוך יין

המבורך לעולם ועד: תם יבתרי

בפעל! אליוצר ויוצלי אלי תית יצל אלי! שמ'

5 שמונה עשרה יקול אל פעלין! אלאולא

תם יקול עוז! אתה קרוש:

נקדישך ונעריצך ונשליש קך

קרושה משל ש ת ככתוב האמור

על יד ישעיהו נביאך וקרא זה אל

10 זה ואמר קרוש קרוש קרוש יין צ'

צבאות מלא כל הארץ כבודו

תם יקול

כבודו והורו גורלנו!**) ויקרו מלא

עולם ומשרתיו שואלים זה לזה

15 איה מקום כבודו תם יגיבון

1) אח"כ יענה הקהל. 2) יאמר. 3) ויענה. 4) אח"כ יאמר. 5) אח"כ יאמר אה"י.
6) אח"כ יענה. 7) אח"כ יתחיל בפסוק. 8) ויתפלל עד שיגיע לשם"ע. 9) יאמר.
הברכה הראשונה: אח"כ יאמר לפני:
*) אולי הו"ד ר' קטיעא הוא. **) הנימל: הא"י יחד נראות כמו ע"ז בכ"י.

יא.

שלוש תשובות לרב יוסף גאון מתא מחסיא.

בין כל תשובות הגאונים נמצאות כמה תשובות אשר שם "רב יוסף גאון" נקרא עליהם. ר"י מיללער ב"מפתח לתשובות הגאונים" שלו (צי" 78—82) קובע להם מספר כ"ה, ומעיר עליהן שאיזו מהן מיוחסות הן בידי ר' יוסף בן ר' אבא, או לר' יוסף בר' חנינא. ולפי דעתו גם יתר התשובות הן לשני גאוני פומבדיתא הללו, והוא מראה גם-כן על איזו ליטונות מיוחדות שעל פיהן יש לשער למי משני הגאונים האלה יש ליחסן. אין עתותי עתה בידי לבוא אחריו ולהבחין עד כמה הצדק אתו. הפעם באתי בזה רק לפרסם תשובות אחרות אשר מצאתי בכ"י המיוחסות בפירוש ל"רב יוסף גאון מתא מחסיא" (1).

בין גאוני "סורא" נודע לנו רק אחד בשם "רב יוסף", והוא: "רב יוסף בריה דרב יעקב גאון ירדיע בבר סמיא", בן-זמנו של רס"ג שנתמנה לגאון ע"י דוד בר זכאי ריש גלותא אחר שהעניר את רס"ג ממקומו. רב שרידא גאון באגרתו (הוצאת לוין, צד 112) מעיד עליו ש"דרך בשנים היה ותלמיד קטן לגבי מר רב סעדיה גאון". אחרי מות רס"ג מלך רב יוסף לבדו בישיבה סורא. אך לפי עדות רש"י: "אידלרלה מלחיה לגמרי ולא הוה ליה פתחון פה אפילו כהרי רב אהרן גאון ושבקיה לבבל ולמתא מחסיא ואול ויתבי במדינתא דבצרה". והנה מהתשובה שלפנינו אנו רואים שגם אם קטן היה רב יוסף גאון לעומת רב סעדיה "ראש המדברים בכל מקום", אף-על-פי כן היו פונים אליו ממרחקים (לקמן סי' ו') להורות להם הלכה פסוקה ורי היה ב"טתים שלש שורות" ששמו חתום עליהן לשום קץ לערעור וריב. ע"כ אמרתי כדאי הוא להוציא לאור את התשובות המעטות ב"גנויקרם" של ירדיר ר"ר לוין להקים שם וזכרון לגאון סורא זה, יעזר עתה לא נודע לני שום שיור מתורתו.

כשבדקתי כ"י אדלר 1765 שלפי הרשימה הנרפסת מכיל רק שו"ת הרי"ף והתשב"ץ לר' ישמעון בר צדוק מצאתי יחסי"י הוה הנכתב בכתב-רש"י-ספרדי יפה ע"י ר' אלעזר בן החכם דשלים ר' מישה נ' חביב קרוב לשנת רפ"ה מבייל 112 דפים בתמונת פוליו קטנה, מצד 9—1: מפתחות; 30—10: שו"ת הרי"ף; 39—31: לקוטים שונים וביניהם גם התשובות שלפנינו;

(1) יש להעיר אמנם שרק ע"י התשובה א' נזכר ביחוד גאון מתא מחסיא. אך כפי' נ' נמצא יחסי"ב "רב יוסף גאון הני". נראה שכוין מיהבך אחר יצאן.

70—39: (התשב"ץ) בסדר משונה מהנדפס; 112—71: אסור והתיר לרש"י ובתוכו 102—96: הלכות קצובות דר' יהודאי גאון; 105—102: שערי ברכות לר' שמואל בן חפני שיצאו לאור ע"י ווייס. אך מפני שלא נזכרו שמות הספרים האלה: אסור והתיר, הלכות קבוצות ושערי ברכות בכ"י נשמטו גם ברשימה.

התשובות האלו של רב יוסף גאון מענינות אותנו מכמה פנים. יש בהן לשונות מיוחדות לגאון זה שאינן רגילות אצל גאונים אחרים ובתשובות המעטות האלו חזרו ונשנו כמה פעמים, למשל: "ומן סיומא" דהאי דינא" (סימן ב', ג', ו'); "ומן פרטא דפרטא" (סי' ו'); "וכן אנו מורין לכל אחינו ישראל הרי אנו בפרת" (סי' ד', ו').

סי' ב', ג', ו', ה', כקוצרות הן לראבוננו ויש עוד ספק אולי גם הלשון: "ושגרו ממתבתא קדישא" שבסי' ד' וה' הוספת המקצר היא. רק התשובה האחרונה הכי מענינת נמצאה לפנינו בשלמותה, ומורה היא על דרכי למודו של רב יוסף גאון זה.

השאלה השלמה שבתשובה זו עם טענות ב' הצדדים מענינת גם מצד תוכנה בנוגע לתרבותה של התקופה ההיא בארצות הקדם:

(1) ובתשב"ץ דף 40 מצאתי: שאל רב מבורך לר' נחמיה גאון ואמרתי שאפשר להשיב אברה גם לגאון זה לזכור לנו רק ע"י מכתביו מהגניזה. אך אחר העיון נוכחתי שנתחלה להמעיית רב נחמיה ברב נסים גאון, כמו שמצינו נכון בתשב"ץ הנדפס סי' קנ"א ובמקומות שנרשמו אצל פונזנסקי, אנשי קירואן אות ל"א וצונץ ריטוס 1902.

(2) הלשון: "ומן סיומא דהאי דינא... ומן סיומא דסיומא" נמצא גם בתשובות נמי"ם סי' קע"ב כאשר העירני ידידי ד"ר לוי. אך התשובה ההיא נכתבה בשנת ד"א שג"ב כמה שנים אחרי מות רב יוסף גאון. ואולי היא מאחד מתלמידיו, וארמית שאין קשר בין לשון זו לרבונו דסיומא הנזכרים איוו פעמים בשו"ת הגאונים ובאגרת רש"ג בסופו.

(3) ובכלואת ראה זה מצאתי שר' אהרן מעתיק התשובות שבכ"י זה מזכיר בכ"י והדגור (דף כ"ט ע"ב) את דברי התשובה שבנמי"ם סי' קע"ב בשם: מר רב יוסף גאון וז"ל, תשובה. ערים שאמרו תנאי היו דברינו אלא ששכחנו לכתבו בשרט נאמניו ולא באו לתזור ערות אלא להוסיף עליו וארו"ל: תנאי היו דברינו נאמניו. נראה מכלל דברי רבי' זה דתנאי היו דברינו נאמניו ואע"פ שכתב ידו יוצא מסק"א, ומצאתי אג"י אהרן תשובה בשם מר רב יוסף גאון וז"ל דאמ"ל הדינא דכתב ידו יוצא מסק"א אין נאמניו כדאמרי' התם: הגי למעקר סהרוריהו קאתי וקו"ל רביון שהתיר שוב אינו חוזר ומגיד. וקשיא ליה הא דאמרי' כפרק סי' שט"ז (דף קנ"א): אחתיה דרב דימי הוה לה קרנא דפרדסא כל אימת דהות חלשא הוה מקניא ליה נהליה וכו' עד לאמר להו רב נחמן לסחרי אמרו לי נופא דעובדא היכי הוה. ואמרי ליה שמענה דקאסרה וי לה דקא מיתה וכו' ועבר רב נחמן על פומחון ואע"ג דאיעקר שטרא. ומשני גאון זה דהני סחרי לא אתו מנפשיהו לאסחורי ולמיעקר שטרא אלא רב נחמן הוא דאיעטרף לברורי הרברים ושאל להו נופא דעובדא ומשום הכי הימנינהו.

והנה כל דברי הענין הזה שמכיר רב אהרן בשם רב יוסף גאון נמצא אמנם באותה התשובה שלפנינו כנאוני מורה ומערכ סי' קע"ב דף מ"ב ע"ב. אין זאת, כי אם אותה הפסקא המוספת שם בנמי"ם בתחלתה: "והיה זמנו שנת ד"ס למנין שטרות וטען זה ראובן כעשוי שנת ש"ג (לשטרות, ד"א שג"ב ליצירה) לפני ב"ר" — הוספה מאוחרת של איזה מעתיק מאוחר היא. ואם כן הוא הרב, עלינו להסיק עוד דבר מתשובה זו, כי הראשון שהשתמש בלשון: "כר נראה לי לפי עניות דעתי", הוא רב יוסף גאון מתא מחסאי!

(העורר).

בתשובה ה' קובל הגאון על התמעטות האמונה בדרור ובס' ב' מרבר על איש שדרכו להכות את אשתו, מאורע שאינו מצוי הרבה בספרותנו. התשובה הראשונה ע"ד מולד בהר"ד כבר נרפסה ע"י ר' יואל מיללער בתשובות נמו"מ סי' קי"ז. אך ישם לא נזכר שם בעלה עליה וגם נמצאו ישם איות שנויים שרשמתי בזה בהערות. בכ"י שלפנינו נמצאות גם איות הנהגות ממעתיק אחר שישמו אהרן, אשר לפי הנראה המעתיק של כ"י שלנו העתיק מכתב ידו. הוספותיו הסגרתיות בחצי מדובעים. גם בסיומן ב' נמצאה הגהה ממנו וגם בכ' תשובות המבואות בין סי' א' וב'. הראשונה מהן היא תשובה קצרה בלי ישם מתברר*), והשניה היא העתקה מס' "הלכתא גברותא" לר' שמואל הנגיד.

וכרי לשים דברי ר' אהרן בשלימות לפני הקוראים אמרתי לספח התשובה השניה למאמרי בתור הוספה מפני שבה הראה מעתיק זה, את כחו ונסה להשלים נוסח קרמון מקיצור שמונה-עשרה.

מאמר זה נרפס מחדש ע"י ר"ר מרמורשטיין) כדרכו שלא בריוק ובהשמיטה). אף הוא לא הבחין בין עיקר המאמר ובין הוספות ר' אהרן והביא הוספותיו בתור נוסח קרמון). והקורא בעין יכיר מיד שרק הל' בבות שכבר הובאו בהאיכול א' צד 55 הן באמת נוסח קרמון והשאר הוספת המעתיק.

להראות לעין מלאכת המעתיק שמתי בצרו הנוסח הקרמון של קצור שמ"ע זו בשלמות כמו שנמצא בהעתקת רש"י שכטר ו"ל מכ"י טורין הנמצא באוצר הספרים של בית מדרשנו).

* להשלמת הענין אמרתי להעתיק פה גם תשובה זו : "תשובה. אע"ג דקיי"ל אין לאב חוקה כנכסי חבון, ולא לבן כנכסי האב. הוא דמערבי אהרדי משום דירתי אהרדי כדתנן האב את הבנים והבנים את האב נוחלין ומנחלין אבל בנית במקום בנים מאי ערוך אית להו כהדי אב. הילכך אית להו חוקת כנכסיו. ואי טעני ואמרי : אכונא יתב לו האי ארעא כנדרונאית כתובתא דילן והשתא אירכסא טענת פאמדין, דאמר דבא בפ' חוקת הכתבים שתא קמייא מודהר איניש בשטרית תרתי מודהר תלתא לא מודהר, ואי אית להון ראיא נמי דסתרו ובניין בחיי אבוהון דהלון יתמי לא צריכינן שלש שנים אלא אפי' כל ויהיא הייא חוקה [ווא"א דבר זה מכמה שנים ולא מצאתי לי סמך עד לי כמה ראיות על זה הדין מכמה שני]."

אח"כ מתחיל בכ"י : "ומצאתי בהלכתא גברותא" שלפנינו לקמן ב"הוספה".

- 1) מאנאטשריפט כרך 60, צד 7-36.
- 2) גם הדפוס בר"ת מה שנמצא בכ"י במלואו. נוסחאותיו נרשמו כהערות. יכן כתב בסעות שהענין נמצא בכ"י אדלר 1700 דף 230. ובאמת נמצא הוא בכ"י 1705 דף 101 א.
- 3) גם בהרבעון JQR. N. S. כרך ט"ו 415 הכפיל שניאותיו וייחס דברי ר' אהרן לרב יהודאי נאון. והטעות בסיומן הב"י והרף נמצאת גם שם.
- 4) טופס זה נרפס מחדש ע"י מאנן Hebrew Union College Annual כ"ב, צד 310.
- 11 - וע"ש צד 2-301: מאנן משער שהוא נוסח ירושלמי שהובא לבבל ושם הוסיפו עליו הברכות הרגילות אצלם שלא נמצאו בג' ירושלמי. אף אין כאן המקום להאריך.

(א)

(בכ"י דף ה' ע"ב).

תשובה לר"ב יוסף גאון ממתא מחסא ז"ל "וששאלתם מה
 טעם אנו מונין לעבור" (מיום שני ה') שעות ור"ד חלקים".
 תשובה: לפי שנבראו המאורות ביום רביעי בשעה ראשונה. [נ"ל מן
 הלילה ברפ"ו חלקים מהשעה השנייה כדי שישלימו כ"ד יום וחצי ותשצ"ג
 חלקים ביום ו' ב"ד שעות] והוא היה כ"ח יום" באלול. לפי שבכ"ה באלול
 נברא העולם וערב שבת בשעת בריאת אדם" היה ראש השנה והיה המולד
 ב"ד שעות ב"ו" נמצאת אתה אומר כשנבראת הלבנה נבראת בת כ"ו יום" (1)
 [נ"ל שלמים דשעה וחלקים דנסיב מיום כ"ח לא קא חשיב ובבקר יום ד'
 יתיה כמו כ"ח ללבנה. נמצאו משמשינ יחד החמה והלבנה וקטרנה הלבנה
 כראית' בר"ה"*) ואמ' לה הקב"ה לכו ומעטי את עצמך והיתה נוזפה. כך נראה
 ל' א"א] ולא (נראה) נראתה" ולא שלטה עד שעת מולדה ב"ד שעות בע"ש
 וי"ב שעות היתה באותו היום כמדת הלילה" הואיל. והוא זמן המשקל" (2)
 שעה ראשונה מן היום"*) עלה במחשבת. שנייה נברא [נ"ל בסוף שנייה
 נשלמה ברייתו ונעשה גולם והיתה בו רוח חיים כאחד הבהמות כרתבי"*) ועוד
 ברא אדם ילד. ובפ' א' דיני ממונות"*) אמר' שנייה נעשה גולם
 שלישיית נמתחו איבריו רביעיו נזרקו בו נשמה ושמת על הנשמה ה"חכמה
 ק"א"*) אבל חיות היה בו תכף שנעשה גולם] ובשעה שנברא
 נשלם העולם ולא חסר"*) ממנו בריה וכיון שהקב"ה ברא את הלבנה בתחלת
 יום"*) ד' [נ"ל דלאו דוק] דהא ברשי' דשעה ורפ"ו חלקים לקח מליל יום ד'
 מיהו כיון דקודם חצי הלילה נבראת קרי ליה תחלה] כדי
 שישלים מולדה עם בריאת אדם"*) שהוא היה סוף כל יצירה.
 ולפי שאמר'*) יום אחד בשנה חשוב שנה. אנו מחשבים כאלו
 שנה תמימה בערה קודם יצירת אדם ואנו"*) חורין ר"ח"*) למפרע"*)

- (1) לעבור (נמו"ס ליתא).
- (2) מהשנה (שם).
- (3) תחלת יום כ"ח (נמו"ס).
- (4) בריית' (שם).
- (5) בו וליתא שם.
- (6) בכ"ו באלול (שם).
- (7) ולא נראתה וליתא שם.
- (8) היה אותו היום הואיל (שם).
- (9) חמשיקולת (שם).
- (10) מן היום (ליתא שם).
- (10*) נראה שהקדים על ב' הסלות הם סימני המתיקה.
- (11) נדסר (שם).
- (12) וכיון הקב"ה בריאת הלבנה בתחלת שעה ראשונה מיום (שם).
- (13) בריאתה (שם).
- (14) ולפי שאנו מונין (שם).
- (15) "מאני" ועד "אני" ליתא שם.
- (16) ר"ח תתע"ו ושם והמס"ל כתב: צ"ל ד"ח.
- (17) ויהא המילד ביום שני ור"ד חלקים מליל יום"*) והשאר ליתא שם. ולא ידעתי אם
 השאר הוא סוף התשובה או אולי הוספת ר' אהרן היא.

שהוא יתרון שנה פשוטה. נמצא מולד השנה שהיתה קודם יצירת אדם ביום שני בה' שעות ור"ד חלקים מלילו והכל בדרך המחשבה לא כהויית יצירה שהרי הארץ היתה קודם לכן תהו ובוהו וחשך על פני תהום. [ומצאתי אני אהרן תשובה זו משובשת בחשבונותיה בספר ההוא והנהתי אותה. ובתבתיה כזה כאשר נ"ל מתוך דברי התשובה ההיא. ועוד פירשתי אותה. והרן אותי לזכות, הקב"ה ידינהו לזכות. כי מאין רב נכנסתי בספק הזה].

(ב)

(בב"י דף ה"א ע"א).

תשובה שהשיב מר יוסף גאון ז"ל להכי כת' בה :

ומן סיומא דהא דינא אלו אישתבע ראובן שלא ישנה במעשיו להכות את אשתו שיפרענה כתובתה אפי' בלא עדים אפי' בלא אחר מהני התנאים מחייב למפרעא. והדין*) גמירנא לה מרבנותא קמאי דשמשנא קרמי הון דאלימא שבועתא באנפי סהרי מן קנין. וכל מאי דמשתבע ביה בממוניה באנפי סהרי מחייב לקיומי מיליה. ולא בעי' קנין משום חומרא דשבועה ובה בינה גינן ועבדינן.

[וא'א'א') תדע שהרי יעקב אבינו קנה מעשו אחיו בכורתו בחיי יצחק אבינו ואביהם. וא'ע'פ' שהיה דבר שלא היה עדיין ברשותו אפי' הכי זכה בו בשבועת עשו. כדכת' את בכורתי לקח. ש"מ דאלימא מילתא דשבועה למיקני בה אפי' מירי דלא מקני בקנין ותו לא מירין].

(ג)

תשובה אחרת למר רב יוסף גאון הנז' ז"ל וכן כתוב בה:

ומן סיומא דהאי דינא ראפי' חזרו בהן אותם עדים. ובאו להטיל תנאי באותו שטר מה שאין כתוב בו אין להשגיח ברבדיהם. ודוק' בשכת' ידן יוצא ממקום אחר יטכך שנינו¹ העדים שאמרו כתב ידיו הוא זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו פכולי עדות היינו נאמנין. ואם יש עדים שהוא כתב ידם או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר. אין נאמנין ואמרינ' בסופא. עד² אומ' תנאי ועד אומ' אין תנאי וכו' ומסיימ' בה והלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע דליבא לאשנותי עליהן משום דלמיעקר סהדותיהו קא אתו וכו'. (**)

(1) ואומר אני אהרן.

(2) כתובות י"ח :

(3) שם י"ט :

(*) צ"ל : והכין (העורר).

(**) עיין לעיל צד 58 בהערה שבכוכב (העורר).

(ד)

(בכ"י דף ק"א ע"ב).

תשובה אחרת. ושגרו ממתיבתא הקדושה הכל אונסא דמנכר אלימיה. כי קנו מניה סהדי ובטל כל מודעא מריש כל מודעא ועד סוף כל מודעי לית באותו בטול ממש והדר חבע דיליה וכך אנו מודין לב"א אחינו ישראל הרי אנו כפרתן ואם נפשך לומר הרי זביני דלא כתבינן מודעא עליהן וכדאמרין תלוייה זובין זביניה וכל הני בני דמתאמרן בנזיה אפי' הכי כי מסר מודעא אזביני מודעיה מודעא כדאמרין בב' אי זהו נשך? הילכך אין להשיג על הקנין שבאונס.

(ה)

תשובה למר רב יוסף גאון ז"ל: (*) כך שגרו ממתיבתא קדישא בב' דכיון דנתמעטה האמונה בעון הרור אע"פ שיחא בו נאמנות בשטר. אם בא להחרים סתם בפני המלוה לא מנעינן לה. וכך נהנו רז"ל הראשון וכן אנו דנין ומודין לב"א ישראל. ומה שג"ל צויתי לכתוב.

(ו)

(בכ"י דף ק"א ע"ב עד ל"ב ע"א).

תשובה אחרת לו: באו לפני קרובי פלוני' הקטנה בת ראובן עם ראובן אביה ואמרו שראובן זה גרש לאת אמה של הקטנה זו והלכה ונשאת לאיש אחר והלך גם ראובן ונשא אשה במדינת אלכסנדריא והוליד ממנה ישיה בנים ונשתיירה קטנה זו עזובה מאביה ומאמה ועמדה ירה אם אמה וקרבתה לשם שמים והיתה מתגלגלת עמה ממקום למקום. וראובן זה אביה אמיר הוא ואינו מקפיד ואינו חושש לה והוא נשמע לבני אדם שאין כונתן לשמים שמרפין את ידו ממנה ואומרים לו אם ירצו קרוביה למסרה לך להוליכה עמך לא ליסבנדריא מוטב ואם לאו אל תשניה בה בשום פנים. ומסכימים אותו על דברים הללו של הכל, ואם ירצה רבי' יצוה לראובן זה מה שהוא חייב בו מן מן הדין ויעשה לשמים. ויצוה לכתו' מעסק זה שתים או שלש שורות שנשלק בהם אותן המרפין ידיו בדבריו בורות.

השיב ראובן זה ואמר לפנינו היום כמה שנים אני תובע קרובי' אלו לסלק את ידם מעל בתי ואוליכנה עם עצמי לאליסכנדריה, והם לא רצו, אלא מחרחרים עמי ריב וקטטה בכל שעה ושעה על דבר זה, וכבר נטלו ממני מזון

(1) ב"ב כ"ז: וישם גרם זביניה זביני.

(2) ב"מ ע"ב ע"א: "זבינא ודאי לא הוי זביני".

(*) האם כתב רב יוסף גאון גופו: "וישגרו ממתיבתא הקדושה", או "כך שגרו ממתיבתא קדישא" (תשובה ח'). וכן בסוף תשובה ו': והכין שדר מר רב עמרם וכו' ?

קטנה זו פעם ושנים שלא בטובתי אבל אם ירצו יתירו ידם מעסק שלה ותלך היא ותתפרנס עם בני כבודת הבית, — לפי שאינם מחזרים על היותה אצלם לשום שמים אלא לשום שמוש שמשחמשי' בה לעצמם ואינם מצטרפים עמה למשמשות לפי שהיא כבת תשע, ולא עוד אלא שהיא טוה אצלם בכל יום כדרי מיונותיה ויותר והם כופרים לי בכל. וזה שתולין קטנה זו באם אמה אף אם אמה עמהם היא מטפלת. וברשותם הן מתגוללות שתיהן. והייתי רוצה להוציא בתי משעבוד אחרים ומתשמישם לשימושי אם יסיעוני מן הרין.

ובכך נזקקתי להם וראיתי שלא להוציא קטנה זו מחיק הזקנה אם אמה ושיתן לה האב כדי מחיתה ומזונה וכסותה וספוקה בכל שנה ושנה עד שתגדור ותצא לבעל שכן אנו אומרי' : אמ' ר' אלא אמ' ריש לקיש משום ר' יהודה בן חנניה באושא התמינו שיהא אדם זן בניו ובנותיו קטנים. הלכת' כותיה או לית הלכת' כותיה "ת"ש דכי אתא לקמיה דרב יהודה אמ' יארוך ילדה ואבני מתא שדיא " כי אתא לקמיה דרב חסדא אמ' להו כפו ליה אסיתא בצבורא וליקום ולימי' עורבא בעי בני' וההוא גברא לא בעי בניה " כי אתא לקמיה דרבא אמ' ליה נח' לך דאיתונן בנך מצדקה ולא אמרן אלא דלא אמיר אבל אמיר כייפי' ליה על כרחי. וכי לא אמיר עד כמה עד בר שית וכדרדשי' ר' עולא רבא אפתחא דבי נשיאה 'אע"פ שאמרו אין אדם זן כניו ובנותיו כשהן קטנים ' אבל זן אותם קטני קטני' ועד כמה עד בר שית. וכי אמיר עד כמה כייפי' ליה עד אחר מיתה. וכדתנן* לא כת' לה בנן נוקבן דיהויין ליכי מנאי יתכן בביתי ויתונן מנכסי עד דינסבן לגוברין חייב מפני שהוא תנאי ב"ד ורב תני עד דיבגדן' מ"מ כיון דראובן זה אמיר דינא הוא למכפיה למהב לה כדמפרש לעיל.

ואורחא דינא נמי למהוי האי קטנה בהרי אם אמה חרא דבמקום אמא קיימי' ועוד אלו אמרה האם הריני מתרצה עם בעלי ונזקקת להיות בתי אצלי והאב אומ' לא כי, לאם שומעין ולא לאב דקים להו לרבנן דבת לא מתוקם לה בהדי אשת הבעל וכן אנו שונין' 'הכל נאמנין להעידה חוץ מחמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה " ואמרי' עלה ר' יהודה מוסיף אף אשת אביו והכלה. אמרו לו אשת אב הרי היא בכלל בת הבעל. והכלה הרי היא בכלל חמות' ואמרי' תר' בניך ובנותיך נתונים לעם אחר זו אשת אב ולא דמיא אם בהדי בעל לאב בהדי אשה דאמרי' בעירובין' נבה כך כלבא עול גורייתא פוק. וכ"ש שיש לראובן זה בנים מן האשה

(1) כתובית מ"ט ע"ב. ויש גרסינו א"ר אלעא... ומוסיפין "איבעיא להו" קודם הלכתא כותיה.

(2) יש ס"ה ע"ב. * יש גרסינו ויהו יתכן... ומיתוננו... עד דתלקטון או עד דתנסבון.

(3) יש ג"ג ע"ב.

(4) יבמות ק"ו ע"א.

(5) יש ס"ג ע"ב.

(6) דף פ"ו ע"א.

האחרת ולהוליכה לפניהם דומה כאלו כופתה ומניחה לפני ארי ואית ליה למילף
 מן יפתח דכתי' ביה לא (לא) תנחל בבית אבינו כי בן אישה אחרת אתה'
 וכ"ש ברתא עליכתא וכ"ש דאמר' בהדיא בהנושא את האשה' מוליד
 למזונותיה למקום שהיא אמה ואמר' (2) וממאי דלמ' בקטנה ומשום מעשה ידיה
 ובמסקנא : אלא לאו ש"מ בת אצל האם לא שגא גדולה ולא שגא קטנה.

ומן פרטא דהאי דינא דאפי' אנכסיה נמי לא מהימן מי שראוי
 ליורשו. ומן פרטא דפרטא אפי' קרוב שאינו ראוי ליורשו נמי לא
 מהימן אמטול דשם קרוב כדוך עליה דלמ' אתי לאיחלופי קרוב בקרוב
 והיינו דרב' דאמ' אין מורידין קרוב לנכסי קטן ולא קרוב מחמת קרוב נמי
 בנכסי קטן . . . ובמסקנא לא שגא באחי דאבא' לא שגא באחי דאמא' לא
 מסרינן' והכיין אסיקו רבנן דמתיבתא דאורח ארעא למהוי בת
 אצל האם כל זמן דלא מנסבא לבעל ואי מנסבא ואמ' האב לא נח' לי דתהוי
 ברתי על שולחן אחרים' חזינן אי אית ליה לאב קריבתא כגון אמו או אחותו
 או כיוצא באלו מהתינן ליה גבי חרא מינייהו ואי לא דינא הוא דתהוי אצל
 האם עד דמנסבא וכן עד שית שנין אי לא אמיד, וכל אוזינקא מאבוח.
 ואם בא האב ליתן לה לפי ברכת הבית לא ציית' ליה וכיפי' ליה אתקנתא
 דיליה עד שיאמר רוצה אני דלא דמיא לאלמנתו. והכיין שדר מדרב
 עמרם גאון מחסיה ומדרב צמח גאון פומבי דיתא
 בפ' וכן אנו מורים לכל אחינו ישראל אנו כפרתן.
 וליכא למיחש לדברי בור"ת שהזכירו ולא להשגיח עליהן.

ומן סיומא דהאי דינא אם בא דאוכן זה להחרים על אותן
 מענות שטען אצלנו בהם כגון טענת המטוה וטענת השימוש הרשות בידו.
 ומה שנסתתה דעתו הודעתיו ויצא מלפני ובקשו ממנו קרובי
 הקטנה זו לכתו' להם הדין וכן צויתי לכתו'.

(1) כתובות ק"א ע"ב. (2) שם ק"ב סע"ב. וגרסינו מעשה שהיה.
 (3) ב"מ ל"ט ע"א. ושם : רב הונא. (4) צ"ל : מחתינו (תעורר).

הוספה (בכ"י דף ל"א ע"א)

מצאתי בהלכתא גברותאא מר רב צמח גאון ז"ל אמר: נהנין אצלינו החזנין בערבי שבתות ובערבי ימים טובים להתפלל אבות וגבורות ואח"כ אומרים:

גדלך תקדש בנו, בא"י האל הקדוש.
דעה וחכמה למדנו, בא"י חונן הרעת
הדור אליך השיבנו, בא"י הרוצה בתשובה.

[ונראה לי אני אהרן להשלים הסדר הזה שהוא מעין כל ברכה וברכה על סדר אלפא ביתא כמו שהתחילו הם] ואמרו שקבלו קצור זה מהחזנים הראשונים שקבלו ממר רב יהוראי ז"ל שקבלה מרבו ורבו מרבו עד ר' יהושע דמתניתין דתנן: ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה.

נוסח ב"י טורין :

אדון למענך עוזרנו וגוננינו בא"י
מן אברהם.
ברעיפת טל [בחרף: בגבורת גשם]
החיינו בא"י מחיה המתים.
גדלך יתקדש בנו, בא"י האל הקדוש.
דיעה וחכמה מפיך למדנו, בא"י חונן
הרעת.
הדור אליך השיבנו, בא"י הרוצה
בתשובה.
ומחה כעב פשעינו, בא"י חונן
המרבח לסלוח.
זרז זמן קץ גאולתנו, בא"י גואל
ישראל.
התל מכאוב לבנו, בא"י רופא חולי
עמו ישראל.
טוב טלליך וגשמיך ינוכבו ויתברכן
שנותינו, בא"י מברך השנים.
יאתיו מקצת פורינו, בא"י מקבץ
נדחי עמו ישראל.

(נוסח ר' אהרן) :

[ופשענו כעב תמחה, בא"י המרבה
לסלוח.
זכר עניינו ומרודנו וגאלנו, בא"י
גואל ישראל.
הלוינו רפא, בא"י רופא חולי עמו
ישראל.
טוב אוצרך תפתח לנו בגשמי רצון,
בא"י מברך השנים.
ימין ישועתך יגאלנו ויקבצנו, בא"י
מקבץ נדחי ישראל.

(1) מ' (מרשטין) השמיט מלת "גאון".

(2) מ' : אשר.

(3) מ' : תקדשנו.

(4) ברכות ד', ג'.

(נוסח ר' אהרן)

כבראשונה השב שופטינו, בא"י האל
המשפט.
למשומדים ולמינים אל תהי תקוה.
בא"י מבניע זדים.
מיחליך וצדיקיך ושאריתנו⁽¹⁾ תסמוך
וחושיע, בא"י משען לצדיקים.
גוה שכינתך תבנה בימינו ותשכון בי.
בא"י בונה ירושלים.

צמח⁽²⁾ דוד וקרן ישועה הרים, בא"י
מצמיח ישועה.
עננו בהתחננו אליך ברחמך, בא"י
שומע תפלה.

פרי שפתינו וקרבתנו תקבל ברצון
בשובך לציון בא"י המחזיר שכינתו
לציון.

צורנו לשמך נברך נודה ונשתחוה כי
טוב, בא"י הטוב וגו'⁽³⁾.
קוידך⁽⁴⁾ תשפות שלום להם ותברכם.
בא"י הכבדך וגו'⁽⁵⁾.

(נוסח כ"י טורין)

כשופטך תכריע צדקיך, בא"י מלך
אוהב צדקה ומשפט.
להבב רחה כל אויבינו וצרינו, בא"י
שובר אויבים ומבניע זדים.
מעז ומנוס משען ומבטח היה לנו.
בא"י משען ומבטח לצדיקים.
נעלוז בבנין קרית נגדינו, בא"י בונה
ירושלים אמן.

את צמח דוד מהרה תצמיח וקרנו
תרום בישועתך כי לישועתך קוינו
כל היום בא"י מצמיח קרן ישועה.
שא נא שית פילוינו, בא"י שומע
תפלה.

עולות כאז רצה נא שית שפתותינו
בא"י שאותך לבדך ביראה נעבור.
[מורים אנתנו לך שאתה הוא או"א
על טובותיך אשר מעולם על חסדיך
ורחמך אשר מימי קדם].

פרותינו תחיש ונודה לך מטיבנו.
בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות.

צורינו קרושינו רוב שלום תעטרנו
בא"י עושה השלום.

ונ⁽⁶⁾ ראע"ג דקיי"ל דאין מתפללין הבינונו במוצאי שבת ולא בימות⁽⁷⁾
הגשמים משום דבעי למימר הברלה ושאלה, האי צלותא שרי לצלווי בכל
זמן. מיהו במוצאי שבת יזכיר⁽⁸⁾ הברלה בחונן הרעת ובימות⁽⁹⁾ הגשמים
יזכיר שאלה בברכת השנים. וטוב להנהיג בה אחינו הקרובים
למלכות ומזל זלין בתפלה לבטלה⁽¹⁰⁾ מפני טענת סדרתם
ופחדתם⁽¹¹⁾ מהבהלת רצי הרשות.

(1) מ': ויאריתנו.

(2) בבליזון הכ"י : הנכון לומר : סוכת דוד, דחה הוי סדר א"ב.

(3) מ' השמים מלה וגו'.

(4) בבליזון הכ"י : א"ה הנכון לומר : קוינו השופות בנו [צ"ל : לנו] ותכריע

בא"י המכבד וגו' דאז הוי השלמת הא"ב ודו"ק.

(5) איננו ברור דבריו מי הוא מאמר זה. ויש לשער שמפי ר' שמואל הנגיד יצא. ואם כי

הוא, ירמזו על נשיאי ספרד.

(6) מ' : ביום.

(7) מ' דלג מן יזכיר הברלה עד יזכיר שאלה, והשמים ו' מלות.

(8) מ' העתיק : לבלה והניה : לבטלה.

(9) מ' : ופחותם.

קטע רביעי מאגרת ר' מצליח לר"ש הנגיד.

הוא ר' מצליח בן אלבצק דיין סקליה תלמיד מובהק של רב האיי גאון, אשר ר' יוסף בן עקיבא תלמיד הרמב"ם בכאור לשיר השירים יספר על אורו בשם כתאב אלאסתנא (ספר העושר) מרב שמואל הנגיד לאמר: ר' מצליח בן אלבצק דיין כסיוליאה בשונו מבגראד שלח לו (להנגיד) אגרת בספור חיי רבני האיי גאון ז"ל ומעלותיו החשיבות, וכתבו שאר הרבנים ספר כי באחד הימים נפל הרב ר' בביה בבית הישיבה אדון הפסק: ישן ראש אל גיני ואשיו (תהלים קמ"א, ה') ונחלקו כי הנאספים בבית הישיבה; ורמז רב האיי ז"ל לר' מצליח שילך אל כתוליו (ראש הכהנים הנוצרים) וישאלוהו ארית מה שנמצא אלו בבאור זה הכתוב, ולא הוטב הרב בעיני ר' מצליח, וכראות הגאון ז"ל כי קשה הדבר לר' מצליח התרעם עליו, באמרו כי האבות והצדיקים הקדמונים אשר היו קדושים לא נמנעו מלחקור ע"ד באור המלות אצל בעלי אמונות שונות, וגם אצל דועי הצאן והבקר, כאשר הוא נודע ומקובל, והלך ר' מצליח ז"ל אל הכתוליו ושאל את פיו, ואמר לו כי אצלם בשפת סורית הפסקו מתורגם כזה: משאח דרשיעי לא עכו רישיה (ע"י הרבני, זכרון לראשונים ח"ג, הערה 126), וכחצופה — להמניד תרל"ג צד 25 כהעתקת כ"ג בסגנון אחר). וכן "זכר רב שמואל הנגיד ז"ל מספור ר' מצליח בן אלבצק ז"ע, שבתותיו לפני רב האיי גאון נפל הרב ר' ע"ד הפסק: המשביעי בטוב עדיף (תהלים ק"ג, ה'), והוציא הגאון את פתשו כתאב אלהאוי וספר הכולל או המאסף כשרשי לשון הקדש ולשון החכמים במשנה ותלמוד) שחבר ובו העידה את עדין לבלום (תהלים ל"ב, ט') עם המשביעי בטוב עדיף ופירש שניהם במלת פה" (חדשים ג' ישנים ורש"י בסוף ח"ד מדרבי ימי ישראל לנרסין—שפ"ד צד 5 ע"ש). ועוד יספר ר' מצליח באגרתו אל ר' שמואל הנגיד, כי מצא הגאון הזה (רב האיי) דבור להפיו (רב סעדיה גאון) ז"ל בקצת הפיוטים או הקשקות ולא ידע פירושם, ויש עיונו בזה וישן בהלמו ראה את רבי סעדיה וישאלהו מזה בלשון הנבט (אלינבטי) אשר היה נהוג ביניהם, ורש"י השיב לו ורמז לו לעיון בספר אחר אשר ממנו יתבאר לו באור הלשון הזה, ובהקיצו רש"י מצא את הבאור בספר ההוא. (עפ"י העתקת כ"ג בהצופה — להמניד שם. ובסגנון אחר אצל הפיר: "שירת ישראל" לפסית תרפ"ד, צד ק"ד. והרבני ב"חדשים" ישינים, שם צד 31).

שלשת הקטעים האלה היו ידועים לנו משכבר, ועתה הנה נוסף עליהם לפניה בזה קטע רביעי חשוב ביותר, כי ממנו נודע לנו גם השם העברי של אבי ר' מצליח, ומידו של רב האיי גאון ודבריו של ר"ש הנגיד. הקטע היקר הזה מסר לי בנובו ידיו הפרופ. א. מרדכי מתוך העתקת ה' שטרן ("כוכב טוב") שכאה לידו, ומר שטרן העתיקו מרף קלף שחור וקרוע עתיק מאד שבראש הקובץ כ"י פרמא 136.

נמצא כתוב באגרת ר' מצליח בר' אליהו מן צקליה שנכנס על רבינו האיי נ"ע בימי ר"ה ומצאו בא מבית הכנסת ותלמידיו אחריו ומביאין לפניו (לפניו) דלועין ופול המצרי וחרשין ותמרים ותרדין ומיני פירות במרסקל ורביש

(1) והוא יכתב בחדושי הרשב"ץ — לידנו תק"ה — למסכת ר"ה ב"ה ע"א: "וכתבו הגאונים ז"ל, שכן היה מנהגו של רבינו האיי גאון ז"ל שמביאין לפניו מינין הללו (קרא, רביה, חרות, סלקא, תמרי) ופושט ידיו ונטל דלעת ואמר: [קרא] יקרא רוע נזר דיננו; רוביא — ירבו זכויותינו; חרות — יכרתו שונאינו; סלקא — יסתלקו עונותינו; תמרי — יתמו עונותינו, או: שונאינו ואויבינו! (וכן הוא בר"ן בסוף מסכת ר"ה).

ואפינה, ופשט ידו ללענת ואמר: "קרא" — קרע רוע גזר דינו; "רוביא" — יתרבו זכיותנו; [כרתי — יכרתו שונאינו]; "סילקי" — יסתלקו עוננו; "תמרי" — יתמו עונותינו! ואחר כך נטל הרבש והאפונה ואמר: ארץ זבת וכו'. ושינה פעם אחרת בכך). והתלמידים נוטלין כל אחד ואחד מן הטרסקל מן האמור בענין לביתם ועושין כן, דגרסינן בסוף הוריות בפרק כהן משה (יב ע"א) ובראש כריתות (ו' ע"א) השתא דאמרת [סימנא] מלתא היא מחייב אינש למיחד בריש שתא. קרא, רובי, כרתי, סילקא ותמרי וקורין לסדר הזה כרססת). רובא הוא פול המצרי (דרובי ולובי) חר הוא כרכ' ולובים וכושים במצעדיו (דניאל י"א, מ"ג). ואמרו: גר מלכו צריך להמתין ג דורות (ירוש' בלאים ח', ג' ושבת ריש פ"ה). וההן פול מצראה כד הוא רטיב אינון צוחין ליה לובי, כד הוא נגיב אינון צוחין ליה פול מצר'; הרא דאמרת: הוא לובי, הוא פול המצרי ע"כ.

(1) ויש שמביאין דג מפני שהו פרין ורביין ואין שולטת בהו עין רעה, אבל יש לחוש לשמו. ור' מאיר בדיק בשמא. ומצינו בעזרא (נחמיה, י"ג ט"ז): "דאז וכל מכר" כאל"ף רבנו הא"י ו"ל מסמיד להו כלתו אשמיהו, וכנהג אבות בכל זה תורה היא ואל תבזו כי יקנה אסד" (רשב"ץ שם).

(2) צ"ל: קרססת: קרא, רוביא, כרתי, סילקי, תמרי. וכן הוא בר"ן בסוף מסכת ר"ה. וכן הוא גם בהערוף ע' "קר". ובכ"ב: "קרססתא" (עיין בריק יאהרביכר ח"ב, צד 116) ובה"ג ה' כריתות: "כריש שתא להוי רגיל אינש ד ח ז י תרס"ק: תמרי, רוביא, סילקא, קרא".

ובתשובה אחרת לרב האי נאון (?): "... ובעיקר הרא מילתא: ת"ר (הוריות י"ב ע"א) אין מושתין מלכים אלא על גבי מעין שנאמר (מ"א א', ל"ג): ויאמר המלך להם קחו גיל, ואמרינו עלה אמר אבוי השתא דאמרת סימנא מילתא היא בריש שתא ליהוי אינש רגיל דהוי תרדי ופירוש' תמרי רוביא קרא סלקי. והשתא רגילי רבנן לאוספי עלה כד ת"י. ואסיקי להאי סימנא (?) המ"ל שובנ"י הוסיף שם בהסגר: "תרדי", יכתב: "תרדי" נטריקון: תמרי, רוביא, דלוע, ירקות דהיינו סלקא כמ"ש לחק". וז"ל שצ"ל הסימן: "קרססת" שלפנינו. ועדיין כן המנהג מכל ההכמים, שאין פושעים בו, בראש השנה. ומקריבין לפניהם טנא שיש בו דלוע ופיל דמרי, וכרישין ירקות תרדין תמרי ומכסין בו ומנחין ידיהן עליו [על כל] אחת מהו ומוציאין משמה ס"י טוב, על דלוע אומר: קרא יקדע גזר דיננו. ועל הפול רוביא — ירבו זכיותינו. ועל הכרשית כרתי — יכרתו שונאינו. ועל חרדית סילקא — יסתלקו עונינו, ועל התמרי תמרי — יתמו עונותינו. ומוסיפין עוד רימון, ואמרין עיני: נרבה זכיות כרמנו. אלה מנהגינו ומנהג אבותינו. וכד הראה הקב"ה סימן משם הדברים: הראה לנביא (ירמיה) מקל "שקר", כי "שוקד" אני, ואף ככה מקומות יש סימן טוב" (חמדה ננוה, ירושלים, סימן קס"ז).

(3) "ומצאתי בתשובה שהיו מביאין לפני דבנו הא"י פול המצרי, ולא הזכירו רוביא. ונראה דרוביא הוא פול המצרי וכו' (רשב"ץ שם. ועיין בהערה שלפני זו). ואמנם כן כתב בס' המפתח לרבנו נסים לשבת דף צ' ע"ב: "פול המצרי הוא אילגוביה כלשונו ישמעאל". (עיין עוד מה שכתב הרב ר"י הלוי ב"הדביר", ירושלים תר"פ (דפוס הר"ט הלוי צוהרמן), קובץ ז—ט, צד מ"ט—נ').

עוד קטע ממי "אלחאוי" לרב האי גאון.

קטעים אחדים מספר אלת אוי (הכולל, או המאסף) אות א', הרפים הרבכי בחרשים גם ישנים לרבני ימי ישראל גרמנישפ"ר ח"ד ובמסורת ומערב ח"ג (ווינצ' תרנ"ו, צד 96—94). ויש להוסיף על אות א' עוד, כגון : "א ב ח ת חרב" (עיון האשכוליניציג כרך שני קראקא תרנ"ט, צד 102 הערה 1) : "אומצא" (ע"ל צד 32) ו"אצל" (ספר התרגום לר' יהודה בן בלעם פט"ב, צד 60), וגם "אשש" (ביתתלמוד שנה ב', צד 154, ושם בשם : "ספר הדקדוק שלו"). וכן בשם "ספר הדקדוק שלו" : "נגיד" מלשון תרגום "משכו" : נגידו והוא תיעוץ המושך העם" (אותיות הענינים לר"י בן בלעם פט"ב, צד 27—126). ונזכר הוא אצל המפרשים והמדרקים הקדמונים גם בסתם וגם בשמו "אלחאוי", הכולל, או המאסף.

ועתה הנה ניסח לנו בזה עוד קטע חשוב ממי אוכספורד (Ms. Heb. e. 74.) והשוב הוא ביותר בסופו "בזכר התוספות מה לכות גרולות עם שאלות יוצאות מהכלל". אך שנת הנמר : אתס"ח (1878), שנת המעתיק היא, ולא של רב האי גאון.

ההעתיקה העברית היא של ידידי החכם והסופר ר' דוד ילין הי"ד, ומדיני לו בזה מקרב לב.

(כ"י אוכספורד : Ms. Heb. e. 74. דף 65—64.)

(הקף הערכי.)

(התרגום העברי.)

התלמודי) : אמר רב פפא הלכתא בכל הגי שמעתתא מקמציין. אמימר אמר בטלה מחלוקת והיל' בטלה מחלוקת. וכדומה לזה רבים, לא אאריך להביא הרבה מזה. וכבר הזכרנו מזה דוגמאות (?) בספר הששי מדיואננו זה, והוא הספר הבא אחר זה אשר אנחנו בו.

ומהתוארים השכליים (?) אשר באי בספר דומים לפסוק הנכבד הזה, כגון אמר') : וירד ו"י על הר סיני על ראש ההר, ואמר במקום אחר') אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. ולכן

אלתלמודי) : אמר רב פפא הלכתא בכל הגי שמעתתא מקמציין. אמימר אמר בטלה מחלוקת והיל' בטלה מחלוקת. ומתל הרא בתיר לא אטיף באחצאר אלכתיר מנה. וקר דכרנא מן דלך עיונא פי אלספר אלסאדם מן דיואננא הרא. והו אלספר אלתאלי להרא אלרי נחן פה.

ומן אלאוצאף אלמענויה אלרי אתה פי אלנץ מן כתל הרא אלנץ אלפצל פנחו קולה' וירד ו"י על הר סיני על ראש ההר וקאל פי מכאן אכר') אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם פלדלך מתבעד מן בין אלאמרין פאדא

(1) בבא בתרא ק"ו ע"ב.
(2) שמות י"ט, כ', וצ"ל אל ראש.
(3) שם ב', כ"ב.

(הנוף הערבי)

(ההרדס העברי)

קאל⁽¹⁾ מן השמים השמיעך את קולו
 ליסודך ועל הארץ הראך את אש
 הגדולה כנאן דלך (64 ע"ב) קריב
 גיר ממתנע וקר זכר מן דלך נמל
 מעאני דכרת פי אל מדרשות ראית
 אתכאת בעצהא באלפס אלמדכור פי
 אלמדרש ודאך קו⁽²⁾ בפרטן שללוים
 אתה מוצא עשרים ושנים אלף ושלש
 מאות בכללן אתה מוצא עשרים ושנים
 אלף אותן שלש מאות בכורות היו
 ואין בכור פודה בכור מאי טעמ' אמ'
 אביי דין לבכור שיפקיע קדושת עצמו
 ומתל דלך מא אתי פי אלכתאב מן
 דכר וזן אלתמן פי אלמוצע אלמתיכיר
 ודלך קול פי שמואל ויקן דוד את הגרן
 ואת הבקר בכסף שקלים חמשים וקאל
 פי דברי ימים ויתן ויתן דוד לארנן
 במקום שקלי זהב משקל שש מאות
 (65 ע"א) ואלתופיד בין הדין אלנצוי
 הו אנה למא כאן מוצע אלכית
 אלמשתרי לה אנהאל אלגמהור כלת
 כאן אלפרץ פי תמן שראה עלי גמיע
 אלאסבאט באלקסט ואלנסבה פי
 אלחאצל מן דלך עלי כל סבט במסון
 מתקאלא והו מא נאב מן דלך טבע
 יהודה אלמדכור פי שמואל בקו' בכסף
 שקלים חמשים ואלרי זכר פי דברי
 ימים פה גמלה מא נאב גמיע
 אלאסבאט ודלך משקל שש
 מאות⁽³⁾.

רחוק מכין שני העינים וכאשר
 אמר⁽¹⁾: מן השמים השמיעך את קולו
 ליסודך ועל הארץ הראך את אש
 הגדולה היה זה (בכ"י 64 ע"ב) קרוב
 לא נמנע. ואכן הזכיר מזה ענינים
 שונים שנזכרו במדרשות, ראיתי לקים
 אחד מהם במלים שנזכר במדרש וזהו
 אמרו⁽²⁾ בפרטן של לוים אתה מוצא
 עשרים ושנים אלף ושלש מאות, בכללן
 אתה מוצא עשרים ושנים אלף, אותן
 שלש מאות בכורות היו, ואין בכור
 פודה בכור, מאי טעמא אמר אביי דין
 לבכור שיפקיע קדושת עצמו, וכמו
 זה מה שבא בספר ע"ד זכר משקל
 המחיר של המקום הנבחר וזה מה
 שנאמר בשמואל: ויקן דוד את הגרן
 ואת הבקר בכסף שקלים חמשים (ש"ב
 כ"ד, כ"ד), ואמר בדברי [ה]ימיב:
 ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב
 כשקל שש מאות (דה"א כ"א, כ"ה).
 (בכ"י 65 ע"ב) וההשלמה בין שני
 הפסוקים הוא זה: בהיות שמקים
 הבית שנקנה למענן הוא קנין (4)
 הקהל כלו היתה החובה במחיר קניתו
 מוטלת על כל השבטים בחלוקה,
 והיחס במה שיוצא מזה על כל שבט
 הוא חמשים שקל, וזהו מה שעלה מזה
 על שבט יהודה הנזכר בשמואל באמרו:
 בכסף שקלים חמשים, ומה שזכר
 בדברי [ה]ימים אכן הוא כל מה שעלה
 לכל השבטים וזהו שמשקל שש
 מאות⁽³⁾.

(1) דברים ד' ל"ו.

(2) בכורות ה' ע"א.

(3) וכן הוא בפ' שלש עשרה מרות לרס"ג (הוצאת שכטר בית-תלמוד שנה ד', צד 244 ובהוצאת עהרנרייך י"ב, ע"ש הציונים): "וכמו כן תמצא כשקנה דוד הגרן מאת ארונה אמר שנתן לו חמשים שקלים בשבילה ש" : ויקן דוד את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים. ומצאנו בדברי הימים שקנה אותם כשש מאות שקלים. שנאמר ויתן דוד לארונה במקום

(התרגום העברי)

תם הספר החמישי מחבור אֶלְחָאֵי,
יבוא אחריו הספר השישי בזכר
התוספות אשר בארנו מהלכות
נדולות עם שאלות ויציאות מהכלל
נספחות אליו ממה שבאו אלינו עם
אֶרֶךְ הוֹמָן ובהיותן מזורות, קשות
ספחנן אליו בספר השישי הזה.
והתורה לאל לכו.

והיה גמר החלק הזה בחודש אייר
א' ת' ס' ח'.

(הגוף הערבי)

תם אלספר אלכאמס מן אלחאוי
יתלוח אלספר אל' פי דכר אללואחק
אלתי שרחנאהא מן הלכות
נדולות מע מסאיל שארה מצאפון
אליה ממא אתת אלינא מע זיל
אלמדה פלמא כאנת מסתגרה
מסתעבה אצפנאהא אליהא פי (65)
ע"ב) הרא אלספר אל'. וואלחמד
ללה וחדה.

וכאן תתמים הרא אלגזי פי חודש
אייר א' ת' ס' ח'.

[שקלי זהב משקל] שש מאות — יכתיש זה לזה. אבל תמצא שנאמר : ויאמר דוד זה הוא בית ה' ולא־היום זה מזבח לעולה לישראל (שם כ"ב, א') כיון שהיה המזבח לפני ישראל יש לומר כי השש מאות היו לקוחים מכל ישראל וחלק אותם ל"ב חלקים תמצא כל חלק וחלק נ' שקלים, הואיל וכך הן הנזכרים נתנם דוד בשביל יהודה, ובדברי הימים השבם סך הכל שש מאות".

ואולם ה' אישטורי הפרחי, כפתור ופרח, פרק ט"ו (דפים ברלין ס"ה ע"ב) השנה לפי חשבון רבנו תם את הכתובים יפה ביותר :

"הקדמה בידני ידניר יש כסף הוא אחד מכ"ד בדינר של זהב אם כן למאה דינרי זהב יהיו כ"ד מאות דינרי כסף, והם שש מאות שקלים, וזה כשתחלק כ"ד מאות על ד' שהוא משקל הסלע בדינריו ובדלעיל ומעתה נצרך החשבון :

"בית המקדש הוא בנוי המלך ארונה היבסי וקנהו המלך דוד בסוף ימיו ונתן בערכה נכסא של זהב שהיה משקלה חמשים שקל כסף שהם ששים שש מאות שקלי כסף לחשבון זה, כיצד ? דינר זהב משקלו שני אשטרליניש וחצי, ודינר של כסף משקלו חצי מזה שהוא אשטרליון אחד ורביעי, ויהיה לפי חשבון זה שקל כסף משקלו : חמש אשטרליניש ושל זהב משקלו : עשרה, ויהיה משקל דינר זהב כמשקל חצי שקל כסף בשוה : כפול נ' שקלי כסף על ה' ויהיה ר"ג והם אשטרליניש, והוא משקל נ' שקלי כסף והוא משקל מאה דינרי זהב, נמצא שדור ע"ה נתן חמשים שקלים זהב שהיה משקלם מאה דינרי זהב שהם ששים כ"ד מאות דינרי כסף שהם שש מאות שקלים, ועכשיו יתקיימו ימי המקראות הללו : שאחד אימר בדברי הימים : ויתן דוד לארנו במקום שקלי זהב משקל שש מאות, וכתוב אחד אימר בסוף ספר שמואל : ויקן את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים, כלומר שנתן מן הזהב לארונה על הגורן חמשים שקלים במשקל שקל ב ס פ , שהוא ה' אשטרליניש, וששים שש מאות שקל כסף".

הלכות תפלין לרבנו האי גאון ז"ל.

ב"חדושים ובאורים על טור וב"י או"ח (סי' א'—נ"ה, ק"ג—ר"א) להלמיד ר' יהודה בריא ל' ז' מנחם עזריה פדוואה (כ"י הסימנר בנויק הכתוב בכתב איטאליאני מסובף) הראני בטובו וידידי הפרופ. א. מדס הי"ו : "הלכות תפלין של רבינו האי גאון ז"ל". עינתי בהן ומצאתי כי חלק גדול מהן מקוים גם מס' "העטור". אמנם הכ"י הוא משובש למדי, בכ"ז חסתי עליהן ושפתי דרן מקום ב"גנזיקדס" כמו שהן. וכמדומני שגם בכ"י אוכספורד נמצאות "הלכות תפלין לרבנו האי". וכן הובאו בס' "שירי ברכה" להרב חיד"א על שו"ע אי"ח סי' ל"ב י"ב. וכך כתב הרבני ב"אוצר ישראל" ערך "האי". וברקתי בס' "שירי ברכה" וגם ב"מחזיקי ברכה" ולא מצאתי !

(כ"י אדרה 1242, מרפ ע"ב מלמעלה עד דף 125 עמוד ב' מלמטה) :

"ומצאתי ארי גדול סוכר בדברי הרמב"ם ז"ל דעור חפזי הבתים א"צ עבור כלל. הוא רבינו האי גאון ז"ל. ואציע לפניך ה' תפלין שלו. ואעפ"י שבהעתק שלפני אני רואה שרבו הטעויות. יודע אני את ערכי השפל ולא רציתי לשלוח יד ח"ו בדברי הגאון ז"ל, וז"ל :

(העטור ה' תפלין שער א', לסיף ח"א) :

נרתק של תפלין נעשה מעור עגל חבר-יונק שעברו עליו ג' יום, ואינו נעשה לא מליח ולא קמיה אלא מצה. ומצוה לשוחטו ולחלק בשרו לתופשי-תורה. ואם נתנבל או נטרף מצוה למכרו ולחלק דמיו. ואם לקח עור מנכרי לא עיבב. ואין נעשה בחמין מפני סרמנין, פירוש תל"ע⁽¹⁾ ולא בצונן מפני שחדרין אלא בין הפרקים, וביומי ניסן של תקופה יותר נעשה יפה. כיצד עושה ? שוחט ומפשיט ומכבס העור כליל במים זכים מתוקים ועורך שני צדדיו בדבר הגורר כגון סבין וז' צ' ו וכיוצא בו עד שיזבו היטיב וכופלו על מקום שערו ומכפלו לאתלר וכורכו בדבר שרוי במים וכורך עליו שתיים שלש שמלות של צמר, ומניחו מכוסה שלשה ימים כדי להרפותו, ואח"כ משפשפו בידו בכל יום, אם ראה שערי נושר יכבסהו באגם נחל נקי וירושעה בחווק עד שישל כל שערו וממתחו יפה בסולם, ומותח ומננכו בצל כאשר אין רוח יבש מתת בו (?). מטליות וגורר מקום שערו עד היתחו שליו (?). כחרב קשותה וקתה למעלה, והיא תנור מראית של מתכת, אם נצרך לרככו לא ישרנו במים מפני שהוא רע לו אלא מביא סובין וטובלן במים ומניח בהם את הרוטלין שהוא	וחזינן לרבינו [האי גאון] בהלכות תפלין דכתיב בשמיה : נרתק תפלין מעור עגל חבר-יונק של בן חמשים יום לא מליח ולא קמיה אלא מצה.

(1) אולי צ"ל : תפלא, והוא תרנום "לורא" (במדבר י"א, כ') והוא לשון : חולי ומכה (עיין עפשטיין, אנרות בקורת, החוקר שנה א', צד 28).

(העמוד ה' תפלין שער א', ריש חק שני) :
 נוטלין) עור לח ומניחין אותו
 בדפוס אחד ו ח ו צ ו לפי חריצו
 מלמעלה מלפניו ומלאחריו בסבין
 שתי פיות שאינה חדה שלא יקרע
 וכופל בו [שין] משני צדדיו ומעדיף
 בו להניח הרצועה בו ולמקום התפר
 ומניחו עד שיושב וכשהוא יבש
 מוציאו מן הדפוס.

רצועה לעשותה עד שתהפא, ומרכבו על
 האימום והורצו עליו לפי חריצו
 מלמעלה ומלפניו ומלאחריו בסבין
 שתי פיות שאינה חדה, כלומר שלא
 יקרע ולא ינקב, וכופל בו שין משני
 צדדיו ומעדיף בו ל ע נ ו ב ה
 שהיא בין הרצועה ולמקום תפר,
 ומניחו על האימום עד שיושב

ומוציאו ותופרו, וכשהוא תופר עושה מהיצה בין בית לבית שני חוטין בפנים
 שהוא א' מלפניו וא' מאחריו מבחוץ, ומעגל את הענובה בפלך, ואף בשל
 זרוע כופל בו שין משני צדדיו וטולה עליו מן הקצה אל הקצה והוא הנגיד
 שאמרו ז"ל הל"מ. תפר של תפלין שבראש מתחיל מלמטה באחרון בין
 שמע לוהיה אם שמוע ולמעלה וכלפי בין רצועה למטה ועוקם לאמצעם בין
 שמע לוהיה כי יביאך ולמעלה באמצע ולמטה וכלפי שפה, ועוקם לראשון
 בין וחיה כי יביאך לקדש לי ולמטה בראשון ולמעלה וכלפי בין רצועה וחוזר
 למטה במקומו בראשון ולמעלה ומשייר בחוט כדי תפירה ומניחו באשר הוא
 שם וכופלו למקום שהתחיל וחולך בחוט כלפי שפה ולמעלה באחרון ולמטה
 כלפי בית רצועה ועוקם לאמצע ומלמטה באמצעיו ולמעלה ומשייר בחוט
 כדי תפירה ומניחו באשר הוא שם הריזח בתפירה ויכנים פרשיות על הסדר
 קדש לי, והיה כי יביאך מימין הקורא שהוא שמאלו של מניח ; שמע, והיה
 אם שמוע משמאלו של קורא שהוא ימינו של מניח, פירק את התפירה וירדו
 ראשי חוטים אל מול שפתם, נמצא החוט שבין קדש לוהיה כי יביאך יורד
 למטה מן השפה כנגדו והחוט שבין וחיה כי יביאך לשמע יורד למטה מן
 השפה כנגדו ועוקם אותו ומוציאו למעלה מן השפה בין וחיה כי יביאך לקדש
 לי ומקיף א' אילך וא' אילך כלפי ימין בקדש לי ד' נקבים וג' לאחר בבית
 הרצועה וד' נקבים בוהיה אם שמוע וג' לפניו וחולך כאחד עד קדש ובשני
 עד וחיה כי יביאך וחוזר ומקיף בראשון על השני והשני על השלישי ומכנים
 את שניהם בנקב יחיד בסבלה תחתית עד שפת חורו של שמע, הא למדת
 שלמטה היא סבלה תחתית ולמעלה בין הבתים ושבוזרע מתחיל מבין רצועה
 וחולך כלפי ימין א' אילך וא' אילך שנים שנים לכל רוח עד שחזור למקומו
 ומכנים את שניהם בנקב יחיד מלמטה, קשר שבראש מכנים רצועה
 ב ע נ ו ב ה שהיא בית רצועה
 ומאריך רצועה של שמאל וכופל שני
 ראשי רצועות ראשיהן למטה ונאיהן
 לחוץ ומכנים ענובה של שמאל בשל
 ימין ולוקח רצועה של שמאל מלמטה

(העמוד ה' תפלין שער א' סוף ח"ד והובא
 בב"י טור א"ח סי' ל"ב) :

ל ר ב י נ ו ה א י : קשר של
 תפלין שבראש מכנים רצועה בעניבה
 שהיא ב' רצועות שוין ומאריך

[רצועה] של שמאל וכופל שני ראשי רצועות למטה ונוייהן לחוץ ומכנים עניבה של שמאל בימין ולוקח רצועה של שמאל מלמטה ונותנה מלמעלה ומביא ראשי רצועות בימין ומכניסן בעניבה של שמאל ומהדק ונעשה כמין ר' נמצאת רצועה ארוכה לימין. וש"י מניח רצועה בעניבה שהיא בית⁽¹⁾ רצועה מימין לשמאל וכופל ראש הרצועה מלמעלה וכאריך עליו ומוצאו של⁽²⁾ שמאל ומחזירו מלמטה שלשה פעמים מימין לשמאל ומכניסו בעניבה ונעשה⁽³⁾ כמין יו"ר.

(העמוד ה' תפלו שער ראשון סוף ח"ג) :
ל ר ב י נ ו ה א י : כיצר סדר תפירתן ? מתחיל משמע לזהיה אם שמוע מלמטה ועולה כנגדו לבין הבתים לבית הרצועה ויוצא למטה ונוטל (לעד) [לו ער] בית הרצועה ויוצא למעלה בין שמע לזהיה כי יביאך ועולה לבין הבתים ויורד כנגדו ובא כלפי (יפה) [שפה] ויוצא למעלה משפה ונוטה עד שפה לבין והיה כי יביאך לקדש לי וחוזר ונכנס למטה משפה ונוטה עד שפה לבין והיה כי הבתים ויורד למקום הרצועה ויוצא למטה וחוזר ועולה לבין הבתים שבין קדש לזהיה כי יביאך ומניח החוט במקומו וחוזר על חוט הראשון ובא לו כלפי שפה ויוצא כנגדו ועולה לבין הבתים שבין שמע לזהיה אם שמוע ויורד כנגדו ובא לו אצל בית רצועה ויוצא למעלה מבית רצועה ונוטה עד בית רצועה וחוזר לבין שמע לזהיה כי יביאך וחוזר ונכנס למטה מבית רצועה ונכנס למטה ממנו ועולה לבין הבתים שבין שמע לזהיה כי יביאך וחוזר ונכנס למטה

ונותנה למעלה, ומביא ראש רצועה מימין ומכנים בעניבה של שמאל ומפרק ונעשה כמין דליו"ת, נמצאת רצועה ארוכה לימין, וישל יד מכנים רצועה ב ע נ ו ב ה שהיא בית רצועה מימין לשמאל וכופל ראש רצועה למעלה והאריך עליו, ומוציאו משמאל ומחזירו למטה נ' פעמים מימין לשמאל ומכניסו כ ע נ ו ב ה . ונעשה כמין יו"ר.

ויש שונים לתפר לשון אחרון :
כיצר סדר תפירתן ? מתחיל בין שמע לזהיה אם שמוע מלמטה ועולה כנגדו לבין הבתים ויורד לבין רצועה ויוצא למטה ונוטה עד בית רצועה ויוצא למעלה בין שמע לזהיה אם שמוע ועולה לבין הבתים ויורד כנגדו ובא לו כלפי שפה ויוצא למעלה משפה ונוטה עם שפה לבין והיה כי יביאך לקדש לי וחוזר ונכנס למטה משפה ונכנס מלמטה הימנו ועולה לבין הבתים ויורד למקום רצועה ויוצא למטה וחוזר ועולה לבין הבתים שבין קדש לי לזהיה כי יביאך ומניח החוט במקומו וחוזר על חוט הראשון ובא לו כלפי שפה ויוצא כנגדו ועולה לבין הבתים שבין שמע לזהיה אם שמוע ויורד כנגדו ובא לו אצל בית רצועה ויוצא למעלה מבית רצועה ונוטה עד בית רצועה וחוזר לבין שמע לזהיה כי יביאך וחוזר ונכנס למטה מבית רצועה ונכנס למטה ממנו ועולה לבין הבתים שבין שמע לזהיה כי יביאך וחוזר ונכנס למטה

(1) שיהא בית (ב"י).

(2) ומוציאו משמאל (שם).

(3) ונעשה (אין שם).

ממנו ועולה לבין הכתים שבין שמע לוהיה כי יביאך וחוזר ונכנס למטה
ממנו ועולה לבין הכתים שכן שמע לוהיה כי יביאך ומניח החוט כמקומו.

ומכניס הפרשיות על הסדר : קדש
ל', והיה כי יביאך, שמע, והיה אם
שמוע וחוזר ומפרק ומאחה את התפר
ובא לו בחוט שכן שמע לוהיה כי
יביאך כלפי שפה ויורד למטה משפה
ועוקם ועולה למעלה משפה ובא לו
כלפי קדש, ובא לו בחוט שכן והיה
כי יביאך לקדש כלפי שפה ויורד,
נמצאו שני חוטין עומדין עם השפה
שבין והיה כי יביאך לקדש, אחד
מלמעלה ואחד מלמטה ומקיף לימינו
כדרך הו' א' מלמעלה וא' מלמטה,
בקדש ל' ד' נקבים ובכית הרצועה ג'
ובוהיה ד', ובשפה ג' עד שמגיע בא'
מן החוטים למעלה מן השפה שכן
והיה כי [יביאך] לקדש והחוט הא'
למעלה מן השפה שבין שמע לוהיה
כי יביאך וחוזר ומקיף את החוט
שבין והיה כי יביאך לקדש ל' על
החוט שבין והיה כי יביאך לשמע
ועושה את שני חוטין כאחד ומכניסן
במחט ומוציא בין שמע לוהיה אם
שמוע מלמעלה מן השפה למטה
ומכניסן בטבלה תחתית בנקב יחד
ותוחבין שם [עכ"ל]. נמצאת למד
מדברי רבינו ז"ל שסדר הויות אינן
באמצע.

ומכניס הפרשיות על הסדר : קדש
ל', והיה כי יביאך, שמע, והיה אם
שמוע וחוזר ומפרק ומאחה את התפר
ובא לו בחוט שכן שמע לוהיה כי
יביאך כלפי שפה ויורד למטה משפה
ועוקם ועולה למעלה משפה ובא לו
כלפי קדש ל', ובא לו בחוט שכן
והיה כי יביאך לקדש ל' כלפי שפה
ויורד למטה משפה, נמצאו שני
חוטים עומדים עם השפה שבין והיה
כי יביאך לקדש ל' וא' מלמעלה וא'
מלמטה ומקיף לימינו בדרך הו' א'
מלמעלה וא' מלמטה בקדש ל' ד'
נקבים ובכית רצועה ג' ובוהיה ד',
ובשפה ג' שמגיע בא' מן החוטים
למעלה מן השפה שבין והיה כי יביאך
לקדש ל', והחוט הנותר למעלה משפה
שבין שמע לוהיה כי יביאך חוזר
ומקיף את החוט שבין והיה כי יביאך
לקדש ל' על החוט שבין והיה כי
יביאך לשמע, ועושה את שני חוטים
כא' ומכניסן ומוציאן בין שמע לוהיה
אם שמוע מלמעלה מן השפה ולמטה
ומכניסן בטבלה התחתית כנקב
יחידי וחוחבין שם, עכ"ל הגאון ז"ל.
ולמדנו מדבריו שעור חפוי הדקים
יהיה מצה."

שלושה שבירים ממכתב הנאון ר' שמואל בן הפני.

ב"גנזי קדם" השני (צד 21—20) צרפתי שני שבירים ממכתב ר' שמואל בן הפני והברתים יחד. האחד הוא שנרפס ע"י מרגליות בהרבעון האנגלי לחכמת ישראל (J.Q.R. XIV, 308-9) ובלקוטים לאגרת רב שרירא נאון (XXIX) והשני "שמצאתי בכ"י אדלר (4050) בהסמינר בניירק, ועלידי המלה "בדרכים" המסימת בקטע אדלר והמסימת לה ה"ב בקטע מרגליות הברתי, כי הראשון המשה השני הוא ויטניהם אחד הם (ע"ש). ועתה מוסיף אני עליהם בזה עיר קטע אחד שלישי אשר יושלים את המכתב עד תומם. הקטע הזה גם הוא נרפס. כבר ע"י הד"ר סאנן בהרבעון הנ"ל (R.Q.R. N. S. Vol. VIII, 365) וראה מה שכתב שם) שהביר אמנם כי דומה הוא גם בתכנו להקטע שהרפס מרגליות וכי לר"ש בן הפני הוא. אבל את זה לא הרגיש, כי הקטע שבירו סופו של הקטע הוא נחת. ולי נראה כדבר ברור שאמנם סופו הוא. ולכן אני חוזר ומצדף בזה את שלשת השבירים יחד והחוקר המבין יראה בעיניו וישפוט.

אחר שהרפסתי את הקטע התיכון מכ"י אדלר בגנזי קדם השני נרפס הוא גם ע"י הד"ר מרמורשטיין בהמנאטשריפט כרך ס"ו, צד 281. אך כל השניים שם אינם אלא שניאות. ששנה הד"ר מ. בהעתקתו.

(כ"י אדלר 4040).

כי אכלנו פרי יגיענו בתורתנו וכי היא העלתנו וחועילת לנו ותתן לנו חן בעיני אדירנו ותשכן בלבנו אחבתנו ובהחריל כתביו ממנו יחדל טובנו וידל לבנו ויגדל עצבנו : חלילה לך גדולנו מהעציבנו ומהכאיב לבנו כי אתה מקור שמחתנו ומעון ששוננו ומעין רצוננו וי"י ירין לבבך כאשר תרנין לבבותנו ותבואך ברכת אוכדנו ככ' ברכת אוכד עלי תבוא וי' יעוצם רצוננו בראות כתבך וששוננו בקראת מכתבך ומדוע תהדילנו ועל מה זה תמנענו התחריל פארך ממנו או תמניע אורך מעמנו כי אם יתכן לך להתנרב ואם איפשר להתנרב ואילא כתבך הנדב תגדיל ואגרתך היתורה⁽¹⁾ העצומה והאדרת ומכתבך השיהרב⁽²⁾ ואף כי תיפס במשאלותיך ותנאם בשאלותיך כי תגדל התפארת ותתהוד העטרת : וביי' נשיבעך כי תתמיד כתבך אלינו בעתותי פנותך ובזמני איפשר תודיע ניבך וטיבך [ע"ב ככ"י] ותבאר שאלותיך ותברר ספיקותיך ותפרש צרכיך ותפציר גם תתעשת ככל הנאותינו ותתעדר להעלותנו והועלת⁽³⁾ חכמי היש' אחיך וענייך ומקויך ומיחלי טובך ומחכי ישעך כי רבות שנים הוסרו ממנו נדבות

(1) "אגרת התשורה" נמצא גם במכתב רס"ג שהרפס הרח"ג הד"ר רבל ב"רביד" הראשון (צד 184 שורה 2 מעמוד ב') ואין המלה מסופקת עוד.

(2) כן הוא בכ"י = השי הרב.

(3) הועל, הועלת — תועלת, שגורה גם בפי רש"י ור"ה (עין הרבני בהערות ותקונים לתש"ג, צד 1379).

מקומותכם והוחדלו והועדרו ויטום ממנו ויטו אחרי זולתנו וילכו נהרותם הוצה ממנו וימשכו מעינותם אל בלעדנו ויצמיאנו וירו בלתנו וירעיבונו וישיבעו ויענינו ויענום: ואנחנו מחלנו להם כי ידענו כי היו שוננים וייתצבו להם משנים: ולא היו מזירים כי השגום מנידים: גם ידענו כי כל הנדבות לא נתנרבו בעליהן בהן אלא לחכמי הישיבה ולענייה לא לאיש סגול ולא לגסר^(*) דנו^ל: ועתה חלפו הזמנים ועברו השנים ואתה אדירנו וריאנו השופט בינינו והשוקל שקלינו והמפלס נדבותנו תז^הר ותזהיר ותשמר ותצוה לה שמר פן ילכו ברדכים

(קטע ב') :

בדרכים

החם ופן יתעו ופן יטו ופן נטה כי אנחנו גדול היש' וזקינה אין גדול ממנו בחכמה ובשנים זיקני היש' וחכמיה עמנו ויושבים לפנינו ואף כי נעשה שלום נמור בינינו ובין מר רב שדירא גאון רי"ת טרם אסיפתו בשנים (—* ב' שנים) ועם גאון בנו יאמצהו מינו כי התחת בנו ויקח בתנו ויכתבו תנאים בש[טר] ומהם כי כל הנדבות הבאות בשם כל אחר ממנו יהיו לו לעצמו ואין לאחר עמו ואשר יבא סתם או בשמות חכמי הישיבה יהיו חלוקים חצים לנו והחצי לחתנו.

ועתה כתבנו בפקידות ונאמ[נות] וגזב[רות] לנבוננו ומשכילנו וגדולנו מר יוסף החבר סגן הישיבה ופקידה נט' רח' בן מ"ר ברביה גם בכתבנו אליו גם בכתבנו אל העם למנותו ולמנותו עם משכילי העם ונוגשי הצרקה: דבר נא באזניו לבלי יט אחרי פונה וכלי יפוחה ויתפתה אבל יעשה כפי התנאים אשר הגרנום כי חי י"י כי בצדק הגדנו והאמת כתבנו (ע"ב בכ"י). כי אם שלוח ישלח נדבות הישיבה והחכמי' בשם אחר ממנו יורה עצמו ויקחם לנפשו: ואל נא תשמעו ואל תאזינו אל מי שיכתב אליכם שלחו הנדבות בשמי כי יעשה כן למצן יקחם לנפשו ואנחנו לא כתבנו ככה אבל אם יתנרב לנו איש לנפשנו ולנו לעצמנו ישלח בשמנו ואשר יהיה לחכמי היש' ישלח סתם אם תחצוהו אחם בינינו ותחלקוהו בינותינו חצי וחציו ותסירו המריבות ממנו גם הוגד לנו כי הרבה הנאם לנן ערן שלח בשם זולתנו ק"נ דרכמונים ובלא ספק שלחם לחכמי הישיבה יהיו בהם וישבעו מהם ואם תעזבו יקחם הנשלח בשמו לעצמו: ואל י"י נצעק ואליכם כי זה ממון גדול הוא יעשיר אחד ויענו ק' וחלילה לכם מבוא ברמים ובמשא כזב מענישנו ולכן מהרו כתבו אל מר יוסף יקירנו בן מ' יעקב אלוף יקימהו רח' אשר במצרים (הנשלחים) [הנשלחת] אליו.

(קטע ג') :

[בשם הי]שיבה תשלחהו וסתם בלא שם אחר ממנו כי הנשלחת [נר]בה בשמו יקחה לעצמו בהתיר וכאשר תשלחום יהיו על

(3) כו היא בכ"י אך צ"ל: נבר (ראה בהערות לקמן צד 94).

(*) כך העיר ותקן הפרופ. ד"ר אלכסנדר מרכס בבקרתו על ס' תולדות רש"י.

ידי אדירנו וגבורינו ופקירנו ונאמנו מר רב יוסף החבר הגדול
והחכם האדיר יאמצהו מלכנו בן זקיננו מר רב ברכיה זכר צדיק
לברכה כי הוא במקום הרב הגדול הגביר והגבור מר רב יע[קב ריש]
כלא הנאסף לנן עדן וכי העמדנוהו על עמדו והק[מנו]הו
במקומו והצבנוהו על מכונו ועתה השמרו נא אחינו בכל
[א]ל[ה]ה וזהירו פן תשלו חלילה לכם מהשתונג גם מהשאה
[וכשת] שלחו נ[דבו] תיכם יהיו עמכם שאילותיכם למען תהיו

ם

[כרא] שוניכם הנאספין לנן עדן כי שמותם ושאלותם חקוקות
[ו] חרוטות ואכן ירעתם כוחינו בתורת אל ואילותינו בחכמת
[ה] מקרא והמשנה והתלמוד וכי פתרנו כמה ספרים מן
[המקרא] ופירשנו מס[כת]ות מן המשנה והתלמוד וידענו כי
... כס וכי תעשון כן נועילכם כאשר
... לכלכל חכמיהם ולפרנס ענייכם
... השלך על יי יהבך והוא יכלכלך
... : : שנת

הלך הבקרת

מז.

גאון הנאונים.

א.

הוא קובץ הנאונים הקדמונים עפ"י כתבי יד ישנים. חלק ראשון. מכיל א) נמוקי ר' נחשון גאון. ב) שתי תשובות גאון. ג) תשובות רס"ג להי הכלבי. ד) הקדמת רס"ג לפירושו לשה"ש. ה) פירוש רס"ג לשיר השירים מכ"י אספזרר. עם הערות ומבוא מאתי שלמה אהרן ווערטהיימער. ירושלים תרפ"ה, דפוס הר"ש הלוי צוקרמן, ירושלים.

טיבו של המחבר שלפנינו הוא זה כחצי-יובל שנים, להוציא מפקידה לפקידה ספרים קטני-הכמות ומרובים זה אחרי זה: מהדורה ומהדורה, אחת ואחת; לחלק קונטרס-כ"י אחד מן "הגניזה" לכמה חלקי ספרים וספרי-ספרים בשמות שונים; לצרף בכרך קטן אחד כמה ענינים ודברים גם כתובים גם נרפסים (ואף דברים כאלה שכבר הדפיסם בעצמו) ולכולם יחד בשם יקרא.

ואח-מאלה דוא גם ספר "גאון-הנאונים", קטן הכמות המונח לפנינו בזה. והנה ארבעה דברים שונים ומשונים נקבצו ובאו יחד בכרך הקט הזה, והמחבר עוד יחלק אותם בטובו לחמשה, כי הלא הקדמת רס"ג לשיר השירים ופירושו של רס"ג לשיר השירים לא דבר אחד, כי אם שני דברים הם אצל מחברנו בחשבון הרברים שהעלה בשער לפנינו.

הראש והראשון הוא: "נמוקי רב נחשון גאון" (מצד ו'—ט"ז). על סמך פסקה אחת מפסקאות הנמוקים שהובאה בכפתור ופרח בשם "נמוקי ר' נחשון" יקרא מחברנו את כל מה שהעלה מכ"י בשם זה. ולפי דעתו הוא: "אספו תלמידיו — של רב נחשון גאון — את פסקי הלכותיו ונקבו להן את השם "נמוקי". ולא עוד אלא כי תלמידיו אספו בקובץ מיוחד גם את כל תשובותיו (מנין לו זה?) וסימנן, שהן מתחילות תמיד (!) בחמלה: "וששאלתם", או: "וששאלת", לא כן בספר נמוקיו שאין בהם לשון זה (שם צד ד'). ולא זו בלבד אלא "כי בנמוקיו יש לו סגנון אחר מסגנון לשונו בתשובותיו, כי בתשובותיו ישנן גם בלשון ארמי ובמלים זרים וכדברים לפעמים, לא כן בנמוקיו הלשון קל וצח והולך למישרים" (שם).

כך מחלים מחברנו על דעת עצמו. ואולם הוא בעצמו הלא מביא בתוך הערותיו כמה מה "נמוקים" שלפניו שנתצאים בתשובות הנאונים בלשון "וששאלתם" ובלשונם של הנמוקים ממש. ומה הוא האות המיוחד אשר יתן להנמוקים האחרים כמו "נמוקי רב שרידא גאון זצ"ל" (אוז"ח ח"א ה' ת"ב, צד 861), "נמוקי רב האי גאון" (ראביה ח"א, צד 98). ואף גם זאת.

לא "בכל ענין וענין כתוב בראשו: והכין אמר רב נחשון" כאשר יאמר מחברנו (צד ג').

ואולם להשביח את מקחו יאמר, כי ה"נמוקים" שבספרו זה המה שריד מגוף הספר של "נמוקי רב נחשון" שהיה "ספר גדול גם בכמות" והולך הוא ומחליט, כי "לכן לא באו מתשובותיו בתוך קובצי תשובות הגאונים שבידינו כי אם מעט מזער, וזה גם כן וק בספר שערי צדק ושע"ת וח"ג ותה"ג רפוס וויען ורפוס ברלין, אבל לא בזולתם" (יש צד ד'). וחבל כי שכת לשעה את הכרך הגדול: א) תשובות הגאונים "זכרון לראשונים", שהו"ל הרכבי. ב) "תורתן של ראשונים", הוצאת הורוויץ; ג) תשה"ג "ממזרח וממערב" שהו"ל מיללער; ד) תה"ג רפוס ליק; ה) "גאוניקא", הוצ' רל"ג. ו) הלכות פסוקות ז) וקהלת שלמה שהוציאו לאור הוא בעצמו, וכולם ישנן תשובות מרב "נחשון גאון" הן פחות והן יותר, וכן בשאר ספרי הראשונים כמו הפר"ם לרש"י ועור, ומה יבקש עוד מחברנו? וכמה תשובות של רב "נחשון" נרשמו בשם "רב נחמן" כמו שהעיר כבר הרש"ר. ויש להוסיף בזה עוד משה"ל הקצר כ"י הסמינר בנידק דף ר' ע"ב: "שאלו לרב נחמן על מנע ישמעאל ביין ואסר אעפ"י שאינו עושה יין נסך לאסור בהנאה אעפ"י כן עובר ע"ז הוא"*) כדאיתא בע"ז: ה' בתי ע"ז ואסורין ואחת מהן נתבררה שבערביא" (ועיין ע"ז י"א ע"ב). ובתשובות גמ"מ ס' מ"ז: "והכי אמר רב נחמן גאון" (ונראה שהוא סוף ס' מ"ו שם. וס' מ"ז הוא לר' פלטי ע"ש).

ואמנם גם אלה "נמוקי רב נחשון גאון" היו ראויים לעלות לספר בפני בפני עצמו אלמלי טרח מחברנו ללקוט ולאסוף את כל הפסקאות השונות המובאות אצל הראשונים בלשון: "והכי אמר רב נחשון גאון", או שמתחילות "והוא דאמרי רבנן", כאותן הפסקאות שנסתגרו אצלו "בנמוקי רב נחשון גאון". אבל אלה השבלים המעטים שבכ"י זה אינם מחזיקות בגוף הכ"י אפילו כעמוד גדול אחד (הכ"י היה לפנינו לפני כמה שנים). והנפוח הרב של הערות המחבר אמנם הקשה את משאן, אבל לא כרי ספר בפני עצמו.

יתר על כן גם באחת מאלה שמפורש בראשה: "הכי אמר רב נחשון" (ס' ט"ז צד י"ד) עדין יש להטיל ספק, כי כשע"ת ס' קמ"ט רשום עליה: "לרבינו האי ז"ל". אמנם מחברנו לא העיר על כך, ורק העיר: "מובא מר"ח בשם רב נחשון גאון גם בערוך, ערך "תפל". ואולם גם בערוך כ"י מגרלא מתומן שבידי ליתא "רב נחשון", כי אם: ומצאנו שאמרו רבותינו ז"ל האי דאמרי רבנן".

וכן סימן ז' נדפס בתש"ר ח"א צד 40 בשם: "רב שיניא" [ששנא]. ומשם נראה בעליל, כי גם סימן ח' אינו אלא סופו של סימן ז' ובכרי הפריד מחברנו בין הרבקים ועשהו לסימן מיוחד.

*) והיא אותה "תשובה ישנה" (בהאשכול) או "תשובה לגאון" שהדפיס הרב ש. אסף במרח"ס (ירושלים תרפ"ד) שנה א' ח"ב, צד 124 ס' י' עיי'ש בהערות.

(תש"ר ח"א, צד 40 סי' י"ג) "ש"ת הרשב"א
ח"ו, וארשא תרכ"ה, סי' תנ"ג) :

רב ששינא.

ומלך ושלטון) ובעל מכם שמשגר
בקהל) להחרים בשביל צרכיו וחפציו
ואי אפשר שלא להחרים משום
אונסא) אותו חרם) שהחרים אינו
כלום ואין לחוש לו). אבל שבועה
שמשביע מלך או שלטון או בעל מכם
אסור להשבע לו.

(נאח הנאונים, צד י"א) :

[ז] ומלך ושלטון ובעל מכם שעשו...

... ואי אפשר שלא להחרים, אותו

החרם שהחרים אינו כלום ואין...

[ח] ... שבועת אותו שלטון או

מכם אסור להישיבע לו.

הנה כן המקבילות שהצגנו זו לעומת זו אשר לא צין ווערטהיימער יראה
בעליל, כי אלו שתי התשובות סימן ז' וסימן ח' שב"נאון הנאונים" אינן
אלא תשובה אחת. אמנם בשע"ת סימן קצ"ה חסדה היא מן "אכל" ואילן.
גם תכופה לה תשובה אחרת במלת הקשור: "וכן" ישראל)... יתכן איפוא
כי הוא הדבר שהוליד שולל את מר ווערטהיימער לחלק לשנים את תשובתו.
ובמקום שמשביע" קרא בכ"י: "שבועות" וטעה. וכן "שעשו במקום" שמשגר.

וחלוק תשובה אחת לשתיים נמצא אצל וו. גם ב"קהלת שלמה" שלו, צד
ע"א סימן ט"ו וסימן י"ז שאינן אלא תשובה אחת, כמו שהיא מפורשת
בתשובות הנאונים "וכרן לדאשונים", סימן של"ח ע"ש.

ואין לתמוה איפוא על מר וו. כי גם על סימן י"ג וי"ד ב"נאון הנאונים"
לא העיר כלל שבדפוס וויען תשובה אחת הם.

וכן לא העיר שבמקום: "מלקין אותו משום בזיון" כתוב בדפוס וויען :
"מלקין ועושין בו דין". ואמנם גירסת "משום בזיון" אין לה סעם אחרי
האמור מקודם: "שבועה גמורה היא". ואולי נשתרבה גירסה זו בטעות
מסוף התשובה שלאחריה ששם באמת כתוב: "מלקין אותו משום בזיון".

וגם על סימן ו' לא העיר מחברנו כלום. והמקום הפנוי שהניח וסמן
בנקודות אינו מספיק לכדי שאלה ותשובה בנוף הכ"י. ונראה שאינו אלא
סוף הסימן הקודם לו, ושלפניו, ושלפני פניו אינם אלא סימן אחד.

(1) או שלמה (רשב"א ויע"ת סי' קצ"ה).

(2) שגר לקהל (רשב"א).

(3) אונסיה (שם).

(4) וזכר (תש"ר) ויבוש הוא.

(5) עליו (שע"ת).

(6) והיא אותה התשובה התכופה לתשובתנו גם בתש"ר שם וגם בש"ת הרשב"א שם
בלשון: ו"בר" ישראל... וישנה גם בשב"ל הקצר ח"ב כ"י הסימנר בנוידע, דף ע"ח ע"א :
"בר ישראל"... ולכן אין ספק שבמקום: "וכן" ישראל, צריך לומר: "וכן" (וכר) ישראל.
ובכ"י הסימנר בנוידע (1785) צד 71 מתחילה היא בלשון: ושאלתם ישראל שהניח ממנו...
ומלפניה התשובה: "מלך או שלטון"... שלפניו. ועל שתיהן יתרו רשום שם: "לבעל
הלכות פסקות" כמו בשערי תשובה שם.

אמור מעתה כי במקום ט"ז נמוקים שלמים ושבורים אין לפנינו באמת כי אם י"א: "נמוקי רב נחשון". ובעשרה מהם אמנם מפורש כראשם: "הכי אמר רב נחשון". ומהם חמשה אשר מקוימים הם גם ממק"א: סימן ב' מובא ביתר שלמות בכ"פ פי"א בשם: "נמוקי רב נחמן (נחשון?) דיש מתיבתא דסוריא" [דסוריא]. וסימן ה' שהובא בשע"צ כ"ז ע"ב רשום לפניו בכ"י שזת"ה: והכי אמר ר' נחשון (השוה מיללער Responsen d. Span. Lehrer צד י"ט הערה א'). סימן ט' מובא בתשה"ג דפוס וויען בלשון: "ועוד אמר ד' נחשון". וכן סימן י"ג: "והכי אמר ד' נחשון". ואולם האחרון (סי' ט"ז) עודנו מוטל בספק כי בשע"ת מיוחס הוא לרבינו האי, כאמור.

ועל ראשון — אחרון: הקטע של הנמוק הראשון ב"גאון הנאונים" הוא: "[א] [מותר] ליתן שלום לחבירו, והיינו דאמור רבנן שואל ועל-זה העיר מחברנו: "נראה שר"ל למ"ש במשנה ריש פרק שני דמס' ברכות: בפרקים שואל מפני הכבוד".

ואולם הלשון: "ליתן שלום לחבירו" מראה על ענין אחר, והוא: "כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל" (ברכות י"ד ע"א). ולא בא איפוא: "והיינו דאמור רבנן שואל אלא לראיה לדבר, וכמו שהוא במק"א: "ואסור לאדם שיתן שלום לחבירו קודם שיתפלל. ודוקא במשכים לפתחו, אבל בשאינו משכים לפתחו שרי, דתנן: ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם" (האשכול, הוצאת אלבק, צד 9 ע"ש). ואולי גם אותה התשובה הדנה בענין זה (תמדה גנוה, ס"ג, י"ח והוכאה באורחות חיים ח"א, דף י"א ע"א ובתולדות אדם נתיב נ"ח ובלישון: כ"פירושי רבותינו מפרש" — בהראב"ד לתמיד כ"ח ע"א) לרב נחשון גאון היא.

ודאוי להעיר עוד על איזו שגיאות שנפלו בהנמוקים בהעתקת מר ו—ר: וחירם ישעשה בימי שלמה" (סימן ב'), צ"ל: "וחירם שהיה" כמו שהוא גם בכ"פ פי"א (דפוס ברלין, מ"ו ע"א); "ולא ממחה בו" (ב"פ בסימן י"ד), צ"ל: "ולא מיחה בו", כמו שהוא גם בשע"צ כ"ז ע"ב סי' ל"ו. כסימן ט"ו במקום: "כמין ס"ת", צ"ל: כגון שכתוב בו, וכמקום: שלש עשרה "מצות", צ"ל: "אותיות". וכן ראיתי בגוף הכ"י אשר היה ידוי לפני שנים רבות.

ועוד דבר: בגוף הכ"י אחרי סוף סתו"א מתחיל: "ברוך בכלל ברוך כפרט, ארור בכלל ארור כפרט וללמוד לשמור ולעשות ברוך בכלל אמרינן ברוך ל"מ (עיין סוטה ל"ז וס' המפתח לר"נ כ"ב סע"ב) ומחברנו כהקדמתו ד' ע"ב לא הזכיר את זה כלל. העתקה מסתו"א שבכ"י זה המצאתי לפני כמה שנים לידידי הפרופ. מרכס, ונזכרה כהערותיו בגרמנית ל"סדר תנאים ואמוראים" שהו"ל.

ב.

הדבר השני ב"גאון-הגאונים" הוא: "שתי תשובות לגאון". אבל באמת לא "תשובות", כי אם שבדי מחצית-תשובות הן, האחת היא סטועה ראשה וסופה ותוכה ולא נשאר ממנה כי-אם "עצם קטנה" שאין בה גם משום נחומין, והשנית חסרה סופה-רובה. ואין צריך לומר, כי אין השם המצלצל: "גאון הגאונים" הולמתו כלל. ואולם דמיון-מה בלתי-חשוב יש בין מקצת השבר הראשון ובין לשון-תשובה אחרת בתנ"ה, צד 119 טורה י"ג—י"ד, ואולי יש איזה יחס ביניהן למתבריהן.

והדבר השלישי ב"גאון הגאונים" הוא השריר מתשובות רס"ג על קווי הכלבי שגלה והדפים לראשונה הפרופ. זיידון ואחריו הדפיסו פוזננסקי בחוברת מיוחדת. ומתברנו לא בא אלא להוסיף עליהם משא הערותיו ידובן קשה ומעוטן אמנם יפה ויש בהן משום השואה גמורה לדבריו רס"ג במק"א, אבל מהן כבר נאמרו לפני מחברנו בהצופה-לחכמת-ישראל התרפ"ב (שנה ישית ח"ב, צד 160—158) והיו גם לעיניו (אלא שכך הוא דרכו שלא להזכיר שם אחרים, אם לא במקום "אזכרה" ידועה). נוסף על משא הערותיו הואיל להוסיף עוד "אחרית דבר" בתור מלואים למבוא והערותיו. אבל שום חדוש אין בה מלבד הידיעה שבאה בה בדרך-אנכ ע"ד כ"י "חמאת התמדה" שממדינת בוכארא הוא בא. והנה גם פה נזהר עוד מחברנו לבלתי הגר איה מקום הכ"י (היום) ומיד מי לקחו להשתמש בו, ומוסיף לעמוד על דעתו שמקום מגורו

(1) בע"פ אמר לנו מחברנו כי לא נמצא עוד הכ"י בירו הוא. ושלשה כ"י נודעו לי עד עתה מהספר היקר הזה המכיל פירושים ומדרשים שונים על חמשה חומשי תורה וההפטרות. (א) הכ"י שהיה בידו מר זורמתימר שממנו הדפיס הקוטים מעומים בגנזי ירושלים ח"ג (י"ג ע"ב—ט"ו ע"א) נכתב בשנת אתקצ"ו לסדרות, ח"א מ"ד ליצירה (ע"ש צד ו'). גם ההקדמה, רובה בכתב ערבית, נמצאת בו. וכנראה מדבריו זה שלם הוא מראשי עד סופו ועד בכלל. ורק מסופקני, אם גם פירוש ההפטרות נמצא בו. (ב) הוא הכ"י שמצאתי בין כתביו ידידי הרב הכולל ר' ישראל לוי בפריו והוא בידו עתה. כתיב הוא על גיר צהבהב יפה כמתכתת קרן בכתב סרובע. גם כל גליגותיו רחבים ובכל עמוד רק י"ט טורה ומדתו היא פוליה מסיצע. אך כמה דפים ישבו נכתמו למחצה לשליש ולרביע מאיון רטיבות גם שמנונית שחלה בו. אף חסר הוא בראש (עד תוך פ' נח) וסופו (מסוף פ' וזאת הברכה) ובכמה מקומות גם בפנים, והנשאר ממנו מחוק רב"ז דפים. על הגליון נמצאים בו לפעמים תקונים ונ"א (= נוסח אחר). גם לא היה המעתיק ת"ח מיוחדת. ולכן גם הגרסאות המשונות שבו מסופקות הן. ייתרון לכ"י זה בזה ישבו נשתמרו פירושי ההפטרות. (ג) הוא הכ"י שנלתי בהסמינר בניוירק ועיון "היורד" (שם) בין כ"י אדלר המסומן: 1262. נופו גיר עתיק ועב, בו כ"ב דפים כמדת פוליה קטנה ובכל עמוד ועמוד כ"ד טורה בכתב מדרתי יפה. ששת הדפים הראשונים צריכים להיות האחרונים בו, כאשר מורה "שומר הדפים" שבו במלת "צניעותי" (שבתחתית קצה-הגליון בוף כ"ב ע"ב) שהיא תחלתו של דף א' (הערת ירדיו הפרופ. אלכסנדר מרכס). ובכן התחלת כ"י זה היא איפוא מרף ז' שבו. אך באמת פרשת "בראשית" מתחילה בו בוף ח' ע"ב. וכל שלפניו דף וחצי (דף ז') כולו ועמוד א' מרף ח' ושלש השורות הראשונות שבעמוד ב') עד "פרשת בראשית" הכל הוא "שבת" מה שהספיר הכותב כפרשת "נח" מן הפסוק "ויוגע כל בשר" עד "ומוראכם ותחכם", כמו שרשם הכותב על הגליון ט"ז ע"א בערבית. ותחת מה שהשמיט מתחילה בערבית בראש דף ז' "פל פסל באתבע מיראז אלכלאם".... סופו של הכ"י הזה מסים בסוף פ' וירא: "דא נלכה. עד כה, כלומר דרך מעט. ומדרשו: שאראה סוף אמירת" (מלת "אמירת" קצה הגליון בתור שומר-הדפים). פירוש ההפטרות אין ככ"י זה. ובכל סוף פרשה כתוב: "חמת", או: "חמת אלפרשה" (עיון אנרת רש"י, צד 108 הערה ג') ואין זה ככ"י שבירי.

של בעל "חמאת החמדה" הוא בבל. וכבר הוכחנו טעותו והראנו שלא בבל כי-אם "ארם-צובה" היה מקומו של ר' שנת בר יפת הרופא מחבר "חמאת החמדה" (עיין "הירדן" שנה ששית חוברת ר. —ה, צד נ"ח).

ג.

הרבר הרביעי והחמישי הוא פירוש רס"ג והקדמתו לשיר השירים. הפירוש הזה גופו המיוחס לרס"ג נדפס מתחלה בספר "שלשה פירושים" על "שה"ש בקושטאנדינא "ע"י יצחק בן אברהם בן יהודה עקריש מגלות ספרד" ובראשו ישנה הקדמה היסטורית יקרה מאד מאת המו"ל הנ"ל. אח"כ נדפס הפירוש לבדו בפראג שס"ט. ובנוסף מקוצר ומשונה נדפס ע"י הרי"ל מרגליות בסוף ספרו הקטן: "אור עולם" בשם: פירוש על שיר השירים לרס"ג נאוי-דוואהר בשנת: מחמדים פרי מגדים (תקכ"ז) לפ"ק.

מאין לקח "נאון הגאונים" שלפנינו את ההקדמה שהרפים לא הגיר לנו כדרכו, בכל אופן לא מדפוס קושטא כאשר יוכיחו השנויים שביניהם (ראה לקמן). ואולם על אדות גוף הפירוש הלא רשם על השער: "מכ"י אקספורד והוספות מפירושו לשיר השירים בערכי כ"י". והנה עמלנו והשוונו יפה יפה את נוסחת "נאון-הגאונים" לנוסחת דפוס קושטא שלפנינו ולא מצאנו בה שום חרוש מלבד אותן המקומות שהחסיר ברלוגו והשנויים הגרועים שנוספו (ראה לקמן). והם שהיו גם ליסוד לכמה מהערותיו בשולי הפירוש (עיין שם). וגם את ה"הוספות" (בל"ר) לא מצאנו, מלבד אותה ההוספה היחידה שבצד ק"ל.

והנה גם בכ"י זה של "נאון הגאונים" (צד ק"כ) כמו בדפוס קושטא ודפוס פראג אין בפסוק: מעיו עשת שן" אותה ההוספה שישנה בדפוס נאוי-דוואהר ל"ט ע"ב, שורה ז': "כאשר כתבתי בס' האמונת" (עיין פוננסקי הגרן ט', צד 89 הערה א'). ואיזה יתרון מצא איפוא מחברינו בכ"י שלו שהוא ממדיץ עליו? ואולם אותם החסרונות והלקויים שהוסיף מחברנו הם מוסיפים עוד טעם לפגם לתוצאתו, כפי שנראה מתוך הרשימה שלפנינו בזה:

שנויים.

נאון הגאונים :	צד	שורה	דפוס קושטא :
ולא קנאה ולא איבה.	ס"ט	ב'	ולא אהבה ולא איבה.
ועשה הב"ה מלאכים	ע'	ד'	ומהם מלאכים
ומספר הכנפים רנ"ו.	ע"א	ב'	ומספר הכנפים מאתים וחמשים.
בקול חמון, וקולות כל המחנות	"	ה'	בקול המילות קול המחנות.
ועשה כסאו על יאורץ.	ע"ב	ד'	ועשה בכסאו כל הארץ.
(ועשה) וידר [עשה] אותו	ע"ג	א'	(מלמסה) ועשה תבן לשירות.
[כלים] לשירות			

נאון הגאונים :	צד	שורה	דפוס קושטא :
בקשת מרע"ה שיחזיר המקום כבודו שהלך(1) עמם כשיצאו ממערים ואמר להם הקב"ה לא אעלה בקרבך וכו' אין אתם הולכים בכבודי	פ"ד	ב' וכו' (מלמטה)	(דפוס : גאון רוואהר) : בקשת מרע"ה שיחזיר המקום כבודו ל ה ל ו ד עמם כשיצאו ממערים ואמר להם הקב"ה אמור להם לישראל אין אתם הולכים בכבודי
ואח"כ שומעים וכו' נשמע כאונינו ונפשיט ציארנינו וזה הברית כמו החרוזים.	פ"ד	ד' (מלמטה) ואח"כ שומעם וכו' נשמע כאונינו ונפשוט ציארנינו ל ש מ ו ע זה הברית כמו החרוזים.	(קושטא וגאון רוואהר) :
ארבע מאות שנה וכן היה ולא היה רק רדו וכן היה והוא ידוע בתורה ובתלמוד כשנכנס קהת ועמרם	ק'	ב, (מלמטה)	ארבע מאות שנה ולא היה רק רדו וכן היה והוא ידוע בתורה ובתלמוד כשנכנס קהת ועמרם.
"שנ' עמי ולאמי אלו"	ק"ט	ב' (מלמטה)	"שנ' אלו עמי ולאמי" וישעיה נ"א, ד.
שנ' בהמלוואים (במדרב ר') ולזבח השלמים.	ק"ב	ו'	ולמלוואים ולזבח השלמים
יכמו מאה נביאים שהחביא עונדיהו חששים איש כמעה	קט"ו	י"ג	יכמו מאה נביאים כמו עונדיה וחששים איש כמעה.
והלופיהו בחנים מנדרים מבגד לבגד (?)	קט"ו	ו' (מלמטה)	והלופיהו בחנים מבגד לבגד.
ילכד בקש הקב"ה תשובה	ק"ח	ד'	ולכד אמר בקש הקב"ה מהם תשובה.
שימלך ט"ו חרשים	קכ"ו	ט"ו	שימלך תשעה חרשים.
ומדינת צור	קכ"ט	י"א	ומדינת צור
ישמעאל יותר קרוב מלכותו יותר מעם ומלכות נפוצות	"	י"ד	ישמעאל יותר קרוב מלכותו יותר מעם ומלכות נפוצות.
לאיש חסר חכמה כמוני	קכ"ב	ג' (מלמטה)	לאיש חסר חכמה כמוני וישון ערב כמוני.

חסרונות

מעלות גדולות, ולשלמה בנו מעלה אחת.	ע"ה	ד'	מעלות גדולות, ולדוד י"ד מעלות, ולשלמה בנו מעלה אחת.
אלף וחמשים אלף ביהודה.	פ'	י'	אלף וחמשים אלף וחמש מאות אלף ביהודה.
מהראש ועד הרגלים. אחר כך שב הוא.	פ"ב	ד' (מלמטה)	מהראש ועד הרגלים. וכשקצף עליה אח"כ שבה היא והלכה אותו מהראש ועד הרגלים. אחר כך שב הוא.
הוא עמלק ומלך ערר, ולמה.	ק"ג	ג'	הוא עמלק ומלך ערר שנאמר ויבא עמלק למחנה.
מחנה ראובן תימנה ועמו שני שבטים, ולאחור דגל מחנה בני דן	ק"ו	ג'	מחנה ראובן תימנה ועמו שני שבטים, ועם השמאל דגל מחנה אפרים שני דגל מחנה אפרים צפונה ועמו שני שבטים. ולאחור דגל מחנה בני דן.

(1) ואולם בצד פ"ו, שורה ד' (מלמטה) במקום "לספר", צ"ל: "שספר".

נאון הנאונים :	ער	שורה	דפוס קישטא :
ביאת משיח בן דוד.	קכ"ח	א'	ביאת משיח בן יוסף קודם ביאת משיח בן דוד.
וינקים נקמתם מאדום הרשעה.	קכ"ט	ו'	וינקים נקמתם מן מלכי אדום שנ' כי עזה כמות אהבה קשה כשאר קנאה. וכמו שקתה נקמה מן נבוכדנאצר הרשע שנאמר בו נקפת ה' צבאות הוא וכתוב קנאתי לירושלים קנאה גדולה כד יקח נקמתו מאדום הרשעה.
כאשר אמרנו למעלה שנ'.	ק"ל	ו'	כאשר אמרנו למעלה מה נעשה לאחותנו שנ'.

יען ההפריזות המרובים האלה יש להוסיף עוד כמה מלים בודדות "ההסיר" "גאון
הנאונים", כמו בצד ק"ו שורה ב' מלמטה אחרי "אותם" : "האבנים" ; ק"ג, שורה ו' אחרי
"מתנה" : "כהנה" ; שם שורה י"ב : מתלקות "דנה" ; קי"ג, שורה ט' : סומך "שתי" ; קי"ו,
שורה י"ד : "אכלו" שתי ; קי"ח, ו' : "א" וירבעם "ואחאב" ; קכ"ב, ו' : "כד" התורה. וצריך
למחוק : "[דבריו]" ; קכ"א, ג' מלמטה : תקרא "אסד".

לעומת זאת בצד ק"ל הסרה בדפוס קישטא וכן בדפוס נאון דוואהר כל הפסקא מן :
"ומה התועלת" עד "ונמצא שלום", ומאין לקחה המו"ל? וכן שנויים במלים בודדות סתם
כמו "ותצא", תחת "ותבא" (ע"ג, ש' ה') ; "נקובה", ת' "ובנה" (ע"ז, ש' ג') ; "וכששבו", ת'
"ויחשבו" (ק"ו, ש' ג' מלמטה) ; "צפ", ת' "הם" (ק"ט, ש' ו' מלמטה) ; "אתם", ת' "מהם"
(קכ"א, ש' ו' מלמטה) ; "ויהרג", ת' "ויהיה" (קכ"ה, ש' ב') ; "ירעו", ת' "יכלו" (קכ"ט,
ש' ד' מלמטה).

בהערותיו מזכיר מחברנו לפעמים גם את ה"נרפם", אבל איזה דפוס היה
לפניו לא יגיד, כשם שאיננו מגיד איזה כ"י היה לפניו להקדמת דס"ג, אלא
שהוא רושם סתם : "המוסגר אינו בכ"י" (צד ס"ט הערה ט') וכן : ובכת"י
במקום "נומא" כתוב "מק" (צד ע"ו הערה ל"ה). וכן בכל הערותיו מתנהג
הוא כדרכו בהעלם מקום. ולדוגמא : "וכן הביאו בשם ר' האי ר' תנחום
הירושלמי (בס' מדיש"ד כ"י) זמזום ; בנעימות בלי דבור, אלא מלמול וזמר
ע"פ נגינות התנועות שבחפצו וכוונתו" (צד ע"ה, הערה ל"ג). והעתקה
עכ"ר ית' זו אות באות לקחה מ"גנזי-קדם" א', צד 9 "בנעימות בלי דבור"
כלל.

ספר הפרדס*

ספר הפרדס לרש"י ז"ל. נדפס בראשונה בקושטאנרנה בשנת ת"א תקס"ז (צריך להיות : תקס"ב) ויצא עתה לאור בהוצאה חריזה מונחת ומתוקנת עלידי השוואה עם ספרי רבותינו הראשונים . . . ומראה מקומות בתנ"ך ותלמוד בבלי, ירושלמי, תוספתא, ספרא, ספרי, מכילתא ומדרשים, עם הערות נחוצות ומראה מקומות להפוסקים והמפרשים העוסקים באותו ענין ועל ידיהם יתורה ע ה ד נ ר י י ד , ה"פ"ק ד ע ו ו א יע"א. בודאפיטס, תרפ"ה. ש"ע: עמודים.

"ספר הפרדס" המיוחס לרש"י ולבית-מרדשו ז"ל, שמו נאה לו. אוצר-כלום של הרבה ספרי קדמונים הוא: כמה כ"תשובות הגאונים" וכמה רברים עתיקים מספרים שונים נשקעו בתוכו, ביחוד באותן הנוסחות הראשונות שהיו לעיני הראשונים ז"ל. גם קטעים מה"ערוך" הקדמון של רב צמח גאון והלכות אלרד הדני נכלעו בקרבנו. וכמה פסקות מספר "המתיבות" הקדמון שבין הקדמונים נמצאות בו. ואולי היה גם "ספר הנר" של רבי יצחק אבן גיאת משוקע בתוך הלכותיו. ("ספר הנר" זה המובא בפסקי הראשונים, יתכן, לדעתי, כי היה נקרא על שם התחלתו: "אור לי"ד בורקין את החמץ לאור "הנר". וכבר ראשון שמוציא מברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר... ורבר זה נמצא אמנם במדרכי ובלקוטים מהלכות אמרכל בשם "ספר הפרדס" לרש"י ז"ל. אבל הנה בהלכות רי"ץ גיאת, כתב-יד פאריז, 310, מצאתי באחד הרפים הכלתי-מסודרים שבו, כתובים מלמעלה חרוזים ידועים מהלכות רבי יצחק אבן גיאת, ולמטה מהם: "הלכות פסח מכית-מרדשו של רבנו שלמה. אור לי"ד בורקין את החמץ לאור "הנר", וכבר ראשון שמוציא מברך"....) וכמה צדיקים אָנו להורות למי שבא להוציא לאור את "ספר הפרדס" במהדורה חדשה ומתוקנת עליי כל המקורים הקדמונים הידועים לנו, ביחוד אחרי שהתוצאה הראשונה היתה משכבר הימים יקרת המציאות.

ואמנם הרבה שקד המוציא לאור עד שעלתה בידו תוצאתו זו. ועל ארבעה דברים, לפי דבריו, הכינה וגם חקרה:

(א) על "הפסקות והכרלות בין ענין לענין ופרק לפרק" החסרות בתוצאה

(*) רוב המאמר נדפס גם כ"הדואר" ב', שאיננו מצוי בירי העוסקים בחכמת ישראל ובמקום "ח"ג" [— חסרה גנוזה] נשתבשו שם כמה פעמים: "חלק ג".

הראשונה. ב) על מלואים של "ראשי התיבות אשר רוב (!) הספר מלא מהם. ג) על החפוש והחקור "בספרי הראשונים למצוא מקור המאמר" ד) ועל הערות והשוואות, הגהות וחלופי הגירסאות.

ובאמת יש להוסיף עוד לשבח על שני הרברים הראשונים, כי גם את האותיות, המכונות "אותיות רש"י", המטושטשות, שבהן נדפסה התוצאה הראשונה של ספר הפרדס לרש"י ז"ל, החליף המו"ל בתוצאתו החדשה באותיות מרוב עות מן המבחר, וגם הדפיסה בתבנית קטנה העוברת מיד ליד. חבל רק שהניר נרוע מאד, ואשר לא שם המו"ל בראש כל אחד משני העמודים שבכל דף גם את שבת ההלכות שבאותו הדף, ותחת זה קבע רק את השם: "ספר הפרדס לרש"י ז"ל" בראש כל עמוד ועמוד. וכמעשהו עשה גם ר"ע הירדסהיימר ז"ל בתוצאתו: "הלכות גדולות", רפוס ברלין, והיא הגורמת צער ואכזר זמן למחפש בה דבר. וחבל גם כי לא נתן רוח בין הרבקים לכמה שו"ת של הגאונים המתחילות בלשון "וישאלתם". כמו בצד ס"ג, ס"ד, ע"ו (שם לא ציין גם את המקור השני: "לקוטי הפרדס") ועוד.

ואולם כמה יניעות יגע המוציא בשני הדברים האחרונים (ג' וד') עד שעלה בידו להשביח את תוצאתו החדשה ולשכללה במדה מרובה, דבר זה מתגלה רק למי שטעם פעם את דבר העבודה הקשה הזאת. כי אָמנם קשה ורבת אחריות מאד היא מלאכת-חכמה זו, הוצאת ספר קדמון לאור על-פי המקורות הראשונים, ומלאה היא חתחתים וצורי מכשול על כל צעד וצעד. והנה עברנו על פני כל הספר ומצאנו, כי גם המו"ל שלנו נכשל בכמה מקומות:

צד ו"א—י"ב: "והירושלמי אומר בכל קודש לא תגע (ויקרא ב', ד') זה (אשה) [אישה], שנאמר (ירמיה ב', ג') קודש ישראל". המו"ל מעיר על זה: "לא נמצא בירושלמי שלפנינו", ואומר: "ואפשר רכוונת הפרדס על הקראים אשר מימי קדם דרו בירושלים וכינו אותם בשם "ירושלמי".... וכן יראה הלשון שכתב: והירושלמי אומר, ולא כתב: ובירושלמי איתא". ובמלואים צד שנ"ט מוסיף הוא עוד לחזק השערתו בזה, "כי בכל ספרי הראשונים לא מצינו לשון זה ["והירושלמי אומר"], כי אם: "איתא בירושלמי", או "כדתני בירושלמי וכדומה, אבל לא "הירושלמי אומר". דקאי על סוג אישי ולא על ספר, אלא ודאי דכוונתו על איש קראי".

הנה פתח בלשון "ואפשר" וסיים: "אלא ודאי". ומעמו ונימוקו עמי, "כי בכל ספרי הראשונים לא מצינו לשון זה". ואולם באמת "לא מצינו"— אינה ראייה כלל, כי אָמנם כן מצינו כך גם ב"כפתר ופרח" הספרדרי*, שהביא בשם "טהור קדוש מורי רבי אלעזר דשינו זצ"ל בהלכותיו: ירושלמי (מעשרות א', א') אומר: איסי [בן יהודה אומר] ירקות מדבריהם" (סוף פרק ג'). וכן שם בפרק עשירי (רפוס ברלין, כ"ח, עמוד א'): "ואומר

* האשכנזים רגילים אמנם לאמר: "דער ירושלמי זאגט".

הירושלמי זאת אומרת: שדה הנתונה על אם הדרך אסור להשכירה לגוי, מפני שנקראת על שם ישראל וגוי חורש בה בשבתות". וכן שם גם בדה"כ ט, עמוד ב': "כתב הב' העטור ז"ל: תמה הירושלמי אמר הרה אמר מטבע ארץ-ישראל יפה מכל הארצות". ושלש פעמים אלה בלבד — ריין להוציא את השערתו ה"וראית" מחזקתה! וראוי להעיר עוד, כי בשבה"ל הקצר כ"י הסמינר בנוירס (318) נ"ז ע"א חסר כל הדרש הזה ורק: ובירושלמי אומר" ויולדת נקבה אם "לא דאתה" וכו'.

צר ט": ואמר רבא, זכר אדונינו לברכה, לא כי, אלא יולדת כנרה עד שיפסק הרים ממנה ואחר תספור ו' נקיים. וכן אמר ריש כלה וריש מתיבתא. המו"ל מניה במקום "רבא": צריך להיות: "רבינו". וכוונתו לרב יהוראי גאון הנזכר שם מקודם. אבל באמת צריך להיות כמות שהוא: "רבא". והוא "רבא" או "ראבה" תלמידו של רב יהודאי גאון (ראה חדשים גם ישנים להרבבי, שנדפסו בהגדון ד', צד 72) וגם בשם "רבינו אבא" נזכר פעמים בהלכות על סדר הפרשיות שהדפיס שכטר בספר היוכל לכבוד ר"ד הופמאן בחלק העברי, צד 263. וכן הובא בתשובות מהר"ם בר' ברוך: "בספר חפץ נמצא כתוב ישכך נמצא בהלכות פסוקות דר' אבא" (דפוס לבוב, סימן שי"ח). וירשמו ניכר עוד גם בהלכות גדולות לברכות בשם "רבה": "ראמך רבה: המתפלל אם היה לכו וגוי אסור, שנאמר: והיו עיני ולבי שם כל הימים" (העיר על זה המנות אלב"ק בהאשכול שהוציא לאור, צד 2—21, הערה ט"). והנה גם ב"שמושא רבא" של הגאונים נזכרו כמה מאמרים בשם "רבא" שאינם בתלמודנו, והוא אותו "רבא" תלמידו של רב יהוראי גאון). וכבר נתפרסמו בידי ד"ר מאגן בה"ריווי" הצרפתית (כרך ג', צד 48—129) גם "פרקי בן באבוי, תלמידה דרבי אבא" שלנו, (ועפ"י האמור צריך לתקן גם בדו"ר ח"ג, ק"ז סע"א).

צר ל"ג: "ואם קבועה בכותל מותר". העיר המו"ל: "וצריך עיון, דפסק נגד דעת רבנן דבשל מתכת אסור אפילו קבועה בכותל?" ואולם פסקא זו הלכותה מ"הלכות קצובות" של רב יהוראי גאון נמצאת בתקונה בשאלות ותשובות הגאונים הקצרות, סימן ת': "אין מסתכלין בשבת במראה של מתכת ואפילו אם היא קבועה בכותל", וכאן, כנראה, נשתבשו הדברים.

וכן צר ס"ח: "שאלה למתיבתא... וחיה טמאה ובהמה טמאה נידונין, העיר המו"ל: "לא זכיתי להבין פי' דברים האלו". ואולם בשבה"ל הקצר כ"י הסמינר בנוירס כתוב כחזון: "והיה טמאה ובהמה טמאה נידונין כשרצים". וכן על הכתוב אחר זה: "אבל שרצים גדולים ו(ב)רמשים גדולים נשקלין באחר מחמשה והם טהורין". העיר המו"ל: צ"ע מ"ש באחר מחמשה. ואולי צ"ל: באחר מאלף". אבל באמת צריך זה תקון עפ"י הכתוב בתנ"ך (תשה"ג דפוס וויען) סימן פ"ט: "רעו שכל המזיקין וכל עסק

(1) והוא הוא כנראה, גם אותו "רבא" שנזכר בתשובת גאון שהובאה גם בהאשכול ח"א צד 60: "ואמר רבא משל לרעה כשצאו במדבר בין הזאבים מתפלל על שמירתם" וכו'.

טמאות צריכין בדיקה ולא להורות פתאום אלא להלך ולדקדק על כל דבר ודבר : שרצים והנחש והרם והחלב משערין אותם אחד מאלף ומותרין. וכל שאר שרצים משערין אותן אחד לחמש מאות (ולא לחמישה) ולא אחד מאלף (!) וע"ש עוד.

וכן צד פ"ג—פ"ד: מתיבתא אמימר אמר קידושין לא הדרין, הדר ביה איהי אפילו קידושין נמי הדרין והילכתא כאמימר. אבל מנא דהבא וכספא תכשיטין וסיבולנות הדין לבעל. ואפילו כל מיכלא וכל מיטתא קנסין ליה ומשלמין כול לכל זוזא דנקי. ותו כתב במתיבות וגו'.

והנה על כל הדברים האלה העיר הטו"ל: "דברים אלו מיוצאים הבנה, ולא העיר כלל על מקור הדברים, כי נעלם ממנו, כנראה, לפי יעשה. ואולם דברים אלה מפורשים הם במסכת בבא בתרא קמ"ה, עמוד א' וקמ"ו, עמוד ב'. ומשם הובאו בספר "מתיבתא" או "מתיבות" הקדמון, שהיה בעין ספר הרי"ף, ומשם נעתקו ל"הפרדס". ולכן רשום בראשם "מתיבתא" (ואחר כך גם "מתיבות"), אלא שנשתבשו בדרך העתקתם. וכך צריך לגרוס : מתיבתא הדרא בה איהי אפילו קידושין נמי הדרין. אמימר אמר : קדושין לא הדרין, והילכתא כאמימר. אבל מנא דהבא וכספא תכשיטין וסיבולנות הדרין לבעל. ואפילו כל מיכלא וכל מיטתא קנסין ליה ומשלמין כול לכל זוזא [ארבעה] דנקי. וזהו שכתב הריף (שהשתמש הרבה בספר "מתיבות") על לשון הגמרא בבא בתרא קמ"ו, עמוד ב' : "אמר רב הונא בריה דרב יהושע ושמן להן דמי בשד בזול ; ופדשו קמאי האי שיעורא, דכל זוזא חשבין ליה ארבעה דנקי דהוה תרי תלתא דזוזא".

ספר "מתיבתא" או "מתיבות" היה ידוע לראשונים והובא הרבה בספר "העטור" ביחוד. ושני דפים שלמים ממנו ליבמות וכתובות מצאתי בגנזי הסמינר בניורק ופרסמתים ב"גנזי קדם" ספר שני. וכל הפסקות שהובאו ממנו אצל הראשונים, אכפתי בספר אחד.

צד ק"צ: "ברכת הלחם יש לה עשר תיבות והם כנגד עשר מצוות התלויות בתבואה: לא תחדוש, וריעת כלאים, לקט, ישבחה, פאה, חלה, תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני. לא הרגיש המסדר, כי לא מנה כאן כי אם תשע מצוות והחסיר "ומעשר עני" לבסוף. גם מקורו הראשון נעלם ממנו. אבל כן הוא

(1) והדברים הללו נפסקו בקצרה בשו"ת הנאנים הקצרות סי' קכ"ז ומפורשים ביותר בתשובת אחד הגאונים בתשובות נמו"ס סימן ק' : "וישאלתם, מי ישגור לארשתו" סבולנות ובגדים ותכשיטים ואזל הוא או שלוחו ומערו אתם, או דשגרו ליה לביתו ובתר יבן הדרא בה אית' [קרי : איהו]. כל מה דשדר איהו בין מאכל ובין משתה בולתו הדרין בין אכל ובין לא אכל, סעודת חתנים בדינא, דבין מתנית' לבין תלמיד לא אמר דבין אלא "ברלא הדרין ביה [קרי : הדרא בת] איהו, אבל הדרת ביה איהו (לא) [הכל] הדרין, ויקא "הדר בית[הדרת בת] איהו הדרין כל מה דשדר חזין מקדושין לטיבועין נתנה דאמר' אפר "אמימר קדושין (לה) [לא] הדרין והלכתא בתיה". (ועיין שער צ"ב ע"ב סי' מ"ה ונ"א ע"א סי' ל"ז וה"נ סי' קס"ה).

ב"אוצר-טוב לברלינר, שנת תרל"ט, צד 15, בשם: "פירש רב האי גאון : בברכת הלחם יש בה י' תיבות, והם כנגד י' מצוות התלויות בתבואה : לא תחרוש, לא תזרע, לקט, שכחה, פאה, חלה, תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני, מעשר עני".... (ועיין אבודרהם בסדר ברכת המוציא).

צד שכ"ח: "וארבעה כריעות כורעין בקדיש.... וכשמתחיל לומר התחלת שבע שבחות: יתברך... ויתעלה ויתהדר ויתהלל". והמוציא מעיר: "בלקוטיו פדרם שם ליתא תיבת ויתהלל". אבל צריך היה להעיר, שבמקום "ויתהלל" צריך להיות "ויתקלס", כמו שהוא באמת בסדר רב עמרם, בשם רב נחשון גאון, שמשם נעתקו הרבדים לכאן. ורב עמרם גאון הלא מעיר שם על כך: "ולפני ישיבה אין אומרים ויתקלס". וכן הוא בשב"ל השלם, סימן ח', בשם רב יהוראי גאון, "שאין אומרים ויתקלס", ובשם רב האי גאון, "שחייב לומר ויתקלס". אולם בתשובת רש"י ורב האי, שנדפסה ב"תמים דעים" להראב"ה, סוף סימן קי"ט, כתוב: "וכמה מנהגי תפלות בכנסיות שכולם נכוחות, והללו אומרים ויתקלס והללו אין אומרים" (ועיין אבודרהם בסדר ישחית של חול, בקרש, וב"י טוא"ח סי' נ"ו).

וכן צד קכ"ה: "משפט הכליות... ואי לית ליה אלא כוליא אחת או שלש כוליות כשרה". ראוי היה להעיר, ששאלה זו נשאלה תחילה מלפני רב מנחם גאון ("רא תרי"ז—תרי"ט) בפומבריתא (ראה "גנזי קדם" ספר שני, צד 3) ונמצאת גם בהלכותיו של "אלרד הרני" שסבב בכ"ל באותן הימים (עיין "אלרד הרני" מהדורת עפשטיין, צד 115). והובאה גם בשאלות ותשובות מהר"ם בר' ברוך, דפוס ברלין, סימן ע"ו, צד 128. וכן בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תתי"ד וחלק שביעי (ווארשא תרכ"ח) בסימן קס"ג ע"ש. והלכה היא בה"ג אספמא, צד 535 ובהעמוד ה' שחיטה, ר"ה כליות וכן פירש רב האי גאון בראב"ן סי' רנ"ו).

צד ר"ם אות מ"ט. המוציא השתמש הרבה בתשובות הגאונים: "חמדה גנוזה" (ירושלים תרכ"ג) ולא הרגיש, שכל הפסקא הזאת נשנתה שם בסימן ג' וער מלת "ולאחריה" בהוספת "הכי שרר רב נטרונאי ריש מתיבתא" נשנתה בה"ג, דפוס ברלין ו"תורתן של ראשונים" חלק א', סוף צד 42. ואמנם מן "והמפסיד ער "ולאחריה" היא מתשובת רב נטרונאי בסדר"ע, בדפוס ווארשא, צד 43 ובסדר"ע השלם חלק ב' צד 266. וכן גם השאלה שבריש צד רס"א (מספר הפרס) "גנויה כולה בחמדה גנוזה שם, סימן ר'. וגם היא נמצאת מקוצרת בה"ג ברלין, צד 623 ובתש"ר חלק א', צד 42, בתוספות "הכי שרר רב נטרונאי ריש מתיבתא". וגם כל הפסקא שבצר רל"ה, אות ס'—ס"ב נמצאת בה"ג, סימן ח'. ואף הקטע המתחיל "מצאתי כתוב" בצד קס"ו הוא לקוח מח"ג, סימן קנ"ט וגאוניקא צד 26 מתשובות רש"י.

צד קי"ג: "וששאלתם מי שנשבע שלא לרבר עם חברו". חסר כאן בפנים הציון: רצ"ו. והתשובה בסגנון פסק הלכה שנויה בתש"ר חלק א', צד

40, על שם רב האי ובהלכות פסוקות בסוף סימן קי"ז על שם רבי חנוך ברבי משה מקורטובא (ועיין "רב דוסא" לפונאנסקי, צד 12).

בצד קי"ז תקן המוציא את הנוסח המשובש של השבועה הערבית על-פי חמדה גנוזה, סימן ל"ז. ואולם הנה גם היא צריכה תקון על פי פונאנסקי במחברתו "אנשי קירואן", צד 7, הערה 1.

בצד צ"ב אות ל"ו: ומפני מה תקנו שעונין הצבור על הקדיש איש-ר. הנה פסקא זו אינה במקומה כלל ומקומה ב"פירוש הקדיש" בצד שכ"ד--שכ"ז. והמו"ל היה צריך להעיר על כך, או להביאנה שמה.

צד ע"ה, שורה ב' מלמטה: "הם הכי נמי איהו ליברך". המו"ל מחק מלת "הם" כי לא ידע מה הוא. אבל בצד שי"ז וש"ל, שורה ב' מלמטה: "והם הכי נמי", לא מחק. ואולם "הם הכי נמי" מצוי הרבה בלשון הגאונים ותלמידיהם, והוא מלשון פרסית וסורית החדשה, ופירשו כמו "גם" (ראה מאמרי בהעתון האיטלקי: ריוויסטא איוראעליטיקא שנה ו', צד 175 ומה שכתב הד"ר י"נ עפשטיין בפירוש הגאונים לטהרות צד 2 הערה 14).

בצד י"ב: "בשמחת חתן נעלה". המוציא מגיה "נעלה", כאלו היתה חובת "הפרדס" לשבת את החתן. ואולם אין ספק שצריך להיות: "בשמחת חתן ובלילה". אך במח"ן, צד 584 כתוב: נתעלה.

בצד ק"צ: הני אמרו קשמיה דמר רב ניסי בריה דרב שמואל. עיין האשכול הוצאת אלבק, צד 74—73 מה שג' בהערותיו שם.

צד קצ"ב, אות נ"ב: ורבנן אלוף ז"ל. עיין הקדמתי לאגרת רש"ג, צד ראשון הערה ה'.

והנה הרבה והרבה יש עוד להעיר ולתקן ב"פרדס"נו. ואולם המעין הותיק ימצא עוד כמה הערות נוספות במאמרו של ידידי הרב ש. אסף ב"התור" תרפ"ד גליון מ"א, והיו כולן לאחדות בידו.

הערות לגנזי קדם א'

צד 13, שורה י"ד: אף על גב דרבנן אסמיכונהי אתמירין. צ"ל: רבנן אסמיכונהי וכו'. והמלים אף על גב ד — יתרות הן ונשתרבבו מן שורה י"ג: ואף על גב דסבירא, ע"ש.

צד 23 שורה א': "כנון הקשת שבשעת שנראית בענן שם אותה (תנ"ל) אות ברית מבול". בהכותב לעין-יעקב חסרה המלה "שבשעת". אולם כנראה דעת רה"ג היא כדעת רס"ג המובאה בהראב"ע: שאת הקשת שכבר היתה לעולמים ישים אלהים אותה בשעת שנראית באופן טבעי לאות ברית למבול. ועיין ברמב"ן בראשית ט', י"ג.

שם שורה ה': בת קול רשמע ר' ישמעאל בן אלישע אוי שחרבתי את ביתי וכו', ט"ס יש כאן, כי לא ר' ישמעאל בן אלישע, אלא ר' יוסי [בן חלפתא] שמע בת קול זו. ואולי היה כתוב בר"ת ר"י [ר' יוסי], והמעתיק העתיק: ר' ישמעאל, והוסיף מרעתו: בן אלישע.

צד 31 שורה ט"ו: מעין כעין אבעבעות. צ"ל: מעל ין כעין. צד 31 שורה י"ד: על כל מושב שבחוי שם חוי מן הקודה. המלה "שבחוי" יתרה היא ואינה אלא צרופן של ב' המלים "שב חוי" הבאות אחריה (ע"ז העירני מר ש"ח קוק).

צד 72 ב'רשות למתרגם" יש להעיר: (א) השיר נחלק לבתים וכל בית סוגר בחרוזי "יה" או: "יא". (ב) הבית הראשון חסר ב' שורותיו הראשונות. (ג) הבית החמישי חסר שורה ראשונה. (ד) הבית השמיני יש לסדר כך: וימלא רחמים, אלהי עולמים, וישבר עול עמים, מעל העניה (ע"ד "ושבור על הגוים מעל צוארנו"). (ה) השורה האחרונה צריק לתקן: ח[זור] להר המוריה. והיא כנראה התחלה מהבית התשיעי.

ב"קדוש ירחים" צד 91 אות ק' ר', יש לתקן כך: קרבים במצות ומדורים בו, רחם [עצם] מלשבור בו. שם. שנה זה אחד מארבעה לרשני, נ"ל שפרושו הוא: יום י"ד לחדש

איר הוא אחד מארבעה הימים שבחדש זה שאין להתענות בהם, והם: ז', י"ה, כ"ג וכ"ז (מגלת תענית פ"ב). אולם מפליא הוא שאין זכר ב"קדוש ירחים" לא בניסן ולא באיר לספירת העומר. ולא עוד אלא שצום יהושע חל בי"ח לאיר שבו חל תמיד אצלנו ל"ג בעומר.

לגנזי קדם ב'

צד 2—3: רכיבה יפה, מריגלה שרכיבה מן ענג ודיגלה מן מיני ענוי

הוא ; ג"ל שר"ל : אם היתה לו בהמה לרכיבה והוא הציל את נפשו ברגילה — בריצת רגלים — מלקין ועונשין אותו.

צד 17 שורה א' : שכל אחד נחלק [לב' וב' בכסף שמאל שב"א נחלק] לג' חוטיין. כך צריך להשלים (עיין חולין צ"ג, ואו"ז ח"א 128) והמעתיק דלג מנחלק לנחלק.

שם : ועל אותו שנקרא בלע"ז בלונול : לונב"ל. ובלשון כנען לרביץ. עיין ב"י סי' ס"ה מה שהביא בשם ר' ירוחם ויו"ד הלכות דם סי' ס"ה ברמ"א : עוד נהגו בלונב"ל שקורין : לונב"ל ורש"י ויקרא ג', ד' : החלב שתחת המתנים שקורין בלע"ז : לונביל"ש ועיין מרפא לשון לרמ"ל. (א. אברונין, יפו)

צד 6, שורה 10 : מקפה פירוש מרס' שלפולין והוא גריסין, הוא לשון העורר, ערך קפה. ועי' גם ר"ח לשבת קכ"ד ע"ב.

צד 17 : לונביל. עי' רש"י חולין צ"ג, א' ד"ה תרבא : "שקורין לונביל". וכן בפרישה טויו"ד סי' ס"ד : שקורין לונב"ל והוא שקורין טרפה לידוויץ עמוד 20 : "לנסר דגול", ג"ל יצ"ל : לנבר ד ג ו ל.

(הרב ר' יוסף הלוי, ראשון לציון)

[ועיין תשובות חכמי צרפת ולותר מ"ג ע"א והיהודים ושפת הסלאוים להרכבי צד 56 ואו"ז ח"ב צד 345 למטה ועד 348 שו"ת ח' למטה.

העורך.

צד 35 הערה 2. ר' אהרן זה ישכבר היה מת בשנת רל"ט — זמן כתיבת האגרת — כמו שאנו רואים בפירוש כאן : זכר הנאספים לברכה, אינו ר' אהרן שעדיין חי בשנת רס"ד, בכ"ה שנה אח"כ, כי שם נאמר : יחיהו יוצרו ! אמנם בעשר שנים אח"כ כבר היה גם ר' אהרן הלז במתים, ולכן נאמר במכתב ר' נחמיה גאון : שנכתב בשנת קקע"ד — [רע"ד] : "ויהיה הכל ע"י בני אהרן".

(דר. משה זיידל)

הערות העורך לגנזי קדם ב'.

לצד 2 תשובה א' : עור נוסח מתישובה זו מצאתי בשב"ל הקצר ח"ב כ"י הסימנר בנוירק דף ר' ע"א, וז"ל :

"ישראל הנותנת יין בביתו ונכנס הגוי עליו והכנים ירו בכוסו או בקנקנו או נגע בהן אצבעו כדי לאסור על ישראל."

ראינו שאין בה לא גיעולו גוים ולא כינע גוי ומותר לשתותו לישראל. ולא התרנו דבר זה אלא כגון שבא אותו הגוי להכעיס לישראל, אבל אם נגע בהן הגוי מאליהו שלא להכעיס אסור לישראל לשתות היכנו ולמכור אותו לגוים.

וכן כתוב בתשובת הגאונים : פעם אחת היה ביה"על ישראל כוס אחד מלא ובה אנס אחד והושיט ידו לתוכו להכעיס והיה יום יקן אחד חכם וירא ימים שנתרג בסופו על קדוש השם ושמענו עליו שיקח מן היין ושתה הויכנו בפני האנס כדי שלא יהי הגיל העשות כן לישראל אחר.

וגם מצאתי כתוב : פעם אחת היה יהודי [י] אחד עומד על בורו של יין וכאו גוים והושיטו ידיתם לשם כדי לאוסרו עליהם ולקח הוא הנביע בפניהם ומלאוהו ושתה בפניהם ואמר להם ראו כי לא נחש להאונס ש"כב. וכן הור"ה ר"ב ז"ל וז"ל :

שם תשובה ב' : ומצא שם גוים שאופין פת בשבת ומביאין מים מותר לישראל לאכול וכו'. זהו שכתב בשב"ל הש"ס סי' קי"ב דף מ"ד ע"א : וכדרי שאפה לחם בשבת לעצמו בס' הרוקח אוסר לאכול ממנה בשבת רמאהר שהיה קמח או בצק הוי מוקצה והוי כתולש מחובר לקרקע וז"ל ב י ה ו ד א י ג א ו ן ז צ " ל מצאתי שמותר לישראל לאכול ממנה בשבת (ועיין המנהיג סי' קל"א ובענינים שונים לתקוה"ג לפוזננסקי, צד 32 אות 38).

צד 15 שורה כ"א בפירוש ר"ח. פסקא זו מר"ח הובאה בשו"ת מהר"ם ב"ב רפוס בורפסט סי' רל"ג בלשון זה : וכ"פ ר"ח דוקא קיטרא תדירה, והביא ראיה מדגרסינן בירושלמי (פ"ב, ב) : המזיק אין לו חזקה, ר' יהושע משימה דרבנן בעין [תדיר] כהרא איתא דהוית מדלקת [חולין] תחת ר' אלפא בעי' ממחא בירה, אתא עובדא קמיה דר' יוסי אמר לא אמרן אלא בעין תדיר.

צד 34 שורה 17 במכתב רס"ג : ומן המשימים הקבועים בבית רבנו. "משינים" אלה נזכרו בשיטה חדשה למדרש דבה שנרפסה בסוף ס' מיקה וממכר לרה"ג : "לפיכך אחלקם ביעקב וג' סופרים להעמיד משמעין בבתי כנסיות ותלמידים ומשינים משיבט לוי בבתי מדרש ו ש ו ת עו ס ק י מ ב ת ו ר ה " .

צד 30 : פירוש "גאון" למסכת כתובות פ"ד—פ"ו. על אותן הראיות השונות שהביא ידידי הרב ש. אסף ("התור" תרפ"ד גליון ו', צד 9) והדר.

י. נ. אפשטיין ("דבי"ל-ברלין ספר שני, ער 332—330) כי פירוש זה פירוש רבנו חננאל הוא יש לי להוסיף עוד לצד 30: "ור"ח נמי קשיא ליה הלכתא אהלכתא וסמך על הירושלמי דגרסי' התם הלכה כרשב"ג" (העמוד רפ"ב לבוב, דף י"ב ריש עמוד ג') ולצד 31, שורה א'—ה' פסקא מאו"ז לב"ק (ט"ו ע"א סוף סימן קצ"ו): "ופי' רבנו חננאל זצ"ל התם [בהכותב]: וסוגיא דהך שמעתא משום מטלטלי לבע"ח לא משתעבדי וה"מ לאחר מיתה, אבל מחיים אפילו מגלימא דעל כתפיה גבי ביה הנושה, והני כיון דלא באו עדין ברשות היורשים כאילו תפושין הן ביד הנושין בו כד"ל רתניא ר"נ אומר מנין לנושה בחבירו מנה מנין שמוציאין" . . .

ולא זו בלכך אלא שיש לי גם להשלים את הקטע של הפירוש-נאון, כלומר: רבנו חננאל שלפנינו ממק"א באו"ז.

הקטע שלפנינו מסים בצד 38 כמלות: "אמר אמימר שו"ס" . והנה ההמשך מכאן ואילך ממש מוכא באו"ז פסקי ב"ק פ"א דף נ' ע"א סי' ל"ד וז"ל:

"בפרק הכותב: אמר אמימר שו"ס רב חמא האי מאן דאיכא עליה כתובה אשה פי' רבנו חננאל ז"ל: יום אחד או לוח ואחר כך קנה נכסים רליחא דינא קדמתא. לבע"ח מצי לסוקי בזווי כי דיניה מחיים דקיי"ל ואפי' מגלימא דעל כתפיה.

הלכה אפילו לאחר מיתה אי תפסי הני זוזי אשה ובע"ח מחיים בע"ח שקיל להו ואיתתא שקילא ארעא כדינה דקיי"ל כתובה אפילו מחיים מסתקעי ולא ממטלטלי, וגרסי' במס' קידושין בפרק האומר: שנים שבאי ממדינת הים ואשה עמהם וחביבה עליהם, זה אומר זאת אשתי, וזה אומר עבדי, וזאת חבילתי, ואשה אומרת אלו שני עבדיי וחביבה שלי צריכה שני נטין וגובה כתובתה מן החבילה ור"מ היא דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובתה מכלל דרבנן אפילו מחיים מטלטלי לא. ועוד מפורש במס' נדרים פר"א הלכה פותחין לאדם ככתוב אשה ואי לית ליה לא ארעא ולא זוזי אלא שיעור ההפרע אי אשה או בע"ח כיון דזמנא יום אחד או לוח וחור וקנה רשניהם שוין דקיי"ל דין דחלקו וידחה דין קרימא. בכל כי האי גוונא לאו כשני שטרות היוצאים ביום אחד דמי, כי אין דנים אותם כשורא דייני אלא בע"ח יחבינו ליה ואשה לא יחבינו לה ולא מירי אא"כ אשתייר בתר דאפרע דבע"ח דמהאי טעמא יותר משהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא, והפירו' בזה בשאר קולי כתובה.

ויש אומרים אין דין זה אלא בשני שטרות היוצאים ביום אחד בלבד דקיי"ל שורא דדייני אבל לוח וחור וקנה נכסים קיי"ל דהילכתא דיהלקו.

וכן מטלטלין בזמן-הוא האשה ובע"ח שוין וחרין לחלק כפי מעותם האשה והבע"ח עב"ל רבנו חננאל זצ"ל.

גְּנֵזֵי-קָדֶם

מאסף מדעי
לתקופת הגאונים

ספר רביעי

ערוך על ידי
ד"ר בנימין מנשה לוין

ירושלם - שבט - תר"ץ

נסדר במסדרה המיוחדת של "אוצר הגאונים".

לכבוד

הד"ר ה. ג. ענעלן הי"ד

בכל הכבוד ותיקר

המתכבד

נדפס בסיוע אגודת הרבנים C.C.A.R. באמריקא
ובסיוע הקרן של לוציוס נ. ליטטויער נ"ו

הלכות קטנות.

שני דפים בודדים מהלכות קטנות לרב יהודאי גאון מצאתי לפני חמש שנים בגני הסמינר בניוירק והדפסתי בגני-קדם השני, צד כ"ז-כ"ט. והנה שם שערתי כי בין הדף הראשון ובין אחיו השני חסר, כנראה, דף אחד. אך בדרך שובי לארץ ישראל באלול תרפ"ה סרתי לאוסספורד, ושם באו לידי עוד שני דפים מאותו כתב-היד גופו שבניוירק, ולשמחתי מצאתי כי הדפים הללו הם שני דפי הלכות-קטנות התיכונים שבין דף א' ובין דף ב' שבניוירק ומתלכדים הם יחד לארבעה דפים שלמים אשר אני נותנם בזה כאחד. על שוב ההלכות הקטנות דברתי שם בגני-קדם השני, וכן הדיר י. נ. אפשטיין ב"דבור" השני, ברלין תרפ"ד, צד כ"ז-ז. ומתוך שני הדפים החדשים וההשוואות ששמתי בצדם יתברר סיבם עוד יותר. והחוקר יצרף איפוא את הכל בידו וימצא עוד. ואני תפלה שברבות הימים ימצאו גם שאר החלקים של ההלכות-קטנות האלו ויראה כל מיבן וכל ערכן הרב לפנינו!

(דף ראשון מכתב-יד אדלר 1461 בגני הסמינר בניוירק).

אילו הלכות קטנות מבוארות.

שומרת יבם דנפלא קמי משומר לא משתריא אלא בחליצה, מאי טעמא משום דבקדושתה קאיי וקיבא לן דאו משתמר ומקדיש האו קידושה קידושי. מאן דנסיב חדא אשה מתסרן עליה שבע עריות מאן (א) הן קרובות אשתו דאינון קרובות דילה דתנן המקדש את האשה הרי שנאסרו עליו אחרי שקדש את האשה? זה אסור עליו שבע עריות: אמר ואם אמה ואם אביה בתה ובת בתה ובת בנה ואחותה כל שנאסרה עליו שעה אחת אין לה התר חוץ מאחות אשתו. תשובה: דזוניה בחמותו או באחות אשתו או בבתה אין אשתו אסורה עליו: אשת כרען שזינת בין באונס בין ברצון אסורה לבעלה [;] אשת ישראל ברצון אסורה לבעלה. באונס זינת מותרת לבעלה (ב). מאן דחשדין ליה מאשת איש ומת הבעל או שגירשה אסור ליה להחוא חשוד כמנה למניסבה, או עבר הוא ואזיל מקדיש לה מהנפקין לה מינה (ג). ואסור ליה למנסב אפילו קריבתה. אבל קריביה דיליה נסבין לה. עשרין ואחת עריות זיהר רח' לארחוקי מנהון ואילו הן: אמו ואשת אביו וכלתו ואחותו מאביו ומאמו ואחותו מאביו ולא מאמו ואחותו מאמו ולא מאביו ובתו ובת בתו ובת בנו בת אשתו בת בנה ובת בתה המותו ואם חמיו ואחות האב ואחות האם אשת אחי האב מן האב ואשרת אח ואחות אשרת אשת איש.

(א) תש"ג הקצרות סי' רס"ג. (ב) ע"י כתובות ז"א: (ג) מינוח. ע"י יבמות ז"א:

ומאן דעבר על עריות הני לא כהר דינה מידין. ואי אויל על אמו ואשת אביו וכלתו מיתייב סקילה במויזד ובעדים. בלא עדים בודיעה מיתייב כרת. או אויל על בתו ובת בתו ובת בנו בת אשתו בת בתה בת בנה חמותו ואם (עמוד ב' בכ"ו)

חמותו ואם חמיו מחייב שרפה. ואי אויל על אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואחות אשתו ואשת אחי אביו מחייב כרת.

ומן דאזיל ונסיב הדא מן עריות טפקין לה מיניה בלא נט ולא כתובה ומאי דילדה מיניה האוי ממזר.

מאן דנסיב שנידח לעריות מפיק לה מי (א) שגשא אחת מן השניות מה הדין? תשובה: בנט בלא כרעובה ומאי דילדה מיניה כשר ואי כורחנת היא פסולה מן הכהונה. כתוב ואם הוליד ממנה הולד כשר.

ומנא לן דהאוי ממזר מעריות דתנן ב) אי זה הוא ממזר כל שאר בשד שהוא בליבוא. והלכתא כשטעין התימני ג). והלכתא גוי ועבר הבא על בת ישראל הולד כשר ד) בין בפנויה ובין באשת איש. ואי ילדה זכר בר ישראל מעליא הוא לא יהא אלא כנר וקימא לן דנר מותר בכהונה. ואי ילדה נקבה פסולה מן הכהונה ואסירא למניסבה לבתן אבל ללוי וליש שריא. בת יש פנויה רמוניה מכתן או מלוי או משרא לאו קריבה אינו דאסירין עלה שריא לאינסובי לבתן דאין הלכה כר' אלעזר דאמי פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה.

שומרת יבם רמוניה אישה ו) זקוקה ליבם שזנת עם אחר קודם שתחלוץ או שריה ליבם ה) ואי איתה תתיבס מהו להיות מותרת להתיבס? תחת יבם אסוריה ליה. תשובה. הרי זו חולצת או מתיבסת.

ואי מיניא מן ממזר פסולה לכהונה. כללו שלדבר. כל הפסול לה כיון שבא עליה פסלה מן הכהונה. אח מאכ מיבם, מן האם אינו מיבם. הכונס את יבמתו זכרה בנכסי אחיו חליץ לה הרי הוא כאחד מכל אחין בנחלה. מרים לא חולץ ולא חולצין לאשתו. מצוה בגדול ליבם ואי לא נחא ליה אמרינן לאחיה אחרוני ליבומי. ואי קדים קטן ואכי ביבמה.

(א) תשחיג הקצרות סי' רנ"ז. (ב) יבמות דף מ"ט ע"א. ג) ,וקימא לן הלכתא כשטעין התימני מ"ט דקא סתם לן הנא כותיה" (סערינא עד 125. ועיי' תוספות יבמות דף מ"ט ע"א, דבור המהחיל, "שטעין התימני"). ד) עיין יבמות דף כ"ג ע"א. ה) ,שומרת יבם שזנתה אסורה ליבם, מה לי יש לה בנים ומתו מה לי אין לה בנים" (הלכות קצובות תשיר ח"ב סוף עד מ"ו, עיין שם); ,שומרת יבם שזנתה בלא חלוצה מותרת ליבם" (הלכות קצובות תשיר ח"א עד 26). ו) תשחיג הקצרות סי' ע"ט. ז) ,התיבס י"ש חלק אחיו אבל חולץ לא" (הלכות קצובות שם).

(כ"י אוכספורד סי' 2861 דף ט' ע"א)

ואו אסרה יבמה לא ניהא לי ביבם דילי יהיב לה כתובתה ומשלם לה ולא אכפינן לה. ואו חלצא שומרת יבם לא צריכא לעכובי ג' ירחי מישום דעכיבא לה קמי רחלצא. ואו נפלין קמי יבם ארבע יבמות מיבם ושפיר דאמי. מאן דשכיב ושכך תרתין נשי, חדא מיבמה או רחלצא ואחריתי מיפטרא בלא חליצה ולא יבום משום דכתיב בית חלצון הנעל בית אחר הוא חולץ ואינו ואינו חולץ לשני בחים. ובתר רחלץ אייב קיי ליבומי אסיר דכתיב אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה. קרובות דיבמה אסירן ליה ליבם למנסכינן רתנן החולץ ליבמתו הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו. והיכא דנפלא ליה יבמא ושכבה דליל(י)ה וקדשה לאחתה אסירן ליה תרוריהו. ואו מיתא יבמתיה מקמי דלחלוין לה שריא ליה הא דקדוש. ומאן רחלץ ליבמתיה והדר נסבה או דנסברה אחוהי וילדא מיניה, ולד דיליה כשר. מה ככוד נוטל פי שנים בניכסי האב אף יבם ירית מנאתא דמיתנא וטנאתיה בדרורי אחיה.

שומרת יבם דאיקדשא לראובן בלא חליצה יהיב לה גיטא ושריא ליה ליבם. ואו אנסיב אסורה לתרויהו שקלא גט מראובן וחלצין לה יבם ומשתריא לעלמא. והיכא דאינסוב שומרת יבם לכד ישר' מיקמי רחלצא מן יבם ואוליר מן ישראל שקלא חליצה מן יבם ויתבא תחות בר ישראל א'. מאי טעמא (ע"כ בכ"י) שלא תוציא לעז על בניה. ואו אנסיב לכהן ואוליר מנה בני לא מצרכינן לה חליצה ב'. ואו מיתין בנה מכהן נפקא מכהן בגט ומן יבם צריכא חליצה ומשתריא לעלמא. וכד יתבא תחות כהן אף על גב דאית לה בני מיניה כמא דאיתיה ליבם אסיר ליה לכהן לאיקרובי לותה אלא מפרשינן לה מיניה עד דמיתת יבם ושריא ליה.

א) ובתה"ג הקצרות סי' ע"א: שאלה. יבמה שנשאת לאיש אחר בלא חליצה מה הדין. תשובה. אם היבם הי' מוצא בגט וזה בחליצה. ואפילו מת היבם יוציא זה בגט, הואיל ולקחה באיסור. ואם נתעברה ממנו הולד כשר. ב) ע"ש סי' ע"ד. ג) ה"ג ברלין צד 285, ע"ש בהערות. ובה"ג שלנו ה' יבום וחליצה. ובהלכות רא' ה' הלכות עריות צד ק"ט; ה' הלכות קצובות תש"ר ח"א בתוך ה' גמין, צד 26. והלכות פסוקות סי' ק"ג הנוסחאות משונות זו מזו. ד) מר רב יהודאי (הלכות פסוקות); דהכי אמר גאון שומרת יבם (ה"ג); שזכר אדונינו לברכה מר רב יהודאי ראש ישיבה היה אומר (הל' ראו); שזכר אדונינו לברכה מר רב יהודאי ריש מתיבתא חכי קאמר (הל' קצובות). ה) פסקא זו חסרה בשאר הנוסחאות חוץ מתש"ר. ובהל' פסוקות מקוצרת.

שומרת יבם טאן מתייב למקברה. יורשי כרזוכתה חייבין בקבורתה (א) ואיזו היא אלמנה שיש לה שני יורשין, הוה אוכר זו שומרת יבם. וזו חלוצה קמי ג' ירחי צריכא חלוצה זמנא אחריתי וכן שאר כל הנשים לא ינשאו ולא יתארכו עד שיהיו להן ג' חדשים אחד בתולות אחד בעולות אחד אלמנות אחד ארוסות אחד נשואות.

יבמה ודאי בעיא לעכוכי נשים אחרינאמא אמאי, להבחין בין זרע ראשון לזרע שני. וגר וגזירת צריכין להמתין ג' חדשים להבחין בין זרע שנוער בקדושה לזרע שנוער בלא קדושה דדילמא כד לא מעכבין ג' ירחי אתי למנסב אחתיה מאכזה ולא ידע וזיבם איתתא דאחוי מאמיה ולא ידע ופטר לה לאימיה ולא ידע מיכוס ופטר לה ליבמה דיליה מחלוצה ולא ידע. והיכי דאמי דנסיב גברא אחתיה מן אבזה ולא ידע כגון דאית לגברא אשה באתרא ויש לו ממנה בת ואזיל ונסיב גזירת אלתאר (ב) דאינרא וילדא מיניה בשבעה ירחי ולא ידעין דילמא כד קמא הוא וילדא לט' ירחי ואו כד בתרא הוא וילדא לז' ירחי ואחי (י' ע"ב ככ"ו) למינסבה להחיא כרתא ואשתכח ליה דקא נסיב אחתיה, מן אבזה. מן הכא צריכא גזירת להבחין ג' ירחי.

יבמה ג' חדשים הראשונים ניוונת משל בעל מיכן והלך אין ניוונת לא משל בעל ולא משל יבם עמד כ"ח דין וברת ניוונת משל יבם (ד) או נפלא קמי יבם קמן לא אכלא מכיל דהילכתא אין ניוונת, משביא הוא דקנסוה. שומרת יבם דמוניא ויבם שלה כהן לאו כאשת איש דמיא אלא כפנויה היא ושריא דתנן (ה) על מה אימרת אמן אמן על האלה אמן על השכועה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אמן שלא שטיחי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנסה. והיכא דהחזיר גרושתו ואוליד בת בתו כשרה לכהונה שני כי תועבה היא לפני יי היא תועבה ואין בניה תועבין. צרת חלוצה שריא לכהן דאלמנה היא ולא חישא לחלוצה דחלוצה. והיכא דשכיב ומעברא איתתיה וילדא ברתיה בט' ירחי אפילו לא תאיי ולד דילה אלא חד יומא אשתו פטורה מן החלוצה ומן היבום ואו ילדא בט' ירחי ותאיי ולד כ"ט יומא חלוצה ולא מיכמא. תינוק בן יום אחד מיטמא בזיכה ובנגעים ובטמא מת. שתי יבמות באות טכית אחד אתה

(א) כתובות פ"א ע"א ושע"צ ס"ג ע"א. (ב) = לאלתר. (ג) ח"ג ה' יבום וחלוצה וד' ברלין 287; הלכות ראו סוף עד ק"י. (ד) בהעמור דפוס ראשון ע"ז סוף ע"ז ד' וד' לבוב מ"ד סוף ע"ז ד' למר רב צמח יבמה וכו'. ובפרס ווארשא ס' ש"א, והוצ' עהרנרייך צ"ע ע"ב: וששאלתם יבמה, ע"ש ויבמות מ"א ע"ב. (ה) סוטה פרק ב' טסנה ה'.

מן או חוליצת או מתיבמת ופוטרת חברתה. לא ישא אדם מעוברת זכירו ומניקת זכירו ואם נשא יוציא (י' ע"ב כ"י) ולא יתזיר עולמית. מניקה צריכה להמתין עשרים וארבעה חדשין חוץ מיום שנולד בו וחוץ מיום שנמארה בו (א) הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה או שהיה לה כעס מבקלה או שהיה חבוש בבית האסורים או שהיתה עקרה או זקינה או אילנית או קטנה או שהפילה נפל אחד מיתת בעלה כולם צריכות להמתין ג' חדשים. מה מותר לה לינשא גמלתו לא ב). הבא על צרת חלוצתו הוליד ממור. היבא נמי דאזיל קדיש תדא מן הני דאמדינן בגו חלתא ירחי ועיקר לא מפקין לה מיניה. מותר אדם בצרת אם חלוצתו וכאם אמה וכאם אביה ובכחה ובכח בתה ובכח בנה ובאחותה והלילו או חלוצות או מתיבמות. אסור אדם בצרת אם חלוצתו ובצרת אם אמה ובצרת אם אביה ובצרת בתה ובצרת בת בנה ובצרת אחותה והלילו חלוצות ולא מתיבמות.

אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו. חולץ אדם לצרת אם חלוצתו. החולץ לצרת בתו או לצרת בת בתו או לצרת בת בנו או לצרת בת אשתו או לצרת בת בתה ראשתו או לצרת בת בנה ראשתו או לצרת חמותו או לצרת אם חמיו או לצרת אחותו או לצרת אחות אמו או לצרת אחות אשתו או לצרת אשת אחיו מאמו או לצרת אשת אחיו שלא ראה אותו בחייו או לצרת כלתו (דף ב' ע"א כ"י הסמינו כנויק) חליצתו ולא כלום ולא פסלן מן הכהונה ושרי להון לאינסובי לכהנים. המיבם לאחת מן הלילו בעילתו בעילת זנות ופסלן מן הכהונה. צרת ממאנת וצרת אילנית וצרת מחזיר גרושתו כולם מותרות. יבמה דנפלא קמי תרי אחי וקם חד מנהון ויהב לה גיטא ואתא אחרינא ויהב להא גיטא, קמא דיהב לה גיטא חליץ לה ואסיר ליה למינסב קריבתה. תניאנא שדיה ליה למנסב קריבאתה מישום דלא שאני גט דיהב לה תניאנא מירי. וזה הו אין גט אחד גט. יבמה דנפלא קמי תרי אחי וקם חד מנהון יבמה ואתא אחוה ואנסרה קמא שרי ליה יבמתיה ותניאנא שרי לה למנסב קריבאתה בתר מיתת דאנסותו. יבמה דנפלא קמי תרי אחי וקם חד מנהון וחלץ לה אין אחר חליצה כלום דלא מצי האדר עלה ואסיר אפילו למנסב קריבאתה. יבמה דנפלא קמי יבם עבר מאמר וחלץ לה צריכא גיטא מיניה. והיבא דנפלא ליה יבמה וקדיש ובעל זו דרך מצוה.

(א) שאלות סוף וירא: והלכתא כי קשיא דרב אשי חוץ מיום שנמארה בו וחוץ מיום שנמארה בו. ובשערי צדק ג"ד עמ' ב' ס"ד: מר רב שריא ז"ל. ולענין מניקה שמת בעלה הילכתא כרב ושמואל דאמרי תרויהו צריכא להמתין עשרים וארבעה חדש חוץ מיום שנולד בו וחוץ מיום שנמארה בו, וכן הלכה. (ב) שם. מה רב שריא ז"ל. ותא דאמרינן נתנה בנה למינקת גמלתו או מת מותרת להנשא מיד אמרינן כסופה מת מותר גמלתו אסור, וכן הלכה.

תרתין דנפלין קמי חד יבם יתב לה גיטא לחדא וקדיש חדא והדר לאב עיה
צריכא גיטא מיניה ואסיר בקריבא תתרויהו וחאליין לחדא מיניה. תרתין
יבמות דנפלין קמי חד יבם יתב לה גיטא לחדא מיניה (ע"ב גכ"י) ובעלה
לאחריתי צריכא מיניה גיטא דהאדי דבעל ואסיר בקריבא תתרויהו
וחאליין לחדא מיניה. תרתין יבמות דנפלין קמי חד יבם וקם קדישנין לתרויהו
צריכן תרו גיטי וחליצה. יתב להי להאדי גיטא וגיטא להאדי אסיר בקריבא תתרויהו
וחאליין לחדא מיניה. נבעלה לכלב כשרה לכהן. אנוסת עצמו ומפותת
עצמו לא ישא כהן, ואם נשא נשא. ומאן דנסיב אנוסת חבירו ומפותת חבירו
הולד כשר. מאן א' דנסיב גויה ולא אטבלא וילדה מיניה כרא גר הוא ולא
צריך טבילא דאמר רבא נתניהה מעוברתא וילדא אין בנה צריך טבילה.
ולענין נחלה לא ירית ליה לאבות. ואו ילדא נקבה בין מנכרית ובין מן
שפתה כשרה לישראל ואסירא לכהן. גר ועבד משוחרר וחלל מותרין לישא כהנת
ובתן ב' דנסיב גרושה וחלוצה בניה חללי ואין כמזר אלא ממי שאיסורו איסור
ערוה וענוש כרת. מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על אשת איש הולד
אין לו תקנה דאתי צד הירות משתמש בצד באשת איש. מאן דאמר ליה
גברא דוניא לה איתתך לא אסירא עליה ג' ואו מהיבן גכיה ר'

(א) הלכות ראו צד 36; ה"ג (הוצאת מק"ג) צד 309. ועיין שם בהערות, והוכח אצלינו
בלקוטים לאגרת רש"ג עד XIX. (ב) בתשובות גאונים קדמונים כ"י מ"ז מפורשת יפה, ושם
היא בין השבועות של ר"ב נחשון. (ג) ובהלכות קצובות (תש"ר ח"א צד כ"ט): ואשת
איש אם יעיד עליה יחידו שקלקלה ילקה. ובכתב"ד הותקן ברומא (* סימן 467 סוף א' דף
כ"א סוף ע"א: ואשת איש אם יעיד עליה עד אחד יחידו שקלקלה חייב מלקות ועי' ד"ת
ב"ט ל"ה וגו') לעצמו מיתת דההוא גברא דאתא לקמיה דרב חייא אמר ליה אמר זוגתי ואתה
בני. אמר ליה רצונך שתשתה כוס של יין, שתה אותו כוס, ופקע (כס' שבת דף ל' עמוד ב').
(ד) סוף העמוד. ויש להשלים במקצת החסר על פי ה"ג ה' מואן וד' ברלין צד ש"ו.
אמר ליה עד אחד זינתה אשתו אינו נאמן ואי מהיבן ליה כי בתרי ואפקה אפומיה נגביה
כתובתה דלגבי דינא אין דבר בערוה פחות משני עדים ולבחר דאפקא אסיר ליה לאהדוריה
דשייה עילויה תתיבה דאיכורא. וכן הוא בהלכות ראו צד ק"א בהעתיקה עברית.

(*) צלום מכתב יד זה מצאתי בידי ידידי הפרופ. אלכסנדר מרכס הי"ו. ועי' חידושי
להדפיסו בקרוב.

ב.

הלכות פסוקות.

הלכות פסוקות אלו נמצאות בכתב-יד אוספורד 2828 בשני דפים בלואים וכתובים בכתב מרובע עתיק. ההמשך שבין דף ראשון לבין דף שני מוטל בספק. מפני ששלוש השורות האחרונות מעמוד ב' של הדף הא' נמשמשו ע"י הצלום ובמקומן משתקפות מהפסוק ומבושמשות שלש השורות האחרונות מהמעמוד הא'. אך בכל זאת נראה כי הדפים הם על פי סדרם. וסדר ההלכות הוא כמוכח על כך. והנה בראותי שסדר שלהן משונה הרבה גם מהלכות גדולות גם מהלכות ראו וגם מהלכות קצובות שנדפסו בתש"ד הא' מהא"י הוא לסדר שאלות דרב אחאי ופסקן וגם סדרן ביחוד בעמוד הא' מהא"י הוא לסדר שאלות דרב אחאי גאון פרשת אחרי סימן צ"ו (ועי' אור-זרוע סימן שס"ד). אמרתי אך אלו הן הלכות פסוקות המכוננות בספר סמ"ג הלכות מאון: "הלכות פסוקות ד"י אחאי" ובהקדמת הרמב"ם לסדר דרעים קרוב לסופה: "הלכות גדולות והלכות קטנות והלכות פסוקות והלכות רב אחא משב"ח" ישן, כנראה, ספר אחר מלבד השאלות (עי' מה שכתב הר"י רייפמן בבית הלמוד שנה שלישית צד כ"ו וצד רנ"ב-ג). ומה שנמצא בהן גופה: "וכן אמרו משב"ח ד"י אחא משב"ח" הלא כזאת ימצא גם בהלכות המיוחסות לרב יהודאי גאון גופו. אולם ידיו הפרופ' י. נ. אפשטיין הראני כי אותה הפסקא עצמה שהובאה בסמ"ג הובאה גם בהגהות מימוניות פ"א בהלכות גירושין אות ו' ושם כתוב: "בהלכות פסוקות דרב יהודאי גאון". ואמנם הרבה קובצי הלכות נעשו בידי תלמידיו רב יהודאי בסדרים שונים ומשונים, וכולן הן הלכות פסוקות. וקטעים חדשים ושונים פרסם גם הר"י י. נ. אפשטיין בהרבוען האנגלי החדש כרך רביעי חוברת שלישית. ולכן כתיבתי גם את אלו שלפנינו בשם: הלכות פסוקות סתם. ובשם שהלכות ראו נסדרו מתחלה בארמית כך נסדרו כנראה ההלכות פסוקות הללו כאן מתחלה בארמית. ועל ואצל אי אילו מלים כתובות מלים ערביות לבאר המושג.

(דף נ"ז ע"ב בכתב יד)

מלחק

א) סמוך לטבילה דשלה ב) ראב"ן באיגרתיה [אשה לא תחוף] בערב שבת ותטבול לטובאי שבת וחמה על עצמן האין אשה חופפת ביום וטובלת כלילה והרי אנו צריכין סמוך לחפיפה טבילה כגון שנפלה טבילה שלה בלילי שבת ואין איפשר שתחוף את ראשה בלילי שבת כרי שלא תשיר את הסיער [ואמרו] שתחוף ביום וטובלת כלילה ואפילו נפל לילי טבילה בלילי שבת [וערב] שבת וחמישי בשבת ימים טובים ואין איפשר לה שתחוף לא בחמישי ולא בששי מפני שהן ימים טובים וזמן טבילה בלילי שבת כגון זו חופפת ברכיעי שהוא ערב יום טוב וטובלת בלילי שבת מפני שטבילה בזמנה מצוה. וכשחופפת ברכיעי ל[שבת] וגודלת סעודה לא תיכרך על ראשי ציציותיה ג) ולא תקשור אותם לא בחומי צמר ולא בחומי פישתן ולא תטבול בהם עד שתדפוס, מפני שהוצצין. וכיון שטובלת חייבת לטבול במים חיים אבל במים שדלו אותן בדלי או שמלאום בכדים

א) וצריכה לחוף ראשה (ועיין ספר. וחזקיר מ' מצורע דף ע'). ב) נדה ס"ח ע"א. ג) על השורה: דואיכא, ע"י אפשטיין מ' תנאונים למהרות צד, 56 הערה 12.

אסור דתניא א) אילו נאמר מקוה מים שומע אני ימלא ימלא בכתף ויעשה
 מקוה תלמוד לומר מעין מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים. וכשטובלת
 ועלתה ונמצא עליה רבר חוצין מאותן שאמרנו לא עלתה לה טובלה וצריכה
 לחזור ולטבול. וכשטובלת צריכה לשמור עצמה מן הטנופת ב) והטיט ראמר
 רב שמואל בר רב יצחק ג) אשה לא טבול בנמור, נמול שט אסחאל.
 וצריכה אשה להרית קמטיה בתוך הטבילה ראמר ראבא לעולם ילמד אדם בתוך
 ביתו שתהא אשה בדיחה קמטיה ד) בשעת טבילה. ואסור שתחוף ראשה בנתר
 ובאחיל ה) ראמר ראבא אשה לא תחוף לא בנתר ולא באחיל נתר מקטוף ו)
 אחיל... ואם יש מקום שיש בו צינה או שלג הרבה ואין יכולה אשה שתלך
 ותטבול במים מפני הצינה אסורה ואינה מותרת לעולם עד שתחד ותטבול במים
 חיים... אשה הייבת [שתטבול] במים חיים [ובמקוה דף נ"ז ע"ב בכ"י] שיש בו
 ארבעים סאה מנלך דתניא ורחץ בשרו במים במי מקוה את כל בשרו מים
 שכל בשרו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלוש שיערו חכמים
 שיעור מקוה ארבעים סאה. בארבעים סאה היא טובלת, בארבעים סאה אפילו
 חסר קורטוב ו) אחד אסור לטבול. ובשעה שטובלת ועלתה מטבילתה חייבת
 לברך כך: ברוך א' יי אלהינו מלך הע' אשר קידשנו במצותיו וצונו על הטבילה.
 דתניא טבל ועלה בעליתו אומר ב' אשר קידשנו במצ' וצונו על הטבילה. ומקוה
 שיש בו פחות ח) מארבעים סאה ושאל בו מים בכד או בדלי ממקום אחר עד
 שימלאנה ארבעים סאה אסור ופסל את המקוה. דתניא מקוה שנפל בו שלשה
 לגין מים שאובין פסולין את המקוה. ואם יש נהר שניסכר ב' ויש בו עקמומית ו'
 שיש בו ארבעים סאה הרי הוא כמקוה שיש בו מ' סאה ומותר הוא לטבילה.
 ואם יש מקום או נהר שאין בו מים מלא קומתה של אשה כרי שחיוק כ"ג גופה
 תגלגל יא) עצמה בנהר כרג ומותר שכן אמרו משטא דגאונים ראשונים
 שכל מקום שאין בו מים מרובין למלא קומתה של אשה טפשטת יב) עצמה
 ותגלגל יא) במים כמות דגה ומותר יד).

א) תורת כתבים פ' תשיעית בשני ב) על המלה הטנופת כתוב: אלוהל. ג) גרה
 ס"ז-ח. ד) על המלה קמטיה: עוכנהא. ה) על בנתר ובאחיל: נפרון אושנאן. ע"י אפסטיין
 פ' הגאונים 5-114. ו) על מקטוף: ינצוף. ז) על קורטוב: קסט. ח) על פחות: אקל. ט) על
 שניסכר: אנסר. י) על עקמומית: השפה או זאיה. יא) על תגלגל: תדחג. יב) על
 טפשטת: תכסוב. יג) ח"ג ה' גרה. ומשם בשעית ס' קציא. וע"י אויז ח"א ס' שליו אות ח'.
 יד) ובשעית ס' קסין: ושאלתם יכולה אשה לטבול באמת המים שאין שם מ' סאה
 מכונסין או דילמא כיון דרדופין מימיו אע"פ שאין שם מ' סאה מכונסין. כך שנו חכמים במ' סאה
 הוא מובל במ' חסר קורטוב א' אינו מובל, היו מים רדופין ואשה יכולה לטבול בהן כגד זה

וכן אמרו משמא דמר דב אחא משבחה וכן אמרו משמא
דמר דב שמואל ראש כלא. וכל ימי טומאתה אסור לה שתאכל קל
השלחן עים בעלה דתנן כיוצא בו לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עכירה א'
(גיה ע"א בכ"י) ל"ישה ואפ"יה ומרבצת ומבשלת וטוחנת ועושה כל מלאכת
הבית. ואסור להציע מיטתו של בעלה כישהו בבית. ואשה שקבוע לה זמן
לנידתה ובא זמנה ואמרה לא ראיתי נאמנת או שאמרה ראיתי ואיברתיו נאמנת.
וכן מי שנשא אשה כנידה עושין בועל בעילת מצוה ופורש וצריכה שבעה
נקיים חוץ מאותו היום שנשא בו ובעל. וחשב מאד דר אותו יום שניכנסה
לחופה (מונה למחר) שבעה נקיים ותטבול בלילי שמיני ותהא כותרת לבעלה.
שכל הנשים בין בתולות בין מעוברות בין יולדות בין נידות ספיק ובות הן
וצריכות שבעה נקיים חוץ מיום ש[פסק] ממנה שאינו ממנין שבעה אילא סופרת
למ[חרת]?....] ותטבול במים חיים ותהא כותרת לבעלה ש. משפסקו
חיים ומנהדרין. היה ר' מאיר אומר מרא[ות] דמים משנתן זה מזה כאיחוד דם
בתולים ארזו ואינו אדום דם נידה זוהם דם בתולים אינו זוהם דם נדה בא מן
המקור דם בתולים בא מן הצדדין. אמר רב יצחק בר יוסף אמי ר' יוחנן זו
דברי ר' מאיר אבל חכמים אומרים כל מראה דמים אחד הן. אמר רב חונא
זב דומה למי בציק ב' שלסעורין תניא נמי זב דומה למי בציק שלסעורין זב
בא מבשר טה. שכבת זרע בא מבשר חי זב דוחה ודומה ללובן ביצה מותרת
שכבת זרע קשורה ודומה ללובן ביצה שאינה מותרת רב ושמואל דאמרי תרוויהו
הלכה כתינוקת בועל בעילת מצוה ופורש.

פירוש נחלות.

סדר נחלות כך הוא איש כי ימות וכן אין לו והעברתם בן קודם לבת
כל יוצאי יריכו שלבן קודם לבת וכת קודמת לאחין כל יוצאי יריכה שלבת
קודמין לאחין והאחין קודמין לאחי האב כל יוצאי יריכו שלאחין קודמין לאחי האב.
זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי יריכו קודמין. והאב קודם לכל יוצאי יריכו. ובני
האחין קודמין לבני אחיות בנחלה. זה עיקר נחלות. חזו פירושה דבר דבר כהלכה.
מי שמת ויש לו בנים והיניה נכסים בניו הן יורשין אותו דכ' איש כי
ימות וכן אין לו והעברתם ואל תאמר שבניו דוקא יורשין אותו קודם הבת
אילא אפילו כל האב מכה הבן כגון בת הבן וכת בן הבן קודמין לבת כדרך
שאמרנו למעלה בן קודם לבת כל יוצאי יריכו שלבן קודם לבת ובמקום שאין בן
ולא יוצאי יריכו כל עיקר לא בן ולא בן בן ולא בת (בן ולא בת) בן כלל ויש לו
שהוא במים ומים חופין מלמעלה והם עולים עליה בזמן שמקימה את עצמה כרג עולה לה
סבילה בין מכונסין בין רדופין בזמן שיש באמת המים ארבעים סאה.
(א) השורות האחרונות של העמוד ממושמשות. (ב) על המלה בציק כתוב: ענין.

בת למת ויש לו אחים הבת וירשתו קורם לאחין ולא הבת בלבד יורשת אביה קורם לאחין אילא אפילו בת הבת וכן הבת ובת בת הבת וכן כן הבת קורמין לאחין. וזה הוא שאמרנו הבת קורמת לאחין. כל יוצאי יריבה שלבת קורמין לאחין. והאחין קורמין לאחי האב ובמקום שאין לא בן ולא יוצאי יריכו ולא בת ולא יוצאי יריבה האחין קורמין לאחי האב. ולא תאמר שהאחין בלבד הן קורמין לאחי האב אילא אפילו בני האחין בניהם ובני בניהם בין בנים ובנות הן קורמין.

ג.

הלכות תפלין לרבינו האי גאון ז"ל.

קטע זה בן שלשה עמודים קמנפנים וסופם חסר בכתב-יד אוכספורד 2682, חלק הוא מהלכות תפלין לרבינו האי גאון ז"ל שהדפסתי מכ"ו הסמינר בנוירק בגנזיקדם השלישי צד 5-74 ומתוקן הוא יותר משתי הנוסחאות שהצגתי שם זו מול זו. והוא כתב-יד אוכספורד שהזכרתי בחקדמתי שם צד 72. אך הציון של הרכבי שהעירותי עליו שם לא מצאתי עד היום. ורק זה מצאתי שדבריו הם דברי שייר שכתב כך בהוספות לתולדות רב האי.

בשמי' רחמ'

פירוש רבינו האי ז"ל.

כיצד מדר תפירה מתחיל בין שמע לזהיה אם שמע מלמטה ועולה כנגדו לבין הבתים ויורד לבית רצועה ויוצא למטה למטה ונוטה עם בית רצועה למעלה בין שמע לזהיה כי יביאך ועולה לבין הבתים ויורד כנגדו ובא לו כלפי שפה ויוצא למעלה משפה ונוטה עם שפה לבין ויהיה כי לקרש לי וחזור ונכנס למעלה משפה ונכנס למטה ממנו ועולה לבין הברכים ויורד למקום רצועה ויוצא (ע"ב בכ"ו) למטה וחזור ועולה לבין הבתים שבין קרש לזהיה כי ומניח את החוט במקומה וחזור על חוט ראשון ובא לו כלפי שפה ויוצא כנגדו ועולה לבין הבתים שבין שמע לזהיה אם ויורד כנגדו ובא לו אצל בית רצועה ויוצא למעלה מבית רצועה ונוטה עם בית רצועה וחזור ונכנס למטה מבית רצועה ונכנס מלמטה ממנו ועולה לבין הברכים שבין שמע לזהיה כי ומניח את החוט ומחדק ומאחה את התפר ובא שבין שמע לזהיה כי ומניח את החוט במקומו ומכניס את הפרשיות על הסדר קרש לי ויהיה כי, שמע ויהיה אם וחזור ומחדק (ע"ג בכ"ו) ומאחה את התפר ובא לו בחוט שבין שמע לזהיה כי כלפי שפה ויורד למטה משפה ועיקם ועולה למעלה משפה ובא לו כלפי קרש לי ובא לו בחוט שבין ויהיה כי לקרש לי כלפי שפה ויורד למטה משפה נמצאו שני חוטין עומדין עם השפה שבין ויהיה כי לקרש לי אחר מלמעלה ואחר מלמטה ומקיף לימינו כדרך הזאת אחר מלמעלה ואחר מלמטה בקרש לי ארבעה נקבים ובבית רצועה שלושה בזהיה אם ארבעה ובשפה שלשה עד שמגיע לאחד מן החוטין למעלה

ד.

שלשה דפים מ"בעל מתיבות".

בגנזי קדם ב' (צד 39-42) פרסמתי ראשונה שני דפים מ"בעל מתיבות" האחד למס' כתובות והשני ליובמות שמצאתי בהסמנר כנוירק. וכאן הנה עוד שלשה דפים למס' בבא מציעא שמצאתי בשני כ"ז אוכספורד. דף אחד לב"מ פג-ע"ג: ושנים לרף צ"ז ע"א-ק"ו ע"ב. ובניהם חסר דף אחד או שנים. ציון קצר מתחלת דף א' הובא במאה שערים על הריף ובהעפזור (דפ' א' מ"ז פג"ב) וכדפוס לבוב כ"ז ע"ב): „ובעל מתיבות כתב הכי בעובדא דרסתקא הא יש דואה יביא ראיא ותו לא מירי, א"ל אין כאמי וסבירא לן כוותיה“. והלשון המיוחד: „גיר' ירושׁ“ שבא כמה פעמים בדף זה הוא המעיד על שני הדפים השניים כי לבעל מתיבות הם. וסימן מובהק זה מסרתי לירידי הרב ש. אסף ומצא גם הוא קטע מהמתיבות למס' ב"ב בכ"ז קהיר.

ה פ ר ק י ם רשומים מבעל המתיבות לפי הכלל: „כולה נויקון חדא מסכתא היא“.

(כ"ז אוכספורד Ms. Heb. C 16. 2660 דף 9).

[קא מעב]ר חביתא דחטרא בריסתקא דמחוזא ותברא ביזא
[דמחוזא] אתא לקמיה דרבא אמ' ליה ריסתקא דמחוזא שכיח
[בה אינש] אייתי ראיא דלא פשעת בה ואיפטר. אמ' ליה רב יוסף
[בריה כמאן] כאמי דתניא אימי בן יהודה א' אין רואה שבועת יי'
[תהיה בין ש]ניתם הא יש רואה יביא ראיא ותו לא מירי. אמ' ליה
[כאמי וסבירא לן] כוותיה. אתקין רב חייא בסיכרא דדארי באגרא
[ואיתבר משלם] פ"גא דקרוי לאונס ורוב לפשיעה. גיר' ירוש'
[תני ר' נחמיה קדר] מסר קדרוי לחד ברנש תברון ארים גולתיה.
[אתא גבי ר' יוסי] בר חנינה אמר ליה זיל ואמור ליה למען תלך
[בדרך טובים אול ואמר] ליה ויהב ליה גולתיה, אתא לגביה אמ' ליה זיל
[ואמור ליה וארתות] צדי' תשמור. אול ואמר ליה ויהב ליה אוק
[אגריה פרק י"ז] השוכר פועלים ואמ' להן להשכים ולהעדיב.
[גיר' ירוש' אמ' רב] הושעיה זאת אומי המנהג מבטל ההלכה.
[אמ' רב אימי כל המוציא] מחבירו עליו הראיה חזין מזו. הכל לאייתוי
[מאי, לאייתוי הא דתני]א השוכר פועל ואמ' לו כאחר ושנים
[מכני העיר נותן לו כפח]ות שבהם דב' ר' יהושע וחכמי אומי
[משמנים ביניהן, תניא] בכרם רעך בפועל הכתוב מדבר ואכלת
[ולא אכילה גסה] הכתוב מדבר. גיר' ירוש' אמ' ר' לא
[וכי עלה על דעת שיאכל] עצים ואבנים. אם כן מה תל' לו ענבים
[שלא יקלף בתאנים] וימצמין בענבים. ושלא יהא עושה
[] שעת גמר מלאכה מנא לן דכת' לא
[תחסיס שור בדישו] שור אינך מצוה בחסימתו אלא בש'
[גמר מלאכה]. תנו רב' ריש מה ריש מיוחד דבר

[שגידולי קרקע ובשעת] גמר מלאכה פועל אוכל בו יצא
 [החולב והמחבין והטנבן] שאין גידולי [קרקע] ואין פועל אוכל בהן
 [תניא אידך דיש מה דיש מי] וחד דבר שלא נגמרה מלאכתו
 [אף כל שלא נגמרה מלאכתו] לוכל בו, יצא הבודל תמרים
 [תניא אידך דיש יצא] הלש והמקטף והאופה שנגמרו
 (ע"ב. וברשימת הכ"י נהפך ע"ב לע"א).

[מלאכתו] לחלה ואסור פועל לוכל בהן. תנו רבי' החוסם פרה
 בקול והנהיג כלאים בקול. אמ' ר' יוחנן חייב דעבר
 מעשה והיל' כותיה. אמר רב יהודה מין במינו מותר
 כמכחול בשפופרת ואינו פריצות. אמ' שמואל
 מנאפים בכלאים אינו אסור עד שיכניס כמכחול.
 אוכל פועל קישות ואפילו בדינר. גיר' ירושל' תני [בן]
 אנטיגנם בשם ר' אלעזר זאת אוס' פועל יתר על [שכרו].
 ארבעה שומדין הן וכול'. ההוא רעיא דהוה [קא רע']
 אנורה דנחר פפא שריג חד מיניהו ונפל למיא [אתא לקמין]
 רבא פטריה, אמ' מאי הוה ליה למעבר [הא גמר כדנטרי]
 אינשי. איתביה אבוי רועה שהניח [עדרו ובא זאב וטרף]
 אין אוס' אילו היה שם מציל אלא אומדין [אם יכול להציל]
 ואם לאו פטור, מאי ליו דעל בעידנא [דעיילי אינשי לא דעל]
 בעידנא דלא עיילי אינשי אי הכי אמיי [פטור תהילתו בפשיעה]
 וסופו באונס הוא, ותהילתו פושע [וסופו באונס חייב דשבע]
 קל ארייה ועל, אי הכי אמיי אומדין [מאי הוה ליה למעבר]
 הוה ליה לקדם ברועים ומקלות דהא [מר דאמ' שומר חנם שהיה]
 לו לקדם ברועים ומקלות ולא קידם [חייב שומר חנם בחנם שומר]
 שכר בשכר. ועד כמה עד כדי [דמיהן דהדר שקיל דמיהן]
 מכעל הבית ונפקא מינה לכיש[ורא דחיואתה. רב תסרא]
 בדרב הונא לא סבירא להו הא [דרכה דאמרי להכי יהי לך]
 אגרא לנטורי נטירותא מעליתא. [בר אדא סבלא הוה קא מעבר]
 חיותא אגמלא דגוש דחת חד[א לחבירתה שריתא בנהרא אתא]
 לקמי רב פפא חייביה אמ' מאי [הוה לי' למעבר אמ']
 ליה לעבורי חדא חדא אמ' ליה [ידעת ביה כבר אחתך דמצי]
 לעבורי חדא חדא. אמ' ליה כבר צווחו קמאי דקמך]
 ולא איכא דאשגח בהו. [איכו אפקיד כיתנא כי רותיה]
 אזל שבו שממיה מיניה [לסוף הוכר הגנב דגנב הוה]

(כ"י אונספורד 23. Ms. Heb. C. 2667 דף 40 ע"א).

... וממלי ליה דמיה. הווא דשאל דולא ואיבזע אמ' רב פפא אייתי שהדי דלא שנית ביה ואיפטר אמ' רבא מאן דכעי דנשאל וליפטר ניבא למשאל בעיון שאלה אשקין כיו ואי פיקה הוא אמ' ליה משאל אפקיה מרשותי והדר אשתי. והנבחה קונה בכל מקום. אמ' רבא כקרי דרדקי שתלא מבחא ואומנא וספר מתא כולחו בעיון עיבודתיהו כשאלה בבבלים היא. מדי בר חנניא אונר כורנתיה לבי חזאי נפק לדלווי טעונא בהדיהו איניב ומתה כדרכה בי גנב אתא קמי רבא חיבינהו אמ' ליה רבנן גניבא בבבלים היא איכסיף לסוף אינליי מילתא למיסר טעוניה נפק. מתנ' השואל את הפרה שאלה חצי יום כול' שמעת מינה מנה לי בידך והלא או' איני יודע חייב כגון שיש עסק שבועה ביניהן היכי דמי כדרכא דאמ' מנה לי בידך והלא או' אין לך בידי אלא נ' והשאר איני יודע מתוך שאין יכול לישבע משלם. מתנ'

השואל פרה ושלחה לו כול' אמ' ר' אלעזר כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות כך תיקנו משיכה בשומרין ותניא נמי הכי כשם שתיקנו משיכה בלקוחות כך תיקנו משיכה בשומרין וכשם שהקרקע ניקנת בכסף בשטר בחזקה כך שכירות קרקע ניקנת בכסף בשטר בחזקה. והל' כר' אלעזר דתניא כוותיה. היו לו שני עבדים אחד גדול ואחד קטן. אמיו מה שטענו לא הודה לו. ועוד הילך הוא. ומסקנא סבר לה כרבן גמי דאמ' טענו חטים והודה לו בשע' חייב ואבתי הילך הוא אמ' רבה קבר דקמע ליריה. שדה שחפר בה בורות שיחים ומערות. מרדא מתריץ לה רבה אליביה דרב ששת שטע מינה כול' כרב ששת בהילך מיכן תשובה לאומר ליתה לדרב ששת אדר' הייה א). שטף נהר ויתיו ונתנן לשדה חבירו זה אוכר ויתיו גידלו וזה אוכר ארצי גידלה וחלוקו. תנא אם אמ' הלה ויתיו אטול אין שומעין לו משי' ישוב ארץ יש' אבל בחוצה לארץ שומעין לו. היורד לשדה חבירו ונטעה שלא ברשות (ע"ב) רב אמ' שמין לו וידו על התחתונה ושמוא' אמ' כמה אדם רוצה ליתן בשדה זה לנטעה אמ' רב פפא ולא פליגי כאן בעשייה ליטע כאן בשאינה עשייה ליטע. היורד לחרבת חבירו ובנאה שלא ברשותו ואומ' לו עתה עיצי וואבניי אטול בבית שומעין לו בשדה אין שומעין לו משי' ישוב ארץ ישר' איבא דאמ' משום כחשא דארעא. מתנ'. המשכיר בית לחבירו, כול' אמ' רב יהודה הכי קתני המשכיר בית לחבירו סתם אין יכול להוציא בו בימות הגשמים

(א) וכן פסק רב האי במשפטי שבועות דף ד' ע"ב ודף ו' ע"ב. וכן בתשובתו לרב נסים בר' יעקב מקוראן: „וכבר פירשנו לכם ממה שנים דסוגין בעלמא כרב ששת וקויל' הילך פטור“ (תנ"ק ס"ו פ"ד). אבל בעשור (ד' לבוב ח"א ל"ו ע"ב, וכן באו"ז כ"מ שבי"ד): ובר רב עמרם ורב האי זיל פסקו הלכתא כר' חייא. „הוי שבסוף ימיו חזר בו ממה שכתב בס' השבועות“ (אסף, הצופה לחיי שנה ז' חו' ג"ד, צד 278).

מהחג עד חפסח אלא אם כן הודיעו שלשים יום מעיקרא. תניא נמי הכי כל אילו שאמ' לי יום ושנים עשר חדש לא שידור לתוכו שלשים יום ושנים עשר חודש אלא כדי שיוודיעו קודם שלשים יום וקודם שנים עשר חודש. בד כל שעת הבר. גת כל שעת הגת. בית היוצרה אין פחות משנים עשר חודש אמ' ר' יוסי במ' דב' אמ' באלו שעושין עפר שחור א' לכן כונס גרנו ומסתלק. גיר' ירוש' ב' תני ללינה אין פחות מיום אחד. לשביתה אין פחות משני ימים. לנישואין אין פחות מל' יום. וכשם שהמשכיר צריך להודיע לשוכר כך השוכר צריך להודיע למשכיר. אמ' רב הונא אפעלפי שאמ' אין יכול להוציאו אי איקור בתי אם רוצה לרבות ברמים מרבה. פשיטא נפל ביימיה יכול מימר ליה לא עדיפת מיניי. זכניה ירתיה יחביה כסתנה אמ' ליה שוכר לא עדיפת מנברא דאתית מיניה. כלליה לבריה הוינן אי היה אפשר לאודועיה מיבעי ליה לאודועיה ואילא לא עדיף מיניה. גיר' ירוש' ג' המשכיר בית ורצה למכרו אמ' ר' אמי לא עלת על דעת שימות ברעב. ר' זעירא ור' לא אמ' מכל ה' קנוי לו אלא דו אמ' ליה שבקיה עד ימלא אנקלוסין דידיה. אחא עיבדא קומי ר' ניסי ולא קביל. מה פליג לא אלא ברתיה דמשכיר הוות ממשכנא גבי הר רומי ולא הוו ליה דמי למינסכה והורי בר' אמי שיכבר. ההוא גברא דהוה ליה חמרא ולא הוה ליה דוכתא (41 ע"א) לאותוביה. הוות חדא איתתא קירשה ויהביה בגו ביתה אזל לכיתיה שלח להגיעה. אזלא איחי אנרא אנורי מיניה זביה ואפיקת יתיה ואותביה בשבילא. אמ' רב הונא קרא כת' כאשר עשה כן יעשה לו. ואפילו ביתא דהו קאים לאגרא והיא עבידא לאונורי יכול מימר דמית עלי כי אריא ארבא. מתני'. המשכיר בית לחבירו משכיר חייב להעמיד דלתות, וכול'. תנו רבנן משכיר חייב בדלת ובחלונות ובחקרת ולסמוך לו קורא, שוכר עושה לו סולם ומעקה וכרוב וטיטיה גגו ועושה לו מזוזה. וכשיצא לא יטלנה מקום מזוזה. כל שצריך אומן על המשכיר לעשותם ושאינו צריך על השוכר. מתני'. המשכיר בית לחבירו לשנה נתעברה השנה נתעברה לשוכר כול'. ואם אמ' לו בייב רינרין לשנה מדינר לחודש. אמ' רב נחמן קרקע בחזקת בעליה קימא וכוליה למשכיר. בעי מר' ינאי שוכר אומר נתתי והמשכיר אומ' לא נטלתי על מי להביא ראיה אמ' להו תנן כל לי יום בחזקת שלא נתן עד שיביא ראיה שנתן, אחר לי יום בחזקת שנתן עד שיביא ראיה שלא נתן, ביום לי שוכר מהימן בשבועה. אמ' רב נחמן שואל בטובו לעולם אמ' רב מרי בר ברת שמוא' והוא דקנא מיניה. אמ' רב אשי ומהדר ליה קיתיה. מתני'. המשכיר בית

א) מקום פנוי בכ"י כשיעור ב' תיבות, וצ"ל: אבל באילו שעושין בעפר. (ב) ליתא בירוש' שלפנינו. אבל כן הוא גם ברי"ף (גם בהעפוד לכוב י"ח סע"א). ועיי' בהגהה על הגליון י"ב. ג) נוסחא זו וגם אותה שהוכחה באר"ז כאן משונה מזו שבירוש' שלפנינו. (ד) = מכל מקום.

לחבירו ונפל חייב להעמיד לו בית וכול'. ביר' ירוש' ר' יוחנן אמ' באומר לו בית כזה אני משכור לך אבל אמ' לו בית זה אודא. ואי הוה דירי ביה ונפל לא מיתחייב לבנותו.

פרק י"ט.

המקבל שדה מחבירו וכול'. תניא ר' מאיר היה דורש לשון הדין אם אוכיר ולא אעביר אשלם במיטבה. ההוא נכרא דקביל ארעא מחבריה אמ' ליה אם [מוכר] נא לה יהיבנא לך אלפא וזוי אוכר תולתא אמ' נהר דעאי בעי למיתן ליה תולתא דאלפא. רבא אמ' אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא ומי שנא מהא [דתנן] ע"ב) אם אוכיר ולא אעביר אשלם במיטבה התם לא קאמר מילתא יתירתא הכא מילתא יתירתא היא וגזמא הוא. אמ' נהר דעאי עיסקא פלגה מלוח ופלגא פיקרון עברו רבנן מילתא דניחא לתרויהו ניחא למלוח דאי מיתכיר מיפרע מיחת המלוח ואי מטי הנאה הוה שקיל פלגא דאמ' פיקרון ברשות מרה קיימא וכבן דעסק בה איהוא דאמי ולא מיתחוי כריבית, וניחא ללוח דאי מתכיר משלם המלוח לחודיה, ואי מטי הנאה שקיל מיחת פלגא. אמרי נהר דעאי שעתא דאמי פלגה מלוח איבעי למישתא ביה שתי רבא אסר להכי קרי ליה עיסקא דאמי ליה לעסקוי ביה יחבי לך ולא למישתא ביה שיכרא. אמ' רב אירי בר אבין ואם מת נעשה מיטלמין אצל בניו אלא אי איתיה לעיסקא בעיניה אתי ושקיל ליה. אמ' רבא האי מאן דקביל עיסקא מחבריה ופסיד... ולא אודעיה לא מצי אמ' ליה דרי מהאי פסידא דאמי ליה להכי מרחת ומיליתיה ולא ניקרו לך מפסיד עיסקי. וחילי בכולהו ברבא. ואמ' רבא הני ביתרי דקבילו עיסקא ואמ' חד לחבריה תא נפליג ואמ' האיך גרוח טפי דינא הוא דמעבד ואי אמ' הב לי רוחא דמטיא לי אמ' ליה רוחא לקרנא משתעבדא ואי אמ' ליה הב לי פלגו קרנא דירי ופלגו רוחא דירי אמ' ליה עיסקא להדרי משתעבד ואי אמ' ליה הב לי פלגו דירי ואי מטי לך פסידא דרינא בהדך אמ' ליה מולא דבתרי עדיף. מתני'. המקבל שדה מחבירו ולקח נותן לו מתוכה. ההוא דקביל פדס מחבריה ב"י דני חמרא עבר חמרא ותקיף. סבר רב כהנא למיכר היינו מתניתין לקח נותן לו מתוכה. אמ' ליה רב אשי התם לא קבדא ארעא שליחותיה הכא עבדה. ומורה רב אשי בעינבי דכרין ושרה שלקת בעומריה. מתני' המקבל שדה מחבירו לזורעה שזורין לא זרי חטין וכול' מאי טע' דרב שמעון בן גמי שארית ישרי לא יעשו קולת.

ה.

תשובות הגאונים.

קונטרס בן שני דפים תשובות הגאונים בכתב-יד אוסטרופורד סימן 2835 חסר סלפנו ומלאהריו. וגם התמשך בין שני הדפים חסר הוא. כל עמוד מחזיק ל"ב שורות. הקונטרס הזה רשום ברשימת הכורליאנא בתור „קבע של תשובה (!) ביחוד בדברים שבמסכת בבא בתרא וקידושין" (!) אבל באמת מחזיק הדף הראשון לבר חמש תשובות, ארבע מהן שלמות הן בענין. והחמישית החסרה בסופה נדפסה כולה בחסרה גנוזה סימן קניה, אך הנמצא לפנינו מתוקן יותר. ואין צורך לומר שהתשובות בחסרה גנוזה הם מסי' קמ"א ואילך אינן להר"ף. והדף השני טביל שמונה תשובות שלמות מלבד שתי השורות הראשונות שהן שריד אחרון מתשובה חסרה. התשובות השלמות נרשמו בגוף הכתב-יד על הגליון בסמיני אי"ב עד ח"י. ורשימה זו כמובן מאוחרת היא. גם כאלה התשובות יש אחת שבבר נדפסה בחסרה גנוזה סי' ל"ד. ושם היא בין תשובות רב צמח גאון. ואולי גם הקונטרס שלנו מתשובות רב צמח גאון הוא.

(דף נ"ב ע"א בכ"י) הוא. אשה שמת בעלה בביתה וידוע שיש לו ממון וזאת כלילה ולמחר באו יורשים ויש כיני'ם לפשפש אתה ממונו ולא מצאו כלום וכפרה אשתו ואמרה לא נטלתי לו כלום והיה לו קצת ממון ביד תגרין נטלה אותו ואמרה לא אהזו מביתו והחזרתי אינה שלו אלא בשכר היה שריו, יש ליורשים לסלקה ולהוציאה מן הבית או לא ויש להן לגנות בפניה על אותו [ממון] שחשדו אותה או לא. אם בודאי ברור הדבר וידוע שהיה לו ממון ועשתה כך דין הוא שיגדו בפניה שלא כפתה מממון בעלה כלום ואותו ממון שהיה רבע' ביד תגרין יבואו יורש' וישענו על התגרין ויוציאו התגרין את הממון מידה ויתנו ליורש' כדתניא מי שמת והניח אשה ובת'ה ויורש' והיה לו פקדון או מלוה ביד אחרים יתנו ליורש' שכולם צריכים שבועה ואין היורשין צריכין שבועה.

(דף נ"ב ע"א בכ"י) הוא. אשה שמת בעלה בביתה וידוע שיש לו ממון וזאת כלילה ולמחר באו יורשים ויש כיני'ם לפשפש אתה ממונו ולא מצאו כלום וכפרה אשתו ואמרה לא נטלתי לו כלום והיה לו קצת ממון ביד תגרין נטלה אותו ואמרה לא אהזו מביתו והחזרתי אינה שלו אלא בשכר היה שריו, יש ליורשים לסלקה ולהוציאה מן הבית או לא ויש להן לגנות בפניה על אותו [ממון] שחשדו אותה או לא. אם בודאי ברור הדבר וידוע שהיה לו ממון ועשתה כך דין הוא שיגדו בפניה שלא כפתה מממון בעלה כלום ואותו ממון שהיה רבע' ביד תגרין יבואו יורש' וישענו על התגרין ויוציאו התגרין את הממון מידה ויתנו ליורש' כדתניא מי שמת והניח אשה ובת'ה ויורש' והיה לו פקדון או מלוה ביד אחרים יתנו ליורש' שכולם צריכים שבועה ואין היורשין צריכין שבועה.

(א) כתובות דף ד'. ופי' גמלי-קדם ב' צד ל"א. (ב) תשגיג הקצרות סי' י"ב. (ג) בדפוס קושטנדינא: טממונו. וכן בדפוס ווילנא סי' י"ח.

ולענין מזוני ודירה כיון
דאין לו קרקע אין לה לא
דירה ולא מזונות כאשר
נתבאר למעלה דאין
לאיתוזי ממסלולי ואף על
גב דתפשיה אלמנה שתפשה
ואמ' חכמים אלמנה שתפשה
מסלולי למזונות מה שתפשה
תפשה דוקא היכא דאתפשה
הבעל מחיים דידה אבל אם
תפשה היא אחר מיתתו
מוציאין מידה.
וחשתי שתקנו הגאונים
לגבות הבעל חוב אפילו
ממסלולי כי לא תפשה נמי
גובה ומזונות מן המסלולי
כמו מן המקרקעי (ג).

ודקא אמרינן בהאומר לחבירו בית (ד) תנו רבנן שלשה שירדו לשום
אחד אומר במנה ושנים אומרינן במאתים וכולה ברייתא הכי האוי ומאי דפליג
רבי אלעזר בר ר' צדוק נידון בתשעים ומאי משלמין היכי פירוקה דהא שמעתא.
תנו רבנן שלשה שירדו לשום אחד אומר במנה ואחד אומ' בעשרים סלע שהן
שמונים וזו ואחד אומר בשלשים סלע שהן מאה ועשרים וזו נידון במנה רבי
אלעזר בר ר' צדוק אומ' נידון בתשעים אחרים אומרינן עושה שומה ביניהן
משלשין כמה יש ביניהם ארבעים מטבעות שליש אותן ביניהם נמצא מניע
לכל אחד שלשה עשר מטבעות ושלש, נידון במנה מידה בינונית מה טעם
שוה אומ' שמונים וזה אומ' מאה ועשרים בא זה ועשה פשרה ואמר מנה רבי
אלעזר בר ר' צדוק או' נידון בתשעים דקא סבר שדה זו שוות תשעים וזו זה
שהוא אומר עשרים סלעים הוא פחות עשרה מטבעות וזה שהוא אומר שלשים
(דף 52 ע"ב נכ"ו) מוסיף עשרה מטבעות אדרבה שדה זו שוה מאה ועשרים וזוים
זה שהוא אומר מנה טעה עשרה מטבעות וזה שהוא אומר מאה ועשרים טעה
עשרה לפניו תפס לידך האי דקא אמ' מנה והאי דקא אמ' מאה ועשרים
דמתורת מנה לא קא מהנפקין לה אחרים אומרים עושין שומה ביניהן ומשלשין

(א) כתובות דף צ"ו. (ב) תהיא מעשה באשה אחת שתפסה כוס של כסף (כתובות דף
צ"ח ע"א); "פירשו חכמים מהו שתפסה כוס (שתפסה) [שהתפסה] בעלה" (הלכות ראו 78.
ועיי' עוד צד 90). ובתוספות כתובות דף צ"ו, ד"ה "אלמנה" בשם ר"ה והלכות גדולות
פירשו. וכן פסק רב האי גאון בשערי צדק דף ע"ז ס"ו ל"א. (ג) וכן כתב הר"ף בחשובותיו
ס"י קמ"ג: "אלמנה שתפשה ממסלולין במזונותיה מה שתפשה תפשה. ואף על פי שיש מי
שהצריכה תפשה מחיים אין אנו רואין כן אלא אפילו לאחר מיתה, כי כה שאמרו כשתפשה
מחיים לא אמרו אלא בזמן שלא היתה נזונה אלא ממקרקעי כיון הכתובה. אבל עכשו שניזונת
ממסלולי לא שנא תפשה מחיים ולא שנא תפשה לאחר מיתה". (ד) בבא בתרא ק"ז ע"א.

כמ[ה] יש בין] שמונים למאה ועשרים וזו יש ביניהם ארבעים מטבעות [עשה
 ביניהן פש]רה והטיל אותו לשלשה חולקי נמצא מגיע לכל חלק וח[ל]ק שלשה
 עש[ר] מטבעות ושליש א[ם]. קא סברי אחרים שדה זו שוות תשעים ושלשה
 וזו ושליש זה שהוא אומר שמונים הוא פותח שלשה עשר וזו ושליש זה שהוא
 אומר מנה הוא מוסיף שבעה מטבעות וכדין הוא שהיה לו להוסיף עוד וקא
 סבר די שהוספתי על חברי שבעה מטבעות. ולעינין הלכה קא אמרין אמי
 רב הונא הלכה כאחרים שעשו פשרה והיו להון כי מכריע ואף על פי כן לא
 סברה רב אשי לטעמיהו וקא אמי אנא טעמא דאחרים לא ידענא הלכה עכידנא
 כותיהו, זה הוא הצעה שלמשנה זו.

ועוד הא דרמב"ם פירות ב[ב] תנו רבנן אין פוחרין משבעה טעמרות
 ומושכות למת כנגד הכל הבלים רבנן נהיגי האבי במתיבתא או דילמא בראשונה
 ביהודה ואם נהיגין למעבד האבי בדהרין מכית הקברות בחוצה לעיר או דילמא
 לא שנה בעיר ולא שנה בתוך העיר — לא נהיגין בשיבה למעבד הבין למימר
 עמדו יקרים שבו יקרים אלא כד הרין מאחורי הכת יושבין בני אדם שלשה
 פעמים כל אחד מיהן לכדו אבל טעמרות ומושכות אין עושין.

ועוד אגן רגילין למסדר צלותא בתר יוצר בתר דחתמין בגאולה והדר
 קימן צבור ומצלו דלחישא יש בה משום מסמך גאולה לתפילה אי דילמא
 כיון דלא אישתעי כמאן דסמך דאמי.

כיון דלא מישתעי ציבורא קא סמכין גאולה לתפילה וכך המנהג
 בירושלם שהוא עומד שליח ציבור ומסדיר את התפילה מאחד שהוא פורס
 על שמע והעם מאזינין ואחר כך עומדין ומתפללין.

יש לחוש ג[ם] לריוטים שמוכרין אותן בשוק לפסח שמה כשהביאו
 אותן בספינות בנהר נפלו עליו מים או מטר או שמה השליכו לתוכו המלחים
 מים כרי להוסיף במדידה או דילמא כיון דמכריר להו ומנקיר להו שפיר לא
 הישינן ככי האי גוונא דאם כן אין לדבר סוף דכיון רעבד לה שימור משעת
 לישא ועד שעת גמר אפייתו לא אטרחהו רבנן לכולי האי.

כיון דכר זבין מן שוקא מנקיר להו ובריר להו וכל חיטא דמטא מיה
 עילוייה שדי ליה לכר שפיר דאמי ונפיק בהון ידו חובה מאי דעתך משום
 [דקאמר רבא שימור דלישא לאו שמי שימור דאמר למחפכי כיפיה הפיכו לשם מצוה כי חיכי
 דליתוי שימור מתחילת ועד סוף אשבחן דהדר ביה רבא ואמר מותר ללות ומצוה ללות. ועוד
 אחמורי אחמור ומדת חסידות עשה ועוד הא בי רב הונא לתתי דקסברי סניא בשימור דלישא

(א) רוח זה כן הוא בגוף הכי. (ב) כבא בתרא דף ק': והשוה תשובת רב נפירוני
 בר הילאי שחשיב לרבנא נתן בריה דרבנא תנניה ולרבנא בריה דרבנא שאל (א"ו)
 ד"ב ה' אבלות דף פ"ז ע"ב). (ג) כח"ג סי' קנ"ה בשנויים ושבושים. וסופה החסר ככ"ו זה
 השלמנו משם באותיות קטנות. וחשוה ח"ג ברלין צד 141 ד"ח: חסין שבאו בספינות.

ומסקינן שבעתא שימור דלישה ימני שימור, ודקא קשי' לבון דילמא נפל עליהון מיא בספינה כיון דמנקי להו וידי' לבר חיובא דאית בה מיא שפיר דמי. ומחוקי איסורא לא מחזקינן. (דף 53 ע"א) חצר א' דאית בה אינשי וחיישין דילמא אולא דליקה בהא חצר להך חצר והולכך מכבין ומפסיקין מפני הדליקה ואף על גב דקא מיכוון לכבויה. א' ועל צואה שלקטן — כי דקא אמרינן ב' רב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורב חנן בר ראבא איקלעו לכי אבין דמן נשיקא קדים ג' קא מתני ליה לבריה ועל צואה שלקטן אמר ליה ד' מאי צואה של קטן צואה דינוקא אמר ליה ה' אבין שטיה הכין מתני שמואתה כניהו ההוא גורף שלרעי הוא ואילא על צואה שלתרנגולין בשביל קטן סוף סוף גורף של רעי הוא ה' לא צריכא בחצר אחרת.

כ' ועל עקרב שלא תישך — הלכה היא ו' רבי אבא בריה דרבי חייה בר אבא ור' זירא הוו יתבי אקילעה דבי רבי ינאי נפק מילתא מכניהו מהוא להרוג נחשים ועקרבים בשבת אתו שילוח לרבי ינאי אמלוה ו' צירעה אני הורג נחשים ועקרבים לא כל שכן דילמא לפי תומו דאמ' רב יהודה רוק דורסו לפי תומו ואמ' רב ששת נחש דורסו לפי תומו ואמ' רב קטינא עקרב דורסו לפי תומו. ג' ועוד הא דאמ' ראמי בר אבא אמ' ר' אסי ח' אסור לאדם שיהלך על גבי עשבים בשבת, מאי שדכאי והילכתא מאי. כבר פסקו בה רבנן הלכה לשריותא דקא אמרינן והשתא דקיטא לן כר' שמעון דאמ' דבר שאין מתכוין מותר להלך על גבי עשבים ואף על גב דאיכא שדאכי ומה הן שדאכי שורשן שלעשבים ט'. טי שמת והניח בנים ובנות יש לבנות מזונות ממא שהניח אביהן מן הממון עד דיתלקחן לנכרין כתנאי בית דין או דילמא עד דבגרו דוקא ואפילו אין לאביהן אלא מעות.

כך ופאזינו דהלכה כלוי דאמ' ו' עד שיבגרו דתנאי לוי במתניתיה עד שיבגרו אי נמטי זימניהון לאתנמכי. ולעינין מזונות אם הניח אביהן קרקעות ניוזנות מן הקרקעות ואם לאו ניוזנות כתנאי בית דין דאמ' ראבא י"א הלכתא מן מרקעי ולא מן מסלולי בין לבתובה בין למזונות ובין לפרנסה ואף על פי שאין להן לאכל מן הממון כתנאי ביה דין דרשאי' אחיהם לזון אותן ולעשות להן חקנה מפני כיוצא הבעות.

א' שריר חשובה זו הוא עצם לשון הגמרא וימא דף פ"ז ע"ב. גרסת הי"ג שבת פ"ג וד' ברלין עד קט"ז: "מכבין ומפסיקין מפני הדליקה. הא תו למה לי פשיטא! לא צריכא דבהא חצר דאית בה דליקה לית בה אינשי ומיכא לה חצר דאית בה אינשי וחיישין דילמא אולא מתיא חצר לאירך חצר והילכך מכבין ומפסיקין מפני הדליקה". ב' שבת קכ"א. ג' צ"ל: קדים אישכחיה דקא. וכן בכתב-יד מינכן. ד' = אמר ליה. ה' היא גרסת הגאונים שהובאה בחרושי הריטבא. ו' שם דף קכ"א ע"ב. ז' = אמר להו. ח' עירובין ק'. ט' השות תגיה עד 222 וערוך השלם ערך "שרד". י' כתובות נ"ג. י"א שם נ"א ע"א.

ה כחור שנשא אלמנה ועשה סעודה שבעה ימים מברכין ליה שבע ברכות כד מתרמאן פנים חדשות כידרבא א' וכי' אלמון שנשא אלמנה כד עבד סעודה הם חכין מברכין ליה שבע ברכות או לא.

הבין חזינא רבין כחור ובין אלמון כד נסיב אלמנה לא מברכין ליה שבע ברכות אלא חד יומא ב' משום דלא מברכין שבע ברכות אלא ליצירא דבתולה דקא תני מברכין לבתולה שבעה ולא למנה יום אחד מאי לאו אלמנה שנישאת לבחור מברכין לה יום אחד לא שנישאת לאלמון (דף נ"ג ע"ב) אבל שנישאת לבחור מאי מברכין לה שבעה ליתני אלמנה שנישאת לבחור שבעה ולא למון יום אחד אלא כי קא תאני מברכין לבתולה שבעה ולא למנה יום אחד מילתא פסיקתא קא משמע לן דליבא בתולה דפחיתא משבעה ולא אלמנה דפחיתא (משבעה ולא אלמנה דפחיתא) מיום אחד.

ו המאמר ג' את האשה וגירשה ועד אן לא נכתבה כתובה ולא נכנסה לחופה כמה הוא נותן ובאיוה משקל היא נוטלת ואם בא עליה ובעלה ועראין לא נכתבה כתובה וגירשה כמה הוא נותן לה.

כך ראינו דהיבא דאירס אשה בקידושין ולא נכתבה כתובה אם גרשה אין לה עליו כלום דקא אמרין ד' תאני רבי חייא בר אמי אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה והיא לא אוננת ולא מטמאת לו ביתה אין יורשה מת הוא גובה כתובתה ודוקא דיכתב לה כתובה דיהיב לה עשרים וחמשה מטבעות במשקל דינר זהב אבל לא כתב לה כתובה אין לה עליו כלום ולא שאני לן בין מיתה לגירושין.

ז' ושכתוב ה' אם בא עליה ובעלה ועד אן לא נכתבה כתובתה. כך ראינו שאין לה עליו אלא מנה מאתים בלבד והיא הפסידה קצמה וחבלה בעצמה שהניחה אותו ליגע בה שאילו נמסרה לחופה היתה גובה כרתובה עכשיו שבא עליה בלא חופה ולא כתובה היא חבלה בעצמה ואין לה עליו אלא מנה מאתים בלבד.

ח' והא דאיתמר ו' קירש בתוך שלשה חדשים פליגי בה רב אחא ורפרם ומאן דגרים רב אחא ורבינא טעותא ניהי אלא הכין דגרסינן במת' כתא פליגי בה רב אחא ורפרם ח' אמר משמתין ליה... וד ליה עילוי גזירה דרבנן דאמרו וכן שאר כל הנשים לא ינשאו משנתארוסו עד שיהו להן שלשה חדשים ואף על גב דערק ליה משמתין ליה ורפרם סבר לא משמתין ליה דקא סבר כיון דברח הא אפריש ליה נפשית, כלום קא משמתין ליה ומפרשין

א) כתובות ד' ע"א: אמר ר' אבא. ב) והשוה שערי תשובה סי' שמ"ה. ג) ח"ג סי' ל"ד. ויעי' תנ"ק סי' ע"ד. ד) כתובות פ"ט ע"א. ה) ח"ג שם. ו) יבמות ל"ז ע"א.

ליה אילא להכחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני האיי כבר ברח ליה ואפריש ליה נפשיה ולבתר כמה ירחי כד אתי כתיב לה כתובה ומסר לה לחופה.
 פ קינדרס א) כך שני חכמים ב) וקין זה הקונדס ודרדר אלו עכביות מיני דשאים הם ומצויין בהרים והם צריכין תיקון מפני שיש בהן קוצין והתירו חכמים לקחת קוציהן ביום טוב שכך שני חכמים מולגין את הראש ואת הרגלים ומתכהבין אותן באור ואין טופלין אותן לא בחרסית ולא באדמה ואין גוזזין אותן בתספורת שלהן ג) וגוזזין ד) את הירק בתספורת שלו ומתקנין את הקינדרס ואת העכביות ה).

א) ביצה ליד ע"א. ב) „פירוש כך שני: וקין זה הקונדס ודרדר אילו עכביות“ (ה"ג ברלין ריש צד 581); „תאמי בכראשית דרבי אושעיא: (פ"ב) וקין זה הקינדרס ודרדר אילו עכביות; דרדר מוריקא דחוחי (נ"א דחוחי) וקינדרס דאמרי דלגאי הוא דצריכין תקון“ (ה"ג שלנו ה' ירם, ד"ו ל"ו סע"ד). ג) ולמה שהוא נראה כעבדין חול (גאונקא צד 222). ד) ואין גוזזין (בגמרא ובגאונקא שם ע"ש). ה) „ומסיקין ואופין בפורני ומחמין חמין באנמיכי ואם היתה פורני חדשה אסורה שמא תיפחת. אמר גאון מרקא אמרין מולגין את הראש דווקא ראש ורגלים אבל גדיא כוליה לא עבדינן מלוג בירם דאיפשר לאשלוחי למשכיה“ (ה"ג שלנו שם ובח"ג אסמא ליתא).

הא דאיתמר א) מת המוטל [בחמה רב יהודה אמר] שמואל הופכו ממטה למטה רב חנינא בר שלמיא משמא דרב אמ' מניה [עליו ככר או] תינוק ומטלטלו וקשיא לכו' אלמא אי איכא ככר או תינוק הוא דיותר לטלטלו וחתם ב) קא אמרין ההוא שכבא דהוה בדראקרת שרא להו רב נתמן בר יצחק לאפוקיה לברמלית אמ' ליה ר' יוחנן אחיה דמר בריה דרבנא כמאן כר' שמעון, אומר ג) דפטר ר' שמעון מחיוב חטאת איסורא דרבנן מיהא איכא אמ' ליה האי"ם עילת ביה את ואפילו לר' יהודה מי קא אמנא לרשות הרבים לברמלית קא אמנא גדול כבוד הבריות בלא ככר בלא תינוק.

כך ראינו ולענין הלכה כי דאמירא בתרה ובדוריד דמי דקאמרין ד) לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלכד והאי דהמצניע כנון דאיכא חבאלא וקאתי לא[מ]חי וקא באעי לאפוקיה להיכא דאיכא ארדא ה) ברמלית הוא וקאמי ליה ו) ביה דאיכא חכא ודאי גדול כבוד הבריות וברמלית דרבנן הוא

וששאלתם גרתקין ו) מאי [פירושה].

כך הוא פירושו פיה ועשן של תנור שמיצטריך בכמא חודשים ח) וניקבין כולו במקום אחד ונעשה כעפר תיחות וכשחפין בו כלי כסף ניצדפין בו כצורף הטכנים כסף לכור ומעמידו על בורזו לפי כך אמ' חכמי גרתקין ט) סתלא חוץ מכלי כסף בגרתקין שאין חפין בהן בשבת ויש מן חכמים שאמרו גרתקין סתלא והוא עפר הרים צורפים ועושה זהב חפין כלי כסף בו ושמו בישמאלים סתלית.

פיקרין י) וציפה מטלניות וצמר שמניחין על מקום חתך באיספלנית אם צבען בשמן מרפא ומותר ואם לאו אסור שדומה למ[שוין].

וששאלתם יג) טבעת שיש עליה חותם מותר לאיש לצאת בה לכתחילה בשבת (79 ע"ב) [לרשות הרבים או לא].

כך ראינו [דאיש בטבעת שיש על]יה חותם תכשיט הוא לו ומותר לצאת

א) שבת מ"ג. ב) שם צ"ד. ג) = אימר. ד) שם קמ"ב. ה) [ב]ארדא? (אפשמיין). ו) צ"ל: [עילת] ביה (אפשמיין). ז) שבת נ' סע"ב. ח) = חדשים. ועיין הקדמתי לאגרת רש"י כ"ח ע"א. הדרה 3. ט) גאונקא 325. ובערוך: "פי' כשמוציא הצורף את הכסף מן הכור והוא משהיק ומביא קרניא ושורה אותו במים וחפין בו את הכסף והוא סתלבן לפיכך שנו חכמים בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתקין שהוא מעשה אומן". י) שבת נ' ע"א. (יא) בחדושי הרמב"ם (מס' מעשה רוקח) נדפסו בתשובות הרמב"ם לפסא ס"א עמ' ד'. יב) אבל רב האי גאון דל פירש: צפה ופקרין, פאה נכרית שעושה קרח לבסות את ראשו כמו שיש לו שער (רשב"א. ומכאן בריח וערוך, ע"י ערה"ש, ערך צף). יג) ומקוצרת בה"פ סי' קל"א צד 282; תג"ל סי' ע"א; שיעת סי' רכ"ג. ודומה לה תשובת ר"ע בתשובות הגאונים שדפוס עכשו ידירי הרב אסף, צד 88 סי' קל"ם.

כה [וכן אשה בטב] עת שאין עליה [חותם תכשיט הוא] לה ומותר לצאת בה אילא שניהם אסורין [לצאת בהן משום] גזירה דראבא [דחנן א] לא תצא אשה לא במחט הנקובה ולא בטבעת שיש עליה [חותם ואם יצאת] חובת חטאת ד[כרי ר] מאיר ואף חכמים אין חלוקין עליו אילא בכובלת ובצלוחית [של פלייטון] ואמרינן עלה אמ' עולא [וחילופיהן באיש] אלמא קא סבר עולא מידי דחוי לאיש [לא חוי לאשה] ומידי דחוי לאשה [לא חוי לאיש מתיב עליו] רב יוסף הרעים וכפריק לה הוא אילא [אמר רב יוסף] נשים עם לעצמן [אותיבה]... טוב אכ"י המוצא תפילין וכו' ומפרקינן [קא סבר ר' ס] איר לילה זמן תפילין [ושבת זמן תפילין] ושאלין וההוצאה כלאחר יד הוא [ואוקמה] ר' ירמיה באשה נזכרית [והקשה עליו ראבא ואמר] תריצת אשה ואוקמת בנזכרית איש מאי איכא למימר אילא [אמר רבא פעמים שא] דם נותן לאשתו טבעת שיש עליה [חותם] להוליכה לקופסה ומניהתה [בידה עד שמנעת] לקופסה ופעמים שהאשה נותנה לבעלה טבעת שאין עליה חותם להוליכה [אצל אומן לתקן ומניח] בידו עד שמגיע אצל אומן שמעינן מתרצתא דראבא טבעת שיש עליה חותם לאיש לא יצא שמה יתננה לאשתו וטבעת שאין עליה חותם לאשה לא תצא גזירה שמה תתננה לבעלה ואם יצאו אין עליהן מלקות מדאורייתא אילא מכת מדרות מדרבנן משום גזירה דראבא ולחצר מותר לצאת בהן בשבת בין אשה בשאין עליה חותם ובין איש בשיש עליה חותם ואף על גב דאמ' רב יהודה אמ' רב כל שאמרו חכמים אסור לצאת בו לרשות הרבים אף בחצר אסור חוץ מככול זה הלכה הוא ראמ' מר רב צדוק גאון זכר קדוש לברכה דהל"ן תרתין דרב יהודה אמ' רב הלכה זו והא דאמ' רב יהודה אמ' רב כל שאמרו חכמים מפני מראית העין אפילו בתדרי חרדים אסור הלכה ... הני מילי מאי דאסרו רבנן איסורא לגמרי אבל טבעת בין דאיש בין דאשה [גזירה] משום דראבא היא בעלמא וכי גזר ראבא ברשות הרבים ובכרמלית הוא דגזר.

וששאלתם איסטמא וככול ב) ופיאה - נזכרית ג) מאי פירושיהו.

איסטמא מן מיני תכשיטין הוא ולא של כסף זהב אילא של מיני ציבעונין ד) ולא נשים חשובות עושין אותן אילא ירירות ומנין שהוא של צבעונין היא ואינה חשובה שכך שנו חכמים ב) שלשה דברים נאמרו באסטמא אין בה משום כלאים ואין מיטמא בנגעים ואין יוצאין בה לרשות הרבים, אין בה משום כלאים דלאו אורג הוא ואין מיטמא בנגעים דלאו טווי הוא לא שתי ולא ערב דאין יוצאין בה לרשות הרבים דכיון דלאו תכשיט הוא כי מסוי דאמי.

א) שבת ס"ב. ב) שם נ"ז ע"ב. ג) שם ס"ד ע"ב. ד) ע"כ גם בתשה"ג שדפיס עכשו הרב אסף צד 159 סי' ל"ז. ומשם גם בערוך ע' "אסטמא".

כבול אם לרי ינאי הא קאי אמר כבול (80 ע"א) זה א' אינו יודע מהו או כבלא דעבדא תנן [או כיפה של] צמר תנן ורי אבחו פשיטא ליה דהא קא אמר מסתברא כמאן דאמי כבול כיפה של [צמר תנן...] ין אשה וכולה ונתניא נמי הכי דכבול לאו כבלא דעבדא הוא אילא כיפה של צמר נשים (הנתניא ב) יוצא אשה בכבול ובאספוזמא לחצרה כיפה של צמר פירושה כי [הנתניא ג] כיפה של צמר היה מונח בראש כהן גדול ועליו ציץ מונח. פאה נוכרית שער יפה שהוא מו[נח בראשן של] נשים שאשקנן ד' כדולדל ומניחות בראשן כמששנינו ה' האשה שניהרגה ניהנין בשערה [ומקשינן עלה] והא איסורי הנאה ניהו אמר רבי באומרת תנו שערי לבתי אילו אמרה תנו ירי לבתי [מי יחבינן לה] אמר רבבה בפיאה נוכרית ואמרין הא מיכא בעי לה ר' יסי בר חנינא דבעי [ר' יסי בר חנינא] שער נשים של צדקניות מהו אמר רבבה בפיאה נוכרית כי קא מיכעיא ליה לר' יסי [בר חנינא דתלו בסיכ] תא הכא דמחבר בה וכולי כי דמלאק.

ושאלתם כל ו' ששה שלשים יום [בארם אינו נפל] שמונה ימים בבחמה אינו נפל והא לא שהא ספיקא האוי מותר לשוחטו בתוך שמונה א[.....] ור' שמואל לשוחטו בתוך שמונה ימים.

כיון דספיקא הוא האיך מותר לשוחטו [בתוך שמונה] דאי נמי אקילו רבנן בין הריז לנכוח לילה של שמיני כי דר' אפטורקי (ו) דר' אפטורקי דאמי כת' והיה שבעת ימים תחת אמו הא ללילה שרי וכת' ביום השמיני והלאה ירצה הא ללילה לא הא כאיזוד לילה לקדושה ויום להרצאה שמעינן מינה דלהריז בין שהוא יצא יום שביעי מותר באכילה ולקרבן עד שיצא לילה ויהיה יום שמיני דילמא ודאי חיבא דקים ליה בגויה שכלו לו חדשיו חשקה לגסה וחמשה לדקה כידקא אמרין מותיבי עגל שנולד ביום טוב שוחטין אותו ביום טוב ומפרקינן הכא במאי עסקינן שכלו לו חדשיו ובין ח' שוין שאם נולד ומומו עמו שזה מן המוכן ואמרין הכא נמי בשכלו לו חדשיו אבל האם מותר לשוחטה בתוך שמונה ולא עוד אילא שאין צריך לשהותה אילא מעת לעת שילדה ומותר לשחטה לאחרת. ובין בחמה שהפילה משה מעת לעת שהפילה ב' עשרים וארבע שעות ושוחטה אחרת ומותרת דכי קא אמרין (ו) אמר רב נחמן

(א) בראש הגלגל נרשמה תשובה זו: ושאלת מה פירוש שבעת היסט ומה עיקר הדיבור כך ראינו שפירוש הסת מן ותפיתנו..... ימין אלתקלל (ב) שבת ג"ז ע"ב. (ג) חולין קל"ח ובתש"ו הגאונים שמרפס עכשו הרב אסף ריש צד 150: "כבול פליגי בי רבנן בר אמר כבלא דעבדא תנן [ומר אמר כיפה של צמר ד' תנן כיפה של צמר היה מונח בראש כהן גדול ועליו ציץ מונח". (ד) = שערין. האלף הוא במקום סגול ע"י אוצר הגאונים וד' התשובות 28 הערה ו'. (ה) ערכין ז' ע"ב. (ו) שבת קל"ה ע"ב. והשוה ח"ג סי' י"א. (ז) זבחים י"ב, א"ז חולין פ"א. (ח) וכולן? (ט) = שהפילה. (י) חולין ג"א סע"א.

בית הרחם אין' חוששין לריתוק אברים הני מילי לולד אבל אם גופה צריך לשהותה מעת לעת משום צער לירה בין בהמה שילדה בין בהמה שהפילה. והא דא' אביי א) נפל מן הגג ואכלו ארי דברי הכל חי הוא כי פליגי בשפיקה ומת ושאלתם מאי טעמיה דמן ראמר חי הוא ומאי טעמיה דמאן דאמר מת הוא ולענין מאי פליגי ומאי נפקא מיניה או חי הוא או מת הוא, הכין קא אמר אביי ולד פרה בן כ) שמונה חודשים או בן ארבעה לדקה שנפל מן הגג או שאכלו ג) ארי ונגע בו קודם לכן מודה רבן שמעון בן גמליאל דכי חי דאמי והנוגע בו כנוגע בנכילה שלים דאמי ומאי טעמא דרבין דלאו מיתת עצמו מית אילא שנפל מן גג או ארי שגרמו לו מיתת האיש רבן שמעון בן גמליאל למילתא דילמא האיי ולד כלו לו חדשיו (80 ע"ב) ואילו לא ארי וגג הוה חאיי ומשוי ליה כי בהמה שמתא ומטמיא בנגיעה ובמשא כי פליגי שפיקה ומת ונגע בו קודם לכין דרבן שמעון בן גמי סבר האיי ודאי לא כלו לו חודשיו ובן שמונה הוא והנוגע בו כנוגע בנכילה גמורה דאמי ... ורבין סברי מי יאמר שלא כלו לו חודשיו מספיקא לא טעמא ובבהמה הוה דאמי היכא דלא מית האיי ולד מיתת עצמו אילא דבר אחר גרם לו כנון ארי וגג מודי רבין שמעון בן גמליאל דחי] הוא והא דא קא הישין להא מרקא אמרין ד) רב פפא ורב הונא בריה רב יהושע [איכלעו לביה בריה ד]רב אידי בר אבין ועבר לחון קינרא תלתא ואמרו ליה אילו שהיתיה עד לאודתא [הוה אכלין] מיניה והאכא נמי כיון דלאו איהו מית אילא ששחט שחטות נימא ולד מעליא שחיטה כי ארי וגג לגבי ההוא ולד בן שמונה חודשים דפרה ונוקמה להאיי עיגל [מע]ליא וניכלו מיניה זמן הדין קושיא מתפכינן ה) לה לשמעתא ואמרין אילא ה עלמא לא פליגי דמת הוא וסלקא שמעתא.

וששאלתם קינלא תלתא ו) עגל שהוא שלישי לבטן שהוא משובח מכל ולדות בהמה מפני שתחלת ולד שיוצא ראשון ג)פה צר והולד דחוק הוא ואינו משובח וכין השני אבל לולד שלישי משובח הוא ז) וכין רביעי ואילך הגוף כחש ואין ולדותיה משובחין לפיכך שחט להו עגל שהוא שלישי לבטן שהוא משובח מכל ולדות פרה.

א) שבת קל"ו. ב) מיום שנולד ועד שמונה ימים [לא] נפק לה מתורה נפל (על הגליון בכתב יד). ג) = שאכלו. ד) שבת קל"ו. ה) = מהפכין. וכן בתגיה סי' יח צד 8 אות ס'. ועיי' אגדת רש"י צד 46 הערה ג'. ו) שבת קל"ו ע"א. ז) וכן בערוך ע' "תלת": "פי' שלישי לבטן שהוא מוכרחי מכל ולדות שבפרה כי הראשון כחש הרבה והשני מוכרחי ממנו והשלישי מוכח מכולן". אבל בתוספות גמין דף נ"ו ע"א ובכורות דף י"ב ע"א ד"ה דחך דחו פירוש זה.

וששאלתם א) גוי שהביא בהמה וזלזה עמה ואינו ירוע אם בן שבטת ימים הוא אם פחות מכן שבטת ימים הוא נאמן עליו או אינו נאמן. וכן ב) לענין אותו ואת בנו גוי נאמן עליו אי לא.

כך ראינו שכל מקום שיש איסור והיתור אינו נאמן גוי כל עיקר. וששאלתם הא דאמר רב יהודה ז' טלית שאחזה בה האור מצד זה נתן עליה מים מצד אחר וכול', הלכה כרב יהודה או כי דאיתוחב.

כך ראינו שהלכה כרב יהודה ואף על גב דקא מותבין מן הדא בריתא טלית שאחזה בה האור פושטה ומיתכסה בה ואם ככתה ככתה וכול' ומפרקין הוא דאמר כר' שמעון בן ננס ומקשינן אוכר ז' דאמר ר' שמעון בן ננס מפני שהוא מהרץ גרמא בכיובי כי אמר ומפרקין אין אמר בן ננס מידקא תאני סופה ר' יוסי אוסר בכלי חרש חדשים מלאים מים וכול' מכלל דר' שמעון בן ננס שארי וכוין רקאי בן ננס כואתיה דרב יהודה שמעין מינה דהלכה כרב יהודה ואם תאמר איכא ר' יוסי דקא אמר וקא אמרין הלכה כר' עקיבא מחבירו הלכה כר' יוסי מחבירו הלכה כרבי מהברו הני מילי במתמא אבל האכא כיון דאיכא רב יהודה דקא שארי וליחא דאיפליג עליה בפירוש הילכתא כותיה וכי תימא [הא] איתוחב תיכתא איפרקא ליה וקמא לה דרב יהודה.

וששאלתם הא דאמר ר' יהושע בן לוי ה' כל מיני מזיקין ניהרגין בשבת הילכתא כואתיה או כי דאיתביה רב יוסף.

כך ראינו שהלכה כר' יהושע בן לוי שמתיר להרוג כל מיני מזיקין ודוקא ברצין אחריו הוין מתבשה שאף על פי שאין רצין אחריו ניהרגין. ואו קשיא לכוין הא [דנתיב] רב יוסף חמשה ניהרגין בשבת ואילו הן זכוכ שבמצרים וצירקה שבגינות ועקרב שבהרים ונחש שבארץ ישראל וכלם שומה בכל מקום הך הוא רשרי וטירי אחרינא לא רב יוסף גופיה תרצה רקא [אמרין ב] סופא אמר רב יוסף אנא תנינחא ואנא אחיבתה ואנא מתריצנא לה ז' ברצין אחריו ורברי הכל ואם תאמר פליג רב הונא קאימא לן ז' כל היכא דאמרין פליגא דפלוני לית הילכתא כואתיה וכל שכן דר' יוחנן כר' יהושע בן לוי סבירא ליה דקא אמרין אמר עולא ואיתימא רבבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בנושפין בו דהוה ליה כרצין אחריו.

א) בחי' סי' ג"ב מקוצרת בשם רב נטרונאי. עיי' בערות. ובהאשכול ח"ג צד 108: וכתב בפסקא גוי שמכר בהמה גדולה עם ולד אינו נאמן וכו'. ובתשובות חכמי צרפת ולותיר סי' ע"ד: בשערי דרב האי גאון סומכין על דבריו של גוי וכו'. ב) = וכן. ג) שבת ק"ב. ד) = אמר. ה) שבת קכ"א ע"ב. ו) בדקנו בנוסחאות ומצאנו בעקרון: ואנא מתריצנא ליה, כלומר לריב"ל" (מלחמות ה' לחרמבין. ולא היתה תשובתנו זו לפניו ולא לפני בעל המאור הקטן ע"ש). ז) וכן כתב רס"ג בדרוכי התלמוד (ע"י נספחים לאוצר הגאונים ברכות צד 24 סי' ע"ז הערה ה').

וישראל א) וגוי שלקחו שדה בשותפות ב) לא יאמר [ישראל לגוי] טול אתה חלקך בשבת ואני איטול חלקי בחול ואם היתנו מעיקרה מותר ואם ב[או להשבון אפ]ור. ושאלתם הילכתא כי הא מתניתא אי לא והיכא דלא היתנו מעיקרא ולקחו ישראל [וגוי בשותפות סת]ם מותר לעשות כן אילא.

כך ראינו שמותר לעשות בין ואף על גב דקא אמרינן ג) הנהו מורי[קאי רנכרי] נקיט בשבתא וישראל נקיט בחד בשבת אתו לקמיה דרבא ושרא להו ואותביה ראבינא ל[רבא ואם] היתנו מעיקרא מותר ואם באו לחישובון אסור ואכסיף ראבא אלמא דוקא דהיתנו מעיקרא ומותר כיון דאיכא תרין לישאני הילכתא כי הדין לישאנא בתרא דקא אמרינן רב גבואה מיכי כתיל אמר הנהו שתאלי דעורלה הוו גוי אכל שני דאיסורא וישראל אכל שני דהיתירא ואתו לקמיה דראבא ושרא להו הנהו שתאלי לא היתנו מעיקרא ואפילו הכין שרא להון וקא האוו בה רבנן בשמעתא כד יתבין בסיוטא ה) תא שמע לוו דאותביה ראבינא לראבא ופריקו רבנן לא היו דברים מעולם וסליקא שמעתא ואו קשיא לכוון איבילהו ה) מתבא מאי תא שמע אם היתנו מעיקרא מותר אלמא דוקא הוא דהיתנו כבר סלקו להארא בראיתא דקא אמרינן מיהא ליכא למשמע מינה הילכך שרי ואף על גב דלא היתנו מעיקרא.

וששאלתם לפרש לכם פירושא דגוד ומשמרת כילה זכסא גלין וסימח טרסקל ואסלה וטלית כפולה וגוד בכיסכו ו)

כך פירושו גוד הללו הולכי דרכים בקיין יש עמהם גודות של מים וחונין בהר ולחצי היום נעשין מימיהן חמין תוקעין ארבע יתירות בארץ ו) ומסלק את הגוד שהוא עליהן וכיון שהיא גבוהה מן הארץ אמה אחת הרוח ניכנסת תחתיהן ומימי הגוד קרין בשעה אחת וקא אמרינן בשבת לא יעשה כן מפני שעושה אהלה. משמרת כי דתנן ר' אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב וכוליה מפני שהוא עושה אהלה כילה לגטות בשבת משום אהלה. כיום א גליין ההוא דאמרינן בכירה ה) מיטה גיליתא ומפני מה קודין אותה גיליתא מפני שהי נשמטת רוחבה מארוכות שלה ובשעה שמבקש לתקנה מכניסה זו בזו וכשהוא רוצה פורקה. טרסקל ז) דמות שולחן קטן של עצים

א) גמורים בסוף סי' נ"ב מקוצרת. וקושיה המויל שם בעהרה מסולקת כאן. ב) ע"ז כ"ב ע"א. ג) שם. ד) ע"י אוצר הגאונים לברכות—התשובות 128 הערה י"א. ה) = איבעיא להו. "וכן ר"ך לשון ארמי לתבליע חיות ועיין כגון ... איביא להו, איבעיא להו ושובא הכין בגמרא" (ערוך ע' סה, ע"י גנזי קדם א' 14 הערה ו). ו) שבת קל"ח ע"א וע"ב. ז) "והולכי דרכים נועצין ארבעה יתדות בקרקע וקשרין חמת זה בחומין עבין ותולין אותה באלו יתדות להצטנן בה המים" (ערוך ע' "אסלא"). ח) שבת מז' ע"ב. ט) "טרסקל: ס' בשאלות שולחן של עצי כיווראן או של מהכת שרגילין בני אדם שמינחין תחתיהן כן ונותנין אותן על תבן ואוכלין לחם עליהם" (פ' הגאונים לפהרות צד 62).

שאוכלין עליו וקורין אותו בערבי טבק כיזוראן וכי דאמרינן בבבלי (א) נעין קנה ברשות הרבים והיניח בראשו טרסקל (81 ע"ב) ואף זה משום אהלה. אסלה כיסא קמן שעושין מעור ומניח אהו על פי הבאר של בית הכיסוי ויש בו נקב כנגד מבעת ויושבין וניפנן עליה ועושין עור ש[בוהן]... יגיע רעו עליה נותנין עליו מים עד שיכלה וכי דקא אמרינן במבוי (ב) העור האסלה וכולה ואמרי' מאי עור אסלה אמ' ראבה בר בר חנה אמ' ר' יוחנן עור כיסא של בית הכיסוי.

ומה שנו אילו ארבעה [ראשונים] שאמרו חכמים אם עשה פטור אבל אסור וארבעה אחרונים מותר לנטותן לכתחילה.

גוד כיון שנוטה אותה על ארבע יחידות ומגביהה כרי שחיכנס הרוח תחתיה דומה לאהל. משמרת מחלקת ר' אליעזר ורבנן. כילה ודאי הרי היא כאהל שהרי יש לה גג. ומניין שגגה משימה כזהל... דאמרינן אמ' שמואל משום ר' חיה כילה חתנים מותר לנטותן ומותר לפרקן ואמ' רב ששת בריה דרב אידי לא אמרן אילא שאין כגגה טפח אבל יש כגגה טפח אסור אלמא דאסורה והיא... וא. וכיסא גלין כיון שהי מפורקת זה טזה ואין לה כסוי מלמעלה ולאחר שמרבקה טקר..... ו הללו ארבעה כמה שאקדשה (ג) אהלה לפיכך מנקיט אבוי תוכריה מתניאמא [וחני הגוד וה] כשמרת כילה וכיסא גלין לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור אהל קבע לא יעשה [ואם עשה חייב חטאת] אהל קבע הוא חייב חטאת אבל שאר מיטות של בני אדם כיון דמחוכרות הן ומסוככות הן משונות מכסא גלין שהיא מיטה גילאיתא וכיסא שמוקקן ומסוככך בחיקנן. וטרסקל (ד) שמוקקן לאכול עליו לחם ואין דירכין של בני אדם לעשות אהל בו ולסכך בו וביקש זה להניחו על העמוד או נמי של קנה נעוץ כמה שאמרו (ה) חכמים בכל מערבין (ו). ואסלה (ז) שעושין אותו על פי הבאר של בית הכיסוי של צורך נקבים עשוי ולא לעשות בו אהלה עשוי מותר לנטותו לכתחילה. פרוש טליה כפולה (ח) בני אדם עניים הדרים בכפרים סמך לאנשים שאין להם טליה כך דגלין במקומנו (כ) ביאין כגד של צמר אורכו כשיעור חמש אמות או שש אמות ורוחבו שלוש אמות הין חסר הן יתיר ומטיתו לאורכו וקושרו בחבל כאמצע רוחבו מצד זה וקושרו לחבלים ביחידות וגבות מן הארץ ישפתותיו עים הארץ ועושה אותו כמות קבר וניכנס וישן תחתיו מפני יחושין. גוד בכוסכו גוד נוד של מים וכיסכו חבלים ועצים שעושין בין אוזנה לאוזנה ויחידות שלה וכיון שהן צורך הגוד עושין אותה כיסכות כי דקא אמרינן (ט)

(א) בכל מערבין. ערובין ל"ג ע"ב. (ב) עירובין י" ע"ב. (ג) = שעושה. (ד) שבת דף ק"א ע"א. (ה) = שאמרו. (ו) עירובין ל"ג ע"ב. (ז) שבת דף ק"ח ע"א. (ח) שם. (ט) שבת דף ק"ח ע"ב.

מיתעטף אדם בכלילה וכיסוכה באותן חבלים ועצים וקנים הכעמידים אותה אף כן גוד בכיסכו כן הוא. ומניין שנוד הוא חטת מים כי דקא אמרינן בלולב וערבה (א) משכיה דההוא גברא דעברינן ליה גורא ומליינן ביה מיא.

והא דאמר רב קטינא (ב) העומד באמצע מיטה כיון שאינו עומד על רופן שלה או נמי דגלו אחת על נסר זה ורגלו אחת על נסר זה ואינו עומד על צידן של נסר אילא מכיון ועומד שתי רגליו על נסר אחד באמצע הנסר באמצע מיטה בשבת יהיה יודע שאוראי (ג) שובר נסר בשבת ודומה כעומד בכריסה של אשה עוברת שאבודאי (ד) מוזהב וסוף סוף הא קא אמרינן ולא היא לאו מילתא היא.

וששאלתם מנעול שעל [גבי אמוס] מותר לשוטמו בשבת או אסור.

כך ראינו שמונה (ה) דקא אמרינן (ו) תני חרא שוטמין מנעול מעל [גבי אמוס] ותניא אירך אין שוטמין קשיאן אהרדרי ואמרינן לא קשיא הא דתניא אין שוטמין ד' אלעזר (82 ע"א) ה[א] רבנן] מנעול שעל גבי אמוס ד' אלעזר מטהר וחכמין מטמאין (ז) ... כיון [שרן] בו אמוס אין ראוי לנעול אינו כלי לפי[כך] אינו מקבל טמאה וטהור ה[וא] וז'... לעינין טמאה אינו כלי אין שוטמין אותו [בשבת] לעשותו כלי. והא [דתניא] שוטמין חכמים היא דתנן גבי טמאה וחכמים מטמאין דסבירא להון דאף על גב דיש בו אמוס מנעול נכוד הוא ומקבל טמאה וכיון דמנעול נמוד הוא ומקבל טמאה שוטמין אותו מעל גבי אמוס ולא קא מתקין כלי בשבת דהא מתקן וקאים. ור' אלעזר וחכמים הלכה כחכמים וכל שכן דראבא ה[ס] ח' כחכמים קא אמ' דקא אמרינן הניחא לראבא דאמ' דבר שמלאכתו לאיסור [ק]אי כגון אמוס בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו מותר שפיר אילא לאבוי דאמ' דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו מותר לצורך מקומו אסור נימ' הא שמעתא דלא [כאבין]. ואף על גב דכי לא הויא כאבוי מ'א נפקא מינא הא קימא לן אבוי וראבא הלכה כראבא אפילו הכי הויא דאפישר לאוקמה לשמעתא בלא פלוגתא טפי עדיף ומת[ר]צינן [לטעמא] דאבוי הכא במאי עסקינן ברפוי דתניא ד' יהודה אומר אם היה רפוי מותר [שמעינן מן]ינה דשוטמין מנעול מעל גבי אמוס בשבת כדברי חכמים וכי דראבא. ואם היה רפוי אפי' אבוי מודה דמותר ואם אינו רפוי אבוי אסור וראבא שארי דקא אמרינן טעמא דרפוי הא לא רפוי לא הניחא לאבוי דאמ' דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו מותר לצורך מקומו אסור שפיר אילא לראבא דאמ' דבר שמלאכתו לאיסור בין

(א) סוכה דף מ"ח ע"ב. (ב) שבת דף ק"מ ע"ב. (ד) = שוראי. (ג) = שבוואי.
(ח) „והלכתא שוממין מנעול מעל גבי אמוס בשבת“ (ה"פ בס' קל"ו; שיעת ס' רכ"ב).
„ולפניה בכ"ז: והבי אמר ד' נטרונא“ (מילער). (ו) שבת קמ"א. (ז) בראש הגליון רשום:
„ושש... האי... ידי סימאנא (שבת קל"ח) פירוש שלע[ו]ר? ... אל“... והשאר חסר.
(ח) = גם כן. ע"י אוצר הגאונים לברכות חלק התשובות צד 25 הערה ז.

לצורך גופו וכן לצורך טקומו מותר מאי איריא רפוי אפילו אין רפוי נמי אמר לך ראבא אין הכי נמי דאף על גב דאין רפוי מותר והא דתניא רפוי מותר ר' אליעזר היא ולא סבירא לן כזאתיה דתניא ר' יהודה אמר משום ר' אליעזר אם היה רפוי מותר ותילכתא כדאבא דשאר ר' אף על גב דלאו רפוי. ומיכא וזיאר ומוזרי א).

כך פירושן הללו צורכי כובסין הן ב). סיכי שאוחזין בהן בגדים לכותשין זיאר שאוכבשין בהן כובסין כלים אחר שמכבסין ואחר שצובעין כי דיתנן מכביש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין ושל כובסין לא יגע בהן. מוזרי עצים כמות שתי אמות שהוכסין בהן כובסין על בגדים בשעת כיכוסן. וששאלתם הא דתנן ג) ואם היתה נקובה לא יתן לחוכה שאוה, הלכה היא אילא ד).

כך דאינו שהלכה קבועה היא ואין לזוז ממנה ומה יש לחוש לה תנא דמתניתין קאמר אמר לא יתן לחוכה שאוה מפני שממריח וליכא דפליג עלוי ולא עוד אילא ר' יהודה אלוני קא מאלים לה לאיסורא דקא אמרינן אמר ר' יהודה מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב ואמר חוששני לו מחמתא ולא עוד אילא שרב ושמואל הם הכין סבירא להון דקא אמרינן מישחא רב אסר ושמואל שארי רב דאסר גזר משום שאוה ושמואל לא (82 ע"ב) גזר משום שאוה במישחא הוא דלא גזר משום שאוה הא בשאוה גופא [שכמריח] אף שמואל מודו דאסור והא כיון שרואין חבית של יין שעקר יין וזב יין נותנין בנקב שלה שמן טרורף בתוך] מים שליםמין כדי שיאחו את היין ולא יצא יין וחולקין רב ושמואל מאן דאסר גזר] משום שאוה ודומה כעושה מלאכה וששאלתם אטרפא דאסא ה) הי[אך מניח ליה.

כך עושין מביאין עלה שאל ו) הדם ועושין אותו כמרוז ומכניסין אותו בנקב חבית כדי שיצא עמוד יין בו ולא יהא שותת על חריסה של חבית אילא באותו עלה של הדם שעשוי כמרוז לאורכו יוצא בו כמרוז ונופל לכלי ואין מיתפזר אילך ואילך וכי דקא אמרינן מאי טעמא דאסור רב ירמיה מירפתי אמר משום מרוז...

והא דתניא ז) שמים כהילכתן שלישית אפילו טפח ושאלתם [אותו] טפח היכן מעמידו מי היינו גיסא מונח ליה וכמא בא חזר

א) שבת קכ"ג ע"א. ב) ובחג ברלין צד 112-3: "סיכי זיאר ומוזרי כלים הם של כובסין שעושין בהן מלאכתן. סיכי הם הם יתדות של אורגים. זיאר יש להן עץ שיעור אמה מכניסין אותו בכלי כדי לנגבו ונקרא זיאר. ומוזרי עץ אורך ממנו ועושין בו מלאכתן". וכזה ממש בתשובות הגאונים — אסף צד 185, אלא שצ"ל שם: "זיאר יש להן עץ (ולא שן!) אורך שיעור אמה ומכניסין אותו [בכלי כדי לנגבו וכו'] ועושין בו מלאכתן". ג) שבת דף קמ"ו. ד) = אי לא. ה) שבת קמ"ו ע"ב. ו) = של. ז) סוכה ו' ע"ב.

או דמנח ליה סמוך לדופן.

כך ראינו דרב הכי קאמ' כנגד היוצא.... ה. זו פניה לצפון ויש לה דופן מערבית ודופן דרומית אילו שמים כ.... דופן מזרחית פרועה כל עיקר רב סבר מעמידו טפח זה סמך לדופן דרומית בסוף דופן הדרומית ומעמידו למזרח ודובקו לדופן דרומית כדי שיהא לסוכתו זווית. ומאי קרי ליה לסוף דרומית יוצא טפני שהי פשוטה ועומדת ואין לה לא קרן ולא זווית אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב ולאוקמה כנגד ראש תור ברוח מזרחית ולא סמך לרוח דרומית אילא כנגד פי הסוכה ומאי כנגד ראש תור כנגד רוח מערבית כדי שיראה פיתחה של סוכה שווה וכזו חלוקין דרב סבר לעשות לה זווית טפי עדיף ורב כהנא ורב אסי סברי לעשות לה פתח מעולה הנראה כפתח מתוקן טפי עדיף. והילכתא כרב כהנא ורב אסי חרא דהא אישתיק רב וקבלה ועוד דראבא גופיה הכין משמע דסבירא ליה כרב כהנא ורב אסי א) דקא אמרינן אין ניתירת אילא בצורת פתח ודוקה צריכה נמי צורת פתח כי דאהדר ליה רב כהנא לרב אשי דאנא כאידך דראבא סבירא לי דאמ' צריכה נמי צורת פתח או אמרת בשלמא אמ' ראבא אותו טפח כנגד פתח מעמידו כרב כהנא ורב אסי הינו דעושה לו צורת פתח דהא יש לו פתח אילא או אמרת הכי אמ' ראבא אותו טפח מעמידו סמך לדופן אמצעית שהיא דרומית ופתח סוכה פרוץ ועומד כדברי רב כאיזיד יכול לעשות לה צורת פתח חילכך הילכתא כרב כהנא ורב אסי דקאים ראבא כואתהון ורב כהנא נמי הכי קא אמ' ראבא

א) „ופסיקא הלכתא כרב כהנא ורב אסי דקבלה מיניהו ורבא נמי כותיהון סבירא הלכתא כותהון וסר רב נסרונאי גאון נמי הכי סברה ופסקה“ (רי"ף גיאת ח"א ה' סוכה צד ס"ח). והיא תשובת רב נסרונאי גאון שלפנינו.

ז.

תשובות רב האי גאון זל ע"ד ב' ימים טובים שלגלויות
ותשובת רבינו יוסף.

תשובה זו מתחברת כאן משני כ"י שהם אחד אלא שנפרדו זה מזה ונזכרו
לארצות שונות בגורל כל כ"י הגניזה. והנה עמוד ראשון ממנה נמצא בלנינגרד
(כ"י אנטונין 1104) בקטע המכיל שני דפים קטנים (בשלש העמודים הראשונים
שלפניה כתובה התשובה לרב האי ע"ד שני ימים של גלויות שנדרסה בתג"ל
סי' א') והדפוס הרב אסף בסי' תשובות הגאונים (צר 214) שהוציא לאור עתה.
וההמשך ממנה נמצא בכ"י אוכספורד (23 Ms. Heb. e. 2682). ובאותה המלה
„והזורין“ שגומר עמוד א' בכ"י לנינגרד מתחיל ההמשך בכ"י אוכספורד. וכלום
ממנו נמצא בידי זה כמה שנים, אלא שבינתיים הדפוסו הד"ר מרמורשטיין
בקובץ קטן תשה"ג שיצא לאור בירחון „אוצר החיים“ ע"י המו"ל הרב חיי
עזרנייך (רעווא תרפ"ח) צד ל"ג ואילך. ואחר התשובה הזאת באה בכ"י עוד
תשובה בערבית, [לר' אלחנן] [בר' ששורית] נ"ע" שהד"ר מרמורשטיין לא הזכירה
כלל והדפוס כתף אחריה תשובת רבינו יוסף. לפיכך חזרנו ומדפיס את כל
זה יחד. ונראה לי כי רבנו יוסף המכונה כאן „הרב הגדול“ הוא שגרישם לו
בכ"י מקורא 15 C. Mc.: „פרק מאימתי קורין מן פירוש אלתלמוד שחיבר מרנו
ורבנא ואדוננו יוסף הרב הגדול ראש הסדר ירום הודו ויגדל כבודו חמוד
מרנו ורבנו ואדוננו יעקב הרב המוכהק ראש כי רבנן וצ"ל. ובכל התוארים
האלה ממש נרשם גם בכ"י אדלר 1267 דף 2-5, כפי שתביא ידיו הפירוש. יעקב
מאן בספרו האנגלי: היהודים במצרים ח"ב, צד 310, ע"ש עוד.

וששאלתם (ראבא א') הוה רגיל דיאתיב תרין

יומי תעניתא ומאי ספיקא הוה ליה

דיאתיב בתעניתא תרין יומי אם היה

נוהג בחשבון שבידנו ואם לא היה

נוהג כה במה היה מחשב. זאת

התשובה בלי ספק כי חשבון זה שבידנו

היו חושבין וכאשר אנו עושין כך היו

עושין ומתחלת הגולה מימי הנביאים

בחשבון זה היו נוהגים אלא שיש לבית

דין שלשם לשנות מפני הצורך בימי

השמד ומקדשין וכוחבין אליהן כמה

שפירשנו למעלה ב' ולפיכך נמנו הנביאים

והנהיגו את ישר' לעשות שני ימים

טובים של גלויות והיה דבר זה נוהג

רוב ימי התלמוד שאם הווה שם שמד

ונצרכין לעבר חדש מעברין וחוזרין ג'

(א) ר"ה כ"א ע"א. (ב) בתשובה קודמת לה. (ג) ע"כ בכ"י אנטונין.

(כ"י אונספור 3 ע"א) וחזרין מחסרין כנגדו וכשמעברין

אין יום טוב שלהן אלא אחד משני

ימים טובים שלגליות לא יקרום

ולא יאחר. לפיכך ישראל שהיו כן א' לא

היה עקפת ב' להון במה שהיו עושין

שם וחזקה ביריהן שאינן יוצאין

מכלל אחד משני ימים טובים

שהיו אותיו ואף על פי שעכשו

אנו יודעין קבעו של חדש באמת

ואין אנו חוששין לשינוי יש עלינו שני

ימים כמנהג האבות כי הנביאים

הנהיגו שני ימים טובים שלגליות.

ואף אילו אנו אומרים כי מפני חשש

שינוי התקינו ואין עכשו שינוי

הרי הדבר צריך מנין אחר להתירו ג'

(3 ע"ב) ומי זה יבטל דברי בית דין שהיו

בו נביאים כיחזקאל בן כוזי

ודניאל איש חמודות שהן נמנו

והנהיגו את ישראל בגולה בשני

ימים טובים ומי כמותם בחכמה

ובמינין ד'. וכך אנו אומרים בתלמוד ה'

אמר רב זירא כואתיה דרב אסי

מסתברא רהידאנא ו' ידיעין

בקבאעא ו' דירחא וקא עבדינן

תרי יומי סבירא ליה דלאו ספיקא

דהדאדי נינהו אילא קבע נביאים

ואו נמי סבירא לן כרב דעיקר

ספיקא דהדאדי הקאטרינן ח' אלא

הכא דקא ידיעין בקבאעא דירחא

כאי טעמא עבדינן תרי יומי

א) = כאן, בכלל. ובטעות הגיה מרמורשטין: לפיכך [בני ארץ] ישראל.

ב) = אכפת. ג) ביצה דף ה' ע"א. ד) ואין בית דין יכול לבטל דברי בית דין
חבירו אלא איך גדול ממנו בחכמה ובמינין (מגילה ב' ע"א). ה) ביצה דף ה' ע"א.

ו) = דהאידנא. ז) = בקביעא. ח) = הא מאמרינו.

מהתם

(4 ע"א) דשלחו קתם אל תשנו מנרגג אכותיכם

זמנין דמגמר שמדא ומיקלקלא

מילתא ואפילו במקום דמאטו שלוחי

ניסן תרי יומי נאקטי ולא עכפת

להון לא בקידוש ולא ברזור א) משום

דאין לנו לשנות. וקאמרינן מכריז ב)

ר' יוחנן כל היכא דמאטו שלוחי

ניסן ולא מאטו שלוחי תשרי ליעבדו

תרין יומי גזרה ניסן אטו תשרי

ואמרינן נמי ר' איבו בר ננא ר'

ור' חייא בר אבא אקלקו לההוא

אתרא דמאטו שלוחי ניסן ולא

מאטו שלוחי תשרי עבוד יום

אחד ולא אמרי להו ולא מירי

שמע ר' יוחנן איקפד אמ' לאו

אמנא לכו כל היכא דמאטו שלוחי

(4 ע"ב) ניסן ולא מאטו שלוחי תשרי ליעבדו

תרי יומי גזרה ניסן אטו תשרי

והא גזרה גזרת נביאים היא על

גליות דלא מאטו להתם שלוחי

תשרי מן בית הועד אבל שני ימים

שלראש שנה בכל מקום חוץ

מבית הועד. השתא ראבה הוא

מחמר אנפשיה בתשעה באב

למיתב תעניתא תרי יומי כשני

ימים ולא תימא דכיפורי הוה

נאקיט תרי יומי שלא הנהיגו

הנביאים את ישראל בכל מקום

יום הכפורים אלא יום אחד

בלבד ולא דאמי לימים טובים.

ולא איצא ויל פי טי כתאב ג)

לר' אלחנן נ"ע.

(א) = חוץ. (ב) ר"ה כ"א, א'. (ג) ולו עוד במעטפת מכתב.

(5 ע"א) ואלמסלה אלתי תלת דלך פי כתאבך ען שני ימים טובים שלגלות ודברת מא קרב פי נפשך אנה יגרי טגרי אלתקנה ואלוגה פיה הו בין פי אלמשנה ואלתלמוד. ואלאצל פי דלך אן אליכוור אלדי פי אידנא מנקול ען משה עליה אלמלם וכעה נקלו אן לבית דין הגדול אלדון להם צפאת מכצוצה פי בעין אלסנין ענר חודתא להא צפאת אן יחסרו שהרא הו פי אליכוור מלא ואן יכמלו שהרא הו פי אליכוור חסר ורצא אללא גל ועללה הו פי מא יעמלונה באלצפאת אלתי רסמת להם ועלי אלמטה אלעמל כה ודאם אלשהר הו אשר (5 ע"ב) יקדשו בית דין אותו תם ידענן בעד דלך יקצון מא גירוח אלי אן תרגע אלאיאם פי אלדערד אלי מקתצאיהא פי חסאב אליכוור אלדי מענא כאנה לס יגיר ואנמא כאנו שולחים שלוחין ומשיאין משואות לאעלאם אלנאם אי יום קדסות בית דין ולדלך ילום יום ראש שנה פי בית הועד והו אלמוצע אלדי חצרות בית דין וקידשו את החדש יומא ואחדא. וכארגה במקדאר אלתחום ילום יומין תם ינתשר אלכבר פי ארין ישראל כמה עמלות בית דין פלא ילומן באקו אלעיארד אלא יומא ואחדא כמה פי אלתורה ועלי תרא נרי (6 ע"א) אלמבר טול אלאיאם קבל אלגלות פלמא כאנת אלגלות ואלאנביא חאצרין סנו לכל פמן פי אלגלות אן ילום יומין סוי אליכוור יכון עלי חסאב אליכוור ועמלת אלמטה בדרך פי בכל ואלאנביא חאצרין פי גמיע אלכלדאן וכה עמל אלאנביא מתל יהוקאל ודניאל וינכני אן יכון מן סאפר בפני הכית כרי כאן חכמה ימא סנתה אלאנביא פלא טרוק אלי חלה וקד סאלת אלמטה אלפקהא בעד אן אנקצא אלתגיר מן בית דין פקאלו הוראנא דידענן בקבאעא דירחא מאי טעמא עכדינן תרי יומי פכאן אלגואב אל חשנו מנהג אבותיכם ומן אלדי ידעך מא עמלה אלאנביא בהרא אלתעלק הרא ען אלתלמוד והרא חקיקה אלמבר.

תרגום עברי, נעשה ע"י ד"ר יוסף י. דיבלין.

והשאלה שבאה אחרי זה במכתבך בענין שני ימים טובים של גלות והזכרת שדעתך נוטה שולך בדרך התקנה הנה ענינו נתברר במשנה ובתלמוד. והעקר בזה הוא שהעבור שבידינו נמסר ממשה עליו השלום ויהי עם זה נמסר שלבית דין הגדול יש סדרים מיוחדים. יש שנים כשהסדרים דורשים שיחסיור הדש אז הוא בעבור מלא, ואם ישלימו הדש אז הוא בעבור חסר. והסכים אלהים יתהדר ויתעלה באשר יעשו על פי הסדרים אשר הושמו לפניהם ועל האומה לעשות לפי זה וראש חדש הוא זה אשר יקדשו בית דין אותו, אחרי זה ישובו וישלימו מה ששגגו ער אשר ישובו הימים למספר לפי שלטותם בחשבון העבור אשר אחנו כאלו לא נשתנה דבר. ואכן היו שולחים שלוחים ומשיאין משואות להודיע האנשים אי זה יום קדשוהו בית דין. ולכן היה צריך לחג את ראש השנה בבית הועד. והוא המקום ששם נמצאו בית דין וקדשו את החדש יום אחד ומחצות לו במדת התחום צריך לחוג שני ימים, אחר כך תתפרסם הידיעה בארץ ישראל לפי מה שעשוהו בית דין ולא יצטרכו לחוג את החגים האחרים אלא יום אחד כאשר הוא בתורה. וככה היו נוהגים כל הימים לפני הגלות. וכאשר היתה הגלות

והנביאים נמצאו שם שמו לחק לאלה שהם בגלות שיחגו שני ימים מלבד הכפור שיהיה לפי חשבון העבור. ועשתה האומה בכך בכל הערים וכזאת עשו הנביאים כגון יחזקאל ודניאל, וצריך היה שמי שנסע בפני הכית יהיה כזה דינו. ואשר ישמו הנביאים לחק אין דרך להתירו. וכבר שאלה האומה את ההכמים אחרי אשר בא קץ לשנויים מבית דין ואמרו האידנא דידעינן בקיעא דירחא מאי מעמא עבדינן תרי יומי והיתה התשובה אל תשנו מנהג אבותיכם ומי הוא שירחה מה שעשו הנביאים בקשר עם זה. זה הוא מה שכתב התלמוד וזה הנכון בדבר.

בשמי רחמי

תשובה ל[ר]בנו יוסף הרב הגדול זכ' לברכה.

ולגבי שני ימים טובים אנו אומרים שתנאי היה כרוך עליהן מימות יהושע בן נון כשנכנסו לארץ וטעמא מאי משום דלא איפשר בשיקול הדעת דלהוו בני ירושלים ובני גליל ובני עבר הירדן וכל דוד א' מנתק דליתוו סיהרא בהדא שעתא ובני ארץ ישראל חזו ליה טקמי כל העולם כולו (ז ע"א) וכדאמי ב' כי"ד שאעי מיכסיא סיהרא ולא איפשר נמי לשדורי לה[ו]ן שלוחי לאלתר משום דתחומן של ישראל עד נהר פרת זכין דהכין לא סניא מלמימר דהון סמיכין אח שבין ועבור ועבדין תרי יומי ברחוק מקום ואף על גב דהינו חשבון הינו רציה בארץ ישראל נמי הא קא אמרינן מצוה לקדש על הראיה ותו לא מדי. ותו מי איכא מידי דמקדכי קבע שני ימים טובים וקיבלום ישראל ויום טוב דאומיפו רבנן לא ליקביל ועיקר שני ימים טובים שלגלות מראש השנה למדו דאמרינן עליהן ג' ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו (ז ע"ב) היום קדש ולמחר קדש וכן את אמר לגבי שבטים דאף על גב דאמי רחמי ד' לא תסב נחלה ממטה למטה אחר הטיל עליהן תנאי יהושע דאי באעו לאיצטויי ומיסב ליסבון וכן הוא אומ' בן אשה אלמנה הוא מבנות דן ה' וכת' במטה נפתלי ו' הא כיצד אכיו מן נפתלי ואמו מן דן. וסייעתא נמי מהא דרחמנא אמי ו' לא יכוא עמוני ומואבי ומתחזי דנקבות בכלל ולגבי רות המואביה הוא אומ' ה' יתן ייי את האשה הבאה אל ביתך.

(א) = חוקי. ע"י אגרת רש"י צר 47 הערה ב'. (ב) ר"ח כ' ע"ב. (ג) ביצה ה' ע"א.
(ד) במדבר ל"ג, ו'. (ה) דבהייב ב', י"ג. (ו) מ"א ד', י"ד. (ז) דברים כ"ג, ד'.
(ח) רות ד', י"א.

ה.

שאלות ותשובות.

(כתב-יד אוכספורד 2697)

שאלות ששאלו תלמידי ר"י אלפסי ומרבינו האיי גאון ורבינו יוסף הלוי בכ"ר מאיר ז"ל ותשובותיהם.

- א. מי שנחתיב לחבירו שבועה ואמר לו בול שבועתך או פסור אחי משבועה זו.
- ב. מי שנחתיב שבועה היסת ונשבע.
- ג. ראובן נתחייב לשמעון שבועה וקנה שמעון את השבועה.
- ד. מי שצוה בעת מיתתו בפני קרוב לו וריווק מבניו.
- ה. מי שנשבע כחלום אם חייב לקיים שבועתו.
- ו. ב' שקנו משמעון שהוא חייב לראובן ממון ולא הספיקו לכתוב השטר.
- ז. ראובן שהיה לו אצל שמעון ממון וכבר שחבעו ממנו.
- ח. ראובן תבע לשמעון כממון וכפר שמעון.
- ט. ראובן נחרעם על ב' שהם חייבים לו ממון.
- י. ראובן הוציא שטר על שלשה.
- יא. ראובן שהוציא שטר על שמעון וזמנו אחר הפסח סתם.
- יב. על מי שחבע חבירו בממון ולא היה יודע שיש לו עדים.
- יג. שכיב מרע שצוה לבנו הגדול ואמר לו תן לפלוני כך וכך.
- יד. שכיב מרע שצוה לב' עדים ויצאו מאצלו.
- טו. כל מלוה ע"פ שיש לו לגבות מן היורשים וזמנה קודם לחוב אחר שבשטר.
- טז. הכופר במלוה כשר לעדות.
- יז. הלוקח פירות מן התגר ומצא בהם מעות.
- יח. לפרש להם דברים שיש בהם חזקה לאלתר או לב' או לג' שנים.
- יט. ראובן החליף בתים לשמעון ולאחר זמן עמד ראובן וטען שמצא מומין באותם בתים שלא היה יודע בהם.
- כ. מי שקנה חצר מחבירו ומצא בו מומין.
- כא. ומה ששאלת באיזה מום יבטל המקח.
- כב. [כד.] ראובן מכר בית לשמעון ודר בו זמן.
- כג. כמי שירד לחצר חבירו ובנאה שלא ברשות חבירו (חסרה בפנים. בשורת הרו"ף ס"ו קכ"א).
- כד. [כה.] מי שנשתתף עם חבירו וכתב נאמנות.
- כה. [כו.] על מי שהוא מורשה בשכר להוציא מידו של נתבע.
- כו. [כז.] מתנתא במירתא מאי מעמא בפליגין ליה.
- כז. [כח.] על ברכת אירוסין ונשואין אם מברכין אותה קודם וכן ברכת מילה.
- כח. [כט.] ואשר כתבתם ברכת אירוסין חתימתה מה היא.
- כט. [ל.] ראובן שכשקש לישא אשה כתב שטר חוב.
- ל. [לא.] על מתנה לחוד שכותב הבעל לאשתו ואין ברשותו בשעת המתנה כלל.
- לא. [לב.] ראובן הנפק שטר על שמעון דהוה כתיב ביה י' דינרים אמר לו שמעון לא כן.
- לב. [לג.] המלוה את חבירו בשטר ובקש ללכת למדינת חיים.
- לג. [לד.] המלוה את חבירו על המיטבון ופוען כך וכך יש לו עליו אם צריך לפרש.
- לד. ועתה יפרשם וישבם אחד לאחר במתכונתם (אין בפנים).

הא' מי א' שנתחייב לחבירו שבועה וא"ל כול שבועתך או פטור אותי משבועה זו או מחבועה זו וחבירו אומר איני רוצה להשביעך עכשו ולא אפטור לך הדין עם מי.

תשובה הדין עם התובע שיכול לומר אמתין אותך אולי תחזור למוטב או שמא שכחת וחזכור או אמצא עדים שיעידו עליך.
הב' מי ב' שנתחייב שבועה היסת ונשבע ואח"כ יצא עליו [עד אחד] שנתחייב שבועה התורה ישבע פעם שנית או לא.

תשובה ישבע פעם ב' לפי שאנו רחוששין אהו כמי שנתחייב שבועה התורה ולא תפס מ"ת בידו שהתורין ומתפיסין אותו בידו ונשבע. הג' ראובן ג' שנתחייב לשמעון שבועה וקנה משמעון את השבועה ונתן לו טקנת הממון שמעון שבעון בתורת פשרה שלא ישבע והעידו ביניהם בכך ואח"כ נתגלה לראובן ראייה באותו ממון כלו פשרה זו קיימ' או לאו.

תשובה פשרה זו בטלה שבשכר ראובן את הפשרה היה שמעון מחוייב לו כה אבל עכשו שנתחייב לו בממון שבועה טכירת שבועה אין כאן והפשרה בטלה אבל אלו עשו ביניהם פשרה כתקנה ולא חזכירו השבועה הפשרה קיימת דעבד איניש דובין דיניה.

הד' מי ד' שצוה בשעת מיתתו כפני קרוב לו ודחוק מבניו. אם עדותו כשרה או לאו. דרב נחשון ז"ל אכשרה ואמר דעדות קרובי לענין חיוב וזכות הוא דפסלי והא מותנא לא מחייב ולא זוכה השתא כי אמרו בנוהי לאחר מותו כך אמר לנו אבא ה' לא מחייבי וכי אמרו בחייו לא מחני כלום ו' מה שורת הדין. הכין חזינא דמסתברא האי מילתא דרב נחשון והר גבוה היה וקא עבדין בה מעשה חדיר בכל כתי דינים וליכא עליה פירכא.

הה' מי שנשבע כחלום ו'. נשאל מהגאון רב שרירא ז"ל מי שנשבע כחלום אין עליו לקיים את שבועתו ולא נאמר כאיסור שאמר כחלום על עצמו שהרי שלא כחלום אינו חייב עד שיהיו פיו ולבו שוים והיאך יתחייב בשבועת חלום ואם רצה לעשות מדה יתרה חכם מתיר לו כענין שנדרוהו כחלום שמביא עשרה בני אדם ומתיר לו אע"פ שאין צריך דקיימא לן דברי חלומות לא מועילין ולא מורידין.

הו' ב' שקנו משמעון ח' שהוא חייב לראובן כ' וכ' זהובים ולא הספיק לכתוב את השטר עד שמת שמעון יכולים לאחר מיתת שמעון לכתוב את השטר או לאו.

(א) שו"ת הרי"ף סי' ס"ז. (ב) בתה"ג - ש. אסף (מדעי היהדות ספר ב') סי' קל"ב.
(ג) שו"ת הרי"ף סימן קכ"ד בשנויים. ובתה"ג - אסף סי' קכ"ב. (ד) תניה סי' נ"א.
ובגמרא סי' מ' משבשת. (ה) רשום על הגליון: מי לא וכו'. (ו) על הגליון: הוא חדין בגיד
מה וכו'. (ז) בשו"ת שבסוף כלבו. ובקהלת שלמה סי' נ"ט. (ח) גמולם בסוף סי' א"י לרב
האי גאון. ובתה"ג - אסף סי' מ"ג כמוה עיי"ש.

כך ראינו שיכולים הם לכתוב לו בהובו ויש עליהם לכתוב לו דכי איכא פלוגתא דהא מילתא לענין מתנה הוא ראב"ד (ד לא א) משמיה דר' אבהו היו יורקים ששלת ר' אלקעזר לגולה משום רבינו יעקב שכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת אין כותבין שטא לא גכר להקנות אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה ור' יוחנן אמר תכדוק כך אמר רב יהודה ואמר שמואל הלכה כר' יוחנן וכותבין וכך אמר רבא אמר רב נחמן הלכה כותבין ונותנין כל הני מילי לענין מתנת שכיב מרע דהיא הקנאה אבל כמי שמורה בחוב שעליו וקונה מידו בין קיים בין מת כותבין ונותנין.

הי' (ראובן ב) שהיה לו אצל שמעון ממון וכבר שתבעו ממנו א"ל בא אלי לוי בשמך ונטל אלא פחות מכאן היאך הדין.

תשובה ישבע ראובן שבועת התורה שלא שיגר ללוי כפי שטוען שמעון ושלא הניע לידו של לוי אלא כך ולא יותר ויפרע שמעון השאר ויש ללוי שבועת היסת שכל מה שנטל לא נטל אלא בשליחות ראובן ושהניע הכד לידו ויפטר לוי ויפסיד שמעון וכן הדין.

הי' (ראובן ג) תבע לשמעון בממון וכפר שמעון ונתחייב שבועה ואמר לא אשבע עד שתבטל כל עריות הבאים לאחר מכאן.

תשובה מעיקר הדין אין לראובן לבטלים וכן הלכתי אלא שראינו לרבינו הרב שהיה מומך יר הנתבע בכך ולא ללמד הלכה היה עושה כן אלא תקנת דורו היתה לפי שראה שהיה ראוי לכך אבל מן הדין אין לו לראובן לבטלים וגם אין לו לשמעון לסרב מלישבע עד שיחפש ראובן אחר עריותיו. הי' (ראובן ד) נתדעם על ב' שהם חייבים לו ממון וכפר הא' והורה הב' שהוא וחבירו חייבים באותו ממון זה שכופר יש לנו מן הדין לחייבו שבועה בעדות הב' שמעיד עליו שהוא חייב לו או לא. וכן אם היו הנתבעים ג' וכפר א' מהם והורו הב' עליו ועל עצמם אותו שכפר יתחייב בממון על פיהם [או לא]. תשובה אם אותו ממון לקחו אותו בתורת שתוף נעשו אחראין זה לזה (ה) ודאי זה שהורה נתחייב בכל ואין מקבלין ערותו על חבירו מפני שהוא נוגע בערות ואמר חול' (ו) וכחש בעמיתו פרט למכחיש מן השותפין ואיתמר בירושלמי (ז) אמר ר' יוסי הדא אמרה ב' שלוו מא' אע"ג דלא כתבין אחראין זה לזה אחראין וערבאין זה לזה והיה אם יהיו ב' או ג' או יותר אחראין וערבאין הם זה לזה.

(א) צ"ל: שלח רבין. (ב) שורת הרי"ף סימן נ"ז. מתוקנת. ומשובשת שם בסימן ז'.
(ג) שורת ר"י אבן מינאש ס' ס"ה. (ד) שורת הרי"ף ס' קכ"ד. (ה) ע"כ גם בתמים
דעים ס' ר'. (ו) שבועות דף ל"ז ע"א. (ז) שבועות ריש פרק ה'. ועי' בחי' הרמב"ן סוף
ס' שבועת הפקדון.

ה"י. ראובן א) הוציא שטר על ג' אנשים שמעון לוי יהודה שיש לו עליהם חוב וטענו כלם שפרעו היפטר שמעון במענת לוי ויהודה וכן כל א' וא' מהם. תשובה אם כל א' וא' מהם חייב זה נכרא ב) בעצמו ואין לחבירו בהם שותפות, עדות כל א' וא' מהם על חבירו כשרה היה אם טען שפרע ולא חיישי' לגומלי' לפי שאין א' מהם נוגע בעדותו שכך שנינו ג) בזמן שמעידים זה את זה אע"פ שנראים כגומלי' זה את זה הרי הם נאמנים.

י"א. ראובן ד) שהוציא שטר על שמעון וזמנו אחר הפסח סתם אין כופין אותו לפרוע אחר הפסח לאלתר אלא רואין כמה ימים יש בין פסח לעצרת וחולקין אותם ושוהה המלוה עד שיעברו מחציתן וגובה וטעם זה כמה שאמרו חז"ל ה) חד בשבא תלתא כשבא בחד שבתא, ד"ה ומעלי' [שבתא] קמי שבתא. י"ב. על מי ו) שתבע חבירו בממון ולא היה יודע שהיו לו עדים כתביעתו נעשה לו פשרה במקצת הממון ולא הוכיר בפשרה אפי' באו עדים לאח"כ אין לו לחזור בו.

תשובה כשיבואו עדים ואמר אלמלא הייתי יודע שהיו לי עדים לא הייתי עושה פשרה הדין עמי משום דהויא בטעות.

י"ג. שכיב טרע שצוה לבנו הגדול ואמר לו תן לפלוני כו"כ מעות שיש לו בידי ונפטר ויש לו בנים קטנים ואין עדים באותה צוה שצוה לו ותבע הבעל חוב וא"ל הבן לא אתן לך אלא כנגד מה שיש עלי' ליפרע בכדי חלקי אם [אמול] שלישי מנכסי אבא אפרע שלישי החוב אבל מה שיש על אחי איני נותן לך כלום כי היום או מחר יגדלו היתומים ויתבעוני מפני שאין נאמנים באותה צוה לפי שלא היו שם עדים והלה טוען שמא התפיסך אביך בחייו שעור חוביו ממנו צוה לתת לי, דינא מאי.

כך ראינו כי אם זה הבן נושא ונותן בממונו [ח]ושבין כאשר נטל מעובדו אביו ואשר הוציא ואם יתן אותו פלוני חייב הוא לי שכיון שיש בידו ליטול ואמר אבי צוני שיש עליו לפלוני זה ממון דבריו קיימין כמו שאמרו חז"ל ו) הרי שאמר להם אחד אביכם הניח מעות בשדה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשה שני הם אמרו חז"ל כללו של דבר כל שבירדו ליטול דבריו קיימין אין בירדו ליטול ולא אמר כלום ואם אין ביד האח הגדול ליטול כלום מן הממון בלא דעת אחיו ואינו נושא ונותן בממון אביו אין לו לתת כלום אלא מכנגד חלקו אבל מזה ידין את האחין הקטנים לעשות מצוה לפרוע חוב אביהם מפני העונש ולהאמין לדבריו אחיהם הגדול וגם רואין אנו שאם רצה אותו פלוני

א) שורת הדין סי' קנ"ה. ובתמים דעים להראב"ד סי' ר"א משוכשת. ב) צ"ל: י' זהבים. ג) דמאי ד' ו'. ד) שורת הדין סי' קכ"ח. ה) גפין ע"ז ע"א. ו) שורת הדין סי' קד'. ז) מנהדרין דף ל' ע"א.

להחרים סתם אם יש ביד הכן הגדול משל אביו מה שאינו חלקו עם אחיו הקטן אין לסנוע מזה.

י"ד. שכיב מרע א' שצוה לב' עדים ויצאו מאצלו וכתבו שטר הצוואה ותתמו עליו ולאחר זמן נפל השטר ביד כ"ד ומצאו בו כתוב נתברר לנו אנו תתומי מטה שמאותו חולי נפטר לבית עולמו ואותו שכיב מרע לא נפטר היש לפסול העדים מן הדין אם לאו.

תשובה שואלין אלו העדים על הדבר ואם אמרו שראוהו בחולי גדול ושידענו שכודאי ימות ממנו וא"א לו לחיות ולפי' חתכנו עליו מודיעין אותן שאין להעיר עדות כזו ואין מעידין על אדם אלא לאחר שתצא נפשו אבל אינן פסולין לעדות לפי שבשגגה עשו אבל אין מוסרין להם עדות לכתחילה לפי שאין יודעין בעניני העדות ואם נמסר להם עדות אותו צריך חקירות ובריקות. פ"ה כל ב' מלוה על פה שיש לו לגבות מן היורשים וזמנה קודם לזמן חוב אחר שבשטר אע"פ שהיא ע"פ היא קודמת שהרי אין לו לגבות אלא מנכסי בני תורין וק"ל שעבורא דאורייתא ואין הפרש מי שיש בידו שטר מוחזק ובין מי שיש לו עדים בקנין דהא קיימא לן סתם קנין לכתיבה עומדת.

פ"ה הכופר בטלוה כשר לעדות בפקדון פסול לעדות ואיכעיא לן בפקדון אמאי פסול לעדות נימא שמא ספק מלוה יש לו בה עליו.

תשובה כי קאמר' דילמא ספק מלוה יש לו בה עליו הני מילי לחשודי אשבעה אבל לענין כשרות ופסולות לא אמר' הכי ואפי' ודאי מלוה יש לו עליו וקא כפר בפקדון הוי פסול לעדות דלית ליה לאחזוקי בההוא פקדון בין דיליה לדיליה בלא אדעתיה דמריהו אי עבד הכי הוה ליה גזלן ופסול לעדות דאמר' לענין משכיע אותו שכוער שאינו ברשותו ואמר לימא טיגו דחשירי אממונא חשיר אשבעתא ומהדרין התם מודה ואמר דמי קא יהיבנא הא למדת כי איתא לחשודי בשבעתא היכא דחשיר וקא שקיל לחבריה בלא דמי אבל אי חשיר דשקיל לחבריה וקא יהיב דמיה לא חשיר אשבעתא דמורי אנפשיה ואמר דמי קא יהיבנא אבל לענין פקדון כל היכא דקא כפר ביה לא אמרין ספק מלוה יש לו ואפי' ודאי מלוה יש לו עליו וכפר בההיא פסול לעדות דההוא פקדון כל היכא דאיתי למריה הוא ולית לחבריה רשותא לאחזוקי במאי דאית ליה נביה אלא ברשותיה.

י"ז. הלוקח פירות מן התגר ומצא בהן טעות הרי אלו שלו ג' דאמר' לא מיניה דתגר נינהו אלא מאיניש בעלמא וכבר נתייאש מהם דאמר זכין להו תגר להגיה פירות לאיניש (ואזכר' ליהוי ודאי בעינן לך) אמאי לא זכי בהו תגר בכמטו לחצרו והא קיימא לן דחצרו של אדם קונה לו.

א' שות' הרי"ף סי' קס"ו. ב' גמור' סי' א' לרב האי גאון. ג' ביט כ"ז ע"ב.

תשובה. רבי אמר חצרו של אדם קונה לו ה"ט היכא דמטא ההוא מידי לחצרו מטותא דמינכרא אבל היכא דמטא מטותא דלא מינכרא ולא שכוחא בהריא לבעל חצר לא זכיה ליה חצירו דהא שכוחא ליה ולא חזי ליה ולא מטא לחצירו מטותא דמינכרא (אי הכי) דחזכי ליה תדע שכן דהא אמרי' א) וכי בעל הבית בעצמו זבין [דשן] דאלמ(ל)א הואיל ובעצמו לא דבין [דשן] אמור מפועלים נפול דרשו אותן ולא זכי בהו בעל הבית משום דההיא דמטותא דמינכרא ולא ידענא [ידעא] ההוא מטותא לא לדיריה ולא לאיניש בעלמא ולא זכי ליה חצר אלא בדבר שבודאי וכן נמי אמרין במתניתין ב) מצא בגל או בכותל ישן הרי אלו שלו ואמר' בכריתא תאנא מפני שיכול לומר של אמוריי' הם ולא אמר' דחצר זכתא לו בהם דאלמ(ל)א לא זכיא חצר אלא בדבר שהוא נראה וידוע בה אבל בדבר שאינו נראה וידוע בה אלא הוא דבר האבוד כתורה הרי הוא של מוצאו היכא דיש לומר דלאו דבעל חצר היא.

י"ח. לפרש ג) להם דברים שיש בהם חזקה לאלתר ושיש בהם חזקה לל' יום או לג' שנים.

תשובה. חזקה לאלתר היא כל דבר שאין המחזיק מוציא כלום מתחת יד חבירו אלא כגון מי שנשתמש בשלו או שנהנה בו כגון מי שנשתמש בכותלי חבירו והדומה לזה או כגון מי שתרש דבר על של חבירו ושיש לו היה ד) בו כמי שפתח חלון על חבירו וראה ושתק על הענין המפוי בתלמוד או כגון מי שבנה כותל כנגד החלון של חבירו וראה חבירו ושתק שאין המחזיק מוציא כלום מתחת יד חבירו וגם אינו טוען שהוא מוכר ולא נתן לו כלום אלא שהוא בא מכה מה שחדש בפניו או שנשתמ' בשלו בפניו ולא מכה באלו וכיוצא בהם הוי חזקה לאלתר וצריך ראייה שהיה בפניו ושותק. ושיש לו חזקה לל' יום כגון מי שנשתמש בכותל חבירו לתשמיש של עראי שקבע בו קורה לסכך של עראי כל ל' יום הוה ליה תשמיש של עראי לא קיימא עליה החזקה לאחר ל' יום נפק מתורת עראי וקם ליה בחזקת קבע והויא חזקה. ושיש בו חזקה לג' שנים כגון מי שמוציא קרקע מתחת יד חבירו ומוען שמכרה לו או שנתנה לו במתנה צריך להחזיק בו וליהנות ממנו ג' שנים דצופות.

י"ט. ראובן ה) החליף בתים לשמעון ולאחר זמן עמד ראובן וטען שמצא מומין באותם הבתים ש"א היה יודע בהם השיב שמעון ואמר' כל דמומין הללו הודעתוך והראתיך בהם ונכנסת בהם וכפר כזה ראובן ועוד טען שמעון ואמר אע"פ שלא הודעתך בהן הריני מחקן המומין האלו תקון יפה.

א) כ"מ דף כ"ז ע"א. ב) כ"מ דף כ"ה ע"ב. ג) שו"ת ר"י אבן מינאש סי' ס"ג כהערתה אחרת מערבית. ד) צ"ל: הו"ר = היוק ראייה. ה) שו"ת ר"י אבן מינאש סי' ג"א עיין שם.

תשובה אם המומין האלו נראין לעין לכל מי שנכנס בבתיים אלו ויש לשמעון עדים שנכנס ראובן בבתיים אלו הן לאחר החליפין הן בשעת החליפין אין לו לראובן על שמעון כלום אבל אם המומין האלו אינן נראין או שנראין ואין לו לשמעון עדים שנכנס ראובן בבתיים אלא בשעת המקח או לאחר המקח נשבע ראובן שלא נכנס ולא ראה ולא ידע במומין הללו ובטלו החליפין. ומה שמעון שמעון שהוא מתקן את המומין תקון יפה רואין אם המומין אינם בגוף הבתים אלא באים להם ממקום אחר כגון אמת המים העוברת בהם או שיש לאדם בהם או בכותלים תשיש וכיוצא בזה וכשהאדם מסלק המומין האלו עומדות הבתים כמו שהם בלי דופי ומוסר יש לו לראובן לקבל ולהתפייס בכך וחלופיהם בכך קיימין אבל אם המומין הללו הם בגוף הבתים כגון כותל שנראה שלם ונמצא רעוע או הכותל הנראה של סיד ונמצא של טיט שאדם צריך לסתור כל אותו בנין ראשון ולחדש שם בנין שני הוה ליה פנים חדשות באו לכאן והחליפין בטלים כדאמר' (הם א) לענין סנדל שנמלט ב' תרסיות נתקנו שהוא מהור משום פנים חדשות באו לכאן כאלו אינו אותו סנדל אלא סנדל אחר הוא וכן נמי הויאל וכותל זה נראה שלם ונמצא רעוע או שנראה מלא ונמצא חסר או שיש בקרקע בורות שיחין ומערות וכיוצא באלו הוה ליה פנים חדשות באו לכאן ולא הנהו פניב ניהו עד שוראי איתעבד כעשה ואין לו לשמוע [לשמעון] לתקן אלא בטלין החליפין מעיקרם והכי נמי אמר' (הם ב) הלכ[ת] אצל רופא (והביאה) [ורפאה] אינה מקודשת.

כ. מי שקנה ג) חצר בחבירו ומצא בו מומין יש מן הדין לחזור בו או לא. ולפרש לך טעם רבותינו שאמרו אין אונאה לקרקעות וכ' חפץ אלוף ד) ז"ל שדבר זה כמה שאדם קונה ע"י עצמו אבל אם קנה הקרקעות [ע"י] שליח יכול הוא לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי.

תשובה יש מן הדין למי שקנה חצר ומצא בה מומין ולא הכיר בהן בעת הלקיחה שיחזור. ומה שאמר חפץ אלוף ז"ל [בענין] הלקיחה יפה אמר וטעם רבותינו שאמרו אין אונאה לקרקעות שאין דנין בו דיני אונאה בין טעט בין הרבה לא לקונה ולא למוכר.

כא. ומה ה) ששאלת באי זה מום יבטל המקח.

לא הזכירו רבותינו ז"ל מומים שבחצרי' כדרך שהזכירו בבני אדם הילכך חזינו כל מידי (דהפסיד) [דקפדי] עליה אינשי הוי מום ובטל בו המקח. כי. ומה ששאלת ו) לענין שכירות הבטל המקח. דין זה חוזר לעיקר ההלכה

א) שבת קריב ע"ב. ב) כתובות ע"ד ע"ב. ג) שו"ת הר"ף סי' קפ"ט. ד) הובא גם בריקאנפי סי' שפ"ו. ה) בשו"ת הר"ף בסוף סי' קנ"ג. והוא בסוף סימן כ"ג שלפנינו. ו) שם.

שאמרה א' גברא דלא עבד למוגר ביתא דלא קיימא לאגרא אינו סתם שכירות אם לא נותן שכירות.

כ"ג. ומה ששאלת יש לדבר קצבא ג'. שאלה זו כבר נשאל עליה גאון ז"ל והשיב שאין לדבר זמן קצוב אלא כל זמן שמתגלה לו המום יש לו לתבוע. ומה שאמרת שיש בדבר הפסד למוכר [משום יוקרא חולא ההוא לא] חיישי להפסדו דאיתו הוא ראפסיר אנפשיה דהוה ליה לאודועיה במומין שבסתר ואי לא הוי ידע איתו נמי להנך מומין הוה ליה לאתנויי עליה דלית ליה למיקם עליה במום כלל בין בסתר בין בגלוי.

כ"ד. ראובן ג' סכר בית לשמעון ודר בו זמן ארוך ואח"כ תבע שמעון לראובן שמצא בחצר מומין שבסתר וא"ל ראובן כ"כ זמנים דרת בבית ולא תבעתני בהם ראית ומחלת ועוד שלא לקחת החצר עד שבדקת ביד שכנים והודיעוך כל המומין שבסתר ובגלוי ומצינו שאמרו רבותינו ד' כל המומין שבסתר אם יש מרחץ במדינה אינו יכול לטעון מפני שהוא בודק בקרובותיו ואתה בדת ביד שכנים. יודיענו רב(ות)ינו אם יכול לטעון טענת המומין בבתיים או לא ואם יכול לטעון עד מתי יכול לטעון היש לדבר זמן קצוב או לא שיתקן [שיתכן] שיקנה החצר ביוקר ולאח"כ החולה ויחפש במום כדי שיבטל המקח [ואם יש מומין שבבטלן המקח] אותו זמן שדר בה חייב לתת שכירו' למוכר כיון שהמקח בטל או לא.

השובה. זה שטוען ראובן המוכר על שמעון שמצא מומין ומחל אינו טוען טענת בריא כדי שיתקיים המקח אלא שמא הוא זכיון שכן הרי נתחייב הלוקח שבועה שלא ראה אותן מומין אלא אותה שעה שחבע. ומה שאמרה ההלכה אף אותן מומין שבסתר אינו יכול לטעון מפני שהוא בודק ביד קרובותיו אין דנין זה אלא באותה שהזכירה ההלכה בלבד ואפי' בעבדים ושפחות אין דנין כך וטעמא רמ"תא שא"א לומר לאדם במקח משום הכי בודק מתחלה עליה ביד קרובותיו ולפי' אינו יכול לטעון שאלמלא שבדק יפה יפה לא היה נושא אותה זכיון שנשאה ודאי בידק והודיעוהו קרובותיו במום זה ונתפיים. תדע שכן הוא שהרי מומין שאינן נכרין כגון סימפון שאין אדם יכול להכירו אלא הבעל בשעת בעילה ואילונו' בשעת שיכול הוא לטעון ויוצאה שלא בכרמובה אבל העבדים והשפחות וכל מקח כיון שבידק ואח"כ נותן דמים אמרי' כל מום שהוא ניכר בראייה בעלמא כבר ראה אותה ונתפיים אבל מומין הצריכין לבקיא' ואין ראיית הלוקח מועיל בהם יכול הוא לטעון לא ראיתי ולא אמרתי ראה ונתפיים דלא הכיר [ו]אין דרך בני אדם להראות מקחם לבקיאים אלא סומכין על דעתם הילכך לא אמרי' בחצרות ביד שכנים שהרי הוא בודק ד' עצמו מה שאין

(א) ב"ק כ"ג. (ב) שו"ת הר"י"ף סי' קכ"ג. (ג) כתובות ע"ה ע"ב. (ד) צ"ל: בודק.

כן באשה ועוד שהחמירו רבותינו בכנות ישראל שלא ינהגו בהן מנהג עבדים.
כ"ה. מי א' שנשתתף עם חברו וכתב נאמנות ופטר כל מיני שבועות וחרם
סתם ואפי' נדור לו כחיי ראשך ובקש זה שהאמינו להחרים סתם למי שלא
הלך עמו באמונה בשותפות זו היש על חברו למונעו להוציא אותו מן החרם
או לא.

תשובה. כל נאמנות שכתבו בו אפי' חרם סתם אין תנאי זה קיים ויש
לו להחרים סתם למי שלא הלך עמו באמונה בשותפות ואין לו לחבירו למונעו
שכשהאמינו לא התיר לו לגזול אותו וכיון שיחרים מי שלא הלך עמו באמונה
וחבירו אמר גזלתיו אומר לו אין עליך כלום מן החרם ואם גזלתו החזר לו.
כ"ו. על ב' מי שהוא מורשה בשכר להוציא מידו של נתבע אם יכול א'
מקרביו של זה המורשה להיות עד וכן הוא האפטרופא אשר אין לו הנאה
באפטרופסו אם יוכלו קרוביו להעיד לו או לדון.

תשובה. כל מי שהוא מורשה בשכר ידוע וקצוב בין שתקן התביעה
שנרשה עליה בין שהפסידה לו גורעין לו משכרו ולא מוסיפין כגון זה יכולין
קרוביו להעיד ולדון אותם בה' כי אינם בעדותם ולא בדינם מהנים לו אלא
הפסד והנאה הוא לבעל התביעה וכ"ש לאפטרופא שאין לו שום הנאה באפטרופסו
אבל המורשה יש לו חלק בכל מה שמוציא מיד הנתבע אין קרוביו יכולין
להעיד לו ולא לדנו מפני שהם מפסידים לו אם מהנים אותו בעדותם לפי שיש
לו חלק בתביעה ואיכ' רוצים הוא והנתבע בדאמרי' נאמן עלי אביך וכ"ו מי
שיש לו עדים בתביעתו צריך לישמר שלא ירשה א' מקרובי העדים אם יהיה
לו למורשה חלק והנאה בתביעה מפני שהוא מבטל עדותם בהרשאתו וכן נמי
הנתבע שיהיו לו עדים בפריעתו צריך להשמר שלא יבא לדין עם א' שיהא
מורשה קרוב לעדיו מפני שהוא [מבטל עדותן] ג'.

כ"ז. מתנתא טמירתא ד' מאי טעמא בטלינן ליה.

תשובה. כשהמתנה הגיע ליד המקבל הרי היא מילתא דעכירי לגלוי
וכיון שאמר איטמרו לא רצה לגלותו הלא תראה שהגאונים לא חששו
למתנתא טמירתא במצות מחמת מיתה אלא לפי שאין המקבל מתנה קונה אותה
אלא לאחר מיתה ואם הדבר מעכשו בטלה אבל אם אמר לו לא תגלו אותם
אלא לאחר מיתתי הרי היא קיימת לפי שבשעה שרצה להקנותה לו אמר להם
לגלותה והרי לך ראייה ברורה שהטעם במתנה טמירתא משום דעכידא לגלוי
בשעה שמקבלה ואי אמר איטמרו פסולה.

א' בתשהיג הקצרות מי רצית. ועי' ח"ג סי' קס"ה. בס' התרומות שער כ"ז ח"ב, א'.

ב' שורת הדין סי' קנ"ז. ובס' התרומות שער ב' ח"ד, ה': "ובתשובה לגאון" עיי"ש.

ג' והשאר צריך להשלים עפ"י שורת הדין שם. ד' שורת הדין סי' חז'.

כ"ה. ברכת אירוסין * ונשואין ומילה אם מברכין אותה לאחר המעשה או בשעת המעשה.

תשובה. אין ראוי לעשות כן כל עיקר משום שהמצוות כולן מברך עליהן קודם לעשייתן הילכך מברך ואח"כ נותן קידושין וכן אבי הבן צריך שיברך להכניסו בביתו ואח"כ מלין ואם בירך לאחר שכל ועדיין לא פרע יצא שכך אמרו חז"ל ב' מל ולא פרע כאלו לא מל.

כ"ס. ואשר כתבתם ברכת אירוסין חתימת' מה היא יש שחותרין בה מקדש ישר' בלבד ויש שחותרין מקדש ישראל על ידי חופה וקדושין ראוי לעשות כן או לא. תשובה. חתימתא נמרא היא בהדיא רב אחא בריה דרבא משמיה דרב יהודה מסיים בה ברוך מקדש ישראל ג' וכן חותרין בשרי' ישיבות מימות חכמים הראשונים עד עכשו ותוספות זו שאתם מוסיפים גריעותא דהיא שאין קדוש' ישראל תלויה בכך ומה [ונאה] לכם לחזור להלכה ולמנהגנו בהסכמת הכל. ל' ראובן ד' כשבקש לישא אשה כתב שטר שטר חוב על עצמו לשמעון אחיו באלף זהובים ונתן השטר ביד לוי בתורת פקדון וכל זה שלא בפני שמעון ומה ראובן והניח אשה ויתומים והניח מעות ביד אחיו שמעון וכשבקשו האלמנה והיתומים ממנו אותו ממון אמר יש לי על אחי שטר באלף זהובים והניחו אצל לוי ונשאל לוי כיצד הניח ראובן אותו השטר אצלו והשיב לוי בתורת פקדון הניחו אצלי ואמר לי זהר בו יורנו רבינו אם יש מן הרין שיחזור לו שטר לשמעון אם לאו.

תשובה. כיון שלא אמר ראובן ללוי תן שטר זה לאחי שמעון הרי הוא כאלו לא יצא מרשותו ודומה למה שאמרו רז"ל ה' מי שמת ונמצאת דאחיקי קשורה על ירכו הרי זו אינה כלום ואתמר ו' סימפון היוצא מתחת יד המלוה אע"פ שכתוב בכתב ידו של לזה הרי זה אינו אלא כמשחק ופסול ללמדך שכל שטר היוצא מתחת יד מלוה אינה כלום מה ממון יש ו' לראובן אצל אחיו [אם הוא בעדים שלא יוכל לכפור בו מוציאין אותו מתחת ידו אע"פ שאמל שיש לו אצל אחי] ממון אחר ואם אינו בעדים ויכול לכפור בו ואומר יש לי אצל אחי ממון היוצא בו נאכן שהפה שאסר הוא הפה שהחיר ואין מוציאין מידו. ל"א. מתנה לחוד שכותב הבעל לאשתו ואין ברשותו בשעת המתנה כלום ממה שכותב לה תחכיים המתנה או לא.

(א) שו"ת הר"ף סי' רצ"ג. (ב) שבת קל"ז ע"ב. (ג) מכאן ואילך כל הלשון ממש הוא בתשובת [רב האי] שהובאה בדרושי כתובות לבעל נמוקי יוסף לרף ז' (והוא בס' אשי' ה' דף פ' ע"א) ועי' דרושי הרשב"א לכתובות ומגן אבות להמאירי צד ל"ב. (ד) שו"ת הר"ף סי' קפ"ג ג"א (גאוני-אסף) צד קכ"ב. ותגיה צד 305 סי' קע"ג עי"ש. (ה) ב"ב קל"ה ע"ב. (ו) במ' דף כ' ע"ב. (ז) צ"ל: והממון שיש.

תשובה. כל מתנה שאדם נותן לחבירו לא התקיים ממנה כלום אלא מה שהיה לו ברשותו בשעת המתנה ואפי' אם קנאו אח"כ ובוזו אמרו אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואין אומר בזה האשה קנתה ואין הבעל אוכל פירות לפי שזה אכזר בדבר שהוא ברשותו וצריך להקדימה יום א' לפני הכתוב והיא מתנה יכתבנה הארום(ה) לארוסתו להיות לה לזכות כל זמן שתצא ויש לך לדעת שהתוספת והכתנה שהיא כתובה אם האשה מוכרת תאבד הכתובה והמתנה וזו המתנה שהיא כתובה לחוד אינה בטלה לעולם אלא במחילה ולאשה הגוף והפירות וצריך לקנות מיד הבעל קנין שלם. ודע כי המתנות הסעל ו' חלקים יש מהם שיתן מתנה מהיום ולעולם ובוז יזכה בה משום שנתנה מיד משעת כתיבת המזונה ואין לו לנותן שום זכור בה משעה שקנו מידו עליה. והב' היא מתנה מהיום ולאחר מיתה המתנה הזאת יזכה בגופה משנתנה לו בשעת כתיבת השטר והפירות לאחר מיתה והמוכר אינו יכול למכור ולא ליתן במתנה מפני שכתוב בה מהיום. והג' היא מתנה לאחר מיתה סתם ובזאת יש לו גוף המתנה ופירותיה כל ימי חייו ויעשה כחפצו ורצונו ומשנתנה לו אין לו בה שום זכות עד מות הנותן. והד' היא מתנה שמצוה מחמת מיתה בזאת המתנה יש בה חזוק ויש בה רפיון יש בה חזוק שאין צרך לקנין אלא שיכתוב חורף דבריו של מצוה, ויש בה רפיון שאם הבריא יחזור ממנה ואין למי שנתנה לו בה שום זכות. והה' היא מתנה שכיב מדע צריך שיבואו העדים ושיאמרו לו אם תהיה מולך זה תצא לחזור ממנתך ואם אמר לאו ויקנו מידו על זה ואפי' אם הבריא לא תשוב אליו המתנה. והו' היא המתנה לחוד.

ל"ב. (ראובן חנפץ א') שטר על שמעון דהוה כתיב ביה עשרה דינרין אל' שמעון לא שקלית מנך אלא ו' והנך רבית היא ואמר סרדי דהנך ו' קמן יהב לך ולחנך תליתא קנינא מינך וידיעא מילתא דרבית היא אבל סרדי לא אסתורי אלא כדכתי' אחא ע"פ וסרע שטרא או לאו.

הכין חזינא דעדים לא מרעי ליה לשטרא דזימנין דכתבין אינשי שטרא ב' ושקלין מנהון האידנא ומנהון דקמי וזמנין דסמיך ליה על הימנותא דמלוה ולא אחי על פה ומירע ליה לשטרא אלא מאי דכתיב וידיעא מילתא דרביתא [הוא אי מנכרא מילתא דרביתא] אינון מתבעין למקנסיה [דח"ר שטר] שכתוב בו רבית קונסי' אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית דברי ר' מאיר וחכמים אומרים גובה את הרבית (ב"ס ע"ב) והלכתא כחכ'.

ל"ג. המלוה את הבירו ב' בשטר ובקש לצאת למדינת הים ועדיין לא הגיע זמנו לפרוע יש לו לפרוע או לאו.

הכי חזינא דלא ואף אין לו רשות לבקש ממנו ערב.

(א) בקצרות ס' מ"ו. ובשע"צ ל"ה ע"ב ס' ו': רב שמואל בן חפני (בכ"י שוה"ה).
(ב) מתשובות רב יהודאי גאון, תנ"ל ס' מ"ה צד 18. ותש"ר ח"ב 7, ומחולקת שם לשתיים.

לדבר המלוח את חבירו על המשכון וטוען כו"כ יש לי עליו א) אם צריך לפרש ממה שיש לו בידו או אם די לו שיאמר כו"כ יש לי עליו.

תשובה סן הרי שלמה עמיאל ז"ל ב). המלוח את חבירו על המשכון וטוען כו"כ יש לי עליו אמרת כי רמז"ל כתב שאין צריך לפרש אדרבה כי צריך לפרש וכל שאינו מורה כך אינו אלא טועה וצריך לשבע שבועות שקר וכן כתב רבינו האיי גאון ז"ל בתשובה והטעם הוא כי לפעמים יש שהתופס הוא סבור שהוא חייב לו כגון שהפקיד בית ואברה שהוא סבור שחייב לשלם לו אוכל באונס או סבור מלוח ישנה יש לו עליו וזה יכירנו שכבר פרעו אם הוא ספק בידו ימנע וכן כתב הרמב"ן ז"ל וכן הורו רבותינו ואין לפקפק ברבך ולא סוף דבר ברבך שבועה אלא אפי' בטענה גרירתא אין לאדם לקבל טענה חתומה אלא צריך לברר טענתו כדאמרנו בכתרא א) רב יצחק בר יוסף הוה מסיק הוא ברי' אבא אתא לקמיה דרי' יצחק נפחא א"ל פרעתוך בפני פלוני ופלוני א"ל יעידו פלוני ופלוני ויעידו א"ל אי לא באו לא מהימנא והא קר"ל המלוח את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים א"ל כאידך סביר' לי.

ובאסיקנא לא אמר אלא לברר שי"ט דכל מה שאדם טוען צריך לברר טענתו כדי שיצא הדין לאמתו ואע"פ שאם ר"א בידר לא תפסיד כדאיתא בשבועות ד) גבי פרעתוך בפני פלוני ופלוני והעידו שלא פרעו בפניהם ואמר פרעתוך בפני אחרים ואמר רבא זרמי להו להרדי לתא דכתרא קליה דהא דשבועות ומתדצי דצריך כדי שיצא הדין לאמתו ונפיק מינה שאם לא יחזור ויטעון שפרעו בפני אחרים שיהא מוכחש או שאם יתרים כנגדם שיהא מוכחש ולא יהא נאמן וזה ברור.

תמו שאלות ותשובות.

א) עיי' שו"ת הגאונים הקצרות סי' ס"ז וסי' ש"ך. ב) הלמיד הרשב"א ז"ה.
ג) ביב ק"ע ע"א. ד) דף מ"א.

מ.

תשובות אנשי ארץ ישראל.

ברך אחד מכי אונספורד (Ms. Hunt. 404 p. 84.) לקוים מ' דינים וענינים שונים מחכמי צרפת. דומה הוא בסדרי הענינים שבו כמעט ל"מעשה הגאונים" סי' כ"ד, צד 14-5, אלא שתשובתנו כאן ע"ד "מליגת הראש" חסרה שם. אבל מכאן אנו רואים שגם תשובה זו בת "אנשי ארץ ישראל" היא כאחותה הבאה אחריה שישנה גם כמעשה הגאונים שם וידועה לנו ממקרא שהיא תשובת ר' אליהו ואביתר הכהן (ראה תשובות גאוני א"י שהדפוס הדי"ר מרמורשטיין בהרעווי הצרפתית לשנת 1921 צד 88-9). והנה תשובתנו ע"ד מליגת הראש מיוחסת בשבטיל השלם סי' רנ"ה לרב כהן צדק. אבל בה"פ סי' נ"ו היא מחוברת כאחת לתשובה אחרת, וכן היא מקוצרת גם בהאשכול ח"ג צד 78 ומיוחסת שם "לגאון" סתם. ונראה איפוא שגם זו בת א"י הנה. וכן נראה מתחלת סגנונה: "ומליחת בשר שאמרתם" שהוא סגנון תשובות א"י. והצגנו כאן לעיני הקורא והוא ישפוט.

... שבכאן מודין כל הכורך חמץ בלילות מיד לאחר שכורך מבטל כל חמירא וכו' ולמחר כששורף לא אמ' כלום א).

ומליגת הראש וגדי ועוף במים רותחין וסותמין דכריכם ולא פירשתם מה הוצרך לכם לשאל אם כיו' טו' ואם כחול, אם כיום טוב מותר שנא' אך אשר יאכל לכל נפש ושנינו מולגין את הראש ואת הרגלים ומתכהבין אותו באור וזו הלכה היא ואם כחול הוצרך לכם לשאול משו' איסור והיתר שאלתם או שמבקש למלוג כן יעשה ירתיח מים כיוורה וישפכם על הגדי או ישפוך מים רותחין בכלי אחד ויתן את הגדי לתוכו אבל לא יתן את הגדי לתוך יורה רותח ואם נתנו יש כאן משום חלב דם ואיסור מפני שהלכה אחת היא בישראל כלי ראשון מבטל ונעשה כמו שנתבשל חלבו ודמו בו. וכדבר זה יום טו' וחול שוין. כך מצאתי אני אברהם כתשובות של אנשי ארץ ישראל עליהם השלום.

מצאתי (ב) בשם רב כהן צדק וצ"ל על בליגת הראש וגדי ועוף במים רותחין ששאלתם מחמתם דכריכם ולא פירשתם מה הוצרך לכם לשאול אם כיו' טו' ואם כחול. אם כיום טוב מותר שנא' אך אשר יאכל לכל נפש וגו' ושנינו מולגין את הראש ואת הרגלים ומתכהבין אותו באור זו היא הלכה ואם כחול הוצרך לכם ומשום איסור והיתר שאלתם הרוצה למלוג כך יעשה ירתיח מים כיוורה וישפכם על הגדי או ישפכם בכלי אחד ויתן את הגדי לתוכו אבל לא יתן את הגדי בתוך יורה רותחת ואם נתנו תוך יורה רותחת יש בו איסור חלב ואיסור דם מפני שהלכה רווחת היא כלי ראשון מבטל ונעשה כמי שנתבשל חלבו ודמו וכדבר הזה יום טו' וחול שוין.

וששאלתם ערב פסח שחל להיות בשבת צריכין לבקר חמין לפני השבת וכו' ג).

רב כהן צדק ד). ומליחת בשר שאמרתם שבי' אדם מומנין אותו כמלת — לא יפה הם עושין שעצמות של חתיכה כיון שנשפך במלח מצטמק בהם דמים ואין יוצא. שאפילו כשהוא מולח במלחה גלגליותא צריך להניחה על גבי כלי מנוקב כדי שיהי הדם הראשון יוצא ואינו נקוה הילכך אסור להשמינו במלח. וצריך להדיריה במים תחלה כדי שיקבל את המלח דאמרינן (חולין קי"ד). אמר שמואל אין הכשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה יפה ומדיתו יפה יפה. ושעור שהייתו כמלת כל חתיכה וחתיכה כדי עלייתה בתנור. ולענין מליגת ראש ועוף. מי שיבקש למלוג כך יעשה ירתיח מים כיוורה וישפכם על הגדי וישפוך המים הרותחים לכלי אחר ויתן הגדי לתוכו, אבל לא יתן את הגדי בתוך יורה רותחת. ואם נתנו יש בו משום איסור חלב ואיסור דם מפני שהלכה רווחת היא בישראל כלי ראשון מבטל ונעשה כמו שנתבשל חלבו ודמו בו ואסור, וכן הלכה.

א) ... וכשכורך מבטל מיד בלילה כל חמירא וכו' ולמחר לא כלום" (מעשה הגאונים סי' כ"ד). ב) שבטיל השלם סי' רנ"ה. ג) כמו במעשה הגאונים 14-5 ע"ש. ד) ה"פ סי' מ"ו.

אגרת רבינו האי גאון לכהני אפריקי.

אגרת זו אשר שלח רב האי גאון לכהני אפריקי מצאתיה בכ"ו אוכספורד (Ms. Heb. d. 11, 2797, דף 1-350) הסרה תחלתה כיוון שורות בדפוס. ולפיכך לא ידע מסדר הרישומה מה היא ורישם עליה: Fragment of a casuistic Work והשלמתיה ע"י חזקת מכ"ו מינכן (Cod. Heb. 210, דף 217) שהמציא לי בסביבו ידיו הצעיר מר מ. לוצקי טלונדון. אך הנוסח שבכ"ו אוכספורד הוא עתיק ומתוקן יותר. ואחרי האגרת נוספו עוד ח' סוגמא לכהנים ואחריתן גם "סדר נחלות" וגם דיני עונשין שונים בתורה. וכל זה אין בכ"ו. ואמנם כל אלה אינם סוגמא האגרת כלל, וככ"ז שכתים כאן לתת גם להם שארית. ואולי הם סוגמא ספר אחד עתיק יסכל כמה דברים שונים בסדר ידוע.

והנה "אפריקי" סתם הוא ארץ ברבריה באפריקא הצפונית (ע"י סלואים ל"י נר המערב למולידאנו, צד 218). ושם נמצאים עד היום משפחות רבות של כהנים ו"ע"י שכולה כהנים" (ע"י כהנאמריו שפרס פרופ. נחום סלושץ ב"החור", שנת תרפ"ד). ונראה איפוא שלשם נשלחה האגרת, ושם היה הדבר "שהיו מתפרצים ביותר". גוף המכתב, חוץ מהאזהרות לכהנים, חסר.

[אגרת אשר שלח רבינו האי הגאון וצ"ל לכהני אפריקי שהיו מתפרצים ביותר ואמר:]

כל כהן אין ודחק אחר מתנות כהונה ואחרי חליות בידוע שהוא מתמצית בני עלי שנאמר (א) גם כטרם יקטירון את ההלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הווכח וגו'. ובדין הוא לדחותו מכל עסקי כהונה עד שיחזור למוטב. כל כהן בדאי ושקרן וחנף בידוע שהוא בן מוכת עץ או בן אשה מפגמם ואם החזיקו באטמו שהיתה בתולה לא החזיקו בשאר אמהות, דתנן (ב) הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה משום שעיקר חללות מן הנשים בא לעולם.

כל כהן גם רוח וגבה לב ורום עינים בידוע שהוא מעבדי בית חשמונאי שהיו נסי הרוח דאמר רב ירמיה (ג) אמר שמואל כל דאמר מכית חשמונאי קאמינא עבדא הוא וצריך בדיקה ומכית הורדוס עבדא.

כל כהן דורש אחר נסחרות וכודק אחרי משפחות ורוצה לפסול שאר אחיו הכהנים בידוע שאינו כהן כל עיקר ומה שהוחזקו אבותיו בכהונה בשקר הוחזקו הואיל ולא קיים להוא, אי מאלעזר קאתו, אי מאיתמר קאתי ואין להם חלק בכהונה כלל. אלא סבנות ברזילי הגלעדי קאתי שנאמר (ד) הכהנים בני חביה בני הקין בני ברזילי אשר לקח ברזילי הגלעדי אשה ויקרא על שמם. אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו (ה) וינאלו מן הכהונה.

(א) שיא ב', פ"ו. (ב) קדושין ע"ו ע"א. (ג) שם ע"י ע"ב. (ד) עזרא ב', ס"א-ב. (ה) ע"כ מכ"ו מינכן.

כל כהן הן[לך אחרי מחלוקת וחולק על דברי חבורה א] בידוע שאינו מורע אחרן הכהן אלא מבני און פלת, וי"א אינו אלא [מן] הנתינים מבני סנבלט חחורני מצרי יהודה.

כל כהן וותרן לתת מתנות לנשי' ושהקן וקל ראש בידוע שהוא שמוף בזימה ואם ראית אבותיו שהיו צנועים בידוע שבסתר זנו והזנו, וצד חללות יש בהם ועליהן אמ' חכמים ב' שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה את האדם, ומורידין אותו מן הכהונה.

כל כהן זר[יז] במחלוקת ועז פנים בידוע [שהוא] מפסולי כהונה מבי כוכי דפוסבריתא וכולהו עברי דא' רב יהודה אמ' שמואל ג' ארבע מאות עברי' היו לפשחור בן אימר וכולן נטמע' בכהונה גדולה וכל כהן שיש בו עז פנים אינו אלא מהם וא' אביו וכולהו הוו יתבי בסורא ונהרדעא ואמ' חכמי סמי' לכהן חלל או צרוע או עז פנים.

כל כהן חלק שפתים בידוע שהוא ב'ן מארוסה שעיברה ד' שאין התנופה באה אלא מיפת תאר ומאנוסה ומפוחה ומארוסה שעיברה ד' ועליהן מפורש בקבלה ה' מן הנתינים בני ציחה בני חסופה ו' בני טבעות, בני ציחה שצחים וצמאים בזימה, בני חסופה ו' חשופות ו' ירך וגליות שדייב בני טבעות שמקלקלין ע"ח ארוסותיהם.

כל כהן טרוד אחרי בצעו כל השנה ובשבתות ובימים טובים נכנס בעיר ומתנאה על אחיו וחולק עליהם על עסקי דוכן וחלות בידוע שהוא מכהני במות בעל שטעו והטעו ישר' ועליהן מפורש בקבלה ט' הכתנים לא אמרו איה י"י שהיו כל השנה עוסקין במלאכתן ומניחין דברי תורה ו' ומבטלין מלאכת שמים [בשביל מכוונם] י"א.

כל כהן יודע בטיב עסקי כהונה ואינו עולה לדוכן בידוע שהוא בן גרושה או בן חלוצה דא' מר יב' כל כהן שאינו עולה לדוכן בידוע שאין לו חלק בכהונה חישי' שטא בן גרושה הוא ואם הוחזקו באכו שטא לא הוחזקו בשאר אימהות.

כל כהן כעסן ובעל נפש יג' הרי"זה ממשפחת [בית] עורבתי יד' מאי משפחת עורבתי שנתערבו בכהנים חללים מבני הפסוליות שהיו מנאפים נשי אחיהם בכאם עם קרבתות קינים למקדש כרכ' בבני עלי טו' אשר ישכבון את הנשים הצובאות.

א) צ"ל: חבריו, כמו בכ"מ, ב' אבות. ג) קדושין ע' ע"ב. ד) = שנתעברה.

ה) עזרא ב' מ"ג. ו) חשופה (כ"מ). ז) שהיו נשותיהן גלויות רך (כ"מ).

ח) שבוטלין ארוסותיהן (כ"מ). ט) ירמיה ב', ח'. י) תלמוד תורה (כ"מ).

יא) כ"מ. יב) טוסה ל"ח ע"ב. יג) ? יד) קידושין ע' ע"ב. טו) ש"א ב', כ"ב.

כל כהן ליישן א) ורם רוח וגם לב ב) הרי זה מבית כהני שכנציב שהיו כולן נמטעין בשפחות וזו היא שאמרו חכמי ג) מכריזו רב נרסון בשכנציב עדא ויונתן עבדי יצחק בר פפא מסורין באמי בר טוביה ברמית רוחיה לא שקל גיטא דחירותא.

כל כהן נבהל להון ב) מתנאה על עסקי כהונתו וסתגרה בשאר משפחות וחוטף ברכות מפי ד) תלמי חכמי הרי הוא כן גובי וגבעוני ומרניגוס ה) דהו דירא ו) דנתינאי ועליהם טפז בקבלה ז) כהניה חמסו תורתו שמבקשין תורת כהונה בחמסנות.

כל כהן נבהל להון ואין להעשיר ויושב ו) ספר בנותן של ישרי הרי הוא מבי כובי דפומבדיתא דכולהו מעבדי חשמונאי מבית הורדוס דקטל לכולהו חשמונים וירית מלכותא.

כל כהן סרבן וטורח בגלוי על עסקי כהונה ובסתר ח) מטבא לכל מעשה רע שאינו ראוי לכהן הרי זה מכהני בית חוניו דתנן ט) הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים לפי שנראין כטהורין והן טמאין לכל צורך.

כל כהן עובר ופורץ באלמנות עיסות אע"פ שאמי חכמי י) העיד ר' יהושע בן לוי על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה אפי' הכי חולין לגבי שאר כהנים יא). ומאי אלמנת עיסה הכין תירוצה יב) עיר או משפחה שנמטעה בחללות אלמנותיהן נקראות עיסה שהיא חולין בעיסה שנטלה הרבות הלחה.

כל כהן פורץ בעריות פסול לכל עיסקי כהוני ועליו הוא אובי יג) כי ניאפו ורם בידיהם, וכיון שחילל עצמו בעריות יד) פקעה קדושה כהונה מורעו עד סוף כל הדורות.

כל כהן צרוע ואינו עולה לרפוא יז) בידוע שאביו קדקל באמו כשהיא נדה לפי שאין הצרעת באה אלא כן הנדות ומנסות הרוח ומלשון הרע ומצרות העין.

כל כהן קופץ וקפדן וטורח כהונה שלא כרצון חכמים בידוע שהוא מכהני כותים דא"ר ישמעאל יז) כותים גרי אריות הן וכהנים שנמטעו בהן פסולים הן שני יח) ויעשו להם מקצתם כהני במות וא' רבה בר בר חנה א"ר יוחנן יח) מן הקוצים שבהן מלמד שהיו קפדנין וטורפינן כהונה על כרחי של תלמי חכמים.

א) צ"ל: ליוצא כמו בכ"מ. ב) וגם רוח ורם לב (כ"מ). ג) קידושין ע"י.
ד) מיד (כ"מ). ה) נחמיה ג', ז': המרנתי. ו) מן גבעונים והורניטוס (?) דהו דורא (כ"מ). ובקדושין ע"י ע"ב: דראי. ז) יחזקאל כ"ב, כ"ג. ח) והוא (כ"מ). ט) מנחות ק"ט. י) קידושין ע"ה. יא) אפילו הכי לגבי שאר כהנים אינם חשובים, אבל הם פחותים (כ"מ). יב) פירושה (כ"מ). יג) יחזקאל כ"ג, ל"ז. יד) שנפסל מן הכהונה (כ"מ). טו) צ"ל: לו רפואה. טז) קידושין ע"ה. יז) מ"ב י"ז, ל"ז. יח) קידושין ע"ה ע"ב.

כל כהן רץ אחרי סעודות זולל[ין] בשר וסוכא[ין] יין הרי זה לא ישא את כפיו שמא ישרתה וישתכר ונמצאה נשיאות כפים א) בפסולת ומקלקל ברכותיו של ישראל.

כל כהן שונה בדברו ומכחש במאמרו בידוע שאינו מיוחס ככהונה כשורה שני ב) כי שפתי כהן ישמרו דעה ותורה יבקש מפיו כי כלא י"י צבאות הוא וזה אינו כן אלא מכחש ובראי ושקר ואינו דומה למלאך צבאות ולשון מלאך זה שלית ג).

כל כהן תריר בשבועה ומהיר במריבות ומתוכח במחלוקת סופו לשפוך דם וליפול ד) בחללות לפי שעון שבועות מגלגלת את החלוקה וחלוקה גומרת לשפוך דם וכל כהן ששופך דם אינו עולה לדוכן שני ה) ובפרושכם כפיכם אעלי עיני מכי גם כי תרכו תפיו אינו שומע ירכי דמים מלאו.

כל כהן שונה שתי הלכות שחרית ושתי הלכות ערבית ודובר אמת אל אחיו והולך מישרים עם בני עמו ומוזהיר את ישרי לשמור התורה והמצוה ומוזהר את הרבים ו[עוסק בצורכי צבור בידוע שהוא כהן צדק מכני פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ועליו הוא אומר ו) תורת אמי היתה כפי ועולה לא נמצא בשפתי בשל ובמיש הלך אתי ורבים השיב מעון.

כל כהן תמים בדרכיו מצוין כאורחותיו ומיושר במעשיו [הטובים] משכים ומעריב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ושומר עצמו מכל דבר רע ומכל טומאה הרי זה מבני צדוק הכהן ומבני יהודיע הכהן וראוי שתשרה עליו רוח הקדש, ועליו הוא אוי ז) והכתנים הלזים בני צדוק אשר שמרו את משמ' מקדשי וגו' הקביה ברחמיו ח) יביא גואל וישלח את אליה הנביא לברר הכהונה ולטהר טומאתו כרכת' ט) וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי וזיק' אות' כזהב וכסף והיו מגישי מנחה ליי בצדקה.

כהן אסור ליגע במת שאינו מרת מצוה ואסור לקרב בתוך ד' אמות סביבותיו ואם יש חלון פותח טפח מן הבית שהמת טוטל בו לבית אחר אם יש בהן פותח טפח מביא את הטומאה לבית אחר וכן אם יש ארוכה פותח לעלייה שעליו ואם סתמו בדבר אינו מקבל טומאת חוצץ, ותנן י) אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו ואפיו גוסס, ועצם כשעורה מטמא במגע ובמשא אינו מקבל באהל וכהן אסור לילך בבית הקברות תניא בספרי אמור אל הכהנים בני אהרן ולא בנות אהרן יכול חללים ת"ל הכהנים. בעמיו בזמן שקמיו שם ואחרים עונין אותו אין זה מת מצוה כי אם לשארו שארו זה אשתו שני יא) שאר אביך

א) נושא את כפיו (כ"מ). ב) מלאכי ב, ד. ג) ולשון מלאך הוא השליח (כ"מ). ד) ולפסל (כ"מ). ה) ישעיה א, ט"ז. ו) מלאכי ב, ו. ז) יחזק. מ"ד, ט"ז. ח) הרבים ובחסדיו הגדולים ישלח לנו הגואל וישלח לנו (כ"מ). ט) מלאכי ג, ג. י) אהלות א', יא. יא) ויקרא.

היא, הקרוב אליו לא הארוסה ולא הנרושה תני ר' חייא א' אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו מתה אינו יורשה מת הוא גובה כתובתה ות"ר לא יטמא בעל בעמיו מה ת"ל לפי שני ב' לאטו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו יטמא להן בין פסולין בין כשרין יכול אף לאשתו מטמא בין כשרה בין פסולה ת"ל לא יטמא בעל יש בעל מטמא ויש בעל שאינו מטמא הא כיצד מטמא הוא לאשתו כשרה ואין מטמא הוא לאשתו פסולה לאטו ולאביו אפי' אמו שנתיחלה מטמא לה לבנו ולבתו יכול אפי' נפלים ת"ל לאביו ולאביו מה יאביו ואמו בני קיימין אף בניו בני קיימין ויצאו נפלים ולבנו ולבתו בין כשרין בין פסולין ולאחיו ולאחותו יכול אפי' אחיו ואחותו מאמו ת"ל בנו ובתו מה בנו ובתו שהם יורשיו אף אחיו ואחותו מאמו שהוא יורשו פרט לארוסה ומפאתה יכול שאני טוצא מוכת עץ ת"ל אשר לא היתה לאיש מי שהיתה בדבר איש ולא שהיתה בדבר אחר.

סדר נחלות כך הוא.

ראובן שמת חנוך ופלוז חצרן וכרמי בניו יורשין אותו ואם מת אחד מן הבנים קודם ראובן וראובן הניח בן או בת או בן בת או בת עד מאה דורות יורש במקום אביו בנכסי ראובן. ויטול כאחד מבני ראובן. ואם אין לראובן בנים ולא בני בנים ואף לא בנות בנים או יורשות בנות ראובן את ראובן. ואם אין לראובן בנות ולא בני בנות עד מאה דורות או יורש יעקב את ראובן בנו. ואם אין יעקב קיים ונתתם את נחלות ראובן לאחיו בני אביו שמעון שמעון ולוי ויהודה ויוסף ובנימין. ואם אינן קיימין תתנו נחלת ראובן לבני שמעון ולוי. ואם אין להם בנים ולא בני בנים תתנו לבנותיהן או לבני בנותיהן או לבנות בנותיהן. דבכל מקום הזכר יורשיו קורטין לנקיבה. מקיש ירושה שנייה לירושה ראשונה. ואם אין אחרים לראובן אלא בני בנים לאחיו שכתו שמתו אחיו בלא בנים או שלא היה לו את מקולם ונתתם את נחלתו לדינה בת יעקב אחורנו מן האב או לבניה ולבני בניה או לבנותיה ולבנות בנותיה עד עולם. ואם אין לראובן אחות ולא אחות מן האב ונתתם את נחלתו לאביו אביו דהיינו יצחק ואם אין יצחק קיים ונתתם את נחלתו של ראובן לעשו בן יצחק שהוא אחי אביו של ראובן. ואם אין עשו [קיים] ונתתם את נחלת ראובן לאליו בן עשו או לבניו ולבני בניו. ואם אין בנים לעשו ונתתם את נחלת ראובן לבנות בנותיו. ואם אין אחים לאביו של ראובן ונתתם את נחלת לבנות יצחק דהיינו אחות אביו או לבניה או לבני בניהן או לבנותיהן ולבני בנותיהן. ואם אין לאביו של ראובן לא אחים ולא בני אחים ולא אחות

ולא בני אחות ונתי את נחלי ראובן לאברהם אבי אביו. ואם אין אברהם ונתתם לישמעאל אחי אביו או לבני של ישמעאל ולבני בניו או לבנותיו ולבני בנותיו. ואם אין ישמעאל ולא בני קיימין וגם לא אחותו ובני אחותו ונתתם לתרת אבי אברהם. ואם אין תרת ונתתם לגרור ולחרן בניו או לבני בניהן או לאחותם וליוצאי ירכה וכן לעולם עד אדם הראשון. האב קודם לעולם לאחי האב ואחי האב ואחות האב קודמין לאבי האב ואבי האב לאחי אחי האב ולאחות ואחי אבי האב ואחותו קודמין לאבי אבי האב וכן לעולם. וגם למרנו שישמעאל יורש את אשתו ואם אין בעלה קיים בנה יורשה ואם אין בנה בתה יורשה ככל הסדר הזה. ואם בקש אדם לגרש את אשתו ולא בקשה לקבל גט עלה לישב כן ומרה בעלה יורשה אין הבקל יורש את אשתו כשהיה סתה בקבר. וכן הלכה.

שבעה עונשין בתורה. סיף וחנק כרת מיתה סקילה שרפה, מלקות. שמונה עשר בסקילה הבא על האם, ועל אשת אביו, ועל הכלה, והבא על הזכר, ועל הבחמה. והאשה הנרבעת לבהמה. והמגדף והעובר ע"ז. והנותן מורעו למולך. ובעל אוב וירעוני, והמחלל את השבת במזיד. והמקלל אביו ואמו והבא על נקרה מאורסה. והמסית והסורית. והמכשף. וכן סורר ומורה. חשקה בשרפה הבא על אשה ובתה. ובת כהן כי חזנה. והבא על בת בנו ועלבת בתו ועל בת בנה, ועל בת בתה ועל אם חמותו, ועל אם חמיו, ועל בת אשתו. שחים בסיף. רוצח, ואנשי עיר הנדחת. שמונה בחנק. מכה אביו ואמו ונוגב נפש סבני ישראל. חקן סמרא על פי בית דין. ונביא השקר והמתנבא בשם יי. והבא על אשת איש וזו חומטי בת כהן וכו'עלה. עשרים ושלושה בכרת. הבא על אחותו ועל אחות אביו. ועל אחות אביו. ועל אשת אחיו. ועל אשת אחי אביו ועל וטמא שאכל את הקדש. והבא למקדש טמא. והאוכל חלב ורס. ונותר ופיגול, והשוחרט ומעלה בחוץ. והאוכל חמץ בפסח. והאוכל ביום הכיפורים והעושה מלאכה. והמפטם את הקטורת. והמפטם את השמן. והסך בשמן המשחה. ושלא עשה פסח ושלא מל. אחר עשרה במיתה. האוכל את הטבל. וכהן טמא שאכל תרומה טהורה. וזר שאכל תרומה. וזר ששימש. וטמא ששימש. וטבול יום ששימש, ומחוסר כיפורים. ומחוסר בנדים. וזלא רחוק ידים ורגלים. ושחוי יין. ופרוע ראש. הרי אלו שבעים במיתה. כל הנסקלין נחלין. ר' אליעזר. וחכ' אומרים אין נחלה אלא מגדף ועובר ע"ז. והאיש תולין אותו פניו כלפי הקם והאשה פניה כלפי העץ.

לשונות רבנן סבוראי האחרונים.

כבר הביר ר"א הלוי (דתי"ר ח"ג י"ב ע"א) כי הלשון המיוחד: "ודאמרין" נמי בעלמא דדאן תנא דבי ר'י ככללי ופרטי כחאי גונא מהכא" (תולין ס"ו). לשון רבנן סבוראי האחרונים הוא. והנה גם על: "והא דאמרין בכל דוכתא ד' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופא חייב עליה לא אשכחנן לה עיקבא (= עיקרא) אלא מתא (ח"ג שבת פכ"ד), העיר רבינו נסים בספרו הספחת לשבת דף י"ב: "וכתב אדונינו האי ד"ל דהני מילי דכתיבן בהלכות רבואתא דבית רבנן סבוראי פירשו להו". וכמה לשונות כאלה המיוחדים לרבנן סבוראי והלמידהם נמצאים עוד בהלכות הגאונים ועלינו רק לבדוק אחריהם ולאספם יחד. ואמנם הנה הלשון הזה, "ודאמרין בעלמא — מהכא" נמצא עוד שלש פעמים בהלכות רא"י המיוחדות לתלמודי רב יהודאי גאון, אלא מפני שנוסח ההלכות האלו נהגו לפנינו בעברית וכתוב בו: "ושאמרנו בעולם" לא הרגישו בכך עד עתה. חנני נותן איפוא כאן לפנינו קטע מהלכות רא"י שמצאתי בכ"י אונספורד בנוסחתו הראשונה בארמית שבו נמצא פעמים הלשון הארמי, "ודאמרין בעלמא". וממנו נראה בעליל כי אותו הלשון העברי, "ושאמרנו בעולם" הנמצא עוד פעם בהלכות אלו, לשון רבנן סבוראי האחרונים הוא.

(כתב יד אונספורד Ms. Heb. d. 63; הלכות ראו 43)

... גובה מנכסים משועבדים מאי שנא מלוה הואיל ואין לו קול גובה מנכסים בני חורין ומאי קרו ליה נכסים משועבדים ומאי קרו ליה נכסים בני חורין. (משועבדן א) דממשכני או דמוכני אתי מלוה קמא וטרף, לוקח קמא וטרף. והיכי אתי לוקח קמא וטרף כגון דאיכא בעל חוב דקדים ליה ואתא טרפיה אול הוא וטרף בתריה בני חורין ולא משעבדן ליה לשום איניש.... [ו] דאמרין בעלמא כי אית ליה זוזי ללוקח מצי מסלק ליה לבעל חוב מהכא (דהוא גברא ב) דהוה מסקין ביה אלפא זוזי ותווין ליה תרתא אפרני זבנינהי בחמש מאה חמש מאה זוזי אתא בעל חוב טרפה לחרא טינייהו אול טרף ליה לאידך א' ליה לוקח אי קאים לך דשקלת ליה באלפא זוזי [לחיי ואי] לא הא אלפא זוזי ואיסתלק סבר דאמי בר חמא למימר היינו מתני' אם אמרו יתומים הרי אנו מעלין על נכסי אבינו יפה דינר אין שומעין להו [ולפינן דסבירא ליה] דאמי בר חמא ולא מצי לוקח מסליק ליה לבעל חוב בזוזי א' ליה [רבא מי דמי] התם איכא פסידא ליתמי הכא ב) מאי פסידא איכא [אלפא יהיב ואלפא שקל] ולפינן דסבר רבא כי אית ליה זוזי ללוקח יכול לסלק לבע"ה והלכתא כרבי. ודאמרין בעלמא מטלמי לבע"ה לא משתעברי מהא דתנן ד' מי שמת והניח אשה ובע"ה ויורשין והיה לו פקדון או מלוה

(א) מכאן עד איניש גם בח"ג ה' הלוואה, ד"ו ק"ט ריש ע"ב. (ב) כתובות צ"א ע"ב. (ג) בנדרים: כן = כאן. (ד) כתובות צ"ד ע"א.

ביר אחרים ר' טרפון ינתנו לכושל שבחן ומהו כושל בע"ה ומפני מה קראו כושל שאינו גובה] אלא בראיה ר' עקיבא אומר אין רחמים בדין אלא ינתנו ליורשיו ילפינן שמתטללי לבע"ה לא משתעבד והלכה כר"ע דאמרינן דאנו דייני [כר' טרפון].....

(ע"ב כ"י) דאמרינן דבי נשיאה הפסא א) מיתמי ניכסי [הוה יתיב ר' אבהו ור'] תנינא פפי ור' יצחק נפתא ויתבי ראבה גביהו א' להו שפיר [עבדותו א' להו] ראבה משום דבי נשיאה נינהו מתנפיתו להו דין דייני כר' טרפון [ואהדר] ריש לקיש לעובדא מיניהו ואפילו תפס בעל חוב לאדרור מיתה [לא עשה כלום] דא' רבא א' רב נחמן והוא שתפס מתים. עשה עבדו אפותוקי [ומכרו] לאחר בעל חוב גובה המנו עשה שורו אפותוקי ומכרו לאלתר [אין בעל] חוב גובה ממנו היכי דאמי הפותוקי דא' ליה כי טטיא זמניה לא תמצא פרקון אלא מהאי עבדא או מהאי אדקא או מהאי תורה או מכל מירי דטפריש ב) והלכתא בין בעל חוב בין אשה לא גבי מיתמי מן [העבדים, מלוה] אית ליה למשקל מיניה אפילו מנלימא דעל כתפיה [אשה כיון דאפי' מיניה ידיה כומגדשא מיניה לא שקלא אלא בקרקעי לא שקלת מעבדים. והלכתא הניזקין שמיין להון בעידית [ובעל חוב בבינונית וכתובת] אשה בזיבורית חננא א' ר' שמעון מפני מה אמרו הניזקין שמיין להון בעידית מפני [הניזקין הגולגין והחכסנין דאמר אדם למה אני גוזל] למה אני חומס למחר [בית דין יורדין לנכסים וגוטלין שדה נאה שלי] ומוטכין על מה שכתוב בתורה [מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם ומפני מה אמרו בעל] חוב בבינונית שלא [יראה אדם שדה נאה לחבירו או דירה נאה לחבירו ויאמר אקפין ואלוינו כדי שאגבנו כחובי אם כן יהא בזבורית אם כן ננעלת דלת] בפני לווין [ומפני מה אמרו] [כתובת אשה בזבורית יותר טובה] שהאיש רוצה לישא אשה רוצה [להנשא וכשאמרו ניזקין בעידית] ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה [בזיבורית כמה דברים אמורים כשהוא חי אבל מן היתומים הניזקין] בין בעל חוב ובין כתובת ...

(הלכות ראו סוף ע"ב 84)

„ושאמרונו בעולם אמור לאדם שישא את אשתו שעה אחת בלא כתובה ר' מאיר הוא ומכאן ב) ששנינו ר' מאיר אומר כל חפזת לבחולה סמאתים ולאלימנה מוטנה ה"ז בעילת זנות והלכה כמותו“.

א) כנדפס במעות: תכשר, וצ"ל: תפסו. ב) כל המפורז אין כנדפס.

ג) צ"ל: מכאן... מהכא.

יא.

נוסחאות רבנן סבוראי בגמרא.

כבר הרגישו הראשונים שכמה נוסחאות נוספות בגמרא המיוחדות בפי הקדמונים לר' יהודאי גאון ז"ל, נוסחאות של רבנן סבוראי הן. ואמנם גם כל הסוגיא ברש"י קרושין עד "בכסף מנא לן" שכבר העיד עליה רב שרורא גאון ש"כלהו אינך קושיו ופרוקי דמתרצי בגמ' רבנן בתראי סבוראי תרציהו וקבעיהו" (אגרת רשיג' נוסח ספרד, צד 71 ע"ש) נתיחסה גם היא מתחילה ב"חדושי תלמוד הרשב"א לקדושין" (נדפסו בסוף שו"ת של ר' יעקב ב"ר רב, דף פ"ה סע"ב) לר' יהודאי גאון כאורן הגדול של הגאונים. ולא יפלא איפוא שגם נוסחת הקושיו והפירוק שנוספו בגמרא ב"ב ה' ע"א בענין הילך, מיוחסת היא בפי הרשב"א לר' יהודאי גאון, וכתב: "יש ספרים שכתוב בהן מלשון רב יהודאי גאון ז"ל ולמאן דאמר הילך פטור קרקע למאי אצטרך קרא למעוטי משבועה הא כל קרקע הילך הוא. ופירק חכא במאי עסקינן כגון שתפר בה בורות שיחין ומערות, אי נמי היכא דפענו כלים וקרקעות והורח כללים וכפר בקרקעות, ע"כ לשון הגאון ז"ל" (שו"ת הרשב"א, תולדות אדם סימן שמי"ג). ואולם באמת היא נוסחה מקוצרת מנוסחת רבנן סבוראי כפי שהיא מפורשת יפה בתקצט מכת"י אוכספורד הבא לפנינו כאן. ואף בנוסחת הקצט הזה חסר עוד התירוק: אי נמי היכא דפענו כלים וקרקעות וכו' המובא ברשב"א. והנני נותנו כאן כלו גם בתרגום עברי בצדו מפורש יפה.

(כתב-יד אוכספורד Ms. Heb. e. 74, דף 27.)

תקנת חכמים היא. וסוגיין כרב ששת. וכן פסק רבי' הא"י זרובא דרשואתא. ובמקצת נוסחי דגמרא קושיו לרבנן סבוראי וליתא בכולהו נוסחי דגמרא. ולרב ששת דאמי' הילך פטור קרקע אמאי אצטרך למעוטה משבועה הא כל קרקע הילך הוא פ' מעיזט קרא לקרקע משבועה דחנן ואלו דברים שאין נשבעין עליהן העבדים והקרקעות כול' ואמרי' מנא הני מילי דחנן רבנן על כל דבר פשע כול' עד ויצאו קרקעות שאינן מטלטלין כול' ופיר' הא כל קרקע הילך הוא משום דאין הקרקע דבר שיחביא אותו האדם ויעלימנו מן העין לפיכך כשיוודה אדם בו הרי הוא כאמי' הילך דהא מקומו נראה וידוע לכל ואם דין הילך להיות פטור משבועה בכל דבר שבקולם אמאי אצטרך קרא למעוטי קרקע משבועה מודה במקצת הא כל קרקע שיוודה בו האדם כאומר הילך הוא. והא היא קושיו דאקשו חכא רבנן סבוראי ופריקו לה אמי' לך רב ששת כי אצטרך קרא למעוטה לקרקע משבועה היכא דחפר בה בורות שיחין ומערות. * ומעני דהא אלפירוק הו' אלחסלים ללמעחרין פי אע"תראצה הא כל קרקע הילך הוא ולא הוה צריך קרא למעוטי משבועה לכנה כצין דלך כמן יכון אדעא אלמדעי עלא צאחבה בקרקע או בקרקעות ואקר אלמדעא עליה כבעצהא פאמא מן אצאף אלא דעואיה באל קרקע מא יסתחק ענה מאל מתל אן ידעי אלמדעי עלי צאחבה בקרקע סלים מן אליכיב ואחרת אלמדעא עליהא פיה עויבא יסתחק ענהא מאלא מתל או חפר פיה סראדיב ומכאבי אפסר

(ע"ב בכ"י) בה אלקרקע ואקר בראה אלקרקע ואנבר בונה אלמחדת לת... אלחפאר
 פיה פאנה קר כאן יקום באל כל אן מן חית אקתון בדעוואה ק.... ה באל
 קרקע מא יסתחק ענה מאלא ילום פי אצל שבועה ו.... דלך אלשי....
 יסתחק ענה אלמאל או אנה אדעי עליה בכלים וקרקעות והודה בכלים וכפר
 בקרקעות אנה ילום פי מתל דלך שבועת התורה לכונה מודה במקצת אצטריך
 קרא להכי למעוטי כגון הני משבועה הואיל ויש בכלל המענה קרקע שהוא
 כהילך ואילו לא אתא קרא למעוטי כגון הא משבועה לא הוה ידעינן אי בבי
 הא חייב שבועה או לא. הרא הוא גרין הרא אלפירוק וודת עליה תפסלרן פי
 תב"י.... לא שבא לו.... ולאנני לס אקף פיה עלי תפסיר מסתופא לאחד
 אלקדמא. בעד כתבתי הרא אלדאי וקפת עלי ג'ואב מסל'ה פי דלך לר'ב'
 יוסף הלוי ז"ל וקול פיה אן אלמסון אלדי אקר בה ההנא לים הו אלפסאר
 כל אלקרקע בעינה אלדי פיה אלבורות אלדי הו שיא חאצר ואנמא אחתננא אן
 נוקפה בשחפר בה בורות שיחין ומערות בחית לא יכון ענד אקרארי באלקרקע
 אלמדכור הילך ואל קלה אלתי אוגבת אן יכון פטור משבועה פאנמא הי מן
 אנל אנה קרקע ואין נשבעין על הקרקעות לאנה לו לס ירפור פיהא בורות
 שיחין ומערות לכאן פטור משבועה ואפי לו כאנת הדא אל צפה פי מטלטלין
 לכונה הי"ך וליס כאן מחתאנ אלנץ אן יגעל בראתה מן אלשבועה מן אנל
 אנה קרקע אדא חפר בה שיחין ומערות אלדי לים הו הולך ולו כאן דלך פי
 מטלטלין לכאן חייב שבועה לכונה מודה במקצת פאעלמנא אן לכונה קרקע.

התרגום העברי:

* וכונת זה החירוק היא תשובה להמקשה שהקשה הא כל קרקע הילך הוא ולא היה צריך קרא למיעוטיה משבועה. אבל נצרך זה כגון שהתובע תבע את זכותו על הקרקע והנתבע הודה במקצתה או בכולה, אך התובע הוסיף עוד לתבוע איזו תביעות הנוגעות לה, למשל שבעל הקרקע גורש לחשיב לו קרקע שלימה מכל חסרון ונמצא שהנתבע עשה בה איזה חסרונות שצריך להוציא הוצאות על תקונם. כמו אם חפר בה מערות ומחבואות והפסיד זו הקרקע והודה בתביעת הקרקע וכפר בחפירות הבורות והמחבואות הנ"ל. והיות שהוא חייב בכל אחרי שהודה בתביעת הקרקע. או שתבע אותו בכלים וקרקעות והודה בכלים וכפר בקרקעות נס כן יצטרך לזה שבועת התורה לחיותו מודה במקצת אצטריך קרא להכי למעוטי כגון הני משבועה הואיל ויש בכלל המענה קרקע שהוא כהילך ואילו לא אתא קרא למעוטי כגון הא משבועה לא הוה ידעינן אי בבי הא חייב שבועה או לא.

זו תכלית זאת התשובה והארכתי בביאור זאת השאלה כי לא עמדתי בה בביאור משפוק לאחד הקרובנים. ואחרי שכתבתי זאת הדעה, עמדתי על תכלית שאלה לרב יוסף הלוי ז"ל. ואמר בזה כי המסון אשר הודה בזה איננו שהפסיד כל הקרקע אשר חפר בה בורות, כי הלא הוא בעין רק נצרכנו להעמיד בשחפר בה בורות שיחין ומערות בשביל שלא יהי בעת הודאתו בהקרקע הנוכח הילך. והסבה אשר גרסה שיחין פטור משבועה היא רק להיותה קרקע ואין נשבעין על הקרקעות. כי אילו חפר בה בורות שיחין ומערות או היה פטור משבועה ואפילו היתה כענין מטלטלין להיותה הילך. ולא היה נצרך החוק השרשי לעשותו נקי מהשבועה למכת היותה קרקע. אבל אם חפר בה שיחין ומערות כי עכשיו איננו הילך ואם היה זה במטלטלין כי אז היה חייב שבועה לחיותו מודה במקצת לזאת הודיענו עתה סבת הפטור להיותה קרקע.

יב.

קטע מספר ההוצאה לר' שמואל בן חפני (P).

קטע עתיק זה בן כ' דפים קטנים מצאתי בין כתרי הגניזה של הקהלה בפריז (III. C. 12). כתוב על גיר עם שטרטש בכתב מרובע יפה. על פי כתבו משער אני שהוא קטע מספר ההוצאה לר' שמואל בן חפני הנזכר לראשונה בשו"ת ר' יוסף אבן מיגאש סי' רי"ב. וסגנון תשובתו של ר' שמואל בן חפני ז"ל בשערי צדק סי' ע"א סימן נ"ד העוסקת גם היא בענין ההוצאה מסייע לכך.

(התרגום העברי):

... אין שומעין לו אל יתפרנסו
בנותי מנכסי שומעין לו שהפרנסה
אינה כתנאי כתובה. וכן לא תשלל
חיוב הוצאת שניהם צוואת האב
לכובו על בנו ולא בהצמצום על
חלק מטה שמספיק לשניהם כ"א
יורש להוציא על בנו כל מה
שמספיק להם, ולא תשפיע צוואתו
בזה בלום, אמרו (או: אמרם) הלא
נפשיה בקראמא דספינתא אמי או
איכא דאמי לי מילתא בדביו ר'
חייא ובדביו ר' הושעיה ולא
שכיבנא ליה נפילנא מקראמא
ובבענא אתא התנא סבא תנא ליה
האומר תנו שקל לבני בשבת
וראוין לתת להם סלע נותנין להם
סלע ואם אמר אל תתנו להם אלא
שקל אין נותנין להם אלא שקל.
ואם אמר אם מתו יורשו אחרים
תהתייהם בין שאמר תנו ובין שאמר
אל תתנו אין נותנין להם אלא
שקל אמיל הא מני ר' מאיר הוא
דאמי מצות לקיים דבריו חסתי.
ותהגבלת בזה היא מה שאמר
ושעושים על פיו אמי רב חיסדא
אמי מר עוקבה הלכה בין שאמר
תנו ובין שאמר אל תתנו נותנין
להן כל צורכן והא קימא לן כר'
מאיר דאמי מצוה לקיים דבריו חסתי
הני מילי במילי אחרניא אתא אבל
הא מינה ניהא ליה והאמי דאמי
הכי לזרזניהו הוא דאתא ולא נאמי
ישלל חיוב ההוצאה לבן ולבת

.... אין שומעין לו אל יתפרנסו בנותי מנכסי
שומעין לו שהפרנסה אינה כתנאי כתובה א). וכדלך
לא ינפי וגוב נפקתהמא וציה אלאב באלחקתור
עלי אולאדה ולא באלחקצאר עלי בעין מא
יכפיהמא כל יניב אין ינפק עלי אולאדה גמיע
מא יכפיהם ולא תותר וציהת פי דלך שי
לקי ב) אלא תלא נפשיה בקראמא דספינתא
אמי או איכא דאמי לי מילתא בדביו ר' חייא
ובדביו ר' הושעיה ולא פשיטנא ליה נפילנא
מקראמא ומבענא אתא ההוא סבא תנא ליה
האומי תנו שקל לבני בשבת וראוין לתת להם
סלע נותנין להם סלע ואם אמר אל תתנו להם
אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל. ואם אמר
אם מתו יורשו אחרים תתתייהם בין שאמר תנו
ובין שאמר אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל
אמיל הא מני ר' מאיר הוא דאמי מצוה לקיים
דבריו חסתי. ואלתחדיד פי דלך הו קי' אלמעמול
עליה אמי רב חיסדא אמי מר עוקבה הלכה בין
שאמר תנו ובין שאמר אל תתנו נותנין להן כל
צורכן והא קימא לן כר' מאיר דאמי מצוה לקיים
דבריו חסתי הני מילי במילי אחרניא אתא אבל הא
מינה נירחא ליה והאמי דאמי הכי לזרזניהו הוא
דאתא ולם נקל ינפי וגוב אלנפקה ללאבן ואלאבנת
ען אלאב אין לא יכונא מן שפחה או מן נכרית

מחאב אם אין שניכם משפחה או
מנכרית, כי הכן והבת אם קבלתה
לנשואים לא תוציאנה מאמתות
האלמנות כיון יחול עליה שם
האלמנה אם היא נענה
לנשואים, ואם נתארישה ולא
תענה לנשואין יהיה זה על שני
פנים, חפן הראשון הוא כי תמנע
מנשואין על דרך הישיבה על שם
הנפטר, כי המנעה אם יפיל באשן
זה לא יפיל חייב הוצאתה מעל
היורשים, והפן השני הוא שיהיה
המנעה מנשואים נופל על אשן
היהוד בארש לה לא בזולתו אבל
אם נפל על האשן הנה יפיל ממנו
חייב ההוצאה יען כי הוא [יצאה?]
אצלו בזה מן ... הישיבה בשם
הבת עליה, והראיה על אמתות
מה שהקדמנו בזה הוא אמרו הא
לא נפיה יש לה מוונות אמי רב
ענן לדילי מפרשא לי מיניה דמר
שמואל אמרה מחמת פלי בעלי
יש לה מוונות מחמת בני אדם
שאין מחוגגין אין לה מוונות,
והפעולה השניה היא אם יראה
מכנה קלקול בונות והדומה לה
כי הפעולה הזאת אצל אומרו
יוציאנה מהישיבה על שם המת
עליה ולכן אצלו יפיל חייב
הוצאתה מעל היורשים לאמרם
אמי רב חיסדא זינתה אין לה
מוונות, והפעולה השלישית והד
היא כי תכתול או [תתפרסם]
על אשן שתחיפה ל...

לאן ארלאבן ואלאבנת אדא אסרנאכתהא אלי
אלתוויג מא יכרנאה ען חקיקה אלאמנות בל
ינרא עליהא אסס אלאמנה ואן כאנת מסתליבה
אלי אלתוויג פאן כטבת פלם תסתלב ללתוויג
כאן דלך עלי נחויין, אלנתו אלאול הו אן תכתנע
מן אלתוויג עלי ונה אלתנסך באליקעוד באסס
אלמחופי פאן אמתנאקעה אדא כאן ואקעא עלי
הדא אלונה לם יסקט וגוב נפקתהא ען אלותה.
ואלנתו אלבי הו אן יכון אמתנאקעה מן אלתוויג
ואקעא עלי ונה אלוורד פי אלמכטוב להא דון
גירה, פאמא אדא כאן ואקעא עלי הדא אלונה
יסקט ענה וגוב אלנפקה להא לאנה [אכתן] רנת
ענדה בדרך מן גנ. לו [א]לקעוד באסס אלמחופי
ענאה, ואלדליל עלי צחה מא קרמנאה פי דלך הו
ק' א) הא לא נפיה יש לה מוונות אמי רב ענן
לדילי מפרשא לי מיניה דמר שמואל אמרה מחמת
פלי בעלי יש לה מוונות מחמת בני אדם שאין
מחוגגין אין לה מוונות, ואלפעל אלבי הו אן
יטהר מנהא פסאד באלונא וכא אשבתה פאן הדא
אלפעל ענר קאילה יכרנאה ען אלקעוד באסס אל
מחופי ענאה והו דלדך ענדה יסקט וגוב נפקתהא
[ען] אלותה לקול אמי רב חיסדא זינתה אין לה
מוונות, ואלפעל אלבי זאלד' הו אן תכתול ב)
או תתחמר] עלי ונה אלתצנע ללת...

(א) כתובות דף ג' ע"א. (ב) כחלה ופירסמה אין לה מוונות (כס).

יג.

פסוקי דברכה לראש הגולה חסדאי בן דוד.

בתי פירקוביך, אסף שני ספ' 142-3, שני דפים נזר, כתב מרובע, הקטע, החסו בראשו ובסופו, מכול פסוקי שבת ותהלה לכבוד ראש הגולה שנאמרו, כנראה, בשעת טבוי, וקרוב הוא בצורתו ובכתבו לאותו קדוש הכולל פסוקי שבת וברכה לגאולי הישיבות ולראש הגולה, שנדפס ע"י ד"ר ליון ראשונה ב„גנוזיקרס“ ספ' ב' עמ' 47-8 ושנית ב„גנוזיקרס“ ספ' ג' עמ' 52-5.

כל דברי השבת ה„פסוקי דומרת“ אלו נאמרו ע"י שליח הצבור לפני דרשתו של ראש הגולה, והוא היה מכריז: „שמעו מאי דסברה ואציתו למאי דאמרת...“ הכרות זו היתה נוהגת בכלל מאות בשנים. באגרת רשיג (הוצ' ד"ר ליון עמ' 111) מסופר שכך היו מכריזין לפני דרשת ראש הישיבה בזמן הכללי: „וכך קם שליח ואכריז שמעו מאי דסברתו ראשי מתיבתא למימרי“. גם מאן הדפוס בספרו The Jews in Egypt and Palestine חז"ב עמ' 104 מביא אוכספורד פיסקא מקומעת: „שמעו מאי סברה רבינו גגן הישיבה ראש כלה החבר למימרי“. במכתב אחד של רב שמואל בן עלי, שידפס על ידי בקרוב, נמצאת הורעה על סמיכה שהוא מסמך את רב זכריה בן ברבאל לאב בית דין של ישיבה, ואחת מזכויותיו של הנסמך היא שיאמרו לפני דרשתו: „שמעו מאי דסברה“. מן הקטע שלנו רואים אנו שכך נהגו להכריז גם לפני דרשתו של ראש הגולה. ואין אנו מוצאים שהיה מנהגם של ראשי הגולה לדרוש רק בשבת הראשונה שאחר מנויים, שבה היו מסדרים חגיגה נהדרה, שאת כל פרטיה נמצא בספרו של רב נתן הכהן, ופזות ראש גלות ודורש בענין הפרשה של אותו היום.

עלינו לתקור עוד על זמנו ומקומו של ראש הגולה חסדאי בן דוד. אפשר שהוא חסדי בן דוד הנזכר ביישיבת אחת שפרסם מאן שם עמ' 357: „דוד ר' הגי (ראש הגולה) חסדאי דניאל וחסדי ועזריה ושלמה“. אם כן הוא בנו של דוד שהיה ראש גולה במצרים עד שנת 1094, ובן בנו של דניאל שהיה ראש גולה וגאון בארץ ישראל בשנות 1051—1062 ואודותיו הגיעו לידנו מכתבים ותעודות (עירוש עמ' 359). אמנם במאמרו אשר בספר הזכרון לפוזנאסקי חזר בו ופרש את הרשימה באופן אחר (עמ' כ"ח), שחסדי היה בנו של שמואל, אחיו של דוד, בן דניאל. מתעוררת אחרת המובאת שם יוצא שחסדאי היה נשיא בדמשק בשנת 1113. ואפשר גם כן שהוא חסדאי ראש הגולה בבגדאד הנזכר ע"י ר' בנימין ממדוללה בקשר עם ספרו על משיח השקר דוד אלראי: „ולמד (דוד אלראי) לפני ראש הגולה חסדאי ולפני ראש הישיבה עלי“. שם אביו של חסדאי זה אינו ידוע לנו בברור עד חיס. ואם כך הוא או יש לאחרו מעט ולקבוע זמנו בשנות 1145—1160 בערך. מן הקטע שלפנינו יוצא שחסדאי היה חכם מסוגל לדרוש, וגם מספר ר' בנימין יוצא שחסדאי היה חכם מרבין תורה להלכידים. אינו קובע מסמרות בדברי והדבר קודמו צריך בירור.

ונבטות בצדקה א) והוכן בחסד ב) כסא וישב עליו באמת באהל דוד שופט ודורש משפט ומהיר צדקה ג) עלה הפורין לפניהם ד) פרצו ויעבורו שער ויצאו בו ויעבור כלכם לפניהם וי' בראשם ויצא דומד מנוע ישי ה) ונצר משרשו יצרה ונחה עליו רוח י' רוח חכמה ובינה רוח עצה ונבורה רוח דעת ויראת יו"י אשרי אנשיך ו) אשרי עבדיך אלה העומדים ל[פניך] תמיד השומעים

א) תהלים ע"ב ג' ב) ישעיה ש"ו ח' ג) צדק. ד) מיכה ב' י"ג. ה) ישעיה י"א א'. ו) מלכים א' י' ח'.

את [חכמת]ך ויהי יו"י אלהיך ברוך אשר חפץ בך להתקן על כסא ישראל בארצת יו"י את ישראל לעולם וישיבך למלך לקשות משפט [ע"ב] וצדקה הנה ימים באים * נאום יו"י והקיסמותי לדויד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ. כימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו אשר יקראו יו"י צדיקנו. הטו אונכם ב' ולכו אלי שמעו ותחי נפשיכם ואכרתה לכם בריח עולם חסדי דויד הנאמנים הן עד לאומים נתתו נגיד ומצוה לאומים הוי כל צמח ג' לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב הנה ד' ימים באים נאם יו"י והקיסמותי לדויד צמח צדיק ד' אחת נשבעתי בקדשי ה' אם לדויד אכזב ורעו לעולם יהיה [דף כ"א] וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה ש"ס עז מאי דסברה ואצייתו למאי דאסרה מרותא בר מרותא ריש גלותה בר ריש גלותה רבה דעמיה מדברנא דאומתיה ו' בוצינא דנהורא סדרא דסברא הארי האיום, והמאור הגדול לממשלת היום, סוד הוקד ובבור, יסוד עולם ועמוד, בשמים ער, ובמרומים שהדו, וכל עין תעידו, וכל לשון תגידו, מעללי [הם] מעללי, והכבוד יגן מאליו . . . יוד . . . ה וסיני ושר צבא יו"י הוא בלל ו' פינת מעלת יקרת צהלת עטרת תפארת הוד והדר וכוותרת [ע"ב] סרנו ורבענו נזרינו וכתרינו עטרת ראשנו וציץ תפארתנו הודינו והדרינו אישוננו מלכינו נשיאנו חסדאי הנשיא הגדול ראש גליות כל ישראל נר הנשיאים נכד הנביאים בר בלל פינת יקרת מעלת צהלת עטרת תפארת הוד והדר וכוותרת סרנו ורבענו נזרינו וכתרינו וקטרת ראשנו וציץ תפארתנו הודינו והדרינו בבת אישוננו מלכינו נשיאנו פרשינו ורכבינו דויד הנשיא הגדול ראש גליות כל ישראל חכמת הלבבות הסרוה בחכמתו אלפים ורכבות תיק הכינה אוצר התכונה מעין

(א) ירמיה כ"ג, ה' . (ב) ישעיה נ"ה, ג' . (ג) שם נ"ה, א' . (ד) כפול למעלה. וע"כ נסחק בבית . (ה) תהלים ש"ב, ל"ח . (ו) כתובות י"ז, א' . (ז) כבוד גדולת קדושת.

י.ד.

פיוט „נמרי תרעי“ בסליחות הגאונים.

פיוט זה נזכר ראשונה באחת מתשובות הגאונים רש"ג ורב האי: „אית באבא דרחמי דהוה רגילין כה ועדאן מתמרי במתיבתא דאמרין כלשון קדש: שומרי שערים פתחו שערים ותשתמע צעקת ישראל עשוקים. והדר אמרין ליה כלשון ארמי: נמרי תרעי פתחו תרעי ותשתמע צוהתא דישאל עשוקי“ (תג"ה ס"י ש"ע"ג; אוצ"ה לשבת י"ב:). לפני כארבע שנים פרסם הרב אסף נוסחא אחת כישונה ונמאחרת ממנו שנמצאת בגנזי בית הספרים הלאומי והאו-ניברסיטאי בירושלים (קריה ספר שנה ב' צד 146. ועי' שם עוד מה שהעירותי צד 360). ואולם נוסחא מקורית ומתאימה ממש לאותה הנוסחא שמביאים הגאונים הנ"ל מצאתי בכ"י אוכספורד (2847 Ms. Heb. e. 69.) בתוך סליחות הגאונים שאני נותן בזה. אלא שבנוסחא זו חסר עוד מה שמוסיפים רש"ג ור"ה לאמר: „ואית ביה נמי מילי דאמרין להון כלשון ארמי בלחוד ולמלאכי שרת אינון: בטטו מינך איזגרא קלילא דפסע עלמא בארבע [פסיעין]... והוא נשתמר במלואו דוקא באותה נוסחא מאוחרת שפרסם הרב אסף. הכ"י חסר בראשו ובסופו. אך תחלתו היא הקרמא ארמית ארוכה כעקדת יצחק. וההמשך של סופו העברי נראה שגם הוא בכת"י אוכספורד (2836 Ms. Heb. 68. d. fol. 66—94.) אלא שמסדר הרשימה לא הרגיש בכך. גם שמונת הדפים שלפנינו מחולקים לשנים באותו הכרך ומסודרים מתפוסכים כאשר יראה הרואה מתוך רשימת העמודים שרשמתי בראש כל עמוד עפ"י רשימת המסדר של הכרך בכ"י.

(25 a.) ועיר מן קטמי ואובליה לות שרה אמי תנח יתיה

בבית גנוה וכד בעיא למחזי יחי תסתכל בקטמי

ותתנחם עליי. ובשעתא רבעיא לאסתכלא בדמותי

תסתקי בום יקידותי ותתנחם עליי ועל עולימותיי

ותנחם אתךנן עיטה ובקירן רימסת סכינא עד

צואריה פרחת רוחיה ונשמתיה מגופיה כה

שעתא ההיא מלאכי מרומא רגשו וארגישו.

קמרו מספדא ועברו איליא כמא רכתי מפרש

הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון וכרין

אחתננו קרישי עליונן קרמך, רבון כל עלמא אם

יצחק מתנכים ברין יוסא אן קיימין רקיימתא

לאבוהי. מן נטר פקודך ואוריתך. מן אמר תשבתתך

על ימא. מן אמר לית בר מינך, מן אמר זה אלי ואנוהו

מן משמע י"י ימלוך לעולם ועד. אירין עמא רכשר

לך ולקבלא מיסרך וסהידותך. לאירין עמא את

יהיב אוריתא. לאירא אומא את מתמין שקת.

מן יכיל למיקם ברינך וקיימך. כה שעתא ההיא

אחמליתא רחמין וקריתא ליה מן שמיא אברהם
 אברהם אל תשלח ירך אל הנקר ואל תעש לו מאומה
 ובעירן דאיתגליאת שכינתך הדרת רחמיה
 ונשמתיה לגופיה. וברין שבה ואמר, ברוך אתה יי
 מחיה המתים, וזינתא ליה דברא לאסקא לעלתא
 על מדבחא תחותיה אתקדש שמך רבה בעלמא
 (52 b.) כוליה וגזרת ליה קים עלם לאדברא לורעיה עקירותיה
 אתחשיב קדמך כעלוון וקרנן וגיחזחין וכוותיה
 אדבר לן זכות עקידא ועקדא אידבר לן.

רחמנא	ידעין דלית לן זכותא
רחמנא	זכות אבא רחיטא אנן מרברין קדמך
רחמנא	אידבר זכותיה לבנותי בתרוהי
רחמנא	אידבר לן זכות אבהתן ורחם עלן
רחמנא	עקידותא תידבר לאתסנתיה
רחמנא	דקיימתא ליה בטור פלחנא
רחמנא	ואמרת לאבוהי ברחצנא דילך במיטרי קיימת
משיני א)	דעקירות יחידך תקום לבנותי
רחמנא	ואידבר לך טיבותך דמן עלמא
רחמנא	טיבותך דמן יומי קדם תגבול נמן
רחמנא	גבול יתן חסרי ורחמי
רחמנא	אנן רחיצין אלא על טימך
רחמנא	לית אנן סמיכין אלא על טילוחך
רחמנא	דלית את משיני קיימך דעים אבהתן
רחמנא	עובדיהון אנן מרברן חום עלן
רחמנא	קושמיהון אנן כחון אנן במיכך
רחמנא	כבוש רונך ואעבר חימתך
רחמנא	ושרי בפריק איסרן
רחמנא	וכנוש יתן מן גלוותן
רחמנא	את אליפת יתן לאשתתחא קדמך
רחמנא (53 a.)	דאת מתפיים במילולא
רחמנא	ואת מתרצי בחינונא
רחמנא	ואת מקבל וירויא דפומא
רחמנא	אתרצי במילול פומן

רחמנא	אתפיים במילול שפותן
רחמנא	אתרעי באתכנעותן מן קרמך
רחמנא	את איתרציתא במטלל ענותנא
רחמנא	קבילתא צלותיה ואעדית חובה
רחמנא	ואתרעיתא במיסריה ואעברתא חמתא
	ואחזיתיה באורח טובך כד שויתיה במערת מינארא
	ואגיתא עלוהי בדברת יקרך ואלפתה יתיה
	איכדין לאתודאָה וסדרת קרמוהי אכדין לצלאה
רחמנא	אתודי קרמך על עמך ישראל
רחמנא	וקבילתא צלותיה ואעדית רונך
ומחלתא	לחובא ולסורחנא דהכין כת'
ומפרש	ויאמר יי' סלחתי בדבריך
רחמנא	מילולן יתרצי קרמך כקרבן אשמא
רחמנא	דלית לן בדרן בר מן מילולן
רחמנא	לא קרבנא לקרָבא ולא קיטורא לבשמא
רחמנא	קרבנא דילן הוא מילולא ורצויא
רחמנא	חינון יתרצי לקרמך כקרבן דכהנא רבה
רחמנא	מחול ושביק לחובן ולחטאן
	ומלחת לעונינו ונו'
(53 b.)	כמא פי אל סדור א' אל רחום שמך כמא פי אל סידור א' ר"ח
	אללילה אל ג' אן כאנת
	לילה סבת תקול ב'
	שמרי שערים, פתחו שערים, ותשמע צעקת ישראל עשוקים.
	ש' שע' פת' שע' ותבא תפ' ישראל סגורים.
	שומ' שע' פת' שע' ותשמע תפ' יש' אסורים.
	שומרי חומות קזבו חיסות ות' תפ' יש' בעלי חובות.
	נטרי תרעי פתחו תרעי ותשתמע צוחתא דיש' מריקי.
	נט' שורי אבעו שירי ותשתמע צוח' דיש' אסירי.
	נט' תרעי פת' תרעי ותשת' צוח' דעניי ועשוקי
	נט' תרעי פת' תרעי ותשת' צוח' דיתמי וארמלתא
	נט' תרעי פת' תר' ותש' צוח' דיתמי בלא אבא
	נט' תרעי פת' תר' ותש' צוח' דעמא בזוזא
	נט' תרעי פת' תר' ותש' צוח' דעמא מטלטלי
	א' כמ' בסדור. ב' כלילה השלישי אם היה ליל שבת יאמר.

נט' תרעי פת' תר' ותש' צוח' חשיכי נהורא
 נט' תרעי פת' תר' ותש' צוח' דתבירי ליבא
 נט' תרעי פת' תר' ותש' צוח' דפיחי נפשא
 נט' תרעי פת' תר' ותש' צוח' דיש' עני'
 אל יי בצרתה לנו קראנו ויענינו בצר לנו נקרא יי'
 ואל אלהינו נשוע ישמע מהיכלו קולינו ושועתינו
 לפניו תבוא באזניו. בקראינו ענינו אלוהי צדקינו
 בצר הרחבתה לנו חנינו ושמע תפלתינו קרא'
 (37 a.) קראנו מצרה לנו אל יי ויענינו מבטן שאל שיענו
 שמע קולינו, צרה החזיקתנו חיל כילודה. רבת
 צררנו מנעורינו גם לא יכלו לנו. צר ומצוק כצאנו
 מצותיך לא שכחנו. צרות לכבינו הרחיבו
 ממצוקותינו הוציאתינו. ראה בצר לנו שמע
 דינתינו, חנינו יי צר לנו קשתה בכעס עינינו
 נפשינו ובמנינו. כמו הרה תקריב ללדת וג' כי יי'
 שופטינו יי מחוקקינו וג'. תעינו כשה אוכר וג'
 אל תתעינו יי מררכיך וג' באנו עד משבר וכה
 אין ללודה וג' כצפרים עפות. כי אחה אבינו
 כי אברהם לא ידענו וג' קראנו שטך יי קולינו
 שמעת וג' ואין כאנת אל לילה אלתאלת

גיר לילה סבת פתפתח א'
 תמאס אלכזמור וג'
 בית קרשינו ותפ' וג'
 היינו חרפה לשכי וג'
 היינו שחוק לכל וג'
 כל היום כלמתנו וג'
 מקול מחרף ומגרף וג'
 ולא נסוג אחור לבינו
 בשנו מאד כי עז' ארץ
 לך יי הצדקה
 לך יי הצדקה
 (37 b.) לך ייי הצד' ול' בשי' הפ' בנכחות עינינו
 אלהים באו גויים בנחלתך
 ערי קרשך היו מדבר וג'
 העל אלה תתאפק יי וג'
 היינו משל בגוים ולא וג'
 שבענו מרורים רוינו לענה
 כל היום חרפנו אויבינו וג'
 כל זאת באתנו ולא שכחנוך
 בושים אנחנו מעונינו
 לך יי הצדקה ולנו כי
 ול' בה"פ באיטום אזנינו
 ולכה"פ בביטוי שפתינו

לך יי' הצד'	ול' בש' הפ'	בדיבור לשונינו
לך יי' הצד'	ול' בש' הפ'	בהרהור לבנינו
לך יי' הצד'	ול' בש' הפ'	בויעדינו לרעה
לך יי' הצד'	ול' בש' הפ'	בזרמת בשרינו
לך יי' הצד'	ול' בש' הפ'	בחימוד עינונו
לך יי' הצד'	ול' בש' הפ'	במעשינו הרעים

יי' לנו בשת הפנים
כי חטאנו לך
חטאנו עם אב'
ידענו יי' רשעינו
עת צרה היא לנו
לבי ביי' רמה קרני באלהי
ביושעתך
ראה עניינו ועמלינו
שא נא עונינו כסה על
תשא לעונינו: ואל תבא
ענו בנו וג'
מי יעבד ומי ידבר
תכבסינו באיוזוב
אם כעבדים אם כב'
אם כדלים אם כמכים
רעים ולא טובים
(38 a.) אלהינו תעשה ולא לנו למענך אלהינו
דלים וריוקים אנחנו
רחם עלינו וג'
שמע קולינו יי' וג'
אנחנו מתורתיך
פתח שמים לתפלתנו
אתנו על שכן עשי
שומע תפלה עריך וג'
אתאנו על שכן
לא על צדקותינו:
ראה אויבנו כי רבו וג'
חטאתינו סלה: אם לא
במשפט עמנו: אם עוננו
אם עונות תשמוד יה וג'
במה יצדק. דברי עונות
הרב כבסינו מעונינו וג'
אם כעניים אם כאלמנות
אם כטרוד כדבים
אנחנו לפניך: דרכך
לנו למענך אלהינו
דפקנו דלתיך
אל תרחק ממנו כי צרת.
חנינו וענינו דלים
אתאנו אליך כעני על פתח.
משמים תשמע קולינו
מוחל וסולח מעולם
עונה בצרות שמך
רחמן מלא רחמים
ויעבר יי' על פניו ויק'

נצר חסד לאלפים	
רחמנא	נשא עון ופשע וח' ונקח
רחמנא	את ירע בראש ובסופא
רחמנא	ומראשא את מחוי סופא
רחמנא	את מריא וריבונא בריש וסופא
רחמנא	את סדרת רריא מרישא ועד סופא
רחמנא	ווקרמאתא וחרתן קדמך גלין
רחמנא	את מבשר ומשמע עד לא יסון
רחמנא	אנת מלכא מלך מלכין
רחמנא	את טהערי מלכין ומחקם מלכין
רחמנא	את יהיב רבותא וינקא לרבובין
רחמנא	ומן קרמך עיתקא לעתירין
רחמנא	את יהיב חכמתא לחכימין
	ומנרעא לירעי בינה
(38 b.) רחמנא	את מרי גיבורן ופרישן
	דחיל תושבחן ועביר פרישן
רחמנא	את מרי רברבתה וחסינאתא
רחמנא	אָתְ קָחִי אַת כְּסִי
רחמנא	את טמית את מיחי
רחמנא	את משפיל את מרים
רחמנא	את הוא ברין עלמא ואת הוא
	בעלמא דעתיר למיתא.
רחמנא	את מבלי ומחרת כל סדרי בראשית
רחמנא	את מאבד כולא ושמן חי לעלם
רחמנא	המה יאברו ואתה חי וקיים
	ובתר כן את מקים כלהון
רחמנא	בריל וירעון דאת רבון כל עלמא
רחמנא	את הוא דשרי ברומא וצפי בעמקא
רחמנא	ועינך שיטין לעילא ולתחתא
	צפין ברומי ובתחומי.
רחמ'	ולית שכחה קדם כרסי יקרך
	ולא סתרא לא טמרא מן קרמך
רחמ'	ולא מתכסי מינך כל פיתגם
רחמ'	שמיא הי כורסי יקרך

וארעא כבישא קדמך. אָן ישרי	רחמי
בכל ליבא ושכינתך שריא בכל אתר	
גזירתך לא בטלא מימך לא לעכבא	(39 a.) רחמנא
רעותך לא לשנאה	רחמנא
את הוא אמר ועבד	רחמנא
וכל מימך מתקיים	
גלי קדמך דחקא דעמך	רחמנא
ידעי קדמך עושקיהון דיש	רחמנא
מפרש לך עולבניה דבנך ועבדך	רחמנא
הא הוה ליה ישראל כשביה	רחמנא
כמנא דלית ביה צרוך	
וכאבידתא דלית רמשאיל עלה	
וכאילפס דשמריוה מלחא כלאן מלחא אור	
מדברנא: וכן א...דנן לן בארע שביין. ולית	
דתבע ולית דבעי. מעירן דנכרו חובן:	
אתחתים עלן גזר דינא:	
מן שעתא דתקופ סורחנא	רחמנא
שפכתא עלן רוגנך וחיסתך	
מן יומא דיסנא חטאה: דליקת	רחמנא
בן אישת רוגנך	
איתבר יקר חוקפן	רחמנא
איתעקר כיבשן:	רחמנא
איתוקד בנורא בית חדותן	רחמנא
איתמסרנא לאכזראין דלית להון רחמין	רחמנא
נכיסו אבהן ובנין. קטילן עולימין וסבין:	רחמנא
לא חסו על אימחתא ולא על בניהן	(39 b.) רחמנא
קטילו בניא על פום אבהתהון	רחמנא
ואכתתא על פום בניהון	
קלו בנורא ספרי חמרתא	רחמנא
אנליאו וברדו שארא דאישתאר	רחמנא
סליקתא אפי שכינתך ודרתא לעילא	רחמנא
אחדת ברוגנך חרעי שמיא: כדיל	רחמנא
דלא לאעלא צלותן לקדמך	

רחמנא	לקינא במחת סנאה ובאיסורא
רחמנא	מדסניאו חובן ותקפו חטאן
רחמנא	יעין וסליק עלן מלכא כשרא
רחמנא	שוי ארע תקפן לצרו
רחמנא	ושירין יחיבון חמן. ושעירים ירקדו שם
רחמנא	אתר למשרי ודורין ובנת נעיסים
רחמנא	שמעו עממיא בהחנן
רחמנא	איתחזי קלונן לכל מלכואתא
רחמנא	לא בן זכותא ולא בעובדן מששא
רחמנא	גברו חובן עד צית שמיא.
רחמנא	בכן אסועת מחתן ותקוף חברן
רחמנא	אתו עלן חבר על חבר וכתא על מחא
רחמנא	במרדא ושקרא אשנינא קימא.
רחמנא בכן	אתקלענא כאבנא בקלעא
(40 a.) לארע	לא קו שיטא ולא קיימא
רחמנא	קריבנא לקדמך וכולן רשיקין כחרא
רחמנא	גבר עלן רוגזך וחימתך לחרא
רחמנא	קלקילנא ארחתן כתורא
	רלא מקביל נירא
רחמנא	בכן אשפלחינן עד עפרא.
רחמנא	שנא זיון כשיחורא
רחמנא	אין אחורנא ליבן לאחרא.
רחמנא	איתנשינא כסיתא מליבא
רחמנא	אין שלחנא בישן גבר בחבריה
רחמנא	גרמנא ליקר תוקפן לאתוקרא בנורא
רחמנא	בכין עקרא יתן בישן סניאן וקקן
רחמנא	אין ארשענא וחלפנא בחוללתא רמצרפה
	וסלילנא מלין דשקרא ופתגמין רעולה
רחמנא	בכין הוינא סתימי פוטא סממטמי ליבא
רחמנא	אין אחילנא שמך ושבקנא פולחנך
רחמנא	רבדיליה מתוטב לן כמבוע רלא פסק
רחמנא	אקנינא קרמך בלא רחלן
רחמנא	אשנינא קיימך ופיקודך. ולא

אמרנא אן ראפקינן ממצרים	
ויחודך לא אדכר בפומנא	רחמנא
אחילנא קדושת שמך.	רחמנא
על דא אחילנן ביני עממיא	רחמנא
ויקר תוקפן אבר מינן.	
דוא ליבן ועדא יקרן.	רחמנא (40 b.)
חשך נהורן ופחת נפשן	רחמנא
מעינא למעותא	רחמנא
מדמן אנן לאטמרא מן קדמך	רחמנא
מטינא לרחלן רלא ידעינן	רחמנא
טעון רלא אוטיבנא לן רחלן	
רמיקריב איתעבידא	
לא יתנון ולית בהון צרוך	
על דא אקניתינן בלא עס	רחמנא
בעמא טפשא ארגומתינון	
סליקתא אפי שכינתך מינן	רחמנא
צוחינן אנו ולית את שְׁקַע	רחמנא
מתחננין אנן ולית אַת מתרצי	רחמנא
ואסתחרנא והוינא לאחורא	רחמנא
אין אשתבענא על שיקרא	
אופינא בשמך למננא	רחמנא
קייסנא בשמך על שקר	רחמנא
שקרנא וכדיבנא ואחילנא שמך:	רחמנא
שקרא בפומן נכלא בלבן.	רחמנא
וני לנא דאתחיבנא כנפשן	רחמנא
על דא איסתתם ממלל פומן	רחמנא
הואן כאלמין רלא ממללן.	רחמנא
לקינא בטפשותא ובסמיותא	רחמנא
ובערטליותא ובחסירותא כולא.	
אתו עלן יסורין תקיפין מרורין	רחמנא (54 a.)
וברשין יומי חיין	
אחילנא יומא דשבתא	רחמנא
ולא נטדנא סימך דכין קימך	רחמנא

רחמנא	מחלנא משבקנא שמך מעי'
רחמנא	מעברנא שמך מקולם
רחמנא	וכל עובדי בראשית חרן אינון
רחמנא	כד מחלח ושבת לחובי עמך ישראל *
רחמנא	ובכן סגי שבתך לחוביהון דישראל
רחמנא	מחול ושביק לחובן ולחטאן
	וסלחח וג' סלח לעונותינו וג'
סלח נא לעונותינו	כי אתה טוב וסלח וג'
כי עמך הסליחה	כי עמך מקור חיים
משוך חסדך ואל וג'	ליי אלינו הרחמים
נשוב אל יי ורחמני	שוב מחרון אפך
שוב למען עבדיך	שוכה יי חלצה וג'
שובה יי א' שבותינו	אלהים צב' שוב נא
וכנה שרופה וג'	תחי ירך וג'
ולא נסוג אחור לבינו	יי אלים צב' השיבנו
שובינו אלהי ישענו	הלעולם תאנף בנו
הלא אתה תשוב	שבעינו בכקר חס'
שמחינו כימות קנ'	יראה אל עבדיך וג'
(54 b.) שובה ייי את שבותינו	שוכה יי עד מתי
זכור עדתך קנית קדם	הרימה פעמין
שאנו צורריך יודע כמביא	וקתה פתוחיה
שלחו באש. אמרו בלבכם	עד מתי יי תנאף לנצח
שפוך חמתך על הגוים וג'	כי אכל את יעקב
למה יאמרו הגוים וג'	חבא לפניך אנקת אמיר
והשב לשכינינו וג'	ואנחנו עמך צאן וג'
זכור יי חרפת עבדיך	אשר חרפו אויביך
זכור זאת אויב אל תתן לחית	הבט לברית ואל תפר
אל ישוב דך נכלם	קומה אלהים ריבה ר'
זכור יי מה היה לנו הב'	נחלחנו נהפכה
יחומים היינו ואין	עבדים משלו בנו
על צוארנו. אבותינו חטאו	שבת משוש לבינו

(*) „כן אמרו משמא דרוביל דאמר הו' פעם דיליה כל עובדי בראשית תרו אינון בשעתא דמחול ושביק קדיב הוא לחוביהון דכל ישראל“ (גנזי קדם ג' צד 58 ע"ש).

נפלה קטרת ראשנו
 על הר ציון ששמים
 למה לנצח תשכחנו
 הביטת עינינו יי אלהינו
 למה פניך תסתיר
 למה תשיב ירך וימינך
 למה רגשו גוים
 ריבה יי את יריבינו
 וחרק חנית יבושו
 אלהים אל רמי לך
 (55 a.) על עמך יערימו סוד
 כי נקעצו אהלי אדום
 קשה להם כמרין
 שיתימו נדיבימו וג'
 אלהי שיתימו כגלגל
 יבושו ויבהלו וירעו
 יי בצר פקדון וג'
 יי אלהינו בעלנו אדונים
 יי אלהים צבאות וג'
 הראית עמך קשה
 הושיענו אלהים
 זכרינו יי ברצון עמך
 אל תזכור לנו ק' ראש'
 על זה היה רוח לבנו
 זכור יי חרפת ירש'
 עד אנה אשית עצות
 למה יי תעמוד ברחוק
 עד מתי אלהים יחרף צר
 למה יי תזנח נפשינו
 ואלהינו מלכינו מקדם
 החזק טגן וצנה
 ויכלמו כל שונאי'
 כי הנה אויבך
 אמרו לכו ונבחרים
 וישקעאל גם אשור
 נשכרו בעין רוד
 אשר אמרו נר' לנו
 בן תדרפם. מלא פניהם קלון
 כי אתה ... יי תשפות של'
 יי אלהים אל תשתת
 אלהים אל תשיב פני כיש'
 האכלתם לחם רמעה.
 הראינו יי חסרך.
 אל תשטפינו שבי מים
 זכור רחמך יי וחסריך
 מראשונים למי אחרונים

אנא אטיין א' אמונים.

כאז לרצותך בדברי תחנונים
 אדון האדונים, אל תזכור לנו
 אנא גרל עם כך מאמינים.

דרוש רם עם צדק מתנים
 אנא הופיע מטרומים ורתם
 בבקשה ממך וג' אנא ז'
 חזק יד ילדי איתנים בבקש'
 אנא מרוד באפך כל מענים
 בבקשה ממך.
 דורשי הגיונים
 כרית ראש'
 ממך וג'
 יבושו סוטנים

(55 b.) ויכלו מסטינים בבקשה ממך וגי' אנא כלה
 אכזר ראש פתנים, להרחיק ממנו תנינים
 בבקש' ממך. אנא מחול וסלח לפשעים
 וחזונים נראה צדקתך פנים בפנים בבקש' ממך.
 אחר מראשונים למדן אחרונים
 לבקש תחנונים בקד' אנונים. בבקשה ממך
 אדון האדונים אל תז' לנו קנות ראשונים
 חסדך מעולם הבל לרחם. בני עבדיך היום
 תרחם. אנא חונן, אנא מרחם, כאב על בני
 חוסה ורחם. אם אתה לא תרחם מי ירחם.
 פז' אחר מתחטא בלא מעש במה יתרחם
 ומקשים טובים להתרחם. אנא חונן אנא כר'
 כרחם אב על בני חוסה ורחם. אם אתה לא תר'
 מי ירחם. אברה איומה מרוב אשמה
 נפלה מרומה עד אין לה תקומה. נהרסה
 חומה וגם מזבח אדמה הושמה שממה
 עיר שומימה אנא חונן בטל שיתם
 ואפל זרחם קצרה רוחם וכלה ניהוחם
 יבש כוחם וגדל מרווחם מבית מזבחם
 תורה בזנחם אנא חונן. נאו ברכצם
 וכבד ניאוצם וכקזכו רוצם, הוגלו מארצם
 מופספו משמצם לארץ כנאצם ושם הרביצם

שרת, פירושים ומדרשי מקראות.

על גוף הכ"י הזה, כבר דברתי באוצר הגאונים ברך א', חלק הפירושים: לקושי גאונים צד 104. ולמי יש ליחסו, לא אדע. אך על פי תחלתו יתכן ליחסו לרב שמואל בן חפני, שכן כפירוש בן בלעם לזכריה (ו', ג') כ"י פ"ב כתוב: „וכבר פירש הנזכר (למעלה זכריה ה', ד') הביא את רב שמואל בהן גאון) את שני הספרים, ר"ל ספור האיפה וספור ארבע המרכבות, בבאור אשר לא הביאו הנה להיותו רחוק בתכלית הרחוק" (הרכבי, זכרון הראשונים ג' צד 18, הערה 31). ולחשאלה השניה, שאין עליה תשובה לפנינו, יש לרמות השאלה שבחשובות הגאונים—אסף צד 245: „שאלה. וימת כל מקנה מצרים ועתה שלח העז את מקנה, הויאך פירושו". ותשובה ביותר היא הדרשה בענין עשרה נסים שנעשו בימי „ולא נתפרש לנו" (רשי אבות ה', ד'). והרמב"ם כתב: „היורד נסים שהיו על הים הם קבלה", ופרשם כלשון: „וקבלו ור"ל... שברכינו בחיי בשלח. וכאן יש לנו נוסחא אחרת ושונה גם כן שבמכילתא ותנחומא ומדרש שכל טוב פסוק: ואתה הרים את מטהך; אדרג פליג; מדרש תלים סטור קי"ד אות ו'; טאורי לאבות וארחות חיים מ"א דף ו' ע"א ועוד.

התרגום העברי:

שאלה. ואשוב ואשא עיני ואראה ארבע מרכבות יוצאות. מה הם המרכבות יוצאות. תשובה. הם ד' מלכויות,

ואומרו בין שני ההרים מאברהם וביצחק אבל כן יעקב לא יצא אחד [שזיק] לישראל, והמסבב לעצור ישראל היה מזרע אברהם ומזרע אדום. ואומרו בממלכה הראשונה סוסים אדומים, צהבהבים הכוונה שהיו הומים וככה היה נבוכדנאצר חר מאד במלאכתו לאבר את ישראל, גם אדומים אדומים (נמש) כי הם שפכו דם ישראל כמו העוצר ענבים שיחיה הנעצר [הנמש] אדום, וככה אמר האל גת דרך ה' לבתולת בת יהודה. ובמרכבה השניה סוסים שתורים. סוסים שחורים כי הם השחירו ישראל בימי הכן בלבוש שק ואכל ויגונים כמה שנאמר שק ואפר יצע לרבים ואמר בתחלתו אבל גדול ליהודים. וזה בממלכה השני' ממלכת מדי ופרס. ובמרכב' השלישית סוסים לבנים. סוסים לבנים צהלו פני ישראל בימי אלכסנדר שהיה מטיב לישראל מאד. וכשראה את שמעון הצדיק

ס ס א ל ד. ואשוב ואשא עיני ואראה

ארבע מרכבות יוצאות א', איש האולי אלמרכבות יוצאות.

אלגואב. האולי ד' מלכויות, וקולה מבין

שני ההרים כן אברהם וכן יצחק ואמא כן יעקב פלא יכנגד אחד יודי [יארד] ישראל פכאן אלמקאני עלי עדאב ישראל כן נסל אברהם וכן נסל אדום.

וקולה בממלכה הראשונה סוסים אדומים שהם ירד בה אנהם כאנו פורה וכדי כאן נבוכדנאצר טאצי גרא פי צנעתה פי האך ישראל, ואיצא אדומים חמר לאנהם ספכו דם ישראל כחלמא

יעצר אלענב פכיון אלעציר אדומר כדי קאל אל ב' גת דרך ו' לבתולת בת יהודה. ובמרכבה

השניה סוסים שחורים, פרסאן סוד לאנהם סודו ישראל פי איאם המן בלבאם אלמסוח ואלברא

ואלנאמים כ"ק ג' שק ואפר יצע לרבים וקאל אולה אבל גדול ליהודים, ודרך פי אלממלכה, אלחאניה

ממלכת מדי ופרס, ובמרכבה השלישית סוסים לבנים, פרסאן ב"ן אכיצו וגוה ישראל פי איאם

אלאסכנדר כאן סחמן אלי ישראל. גרא וארא

קם לו והרים מושבו, ושמעון הצדיק היה בתן גדול מתלמידיו עזרא. ובמרכבה הרביעית סוסים ברודים אמוצים הורה כזה את ממלכת אדום וישמעאל, כי הם מעורבים בטוב ובשלום על בני האדם ובשפיעת רם ובגזל וחמס ואלים אין הם פוגים לרוח אחת (הישמעאלים פוגים למכה) ולא יעבודתם אחת, לזה אמר מתעריבין להון לזרע אנשא.

שמנו לב למאמר יוסף אל אחיו ועוד חמש שנים וגו' ואומרו לתושבי מצרים בשנה השנית הא לכם זרע וגו' והיה כתבואות, אך יאמר שנשארו הי' שנים ואין בתן קציר וזרע ויזכיר כי הוא יתן לתושבי מצרים זרע לזרוע, וזה שקבץ גם בן הבואה בשני השבע בשביל שני הרעב מורה שלא היה בתן זרע, וגם מזה שהעביר את אנשי הערים לטובתו בשעה שהיו להם גם אחוזות וגם מזה שמכרו אדמתם ולקחו בתן הבואה מורה כי ארץ מצרים לא הצמיחה באותן השנים מאומה. אומרו ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון וגו' ירצה כזה האבן אשר זכר קודם וישימו אל האבן הגדולה, וכן אמר יונתן בן עוזיאל ועד אבנא רבתא. וכמוהו משם רועה אבן ישראל ירצה כזה האבן אשר שם מראשותיו בצאתו מאת אביו, כאמרו והאבן הזאת, יבאמרו משם רועה כלומר שה' יתברך יעד לו האהבה והציל את בנו יוסף מבעלי התצוים כלומר אחיו, וכן על דרך משל נאמר במלך צור בתוך אבני אש מתהלכת דמה התמדתו באי שלו כאילו התחבא בתוך אבני הברד המתלהבים באש, ולא אחד יתן לגשת אליהם, אמר ה' אתה

ראי שמעון הצדיק קאם לה ורפע כגליסה ושמעון הצדיק כאן בתן גדול מן תלאמיד עזרא. ובמרכבה הרביעית סוסים ברודים אמוצים ושאר כהא אלי ממלכת אדום וישמעאל אנהם מכתלטין פי אלגוד ואלשלים עלי אלנאס וספך אלדמא ואכל אלהאם ואמא לים קבלתהם ואחדה ולא מעבורהם ואחד ליק [לדא קאל] מתעריבין להון לזרע. אנשא א).

סאלען קול יוסף (אבותה ב) ועוד חמש שנים וגו' וקי' לאהל מצר פי אלסנה אלבי' הא לכם זרע ג) וגו' והיה כתבואות, כי ק' יקול קד בקי ה' סנין לים פיהן חצאר ולא זרע וידבר אנא אעטי לאהל מצר ברדא לזרעון וכן גמעה איצא לגזאלתהא ז' סנין אלשבע עדה לסנין אלנוק ידל אין לים יכון פיהא וזאעה ואיצא בן אסתיאד אהל' אלבלאד לה מנר', וקד כאנת להם ציאע ואיצא בן כיעהם אראציהם ואכדהם כהא גלה דל' אן ארין מצר לים תנכת תיק אלסנין שי.

קולה ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ד) וגו' יריד בה אלאבן אלרי דכר קבלה וישימו אל האבן הגדולה ה) וכדי קאל יונתן בן עוזיאל ועד אבנא רבתא, ומתלה ו) משם רועה אבן ישראל יריד אלאבן אלתי תוסדה כי כרונה מן ענד אביחי כ'ק' והאבן הזאת ו) פק' משם רועה יעני אן אללה גל ועז דעא לה אלגדוד פכלין ולדה יוסף מן אצחאב אלסחאם יעני אכותה, וכדלך עלי סביל אלחמחיל קול פי סלך נצור ח) בתוך אבני אש מתהלכת ?) מאהל מראומה לה פי נזירת כאנה קד אכתבא פי וסט תנארדרה אלברד אלמלתהבה בלנאר פלא אחד יסתגרי אלדנו כהא קאל אללה

א) דניאל ב', מ"ג. ב) בראשית מ"ח, ו'. ג) שם מ"ז, כ"ג. ד) ועי' רש"י ורמב"ן מ"ז, י"ב. ד) שם ו', י"ח. ה) שם מ"ג, ו'. ו) בראשית מ"ז, כ"ד. ז) שם מ"ח, כ"ו. ח) יחזקאל כ"ח, מ"ז.

חשבת אותם למעוז לך, אני
אשים אותם לבית שרפה
(למשרפה) לך, כאמרו ואוציא
אש מתוכך היא אכלתך ואתנך.
אומרו ויברך יעקב את פרעה
לס יתוספו ימים על ימיו ושנים על
שנותיו ויעלה גאלתם שלכם לדג.
תכשיש-יד ותכשיש-אף וסבעת
דפוס בית-הרחם.

לגור ים סוף לגורים כי לעולי
חסרו, וכבר זכר בדברי הנביא
ובקעתו ולא זכר כמה נבקע. ופה
אמר דוד לגורים, אמרו שלכם
שכב בקע קבה (כפה) ילך בה,
וזה שכאשר יצאו ממצרים הלכו
ששת ימים להגיע אל הים ויהפך
לכב פיעה ויחשבו לאכר את
ישראל וירדפו אחריהם אל הים
כמו שאמר וישיגו אותם חונים
על הים וישא ישראל את עיניהם
ויראו המצרים, כאמרו וישיגו
בני ישראל את עיניהם ויחלקו
לד' כחות, ותבוא התשובה לכל
בתה מהם ה' ילחם לכם וכו'.
ויסב ה' המלאך שהיה לפניהם
וישם אותו מאחריהם וכן עמוד
הענן ישם אותו מאחריהם למנוח
האור מהגיע אל צבא מצרים.
וישם עמוד האש לפני מחנה
ישראל ויסע מלאך האלהים ויסע
עמוד הענן, וישם חשך אפלה בין
צבא ישראל וצבא מצרים כאמרו
ויחי הענן והחשך ויאר וגו' וקם
משה להתפלל, אמרו חכמי מדברי
האלהים למשה מה תצק אלי
לא זכר הכתוב, ואמרו שאמר
רבנו של עולם עמד ישראל
שבוני לב ולא עוד אלא כשראו
את המצרים נוסעים אחריהם
נשבר לבם ביותר והם מריבים
כי תפליא נסך ועשה עמם אות
למוכה והצילם מיד אויביהם
יעזרם למען חכור את אברהם
שהשכים כעת הזאת לעקור את
בני ולעשות את רצונך חכור שבועתך לאברהם

אנת חסכתהא ציאנה לך אנא אנעלהא כחרקה לך
כקולה ואוציא אש מתוכך היא אכלתך ואתנך.
קולה א' ויברך יעקב את פרעה ק' לס
יתוספו ימים על ימיו ושנים על שנותיו ויעלה
גאלתם שלכם לדג ב'.
חח ונום וטבעת וכומו ג' דסתינק ושנק
וכאתם ותקאב.

לשאק אלבחר שקוקא אן ללאכר פצלה
וכאן קד דבר פי קול אלדסול ובקעהו ולם ידבר
כס שק והונא קל הירד אנא שקיק פקול לכל
שבט שק קנטרה יסיר פיהא ודלך אן למא
ברנו סן טצר סארו ו' איאם גצלי אן יצלו
אלי אלבחר גקלב פרעון קלברה וטמעו אן
יהלכו ישר' ואדרכוהם עלי אלבחר כמא קאל
ויסיגו אותם חונים על הים פרפעו ישר'
אעיניהם ראו אלמצרים כמא קאל וישאו בני ישר'
א' ע' ונאקסנו ד' כתיים פנא אלזאב לכל זמרה
מנהם יו' ילחם לכם וג' פאראד אלה אלמלאך
אלדי כאן קראמהם געלה כלף וכרלך עמוד גמאם
געלה כלפהם ליכנע אלצו אלדי יתצל אלעסכר
אלמצריין ונעל עמוד אלנאר קראם עסכר ישראל
ויסע מלאך האל' ויסע עמוד הענן ונעל מלמה
טדלחמה בין עסכר ישראל ועסכר אלמצ' כמא
קאל ויהי הענן והחשך ויאר וגשא וקאם משה
יצלי פקאלו אלחכמים אן קול אלה למשה מה
תצק אלי לס ידבר אל כתאב פקאלו אנה קאל
רבנו של עולם עמד ישראל שבוני לב ולא עוד
אלא כשראו את המצרים נוסעים אחריהם נשבר לבם
ביותר והם מריבים כי תפליא נסך ועשה עמם
אות למוכה והצילם מיד אויביהם ועזרנו למענך
וחכור את אברהם שהשכים כעת הזאת לעקור את
בני ולעשות את רצונך וחכור שבועתך לאברהם

שנשבעת לו בחר המוריה שני כי נשבעתי נאם
 יו" כי יען אשר עשית וזכור שבועתך ליצחק
 שנשבעתה לו שנא' והקימותי את השבועה וגו'
 וזכור שבועתך את יעקב שני והיה זרעך כעפר
 הא' וגו' ונטל ארזונו שלוםסך ואמר בשכיל
 הרסיד הזה לכך אמר לו הקב"ה מה תצעק
 אלי פאנשך ועמל' להם פיה י' אמת. אלא
 נמר פקאל להם אדכלו קאלו נמס ינכספ' בנא
 אל ב' צאר שבירד באלקדאם ואלאכאם כמא
 קאל וברוח אפיך נערמו מים. אל ג' צאר שביה
 באלוקאק כמא קאל נצבו כמו נר ונר ונר
 ואחר אל ד' צאר פתאח כמא קאל אתה פודרת
 תשתק מן פרורין. אל ה' צאר טין וחמאה כמא
 קאל חומר מים רבים. אל ו' צאר כאלאסואר
 כמא קאל והמים להם תוכה והיה הסיר מן
 אלה אסכנה להם תתי לא יריהם ברכה פיציר
 חמה. אל ז' נפ קערה כמא קאל הלכו ביבשה
 בתוך. אל ח' נבע להם מא חלו תתי שרבוהם
 ובהאיסרם. אל ט' נבת שגר ונבאר' יאכלו
 אלבהאים כמא קאל כבהמה בבקעה תרד רוח יו"
 כן וגו' וכן אמר ר' טרפון * היתה בת ישראל
 מהלכת בים ובנה על כתפה והיה בוכה היתה
 לוקחת רמון אחד ופרי עץ אחד ונותנת לבנה
 והו' שותק. אל י' צאר קנאמר י"ב כמא קאל
 לגור ים סוף פאערצו עלי סאיר אלשכמים

(א) „קסאו תחומות, עשאם כמין קופה, בלב ים היאך לכו של אדם נתון משיני
 חלקים ולמעלה, כך קסא הים משיני חלקים ולמעלה (מבולחא). (ב) „... אמרו לו היאך אנו
 יכולים לעבור בין החומות האלו ... אמרו לו כשהיו המים מלמטה ואויר למעלה לא היינו
 יכולים לעבור ועכשיו שהמים מלמעלה ואויר מלמטה עז אחת כמה וכמה“ (אדר"ג הוצאת
 שכמר נוסחא כ' פליח דף ג', והשוה מדרש תהלים — בוכר קויד אות ד'). (ג) ובמדרש תלים
 שם: „עשאו כמתבן שנאמר נצבו כמו נד נוזלים, כמו נד של תבן שכן שתי ערמות ועשאו
 פרורות שנאמר פודרת כעוד ים“. ובאדר"ג הוצא שכמר נוסחא כ' פליח: „עשאו כמים שנאמר
 דרכת בים סוסיד חומר מים רבים (תבקוק ג', ט') ולחלן הוא אומר: ויצב כמו נד (תהלים ע"ח,
 י"ג) כנר (שתנהבם) [שתנהבם?] בין שתי חצרות, עשאו ערמות שנא' וברוח אפיך נערמו מים“.

ישאר השבטים לדרת, ולא ירד
אלא בנימין בתחלה ומפני שהוא
הצעיר כאמרו שם בנימין צעיר
רום וביארו רד ים, ולכן שם
האלהים המלך הראשון לישראל
מהם והוא שאול, ואמרו חכמים
שבאותה שעה נבקעו כל הימים
והנהרות שבעולם כדי שיראו בני
העולם אותות האלהים לישראל
כאמרו עריה תיעור ארץ וילכו
..... ויעמדו בהמות המצרים
לא העיזו לדרת אל הים והראה
להם ה' קבוצת נקבות עד שהלכו
הסוסים אחרי חקבוצה כאמרו
דרכת בים סוסים וכאשר המצרים
[היו] בים הוליד ה' עמוד אש
בים ופיל החומות ויורמו המים
והמצרים הענן עליהם כאש בעמוד
אש וענן ויהם ויאמרו אנוסה כי
ה' נלחם להם במצרים, ואמרו
שהוא נלחם בעדם אתנו בעת
הזאת, ואמרו שהאלהים כמו שהוא
מעיניש אותנו בים ככה ילחם עם
קרובינו במצרים בעת הזאת
תקראו להם יש', כאמרו כנפי יונה
נחפה בכסף בות מצרים ואברותיה
בירקק חרוץ בות הים, ומי יוכל
על זה אלא ה' יתעלה כאמרו מי
כמוך באלים ה' וגו' כמו כן בימי
משיח והתחרים ה' את לשון ים וגו'
ויאמרו העמים באו וגשאו להם
מנחה והראשון שישא הם בני
מדין ומלכיהם כלם זהב מופו
ולבונה שהורה על גבי הגמלים
כמו שנאמר שפעת גמלים תכסך
בכרי מדין ועיפה כלם משבא
יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות
ה' יבשרו. ואחריהם הערבים ומי
... ובאותה הסביבה ישאו להם
מנחה בקר וצאן כל צאן קדר
יקבצו לך אלי נביות ישראל
יעלו על רצון מובחי ובית תפארת
אפאר. וישראל כל אחד מהם אינו
צריך לדעת איפה משכנו ומאיה
שבס הוא רק לבו הוא יודע
שעליו לעבור וכל מקום הוא ביתו

לנוזל פיהם יגזל אלא בנימין עלי אלמקדמה
ועלי אנה אלצגיר כמה קאל שם בנימין צעיר
רום [ופ]סרה] כך ים ולהרא געל אללה אול
מלך לישראל מנהם זהו שאול וקאלו אלחכמים
מן רלך אלוקת אנשקת כל אלבחאר ואלאנהאר
אלרי פי אלעלם לישא הדא אהל אלעלם איה
אללה לישרי כמה קאל עריה תיעור ארץ וכאמרו ...
... שק אכיה באלכולסאן וזקפת בהאים אלמצרין
לם תגמר תנול פי אלכרר פאמחר להם אללה
הגורה אנתת חתי תבעת אלכיל ללחגורה כמה קאל
דרכת בים סוסים פלמא אלמצרין פי אלבחר סיר
אללה עמוד אש פי אלכרר פאמחר אלסואר
פאנהלת אלסמיה ומטר אלענן עליהם כמה קאל
בעמוד אש וענן ויהם פקאלו אנוסה אן אללה
כאן חארב ענהם מענא פי מצר וקיל אנה יחארב
ענהם פינא אלסאקע וקיל אן אללה כמה הורא
יעאקבנא באלכר. כרלך יחארב אהלנא פי מצר
אלסאקע תסאמחה ישראל כמה קאל כנפי יונה
נחפה בכסף בות מצרים ואברותיה בירקק חרוץ
בות הים פמן יקרר עלי הדא אלא רבנא תעלי
כמה קאל מי כמוך באלים יוי' וגו' כרלך פימי
משיח והחרים יוי' את לשון ים וגו' ויקולו
אלאמם תעאלו מתי נחמל אללהם הדאיה אול מן
יחמל אהל מדין וממל[כ]הם כלה דהב אבריו
ולוכאן טאחר עלי טאחר אלגלאל כמה קאל
שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם
משבא יבואו זהב ולבונה ישאו ורתהלות יוי'
יבשרו. וכערהם אלערכי ומן ... ופי ראת אלגאנב
והריתתם אלכר ואלגנם כל צאן קרר יקבצו לך
אלי נביות ישראל יעלו על רצון מובחי ובית
תפארת אפאר. וישראל כל אחד מנהם מה
יחתאג יערף מן אן כאן מסכנה ומן אי סכט
הוא אלא קרבה יעלם אן יבור ואי מוצע

והם ידמו לענן העת באויר וכיונים
אל ארובותיהם וכל מי שישתכל
בהם ויראה אותם יתפלא עליהם
כמו שנא' מי אלה כעב תעופינה
וכיונים אל ארובותיהם. וכן אמר
רבן העולמים, אל תתאבלו ישר'
כי עופות השמים הם יבקשו את
חומן ואניות הים תקרבנה את
תקץ והוא אשר תביאם הם
ורכושם וחלום עמם לאין מספר
כמו שכתוב כי לו איים יקו
אניות תרשיש בראשונה, וכל
מלכים [כאשר] יראו את ממלכת
ישראל ומנהיגם בזמן ההוא יקראו
להם, שם מפואר, ולא יודע השם
ההוא עד הזמן ההוא כי רבון
העולמים הוא יקרא להם כמו
שכתוב וראו גוים צדקך וכל
מלכים כבודך וקורא לך וכו'.
דעו אתם בני ישר' כי אין בעולם
אם אדם אלא וראינו שהחוטא
אם עזב את חטאיו ושב קבל
האלהים את תשובתו ויהי' (חשוב)
אצל האלהים יותר מן הצדיק, אם
עזב מה שהורגל בו ומתחזק עליו
וכובש את נפשו, ובדבר ההוא
אשר יכבוש את נפשו ממנו תחיה
לו תשובה, כי ה' יתברך שמו
אינו רוצה לאדם אלא תשוב, וכן
אמר לא אחפץ במות הרשע כי
אם בשוב רשע מד' ויהי' שובו
מדרכים הרעים ולמה תמותו בית
ישר' יע' ר' ד' וישב וגו'. והוא מה
שקרא לראשונים שאנו עסוקים בהם
היום כי הם לא ישובו ולא יקבלו עד
שבא סנהריב והיה כאלפים רבות
והיה נבוכדנאצר נערז אחר וכאשר
גיש אל בית המקדש ונראה אליו
התחיל לנפח ידיו ולומר: זהו
הבית אשר לו קראתי לצבאי כמו
שנא' עוד היום כנוב לעמוד ינופף
ידו הר בת ציון גבעת ירושלים.
ויתחזקוהו ע"ה בקש מאת רבון
העולמים וישלח ה' מלאך ויפא
בהם עד שנשרפו כמו שנא' ויצא
מלאך ה' ויד במחנה אשור מאה

כאן ביתה והם ישבהו באלגים יטיר פי אלהוא
ובלחמאם אלי אברנתהם ויתענב מנהם כלמן
יבצרהם ויראהם כמא קאל מי אלה כעב תעופינה
וכיונים אל ארובותיהם וכדי קאל רב אלעאלמין
לא תחזונן יא ישראל לאן טיור אלסמא והי
תתרגא ללוקת ומראכב אלבחר תקרב אלקץ הי
אלדי תניב איאהם ואלתהם וחליתתם מעהם בלא
עדר כמא קאל כי לי איים יקווו אניות תרשיש
בראשונה. וכל אלמלוק יראן דולה ישראל ווקאר
הם פי דאך אלוקת יסמנהם אסם פאכר ולא
יערף דאך אצאסם לי דרך אלוקת לאן רב
אלעאלמין יסמיהם כמא קאל וראו גוים צדקך
וכל מלכים כבודך וקורא לך לי וגו'. אעלמו
יא מעאשר ישראל אן לים פי אלעאלם אנסאן
אלא וקד אכננא וראינא אן אצאצאי אדא תרך
עציאנה ותאב קבל אללא תובתה ויכון ענד
אללא אכתר מן אלצדיק אדא תרך מא קד אלפה
והו ישתד עליה וימסך נפסיה פפי דאך אלדי
ימסך נפסה בה יד לה תואב לאן לא יריר עז
וגל לאחד אלא אלכיר וכד קאל לא אחפון במות
הרש' כי אם בש' דש' מד' ויהי' שובו מדרכים
הרעים ולמה תמותו בית ישר' יע' ר' ד' וישב וגו'
והדא אצאב אלאולין אלדי נחן בה אליום לאנהם
לם יתובון ולם יקבלון פאמא מא גא סנהריב
וכאן באלוף עטימה וכאן נבוכדנאצר גלאמה מעה
פלמא תקדם אלי בית אלמקדם ואסתקבלהא אבד
יריר אידיה יקול הדא אלדי גישת גיש עליהא
כמא קאל עוד היום כנוב לעמוד ינופף ידו הר
בת ציון ג' ירושלם. כאן יהזקיהו עלי אלמלי
טלב מן רב אלעאלמין בעת אללה מלאך נפך
פיהם חתי אחתרוקו כמא קאל ויצא מלאך יו"
ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף ונהנה
כלם פגרים מתים. פמא פלת מן אלמדכורין אחד

שמונים וחמשה אלף והנה כלם פגרים מתים ולא נמלט מהם איש רק נבוכדנאצר. אחרי ימים חסאו חפצה גדולה ויאמר ה' לירמיהו דבר אתם וישבו בדם ויבא נבוכדנאצר ואמסרם בידו ולא רצו. והיה אז מעמון ומואב חלק בירו' בשמעם את דברי הנבי' מתנבאים על חרבן ירושלם היו שולחים לו אנשים ואומרים לו, בא, כי כבר משלת בהם, והיה נבוכדנאצר כותב להם, ירא אני מאלהיהם כי חזק הוא, ואמרו לו, אין שכינה אצלם, כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק, אמר נבוכדנאצר ירא אני פן יגזרו תענית וישבו אליהם, אמרו שמענו מירמיה כי נחרצה עליהם הגלות, אמר להם ובאיזה דרך אבא, אמרו בא בלגא. ויצא נבוכדנצר ויבא אל ארץ דמשק עד שהגיע לפרשת דרכים אמר לצבאו חנו פה עד שאחזה בכוכבים מה יהיה לי אתם, וכן אמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך בראש שני דרכים לקדם קדם קלקל בחצים שאל בתרפים ותחלה ירה חץ אל עבר אדום מערבה וישב החץ עד שנפל אל עבר בית המקדש, ויאמר הכיאו האסטרוולוב ויכיואו ויכיוו והנה נחש לבית המקדש, ויאמר הכיאו המכשפים הרואים את החדשות ויכיוו והנה בית המקדש עולה באש ויאמר לנבוכדנצר, עבר אתה עד שאחזה אני פה, ויעמוד במקום נקרא עיס, ויעבר נבוכדנצר ויהי אתו מאה פגרים נושאים גרזנים וכידונים (טברזינאט?) וכלם בלע אותם שער ירושלם כמו שנאמר פיתוחיה יחרוג ויאמר נבוכדנצר נבוכדנצר ידע מה יש פה ולכן לא בא אשוכה נא לי, וכאשר יצא לשוֹב יצאה בת קול ואמרה שוב כבר הגיע הזמן, וישב, נתן לה מכה אחת ותתפחה, כמו שנאמר יודע כמביא למעלה, וכאשר נכנס

אלא נבוכדנאצר פבעד מדה אכטו כטייה עטימה קאל אללה לירמיהו וכברתה חתי ירגעון מן קבל אן יגי נבוכד' ואסלמם בידהם פלם יקבלון וכאן מן עמון ומואב פי גאנב ירושלם אדא סמעו אלזנביא אלד' יתנבו עלי כראב ירושלם כאנו יבעתון אליה קום יקולו לה תעל לאנך קד אללה סלטת עליהם כאן נבוכדנאצר יכתב אליהם אכאף. מן אלאההם לאנה קוי קאלו לה לים ולא שכינה ענדהם כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק קאל נבוכדנאצר אכאף יגזרון תענית וירגע אליהם קאלו קד סמענא מן ירמיה אנה קד חתם עליהם באלגלות קאל להם אי טריק אני קאלו תעל פי לגה (?) פכרג נבוכדנאצר ודכל בלד אלשאם חתי בלג מפרק אלטריק קאל ללעסאכר אנולו הונא חתי אבצר באלנגוס כיף יכון אמרי מעהם וכדי קאל כי עמד מלך בבל על אם הדרך בראש שני הדרכים לקדם קדם קלקל בחצים שאל בתרפים פאול מא רמא סהם אלי נאחיה אדום מנרב פרגע אלסהם חתי וקע נאחיה בירת אלמקדם פקאל גיבו אלסטרלאב פזאכו אבצרו קד נחם בית אלמקדם פקאל האתם אלסחרה אלדי ינטרון פי אלכבר פנטרו ואדא הודא תחרק בית אלמקדם פקאל לנבוכדנאצר מר אנת חתי אנול אנה הונא פוקף פי מוצע חסמא עיס ומר נבוכדנאצר וכאן מעה מאיה בגל כחמלה פום וטכרוזינאט וכלהא בלעתהא באב ירושלם כמה קאל פיתוחיה יחרוג פקאל נבוכדנאצר קד עלם מא הונא פלם יגי ארגע פלכא רגע כרג רגע כרגת בת קול קאלת לה ארגע קד בלג אלוקת פרגע נאולהא ואחרא פאנפתחת כמה קאל יודע כמביא למעלה פלמא דכל קתל כתנים ולזים קאל אללה

הרג כתנים ולוויים, אמר ה' למלאך
הכער אתה את האש מרם ובעיניה
נבווראדן, ויבא מלאך ויבעיר את
האש וישקף ההיכל כאומרו ויצת
אש בציון ותאכל יסודותיה, והיה
בה ה' בתי כנסיית ובכל בית כנסת
ארכע מאות ילד לקח המורים
וישחטם וישחט את הילדים עד
שנתלכלכו ספריהם וישרוף בתי
הכנסיות ויבא ויראה את דם
זכריה והנה הוא רותח ויזבח עליו
פ' אלף ולא שקט אמר להם מה
שמו, אמרו לו, זכריה, ויקם ויאמר
לו, הטובים ישבתם הרגתי, הרוצה
אתה להרוג את השאר, וישקש
הרם אז, ונשאר נבווראדן מתפלא
אמר, אם על אחד כך קרה להם
כמה הרגתי אני כאלה, מעבור על
נבוודנצר ואשוב (בחדשוכה) ויבא
ירמיה ויראה שבות המקדש היה
לאפר ואנשיו הרוגים והשאר נשבו
ותבנית הבית היה נראה כנרות,
ואז התחיל לשפח על פניו ולצעק
ולילל, וכן אמר אמאי בו לבי מרי
וגו' (?) ויקחו את ירמיה עש העם
לנבוודנצר וכאשר צדקיהו יצא
לביתו חלוותו לו ולבניו, ויביאוהו
וישא נבוודנצר עיניו ויראה את
צדקיה, ויאמר לו, חייך לא אשחט
את בניך אלא נגר עיניך, ויקח את
בנו הגדול לשוחבו ויאמר לו, אבא
עזבתי ליהרג ויאמי לו בני, יקשה
עלי ויבכה ויאמר מה יועיל לי
הזהב והארמונות והכתר ואני
עכשו במצב זה, וכאשר ראה
הקצין את הגדול כי נשחט
התאבל ויילל ואז כאשר ראה
צדקיה את בניו שחוסים כאומי
וישחט מלך בכל את בני צדקיהו
ברבלה לעיניו ואת כל חורי יהודי
הרג ברבלתה, אז ילל ונאנת,
ויקחהו ויגבר את שתי עיניו
ויאסרהו בנחשתיים כאו' ואת עיני
צדקיה עור, ויאסרהו בנחשתיים,
ויבא אתו בבלה, ואז אמר לירמיה
עליו השלום, האתה ירמיה, ויאמר

למלאך אשעל אנח אלנאר מן קבל ישעל
נבווראדן פנא מלאך, אשעל אלנאר ואחרק אלהיכל
כמא קאל ויצת אש בציון וה' יסודותיה וכאן
פיהא ת' כניסה ופי כל כניסה ת' צבי פאכר
אלמעלטין דבחהם ודבת אלצביאן חתי תאלותה
אספארהם ואחרק על כנאים פנא אבצר דם
זכריה הודא יגל פרבח עליה פ' אלף פלם יהדא
קאל להם איש אסמה קאלו זכריה קאם קאל לה
אלאכיאד אלדי פיהם קתלתהם תריד חתי יקתלון
אלבאקי פהאדא אלדס פי דאך אלוקת ובקי
נבווראדן יענב קאל האדלי עלי ואחד כרי צאבהם
כס מתל הדא קתלה אנא אטר אלי נבוודנאצר
ואתוכ פנא ירמיה אבצר ודאד קד צארת בית
אלמקדס רטאר ואהלהא מכתלין ואלבאקי קד
סבון ורסם אלבית כאן יזהר באלקנאדיל.
אלאן קד אטחר נדב וצאדו ונאח וכדי קאל
אמאי בילבי מדי וגו' (?) פאכר לירמיה טע אלקום
אלי נבוודנאצר וכדי צדקיהו כרג ליתרב אלקות
לה ולואלדה ונאכו בה פמד נבוודנאצר עונה
פאבצר לצדקיה פקאל לה וחיותך ה'א דבחת
אולארך אלא חדי עינך חס אכר אכנה אלכביר
לירמיה פקאל לה יא אבי תרכתני אקתל קאל
לה יא ולדי יעז על נאח וקאל איש נפעני אלהב
ואלקצור ואלתאג ונאח אלמאקה פי הדא אלצורה
פלמא אבצר אלצניר אללכביר קד דבח תחסר ונאח
חיניד למא אבצר צדקיה אולאדה קד דבחו כמא
קאל וישחט מלך ככל את בני צדקיהו ברבלה
לעיניו ואת כל חורי יהודה הרג ברבלתה. ענד
דלך נאח ונדב ואכרה קלע חדקתיה ונלגלה כמא
קאל ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתיים
ויבא אתו בבלה. חס קאל לירמיה על אלמלי
אנח ירמיה קאל לה נעם קד תנכית עליהם
בנמיט מא גרי ולם יקבלון פקל לה תריד חטר

מעהם קאל ירמיה נעם פאוצאג וצאיא נבוכדנאצר
לנבחראדן בסבב ירמיה קאל לה כרה מעך ואצורף
ענאיתך בה ולא תודיה בטרדזה וכל בא יאמרך
בה אקבלה פלמא אן קאם כאן יני אלי גזקה
אל שבאב ובצרהם מגלגלין פכאן יראהם קד
תגירת וגוזהם פינזח עליהם ויקול יא אולאר
אלמלוך מא באלבם קד תגירת וגוזהם וירכל ידיה
מעהם ורקבתה ליערב נפסה בעראבתהם וירררך
אוליאן וימר אלי גוזה אכרה יראהם והם באליין
פכאן ינזח ויבכי עליהם פלמא ראייה נבחראדן
קאל לה ואחרא מן ג כצאל פיד אמא אן תכון
נבי כראב או מגדרי באלעדאב או תחב ספך
אלדס ולכן תגיי מטי אלי אלעראק ואקצי הואיגך
ואלא מר ארגע ועודנו לא ישוב תתי קאל לה
רב אלעאלמין חבי ותגי אכתאר לך אולא אן
תמר אנת מעהם ותכון אלשכינה פי אלבית או
תכון אלשכינה מעהם ותרגע אנת אלי אלקרם
קאל ירמיה אנא איש אלדי אנפעהם כל תכון
אל שכינה מעהם וארגע אנא ותדרהם פצמן
אללה לה רדהם וגא נבחראדן אקטאה זאר וזא
ורדה פי רגזקה כאן ירא אצאבכ אידירחם
וארגלהם קד תקטעת פי אלגבל פכאן יאכדהם
ויקבלהא ויחתננהא ויצעד עלי אלגבל כמא קאל
על ההרים אשא כבי ונהי ועל נאות מדבר קינה
ולא שמעי קול מקנה מאיש ועד בהמה ירדו
הלכו פלמא סארו פי אלבר אקטאהם כף הקיק
אכדוה וגמעו חצא וטרחו עליה ואכדו יאכלונה
וכל אלחצא פי אסנאנתהם תתי צאתו וקאל ויגרים
בחצין שני וגו ואכדו אלקרם תתי גאו אלי עבר
כאבדל תתי יעברון מראינה צאחב אלמעכר
יבצרהם פאכר יסאילהם פככו ורגע ירמיה אלי
קבר אברהם כמא ולם יגיבה אחד פגא אלי

כן, אנכי נבאתי עליהם בכל מה
שקרה והם לא קבלו, ויאמר לו,
הרועה אתה לעיבור אתם, אמר
ירמיה, כן, ויצוה נבוכדנאצר ג' צוויים
לנבחראדן בדבר ירמיה ויאמר לו,
קחני אתך ושום לבך אלי, ואל
העשה לו שום צער, וכל אשר
יפקוד עליך עשה, וכאשר הלך
היה בא אל להקת הבחורים והיה
רואה אותם מכובלים בברזל ופניהם
נשתנו ויבכה עליהם, ויאמר, אתם
בני המלכים מה היה לכם שנשתנו
פניכם, והיה מכניס את ידי אתם
וגם צוארו כדי לענות את עצמו
בענוים, והיה עוזב את אלה ועובר
אל להקת אחרת ורואה אותם
בוכים ויילל עליהם, וכאשר ראה
נבחראדן את זה אמר לו אחת
משלוש מדות כך או שאתה נביא
שקר, או שאתה רגיל בצער, או
שאתה אוהב שפכות דמים, אבל
בא אחי אל בכל ושם אעשה
צרכך, ולא, שוב לך (ולא שב).
עד שאמר לו רבון העולמים יתברך
ויתעלה, בחר לך או שתעבור אתה
עמם ותהיה השכינה בבית או
שתהיה השכינה אתם ותשוב אתה
לירושלים, ויאמר ירמיה, מה אועיל
להם אני, מיה שתהיה השכינה
אתם ואשוב אני ותחיורם, ויבכיתו
לו ה' את חורתם, ויבא נבחראדן
ויתן לו מזון ומים ויחיורג, בתורתו
היה רואה אצבעות ידוהם ורגליוהם
חתוכות בחרים והיה לוקחם
ומחבקם ומנשקם ועולה על ההרי'
באומרו על ההרים אשא כבי ונהי
ועל נאות מדבר קינה ולא שמעו
קול מקנה מאיש ועד בהמה ירדו
הלכו, כאשר הלכו במדבר נתן
להם כה קמה לקחותו ויקבצו חצין
וישימו בו, ויאכלו, נכנס החצין
בשניהם עד שצעקו ויאמר ויגרים
בחצין שני וגו' וילך העם עד
שכאו אל עבר ככל עד שיעברו
(לצני) מה שקראו לו בעל המעבר
ויבש עליהם, וישאלם שאלות

ויבכו, וישב ירמיה אל קבר אברהם
בכה, ולא ענה אותו איש, בא אל
קבר יצחק ולא דבר אתו איש, בא
אל קבר יעקב אבינו ולא ענה לו
איש, וישב אל קבר רחל ותצעק
רחל ותילל מקברה כאו' כה אמר
ה' קול ברמה נשמע נהי בכי
תמרורים מאנה להנחם על בניה
כי איננו, ובאותה שעה אמר ה'
לירמיה דע כי רחמתי על העם,
ועתה הנני עוצר את קולותיהם
מהבכי, כי קשה הדבר לפני, כאו'
כה אמר ה' מנעי קולך מככי
ועיניך מדמ' כי יש שכר לפעולתך
נאם ה' ושבו מארץ שבים. דעו
אתם בני ישראל כי אתם הירועים
בין כל העמים, וכאשר חטאתם
פז' אתכם בין האומות וכן אמר
הנביא שה פזרה ישראל אריות
הדיות הראשון אכלו מלך אשור
וזה האחרון עצמו נבוכדנאצ' מלך
בבל פזרוהו בין האריות, ומדוע
קראם שה, ונאמר: שזה מסבת
חלשתם, כי כל שה כשיפול בין
האריות יאכלוהו ויפזרו את
עצמותיו, וכן ישראל אמר עליהם
אריות הדיות, עוד, הראשון אכלו
מלך אשור, לקח מה שהיה טוב
בעיניו, עוד אמר וזה האחרון עצמו
נבוכדנאצ' מלך בבל, כשנכנס
נבוכדנאצ' לירושלים הרג ושלל
ושבר ושרף ושבת, והשאר את
ירושלם רק חרבה ועליה ילל
ירמיה וקונן ואמר, אכלני המכני
נבוכדנאצ' מלך בבל הצויני כלי
ריק בלעני כתינן, מלא כרסו
מעדני אכלני, משמשני נבוכ' מלך
בבל, כלומר שכמו שאוכלים עצם
ומשמשים בו עד שלא ישאר בו
כלום, כך שם אורי ריקה ומכונה
הגלגל והדחיקני והנני מתאבלת
וכן אמר חמסי ושארי על בבל
תאמר ציון ודמי ליושבי כשדים
בבל תאמר ציון עשקי ואכלי מכני
בבל תאמר ציון ודמי על צואר
כשדים תאמר ירושלם, והם לא

קבר יצחק פלם ינאטקה אחד פנא אלי קבר
יעקב אבינו עלי הש' פלם יליכה אחד פרנע אלי
קבר רחל פצאחת רחל ונאחת מן קברהא כמא
קאל כה אמר יוי' קול ברמה נשמע נהי בכי
תמרורים מאנה להנחם על בניה כי איננו. פדלך
אלוקת קאל אללה לירמיה אעלם אני קר רחמת
אלאמה ואלאן הודא אקטע אצואתהם מן אלככא
לאן קר עטם הרא אלאמר בין ירי כמא קאל
כה אמר יוי' מנעי קולך מככי ועיניך מדמעה כי
יש שכר לפעולתך נאם יוי' ושבו מארץ שבים
אעלמו יא מעאשר ישראל אנכם אתם אלמערופין
מן אלאמם ולמא אכמיתם בדרכם בין אלאמם
וכרי קאל אלנבי שה פזורה ישראל אריות הדיחום
הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו
נבוכדנאצ' מלך בבל מכרדה בין אלסכעא פלם
סמאחם שאה פנקול מן אנל צעפהם לאן כל
שאה מתי וקעת בין אלסכעא יאכלונתא ויכדרון
עצאמתא וכרי ישראל קאל עליהם אריות הדיחם
תם הראשון אכלו מלך אשור אכר מא צפא תם
קאל וזה האחרון עצמו נבוכדנאצ' מלך בבל לאן
נבוכ' רכל אלי ירושלם קתל ונהב וכסר ואחרק
וסבא נתך ירושל' כאויה כראב ועליהא נדכ
ירמיה ונאח וקאל אכלני הממני נבוכדנאצ' מלך
בבל הצויני כלי ריק בלעני כתינן מלא כרסו
מעדני אכלני משמשני נבוכדנאצ' מלך בבל יעני
מתל מן יאכל עטם וימשמשה לא יבקי פיה שי
געלני כאויה ומע דאך ואכערני הודא אתחסר
וכמא קאל חמסי ושארי על בבל תאמר ציון
ודמי אל יושבי כשדים תאמר ירושלם מלמי
וחסדתי מן אהל בבל תקול ציון ודמי פי דקבה
אלכסרדאנין תקול ירושלם ואנהם לס יתרכו אלא
מן אסתקלוה כמא קאל ומדלת הארץ השאר נכו'

השאירו אלא מי שהקלו בו. כאו' ומדלת הארץ השאיר גבוכר-נצר וגו' וכאשר לא רחם לא על מי שהיו חבוו וצנוע ולא על מי שהיה נוכח (נראה). כאותה שעה יללו וקוננו על נפשם, ויאמרו כי עליה מות בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחובות אמ' ה' לירמיה, רע אתה ירמיה כי השכינה בוכה עליהם אמור להם עתה, כי יביאו מקוננות לקונן עליהם ולילל, וככל בגלל החפאים כאו' כה אמר ה' צב' התכוננו וקראו למקוננו' ותבואנה ולהתכמו' שלחו ותבאנה ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יולו מים. נדכו באצותהם וקאלו אחצרתיה כיף כרגנא מן מוצע מקדם וסן בלד פיה אל כיראת וכרכת קצורנא כמה קאל כי קול נהי נשטע מציון איך שודרנו בושנו מאד וגו' פקד וגב אן ננתטע ונגות וגסואנא נעלמה אלנוז וכדלך תעלם אלאם לאבנתהא ואלאמראה לצאח בתהא כמה קאל כי שמענה נשים דבר יו' ותקח אזניכם דבר פיו ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה. וקאלו מתל אלשכינה מתל מלך כארג מן קצרה והו מתחמד עליה פאקבל יקבל אעמידה אלקצר ומוצעה וכדלך כאן תנתקל מן מוצע אלי מוצע לעסי אן יתובן פלמא לס יתוכו טארת בין אלסמא ואלארץ והי תקול אלך ואשובה אל מקומי עד יאשמו ובקשו פני בצר להם ישחרורני ואליום נתמנא נריהא. וקד ועד אללה למן יחון עלי ירושלם ויתאבל עליהא ויבכי אן אללה יפרחה בהא כמה קאל שמתו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה למען תינקו ושבעתם משוד תנחומיה למען תמצו ותתענגתם מויו כבודה. יו' עז לעמו יתן יו' יברך את עמו ישראל בשלום אמן ואמן.

וגו' פלמא לס ירחם ולם ישפק לא עלי מן כאן פי אל כדור ולא עלי מן חצר פדלך אלוקת נדכו ונאחו עלי אנפסיהם וקאלו כי עליה טורת בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחובות. קאל אללה לירמיה אעלם יא ירמיה אן אלשכינה הודא תכרי עליהם פקול להם אלאן גיכו נואחאת תנדב עליכם ותנזת ואבכו כסבב אלעציאן כמה קאל כה אמ' יו' צב' התכוננו וקראו למקוננות ותבואנה ואל הרחכות שלחו ותבואנה ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יולו מים. נדכו באצותהם וקאלו אחצרתיה כיף כרגנא מן מוצע מקדם וסן בלד פיה אל כיראת וכרכת קצורנא כמה קאל כי קול נהי נשטע מציון איך שודרנו בושנו מאד וגו' פקד וגב אן ננתטע ונגות וגסואנא נעלמה אלנוז וכדלך תעלם אלאם לאבנתהא ואלאמראה לצאח בתהא כמה קאל כי שמענה נשים דבר יו' ותקח אזניכם דבר פיו ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה. וקאלו מתל אלשכינה מתל מלך כארג מן קצרה והו מתחמד עליה פאקבל יקבל אעמידה אלקצר ומוצעה וכדלך כאן תנתקל מן מוצע אלי מוצע לעסי אן יתובן פלמא לס יתוכו טארת בין אלסמא ואלארץ והי תקול אלך ואשובה אל מקומי עד יאשמו ובקשו פני בצר להם ישחרורני ואליום נתמנא נריהא. וקד ועד אללה למן יחון עלי ירושלם ויתאבל עליהא ויבכי אן אללה יפרחה בהא כמה קאל שמתו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה למען תינקו ושבעתם משוד תנחומיה למען תמצו ותתענגתם מויו כבודה. יו' עז לעמו יתן יו' יברך את עמו ישראל בשלום אמן ואמן.

טז.

פירוש ר"ח, או פירוש גאון, לסנהדרין ע"גה וטכות.

קונטרס בן שני דפים בתוך הכרך 2674 בכת"י אוכספורד. והוא, כנראה גם בתוך הכתב הדומה ממש, חלק מאותו הכת"י בבריטיש מוזיאום שפרסמתי בגנזי קדם השני מצד 35 ואילך בשם זה. ואף הוא כאותו כתב-יד חסר מלפניו ומלאחריו והדפים התיכונים. וכן רובו הוא ממש כלשון ר"ח, אלא שיש בו מה שאיננו בר"ח ויש בר"ח מה שאין בו. וכל מה שאמרתי שם על תכונת הפירוש ההוא, הרי הוא כאילו נאמר גם עליו. וזונה הוא פירושו על "ערקתא דסנא" סמך שהביא בערוך על זה.

(כתב-יד אוכספורד 2674 דף 22 ע"א).

[עג:] משהקראה בה פגמה וזאתה שפגמה אינו אלא בהקראה. משהקראה בה פגמה כלומר מאחר שפגמה לא ניתנה להצלה בנפשו. אמאי דהוה הוה ובקנס אינו מתחייב אלא כגמר ביאה נמצא בעת שמתחייב בקנס אין שום הצלה בנפשו. [עד:] ערקתא דסנא. פי' שמענו כי מאתו עת היו הגוים עושין רצועות מנעוליהן אדומות ויש עושין שחורות שלא ילבשו מלבוש נכרי ואף באז גוים ואמרו לו רצועות מנעליך אדומות שהוא דבר קל אפילו זה אסור לעשות. אמר קרקע עולם היא פיר' כיון שהוא מלך טכריחה כביאה כדרך שרורשין בקרקע בלא רשות ובלא כוונה. אבזריהו עיקרם.

[עב:] מפקחין עליו את הגל בשבת אם נפל עליו במחתרת.

[עז:] פרק אילו תן דנשרפין. כו' כי הא דאמ' אביי משמע דורשין איכא בינייהו היא באחרית שמועה דיוחנן מרקתני במתנית' יש בכלל אשה ובתה כו' שמע מינה דאשה ובתה כלבד אילו שפירשה התור' ודללו כולן מדראשא ובכלל הכפורשות במשנתנו שאמר עליהן דמידראשא אתיאן חמותו ואם חמותו ואם חמיו קשיא לאביי דאמ' לר' עקיב' (ג"כ) חמותו ואם חמותו בהריא כתיבין והכא תנן דמידראשא אתיאן. ומשני אידי דבקי למתנא אם חמיו דלדברי הכל מדראשא אתיא תנא נמי חמותו. מנ' הני מילין דקתני בשריפה דתנו דבנן ואם אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא אין לי אלא אשה ובתה רבשריפה בתר' זבת בתה זבת בנה מנ' נאמ' כן א' זמה ונאמר להלן זמה שכי' ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה וג' שארה הנה זמה היא מה להלן באזהרה בכלל זמה בתה זבת בנה אף בעונש בכלל זמה כוליה מנ' לעשות זכרים כנקיבות אי אמרת בת בנר' כבת בתה בהרי' הרדי כתיבי אלא אם חמיו כאם חמותו השתא אם חמותו לא קיים לו שהיא בשריפה ואם חמיו מתיר לשויה כותיה.

[ע"ה:] אמי אביי הכי קאמי מני לעשות שאר בא והיא בתו ובת בתו ובת בנו כשאר הבא ממנה בתה ובת בתה ובת בנה שיהו כולן בשריפה קתני סתם יש בכלל אשה ובתה בתו ובת בתו כו' ביתו בשריפה ואפילו בתו מאנוסתו ודאי בתו מנשואתו מהאי קרא ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה אליו בתו מאנוסתו מנא לן ואיתי לה בזימה.

מי א' ידע ששלחו האלהים להינבא והסתיר נבואתו המוחרר על דברי הנביא ואינו עושה כל מה שיאמר לו אלא ממאן לשמוע דבריו דינו כדון שמים ואקשיין מנא ידע רחוק נביא דאינש ושנינן מוחזק בנביאות הוה אבל אחד דלא מוחזק לא מיחייב לקבולי מיניה ער דירחיב ליה אות ומופת ומן דמוחזק מקבלינן מיניה ונביא שקבר על דברי עצמו כגון עידו דינו בידי שמים שני וימצאהו ארירי בדרך וימיתהו. [ז' תניא ב'] אמי ר' עקיבה חס ושלום שהקב"ה מעמיד חמה לנביא שקר אלא האי דכתי' ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת בהייתו נביא אמת כגון חנניה בן עוזר שבתחלה נביא אמת היה ונתן אותות ומופ' ובאו ואחרי כן סרח ונעשה נביא שקר ולמען נטות את ישר' הישרה שכינתו עליו בתחילה שידע הקב"ה שיסרח ובשביל זה הניחו בעולם כגון זה מזהיר הכתי' לא תשמע לו וקיימא לן כו' עקיבה אבל נביא השקר מתחילתו אין הקב"ה נותן אות על ידו להטעות את עולמו בועל בת כהן נשואה בתנן דזוממיהן בחנק שני ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו.

[מכות ב.] ביצר העדים נעשים זוממין לו ולא לזרעו ולפסליה לדידיה לחוריה בענן כאשר זמם וליבא כלומר הוא לא בא אלא לפסול לו ולזרעו ואם באה לפסול לו לבדו הנה לא נעשה לו כאשר [זמם] (24 ע"ב) לעשות לאחיו. (פר) [בר] פדא אמי קל וחומר המחלל אינו מתחלל פיר' בהן גדול שבא על אלמנה וחיללה אינו מתחלל העד שבא לחלל ולא חילל כי נמצא זומם אינו דין שלא יתחלל מתקיף לה רבינא אי הכי ביטלת תורת עדים זוממין ומה הסוקל אינו נסקל דקיימא לן לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין הבא לסקלו ולא סקל אינו דין שלא יסקל אלא מחורא בדשנו. מעידין אנו באיש פלוני שחייב גלות ונמצאו זוממין אין אומי יגלה זה יחתיו אלא לוקה ארבעים מנלן אמי ר' שמעון בן לקיש דכתי' הוא ינוס ולא זוממין ר' יוחנן אמי קל וחומר ומה הוא אם עשה כמזיד בלא התראה אינו נהרג ואינו גולה הן שאף על פי שבמזיד לא עשו מעשה אינו דין שלא יגלו ורחינן היא הנתנת מדבריק ראוי הוא (כדי) שיגלו כדי שתהא להן כפרה מאחר שלא עשו מעשה אבל הוא שעשה מעשה כמזיד לא תהיה כפרה בגלות אלא מחורא כו' שמעון בן לקיש אמי עולא רמו לעדים זוממי' שלוקין מן התורה מני דכתי' והצדיק את הצדיק והרשעו את הרשע והיה אם בן הבות הרשע משי' דהצדיק את הצדיק והרשעו את הרשע ילקו כגון דאתו עדים והרשיעו הצדיק והצדיקו הרשע ואתו שהדי אחריו והצדיקו הצדיק דמעיקרא והרשיעו

(א) מכאן עד „וימיתהו“ גם בריה הגדפם בהוספות מלשונות הגמ'. ומשם והלאה עד סוף מה שגדפם חסר בכ"י. (ב) מכאן ואילך לא נדפס בגמרא.

יז.

לקוטי פירושים למסכת שבת נז-קקיב.

כ"י אוכספורד (10 | 2862) בן ב' דפים. והוא קטע חשוב מחבור מלוקט מפירושי גאונים וקדמונים למסכת שבת ונכתב בערבית צחה, אך נפגש מרוב הימים. כמה עסקאות ממנו הכנסתי באוצר הגאונים לשבת – התשובות והפירושים. ומפני חשיבותו שמתי את כולו כאן. וחורגם ע"י מ"ת. בן קקי.

וקיל כרוז אלודע פי הרה אלכרוז תעלק אל נסא אל תנאתר שערהן תמאסך אלחנאתר. ככלא דעברא חלקה תעמל פי ענק אלעבר חתי לא יהרב. כיפה שלצמר יעמל כיט ארגואן פי אלענק נחי יקיל אנה שיאן ישד עלי אלראם מן קולהם פי אלכריתא כל שהוא למטה מסבכה אלתי חי גאת דליל עלי כיפה שלצמר כל שהוא למטה מסבכה יקילאן כלמא כאן תחת אלוקאיה מן אלחלי עלי שער ראם תכרג בה אד לא ימכן תכשף ראסהא ותכרגה וקיל איצא אן כל מא כאן דון אלוקאיה מן אלחלי מתל אלמאכראן ומא אשבה חלאל אן תכרג והדא לא ימכן לאן סתם משנה יכאלף עליה לאן אלמשנה תקול ולא וכל שהוא למעלה משבכה מתל אלחאג ומא אשבה דלך. אין יוצאין בה לרשות הרבים לאן לים הי מחסובה מן אלכסוה לאנהא אכיאט. כלוה רבנן לא ליפקן בסרבאלי חתימי פיר' ארדיה תעלטנא מן הדא אלקול אן אלארדיה אלשרוב אלדי באלמואבע חלאל תכרג בהא לאן סרבאלי דחתימי אלולא חדרהם איאך יטוהא כאן גאיו אלמי בהא והורא דב חנינא למא אמן מן דלך אטלק לה אלמשי בהא כמא קאל לה שמואל^א בר מינך דלא קפרי עלך דבי ריש גלותא פיר' כאן מן דסם אלדי של ראש אלגלות אדא יצא אתר פי אלישיבה

התרגום העברי:

ואמרו חרוז צדף כחרוז הזה תולות הנשים ששערותיהן נושרות להחזיק הנשירה. ככלא דעברא א) מנעת עושים בצואר העבר שלא יכרח, כיפה של צמר שמים חוס ארגמן בצואר ואמרו שוחו דבר הנקשר על הראש כמו שאמרו בכריתא כל שהוא למטה מסבכה אשר היא באה לתורות על כיפה שלצמר. כל שהוא למטה מסבכה לאמר כל מה שהוא למטה משמירת החלי על שער הראש תצא בו כי אי אפשר לה לגלות את ראשה ולהוציא, ואמרו עוד כי כל מה שהוא קרוב לשמירת העדיים כמו הסבקות וכדומה לזה הנתן ראיה . . . וזה אי אפשר כי סתם משנה מתנגדת אליו, כי המשנה אומרת ולא . . . וכל שהוא למעלה משבכה כמו הכתר והדומה לו אין יוצאין בה לרשות הרבים כי איננו נחשב לכסות כי היא חושים. כלוה רבנן ב) לא ליפקן בסרבאלי חתימי פירוש כגדים, למדנו מזה כי הכנף המצוין אשר בו חותם כותר לצאת בו כי סרבאלי דחתימי אלמלא הבאתם אתך מקופלים היה אפשר לצאת בהם. והנה ר' חנינא כשהובטח מזה הורשה לו ללכת בו כמו שאמר לו שמואל בר מינך דלא קפרי עלך דבי ריש גלותא פיר' היה תק של ראש הגולה שאם יצא אחר מתוך הישיבה חותר לו ללבוש כסות צהובה או שחורה דבר ידוע באופן רשמיותה כישיבה ויהיה בכסות תותם ריש הגולה. אם הלך

אמלק לה ילכם מלחמא זפרא או סודא שי מערוף מן זיי רכוסתם בשיבה ויכון פי אלמלחמא טאבע ראם אלגלות פאר משא ואחר כהדא אלזיי ראם אלגלות אמתחנהו דון אן יכן פיהא טאבע ראם אלגלות פיעלמו אנה קר נסמך בשיבה פקאל שמואל לרב חנניה לא יגה לאחד רבנן הסמוכין ימשו יום אלסבת כזיי אלסמוכין חדר ללא יקע אלטאבע מן אלדא פיתדרו ימשו כהא בלא טאבע פימתחנודם עכיד ראם אלגלות פי צטרו אלו אן ימוהא ויעטלהא עלי אכתאפה ולא יגוז יום אלסבת אלמשי בטלית מקופלת וכדלך אלעבר לא ימשי בחותם שבכסותו לילא ימוהא וימשי כהא עלי כתפה אמי וקילאן עלה דלך מן גהה פסק רבינו האיי אן אלכסלא אנה אלווצאבי חלאל אלכרוג כהא בין אניסכא בין ארוקתא. ריסוקא יקאל אנה נוע מן אנואע אלמנאחק ויקאל אנהא שאשי לכן לים חגטי אלאם כלה ודלך חראם אלכרוג כהא אלא אן כאן לים מעאליק פחלאל בקולאה קיל אנה קיד יקיל אנה נעל מן כשב (24 ע"ב) במגפיים קיל אלגושן וקיל ראנאח ללכף, ולא ביחיד אמרי בירושי שהטעם שאין יוצאין ביחיד שהרואה אותו יהלך ביחיד יחשוד אותו שמה נפסק שרוך מנעלו ולקחו בידו ועשאו בבית שחיו ומהלך בו. כוכליאר פסרה רבינו שרירא ז"ל פי תשובה ללקאבסיין צמר ככון כמין עטרת שמקיפין אותן בראשי הנשים כמו שאנו אומי והכהנים מוקפין כמין כוכליאר. ומרב צמח גאון פסרה פי תשובה קדימה לבני קירואן מכבנתא מביאה כיפה וכוכנת בה בגדיה שלא יטנפו בגדיה דקאמר כוכנין אותו למילת ומר רב נחשון ז"ל פסרה פי תשובה לקירואן קדימה תכשיט שהוא

התרגום העברי:

בה אחר בזה האופן בחנו אותו אם אין בו חותם ריש הגולה ידעו שהוא נסמך בשיבה, ואמר שמואל לרב חנניה לא יוכל אחד מרבנן הסמוכין לצאת ביום השבת בדרך הסמוכין מחשש פן יפול החותם מן הבגד ולא יוכל ללכת בה בלי חותם כי יבחנותו עברי ריש גלותא ויהא מוכח לקפלה ולשים אותה על גבו ואסור ללכת ביום השבת בטלית מקופלת וכן העבר לא ילך בהותם שבכסותו שלא יקפלנה וילך בה על כתפו, זה מה שאמרו מצד המלבושים. פסק רבינו האיי כי אלכסלא (?) והיא אלווצאבי (?) מותר לצאת בה בין א) אניסכא בין ארוקתא. ריסוקא אמרו שהוא מין ממיני החגורות ואמרו שהוא בד רק לכן לא מכסת הראש כלו ולכן אין לצאת בו אלא אם לא היה חלוי מותר. בקלוב, אמרו שהוא קשר ואמרו שהוא נעל עין. במגפיים אמרו אלגושן (?) ואמרו אזנים לכפות. ולא ביחיד ב) אמרו בירושלמי שהטעם שאין יוצאין ביחיד שהרואה אותו תולך ביחיד יחשוד אותו שמה נפסק שרוך מנעלו ולקחו בידו ועשאו בבית שחיו ומהלך בו. כוכליאר ג) באר אותו רבי שרירא ז"ל בתשובתו לבני קאכס צמר ככון כמין עטרת שמקיפין אותו בראשי הנשים כמו שאנו אומי והכהנים מוקפין כמין כוכליאר. ומרב צמח גאון באר אותו בתשובתו הקדומה לבני קירואן מכבנתא מביאה כיפה וכוכנת בה בגדיה שלא יטנפו בגדיה דקאמר כוכנין אותו למילת. ומר רב נחשון ז"ל באר אותו בתשובתו הקדומה לקירואן תכשיט שהוא דומה לכלילא מהו רחב הוא מן כלילא

דומה לכלילא מהו ררוב הוא מן כלילא שעושין אותו סביבות הראש כולו כדקאמר מוקפין ועומדין כמין כוליאור אמר רב מכבנתא פ"י רדא מלקא עלי אכתאפה דון מלתחף בה לאן תרג' רידידים מכבנתא קנשקין יקאל אנה ראם כביר לה פיסין ישרבו מנה אתננין פי דפעה כמא פי ע"ז. הקילקין קיל גולק כשן. וקיל אנהא רפאדה ללדאבה. אם ריבה בשכבת זרע שהיא מרובה קיל לאנהא נוהגת בכל דבר כשכבת זרע ובכל דבר טמאין טומאת ערב וקיל לאן אלשרין אנגאסה תמאניה אכן תקומה חגר מעלומה ענד אוור אלרצד אדא עלקת עלי מן תעורת אלטרה תמסך אלנגין ולא יסקט ויקאל אן אדא מלית גרב אל באלמא וכאנת הדא אלחגר פי אלגרבל לא יסיל מן אל מא נקטה וכדלך קיל אדא אכר ונהא בלא זאיד ולא נאקין כאן נאפע מתלהא.

פ"ז

ס"פ:

מן דארתח כופרא קיל אן מן יסלק אלחמר אלדי לא יצלח אן יוכל חתי יוצלח אן יוכל וקיל אנה מן יגלי אלזפת: פ' אדא נחתת אלדסר אלדי תסמר בהא אלמראכב והי מסאמיר כשב פכמא תקמט כצר תעמל פי קלאל ותדכל פי אלאותן לתנשף חתי אדא סמר בהא ואכתלת אנומת גיר פי אלמרכב ופסרהא אלנאון גללי בהמה דקוקין אם הטילן לכבשן חייב משום מבעיר ומשום מבשל. והתופר שתי תפירות מן ישל פרד תשלייל פי טרף אלתוב ופרד תשלייל מן אלטרף אלאכר. והוא שקשרן פ' יעקד טרף אלכיש אלדי פי פרד אלתשלייל ואלטרף אלאכר וכדלך אלתשלייל אלאכר יעקד טרפיי כיוטה. המותח חוט של

התרגום העברי:

שעושין אותו סביבות הראש כולו כדקאמר מוקפין ועומדין כמין כוליאור אמר רב מכבנתא פ"י כסות נתון על כתיפיו מבלי להתעטף בו כי תרג' רידידים מכבנתא. קנשקין א) אמרו שהוא ראש גדול יש לו שתי פסיות, ישנו ממנו שנים בפעם אחד כמו בע"ז. הקילקין ב) אמרו דוד גדול ואמרו שהוא רפרה (?) לבחמת. אם ג) רבה בשכבת זרע שהיא מרובה אמרו שהיא נוהגת בכל דבר כשכבת זרע ובכל דבר טמאין טומאת ערב ואמרו כי השרץ טמא בשמונה ד). אכן תקומה ה) אכן ידועה אצל ראש התוכנים אם נתלית על כי שרגילה להפיל תאחו העובר ולא יפול ואמרו אם מלאת כברה במים והיתה בה זאת האבן או לא יושף מוצאת הכברה שפת מים וכמו כן אם לקחו משקלה מבלי חסר או יותר היה מועיל כמות.

ס"פ. פ"ז.

מן דארתח כופרא ו) אמרו מי שישלוק את הפירות אשר לא יצלו לאכילה עד שיצלוהו לאכילה, ואמרו שהוא מי שמרתית את הזפת. פי' אם החלקת ושפית את הקורה אשר מודקים בה את הספינה והיא מסמרי עץ עבים הנחתכים ירוקים ושמים אותם בכלים ומכניסים אותם לכבשן להתריבש וכשתסמר בהם וירשבו במים מתחזקין ופה בספינה. ופירשה הגאון גללי בהמה דקוקין אם הטילן לכבשן חייב משום מבעיר ומשום מבשל. והתופר שתי תפירות מי שסורג סריגה אחת בקצה הבגד וסריגה אחת בקצה השני. והוא שקשרן פי' קושר קצה התופש אשר בסריג האחד בקצה השני וכן בסריגה השני יקשור את קצות חושינו. המותח ז) חוט של

א) שבת דף ס"ב ע"ב. ב) שם ס"ד. ג) שם. ד) בשמונה שרצים. ה) שבת דף ס"ו ע"ב. ו) שם ע"ד ע"ב. ז) שם ע"ה.

תפירה פ' אלדא כאנת אלכיאטה מסתרכיה יגר טרף אלכית לחשתד אלכיאטה. מן האמגוש מן אכבאר ע"ז. גידופי כאפר. הצד חלזון הוא דוד עליה גלאף מתל אלגלוזה פארד. (25 ע"א) ה... ואם תכתב אות גדולה על קצה זו כאשר יכתב על השערים ואות גדולה כמוה על קצה זו סמוך לו אע"פ שאין קרובות זו לזו הרי הרואה את זו ומתלך עד שרואה את זו יודע הוא כי תואמות הן ומכוונות זו לזה והיינו דאמרין כתיבה היא אלא שמתוסרת קריבה. ניתכונן לכתוב אות אחת פיר' נתכונן לכתוב טית וכתב פו. הא דבעי ויוני כדי שיהו שתי אותיות כהלכתן וכתיקנן והנה מתוסרין גמר מלאכה פטור.

פ"ג.

ס"פ:

והרא בכורא פ' שלשה קנים רבוקים זה לזה נקרא כורה. מצוביאת קיל אנהא אלמצפאה שאורגין אותה מן הסיב או מוולתו ומסננים בה וקיל אנהא (אלאשכרת א) אלדי ללחאכה. איכצנא קיל אנהא עלה תתולד מן אלברק וקיל עלה תתולד מן אלגוט והו אלפאלג. ס"פ: פ' י"ד. ממי דקלים נכלתין כאן פי אלשאם וכינהם עין בא מערופה מן שרב מנהא תנפעה ללצפרא. וכוס העיקרין בכנה מן יקרא דקרים יפסר מפני שמי אותה עין דוקרין את המרה. פיר' מר רב שרירא כי התבלא תולדת שחיטה היא והשחיטה אב מלאכה היא והמלאכות ממשכן ילפינן להו והשחיטה לא מצינו אותה במשכן אלא בדבר שיש לו עור וכיון שהשחיטה אינה מלאכה אלא בדבר שיש לו עור כך תולדת השחיטה לא יהא אלא בדבר שיש לו עור. תהא תולדת מלאכה וחייבין

התרגום העברי:

תפירה פ' אם היתה התפירה רפוייה ימשוך את קצה החוט לחזק את התפירה. מן האמגוש, מדיעות ע"ז. גידופי כופר. הצד חלזון הוא תולעת עליה סעספה כמו עור כסף. ואם תכתב ב) אות גדולה על צד זו כאשר יכתב על השערים ואות גדולה כמוה על קצה זו סמוך לו אע"פ שאין קרובות זו לזו הרי הרואה את זו ומתלך עד שרואה את זו יודע הוא כי תואמות הן ומכוונות זו לזה והיינו דאמרין כתיבה היא אלא שמתוסרת קריבה. ניתכונן לכתוב אות אחת פיר' נתכונן לכתוב טית וכתב פו. הא ג) דבעי ויוני כדי שיהו שתי אותיות כהלכתן וכתיקנן והנה מתוסרין גמר מלאכה פטור.

פ"ג.

ס"פ:

והרא בכורא ד) פ' שלשה קנים רבוקים זה לזה נקרא כורה. מצוביאת אמרו ה) שהיא מסננת שאורגין אותה מן הסיב או מוולתו ומסננים בה ואמרו שהיא מסלול כהאריגה. אוכצנא ו) אמרו שהיא מחלת הכריקה ואמרו שהיא באה מזה התרגומה והוא שתוק איברים.

פ"ד.

ס"פ:

ממי דקלים ו) שני דקלים היו בדמשק וכיניהם עין מים ידוע. מי ששתה ממנה תועיל לו למרה. וכוס העיקרין בכנה (?). השונה דקרים מפרש מפני שמימי אותה עין דוקרין את המרה. פיר' מר רב שרירא כי התבלא תולדת שחיטה היא והשחיטה אב מלאכה היא והמלאכות ממשכן ילפינן להו והשחיטה לא מצינו אותה במשכן אלא בדבר שיש לו עור וכיון שהשחיטה אינה מלאכה אלא בדבר שיש לו עור כך תולדת השחיטה לא יהא אלא בדבר שיש

(א) = שבארק (?). (ב) שבת דף קיד ע"ב. (ג) שם ק"ה. (ד) אצלנו חגי בנירא (ה) שם ק"ו. (ו) שם ק"ב. (ז) ע"י ערוך ע' דקר.

עליה אם עשאה בפני עצמה כשחייבין על האב אלא אם היא בדבר שיש לו עור ולפי כן כששנינו במשנתנו כי החובל בשמונה שרצים חייב והחבלא תולדת שחיטה שמי' מי' לא חייבה המשנה על חבלת השרצים אלא ויש להן עור לשרצים ולפום הכין אמרינן בגמרא מדרקתני החובל בהן חייב מיכלל דאית להו עור. ומר רב חננאל פירש כי משנתנו דקאסרה החובל בהן בחבלה שלא הוציא דם וכיון שהיא חבורה שלא הוציאה דם וקתני החובל בהן חייב שמי' מי' זו החבורה בשרצים שיש להן עור ומפני שהחבורה שתהיה בעור העור מונע הדם לצאת ותראה מקום העור לעולם אדום מפני כן קתני החובל בהן חייב ואילו היתה החבורה בשרצים שאין להן עור ולא הוציאה דם היה החובל פטור. מאן דתליש כשורא קיל נואר אשלך וקול אלהונה אלתי תתראב פי אלשוך ומפורש בכל מערכין. בת חורין א' היא זו וכול' פיר' רוח דעה (25 ע"ב) ששורה על גב העין יש לה כבוד ברוחות כבן חורין בכני אדם ואינה עוברת עד שלשה פעמים וגם היא נקראת בת מלך ופוך מעבירה ב'. אפי' לירי קשיא לי פ' שמכאוב את גלגל העין שלא מחמת האור. מעלי לי פ' מועיל לגלגל העין. פ' יש שמניחין על עיניהם עלי ירק לצנן את העין וכן כסברתא וכן כשות. מיני קישואין מותרין בר מטרואא פ' יש מפרשין כל מיני קישות מותרין להניח על גב העין לבר מן מטרואא מעי הקשות המונחין לזרע ויש מפרשין כי לענין אכילה נאמר זה כי כל מיני קישות מותרין לאכלן בשבת ונאסרו מעי

התרגום העברי:

לו עור תהא תולדת מלאכה וחייבין עליה אם עשאה בפני עצמה כשחייבין על האב אלא אם היא בדבר שיש לו עור ולפי כן כששנינו במשנתנו כי החובל בשמונה שרצים חייב והחבלא תולדת שחיטה שמי' מיני' לא חייבה המשנה על חבלת השרצים אלא ויש להן עור לשרצים ולפום הכין אמרינן בגמרא מדרקתני החובל בהן חייב מיכלל דאית להו עור. ומר רב חננאל פירש כי משנתנו דקאסרה החובל בהן בחבלה שלא הוציא דם וכיון שהיא חבורה שלא הוציאה דם וקתני החובל בהן חייב שמי' מי' זו החבורה בשרצים שיש להן עור ומפני שהחבורה שתהיה בעור. העור מונע הדם לצאת ותראה מקום העור לעולם אדום מפני כן קתני החובל בהן חייב ואילו היתה החבורה בשרצים שאין להן עור ולא הוציאה דם היה החובל פטור. מאן דתליש כשורא קיל נואר אשלך וקול אלהונה אשר תתראב פי אלשוך ומפורש בכל מערכין ח'. כשורא א' אמי' ד' פרחי הסלק (?) ואמי' החוונה אשר תגדל בקוצים ומפורש בכל מערכין ח'. בת חורין ו' היא זו וכול' פיר' רוח דעה ששורה על גב העין יש לו כבוד ברוחות כבן חורין בכני אדם ואינה עוברת עד שלשה פעמים וגם היא נקראת בת מלך ופוך מעבירה. אפילו לירי קשיא לי פ' שמכאוב את גלגל העין שלא מחמת האור מעלי לי פ' מועיל לגלגל העין. פ' יש שמניחין על עיניהם עלי ירק לצנן את העין וכן כסברתא וכן כשות. מיני קישואין מותרין בר מטרואא פ' יש מפרשין כל מיני קשות מותרין להניח על גב העין לבר מן מטרואא מעי הקשות המונחין לזרע ויש מפרשין כי לענין אכילה נאמר זה כי כל מיני קשות מותרין לאכלן בשבת

(א) שבת דף ק"ט. (ב) השות ר"ח. (ג) שם ק"ז ע"ב. (ד) ע"י ערוך ע' כשות.
(ה) ערוכין דף כ"ח ע"ב. (ו) כנראה שכל הפסקא, מכת חורין עד פיעפועי ביעי, הנאה בעבירה מלוקטת מתוך פירוש ר"ח.

קישות המונחין לזרע מעין מוקצה וכללו של דבר אין ברור לנו מהו ויש שמפרשין אותו בלשון ישמע' אלכיארה. שירקא טויה פ' עשב וקול מים של מעי אבטית. פיעפועי כיני פ' אלנפאפאת אלדי תעלו עלי אלכין ארא קול'י. לארקתא דוד יתולד פי אספל אלננף. גירדא דאסנא גרררה שגרה חסמא אסנתא והו נוע מן אלרמאן תתם תמרתה פי סיון פאדא גרדת הרה אלשגרה פלתגרד מן פוק אל אספל ולא תגרר מן אספל אלי פוק לילא יסעא אלהור ויכרנ מן אלפא ענד שרבה לה. ס"פ: פ' י"ה. דקטרין א' בזמנא ב' פיר' נקבין ליה לחוטמא דגמלא וכתחין בה יתר וקטרין בה אפסארא זוטרא וקטרין כתר הכין כההוא אפסר חבלא אריכא דמשכין לגמלא ביה. באיסתדירא הוא אסקריא דספינתא והוא התורן, קטרין ביה חבלא קשר של קימה והדר קטרין כההוא איסתדירא חבלא אחרינא רעילין ביה ניגדי ומושכין. סנדל דטיאעי ג' פיר' כנון קצת האי דקרו ליה השתא תאסומה דעביר ליה לפי מידת איסורא דכראעיה וקטר ליה קיטרא מעליא אם התירן חייב חטאת. דחומרתא פטור אבל אסור והיכי דאמי דחומרתא מכנסן כולהי דצועות ומעילן בחומרתא דכר באעי טעיק והדר מקטר מכראי דחומרתא וכר באעי מרוח וסנדל המוכן לשנים דכר באעי האי למיסמיה מרוח ליה וכר באעי האי למיסמיה קטיט ליה מעיקרא דלא קטרין ליה לההוא קשר קשר של קימה אלא שבקין ליה דניח להאי להתירו וניח להאי להתירו הולכך שרי להתירו לכתחילה.

ומסאני דבני מחוזא דמשוון בליכיהו להתירן כל זמן שירצו ולקשר כל זמן שירצו דכר באעי למירחט שרי ליה וקטיט ליה.

התרגום העברי:

ונאסרו מעי קשות המונחין לזרע מעין מוקצה וכללו של דבר אין ברור לנו מהו ויש שמפרשין אותו בלשון ישמעאל אל ביאר מלפפונים. שירקא טויה פ' עשב ואמרו מים של מעי אבטית. פיעפועי כיני פ' הפעפועים אשר תעלינה על הביצים אם מוגנו. לארקתא, תולעים נולדים בשפולי הגנה. גירדא דאסנא קליפת עץ הנק' אסנתא והוא מין ממיני הרמונים שנגמר בישולו בסיון ואם קליפת העץ הזה אז עליך לקלף מלמעלה למטה ואל תקלפנו מלמטה למעלה כדי שהתולעים לא יצאו מן הפה בעת ששותים אותו.

א' מכאן עד ומושכין. ר"ח קי"א ע"ב. ומסנדל עד לכתחילה ר"ח קי"ב. ב' שם קי"א ע"ב. ג' שם קי"ב.

יה

שמה אסף — ירושלם.

חמש עשרה תשובות קצרות לרב נטרונאי.

ב"קטעים מכתבי הגאונים" שהוציא עתה פרופ. ר"ל גינצברג, הדפיס בעמ' 103-8 מכ"י קמברידג' המכיל שני דפים כ"א תשובות קצרות שרובן לרב נטרונאי. ואולם בין שני הדפים חסר באמצע, כי דף א' מתחיל בסי' ע"ה ומסיים באמצע פ"ד והשני מתחיל באמצע צ"ח ומסיים באמצע ק"ח. ונפלא הדבר שסמוך להופעת ספרו של ר"ל גינצברג, קבלתי צלום מכת"י אנפונין בלנינגרד מס' 172, המכיל שני דפים והם משלימים בדיוק את החסר בכת"י קמברידג'. גם בדפים אלו מספר השורות הוא כ"ב וכ"ג, ואין כל ספק שיש כאן לפנינו שרידים של כת"י אחד שנפורו לשני מקומות.

במעט כל התשובות פותחות: ובסי' = ובשביל, בסוי רגיל מאד בפי רב נטרונאי (ע"י גינצברג שם צד 103). גם סי' י"ב בחמדה גזוה מתחלק בכת"י הלברשטם דף ל"ב ב' לשתי תשובות, והשניה מתחילה: ובשביל הויכא דידע אונסיה דאמרי ליה במיל מודעך ואי לא עבידנא כך וכך וכו'. וכן סי' י"ג שם מתחיל בכ"י הנ"ל: ובשביל עבד שאמר לרבו שחרר את בני ואם לאו אשתמד ועמד ומסר עליו מודעא ושחררו וכו'. ואותן תשובות הן גם כן לרב נטרונאי (*).

ואלו הן מיוחסות בכת"י הנ"ל. חלק מן התשובות שלפנינו הובא על שם רב נטרונאי בקובצים שונים של תשובות הגאונים.

סי' פ"ו הובא על שם רב נטרונאי בשערי צדק חיד י"ה סי' מ"ו בשלמות. השאלה היא אם כיון שנשבע אין לבעל דינו עליו כלום אפי' שכפר בשבועתו, כדעת רב בבב' ק"ו א', דאמר קרא ולקח בעליו ולא ישלם — כיון שלקחו בעלים שבועה שוב אין משלמין ממון. והגאון פסק שלא כרב וכפ' גם הר"ף והרמב"ם. סי' פ"ז בגוגע לדין יבמה המורדת על היכס ע"י תשובת רב נטרונאי בח"ג סי' פ"ה שגם הוא פוסק שאין לה כתובה, בגגוד לדעתם של גאוני פומבדיתא. וע"י תשו' גאונים קדמונים סי' צ"א ובמחברתי, "חלופי מנהגים והוראות בין ישיבות סורא ופומבדיתא" ובמקורות שציינתי שם. וע"י גם קטעים מכתבי הגאונים 270. סי' פ"ח בדין שני שותפין שאחד מהם חשור. ע"י ס' העשור אות שיתוף: ובתשובה תרין שותפין דמית חד מנהון ולא אישתבע אי נמי חשור חד מנהון לית דינא לאשתבועי לאידך. זהו אפוא כדעת התשובה שלפנינו. ואולם במדרכי לכתובות סי' ש"ב נעתקו דברי העיטור: חד מיניהו חשיר ליה דינא לאשתבועי לאידך. וכ"ה גם במדרכי ד' ריווא. וע"י תשו' רב האי בתג"ה סי' נ"ו וגמ"ס סי' ח'. סי' פ"ט. תשובה אחרת דומה לזו הובאה ע"י השואלים בני קאנס בשם רב נטרונאי בשאלתם שפנו בה לרב האי, ע"י חמדה גזוה סי' קל"ו ותשובה"ג הכרכי סי' של"ט. אולם בחי' ר' ישעיה דפראני לכתובות פ"ח ע"א הובאה על שם רב פלסוי. ואותה תשובה הובאה בשלמות במעשה הגאונים סי' פ"ה. וכדעת רב נטרונאי בתשובה שלפנינו פסק גם רב מתתיהו בש"ך ד' ה' י"א.

(*) תשובות אלו נשתבשו מאד בדפוס, וע"כ יש בדעתי להרסמן בטקוס אחר עפ"י גוס' כת"י.

סי' צ"א הובא על שם רב נטרונאי בקצת שנויים. בהלכות פסוקות סי' צ"ד. ויש שם הוספה: שאם הודה שחלל שבת וכיוצא ורוצה בכפרה מלקין אותו גם על פי עצמו. ותשובה אחרת לרב נטרונאי קרובה לזו שלנו עיי' בחמדה גנוזה סי' כ'; מעשה הגאונים סי' פ"ב; שי"ן ד' ז' ל"ח; סור חו"מ סי' תכ"ח. ונתקצר סי' זה בכמה דפוסים אחרונים עיי' הענווה. ועיי' גם בתשובות רב שרירא אשר באור זרוע ח"א סי' ק"ב ובספרי "הענושין אחרי חתימת התלמוד" צד 2-30. סי' צ"ב הובא על שם רב נטרונאי בהלכות פסוקות סי' צ"ד והיא מקוצרת. סי' צ"ג הובא בהלכות פסוקות שם ובשערי תשובה סי' קע"ט. ועיי' גם תשובת רב נטרונאי בשערי צדק ג' ז' ל"ח.

סי' צ"ד בהלכות פסוקות שם ובשערי תשובה שם עיי' רב נטרונאי והספיק שלנו הוא בנגוד לדעת גאון אחר (רב צמח?) בשי"ן ג' א' ו' = הלכות פסוקות סי' צ"ו, שהוכחה גם בשאלות ותשובות ר"י מיגאש סי' קכ"ט.

סי' צ"ה הובא בשי"ן ד' ה' ו' אחר תשובת רב נטרונאי הכאה לפנינו בסי' פ"ו. ובשו"ת הרשב"א ח"ו סי' תמ"ו עיי' רב האי, ובאה בקצור גם בתשובות הגאונים הקצרות סי' ש"ב. ועיי' גם בשו"ת הר"ף סי' ס"א ובתשובות הגאונים שהוצאתי במדעי היהדות סי' קל"ג. ודברי הגאונים שמשו מקור לרמב"ם פ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י"ב והפוסקים הכאים אחריו. ועיי' סור חו"מ סי' פ"ב. סי' צ"ז הובא בשי"ן ד' ה' ל' בסתם. והתשובה הקודמת שם היא לרב נחשון, עיי' תשובתו שהוצאתי מן הגניזה סי' ד' וה'. ומילר (במפתח 288) הכניס תשובתו בין הסתמיות.

סי' צ"ח נתיחס בשי"ן ג' ז' לרב נחשון, אבל בעטור, ברכת חתנים, נתיחסה לרב נטרונאי, וכן עיקר. ועיי' גינצברג ב"קמעים מכתבי הגאונים" צד 99.

סד [ובש' מן דגנזי קדם בסדינו]

או בכסותו וקאים כלילא מהו למיגרם בלא נטילת ידים.
 כך תשובה שאם שימש מיטתו או ראה קרי אל יגרם עד
 שירחץ ואם לברו ישן ואין לו מים או אנוס הוא ימנע מן הברכות
 ולא יברך אילא יגרם בלבד דאין דברי תורה מקבלין טמאה א.
 וכו' קאיי אינש מפורייה ואזיל לבית הכסא ואף על גב

סה דלא בטוהרה קאיי צריך למימר התכבדו ב' דהא לאו ברכתא היא
 טו אילא מימרא בעלמא האוי ג'.

ואחר כך מצא בעל דינו עדים שכפר בשבועתו מהו דינו.
 תש' שאף על פי שנשבט כיון שהעידו עליו שכפר משלם
 ממון שנשבט עליו לבעל דינו ופסול לערות ופסול ד' על השבועה.
 ז' ובש' שומרת יבם שנפלה לפני יבם קטן יכולה שתאמר

לבית דין תנו לי כתובתי נכסי בעלי עכשו ולכשיגדיל יבמי
 אחלוץ לו שאיני חופצת בו לומר ה' שמא יארע דבר מיתה קודם
 חליצה ותאבד כתובתה מיורשיה. תש' ו' שיבכה זו שלא
 כדן היא תובעת שאומרת תנו לי כתובתי שאיני חפצה בו
 וכי מאחר שאינה רוצה בו כתובה מאין לה יבמה המורדת
 כלום יש לה כתובה אבל אם תפשה נכסי בעלה מחייו מה
 שתפסה תפסה דאמרינן בעלה אמשיכינון לה וקנאתנון
 מחיים דיליה לא תפסה לא יהבינן לה וזו שחוששת שמא
 תמות קודם חליצה ותאבד כתובתה מיורשיה טענת שוא
 היא ואלו היתה כל כתובתה בידה מידי בעלה ומתה קודם
 חליצה יורשי הבעל יורשין אותה ואין ל[יורשיה] מכתובתה ו'
 טו * נכסים הנכסים והיוצאים קמה. ובש' שהפילה דמות

(א) וכך היא גם דעת רב האי, עיי' תשובתו בס' האשכול ח"א עמוד 3. ובס' ורשו
 לברכות, אוצר הגאונים - הפירושים ב"ח. (ב) ברכות ס' ע"ב. (ג) ועיי' בתשובת רב נטורי
 בג' צד 114. ואוצר הגאונים לברכות - התשובות ריש ס' שס"ז: „כיון שנעדר אדם משנתו
 אסור לברך אפי' ברכה אחת עד שירחץ ידיו... לפיכך כיון שעומד אדם משנתו נפנה ומתקן
 עצמו ונוטל ידיו פניו ורגליו ומברך על הסדר". ובכן הוא נפנה מרם שנפל ידיו פניו ואעפ"כ
 יכול לומר התכבדו. (ד) בש"ץ ר"ח ט"ו: וחשוד על השבועה. (ה) זהו טעם בקשתה.
 (ו) = תשובה. (ז) צ"ל: [אלא] נכסים הנכסים וכו'. * ס' פ"ז כפול ככ"ו.

נחש א' או כמין בריה אחרת כמה ימים תשב. תש' אם אותה
 בריה נקבה תשב לנקבה ואם זכר תשב לזכר ואם אינו ידוע
 תשב לזכר ולנקבה. ובש' תרי שותפי דפרשי מהדרי
 ואיכא חד מנייהו חשוד על השבועה נשבעין זה לזה או דילמ'
 לא דאמי' ליה אידך אנא אי' אשתבענא לא כפרנא ואנת כפרת לי
 ונזלת לי היכי דיניהו. תש' שזה שאינו חשוד יפה הוא טוען
 ואילו ממון טענו זה את זה בדבר ברור היה שאינו חשוד
 נשבע ונוטל ועכשו איפשר לגזור בפניהם ולנדות כל מפל' ב'
 שגול' פל' ופל' מפל' שגול' א' פל' משומת ומוחרם ליהוי
 פטורים שניהן מן השבועה וכך אנו עושים בשתי ישיבות.
 ובש' בעל השטר שאמר חכמי' נשבע ונוטל אם אמר לו
 מלוה ללווה השבע אתה שפרעתה לי והיפטור יש לו מן הדין
 בכך אילא. תש' שאם רוצה מלוה ג' בכך נשבע ומפקיע וטובה
 גדולה עושה עמו המלוה שטפסיר את שטרו ומחרצה
 בשבועת הלווה אבל אם אמ' לווה איני זו מדין תורה הרשות
 בידו. ובש' מי שהכה את חברו וסת בתוך הכאה
 וכן מי שבא מאליו לבית דין ואמר שהרגתי את הנפש
 או עברתי עבירות כך וכך עושה לו דין על פי עצמו
 דהוראת בעל דין כמה עדים דמי או אדם קרוב הוא אצל
 עצמו. תש' שדין ד' מיתות אין דנין בזמן הזה אבל מי
 שהרג נפש בעדים מנדין אותו עד שימות בנדריו ד' ומי
 שבא מאליו לבית דין ואמ' הרגתי את הנפש חיללתי שבתות
 אין מנדין אותו ולא מלקין אותו על פי עצמו משום דקרוב

(א) ע"י ח"פ סי' פ"ג ובה"ג ד' ברלין ער 628. ודפ' וורשא פ"ו א' (ב) נראה שצ"ל:
 ולנדות כל פל' מפל' וכו'. פל' מפל' = פל' בן פלוני. (ג) נראה שצ"ל: לזה. (ד) ע"י גפ
 ספר המצות לענן ער 14.

- הוא אצל עצמו וזה שאמ' א) הודאת פיו כמאה עדים דמי הנני
 מילי לענין מסון אבל לענין רציחה ועבירות אדם קרוב הוא
 אצל עצמו ואין אדם משים א' עצמו רשע ב). ובשביל צא
- בחולה שנמצאת בבית נואף בעבירה כמפותה דמיא ויש
 לה פיתוי או דיל' כזונה דמיא ומלקינן לה. תש' אטו כל
 מפותה לאו זונה היא בשלמא אנוסה ודאי לאו זונה היא אילא
 מפותה כיון דמן רצונה היא כזונה דמיא ג) נהי נמי לכתונה לא
 מיפסלא אילא איבעולי לאו באיסורא מיבעיל ואם כשנמצאת
 בבית נואף לא הויה מפותה אם כן כיצד היא מפותה אין לך
 מפותה גדולה מזו ומשפטה כמפותה. ובש' מי שנחשר צב
- בגניבה ואין עליו עדים לא בגניבות אחרות ד) קודם לכן מה
 עושין לו. תש' שאין עליו מלקות שלא נתנה התורה רשות
 להלקות אלא בשני עדים ואפילו על פי עד אחד אין מלקין
 אלא גזרין גזרה בפניו בספר תורה ושופרות ומעשה דמר
 זוטרא חסידא ה) לאו אלקויי אלקייה אלא מכפת כפתיה עד
 דאודי. ובש' שנחשר בעבירה ואין עליו עדים צג
- כמעשה אלא כספירה שמספרין ושמצחקין וקודם לכן
 יצא עליו שם שפרוץ היה מה דין יש עליו. תש' שיש
 עליו מלקות והנני מילי שנחשר על הפנויה אבל נחשר
 באשת איש אין מלקין אותו שלא להוציא לעז על
 בניה שהן ממזרים ו). ובש' שיראו כמכחול צד
- בשופרת ו) הנני מילי לענין קטלה אבל לאסרה לא

א) בבא מציעא ג' ע"ב. ב) סנהדרין מ' ע"ב. ג) כדעת חכמים ביבמות מ"א ע"ב
 ור' אלעזר שם, ועי' שערי צדק ג' א' ו' = הלכות פסוקות צ"ו. ד) כה"פ ס"י צ"ד: ואין עליו
 עדים אבל יש עליו עדים כנגבה אחרת וכו'. ה) בבא מציעא כ"ד ע"א. ועי' גם בשו"ת
 פנים מאירות ח"ב ס"י קניה. ו) קדושין מ"א ע"א. ז) מכות ו' ע"א.

- בענין א) כמכחול בשפופרת אילא כדאמי' שמואל ב) ובמנאפים עד שיראו מנאפים וכן הלכה ג).
- צח ו' ב' ש' מי שמתחייב שבועה לחבירו בבית דין יכול שיאמר לחבירו הבא ממון שלי ושים אותו לפני בית דין ולאחר שאני נשבע אטול ממון שלי או דילאמי' ליה אידך אנא לא מפסדנא עיסקאי עד שתשבע. ח' ש' הלכה איתויי זווי ואחוזונין ד) כאפי בי דינא ולישתבע אידך דילמי' בחר דמשתבע אידך לא יהיב לו זה ואיקלקל דינא דנישבע ה) ואי חאייש אידך דילמי' לא מישתבע ופסיד נכסיה יביא משכון ויניח בבית דין ויקנו ממנו שאם ישבע זה ולא יתן את מעותיו אחרת ימכרו את המשכון בבית דין ויתנו לו וישבע.
- צו והא דתנן ו) רבן שמע' בן גמלי' או' אם יש עדים שאמי' האב בשעת מיתתו שטר זה אינו פרוק נוטלין בלא שבועה מלוה הוא או לווה הלכ' מאי. ח' ש' שאב זה מלוה והא ו) דאמי' רבן שמע' בן גמלי' הללו יתומים אין עליהן שבועת קצמן אילא שבועה שנופלת עליהן מחמת אבותם ומהו שלא פקדנו אבה כיון שאמר האב בשעת מיתתו שטר זה אינו פרוק בטלה הטענה ונוטלין שלא בשבועה ואין הלכה כרבן שמע' אלא או כרב או כשמואל או כר' אלעזר ח) ושורדא ט) דדיאני הוא.
- צז ויחיד שרוצה להתפלל ועונה קדוש עם הציבור
- יתחיל בתפלתו ואין צריך לשהות עד שיסיים שלית ציבור
- צח האל הקדוש שהרי לא נמנה עמך. וארום ששאלתם מה הוא לברך לו ברכת חתנים קורם חופה משום דאיכא [פרוצים דממכין על ברכת אירוסין ומיחדין עם ארוסות שלהן ובעלין אותן. כך תש' למ"ר גפרונאי מנהג שלנו כשרוצין לברך בודקין ושואלין אם חופה שאין ראוייה לביאה מברכין ברכת אירוסין בלבד בין לצנועין בין לפרוצין אבל ברכת חתנים שבע ברכות אין מברכין עד שעת [הכנס]תה לחופה וכן הלכה וכן נוהגין בשתי ישיבות].

(א) = בענין. (ב) מכות שם. ג) אולם ע' בהלכות קצובות אשר בתורתן של ראשונים
 ח"א עמוד 29 וח"ב עמ' 18. והלכות גדולות דרוס ברלין עמ' 306, ודרוס ווארשא דף ס"ד ר"י.
 ד) צ"ל: ואחוזונין. (ה) בש"ץ: וכן מנהג ככל בתי דינין. ו) שבועות מ"ח ע"א.
 ז) צ"ל מלוה הוא, ובש"ץ: כך ראינו שאב זה מלוה הוא מנין מן ראש מתניתין וכו'.
 ח) שבועות מ"ח ע"ב. ט) שורא.

ימ.

שרידי תשובות מצורפות מן הגניזה

שני קטעים ממקומות שונים של הגניזה מצטרפים כאן. הקטע האחד ב שני דפים נפרדים מכילי ר' דוד קיופכאן ז"ל הדפים רמ"צ ווייס בהצופה לחי' שנה ה' וב', שרידים מן הגניזה" (בורסס תרפ"ד) צד 31. והקטע השני הדפים ר' לוי פרופ. גינצברג מכילי קמברידג' ב, גנני שכטר" ח"ב צד 150-54. וגם הוא בן ב' דפים נפרדים. והנה מצאתי שהדף השני של ג. משלים לסוף דף א' של ווייס. ודף ב' של ווייס משלים לסוף דף א' של גינצברג. והמה איפוא שני חלקים גדולים מקובץ אחד, ובין שניהם ומה שלפניהם ושלאחריהם עדיין חסר. ואפשר שהחלק השני הוא הראשון לפי ההמשך של הקובץ. התשובה הראשונה כאן השלמתי עפ"י העתים 275. וגם כל שאר התשובות לרב האיי ולרשיג הן.

[ונשאל א) רבינו האיי גאון לענין גברי דמכנפי בשבת פרשת שקלים וכיוצא בה ולא מצאו הפסטה הראויה לאותו ענין ומצאו הפסטה של אותה שבת גירסתא אם קורין הפסטה של אותה] הפרשה או מניחין אותה כלל לפי שאינו מענין המאורע אותם או לא. זה דבר ברור הוא אם רוצין קורין ההפסטה של פרשה ואם רוצין מניחין שהפסטה עצמה אינה מצוה שתייבין אנו להזהר בה.

וששאל' ראובן ב) שוכן בפונדק ושמע' נכנס ויוצא אליו [ופעמים] שישן אצלו על דרך ידידות וחשד ראובן לשמע' כי מצאת ג) כיוס ד) שלי וחיו בה צוררות ובתן צרור שהיו בו מאה זהובים וכי פעמים שהיתה ה) בא ואני בחוץ ותכנס לביתי והייתי מאמין ופעמים שאתה לוקח הכפתח ופותח הבית שלי ותכנס וכיון שהלכו לי זהובים הללו אין אני חושד בלחך ואם לו שמע' חלילה לא היו דברים מעולם ולא הייתי נכנס אלא עמך ולא לקחתי לך פרוטה מעולם ואין זה דרכי וכמה אחרים זולתי נכנסין לביתך לא חשדת אלא אותי, כגון זה האידך שבועתו כי מצאנו למקצת הנאונים כי מי שחשד ולא אמ' בודאי יש לי אצלך או בפני נטלת ואינו אלא חושד וכל שכן מקום שיכנסו בו אחרים אין בו אלא חרם סתם על מי שנכנס לבית פל' ונטל לו כלום. ויש מי שאומ' שבועת היסח על פל' עצמו בפניו ואם יודה שמעון כי פתחתי ביתך שלא בפניך ונכנסתי לאחר שאמ' לא היו רברים מעולם או יש ערים בכך התחייב שבועה דאורייתא כי יש מי שאומ' כי זה מודה מקצת טענה. וילמדנו אדוננו האידך שבועה זו על טענה זו.

א) ס' העתים צד 275. ב) ראשיתה גם ברשימת התשובות שהדפסתי בגנני קדם א' צד 8. והמוקף משם. ג) סתחת (ג"ק). ד) ע"כ בג"ק. ח) = שהייתה.

כך דאינו כי בכל הפנים הללו אין חיוב גזירתא ואף לא שבועת היסח כי אל מצאנו שבועה אלא על טענת בריא והוא שאומ' בריא לי שיש לי בידך מנה חוץ מן אותן חמנויין במשנתנו א' הנשבעין על טענת שמא והיא החשד אולי גנבת ממני כי בראשון שנינו ב' אין נשבעין אלא על רבר שבמרה ושכמסקל ושכמנויין. ובשני שנינו ג' ואילו שנשבעין שלא בטענה השותפין והעדיסין ואפטרופין והאשה הנושא ונותנת בתוך הבית וכן הבית אמ' לו מה אתה טועני רצוני שתשבע לי חיוב ואע"פ שנכנס מכנים לו פירות ומוציא לו פירות מכנים לו פועלין ומוציא לו פועלין, אלא סחרימין סתם כמה שכתוב בשאלה וכך הדין.

וששאל' ראובן נתן מטמון שעורים לעניים קודם הפסח ובאו הגשמים ונכנסו המים במטמון והגיע בשעורים והיה לו אונס ולא יכול למוכרו קודם הפסח לאחר שעבר הפסח הוציאו אותו כהו שימכור ויתן דמיו לעניים כי ראינו למקצת גאונים כי אסרו החיטים שהגיע להם המים בספינה ואמרו כי הן אסורין בהנאה ואילו השעורים הורו מקצת התלמידים כי אסורין בהן באכילה אבל ה' [הה]מים מותרין ויש מי ש[אומר שחשוב] כמו של [הקדש ולכן] אינו חייב לבערו מאי [טעמא שהקדש] מיבדל ברילי מיניה, ולמדנו אדונינו מה [דינן] חייבין ע[תה] לבערו או לא.

כך דאינו כי האומרים כי זה חשוב כשל גבוה דאיתמר ביה ה' שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של גבוה שלא כדון אמרו ושלא כהוגן מפני שהצדקה הנתונה לעניים לאו גבוה היא ולא רמיא לשל גבוה ודקא אמרי מיבדל ברילי מיניה אנשי לאו הכין היא משום דהקדש גופיה איסורא הוא מעיקרא וברילי מיניה מפני שהוא אסור לפיכך המוצאו ביום טוב אין צריך לבסות עליו כלי דאמרי' ו' אמ' רב יהוד' אמ' רב המוצא חמץ ביום טוב כופה עליו את הכלי ואמ' רבא ושל הקדש אינו כן מאי טעמ' מיבדל ברילי מיניה עכשו שעבר הפסח על אילו השעורים של עניים מאי איכפת לן אי הוה ברילי מיניה וכל שכן כי זה של עניים לא ברילי מיניה אנשי ולאו הקדש ולאו גבוה הוא ואינו אסור לאדם וכימי הפסח האי אסור ועכשו שעבר עליו הפסח יש לו בדיקה אם היה כתורת חמץ בפסח אסור הוא אפילו בהנאה ואם לאו מותר ומה היא בדיקת השעורים [רואים א]ם נתבק[עו] ע[ו] כפ[ו]גי הנש[מין] שירדו עליהן ואם לאו כדאמרי' ו' תני רבנן אין לזתחין את השעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסודות לא נתבקעו מותרות ואע"ג דאמרנן עלה אמ' רב חסדא אמ'

א) שבועות מיד ע"ב. ב) שם מיב ע"ב. ג) שם מ"ה ע"א. ד) מכאן ואילך בגנזי שספר צד 152. ה) פסחים דף ה' ע"ב. ו) פסחים מ' ע"א. ז) שם דף ו' ע"א.

מד עוקבא לא נתבקעו. ממש אלא כל שאילו יניחם על גבי הביב (א) והן מתבקעות מאיליהן הא אמרינן ושמואל אמ' נתבקעו ממש ואסקינן עבר שמואל עוברא ברורא דבר חשובא (ב) נתבקעו ממש וקימ' לן מעשה רב הילכך אם לא נתבקעו והרי עבר הפסח מותרין דמיהן לתת לעניים.

וששא' הא דאמ' (ג) לפני החמה הוא לצפונה לאחר החמה הוא לדרומה. הכין קאמר' גמרא הא דתנן לפני החמה או לאחר החמה לאו לענין אדם שעומד במזרח ופניו כלפי מערב תנן לשאליה הכין ולמימר ליה איזה מהן שוקע ראשון חמה או לבנה כי אפילו פתאים ותינוקות אינן טועין טעות כזאת ויודעין הן כי בראש החדש לבנה אחר חמה ואין בודקין אדם כבודקה זו זו ששינו שבדקין את העד ואמרין לו כיצד ראיתך את הלבנה לפני החמה או לאחר החמה פירושו לצפ[ונה] או

(דף א' בגנזי שכפר ח"ב צד 150).

ואותו שפחת הרי אילו עשרים וארבעה (ד).

וששאלתם הא דאמ' רב חסדא (ה) כל השערין ננעלין חוץ משערי אונאה וכו' אונאה דר' אליעזר במאי היא או (ו) נימא משום דאוחיב תיובתא ואייתי דאיות אילו איתוקמן מיליה וה[ו]אי הילכתא כואתיה בודאי איכא אונאה השתא דאיפשטי לן מדבריו של ר' יהושע וממעשה דר' נתן דלית הילכתא כואתיה מאי אונאה איכא ואי משום דנברא רבא הוא ליה (ז) נברא דפליג על כולו רבנן ואמ' דבר שלא כהלכה לאו אורח ארעה לאותוביה והא קא חזינן במעשה דר' יהושע אף על גב דרבנן גמלי' חכם ונשיא הוא משום דצערירי לר' יהושע עברוה רבנן וזלא אשנתו ברבותיה ואי משום ברכה שבירכותו, לא ליבעי למיעבר כחכי נברא רבה ואפילו אמ' שלא כהלכה, אפקוה בלשון אונאה, ילמדינן אדונינו.

תשובה. הכין חזינא שהרי אתם כתבתם תשובת השאלה דמשום ברכה שבירכותו מטייה לרבן גמריאל מאי דמטייה דלא ליבעי למיעבר הכי נברא רבה אפילו אמ' שלא כהלכה דסבר ידיעה מילתא שלא להרשיע הוה ולא מויד היה אלא ששם אל לבו [שאין] כמוהו דהוא לבדו חשוב כרובה ואינן על קבלה דילהון סמכו [ומט]ין על פי רבים ואפילו לא הכי (ח) הוה מיבעי למיפגע ביה בהתויא מילתא והרי ר' עקיבא לבש שחורין ונתעטף שחורין וישב לפניו בריחוק ארבע אמות וקא חזו (ט) מאן דאזיל שלא יחריב את העולם דקים להון

א) לפנינו: חבית. "ואית דגרסי ע"פ הביב" (שור א"ח ה' פסח ס"י תס"ז). (ב) וכ"ה גם בכ"מ. (ג) ר"ה כ"ג ע"ב. (ד) כ"מ ס"ט ע"ב במשנה ובגמרא. (ה) כ"מ כ"ט. (ו) = אי. (ז) צ"ל: וכי, או: אמו גברא (ג). (ח) כנראה טעות הדפוס וצ"ל: ואפילו הכי לא. (ט) צ"ל: האוו; "אמרו מי ילך ויודיעו" (שם), כמו: הוה בה.

בחסידותיה ואף על גב דשמתיה היה מתלמידיו שמאי. וראמריתון מאי טעמ' אפקיה בלשון אונאה, מי איכא אונאת דברים דרבה מיהא וקאמרין גדולה אונאת דברים מאונאת ממון כול' ודרשין רבנן ולא תונו באונאת דברים הכתוב מדבר. שא' ודשאי' א) על סה דכתבנא לכון בתשובות רשאלחכון ב) וכולי הני בריאתא לא איקבען למיגרסינהי כולי עלמא כי ראקבען בריאתא דר' חייא ודר' אושעיא [ו] לא אמרינן ביה תנו רבנן אלא תניא, רתניא. ולא תוספתא ר' חייא תירצה ועלה אמרינן תניא וממנה מקשינן הא תניא וכל רתניא כואמיה אף על תלמיד במקום הרב הלכה כאותו תלמיד מה הפריש ג) בין האי תניא להנך ולא איקבען למגרסינן כולי עלמא ילמרינו אדונינו.

ת שו'. היו יורעין שכל דבר שהוא שנוי בין במשנתנו בין בתוספתא בין בספרי ובין כל בריאתא יש לומר עליו תניא כלומר זו שנויה ואמורה ואין מפורש ד) מי שנייה ומי אמרה אבל דברים שאינן במשנתנו לא אמרי' בהו תנן שלא אנו שנינום אלא חיצונות הן ומישום הכין טקריאן ברייתא. ומאי דאיתי בדבי ר' חייא ובדבי ר' אושעיה בלבד אמרינן ביה תנו רבנן, דרבנן תנינה אבל ברייתא וחד ה) מן הני דלאו הני רבנן תנונן אלא תנאיי בעלמא תנונן לא אמרינן ביה תנו רבנן אלא תניא ותנא לשון סתם. הילכך תניא סתם הוא ומיתמר על כל מילתא דתניא בין אן תנינה בין רבנן תנינה ובין שאר תנאין תנינה.

שא'. ודשאי' ו) מי שהוציא על חבירו כתב ירו שהוא חייב לו כך וכך ומורה הלזה ואמ' הין כתב ירי הוא אבל פרעתין דינא מאי. ת שו'. כך ראינו שאין אנו רנין לכתב יד כרין השטר שלא אמרו רבותינו שאין משגיחין על דבר הלזה שאמר פרעתי אלא בזמן שיש ביד המלוה שטר המקיים שכך אנו אומ' ז) אם רב פפא האי מאן ראפיק שטרא על חבריה ואמ' ליה שטרא פרע הוא לאו כל כמיניה ואי אמ' אישחבע לי דינא הוא דאשחבע ליה וכיון שלא אמרו שכתב יד רינו כרין השטר ברבר הזה אין לנו לומר כן ולהוציא ממון שלא בראיה וקימא לן בממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע, ועור הרי לענין דבר אחר ראינו המלוה בכתב יד כמלוה על פה ראמי ולא כמלוה בשטר שכך שנינו ח) המלוה את חבירו בשטר גובה מנכסים משועבדים על ירי ערים גובה מנכסים בני חור' הוציא עליו כתב ירו שהוא

א) תגיה ס' ריח; לקוים לאגרת רש"ג צד VI ס' ו. ב) אגרת רש"ג צד 41. ועי' שם מבוא לנספחים. ג) הפרש. ד) כאן מתחיל הקטע בשרידים מן הגניזה צד 32 שנרפסו תחלה בהצופה להכתת ישראל שנה ה' ע"י הח' ווייס. ה) צ"ל: ודורר (-חוק). ועי' אגרת רש"ג צד 47 הערה א' וצד 127 הערה 25. ו) תגיה ס' ס"ו מקוצרת וכולה כס"י קצ"ו שם; גמור' ס' צ"ח ועור בכ"מ. והנה תגניק ס' צ"ז. ז) שבועות מא' ע"א. ח) ב"ב קע"ה"ו.

חייב לו גובה מנכסים בני חורין. ואמרינן עלה א' בעא מיניה רבא בר נתן
 מר יוחנן הוחזק כתב ידו בבית דין מהו אמ' לי' אע"פ שהוחזק כתב ידו בבית
 דין אינו גובה אלא מנכסים בני חורין לפיכך אין כח לחייבו במסון ואין
 עליו אלא שבועת היסת כאשר שנינו ב' מנה לי בידך אמ' לו הין למחר אמ'
 לו גניהו לי נתתיו לך פטור ואמרינן עלה אמ' רב נחמן ומשביעין אותו שבועת
 היסת משום דאיכא דרארא דמסונא ואם מסר הלוח את כתב ידו למלוה בפני
 עדים להיות עליו לראיה דומה לשטר ואם אמ' פרעתי אינו נאמן שהלכה כר'
 אלעזר שמומך על עירי מסירה.

שא' ושא"ל ג' מי שכרוב גט לאשתו ומבטל מודעא צריך ביטול
 מודעא קניין או לא ואם לא קנו במנו אותו הגט כשר הוא או פסול.
 תשר' כך ראינו שאותו הגט כשר ואין צריך הבעל קנין כשיתן רשות
 לסופר לכתוב ולעדים לחתום אלא בדבריו בעלמא סניא ואף כשמבטל מודעא
 אין צריך קניין אלא בדבריו פיו בטל המודעא ודאי לכתחילה תיקנו חכמים
 ש[מ]בטל הבעל [מודעא] ד'

א' ביב שם. ב' שם מי ע"ב. ג' תג"ה סי' ד'; ש"ע"צ דף י' ע"א סי' ה'; רב
 שירא וצוק"ל. ד' מן ודאי ע"כ חזר בש"ע"צ. והשאר מן התשובה בתג"ה ובש"ע"צ.

כ.

ש. ח. קוק.

מרכז קראי בלתי ידוע.

בין העולים הראשונים לארץ ישראל בתקופה הערבית תפסו הקראים מקום בראש. חסן רב היתה ידם תקיפה והשפעתם מרובה על הישוב. מרכזם הראשי והראשון היה ירושלים. על הקראים בירושלים יש לנו ידיעות פחות או יותר, וכבר פוזננסקי הקדיש מאמר מיוחד ל"ראשית התישבות הקראים בירושלים" (א). מאז נתגלו עוד כמה ידיעות חדשות ונתבררו כמה פרטים.

בתור מרכז קראי שני, אפשר לחשב את העיר דמלה, אשר תפסה בתקופה הערבית מקום מדיני וכלכלי חשוב. בכתבי הגניזה שנתפרסמו הגנו פוגשים הרבה תעודות, ונוכרו שמות אנשים, המעידים על חיי קהלה קראית ברמלה, אך החומר עוד לא נאסף למקום אחד, כשם שעד היום עוד לא נאסף החומר על רמלה היהודית בכלל.

על שם דמלה נקרא כנראה הקראי המפורסם מלך הרמלי, מיסד כתה קראית חדשה הנקראת על שמו. אם מרכז פעולתו של מלך הרמלי היה ברמלה או בירושלים קשה לדעת, כי מסופר עליו, שעמד במקום בית המקדש ונשבע כי התרנגול קרב על גבי המזבח (ב). לעומת זה שמו ושם כתתו "הרמליים" מראים שמרכזם היה רמלה.

ישוב קראי היה בעוד כמה מקומות בארץ ישראל, אבל על דבר מרכזים בעלי השפעה אחרים לא שמענו.

והנה על פי כתבי הגניזה שנתפרסמו בזמן האחרון, באתי לידי השערה, כי היה להקראים מרכז בגבעה אשר לבנימין. וכנראה שהיה שם מושב של כתה מיוחדת של קראים.

הציאת כתבי הגניזה היא עבודה קשה ומיגעית, עד שטבעי הוא שהמזל הראשון, המטפל בקטעים בלים וקרוקים, אינו עומד כראוי על כל הפרטים, ולא חמיר הוא מרגיש בכל המסקנות שאפשר להוציא מהקטע שהוא מפרסם, אבל להקורא את הקטע בדפוס מונה ומחזקן כבר בסרה ידועה, קל יותר למצוא כוונת הרכיבים.

(א) ירושלים, הוצאת לונץ כרך עשירי, ירושלים תרע"ד. (ב) הרסי באשכול הכפר (איב צ"ח), הדברים שם משובשים. ופוזננסקי במאמרו הנזכר (צד 92 חקרה א') הניחם. וראוי להעיר שבענין זה יש סתירות בין בעל אשכול הכפר ובין בעל העשר על התורה. השוה פינסקר, לקוטי קדמוניות, נספחים צד 84.

הפרופ' לוי גינצבורג פרסם בשנה זו אוצר חשוב של „קטעים מכתבי הגאונים" (א) וכיניהם פרסם גם קטע מפיטום אלפכתי נגד הקראים. הקטע משובש וקשה הבנה בכמה מקומות. גינצבורג השתדל להניחו ולפרשו, אך עוד נשארו מקומות אחדים בלתי מובנים כל צרכם.

אנחנו נעמד פה על שני בתים של פיטום זה, הבית המתחיל באות ע', והבית שאחריו, המתחיל באות פ':

עזבוה ונלך איש לאהלו.	פשע ומוקש היתה בימים קדמונים.
כי נגע אל השמים משפטו ועיקולו.	מימי פלגש שם חטאו בני ימינים.
ונשא עד שחקים עדי רום וכולו.	שם עמדו עד היום באחרונים.
רפאנו את הנבכה ולא נרפתה.	נאום יי כי אתי מרתה (שם צד 495).

בנוגע להבית הראשון העיר ג. בצדק שהוא נוסד כולו ע"פ ירמיה נ"א ט. וכדאי להביא כאן הכתוב בצורתו: „רפאנו את בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך איש לארצו כי נגע אל השמים משפטו ונשא עד שחקים". את המלה הקשה „הנבכה" מפרש ג.: „ונבכה היא הכתה הזיונית של הקראים שכן בעה וזור הם נרדפים". ולמרות פירושו הודה גינצבורג שאין בידו לפדש חרוז זה. גם בנוגע להבית השני פירושו של ג. דחוק. הוא כותב: „הפייטן אומד שאלה הקראים הם רשעים בימים האחרונים כאשר היו בני בנימין בימי פלגש בנבכה".

לדעתי, אפשר על פי הנחה קטנה לעמוד על כונת שני הבתים הללו. במקום „רפאנו את הנבכה", צריך להיות „רפאנו את הנבכה". הפיטן הכנים במקום השם „בבל" שבכתוב, שם גיאוגרפי אחר המתאים לענינו — נבכה. ועלינו לקבל הנחה, כי בנבכה אשר לבנימין היה המרכז של הכתה הקראית אשר נגדה נלחם הפיטן, וכזה מוכן כל הענין. הפיטן וחבריו לדעה השתדלו להשפיע על סנהלי הכת בנבכה, אבל השתדלותם לא עשתה פרי, לכן הוא מודיע כי „רפאנו את הנבכה ולא נרפתה", ומתוך יאוש הוא קורא לחבריו „עזבוה ונלך איש לאהלו". ומדוב כעמו הוא ממשיך את דבריו ומסיף כי הנבכה היתה מימים קדמונים מקום פשע ומוקש, שם חטאו בני בנימין בימי פלגש בנבכה, וגם עד היום עומדים שם אנשי הכת, הפרשעים האחרונים.

זכר לזכר מצאתי בעוד שיר הנמצא בהגניזה ונתפרסם לראשונה על ידי שכטר (ב) וידוע בשם „שאלות עתיקות". גם בעל שאלות עתיקות נלחם נגד הקראים בכלל או נגד כתה ידועה של הקראים. והנה יש להכיר דמיון רב בין שני הפייטנים האלה, וברור שהם בני תקופה אחת.

(א) גנוזי שכטר ספר ב', גיוק תרפ"ט.

(ב) בהרבעון האנגלי, כרך י"ג. ושנית ע"ד. כהנא בהגין חלק ה'. והשוה מה שכתבתי ב„ספר זכרון" לא"ז רבינוביץ, תל אביב תרפ"ד, צד 78.

ב, שאלות עתיקות" הננו מוצאים את הכית הזה:

תקעו חצוצרה ברמה ושופר בגבעה | להוציא מלכה תחתונה דברי בלעה
יאספו עמים על הצולעה | היא ראתה כן תמחה (הגין שם 14).

כבר הכירו רבים ש"הצולעה" הוא כנוי לכת הקראים שותיה ידועה גם בשם "כת הצלע". אל השמות "רמה", "גבעה" הנזכרים בבית זה, התייחסו כל אלה שטפלו בהשיר הזה כאל שמות שאין להם ערך היסטורי, ונזכרו רק לשם מליצה ע"פ הכתוב הושע ה' ח'. אבל לפי השערותנו הנזכרת, אפשר שגם, בעל שאלות עתיקות" נלחם נגד אותה הכת הקראית שמרכזה היה בגבעה, ולכן השתמש בכתוב, "תקעו שופר בגבעה", ויש ערך היסטורי לשם, "גבעה" במקום הזה. ואולי גם השם "רמה" אינו רק מליצה, כי אפשר שהכת מגבעה התפשטה גם במדיבה והגיעה לרמה הסמוכה. וזכר לישוב קראי קדמון ברמה אפשר למצא גם במקום אחר. כידוע היה ציון קבר שמואל הנביא הרמתי ובית הכנסת שעליו מוחזק בירי היהודים מרורות קדמונים עד תקופה מאוחרת, ובאוצר הספרים הלאומי בירושלים נמצאת אנרת כת", שמטובה מוכת, שעוד ברבע האחרון של המאה הרכיעית לאלף הששי, היו היהודים המוחזקים, והערכים השתדלו להוציאם מידם א). פעם בשנה היו היהודים מרכים לבקר את המקום, אבל גם בכל ימות השנה היה שם כנראה איזה ישוב יהודי ששמר על המקום הקדוש. והנה בית הכנסת הזה היה פעם בירי הקראים, וספר תורה אשר מצאו בבית הכנסת של שמואל הנביא ע"ה אשר ביר אחינו בני מקרא", הקרישו אותו לקהל רמלה בני מקרא בשנת ד"א תשע"ג לבריאה (= 1013) (2).

ואולי נוכל לציין עוד נקודה של ישוב קראי, נקודה שגם היא אינה רחוקה הרבה מגבעה ורמה, במדיבה הצפונית של ירושלים.

ב, שאלות עתיקות" הננו מוצאים:

קנא קנאתי לקדושי ג) עדתי | ומלין תפציר על חכמי אוסתי
וכאפי עלתה חמתי | לאמר אפם משיב ועומד לכגמתי
על הצולעה היושבת ומתרפקת ד) לעמתי | מאהלי כן ברוקה (הגין שם 39).
רכו הדעות על השם "בן ברוקה", ודעתי נוטה להרעה של ג' פורגס ה)
ש"ברוקה" הוא שם מקום אשר ישבו שם מתנגרי הרכנים. וסמך לזה מצא

א) השוה י. מ. סולידנו ב, "הדביר" שנה ג' קובץ תמוז—אולול, ירושלים תרפ"א. ודוד ילין בקובץ "ירושלים" שיצא לזכר לונק, ירושלים תרפ"ח צד צ"ה. ב) רשימה שעל ספר תורה מקבוצת אבן רשף, מספר 9. נחפסטה ע"י הרכבי בספרו על קדמוניות היהודים בקרים. והשוה ירושלים כרך עשירי צד 115. ג) קדושי עדתי, כן הגיה לנכון פורגס במאמרו הנזכר להלן (צד 192 הערה 1). ד) לדעתי צ"ל או "היושבת" לבד או "המתרפקת" לבד, ובראשונה נכתבו בתור שתי נוסחאות שונות, והמעתיק הכניס שתייהן בפנים. מקרים כאלה קרו כמה פעמים ב, שאלות עתיקות" וגרסו לבלבול הכונה. והערותי על זה במקום אחר. ח) כרבעון האנגלי כך ב' צד 198 הערה 1.

בהתעודה שפרסם שכטר א) שבה איש אחד בשם יוסף (אצל פורגס בטעות : אפרים) ב"ר שמריה, אשר מברקה" קבל עליו בשנת אשס"ט לשטרות (= 1058) בירושלים, שיחזר מלחלוק על הישיבה והגאון, ושלא יתחבר עם החולקים עליהם. נראה שיוסף ב"ר שמריה זה ישב בברקה ונתחבר שם אל מתנגדי הרבנים, וכשכא לירושלים חזר בתשובה וחתם על הכתב הנזכר.

והנה בצפונות ירושלים נמצא עדיין כפר בשם ברקה ב) ואולי זהו הכפר ברקה הנזכר, ששם ישבו, בתקופת גאוני ארץ ישראל, קראים וגם יוסף ב"ר שמריה הנזכר ישב שם.

מכל זה הננו רואים שבצפון ירושלים היו כמה נקודות ישוב של קראים. לפי ידיעותינו המצומצמות, אפשר לנו לציין לעת עתה רק שלש נקודות, והן: גבעה, רסה וברקה.

ובנוגע לקביעת זמנם של המרכזים הקראיים האלה, עלינו לציין בתור נקודות אחיזה את השנים: ד"א תשע"ג לבריאה (= 1013), השנה שבה מסרו את הס"ת שמצאו בבית הכנסת של שמואל הנביא לקהל בני מקרא ברמלה. ושנת אשס"ט לשטרות (= 1058), השנה שבא חתם יוסף ב"ר שמריה מברקה על התעודה הנזכרת.

א) סעדינה צד 114.

ב) השוה א. ספיר, הארץ מספר 281. פרופ. ש. קליין הודיעני כי שם זה נמצא בהמפה האנגלית העבאית בצורת Burkah ב 5 ק"מ מרמה, צפונית מזרחית.

הערות.

לפיוט „נמרי תרעי“ (לעיל צד 7-65).

פיוט זה נמצא בצורתו העברית מתחיל: שומרי שערים פתחו שערים ותבוא תפלת ישראל אהובים וכו' (עי' ק"ס II 146 — השוה לעיל 67). והנה מענין לראות נוסח מעין זה חקוק על מצבה אחת עתיקה. בנוסח מצבה אחת מברניריו (שהרפים אשכולי וחור והרפסס קופמן עי' Gesam. Schriften I, 31) משנת ד"א תקצ"ב (832) אנו קוראים:

שומרי גינוי גן עדן

פיתחו לה שערי גן עדן

ותבוא לאה לגן עדן.

אין כל ספק שיש כאן השפעת הפיוט הנ"ל, מה שמוכיח שוב על עתיקותו הרבה.

ש. אסף.

שתי הערות.

(א) לאגרת רבינו האי גאון לכהני אפריקא. — באגרת זו יש כ"ד פרקים קטנים כנגד ארבעה ועשרים משמרות כהונה, וכל פרק ופרק מתחיל במלים „כל כהן“ ואחריהן תבא מלה עפ"י סדר הא"ב. בפרק 23 משתמש הגאון באות ש' שלש פעמים: „שונה שתי הלכות שחרית“... ופרק 24 מתחיל שוב באות ת' („תמים בדרכיו“).

(ב) לפירושים ומדרשי מקראות. — צד 83: „לגה“ נכון הוא. והכוונה על הסכיכה הידועה בשם לָגָה בעבר הירדן מזרחה לדרום דמשק (אלשאם).

תקונים אחדים.

צד 51 בשורה שלפני האחרונה צ"ל: אשר לקח [מבנות] ברוילי. — צד 52 בשורה 2 צ"ל: „מבני און [בן] פלח“. — שם בהערה ב': אבות ג' יג; אמנם השוה אוריג' ריש פ' כ"ו. ש. קליין.

התכן :

- (א) הלכות קטנות.
- (ב) הלכות פסוקות.
- (ג) הלכות תפלין לרבינו האיי גאון ז"ל.
- (ד) שלשה דפים מבעל מתיבות.
- (ה) תשובות הגאונים.
- (ו) תשובות רב נפדונאי גאון ז"ל.
- (ז) תשובות רב האיי גאון ז"ל ע"ד שני ימים טובים שלגליות ותשובת רבנו יוסף.
- (ח) שאלות ותשובות שונות.
- (ט) תשובות אנשי ארץ ישראל.
- (י) אגרת רבינו האיי גאון לבהני אפריקי.
- (יא) לשונות רבנן סבוראי האחרונים.
- (יב) נוסחאות רבנן סבוראי בגמרא.
- (יג) קטע מספר ההוצאה לרשב"ח.
- (יד) פסוקי דברכה לראש הגולה חסדאי — הרב שמחה אסף.
- (יז) פיוט „נברו תרעי“ בסליחות הגאונים.
- (יח) שאלות ותשובות, פירושים וכדושי מקראות.
- (יט) פירוש ר"ח, או פירוש גאון לסנהדרין ומכות.
- (יז) לקוסי פירושים למסכת שבת.
- (יח) תמש עשרה תשובות קצרות לרב נפדונאי — הר"ש אסף.
- (יט) שירי תשובות מצורפות מן הגניזה.
- (כ) סרבו קראי בלתי ידוע — ש. ת. קוק.
- (כא) הערות : הרב ש. אסף. פרופ. ש. קליין.

מסבות שונות נמשכה ההרפסה כשלש שנים.

גְּנֵזֵי-קֶדֶם

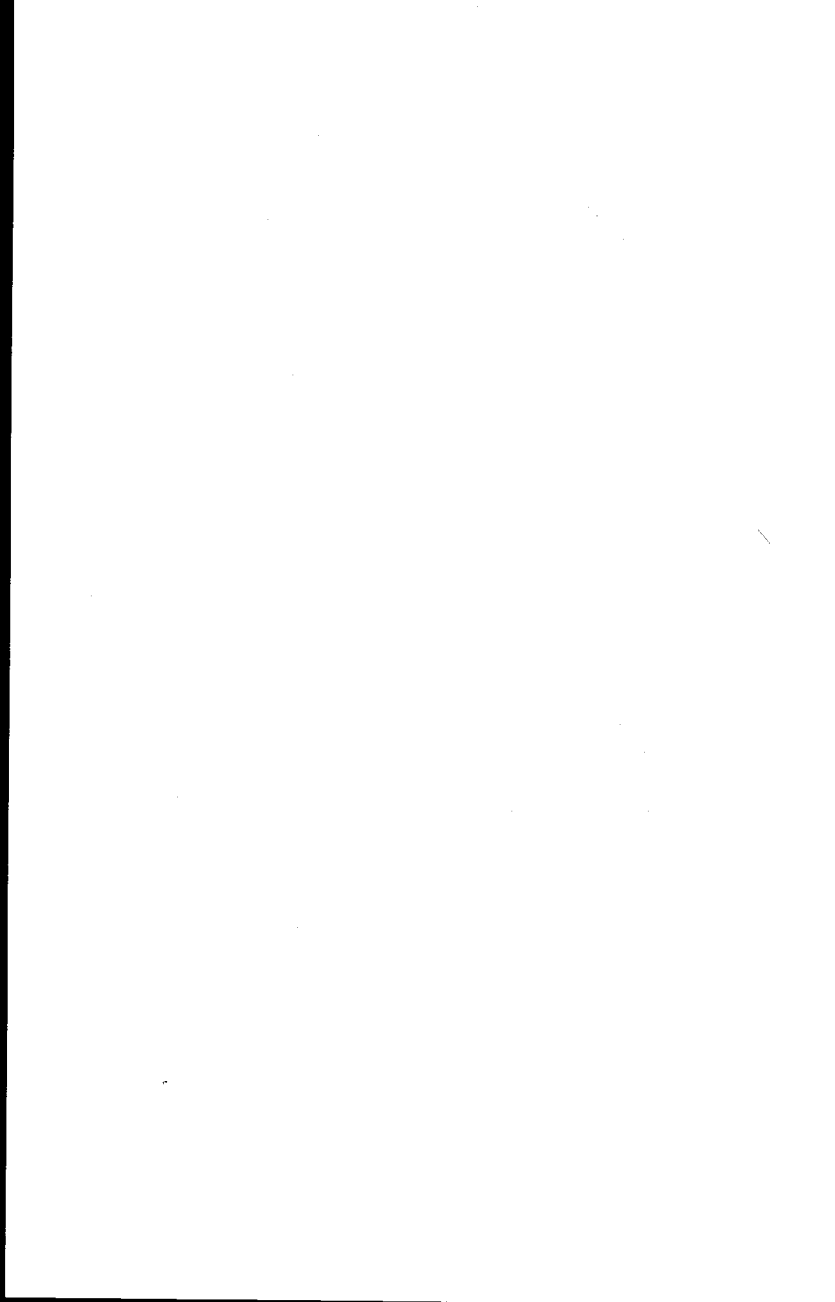
מאסף מדעי
לתקופת הגאונים

ספר חמישי

ערוך על ידי
ד"ר בנימין מנשה לוין

ירושלים – אדר – תרצ"ד

נסדר בסדרה השיוחדת של "אוצר הגאונים".

לנשמת רבי הלל גרשם ד"ר ענעלאו ז"ל!

„גאוני יעקב“

(פוס, נהרדעא וסורא)

ישימו „מנורה“ טהורה

לנפש גדולה ומאירה

ויכרכוה בספר תורה

„משנת ר"א“ הבהירה!

התכנ:

- א. תפסיר אלפאסי מי שאחזו לרב שרירא י. ב. אפשטיין
- ב. פירושו של רב האי גאון לשבת ד"ר ב. מ. לזון
- ג. פירוש רב שרירא ורב האי גאון ז"ל "
- ד. פירוש רבינו חננאל לברכות "
- ה. תשובות רב האי גאון לקאבס "
- ו. תשובות רב שרירא ורבי האי גאון ז"ל "
- ז. תשובות רב נחשון ורב צמח בר שלמיו גאון "
- ח. תשובות רב נחשון ורב האי גאון "
- ט. תשובות רב נטרונאי, רב הילאי ורב משה גאון "
- י. תשובות רב האי גאון לקירואן "
- יא. תשובה אחת "
- יב. מתשובות רב נטרונאי ופירושו "
- יג. שאלות בני קירואן בשנת אלף שיג מרשיג ור"ה "
- יד. פירוש קדמון למסכת בבא קמא "
- טו. תשובות לגאון הרב ח. בראדי
- טז. קטע מס' המפתח המקורי ל: ר"נ לברכו ד"ר ב. מ. לזון
- יז. תשובות קצרות לרב האי גאון "
- יח. תשובה לרב נטרונאי או לרב האי גאון "
- יט. קטע מהכורו של ר' יהוד' הנשיא אלברעלוני לבי"ט "
- כ. תשובה ארוכה וקצרה "
- כא. שרירי ארבע תשובות "
- כב. תשובות מרב שרירא (ורב האי?) לבני פאס הרב ש. אסף
- כג. קטע מתשובות גאון ד"ר ב. מ. לזון
- כד. מפירוש קדמון למסכת ערוכין "
- כה. מפירוש קדמון למסכת ברכות "
- כו. פירוש רבינו יצחק בירבי יצחק לבי"ט "
- כז. פירוש לאחד הראשונים "
- כח. מפירוש קדמון למסכת ע"ז "
- כט. פירוש בערבית למסכת בי"ק ובי"ט "
- ל. שני כתובים המכחישים זה את זה "
- לא. כחאב אלראד עלי ענן מלואים "
- לב. הלכות קטועות ד"ר ב. מ. לזון
- לג. פירוש קדמון למסכת שבת פרק ראשון "
- לד. לקושים קדמונים למסכת שבת "
- לה. לקושי קדמון אחד מתשובות, פירושי גאון ומגלת סתרים
- לו. דרבנו נסים למסכת שבת ד"ר ב. מ. לזון
- לז. על המעשים לבני א"י ש. ליכרמן
- לח. מדרש ל"ב מרות — מדרש אגור "
- לט. דברי לשון ב,,קדובה של חנוכה לר' פינחס הכהן" תנוד ילון

תפסיר אלפאט מי שאחזו

לרב שרירא

מאת

י. נ. אפשטיין

רב שרירא נשאל על פירוש הרפואות שכניטין פרק מי שאחזו: „ורשאלתון למכתב לכון הנחי אסותא דמי שאחזו קורדיאקום (גמין סיח סע"ב — ע' רע"ב) מן רב ושמואל עד פסקא דמתני" (תחכמוני ספר א' עמ' 41), על נוסח כל הסוגיא הזאת, ועל פירושי המלים ועל ערכן של הרפואות האלה למעשה, והנאון בתשובתו מעריך ערכן של הרפואות ומעתיק את כל הסוגיא כלשונה ואחריה הוא מפרש פירושי המלים (= „תפסיר אלפאט“). מתשובה זו נדפס, בתחכמוני שם, התחלתה מכת"י פרמא (Cod. 30. 25 b). אבל את רובה מצאתי בכ"י א"פ (Ms. heb. e. 77. 45a—48b); היא מתחילה בכ"י א"פ באמצע לשון הגמרא (ולא עבר עליהו ארבעין יומין, סיט ע"ב), ומפסיקה (46a) אצל „ולן כלכנה בלילי ארבעה" (ע' ע"א), ואח"כ (47a) מתחיל קטע זה באמצע הפירושים (אמר יסמי), ונמשך עד סוף התשובה שנכתבה בניסן שנת אלף רצ"ח לשטרות. מכ"י זה ישנם שני ציטטים אצל ר' יונה ׳ גנאח בספר אלאצול („השרשים“), חוצ' נוביויר, עמ' 329 ע' כפר (ס' השרשים 228): וראית פי שרח משחא רכפר לרב שרירא אנה דהן (כנו' כ"י R. וס' השרשים) אלחנא; ועמ' 168 ערך דרדר (השרשים 115): וקאל רב שרירא גאון פי תפסיר אלפאט מי שאחזו קורדיאקום דרדרא הו אלדרדר אלמלכור פי אלתורה ויקאל לה פי אלעראק כנגר ועליה עוסג יקשר ויוכל דאכלה. הציטט הראשון נמצא בקטע שלנו עמ' 48a שו' 1 והשני בעמ' 48b שו' 7-8. וישנו עוד ציטט אחד אצל ר' יונה ׳ גנאח בערך אשל עמ' 71 (השרשים 48): אלא אני ראיתי רב שרירא גאון זיל יקול פי תפסיר אלפאט מי שאחזו קורדיאקום כינא הוא אשל ובמייא אתל. פירוש זה חסר בקטע שלנו, אבל נמצא בקיצוד אחר של אותה התשובה של רב שרירא, שככ"י קמברידג' (G. 2.) א' עמ' א' שו' ג"ד.

ככ"י זה מתחילה התשובה, כמו בכ"י פרמא: „ורשאלתון למכתב לכון הנחי אסותא דמי שאחזו קורדיקום מן רב ושמואל עד פסקא דמתניתין היאך קיבלוהו ב) ופירושו כלשון הגרים“, אבל ח"כ אח"כ מתחילים הפירושים:

(א) את הצילום של הקטע כ"י קמברידג' קבלתי מידי ידידי ד"ר לוין, ותודתי נחונה לו בזה. (ב) ע"י לחלן.

„דמא דרישא אל דס אלרי יגרי מן אל ראס" וכו', והמקצר הזה מסיים (באמצע ע"ב): לגירא, מן אצאבה סהם (כ"י א"פ 47a ש" 4). וכתב יוסף בן מנשה בכט ידה לנפסה (= „בכחב ידו לעצמו"). לא היה לו לסופר זה ענין בנוסח הגמרא ובהקדמת רב שרירא ובשאר הפירושים ולא העתיק יותר. אבל קטע קמברידג' זה משלים את כל החסר בקטע א"פ, ומבין שלשתם (פרמא — קמברידג' — אוכספורד) אפשר לנו להשלים ולצרף את כל החשובה (חוץ מתחילת לשון הגמרא) של רב שרירא.

יש בפירושים אלה הרבה דברים שנמצאים כמעט בלשונם ב"פירוש הגאונים" לטהרות וכתשבות רש"י ואציין עליהם במקומם.

[כ"י קמברידג' G. 2.]

[עמ' א' שורה 3 א.]

מן גיפון.

ורשאלתון למיכתב לכון הני אסותא דמי שאחזו קורדיקוס מן רב ושמואל עד פסאקא דמתניתין היאך קיבלוהו ב' ופירושו בלשון הגרים.

5a

[כ"י פרמא G.]

[צדיכין אנן למימר לכון דרבנן לאו אסותא אינון ומילין בעלמא דחונגין בזמניהון וכחד חר קצירא אמרונין ולאו דברי מצוה אינון הילכך לא תסמכון על אלין אסותא וליכא דעביד מינהון מידעם אלא בחד דמבדיק וידע בודאי מחמת רופאים בקיאים דההיא מילתא לא מעיקא לה וליכא דלית נפשיה לדי סכנה. והכין אנמרו יתנא ואמרו לנא אבות וסבי דילנא דלא למעבד מן אילין אסותא אלא מאי דאיתיה כנון קיבלא ד' דקיס ליה לההוא דעביד ליה דלית ביה עקתא. ובולהי מילי לא צריכינא לפרושנן ופעמי ליכא לנלאוינון אלא מילי דחזיננא דעמיקן עליבון התם].

א) שו" 1-2: אל תשביה פאעלם דלך O כרוך נותן ליעף כת כרוך הוא וכרוך שמו || וכרוך זכרו כרוך יי לעולם אמן ואמן O

ב) כ"י פרמא: קרייתו (והשאר ליתא), אבל מתוך הפירושים בכ"י קמברידג' (ע"י להלן) ומתוך דבריו שלמשה: כנון קיבלא, נראה שצ"ל: קיבליוהו, כלומר, „קיבלא" שלתם. וכן צ"ל כנראה בכ"י פרמא: קבייתו = קבלייתו (על השמעת ל בארמית-דבולית, ע"י משיב בספרי „דער גאונאישע קאממענטאר" עמ' 150, ובמ"ע 37, LXXIII R. E. J.).

ג) תחכמוני שם. ומונה ע"פ הצילום שכתיב-הספרים הלאומי.

ד) ברכות ס"ב ע"א, „קמיע", „לחש": כפי' רה"ג לברכות, אוצר הגאונים — ברכות 99: והני קיבלי דאמרי להו רבנן, ומצוי גם בהשבעות הארמיות, ע"י משיב במ"ע R. E. J. שם, עמ' 40.

[גמרא הכין הוא לדמא דרישא ליתי שורבינא וכו'] (1)

(א"מ ms. heb. e. 77 דף 45a)

דלא עבר עלויהו ארכעין יומין וניכול ונישתי
בתריהו חמרא מרקא אמליה רב אחא מדיפתא
לרבינא כל שכן דפרח ליביה אילא אנא ליוקרא
דליבא אמר: לפירחא דליבא ניתי תלת

כירושיתא ח' דחימי ונישמר בדוכשא 5

וניכו ונישתי בתריהו חמרא נקידא לצירחא
דליבא ניכו תלת כיעי בנינא וכמונא ושושמי
סימן לכוכ מעי קיצרא ודומייה מישרא
ומיכר מחלא שחחא שריגרני צימרתא

צימרא ברא וגזא וחוויאתא: לכוכ מעי 10

ניתי תלת מאת פירפלי אריכאתא וכל יומא נישתי

מאה מיניתי כאנפקא דחמרא: ראבון דמן נרש

עבר לה לברתיה דרב אשי מאה וחמשינ מיהנו

דין ואחסאי: לכירצא חילא אנפקא דחמרא

כאמר דיראי: לכירצא חורא ניתי שבע 15

ביני כורא גרגילא וניצרינתי בשוסתג וניתירייה

במאי ונישתי וניודר מיכנאתא דגרגילא

דמנקבא מעייה: למישרא מיסין יכישתא

(1) כך בערך התחיל רשיג העתקת לשון הגמרא, שתחילתו חסר אצלנו.

1 גמין דף סימ, ב'. 3 אילא. בנוסחאות: אמר ליה. 5 ח' (נמחק). דחישי, עיי' להלן. 6 וניכו, וכן שו' 7 ניכו. וכן דף ב' ע"ב. שו' 7: וניכו = ניכול, ועיי' כשיכ לעיל עמ' 2 הערה ב'. 6 נקידא. בנוסחאות: חייא. 8 סימן. הסימן חסר בנוסחאות. 8 לכוכ, וכן שורה 10. ציל: לכוכ. 8 קיצרא. ציל: קירצא = בירצא. 9 שריגרני. וכן להלן; בנוסחאות: שיגרונא, ערוך: שגרונא. וציל: שריגרני, וכיה בקטע של הלכות כ"י קמברידג' F. 10 דף ד' ע"ב (כ"ס): שריגרני (ה"ג ח' מריפות ד"ו קב"ש ע"ג: שיגרני, ד"ב 533: שגרני, שיגרני). cheiragra (כיונית) — וני (סימן הרבים הארמי). ש' במקום ח' נמצא במלה זו, פירוש הגאונים עמ' 70, 5. ועיי' נלדקה, Beiträge 127 הערה 1. 10 וגזא. וגזא. 11 פירפלי. גם בשבת דף קמ"א א', נוסח הערוך: פירפלי. 12 כאנפקא דחמרא. בנוסחאות: בחמרא, מ': בחמימי. 15 דיראי. בנוסחאות: דעראת. מ': דער. 15-6 שבע ביני, ליתא בנוסחאות. 16 גרגילא, גם מ': דגרגילא. 17 דגרגילא. ליתא בנוסחאות. 18 מיסין. בנוסחאות: סימן. אבל ברכות מ"ד ב' ושינ: מי סימן יבשה; בנוסחאות: למיסר, למישרא.

[דף 45b]

למיסר מיסין רמיכתא וסימניך איצא ל
 רמיכתא סכר נהרא: לטהלא נתי שבק בני
 דמיא וניכישנהי כמולא וכל יוסא נישתי
 תרתי ותלתה כמיא ואילא נתי טהלא דציפריתא
 5 וניטיחיהו בתנורא וניקו לחדיה וניסא כי היכי
 דיכיש האי טהלא ניכש טהליה דפ' בר פל'
 ואילא נישחיהו בני איראבי וניסא הכי ואילא
 ניהוי שכבא דשכיב בשכתא ונשיקלה לידיה
 וניתבה אטהליה וניסא כיחכי דיכש הא ידא
 10 ניכש טהליה דפ' בר פ' ואילא נתי כיניתא
 וניטויה כי נפחא וניכלה כמיא דכי נפחא ו
 ונישתי מי מיא דכי נפחא: ההיא קיזה דהוא
 שתייה מיא מי כי נפחא אישתחית ולא איש
 אישחכח ליה טהלא ואילא ניפתח ליה חביתא
 15 דחמרא לשמיה אמליה דב אחא בריה דאבא
 לרב אשי אי אית ליה חביתא דחמרא לא אתי
 לקמי מר אמליה נירגל כפת שחרית דמעליא
 לכולי נופא לשחתא גיתי אקקיא ולוא

2 לטהלא. = לטהלא. 4 במיא. כנוסחאות: בחמרא. 5 לחדיה. = לחדיה.
 7 איראבי. להלן: איראבי. כנוי: אורבי דכיתא (חדתא, ליתא בכי מ') ועי' משיכ
 כ"ג דוד" עמ' 296. 8 ניהוי. כנוי: ליכקי. 10 כיניתא. ביניתא, וכן למסח.
 17 אמליה. = אמר ליה. כנוי: אלא, אכל גם מ': איל. 18 לשחתא. גם להלן, וכן
 ערוך; כנוי: לרושחתא. 18 גיתי. כית'י. 18 ולוא. = ואלוא.

[דף 46a]

איספרכא ומרתכא וחומרתא דפילין ושיאפי
 דאממיתא ונינקוט בשחקי דכיתנא בקיטנא
 ודעמד גופנא בסיתוא ואילא נתיב עד צואריה
 בשיכרא מרקא: לשריגדוני נתי פיתא
 דמוניני וניגנדריה שיתי זמני אחא עממיה 5
 ושיתי זמני אחא עממיה לצימרתא נתי
 תלת ניטופיאחא פשחא דכופר ותלת ניט
 ניטרפלאחא איצרא דכראתי ותלת ניטופיאחא
 חמדא נקידא ונישדי לא ליה לאיש באמה
 ולאשה כאותו מקום ואילא נתי כינא דגבר 10
 ונישריה לאיש באמה ולאשה כאותו מקום
 ואי לא נתי אונא דיקא וניתלי ליה לאיש באמה
 ולאשה בדדיה ואילא נתי חוטא דחוריתא
 דשרתיה רומיה בת דוטא וניתלי ליה לאיש י
 באמה ולאשה בדדיה וכי משתינ נשתי 15
 אסיסנא בצינרא דרשא וניעין בחומרתא
 דנפקא מניה דמעליא לכולהי צימרי:
 לצימרא ברא נתי תלתה גריוי ספאלי ותלתה

2 דאממיתא. בגו: דאממיתא. 2 בקיטנא. בקיטנא. 4 פיתא. פיתא.
 5 וניגנדרית. וניגנדריה. 5 אחא עממיה. = אחא (וכן להלן) עממיה; בגו: מפתחא.
 מ: מפתח (מפתחית), ערוך: מפתחא. מפתחא (מפתחא) = חממא (הממחא), עממיתא
 (אממיתא), ועי' גלדקא, דקדוק מנדעית § 61 (עמ' 66): צחמא (צמחא). יאהרא (ירחא). פוהלאנא
 (פולחנא), וכדומה. ערוך: והיא אממא: 7 פשחא. משחא. 8 ניטרפלאחא. ניטופיאחא.
 וכן לעיל ולהלן. 10 דגבר. מוגה מן "דוכר" ("דובר"). הסדר אחר בגופחאות, ובכ"י מ' חסר:
 ואי לא נתי כינא וכו'. 16 אסיסנא. בגו: אסיסנא יבישחא. 18 ספאלי. בגו: סופלי. מ:
 ספאלאי.

[דף 46b]

- גזיל גריוי אטרף אדארא וניסליקינהו וניתו
במויחי (מים שלהן) וכי שאתי מימיא דא
דאדארא נישתי מימיא דספאלי לא נישתי
משום דמיעקר: לצימרא גוא ניתי שבק בני
5 מילקא מישבק משארי וניסליקינהו בעפריהו
וניכו ונישתי אטרף אדארא בשיכרא או עינכי
תעלא במיא לזוזיחא ניתי שבק תימי ארו
ארוניאחא וניקלינהו אמרא חרתא ונפיק מישחא
מיניה ונישוק רב שימי בר אשי עכד ליה
10 להווא גוי לדבר אחר ואיתסי אמ' שמואל
האיי מן דמחו ליה בלוכי פרסאיי מיהיא לא האיי
אדהכי ואדהכי ניספו ליה כשרא שמינא אגומרי
וחמרא היא אפשר דהיי פורתא ומפקיד אביחיה:
אמ' רב אירי בר אבון האיי מאן דבלע זיבורא
15 היא מיחיא לא האיי אדהכי ואדהכי נשקויה
רביקתא דחלא שמנן אפשר דהיי פורתא
ומפקיד אביחיה אמ' ר' יהושע בן לוי האכל
בשר שור בלפת ולן בלבנה בלילי ארבעה

1 וניסליקינהו. וכן להלן, עיי' משיכ במיע J.Q.R. XII עמ' 378. 2 וניתו במויחי
(אות ס' הראשונה נתקנה ונמחקה) = במויחי, בכי מ': וליסחי במויחי (,"מים שלהן" פירוש
הוא). ,וניתי במויחי" כמו ,במים יובא", ,כיות מים" כמשנה. 3 דספאלי. גם ס'. 7 תעלא.
בנוסחאות: תאלא (ועיי' רשי'). ועיי' להלן. 7 לזוזיחא. = לחזזיחא. 8 ארוניאחא.
ארוניאחא, וכן להלן. 8 חרתא. חרתא. 11 בלוכי. בנוי: כאלונכי, ערוך ומ':
בלונכי. 11 מיהיא לא האיי = מיחיא לא האיי. 14 זיבורא. זיבורא. 15 הסופר
שרמו, עיי' אותיות ב-א שלמעלה, להחליף את המלה סעה; ,חיא" נמשך ל,"זיבורא" (זיבורא
חיה). 16 דחלא שמנן. דחלא שמגז; להלן: שמגז.

- 5 b (כ"י קמברידג' G. 2 עמ' א') רמא דרישא אל רם
אלרי יגרי מן אל ראם. שורכינא אל שורכין א) ותוא אחר ממיני ארוים.
בינא הוא
אשל ובמ' אחל ב). אסארודא נ) כטית אסרנר. חלפא מיני ערכה
הוא ונקרא
כלאף ה). חילפי ימא אלהפא בט' ה). יבלא אצל עשב הוא וחצב
שמו בלש' חכמ'
ובמ' חייל ו). צילחתא ז) שיקה והו חרג' ויבקע. חרנוגלא ברא
חרה. חייף ב'ה
10 ילחצק בת. ברוקתי ארא אקמרת אל עין מתל הכריקה ח). גזין ס) כחל
יגז מנחא
ויכחל ג' אמיל פי כל עין. שברירי חרני סנורים. שירדא י) ברוקא
חבל וחיק
ישד גאנב מנה פי נפסה וגאנב מנה פי כלב. כביכיתא דעיניה והרא יגרי
מגרי אל קבל יא) ולים הו מן גנס אל טב. שבע סומאקי ז'
כישחמאזגאט והוא לחם
אחמר. וימא יב) לה עוירא וכול' והרא איצא קבל. וכרי פי גריאן
רם אל אנף רגל
כהן וכו'. עיקארא ראספסתא עתיקתא אצל חשישה רטבה עתיקה.
15 אשלא דפוריא כ(?)רט פראש. מוריקא עצפר יג). סומאקא דלוליבא
אל קשרה
אל חמרה אלחי עלי לב אל נכלה. גילא דחטתא קש כלשון קורש.
או סריך
אן תעלק. איתסוחי איתסח קד תמאסא מן שמרים ממוחיים יד).
פירמא רסלקא

רמא דרישא הרם אשר יל מן הראש צילחתא ביקוע והוא
חייף ב'ה יתוף בו. ברוקתי אם הועמה העין כמו הכריקה. גזין (?) כחל יקח ממנו
ויכחל שלשה מכחולים ככל עין שירדא ברוקא חבל הזק יקשר קצהו בעצמו
וקצהו בכלב. כביכיתא דעיניה. וזה הולך מהלך ה"קבל" (לחש) ואינו ממין חרפואות.
שבע סומאקי שבע כישחמאזגאט (בפרסית) והוא כשר ארום. וימא לה עוירא וכול'
וגם זה "קבל". וכך בגזילת דם האף אדם כהן וכו'. עיקארא ראספסתא עתיקתא
שורש צמח רטבה (אספסת) עתיקה. אשלא דפוריא חבל (?) של משה. מוריקא עצפר.
סומאקא דלוליבא הקליפה האדומה שעל קור (מוח) הדקל. או סריך
אם נחלה. איתסוחי איתסח כבר נגס מן שמרים ממוחיים. פירמא רסלקא
תחיכות סלק.

א) לוח, מפלצ' 56. ב) ע"י לעיל בהקדמתו. ג) כנו' הערוך: אסא דרא, מ':
ראסא חרא, דסר: ואסא דרא. ד) לוח, 167. ה) לוח, שם; פי' הגאונים, 50, 14. זע"י
תגיא 181, 11. ו) פי' הגאונים 13, 13; תגיא 162 ס' מ'ז. ז) כנו' כיים;
תגיא 166 צ'רד. ח) כים ע"ה א'. ט) בנוסחאות: ונישחוק תרחי מנחא בוחלא וחרא
מנחא מיניה ולמילי תלתא מכללי בהאי עינא וכו'. י) ציל: שירדא (שורדא). יא) "קיבלא"
ע"י לעיל. יב) = וימר, בנוסחאות: ונימא. יג) ע"י פי' הגאונים 145, והערה 7 שם, לוח,
218. יד) ישעיה ביה, ר. שמנים.

אקטאע אל סלק. פרידא חב אל רמאן (טו) אליאבם. כנתא (טו) פטירתא
מלה פטיר.

ככא אל צרם (יו) בטית. חומתאי רב אל סוסו (יח) מסרו חשיש חסמי
הכדי (יט). עיקרא

... יאכר ד' צנוף אל איקאף אלדי אסמאת לאוקומי ואל אנצאג
[אלדי אסמאת לבשולי ואל] ... אלדי אסמאת לאסוקי ואל פתח אלדי
[אסמאת] למפתח (כ).

[עמ' ב'] פארי דריש נפיא נכאלה סן דאס אל מנכל. שבלילתא תלתן והו
חלבה כא).

סימרתא (כג) רכשותא כשות שביה בקרצה. תחלי חיואראתא רשאד אביץ (נג).
חילבניתא דובשניתא עסל אל לבני. נטלא באטיה (כד). חסרא

נקירא נוע סן אל כמר
באל עדאק. מחוזא מדינה תערף באל מדאין והי רסן בין נינוה ובין כלה * (כד).
ניבחשיה (כה) נחרכה. גואזא דמרסחוז (כו) כשבה מרסאחוז הכרי אסמה.

ניפקא
הי צואה. וניטיפיה תנצב אל אנא עלי אתאפי סן ג' אקטאע מן חראב אל כראב
ניטפא סילאן אל רטב ואל חסר. דמפריש (כו) מא יפצל אל אמר (כה)

יסמא הכדי ואשיא
יקאל ארא אכלהא אל מריץ אן כאן סן אהל אל מות
עאגלה ואן כאן סן אהל חיוה
קדכת עאפיתת מא כאן מתל הרא יקאל לה מפריש. לגירא
סן אצאבה סהם.

(וכתב יוסף בן מנשה בכט ידה לנפסה) (כט).

פרידא גגרא הרמון היבש. [כ] כנתא פטירחא עוגת מצה. ככא (השן) השוחנת.
חומתאי רב אלסוסו מסרו צמח נקרא כך ... יכול ד' מינים, ההעמרה (?) הנקראת
לאוקומי וההתבשלות [הנקראת לבשולי וה] ... הנקראת (ת) לאסוקי וההפתחות הנקראת למפתח.
פארי דריש נפיא סובין מראש הנפה. שבלילתא חלתן והוא חלבה. סימרתא
[חומרתא] דכשותא כשות דומה לשבעת. תחלי חיואראתא שחלים לבנים.
חילבניתא דובשניתא דבש חלבני. נטלא באטיה. חסרא נקירא סין יין בבכל.
מחוזא עיר ידועת בשם אלמראין והיא רסן בין נינוה ובין כלה. ניבחשיה יעברנו.
גואזא דמרסחוז עץ מרסאחוז כך שמו וניטיפיה יעמיד הכלי על ... סן ג'
גושים של עפר הכרוב. ניטפא טיטפא הרטב והחמר.

(טו) פי' הגאונים 142, 14. (טו) נירסת הגאון היא בוראיו: ככנתא, עוגת קשנה, חררה;
בתלמוד וסורית: כוכא ומה בסורית: ככולתא, ככלתא, עוגה (קשנה), וזוהי "ככנתא"
שלנו. ופי' הגאון קרוב יותר. שלפי' רש"י היה צ"ל: כנתא דפטירתא. (יח) תניא 108, ר"ח,
ספחים ק"ג, א' וערך. (יח) לוה, 379. (יט) סורית מסיורן, ערבית *سميران* (לוה, 219) ?
(כ) בנוסחאות: לאיפתוחי. כא) פי' הגאונים 111, תניה ס' כ"ז. (כב) בנוסחאות:
חומרתא. (כג) לוה, 396. (כד) פי' הגאונים 10, 7. ובהערות שם 12, 13. * (כד) רש"י בגיה
ס' ת"ד. (כה) בנוס' חסר שונה. (כו) בנוס' (כ"ז ס' וערך): דמרסחון. אבל גם בסורית:
מרסחון, מנדיע: מאדמאחוז, ערבית: *مرحوز* לוה, 252. (כז) כנר כיים ועריך.
(כח) כמאן והלאה גם בכ"י א"פ דף 47a. (כט) אח"כ בכתב אחר: יקוב הדין את חר
מתני' וכו', משנת סנהד' פ"ד מ"ד (עד "הבא על הזכור"), ומ"ג ("מתני' מצות הנחנקין" וכו').

(א"ט 77 e. דף 47 א)

- אמר יסמי הכרא ואשיא יקאל ארא אכלהא אל
 מריץ אן כאן מן אהל אלמות עאגלה ואין כאן מן
 אהל אל עאפיה קרכת מא כאן חרא יקאל לה מפריש
 לגירא מן אצאבה סהם גירא דלוליתא סהם אל
 נכל יקלבה במעני ינעל אל סנאן אלי אספל 5
 וניזדהר מגילויא יחדר מן אן יכון מכשופא כל
 יראעי אל מא אלי אן ישרב מנה אל כלב: לגילויא
 מן שרב מאא מכשופא: אהל לא חולעאבא
 אשנאן שביה כאל דוד: מירסא מנץ אל במן:
 פירחא דליבא טוף אל פואר בשחיה מא לא ידרא 10
 מא חו: ליוקרא דליבא תקל אל פואר: כירושאחא
 קרץ: פרחי כבר: צירחא דליבא חדקה
 אל פואר: ניניא הוא נאנכואה: כירצא שביה
 באל קרץ יגדה אל אנסן פי במנה: אנפאק
 אנפאק יערף ותוא מקראר מא שביה באל דמל: 15
 אסרף דיראה ורק חשישה חערף באל דיראניה
 לכירצא חיוארא סחג פי אל שסעא ויכון פי אל
 גאיט שי אכיץ: בור אל גרגיר ינעקה

[דמפריש מה שיבדל] דבר נקרא כך (ויש) דברים שאמרו שאם אכלם תחולח אם חיה נוטה למוח (חמוח) בא אליו מחר ואם חיה עומד להתבריא (חבריאוח) קרכת, מה שחוא [במין] זה נקרא כפריש. לגירא מי שפגע בו חץ. גירא דלוליתא חץ התמר והפכהו כלומר יתן החוד למפתח. וניזדהר מגילויא יוהר שלא יחיו גלויים אלא ישגיה על חסים עד שישתה מהם חכלב. מי ששתה מים מגולים. אהל לא חולעאבא אוהל דומה לחולעת. מירסא כאב חבטן. לגילויא פירחא דליבא שסף (סכוב) חלב בשחיה (?) מה שאינו יורע מה חוא. ליוקרא דליבא כוכב הלב. כירושאחא גריצים ("הלוח"). פרחי קפריסין. צירחא דליבא שריפה הלב. ניניא הוא נאנכואה. כירצא דומה לעיגול ימצא אוהו האדם בבשנה. אנפאק אנפאק ידוע ותוא שעור השנה לרשל. אסרף דיראה עלי עשב הנקרא אל דיראניה. לכירצא חיוארא דיונפריה במעים ויחיה ברעי דבר לבן. ורע הגרגיר ישרה אוהו

1 זה פירוש "דמפריש" עיי' בכ"י קמב' (לעיל). חכרא, קמב': חכרי 3 עאפיה, קמב': חיוה. ושם: קרכת עאפיה. הרא, קמב': מחל הרא. 4 דלוליתא, מ': דלולית; בנוסחאות: דלילחא (דליליתא). ועיי' ערוך ע' גירא (שבה קים א'). 8 תולעאבא, קרי: תולעאבא. ועיי' פי' האנונים 114, 8 והערה 26, חגי' מרא ערב, פעמטשריפס בלוי עמי פיג. 9 באל דוד, באל דוד. 12 פרחי כבר, קרי: כבר. וגיי' הגאון חוא, בנראח: כירושאחא ... דפרי (ולעיל בשחש עפיי' נו' שלחן); ו"פירחא" הוא "כבר" בערבית, "קפריס", לון, 262 חגי' מ' שעת, אוצריג-החשובות לברכות מ' דליח (רשיג), חגי' 181 מ' דליח. ועיי' משיכ כ-J.Q.R. xii (1922), 362. 13 ניניא, לון, 424, 259. 14 אנפאק, עיי' משיכ במע. R.E.J. LXXIV, 42 הערה 2. 18 אכיץ. - ינעקה, ציל: ינעקה, ישרה אוהו (דוד בנעם).

[דף b 47]

ויצפית פי כרקה ולא ישרב מן דאתה. למישרא
 חל אל כמן למיסר שרתא. מיסיסין יבשה
 סיסמכר והו נוע מן אלמרו. ביני דמיא עלק אל
 מא. ציפריתא דתנן צפורת כדמים בין חיה ובין
 מיתא כל שהיא שמצניעין אותה לרפואה. 5
 נימחיות בני איראכי ילצקהא בין סאפאת אל
 כנא. ביניתא סמכה תערף באל בניה. כי נפאחא
 בית אלחדאר. לשחתא אלקרות. אקקיא כרי
 יסמא באל עראק לוא מנאת אספירכא. אספיראג
 והוא ממיני סיר. מרתכא יסמא מרתך. חומריתא 10
 דפילין ידועה כטיית אלמוש. שיאפי ד'א'מ'
 דאמימתא כרי יסמי באל עראק שיאף אמאמיתא.
 ונינקוט בשחקי דכיתאני וימסך דלך בכרך
 כתאן כפיפה. שריגדוני אסתרסאל אל פכר
 ואל סאקיין חתי לא ימיקנתו ינא פתיא מרף 15
 יסמי דן והוא אל לאכיה אל צנירה. מוניני
 מא אל סמך ויסמי באל עראק מאנון ובלשון חכ'
 ציר. ניגנדריה ידחרנה. עטמיה פכדה.

ויסנן אותו במסלית ולא ישחה מן (הזרע) עצמו. למישרא שלשול הבטן. למיסר חיזוקה.
 מיסיסין יבשה סיסמכר והוא מין מן אלמרו. ביני דמיא עלוקת המים. ציפריתא
 דתנן... נימחיות בני איראכי ידביקה בין שורות הכנין. ביניתא דג הידוע
 (בשם) אלכניה. כי נפאחא בית הנפת. לשחתא פצעים. אקקיא כך נקרא בכבל.
 לוא מנאת. אספירכא אספיראג והוא ממיני סיר. מרתכא נקרא מרתך.
 חומריתא דפילין ידועה כטיית אלמוש. שיאפי דאמימתא כך נקרא בכבל
 שיאף אמאמיתא. ונינקוט בשחקי דכיתאני ויתפוס את זה במסליות דקות של
 פשתן. שריגדוני רפיון הירכיים והשוקיים עד שלא פתיא כלי נקרא דן
 והוא החבית הקטנה. מוניני מי דגים ונקרא בכבל מאנון ובלשון חכ' ציר. ניגנדריה
 יגלגל אותו. עטמיה פכדה.

3 סיסמכר. קרי: סיסמכר, לו, 271. אלמרו. קרי: אלמרו, שם 153. רמיא. קרי: דמיא.
 4 דתנן, שבת צ' ב'. 6 איראכי. קרי: איראכי, עי' לעיל. 7 בניה. לו, ב. Orient. Stud.
 לגלדקה, היא עמ' 351, לירזבוסקי, דראשיא דמאלכיא, עמ' 142. 8 לשחתא, כני הערך.
 אקקיא. לו, 197. 9 אספירכא, עי' פ' הגאונים 15, 7 והערך 17 שם. 10 מרתכא, לוי, ח'ג
 264. ופליישר שם 319. 14 שריגדוני. קרי: שריגדוני, עי' לעיל. 15 ינא? צא? 16 דן.
 עי' פ' הגאונים עמ' 214 והערך 9. 16-18 תח'ג הרכבי, 184 (תשרי רשיג): כטיית מוניני
 מאנון והוא ציר של דגים ועיקר לשון ארמית מ'א דנוני; פ'עסשריפ'ס בלוי, עמ' פ': מהו
 מוניני ציר של דגים.

[דף 48 a]

צימרתא תקטיר אל כול. משחא דכופר דחן
 אל חנא. איצרא דכראתי עצירת אל כראת
 כינא זכר ונקבה אונא דזיקא במשמעו און
 זק. חוטא דזהוריתא כיט קרמו מן גזל מרה
 מרכורה בקביח בנת מרה מרכורה. אסיסנא 5
 שוך באל עראק ואל שאם יתרעד ותו אל מסמי סנה
 ויכון כולה פי דוארה באב. חומרתא דנאפקא
 מיניה אל חצאה אלתי תכרג מנה. צימרא
 גוה עסר אל בול מן גהה אל מתאנה צימרא
 ברא מן גהה אלאחליל ספאלי סאבל יעמל מנה 10
 באל בחר מסכר יסמי מא סאבל מרף אדארא
 הו אלרי קיל ביה הרוצה שיתקיימו י נכסים ימע
 בהן ארר ותו עצי גפר אלרי תרגם קתרוס ודאך
 מכיין פי תלמוד ראש שנה בני סילקא סבע
 אצול אל סלק מן סבע משאיר ותמלק בתראבהא. 15
 עינבי תעלא חשיש יסמי באל עראק ענב אל
 תעלב. זויתא קובה בטיית. שבעה חייטי
 ארזניאתא מן אלמעאס מן ל צלב תחרק על מר

צימרתא ספאלי השתן. משחא דכופר שמן ה"חנא". איצרא דכראתי מיין
 הכרתי. במשמעו און נאר. חוטא דזהוריתא חוט שני מן מסוה
 אשה ידועה בזנות בת אשה ידועה. אסיסנא קיין כבבל ובסוריא מתגודר (?) והוא הנקרא
 סנה ויהיה השתן שלו בצנור הדלת. חומרתא דנאפקא מיניה האבן היוצאת ממנו.
 צימרא גוה עצירת השתן מצד השלפוחית. צימרא ברא מצד האמה (קנה השתן).
 ספאלי שבלת יעשו ממנו באל בחר (משקה) משכר נקרא מי סאבל. מרף אדארה הוא
 שנאמר בו הרוצה... והוא עצי גפר אשר תרגם קתרוס וזה מפורש בתלמוד ראש
 שנה [שב] בני סילקא שבעה שרשים של סלק משבע ערוגות וישלקם בעפרם. עינבי
 תעלא צמח נקרא בכבל ענב אל תעלב. זויתא קובה בטיית. שבעה חייטי
 ארזניאתא מן הפה מן קשה ישרפו על מר

1 כול, קרי: בול. פי' הגאונים 116, 3 והערה 9. 3 במשמעו, קרי: במשמעו.
 5 אסיסנא, עי' אוצר הגאונים פסחים סי' ו' דל, לו', 119. 8 צימרא. פי' הגאונים 116, שם.
 12 הרוצה, ביצה סי' ב'. 14 ראש שנה, ר"ה כ"ג א'. בני סילקא. צ"ל: [שב] בני.
 16 עינבי תעלא, לו', 296. זויתא (= חווייתא) לו', 154 והערה 2.

[דף b 48]

- חירי גריר וירחן כמא יכרג מן דהנתא.
 בלוכי פרסאי נוע מן אל סלאח כאן ללפרס. חלא
 שמגן גז נוע מן אלכל חקף חאמץ גרא והי כלמה
 פארסיה. שיתיתא כויק. טיליא חיוארא נוע
 5 מן אל כמר באל עראק. וחק אלריא דלריא צרוב
 מן אל רוחות תורת אל צרע. בעלי רתן גראם
 דרדרא חו דרדר אל מרכוד פי אל תורה ויעדף באל
 עראק כנגר עליה עוסג יקשר ויוכל דאכלוח.
 גורגדניות חנדקיקי.
 10 ולפום דשאלתון מן קרמנא בלשון ארמית
 כמנהאנא דרבנן אף אנחנא נמי פקידנא למחזה
 תיובתיכון כן דמן שמיא י ליזכון יתכון למיסבר
 ולאוכוני כהלכה למשה מסיני ולמידע דבר דבור
 על אפניו ויפתחו לנו ולכם שערי חכמה ותורה
 15 ודעת ותכונה והשכל ונוכה כלנו לכתר תורה
 וללמד הלכה מפי מורה צדק בנתה בקרוב.
 וכתיבא תיובתא דאילין שאילאתא בירת ניסן דשנ[ת]
 אלפא ומאתן וחשעין ותמני שנין ישע רב
 חזק

חדש של ברזל וימשה במה שיוצא מן שמנס. בלוכי פרסאי מין כלי זין היה לפרסים.
 חלא שמגן מין חומץ חריף חמוץ מאד והוא מלה פרסית. שיתיתא כויק (קטח של
 חסה ושעורה). טיליא חיוארא מין יין בבבל. וחק אלריא דלריא מינים
 מן הרוחות מביאי צרעת. בעלי רתן צרעת (elephantiasis). דרדרא „הוא דרדר
 הגזר בתורה ונקרא בבבל כנגר עליו“ (* קוצים מקלפים אותן ואוכלין מה שבתוכה).
 גורגדניות חנדקיקי (**).

4 שיתיתא, אוצר הגאונים ברכות ע"י 112. טיליא, תה"ג הרבני 23. 7 דרדרא, ע"י
 בהקדמתי, וע"י ס' הגאונים 144 הערה 33. 9 חנדקיקי, אוצר הגאונים עירובין, 91. לזו, 94.
 11-12 למהות תיובתיכון כן, כלומר ההקדמה של החשובה, אבל הפירושים בערבית,
 שהרי כך בקשו השואלים: ופירושו כלשון הגרים.
 (*) כס' השרשים: יש עליהם, השאר בלשון ס' השרשים 115.
 (**) באחרונה אני מודה לירדיר דר. צ. כנעס על הגהותיו ותיקוניו בתרגום הערבית.

ד"ר ב. מ. לויין.

ב.

פירושו של רב האי גאון לשבת.

בתוך קבוצת כתבי יד ה"ר גסטר במוזיאון הכרטיס בלונדון חוברת 1271 דף י"טכ', מצאתי בעשרה בכתב תרצ"א קונטרס בן שני דפים קלף ורשום עליו: Jerusalem 1907. כנראה, שה"ר גסטר קנהו בירושלים בשנה ההיא. תכנו הוא פירושו מסכת שבת ס"ז ע"ג, ב'. הכרתי מיד שהוא פירושו של רב האי גאון ששני קטעים ממנו בני דף אחד הדפים ר"ל גינצברג כג"ש ואני אחריו באוצה"ג - הפירושים לשבת צד 29 וחלאת. כל הדף הראשון של ג. נמצא גם בקטע שלנו. אבל יחד עליו הקטע שלנו מלפניו ומלאחריו. ורק בתוכו יש אשר נתקצר במקצת.

[בן שיש לו געגועין על אביו נוטל רצועה]

ס: ממנעל של ימין וקושר לו בשמאלו וסימנך תפילין וחילופא

סכנתה. וקושרי פיאה א) שרי למפק בהו בשבת. תלאתה טוקמו

חמשה מאמו. שבעה ואפלו ב) לכשפים מקלו והוא דלא

חאזי להו שימשא וסיהרא ג) ולא חאזו להו מיא ומטרא.

ולא שמיע ליה קל פרזלא ולא שמיע ליה קל נגרי.

סאחופי כסא אטיבורא בשבתא שפיר דאמי מותר

לסוך שמן ומלח בשבת כי הא דאביי מבי רבה ורבה מבי

רב חסדא ורב חסדא מבי רב הונא ורב הונא מבי ר' חייא ור'

חייא מבי רבי כי האוו מיבסמין מיתו מילחא ומשחא

ושאיפו להו בכראעיהו ואם כי הכי דצאיל ליליא ליצול

חמריה דפלניא בר פלאניתא ואילא ד) מיתו שעה דדנא

ותארי ליה במיא ואמי' כי הכי דצאיל האי ליצול חמריה

דפלניא בר פלאניתא. מותר ליחנק בשבת. לאפופי

ינוקא בשבתא שפיר דאמי פרק שביעי

ס: כלל גדול אמרו בשבת כל השכח עיקר שבת ועשה

מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת.

סח: [וב]ג' עיקרה של שבת שהיתה שכוחה ממנו והכי דמי

[כג]ון גר שנתגייר בין הגוים ותינוק שנשבע לבין הגוים

[ש']רע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות

הרבה חייב על כל שבת ושבת זוהיא שגגת שבת וזרן

מלאכות. היודע שהיא שבת ועשה מלאכות הרבה

בשבתות הרבה חייב על כל אב מלאכה ומלאכה זו

היא זרן שבת ושגגת מלאכות ואינו חייב על תולדה

א) לפנינו בגט, ראשונה: קשורי פאה, תלחא מוקמי, שבעה אפי' לשפים. ואחריהן: ממנעל של ימין. ואחריו: סחופי כסא אטיבורא. ב) הוא הכתיב של רב האי גאון, עיי' גנוי-קדם א' צד 3 הערה 2. ג) האי כמו ה"א כמה פעמים בכ"י זה. ד) = ואי לא.

במקום אב, אב ותולדה דידה לא מחייב אלא חדא, אב
מלאכה ותולדה ומלאכה אחרת מיחייב תרתי. שנגזר
מלאכות כגון ששנג בכרת שבהן אף על פי שהזיר בלאו
שבהן היה מהלך במדבר ואינו יודיע אסתי שבת מונה
ששה ומשכר יום אחד וכל יום ויום עושה בו כדי

סס:

[דף י"ט ע"ב] עושה
פרנסתו וכיון שהוא פרנסתו בכל יום ויום ואפלו באותו
היום שמשכר לשום שבת ההוא יומא דמשכר לשום שבת
כמאי מינכר ליה משאר יומי בקידושא ואבדלתא. ואם היה
מכיר סכום היום שיצא בו כמה ימים עד אתו היום כל יום
שמיני שלו עושה מלאכה כל היום כולו לפי שהוא מאמין
שלא יצא בשבת ואם מאמין בלא ספק שאף בערב שבת
לא יצא עושה מלאכה שני ימים בכל שבוע אבל אם אינו מכיר באמת שלא
יצא בערב שבת לא סאמיך אחזאקא משום דזמנין דמשכח

שיארתא ומקרי נאפיק. אמ' רב ה' קצר וטחן כגורגרת * בזרן

ע:

שבת ושנגת מלאכות ונודע לו על קצירה שלשנגת שבת

וזרן מלאכות קצירה גוררת קצירה ומחינה שכנגדה

עא:

במקומה עומדת. אבוי אמ' מחינה נמי תיגררה לשחיטה

שום שחיטה אחת היא ואף על גב דהני חלוקין לחטאות

מיצטרפי. נתכיוון להנביח את התלוש וחתך את המחבר

עב:

פטור לחתוך את התלוש וחתך את המחבר ראבא אמ' פטור

אבוי אמ' חייב ראבא אמ' פטור דהא לא נתכיוון לחתיכה

דאיסורא אבוי אמ' חייב דהא קא מיכוין לחתיכה בעלמא

וכן נמי נתכיוון לזרוק שתיים וזרק ארבע ראבא אמ' פטור [אבוי]

עג:

אמ' חייב ראבא אמ' פטור דהא לא קא מיכוין לזריקא דא[רבע]

אבוי אמ' חייב דהא קא מיכוין לזריקא בעלמא, וכן כסכ[ור]

רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים ראבא אמ' פטור אבוי

אמ' חייב ראבא אמ' פטור דהא לא מיכוין לזריקא דאיסורא

אבוי אמ' חייב דהא קא מיכוין לזריקא בעלמא. קא מיפלגי

אבוי וראבא בשוגג בלא מיתכיוון ראבא אמ' פטור אינה

שנגה אבוי אמ' חייב שנגה היא ומביא חטאות על שנגתו

ומתכפר לו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת

מנינא למח לי שאם עשאן בחיעלם אחד חייב על כל אחת

עג:

ואחת חוץ מאחד מהן ואין אנו יודעין אותה חילוק מלאכות

[ורף כ' ע"א]

אסמכתא דירה דברים הדברים אלה אמור רבנן
אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו לו למשה בסיני. העושה
מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא חטאת אחת
על אב מלאכה אבל על תלדות רירה פטור הילכך מי שזרע
חמר ונטע והכריך והרכיב וניכש וקצר תבואה ובצר ענבים
וגדר תמרים ומסך ויתים וארה תאנים אינו חייב אלא שתיים
אחת משלם משום קוצר ואחת משום זוריע דכולהי תולדות
דהני תרתי אינין. וזמר חייב משום נוטע והנוטע והמכריך
והמרכיב חייב משום זוריע פירוש המכריך דמקביר קברי בארעא
לכרמא וזמר הרי המטעת מגדלת מה שזמר ומתיפה
בזמירא לפיכך הרי הזמר כנוטע והנוטע עצמו אינו כאב
אלא חייב א' משום זוריע כי הנוטע הוא הקובע יחור או שרכיט
בארץ להתגדל והזורע הוא הבוור ב' זירועים בארץ להצמיח.
אמ' רב כהנא אם זמר וצריך לעצים הרי הוא כנטייל
עצים כקוצר וביפוי הנטיעה להתגדל כנוטע וחייב שתיים
וכן מן רקאטיל אספסתא וכן דקאנב סלקא החורש אף על
[פין] שכל חפירה וחרץ ונעיצה ליפות בקרקע שהוא צריך לה
[בש]דה בכלל חורש היא. וכל חפירה וחרץ ונעיצה שהוא
[צריך] להו בבית בכלל בונה אלא שכל השוואת פני קרקע
[בש]דה משום חורש הוא כגון המרייר והמומר והמערר והמכבד
שהוא משהו גומות והמפעפע גושים המסקל הממלא
נקעים שתחת הויתים העושה עוגיות לגפנים כל אלו
המפורשין בתלמוד ארץ יש' משום חורש ולפום הכין אמ' רב
רב ששת היתה לו נובשושית ונטלה בבית חייב משום בונה
שהוא משהו את ביתו ובשרה משום חורש כעניין הלא
אם שוה פניה והפיע קצה וכמון יורוק ושם חטה שורה
ושעורה נסמן וכסמת נבולתו וכן אם ג' היתה לו גומא
וטממה אף זה משהו פני ארמה בבית משום בונה ובשרה

(א) כאן מתחיל גם חקטע מרף אחד שנדפס בגנוי שכסר ח"ב צד 327. ובאוצר
הפירושים לשבת 29. ב' בכ"ז נמחק (מאפס הבנה) ונתקן: המסור. ג' וכן דראבת (ג"ש).

[דף כ' ע"ב] משום חורש (א) החופר גומא בשבת ואין צריך לחפירה
אלא לעפרא בעלמא הוא צריך נטילה עפר אינה מלאכה
וחפירה שחפר זה לא חישב עליה ולא היה צריך לה לפיכך
פטור (ב) האי מאן דשרא פיסא לדיקלא ואנתר חמרי (ג)
פטור אבל אסור שאין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקא
בכך. פיסא צרור שלארמה (ד) האי מאן דכאניף מלתא
ממלחחא אינו חייב משום מעמר (ה) לפי שאין עימור
אלא (ו) בגידולי קרקע אבל מן רכאניף מלתא ממליחחא
במעביר או ברשות הרבים העביר דינו כמעביר ברשות
הרבים ואו בכרמלית או ברשות אחרת הכי דיניה. (ז) הדש
הוא מפרק מן האוכל פסולות שהיא מחברת לו ומכוין אותה
לברירה בין בזרייה בין בהרקדה. וכן מי שהוא מפרק את
האוכל מדבר שהוא מחבר בו כדי שיהא נכון לאכילה
והמנפץ את האוכל עפרוריתו חייב משום רש וכן
המנפש והזורה והבורר (ח) והמרקיד כולן העברת פסולות
שהיא מעובדת באוכל ואינה מחברת ואינה דומה לקל[יפה]
שצריכה פירוק או עפרורית שצריכה ניפוף אלא של[כל]
אחת מהן יש דרך כל דבר שהוא משלימו להפרכתה [הרחו]
חייב עליו משום זורה ואלו נטל אדם בידו אוכל שיש
עליו פסולת או עפר וניפחו בפיו זה הוא זורה אבל הבורר
הוא שנוטל פסולות מן האוכל ומשליכה או שנוטל את
האוכל מבין הפסולות והמרקיד הוא שמניח את האוכל
ואת הפסולות בכלי נפה וכיוצא בה כדי שיצא זה מזה
אם האוכל דק יפול האוכל למטה והשאר הפסולות
למעלה ואם האוכל גם תפול פסולות למטה וישאר
האוכל למעלה והמשמר שהוא מפריש בין שמרים
ליין (ט) משום טרקיד מתריגן ביה מה דרכו של מרקיד אוכל
למטה ופסולות למעלה אף כאן אוכל למטה ופסולות

(א) אמר ר' אבה (ג"ש). (ב) ואפילו לר' יהודה שהרי הוא מקלקל את השרה או את
הכית בשביל צרכו לעפר וכי האי מילתא שוויה רבנן הלכות שבת כהררין תלוין בשערה מקרא
מועש והלכות מרובות כדמסרש כסוף גמרא דהכל חייבין בראייה. ולענין מאן דשרא (שם).
(ג) כרב אשי תוא שאין דרך (שם). (ד) ודרכה דאמר (שם). (ה) קאמרי רבנן דליתא
וסברי כאביי דאמר אין עימור (שם). (ו) כאן מסיים חרף האי כג"ש. והשאר השלמנו באוצר
הפירושים מס' העתים. (ז) והדש תאנא הדש והמנפץ והמנפש כולן משום מלאכה אחת (שם).
(ח) והזורה (שם). (ט) ע"כ גם בהעתיים צד 335.

ג.

פירוש רב שרירא ורב האי גאון ז"ל

לבבא בתרא ל"ו ע"ב-ל"ז ע"א.

ברשימת אחת עתיקה שנמצאת ב"הגנוזה" נזכר "מגלר (= כרך) נויקין ירוש" ובתוך כרך זה גם "פיר' ג' פירוק... (= פרקים) מן [בבא] בתרא לר' שרירא ורב האי". מפירוש זה לשלשת הפרקים הראשונים הובאו מסקאות שונות בספרי הראשונים (ע"י ג. אפשטיין, R. E. J. LXIV, 210-4). ובזמן האחרון נתפרסמו מגוף הפירוש י"א דפים לשני פרקים הראשונים לבבא בתרא, ב' דפים לפ"א על ידי בנגוויקס ספר ג', צד 6-24 מכ"י אדלר בנודק, ו' דפים מכ"י פ"ב, ע"י ח"ד"ש אסף (תנ"א ח"ב, צד 196-207) לפרק לא יתפור, ובי' דפים ע"י י. מאנן (Texts and Studies, vol. I, 568-72), א' לספ"א ואחר לפ"ב. והדפים הללו המה, כנראה מן חשורות, חלק מכ"י אדלר שפרסמתי. ועכשיו אני מפרסם בזה ארבעה דפים לפרק ג' — שני דפים מכ"י קמברידג' והמה, כנראה, חלק מכ"י פ"ב שפרסם אסף, ושני דפים מכ"י אוכספורד, האחרונים לפרק זה, וביניהם ובין כ"י קמברידג' חסרים דפים אחרים. העמוד האחרון משני הדפים האחרונים חלק, וגם בין רף א' לבין רף ב' חסר קומברס. אך הכ"י אחד הוא, אלא שכל עמוד מן העמודים האלה לא כ"י כי אם כ"ח שורה הוא. ובסופו: "אנח קאל (נעתק) לע אור כן ע"א". לראבונג נאכלו כיתור שני דפים האלה משני הזמן ורק מעט יכולתי להשלים אותם. ומדוני בזה לירידי תפרו. י"ב אפשטיין, על עזרתו החשובה שעזרתי בקריאתם והשלמתם. הדף הראשון מתחיל מאמצע דף ל"ו, ב' ומוסב על: אמר אב"י דקל גער איכא בינייהו. ויתכן עוד להשלים מקצתו ע"י זה שהובא בתרא"ש: "פירש רב האי גאון דקל המשיך פירותיו" [קדם גמון מלשון] מנער את הכסוי. ותוא הפירוש הראשון של הרי"ה שהובא ברשבים, ושם: מלשון גם חצני נערתי (נחמיה ה'). וכן פירש הר"ק: "ונער בשן וכרמל" (ישעיה ל"ג, ט'). "פירוש נוער פירותיו ותבואתו" (ספר השרשים ע' נער). וגם בסוף פירושנו זה על "אפתא" השתמש הרי"ה (השוה ערוך ע' אפתא).

א.

(כ"י קמברידג' G. 2.)

[ע"א ככ"י]

מנער את הכסוי א'. אמ' אב"י מדר' ישמע' נשמע לרבנן דתנ"א טכר ל' אילנות ממטע עשרה לבית מאה אכל י' בשנה זו וי' בשנה זו וי' בשנה זו הרי זו חזקה כלומר הרי החזיק בכולן. לאו אמ' ר' ישמעאל חד פירא הוי חזקה לכלהו דקאמ' אם כנס את תבואתו אפילו מעם אחת ומסיק את זיתו אפילו מעם אחת וכנס את קיצו אפילו מעם אחת הרי אלו שלש שנים לרבנן נמי דקאמ' אם כנס הרי זו חזקה מראכל י' בשנה זו וי' בש' זו וי' בשנה זו כל עשרה הוי חזקה לכולהו וחצי מילי דלא אפיק פירא אותן שהוציאו פירות אכלו ואותן שלא הוציאו פירות חזקה דהני הויא חזקה לירדהו אבל אם הוציאו כולן ולא אכל אלא עשרה

(א) שבת מ"ט, א': נוער את הכסוי. כנ"י ירושל' ורפוסים ישנים, ע"י ד"ס או ה"ל.

עשרה או שהניח מה שהוציא ולא אכלו לא הויא חזקה דהנך חזקה לידהו. והני דבזי בזויי כי אמר אכל י בשנה זו וי בש' זו וי בשנה זו הוי חזקה לכולהו הני מילי היכא דהנך עשרה דאכל מפורין הן בשלש השורות דהוי כמאן רבוע בזועי אכל אם בכל שנה אפיק חרס שורה ואכלה לא הויא חזקה להנך. זה החזיק באילנות וזה החזיק בקרקע זה קנה אילנות וזה קנה קרקע פיר[וש מוכר] קרקע לאחר ואילנות שיש בו לאחר זה החזיק ב[אילנות וזה החזיק] בקרקע אמר רב זכור זה קנה אילנות וזה קנה קרקע [ע מתקיף לה] רב צפא אם אין לבעל אילנות בקרקע כלום לימא ליה [עקור אילנך] שקול וזיל אלא זה קנה אילנות וחצי קרקע וזה קנה חצי [קרקע] וחזי' ברכ פפא. ושמעתא דבחרה לית בה ספיקא אלא ברורה היא באבי (2) היא מכר קרקע ושיר אילנות לפניו יש לו לבעל הקרקע ואפילו לר' עקיבא ומפרשא בגמרא דהמוכר את הבית (א) מכר אילנות ושיר קרקע לפניו פלוגתא דר' עקיבא ורבנן. אמרי נהרדעי אכלה רצופין אין לה חזקה, לא קם הדין אלא אתחד דהכי קאמי' מכרה רצופין אין לו קרקע. ופירוש הדבר כי האילנות דתנן שמי שקנה שלשה קנה קרקע צריכין שיהא ביניהן מדה קצובה כי דאמרינן

[ע"ב כ"ו] (ל"ז ע"ב - ל"ח ע"א)

התם (1) וכמה יהא ביניהן רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל מארבע אמות עד שמונה אמות רבא אמר רב נחמן משמונה עד שש עשרה ואם רצופין ורוחקין זה כזה פחות מארבע אמות הכל כוודים שהקונה אותן אין לו קרקע ואמרינן בהריא רצופין כאי נינהו דתנן כרם הנמוק על פחות מארבע אמות ר' שמע' או' אינו כרם ורואין את האמצעים כאילו אינן והכא לענין הא דאמרי נהרדעי מכרין רצופין אין לו קרקע הא אמר' אמר' ר' זורא כחנאיי כרם הנמוק על פחות מדר' אמות ר' שמעון או' אינו כרם וחכ' אומ' כרם ורואין את האמצעים כאילו אינן. והא כחנתיין לענין כלאים ומחורתה התם לענין קנין קרקע תניא כותיה ררבה כמה מקורבין ד' אמות וכמה מרוחקין י"ז אמה הרי זה קנה את הקרקע ואת האילנות שביניהן לפיכך יבש האילן או נקצץ אין לו קרקע. אמרי נהרדעי האי מאן דאבין ליה דיקלא לחכריה קני ליה מכי שפודיה עד תהומא דל' אף על גב דתר הוא [קני ליה] קרקע שתחתיו מתקיף לה רבא לימא ליה אנא כורכמא

(א) דף ע"א, א. (ב) לקמן פ"ב ע"א.

[רישקא זביני לך] עקר כורכמך זיל הכין מפרשין רבנן דרבא הכין קא
 [מקשה אמאי א] צמריכו נהרדעי למימר הא שמעתא מידע ידיע
 [רמאן רובין ה] קלא למיכל פרייה הוא רובין ואילא תימא דקני ליה
 [למיכל פרייה] יאכיל מוכר למחר למימר ליה עקריה זיל. ואסיקנן אילא
 [אמ'] רבא כבא מחמת טענה והכין מפרשין רבנן דקאמ' רבא והכין
 אמרי נהרדעאי אף על גב דקא טעאין דלמעקר זביני לך לא משגחינן
 ביה אילא קני ליה ללוקח עד תהומא. אמ' ליה טר קשישא בריה דרב
 חסדא לרב אשי דאי כרכמא רישקא זבין ליה למעקר איבעי ליה למחוי
 ומימר ללוקח דהכין קא זבנת. מתני' שלש ארצות לחוקה
 מסקינן בה מחאה שלא בפניו היא מחאה ולא צריך שיהא בעל הקרקע
 עם המחזיק במדינה אלא בשעת חירום כלכר כאשר אתה אומ' בלשון
 ישמע' וקת פתנה א) אבל בשעת שופי אין צריך שיהא עמו במדינה

[ע"ג בכ"ז] (ליה ע"כ - ל"ט - ט' ע"כ):

אפילו שניהן רחוקין זה מזה אפילו באספמאי שכל אם מיחה שלא
 בפניו היא מחאה ואם לא מחאה הרי החוקה קיימת [ולענין] נכסי בון[רח]
 אסיקנן אם מחמת ממון ברח מחזיקין [בנכסיו] ואם מחמת כרדן שפיות
 דם ב) ברח אין מחזיקין בנכסיו ואו אמ' מו[ח]ה לא תימרו ליה לא
 בטלה מחאה ואו אמרי שהרי לא אמרינן [ליה] גמי [לא בטלה]
 מחאה. דאית למימר הכי קאמ' ל[הו] לדיריה ל[א] תימרו הא ל[אחרנין]
 אמרו לדיריה לא אמרינן הא ל[אחרנין] אמרינן ואו אמ' להו לא תי[פוק] לכון
 שותא לדברי הכל אין זו מחאה[ת. ואו] אמ' להו הכין ואינהו אמרי [לא].
 נפקת לן שותא ולא ספרנו את ה[דבר] הזה לאדם איכא למימר דא[פקו]
 למלתא ולא דעתיהו וגם לא בטלה מחאה. ודאמ' ריש לקיש משום בר
 קפרא צריך למחות בסוף כל שלוש ושלוש הלכה ואף על גב דתהי בה
 ר' יוחנן כלום? תסא הוא מאחר שהרי פעם אחת פלניא גולגא ק[אדרי] ל[יה]
 שתא גולן למה צריך למחות בסוף כל שלוש. תאני בר קפ[רא] ערער
 וחור ערער אם מחמת טענה הראשנה ערער [הרי זה חוקה ואם]
 לאו א[ינ]ה [חוקה] כך פירושה ב) אם אמ' בתוך הש[ן]
 ערערתי ומחיתי אחר השלש הראשנות ו[ן]
 המחאה היא הרי זו נכונה ואם כמתחיל הוא [בכל פעם מחאה זו]

א) שעת חירום; ויפ' חרם הריגת נפשות כדכתיב כל חרם אשר יחרם מן האדם
 (המקד והממכר שער מ' ע"ה ריש ע"ב. והובא בתשב"ץ ח"ג, סי' פ"ו. ובקצור בכפתור ופרח
 פ"ו. ב) ויפ' סדרין זה הוא הריגת" (שם שער מ' והובא ברש"י ב"מ ל"ב, א'). ג) כפי
 זה הובא בשפ"ק בשם: ויש מי שפ' ונרחה שם.

אינה מחאה נכונה ושמעתתא דבתרא פשיטין.

אמרי נהרדקאי כל מורעא רלא כת' ביה אנחנא שהרי [ירעין]
[באונסא] דפלגיא לאו מודעא פיר' סתם מורעא אדם שכן[תב שטר]
[מאונס כא] ה[נא]נס [לעדים] ואומ' להן הריני צוסק עם פל' כן [וכן מאונס]
[ואני אחבענו בפניכם] לחזור ולב[ט]לו מה שאני כותב לו זה הוא
[מורעא שאמרנו כלום]ר שאנו [מודיעים] דעו שאין סומכין על
[חשטר וכוחבין] [הע]דים יד[עין] כאנסא דפלגיא ואמרנו
[אי דגיטא ודמתנתא גלויי מלתא] בעלמא הוא ואין צריך להיות
[אונס ברור אלא אם כא] אצל עדים ומסר דבריו
[פניהם] [ואמר להם יה]בת גט לאשתי ומוסר אני דברי

[ועיד בכ']

[אינה מתגרשת בו ובטל הוא הרי הגט בטל עד שיבטל את המורעא
[וויאב]ר לו ה[רין] מורעא דמסרית על גיטא דפלוגיתא אנתתי בטלחיה
[ומשום הכי תקינו שאין] אנו כותבין גט עד שיבטל הכעל כל מורעא
[שמסר וכך מפורש בערכין] בסוף פרק האומ' משקלי עלי אמי רב
[ששת האי מאן ד]מס[ר] מורעא אגיטא] מורעיה מורעא פשיטא לא צריכא
[דעשאוה] ואירצי מהו דתי[מא] בטוליה בט[ליה] למודעיה קמ' לן ואימא הכי נמי
[אם כן] נחני וכן אחא אומ' בגט[ני נשים] כופין אותו עד שיתן מאי ער
[שיאמ]ר רוצה אני עד דמטביל [ליה] למודעיה קמאי וכן המתנה בגט א'
זת הוא שאמרנו או דגט ומתנה גלוי מלת' בעל' הוא ולא צריך עירי אונס.
אלא כי קאמרי נהרדעי אמורעא דזכיני ומקשונן האמ' רבא לא כתבינן מורעא
[אזכי]ני ומהדרינן מודי רבא היכא ראנים כגון מעשה דפרדיסא. דכתבינן
[מורעא] כי ראמרי נהרדקאי ואיכא הכא קושיא האי אונסא דמעשה דפרדיסא
[איך ידעי עד]ים באונסא דהכין הוא אמ' ליה או מוכנת ליה נחליה מוטב
[ואי לא כבישנא]ל[שטרא דמשכנתא ואמנא לקוחא היא בידי ואו ליכא
[שהדין] מכתב מורעא [ו]או איכא שהדין [למילתא] היכין
[מצי למימר לקוחה היא בידי ומהדרינן]
[תרי אנפי חד מנהון ול] איכא שהדי דהכין
[אמר ליה א]מנא כי גויס שולטאני לקוחה [ה]יא בידי [וא]יכא ד[ם]קבלי
[מיניה וקא מירחי]ל ואנפא אחרינא אשמע[ינן] ד[מא]נן [רמס]ת[ר] ל[יה] לחברכריה
[במידעם] דאונס שידוע ריכיל למעבריה [ואמ'] ליה או מוכנת לני ואי לא
[אותבינן]ך בבית הסהר וידענא מלתא כל כי ה[אי] אונסא

הוא וכותבין שהרי [ידעין] ב[יה] כאנסא דפלניא
 ולא מ . . . ה וכתר חכין אי [אמ' רב]
 יהודה הא מתנתא טמירתא [לא מגבינן בה היכי דמי מתנתא טמירתא]
 דאמ' להו לשהדי וילו אימ[מורו] וכתבו ליה ואיכא דאמרי אמר רב יוסף]
 דאמ' א) להו לא תתיבו בשוקי וב[כריתא] ותכתבו ליה מאי ביניהו איכא]
 ביניהו סתמא. קושיא לן טו[בא]

ב.

בבא בתרא מ"ד ע"א"ב.

(כ"ז אונספורד. Ms. Heb. c. 27.)

[ע"א בכ"ז]

מעיר עליה אבל גזל ראובן טלית משמע' ולא מכרה [ואתי יהודה]
 קא מערעד בה לא לישחיד בה שמע' משום הכי תנא רישא [נמי]
 ודינא חד הוא בין מכר בין לא מכר. ומקשונן וסיפה נמי נחי דכן
 גופה מיאש מדמי מי מיאש אף על גב דמוכר גזלן דהא פיר' בגזל
 היכי מעיר לו נגזל ולאן בעאי משקל מניה דמים וני[תא] ליה דתיקום]
 ליה לגזלן מידעם דמשחלים מניה דמי גזילה וצריכ[ה] למיקם]
 בעינה לגזלן ופריקנן לא צדיכה דמית גזלן דתנן [הגזלן ומאכיל]
 את בניו והניח לפניהן פטורין מלשלם. ומקשונן [ולוקמה ביורש והכין]
 פירושי' האי דקחני מכר לו פרה מכר לו טלית [ומפרש גזל פרתו]
 גזל טליתו ומכרה לימא גזל טליתו ומת והורישו [ולא לימא]
 מכר ופריק' אין ודאי אליכא דמאן דאמ' רשות יורש [כרשות לוקח דמי]
 הוה ליה למיתנא גזל והוריש ולא צריך ל[מיתנא] מכר אבל למאן]
 דאמ' רשות יורש לאו כרשות לוקח [דמי]
 גזלן תילכך דלא ועוד קש[י]א ליה לאב"י]
 בשדה מפני שאחריות
 מיבעי למיהות

לו ובטיל האי פירושה דרב ששת והרדנן
 כפשוטו הוא ודאמיא לרדבין בר שמואל דאמ[ר] דבין בר שמואל]
 משמא דשמואל המוכר שדה לחברו שלא [באחריות אין מעיר]
 לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל [חובו אבל פרה וטלית]
 אפילו עשאה הפתיקי לאחר ומכרה לא מכ[רה] אלא מפני בעל]
 חוב שנעשה לו אפותקי וכיון דאין טעמידה בפני בעל חובו

(א) וביה גירסת ר"ח.

מעיד ללוקח עליה כדרכא דמפרש
 דיל' מקרקעי אנב מטלטלי גאבי אקני ליה [מטלטלי אנב]
 מקרקעי גאבא מקרקעי גאבי מטלטלי ואמ' רב חסדא והוא
 דכתב לה דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וכ
 לענין פרה ופלית שאמרו אם מכרה מעיד לו עליה [מפני]
 שאין מעמידה בפני בעל חובו. ומקשונן

[ע"ב בכ"ז]

פירוש דיל' הוה אקנייה האי מוכר לההיא פרה לאניש על
 שמכרה ואית ליה לההוא דאתקנית ליה להנפוקה
 מדרכא וניחא ליה לההוא מקנה דהוא מוכר דתיקום
 דלית קונה ולשקליה מניה היכי מעיד
 הכלא] במאי עסיק' ומעיד לו עליה כגון שלקח אותה
 [ומ]כר לאלתר וברירא טילתא שלא הקנה אותה לאחר
 ומקשונן דיל' דאיקני אמ' ליה אפילו לקח אותה
 הוה כתיב ליה קמי דליובנה כל מאי דאקני מן
 אקניתה לדילך על גב קרקע וניחא ליה דתיקום
 מעיד לו עליה ואמרינן שמעת טינה דאקני וקנה
 [ומכר] לא משלתעברא אידך פירקין מי שמת ואם כן
 [חל]פשיט ליה ההיא בעיא ופריק' אפילו
 [מצי]נא לאוקמה להא
 לא הויה ליה איכא
 או טלית

ואקשונן מן

[הא דאמר רב פפא] אף על גב דאמור רבנן תמוכר
 [שדה לחבירו שלא כ]אחריות ובא בעל חוב וטרפה אינו חוזר
 [עליו נמצאת שאינה שלו] חוזר עליו וקושיא היכי מעיד לו
 [שמכ]רה דיל' לאו דיליה היא וכשתמצא
 [לוקח] ראשון עליו. ופריק' הכא במאי עסיק' שהא
 שידוע דיליה היא וליכא
 האי קושיא אליכא דרב פפא

[דאמ' המוכר שדה לחברו ונמצאת שאינה שלו אינה חוזר עליה דאמ'
 [ליה להכי זכיני לך שלא] באחריות גופא אמ' רבין בר שמו' משמא דשמו'
 [אין מעיד עליה] מפני שמעמידה בפני בעל חובו לא יעיד לו עליה

[אפילו היכא דליח] ליה ארעא אחריתי נמי לא יעיר ללוקח דלא ניחא
[דליהוי רשע] ולא ישלם. ואף על גב דסוף סוף לגבי

(דף נ"ט, ב' - ס' ע"א)

[ע"א בכ"ז]

החזיק בעל הזיו בד' טפחים למטה ואין ליכול לבנות
תחתיו אלא שמנית ד' טפחים באויר פחות מטפת אין לו חזקה
אם רב הונא לא שנו אלא בעל [הגג שאינו יכול למחות]
בבעל תחצר ולומר לו אל תש[תמש] ורב יהודה א' אפי' בעל תחצר
בבעל הגג אין יכול למחות לימא בהוק ראיא קא מיפלגי דרב
הונא סבר הוק ראיא שמה הויק [שהעליון מציין בתחתון והתחתון]
אין מציין בעליון ורב יהוד' [סבר אע"פ שהעליון מציין בתחתון]
הוק ראיא לא שמה הויק]

שמה הוק לא דכולי [עלמא הוק ראיא שמה הוק ושאינ]
הכא. ורב יהוד' לא [פליגי בה]. לא יפתח אדם חלונותיו לתצר

השותפין קאמרי רבנן

אותו למתום דמתניתין]

דעכיד עבר מדי[נא?]

ולא קצוחי הו

[הוא אמרינן אם]

שהחלק להניח בו חפץ

למעלה מדי' אמות הוכן [לקח]

בית בתצר אחרת לא יפתחנו

דמילתא מפני שמרכה עליו

אם רוצה כונה את החדר לפנים

ביתו ופותחה לתוך ביתו. וחוא

שלקחו מחצר אחרת נפתח לרשות

עליהן את הדרך ופריקנן מאי חדר שחלק חדרו לשנים מאי

עליה אפתא ביתו שהוא פתוח לתצר [השותפין חולקו לשנים וסותם]

בין זה לזה שנעשה כמו אפתא כמה ששוללו]

[הכא] תרגימו אפתא ועושה בחדר עליה שעור]

שפותח מן החדר לאותו בית ולא יר[בה] . .

כדיך רחמנא דסייע בהרן

אנחל לעזור בן עשיא

ד.

פירוש רבינו חננאל לברכות

א. שני דפים קטנים של קלף שנוצחתי בכ"י קמברידג' (G. 2) בכסלו-שבת תרצ"א. והם חלק מאותו הכ"י של פיריח לברכות שפרסמתי ראשונה ב"תחכמוני" א' צד 30-30, מכ"י אוכספורד. ועל כל הקטעים מפירוש ר"ח לברכות שפרסמתי בגנזיקדם ובנספחים לאוצר הגאונים לברכות יש עכשיו להוסיף עוד חוץ מקטע זה שלפנינו גם את הקטע שפרסם גינצברג בגנזי שכנר ח"ב (61-356). והוא, כנראה, חלק מאותו הקטע שפרסמתי תחלה בגנזיקדם ב' (צד 5-11).
 ב. דף אחד קצן בקבוצת כ"י הגניזה בקמברידג' (G. 2), כל עמוד הוא בן ש"ז שורה וקרוע בשוליו מלמטה.
 ג. שני דפים קטנים (שם), כל עמוד בן י"ז שורה. גם הם מפירוש רבינו חננאל לברכות.

ד. דף אחד (שם), כל עמוד בן כ"א שורה. ומן הסגנון נראה שגם הוא מפיריח. וכמה פסקאות ממנו הוכחו בערוך בשם פ' סתם. אלא שבמקום שכתוב בו „תלמוד ארץ ישראל“ נשתנה בערוך שלפנינו: „תלמוד ירושלמי“. ועי' מה שכתבתי בהקדמתי לאוצר הגאונים למסכ' שבת סוף צד II. והרכבה השתמש ר"ח בפירושי רח"ג גם בקטעים האלה, כפי שנראה מתוך ההשוואות שרשמתי.

א.

ברכות דף מ"ח ע"א.

[אכל עלה ירק ושתה כוס של יין

מצטרף להוציא אינו מוציא ער]

(ע"א בכ"י)

שיאכל כזית דגן ודלא כר' שמעון

בן שטח. ואם עלו והסבו אפילו לא

אכל עמחן אלא בציר ולא שחה

עמחן אלא בציר ולא שחה עמהם

אלא כוס יין מצטרף. ודוקא לעשרה

לומר לאלהים אבל להוציא את הרכים

עד שיאכל כזית דגן וכך הלכה. אמ'

רב נחמן משה תיקן להן לישראל ברכת

חזן בשעה שאכלו המן יהושע תיקן

(בונה ירושלים) ברכת הארץ בעת שנכנסו

לארץ דויד ושלמה תיקן בונה ירוש'

דויד תיקן על ישראל עמך ועל ירוש'

עירך הוסיף שלמה על הכית הגדול

והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנה

כנגד הרגלי בית תר א' הטוב שלא הסר'
הסריו חסמיכ שנתנו לקבורה.
תנו רבנן סדר ברכת המזון ראשונה
ברכת הון שנייה ברכת הארץ שלישית
בונה ירוש'. כשבת מתחיל בונה ירוש'
בנחמה ואומ' נחמנו יי' אלהינו ומסיים

ברכות מ"ח ע"ב

[ע"ב ככ"ז]

בנחמה ונחמנו כתובה כי אתה הוא
בעל הנחמות ב' א' יי' בונה ירושלים.
ואומר קדושת היום באמצע פיר'
קדושת היום רצה והחליצנו כול'.
וחכמ' אומ' אינו אומרה לקדושת
היום אלא כבונה ירושלים בלכר
ואמרינן חכמ' הינו תנא קטא. תנו
רבנן מנין לברכת המזון מן התורה
שנ' ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת
הון אח יי' אלהיך זו ברכת הוימון
על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו ב'
ברכת בונה ירוש' אשר נתן לך זו ב'
ברכת הטוב והמטיב. אין לי אלא
לאחריה לפניה מנין קל וחמר כול'.
תניא כל שלא אמר ארץ חמדה טובה
ורחבה לא יצא ידי חובתו וצריך
גמי למימר בה ברית ותורה ולהקדים
ברית לתורה שהתורה ניתנה בשלש
בריתות בלכר שנ' ויאמר הנה
אנכי כרת ברית וג' וכת' כי על פי תרברים

ברכות מ"ט ע"א

[ע"ג ככ"ז]

האלה כרתי אתך ברית וא' יש'. וכתוב
במכתב הראשון את דברי הברית.
וברית מילה ניתנה בוי"ג בריתות וכולן
מפורשות בפרש' ויהי אברם ב'. רב אבה

א) וכן באגרת רש"י נוסח צרפתי. צד 10 שורה 9: לבית תר. (ב) השנה אוצר
הפירושים צד 83, ס"ה רל"ד.

אמ' צריך שיאמר בה הוראה תחילה
 וסוף תחילה נודה לך ובסוף ועל כולם
 יי' אלהינו אנו מודים לך. ואמ' רבינו
 הגאון (צ"ל א) דלישנא דייקא מפומא
 דרבנא דרב אבא בשלש מקומות
 חדא הא אידך בהאשה שנפלו לה
 נכסים רב אבא אמ' שאלתי את
 סמכותי ובשבת כר' אליעזר אם לא
 הביא חבלי רב אבא אמ' הטבילה
 ואחר כך ילדה זה הוא יליד בית
 שנמול לשמנה [ימים]. וכל מי שלא
 אמ' תוראה ב) חרי זה
 מצונה. וכל מי שלא
 אמ' ארץ חסדה
 מוכה ורחבה ברית תורה

[ע"ד בכ"ז] והקדים ברית לתורה בכרכת הארץ
 לא יצא ידי חובתו וכן מי שלא אמר
 מלכות בית דוד בבונה ירוש' לא יצא.
 אסיקנה אין חותמין בשתים חוץ
 מקרש השבת וישראל וראשי חר'
 חרשים. ומותבין והא חתמינן על
 הארץ ועל המזון. ומשנינן ארץ
 שמוציאה מזון כלומר אחת היא וכן
 על הארץ ועל הפירות ארץ שמוציאה
 פירות ואפילו פתח רחם על ישראל
 עמך חתם בבונה ירוש' רב חיסרא
 עשה כרב זירא דלא הוה אמ' לא ברית
 (שאינה) ולא מלכות ולא תורה שאינה
 לא בנשים ולא בעבדים ומהניה ב) רב

(א) השוה אוצר הפירושים ע"ד 83 ס' דליה, ונמסחים — פירית, ע"ד 59 ס' רבי.
 (ב) כאן חור עגול בתוך הקלף, וכך היה טרם שנכתב עליו כלום. (ג) צ"ל: ומתחית.
 כמו בכ"ז.

ששית לחוטמיה א)	ב) עליה כי
חיויאי [אמ']	ליה ר' זירה
לרב חיפרא	שבקת
לכולהו	תנאיי
ולכולהו	אמוראי וע' ג)

ב.

ברכות ג"ב ע"ב - ג"ג ע"א.

[ע"א בכ"ז] לעבודה זרה מכלל דר[ישא] הם הכי במ'ן
במסיבה מברכין והאי[דנא] ד' דמסב[ן]תם
לאו מסיבתם לעבודה זרה אינון מבי
מברכין. אין מברכין על הנר שלגוים
משום דלא שבת. אסיקנה אור שלא
שבת אין מברכין עליו אבל אור
ש[שבת] מעבודה כגון אור שלחיה
ואור [שלחולה] אף על פי [שהיה רז] לך
כל היום מברכין עליו [מפני] ששבת
ממל[אכת עבי]ר' וכן קשית שהיתה
דולקת כל השבת למוצאי השבת
מברכין עליה. ישראל שהרליק מגוי
מברכין עליו אי אפשר דלא מוסיף
וכי קא מברך אהתיירא קא מברך
אבל גוי שהרליק [מגוי] אף [על פי]
דמוסיף לא מברכין עליו. [היה מהלך וראה]
[ע"ב בכ"ז] אור אם [הוא] רוב ישראל מברך אם רוב
גוים אינו מברך מחצה על מחצה
מברך. ראה תינוק סמך לשקיעת
החמה ואבוקה בידו בורק אחריו שמו
בר ישראל הוא ואיקרי נקט ואילא ה'
אסיר. אור שלכבשן ושלחנור ושל
כירה תני חדא מברכין עליו ותניא

א) לחוטמיה, כ"ה בהרא"ה. ע"י הגהות ד"ס, אות כ'.
חשוי"ן הוא מקום החור העגול בכ"י. ג) = ועברת [מכר].
הפירושים למסכת ברכות, צד 26 סי' ד"ס. ה) = ואי לא.
ב) המקום הפנוי באמצע
ד) השוה אוצר הגאונים -

אידך אין מברכין לא קשיא כאן בתחילה
 כאן בסוף. [פי' א] בתחלת [הדליקת] העריין
 לא אחז תאור ברוב העצים וקוטרא הוא
 דסליק ולא צאיל נהורא אין מברכין אלא
 בסוף שכבר הדליקו והעלו שלהבת
 מברכין. אור שלכנסת ושלבית המדרש
 תני חרא מברכין ותניא אידך אין מבר.
 אחינן לפרושי ב) הא דאיכא חזנא הא
 דליכא חזנא [יש] שאומ' אי איכא
 [חזנא דאכיל בבית הכנסת לנהורא
 עבד ומברך עליו ואי ליכא חזנא
 לכבוד בית הכנסת עשוי ואין מברכין עליו]

ג.

ברכות נ"ד ע"א.

[ע"א בכ"י] אומ' ברוך שעשה נסים לאבותינו
 במקום הזה. אוקימנא אניסא דרבים
 כולי עלמא מחייבי לברוכי אבל אניסא
 דיתיד כגון ההוא גברא דנפל עליה
 אריה ואיתציל וכגון ההוא דצחא
 בפקתא דערבות ואיברי ליה עינא
 ושתא כול'. איהו חייב לברוכי ג) אחריני
 לא מחייב. פיר' פקתא מקום מדבר
 שאין בו מים כדגרסינן במשקין
 פרק ואילו מנלחין ר) עושה לו חנות
 בפקתא [כלומר] בית למכור מים. תנו
 רבנן הרואה מעברות הירדן ומעברות
 הים ומעברות נחלי ארנון ואבני
 אלגביש בבית חורון. כל מעשה עוג
 אינו כתוב במסכת ברכות. ואכן
 שזרק עוג במשה כלשון הזה כתוב
 בה בלבר. את והב שני בני אדם

(א) השוה אוצר הפירושים 88 ס"י רס"ב. ועי' נספחים ס"י רמ"ב וס"י רמ"ג. (ב) השוה
 אוצר הפירושים שם ס"י רס"ד. (ג) עי' אוצר הפירושים שם ס"י רס"ט. (ד) מויק פ"ו ע"א.

אחד שמו את ואחד שמו והב [ושניתם]
מצורעים היו. אסיקנה [כבריתא על כולן]

ברכות נ"ד ע"ב.

[ע"ב ככ"י]

צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום.
ועל לומר מברך ב' א' יי' אלהינו זוכר
הצדיקים. ועל אשתו מברך ב' א' יי' אלהינו
מ' ה' דיין האמת. אמ' רב יהודה ארבעה
צריך לתודות ואילו הן יורדי הים והולכי
מדברות וחולה שנתרפא וחבוש בבית
האסורים שיצא אילו כולן צריכין לברך
בפני עשרה ב' א' יי' אלהינו מ' ה' גומל לחייבים
טובות. ואם אומרים לו אחרים בריך רחמנא
דיהבך לן ולא רמך ב[עפר]א וענה אחריהם
אמן נפטד מלהורות
שלשה מאריכין ימיו שנותיו של אדם המאריך
בתפילתו והמאריך על שלחנו והמאריך
בבית הכסא. ומקשינן וכי המאריך
בתפילתו מעליותא היא והאמ' ר' יוחנן א'
המאריך בתפילתו ומעיין בה בא לידי
כאב לב שני תוחלת ממושכה מחלת
לב. ומפרקין החם במאריך ומעיין
הכא [רא]מרינן [המאריך דמפיש] ברחמי

ברכות נ"ה ע"א.

[ע"ג ככ"י]

המאריך על שלחנו בזמן שביה המקדש
קיים טובה מכפר עכשיו שלחן מכפר
שמאכיל עניים. פיר' המאריך בבית
הכסא לא דתלי נפשיה טובא דמי דתלי
נפשיה טוביה בבית הכסא בא לידי
חתונותיה אלא דבריק נפשיה [בכל]
שעתא ושעתא. פיר' חימנ[ותא] . . .
תנאמן יו[ן] שלשה דברים]
מקצרין [ימיו ושנותיו שלאדם מי שנחתני לן]

כום לברך [ואינו מכרך ומי שנחתין לו]
 מ[פר תורה לקרות ואינו קורא] והמנהיג
 עצמו ברכנות אפילו בצינקה אבל
 בפחרסיה [כרכן] גמליאל שהיה נוהג
 נשיאותו ברמה שפיר דמי. אמ' רב
 שלשה צריכין רחמים פרנס טוב שנה
 טוב חלום טוב כול'. אמ' ר' יוחנן שלשה
 הקב"ה מכריז עליהן [רעב ושוכע ופרנס]
 כול'. אין מעמידין פרנס על הצבור
 אלא אם כן נמלכין בציבור שני
 ויאמר יי אל משה ראה

ברכות נ"ה ע"ב.

[ע"ד בכ"ז]

קראתי בשם בצלאל וז' אין הקב"ה
 נותן חכמה אלא לחכמים שני יתיב
 חכמתא לחכיסין וכח' בלב כל חכם
 לב נחתי חכמה. כל תלם ולא טווח
 פיר' כל תלום שחולם אדם שלן בתענית
 [שלא ית] קיים וכן כל תלום דלא איפשר
 [למפשר כא] גרא במל . . . לעולם יצפה
 אדם לתלום טוב עד עשרים ושנים שנה.
 אמ' רב הונא [בר לואי] לאדם טוב
 מראין לו חלום רע [לאדם רע] מראין
 לו חלום טוב ש[כל שנחתיו] של דוד
 לא ראה חלום טוב. כל שנחתיו שלאחיתפל
 לא ראה חלום רע. מי שראה חלום
 ונפשו ענוסה יפתרנו בפני שלשה
 כלומר דאמרו לו טבא הוא רחמנא
 [לשויה למב ז' זמנין] ולימרו ליה
 שלש הפוכות שלש פדיות שלש
 שלומות כול'. וכן מן דחזא
 חלמא ולא ידע פתרוניה

ד.

ברכות נ"ח ע"ב.

[ע"א כ"ח]

הרזים אמי' חשיבתו עלי כששים ריבוא.
הרואה קברי אומות העולם אומ' כושה
אמכם מאד וג'. בוחקנין ממעי אימן אומ'
עליהן משנה הבריות א'. אכל נעשו בהקנין
מחמת ב' אומ' ברוך דיין האמת. פיר' כושי
שחור, לווקין לבן מאד מאד ג'. גיחור אשקר ד'
שלא כדרך בני אדם. כיפח ה' כפיך. ננס ו'
קציר כגון קוף. פתי הראש מי שאין ראשו
סגלגל אלא רחבה ו' אלו כולן משנה הבריות ח'.
על הזיקים מאי זיקים כוכבא דשביט
פיר' ט' הכוכב הנראה בשמים יורד ו' ממקום
למקום כמו שוכט בשבט והמוריד יא'
השבט על המקום שמכה בו לפיכך
נקרא שביט. וזה הכוכב שמו זיקים
דגרסינן בתלמי' ארץ ישראל יב' אמי' שמואל אין
עבר זיקא בכסיל מתריב את העולם
והאי דמיתחמי עבר לא עבר אלא או

א) וכן בר"ה. ע"י נספחים לאוצר הגאונים לברכות עד 62 סוף סי' ר"ב. (ב) אולי:
אימה. ג) "לווקין חיוורא כי הוא דאמר לחו מאן בעי לווקיני ואשתכח חיוורי (בכורות
מ"ה; ערוך ערך לוקין). ד) Rot-blond. "ובכורות כ"י מוטין אלו (מ"ה) הכושי והגיחור.
פ"י גיחור סומקא גתיא, פ"י אדום ביותר" (ערוך ע' גחר כ"י שלי. וע"י ערה"ש).
והוא כפירשי' כאן. ובלקוטי גאונים, אוצר הפירושים לברכות 106: ה' לוקין, אלא שקרי.
ואח"כ כתוב שם: "וזכר אחד אחד וחילופו: לוקין וגיחור כסח ונאנס". וכן פירשי' בדרך ל"ו
ע"ב: "גיחור שהוא לבן יותר מדאי". וע"י מעדני יום שנישם על הגליון שם. (ה) = הקפת,
בגמ'. כיפח גם בירושלמי כאן. ו' בגמ' (בכורות מ"ה, ב') כיפח, חני רב זביר גיב' ח...
וי"ט ארץ וגחון. כלומר כיפח כש"ף" (ערוך ע' גבת. וע"י ערוך השלם). ובלקוטי גאונים
שם: הכיפח, אריבא שמואל, וכ"ה גם בבכורות מ"ה ע"ב. ז') הובא אות באות בשם
פ"י סתם בערוך (ע' שחי); "שחוי ראש, פ"י רב שריא גאון דל ששערו דבק זה כזה עד שגראה
ראשו רחב" (מנחות—אל נקאה הוצא' חריר ענעלו נ"י ח"ג עד 463). ובסור שיע סי' רכ"ח:
"ושחוי הראש, שכל שערותיו דבקות זה בזה". ח) וכן גרסת ח"ג, ד"ו יא ע"י ג'. וה"ג
אספמאי עד 75. ולפנינו בגמ' הוא בין אלה שמבקר עליהם דיין האמת. ט) ככאן ער: אמר
שמואל, נעתק בערוך ע' ככב. י) יגחר (ערוך). יא) ומוריד (שם). יב) בתלמוד ירושי' (שם).

לעיל מיניה או לרע מיניה. אמ' שמואל
 נהירי לי שבילי שמיא כול' פיר' א' אמר
 שמואל אני יודע דרכי הכוכבים ברקיע
 כמו שאני יודע נתיבות מדינתי והיא ב'
 נהרדקא ולא נעלם ממני דבר זולתי האי
 כוכבא דשביט. פי' זיהיה ג' דמיהוי
 זיו הוא שמתראה ד'. פיר' וילון פרוכת
 והוא חרקיע שעשוי כוילון. ה' כסיל יש
 בו חמות גדולה וכימה יש בו צינה
 גדולה וצינה זו שוכרת חמות של
 זה וחמות זו שוכרת צינה זו וגמירי
 אילא דיתבי עקוסא ו' דעקרב בנהר
 דינור כל מן דהוה טרקא ליה עקרבא
 לא הוה חיי. ז' מדא'ים הרבדים שעוקץ
 עקרב מכוכבי כימה הוא שהן ממונים
 בצינה. כימה מאה כוכבי אמרי לה
 דמיכנפן ואמ' לה דמיכרדן. ח' עש היא
 זנב מלה. עושה עש כסיל כימה.
 נטל הקביה שני כוכבים מכימה ונפרדו
 שניהם ובא מכול לעולם ובשניהם
 נטל שני כוכבים מעש וסתם בהן
 פירצה של כימה ועמר המכול הינו
 דבתי ועיש על בניה תנחם. כלומר
 הכוכבים שנימלו ממנה. ועל הזקנות

א' נעתק בערוך ע' נהר. ב' ע"כ בערוך. ג' וכן בלקוסי גאונים, אוצר הפירושים
 לברכות צד 106: „זיהיה. נורא צוה" (אורו וכתיקותו). ובגמרא: זיויה. ד' זיהיה ...
 ויוו הוא שמתראה (ערוך ע' זה). ה' מכאן עד הפסקא: כימה. נעתק בערוך ע' כסיל;
 אוצר הגאונים—התשובות לברכות, סי' שני. ו' וכן בלקוסי גאונים שם: עקוסא. ז' מכאן
 ואילך עד: כימה גם בערוך ע' עקס. ושם: נראין הדברים. וכיח סגנונו של רב האי גאון:
 מראין הדברים. ח' נעתק מכאן בערוך ע' עקס.

ה.

תשובות רב האיי גאון לקאבס.

קונטרס בן כ' דפים תכופים שמצאתי בכסלר-מכתב הרצ"א, ביוספסינסטר-קולג' בקמברידג' (I. vol.). והוא חלק תיכוני-פנימי מאותו הקונטרס הראשון בן כ' דפים בלתי תכופים (רף א"ר) מכ"י אוכספורד שהתפסתי בראש גנוי קדם א'. אלא שחסר כיניהם עוד קונטרס תיכוני בן כ' דפים (רף ב' ודף ה') שבין הקונטרס הראשון לבין הקונטרס השלישי (רף ג"ד) שלפניו. הקונטרס הזה מכול: סוף תשובה ב', תשובה ג' ומחצית תשובה ד' מן הקונטרס. והקונטרס הראשון מכול תשובה א', סוף תשובה ר' ומחצית תשובה ה'. תשובה ג' שבקונטרסנו כבר נרפסה בחג"ה ס"י ס' (ראשיתה) ובחג"א צד 105 (אחריה). אלא ששם חסרה ה' א' לה שישנה לפנינו בשלמותה. וגם תקובץ שלנו קרום הוא לאותו הקובץ כי תשובה א' שבקובצנו היא שם תשובה נ"ט. וברור הוא שהקובץ ההוא נלקט מקובצנו ומקובצים אחרים. לקובץ שלנו שייך עוד קונטרס אחד בן כ' דפים תכופים שמצאתי בקמברידג' (G. 2) שכשורה הרביעית מעמי א' שם מתחילה ונמשכת כל החשובה על "מרכבה שנכנסו לפרס" (אוצר הגאון) לתגינה ס"י כ' ומסומנת בצורה באות ה'. ושלוש שורות הראשונות שם: "עצמו במקום סכנה על דבר זה וסמך על הנס, אבל בשעת קריה שמע בביתו של אדם או בבית הכנסת שלא בשעת השמר לא נאמר דבר זה" תן סוף תשובה שכמרוסני פרס נרפסת. גם תשובה ב' מקונטרסנו שמופה בא כאן פרס נרפסה כמו שהיא, אבל תכנה כבר נרפסה בשע"צ פ"ג ע"ב ס"י כ"ט; גנוי-שכשר ח"ב, צד 307-8; גאוניקא צד 285 א) ששם היא באה תכופה לתשובה א' שבקונטרסנו זה ותחלתה היא: "ראובן שהיה לו אצל שמעי' מנה או שנתן לשמעון מנה ואמר לו חוליכו ללוי השלחני ולא אמר לו תן לו בשני עדים..." וכל החשובות האלו הן מתשובות רב האיי גאון לר' נתניה בר' עובדיה וכ"י מסריגת קאבס (ע"י גנוי קדם שם).

בורר לו כי זה שחייב השליח לשלם בזמן שאמר לו השולח שקול שטרא בגין שהודיעו כי יש עליו שטר באותו ממון וצוהו לנטלו מן המלוה. ואשר דקדק רב אשי ב' לראות היאך היו הדברים התקדים שקול שטרא על הב זוזי או הקדים הב זוזי על שקול שטרא לא עמר אלא עלתה השמועה כיון שאמר לו שקול שטרא בין בתחלת דבריו ובין בסוף דבריו היה עליו לתקן ולא להפסיד ולילך ברבר על חומרו ולא על קלו ג) אבל אם לא אמר לו שקול שטרא לא היה עליו לתת בעדים כמה שפרשנו למעלה.

והא' דשלחו ר' ליה למר עוקבא זמרא מנלן דאסיר סרים וכתב לחו אל' לשלח אל' גיד' למלמ' ולשלח לחו מהכא בשיר לא ישתו יין הני מילי זמארא דמאנא אבל דפומא שרי קא משמע לן, ולמדנו אדוננו אם הילכתא או לא ואו הילכתא היא קשיא לן ההיא דאיתמר ה) כל הנהגה מסעודתו שלחתי ואינו משמחו עובר בחמשה קולות או יש הפרש בין ביתו שלחתי ובין וזלחו.

א) ולא זכר אותה ר' לוי גינצברג בג"ש, ומקוצרת ביותר היא בשורת תגאונים חקצרות ס"י שכ"ד. ובפיעות נרשם כשע"צ ובג"ש שם: ס"י ע"ב. ב) כתובות פ"ה א'. ג) ע"י תוספות ותקונים לאגרת רש"י צד 2 לצד 9. וחצופת שנה ו' צד 172. ד) גיפין ד, א'. ה) ברכות ו', ב'.

ונהגו כמקומנו זה בבתיהם שלחן ושלכלה שהנשים משחקות בתפנים ובמחולות ומביאים גויים ומשמחים בכלי נבל וכנור ועונב שרי או אסיר ואם יש הפרש בין אלו הכלים או לא.

הבין חזינא כי מנהג כל ישראל כבתי משתאות סתם וכל שכן בית חתן וכלה שמשמחין בקולות של שמחה ואומרין דברי שירות ותושבחות לפני הקב"ה וזוכרין אותותיו ומסדיו עם ישראל מקדם וקיווי גלוי מלכותו והבטחותיו הטובות (ע"ג כ"י) ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל ופיוטין הרבה על אלו הדרכים וכיוצא בהם בקול נגינות ובכתי חתנים וכלות שנחמות וזכר חופות וברכות להצליחם ולהכשירם ואין אדם בעולם מישראל נמנע מכל אלה. אבל זמארא דאמר מר עוקבא דברים שאינן כסדר הזה אלא נגינות של אחבת אדם לחבירו ולשבח אדם יפה ביפיו ולקלם גבור בגבורתו וכיוצא בזאת כגון של ישמעאלים הללו שנקראין אשעאר אלגזל א) לא מכעיא במאנא דאסיר אלא אפילו בפומא בלחוד אסיר. ובעיקר דבר זה שנינו משבטלה סנדרין ב) בטל שיר מבית המשתאות שני בשיר לא ישחו יין ימר שכן לשותיו. ואמרין עלה ג) ממאי דכסנדרין כתו אמר רב חונא בריה דרב יהושע אמר קרא זקנים משער שבתו כחור סננינות. ודאמרין רב חונא אסר זמארא רב חיסדא זליל ביה לא על שירות של ישראל אמרו אלא על דברי הגויים. ואמרין אמר רב חונא זמר ניגרי ובקרי שרי זמר גילדאי אסיר. וזה הזמר שאומרין מושכי הספינות שהן ניגרי וזמר רועי בקר ראינון בקרי אינן משירות של ישראל ואף על פי כן ד) התירו רב חונא שחקר וראה כי לא היו בו דברי גידופין ולא דברים מכוערים ויש בו עזרה ומסער למושבין ולדועים אבל זמר של כורסיים חקר כי היו בו דברים מכוערין ואסרו. ומה שתזכרתם בשאלה שהנשים משחקות בתופים ומחולות אם כמושב שלאנשים אין לך דבר קשה מזה, ולא בתפנים ומחולות אלא אפילו בפומא (ע"ג כ"י) מכוער הדבר ואסור דאמר רב יוסף ה) משרו נכרי ועאנין נשי פריצותא משרין נשי ועאנו גברי כאש בנעורת ו) למאי נפקא מינה לבמולי הני מקמי הני וכל שכן במשתה אנשים כי זה איסור גמור וכל מי שפורץ בדבר זה אנו מנדין אותו בין על ידי נשים ובין על ידי אנשים דאמר רב שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן ז) כל השותה בארבעה מיני זמר ה) מביא חמש פרעניות לעולם שני והיה כנור

(א) עיי' איי חיים לשע"ת סי' קנ"ב. והאשכול אלבק צד 33 הערה ד'. (ב) = סנהדרין. עיי' הקדמתי לאגרת רשיג' ל"ג, א. (ג) סופה מ"ח ע"א. (ד) = ומשום כך. והובא בשני גרסא בכפחור וסרת פ"ו. רפוס לונץ ק"א ע"א, עיי"ש. (ה) סופה מ"ח ע"א. (ו) עד כאן בתגיה. (ז) סופה שם. (ח) "אמר הגאון רבי סעדיה ז"ל הוא הדין לכל מיני זמר כי לא הזכיר כתובת ד' מיני זמר אלא שהם החשובים שבכולם" (ר' יוחנן בן ראובן מאכרידא בפי' על השאלות, כ"י ברלין Or. Oct. 333 דף י"א ע"א).

ונבל תף וחליל ויין משתיהם וסמך ליה לכן גלה עמי מבלי דעת שמביא גלות לעולם, וכבודו מתי רעב שמביא רעב לעולם והכונו צחה צמא שגורם לתורה שתשתכח מישראל וישה אדם וישפל איש שגורם שפלות לשנאיו של הקב"ה שני איש ואין איש אלא הקב"ה שני יי איש מלחמו. ועיני נבחים תשפלה שגורם שפלות לשנאיהן של ישראל. אחריי מה כתוב לכן הרחיבה שאל נפשה ופעה פיה וג'. ואם נשים א) בלבד שאין עמקן איש גם בזאת מכוער הדבר וכל שכן אם יש עמקן נשים עומדות לניגון וראוי שתמנעו מזה כי פרצה היא ופתח לכמה קלקלות וביותר בנבלים וכנורות וכלי זמר שיש בהן נמין ועוגבים וחלילים אבל תפים ומחולות העשוין לקול הברה בעולם בשעת תמרוקי הכלה ולא בשעת משתה יש שמולולין בו ואם יגדר יפה.

הא דאמור רבנן ב) גופה אחד בכור ואחד כל הקדשים כיון שעברה עליהם שנה בלא רגלים רגלים בלא שנה עובר בבל תאחר בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה אילא שנה בלא רגלים היכי משכחת לה (ע"ד בכ"ז) יפרש לנו אדוננו גאון עד ואם היתה שנה מעוברת חמשה אלמא אחד מלא ואחד חסר עבדינן שניהם מלאים לא עבדינן.

שמעתא הכין היא הניחא למאן דאמר דאית ליה כסדרן משכחת לה אילא למאן דלית ליה כסדרן היכי משכחת לה בשלמא לרבי משכחת לה בשנה מעוברת דתניא תמימה ר' אומר שלש מאות ששים וחמשה יום כמנין ימות החמה וחכמים אומרים מונה שנים עשר חדש מיום ליום ואם נתעברה השנה נתעברה לו משכחת לה כגין דאפרשיה בתר חג המצות דכי מטא שיליה אדר בתרא שנה מלאו רגלים לא מלו. וכן פירושה מאן דאית ליה כסדרן אינון דאמרינן לעולם אחד מלא ואחד חסר וסלקא שתא למאן דהכין סבאריה שניד יומי וכן טעמא דאחרים דאמרינן אין בין ראש שנה לראש שנה ואין בין עצרת לעצרת אלא ארבעה ימים דנפקין ש"נ בשבועי ומשתאדינן ארבעה יומי ואם היתה השנה מעוברת חמשה קסבר עיבור שנה חדש דהוא כ"ט יומי וכיון דשנה שניד יומי הויה ליה היכי משכחת שנה בלא רגלים לא יהא אלא שנוולד בכור ביום שבקה בסיון שהוא סחרת שלעצרת כד מאנית שניד דאינון שנת לבנה ואינון על חשבון אחד מלא ואחד חסר לא נפקין אלא שכבר באו שלשה רגלים. השתה צריכת למידע היכי משכחת לה שנה בלא רגלים דקאמרינן הניחא למאן דאית ליה כסדרן משכחת לה ואו אמרת משכחת לה בשנה מעוברת כי דאשכחת לרבי בשנה מעוברת דחאלפין שניד שנת לבנה דאינון באחד מלא ואחד חסר ולא באו שלשה (והשאר חסר)

א) בהגי'א: ואם אנשים בלבד שאין עמקן א[שה]. וכצ"ל. ב) ראש השנה ו' ע"ב.

1.

תשובות רב שרירא ורבי האיי גאון ז"ל.

בספר גאוניקא צד 8-123 פרסם ר"ל גינצבורג שלשה דפים קצרים כתשובות הגאונים קבוצת שבסר בקמברידג'. בין הרף הראשון ובין השנים האחרים נמצא חסר, ולא נודע כמה דפים. והנה כהיותי בכסלו-סבת תרצ"א בקמברידג' מצאתי שם באותה חקבוצה עצמה שלשה דפים מפורדים ומפורדים בתיבות שונות וצרפתיים אחר לאחר ויצא החסך החסר בין הדפים שהדפים ג'. גם השויתי את הדפים שבסר נדפסו לנוף הכ"י שם ומצאתי שהמעתיק שהעתיק אותם בשבול נ. לא קרא בראוי את הרף הראשון והחסיר שורה ברף השני. לפיכך חוזרני וכדפיסם בפנים כאן לפני ואחרי הדפים שמצאתי. ההתחלה של התשובה הראשונה חסרה עוד. אך מהתשובה השנית הובאו פסקאות בשוית מהרים אלשקר סי' צ"ו בשם: „כתבו רב שרירא ורבי האיי גאון ז"ל". ע"י אוצר-התשובות לשבת 37 סי' קרא.

(גאוניקא צד 123)

חסיצה כח ואין לב הבת אצל אמה:
 ואשר שנינו א) הלוקח פירות בוארת ב)
 גם מי שקנה דבדים קטנים הנולדים
 סן הרבורים שיש עכשו בבוארת
 ואנו אין במקמינו בוארת דבדים
 שלדב[ש] אלא אמרו כי כשולדו דבדים
 קטנים עם הגדולים תדחק הכוארת מהן
 ויברחו[ו] הגדולים א) ח הקטנים סתוך
 הכוארת ויב[ו] וילכו הקטנים וישבו
 מנגד חוץ והן הנקראין נחיל ויבא בעל
 הכוארת ויקף להן בחוף או במחול
 קול נעים ויציב להן עץ והן באין
 ונבדבין על אותו העץ ועולין וחונין
 עליו ונופל אותן אל כוארת אחרת
 שנעשה לחן וחונין: אותו הנחיל
 הוא פירות הכוארת ולבעל הכוארת
 הוא חוא ואם יבא אחר לקחתו מונעין
 אותו וב) בא קמא שנינו וכן נחיל שלדבדים ג)
 אם נתיאשו הבעלים הרי אילו שלו
 ושנינו נאמנת אשה או קטן [ל]כר מיכן
 יצא נחיל זה וזה הוא ששנינו ד)
 הלוקח פירות בוארת נוטל שלשה.
 נחילים ואשר שנינו ה) מסרס מורש
 תחילה כי יש לבעל הבוארת
 שמסרס אח הרב[ו]רים הע[ו]ק[ר] כדי
 שלא יולידו עוד נחיל אחר [ס]פני שהן
 כחשין כי נולדו ועל [דרך] זא) אמרנו ו)
 במח מסרסן אמי רב [יתהד] אמי רב
 בחדל ובטלח זא) דאמרי במערבא
 משמיה דר' יוסי בר הנינה אין חדל
 מסרסן אילא סתוך שפיהם חד

(ע"ב בב"י)

חזרות ואוכלות את רובשנן וזו
 היא ששנינו באירדך פירקין א) מרחיקין
 את החרדל מן הדבורים ר' יוסי
 מתיר בחרדל ואמרינן ב) עלה תניא
 ר' יוסי מתיר בחרדל מפני שהוא
 יכול לזמי לו עד שאתה אומ' לו
 הרחק חרדלך מדבורי הרחק
 דבוריך מחרדליי מפני שהן באות

ואוכלות לגלוגי חרדל ואמ' ר' יוחנן (ע"ג בכ"י)

פתרון שני לאשר שנינו ומסרם
 מלשון כירוס שהוא מוקדם ומאוחר
 כמה שאתה אומ' ג) סרים את המקרא
 ודרשיהו וכמה ששנינו ד) קראה
 סירוסין לא יצא וכדאמרינן ה) ר' אבהו ור'
 נתן חד אמ' פרשה מסורסת וחד אמ'
 על הסדר נאמרה והוא שאמרנו ו) ר'
 יוחנן אומ' נוטל שלשה נחילים כמסרם
 ופירושו כי נוטל שלשה חלקים בסירוס
 נוטל אחד ומניח אחד ופירוש שלישי
 שאמרנו במתניתא ו) תזנא נוטל שלשה
 נחילים בזה אחר זה מיכן ואילך נוטל
 אחד ומניח אחד וכן ביאורו שלא
 כר' יוחנן דאמ' נוטל שלשה נחילים
 בסירוס אילא כפישוטא שלמשנתינו
 נוטל שלשה נחילים רצופין ואחר כך
 נוטל אחד ומניח אח' כל אותו הזמן שלקח

פירות הכוארת: (ע"ד בכ"י)

לב וששאלתם

לפרש לכם הא דתנו ח) רבנן בין השמשות
 מן היום ומן הלילה עד סוף פירקא.
 כך פירושה יש בו מן היום ויש
 בו מן הלילה וכיון שאין ידוע אי
 זו עונה ממנו היא מן היום ואי זו

א) בבא בתרא דף כ"ח ע"א. ב) שם ע"ב. ג) שם ק"ט ע"ב. ד) מגילה י"ח ע"א. ה) ב"ר פ"ע. ו) כ"ב פ' ע"א. ז) שם. ח) שבת ל"ד ע"ב.

עונה היא מן הלילה נמצא ספק
 כולו מן היום וספק כולו מן הלילה
 ומטילין אותו לחומר לשני הימים
 מקום שיש חומר כשחושבין
 כשחושבין אותו מן היום היוצא
 חושבין אותו מן היוצא וכיום
 שיש חומר כשחושבין אותו מן
 הבא זה הוא משפט בין השמשות
 ואי זה הוא בין השמשות שאמרו בו
 כאן שלש חלוקות אחת מהן דברי
 ר' יהודה משתשקע החמה כל זמן
 שפני מורח מאדימין הכסיף התחתון
 ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף
 העליון והשווה לתחתון זה הוא לילה.
 חלה מילי קאמי ר' יהודה משתשקע החמה
 כל זמן שפני מערב מאדימין הכסיף
 התחתון ולא הכסיף העליון ופירושו
 שנשתנה האור בארץ ובקרב לה
 והכסיף ועדאין האור בשמים לא
 נשתנה ולא הכסיף ואף על פי
 שאין המערב אדמדם: ושלישי
 הכסיף העליון והשווה לתחתון שאף
 כלפי הרקיע נישתנה האור והכסיף
 לחשוך: וכשנשתנו התחתון והעליון
 שניהם הרי ביאר ר' יהודה כי הוא
 לילה: ומשתשקע החמה כל זמן
 שהמערב מאדים קא' ביה איזה הוא
 בין השמשות הא כשתסתלק אדמומית
 לילה וקאמי אם הכסיף התחתון ולא
 הכסיף העליון בין השמשות ואותו
 העת נסתלקה אדמומית וזה
 הוא שאמרו האדי א' גופה קשיא
 אמרת איזה הוא בין השמשות

(ע"ה בכ"י)

(ע"ו בכ"י)

משתשתקע החמה כל זמן שפני
 מזרח מאדימין הא הכסיף התחתון
 ולא הכסיף העליון זה הוא לילה וחדר
 תאני הכסיף התחתון ולא הכסיף
 העליון בין השמשות ויאמ' ונאמרו
 בה משום ר' יהודה שני טעמים
 ראבא אמ' שתי מעלות נתן ר' יהודה
 אחת לבין השמשות ואחת ללילה
 והכי קאמ' תחילת בין השמשות
 משתשתקע החמה ומאריך וחולך
 כל זמן שפני מערב מאדימין וגם
 כשחסוד ארטרומיתן ויכסיף התחתון
 כל זמן שלא הכסיף העליון וכשיכסיף
 העליון מתחיל הלילה וזו היא שאמרנו
 אמ' ראבא אמ' רב יהודה אמ' שמואל
 כרוך ותני איזה הוא בין השמשות
 משתשתקע החמה כל זמן שפני מזרח
 מאדימין והכסיף התחתון ולא הכסיף
 העליון ומיבין השמשות ומשהכסיף
 העליון והשווה לתחתון זה הוא לילה
 ורב יוסף אמ' כי שלש מעלות נתן
 ר' יהודה אחת לסוף ואחת לבין
 השמשות ואחת לתחילת הלילה והכי
 קאמ' אל תחשוב כי משתשתקע החמה
 ולא תראה מאותו מקום שלם היום
 אילא כל זמן שארטרומיתה נראית
 על פני מערב יום הוא אבל משחסוד
 ארטרומיתה הכסיף התחתון ולא
 הכסיף העליון זה הוא בין השמשות
 המטילין אותו לחוסרו עד שיכסיף
 העליון וישווה לתחתון וכשיכסיף אף
 העליון זה הוא לילה נמצאת חלוקת
 ראבא ורב יוסף משתשתקע החמה

(ע"ז בכ"ז)

(ע"ח ככ"י)

ולא תראה אפילו על ראשי רקלים
כל זמן שפני מזרח שהוא המערב
מאדימין עד שיכסיף התחתון לרב
יוסף מן היום לראכה מבין השמשות:
ונתנו שיעור לעונות הללו ממהלך

אדם דאמרינן ואזארו לטעמייהו
דאיתמר שיעור בין השמשות בכמה
ראכה אמ' רב יהודה אמ' שמואל
שלשה חלקי מיל ופירשנוהו שלשה
חלקים מארבעה: רב יוסף אמ' רב
יהודה אמ' שמואל שני חלקי מיל
ופירשנוהו שנים משלשה נמצא

בין זה לזה אחד משנים עשר במיל
והמיל האמור בדברי חכמים שיעורו
אלפים אמה: נמצא בין ראכה
לרב יוסף שיעור מהלך קס"ז אמה
והוא משתקע החמה כל זמן
שמערב מאדים ורב יוסף

קא מסתייעא דר' יהודה קא יאהיב
שיעורא ליום אחד שקיעת החמה

(ע"ט ככ"י)

מדקאמרינן בלא פלוגתא אמ' רב יהודה
אמ' שמואל כוכב אחד יום שנים בין
השמשות שלשה לילה ותניא נמי

חכי ואמ' ר' יוסי בר ר' אבון ובאותן
כוכבים שאין נראין ביום אילא מיהו
לענין שבת ראכה קא מחמר והא

מילתא איסורא ודאורייתא היא
וחילופא בחלתא כהא קא מחמר רב
יוסף ובחלתא ראכה קא מחמר

דראכה סבר תלתא בת תרי כורי

שרי למלטולה בשבת בת תלתא

אסיר למלטולה ורב יוסף אמ' בת

תלתא שרי למלטולה בת ארבעה

אסיר אמי' אביו אפילו בת תרין כורא
 דשרא ראבא בהוראתו בשעת
 מעשה בעיי מיניה ואמר לי כמאן
 כי האי תנא דתנא כוארת הקש כוורת
 הקנים ובור ספינה אלאכסנדרית אף
 על פי שיש לתן שולים ומחזיקין ארבעים
 בלח שהן כורים ביכש תלמוד לומי'
 מכלי עין ולא כל כי עין ומפרש
 תלמודה מן שק כה שק מיוחד
 דבר שהוא מטלטל במלואו ומהכא
 מוציא כוארת הקש וכוארת הקנים
 שהיא טחוקת כורים וכיון שאינה
 כלי לקבל טומאה אף אינה כלי
 למלטלה בשבת ודאמיא לההיא
 דתנן התם שנוטל א' אדם מחט שליד
 ליטול בו את הקוץ ושלסקאין
 לפתוח בה את הדלת ואמרינן
 עלה שלח ליה רבה בריה דראבה
 לדב יוסף מחט שניטל חרירה או
 עוקצה מהו למלטלה בשבת
 אמ' ליה תניתה מחט שליד
 ליטול בה את הקוץ וכי איכפת
 לקרין בין נקובה ובין שאינה נקובה
 ואותבינן מחט שניטל חרירה או
 עוקצה טחורה ואקשינן הא מאי
 תיובתיה הכא טומאה הכא שבת
 ואהדרנן אמ' ראבא מאן דמותיב
 שפיר קאמותיב מדלענין טומאה
 לאו מאנא הוא לענין שבת נמי
 לאו מאנא הוא ופרישנן בתר הכין
 כי פני המזרח מארימין דאמרינן
 הוא המערב והן הפנים המאדימין

(ע"י בכ"י)

(עמ' י"א בכ"י)

את המזרח וסימניך כותא א': אלה
 דברי ר' יהודה והוא אחד משלש
 חלוקות שהזכרנו בבין השמשות
 חלוקה שנית דברי ר' נחמיה שאמ'
 כרי שיהלך אדם משתשחקק החמה
 חצי מיל בינו ובין דר' יהודה אליבא
 דרב יוסף כרי מהלך של"ג אמה
 ושליש שזה אמר חצי מיל שהן אלף
 וזה אמר שני חלקי מיל שהן אלף של"ג
 ושליש ואליבא דראב"ה דאמ' שלשה
 חלקי מיל שהן אלף ות"ק ובין דר' נחמיה
 (עמ' י"ב בכ"ז) ת"ק ואף בינו ובין דר' יוסף חלוקה אחרת
 כי בין השמשות דרב יוסף מאחר שתמולק
 ארמדומית פני מזרח ור' נחמיה הוא
 אומ' משתשקק החמה ומכל פנים
 אין הלכה כר' נחמיה ואמרינן אמ'
 רב יהודה אמ' שמואל בין השמשות
 דר' נחמיה (קם ודאי) כהנים טובלין בו
 ופירוש דבר זה כי בין השמשות
 דר' נחמיה קם ודאי שאין כהנים
 טובלין אלא ביום דתנן ב' כל חייבי
 טבילות מבילתן ביום והכתו' אומ' ג'
 ותייה לפנות ערב ירחץ במים וכבא
 השמש יבא אל תוך הכתנה וכתו' ד'
 וכא השמש וטהר וקימאלן טהר
 יומא ואידכי והיא ביאת אורו כי
 כדמפרש טימתי ה' קורין בגמארא
 ומיבעיא לן האי דקאמ' שמואל בין
 השמשות דר' נחמיה ימאמא
 ימאמא הוא והכהנים טובלין בו
 (עמ' י"ג בכ"ז) למאן אולימא לר' יהודי הרי מצינו דמישך

א) ע"י תגרא ח"ב צד 156. ב) יומא ו' ע"א. ג) דברים כ"ג, י"ב. ד) ויקרא
 כ"ב, ד'. ה) ע"י אוצר הגאונים לברכות — הפירושים, סי' א'.

שיד בין השמשות דר' נחמי' בבין השמשות
 דר' יהודה ויש מכלל זה בזה בין
 אליבא דראבה ובין אליבא דרב
 יוסף דאפילו לרב יוסף דאמי' מאתר
 שקיעת החמה בכדי הילוך קס"ז אמה
 מתחיל בין השמשות הרי יוצא בין
 השמשות דר' נחמיה ועדאן בין
 השמשות לר' יהודה וכיון דספיקא
 הוא אליבא דר' יהודה אין הכהנים
 טובלין בו ואילא הכי קאמי' שמואל
 בין השמשות שהכהנים טובלין דר'
 יהודה אליבא דר' יוסי פשיטא דר' יוסי
 קאמר בין השמשות כהרף עין הוא סוף
 היום והוא תחלת הלילה ואין לעמוד
 לעמוד עליו ומדבריו של ר' יוסי נודע
 כי התחתון מכסיף ועדאן אינו
 לילה ומן היום תושבו ופרשנו דהכי
 קא משמעלן שמואל דלא תיבא בין
 השמשות דר' יוסי מישיך שיד בדר'
 יהודה כידשיך דר' יהודה בדר' נחמיה
 אילא שאלים א' בין השמשות דר' יהודה
 ומתחיל בין השמשות דר' יוסי והתם
 תניא ב' ר' מאיר אומי' משעה שהכהנים
 טובלים לאכול בתרומתן אמ' לו ר' יהודה
 וחלא מבעוד יום הן טובלין ואמרינן עלה
 שפיר קאמי' ליה ר' יהודה ר' יהודה
 הוא דקא טעאי איהו סבר ר' מאיר
 בין השמשות כואתי ידי סכירא
 ליה ואמי' ליה ר' מאיר אנא בין השמשות
 כב' יוסי סכירא לי ובין השמשות
 דידך לגבי ידי ימאמא הוא ודומיהו
 אית בנדה בבא סימן ג': אמ' ראבה

(א) = שילום. (ב) ברבות ב' עיניו. (ג) נדה ב"ג.

בר בר חנה אמ' ר' יוחנן הלכה כר'
 יהודה לענין שבת הלכה כר' יוסי
 לענין תרומה: הלכה כר' יהודה
 לענין שבת לחומרא כי משתשקע
 החמה בדילין מן המלאכות וכל בין

[גאוניקא צד 125]

השמשות מסילין אותו לחומרו שהוא (עמ' ס"ו בכ"י)

כשבת ואין נימול לשני ימים שאם
 נולד בין בסוף ערב שבת מסילין
 אותו לחומרו שהוא כשבת ואין
 נימול בערב שבת ומסילין אותו
 לחומרו שהוא כערב שבת ואין
 שבת שמיני ודאמרנן אמ' רב הונא
 בריה דרב יהושע לענין מומאה
 כדתנן ראה שני ימים בין השמשות
 ספק לקרבן יום אחד בין השמשות
 ספק לשומאה: הא מתניתין כזב היא
 שנויה: עיקר הדבר כי זב

שראה שלש ראיות כהלכתן (א) זב
 נמור ומביא קרבן ושראה שתי
 ראיות מסמא משכב ומושב

וצריך ביאת מים חיים ופסור מן
 הקרבן ואם אחת ראה הרי הוא
 כבעל קרי ואם ראה אחת היום

ושתיים למחר או שתיים היום ואחת (עמ' ס"ז בכ"י)

למחר הרי זה זב נמור ואם ראה
 אחת בין השמשות הרי היא חשוכה
 כשתיים ודבר זה ספורש כמשנה

שלחוספת (ב) מודה ר' יוסי אם ראה
 אחת בין השמשות אף על פי שאין
 בה כדי טבילה וסיסוג יש בידו שתי

ראיות משני ששני ימים חולקין
 אותה ועל פי זאת שנינו ראה
 אחת היום ואחת בין השמשות

או אחת בין השמשות ואחת למחר
 אם יודע שמקצת ראיה מהיום
 ומקצתה למחר וראי לשומאה

ולקרבן משום דהוה שתיים היום
 ואחת למחר או אחת היום ושתיים
 למחר: ספק שמקצת ראיה

מהיום ומקצתה למחר ודאי
 לשומאה וספק לקרבן: ראה שני

(עמ' י"ז בכ"ו) ימים בין השמשות הרי חן ספק ארבע
 נמצאו ספק לקרבן: ראה יום אחד
 בין השמשות ספק לשומאה מפני
 שהיא חשובה כשמים וזה הוא
 שאמרו מטילין אותו לחומר לשני
 ימים: ודאמרינן הלכה כר' יוסי
 לענין תרומה אסיקנן דלא אכלי
 כהנים תרומה עד דשאלים א' בין
 השמשות דר' יוסי: אמ' ר' אסי' ב' בר
 ר' זבדא העושה מלאכה שני בין
 השמשות הייב חטאת ממה נפשך:
 פירוש כגון שעשה בין השמשות
 בין ערב שבת לשבת ועשה עוד
 בין השמשות בין שבת למוצאי שבת
 מה נפשך או תחילתו דהאי חול תחילתו
 דאיך שבת והא מילתא עיקרה
 פלוגתא דתנאי דחנן במסכתא
 דכריתות ג' שבת ויום הכפורים עשה
 מלאכה בין השמשות ואין ידוע
 באיזה מהן עשה ר' אליעזר מחייב
 חטאת ור' יהושע פוסק אמ' ר' יוסי לא
 נחלקו על העושה מלאכה בין השמשות
 שהוא פסור שני ד' אומ' מקצת מלאכה
 עושה היום ומקצתה למחר ואמרינן
 עלה תניא אמ' ר' יוסי שני ד' אומ' הגבהה
 היתה מבעוד יום והנחה למחר: והא
 שמעתא ביארת אין עושה בין השמשות
 אמ' להו ראבא לשמאעיה אתו דלא קים
 לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא
 שמשא על ריש דיקלי אדליקו שרגא
 כדי שיעשו משמרת: ביומא דעיבא
 במאתא איכא תרנוגלי כי התרנגולין
 כאין לקיניהן בין השמשות: בדברא
 והיא השדה: ליחוי אורבי כי העורבים
 שבין לקיניהן עם חשיכה: או אדנא
 והוא ירק שמצוי הרבה בבבל וקוראין
 אותו ה)

(א) = דשלים. (ב) וכן הגירסא בהעתיים 23. (ג) י"ב ע"א. (ד) = שאני (ה) כ"ה
 בגוף הכ"ו.

ז.

תשובות רב נחשון ורב צמח בר פלמוי גאון.

קונטרס בן שני דפים שמצאתי בכ"י קמברידג' (J. 2.) בכסלו-טבת תרצ"א. הדף האחר ממנו הוא פיר"ח למסכת ביצה (ע"י אוצר הגאונים למסכת יום טוב עד 15, הערת א'). והדף השני הוא המשך ישר מאותו הדף האחד משני הדפים שהדפוס גינצבורג בגאוניקא עד 41-239. והנה גם את ההמשך מסוף הדף שלנו מצאתי בקהלת שלמה עד ג' ס' נ"ג. ואף כי המו"ל לא העיר שם כלום על מקור הכתב-יד ההוא ותבניתו, אין ספק שהוא חלק מן הכ"י שלנו (המסויים בשולי העמוד במלת "אזכרה", שבה מתחיל הכ"י שנדפס בקה"ש). וכנראה הוא העמוד האחרון מסוף הקונטרס (ואחריו היה עמוד חלק, ואח"כ התחיל פיר"ח לביצה), ולא הכיל העמוד הזה כי אם סוף התשובה שלנו ועוד שתי תשובות (ס' נ"ד ונ"ה) שנדפסו שם. והתשובה ס' נ"ה תמצא מקוצרת גם בה"ס ס' קפ"ד בסוף תשובות: מר רב צמח [בר רב פלמוי] ושע"ת ס' שי"ז. התשובה הראשונה של הדף שלנו היא תשובת רב נחשון גאון, כפי שנראה מתפסקא שהובאה בריצ"ג ח"א עד ס"ח (ע"י אפשטיין, פי הגאונים לטהרות עד 51, הערת 10). והתשובה האחרונה ושלפניה כדף זה הן תשובות מר רב צמח בר רב פלמוי כפי שהעירותי שם. לפיכך סימנתי אותן בשם: "תשובות רב נחשון ורב צמח בר רב פלמוי". וכנראה גם כל שאר התשובות שבקונטרס זה לגאונים אלה הן. ההשלמות שהשלמתי מגאוניקא וקה"ש בראשיתו וסופו של הדף שלנו שמתי באותיות פטיט ובמרוכזים לחבדילן ממנו.

[וששאלתם א) היכי דאמי כנגד היוצא וכנגד ראש תור ב). כך פירוש. סוכה זו עשה שתי דפנות דופן מערבית ודופן דרומית נשתירא דופן מזרחית ודופן צפונית פיתחת שלסוכה וקאמרינן ת"ר שמים כהלכתן שלישית אפי' טפח ואמרי' עלה איתן טפח היכן מעמידו אפי' רב מעמידו בדופן מזרחית סמך לדופן דרומית כירחאו לה לסוכה שתי זוויות וזה הוא כנגד היוצא היוצא דקארי ליה לדופן דרומית יוצא ומאי טעמא קארי ליה יוצא שפשוטה ואין כסופה זווית. אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב ונוקמה להא טפח כנגד ראש בית תור בדופן מזרחית מיהא. לא בתחילה דהוה ליה סמך לדופן דרומית וכיראמי' רב אילא בפיה דסוכה כנגד אותה דופן מערבית כדי שיהיה לה לסוכה כצורת פתח ויהיה הכיר לפיתחת דכל כנגד ראש תור דאמרינן כי האי גונא הוא כי דקאמרינן בהמוכר ג) מצר לו מצד אחד ארוך אלף אמה ושכנגדו מצר אחד קצר הוות חמש מאות אמה אפי' רב לא יקנה אלא כנגד הקצר דהוה ליה אורכה רשדה חמש מאות אמה אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב וניקני באלכסון מצר והך אמה תיזיל באלכסון עד ההוא ראש תור דהאוי אלף אמה שחיק רב ד).

א) גאוניקא עד 241. ב) סוכה ו', ב"ז ד', א'. וע"י ערוך ערך ראש. ג) ב"ב ס"ב ע"א. ד) "ובין ששחק נחתו דבריו ועמדו דברי רב כהנא ורב אסי וכו' (ריצ"ג ח"א עד ס"ט).

וגבי שטר כים דקאמרינן א) אמי רבא הילכתא נשבע וגובה מחצה וקשיא ליה למר מספיקא אכיר מחצה מבעל מסון. לא קשיא מאי טעמא מתחלת מילתא כד יהיב ליה ראובן לשמעון אלפא רחוי בעיסקא מתחלה ראדעתא רהבין נחית לה למילתא לאבוריה לפלגיה דממוניה ראמרי נהדרעאי ב) האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקרון עכוד רבנן מילתא דניחא ליה למלוה וניחא ליה ללוה פלגא דפקרון דיליה אורא פלגא דהוא מלוה נשבע וגובה אוחו. ואפילו קנה שמעון אבוהון דיתמי עכרים ושפחות ושרות שלא היה לו קודם שיקבל מסון זה מראובן דמוכתא מילתא דמסון דראובן קנה כיון דעבר עיסקא חובין והדר זבן וחבין קננהו יתמי לההוא פלגא ופקע ליה פלגא מן ראובן דכיון רהבין תקנוה רבנן למילתא כיתנאוי בית דין ראמי דאמרינן דמתחלה אסחא ראובן לדעתיה מן ההוא פלגא אבל ודאי זבן שמעון עיסקא ועראן לא זבניה ושכיב ואיתיה בעיניה דלא טרח ביה שמעון אתי ראובן ושקיל ליה לכוליה תהוא מסונה עד גמרא ולא פקע מיניה פלגא מאי טעמא דכיון דלא טרח ביה שמעון לא קנו בניה לההוא פלגא דקאמרינן אמר רב אידי בר אבון ואם מת לא נעשו מטלטלין אצל בניו ולא גאבי ראובן אלא מחצה ובשבעה. ראבא אמי להבין איקרי עיסקא דאם [ע"ב בכ"ו] מת שמעון אין נעשה מטלטל אצל בניו ואתי ראובן ושקיל ליה לכוליה עיסקיה בלא שבועה והאי כדלא אישתני מן עיסקא לעיסקא והילכתא כרבא.

הלוג (ג) שש בצים. וההין שנים עשר לוג. סאה שני הינין. והאיפה שלש סאין. הקומר ארבעים ושלש בצים וחומיש.

וששאלתם גור אסיק (ד) מחיצאחא. כגון שיש מחיצה לעינין שבת או רופן שלסוכה ואינו הוזה (ה) יתיר עשרה טפחים וגובה סוכה היה עשר אמות עד שכך רואין את המחיצה שלעשרה טפחים כאילו היא עד לסכך דהוה ליה גור אסיק מחיצאחא.

וששאלתם ברופן פי תקרא יורד ומוחס (י) כגון שיש תקרא על גבי מכוי
אונסי אמצעיתה שלסוכה כיון שכוללת למטה מן סכך ויש בה רחב בקורה
זו ארבעה טפחים כאילו היא רבוקה מן הארץ פי תקרה יורד ומוחס.

וששאלתם אכסדרה בבקעה (ז' רב אמי' מותר לטלטל בכולה ושמואל אמי' אין מטלטלין אלא בארבע והילכתא כשמואל ח'). וששאלתם מה טעם קאמרינן

(א) ב"ב ע"ז, ב"י (ב) בי"מ ק"ד, ב"י (ג) השו"ת אוצר הגאונים לספחים 111 סי' רצ"ח-ש; ש"ב. ואוה"ח לערובין סי' קס"ז-ס"ח. (ד) סוכה ד' ע"ב. (ה) מלה זו משונה בכ"י, הרי"א הראשונה כמו ר' ויה"ח השניה כמו ר' ונקודה. (ו) שם י"ח, ב"י (ז) שם י"א, ב"י. (ח) "וידר רב צמח בר' של ש"י ריש מתיבא דהילכתא דשמואל באספדרה" (הלכות גדולות אספדא 136; אוצר הגאונים דר 73 סי' ק"פ).

לעינין סוכה וסכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין א) אין לה פצימין אביי אמי כשדה וראבא אמי פסולה ואע"ג דאיכא הדין טעמי סיכך על גבי אכסדרה קאסדינן והילכתא כלישנא קמא דראבא דאמי סיכך על גבי אכסדרה שאין לה פצימין פסולה ורבא כשמואל דקאמי נימא אביי ורבא בפלוגתא דרב ושמואל קא מיפלגי דאתמר אכסדרה בבקעה רב אמי וכולי דאביי כרב ורבא כשמואל ואמרין אליבא דשמואל כולי עלמא לא פליגי אלמא מיהכא בין אביי ובין ראבא אליבא דרב אביי כרב וכולה שמעתא מן הלן טעמי הילכתא כשמואל. וששאלתם ב) הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסול ג) לא שיהיה הסיכוך גבוה מן הדפנות שלשה טפחים ולא כך היא שמעתא דאם כן קשיא גוד אסיק מחיצאתא השתא היכא דגבוהה סוכה עשר אמות ואחת מרפנותיה אינה גבוהה אלא עשרה טפחים דואין אותה כאילו היא דכוקה מן הסיכוך ואמרין גוד אסיק מחיצאתא ו) הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים אי סלי דעת' למעלה היא אפשר לומר שפסולה אלא האי מרחיק את הסיכוך מן הדופן בשוין עם הדופן כגון שהיה גבה ה) שלסוכה עשר ו) אמות [ועשה] סוכה ז) עשר ח) אמות חסיר שלשה טפחים דומיא דסכך פסול אויר

[אויר ט) פסול במיעוט שלשה טפחים סכך פסול כגון כגדים או כלים או נסרים שיש בהן רוחב ארבעה טפחים פסול בארבעה י) לפיכך הא דתנן מסככין בנסרים דברי ר' מאיר יא) ר' יהוד' יב) אוסר ופליגי רב ושמואל דרב אמר כי פליגי ר' מאיר ור' יהודה בנסרים שיש בהן ארבעה [דר"מ אית ליה גזירת תקרה ור' יהודה לית ליה גזירת תקרה, אבל בנסרים שאין בהן ארבעה] מורה ר' מאיר דכשרה. ושמואל אמר כי פליגי ר' מאיר ור' יהודה בנסרים שאין בהם רוחב ארבעה דר' מאיר פוסל ור' יהודה מכשיר, אבל אין בהן ארבעה מורה ר' יהודה רפסולה. ואף על גב דתניא כואתיה דרב ותניא כואתיה דשמואל הילכתא כשמואל דאשוו להו רבנן כואתיה דאמר רבה אשכחתינן לרבנן בבי רב דיתבי קאברי אויר פוסל בשלשת סכך פוסל בארבעה].

א) סוכה וי"ט ע"א. ב) בה"פ בסי' קס"ד: מר רב צמח; שע"ת סי' שפ"ו. ג) סוכה דף י"ז ע"א. ו) לא כך היא שמעתא [לא שיהיה סיכוך גבוה מן הדפנות ג' טפחים] דאם כן (ה"פ). ד) מכאן עד אלא חסר בה"פ ובשע"ת שם. ה) גגה (ה"פ ושע"ת). ו) ארבע (שם). ז) סיכוך (ה"פ). ח) ארבע (ה"פ ושע"ת). ט) קתלת שלמה צד כ' סי' נ"ג. והוא המשך הכ"י שלנו. י) ע"כ גם בה"פ ושע"ת שם. יא) צ"ל: ר' יהודה. יב) צ"ל: ר' מאיר.

ח.

תשובות רב נחשון ורב האי גאון.

קונטרס בן ב' דפים ניר בכ"י קמברידג' (G. 2) שמצאתי בכסלו-טבת תרצ"א. ראשי וסופי הדפים וצדריהגב ממוששמים. אך מתוך התוכן נוכחתי כי קונטרסנו זה הוא הקונטרס התיכוני שהיה חסר באמצע אותו הקונטרס המקומע בן ששה דפים שהדפיס ידירי הרב ש. אסף בתג"א ח"ב (צד 124-119), ור' לוי גינצבורג בגנוי שכפר ח"ב (77-89) מכ"י קמברידג' (G. 3). והוא מתחיל באמצע תשובה שנפסקה שם בסוף דף ג' ושהוכחא כולה בגמ' סי' ע"ב וסי' העתים צד 143 ונרמסה אח"כ באוצר התשובות לשבת סי' רפ"ו, אבל בכ"י זה היא מקורית יותר. ואחריה באת בכ"י זה תשובה שלמה ע"ד ברכת ההלל בלילי פסח שכמדומני שרם נתפרסמה עוד במק"א. על הגליון בצדה רשום אות כ' ועל התשובה המתחילה אחריה אות כ"א. והיא אותה התשובה שהוכחא ברי"ף לר"ה פ"ד בשם: „שאלו מקמי ריש מתיבתא“ ובשאר ראשונים שרשם הרב אסף שם. ואחרי שקונטרסנו הוא קונטרס תיכוני ומשלים ממש בין בראשו בין בסופו את החסר באמצע אותו הקונטרס שנרמס בתג"א ובג"ש שם. כרי הוא לי שכל הקונטרס הזה חוץ מלוקט מקובץ אחר, או אולי מתוך קובצים שונים. לפיכך מסומנת בו אותה התשובה של פני סי' כ' (בקונטרסנו כאן) באות ו' כשם שהיתה מסומנת שם, ותכופ אחריה בא סי' כ"כ"ד וכו' כסדרן שם ולא חסר בין סי' ו' לבין סי' כ' אלא מה שדלג המאסף ולא הכניס אל תוכו, ולא כמו ששערו הרב אסף וגינצבורג שם. התשובות הראשונות שבו כנראה לרב נחשון תן (ע"י ג"ש 1-70). אבל האחרונות מסי' כ"א ואילך כודאי לרב האי תן. הנני נותן כאן את הראש של התשובה הראשונה וחסוף של האחרונה מתוך תג"א וג"ש בפשט.

[וששאלתם א]

י

מי ששוכן בעליה ומוציא וזיון על הנהר
או על הבור כרשות הרבים וכן מי שיש לו
מרוכ מקלית נים ברשות הרבים היאך תהיה
התרתן בשבת דאשכחן בה פלוגתא לקמאי.
ורציתם להברעתינו. כך ראינו דיוזין
על הנהר אינן מתירין לא למלות מים מן הנהר
ולא לשפוך בתוך הנהר דאף על גב דכספניה
משכחת דרב חונא ב' דאמי מוציא ממנה זיו
כל שהוא וממלא הא פליגי עליה רב תיסרא
ורבה בר רב חונא דאמרי עושה מקום ארבעה
וממלא והוא ליה רב חונא חר ורב תיסרא וראבה
בר רב תונא חרי ואין דבריו שלאחד במקום
שנים ואפילו רב חונא לא קאמי מוציא זיו
וממלא אלא במיא דאית בהו עשרה דקא
סבר כרמלית מארעא משחינן ואוירא
מקום פטור הוא ובדיון הוא דיון נמי לא צריך

(א) תג"א ח"ב צד 122-3; גנוי שכפר ח"ב צד 62-3. (ב) = חונא.

אילא כי היכי דניהוי הכירא אבל היכא דליכא
עשרה לא הוה שארי כוון תרע לך דרב חונא
מי סברת לית ליה מתניתין דקתאני גוזזטרא]

(ע"א בכ"י)

ושלמעלה מן הים אין] ממלין ממנה מים
בשכלת אלא אם כן עשו לה [מחיצה] גבוהה
עשרה טפחים בין מלמעלה בין מלמטה
אלא אית ליה ומוקים לה בדליכא עשרה
שמעת מינה לדברי הכל בדליכא עשרה
[אין] תתיר א) כוון אילא בספינה עושה טקום
ארבעה וממלא וכגוזזטרא ובעלייה מחיצה
מחיצה עשרה בין מלמעלה בין מלמטה
משום שהוא כרמלית ומחיצות משויאן לה
רשות היחיד. ועל כור ברשות הרבים
חורנו על כל ציררי כור ולא מצאנו התר כור
כוון אלא בכור שבין שתי חצרות בלבד בלבד
[והרא הוא] דאמ' רב יהודה אמ' שמואל ב) כור שבין
שתי חצרות מפלגת מכותל זה ארבעה
ומכותל זה ארבעה זה מוציא זין כל שהוא
וממלא וזה מוציא זין כל שהוא וממלא והתיר
כור דרשות הרבים משנה שלימה ותלמוד
ערוך דתנן ג) כור ברשות הרבים הליתה
גבוהה עשרה טפחים חלון שעל גבה ממלין
ממנה בשבת והיונן בגמארא בסאי
עסקינן אילימא בסמוכה בכותל למאלי ד) חליה
עשרה טפחים אמ' רב הונא בסופלגת מן
הכותל ארבעה כרי שיהלך אדם ...
ומעמא ראיכא חליה עשרה הא לאו הכי
קא מטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד
דרך רשות הרבים הא למדת אם אינה
מופלגת מן הכותל ארבעה מותר חלון שעל
גבה למלות ממנה בשבת הא מופלגת
ארבעה לא. ועל סרוב הטקליה מים ברשות
הרבים דאינו שאין לו התיר לשפוך בתוכו מים

(ע"ב בכ"י)

א) צ"ל: התיר. ב) ערובין דף ס"ד. ג) שם צ"ס. ד) = למח לי.

שיקלחו לרשות א' משום דקא אזלי מכוהו וכוחו
ברשות הרבים אסור ב' דהכי גרסינן ג' ב[נמארא]
ואילא דשארי להו ארפנא דספינה ותא [קא]
אזלי מכוהו לכרמלית אמ' להו כוחו ב[כרמלית]
לא גזרו מנה היסרה דתניא ספינה שבים
עמוקה עשרה אין מטלטלין לא מתוכו לים ולא
מן הים לתוכה וכולי ר' יהודה אומ' עמוקה
עשרה ואין גבוהה עשרה מטלטלין מתוכה לים
אבל לא מן הים לתוכה. ומאי שנא מן הים לתוכה
דלא קא מטלטל מכרמלית לרשות היחיד מתוכה
ליים נמי קא מטלטל מרשות היחיד לכרמלית אלא
לאו אחודה ושמע מינה כוחה בכרמלית לא
גזרו [ס]ק מינה כוחו בכרמלית לא גזרו ה[א]
כוחו ברשות הרבים גזרו ועוד צא ולמד מן
עוקה דתנן ד' חצר שהיא פחותה מארבע
אמות אין שופכין לתוכה מים בשבת אילא
אם כן עשו לה עוקה מחזקת סאתים מן
הנקב ולמטה בין סבפנים בין מבחוץ אילא
אלא שמבחוץ צריך לקמור ומבפנים אין
צריך לקמור הא למדת מבחוץ הביב אין לו
התיר עד שיחא קמור להוציאו מכלל רשות
הרבים וששאלתם
[וזה] שכתבתם יש חלוקה בקריאת ההלל
כליל פסח . . . יש מי שאומר חייב לברך לפניו
ויברך קודם שיאמר הללויה הללו עברי יי'
ויש מי שאומר אין ראוי לברך ולחלקיהו
לשנים אלא אחר ברכת הסזון במקום שהוא
אומר לא לנו מברך אשר קדשנו במצותיו וצינונו
לגמור את ההלל וחזור לראש ומשלים את
ההלל. ואומ' כי הוקש שמונה עשר יום ולילה
אחד בברכות כרין אחר כמה שאתה חייב

(א) הרבים. (ב) עד כאן בספר העתים וגאונים מורה ומעריך. (ג) שבת דף ק' ע"ב.
(ד) ערוכין דף פ"ח ע"א.

(ע"ר בכ"י) לפניו בי"ח יום כך אתה חייב לברך [לפניו]
 באותה הלילה. יודיענו אדונינו. לא
 שמענו מעולם מי שבירך בלילי פסחים על
 ההלל דילמא מיהא בבית המקדש בשעת
 עשיית הפסח דתנן א' קראו את ההלל אם
 נמרו שנו. ושמעתא הכין אימירא ב' אמ'
 ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק שמונה
 עשר ימים בשנה יחיד נוסר בהן את ההלל
 ובגולה עשרים ואחד יום וליכא בשמעתא
 לילה ואילו לא היה בדבר זה אילא מנהג דיו
 ואין לאדם לעשות אילא כך קמא דבר . . .
 והא רב ג' כי חזנהו דקא מדלגי אמר מנהג
 אבותיהן בידיהן ומנהג אבותינו שלא לברך
 על ההלל בלילה כל עיקר. וששאלחם תמכרך יום
 ראש השנה על תקיעת שופר בחר ספר תורה
 וחשיח ודבר עם אנשים צריך לברך קודם
 החקיעות שעל הכרכות אם לאו. הכין
 קא חזו רבנן שנוערין בזה ששח עד שלא
 יתקעו על הכרכות אבל לחזור ולברך אין חזור ד'
 ועיקר דבר זה שמנעו חכמים ברכה שאינה
 [צריכה ח] ואין לנו לצותו ולחזור ולברך אילא בראייה
 שאם מברך כשאינו צריך הרי עובר משום
 לא חשא את שם יי אלהיך לשוא. ולא מצוינו ו'
 שחוייב בזה לחזור ולברך ולא דאמיא לתפילין
 דאמרינן ז' אמ' רבה בר רב שילא אמ' רב חסדא
 שח בין תפילה לתפילה חזר ומברך והנהי שתי
 מצות ניהי וכבר שנינו ח' תפילה שליד אינה
 מעכבת שלראש ושלראש אינה מעכבת שליד
 אלא ולא קא מברך ההיא ברכה ראשונה
 אילא ברכת אחרת דמקשונן סח אין לא סח לא
 והא שלח רב חייה בר חונא משמא דר' יוחנן
 על תפילה שליד אומ' להניח תפילין ועל שלראש

(א) פסחים ס"ד ע"א. (ב) תענית כ"ה, ב'. (ג) שם. (ד) ע"כ הוא כמו בריית לריה
 ס"ד בשם: שאלו מקמי ריש מתיבתא. וברציג ח"א צד ס"ב: ורבינו האיני אמר. (ה) תגי'א
 ח"ב צד 123-4; גנזי שכמר ח"ב 83-4. (ו) = מצאנו. (ז) מנחות ל"ג, א'. (ח) שם ל"ח, ב'.

אומ' במצות תפילין ופירקנו אכיו ורכא דאמרי
תרויהו לא סח מברך אחת סח מברך שתיס ואף
על פי כן קשה להסיח דתנא א' שח בין תפילה
לתפילה עבירה היא בירו וחוזר עליו מערכי
מלחמה וכל שכן כי האי ששה בין תקיעות
שמוישוב לתקיעות שמעומד לא עוד אילא
שלא הוא לברו חייב שלא לשות אילא כל הקהל
חייבין שאין זה מברך וציונו לתקוע אילא
מברך לשמוע ושלית ציבור כלם ב' הוא
בדבר זה ולא דמיא הא לתפילין ולסוכה שארם
מברך כמה פעמים כיום דהנך כל זמן שהוא
בא לסוכה ויושב וכל זמן שמתקן את התפילין
הרי הוא מצוה בפני עצמה וזו מצוה אחת היא
צא וראה שהרי החלל שמברכין קודם לקריאתו
ואף על פי כן בין פרק לפרק פוסק ולא הוצרך
לברך.

מ.

תשובות רב נטרונאי, רב הילאי ורב טשה גאון.

דף אחד בכ"ז קמברידג' (G. 2) בלוי וקרוע מן הצדיקין וכיחוד מלמטה. עמוד
א' מתחיל במלת "קרעוה", התחלת התשובה השלמתי ממקרא בפסוק המוקף.

[רב נטרונאי ז"ל ג.].

וששאלתם המגרש את אשתו והחזירה כיצר כותב כתובתה.

כך ראוינו אם אותה כתובה ראשונה קיימת ולא]

קרעוה שלא גבתה אותה אין צריך לכתוב לה כתובה (ע"א)

אחרת שביין לא ר' גבתה הכתובה לאו . . . ב .

דתנן חמגרש את האשה והחזירה [על מנת כתובתה]

הראשונה החזירה ואם נקרעה אותה כתובה או שאבדה]

כותב לה כתובה כבעולה מנה [וכסדר של כתובות].

[רב נטרונאי ז"ל ח.].

אשה שאמרה לשלוחה קבל לי גיטי מבעלי ממדינה

פלי והלך שלית וקבל גט וישב [שם] ואין שני עדים

שיבאו ויאמרו בפנינו קבל אותו [שלית וכתבו] בית דין

שלואתו מקום לכית דין [שלמקום שהאשה שרויה בה]

א) מנחות ל"ג, א'. ב) = בלום. ג) שעיצ גיט ע"א סי' כ"ט. ד) צ"ל: שלא.
ה) גם ה"פ סי' ק"ט; שעיצ " ע"א סי' כ' מפורשת יותר.

קיבלנו גט מיד פל' ונת[ננו אותו לפל' שליח פל'] מותרת.
לעלמא בכך או לא. כך ראינו שגרושין
גמורין הן ותינסא לא[לחר כד] בית דין ל[שם] כתב
אל בית דין שלמקום האשה בפנינו קיבל פל' שליח
פל' מפל' הנותן הולכך גט מעליא הוא ושריא איתתא.
רב הילאי גאון.

האשה א' שנשבעה כשהיא תחת בעלה שלא תדבר
בשכינותיה יכול בעלה להפר שבועתה בה בשעה
או דילמא אין תבעל [כל ב] גר
שגדרת אשה תחת בעלה מפיר לה כיון
דברים שיש בהן ענוי נפש [ובין בדבר שאין בו ענוי נפש]

רב מ[ש]ה גאון ז"ל. (ע"ב)

עבד שהטבילו רבו לשם עבדות ואותו עבד יודע
ברכת שחיטה אבל אינו יודע הילכות שחיטה, מהו.
ואמי' מותר לאכל משחיטתו בישראל עומד על גביו
ואין לתוש. ואי משום שאינו יודע היל' שחיטה לא גרע
מחרש שוטה וקטן דקתני ג' חוץ מחרש שוטה וקטן
שמא ילקלו את שחיטתן וקתני וכולן ששחטו ואחרים
רואין אותן שחיטתן כשרה הנך הוא דאיעבוד אין
לכתחילה לא אבל עבד אפילו לכתחלה ואי משום דחשינן
שמא ב[דעתו] לחזור לסיאורו להא מילתא לא חשינן
דקתני בהדיא ד' כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה
שהשחיטה כשרה בנשים בזרים בעבדים ובטמאים
ואפילו בקדשי קדשים ובלבד שלא יהו טמאים נוגעין
בבשר הזולכך כיון שמותר לשחוט בקדשי קדשים [נאמן]
לכל האיסורין בישר' ב[ין] להפקיד אצלו יין [ובין]
ליחדו בבית שכולו מלא חבית וראוי להיות . . .
נאמן לשמר את היין בתוך הגוים ומוקמינן . . .
ולא חשינן שמא יחזור

[לסיאורו]

(א) גם שרית הנאונים הקצרות מ' רל"ט. (ב) השלטתי על פי ה"פ בסי' קכ"ב, בין
תשובות רב נטרונאי [כר הילאי]. (ג) חולין א' ע"א. (ד) שם ע"ב.

תשובות רב הא"י נאמן לקירואן.

קונגרס בן ששה דפים נייר (T. S. 10. G. 1.) חסר בראשו וסופו, מתחיל באמצע התשובה של סי' נ"ד, ומכיל יותר מפי' תשובות, אלא שרשימות הסי' על הגליון בצדו כמה תשובות מופיעות, משום שסי' „ס"ג" נשנה פעמים וסי' ס' חסר. תשובה אחת ממנו, סי' ס"א, כבר הדפוס שכבר דל' בס' פקדיאנא צד 1-60. וסי' ס"ד צ"ח הדפסתי באוצה"ג למס' יוסטוב סי' פ', פ"ב, פ"ו. גם מקצתו של סי' ס"ז שבעמוד א' של הדף האחרון הדפסתי באוצה"ג שם בסי' נ"ה, ועוד שירד מסי' שלאחריו בסי' צ"ה שם הערה ד'. גם סי' ס"ה הריני מודפס עכשיו בין החשובות של אוצה"ג לתענית כ"ו ע"ב. אך השאר ממושמש מאד ואי אפשר להציל ממנו כי אם מלים מעטות שאינן מצטרפות לענין אחד. לפיכך אין אני מוסר ממנו עוד כאן אלא עד סי' ס"ה. סי' ס' חסר לפנינו, אך, כנראה נחשב הסי' נ"ט, המכיל ב' ענינים שונים, לשנים. רובן של התשובות האלו מרס גרפס במקרא, ויש בהן ענין רב. מענינת ביחוד היא סברת הגאון בסי' נ"ט] על הפי' ושאיה יכת שעד ועל לשון הגמרא עליו בבב"ב כ"א ע"א: אמר מר בר רב אשי לרדיו חזי ליה ומנכח כי תורא. ומה יקרה היא דעתו בסי' נ"ז על החנופה! סי' נ"ט על אודות השירה בבית המשתאות דומה הוא לאותה התשובה של רב הא"י שהדפסנו לעיל, צד 5-33. וגם מכאן יש להסתייע שכל אלו התשובות לרב הא"י הן. ועל סי' נ"ה ביחוד מעידה ההקבלה מהר"ף וכפר העתים ששמתי בצדו כי תשובת רב הא"י היא. משונה ותמונה היא גרסתו בסי' ס"ב: משהרב בית המקדש בכל שירה (כלולית) פרידה (סוטה מ"ח:) וסיעתו מהא „ראמר ר' יוחנן שלש מאות מיני שירה היו בשיחין ושיירה עצמה אינו יודע מה היא“ (גמין ס"ה, א'), ואף הגירסא „פרידה“ – „שיש שונן פרידה אלא שרוב התנאים (= השונן) בישיבה על פה כמו ספרים היינו פרידה שונן אותה, ואין אנו יודעין אמתת הדבר מהו“. ולפנינו הגירסא: פרנדא. כל עמוד הוא בן כ"ה או כ"ו שורה. תבניתו גרעמה במקראנא שם.

נמצאו בה מוסין אלו א). וכיון שעכשיו שהיא ברשות הבעל אף על פי שיש לו ראייה כי המוסין הללו כבר נמצאו בה ועודה בבית אביה אינו נפטר מכתובתה עד שיביא ראייה שעד שלא תתארם היו בה, הרי נגלה שאין לנו לומר כאן נמצאו וכן היו שכבר נמצאו ברשותה ולא אמרנו כן היו א"י ליה רבה כשנכנסה לרשות הבעל אם הכיז בעל עדים שמשנתארסה היו בה מוסין אלו ועודה בבית אביה יש לנו לומר חזקה אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו וזה לא הכניסה לרשותו עד שבדקה וידע כי המוסין הללו ישנם בה וזה ראה ונפסם הוא לפיכך שאני לן בין אחר שנכנסה לרשותו ובין קודם שתיכנס לרשותו ואף על פי שכזו וכזו נמצאו המוסין ועודה בבית אביה. חזר אביו והקשה לרבה או ב' הכי עד שלא תתארם נמי אם אתה מחזיק אותו אחר שנכנסה לרשותו שראה וניפסם אף אם הכיז עדים שעד שלא תתארם

(א) ע"י כתובות ע"ה"ר משנה וגמרא. (ב) = א.

היו בה מומין אלו אל תשמע לו שהרי ראה וניפים. וכיון שמשנתינו שא[מ]י
 הביא ראייה אחר שנכנסה לרשותו נפטר מכתובתה אין אומ' חזקה אין אדם
 שותה בכוס אלא אם כן בודקו אלא אומ' חזקה אין אדם ניפים במומין אף
 כן אמור חזקה אין אדם ניפים במומין ואין לך לשנות בין עודה בבית אביה
 ובין נכנסה לרשות הבעל. השיבו רבה אם משנכנסה לרש' הבעל נמצאו בה
 מומין והביא הבעל ראייה שעודה בבית אביה היו בה אותן מומין ולא נודע
 ההיו בה עד שלא תתארם אם לאו אינו נפטר מכתובתה לפי שיש שתי
 חזקות לחייבו אחת מהן העמיד הגוף על חזקתו כי חזקת בריאה אדם בלא
 מומין והשניה חזקה אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו וזה ראה
 וניפים ואף על פי שיש חזקה אחרת לפטרו והיא שאין אדם ניפים במומין
 הואי הדא במקום תרתי וחדא במקום תרתי לא חישנין אבל אם הביא עדים
 כי המומין הללו היו בה עד שלא תתארם אי אתה יכול לומר העמיד הגוף
 על חזקתו ונשארה חזקה אחת לחייבו שאין אדם שותה בכוס אלא אם כן
 בודקו נכח חזקה אחרת לפטרו שאין אדם ניפים במומין עמדה חזקה נגד
 חזקה והעמידו החכמ' הממון על חזקתו ולא הוציאו מן הבעל ולא בטלו
 דברי רבה שאמ' רישא כעודה בבית אביה וסופה בשנכנסה לרשות הבעל.
 דאמר' במקום שנמצא שם היו . . . [פיר]וק שלישי דרב אשי וגם כרבח
 אמ' רישא בעודה בבית אביה וסופה בשנכנסה לרשות הבעל אלא מיהו בדרך
 אחר דאמ' לך כיון שעודה בבית אביה וכתובתה לאביה דמיא כמאן דאמ'
 מנה לאבה בידך והלא אומ' איני יודע שאביה צריך להביא ראייה אבל סופה
 דאמיא למאן דאמ' מנה לי בידך והלא אומ' איני יודע ואף על גב דהילכתין
 דרב נחמן ור' יוחנן דאמרי פטור הכא חייב כי דאמיקנן דלא תיקשי הילכ'
 אהילכתא דהכא אמרי' אמ' רב יהודה אמ' שמואל הלכה כרבן גמלי' וקימא לן
 בעלמא הלכה כרב נחמן אלא שמע מינה כשינויין דשניין דאמ' לך רב נחמן
 אנא דאמ' אפילו לרבן גמלי' דאיכא הכא העמיד הגוף על חזקתו וכודה בה
 רב נחמן אבל בעלמא דליכא חזקה לגופה מודי רבן גמלי'. וקאמ' רב אשי
 דחני תרתי בין רישא ובין סופא רבן גמלי' וכודה רבן גמלי' היכא דעודה בבית
 אביה דקאמרא מנה לאבת בידך דפטור. אותיבית רב אתא בריה דרב אויה
 לרב אשי מודין חכמ' לר' מאיר במומין הראויין לבוא עמה מכית אביה שעל
 תאב להביא ראיה ואמאי מנה לי בידך הוא והלא אומ' איני יודע ומפדיק רב
 אשי תכא במאי עסיקנין כיתירות כגון שיש לת אצבע יתירה דלא קאמ' איני
 יודע אלא קאמ' יודע אני שאין לך בידי כלום הדר אקשי לית או יתירות
 [מאי] ראייה מייתי אביה ופריק רב אשי מייתי ראייה דראה וניפים הוא.

וששאל' הא דאמ' ר' תנחום א' ר' יהושע
ר' תנחום אריב'ל וכו' סאי עד
שינטל ומאי שיצא.

בדברים הללו שאמר שמואל
במקום שאין מניחין ספר תורה
בביהכ"נ אלא מצד ביהכ"נ או
שיש עמו בכבוי בית ששומרין
בו ס"ת. וד' תנחום אריב'ל
בכל מקום קאמר כששליח צבור
אמר עושה שלום אחר נמירת
התורה אין הציבור רשאים לצאת
עד שינטל ספר תורה להצניעו
והוסיף שמו' כי במק' שמוציאין
אותו מבית הכנסת להצניעו אין
רשאים לצאת עד שיצא וילכו
אתרו ויעשו לו חידור דאמר
רבה בר אבהו אמברה לי אתרי
דא תלכו וליעכבו ספר תורה
עד דנפקי והו' אחוריה ולא
נינפקי מקסיה ואי איכא פיתחא
אתרינא רשאים.

וששאל' קורא על פה ה' ואיחמר עלה ו' וליכירכיה לספר תורה וליקרי
וכו' ומליקא שמעתא חד גברא ותר' סיפרי איכא פנאמא, או הילכ' הכי כי
האוי כהן חתן היכי קאביר, דנהיגי גבן דכי האוי הכי או נמי הואי אדם חשוב
חתן דקאדי ככהני או נמי ליכא כהן חתן קורא תחילה בספר שיש בו פרשת
היום וגולל ספר התורה ומברך ברכה שלאחריה ונותנין לו ספר אחר ובתחיל
ומברך וקורא ואברהם זקן ומברך טוב ברכה שלאחריה ו'. הילכ' כהא שמעתא
ותקנתוכון במנהאניכון דאי קארי כהן בתחלה ומברך לפני קריאתו ולאחריה
וקאדו אינאשי אחריני בתריה ומכרכי כמנהג ובתר הכין יהבין ליה לחתן ספר
תורה אחר וקארי כלהן אחר שפיר דאמי וכגברא אחר חשיב מפני שהפסיקו
אחרים בין ש[ח]י קריאותיו אילא או ודאי קודא בספר אחר ועד שהוא במקומו
מבליאין לו ספר אחר וקורא אף על פי שבענין אחר קודא בשנייה חוששין
לפגם הספר הראשון ולא שפיר למעכר הכין ואית' בה נמי משום ברכה שאינה
צריכה כדריש לקיש.

וששאל' הא דאמ' ר' שמע' בן חלפתא ח' מיום שנבר אנרופה של חנופה
וכו' הילכתא הכי דחא ד' אלעזר ור' ירמיה בר אבה ס' קיימי כואתיה או

(א) סופה ל"ג ע"ב. (ב) = א. (ג) צ"ל: שיסמו. (ד) העתים צד 260: „ואיחשל
ר' חאמי גאון"; „סיר' גאון" (ריף פ"ד דמגילה). (ה) סופה מ' ע"ב. (ו) שם ס"א
ע"א. (ז) ועי' ערוך ע' חתן. (ח) סופה מ"א, ב'. (ט) שם מ"ב, א'.

כדדש יהודה בר מערבא מתורגמ[ניה דריש] בן פזי וכדריש לקיש ופלוגתא דר' לוי על ריש לקיש לחודיה איפלוג[ני] פליג דהא לא אייתי מעמי אילא על יעקב ועשו. לא דיקא פלוגתא דר' לוי אלא על ראייה דריש לקיש בלחוד דהא דראשא דיהודה בר מערבא לא אמ' ביה מדעס וכללו שלדבר מאוסה חנופה מובא וכמה דאיפשר לאדם שלא לחנף אסור לחנף וקרא קאמי' א' עזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בס' אלא היכא דאיכא דחלא מתנפין מן השפה ולחוץ במילי דמשמען שופרא ובלויביה קושטא ואף על גב דרסמיון להא דר' עקיבא קאמי' ב' צדיק הדיאן וכת' ויברך יעקב את פרעה וכל הדורות נהיגי לברוכי מלכות ולקלם לפניה ואף על גב דבליבן איכא מאי דאיכא וכל הני מילי כמקום דלא אפשר אבל או אפשר ומפני שאדם נוהג עצמו בחנופה הוא שמקלם דשעים אסור למעבד הכין איסורא קשיא וקימא ביה אומר לרשע צדיק אתה כדר' אלעזר והוי האומרים כדיריה ואין ראוי להקביל פני שכינה כדרב חסדא אמ' רב ירמיה בר אבהו.

וששאל' הא רתני אהבה כריה דרב מניכן בר חייה ג' קם שאחוריה כהנים אינן בכלל ברכה, פשיטא אריכי באנפי גוצי לא מפסקי וכול', או הכי גרסי רבנן הוכי מפרשי ליה והיל' כי רסליק בהא שמעתא אולא. פ' אריכי בני אדם ארוכין בקומה גוצי בני אדם קצרין בקומה ננסין. והכין קאמי' אם עומדים בפני הכהנים אנשים ארוכים כרוזין כשורה ז' אלו ציג' ז' אחרתיהן ננסין עומדין שאין יכולין לראות את הכהנים כשעת ברכה אין הארוכין טפסיקין בין הננסין ובין הכהנים אלא הננסין האחרונים בכלל ברכה [הן]. ומסקנא דהא שמעתא קושטא דתיבא נמי לא מיפסקא ומחיצה [קא] מפסקא ושכצודין שלפני כהנים בכלל ברכה הן אבל העם שאחוריהן [אינן] בכלל ברכה.

וששאל' הא דתנן ד' משכמלה סנררי ה' במל שיר מכית המשתאות ודאמי' רב אודנא דשמעא זמרא תיעקר. האי [זמרא] בכלי [או] אפילו שלא בכלי ואו בכלי הוא כולוה [מיני] כלים דזמארא או מקצתיהון ואו מקצתהון כגין מאי, כי תלמידים בזמן הזה מתירין במקצה מיני זמר וזמן רשאתי הידאנא ו' בהלן מיני וכל שכן עם גוים מאי דינא אית עליה. ודאמי' מר בר רב אשי ו' לדילי חזי לי' ומננח כי תודא, מאי ניהו.

חם ושלום שמותר בזמן הזה כלום סמיני זמר כל עיקר לא ארבעה האמורין במקרא ולא דוד ה' מינהון ובלא כלי זמר נמי מנעיגן מיליה מיהו הא דתנן במל שיר על מיני זמר הוא ובלא כלים מצד אחר אימנע דאסדי'

(א) משלי כ"ה, ד'. (ב) גאמון עליו הדיין, ע"ז מ"ז סע"ב. ושם: ר"א, ולא ר"ע. (ג) סופה ל"ח ע"ב. (ד) שם מ"ח, א'. (ה) = סנהדרין, ו' = האירנא. (ו) ב"ק, כ"א ע"א. (ז) = חוקי, ע"י אגרת רב שרירא גאון צד 47, הערה ב'.

חתם שלחו ליה למר עוקבא זמארא א) מגלן דאסיר פרס וכתב להו אל תשמח יש' אל גיל וג' ונשלח להו מהכא בשיר לא ישחו יין. או מהתיה הוה אמנא הני מילי זמארא דמאנא אבל זמארא דפומה שרי קמ' לן ואף על גב דדפומא קא מקלין ביה רבים דהא רב חיסרא זליל ביה.

ושאמרתם מאן דשאחי היראנא בהני מיני זמר וכל שכן עולם גוים מאי דינא עליה. בר דינא ומשמחין ליה אלא אם כן קאיי קמי מלכותא ומנין בעד יש' ומהימן בנפשיה ולא מיפריץ וידיע מיניה דבההוא עיראנא מסיק אדעתיה דרבנן בית המקדש ומייתי עציכותא לליביה ולא חארי והאיי דשמע משום יקרא דמלכותא למעבד חסדים בישראל דהוה איכא בבבל טן סאתן שנין וטפי מאן דקיימי בבאבא דמלכותא ושרו להו רבנן בהדין עיניאנא ודוקא דמהימן בנפשיה ורודף אחרי חסד כנחמיה בן חכליה דהוה למשקי מלכא ואי אפשר דלא זמרו קמיה וכי האי נמי או ראוי ובאחד וחרי אתו לירי פריצותא ומחזירין אותו ולא שרו ליה למעבד הכין. ודאמ' מר בר רב אשי לדלי חזי לי ומננח כתורא. שאייה דקאמ' קרא ושאיייה יכת שער ובלש' ארמי מיקרי שָׁרְפָא ופירושו תולעת שיוצא בעצים ומחלחלתן ומכתתת באמצעיתן עד שחוזר כקמח הדק ומפרשא הא מילתא בגמ' דכאיוצד הרגל מועדת בבאבא קמא. וששאל' הא דתנן ב' משחרב בית המקדש בטל השמיר שמיר זה פירושו מ"ר סעדיה ז"ל מאם ג' בטיית ואם היה בו מעשה נס לא [יריע] לן ואם שמצוי בזמן הזה ולית ביה מעשה נס הקא חזינן דלא האוי הכלל דמפרשי רבנן עליה בשמעתא.

ודאי דהאי שמיר ממינו של מאם הנמצא עכשו כדאמ' מ"ר סעדיה מפני שבו נפתחו אבני אפור אלא שכבר אמר מ"ר סעדיה גאון קד יכון מאם אחד מן מאם ג' מפני שהמאם הזה שמצוי עכשו צריכין לשחוק ממנו כלום ולערבו עם המים ולהניחו על מקום הפיתוח ועיקר פיתוח שמסרטין כברול והאבן מיתחסרת מה שנפסל ממנה בפיתוח אבל זה השמיר שנשתמש בו משה מראה לה ממנו מבחוץ והן מתבקעות מאיליהן ואין חסרות כתאנה זו שמתבקעת בימי החמה ואין חסירה כלום וכבקעה זו שהיא מתבקעת בימי גשמים ואינה חסירה כלום. וזה הוא שכירתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניו ומצניעין אותו בסדר המפורש ולאו מעשה נס הוה ביה אלא שכל מה שהיה נמצא מן אותו השמיר כך היה דרכו. ומפרש בגמ' דגיטין ד' דשלמה לא מוטא לגבי ההוא שמיר אלא מחמת שירים דאיתייה

א) כאן מלה אחת ממשמשת בכ"ף ונראית כמו: שיר. ב) סוטה מ"ח, א'. ג) עי' י. ג. אשכנזיין במבוא הגרמני לפי' הגאונים, צד 31 הערה 2. ד) ס"ח ע"א.

לאשמדאי דלמטייה לגביה ומשחרב בית המקדש בטל אותו שמיר ולא נמצא כלום ממנו וזה הנמצא אף על פי [שאין] דומה לו קא קארי ליה סיר סעדיה שמיר מפני שבו פיתוח אבנים ואין בה טעות.

וששאל' משחרב א' בית המקדש בטלה שירה פרידה. אף הראשונים לא היו מכירין מה היא דאמ' ר' יוחנן ב' שלוש [מאות] מיני שירה היו כשיחין ושירה עצמה איני יודע מה היא ואף פרידה שיש שוניין פירדה אלא שרוב התנאים פרידה שוניין אותו ואין אני יודעין אמיתת הדבר מהו. מיני סיחקית ג' יש בכבל וזולתה רוכלין מחורין ובעלזרות יש עמחן כמה כמה גונין כגון מחטין ודברים שדומין למרגליות ואבנים טובות שנקראין צדף ומכשלב וקרטיפאתא הנקראין נדע וכלי [שעשוען] לנערים עשויין מברזל מצופה וכמה מינים כיוצא באלו ונקרא . . . א מוכר סידיקה ואומ' סיחקית. כיפה שלמלח ד' אין כן ה' עטרה [שלמלח] ושלגפרית כן היה מנהגם לעשות עטרה שמראה כלילה מראין כן. פפירות ו' סוכה שעושין לזכרם לעלות עליה ענפיו נקראת כן [ועושין] כסוה תחת חופה וחולין בה כלים נאים.

וששאל' ראובן מכני קירואן נתארח אצלו סנינהור מארץ אספמיא והיו בידו מקצת חכמים שנתקבצו אצלו מן הצדקה חלה אותו סנינהור וכלבד' חליו נתן את החכמים שהיו בידו לראובן ואמ' לו אני פל' בן פל' ממקום פל' מארץ אספמיא ויש לי אשה ובנים תשגר אלו החכמים אליהם ואתפטר לבית עולמיה חיי לאדונינו ולכל יש' שבך.

מתעסק במחורתו שכ' ש' נשמרו חכמים אצלו והיה מצטער בשכילים אצל נאמן ואמ' לו תקשה לפי מה אותו נאמן מה תקנה יש לדבר הזה

אילו היה ראובן קיים וכא לצאת ידי שמים היה חייב [להקור] באספמיא מי היה שם סוכר' מקבל צדקה שיש לו [אשה ובנים] ונפטר בארץ אחרת ואף על פי שאין מכיר ההוא [סנינהור מאספמיא] ויתן לאשתו ובניו את החכמים הזה. ומשום דהוה מ' לחייב לצאת ידי שמים והוה עליה לאידכורי ולא אידכר אם באו עוד אשה ובנים של אדם אחר מן אספמיא מקבל צדקה שיצא משם ונפטר בארץ אחרת חייב ליתן להן מן ממנו באותן החכמים דהוה ליה כאומד לשנים גזלתי [לאחר] מכם מנה ואיני יודע אי זהו אביו שלאחר מכם הפקיר לי מנה ואיני יודע

(א) מוסה דף מ"ח ע"ב. (ב) גמין ס"ח ע"א. (ג) מוסה ט' ע"א: „ואחר מוכר מיני סתקית. ספר אחר: סידקית“ (ערוך ערך סתק). (ד) מוסה מ"ט ע"ב: שלמלח. אבל כ"ה גם בחוספתא ובירושלמי ובכ"י. (ה) = כאן. (ו) שם: פפירות.

אי זהו נותן לזה מנה ולזה מנה שחזרה מפי עצמו ועכשו שנפטר [גם]
ראובן ותלה את הדבר באדם אחד חייב אותו תאיש האחד שיתקד על איש
מאספמיא מקבל צדקה שנפטר בארץ אחרת ויש לו אשה ובנים וליתן להן
תכספים חתם וכל זמן שיאחר מתקדו כיכלתו הרי יש עליו עון ואף [חוא]
כיון שתלה את צערו של ראשון בעצמו ועמר במקומו ובא הוא לצאת ידי
שמים אם באו אחרים שסימניתן כסימני הראשונים גם להם [חייב ליתן]
ואם יכול הוא לקחת מיורשי ראובן והן באין לצאת ירי שמים הן קורמין כואת.
וששאל' הא דתנן א' אכלה סם המות או שנשיכה נחש [מותרת]
משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות מאי טע' והלא כל מצוות ש[נתן]
תקבי"ה אינן אילא כרי שיחיה בתן שני ב' אשר יעשה אותם האדם וחי בתם
ומה שיש בו סכנה היאך יהא בו חתר ומותר היאך יהא בו סכנת נפשות.
ליכא בהא מילתא קשיא. והאי רתנן מותרת לאו דקאמ' אכליה אף על
גב ראיית בה סם המות אלא הכי קאמ' איסור טרפה אין בה אבל אסירה היא
משו' דבר אחר. ומי לא ירעיתון שרבר שמכל צדדין חתר הוא אלא מ[דרך]
אתה שאוסרה אסיר הוא. והכא הכי קא מש' לן רסם המות ונשיכת נחש לא
[משום] טריפה אלא שאסורה היא ואו אמרת כיון שאסורה היא מחמת סכנה
ולכא למיכלה למאי נפקא מינה דקאמ' מותרת משו' טרפה, אי אמ' לו הנביא
לאדם מוכטח לך מפי הגבורה שאין סם המות סכנה [ולא] כלום ואינו חושש
באותו כחמה משו' סכנה מותר הוא בת. ועוד האוכל טרפה חייב מלקות מפני
שעבר על לאו והאוכל בהמה [שאכלה סם המות] אין עליו מלקות אף על פי
שאסור הוא דלא מיתר ליה ג' בהמה וקמ' לן שזו מותרת משו' טרפה
ואסורה מחמת דבר אחר אף על פי שעלה על הרעת שיש בדבר
ספיק איסור טכמה [צדדין] כי הוא מותר בכללן אלא מאחר מהן כלבד
לא היה לנו לאוכלו אילו מצאנו חתיכה שאין אנו יודעין הבשר
נבלה היא או כשר [טרפה] היא, האכלה סם המות אם לאו ונדע לנו שאין שם
חשש סכנה [אבל יש שם] חשש נבלה או טרפה גם כן היינו אומ' זו מותרת
משום סכנת [נפשות] ואסורה משום טרפה ואיסור אחר רי לה למנוע ממנה.
וששאל' הא ראסור רבנן ד' אין טומנין ברבר חמוסיף הבל
ופירשו גאונים ז"ל כנין גלופקדין ודומיהו ואמרי מאי טע' משום
רמוסיף תבל וקשא לן אם קררה רמטא בשולה מבעוד יום ושדא בה גרמא
[או ביצה] על האור והיא מתבשלת מותרת הטומן מבעוד יום כנפת [ובעצים]
וברבר שתוא מוסיף הבל מאי טע' יהא אסור. מירע ירעיתון רחני מילי כולתו

א' חולין נ"ח ע"ב. ב' ויקרא י"ח, ח'. ג' = לאוית, לאו שלו. ד' שבת ל"ד, ב'.

עיקר שלהן סותר ומאי דאיתסר מיניהו [בלחוד הוא ד]איתסר ולענין הטמנה לא קאמרינן דאיסירא אילא הכי אמרי אמי' רב חסדא א' ממעשה שעשו אנשי טיבריא ואסרו לחו רבנן בטלה הטמנה בדבר המוסיף ואפילו מבעוד יום דאלמא גדירה לבטל הטמנה והא הטמנה הטמנת מים חמים היא ומותרת היתה כדאמרתון ולית כתי איסורא מהילכתא ותנן מערבין וטומנין את החמין וכן גדרו רבנן לבטל הטמנה גזרו בלחוד אבל שיחוי ב' קדרות לא גזרו והכין איסירא שמעתא כהדיא אמי' רבה מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף ואפילו מבעוד יום גזרה שמא ירתיה אמי' ליה אביי או הכי כל קדרות רעלמא גיגור אמי' ליה סתם קדרות בין השמשות רוחחות הן להודיעך דקדרות לא גזרו בהו. ומעמי' מאי גזרו בחמין משו' דהוה שרי לה'טמין' חמין בין השמשות כי דתנן ספק חשיכה ספק אין חשיכה טומנין את החמין משום הכין גזרו שמא ירתיה לבתחלה בין השמשות וכל קדרות [שלחמין] בין השמשות רוחחות הן ולא גזרו כתי רבנן ועוד מה ענין הטמנה לענין שיחוי קדרה על גבי כירה גרופה וקטומה הטמנה כשכא נין צריך להסיר מעליו את הדבר שהטמינו בו ואיכא שמא יטמין ברמץ שיחוי לא המשוקה כך הוא אלא נוטלו כי לא חסיר כלום מעליו.

יא.

תשובה אחת *

(T. S. G. 1.)

ראובן משכן ביתו לשמעון בכך. וכך ובאו חיילים והתריכו המדינה וטוען לו עכשיו גזירת מלך היא.
הוי יודע שאין במענתו שלראובן ממש והרין עם שמעון או יעמיד לו בית לרור בו עד זמן שקבע לו או יחזיר לו ממנו דקימא לן קרקע בחזקה בעליה עומדת בין חריבה בין ישיבה בין [תוק]רה בין הוזלה וכך אנו דנין ועושיין מעשה.

א) שבת דף ל"ב. ב) = שיהיו. הה"א בכ"ז זה הוא כמו ח"ת.
ג) העתיקה לי מר לוצקי.

יב.

מתשובות רב נטרונאי ופירושו.

דף אחד של קלף בתוך הקובץ. Fragmenta Heb. Cair. Talmudica vol. I. בוסטמינסטר-קולג' בקמברידג', והוא קרוע וחסר מלמטה ומצד ימין. משתי התשובות הראשונות שבעמוד ב' שנתיחסו במקרא לרב נטרונאי גאון (עי' הערות כאן) מוכח כי גם הפירושים שבעמוד א' לרב נטרונאי הם. ובפירושים השונים האלה יש ענין רב מכל פנים ואפילו להלכה (עי' הערה ז' בעמוד ב'). פעם נזכר כאן גם „לשון רומנים“ וארבע פעמים בפסוקים (עי' בפעם או: בפעם, עי' אפשטיין במבוא הגרמני לפירוש הגאונים למתורות עד 67-8). וגם „סיגלי“ הוא מפרש: „סיגלי חבק בפסוק“. אבל בתשובותיו בתגא ח"ב, עד 158 הוא מפרש סתם: „וסיגלי קורין [אותן] ברדא. וסיגלי עצמן עיקרן של עשבים הן... ושמו בלשון ערבי סעודי“ (ועי' עוד שם עד 181. ואוצר התשובות למסכת שבת עד 52, הערות י"א—י"ג). ובפירושי רבינו פרתייה לשבת (כ"י בריש כוזעאום) כ"ח ע"א מצאתי: „סיגלי יש מי שפיר' בלשו' יש' אל באסול ורבינו יוסף בן שלפוי ז"ל ע"י בלי' ישמ' סעדה“.

[ע"א בכ"י]

עד שיאותו לאורו א' וכוה המנהג ראינו בפרק ר' ליעזר בן
 הורקנוס שמצוה להסתכל בציפורנין. ולהטיל מים בכוס
 של הכדלה לאחר ששוחתהו. כך אנו רגילין וכך שמענו
 מרבותינו שמצוה לעשות כן כלומר שירי מצות מעכבין
 את הפורענות ומה שמשתייר מן המים אינו ב' מטילין אותו
 על ידינו ומעבדין אותו על פנינו כדי להכב את המצות.
 וששא' אבל שונה בהלכות דרך ארץ ז' מה היא. מסכתא
 מקטנות ד' ושמה דרך ארץ ומותר לשנות בה. ומהו
 [ברני] ליות ה' בדבר שרגיל לשנות בו ובלבד שלא יציע
 [דב]ר לאחרין ולא ילמוד הוא שאמרה תורה ו' וחיו נכ'
 [לי' הש'] ואמרו חכ' ז' הזכין והנצורעין ובעלי נידות
 [מותרים לקרות] במקרא ובמשנה ובמדרש ובעלי קריין
 [אסורים דהכ'] נאמרה להן בשעה שבאו לקבל תורה
 ... ע... ל... ל... ל... ל... ל... כל שכן כשהוא

(א) השוה אוצר התשובות לברכות, עד 1247. (ב) צ"ל: אנו. (ג) ברכות דף כ"ב ע"א. (ד) השוה אוצר הגאונים למשקין עד 52, סי' קמ"ו. (ה) שונה הוא ברגיליות (ברכות כ"ב, א'). (ו) שמות י"ט, י"א. (ז) ברכות כ"ב, א'.

[ע"ב ככ"ז]

ורעותיו ואיבריו. סנסרו (א) חגורו. אפלאי אפליא (ב) נסרק סרקין
 מרובין. עמוד החחר (ג) ררך בית הרעי. סילון החחר דרך השפלה (ד)
 מנמר (ה) מחתה. אביונות (ו) הוא עיקר של צלף. קפריסין מפל
 לפריו וזה הוא ניצו ומברכין עליו בורא פרי האדמה (ז). לחמנית (ח)
 בטיית פסנדרור. מרוכסימון (ט) פתח הגדול של חצר שבו
 חכל ניכנסין לחצר. חלפי דימא (י) בלשון רומנים שפיגא
 ויש אומרין גירופלו (יא). סיגלי (יב) חבק בטיית כוסר (יג). ענבים
 כח חילה נקרין כוסר נעשו בהן גרעינין ניקרין גרוע וכש[נעשו]
 הגרעינין עד שיעור פול הלבן הן ניקרין פול לבן. פול לבן
 בטיית לוביא ביצא. כוכא דארקא (יד) שחופרין [חפירה]
 קמנה בארץ ומציתין בה את האור ועושין [בה לחם]
 ואותו לחם בטיית נקי מלה (טו). וכוכא מה חופר (טז) .
 מורגי בהמה (יז) כובע שבבטן הכהמה
 שמשמש זכר עם נקבה. עשיק עיסקך (יח)
 באתר ימי

ה'ת"ר

א) ציל: סנסרו. ברכות כ"ד רע"ב. ע"י ערה"ש ע' סנסר ב'. ואוצר הפירושים צד 30
 ס' קצ"ד. ב) ברכות כ"ה סע"א: מפלאי אפלווי. והשוה פירח, נספחים לאוצר הגאונים
 לברכות צד 28 ס' צ"ו. ג) שם כ"ה ע"א. וע"י אוצר הפירושים צד 31 ריש ס' ק"ה. ופירח,
 נספחים צד 71. ד) ברכות דף כ"ה ע"א. ה) שם ט"ב רע"ב. והוא זה שכתב הערוך:
 "וי"מ מחתה. והוא כלי שנותנין עליו גתלים ונותנין עליו בשמים. ובל' ישמעאל
 מחתה מגמרה על שם מחתה ושם אל גמר ובל' הקדש גומרין וגמר העקר" (ע' מגמר
 כ"ו שלי). ו) ברכות דף ל"ו ע"א. וע"י לקומי גאונים לאוצר הפירושים לברכות צד 111,
 הערות מ"ד. ז) אבל בחשובת רב הא"י גאון, תנ"ח ס' שעה, ואוצר החשובות לברכות,
 צד 86, סוף ס' רל"ח: אבינות הן הנקראין בומיתא בלשון ארמי והן כאגונים שיש
 בהן פרי שדומה למעות. וקפריסין הן נץ שעל ראשו שלאבינות כנץ שלרסון
 הנקרא ורד. ולענין ברכה, על זה ועל זה מברכין בורא פרי העץ דתא
 תניא בהריא על האובינות ועל קפריסין אומר בפח"ע" (וע"י עוד ספר היוכל לבי"מ
 הרבנים בבודפסט צד פ"ט). ח) ברכות ט"ב ע"א. ט) שם ל"ה ע"ב: מרקסמון. וע"י אוצר
 החשובות לברכות צד 85, הערה א"ב. י) שם ט"ג ע"ב. יא) "פ"י רב עמרם בר
 שישבא גאון וצ"ל: חילפי ימא קורין אותו בלש' ישמעאל קרנפ"ל" (גליון ככ"ז ערוך
 אחד מבין תרב הכלל ר' ישראל לוי, שהיה בירי). יב) שם. יג) שם ל"ו ע"ב: ואמר רב
 אמי הוא כוסר הוא גרוע הוא פול הלבן. יד) שם ל"ז ע"ב: "ודכ' מהו כוכא
 דארקא. שאופין"... (שרידים מהגניזה—ווייס, ס' היוכל לבי"מ הרבנים בבודפסט צד פ"ט). וע"י
 לקומי גאונים לאוצר הפירושים לברכות צד 112 הערה י. טו) ע"י פ"י הגאונים לשהרות צד
 136, אות 14. טז) ע"י ערה"ש ע' ככא. יז) ברכות כ"ה ע"א. יח) שם נ"ו ע"א.

יג.

„שאלות א) בני קירואן בשנת אלף שינ“ (P) מרשינ וריה.

שלשה דפים גדולים בני ל"א שורה כל עמוד. הדף האחר מצאתי בכסלו-שבת תרצ"א בקמברידג' (T-S. 12. 734) והשנים בווסטמינסטר קולג' שם. כולם נפרדו מכ"י אחד וחיו לשלשה ראשים, קטעים בודדים ומה שביניהם חסר. בקטע I חמש תשובות. לראשונה חסר ראשה ולאחרונה סופה. הראשונה והשלישית פרם נתפרסמו במקרא. ואלו שנתפרסמו כבר הדי הן לקווית כפשטוש צורתן המקורית ובחסר. וכאן בכ"י הן מקוריות. בין קטע I ובין קטע II כנראה לא חסר אלא דף אחד. על השניה רשום: לרבינו שרירא ורבנו האי דל. וכן הבאות אחריה ואף אלו שבקטע ב' להם הן, שכן מוכיחה הכתבת: להמא איצא שבצד 69, עד „לרבנו דוסא“ וכו' שבצד 70. ולפיכך סדרתי גם הדפים כסדר זה. בקטע II נמצאות חמש תשובות שלמות וסופה של תשובה אחת. התשובה בשלמותה נמצאת בתגיה ס' שפ"א בין תשובות אחרות שנאספו שמה מקונטרסים שונים, כפי שנראה מהסי' האחרונים הרשומים שם לפני התשובות שלא כסדרן. את החסר מראש תשובה זו, הראשונה, השלמתי בפסוק בתגיה שם. אך יתכן מאד שסופה של תשובה זו אינו סופה של התשובה בתגיה אלא סוף אותה התשובה שעליה אוסר הגאון—רשינ וריה—כאן בתוך ההשלמה: „וזה כבר באה משלש שנים מן קירואן אל שער הישיבה ופירשונה וזה צוינו לכתוב“. והתשובות השלמות שבקטע זה, הנה ב' התשובות הראשונות נדפסו כבר מכ"י לקוי בגאונקא. והשלישית גם בגאונקא שם גם בתגיה ס' ל' בין תשובות אחרות. התשובה הרביעית פרם נדפסה במקרא. והחמישית גם היא כבר נדפסה מכ"י זה בלקווים רבים כמערניא ומשם בכמה תקונים באוצר הגאונים לפסחים. אך כאן באה היא מתוך תכ"י גופו מתוקנת באמת. בראש הדף רשום ב', ואולי הוא ס' לקונטרס ב'.

בקטע III ארבע תשובות. לראשונה חסר ראשה ופרם נדפסה במקרא. השנייה נדפסה כבר בחסר ראשה ותוכה בה"ג ס' קנ"ד, וכן הבאה אחריה, שם ס' קנ"ה. והאחרונה בה"ג ס' כ"ה. ומכאן אנו רואים שכולן לרב צמח בר פלמוי הן.

קטע I. (ווסטמינסטר קולג')

לשמו כשר ב) ושאלו אף כן אם שחטו שלא בזמנו לשמו שלא לשם בעליו יהא פסול אם לאו אם רב פפא אמרתה לשמעטא קמיה דדכא הואיל ושינוי קדש פוסלו בזמנו ושינוי בעלים פוסלו בזמנו מה שינוי קדש שפוסלו בזמנו מכשירו שלא בזמנו אף שינוי בעלים שפוסלו בזמנו מכשירו שלא בזמנו. וכלל דברים הללו שהשוה את דין שינוי הבעלים לדין שינוי הקדש ופדכינה להא מילתא ואמרינן איך תשוה את שינוי בעלים בשנוי קדש והלא הקדש יש בו ארבעה דברים פסולו כגופו וישנו כארבע עבודות וישנו לאחר מיתה וישנו כציבור כביחיד ושינוי בעלים אין בו כך ואף על גב דתרתיה מהני דוקא ותרתיה לא דוקא כי לענין מה שאמרת בשנוי קדש פסולו כגופו ולא נפסל אלא כמחשבה אף בשנוי בעלים נפסל כמחשבה ואף שינוי בעלים ישנו כארבע עבודות ואף לדכ פינחם

(א) תגיה צד 188, לפני ס' שע"ב. (ב) פסחים ס' ע"ב. ע"י רש"י: ולא גרסינן לשמו.

בריה רבכמי א) יש בעלים לאחר מיתה ועיקר דילה אמרינן אמ' רבא עולה הבאה לאחר מיתה שחטה בשנינו קרש פסולה בשנינו בעלים כשרה מאי טעמ' אין בעלים לאחר מיתה ורב פינחס בריה רב רבי דימי אמ' יש בעולם לאחר מיתה אמ' ליה רב מנשה לרב פינחס בריה רב רימי דוקא קא אמרת ובאעי לאיתויי עולה אחריתי אמ' ליה דוקא קאמינא ובאעי לאיתויי אחריתי אף על פי כן פריך מיהא תרתי לדברי הכל באחת ולרבא רהוא מארי שמעתא בתרתי ולא נמי [שנינו בעלים] כשנינו קרש אלא אמ' רבא פסת ששחטו בשאר ימות השנה לשמו בשנינו בעלים [נעשה כמי שאין לו] בעלים בזמנו ופסול.

לרבכינו שרירא ורבכנו האיי ז"ל.

וכתב[ח] כגרי מסנקן ב). ולא הכין הוא אלא כגרי מסנקי וכדבר אחר מסנקי. גרי הן הגריים הקטנים [ומסנקי שילכדו כמיט] וברפש והם מתחבטים ג) להנצל ואין יכולת. רבר אחר האמור כאן הן [חזיר] ואומדין אותו בני אדם וכינו מלהוכיר בפירוש.

וששאלתם אמ' רב יהודה י) הכורק צריך שיכרך מאי טברך וכולי ומותבינן אשר קרשנו במצ' וצ' על המילה חתם היכי לימא לסול וכי אף על גב דאיפסיקא היל' על ביעור חמץ בעינא מיקמי מרנא פירושה.

הכין פירושה [רב פאפ] משמא דרבא אמ' על ביעור חמץ רב פאפא משמיה דרבא אמ' לבקר חמץ. ושניהם [סוכרים] קודם לביעור צריך לברך ולא אחר ביעור לפיכך אם אמר לבקר חמץ גם שניהם מודים שיצא מפני שהלשון הזה כת העתיד לבוא ונודע ממנו כי עראן לא ביער וכי עכשו הוא בא לבקר אבל אם אמ' על ביעור חמץ בו נחלקו סר סבר כי זה הלשון כיון שהוא משמיע לשעבר כי הביעור הוא שם המעשה המיוחד ויכול אדם לומר הביעור אשר ביערתי אתמול לפיכך לא לימא הכי וטר סבר כי גם יש לומר על הביעור אשר אני סבקר להבא ולשון יפה הוא. מוחיבי לסייע את רב פאפי דאמ' על ביעור הרי מילה שהוא מברך עליה קודם שימול ואף על פי כן אין אומדין לימול אלא על המילה. ופירק רב פאפ כי המל אינו יכול לברך אלא כך ואין לו לומר וצונו לימול שאין לאדם לומר אשר צונו לעשות כך אלא מי שהוא כנפשו מצווה על אותו מעשה לעשותו ואם עשהו אחר לא יצא הוא כגון ביעור חמץ שאין יכול ראובן לבקר חמץ שמעון וקאמ' רב פאפ משמא דרבא צריך שמעון לברך לבקר אבל מילה אין לומר [וצונו לימול אלא] אם בא המל לומר לימול משמיעים כי הוא המצווה באותה מצוה דאינו יכול

א) ציל: דרב דימי. ב) פסחים ג' ע"ב. והשוה אוצר הגאונים שם, ס"ד ד'. ג) ע"כ בחגיגה ח"ב צ"ר 94, ואוצר הג' שם. ד) שם דף ד'.

לעשותה וכיון שאם לא מל זה ימול זה אין לך לברך לימול אלא על הטילה שהוא לשון סתם כל מי שבא לימול יכול ואין ארס אחר בעינו מצווה לימול וזה פירוש מאי דאמרין היכי בו נימא נמי לימול לא סגי דלאו הוא מהיל באחמהה. והקשינו הרי אבי חכן שחוא בעצמו מצווה. ופירוש הכי נמי שאף אבי חכן אינו מצווה לימול בעצמו ואם לא מל הוא גם אחר יכול לימול ולא כמצות ביעור שאם לא ביער הוא אין אחר יכול לבער. ועוד הקשינו מן השחיטה כקושיא הזה אשר הברכה קודם השחיטה ולא קאמי לשחוט אלא על השחיטה ופירקנו גם בפירוק הזה ואמרנו איך יאמר השוחט וצונו לשחוט והוא אינו בעצמו מצווה לשחוט שגם אחר יכול לשחוט את הבחמה ההיא. והוספנו קושיא מפסח וקדשים. ופירקנו הכי נמי גם אלה אם לא שחט זה ישחוט זה. ובאנו להשיב עוד תשובה שלישית מנטילת לולב כי בוראי אם נמל זה לא יצא זה וחוא בעצמו מצווה ליטול כאשר הוא בעצמו מצווה לבער ואף על פי כן הרי הוא מברך על נטילת לולב. ופירקנו את זאת אליבא דרב פפא מדרך אחרת ואמר כי זה אשר מצריך שיאמר לבער כי עראן לא ביער להיות הברכה לשון עתיד להבא אבל לולב שכבר יצא בו משעה שהגביהו שאני ואין צריך לשון עתיד. והוספנו להקשות הלא כן שנוי נמלו לצאת [בו או] אשר קדש במצ' ובעל נטילת לולב ראלמא עראן לא יצא בו ולדברין נמלו ויצא בו מיבעי ליה אמ' רב פפא כך היה ראוי לומר נמלו ויצא בו אלא משום דקא באעי מית' [סופה לישב בסוכה] הני רישא נמי נמלו לצאת בו דקתני סופה העושה סוכה לעצמו או למד שהחיינו נכנס לישב] בה אוי' וצונו לישב בסוכה ואף על פי שפירק רבא כל התשובות [הילכתא מברך על] בעור חמץ.

וששאלתם א) מותר לבשל לחולה או לחיה תבשיל [של קטח על גבי] מים ורוחץ כגון שחיתא אולא ב) ואם מותר לעשות כך צריך שיאכל מ'יר ואפילו בש"ל טובא אין בא לידי חימום.

היו יודעין כי אף על פי שאמרו חכמים חלוט [שחלטו ברוחץ אין] בא לידי חימום ומגלשין על גבי קטח היא חחליטה והרוחץ רתיחה עזה הן [המגלשין ולשון] גילוש מליגת השער והצמר מן הטלאים וכן הנריים אין אנו סומכין על זאת לעשות מעשה שאין אנו יודעין איך ישתמר שלא יבוא לידי חימוץ ושמן מזויז אחת או מן הקצת ויבא לידי חימוץ וכמה דברים אחרים ולא שמענו בשהי' ישיבות מי התיר לעשות כן אלא לחולה או לחיה בלבד על פי בקיאות שהן אומרים כי יש לו רפואה בזה ואם לאו הוא בא לידי סכנה או בזמן שאומרים שאם מברין אותו במצה הוא מסתכן

א) השוה אמצע'ג לפסחים ס"י ק"ח. ב) = או לא.

שמאכילין אותו מצה בלילה הראשון שיעור מצוה ואם אין כלום לאכלו אלא חלוט ברותחין מאכילין אותו וצריך שיאכל מיד ואין מותרין במנו כלום. וששאלתם א) חלה גדולה שנותנין אותה לכהן ב) מותר לקרוא לה שם ביום טוב שלפסח קורם אפייתה אם לאו.

מותר לקרוא לה שם שלא אמרו לקרוא שם ביום טוב שלפסח אלא לאותה שלאש מפני שאם קרא לה שם אין יכול לשרפה דקיימא לן אין שורפין קרשים ביום טוב ואם (השאר באוצ'ג לפסחים שם)

קמ"ב. (T-S. 12. 724)

[ושש' ג) הא דתנן בששה דברים שעשו אנשי יריחו ונותנין פיהא לירק וכול' ד]. מקשינן ולית להו לאנשי יריחו כלל אמרו בפיהא וכול' ומפרקין אמ' רב יהודה הכא בראשי לפתות עסקין וכול'. פיר' הואיל וראשי לפתות נותנין אותה בחומץ ובחרדל ומקסינן אותן ונמצא קיומן על ידי דבר אחר וכול'. וזו כבר באה משלש שנים מן קירואן אל שער הישיבה ופירשנוה וכה צוינו לכתוב. מראין דבריה שלשמועה זו ששלש חלוקות יש בדבר. ר' יוסי ור' שמעון שניהן סוברין נותנין פיהא ללפת ולכרוב אבל לא לקפלוט והוא תנא קמא ששנויים דבריו עם דברי ר' יוסי. ותנא אחר סובר נותנין פאה ללפת ולקפלוט אבל לא לכרוב והוא תנא קמא ששנויים דבריו עם דברי ר' שמעון. וזה הוא פירוש מה ששאלנו נימא תלחה תנאי' נינהו. והשבנו אמרי' מאי אף אלפת. ותנא קמא דר' יוסי ר' שמעי' ותנא קמא דר' שמעי' ר' יוסי. וכן פרושו שאין כן שלשה תנאין חולקין זה על זה אלא ר' יוסי ור' שמעון הן לבדן החלוקין זה על זה ויש לה' לתרצה ולומר שחתנא השנויים דבריו בסתם לפני דבריו ר' שמעון הוא ר' יוסי ותנא השנויים דבריו בסתם לפני דבריו ר' יוסי הוא ר' שמעון וזה הוא תנא קמא דר' יוסי ותנא קמא דר' שמעי'. וכאי צד ה) יתכונו תורברים כך פרשה אדוננו מאיר עינינו רב יהודה גאון אבי אבינו נותן ערן משם הראשונים מאי אף אלפת כלומר שתלפת כולן מדין שנותנין לה פיהא. וכן יש לתרצה נותנין פיהא ללפת ר' יוסי אומ' אף לקפלוט ותניא אידך נותנין פיהא ללפת ר' שמעי' אומ' אף לכרוב. כשאמר ר' יוסי נותנין פיהא ללפת ולקפלוט ונשנו דבריו בסתם אמ' עליה ר' שמעון נותנין פאה ללפת אף לכרוב. וכשאמר ר' שמעון נותנין פיהא ללפת ולכרוב ונשנו דבריו בסתם אמ' עליה ר' יוסי נותנין פיהא ללפת אף לקפלוט נמצא אף שאמרו על תלפת הוא עומד ונמצא זה תנא קמא לזה זה תנא קמא לזה וכל אחד [ואחד] מהן חלוק בין בכרוב בין בקפלוט.

וששאלתם ו) גאוזיות של הקדש ו) מאי ניהו וכתבתם גאוזיות. ולא כן הוא אלא גאוזיות הן קשקש ואינן נעצין הנלקחין [מהם] אנו קורין אותן בלשון [ארטין] גאוזי. אילו הגאוזיות שהן ענפי אילנות שלחקדש היו אנשי יריחו

א) אוצה'ג לפסחים סי' קמ"ב: לרבינו שרירא ז"ל. ב) פסחים דף ט'. ג) אוצה'ג לפסחים סי' קמ"ח. ד) פסחים נ"ז סעי'ב. ה) = כיצד. ו) השוה גאוזיקא צד 13, וגנזי קדם א' צד 94, ואוצר הגאונים לפסחים, סי' קמ"ז. ז) שם נ"ה סעי'ב: גאוזיות של הקדש.

מתירין אותן ואומרין אבותינו לא [הקדישו אלא] קורה אנו נתיר גואזיות בגידולין הבאין לאחר טיבן [ומיחו בידם חכמי ודאי שחכמי אומי] אין מעילה באילו הגואזיות ור' יוסי חלוק עליהן שכך שנינו הקדיש שדה ואחר כך נתמלאת עשב מועלין בהן ואין מועלין בגדוליהן ר' יוסי אומי המקדיש את השדה ואת האילן מועלין בהן ובגידוליהן מפני שהן גידולי הקדש אילא שכך אומרין חכמים אף על פי שאין מעילה באילו הגידולין אבל איסור יש בהן.

וששאלתם א) הא דרב הונא בדיה דרב נתן ב) איקלע לכי רב נחמן בר יצחק אמרו ליה מאי שמך אמ' להו רב הונא ובסוף אמרו ליה מאי טעמא קריה נפשך רב הונא אמר להו בעל השם אני.

ב) הוא אומר להן כיון שסמוך אני בשיבה וקריו רב כי דתנן סמיכת זקנים ופירשו רבנן סמכין ליה בשמא וקרו ליה רבי ונכר שמי רב הונא בר נתן אילו אמרתי לכם הונא בר נתן לא הייתם יודעים מי אני והייתם חושבים הונא בר נתן דעלבא וכיון שאמרתי לכם רב הונא בשם שכיבדוני חברי נודע לכם מי אני.

וששאלתם ג) הא דאמרינן ד) איפסקא ה) מאי אמר רב פפא נפתח באל וניסיים באל או נפתח בלא וניסיים בלא.

כן הוא אומר שאם תפסיק כלב או דקל או אשה כינו לבין חברי יאמר דברים שמתחיל בהן אל ומסיים בהן אל כגון שיאמר אל אלהים הצילני מפגע רע ומשטן רע ומחלי רע שמדני כאישון בת עין כי בידך כח וגבורה ואתה אל. נמצא ראש הדברים וסופם אל. או שיאמר לא תעזבני לא תטשני לא תעלים עיניך ממנו היה לי שומר וקונה כל אשר אשאלך תאמר הין ואל תאמר לאו וכל דברים כאלה כשרים לדבר זה.

להמא איצא ו)

וששאלתם הא דאמ' רב הונא ז) בציקות שלגוים אדם ממלא כריסו מתן וכלכר שיאכל כזית מצה באחרונה כאיזד יאכל אדם בציקו שלגוי כפסח וחמץ גמור הוא. ומהו ללוש גוי ולאפות לישראל בציקו ב[יום] י"ד ניסן וישראל עומד על גביו ובתנורו שלגוי מאי [אם] מסייע ליה [ישראל] בהסקה יוצא כלחם זה ידי חובה או לאו.

הרכה חסה יש בשאלתך סלקא דעתא התירו חכמים חמץ שלגוי כפסח היאך יהי כן אילא זו עיסת שלשה גוי ואלתר בא ישראל ושימרו באפיתח קורם שיחמץ הכצק ולא איצטריך לאשמועאנן כי זו מותרת כשאר ימות הפסח

א) השנה גאונקא צד 14, תגיה סי' ל', ואוצר הגאונים לפסחים סי' רי"ב. ב) שם סי' ע"ב. ג) השנה גאונקא צד 14, ואוצר הגאונים לפסחים סי' שפ"ג. ד) שם ק"א, א. ה) וז"ה בכ"ז ב' ע"י ד"ס. ו) גם אלה להם - לרשיג ור"ה. ז) שם סי' ע"א.

ולא להתיר יצא רב הונא בשמעתה זה כי [וד]אי לא נאמר דבר זה בדבר
 שיש בו צד חמור ולא בא רב הונא אלא ללמד שאין אדם יוצא בה ידי
 חובתו כי לא כל דבר שהוא מותר אדם יוצא בו ידי חובתו [וכל] מה שהוא
 חוץ מחמשה מינים מותר הוא ואין אדם יוצא בו ידי חובתו ואף מה שהוא
 מחמשת המינים ואין אפוי כהלכת מצה המשומרת כלם עני מותר הוא ואין
 אדם יוצא בו ידי חובתו ואף בא ללמדנו שלא תאמר לילה הראשון לא יאכל
 אדם לחם אילא מן המצה המשומרת כהלכת לחם עני לצאת בה ידי חובה
 אילא יש לו לאכל כל חפצו כמה שהוא [רוצה] ולקיים מצות אכילת מצה
 אפילו ברבך מסני ודמיא חא להחיא דתניא הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין
 אדם מטלא כרסו מהן וכלבר שיאכל כזית מצה באחרונה וקא . . .
 . . . למיגמר מינה שהמצה שאדם יוצא בה ידי חובתו צריכה
 שימור מתחלה ועד סוף מדקאמי' הבציקות שלגוים דאו סלקא דעתא שימור
 לישא לחודיה האוי שימור וכי הוה שימור בלישא ולא צריך למיכל כזית
 מצה באחרונה אילא לאו שמע מינה שימור דלישא לחודיה לאו שימור האוי
 ואפעלגב דקא מרחיין דילמא התם ולא אתחיל בשימור דלישא מתחלה ועד סוף
 אבל חיבא דאתחיל בשימור דלישא מתחלה ועד סוף הכי נמי דשימור דלישא
 לחודיה האוי שימור אף על פי כן לא קבלה ראבא לחא דחיתא אילא מרכת'
 ושמרתם את המצות מצריך רבא שימור מתחלה ועד סוף דאמי' לחו ראבא
 להנחו מחפכי ביכפי מבי מתפכיתו הפכו לשום מצוה ולא טעמה [הוא] שסופה
 הוא בירי ישראל אילא ל[שימור] דישאל צריכא ואפילו בידי גוים. הולכך
 כד מנשרין ישראל מצה כהלכתה אפילו גוים התעסקו בה מתחלה ועד סוף
 בכל מקום שאין אוסר ובשימור ישראל אדם יוצא בה ידי חובתו.

לרבנו דוסא בן רבנו סעדיה ז"ל.

ושאלת א' עוד ואמרת אשכחנן בפירושי גאון אביך נוחו ערן
 [מא]ן דבריק חסין לא לישתאעי עד דחמל כל בריקותיה ואי משתאעי צריך
 למחדר ולברך [חיבא דחות] בליביה למיברק כל החצר כולה וברק בית אחד
 מהן ואשתאעי למה [הוא צריך] לברך וערן הוא עסיק בבדיקה.

הכין חזינא דמתחלה אמר אדונינו גאון זכ' לבי מאן [דבא]דיק
 צריך לברוכי על ביעור חסין ואמר דמיבעי דלא לאשתאעי כמא דעסיק בבדיקה
 ומד[כ]ליא בריקותי ליכטילו. ותוב אמר ברוכתא אחריתי מי שבירך לקרא(ה)
 בתורה או לעשות אחת מן המצות כגון ביעור חסין וכדומה לה ודיבר סיחת
 חולין חייב לחזור ולברך. ועיקר הדבר הזה ידוע כי המברך לעשות מצוה או

לאכול לחם צריך לכיין את לבו בברכה ולעשות המצוה החיא אשר בירך עליה סמך לברכה וגם לאכל בלחם ושיכרך עליו סמך לברכתו בטרם ידבר רבוי חול ולא יפסיק בין עשיית המצוה והברכה בדבר סיחת חולין כי כן אמרנו א) אמי רב טול רב רוך טול רב רוך חוזר ומכרך והעמרנוה בדבר סיחת חולין אבל אם סח דבר שהוא צורך סעודה כגון הביא מלח ולפתן או אפילו גבול לתורי אינו צריך לחזור ולכרך על כן צריך הבורק לכרך ול[התחיל] בבדיקה סמך לברכה ואם שח סיחת חולין אחר ברכה טרם התעסקו בבדיקה צריך לחזור לכרך כשם שהמכרך המוציא ומסית סיחת חולין קודם אכילתו צריך לכרך ולפי שהבדק צריך כוונתו למצוה אמר ארונים נאון זכרו לברכה לא לישתאעו בדיקותיה כי הבורק צריך כוונתו למצוה להיות אימת המצוה על[יו] ל[כיון] ול[יתון] רעתו עליה [משעה] שיתחיל וער שעה שיתכיל ומצוה מן המוכתר דלא לישתאעו וליכיון ליכיה ער רמישלם בדיקותיה.

קטע III. (ווסמניסטר קולג')

למיכמר ב) בישרה פסח מקדימין אותו בשבע ומחצה זה שאין רואה ר' עקיבה לחקריבן משש ומחצה מפני שהוא סובר שהבזיכין אחר מוספין עושה מוספין בשש בזיכין בשבע תמיד בשבע ומחצה והתם קאמרינן בזיכין קודמין למוספין תנאי היא ואמי אבוי מסתברא כמאן ראמי מוסיפין קודמין לבזיכין ומותבינן חיובתא לראבא תמיד כל השנה כולה קריב כהלכתו נשחט בשמונה ומחצה וקריביה בתשע ומחצה בערב פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה חל להיות בשבת כאילו חל להיות בשבת רבוי ר' ישמעאל ר' עקיבא אוימי כסדרו בערב הפסח באותה ברייתא ראשונה שאנו עסיקין בפירושה תניא כסדרו בחול כך סדרו בשבת רבוי ר' ישמעאל ואבוי וראבא שניחם מורין דבתמיד שבת שהוא דערב פסח עסיקין וכל אחר פירש כמה שאמרנו עכשו זו ברייתא אחרונה ששנו חל להיות בשבת כאילו חל להיות בשני בשבת אמרו כשלמא לאבוי ראמי כסדרו בחול בערב הפסח כך סדרו בשבת בערב הפסח רבוי ר' ישמעאל קתאני התם הינו דקתאני הכא חל להיות בשבת כאילו חל להיות בשני בשבת רבוי ר' ישמעאל ואשר אמי ר' עקיבא כאן וכאן כסדרו ערב פסח מתריץ ליה אבוי בערב הפסח שחל להיות בערב שבת כמה שהוכרנו למעלה אלא לרבא ראמי כסדרו בחול דעלמא בשמונה ומחצה כך סדרו בשבת בערב הפסח דרבוי ר' ישמעאל קתאני הלא הנה ר' ישמעאל אומר כן כי אם חל להיות בשבת כאילו חל להיות בשני בשבת דאלמא כסדרו בחול דערב הפסח

ולא כסדרו בחול דעלמא ותירצנו אמלך א) אבוי לא קאתני כאילו חל להיות בשני בשבת דהאוי כחול דערב הפסח והוא שבע ומחצה אלא אומי כשני בשבת והאוי חול דעלמא דהוא שמונה ומחצה דאלמא אם חל [להיות בשבת] כסדר יום שני בשבת והוא חול דעלמא הרי נתברר לך היטב דאהני לן המתרגם ואין הקושיא עומד במקומו. וחורנו והקשינו לאבוי משנה חיצונה אחרת שנמצאת בדבר זה חל להיות בשבת כסדר כל השנה כולה דברי ר' ישמעאל בשלמא לרבא דאמי' כסדרו בחול דעלמא כך סדרו בשבת בערב הפסח הינו דקתאני כסדר כל השנה אלא לאבוי דאמי' כסדרו בחול בערב הפסח היאך אומר כסדר כל השנה דאלמא בשמונה ומחצה אמי' לך אבוי לא תימא כסדר כל השנה אלא אימא כסדר כל השנים כשם שכל השנים שערב פסח חל להיות בחול נשחט בשבע ומחצה כך ישחט בערב הפסח שחל להיות בשבת דברי ר' ישמעאל ומתרגם את דברי ר' עקיבה שאמי' כסדרו בערב הפסח כמה שתירצן באותן שתי משניות הראשונות דאמי' בערב הפסח שחל להיות בערב השבת. ולולי שאמרת שיש בשמונה זו קושי ודקדוק וררשת לפרשה באר לא הוצרכנו בה לכל כך ושמא מפני שיבוש נוסחאות. ואשר בקשת לכתוב המלה אשר למטה איך גרסנו כך למדנו מפי רבואתא דוקאני אמי' רחמי' בעידנא דמדלקת נירות תחא מוקשרת הקטרת.

לרב צמח בר פלמוי ג' ז"ל.

היושבת על דם טוהר אסורה לשמש וכמה אמי' ראבא עונה ב). באיזה דם טוהר אמרו והילכתא כדראבא אילא. [ולכתב עונה] צריכא טבילה אילא. היושבת ג) על דם טוהר אסורה לשמש (ע"ב כ"י) דהיכא דילדא בן זכר אסירא שבעה יומי קמאי ומניא שבעה נקיים ומכלא ומשתריא ומיום חמשה עשר ללירה ועד יום שלשים ושלשה ימים נקראים דם טוהר תשב בדמי טהרה וכל דם שהיא רואה בתם טהור הוא ומשלם שלשים ושלשה ימים הויא לה כתחלת נדה ומחייב למפרש מינה עונה יום אחד או לילה אחת וכן במשלם [שלשים] וששה ימים צריך למפרש מינה עונה דתניא והורחם את בני ישראל מטמאתם מיכן אייר יאשיה אזהרה היא לבני ישראל שיפרשו מנשיותן סמוך לוסחת. ולענין טבילה כיון דטבילה לה כיום ארבעה עשר לזכר ויום עשרים ואחד לנקבה לא צריכא השתא למיטביל.

יש לחוש ד) לחמים שמוכרין אותן בשוק לפסח שמא כשהביאו אותן בספינות בנהר נפל עליהם מים או מטר או שמא השליכו לתוכו המלחים מים

(א) = אמר לך. (ב) נדה ס"ג ע"ב. והשוה לשון השאלה בה"פ ס"ו ע"ח. (ג) מכאן ואילך נמצאת לקויה בהסר בה"ג ס"ו קנ"ד. (ד) נסחים דה"פ ע"א. השוה אוצר הגאונים למסכת פסחים, ס"ו קכ"ג.

כרי שיוסף במדידה או דילמא כיון דמבריר להי ומנקיר להי שפיר לא חיישינן
לכי האי גונא דאם כן אין לדבר סוף דכיון דעבד ליה שימור משעת לישא
ועד שעת גמר אפייתו לא אטרחה רבנן לכולי האי. כיון דכד זכין כן שוקא
מנקיר להי ובריר להי וכל חיטה דמטא מיא עליווה שאדי לה לבר שפיר
דאמי ונפיק בהון ידי חובה מאי דעתך משום דקאמי ראבא שימור דלישא לא
שמיה שימור וקא אמנא למתפכי כפי הפיכו לי לשום מצוה כי היכי דליהוי
שימור מתחלה ועד סוף. הרא דהדר ביה ראבא וא' מותר ללחות ומצוה ללחות
ועוד אחמורי אחר טפי ומידת חסירות עשה ועוד הא בי רב הונא לתתי דקא
מברי סאני לה בשימור דלישא ומסקינן שמעתא שימור דלישא שמיה שימור
ודקא קשיא לכוון דילמא נפל עליהון מיא בספינא כיון דמנקי להו ושדי לבר
כל חיטה דאית ביה שינויא שפיר דאמי ואחזוקי איסורא במידי [דמפק דאיסורא]
לא מחזיקין.

קוניא בין יורקי בין אוכמי א' שרי למזבננהי כן הלין הנוואתא בפיסחא
או דילמא מאתונא דוקא. לא מיבעיא בפיסחא דלא מתבעי למיזבן קוניא חדתא
בשאר ג' ימות השנה לא מתבעי למיזבן קוניא חדתא מגזים ומאי טעמא דשאני
מכלי חרש ושאני מכלי זכוכית כלי חרש חדש אלתר דנאפול ביה מידי מינכר
וידיע ומישתני גוניה כלי זכוכית זבנינן כן גזים דמשתרי בה טבלה אבל מאני
דקוניא תחילתו כלי חרש ופניו טוחות בסמנין ואף על גב דשיע בסמנין בלע
ודיית ככלי חרש ומשתמשין ביה כמה זמני וראמי לחדתא ומשום הכין אסיר
ומנא לן דבלע מיניה מן מארי בר האי קוניא מה הוא לאשתמושי ביה בפסחא
יורקא לא קא מיבעיא לן דודאי אסיר כי קא מיבעיא לן חיורא ואוכמא
ודאית ביה קרטופני לא קא מיבעיא לן ואסיר כי קא מיבעיא לן דשיע מאי
אמי לחו חונא ליה דדאית כשמיילין בו רותח מוציא זיעה וכשם שהוא פולט
כך בולע וכיון דבלעין ולא ידע דאשתמשו בהון אסיר למיזבן מגזים עד ראויל
לאתונא ושקיל חדתי דקים ליה בגויהו דלא אשתמשו בהון.

דרש רבא ג' עבירות מתענות ומשלימות ומניקות בו כדרך שהן משלימות ביום
הכפורים ובין השמשות אסור

א) פסחים דף ל' ע"ב. והשוה אוצר הגאונים למסכת פסחים ס"י ע"ב. (ב) [אלא נמו]
בשאר. ג) שם נ"ד ע"ב.

יד.

פירוש קדמון למסכת בבא קמא כ"ב ע"ב - כ"ה.

קונטרס בן ששת דפים כ"ו ארכסורד (Ms. Heb. d. 32. c. — 2794), רשום בתקשלוג שם בתור „פירוש רבנו חננאל למסכת בבא קמא, ע"י שפ"ק דפוס וויניציאה דף מ"ה". והוא ענין: „לחייבו בד' דברים פריח זיל דהיינו צער רפוי שבת ובשבת" וכו', שיש בו דמיון לפירושו כ"א ע"ב 76. אבל הלא פירוש ר"ח לאלו הדפים נדפס הוא גופו בגמרא שלפנינו, ורואים אנו בעליל שאין זה פ"י ר"ח כלל. ומחלשון שהוא מביא לקמן צד 79: „קא עריש רבינו האי וכו' ואנן חונק" וכו', יש כעין זכר להלשון המצוי בפ"י הברכות: „ואנן חזי לן".

[ג ע"א]

בנפשו רקס ליה בדרכה מיניה וקומא לן בכל התורה כולה כל המתחייב
בנפשו פטור מן התשלומין לפיכך פטור מרמיו אילא למאן דאמ' משום
ממונו ובנזקי שורו דאמ' נמצא ששרף את הגריש והרג את העבד ממנו
לא גופו כי אמרינן אילו קטל תורת עבדא הכי נמי דלא מיחייב והלא אמ'
קרא אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו. ומתוך
שאמרו עבד כפות לו ונשרף עמו פטור מן התשלומין למדנו כי אשו משום
חציו ותיכתא חריש לקיש ופרקנו לו אמ' לך ריש לקיש לעולם אשו משום
משום ממונו והכא לאו משום מן הגריש יצא אש אל העבד ונשרף דאילו
[מן הגריש] חייב שלשים שקלים דלא גרע משורו אלא הכא במאי עסקינן
[שהצית אש כיריו] להצית בגופו של עבד ומן העבד אל הגריש דהתם ודאי
הרגו בידים וקס ליה בדרכה מיניה או הכי מאי למימרה או בזמן שהצית
הוא בגופו שלעבד עסקינן למאי איצטריך תנא למימר דפטור מן התשלומין
ודאי הואיל ומיתחייב בנפשו פטור מן התשלומין ואחר דיש לקיש שאם
אפילו העבד לאחר והגריש לאחר [והצית הוא] בגופו של עבד ונשרף הוא
ונשרף הגריש עמו פטור מן התשלומין. תשובה הרביעית השולח את
[הבעירה ביד חרש שוטה וקטן] פטור מריני אדם וחייב בריני שמים
[בשלמא למאן דאמר אשו משום חציו הוה הבערה הוה חצי חרש ולפיכך
[השולח פטור מריני אדם] אילא למאן דאמר משום ממונו אילו מסר
שורו לחרש שוטה וקטן והזיק מי לא מיחייב והיך זה פטור ופרקנו
לריש לקיש [שאמר] משום [חזקיה] לא שנו דלבעל הבית פטור אילא בזמן
שמסר לו נחלת וליבה אותה החרש [דהתם] לא מחמת ממונו היתה
שריפה אילא נשתנה במעשה זה [ולפיכך] השולח פטור אבל אם מסר
לו שלחבת שנמצאת הבערה משום ממונו השולח [שלחבת חייב עליו]
לריש לקיש ולר' יוחנן דא' אפילו מסר לו שלחבת פטור [משום רצחא וחרש]
קא גרים לא מיחייב עד דמסר ליה גואזא סילתא ושרגא . . .
וגחלת הוא דאמרינן לית בהי ממשא אבל [גואזא סילתא ושרגא]

[פ ע"ב]

ממונא נינהו ומיחייב משלחן. ופירוש גואזא וסילתא עץ משל דקל שהוא
מבוקע ומפורד א' ונת להישרף והאור נצתה בו במהרה ואף על פי שפירק
ר' שמע' בן לקיש את ארבע התשובות הללו הלכה כר' יוחנן חדא מכללא ועוד דקא
מסייע ליה סקרא ומן מתניתא דאמרינן אמי' ראבא קרא ומתניתא מסייע ליה
לר' יוחנן קרא כי תצא אש תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הכערה
שנמצאת האש שיצאה מעצמה נקרא בה מבעיר שמע מינה אשו משום
חציו. מתניתא פתח הכתוב בנזקי ממונו פיר' כי תצא אש וסיים בנזקי גופו
לומר לך אשו משום חציו. אמי' רבא ב' קשיא ליה לאמי' ג' למאן דאמר אשו משום
חציו טמון באש דפטור רחמנ' היכי משכחת לה שכבר קימא לן הלכה כר'
יהודה שהוא פטור ד' על עסקי טמון באש כגוה שמפורש בהכונס ה' בזמן
שהכלים חשובים טמונים בגדיש ובזמן שאכלתם אשו. בתן
לדברי ר' יוחנן אף על פי שתן מכוונים ותואך יהא פטור בטמון אמי' רבא כי אמי'
היה מפריק בהדא קשיא וניחא ליה בנין ו' שנפלה דליקה לאותה חצר ונפל
הגדר שבינה לבין חצר אחרת שלא מחמת דליקה ועברה ודלקה באותה
חצר אחרת דהתם כלו להן גיריה לפיכך אם אותה חצר אחרת יש בה
גדיש ויש בו טמון פטור ממנו שכבר בלו להו גיריה.
חין למשלחה אילא במקום שאיפשר לה ללכת אבל אם היה גדר
ונפל הגדר מעצמו אחר יציאתה מה שמזקת האש.
בעל הבית הן ועל פי כן הקשינו או בחצר אחרת שלימו להו גיריה ופטרתו
משום כן על הטמון אף על הגלוי ראוי לפטרו דכבר שלימו גיריה שלא
נמצא פנים כל עיקר [משום] חציו לחייבו על הגלוי ולפטרו מן הטמון
שהרי אצל החין בין גלוי בין טמון אחד הם, והוצרכנו לומר שר' יוחנן
מורה כאשו שהייב עליה גם משום ממונו היכא דשלימו להו גיריה.
אבל [היה] אותו גדר של חצרו שנפל והלכה הדליקה ממנו והזיקה גדיש
חייב על טמון ודאי [ולא] חציו כי כבר היתה הדליקה והגדר עומד ולא
נפל ואם היה לו לגרור אותו שנפל ולא הספיק לגררו עד שיצאה

[פ ע"א]

הדליקה גם למאן דאמי' משום ממונו פטור הוא שהרי אנוס הוא ודמיא לאותה
שאמרנו נבי שור ו' נפרצה בלילה או שפדצוה ליסמין ויצאה והזיקה פטור
אבל היכא שהיה בידו ריות לגרור ולא גדר ויצאה אותה דליקה שנפלה קודם

א' "וכן בלשון ערסי גואז ענינו החיבת עץ וענף של עץ" (ערה"ש). ב' דף כ"ג
ע"א. ג' לפנינו: אביי, אבל כיה גם ב"הח; "אמי' רב דאמי' שהוא ראמי בר חמא" (על הגליון
בכ"ז). ד' ציל: סחייב. ה' ס"א ע"ב. ו' = בגין. ז' נ"ה ע"ב.

נפילת הגדר טאוחו מקום לחצר אחרת ושרפה גריש ובתוכו טמון חציו לא יאכלת למימר שהרי הרליקה היתה קודם נפילת הגדר אבל ודאי ממונו הוא וכשורו חשוכה וכיון שהיה לו לגדור ולא גדר שורו הוא דלא טפה באפיה ולא נעל בפניו לפיכך חייב על הגריש ופטור על הטמון וככי הא מילתא הוא איפטור כשי' טמון שאין פנים לחייבו משום חצים אבל אם יש דרך לחייב משום חץ חייב על הגריש ועל הטמון ואמרנו כי מאחר שאין ר' יוחנן חלוק על ריש לקיש באשו שהוא חייב עליה משום ממונו ונמצא לר' יוחנן משום חציו ומשום טמון מאי ביניהו. ופירשנו לחייבו בארבעה דברים איכא לר' יוחנן דאמר יש באשו משום חציו בזמן שהזיקה אשו אדם חייב עליו עם הנזק שחייב גם בצער ורפוי ושבת וכושת כמה שחייב על מה שהזיק הוא בעצמו. ולר' שמעון בן לקיש דאמי' אין באשו משום חציו אינו חייב בארבעה דברים הללו וכנזקי ממונו הוא שאינו חייב אילא נזק בלבד והלכה בכל זאת כר' יוחנן. והשלכנו הדברים האלה וכל מאי דתלי בחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש. ואחר כן חזרנו לעיקר משנתנו זו דחנן הכלב שנטל את החררה והלך לגריש אכל את החררה והרליק את הגריש על החררה משלם נזק שלם ועל הגריש חצי נזק ואמרנו מאן חייב בעל כלב. ולחייב בעל גחלת, בששטר גחלתו. או שמר גחלתו מאין מצא הכלב לנטלה, בשחתר. אמר רב מארי בדיה דרב כהנא זאת אוסרת סתם דלתות חתורות הן אצל הכלב כלומר שאין על בעל הגחלת לשמר שמירה שאי אפשר שיכא כלב ויחתור עליה אילא כיון ששמר אותה ונעל עליה פטור אם בא הכלב וחתר חייב בעל הכלב והלכה כך היא שאם היתה הגחלת שמורה א) בעל הגחלת חייב וחזרנו למה שאמרנו אכל את החררה על החררה משלם נזק שלם ופר[כינן] דאכלה היכא אולימא ב) דאכלה בגריש דעלמא הא בעינן כשרה אחר[ה]

[6 ע"ב]

לא צדיכה דאכלה בגריש דבעל חררה וקימא מתניתין שהכלב נטל את החררה וחוליכה לגריש דבעל חררה ואכלה כשרהו ושרף את הגריש ועל זאת אמרנו על החררה משלם נזק שלם ועל הגריש חצי נזק וכיון שחייבנו בעל הגחלת הכלב על החררה שהכניסה הכלב לתוך פיו ואכלה והוא עומד בגריש דבעל חררה ידענו מזה כי פי הכלב שנאכלת בו החררה כגריש של ניוק שהוא עומד לשם. חשוכה ופשטינן רפי פרה כחצר הניזק דאמיא דאיכעיא לתו פי פרה כחצר הניזק דמיא או כחצר המזיק, פשיטא דכחצר

(א) וחתר הכלב והוציאה בעל הכלב חייב ואם לא היתה הגחלת שמורה בעל (ככ"י על הגליון). (ב) = אי לימא.

הניזק רמיא ראו כחצר המזיק רמיא ורחמי' אמ' ובער בשדה אחר ולא ברשות המזיק שן רחייב רחמי' היכי משכחת לה אמ' רב מארי בריה דרב כהנא אפילו תימא פי פרה כחצר המזיק רמיא שן רחייב רחמי' כל מירי רמיתהניא בו כנין שנתחככה בכותל להנאתה וטנפה פירות להנאתה א) וזה הוא שן רחייב רחמי' אבל דבר שמכנסת אותו לתוך פיה ואוכלת אותן איפשר להיות כחצר המזיק ופטורה ממנו סתקף לה מר זוטרא הא בעינא כאשר יבער הגלל עד תומו וליכא. פיר' או כ) אמרת דהאי דרחייב רחמי' אשן בנתחככה בכותל להנאתה וטנפה פירות להנאתה הלא למרנו כי ובער בשדה אחר זו השן מראמרין כאשר יבער הגלל עד תמו דילפינן שהשן ראמי לאבן גלל ומרקאמי' יבער הגלל דהינו שן וקאמי' ובער בשדה אחר אמרין ובער זו השן ואו אמרת רלא משכחת חיוב שן אילא בחיובך להנאה וטינוף להנאה איכא אנה גלל עצמו שהו השן עצמה ופירק רבינא ואמרין רבינא אמ' רשף צילמי כלומר משכחת חיוב שן היכא שהוציאה שיניה לחוץ ושפה קורה שיש עליה צורות ומחקה אותם והזיקה בעליהם במחיקת הוצאא הצורות ונמצאת חייבת כיון שלא הכניסה לתוך פיה כלום רב אשי אמ' רפסעי פסועי קאיי נמי כהדין טעמי' שהכניסה פיה לתוך דבר לאכל ממנו והכניסה פיה בכלי ושברתו כשיניה דהינו הזיק שן בלא הכנסה [ורחי]פה. ובאנו נמי עוד ללמוד הפי פרה כחצר המזיק רמיא ולא כחצר הניזק מראמרין שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור מאן

ז' ע"א

פטור משסה ורחייב בעל הכלב ואו אמרת פי פרה כחצר המזיק ראמי כחצר המזיק ראמי לימא ליה מאי בעיא ירך בפומיה וכלבאי כמה ראמרין נבי חצר המזיק מאי בעית ברשותן אימא פטור אף משסה שנמצא בעל הכלב פטור והמשסה פטור ואובעית ג) אימא משכחת לה להיות בעל הכלב חייב בזמן שהכלב אפקיה לניביה וסרטיה שלא נמצא ההזק בתוך פה הכלב אילא מחוץ ולפיכך חייב. תא שמע השיך בו את הנחש ר' יהודה מחייב וחכמי' פוטרין ואמי' רב אחא בר יעקב שתמצא לומר לדברי ר' יהודה אירס נחש בין שיניו עומד לפיכך אותו המשסה שהשיך בו את הנחש והרנו חייב ד'פילך אותו המשסה שהשיך להרנו בסיף כי רוצה הוא ונחש פטור לדברי חכמי' אירס נחש מעצמו מקיא לפיכך הנחש הוא ההורג שהצריך עצמו לתקיא והקיא זמל והמית והוה ליה כשור שננה והמית שהחייב סקילה

(א) על הגליון: פ' בגופה. (ב) = אי. (ג) = ואי בעית.

והמשיך המססה פטור ואז אמרת פי פרה כחצר המזיק דאמי אמאי
 נחש בסקילה ליטה ליה מאי בעיא ירך בפומיה דחיואי. לענין קטלא
 לא אמרינן פירי שור התורג את האדם וכל בהמה וחיה שהורגין את האדם
 אפילו הרגוהו בחצר המזיק נסקלין ומנא תימרה דתניא הנכנס לחצר
 בעל הבית שלא כרשות וננחו שורו של בעל הבית וטח השור בסקילה ובעלים
 פטורין מן הכופר בעלים פטורין מן הכופר מאי טע' דאמרי ליה מאי בעית
 ברשותן שורו נמי אמאי בסקילה ליטה ליה מאי בעית ברשותן אילא לענין
 קטלא לא אמרינן. ומשתי התלכות האילו לא הכרענו הפי פרה כחצר הניזק
 דמיא או כחצר המזיק דמיא ומשן רחייב רחמי' נמי יכלינן לדחויי אלא קאיי
 פשטאמן מדאמרינן על החררה משלם נזק שלם וקיימא לן דאכלה כלב לתררה
 בגדיש דבעל חררה ובעל הכלב חייב בחררה ולמדנו מסנה ופשטנו דפי פרה
 כחצר הניזק דמיא ותכין הילכתא. הנהו עיזי דבי תרכו א' דהוה קא מזקי ליה לרב
 יוסף אמ' ליה רב יוסף לאביי זיל צנעינהו אמ' ליה אמאי איזיל דאי איזילנא לימרו
 לי ליגדר מר גרדא לארעיה דאילו הוה ארעא רידך גרדא לא הוה משכחי עיזי
 להכנס לארעך ולאזוקך לפיכך אתה הוא שחייב לשמר עצמך ורב יוסף

[ז ע"ב]

סבר אילו היה הדין דינא שחייב אדם לשמור עצמו מן המזיקין והיכא דלא גדר
 שרה ולא שמרה יהיו המזיקין פטורין כיון ששדה שאינה גדרה פטורין
 ושרה גדרה אינה יכולה להיכנס אליה האי שן דחייב רחמי' היכי משכחת לה
 בשחתרה קעז שדה גדרה ונכנסה אליה ובערה אותה או נמי דנפל גורא
 בליליא ולא ירך בעל השדה ונכנסו אליה בהמות וביערוה דבהכי הוא דחייב
 רחמי' אשן ותכין הילכתא אבל אם הניח שדה שלו ופירות שלו מופקרין בלא
 גדר ולא שימור ונאכלו המזיקין לו פטורין. מכריו רבא ואומיא רב יוסף
 דסקלין לעילא ודנחתין לתחתא הני עיזי דשוקא סתרינן במריהו תרי תלתא
 אי צאיית צאיית ואילא אמרינן ליה תיב אמסתחא וקביל זוזך. פירי ב' עיזי
 דשוקא העזים שקונים אותם הטבחים לשחטם ולמכרם בשוק ומניחים אותן
 ימים עד שיוזמן שחיטתם אם הולכים ומפסידים ומזיקים בדבר שלא
 יתחייבו הטבחים לשלם כגון שדה שאינה גדרה כמות שאמרנו מתרים
 בהם לשחטם ולהסיר ההזק ואם אינם שומעים שאומרים הואיל ופטורים
 אנו מה הפסדנו לזקחין אותם העזים ושוחרטין אותן ואומרים להם שבו כמנהגכם
 מכרו אותם וקחו דמיתן והכין הוה מכריו רבא לסלוקי כל חר היוזיקה ובמקום

(א) ע"י ערוך השלם, ע' כי תרכו. (ב) אולי הוא מפירושו של רה"צ שעליו כתב רב
 האי: „ולכר שמענו פי' נאה בעיני דשוקא מה שנפרש בחבור אחר ברחמי שמים" (המקח
 וחמכר שער ד' אות פ"ז).

שהייבין הטבחים לשלם משלמין. מתני' איזה הוא תם ואיזה הוא מועד מועד שהעידו בו שלשה ימים ותם שיחזור בו שלשה פעמים (א) דברי ר' יהודה ר' מאיר אומ' מועד שהעידו בו שלשה פעמים ותם שיהו התינוקות כמשמשין בו. גמ' מאי טעמיה דר' יהודה אמ' אביי תמול חד מתמול תרי שלשם תלתא לא ישמרנו בעליו אתאן לנניחה רביעית רבא אמ' תמול מתמול חד הוא והכי קאמי' מתמול שלשום הוא לא ישמרנו האידנא חייב ור' מאיר מאי טע' פיר' דקאמי' בשלשה פעמים הוי מועד ואפילו שלשתן ביום אחד דתניא אמ' ר' מאיר קל וחומ' ריחק נניחותיו חייב קירב נניחותיו לא כל שכן. קא פריש רבינו האי דרבא קסבר בתרתי זימני האוי מועד ובנניחה שלישית מיחייב ואמ' דהילכתא כרבא בהכין. ואנן תזונן דסונין בכמה דוכתא דבתלתא זימני הוא [א ע"א]

דהאוי מועד שהעידו בו שלשה ימים אלמא משלשה ואילך איקרי מועד ועוד כדאמרין לקמן בפירקא שור שננח ארכעא וחמשה שוורים דתנן שור שננח את האדם ומת מועד משלם את הכופר ותם פטור מן הכופר וזה חייבין מיתה ואמרין עלה וכיון דמתם קמלינן ליה מועד היכי האוי ואמרין סונין דאולא עליה הילכתא בטלתא ארכעא טעמי דמשמע מיניה דבנניחה רביעית הוא דמיחייב בכופר שלם תחלתן אמ' רבא הכא במאי עסקי' כנין שאמרוהו לשלשה בני אדם פיר' והרג הרביעי דמאומד בתם לא קמלינן דב אשי אמ' אנן אמרוהו לא אמרין אלא הכא במאי עסקי' כנין שסיכן לשלשה בני אדם ולא הרגן ולפיכך לא נהרג המית רביעי נעשה מועד להמית בני אדם ומשלם כופר רב זכיר אמ' שהרג שלש בהמות ומועד לבהמה הוי מועד לאדם רב שימי בד אשי אמ' כגון שהרג שלשה גוים מועד לגוים האוי מועד לישראל ר' שמעון כן לקיש אמ' כגון שהרג שלשה בני אדם טרפה ומועד לטרפה הוה מועד לשלם ולא איפשר לן דניכא דהני כולוהו אזלי על דלאו הילכתא דאילו סברי דבתרתי זימני האוי מועד ובשלישי מיחייב בדין העדה לא הוה צריך דאבא אומר בשלשה ורב אשי סכנה בשלשה ורב זכיר שלש בהמות ורב שימי בר אשי שלשה גוים וריש לקיש שלשה בני אדם טרפה אלא כולוהו שנים שנים הוה אמרי ומדאזלי כולוהו על תלתא תלתא שמע מינה דטעם ברור הוא דברביעית הוא דמיחייב בדין העדה וגרסינן גמ' בתחלת חוקת הבתים גמרא אמ' ר' יוחנן שמעתי מהולכי אושא שהיו אומי' מנין לחזקה שהיא שלוש שנים כשור המועד מה שור המועד כיון (א) על הגליון: ימים.

שנגה שלש נגיחות נפק ליה מרשות כחוקת חס וקם ליה כחוקת מועד
הכא נמי כיון דאכלה תלת שנין נפק ליה מרשות מוכר וקמא לה ברשות
לוקח או מה שור מועד עד נגיחה רביעית לא מיתייב הכא נמי עד שנה
רביעית לא קמא ברשותיהו הכי השתא התם מכי נגה שלש נגיחות
הוה ליה מועד ואידך כי לא נגה מאי משלם הכא כיון דאכלה תלת שני
קמא ליה ברשותיה הרי טפורש דעד נגיחה רביעית לא מיתייב
[8 ע"ב]

וגרסינן נמי ביבמות בפרק הבא על יבמתו בהא דתנן גירשה מותרת להינשא
לאחר ורשאי שני לשחות עמה עשר שנים. ואמרינן בגמרא עלה שני אין
שלישי לא מתניתין מני ר' היא דתניא מלה ראשון ומת שני ומת שלישי
לא תמול דברי ר' רבן שמעון בן גמלי אומ' שלישי תמול רביעי לא תמול
ופליגי נמי בנישואין דתניא נשאת לראשון ומת לשני ומת שלישי לא תינשא
דברי ר' רבן שמעון בן גמלי אומ' לשלישי תנשא לרביעי לא תינשא ואמרינן
אמ' ליה רב יוסף בריה דרבא לרבא בעאי מיניה מרב יוסף הילכתא כר' ואמר
לי אין הילכתא כרבן שמעון בן גמליאל ואמ' לי אין אחיכי אחיך ביה אמ' ליה רבא
לא סתמא הוא ופשט לך נישואין ומלקיות כרבי וסתות ושור המועד
כרבן שמעון בן גמליאל נישואין הא דאמרן דסתמא כר' במתניתין דעסיקין בח
דאמרינן גירשה מותרת להינשא לאחר ורשאי השני לשחות עמה עשר
שנים שני אין שלישי לא. מלקיות סתמא נמי כרבי דתנן מי שלקה ושנה
בבית דין כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת
וסתות סתמא כרבן שמעון בן גמליאל דתנן אין האשה קובעת וסת עד
שתקבענה שלשה פעמים ואינה מטהרת את הווסת עד שתיעקר
שלשה פעמים. שור המועד סתמא נמי כרבן שמעון בן גמלי דתנן אי
זה הוא שור המועד כל שהעידו בו שלשה ימים הרי רבא עצמו פסק
הלכה כרבן שמעון בן גמלי בשור המועד דבתלחה זמני הווי חזקה דכיון
דקאמ' דרביעי לא תמול ורביעי לא תנשא הכין בנגיחה רביעית הוא
דמיתייב וקאמר דסתם מתניתין רילנא כל שהעידו בו שלשה ימים כרבן
שמעון בן גמלי והואיל ורבא עצמו מוקי לה למתניתין כרבן שמע' בן
גמליאל היכי אמרינן דבנגיחה רביעית הוא דמיתייב והכין הילכתא וכיון
דכן הוא אבוי ורבא הכא תרוויה לא פליגי דקאמ' אבוי כי מפרש טעמ'
תמול חד מתמול תרי שלשם תלתה לא ישמרנו בעליו אחאן לנגיחה
רביעית רבא אמ' תמול ומתמול חד הוא ולא מהכא הוא דגמר שלש
נגיחות אילא אמרינן מתמול חד שלשם תרי לא ישמרנו הידנא תלתא
מעתה ולהבא מנגיחה רביעית ואילך שלם ישלם טור תחת השור ועל

[9 ע"א]

הדין תדווצא קאיי מיכדיה דרבא דהבא כפסקיה דתתם כיבמות והאוי
 סונין בכולהו טעמי דפרשין לא מפיך מרבא ולא מן הילכתא ואיצטריכין
 לפרושי כולי האיי משום דמהויא מילתא כספיקא הולכך איסתלקו מפיך
 בטאי דפרושנן. וקא פסקינן הילכתא כר' יהודה דבשלשה ימים הוא דהוא
 מועד וכר' מאיר בתם כל שתתינקות במשמשין בו ואינו נוגע דהאוי הילכ
 בתרויהו כר' יוסי דנמקו עמו ראמדינן חנו רבנן איזה מועד כל שהקירו
 בו שלשה ימים חם שיהו תתינקות במשמשין בו ואינו נוגע דברי ר' יוסי
 ר' שמעון אובי מועד כל שהקירו בו שלשה פעמים ולא אמרו ימים אילא
 לתורה בלבד. אמר רב נחמן אמר רב אבהו בר אבהו הלכה כר' יהודה במועד
 שהרי ר' יוסי מודה לו והלכה כר' מאיר בתם שהרי ר' יוסי מודה לו אמר ליה
 רבא לרב נחמן ולימא מר הלכה כר' מאיר במועד שהרי ר' שמעון מודה
 לו והלכה כר' יהודה בתם שהרי ר' שמעון מודה לו, אנא כר' יוסי סבירא
 לי דר' יוסי נמקו עמו פי' נמקו עמו. תורתו עמו בלשון פרסי שקורין
 לכתב נסקא א). איבעיא להו שלשה ימים דקתאני ליעורי תורא או
 ליעורי גברא למאי נפקא מינה ראיתי תלת כיתי סתרי בחד יומא או
 אמרת ליעורי תורא מועד פיר' הביא שלש כיתות ביום שלישי הקידה
 אחת כי ביום ראשון נגח ושנייה כי ביום שני נגח ושלישית כי נגח
 נמי ביום שלישי דהינו הקידו בשור בשלשה ימים נגח או אמרת ליעורי
 תורא כי על השור הוא שמקדירם ולו מקדירם אף על פי ששלשתן באו בעת
 אחת כיון שהשור בשלשה ימים נגח בכל יום מועד אבל או אמרת כי
 האיש בעל השור הוא שמוקדירם שלשה ימים ומקדירם לו לשטר את
 שורו אם באו שלש כיתות ביום אחד להקירו על כה שנגח בשלשה
 ימים אין בחשבון לכל עדותם אילא אחת הואיל והוא תחלת החרת
 בעל השור. והדין הוא דקאמרינן או אמרת ליעורי גברא אמר השתה
 הוא רקא מיעדין לי מאי תא שניע אין השור נעשה מועד עד שיעירוהו

[9 ע"ב]

בפני בעלים ובפני בית דין הקידו בפני בית דין שלא בפני בעלים ובפני
 בעלים שלא בפני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעירו בו בפני בעלים ובפני
 בית דין הקידו שנים בראשונה שנים בשניה ושנים בשלישית הרי כאן שלש
 עידיות והן ערות אחת להזכה פיר' בלומר שאין בה דין הזכה ביעוד עד
 שיזכרו שלשתן נמצאת בה ראשונה וזכבת הרי כאן שתי קדויות והוא פטור

(א) וכך היא דעה קאמרוס (ע"י ע"ה"ש). ולא כמו שחשב בארמיה (הקדמ שנה צרישית,

החלק הגרמני צד 1).

והן פטורין נמצאת כת שניה זוממת הרי כאן עדות אחת והוא פטור
והן פטורין נמצאת כת שלישית נמי זוממת כולם חייבים ועל זה נאמר
ועשיתם לו כאשר זמם וג'. הדין הוא לישנא דגמרא ופירושא בכללאל דקא
אמי' אין השור נעשה מועד עד שיעידו על השור בפני בעליו ובפני בית דין
כי נגח שלש נגחות ואומרין בית דין לבעליו שמור שורך כי זה כי נגח שלש
נגחות מיכן ואילך אם נגח חייב נזק שלם העידוהו שנים כי נגח נגחה
ראשונה ביום ראשון תחלת החדש וחייבוהו חצי נזק ונתן ועוד שנים
אחרים העידוהו כי נגח ביום שני שני לחדש וחייבוהו חכמי' חצי נזק ונתן
ועוד שנים אחרים כת שלישית העידוהו כי נגח ביום שלישי שלישי לחדש
וחייבוהו חצי נזק ושלש העידוהו עשאוהו מועד לשלם מעתה על מה
שיגח נזק שלם לפיכך חוין כולוהו לגבי ייעוד שיעדו אותו כעדות אחת
ולא תמצא מחייב אתם לתת מה שחייבו אותו מאחר עדותם בנזק שלם
אותו חצי נזק דיעדות שאינם חייבים בו עד שיזכו שלשתם אבל אם
נמצאת כת הראשונה זוממת שבאו עדים ואמרו כי אותו יום ראשון
תחלת החדש שהעידו כי היה במקום כן וכן ודאו השור כשנגח עמנו
היו במקום פלני שאי אפשר שיבואו ממנו באותו היום מתחייבת הכת
ההיא לתת חצי נזק ופטורה מחצי נזק דיעדות והרי נשאר שתי
עדות על השור ולפיכך בעל השור בנגיחה שלישית פטור מנזק שלם
וחייב חצי נזק נמצאת השנייה עוד זוממת כפי מה שאמרנו הרי נשארה
עדות אחת על השור ולפיכך בעליו מנגיחתו להבא פטורים מן דין
[10 ע"א]

מועד והכת לפיכך פטורה מתשלום חצי נזק דיעדות וחייבת בחצי נזק
דתמות נמצאת השלישית עוד זוממת שנעשו שלש הכחות זוממין וקודם
שיזכו נגח השור אחר עדותם נגיחה ודאי בעדים ברורים וחייבו נזק
שלם משום שכבר העידוהו עתה אותם שהעידוהו כיון שהזכו שטבח
עדותם כולם היה מתחייב זה נזק שלם חייבין שלש הכחות לשלש חצי הנזק
הרביעי ביניהם לתת כל כת וכת שתות הנזק האחרון הואיל ושלשתם הם
שחייבו אותו לשלם נזק שלם ובשקר חייבוהו ולא היה חייב אילא חצי נזק
לפיכך משלשין חצי הנזק ביניהן לעשות להם כאשר זממו לעשות
באנו לחקור הדברים הללו היש ללמד מהם ליעודי תורא או ליעודי גברא
ואמרנו אי אמרת ליעודי תורא שפיר אילא או א' אמרת לאיעודי גברא ליסרו
הנך קמאי אנן מי ידעינן דבתר שלשה יומי מיעדי ליה להאי ופירוש
הדברים האלה שקר הדין אמי' קרא ועשיתם לו כאשר זמם לע' לאחיו
(א) כ"ד ע"ב.

כמה שנראה כי זממו הקדים לעשות ונמצאו זוטמים הוא שבחייבין אנו אותם אבל כמה שיש איפשר לעדים לטעון כי לא נתכונו לאותו דבר ואין דאיה כבידור הדבר אין מחייבין אותן מספק לפיכך כיון שכריתא זו שפרשנו חייבה שלש הכיתות בחצי נזק דיעדות אלכא כמה שכתבד כי שלש הכיתות נתכונו להקד השור ולשומו כועד לא משכחת לה אילא אי אמרת ליעודי תורא שמן הדין אם באו שלש כיתי עדים בחד יומא ביחד והעידותו בפני בעליו מיעד ולא מצי אמי' השתה הוא דקא מיעדי לי הכין הכא שחייבו שלש הכיתות בכי האיי [גוונא] שבאו שלשתם ביחד והעידה אחת כי ננח ביום ראשון ושנייה העידה כי ננח בשני והשלישית העידה כי ננח ביום שלישי וקא מיעדי ליה וננח והוזמו כיון ששלשתן נצטרפו בעדות ביחד לשומו כועד חייבין לעשות להם כאשר זממו לעשות ומשלשין ביניהן חצי נזק דיעדות אילא אי אמרת ליעודי גברא ושלש כיתי עדים באו ביום אחד ביחד לא מצית אמרת דבהתיא לא האוי שור כועד דיכול בעל השור למימר השתה הוא דקא מיעדי לי ולא האוי כועד אילא שתבא כת ביום ראשון ותעיד בו וכת אחרת ביום שני ותעיד בו וכת שלישית ביום שלישי ותעיד [10 ע"ב]

בו ובכי האיי כיון שאפשר לכת הראשונה לטעון ולומר אנן מי ידעינן דלטחור ווימחדא באין כתות אחרים ומעידין בו אמאי מיחייבי לשלם קם [הכתנות] האחרים כחוסה בחלק כועדות שאמרה הכריתא כולן חייבין הא אי אפשר לתרוצה וסאניא לחייבי שלש כיתות כולוהו אלא דקא אתו כולוהו [לאשהודי] ביום אחד ושבע מינה שלשה ימים דקתאני ליעודי תורא. ואמרנו אמי' רב אשי אמרתה לשמעתא קטיה דרב כהנא וליעודי תורא מי ניחא לימדו הנך בתראיי אנן מי ידעינן דכל דקאי בכי דינא לאשהודי בהאי תורא הוא דאתא אנן לחיוביה פלגו נזקא הוא דאתינן. ותכין פירושא דקאמי' רב אשי כי הכין דקשיא הא בריתא קל מאן דאמי' ליעודי גברא ולא משכחת לה אנפא לחיובינהו לכולוהו דמאי דתאוי לבתר תרי הלחה וימי לא ידעי ליה קבאיי הכין כד אמרת ליעודי תורא ודאתו שלשתן ביום אחד לבית דין יכולים האחרונים לומר אנן מי ידעינן שאילו הקימדים בבית דין כבר העידו על זה השור איפשר שנכנסו אחר כן ולא ידעו שהוקד ואומרין אנו לא העדנו אילא כי זאת ראשונה לו ולחיוביה פלגו נזקא הוא דאתינן. אילא מאי אית לך למימר דקא מרסוי רבזוי הכא נמי קא מרסוי רבזוי. אמי' רבינו האיי זכ' לברי' דפרישו רבנן דאתו שחדי ואמרי חזיננן דקא מרסוין להדדי ונראה חרבר שהן כותיעצין להקד אף על פי שבאה כת כת בפני עצמה כיון

שנמצאו זוממין אמרינן להו אימלכתון לשקורי ומיעקרה כי אחיתו איגליא
 מילתא דארעא דאיעודי אחיתו ואיפלוגי הוא דאיפלגתו לשלש כיתות
 הני מילי כתיבין בגמרא דבי רב ישי א' וכיון דלא קימא לן הא כריתא אליבא
 דמאן דאמי' ליעודי תורא אילא בשהדי אחריני דמשהדי עילוייהו דקא
 מרמזי רמזוי להדדי הכין מיתוקטא אליעודי גברא אף על גב דאתו .
 מוחלקין בשלשה ימים כיון שיש עדים בעידים עליהם דקא מרמזי
 להדדי ומתיעצין להעד חייבין כולם. וכיון דאפשר לאוקומה הכין והכין
 קם ליה עיקר בעין ועדין חיבעי. ובא רב אשי לקיים דליעודי תורא הוא
 דאמרין ואמר שמן כרייתא זו שהקדמנו איה למילף לה. ואמרנו רבא
 אמ' כשכאו עדים רצופין פירושה לא תימא דקא מרמזי רמזוי דאית

(א) אבי רב צדוק אבי רב נחשון גאון, ע"י מאמרי: „גמרא דבי רב ישי, או רב אשי“,
 ב„התור“ תרפ"ו, גליון ס"ז צד 9-10. והדפסה מיוחדת בשם: „מחקרים שונים בתקופת הגאונים“
 (חיפה - תרפ"ו) צד ד"ח.

הרב חיים בראדי, ברלין.

מן.

תשובות לגאון

השריד שאני מוציא בזה האורה מצאתי בכתיב יד הגניזה שבסמביריג (T-S. 16, 376) והוא כולל בעיקר (בחלק שלפניו) פירושים לס' שבת ב' ע"ב. שריר זה מחזיק רק דף אחד כתמונת 4^ו, והוא קרוי משני צדדיו. העמוד הראשון מחוק מאד. משלש השורות הראשונות אי אפשר לקרוא בצלום שלפני אפילו אות אחת, ובשורה הרביעית שהיא הראשונה אצלנו, רק מלות בודדות. גם במקומות אחרים יש פגמים ונחקים שאין להם מרפא, ואת השאר קראתי בקושי גדול, ולפעמים מלאתי את החסר על פי הטובא בגמרא או מסברא או על פי הנדפס. מהתשובות שלפנינו בטקס אחר (ראה מה שיבוא). העמוד השני נוח לקריאה, רק השורות האחרונות מחוקות במקצת ולפעמים יש בו חסרון הבא מתוך קרע. חלק קטן משרידנו נדפס כבר על ידי החכם ר'א מרמורשין (= מ.) כתשובות הגאונים שהוציא לאור בעתון „אוצר החיים“ תרפ"ד פ"ה (בהוצאה המיוחדת ע' ג' והלאה) עפ"י כתב יד אדלר סי' 2, 3750. המונח כעת בספרות בית המדרש לרבים בנויך, ודברים אחרים מננו הביא רבינו ר'ח ליון ב„אוצר הגאונים“ למסכת ברכות כ"א ע"ב (התשובות סי' קל"ז) ולס' שבת דף ב' ע"א (התשובות סי' ב') ג"כ על פי כ"י אדלר הנ"ל, אבל בנוסחאות יותר מדויקים. בהוצאה זו מתחיל הכ"י בענינים הקודמים לאלה הנמצאים בשריד שלפנינו ונמשך והולך עד שורה 15 אצלנו (שחים שהן ארבע ותו לא). והנה הדבר ליון משער („אוצר הגאונים“ למסכת שבת, שם הערה א') כי התשובה לשבת שלפנינו אולי היא הנזכרת בגאוןקא לח"י ר"ל גונדבורג ח"ב צד 58 א). אבל ודאי שהתשובות האלו כתבן אחד הגאונים שאין לנו ממנו תשובות הרבה. שהרי הוא משתמש בדבור „הושבנו אתכם“ (ב) שלא נמצאו אותו אצל גאון אחר ג). ימים יודיעו מי הוא הגאון, שהדבור הזה רגיל על לשונו.

[ע"א כ"י]

..... ולא [ב]שמיך רבים שכתוב בה לא
... שאמר רבן גמליאל (ד) שלוח צבור מוציא את הרבים ידי חיבתן
הגדולה ובכן אף שלוח צבור נופית אין יוציא (ה) ידי חובתו שלא התפלל כולה בלחש (ו)

יתפללו כל העם בלחש בקי ושאינו בקי ואחר כך (ו) ידר שלוח צבור לפני חיבה ואחין (ח) שאינן בקי ואין (יכונו לבם) (ז)

א) „שאלה לרואי גאון ז"ל פ"י יציאות השבת שחים“. ע"י גם ברשימה טכפורה הגאונים שהדפס י. טאמן: *Texts and Studies* 1, 648⁹⁵ [העורך]. (ב) שורה 16, 62. מ. קרא „השכם. אנכס“. וכתב בספרון המלה האחרונה שהיא ר"ת „אדוננו גאון כל מחיבתא“ ומלת „השכם“ לה פרשה כלל, ובאמת אין כאן רק שגגה הקורא וצ"ל: „הושבנו אתכם“. (ג) אך פעם נמצא כן אצל רב פלצוב: הו"ב ב"נ א"ח ב"ס כי אמרין וכו' (שע"צ כ"ה ע"ב סי' מ"ב). ולפיכך יש לומר שהן לרב פלצוב [העורך]. (ד) ר"ה ל"ב, א. (ה) = יוצא. (ו) אצל מ. כתוב כאן: „אין“ [יתפלל על העם בקי הוא (!)]. אך המשיך הדברים כאן שורה שצ"ל: אך. (ז) = ואחר כך. (ח) צ"ל ואחין [וכן הוא בכ"י אדלר—העורך]. (ט) אצל מ., ויכונו לבם, אבל אין כאן טקס ליוני החבור.

- 5 ויצאו ידי חובתן וכן המנהג בכלל. יחיד מהו שיקרא קדושה וסידרא ואם אינו קורא מה [טעם]
- הושבנו אתכם אם תלמיד חכמים הוא או נמי שימש תלמידים יאמר מקרא או נמי יאמר (א)
- שיש בו קדושה וברכו כגון שרפים עומדים כמקל לו וגו' (ב) או נמי שמעתא מגיד חנשה (ג) שלש כתות של מל[אכי]
- שרת אומרים שירה בכל יום וכולי' ומי שיאמר כך כך הוא טעמו דאמי' לך כיון שתקנו את התפלה זו
- נביאים הראשונים (ד) כסדר לאומרה בקהל לא נסיג נבולם לפי שכל דבר שלקדושה לא יהא פחות מעשרה (ה)
- הולכך יאמר מקרא זה או תלמוד זה ונמצא אומר אותן ממילה. ויש מן 10 החכמים שאומרים כיון
- שהן מקראות אומרים ומה בכך. והא דתנן (ו) יציאות חשבת שמים שהן ארבע בפנים וכולי' וקא רמונן
- עלה מתניתין אחריתי יציאות חשבת שמים שהן ארבע וקאמי' רב פפא (ז) טעמיה וקא מסיק לה רב אשי
- ואמי' רבא טעמיה וקא מקשי ליה רב אדה בר מתנא (ח) לאביי הני תמני הני תרתיסרי הויאן, ליפרשה מרנא
- כולה והיכי הויאן תרתי סרי וטעמא דכל חד וחד והיכי תרתיסרי ושיטתרי עד עיניהם פטורין.
- 15 הושבנו אתכם חנן התם (ט) יציאות חשבת שמים שהן ארבע ותו לא קאדמונן עלה מאי שנא בהרא
- מתניתין תאני שמים שהן ארבע בפנים ומאי שנא גבי שכוקות תאני יציאות חשבת שמים שהן ארבע ותו
- לא ומשנינן הכא דעיקר דשבת תאני אבות ותולדות וקא מפריש (י) שמים שהן ארבע בפנים ושמים שהן

(א) צ"ל: [מתניתין]. כמו בכתב־יד אדלר (אוצר הגאונים – ההשבות למסכת ברכות, צד 53 ס"ו קל"ו בהקבלה). וזו היא „מתניתין“ שעליה כתוב בסדר רב עמרם י"ג סוף ע"א: „ויש אומרים קדושה זו: ואתה קדוש וגו' שנים שרפים עומדים מימיו של הקב"ה ואחד משמאלו וכו' ולפי שאינן יודעות מקום כבודו עונות ואומרות בכ"מ שכבודו שם: ברוך כבוד ה' ממקומו“ וכו'. ו„מתניתין“ זו חיצונית היא (הערת העורך). (ב) ישעיה ו', ב"ג. (ג) חולין דף צ"א ע"ב. (ד) ראה ברכות ל"א ע"א ובשאר מקומות שהזכירם מ. בהערה כ"ב. (ה) מגילה דף כ"ג ע"ב. (ו) שבת דף ב' ע"ב. (ז) שם שם ע"ב. (ח) כנוסח הספרים הסדויקים שבדקדוקי סופרים במקומו, ואצלנו: רב מתנא. אדה = אדא. (ט) ר"ל בשבועות ב' ע"א. (י) = מפרש.

ארבע בחוץ וגבי שבועות קא תאני אבות ולא קא תני תולדות דלא עסיק במילי דשבת ומקשינן אבות

מאי נינהו יציאות יציאות הני תרתי הויאן אמאי קאתאני שתים שהן ארבע בפנים וכי תימא האי דקא

תאני מתניתין שתים שהן ארבע בפנים משום דאית בה חיובא ופטורא וכי מצית אמרת הכי והא דומיא

דמראות נגעים קא תאני מה התם כולחי לחיובא אף הכא נמי כולחי לחיובא אילא אמ' רב פפא הכא דע[יקר]

שבת תאני חיובי ופטורי התם חיובי תאני פטורי לא תאני ומקשינן חיובי מאי נינהו יציאות יציאות

תרתי הוא דהויאן אמאי קא תאני שתים שהן ארבע ומפרקין שתים הוצאה ושתיים הכנסה

ארבע והא יציאות קא תאני אמ' רב אשי תנא הכנסה נמי הוצאה קארי לה ממאי מד[תנן]

המוציא מרשות לרשות חייב מי לא עסקינן דקא מעיל עיול וקאקרי לה הוצאה ומעמ' א' מאי כל [עקירת]

חופץ ב' ממקומו תנא הוצאה קרי לה אמ' רבינא מתניתין נמי דקא דקא תני יציאות השבת [כאיצד]

פשט העני את ירי ג' לפנים דהויא לה הכנסה וקם ליה רבי[נא] בשיטתא דרב אשי. ראבא ד' אמ' רשן[יות קתני רשויות]

שבת שתים שהן [ארבע] ה' ושאר תולדות נינהו. אמ' ליה רב אדה בר מתנה לאביי הני תמני הני תרתיסרי הויאן

ולטעמין חשוב נמי ארבע ארבע זריקות להוצאה ולהכנסה דהויי להי שש עשרה אמ' ליה רב אדה בר

מתנא ארבע זריקות דבאבא דרישה דמתניתין דפטור ומותר לא קשיא לי כיושום דחר מינהון קא עביר

מעשה אבל אידך לא קא עביר מידי ולא קא מפיק מרשות לרשות אבל באבא דסופא אף עלגב דקא תאני

שניהם פטורין באיסורא קיימין אמ' ליה אביי ופטור ומותר בכלה שבת מי איכא והאמ' שמאל כל פטור[ין]

(א) הנקודות מורות על תקון שעל הגליון (ופעמא) אבל הוא הסר בכ"ז. (ב) = הפץ. ויש שכתוב כן (כלא יורד) גם בכ"ז שלפנינו. (ג) צ"ל: יורד. (ד) ויש שכתוב "רבא" גם בכ"ז שלפנינו. (ה) כנוסחא דוקגית. ראה דקדוקי סופרים.

20

25

30

רשבת פטור אבל אסור לכר מן הני תלת דפטור ומותר כי איצטריך ליה לשמואל פטורי דקאעביר בהו מעשה אבל פטורי דלא קא עביר בהו מעשה איכא טובא כגון הני דאמרנן א' בראש מתניתין פשוט ב' העני

את ירו לפנים ונתן לתוך ירו שלבעל חבית עני קא מטלטיל ובעל חבית לא קא עביר מידי מכל מקום תרתיברי הויאן אמאי קא תאני במתניתין תמני אילא פטורי דאתי בהו לידי חיוב חטאת קאתאני

א[ב]ל[ל] פטורי דסופה דמתניתין ליה בהו חיוב חטאת אילא איסורא דרבנן. והא דבעה מיניה דבא מרב נהמן היתה ירו כלאה פירות דא"ל דקאמרנן לחצר אחרת אסור ג' ה"א יוכל להחזירה לחצר

. כרבעא מיניה דבא מרב נהמן היתה ירו כלאה פירות והוציאה לחוץ מהו

40 [ע"ז בכתיב] להחזירה לאותה חצר אמר ליה מותר לחצר אחרת מהו אמר ליה אסור. כגון ששתין חצרות סמוכות זו לזו ופתח והן סמוכות לרשות הרבים והוציא את ירו לרשות הרבים אם מחזירה אצלו

[מותר דלא] איתעבדא מחשבתו ואם מטה את ירו ומכניסה לחצר חבירו אסור שהרי נעשה מחשבתו [ודאמר] אביו ד' זרק כוארת לרשות הרבים מאי טעמיה דאביו דכי אינה רחבה ששה חייב ו[ט]עמיה דראבא

[ראפילו אינה רחבה ו' פטור] והיכא דכפאה על פיה מאי טע' כי יש בה שבעה ומשהו [חייב] שבעה ומהצה פטור וטעמיה

45 [דרב אשי נ'פרשה מרנא. קא אמרינן אמר אביו זרק כוארת לרשות הרבים גבוהה עשרה ורחבה ששה

[מאי] שגא בכל דוכתא אמור רבנן גבוהה עשרה ורחבה ארבעה והכא ששה משום רבוארת זו ענילה ה' ה"א

וכיוון דרחבה ששה יש בתיבה ארבעה טפחים וכיון דגבוהה עשרה ורחבה ארבעה הויא לה רשותה לנפשה

[ולאו] חזינן קא זריק אבל הכא ו' ראין רחבה ששה טפחים בודאי אין ברוחבה ארבעה ולא פלגא רשותא

א) = דאמרנן. ב) צ"ל שש. ג) שבת ד' ע"א. ד) שם ח' ע"א. ה) צ"ל: עגולה. ו) = היכא.

לנפשה והוא ליה כזורק חיפין ומיחייב ראבא אמר אפילו אין רחבה ששה פטור
מאי טע' או א' איפשר

לקדומיות שלא יעלו למעלה מעשרה וכיון דסלקן קדומיות למעלה מעשרה שרי
כוארת בחר קדומיות

דקימן במקום פטור וכי ראמרנן ב' שרי גופו בחר עיקרו וכולה והוייא לה
כוארת טפיל לקדומיות דכיון

דקדומיות קימן במקום פטור משום הכי קא פטר ליה ראבא. כפאה על פיה
כגון דעיילינן לקדומיות

דילה למיצעתה ואימנע ליה נוכחה הוינן אם גבוהה שכעה ומשהו חייב דכיון
דאימנע ליה מינוכהה

שלשה טפחים לא פלגא דשותא והוא כזורק חיפין וחייב אבל ודאי לא אימנע
מינוכהה אלא שני טפחים

ומחצה קימא לן דפחות משלשה כלבוד דאמי ופטור רחא פלגא לה דשותא
לנפשה. ורב אשי דאמי

אפילו שכעה ומחצה חייב סבר כי היכיך דקדומיות כד סלקן לעיל קא כפטרנה
הכין הני מחיצות

דכיפין עשויות לתוכה והוא ליה כזורק חיפין ומיחייב. והא דקא טקשונן ג'
על שלשתן פטורין נימא

חיהוי תיובתא דראבא דאמי ראבא המעביר חיפין מתחילת ארבע לסוף ארבע
וכלה על מי המעביר

דרך ה' והעברה זו ודרך זו כאיזדך הן. חנן בכרייתא ואם נשא ה' ונתן שלשתן
פטורין נימא חיהוי תיובתא

דרבא דאמי ראבא המעביר חיפין מתחילת ארבע לסוף ארבע אף על פי שהעבירו
דרך עליו חייב ומפרקינן

כי קאמי רבא ומיחייב כגון דנח ההוא חיפין והוא ליה עקידה והנחת. ודקא
קשיא לכון כאיזדך

העברה זו ודרך זו הושכנו אתכם כגון שהעביר את החפץ על עצמו
ועל גופו מצד ימינו לצד

שמאלו. מה לשון כרייתא ו'. אמרינן ו' אמי ועירי חברין בכלאי למאן
דאמר תפילת ערבית רשות כגון ח'

(א) == או. (ב) == וכדאמרין. (ג) שבת ח' ע"ב. (ד) צ"ל: אף על פי שהעבירו דרך
עליו. (ה) כגמי שלפנינו: נפל. (ו) שבת י' א' ולקטן בשורה 67: כרייתא. וכגמי שלפנינו:
כרייתא. ועי' ערה"ש ע' כרח. (ז) שבת פ' ב' אצלנו: אמי אביו. אבל הנכון: ועירו. כמיש
כמי שלפנינו וכ"ה בראשונים, ראה ד"ס. עוד יש שנויים בין נוס' הגאון וגו' הגמ'. (ח) כ"ה בכ"י.

דשרא ליה הומיאניה לא מטרחינן ליה ומקשונן ולמאן דאמי חובה מטרחינן ליה
יהא יא) תפילת הכנחה

65 [ח] ובה היא ותנן אם התחילו אין מפסיקין ואמי רבי חנינא משיתיר חגירו ב) וכן [פ] רקינן בערבית שכיחא

שכרות במנחה לא שכיחא שכרות. מתקיף לה רב ששת ג) וכי באכנט הרבד תלוי ועוד חולה הוא

שאינ חוניר אכנט ועוד יתפלל בלא אכנט ואהדרו ליה היכון לקראות ד) אלהיך ישראל. כריהותא

היינו חולי. כל עיר ששיבתה קרובה עונותיה מוצערין ה) כיון שאין בנויה אילא

מקרב עד אן לא הרבו אנשיה בה מעל וחבלות ושמועת שקר וגויל וכיוצא בהו ונמצאו עונותיה

70 מועטין. תפיש תירוס אמתא וחד מחבאטא ניהוי ו) יפרוש לנו אדונינו ממשלות הללו מה נלמד

מהן. צוינו וכתבו לכם אחד אחר ופירושן [ת] נן ז) על שלש עבירות נשים מיתות בשעת לידתן ומיביעא

לן ח) מאי שנא בשעת לידתן אמר רבה נפל תורא הדראי סכיני אביי אמי וכולה. שפחה זו פשעה

בצואת אדונה כמה פעמים והחריש לה ולא הילקה אתה ט) לסוף גילגל עליה את הכל אף אשה זו פשע[ה]

במצות המחויבת בהן וכיון שישבה על המשכיר י) עונותיה נכרים (?) ובאן יא) להשטין עליה כשור שנפל

75 וסבכוהו סכינין. רב חסדא אמר שבקיה לדרא יב) דמנפשיה נפיל כך אמר עיזבו את אדם זה שיכור

שהוא נופל מעצמו וישין יג) אף אשה זו במה שיכורא יד) היא שאינה מקיימת מצות ובשעת לידתה

היא נופלת מעצמה. מר עוקבא אמי רעיא מחגרא ועיזא ריהוטים וכולה. דוקה שהוא

דוקה את הצאן חגיגה והבחה קלה כרגליה לרוץ והרועה מתמהמה לרוץ אחר הכהמה ממתינן

א) ציל: והא. ב) ציל: חגורו. ג) כל זה ליתא בגמ' שלפנינו. ומה דאיתא הוא בלשון אחר לגמרי. ד) ציל: לקראת. ה) שבת יי עיב בלי אחר. ו) שם לייב עיב: בחד מחמרא ליהווי. ז) שם לייב עיב במשנה. ח) שם לייב עיב. בנוסח „הממשלות“ ושמות אומריהן יש שנויים רבים בין הגמ' ובין המובא מהגאון, וראוי לעמוד עליהם. ט) = אותה. י) = המשבר. יא) ציל: ובאין. יב) כן בכי. יג) = וישן. יד) ציל: שכורה.

לה עד [שבאח] אצל הגרן ואצל נדרת צאן ותופשה ועושה עימה חשבון וכן
 בכך א) ממתיך לה עד
 [שיושב] ת על המשבר ועושין עמה חשבון. כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב
 חסד ונחם על
 הרעה ב) [ראב] א אבי על כב חנותא אחי ורחמי כולי כשיש לאדם חנות טובה
 הכל נעשים לו אוה[בים]
 ונתנ[ו]הו בבית הסהר עיבזהו אוהביו ולא באו אליו אף אשה זו
 כשחיתה ברוח
 באה לידי סכנה הכל עוזבין אותה ואין מלמדין עליה זכות
 ועונותיה.

א) == בכאן. ב) המקרא הזה (יואל ב', ג') איננו בגמרא והגאון הביאו רק כדי לתת
 טעם להחמתנה שממתיך הקב"ה לאשה החוטאת.

מז.

קטע מספר המפתח המקורי של רבנו נסים למסכת ברכות.

מספר המפתח לרבנו נסים על הש"ס במקורו הערבי, נודעים לנו: א. קטעים למסכת חגיגה ומועד קטן, כ"י אדלר בנזירק. ב. קטעים למסכת כתובות, נדרים וגטין, מכ"י אדלר הנ"ל שנתפרסמו ע"י גינצבורג בננו"שכטר חלק שני, צד 4-353. ומכ"י האוניברסיטה בקמברידג' על ידי מאנן, בספרו Texts and Studies I, צד 629-614. ג. עוד למסכת נדרים מכ"י בריטיש מוזיאום, נתפרסמו ע"י מרמורשטיין בננו"קדם ספר א' צד 2-81. ד. לקוטנים בודרים ממסכת פסחים, תענית, מגילה, חגיגה, יבמות, גטין, קרושין, נדרים, סוטה ובבא בתרא, בקונטרס מחובר לפירוש רבי אברהם בר' שלמה על התנ"ך, כתב-יד הבא מתימן, ונתפרסמו על ידי אפשטיין ב"תרכיץ" שנה ב', ספר א'. ועל גליונות הפירוש נרשמו שם עוד פסקאות מן: ברכות, שבת, ערובין, מגילה ונדרים. ופסקאות אחדות גם בננו"שכטר חלק שני צד 8-287. ה. ועוד קטע קטן בהעתקה עברית מס' המפתח למסכת ראש השנה כ"ד ע"ב, הובא בשער-חשובה סי' ע"א. ונעתק משם לאוצר הגאונים לראש השנה צד 34, סי' נ"א (*). והנני נותן בזה עוד דף אחד מספר המפתח למסכת ברכות, שמצאתי בכסלרמב"ם תרצ"א בין כתב-יד הגניזה הנמצאים בווטמטינסטר קולג' בקמברידג'. וסי יתן ויתפרסמו מהספר הזה במקורו, עוד קטעים המתגללים בין כתב-יד הגניזה במקומות שונים וטרם עמדו עליהם, והיו לכרכה רבה לספרותנו. וכמה חשוב הוא לנו המקור של הספר הזה נוכח גם מן הקדמת המפתח שלפנינו (צד ד') שהמתרגם אותה השתמש בתרגומו, כנראה, במקום המלה אופן או צד במלה "חלק", ויצא מזה כלכל עצם לרושטי וחוקרי ספר המפתח שהבינו בטעות מדברי רבינו נסים שספר המפתח היה בן שני "חלקים", וכן כתב החיד"א בשם הגדולים: "סי' מפתח חיבר רבינו נסים בן רבינו יעקב על כל מסכתות התלמוד ועוד חלק שני ובו חמשים חלקים לבאר סתומות התלמוד דבר שרומז בתלמוד ועקרו בכבלי וירושלמי במקום אחר". וכן כתב שטיינשניידר (אראבישע איברעטצונגען, צד 103) כי המפתח הוא

(*) אבל הקטע, "מפירוש רבינו נסים לפרק הראשון של סנהדרין" שנתפרסם תחלה ע"י הרב הכולל ר' ישראל לוי בפירוש ואח"כ נחלק גוף הכ"י על ידי בגנו קרס א' צד י"ז, ושוב באוצר החשובות לברכות צד 3, סי' ד', אינו מס' המפתח לסנהדרין, אלא מפירוש רבינו נסים על הש"ס (ע"י מאנן שם צד 613, הערה 2) וכן גם פירושיו על מסכ' ערובין שמביא המאירי בפתיחתו לאבות (מהדורת שפרן ירח ע"א): "בימי ר' חננאל היה גזר ר' נסים והוא גזר חיבר פירושיו בכתת מסכתות, הגיע לידינו מהם פירוש מסכ' ערובין", הוא חלק מפירושיו, ולא מהמפתח. ומקצת מפירושיו על מסכת ראש השנה המצא באוצר הגאונים לתחלת מסכת ראש השנה, ועכשיו בשלמות יותר במסכ' צד 121-120.

בן שני חלקים. והרשי"ר (תולדות רבינו נסים, הערה 25) כתב: „תנה לא למצב הר על מחט יחשב אם נחזיק לוראי שחלק שני זה הוא נקרא לקרמונים בשם מגלת סתרים“. ובא בן יעקב (אוצר הספרים, ע' „מגלת סתרים“) לחזק את ה„הר על המחט“, „כי מ' מפתח התלמוד כשמו כן הוא כעין הקרמה ומפתח אל ספר זה“!

וחשוב הוא לנו גם הרף הזה, כי כמנו נוכל לדעת את טיב התרגום העברי של מ' המפתח הזה בכלל ועד כמה מדויק הוא התרגום של הספור על אודות „דין גרמא דעשיראה ביר“, שהוא בנוסחאות שונות מספר המפתח לרבינו נסים, ושעקרו הוא מחשבות רש"ג ור"ה, ע"י אוצר הפירושים לברכות צד 6, ס"י י"ח.

(בספר המפתח העברי לברכות י"ב סע"ב—י"ג ע"ב).

אלא ען רצא מן אצחאבהא לא ען כרה מנהם וכק' יקריב אותו מלמד שכופין אותו, יכול בעל כרחו תל' לומ' לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, וקאלו מנין למתעסק בקדשים שפסול וכול' לעכב מנין תל' לומ' לרצונכם תזבחוהו לרצונכם זבחו לדעתכם זבחו ותגד דלך פי פרק הכל שוחטין ובמסכתא דנדרים בפרק אין בין מורד הנאה מחברו ותגד אמר ר' יוחנן הכל צריכין דעת חזין ממסחר כפרה כול'. דין גרמא דעשיראה ביר קאל ארוננו רב שדירא גאון וארוננו האיי חסודו זל אן ר' יוחנן דפן עשרה אולאר דכור ואן אלעאשר מנהם וקע פי וצט קדר כבירה והי תגלי עלי אלנאר גליאן קיי שדיר פתהרא לחסה ותמאסא פאכר ר' יוחנן אצבע קטנה שלו וצרהא פי רדאה וכאן יעזי בהא אלנאס וקיל באן קד בקי לה ולר ואחר אסמיהו רב מתנא וארסלה ר' יוחנן אביה מן ארץ ישראל אלי בבל לידרם אלעלם בין ירי שמואל. טובה מדרות אחת בלבו של אדם כול' שני תחת גערה במבין וגי' דל אלי אן אלמבין הו אלקלב ואליגרה תותר פיה אכחר ממא יותר אלצרב פי אלגנס ופי פרק הרואה מקום קאלו חנו רבנן הלב מבין כליות יועצות וכול' והכת' פוקד עין אבות על בנים וכת' לא ימותו אבות על בנים ורמינן קראי אהרדי ומשנינן כאן שאוחזין מעשה אבותיהן בידיהם, וכאן שאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אצל חרה אלרביה והרא אלשינוי במסכת סנהדרין בפרק דיני מסונות בשלשה זה בורר לו אחר. ואיכא דאמרי מטה ארמית ממש משום

5

10

15

20

מעשה דרב פפא קיל אן רב פפא כאן לה ענד דגל גוי קרעה פלמא
טלכה רב פפא ואנחפה אראד אן ידבר עליה חילה לזבלק בהא
מן טלכה ודלך אנה אכר צבי צניד מית געלת עלי אלסדיר
וונטאטא כתיאב חתי לא יפטן לה וקאל לרב פפא אמצי מעי לדארי נדפע
[ע"ב בב"י]

אליך מא לך ענדי פמצי' מעה רב פפא אלי דארה ודכל אלי ביתה פקאל לה
אלנוי אגלם עלי אלסדור פאנחבה רב פפא לינטר מא עלי אלסרוד מן קבל
אן יגלם עליה פוגד אלצבי בית ופטן ללחילה אלתי אראד אן יגריהא
עליה זמן דלך אלוקת מנעו אלחכמים אלגלום עלי מטה ארמית והרא
אל מעשה מא הו כיוגוד פי דיואנהם ואנמא נקלחת הכדי' מן אדונינו
הרב הקדוש רבי הושיאל ריש בי רבנן זכי לבי ולתחיה
וגדתה פי תשובות ללגאונים זל' איצא הכדי' אחרים

אומרים כדי שיראה את חברו ברחוק ארבע אמות ויכירונו
הדא אלקול כצצוה פי תלמוד ארץ ישראל מה אנן קיימין אם
ברגל אפי' רחוק כמה חכים ליה ואם בשאינו רגל אפי'
קאים גביה לא חכים ליה אלא כאן אנו קיימין ברגל ושאינו
רגל כהתוא דאזיל לאכסניא ואתי לקציץ * ופי הגדה דקוהלת
קאלו למה קורין אותה עדה קדושה העיד ר' שמעון בן
אליקים בשם קהלה קדושה ור' יוסי בן משולם ור' שמעון בן
מנסיא. ובמסכתא דיום טוב פרק אין צדין הגד אמר ר'
שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי אמר ר' יוסי בן שאול אמר ר' משום
קהלה קדושה שבירושלם ר' שמעון בן מנסיא וחבריו.
ופי הגדה דקוהלת קאלו למה קורין אותה עדה קדושה
שהיו משלשין את היום שליש לתפלה שליש לתורה
ושליש למלאכה ויש אומרים שהיו יגיעין בחודה בימות
התרף ובמלאכה בימות הקיץ. ר' יצחק בן אלעזר [קרי] לר' שלום אי
ולר' ברכי עדה קדושה שהיו משלשין את היום ויש
אומרים על שהיו יגיעין בימות הקיץ. אמר ליה
ההוא סינא לברוריה ברוריה היא אכנה ר' חנניה
בן חרדיון וכאנת זוגה ר' מאיר וחגד דלך פי אלפרק אלאול

[illegible]

י.

תשובות קצרות לרב האי גאון.

דף אחר קרוע וכלוי מביי האוניברסיטה בקמברידג' (G. 2.) מכיל ד' תשובות קצרות. ראשה של הראשונה וסופה של האחרונה חסרים. כל התשובות האלו לא נתפרסמו עוד במק"א. רק שתי פסקאות מהן הובאה ברי"ח וערוך בשם: „פי' גאון“ או „אמר הגאון“. ונראה שכולן תשובות רב האי גאון הן, שהוא „הגאון“ מהם ברי"ח ובערוך. השאלה השניה ותשובתה חמוהה מאוד שגרסתה מוחלפת מהנוסחה שלפנינו. ופירושו של הגאון גם הוא דחוק.

. . . . הא [א] לתא פלונתא דרב ושמואל (א) דאיתמר כוחל [שכין

שחי חצרות] שנפל דב אמי אין מטלטלין בו אילא בארבע ושמואל

[אמי] זה מטלטל עד [עיקר מחיצה] וזה מטלטל עד עיקר מחיצה

. . . . רב [ושמואל] הוו יתבין [בההיא] [הצרי] נפל גודא דביני

ביני אמר שמואל לשמאעיה נגיד לי גלימא אהררינהי רב לאפיה]

אמליה (ב) הא קאפיד אבה [אניד] ביה הומיאנך [ושמואל] למאליה (ג) [הא]

הא הוא דאמי זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר

מחיצה לצניעותא הוא דעבר ורב [..] מיסר אחרא דשמואל

הוא נתיב ול[...]. יל כי היכי דלא נימרו דר ביה רב משמעתיה (ד)

והלכה כרב ה). וששאלת הא דאמור רבנן (ו) אם אתה

עושה כפ בת זכח כפ אתה מחריב את העולם כחשו ביי' וכחשו

ביי' בכפ הלא חרבן עולם, ולמדנו אדוננו. לא עמדנו

על מה ששאלת והוקשה לך אילא כך פירוש הדבר כי אחז שתי

מילין שיש בהן בית ויש בהן כפ איזו מהן שהוחלפה יש בה

חרבן עולם אם אמר אדם כחשו ביי' החריב את העולם כי לשון

כחישה כאדם שמסבב את ידו בתוך קערה וכוחש את מה שיש

בה וכן במסכתא דשבת (ז) ושזין שבוחשין אח השחתית וברור הוא

כלשון חכמים ואם אמר אדם כחשו ביי' (ח) גם זה חרבן עולם כי שם

את עצמו חלופי מקום מכחש. וששאלת הא [ותנן]

[ב]אלו [מגלחין] במועד (ט) הבא ממדינת הים ואיתמר עלה מתלניתין

דלא כר' יהודה ולא נחלקן אילא להרוחא]

(א) ערובין צ"ג ע"ב—צ"ד. והשוה אוצר התשובות לערובין צ"ד 68 ססי קע"ג. (ב) = אמי ליה. (ג) = למא ליה [למעבר הכין]. (ד) זכיה ברי"ח כ"ו והעתים וחוס' רי"ח, ע"י תנחות דקדוקי סופרים. (ה) אבל ע"י העתים ריש 137: וכתב גאון. (ו) ויקר פ"ט, סוף אות ב'; מדרש שמואל פ"ח: כחשו בה' אם אתה עושה ב"ת כ"ף וכו', וכאן הפוך הוא! (ז) שבת דף קנ"ז ע"א. (ח) צ"ל: ביי' (בכ"ף). (ט) מוקד י"ד ע"א.

[ולבקש הרוח שלא לטוט שהוא כמתקסק [שלא]
 [ברשות] מתוך צורך אלא להעשיר ר' יהודה אוסר [לגלה]
 [במקור] והלכה כמתם מתניתין א]. ושאלה [הא]
 דא[מור רבנן ב] מהו שינהוג נדויו [ברגל] . . . דין . . .
 כשמקטא דאוויל ופיסיה לבקל דיניה ואתא לקמיה רבנן
 [ושרו ליה] אבל ל[מישרא] ליה בלא דעת בעל דינא ברגל ומחזירין
 [אותו] לנדויו אחר הרגל לא או א[יכא] טעמא אחרנא.
 הילכת' כראבא דהא דהוא קא מתדר ליה לאביי והלכה כואתיה
 לגבי אביי ועוד דמסקאנא כואתיה ב].
 מהו בעטיפת הראש ואיתי רב יוסף ראייה ד] והן מתקטפין ויושבין
 כאכלים. ואמליה ח] [אביי] ודילמא מנודה לשמים שאני דחמיר
 או הכי מנודה דעלמא מאי דיניה. האי ביעיא לא איפשיט
 וכיון דלא אשכחנן מנודה לבני ארס שחייב בעטיפת הראש
 לא מחייב. ודאמ' רב פפא ו] לא אכיתמא וסידרא.

פיר' ח] הגאון
 כותמא מנבעת דכה
 שהיא כמלא הראש
 ואין עולה למעלה
 מן הראש.

לאו כיתמא וסידרא הוא אלא כוסתא וסודארא
 ופירוש כוסתא בלשון ישמעאלי קלוסו ו] מנבעת שלסמרטוטין
 דכה שהיא כמלא הראש ואין עולה למעלה ונקדאת עוד
 [כ]ונתא. וסודארא הוא סודר שבראש כמשמעו וכוה הפירוק
 במסכתא דעירובין ב] בשני מקומות. ועושה לו תנות ו]
 [מ]הו בשביל פרנסתו מהו תנות. תנות הוא ו].
 . . . דבר שאינו מצוי בגין . . .

א] "וקייל כסתמא דמתניתין דשרי אפי' כאן דנסיק להרוחא וכן אמר הגאון וצ"ל"
 (ריה) ואוצר הגאונים צד 78, סוף קפ"ה). ב] מויק יד ע"ב. ג] "וקייל דהלכתא כרבא
 ומסקנא דשמעתיה כוותיה" (ריה). ד] מויק סוף ע"א. ומכאן הלשון בריח שם: "ולקולא
 עבדינן ולא מחייבין למנודה בעטיפת הראש דהא איבעיא ולא איפשיטא" (אוצר הגאונים שם,
 צד 17 הערה ג'). ה] = ואמ' ליה. ו] מויק סוף ע"א. ז] וגם: קלוסות. וכן בספרו של
 חס"ד בן יצחק שיצא לאור ע"י ב. הלפר, צד 208 שורה אחרונה: וקלוסות וסראוויל
 (כצ"ל במקום: וקלוס והו סראוויל - ע"י ג. אפשטיין, פירוש הגאונים לפתרות צד 71,
 הערה 5). ח] ערוך ע' כמתא. ואוצר הגאונים למשקין (מויק) צד 68, סוף קפ"ו. ט] פיר
 סע"ב וצ"א סע"א. י] מויק סוף ע"א: ועושה לו תנות קטנה בשביל פרנסתו.

יח.

תשובה לרב נטרונאי או לרב האי גאון.

תשובה זו (דף אחד בכ"ז בקמברג, מסומן G. 2) חוץ מהפסקא הערבית והברכה העברית שבסופה, ישנה כבר לשנינו במה נוסחאות ארוכות וקצרות. בחיג סי' א' היא באה בנוסחא ארוכה מחוסרת ומשובשת. ובאותה הנוסחא גם בכ"ז קמברג 474 סי' י"א, צד 185. אך שם היא מחוקקת יותר, וכמו תוספת לה היא הפסקא שבתוך סי' צ' בחיג: ודכבתם וכו', שהובאה גם בבכריוסף להחידא סס"ז ב' בשם "תשובות הגאונים" סתם. וכן גם בערוך ע' סדן, אבל בחסרון ירכה ותוכה ובתוספת פסקא הלוקחה מסי' א' בחיג. והנה בחיג גם כסי' א' וגם כסי' צ' היא מיוחסת לרב נטרונאי. וכך הובאה בשני הסימנים יחד מקוצרת ומיוחסת לרב נטרונאי גם בהמכריע סס"ז פ"ח. אבל בהאשכול ח"ב צד 99 וכן בקצרה בהעשור ח"ב ל"ב ע"א וארחות חיים היא ג' ע"א אות ב', שני הסימנים הללו יחד מיוחסים לרב האי גאון. וכך הובא הסי' האי' מחיג גם בתמים דעים להראב"ד סס"ז רכ"ז בקצור, "משום רבינו האי גאון". ומשליא הוא עוד יותר "שאותה הפסקא שבתוך סי' צ' בחיג נמצאת גם בחיג סי' ע"ד בשם: "רב עמרם". ועי' מפתח לתשובות הגאונים צד 107, הערה ל"ה.

[וששאלתם מהו להציל]

ציצית שלפשתן לסדין שלפשתן. כיון דאמר מר צמר ופשתים פוטרים בין בטינן בין שאין בטינן שפיר דאמי או דיל' כיון דאמר רבנן תכלת עטרא הוא מעמרא הוא דהאוי ציצית מידי אחרינא לא. ותו אי הואי ציצית כיתנא אמאי פליגי רבנן בסדין בציצית לירמי דכיתנא ואי אמ' מר לירמי חוטי דכיתנא למנא דכיתנא משום מצוה או משום דלא תשתכח תורת ציצית למאי נפקא מינה לברוכי עליה ומיפק ביה בשבת אי מצוה הוא מברכין ונפקין ביה בשבת ואי לויכא מצוה היכי מברכין עליה והיכי נפקין ביה לא יהא אלא טלית שאינה מצוייצת כהלכתה מאי נילף מינה א'. כך ראינו שאלה זו שלא כראוי וכהונן שאלתם ציצית אין עושין אלא שלצמר תכלת עטרא הוא ודעמרא הוא דהאוי ציצית דמידי אחרינא לא ממעשה דמלאכא אשכחיה לרב קטינא ב' ואי סלקא דעתא דפשתים האוי ציצית לירמי ציצית דפשתים לסדין דפשתים ולא ליכא ליה ציצית מה תתא עליה וקא אמרין ג' אמ' רב יהוד' אמ' רב כך היה מנאנו של ר' יהודה ביר' אלעאי א' צ"ל: יליף רבנא. ב' מנחות מ"א ע"א. ג' שבת כ"ה ע"ב.

[ע"כ בכ"י]

כל ערב שבת מביאין לו ערבה שלחמין ורוחץ בה
 פניו ידיו ורגליו ומתקטף ויושב בסדינן המצוייצין
 וכוליה מעשה ואי סל' דע' שרי למעכד ציצית בחוטי
 דכיתנא לימא להו חוטי דעמרא לא תרמו חוטי
 דכיתנא רמו אלא לאו שמע מינה דכיתנא כלל כלל
 לא. ומה ששאלתם אי אמ' מר לירמי חוטי דכיתנא
 מעולם לא אמרו רבנן מירמא חוטי דכיתנא ולא
 שמעינן זאת וחוטי דכיתנא לא נקראו ציצית מעולם
 ומאן דראמי חוטי דכיתנא ומכריך עליהו עובר
 משום לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא וחייב מלקות
 ומע * הדא לו וגדנא בעץ אל ראשונים טואפק לה
 פי אטלאק חוטי פשתן במלית שלפשתן מא כאן יחסן
 סנא אן נתרך אל נוע אלדי מא פיה כלף ונתבע אלשי אלדי קד
 אכתלפו פיה לאן עכל אל ציצית מן צוף מא אכתלף] אהר פי
 אנה אל מראד והוא אלאקרב אלי אלחכלת ומע דלך עלי ראיא
 קד הצל חוטי פשתן במלית שלפשתן מן אלהוראות אלדי
 הו ענד בעץ אל נאם גיר מצוה כתיקנה ויכון אלדי יכרג כהא
 פי אלסבת ענדהם קרוב לחייבי חמאת וקד קאלו * אמ'
 רב הונא היוצא במלית שאינה מצוייצת כהילכ' חי' חמ'
 פכיוף יגזו לנא אן נדכל אנפסנא בדבר הספק וכל שכן איסור
 מקילה המקום למע' ש' ב) יאיר עינינו במאור תורתו וכן יהי רצון.

(*) ועוד לוא גם מצאנו אחד מהראשונים מסכים בדעתו להתיר חוטי פשתן במלית של
 פשתן, לא היה ראוי לנו להניח את הצד שאין בו מחלוקת וללכת אחרי דבר שנחלקו בו.
 כי עשית הציצית מצמד אין אף אחד חולק על זה שהוא הרצוי והוא הקרוב ביותר לתכלת.
 ועוד לפי דעתו נעשה דין חוטי פשתן במלית של פשתן מההוראות אשר הן לגבי אחרים
 מן האנשים מצוה שלא כתיקנה ומי שיוצא בהן בשבת לפי דעתם הוא קרוב לחייבי חמאת
 וכבר אמרו אמר רב הונא וכו' ואיך יתכן לנו להכניס עצמנו בדבר הספק וכו'.
 א) שבת קל"ט ע"ב. ב) = למען שמו.

יט.

קטע מחבורו של ר' יהודה הנשיא אלברצלוני (?) לבימ.

קונטרס בן ב' דפים שמצאתי בכ"י הגניזה בקמברידג' (G. 2.) חסר ראשו וסופו ואמצעיתו בין דף א' לדף ב'. אך דרכו מעיד עליו שהוא קטע מהבור הגדול של הנשיא ר' יהודה אלברצלוני לנזיקין, שהוא מחור אחרי דברי ההלכות (של הרי"ף) בכל מקום וכתב לשונו" (מגיד משנה ה' שבת פ"ז הפ"ו) בדרך פירוש ופסק; "במהלוקת הגאונים וחשובותיהם" (ע"י אור החיים צד 50-449). החלק הראשון מחבורו הגדול של סדר מועד נקרא בשם: "העתים". וספר העתים הנדפס הוא מקצת ממנו. והחלק השני על סדר נשים נקרא בשם: "ס' יחוס שאר בשר" (תשב"ץ ח"א סי' פ"ו) או, "סדר נשים" סתם (ע"י שו"ח"ה) בהקדמתו לספר השפלות צד ה', ולפירוש ספר יצירה, צד 10XX). והחלק השלישי על סדר נזיקין נקרא, כנראה, בשם: "ס' הדינים", או "ס' הדין" (ע"י שו"ח"ה שם). לקוטים מכנו נדפסו כתג"א ח"א צד פ' ואילך. הקטע שלפנינו שאני נותן כאן, הוא הקטע הראשון המתגלה מכל החלק השלישי של חבורו הגדול. וכנראה שפסקא אחת מכאן, הובאה כשטמ"ק בשם: "הר' יהודה אלברצלוני כתב בתשובה לרבי' האי"י" (ע"י לקמן דף א' ע"ב הערה ב'). וכדרכו בכל ספריו להשתמש בלשון, "לעניות דעתי", נמצא גם פה, "לפס עניות דעתי".

[דף א' ע"א]

פ' המקבל שרה מחבורו (א) מקום שנהגו לקצור כול' והמקבל שרה מחבורו והיא בית השלחין או בית האילן כלומר דין שוה בין בקבלנות בין בחכירות [לדמתי איתנהו ב]קבלנות וחכירות טיבן ואילך פ' מתניאחא דבתר הכי ולא משכחת לה או בקבלנות או בחכירות דאיתנהו ב]קבלנות ליתנהו בחכירותא כול'. כתוספה ב) השוכר בית השלחין [מחבורו] אין פחות משנים עשר חדש שרה בית הבעל כונס את גרנו ומסתלק. שרה בית השלחין אני שוכר ממך שרה בית אילן אני שוכר ממך יבש המעין ונקצין האילן חייב להעמיד לו טעיון אחר ואילן אחר שרה בית השלחין זו אני שוכר ממך או בית אילן זה יבש המעין ונקצין האילן מנכה לו מן חבורו. תניא במסכת רמאי טה בין שוכר לחוכר וכול' ג). פ"ס ואם אבי' לו חכור לי בית השלחין זו כול' אמאי ולימא ליה כול' דבררים פשוטין הן. מתני' המקבל שרה מחבורו ומשוכה בה חכירה פ' לא חרשה ולא זרעה שמין לו כמה היא ראויה לעשות ונותנין לו שכך כותב לו אם אוכיר כול'. כתוספה ד) שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ואין שמין אותה כנגד שדות שבצדה שכא זו נירה זו אינה נירה זו מזובלת זו אינה מזובלת זו מזוייבת זו אינה מזוייבת אלא שמין אותה כמה היא ראויה

(א) בי"מ ק"ב—ק"ד. (ב) = כתוספתא ריש פ"ט. (ג) ברי"ף. (ד) פ"ט, י"ב.

לעשות ונותנין שכך כותב לו אם אוכיר ולא אעכיד אשלם כמיטב א'
ואיכא דגריס אשלם כמיטב א' כלומי' משלם כמיטב שדהו של מקבל
דכמזיק ממון חבירו הוא דכתי' ביה מיטב שדהו ומיטב כרכו
ישלם. תנאי ר' מאיר היה דורש לשון הדיוט אם אוכיר ולא
אעכיד אשלם כמיטבא. (פ' ב) רב' חנני' ז"ל ר' מאיר דבעי תנאי כפול
[דף א' ע"ב]

והוה סבר נמי כל דאז לא קאני (?) בהאי (?) [משנה] שהיה דורש דברי
הדיוט אם אוכיר ולא אעכיד אשלם כמיטבא כדברי תורה שאין צריכין
חיזוק וכקיים דבריהן אע"ג דאינון כלשון [אם] ולית כהו תנאי כפול
ולא איבריר לן כהדא מאי טעמ' דר' טא[יר] כה[אי]. מיהו מדתוין
רבא דפשיט ואמ' כיון דלא אמ' מילתא יתירתא שעכיד נפשיה [שמע]
מינ' דהאי הוא טעמ' דר' מאיר כהא ומשום הכי מחייב למוכיר
לשלם כמיטב זה כלכד ולא זולתו. רב האי ז"ל דרג' ד) מאי איריא
אלצטר אליא מנה ה). והא דאמר' הלל הזקן היה דורש לשון הדיוט כול' ו)
עיקר הדבר כי הלל הזקן ור' יוסי ור' יהודה וכל אותן הזכורים חולתם
היו מדקדים כלש' ההדיוטות בשטרותיהן ודורשין אותן כמה שהן
מדקדקין בדברי תורה כול' ואמ' נמי שהשטרות של הדיוט הן ומי
שדורש דבריהן הוא [דורש] שטריהן כן ואמ' לו דורש הדיוט וכל שבהקש
לגבוה נקרא הדיוט כמו ששנינו ז) רשות גבוה בכסף רשות הדיוט
בחזקה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ושטרות מסון בהקש
לדברי תורה כן נאמ' כהן. וקאל רבי' איצא * והדא אללפט יעני קו אם
אוכיר ולא אעכיד ואן כאן מורר כלפט אם לדיוהו אסמכתא פהו
פציתא כמחצ'א לאנה טן אלרסוס אלתי ארתסכתא אל אואיל וכיטא
כתא ותולים ואן לש תכתב ותי תנאי בית דין נחו קו אם תשתבאיין
איפרוקיניך וסאיר תנאי בית דין אל לאומה עלי כל וגה קאל רבי'

א) במספיק היא, כלומר כמיטב שלה של השדה. (ב) מכאן ואילך עד: ולא איבריר,
חובא בשטמ"ק. ג) ומכאן האסמכתא בזו המשנה (שטמ"ק). ד) = קונטרס. ה) הצד האחר
עשר ממנו. ו) מכאן ואילך עד: כמה שהן, חובא בשטמ"ק בשם: "הר' יהודה אל ברנלוני
כתב תשובה לרבי' האי". והיא הרשומה ברשימה מתשה"ג, בספרות הנאונים עד 223 מ' ל':
"מציע". ר' יהושע בן קרחה היה דורש לשון הדיוט". ז) קדושין כ"ח ע"ב.

*) ואמר רבינו עוד ודבור זה — כלומר מה שאמרו אם אוכיר ולא אעכיד — אם הכונה
במלה אם לר[ח]הו אסמכתא הריהו ברור ו... כי הוא ממנהגים שנהגו לפיהם הקדמונים ו...
בה וצריכה גם אם לא נכתבה והיא תנאי בית דין כמו שאמרו אם תשתבאיין איפרוקיניך ושאר
תנאי בית דין הראויים בכל אופן. אמר רבי' יצחק בן ג'יאת ואנחנו אוכרים שהתנאי
הזה הנוצר כאן אינו מתנאי בית דין ואינו אלא מתנאי הדיוטות כלומר שההכון נהגו בו
ולקחתו להם להרגל שנהגו על פיו הלא תראה שהוא אמר.

יצחק בן גיאת ונחן נקול אן חדא אלחנאי אלמרכור הנא לים מן
תנאי בית דין ואנמא הו מן תנאי הדיוטות אעני אן אלעאמה
אסתגנתה ואחכרתה סירת אסתדאנת בהא אלא תראה יקול
[דף ב' ע"א]

מלוח מט[לטלין] אצל בניו ואין הבעלים גוכין הימנה כלום
דמטלטלי דיתמי . . . לבעל חוב לא משתעבדי. רבא אמר להכי
קארי לה עיסקא פ' [שתחא] קיימת ומתעסק בה ויסמכו הבעלים
עליה שלא תנתן להוצאה ואם מת יגבוה הבעלים ולא תעשה ביד
בניו [כ] מטלטלין שלהן. רבין רצריכה להיות קיימת סמיכתן עליה
כמקרקעי דטעמי דלא משתעבדי מטלטלי דיתמי לבעל חוב משום
דמעיקרא לאו עליהו סמך ולא לסיגבא מיניהו אוזפיה שחרי בידו
להוציאן אבל הני אין בידו להוציאן וסמך עליהו. והילכת' כרבא בהני
תרתי הילכתא הולכך אי איכא שהדי דהני מטלטלי כול' א' והני מילי
כדימכר דהתיא עיסקא בעינה אבל אי לא איברר הויא ליה כשטר
כיס היוצא על היתומים דהילכת' נשבע מלוח וגובה לכהצא ב'. ואמ'
רב האי ז"ל דהאי דאמר עיסקא פלגא פלגא פקדון דאי מי[ת]
ליקו ברשותיה דידיה לשלומי כנגבה ופלגא רהוא פקדון קאמי'
אבתרינן (?) דלא הוי בה כשואל ולא הוי בה נמי שומר חנם אלא שומר שכר
והשיב בתשובה אחרת ג' פי דרג ד' אמרי נהרדעי אלמו כנה ה'. ואמ'
דאע"ג דאמר' בעיסקא פלגא פלגא ומלוח פקדון הכין טעמי דמילתא
כתורת מלוח שהוא חייב באחריותו וכתורת פקדון שיש לבעליו
ליטול מה שהוא מרווח ולא זה [מלוח] מכל פניו ולא זה פקדון מכל פניו
דהא אמרי' אמרי נהרדעי השתא דאמרת פלגא מלוח אי בעי
למשתא בה שיכרא שאתי רבא אמר להכי איקרי עיסקא כול' ופקדון
עד לאו למיתב לנמודיה יתביה ניהליה אלא לאיעסקוי ביה ולמשקל
ולמיסרח הולכך לאו כשומר חנם לכל דבריו הוא ולא כשומר שכר

(א) [מחמת ההוא עיסקא נינהו שקול להו מלוח בלא שבועה. ואפי' מיתמי ואי איכא
עליה דמיתנא כתובה או שפר חוב וליכא נכסי למיתנא ליה להו בהני מכלכלי דעיסקא ולא
מירי אלא שקיל להו מרייתו לחודיה דרליות נינהו דלא קני ליה מיתנא אלא לאיעסקוי בהו
בלחוד וכיון דמת הדר עיסקא למאריה] וכו' (רי"ף). ב' "וכתב רב האי גאון ז"ל דכל היכא
דאיתיה לעיסקא בעיניה גבי מיתמי בלא שבועה. והא דאמרינן בפרק הסוכר את הבית בשבר
כיס היוצא על היתומים דנשבע מירי כגון דליתא בעיניה" (נכדקי יוסף). והשוה לעיל צד 47.
ג' כל לשון התשובה כאן הובאה גם בשמ"ק בשם: "ז"ל רבינו האי גאון בתשובה
ובספר אחר מצאתיה מיוחס להרי"ף". ד' בקונטרס. ה' = סכנו.

[דף ב' ע"ב]

לכל דבריו הוא אלא עליה למען[כד ממאי דעבדין תג]ארי כבי
 היא מלתא ואם יש בהן שמקילין [ויש בהן שם]חמירין מיחייב
 למעבד כחוסרא וכמאן דמחמר מ[תנא]רי בשמירה דאמי
 ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי אבל כשמירה שכר גרדא לית
 עליה ולא אפי' כשומר חנם במאי דרגילין תנארי לאקולי ביה צא
 וראה דשומר חנם היכא דלא שימר כספו בקרקע ונגנבו הייב
 לשלם ומקבל עיסקא לא מצי כל אימת דעייל ונפיק למהוי
 כספים דאית בידיה שמורים בקרקע הילכך אם עשה כדרך
 שהסוחרין עושין כיוצא בו לא מיקרי פושע ולא מיחייב בכלוה
 ההוא מידעם ולפום הרין עיקר האוי דינא בכל מילי א). גרסי' בבבא
 בתר פרק המוכר את הבית שטר כים היוצא על היתומים כולי' אל
 פרק *) בין שטר כים ושטר עיסקא הו' אן שטר עיסקא יכון פי מא יקום
 אצל מאל אלקראין בבצאעה עלי מא קרטנא ושטר כים הו' אן יכון
 צאתה אלקראין ידפע מאלא עינא. וקר קאל רב שמואל תכהן ז"ל ב) אנה לא
 תגזו אל שרכה בדנאניר כל בדראהם וכל שכן עיסקא אן לא תגזו
 בדנאניר לטלוע צרפתא וחטאטה ויחצל פי דלך רבית. ונשאל
 מרבי' האי ז"ל אשכחנן למקצת גאונים שותפות לא קימא בדנירי
 דרהבא אלא בטיבעא דכספא ואיסתבר לן לפום עניות דעתין דלאו
 כלמלא הוא בכל שותפות אלא בעיסקא בלחוד דחישנין לרביה
 דזמנין דהיב מריה דעיסקא למקבל מאה דינרי דשאוז אלפי זוזי
 לאיעסקני בהון ורוח בהון עשרין דינרין ואיקור בעידן חלוקה ושאוז
 אלפא ומאתן זוזי כד שקל מאריה דעיסקא קרן שלו מאה דינרי

(א) ע"ב תשובת רב האי ז"ל. (ב) השוה ברשימה מחשה"ג. מספרות הגאונים צד 224

ובהערה 32.

(*) ההבדל בין שטר כים ושטר עיסקא הוא: ששטר עיסקא הוא שעושין עיקר החלואה
 בסחורה לפי מה שהקדמנו ושטר כים הוא שהחלואה נותן כסף בעין וכבר אמר ר' שמואל
 תכהן ז"ל שאין השותפות מותרת בדנירים אלא בדחמיים וכל שכן עיסקא שלא תעשה בדנירים
 מפני עליה שער הליפיהן וירידתו ויהיה בזה משום רבית.

ב.

תשובה ארוכה וקצרה.

דף אחד כלוי וקטוע בכ"י הגניזה שבוסטמינסטר קולג' בקמברידג'. חסר הוא בראשו ובקצה משוליו מצד שמאל, ואף ההמשך של התשובה חסר. אבל על ידי הדף הזה הצלחתי למצוא את החבור של תשובה אחת הדומה לה; מתחיתה הראשונה ב"שרידים מן הגניזה" בבורפס, ומחציתה השניה מכ"י קמברידג', גאוניקא צד 198. ואחרי שגם מספר השורות וגדלו של העמוד כתאים בשני הקטעים של הגניזה, כ"י בורפס וכ"י קמברידג', אין ספק שהם מכ"י אחד. ונראה שאותה התשובה מקוצרת היא מתוך התשובה הארוכה שלפנינו, אלא שנוסחת הגמרא במקוצרת שונה היא, וכאלו נתקנה על פי נוסחת הגמרא שלפנינו. ולפיכך שמתי גם את התשובה הקצרה מחוברת בשני חלקיה כאן למטה מן התשובה שלנו, ואוהיות מחכימות הן!

(Westminster College vol. i.)

ושאלתם [הא רתנן א] מי שהיה

ביתו סמוך לעב' זרה ונפל אמור לבנות כיצד הוא עושה
מכנים [לתוך] שלו ארבע אמות וכונה. לאיזה טעם כונס לתוך
שלו ארבע הא קא מרוח לעב' זרה וסופו לבנות. היה שלו
ושל עבודה זרה נידון מחצה על מחצה היכי דאמי. שאלה
ראשונה זו כבר נשאלה בתלמוד ונאמרה תשובתה וכך היא
השמועה והא קא מרוח לע' זרה אמ' רב חנינא מסורא דעאביר
ליה בית הכסא והא באעי צניעותא דעאביר ליה בית הכסא בליליא
והתניא אי זה הוא צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום
ואף על גב דאינקנ (ב) בכדרך צניעותא מיהא מיבעא בענן דעאביר
ליה בית הכסא לתנינוקת או נמי דגאדר ליה בהיזמא והאנא. הרי נמצא
(א) ע"ז מ"ה, א'. (ב) צ"ל: דאוקימנא.

(שרידים מן הגניזה)

כוחל (1) הסמוך לרחבה של ע' זרה
ונפל . . . הרי הוא גורד בפני עבודה זרה
ואמור אלא כונס ארבע אמות לתוך שלו וכונה
שלו שאמור שמרוית על עבודה זרה טח תקנה
. . . מן בית הכסא שלתינוקות או שגוררו בקוצין
(גאוניקא)

[וברקנין 2] רתנן מי שהיה ביתו סמוך לבית עבודה
ונפל וכולי ומקשינן עלה והא קא שביק רותא לעבד'
זרה אמ' רב חנינא מסורא דעביר ליה בית הכסא
והא בעאי צניעותא דעביר ליה בית הכסא דליליא
והא אמ' מר אי זה הוא צנוע כל שניפנה בלילה
במקום שנפנה ביום ואף על גב דאוקימנא בכ[ד]רך וכולי[.]

(א) שרידים מן הגניזה (בורפס תרפ"ב) צד 27. (ב) מכאן ואילך בגאוניקא צד 198.

שאינו מרויח לעבודה זרה ואותן ארבע אמות שהוא כונס לתוך שלו או שעושה אותן בית הכסא של תינוקות כדי שלא יהא צריך גדר בינו ובין בית עבודה זרה או שגודר אותו בקוצים ושך אותו בסירים ואין מרויח לעבודה זרה ודבר זה בשיש יכולת לעשות כן. ולענין כאיזה צד נידון מחצה על מחצה יש לדבר פנים ר... אדם שמצא בית בנוי לעבודה זרה ובא הוא וסמך לו אלו שבנה ושם את הכותל שלעבודה זרה אחד מחומות הכותל ביניהן או שנבנה בתחלה ביניהן מחיצה [נרון מח]צה [ע"ב בכ"ז]

. מחיצות
 [ק את רשות הרבים לאחר
 מתוך העוכרים והשבים כדי שיהיו מהלכין חוצה
 והכמ' אומ' אינו צריך אלא אף על פי שרשות הרבים עוברת
 בתוך הפסים כיון שהם עשויין מחיצות מארבע דפנות אינן נאסרין ואף על פי שאמ' הכמ' במקום אחר כי רשות הרבים אינה נחזרת דתניא (א) יתר על כן אמ' ר' יהודה מי שיש לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לחי מיכן ולחי מיכן או קורה מיכן וקורה מיכן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מעכרין רשות הרבים בכך. ורמזנן דרבנן אדרבנן ומפרקין התם גבי שתי בתים משני צידי רשות הרבים ליכא שם ארבע מחיצות אבל הכא גבי פסי ביראות שרשות הרבים עוברת באמצע איכא שם ארבע מחיצות. ואשר אמרתם פסי ביראות רשות היחיד, מה ענין רשות היחיד אצל רשות הרבים הלא כך הוא שונה לענין אם היתה רשות הרבים מפסקת [ים][קנ]ה לצדדין. ולענין מי שיש לו שני בתים משני צידי רשות [הרבים] והוא רוצה לישא וליתן באמצע נמצאת רשות הרבים [מפסקת בין] שני צידי רשות היחיד ובזאת תקנה לשתי הצריך לסלק את רשות הרבים לבל תפסיק

(א) ערובין כיב ע"א.

כא.

שרידי ארבע תשובות.

קונטרס בן כ' דפים כ"ז קמברני (G. 2.) חסר מלפניו ומלאחריו ואמצעיתו. ומכיל בתוכו חלקי ד' תשובות: שתיים ליומא כ"ח ע"ב. אחת ליומא ס"ז ע"א, ואחת לקדושין ס"ב ע"א. ורק אח זו האחרונה מצאתי רשומה באחת הרשימות מהגניזה שבכ"ז דרוסני קולג' בפילדלפיה, והשאר לא נודעו עוד ממקרא.

[ע"א בכ"ז] ובהתכוין (א) הכותל נגר מזרח ומערב וחוט
שלחצי היום ימצאו בחצי יום צדריה שוין
אין זה מוסיף על זה. ומתחלת נטיית החמה
למערב מתחיל צד דרומי מזרחי מתחתיתו
להשחיר וקאמי' דילמא כותלי בית המקדש
היו מצודדין קמעה כלפי מזרחית צפונית
וזיית דרומית משוכה כלפי מזרח וזיית
צפונית משוכה כלפי מערב שעוד מה שאין
הצל נופל אלא אחר חצי היום בחצי שעה
ובתלמוד ארין ישראל (ב) אמר ר' אחא בשם
ר' שמואל בר רב יצחק כמה יגעו נביאים
הראשונים לעשות שער מזרחי כרי
שתהא חמה מצומצמת בו באחד בתקופת
טבת ובאחד בתקופת תמוז. וסימן
זה ראמי' רב ספרא לנו הוא נותנו דאמי'
צלוחיה דאברהם אבינו היתה משעה
שמשחירין ראשי כותלי בית המקדש
וכתלי בית המקדש [אלימן] היה בהם כמה
שיש בצל המעלות שהוא אבן שעות (ג)
שמשחירין בשש שעות ומחצה (ד). ומפרק
הוא פירוק אחר ואמי' דילמא תפלת מנחה

(א) יומא כ"ח ע"ב. (ב) „בתלמוד אי בערובין פרק כיצד מעברין“ (ריה). (ג) „אבן השעות (כלים י"ד, ב.). פי' על המעלות (ישעיה ל"ח, ת), הרג: מול אבן שעיא. וכלי חכי אורלוגין“ (פ' הגאונים לטהרות, צד 26); „שהוא יושב על אבן שעות ומכוין את השעה“ (מכילתא דרשב"י, צד 22 ס' כ"ט). והוא „צנאגן“, ע"י אוצר הפירושים למסכת ברכות צד 4, ס' מ'. (ד) והוא שכתב ביוחסין השלם צד 5 ע"א: „ורכ צמח פירש צלוחיה דאברהם, תפלת מוסף, שהוא גם כן מתפלת שחרית שתקן“. והשם פיריח: „ויש מי שאומר“ וכו'. וע"י ערוך ע' שחר. ולא כפירשיי כאן.

האוי מאחר שש שקות אלתר ראויה והיא
 צלותיה דאברהם וזה שתיקן בתפילת
 המנחה וכשחיתת תמיד לאחר אותן כרי
 שלא נבוא לירי טעות ונקרב קודם חצי היום
 ושאני אברהם שהיה מכיין את אותה עונה
 כי אצטגנינות גדולה חיתה לו בלבו כי
 דהשותפין א) ר' אלעזר המודעי. שאלה
 ודרשת עוד לפרש לך ההיא דאמרינן ב)
 התם או בעית אימה דקאיי אארעא דאמי
 תך דקאיי אאיגארא האיר פני כל המזרח
 עד שבחברון והוא אומ' הין ואמרת סוף סוף
 מנא ירעי. אלו שמעת היאך גרסי רבנן והוא
 אומ' הין במקום הזה נחבר[ר] לך] מעמו ולא
 נצרכת לשאול עליו והכלין גרסין אתו
 בטעמו כרי שיודע . . . כלומר

[דף ב' ע"א בכ"ז]

שיצא ג) מסוכה שנייה וחלך [שני] מילין אחד
 לתחום ואחר בערוב כמה שפארשנו למעלה
 ומוסר אותו אליו זה חוזר לסוכה ראשונה
 וזה מחלך עמו לסוכה שנייה הרי אילו
 שמנה מילין ומסוכה שנייה יוצא אחר
 עמו שני מילין אחריו אחד בתחום ואחד
 בערוב הרי אלו שני סוכות כעשרה מילין.
 וששאלת איך פירוש שמועה זו ד)
 בשלמא לר' תנניה בן גמליאל וכולי ויש ספר
 שכתוב בו חנקי בחית ועוד קשיא לן איך אמר
 בשלמא לר' מאיר והוא לאו קודם להין ור' מאיר
 הין קודם ללאו אמר כתנאי ה) בני גר ובני ראובן ו)
 יבאר אדוננו . . . הכין

א) בבא בתרא פ"ז ע"ב. ב) יומא כ"ח ע"ב. ג) ע"י יומא פ"ז ע"א. ד) קרושין
 פ"ב ע"א. וברשימת תשתיג כ"י דרוסטיקולג' (פ"י הכ"י 161) סי' כ"ד. ה) = כתנאי. ו) וכך
 הקשה גם ר"ח כמו שהביא לשונו הרשבי"א בחדושי' בשם הרמב"ן: „ור"ח ז"ל הקשה והא
 לאו קודם להין הוא דאם לא שכב לאו ואת כי שמת הן. ור"ח הן קודם ללאו בעי
 כתנאי בני גר“.

גרמינן בשלמא לר' חנניה בן גמליאל הינו
 דכת' אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית
 טמאה תחת אישך הנקי ולא כתב ואם שכב
 הנקי אלא לר' מאיר ליכתוב אם שכב הנקי
 אמ' ר' (חננים) הינקי כתיב בשלמא לר' מאיר
 הינו דכת' (הינקי) וקראן הנקי רמשמע ת[ר]תי
 אלא לר' חנניה בן גמליאל למה לי סלק דעתא
 אמינא אם לא שכב הנקי ואם לא שכב לא
 [הנקי] ולא הנקי אלא איסורא בעלמא קא משמי לן.
 זה הלשון המדוקדק לישאנא דרבה ופירושו
 כשאמר ר' חנניה בן גמליאל לא בא ואם לא
 יעברו לתנוי כפול אלא נצרך הרבה לאמרו
 שאלמלי נכתב יש במשמע שאף בארץ כנען
 לא ינחלו הבאנו פסוקים הללו הלא אם תיטיב
 אז תנקה אם תאכו ושמי' לסייע את ר' מאיר
 מהם. ואמרנו בהם בשלמא לר' מאיר אלא
 לר' חנניה בן גמליאל למה לי ודחה אותם ר'
 חנניה בן גמליאל [והעמ']ידם כגון דבריו כדי
 שלא יהא שוכרים את דבריו ואחר כך
 הבאנו הפסוק הזה לסייע את ר' חנניה בן
 גמליאל ממנו ואמרנו בשלמא לר'
 חנניה בן גמליאל הינו דכת' אם לא שכב
 איש אותך ואם לא שטית טמאה תחת אישך

[ע"כ בב"י]

שמתה אסף, ירושלים.

כב.

תשובות מרב שרירא (ורב האי"ק) לבני פאס.

ושוכ תשובות הגאונים! ימים מועטים אחרי שנמדה הדפסת ספרי האחרון „מספרות הגאונים“ (ירושלים — תרצ"ג) הגיעוני קצת תשובות חדשות וחשובות שלא נודעו עד כה ממקום אחר. הן נמצאות בכת"י אשר באוצר הספרים המפורסם של החכם רבי דוד סלימאן ששון נר"ו בלונדון, שהואיל בטובו לשלוח לי צלום מהן. כתה"י רשום במס' 593 ותאור מפורט ממנו נתן ב„אהל דוד“ ח"א עמ' 197-200. כתה"י זה מכיל בעיקר תשובות ר"י אלפסי ותלמידו הגדול ר"י ׳ן מינאש וצ"ל, ורק י"ב הסימנים הראשונים וסימני ג"דג"ו שייכות לגאונים. אפשר שבין תשובות הר"ף נמצאות גם תשובות אחרות לגאונים אבל בזה יוכל להחליט רק מי שכתה"י כולו הוא למראה עיניו. כתב-היד הוא חסר כראשו ומתחיל באמצע סי' ז, והשורות האחרונות שבכל עמוד הן קרועות ומטושטשות.

ששת התשובות שלפנינו, אף שלא נזכר בכת"י מי הוא אביהן, הן בלי כל ספק לרב שרירא, וקרום בעיני שנכתבו בהשתתפותו של רב האי שהיה באותו זמן אב בית דין. בסי' ז' מודיע הגאון: „שאלה זו שאלה מלפנינו רבינו שמריה הרב“, והוא רב שמריה בר אלחנן, שהיה תלמידו של רב שרירא ועמד עמו בחליפת שאלות ותשובות (ע"י עתה „מספרות הגאונים“ עמ' 227), והוא מעתיק לשואל מה שהשיב לרב שמריה. וכי הן לרב שרירא ורב האי אנו למדים גם מן התשובה האחרונה המלאה ענין ביותר. בה מספרים השואלים שהגלו מעירם פאס ש„כיבשה שליטא אחרי ותקצינון לכוהני ארעא וכתבי וכרמיא ופונדקיות“. רוב הגולים החישובי בעיר אשיר. קצתם חזרו לפאס וע"י שוהר קבלו קרקעותיהם בחזרה. אחרים נתנו קרקעותיהם לגוים בחלוק קרקעות אחרים, ויש מהם שמכרו קרקעותיהם בשבתם כאשר ליהודים אחרים, בדמים מועטים כמובן, והלוקחים היו משתדלים להציל את הקרקעות. והנה על גלות היהודים מפאס והתישבותם באשיר אנו יודעים גם מתשובות אחרות שנכתבו ע"י רב שרירא ורב האי א'. שאלות „קהל פאס המועתקים“ באו לשער ישיבת פומברידה בשנת אלף רצ"ח לשמרות (= ד"א תשמ"ז, 987 לספח"ג). גרוש זה קשה, כנראה,

(א) ע"י תשובה שדפסתי ב„מדעי היהדות“ II סי' פ"ג, „מספרות הגאונים“ עמ' 220-8.

עם כבוש פאס בשנת 985 ע"י שר צבא האומיים שמשלו באנדלוסיה א). אף כשבתם באשיר נקראו יהודי פאס בשם „קהל פאס” ב), ורש"ג ורה"ג כותבים חשובותיהם „לכל רבנא ותלמידיהון וכתאי וצבורי דמסובי'הון בפאס אשיר” (מרע"היהדות שם), וחשובה אחרת שכתוב עליה שנשלחה לפאס מתחילה: „כשהיינו במדינת פאס”, ובוראי נשלחה לפאס — אשיר (מספרות הגאונים 228). ואולם רב שמואל בן חפני כאנרתו ששלח, כנראה, שנים מועטות אחרי זה לקהלת פאס לנחמה על הצרות שבאו עליה פונה אל היושבים במדינת פאס הישנה” (לקוטים לאגרת רש"ג, הוצאת ד"ר לויין עמ' xxx). לאשיר נלו גם יהודי תלמסאן (ע"י תשובה"ג הוצ' הרכבי סי' ל"ח = תש"ר ח"ב צד 31; גמ"ז סי' קל"ג). אך נראה שהגלות שלהם לא לא היתה בזמן אחר עם זו של יהודי פאס. והנה ידענו שבשנת 972, הגלו תושבי תלמסאן, ולא רוקא היהודים, לאשיר כפני שמרדו בשלטונות (ע"י אשיר Encyclopedia d. Islam), אולם גלות תלמסאן שעליה מדובר בתשובה הנ"ל היא כנראה בזמן מאוחר יותר, בתחלת המאה ה"א).

אף כשאר התשובות שלפנינו יש בטוים טוביחים וסימנים מוכתקים שהן לרב שרירא, ויש לחשוב שכלן נשלחו לחכמי פאס.

בתשובה השלישית, כמ"ט, פוסק הגאון שיש לחוש לרבני רב ושמו דאמי' חיישין שמא נתרצה האב ומודיע שכן קבל „מן פומא דרכותא דילנא”, היינו מחכמי פומבריתא. הוא מסביר שאף רבינא סובר שיש לחוש לרעה רב ושמואל, אולם הר"ף כותב: „ומדאשכחין לרבינא דהוא כתרא דלא סבר להא דרב ושמואל שמעינן מינה דלית הלכתא כרב ושמואל, וכולהו רבואתא קמאי ז"ל הכי פסקי כגון רב אחא משכחא (שאלות סי' נ"ט) ובעל הלכות גדולות (סוף ה' קרושין) ורבינו האי בתשובותיו הני כוליהו פסקי הלכתא כרבינא ודחו להא דרב ושמואל”. יוצא איפוא שרב האיי מתנגד להאמור בתשובה שלפנינו. אך הן מוצאים אנו שכמה פעמים חזר בו רב האיי אף כמה שכתב הוא עצמו בתשובותיו הקודמות ד). בעל תיבות פסק דליתא לרב ושמואל

א) Roudh el-Kartas, Histoire des Souverains du Maghreb et Annales de la ville de Fes עמ' 139. בטחיתת הישנה של המאה העשירית עברה פאס פעמים אחדות מידי הפסימיים לירי האומיים ולהפך. בשנת 958 נכבשה ע"י הפסימיים מאה האומיים. בשנת 973 חזרה שוב לשלטון האומיים. בשנת 979 נכבשה ע"י בלקין בן צירי. העיר סבלה מן המרידות והמלחמות של שבטי הרברים. אפשר גם כן שהגלות באה בקשר עם מרידה כזו של שבטי הרברים, כי כלפי האומיים באנדלוסיה התיחסו ליהודים בעין יפה. ב) ע"י משיב ד"ר לויין בהקדמה לאגרת רש"ג עמ' xxiv הערה א'. ג) „הביא ראובן כתובת אמו והיא זכנה בשנים בכספו שנת י"ג”, ושנת י"ג היא, כמו שהעיר הרכבי שם, א' שירג לשפחות (1001). והתשובות הללו שנשלחו לבני תלמסאן הן לרב האיי לבד. ע"י תורתן של ראשונים חוכרת ב' עמ' 31. ד) ע"י מה שכתבתי בהצופה לח"י שנה ז' עמ' 278. וע"ע חל' הריצ"ג ח"א עמ' י"ד.

בקטנה אבל בנערה הלכתא כוותיהו (ס' העטור ד' למכרנ ל"ג ע"ב) וכן צסק גם בספר חפץ (הנמ"י פ"ג מהל' אישות הי"ד. ועי' בספר המתיבות הוצאת ד"ר לוינ עמ' 7-36). מותר הראשונים יש לציין את רב חננאל ההולך בשטת רב שרירא ופוסק כרב ושמואל (תוס' המיוחסים לד"י הזקן). ועי' בתוספות ד"ה בפירוש ובמדרכי ורא"ש קדושין שם. מענינת היא הודעת הנאון שעל שאלה זו נשאל באותה שנה גם "מן מדינתא דמסילה". מסילה היא עיר קרובה לאשיר. אך עד עתה לא היתה לנו כל ידיעה ע"ד הקהלה היהודית אשר שם באותו זמן. מלאה ענין היא גם התשובה שבס"י י'. בה מודיענו רב שרירא כמה פרטים מענינים על השוקים שבבגדאד (א) ועל דרכי השכירה שהיו נהוגים אז. והכלל הוא שבנין חיובי השכירה הולכין אחר מנהגי הסוחרים באותו מקום. ועי' גם בשאלות שאיל' ס"י כ' וכתשובת רב צמח גאון שהובאו בחי' הרמב"ן לכ"ט מ"ב וביתר הראשונים. ועי' ביחוד כתשובת רב האי שהובאה בשטה מקובצת לכ"ט דף ק"ד ע"ב, שהוא הולך בשטה המכארת כתשובה שלפניו. בסוף דברי חנני מביע את תודתי להרה"ח ר"ד ששון על שהואיל בטובו לשלוח לי את הצלומים מתשובות וקרות אלו.

[דף א' ע"א]

תשובות הללו הם מתורת רבינו הרי"ף וצוקל (ג).

להו תכניא פש למשמר היוצא ד' וקאמ' ד' או חמש יפרשו לנו רבותינו הא מילתא פ"י מדוקדק. שאלה זו כבר שאלה מלפנינו רבינו שמריה הרב נטרין רחמנא ובה כתבנו וכי בעא מר לפרושי ליה פיס' דמתני' שכתן גדול מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש. לית בה דוחקא ולא עומקא ואיסתפק ליה למר בגוה תרי ספיקי חד מנהון קמנא עלי' והוא דתאמת ד' בן היכא פלגן הראש שש וחרא שש לרבנן חרא חמש וחרא שבע לר' יהודה או ה' קא שקיל כ"ג ארבע או חמש חלות. הא לא קשיא הכין היה מנהגא דפליגין משמרות תהלה וחלקן (ו) של כ"ג בראש מזו ומזו נוטלת זו שש וזו שש וקודם שתחלק כל משמרה בא כתן גדול ונוטל בראש חלק משלה ואח"כ חולקין אותו ביניהן. והכין סוגיא דשמעתא נוטל חלק אחת משתי חלות דאינין שתי הלחם וארבע או חמש ממעשה לחם הפנים דדריש ר' מנחם לאהרן ומחצה לבניו ואמר' הא כי גופה קשיא אמרת נוטל חלק

(א) וזהו אולי קהלת מסלאתה הנזכרת בשירו הידוע של ראביע על חרבן קהלות ספרד ואפריקא הצפונית, "אהה ירד עלי ספרד". אמנם ראש חל' משמשש קצת ונראית כנ', ולפיז' יש לקרא מסינה. (ב) גם בתשובות אחרות אנו מוצאים את רש"י שהוא לוקח את בגדאד לדוגמא, עי' תשובת'ג שהדפסתי במדעייהדות ס"י א'. (ג) התשובות הבאות מס"י י"ג עד ס"י ס' הן כמעט כלן להרי"ף. (ד) צ"ל: דתמת. (ה) = אי. (ו) צ"ל: וחלקן.

אחת משתי חלות שהיא כחצה ומני ר' היא דאמ' שקיל פלגא אליא פחזית א' (ה) הרר אמרת מציעתא ארבע או חמש ממעשה לחם הפנים מני רבנן היא דאמרי לית לה למישקל פלגא אלא פחות ממחצה דהכין תנן נוטל חלק בראש ולא תנן חולק ולא נוטל מחצה והרר אמרת סופא ר' אומר לעולם חמש ומדאמרינן רישא וסיפא ר' ומציעתא רבנן היכי הוי הכי. ומפריק אבוי רישא ומציעתא דתנא בסתמא רבנן וסופא בלחוד הוא ר' ומפרש. והאי דקא אמרי רבנן נוטל חלה אחת משתי חלות לא משום דאית ליה פלגא אלא מודו בפרוסה דלאו אורח ארעא לפצוע ב' ככר ליטול ממנו פרוסה ולתת את השאר לכ"ג. ובעינן אי הכי ג' מד' או חמש ומפרשינן דהכי תניא הא כרייתא לצדיקין דפלוגתא דרבי יהודה ורבנן בדבנן דאמרי הנכנס נוטל שש (ו) ולית ליה לנכנס שכר הגפת דלחות משחים עשרה בעי מיפלג הילכך שקיל חמש [בציר חדא] מש[ש] [שקיל שתי משכרות ור' יהודה אומ' נכנס נון[טל] (דף א' ע"ב) שבע מפני שיש לו שתיים בשכר הגפת דלחות והיוצא נוטל חמש מעשר באע"פ מפלג הזאיל משחים של שכר הגפת דלחות למעמיה דר' יהודה לית ליה לכ"ג למיפלג בה הילכך שקיל ארבע בציר חדא מן פלגא. ואחא רבא לפרוק פירוקא אחרינא ואמ' כולה ר' היא דאמ' שקיל פלגא וסב' לה כר' יהודה והאי דאמ' ר' או חמש הא דאיכא משמר מתעכב והא דליכא משמר מתעכב והיינו דתנן חל יום א' להפסיק משמר שזמנו קבוע נוטל עשר חלות והמתעכב נוטל שתיים ופירוש' היכא דאיכא משמר מתעכב שקיל שתיים ולא פליג בהדיה כ"ג שקיל ר' פלגא (ז) נמי משמר הנכנס שתיים בשכר הגפת דלחות ולא פליג בהדיה כ"ג משיירין שמנה שקיל ר' פלגא ואי ליכא מתעכב דל שתי חלות בשכר הגפת דלחות נשתיירו עשר נוטל מהן חמש. ומקשינן לרבא או ר' היא דקאמ' ר' או חמש לפום דפרישנא למאי איתני בתרה ר' אומ' לעולם חמש וקא קשיא על רבא ולא אשכח לה פירוקא, הילכך פירוקא דאבוי עדיף ועלה סמכין. וה' יפתח לכם שערי תורה.

ח.

וששאלת הא דתנן (י) המגרש את אשתו ואמ' לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני (ז) ר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרים ולא

(א) נקודות לסימן מחיקה. (ב) = לבצוע. (ג) צ"ל: מאי מד' או חמש. (ד) על הגליון: והיוצא נוטל שש. (ה) שתי מלים אלו כוונות. וצ"ל: שקיל נמי משמר. (ו) גמין סיב, א'. (ז) תשובה על סוגיה זו נרשמה בין תשובות רב שרירא ורב האי ברשימה שפרסם ד"ר לוי בנגזיקדס א' עמ' 8 סי' קל"ז, אבל נראה שהתשובה שלנו היא אחרת.

טיבעיא דהלכה כרבנן אלא כי קא מיבעיא לן בחוץ פליגי רבנן עליה
 אבל ע"מ מורו ליה כי דמתרין רבינא ודלא כר' יוסי בר' יהודה או דילמא
 איתא לר' יוסי בר' יהודה ע"מ נמי פליגי רבנן עליה דהני תיובתא
 דאוחיבו רבנן א) למיטריה דר' אלעזר אית דמוקי אחוץ ואית דמוקי ע"מ
 . . . [זור מניה] דר' עקיבא דאיסתפק ליה . . . וסמי לה מר למתני אחוץ
 . . . ל. דהא דקתני גו[פ]י של גט הרי את מותרת] לכל אדם ודאי ע"מ
 [הוא דפליגי ר' אלעזר וחכמים דהא כי מגרש לה צריך למכתב ב)
 (דף ב' ע"א)

בגיטא הרי את מותרת לכל אדם ילוף לנא מרנא אורח קשומי. הכין
 חיונא דמתני אחוץ קייבא אבל ע"מ מורו להו רבנן לר' אלעזר מירי
 דהוה אכולהו תנאי דעלמא כי דקא מוקי לה רבינא דהוא בתרא ומתני
 דלא כר' יוסי בר' יהודה דהא מילתא פסיקתא קאמרי אבל מה שעלה
 על דעתך דתיובתא דאוחיבו לר' אלעזר ב) אית דמוקי אחוץ ואית דמוקי
 מעל מנת זור מניה דר' עקיבא וסבירא לן דמספקא ליה לית באילין
 מילין טששא לביטור דבעל מנת פליגי דליכא מאן דקאי אע"מ אלא ר'
 טרפון בלבד אבל ר' יוסי הגלילי אחוץ קאי ור' אלעזר בן עזריה דלית ליה
 למיטריה פירכא אחוץ קאי דבעו דבר הכורת בינו לבינה ו) אלא ש"מ דרבי
 אלעזר בן עזריה אחוץ קאי והאי דלא פריש לן אמאי קאי דמילתא פסיקתא
 היא. ועוד דלא תרחין מילי קאמי' כר' עקיב' ולא א' ה) בלבד אבל אחרינא
 לא ור' יוסי הגלילי גופיה איכא למימ' דלא קאמי' אע"מ קאייבנא אלא
 עיוני הוא דעיניו רבנן כמיטריה וחאזל דע"מ קאי אבל בחוץ לא קא מותי'
 ליה לר' אלעזר והילכך תיובתיה לאו תיובתא ודיל' לא עיין ר' טרפון אמאי
 קאי אלא כי דאשכח לשעתו אמי' הא דאית עלה פירכא תדירא ולא עיין בה
 ודיל' ר' טרפון נמי לא הוה שמיעא ליה ההיא דמורה ר' אלעזר והוה סבירא
 ליה דאחוץ קאי ואי נמי ר' טרפון אי אמי' בהדיא פליגי בעל מנת כר' יוסי בר'
 יהודה הו' ו) ומתני' דלא כר' טרפון כי דמתניתי' דלא כר' יוסי בר' יהודה ור'
 עקיבא דאית סבירא לך דמספקא ליה לא היא אלא ר"ע אמי' לך אי מהדרנא
 אליבא דמ"ר בחוץ פליגי אמי' לך אידך לא הויה תיובתא. ואי מהדרנא
 אליבא דמ"ר כע"מ פליגי אמי' אידך לא אלא אהדר אליבא דמר ואליבא
 דמר ולעולם ר' עקיבא כחד מנהון ס"ל ולא מספקא ליה זכיון דלא

א) הם ר' יוסי הגלילי, ר"ע, ר"ע בן עזריה ור' עקיבא. ב) כך יש להשלים בקרוב,
 אמנם שירידי האותיות כאילו מתנגדים להשלמה זו. ג) צ"ל: אלעזר. ד) וכל היכא דליכא
 חוץ איכא דבר הכורת בינו לבינה דאי לא כל תנאי דעלמא כי איכא און דבר הכורת בינו
 לבינה (על הגליון). ה) אולי צ"ל: אלא אחד בלבד. ו) צ"ל: הוי.

מפרש מאי סבירא ליה לא [אמרין] רפליג על מתניתין דק"ל א) מת[ם מתניתין]
 ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אנפי כולחון לר' . . .
 מאי . . . ל . . . דגמרינן מן [ב]ריתא חוץ פליגי . . . כדאיפלוג רבי
 [דף ב' ע"ב]

אלעזר ורבנן אפ"ה הלכה כסתם מתניתין וכי דקא שמע רבינא ודקא קשיא לך גופו של
 גמ' הרי את מותרת לכל אדם ל"ק והאי ע"כ דהכא לשאר תנאי רעלמא דאמי
 ולא שייר בגמ' ולא בטליה למאי דכתב ביה הרי את מותרת לכל אדם ל"ק ב) והאי
 ע"כ דהכא לשאר תנאי רעלמא דאמי ולא שייר בגמ' ולא בטליה למאי
 דכת' ביה הרי את מותרת לכל אדם מ"ט מיכרת קא כרית לה מיניה
 וחרי את מותרת לכל אדם קאמ' לה ואפ"ה ההוא פלוני בכלל התראה ג) הוא
 ולא משייר ליה בגמ' שום מידעם אלא תנאה הוא דקא מתני עלה ככל
 תנאי רעלמא דלא תינשאי לפלו' אע"ג דההוא פלוני כן גופיה דניטא
 שריא ליה ודאמי כמאן דאמ' לה ע"כ שלא תכנסי לבית פלו' דמישרא
 שרי לה להכנס לביתו אלא מיהא אם נכנסה לביתו ולא ד) קיימא באיסור
 כניסתה לביתו אלא ניטא הוא דבטיל ליה הכא נמי אם נשאת פלו' ככ"ע
 דמי גיטא דילה הוא ובטיל ה) ליה לאו שוירא אית ביה דהא לא אסירא ליה
 ושריא לאחרים אלא הוא ואחרים כהדרו נינהו ואם נשאת לו לא תימ' רמפסקין
 לה מיניה ולאחרים שריא דהוי שויר בגמ' אלא אסירא אכולי עלמא וגופו של
 גמ' כבד נעקר כי היכי דנעקר בכל תנאי רעלמא ולא שוירא הוא צא ודאה
 דהא חוץ מפלו' לר' אליעזר אם נישאת לו לההוא פלוני כי מוציאין אותה ואין
 צריכה גמ' שני מבקלה ראשון אלא מותרת היא לעלמא דהוי ליה שויר בגמ'
 וכי מעיינת באילין מילי מסתלק ספיקך. וחזינא דכתבת זור מן ר' עקיבא
 בריש ולא הכין הוא לשון בני אדם אלא זור ו) בד' ומילתא פרסית היא זך
 אמרינן בלא גיעיה ז) ואמרי' נמי גך כדאמרי' טיאעי ומילתא בדירתא היא.

ט.

ורשאילת ההיא דאמרי' ח) קמנא שנתקדשה שלא לדעת אביה וכו' ואע"ג
 דק"ל לפירושי ט) [דלית הלכתא כשמואל ורב] אסי ולא חישי שמא
 נתרצה האב אחיתו לק' ו) למישאל כל אפי [דהלכתא] הל[כה] למשה מסיני יא)

א) סנהדרין פ"ו, א'. ב) כמאן ועד מ"ט כפול בכתב-היד. ג) צ"ל: החרה. ואמנם
 בכ"ז יש קו על הא'. ד) קו על "ולא". ה) צ"ל: דבטיל. ו) זור = חוץ. ז) מתג
 שלפני השואל. ח) קרושין מ"ד, ב'. ט) ע"י גמ' בחושד II 39: "מעינו כפי". ובשאלה אחרת
 כותב רב יעקב בר נסים: "אית בפירושי דגבן" (ע"י ערוך ע' אביי). י) = לקמן. יא) ע"י
 גאוני מדרה ומערב ס' מ"ד, שהשואלים כותבים לרב שריירא: כי בטוחים אנחנו שנשמע מפיו
 הלכה למשה מסיני.

[דף ג' ע"א]

דבכולה שמעתא אמרי' שמא נתרצה האב ומיסרא דרבנן לא חיישין
 שמא נתרצה האב אלא מיהו איכא דקים לן כביריות דנתרצה האב כגון דשרר
 סבלנות באפיה אי נמי בקידנא דאתא אכזה עיילי אינאשי לגביה וברכי
 ליה בנישואין רברתיה וקביל ולא מעכיב כההיא שעתא לבתר הכין מצי לעכוּבי
 או לא ואע"ג דאמרי' בעינן קדושי לדעת אביה בעינן לאתלויי באשלא רבה.
 הכין חזינא דלא ידעינא הי נינהו שמואל ורב אסי דכתבת הכין איכא
 הכא א) רב ושמואל אבל ההיא אחרת דרב אסי דאמרי' ב) איתמי' נערה שנתקדשה
 שלא לדעת אביה אבל ג) אמי' רב בין היא בין אביה יכולין לעכב ורב אסי אמי'
 אביה ולא היא ההיא נמי לא פסיקא. והא ראייתמי' קטנה שנתקדשה

שלא לדעת אביה אמי' שמואל צריכה גט וצריכה מיאון אמי' קרנא דברים
 כגו אם גט למה מיאון ואם מיאון למה גט אמי' להו ד) הא ר' עקיב' וב"ד ככפרי
 זילו שילוח מינה אפכוה ושלחה לקמיה דרב אמי' להו האלים צריכא גט
 וצריכא מיאון וחס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליכא כי האי טעמא. והאי
 זרעיה דאבא בר אבא שמואל הוא ואכזה דשמואל אבא בר אבא שמה ומשום
 דכתבוהי למיסרא דשמואל ושלחו לקמי' דרב אמי' ליה חס ליה לזרעיה וכו' דילמי'
 כי הדין מיסרא איפכא. ומעט' מאי אמי' רב אחא בריה דרב איקא צריכה
 גט וצריכה מיאון. צריכה גט שמא נתרצה האב וצריכה מיאון שמא לא

נתרצה האב ורב נחמן קא מסייע להון ומסכים עליהן והוא ששירכו ועולא
 פליג ואמי' אפי' מיאון אינה צריכה ואע"ג דשרדך ורבה בר שימי קאמי' בפ"י מר
 לא סבר לה להא רב ושמואל ומיפסק בהריא לא פסיקא הלכה ודקא אמרת
 דקיל' לא חיישין שמא לא ה) נתרצה עד אן ו) לא קיל' דהא רב ושמי' חיישין ורב
 אחא בריה דרב איקא חייש ורב נחמן חייש והוא ששירכו ורב הונא נמי

חייש דקאמרי' ז) מת ונפל[ה] לפני אחיו ליבוס ועבר בה מאמי' צריכה גט שט"א
 נתרצה האב בקי[רשין] האחר[וני] וצריכה חליצה ש[מא] נת[רצה] האב בקידושין
 רא[שונים] וצריכה מיאון ש[מא] לא נת[רצה] האב בקידושין ש[ניהם] ויאמרו אין
 [דף ג' ע"ב]

אין קדושין תופסין באחותה דהא רב ושמואל ורב הונא ורב נחמן בחד
 סברא ורב אחא בריה דרב איקא בסבריהון וטעמיהון ועולא ומר דרבה
 בר שימי ח) פליג ולא חיישין ואנחנא הכין גמירנא מן פומא דרבוותא דילנא ט)
 דהיכא דשרדך חיישין שמא נתרצה האב לחומרא. והא אשכתן נמי

א) בדף מ"ד, ב') מ"ד, א') ג) המלה מיותרת. ד) היינו שמואל. וכן בה"ג:
 אמי' שמואל הא ר' עקיבא וכו'. ח) על "לא" יש קו לסיומן מחיקה. ו) = עדיין. ז) דף
 מ"ה, א'. ח) ולדעת הגאון מר דרבה בר שימי אינו רבינא. ט) היינו מחכמי פומבדיתא.

דראבינא דהוא בתרא הא קאמי לענין ההוא גברא דקריש בכישא דירקא בשוקא אמ' רבינא אפי' למיד שמא נתרצה האב הי' רך כבוד אבל רך בזיון לא דאלמא אית למיחש להא מילתא והאי מעשה דהוא רך בזיון לא צריכה למיחש והא דרב אחא מרפתי הא באעו ביעי' לפום הרין חשא א' וקא מדרקין רבנן מאי נפקא מינה והני בתראי דבתראי דאלמא לא קיטא להון ולא תיישינן אלא קא חיישין לדרב ושמאל ורב תונא ורב נחמן. והרא שאילתא דאיבעיא לך אתת לקדמנא מן מדינתא דמסילה בהא שתה ופקידנא וכתבו תשובה בדרך קצרה דחיישין וכי היכי דרב נחמן חש בשירוכין הכא כ"ש דקים לן ומוכחא מילתא שכבר נתרצה האב והילכך לא שרינן לה לעלמא אלא בניטא אבל מיאון לא צריכא שלא יאמרו קרושין תופסין באחותה. ומאן דאצרכה חליצה טעמא מאי שמא לא נתרצה האב הא אמרת דקים לן שכבר נתרצה האב והרי מקום דמוכחא מילתא שלא נתרצה האב כמעשה דההוא גברא דקריש בכישא דירקא בשוקא לא אצרכה נט והכא נמי לא צריכא מיאון ולעולם אי מפיסין צריכא קידושי' אחרים לדעת האב מההיא דאמ' רב יוסף אלא ההיא דתנינא סהר ימחרנה לו לאשה מלמד שצריכה ממנו קדושי' אם פיתה לשום אישות קידושין למה אמ' אביי לזכ' שצריכה קדושין לדעת אביה ע"כ.

י'

ור' שאילת] אנו היכי נהגינן בשותפות רכת' עליה שטרא בהלואה בפלגיה ובאידך פלגא מיסתתף בהרין] ונ' סיב ליה כל ההוא ב' באגריה והו' להו תרי שטרי שטר הלואה ושטר [שותפות] . . . (ג) . ין [דף ד' ע"א] לחיי עלמא שאילו בן קמי מתיבתא ואהדרו להון דהלואה שותפות אפי' ר' מיניה לאו הלואה נמורה היא ה' ופשטו להו מההיא דאמ' רבא ו' להאכי קארו ליה עיסקא וכו' וראתא מיהא לירן ראובן יחב וזו לשמעון בטר ו' שטרי כדאמרן ויחב כהו שטעון בחנותא בשוקא ולכי מטי ליליא אחיד דשי כרחאזי ואזיל לביתיה ושאר אינשי איכא דחייש ובאיית בחנותא ואיכא רלא חייש וראובן ידע דקא באיית שמעון בביתיה ולא אמ' ליה טרעס חד לילא אתו עליה

(א) צ"ל: חששא. (ב) המעתיק השמיט כאן מלות אחרות. ואולי צ"ל: פלגא רוחא. (ג) על הגליון כתוב: ואי מיתנס בליסמי' מוין ודרמי ליה [מ]פשרין מכולה בין הלואה בין שותפות. . . (ד) צ"ל: דקנו מיניה. (ה) וזוהי גם דעת רב מתתיה גאון שהובאה בחשובת רב שרירא בשערי צדק דף צ"ד ע"א, ס"ה ה'. ועל יסוד דבריו רבא, שאין לו למקבל העיסקא למישהא בה שיכרא, מסק שהוא פסוד מן האונסין וחייב רק בגנבה ואבדה, וזוהי גם דעת בעל הלכות גדולות (ד' ווארשא עמ' 190). (ו) בבא מציעא קיד ע"ב. (ז) צ"ל: בחדר.

במחלתא ואיגניב מידי דהוה כחנותא היכי נידייניה להאי דינא דשותף. ואי כשומר שכר דאמי או לא והואי א' מוקמינן ליה באונם ופטרינן מכולא או דילמא מיחייב נטירותא ויתירתא כחזאני מתא ב' או דילמא כיון דסגין דאינשי הכין מקמינן ליה דהפסד ודחיתולתא ג' יליף לן מרנא. הכין חזינא דכבר פקידנא וכתבו לאפריקיה וחדין מנהגא דילכון למיכת' שטר חלואה לא שפיר ולא צרכיתון ליה אלא בשטר כים סגיא והכין שטר ר' ולא עוד אלא דמנהגיכון דאי מתנים מסונא כוליה פטריחון ליה ללוה והאי ספיקא דמשויתון בכל שטרי חלואה דעלמא לאו דינא הכין ואי מתנים כהפסד דמי ומאי דמחייב לוה למידרייה מן הפסד מיחייב נמי למידרייה מן אונם דאכרי נהרדעי ה' האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון עבד רבנן מילתא דניחא ליה למלוה וניחא ליה ללוה. ומפרשי רבנן ו' דאי מתנים משיב פלגיה במלוה ודכתבו מן מתיבתא דהא לאו חלואה נמורה היא הכין הוא אלא מיהו לענין דלא שחי בה שיכרא ודמחייב לאעסוקי בה בההיא שוחפות דלא כשאר חלואות אבל לענין אונסין כחלואה דמיא ומחייב למידרא באונסין אלא אנתון כיון דמנהגא דילכון למיפטריה ללוה דעסקא מן אונסין מאן דיהיב זוזי בעיסקא ארעתא דהכין יהיב. והא דאתאי לדיכון בעסק האי שמעון דשבקה לחנותיה ועאל לביתיה ועלו על חנותיה נגאביא במחלתא למיחשבא להא מילתא באונסין ומיפטרה מינה כולה כמנהגיכון לא תב' עי' לכון דליח מן דינא [למ] עבד הכין דלא אונם הוא כי תבעי לכון מי מ' חייב שמעון [דף ר' ע"ב]

למידרייה ו' ולשלומיה למסונא כוליה לראובן או דילמ' מיחשיב כהפסד דדריין ליה תרויהון והכין חזינא דלאו כוליה שוקי שוין בהא מילתא אית שוקי דאית עליהון חומות ומכיכותיהן בתים ויש בהן שומר' דאנפין דשי ומוקמינן עבדי ונטרין כלילא כואת שוקי דכזאזי ח' דבגדאד ושוקי דצירפי ושוקא דכוסמאני ולא נהיגין דכיתין התם בעלי חניות כגון שוקי אילין ודוכאתא מהימנאתא דלאו תדור ע' חיישין למחלתא כמנהגי דכ' עבד שותפי ודארו ליה אע"ג דכר עאלין להון במחלתא' וגנבי מדעם לא חשיב כלמטם מזויין ככפסידא ו' דחשבינן ליה ביני שותפי ודארו ליה תרויהון לפום רואחיהון ותורניהון ולא תמהנן דהאי מחייב למיכת התם. ואי דוכתא

(א) צ"ל: ואי. (ב) ב"מ צ"ג, ב'. (ג) או: ודאיתולתא. ולא ידעתי פירושה של מלה זו. (ד) צ"ל: שפיר. (ה) ב"מ ק"ד, ב'. (ו) הם רבנן סבורא, ועי' בתשובת רב שרירא בשי"ן שם; הלכות גדולות ד"ו עמ' 191; ד' ברלין עמ' 387; הלכות רא"ו 39, 41; ס' העמוד ד' למברג מ"ז, א'; ערוך ע' עסק וביתר הראשונים. (ז) צ"ל: למידרייה. (ח) שוק מוכרי המשי, שוק השלחנים ושוק מוכרי הבשמים, ובגדאד היה רובע מיוחד שנקרא דאר אלוקי, עי' Streck, Die alte Landschaft Babylonien, 102. (ט) = תדיר. (י) צ"ל: וכפסידא חשבינן.

דחיישין תדיר לגנאבי ומתרתא ואיכא דבאית כחנותיה ואיכא דסמין
 ולא באיית כחנותיה ההוא דלא באיית כחנותיה א) כסכנה שבין ליה למדעם
 דוליה ופושע הוא דדמי כמאן דעאל בעידנא דלא עיילי אינשי הואיל ואית
 עליה למיעבד דנזהרים ב) ולית ליה למיעבד כסומכין דהנך ממונא דנפשיהון
 הוא ובעו למיעבד נחא לרוחיהון בביתיהון דאע"ג דשבקין ממוניהון
 כסכנתא והאי ממונא דאתהני הוא בידה אית עליה למינקט ביה חומרא ולא
 למינקט ביה קולא ואמ' ליה שליחא לתקוני שוותין ולא לעוותי ג). ואפי' קאמר
 דבא כשומ' שכר כגין רועה דכר על למתא בעידנא דעיילי אינשי פטרי
 וכי גנא פורתא בעידנא דגנו אינשי פטרי אבל הכא כיון דאיכא דלא עיילין
 כוותהון איבעי ליה למעבד ואע"ג דרב חסדא ורבה בר רב הונא לא סבירא להו
 הא דרבה ד) להכין יהב ליה אנדא לנטורי ליה נטירותא כעליאתא וכמעשה דרב
 אדא מכלאתא ה) קאמ' ליה רב פפא כבד צווחו קמאי דקסך וליכא דאשנח
 בהו אלמא לא סבירא לן דרבא כביריתא אין אומ' אילו היה שם היה מציל אלא
 אומדין אותו אס) יכול להציל תייב ואם לאו פטור הבא לעיר [וכא] זאב וטרף
 ובא ארי ודרס) דיריעין אבל גנבי מנא ידעינן אלא [ספק אחו גנבין]
 ספק [לא א]תי גנבי הילכך מיחייב [הוא] לשלומי ב. . . [ואם נתרצ]ה בעל הסמון
 [דף ה' ע"א]

למיעבד קנין סבר וקביל דאמרינן ליה סברת וקבילת אבל אי ידיעה בעלמ'
 הוא דידע ולא קביל לא מיפטור האי שומר מלשלומי. ע"כ בל שונו ז"ל.

י"א.

ודשאלת ראובן הוה אית ליה על שמעון שטר כהני דמפרשין לעילא וטען
 שמעון דאיתנים וראובן אמ' לא כי את גרמת ליה וחיכו
 לדינא. ותו טען שמעון דאפקידת נבך מן ההוא ממונא ואהדרת לי כפחות
 ונכנסו ביניהן כתאיי ו) לש"ש למיעבד פשרה ופייסותי לראובן ואיתפיים ואדכרו
 כל טענאתא דיליהון וכבן בעו מיניה מן ראובן במותב בי דינא ובתאיי ומחל
 ליה לשמעון וקנו מיניה דלא אישתייר ליה עליה לא חדס ולא שבועה ולא שמותא
 ושתיק שמעון ולא אמ' ולא מירי ואיהו לפום דחוי עביר בערכה ואיכתיב
 שטרא ההוא יוכא למחר תפסיה שמעון לראובן כדינא ואמ' ליה ממונא
 דילך כבד מחלת ואיקני מינך וכל טענתך במילתינון וטענתא דילי קימא

א) צ"ל: כחנותיה. ב) צ"ל: כנזהרים. ג) עי' בתשובות רב האי לעיל עמ' 102
 כמעט מלה במלה. ד) בי"מ צ"ג, ב"י. ה) לפנינו: סבולאה. ו) = בעלי בתים. עי' מש"כ
 על זה ד"ר לוי' בהקדמתו לאגרת רש"י דף י"ב ע"א וע"ב, ושם זה נמצא כמה פעמים בתשובות
 רב שרירא. עי' תשובת הוצאת הרבני מ' תקנ"ד; תשובת שהדפסתי במדעיההדות כרך ב'
 עמ' ל"ג; אגרת רש"י הוצ' ד"ר לוי' עמ' 111. ועי' גם בתשובת שהוצאתי מן הגניזה עמ' 76.

אישתבע לי לפום דידע ביה בראובן דאי יתבין ליה כל תללי דעלמא לא
 מישתבע וכן אמ' ראובן אנא שבקית לך מטונא רבה לפום דפייסו בתאי
 בינתאן ואת בעי דליתח. . . אפי' בשמותא וטובא תיהי א' סאבי דהוו יתבין קמן
 ואמרין דאנן פייסניה לראובן וכדאי ב' לא קנינן מיניה אדעתא דפיש ליה גביה
 טענא אלא דמחזקא ליה טיבותא טובא וכיון דאיתברר לן הכין אוקסינא ההוא
 קנין בטעות ואחרין ליה לשמעון למיפטריה לראובן ומיקיים ההוא שטרא ולא
 קביל ופסקנא עליהן דינא וכתבנא שובר על ההוא שטרא דלא למילף מיניה
 ותוב תפסיה לדינא ולא קביל ושמיטניה עד דאפיק ההוא שטרא וקביל דינא
 אנפשיה אי אית על הדין דינא פירכא יכרד לנא מרנא. הכין תזינא דב"ד
 דהות האי מילתא קרמיהון אפי' ג' הוא דב"ד חשיב ואינו חשוד הוא ידע היכי
 דאיין דאם הא דעברו בתאניי ב' ניהון פשרה דליסלקן מיליתון [לשלמא ו]ל[א] ליהוי
 לחד [בניהון] [תביעתא ע]ל חברה ובהכין אצטביאו תרויהון וקנו [מן דאובן]
 ד[מח]ל לשמעון. . . ס דלא חבע ליה ולא קנו מן שמעון דמחוי' ל. . .
 [דף ה' ע"ב]

... שאין שמעון חוזר ותובע את ראובן כיון דעיקר מילתא הכין איפסיקא
 ואחנו ביניהון דמחלי להדדי דמיא הא מילתא כתנאה ואע"ג דלא כתביה
 בשטרא ואע"ג דלא אמרוהי בקנין הוא ואימיר ד' קמי הכין ואדעתיה קא
 עברין ואי לא חליף ביניהון כפשרא דוכרנא דמחיל שמעון לראובן
 דכסבורין הן וכסבור ראובן דשמעון לא חבע ליה לא האוי הדין סברא
 מרעם ואביואריה ה' דשמעון מראובן איתחזיק ליה ודינא דשמעון מראובן
 כי דקאי קאי הואיל ולא אטעינון שמעון ולא אבטינחנהו ו' ולא אמ' לחי
 קא מפיצנא ולא פצי דאמר' ו' ההוא גברא דוכין נכסיה דבעא למיסלק' ה'
 לארעא דישאל לסוף לא חליף בעדנא דוכין לא אמ' ולא מירי אמ' רבה ב' הוה דברים
 שכלב ודברים שכלב אינן דברים ואמרין מנ"ל לרבה הא ומסקינן אמ' רב
 חייא בר אבין עובדא הוה בי רב חסדא ורב חסדא ברב י' הונא ופשטיה מחא
 ואמ' לו הבא מן החלון או מן הדולופקמא והביא אפי' שאמ' בעל הבית שלא
 היה בלבו אלא קל זה והביא מזה בעל הבית מעל אמאי הא אמ' לא היה בלבו
 אלא על זה והביא מזה לאו משום דאמר' דברים שכלב אינם דברים וחזקין נמי
 ראובן שאמ' הרי מחלתי לשמעון אפי' שאמ' אח"כ לא היה בלבו אלא ע"מ
 שאין עלי תביעה כבר קמא מחלתי יא' הואיל ודברים שכלב אינם דברים

(א) צ"ל: תמהי. (ב) צ"ל: וכדאי. (ג) הנקודות לסימן מחיקה, וצ"ל: הוא ככר
 חשוב. (ד) צ"ל: הא אימיר. (ה) = שטר המחילה. ועל שטר אביואריה ע"י משיכ בספר
 השפחות של רב האי ע"מ 22. (ו) צ"ל: אבטינחנהו. (ז) קדושין מ"ז ע"כ. (ח) = למסקן.
 (ט) לפנינו: רבא. וגירסת הגאון נכונה יותר, שכן רב יוסף נושא ונותן כזה. (י) = בי
 רב. (יא) צ"ל: מחילתו.

ואיכא מילי דמוכחן וכתנאי דמיין כגון ההיא דאמרינן (א) וכי לא (ב) זבין ולא איצטריכו ליה זוזי דהרי זבני למאריהו דהני לאו דברים שכלב אינון אלא דברים שבהם דלאו כל מאן דמזבין ארעיה ומתפיש ארעא והדר ואמ' לא איצטריכו לי זוזי מקבלינן מיניה אלא בתנאה מעליא כי ההיא דרב אדי בר אבין (ג) דכי הוה זבין ארעא הוה אמ' אי בעינא בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני

והכא כגין ביצירתא דהואי בנהרדעא דדברים ברורים דקא האדרין בכולה מיהא בצורתא (כ"ע) קא מזבני אפריניהו ומוכחן מילי בלא ספיקא ככאמרי ניני לא איתל . . . ידעא מילתא דאדעתא דהכין וכמה דל . . .

אסתו דעתיהון מן דינא תלו וקיימו ומשום הכי אמרינן כי"ד דקמיה הוה הרין [דף ו' ע"א]

דינא והא פשרה אינון ידעי אם ראזין הן לכך א"כ הוא דחליפן מילי בפה קמיהו דאתבריר להו דהא פשרה תליא במחילה דמחלין להדרי משוין ליה כהנאי ואי דברים שכלב אינון לא מסכינן עליהו כל עיקר וזבין כך לא דכי הא קנין לקנין בטעות שאם כן הוא דמיחשיב דתלי בע"ס הא תלי בהכין ולא בטעות הוא וא"כ הוא דדברים שכלב הוו לאו טעות הואי ואע"ג דראובן טעה בעצה

לנפשיה הוא דטעה ולא בדינא טעה וכל היכא דאמר' דטעות מבטלה או אין מבטלת טעותא בדינא הוא כגון מאן דחשב חושבנא בהרי חבריה וטעי ואיסתברא ליה דפיש עליה מאה זוזי וקנה מנפשיה דיהיב להון לפל' וכד אהדר

בחושבניה אשכח דליתנון עליה הא ודאי אמרינן בדינא טעה והשב דאיה עליה מן דינא לפלוני כן וכן זוזי ולית עליה והאי קנין בטעות דאמר' (ד) הנהו גינאי דעברו חושבנא בהרי דהרי פש חמש איסתירי גבי הר מיניהו אמרי ליה האבינהו (ה) למארי ארעא בעסקא (ו) קמי מארי ארעא וקנו מיניה לסוף

עכיד חושבנא בין דיליה לנפשיה ולא פש לואתיה מידי והוה קא הדר ביה אתא לקמיה דרב נחמן אמ' ליה מאי אעביד לך חדא דאמ' רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנה לפלוני במעבד שלשתן קנה ועוד הא קנו מינך אמ' ליה רבא כי קא הדר ביה ליכא גבאי קאמ' ליה אמ' לי א"כ הואי קנין בטעות וכל קנין בטעות חוזר. אי"נ איכא אחריתי מחילה בטעות כגון מאן

דאית ליה ארעא ולא ידע ליה ואיתה ביד אחר ואתא האי דדיליה היא ועשה בה מלאכה לא אמרי הא אחיל ליה וכי הא לא הויא מחילה דאי הוה ידע דדיליה היא לא הוה מקביל בה הרמאנא דאחרינא דאמר' (ז) רב ענן שקל בידקא בארעיה אהדר גודא בארעא דלא דיליה אתא לקמיה דרב נחמן

(א) כתובות צ"ל, א'. (ב) נראה שצ"ל: ההוא דזבין וכו'. (ג) קדושין כ"ז, א'. (ד) גשין י"ד ע"א. (ה) = הבינהו. (ו) צ"ל: בעסקא. (ז) ב"ב ט"א, ב'.

אמ' ליה זיל אהדר ליה וקאמ' ליה רב ענן והא אחיל דסייע בתיבנא א) בהדאי אמ' מחילה בטעות הואי דאח נופך אי הוה ידעת מי הוה [עברה] היכין ואת לא הוה ידעת איהו נמי לא הוי ידע ו[שמע מינה] ראי' ליה מן דינא לאניש למחדר ביה מן דינא לאניש למחדר ביה ב) מן [מילתא] דף ו' ע"ב]

רעברה ג) ולא הדר ביה כל דמחל קמי דלהדר ביה אע"ג דבטעות הוא דאי הוה ידע דאית ליה למחדר ביה הוה האדר ביה מחילתו מחילה ולית למיחדר אלא מיכן ולהבא דאמ' רב נחמן ד) השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא הדרא אדקא והדרא פירי ומקשינן למיכרא דסבד רב נחמן מחילה בטעות לא הויא מחילה והא איתמ' המוכר פירות דקל לחבירו אמ' רב הונא עד שלא באו לעולם יכול לחזור בו משבאו בעולם אין יכול לחזור בו ורב נחמן אמ' אף משבאו בעולם יכול לחזור בו ואמ' רב נחמן ומוריא דאי שמיט ואכיל לא מפקין מיניה ומפרקין חסם וזבני הכא הלואה דבית היא ואע"ג דאכל מלוה פירי לא הויא מחילה דאסידא בה לוח ומלוה אבל זבני רשאה לאחולי ואית ליה למחדר ולא הוה ידע דהוה ליה למחדר כמה דלא הדר מחילתו מחילה אע"ג דבא טעות ה) ולא איתחב רב נחמן מן אונאה ולא איסתייע מן אילונית אבל כגון הא מילתא מאי טעותא טעה דאי' לבר מעצה ההונגת לו דהוה חוי למיקנא מן שמעון לדיליה במחילה אבל בדינא או בחושבנא במידעם דלא ידע הי ניהו לא טעי ליה וכי הא טעותא לא חשבי' לה וכ"ד דהואי קמי הא מילתא הוה ידע דדיניה לאו מחמת טעות מן מאי דפרישנא או מוכחא להון מילתא דכגוי ו) חגוי הוה ועל הכין סלקא פשרה בדיבור פה דמפצו דרדי ומחלין להדרי כיון דלא מחיל שמעון אף הוא נמי לית ליה מחילה אע"ג דקני מן ראובן ולא קני מיניה אבל דברים שבלב אינם דברים ז) ע"כ בלשוננו ז"ל.

א) ע"י בתשובה' שהוצאתי במדע-היהדות סי' י"ז. ב) חטשה המלים הללו הן בפולות ויש עליהן בכת"י קו מחיקה. ג) אפשר גם לקרוא: רעברה. ד) בבא מציעא סי' ב'. ה) דבטעות? ו' צ"ל: דכגון. ז) וכדברים הללו בענין מחילה בטעות אנו מוצאין גם בתשובת רב האי לבני קאבס בתשובה' הוצא' הרכבי סי' שמ"ב.

י"ב.

ושאלת א) הא דתנן לא היה מסקריקון ביהודה אע"ג דקיל דהיל' כר' ב) כרם בעינן למיפשט לה מינה עוכרין דמיתרמי לן כגון אנן . . . ת עו . . . דגלינן מאחרן ושבקינן ארעתא שפיראתא ג) ואידך מדינתא כאם לא חוכה ד) אלא כיבשה שליטא אחרי ותקפינן לכולהו [דף ד' ע"א]

ארעתא ובחי וכרמיא ופונדקיות דהוו לך ה) ועייל אנרא דילחון בבית גנויא ואית מנהון דיתבי לנכרין דחלופ' ו) ומאן דהדר מינן לתמן יהיב שוחדא ומיתרפי (?) בגנזיה הנהו גוים שכונים דילנא ואית מאן דהדר ליה ואית מאן דלא הדר ליה ורבה דררי להו ואי אויל חד בר יש' וזבין מיניה מן ההוא ארעתא דהוה לבר יש' חבריה מדמינן ליה לסקריקון או לא דאי אמ' דלא רמיא לסקריקון דהתם אנכ אונסיה גטר ומקני אמרי' ביה דינא דמלכותא דינא או לא או דילמ' אנפרות היא והא קאמרי' ז) אין אנפרו' בבבל. ותו אית לן למשאל היכא דאיצטריך חד מהני יש' דבהדן באשי' ח) למיזבן ואיתרמי ליה בר יש' וזבן ליה בכאן באשיר מן הנחי ארעתא דפאס כדאתקיף לחון ההוא שליטא ואויל אידך ויהב שוחדא ומפיך להו אמ' ליה האי אי הוה ידענא דמהדר להו ניהלך לא זכיניה לחון בכך וכך אית בטעתא מששא או לא או דילמ' אמרו דלא אליס מסקריקון דתנן ט) לקח סכעל הבית זכו' ואי אמ' דזכיניה זכיני מתנתן מאי אמרי' י) דאלימא מתנה מזכיני או דילמא כיון דלא איתיה ברשותיה אין מתנתו מתנה מרקאמרי' באידך פירקין יא) גזל ולא נחיאשו הבעלים שניהם זכו' יליף לן

א) תמצית תשובתנו חובאה בס' העמוד מודעא ד' למכור מיה ע"א: "וכתובה היכא שנכנסה מלכות במלכות (כצ"ל. וכ"ה בכת"י ששון) ועקרה מלכות הראשונה ויש מהן שגלו ונפל מהן הקרקע שלהן אם יכולים בעלים הראשונים לחזור על הקרקע ולא נחיאשו לא נרע מסקריקון דבעינא שיקנה מבעל הבית ואחר כך מסקריקון ואם לקח אותה מבעלים שגלו והוציא אותה הלוקח מיד העכרים אין הבעלים הראשונים יכולין לומר לו אילו היינו יודעים כך לא מכרנו, אלא מה שמכרו מכרו. והנני דלויכא יאוש אבל אי איכא יאוש אין הלוקח צריך ליקח מבעלים הראשונים. ומלכות שנעקרה לגמרי והושיב וושבים אחרים אין אדם יכול לומר קרקע זו שלו ולא רמי למקרקעי (צ"ל: לסקריקון) וכל מי שלקחה מן המלכות חדשה מקחו קיים כדאמרינן עסון ומואב מהרו בסיוחן". ותשובות אחרות בדיני סקריקון ישנן בתשובות נמוכים ס' רכ"ז. ותשובות מפורשות עמוד נ"ג. ותשובות שהוצאתי מן הגניזה ס' ס"ה. ב) ע"י בגמרים ס' יכ"ו. ג) יהודי אפריקא הצפונית היו בעלי קרקעות הרבה וכרמים, וע"י משיב במאמרי "לצמיתת המרכונים הישראלים בתקופת הגאונים", השלח כרך ל"ב עמ' 215. ד) מליס אלו נשתכשו כנראה ע"י המעתיק ולא ידעתי להולמן. ה) צ"ל: לן. ו) צ"ל: בחלופ. ז) גסין נ"ח ע"ב. ח) על אשיר ע"י משיב הרכבי בהערותיו לתשובת שוה"ל עמ' 348. ט) גסין נ"ח ע"ב. י) צ"ל: מי אמרי'. יא) כ"ק ס"ח. ב.

מרנא בחוכמתיה. הכין חזינא דבעלי קרקעות הללו אשר בפאם
 אם יש בהן מקוה לבעלים הראשונים אין דינן פחות מדין סיקריקון השתא
 ומה דין סקריקון דקא כתיב ליה בעל קרקע לקרקעו בשטתא אמרת צריך
 לוקח ליקח מבעל הבית תחילה ואח"כ מן הסקריקין ואית ביה תקנתא דרבי
 דהושיב ב"ד ונסתנו הואיל ובעל קרקע קאמ' לנפשיה לישקיל סיקריקון
 האירנא שאציל את עצמי מידו ולמחר תבענא ליה כדינא זה לא כ"ש
 ולא דמיא הא מילתא למלכות שעקורה וירשה את ארצם ולא נשאר
 לראשונה העקורה משום שורש במקום ההוא דהא גוים דהתם בדוכתיהו
 קיימי וישראל [אל] . . . ה
 הם בקרקעותיהן דאי כל מאן דהוה אית התם אי[נקר קנתה המלכות] החדשה
 [דף ד' ע"ב]

את הארץ כולה ואין אדם יכול לבוא ולומר קרקע זו שלי היתה לא דמיא
 הא לסיקריקון אלא כבר קנת המלכות הנוצחת קנין גמור דאמ' ריש לקיש א'
 מנין לגוי שקונה מעשה ידיו שנאמ' וגם סבני החושבים וגו' ואמר'
 אמ' רב פפא ב' עמון ומואב טהרו בסיחון דרחמנא אסרינון לארעהון
 על ישראל ומאי דשקל סיחון מנהון קנייה סיחון וטהרה ליש' ומשום
 הכין מיפרש כי חשבון עיר סיחון וגו' ודינא דישאל בהדיהו בימי יפתח
 בהכין הוה ואמרינן עלה ג' אימא הני מילי ישראל מגוי וגוי מגוי אבל
 גוי מיש' לא לא ס"ד דכתי' וילחם ביש' וישב ממנו שבי אבל הכא
 בפאם אי ד' יאוש גמור הוא דיניה בסקריקון ובדין הוא לשויה
 בתקנתא דר' שאם יש ביד בעלים ליקח הן קודמין לכל אדם עד שתשהא
 ביד הגוי י"ב חדש ואם קדם אדם ולקח מן הגוי קודם שתשהא בידו י"ב
 חדש באין בעלים ונותנין לאותו לוקח כמה שנתן לגוי ונוטלין את
 הקרקע כולו אבל אם אין בידו בעלים ליקח כל הקודם ולוקח זכה ונותן
 לבעלים מה שיש בידו מן הזול דשעורי שיער ר' כמה אדם קונה בזול
 מידי סקריקון רביע הילכך יחזיר רביע לבעל הקרקע ופליגי רב הונא ה'
 ושמואל רב הונא סבר חומש ו' בקרקע או רביע במעות דקסבר נכי חובשא
 זבין אין ביד הלוקח זול אלא שיעור חומש בלבד שהוא קונה קרקע שוה
 מנת בשמונים זול חומש וכשנותן לו אותן עשרים שהם רביע השמונים
 והן תשלום מנה הרי נתן לו את הזול כולו והוא רביע במעות ושמואל סבר
 רביע בקרקע שהוא שליש במעות דקסבר נכי רבא זאבין אין אדם

(א) גמין ל"ז ע"ב. (ב) שם ל"ח ל"א. (ג) יש כאן שנוי נוסחא. (ד) נראה שצ"ל:
 אי לאו יאוש וכו'. והשוה עם דברי העמור שהובאו לעיל בהערה. (ה) וכ"ה גם בגמריס ס'
 דכ"ז. ולפנינו: רב ושמואל. (ו) לפנינו הגירסא: רביע בקרקע. ועי' בפירוש שם.

קונה מיד סקריקון מה שהוא שוה מנה אלא בע"ה וצריך ליתן לבעלים
 . . . [כבי]ע המנה שהוא שליש הע"ה והא דרבי . . . לא איפלוג
 תני דגולני דעלמא א)
 גם [בחו]קת הכתים ב) גולן שהביא ראיה אין ראיתו ראיה
 [דף ח' ע"א]
 ובתקנא ג) דר' עבדינן ולא ד) לא דמיא לפאס כל עיקר אבל מאן דזאכין
 מן חבריה מידעם ומן הנך ארעאמא או דיהיב ליה במתנה זביני גמירי
 אינון. ומתנתא חליטמא היא ואי מסתייעין ההוא לוקח ובעל מתנה
 מן שמיא ומפקין לה לארעא בטירתא מעיטא מן שמיא מייעינון
 ולית לבעלים לכתדר עליהון בשום מידעם שיאמי קדושינו שיפתח
 לך שערי חכמותיו ותזכה לישיבה של מעלה ולחיי שני עולמים
 ע"כ בלשוננו ז"ל. תם ונשלם שלב"ע.

א) הכונה היא שדברי רבי והמשנה הראשונה וכ"ד של אחריתן לא נאמרו אלא בסקריקון
 „אבל אנם דעלמא דלאו סקריקון . . . כגולן דעלמא דמי דאמר רב נחמן אמר לי חונא . . .
 גולן שהביא ראיה אין ראיתו ראיה . . . ומי שלקח ממנו מקחו בטל והשדה חוזרת לבעליה“
 (תשובה"ג הוצ' מרמורשטיין עמ' נ"ד). ב) ב"ב מ"ה ב' ג) אין המשך עם הקודם, ואולי
 חסר כאן דף. ג) נראה שצ"ל: ולא דמיא לפאס וכו'.

כג.

קטע מתשובת גאון.

דף אחד ב"י קמברוג' (G. 2) מתשובת גאון למסכ' יומא נ"א ע"ב, וחסר ראשה וסופה. בעמוד א' י"ט שורה ובעמוד ב' רק י"ח. ולפי צורת הגיור והכתב המשוּגָה, תבנית העמוד ומספר השורות המתחלפות, נראה שהוא חלק מאותו הקונטרס בן ט' דפים שנדפס לעיל צד 36-45.

[ע"א כ"י]

קאמ' א) מהלך עם הכותל כינו וכו' השולחנות
דמבירא ליה שאין בין הכותל לשולחנות
מקום הילוך רגלי כהן דקא סבר ר' יוסי
שולחנות מצפון לדרום היו מונחין והיה
צפון כולו סלא בתן ולא היה פניו להלך
כיניחין וכו' הכותל אבל ר' יהודה
סובר שולחנות מורה ומערב היו
מונחין והיה פניו כיניחין וכו' הכותל
להלך ובריתא ושעטתא בגמרא
רשתי הלחם כמנחות ב' בפירוש דבר
זה ואפילו אם האמר שולחנות לר'
יהודה מורה ומערב היו מונחין
ויש פניו אצל הכותל כיון שיש שם
הפחה לר' יהודה קסבר לאו אורח
ארעא שיהלך כנגדו אלא יבא ויהלך
לשמאלו עד שיצא לבין שולחנות
למזבח הזהב ושם יהלך ויבא
ור' מאיר סבר לא המריח הקביה
ישראל כל כך. זה פירוש שמעתי

[ע"ב כ"י]

זו ואין בה קושא ואשר כתבתם
(ואשר כתבתם) לפרש טעם הפסוקין
לא מצינו בשמועה זו פסוקין אלא
יש אחריה אמ' ר' יונתן אמר מרקסין
לא הכריעו בה חכמים אם כלשים
אם כלחין ואתקפתא דראבינא בן
המדה שנתן הכחוב ששים אמר
(אמור) ארכו וכחין ב' וארכבעים כאמר
היה הבית הוא החיכל לפניו ולפני
הדביר עשרים אמר ארץ ואם
האמ' אמר מרקסין לא ידעין או
מהני ארכבעים או מהני עשרים
דילמא לא מהני ארכבעים ולא מהני
עשרים והלאילא קא האשיב מקום
כתלים לא קא האשיב וכו' וסימני ר' כה
הכי קא מיבעיא ליה קדושתה כלפנים
או כלחין וכית שני מקום אמר
מרקסין שתי פרכות המבדילות

(א) רבי יוסי. והוא כגרסת ר"ח: ור' יוסי אומר בין שלחן לכותל היה מהלך.
(ב) דף צ"ח ע"ב. (ג) צ"ל: וכתוב. (ד) וסיימנו.

כר.

מפירוש קדמון למסכת ערובין ע"ה ע"ב.

דף אחד מכ"י הגניזה בווסטמינסטר-קולג'. קרוע וחסר כמחציתו מלמעלה.
בהצאתו הוא מכיל פסקא מפירוש רש"י ורב האי לפרק הזורק (שבת צ"ו).
ומשום כך חסתי עליו והכנסתי כאן.

שז

שנן עליה נסר שהוא

וכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו מערבין אחד ואין

מערבין שנים פחות מיכן מערבין שנים ואין מערבין אחד והכי קאמ'

בשתי גזוזטראות כהרין אם נתן על שתי הגזוזטראות נסר שהוא

רחב ארבעה טפחים וגזוזטראות גבהן עשרה הרי הן כרשות

אחת ואם אין הנסרים מוצבין ביניהן מבעור יום אלא קרש היום ולא

חוברו אסור להושיט מזו לזו בין הנסר ובין זולתו אם הושיט חייב כי

כך היו העגלות שמסרו במדבר ללוויים שתי עגלות זו אחד זו

ברשות הרבים והיו מונחין קרשים ומציב קרש על שתי עגלות

ראשו זה [ע]ל זו כנסר שפירשנו עניינו למעלה וזה הוא היו שתיהן

בריוסא

לוויים ודחתו וא]מר

לא רמא ברך הלכה

א

קשיא לדברי הכל וקשיא דר' מאיר א]ר' מאיר

שאומר רחד שיעודא נינהו תרויהו ויש מי שמפלג

ואלמסלה * אלמאכקה שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות

הרבים ופיה אמר אלעגלות שרחה שרירא והאי ווקעת

פי שרח האי לפרק הזורק א) עלי הרא אלנץ גזוזטרא רשות

היחיד היא והשתים זו כנגד זו ברשות הרבים ומופלגות

זו מזו ואינן רומות לדיומא אחת אלא זו רשות לעצמה

והי רשות היחיד וזו רשות לעצמה והיא רשות היחיד

ורשות הרבים ביניהם אסור להו . . . אסור לזרוק

* והשאלה השביעית שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים ובו ענין העגלות פירשו
אוהה שרירא והאי ונפלה בפירוש האי לפרק הזורק בזה הלשון: (א) שבת דף צ"ו.

השמשות כר' יהודה דאמ' טובא האוי וספיקא חיא ואליבה דרבה דאמ' בין השמשות משתשתקע החמה וקסבר דהא דאמ' רחמנא ובשכבך לאו זמן שכיבה הוא ממש אלא בסמוך ליה כדאמ' קרא יין ושכר אל חשת וקימא לן בסמוך לביאתן והרכה כמותו: ר' יהושע אומ' משעה שהכהנים זכאין לאכל בתרומתן ר' מאיר אומ' משעה שהכהנים טובלין לוכל בתרומתן פ' הכי קאמ' משעה שראויה לטבול בה שאין אחריה זמן אחר שראוי לטבילה והינו סוף בין השמשות דר' יהודה אמ' לו ר' יהודה כהנים וכל חייבי טבילות מבעוד יום טובלין: וכיון ש[עדיין] יום היאך קורין בו קרית שמע שלערבית א) במאי קא מיפלגי בבין השמשות קא מיפלגי ר' יהודה סבר בין השמשות טובא הוי וכהנים כי טובלין בתחלתו טובלין ואליבא דרב יוסף דאמ' משתשתקע החמה וכל זמן לפני מורה מאדימין יום וכיון דיום הוא אין ראוי לקרות בו קרית שמע שלערבית ור' מאיר סבר משקיעת [ע"ב בכ"ז]

החמה עד צאת הכוכבים ימכא הוא ואמ' ליה לר' יהודה בין השמשות דידך כוליה לדידי ימכא הוא ועל סופו שאין אחריו זמן אחר שראוי לטבילה קאמינא שקורין בו קרית שמע שהרי הוא סמוך לזמן שכיבה שהיא שעת צאת הכוכבים מכלל דתרויהו סבירא להו דהאי זכא השמש ביאת אורו שלשמש הוא דאי סל' דע' סבר ר' יהודה קודם שקיעת החמה טובלין כי הוי בין השמשות טובא או פחיתא מאי האוי אלא לאו שמע מינה דר' יהודה נמי ביאת אורו סבירא ליה והינו דאיכא ביניהו דר' יהודה סבר פלג אחרון דבין השמשות דאיכא ביאת מקצת אורו אותה השעה אינה ראויה לטבילה דהא לא קרינא בה זכא אור השמש אחר טבילה דר' מאיר סבר ביאת כל אורו בענן וכיון שעדיין לא בא כל אורו עדיין יום הוא וראוי לטבילה ואלפכך ראוי לקרוא קרית שמע באותה שעה שהרי היא סמוכה לשעת צאת הכוכבים כסבריה דר' אליעזר במשעה שיקדש היום בערבי שבתות: ואיתרצא שמעתא דהכי קאמ' ר' יהודה כיון דטובא הוי כי טובלין

(א) בין השיטין: (1) ומגד וצ"ח אלכלך בין חד אלעני וחד אלכחן תבת איצא אן חד אלעני וחד בני (ועל הגליון לארכו טלמטה למעלה בצד שמאל:) אדם לים סוא ... מכתלפון בל מתסקון ותבת מא בניתה (צ"ל: אולי ביינתה) אולא (כאן שלש מלות מחוקות ע"י קו) כן אן אול אלכ[רייתא ו]אכרתא מוא [פס] ... ללמשנה (אח"כ על הגליון בצד שמאל בכון למעלה וגמשך לראש העמוד:) תם (2) יקרא פי אלורקה אלצנירה אלמכיסה מן ענד פלמא תבת אלרד ותם יקלב ויקרא בקייתתא.

(1) ומשעה שנתברר ההבדל בין גבול העני וגבול הכהן נחברר גם שגבול העני וגבול בני אדם אינו שווה ... נבדלים אלא מתאימים ונתאשר מה שבארתי תחלה שתחלת הברייתא וסופה מתאים ... למשנה. (2) אח"כ יקרא בפסקה הקשנה התפורה (חסרה לפנינו.) מן וכשנתישבה התשובה ואחר כך יהפוך ויקרא שאריתת. (3) ולו היו השעורין שוים היינו מסתפקים בדברי האחד ומכיון שבאו שתי הסברות נהגה שנוי.

מחוקק בכ"ז הסתגנוא בקל אלאחר
אלהר מהסאווי (המ)

בתחלתו הם טובלין דהינו מבעוד יום ואליבא דרב יוסף ור' מאיר סבר בסופו נמי
 טובלין וקורין בו נמי קרית שמע כדפרישנן. ואלדי שרחה (א) ר' האיי גאון ז"ל פי
 שרחה למשעה שרוב בני אדם נכנסין להסב וקאל (ב) משום שיושבין ברחוב העיר
 ובשערי פונדקאות וכיוצא בהן אנא אקול לפי עניות דעתי אנה גיר מאשי מן
 ונהין אלאול מן כון אן אכתר אלנאס לא יפעלו הדא אלמכני ולא יפעלה אלא אלקליל
 מנהם ואלתנא מא שבה אלא באלאכתר ואלוזה אלתאני אן מא יפעל מתל רלך
 אעני אלקעאר ברחוב העיר וגירה ללהדית ויכלי אלאשתנאל בלחורה ואלמצות
 אלא אלשומים ואין מביאים ראיה מן השומים. וכדלך איצא שרחה וציל
 לקול חנניה משעה שעני נכנס לאכל פתו במלח וקאל הו ז"ל אן חנניה סבר שעת
 שכיבה ממש וכי (ג). אנא אקול איצא לפי עניות דעתי אן לים הדא אלמכס מאשי
 ואנמא אלמכס הוא אן מנר נמיק ישראל אעני אלפקרא ואלאנניא חייבין בקרית שמע
 אעתקד חנניה אן וקת חיובן גטיע וקת ואחר ואן מנר לא ימכן אלעני אן יקרא קרית
 שמע משעת צאת הכוכבים לאנה מסבין יחתאן אן ימשי אלי כיות אלאנניא אלי אן
 יחצל לה קות יתקות בה ובעד דלך יקרא קרית שמע כדלך איצא אלעשיר לא
 יכון חייב אלא פי דאך אלוקת אעני וקת אלעני. ודקא מקשינן דר' מאיר ארר' מאיר
 (השאר הסר)

(א) ולפירושו של ר' האיי גאון ז"ל בפירושו למשעה שרוב בני אדם נכנסים להסב שאמר:
 משום שיושבין ברחוב העיר ובשערי פונדקאות וכיוצא בהן. אני
 אומר לפי עניות דעתי שאין זה הולך [כשורה] משני פעמים הראשון הוא כהיות שרוב האנשים
 אינם עושים כענין הזה ואין עושה אותו אלא המעט מהם והתנא לא השוה אלא לרוב והמעט
 השני שאין עושים כענין הזה כלומר הושיבה ברחוב העיר וכיוצא לשיחא [חולין] ועוזבים
 ופניחים את המסק בחורה ובמצוות אלא השומים ואין מביאין ראיה מן השומים. וכן גם
 פירושו וצ"ל לדברי חנניה משעה שעני נכנס לאכל פתו במלח ואמר הוא ז"ל שחנניה סבר
 שעת שכיבה ממש וכי' אני אומר ג"כ לפי עניות דעתי שאין המעט הזה הולך [כשורה] והמעט
 אינו אלא מפני שכל ישראל כלומר העניים והעשירים חייבין בקרית שמע סבר חנניה שזמן
 חיוכן כולן הוא זמן אחד ושמכיון שאי אפשר לעני לקרוא קרית שמע משעת צאת הכוכבים כי
 מסכן הוא וזקוק ללכת לבתי העשירים עד שיודמן לו מזון לזון עצמו בו ואחרי זה יקרא קרית
 שמע, ככה גם העשיר לא יתחייב אלא באותו הזמן כלומר זמן העני. (ב) השוה אוצר הגאונים
 הפירושים צד ג סי' ר"י: "לפי שמספריין בתחלת הלילה ברחוב העיר על פחתיהן זה עם זה".
 (ג) אוצר הפירושים שם.

כו.

פירוש רבינו ברוך בירבי יצחק לב"מ.

בין כל התיבות השונות מכ"י הגניזה שבדקתי בקמברידג' בכסלו—סבת תרצ"א, באה לידי גם תיבה אחת מלאה קטעים שונים מוספרי דפואות קדמונים, ולא הנחתי את ידי גם ממנה. ולחמהוני מוצאתי בה בין הקטעים של דפואות גם דף אחד מ"פירושי בבא מציעא לרבינו ברוך זצ"ל". ולא ידעתי שני דפים מן הגניזה מפירוש לאחר הראשונים לבבא מציעא, והמפרש הקדמון הזה מביא בפירושו פסקאות מ"דברי רבינו הגנאל זק"ל" וגם מ"דברי רבינו ברוך הרב הגדול בירבי יצחק הרב המובהק" (ראה לקמן צד 133), ואותה הפסקא שהוא מביא מ"דברי רבינו ברוך בירבי יצחק", היא הפסקא שבראש הדף שלפנינו המתחילה: "ומסתבר לי טעמא" וכו'. ואין ספק איפוא שהדף הזה ל"רבינו ברוך בירבי יצחק" הוא.

והנה מפירושו של אחד הראשונים לבבא מציעא (ד' א"י"ט א') הדפים גם י"ג אפשיטין שני קטעים (תרכ"ב שנה א' ספר ד' צד 59-46), וגם בשני הקטעים הללו הובאו פעמים "דברי רבינו ברוך הרב הגדול", אך בלי שם אביו, כי כבר הזכירו נקודם בדפים הראשונים. וכל הפסקא השניה מ"דברי רבינו ברוך הרב הגדול" (שם צד 53) המתחילה גם היא: "האי מסתבר לי" נמצאת כולה בעמוד השני של הדף שלפנינו. ואין ספק איפוא כי כעל הפירוש הנ"ל הוא רבינו ברוך בירבי יצחק (בעל ס' התרוסה), ולא כמו שהחליט י"ג אפשיטין (שם צד 45) שהוא רבינו ברוך ב"ר שמואל מארץ יון.

ועל אלה המקומות שציון י"ג אפשיטין שם מרבנו ברוך ב"ר שמואל מארץ יון, יש להוסיף: "ובראש קונטרס תשובת רומי אתה מוצא תשובת רבינו בכך [ס"א: ברוך]: במשך היובל בסיום השופר כשנחלק השכינה צריך הוא להאריך ולמשך התקיעה בשעת סיום" (הכותב לעין יעקב לתענית כ"א ע"ב).

בשם רחמי נתחיל לכתוב פירושי מכתבא

מציעא לרבינו ברוך זצ"ל.

דיל' א' ד' חייא בתורת הזמה לא פריך כלומר אין זו פירכא.

ומסתבר לי טעמא מאי אינה פירכא דמה הצד כאע"י

למיהוי אתרויהו כחרא אער אחד ואפיו ועד אחד איתח

בהתחלת הזמה רחא איתיה בהכחשה כדאמרין ער אחד יוכיח

שישנו בהכחשה והיא תחלת הזמה כדאמרין במדוכה

על ההיא מתניתין ב' גנב על פי שנים אמי דבת ג' עדים שהוכחשו

ולכסוף הזמו נהרגין הכחשה תחלת הזמה וכסוף היל' אמרין

בפלוגתא עדים שהוכחשו ולכסוף הזמו ר' יוחנן ור' אלעזר

א' בי"ד ד' א' הא לא קשיא. ב' ב"ק ע"ג ע"ב. ג' לשנינו רבא.

חד' אמ' נהרגין וחד אמ' אין נהרגין וכו' וקם ליה ר' יוחנן כרבה
 דהכחשה תחלת הומה היא ודאמ' אין תרויהו בתורת הומה
 משום סוף הומה קאמ' ור' חייא סבר כיון דעד אחד איתיה
 בתחלת הומה דהוא הכחשה לאו פירכא היא רהא ליתא
 לפירכא אתרויהו כחדא ובסומה נמי אמרינן כי האי גונא
 בפרק כשם שהמים בודקין אותה בו כיום ררש ר' עקיבא
 וכל כלי חרש כול' ואמרינן בגמ' וכי מאחר דאין לו למה ממא
 אמ' רב יהודה אמ' רב מדין קל וחומר אחי וגמרינן ליה ממה
 הצד השווה ביניהן. ופרכינן למה הצד שכן יש בהן צד
 חמור כלי חרש מטמא מאוירו מכול יום דשרץ במינו
 אב הטומאה ורבן יוחנן בן זכאי צד חמור לא פריך פיר'
 כדאמרינן דלאו פירכא השווה בכל מה הצד הוא דחומרא
 דאית בהאי ליכא בהאי ודאית בהאי ליכא בהאי ראי הוה
 ליה חומרא שוה בכל הוה פרכינן ליה מהא לענין אנמורי
 ממה הצד גמרינן מדרך שהוא שוה בתרויהו כדאמרינן
 מה הצד השווה שבהן שמתרין בחולין ופוסלין בתרומה כל שכן
 (ע"ב בכ"ז)

שני שפסול בחולין דפוסל בתרומה הכא נמי הצד השווה
 שבהן שעל ידי טענה וכפירה הן באין ונשבע. ובמסכת
 קידושין אמרינן (בתחלתו א) אמ' רב הונא חופה קונה מקל וחומר
 וגמר לה ממה הצד ופרכינן למה הצד מדרך ששוה בכל
 דאמ' מה להצד השווה שבהן שכן ישנן בעל כורחיה וכן נמי
 אקשינן מה להצד השווה שבהן שכן הנאתן מרובה ולא קאמ'
 דלאו פירכא היא שמע מינה דכל פירכא דלא הויא שווה
 בכל לאו פירכא הוא. ובפרק כל הבשר בחולין ב) אית למה
 הצד דרכים ענוד. מתני'.

רצין אחר המציאה כול'. וכי לא היה להן סודר לקנות
 ממנו בחליפין כול'. האי מיסתבר לי חזינא הכא
 דבסודר טיקנו מטלטלין ובהזהב נמי ג) היה עומד בגורן
 ואין בידו מעות משמע דבסודר טיקנו מטלטלין. וקשיא
 לן מעשה במרוננו אחד דאמרו ליה אין לו תקנה ער שיקנס
 למטלטליו אנב הקרקע. ופירוקה אמרינן דמטלטלין מיקנו
 בסודר בין איתנהו ברשותיה בין ליתנהו ברשותיה דמקנה

(א) ח', א'. (ב) קידר. (ג) מ"ה, ב'.

דהא אמרינן כל הנעשה בדמים באחר כיון שזכה זה נחייב
 זה בחליפיו בכל מקום שהוא אלא מעשה במרוני דאמרו
 אין לו תקנה אלא אנב קרקע משום דמקבלי מתנה לא הוו
 קימי התם ובמוכה לא מיקני אלא במסירה ובמשיכה
 וכיון דנכסיו מרובין לא יכיל לאמשוכינהו דליוכו להני
 דלא משכחי התם ומשום הכי אמרו ליה אין לו תקנה אלא
 אנב מקרקעי דהא דומיא תינתן כבינתי לבתי קתאני
 לה דלא קימא התם.

כו.

פירוש לאחד הראשונים.

שני דפים מכי הגניזה בווסטמינסטר-קולג' בקמברידג'. וכמה דפים אחרים
 ממנו נדעסו על ידי י"נ אפשטיין ב"תרביץ" שנה א' ספר ד' (צד 59-46) בתור
 נספחים למאמרו על רבינו ברוך [ב"ר שמואל] מחלב (ע"י לעיל צד 129).
 מחבר פירוש זה השתמש הרבה בפסקי פסקי מדרברי ר"ח ובדבריו רבינו ברוך
 בירבי יצחק, אבל יש בו גם כמה דברים שונים וכמה פירושים נוספים עליהם.
 ויש אשר דומה לשונו ללשון ר"ח שמביא הרמב"ן בחידושו, ולא כלשון ר"ח
 שלנו (ע"י תרביץ שם, צד 45).

חייב א' תאמר בערים שישנן בהכחשה והזמה
 נמצא כח העדים פחות מהודאת פיו ב' ונדרחה זה הקל
 וחומר. וחזרנו לפרך דרך אחרת ומה ער אחד
 שאין מחייבו כמון מחייבו שבועה שני לא יקום עד
 אחד באיש לכל עון וגו'. ודרשינן ליה לכל
 עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם הוא
 לשבועה, עדים שמחייבין אותו ג' שבועה. ודחינן
 מה לעד אחד שכן על מה ש(כה) מעיד הוא נשבע
 כול'. אלא תיתי מגילגול שבועה רעד אחד
 ונדרחה גם זה. ואתינן לרבווי כפיו ועד אחד
 ואמרינן הכי ומה פיו שאין מחייב(ין) קנס מחייבו

א) ראשיתה וכולה בריח ג' סעיף. ב) [כך בחיוב שבועה כח העדים פחות הוא
 מהודאת פיו]—ריח. ג) [עדים שמחייבין אותו כמון אינו דן שיחייבוהו]—ריח.

שכועה עדים שמתייבין אתו קנס לא כל שכן
 ופרכינן מה לפיו שכן אינו בהכחשה והזמה
 כמו שפירשנו למעלה. עד אחד יוכיח שישנו
 בהכחשה ומחייבו שכועה. מה לעד אחד
 שכן על מה שמעיד הוא נשבע תאמר
 בעדים שעל מה שכפר הוא נשבע. פיו יוכיח
 שמשלם מה שהודה ונשבע על מה שכפר
 וכולי ופרכינן מה להצד השווה שבהן שהן א'
 לא הוחזק כפרן ב' שנא' לא יקום עד אחד באיש
 וגומ'. וכן אם כפר וחזר והודה לא הוחזק
 כפרן כדרכא דאמ' רבא אדם קרוב אצל
 עצמו ואין אדם קרוב אצל אחרים ג' ואין אדם
 משים את עצמו רשע. תאמר בעדים שאם
 באו והעידו עליו שהוחזק כפרן ונפסל. ואנן
 רחינן לה הכי וכי [מי] שכפר במלוה נפסל והא
 אמ' רב חסדא הכופר במלוה כשר לעדות. והא
 דר' חייא מלוה היא. ונדחית זו הפירכא. וחזרנו
 לפרך פירכא אחריתי מה להצד השווה שבהן
 שכן אינו בחורת הזמה פיו אמרינן ד' למעלה
 עד אחד אינו בחורת הזמה שהתורה אמרה
 ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וכיוון
 שאין עדות עד אחד אלא לשכועה ואי אפשר
 להשביע הקד זו השכועה נדחית תורת הזמה
 מעליו שאין אתה יכול לקיים ועשיתם לו כאשר
 זמם לעשות לאחיו וכדתנן מעידין אנו באיש פלוני
 שהוא בן גרושה וכן חלוצה אין אומרים נעשה זה
 בן גרושה כול' ולעולם אין תורת הזמה
 עליו אלא בשנים ועד שיוזמו שניהם
 כוא וראה כיון דאמ' רב עד זומם משלם לפי
 חלקו אקשינן עליה והתניא אין משלמין ממון
 עד שיוזמו שניהן ותריצנה להא דרב באומר

(א) שכן (פ' ר"ח). (ב) [פ'] אם כפר הלוה והעיד עליו עד אחד לא הוחזק כפרן—
 ר"ח. (ג) ואין אדם קרוב אצל אחרים (ר"ח חסד). (ד) כדאמרן (ר"ח).

הועדנו והחמנו בבית דין של פלוני ונתחייבנו
 ממון כי האי גוונא משלם אבל כשיוצא עד
 אחד אין שם תשלומין ותנן נמי ר' שמעון
 אומ' מה שנים אין נהרגין עד שיוצמו שניהם
 אף שלשה אין נהרגין עד שיוצמו שניהם א'
 [דף ב' ע"א] (אף שלשה אין נהרגין עד שיוצמו שניהם). ופרקינן
 דילמא ר' חייא תורת הומה לא פריך. עד
 כאן דברי רבינו חננאל זק"ל. ומהנה
 דברי רבנו ברוך הרב הגדול בירכי יצחק
 הרב הטובהק. ומסתבר ב'
 טעמא טאי אינה פירכא. דמה הצר כאעי
 למיתוי אתרווייהו כחדא אעד אחד ואפיו ועד
 אחד איתיה בתחלת הומה דהא איתיה בהכחשה
 כדאמרינן עד אחד יוכיח שישנו בהכחשה והיא
 תחילת הומה כדאמרינן במדבר (ג) על ההיא מתניתין
 גנב על פי שנים אומ' דבה עדים שהוכחשו ולבסוף
 הווצו נהרגין הכחשה תחילת הומה ובסוף הילכתא
 אמרינן בפלוגתא עדים שהוכחשו ולבסוף הווצו
 ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמ' נהרגין וחד אמ' אין נהרגין
 וכול'. וקמא ליה ר' יוחנן כרבה דהכחשה תחילת
 הומה היא. ודאמרינן אין תרווייהו כתורת הומה
 משום סוף הומה קאמ'. ור' חייא סבר כיון דעד
 אחד איתיה בתחלת הומה דהא הכחשה לאו
 פירכא היא דהא ליתא לפרכא אתרווייהו כחדא
 ובסומה נמי אמרינן כי האי גוונא בפרק כשם
 שהמים בודקים אותה בו כיום דרש ר' עקיבא
 וכל כלי חרש וכול'. ואמרינן בגמרא וכי מאחר
 דאין לו למה טמא. אמ' רב יהודה אמ' רב מדין
 קל וחומר אתי וגמרינן לה מטה הצד השוה שבהן.
 [ע"ב כ"י] ופרכינן מה להצר השוה שבהן שכן יש בהם
 צד חמור כלי חרש טמא מאידו טבול יום
 דשרץ במינו אב הטומאה. ורבן יוחנן בן זכאי

(א) שלשתן (ר"ח). (ב) ומסתבר לי (ע"י לעיל צד 129). (ג) ב"ק ע"ג ע"א.

צד חסור לא פריך. פירוש כדאמרינן דלאו
 פירכא השוה בכל מה הצד הוא דחומרא דאית
 בהאי ליכא כהאי ודאית כהאי ליכא כהאי
 דאי הוה ליה חומרא שווה בכל הוה פרכינן
 ליה דהא לעניין אנמורי סמך הצד גמרינן מדרך
 שהוא שוה בתרומותיו כדאמרינן מה הצד
 השוה שבהן שמתרין בחולין ופוסלין בתרומה
 כל שכן שינוי שפוסל בחולין דפוסל בתרומה
 הכא נמי הצד השווה שבהן שעל ידי טענה
 וכפירה הן באין ונשבע. אף אני מכיר קדים
 שעל ידי טענה וכפירה הן באין ונשבע. וגם
 במסכת קידושין אמרינן בתחלתו. אמר רב
 חונא חופה קונה מקל וחומר וגמר לה ממה
 הצד. ופרכינן למה הצד מדרך ששווה בכל דאמרינן
 מה להצד השווה שבהן שכן ישנן בעל כורחיה
 וכן נמי אקשינן מה להצד השווה שבהן שכן
 הנאתן מרובה ולא קאמי' דלא פירכא היא שמע
 מינה דכל פירכא דלא שווה בכל לאו פירכא
 היא. ובפרק כל הבשר בחולין אית למה
 הצד דרכים עוד. ומהנה דברי
 [רבינו חננאל זק"ל ?]

כח.

מפירוש קדמון למסכת ע"ז.

שני קטעים משני כ"י שמצאתי בבסלוי-מבט תרצ"א בין כ"י הגניזה בקמברידג', אבל שניהם מפירוש אחר, וכמדומה גם מסופר אחר. האחד הוא קונטרס בן שני דפים בלתי תכופים, וקה שביניהם חסר. אך השני, דף אחד, כנראה מקונטרס אחר, משלים כמעט את כל החסר בין שני הדפים. וכולם כאחד הם מפירוש קדמון למסכת עבודה זרה, או מפירושו של אחר הגאונים. בכל אופן יש בו מפירושי הגאונים כמה פירושים. המחבר השתמש ב"שרה אלפאסי עבודה זרה לרב האי" (השולחן ערוך 23, וטה שכתב הרכבי בהערותיו שם עד 350, לצד 22). ויש בו גם כמה גרסאות שאינן בנוסחאות שלנו. ויחזן ששני כ"י האלה הם מגוף כ"י המחבר גופו, כי מתכונת אחת להם. כמה פעמים כתב ומוחק והגיה בתוך השורה, ויש גם שהגיה המלה הכתובה בתוך השורה כמו שהיא, ורק הרכיב עליה, בעל השורה, נוסחא אחרת.

פיר' א) אכטא טייעא ב), אלמצל אלערבי. ראשון ושיני מותר. כיון דשמינא ג) פיר' שהיו עושין מן הרגים ציר שתי פעמים, פעם ראשון ושיני. ופעם ראשון ושיני הא שמן ואין צריך למרטא ביה חמרא שלישי קליש שומניה וצריך למירמא ביה חמרא הילכך פעם שלישית אסור. פיר' נמילא רעכו, מינא עכא. ופיר' מלמא דצור שם טקום [ש]היו מצוי ביה הרבה כולו. מאי איריא רוב אפילו מיעוט ופריך או אמרת רוב איכא מיעוט אבל אם תאמר מיעוט הוי מיעוטא דמיעוטא, ולמיעוטא דמיעוטא לא חייש ר' מאיר.

פיר' תורמינג שעתך. תנשא אותך שעתך למעלה ו). הא רקתני אסורה באומר בגמר זביחה הוא עוברת וישנה לשחיטה בתחילה ועד סוף. לכך עד שעת גמירת שחיטתה היא אסורה כולו. אמר לו והלא קיבת העולה חמורה מקיבת הנבלה שהיא כללי למזבח ואסור לכהן לאכול ממנה כלום. וכיון שהתירו להם לשרוף קיבתה שמע מינה ראינה חשובה כבשר. ניתא להו בניפחיה דשביח שכל מה שיהא לו שבת בבחמת עבודה זרה ניתא להו ביה ואפילו פירשה אבל בשור הנסקל לא ניתא להו בניפחיה כי הוא הולך להריגה.

א) ע"ז ליד ע"ב. ב) "פי' אלמצל בלשון ערבי" (רי"ח); "אכטא טייעא. כבף הוא זבטיית אלמצל אלערבי" (תג"ה צד 23); "מצאנו בתשובת גאונים אכטא טייעא ככף ופי' הכי מביאין קמח ועשבים ושוין אותן בחלב ומולח ויון נסך עליהם" (ערוך ע' אבטא. ועיי' עוד ערוך השלם). אבל בהג"ק מ"ב, א': "אבטא, שמראהו שחור". ג) וכן ברי"ח: כיון דשמינא אין צריך למירמא ביה חמרא, שלוש קליש שומניהו דדגים ויהיב בהו חמרא". ד) "תורמינג שעתך תרום לך שעה ותעלה למלכות" (תג"ק מ"א ע"ב). אבל שם מ"ב ע"א: "תורמינג (תורמינג?) שעתך ודום שלא אפגע בך". ועיי' עוד מה שבי' שייר בהקדמתו לתג"ק יד ע"א. ושד"ל, אגרות ריש צד 1040.

ערבין עלי א) דברי דודים והם דברי חכמים יתר מדברי תורה. מישום ניקור שמא ניקרו הנחש וכיוצא בו, ואם אוכלו אדם ממיתו. אלא מעתה יבשה תשתרי שאם תהא יבשה אין הנחש מנקה ואיבעית אימא אם היה בה ניקור ויבשה האירם שבה נימוח והולך ממנה. אלא בלא צחצוחי חלב. ופירושו שהנבינה לעולם יש בו לחלוחית ממי החלב. ולא תהא ב) יבש וכיון שיש בזה לחלוחית זיהרא קאיי וחישנין מישום ניקור פיר' אם היה בה ניקור אירם הנחש אין האירם מניחו ליבש לכך אם הוא יבש לא חישנין מישום אירם נחש. [ע"ב ככ"י]

פיר' ג) כאן לפני חורה, וכאן לאחר חורה. היתה קיבת שחיטת הנכרי נבלה, לאחר חורה הותרה. ופירש לפני חורה עת ששאל ר' ישמעאל את ר' יהושע מפני מה אסרו גבינת הגוים ואמר לו מפני שמעטירין אותה בקבת נבלה וכיון דהקשה לו ר' ישמעאל חזר בו ר' יהושע ואמר מפני שמעטירין אותה בקיבת עגלי עבודה זרה. שמעינן מינה דר' יהושע חזר בו ממה שאמר שקיבת שחיטה נכרי נבלה כול'.¹

פיר' שרף הוא החלב היוצא מן האילנות ומן הפירות הפנין ומן העלין כגון עלה תאנה שכשחותך אותם אדם יוצא מהם כגון חלב ובאלעריב יקאל אלצמג ד).

קרי ביה עלי מות, כלומר מי שהוא ממונה על מות אוהבך. או משום איערובי חלב טהור בחלב טמא כהדי חדרי נוקים, פיר' נעמיר זה החלב דחישנין שמא נתערב אם עמד בידוע שלא נתערב. פיר' נסיובי. המים שיוצאים מן החלב. איכא בגבינה איטיאפי ה) והם כגון ניקורים ו) קטנים וישאר בהם לחלוחית נסיובי איכר חלב טמא הוא. ופיר' פלטיד ז) ארם שלוקח הלחם מן הנהתומין ומוכרו לבני אדם. איכו מנכית ואכיל אבי מצרי דמתא כדי להתרחק מן העיר עצמה ולא אתי לירי חתנות.

זליפתן ח) של כלים אסורין, פירוש כלים אסורים כגון קדרה בת יומה. שמא * יולפוהו מן החביות בכליהם שהן געולין ממאכלותם. אי איכא גוי כולו ט), וקא עבר עליה האי גברא ו). פירושו אם ישראל כולם נוהגים ברבר איסור ואתא אחד מהם וקא מתיר לו עליה ואמר ואותי אתם קובעים אבל אם לא נהג הגוי כולו בו איסור ותתירו אדם אחד לא נאמר על זה ואותי אתם קובעים. ומיכן תדע שאין נחרין גזרה על (השאר חסר)

בגון קדרה בת יומה איטיאפי ח) (על הנליין).

א) ע"ז ל"ה, א). ב) על השור: תחשב. ג) שם ל"ה ריש ע"ב. ד) נקרא דבק. ה) "בני אימאפי בין אלעבקאח במיית" (חגי"ה 26). ו) על השורה: חפירות. ז) "פלטר שיושב בביתו ומוכר לחם ומכשירין" (שם 23). ח) שם ל"ו ע"א. ט) שם ל"ו ע"ב. י) וכ"ה גרסת ר"ח.

[ע"א ככ"ו]

(כ"ו קמבריוג' G. 2.)

גזרו על בנותיהם שהן נדות מערסותיהם פיר' משקה שיהו קטנות מוטלים בעריסה.
כאי אולמיה דשמן מפת כלום' מאי כח איסור השמן כדי שיגזרו על
הפת בעבורו מיכלל דפת קלה ושמן חמור.
פיר' אישות דומיא דחתנות כגון אשה שמתאבקה בבית בעלה כלום'
כמו אשת חתונה.

פיר' נש"א א' נדה שפחה אשת איש. ואית דאמרי ארמית.
באותה שעת, שבא [אמנון] על חמר אחותו.

שלא יהא תיגוק ישראל מתלמד מתיגוק גזי משכב זכור.

האי ב' ידע לארגולי כלום' האי יודע ללמד משכב זכור.

אמ' ליה אנא נמי שראי חרא. והוי להו תלת. ואם תאמר הרי
כמה דברים התיר ר' (יש לך), יש לומר כי ר' לא נטנה הוא ובית דינו והתיר
אלא אילו שלשה דברים בלבד.

חכמי

ואמרי לה כל שעתו ג'. פיר' כל אנשי דורו ר'.

אמ' ליה ר' אלעזר לההוא סבא אלתר שריתזה הא דהתירה ר' לינשא
לאלתר התירה או דילכו' לאחר שנים קשר חדש כול'. ומישום דהוה
ההוא סבא בההוא מנינא כלום' היה כדור שנימנה ר' והתירה.

אמ' אבוי הכל מורים ר' ורבנן אם אמר לה הרי זה גיטך לכשתצא
חמה מנרתיקה כלום' לכשתצא חמה מנרתיקה הוי גט וזה משל הוא אלא
עיקר הרבר כגון שאמר לה הרי זה גיטך לכשאבוא ממקום פלו' לכשיבוא הוי
גט אבל אם אמר לה על מנת שתצא חמה מנרתיקה הוי גט מעכשו קאמ'
לה וזה נמי משל למי שאומר זה גיטך על מנת שאבוא מעכשו הוי גט שהאומר
על מנת כאומר מעכשיו דאמי לא נחלקו אלא באם תצא כגון שאמ' לה הרי זה
גיטך אם כאתי ר' סבר לה כר' יומי דאמ' זמנו שלשטר מוכיח עליו שמחיים
כתבו לה וכיון שמחיים כתבו הוה ליה גט מחיים וכשר והוה ליה כטהוים
אם מתי כלום' זה גיטך מהוים אם מתי ואינו גט לאחר מיתה ומותרת להנשא
למי שתצא ואינה זקוקה ליכם ותנא קמא לא סבר לה כר' יומי והוה ליה
כזה גיטך אם מתי כלום' אינו גט אלא לאחר מיתה וכיון שאינו גט אלא
לאחר המיתה גט פסול הוא שאין גט לאחר מיתה וזקוקה היא ליכם

[ע"ב ככ"ו]

איל קמצא ושישיבא וסוכביל כולם מיני ארבה הם. רב פפא שושיבא קסבר
דתנא קמא ויוסף בן יועזר קא מיפלגי בראשו ארוך. ואם תאמר היכן תנא

(א) וכן גירסת ר"ח. (ב) ע"ז ל"ז ע"א. (ג) כ"ה בניסין ע"ז סע"ב. (ד) "פ"י כל
החכמים שנמצאו שם באותה שעה" (ערוך ע' סע).

ושמואל שהפחית מן הסימן חת ואמ' בית אסור חתיכת דג שאין בה סימן מאי טעמא לא אמרה בסימן ותלא היא נמי אסורה בתותם אחד. ופריך אמר לך שמואל חתיכת דג שאין בה סימן היינו כשר וחרי גוני כשר לא אסרינן וכיון דאמר ב'ית אסור יש בו כשר ואין צריך לומר חתיכת כשר כול'.

וכולן אם נזדמן אדם בסעודה והביאם לו כעל הבית מותרין ואפילו היה כעל הבית עם הארץ. הרי אילו אסורין בהנאה למעוטי דאמ' חזקיה בידוע שדירכין להשליך בהן יין אסורין בהנאה, קתני אילו בלכד אסורין בהנאה אבל דאמר חזקיה אינן אסורין בהנאה וכך נמי למעוטי מוריאם דר' יוחנן דאמ' אסור בהנאה וכן נמי גבינת בית אוניאקי וסתם אילו שמינה ינו (?) אותם כד' מאיר דהתם אמר ד' מאיר אסורין בהנאה והבא נמי אמרינן א' אסורין בהנאה. (כ"י ראשון דף ב' ע"ב)

פיר' (דברכניות ב') פירות כגון ענבים ותאנים שמנמפות מים ג', אוהו המים שטטף מהם לא יכשיר דבר לקבל טומאה. ר' יוסי אומר השלחין אסורין. הוחם הנדפים מאד בעת שיאחזם אדם יעקרו מגרענתם.

חנבים מן הסלילה ממקום שניצודין טמנו. ואית דמפרשי מן הסלילה הנמכדים בשוק בכלי כול'.

ורמינהי בוצר לגת כול' חנה בוצר ענביו לגת מי הענבים מכשיר ופריך התם בבוצר לגת לטשקה קא בעי להו כול'.

ופיר' כילכית דגה קטנה ד'. כאן ה' בפתוחות כילכית אחת שרי דאמרינן כיון שהחכיות כולם פתוחות כאילו כלי אחד הן ומותרין בכלכית אחת וכאן בסתומות בעינן שתי כילכיות.

פירוש ו' בשחתיכות שוות כל אחת כשיעור חכרתה ואינה יתרה כלום. או הכי אם החתיכות כולן שוות וכל אחת ניכרת שיש לה סנפיר וקשקשת מאי למימרה.

זה משריין מבחין וזה משריין מבפנים, פירוש דג טהור ממיל בצים ומשריצם בחין כלומ' ביציו לאחר יציאתם ממעיו משריצים ודג טמא נמי יש לו בצים אלא במעיו משריצ(י)ם ואינם יוצאים ממעיו כשהן בצים אלא לאחר שמשריצ(י)ם במעיו יוצאים כול'. ורמינהי דג טמא משריין כלומ' מוציא שרצים ואינו מוציא בצים.

פיר' כודרת באלערבי אכדייה. ואלאכדה ז' כד' ח' צפתתא מטאולה מדורה ט' כול'.

א) על השורה: אסור. ב) ל"ט ע"ב. ג) ונראה שאלו הן החיכות החסרות בפ' ר"ח, עיי' ש. ד) "כלכית דג קטן מאד" (תג' צד. 23); "ש" כלכית דג קטן שחור" (ר"ח). ה) תגמח רב פסא כשהחתיכות שוות. ו) מ' א' ז' ציל: ואלכד[י]ה. ח) והכדייה כך צורתה מאורכת ומעוגלת. ט) ועי' ערוך השלם ע' כד.

עוברי

אמר רבא בשנימחו ביצי הדגים לכך צריך ליקח אותם מן המוכחת.
ואקשינן על ר' דוסתי א' דאמי' סמי מיכן עוברי דגים דאלמא קסבר אין
לביצי הדגים סימן והא קתני כך סימני עוברי דגים, הרי יש סימן לביצי
הדגים. ופריך משכחת לה לעוברי דגים שהן בצים ב' בשליפוחא כול'. טהו
דתימא ניתוש שמא עירכו בו מן חלתית ג' עצמו קא משמע לן כיון שהעלין
שלו שריקן פיר' באלערבי זלקה עלין שלו חלוקין לא מידביק בהו חלתית.
פיר' אופתיק ד' אוצר וין תפוחים באלערבי נטות אלתפאה ה'
לפניו הוא דאסור מישום שאין לוקחין התרומה מכהן שמוכרה בחנות אלא בזול
שלוקחיה מעלו הם אבל הכא מן האוצר אינו מוכרו דחאייש שמא שומעין בו
שמוכר התרומה לשום חולין ומפסדו הכל מטנו ואין נותנין לו טמא שבאוצר
כלום, לפניו הוא דאסור כיון שהוא מוכרה לשום חולין אסור לו למכרה בחנות.
ואפילו שלא לשם חולין. שמא לא מתרמי לו כהן וימכרנה לחולין. אבל טה
שמוכרו מן האוצר מותר רלא אתי לזבניה לחולין

(א) מ' ע"ב. (ב) על השורה: דומים. (ג) על השורה: החלתית. (ד) בגמ' הפתק.
והוא כמו אופתיק. ועי' אוצר הפירושים לשבת צד 21 ס' פ"ג. (ה) משרת תפוחים.

כט.

פירוש בערבית למסכת ב"ק וב"מ.

שלשה דפים בלתי תכופים זה לזה מחבור אחד בכ"י בריש-דמועאוס (Or. 5563. F.) למס' ב"ק וב"מ. הרף הראשון מתחיל בפי' הכונס. השני מסוף פי' הכונס וריש פי' מרובה. והשלישי מתחלת בבא מציעא. עיקרו של הרף הראשון נמצא גם בתש"ו הרמכים (עי' לקמן). ועיקרו של הרף השני ברמב"ם ה' שאלה ופקדון (עי' לקמן). אלא שכאן אנו שומעים גם פסק, "דייני המערב". וחשוב משניהם הוא הרף השלישי. נמנו אנו למדים שבמוסג' האשה נקנית קדושתין שכבר העיר עליה רש"ג (אגרת צד 71), "דגמארא דריש האשה נקנית עד בכסף מנא הימ רבנן סבוראי בתראי תרצוהי וקבעוהי", כך גם, "כל הדברים", שבדאש מסי' בבא מציעא, "הם דברי רבנן סבוראי, לא דברי התלמוד" גופו. ואמנם כך כתב בעל העמוד: "ושמיע לי: ונחוי זווי מטאן נקפ, הגהה היא בספרים. ומסתברא גירסא דרבנן סבוראי מרישא דפרקין עד לימא מתניתין כההיא גרסא דריש פרקי דקדושין" (מאה שערים על הרי"ף שם). וגראה שגם מחבר פירושנו כאן מבני הדור ההוא של בעל העמוד הוא. המחבר מוכיח פעמים: "ושמענו מרבננו", וגם, "קושית הרב".

הכונס צאן לריר ונעל בפניה כראוי פט[ור. ד'] דברים אמ' ר' יהושע כל תקושה אותם פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. הפורץ גדר לפני בהמת חבירו וכו' והקשה על זה התלמוד ואוקמה כגדר רעוע [לפיכך] פטור מדיני אדם. דע שרוב המפרשים חוקשה להם איך עשה [התנא] מי שפרץ גדר לפני בהמת חבירו והכותל בריא חייב על מה שהזיקו הצאן והלא כבר קדם הדין בליסטים שאינם חייבים בהזיק הצאן עד שיוציאוהו או שיעמיד לפניה ותצא אחר כך יהיו חייבים והיאך נחייב את זה . . . שפרץ גדר בריא ויצאתה הבהמה והזיקה . . . כמה שהזיקה לפיכך מי שפרץ גדר לפני בהמת חבירו אינו חייב אלא בדמי כותל ששבר דהא לא הוציא הבהמה כמו הליסטים וכן פירש רב האי גאון וצ"ל אילימא [בכותל] בריא בדיני אדם נמי מחייב אכותל ורבינו חננאל ז"ל . . . בדיני אדם נמי [יהא] חייב. [ונשאל] רב משה [בן מיימון על]

הכונס צאן לריר ונעל בפניה כראוי [פטור ד'] דברים אמ' ר' יהושע כל תקושה אותם פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים הפורץ גדר לפני בהמת חבירו וכו' פאערת' דלך אלתלמוד ואוקמה בגדר רעוע לפיכך פטור מדיני אדם. אעלם אן אכתה אלמפרשים צעב עליהם כף ינעל מן פרץ גדר לפני בהמת חבירו והכותל בריא חייב על מה שהזיקו הצאן אד ותקדם אלהם פי אלליסטים אנהם בא יכונו חייבים בהזיק הצאן עד שיוציאוהו או שיעמיד לפניה ותצא אחר כך יהיו חייבים והיאך נחייב . . . זה שפרץ גדר בריא ויצאתה הבהמה והזיקה . . . כסת שהזיקה לפיכך מי שפרץ גדר לפני בהמת חבירו אינו חייב אלא בדמי כותל ששבר דהא לא הוציא הבהמה כמו הלסטים וכדלך פסר רב האי וצ"ל אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי מחייב אכותל ורבינו חננאל ז"ל אל . . . בדיני אדם נמי . . . חייב [וסיל] רב משה [בן מיימון עו]

[דף א' ע"ב בכ"י]

וזאת לפי שאמר בחבור על הכונס צאן לדיר ולא פורש, אלא אמר חייב כלבד. ושאלו על זה בני מרשיליא בכלל שאלותיהם (א), בקראם (בכלתם אחריו) את החבור, ואמרו יורנו אדוננו האם כונס חייב הוא על הכותל או על הזיק הצאן ואם יאמר אדוננו שהוא שייך לכונס צאן לדיר . . . ויהיה מי שפרץ גדר בפני כהמת חברו והכותל כריא חייב במה שהזיקה הצאן, היאך נעשה במה שנא' לענין ליסטים שאינם חייבים עד שיוציאו הצאן כמו שנאמ' הוציאוה ליסטים הליסטים חייבים. וענה להם ואמר לא כונסי באמרי חייב אלא להזיק הצאן כי אלמלי היתה הכונה כאן לכותל למה יאמר הפורץ גדר לפני כהמת חברו, אלא יאמר הפורץ גדר חברו [סתם] חייב [מה ענין הבהמה הכא]. ועוד לו היה כמו שחשבו המפרשים שהכונה באומרו חייב הוא על הכותל, לאיזו סבה יהיה בכותל רעוע פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, הלא תראה שהמפסיד לחברו . . . שלם חייב בשלם (?) ופטור

[דף ב' ע"א בכ"י]

כלא שבועה כמו מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ויטול שכנגדו בלא שבועה מכיון שהמופקד אצלו הודה לו במה שלא טענו, ודייני המערב היו דנים כמי שהפקיד אצל חברו חטים בלתי מדודים וערב אותם בחמיו מכלי שימר אותם ובעל הפקדון טען שהחטים ההם היו עשרה ארארב ומי שהפקידו אצלו אומר אינו יודע שמה פחות היו, היו אומרים בהיקט למה שנזכר בירושלמי שבעל החטים ישבע ויטול ואמר רב משה (ב) ש"צ (א) שרבינו יוסף הלוי ורבו פסקו שיטול בלא שבועה כי המופקד אצלו נעשה כמחויב שבועה ואינו יכול לישבע ולכן משלם.

הדה לקולה פי אלחיבור תבע הכונס צאן לדיר ולם יפצח גיר קאל חייב פקס פסאלוהא אהל מרשיליא פי גמלה מסאליהם מתחבטין להיבור וקאלו יורנו אדוננו הל מעני חייב ען אלכותל או ען תזיק הצאן ואן קאל אלטולא אנהא תבע לכונס צאן לדיר גבתהא (?) ויכון טן פרץ גדר לפני כהמת חברו והכותל כריא חייב במה שהזיקה הצאן היאך נעשה במה שנא' לענין ליסטים שאינם חייבים עד שיוציאו הצאן כמה שנא' הוציאוה ליסטים הליסטים חייבים. פגאוב להם וקאל מא ענית בקולי חייב גיר להזיק הצאן לאן לו כאן אלקצד חנא אלכותל מא אלפאידה בקולחם הפורץ גדר לפני כהמת חברו אן כאן אלקצד חנא בכותל יקול הפורץ גדר חברו חייב משלק ואיצא אן כאן כמה ועטמו אלמפסרין אן אלקצד בקולה חייב ען אלכותל לאי סבב יכון פי כותל רעוע פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים אתרי מן אכסר לצאחבה . . . שלם חייב בשלם ופטור בלא שבועה מהל מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ויטול שכנגדו בלא שבועה אד ואלמופקד אצלו הודה לו במה שלא טענו, וכאנו דינים אלמגרב יחכמו כמן הפקיד אצל חברו קמה גיר מכלל ואכלהם עלי קמה מן גיר אן יכתאלהם פידעי בעל הפקדון אן דלך אלחמים כאנו עשר ארארב ואלמופקדוס אצלו יקול אינו יודע שמה פחות היו כאנו יקולו קיאס עלי מא גיא פי אלירושלמי אן בעל החטים ישבע ויטול ודבר רב משה ש"צ אן רבינו יוסף הלוי ורבו אפתו אנה יטול בלא שבועה אד אלמופקד אצלו צאר מיל מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ולדלך משלם

(א) תשובות הרמב"ם דפוס אמשטרדם ס"ו ל"ה, ודפ' ליפסא ס"ו מ"ז. (ב) רמב"ם ה' שאלה ופקדון פ"ה ה"ז, "וכנה הורו רבותי הרב ר' יוסף הלוי ורבו ד"ל". (ג) = שטור צורו.

סליק פירקא. מרובה מידת תשלומי כפל ואמרו חכמים ז"ל שתשלומי כפל כולל כל דבר המטלטל וגופו ממון בין דבר שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים ולמדו דבר זה מתוך מאמר ה' הרם והנעלה מלחיות אומר על כל דבר [דף ב' ע"ב ב' בכ"ז]

פשע על שור על חמור על שה על שלמה פרט, על כל אברה חור וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורט דבר המטלטל וגופו ממון אף כל המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאין מטלטלין לפיכך אין בהם תשלומי כפל ויצאו עבדים שהוקשו לקרקעות שנא' והתנחלתם אותם ונאמרו בקרקעות נחלה כעבדים שנא' לאלה החלק הארץ בנחלה וכיון שהוקשו לקרקעות הרי הם כקרקעות והרי נתברר שאין כעבדים תשלומי כפל ויצאו שמורות שאין גופן ממון אע"פ שהם מטלטלין אלא אילו השמורות לראיה בעלמא לפיכך אין בהם דין תשלומי כפל הואיל ואין גופן ממון מפני שהפרט דבר המטלטל וגופו ממון ואין מטלטל בלבד ובסוף הפסוק נאמ' ישלם שנים לרעהו הא למדתה שכל דבר המטלטל וגופו ממון חוץ מאלו המצויים יש בו דין תשלומי כפל מה שאין כן במדת תשלומי ארבעה וחמשה שמדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה נוהגת אלא בלבד בדבר שיש בו

[דף ג' ע"א בכ"ז]

ושמענו מרבנו ש"צ א' בתחלת כבא מיציעא, שמה שאמרו ממקח וממכר ניהוי זוזי ממאן נקט, לא צריכא דנקט מתרויהו אחד מדעתיה וחד בעל כורחיה, ולא ידע מיהו מדעתיה ומיהו בעל כורחיה, הולכך זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ופלגי לה לשלית ופלגי להו לדמי ג'. כל הדברים האלה הם דברי רבנן סבוראי, לא דברי התלמוד, וקרה כדבר הזה בקידושין גם כן ג', וגם במסוקס אחר, והסבה לזה היא שכל הדברים האלה היו בגליון הכתב ונעתקו אל תוך הכתב ונעשו הדברים גירסה.

(סליק פירקא) מרובה מידת ת' כפל קאל אל חכמים ז"ל אן תשלומי כפל יעם כל דבר המטלטל וגופו ממון בין דבר שיש בו רוח חיים ואסתכרו דלך מן קו' אלהה ועו מן קאיל על כל דבר [דף ג' ע"א]

וסמענא מן רבינו ש"צ פי אול כבא מיציעא כאן קולה ממקח וממכר ניהוי זוזי ממאן נקט לא צריכא דנקט מתרויהו אחד מדעתיה וחד בעל כורחיה ולא ידע מיהו מדעתיה ומיהו בעל כורחיה, הולכך זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ופלגי לה לשלית ופלגי להו לדמי. הדא אלכלאם גביעה קול רבנן סבוראי לא קול אלתלמוד, וגרי מתל הדא פי קידושין איצא ופי מוצע אבר איצא ואמא אלעלה פי דלך לאן הדא אלכלאם כלה כאן פי האשיה אלנצבה פנקל אלי נפס אלנצבה וצאר אלכלאם מרסלא.

(א) = שמו צור. (ב) כ"ה נוסח הר"ף. (ג) בריש המסכת; „מצינו בתשובות הגאונים ז"ל וכו' דהך סוגיא עד הכא [בכסף מגיל מרבנן] דבתר הוראה היא וסר רב הונא גאון מסורא איהו תני לה" (חדושי הרמב"ן לקדושין שם).

ושמענו מרבינו ש"צ שהיו שלש בבות בכתב רבינו נסים באנדלוסיה ונמכרו בטאתים דינאר מראבטיה א) להיותן נוסחה נכונה, ומפני שהן בכתב רבינו נסים ז"ל ב), והודיענו רבינו [ש]עייין [שם] במקום הזה ולא מצא דבר מכל הדברים האלה, וכי העיקר [ע"ב בכ"י]

כדי ג) רישא במציאה וסיפא במקח וממכר בלבד, וקישית הרב על נאמן ר) בעל המכר לוטר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי אומתי ה) בזמן שהמקח יוצא מתחת ידו אבל אם אין המקח יוצא מתחת ידו הרי הוא ככל אדם נראה כי אם . . . המקח יוצא מתחת ידו של מוכר אינו נאמן וכו' דהוא ידע מיהו מדעתיה ומיהו בעל כורחו, ובאמרו לפני זה מיהו מדעתיה ומיהו שלא מדעתיה נראה שאם ידע מהימן אבל . . . המקח יוצא מתחת ידו . . . כי המקום שבמנו נלקחה הקושיא איננו מדברי התלמוד, ולהיות שהישוב לקושיא אשר הקשה אותה ז"ל מצריכה שיהיו דבריו בתחלת המשנה שנים אוחזין בטלית על המציאה בלבד, אשר בעלי הדין אוחזין בטלית, אבל לא במקח וממכר, אלא המקח תחת יד רבו ולכן אומרים הא ידע מהימן

וסמענו מן רבינו ש"צ באן כאנת הלחא באבי בכס רבינו נסים פי אלאנדלס ואנבאנת במאיתין דינאר מראבטיה לכונהא נצכה צחיהה וכן היה כי כס רבינו נסים ז"ל ואעלטנא רבינו נשיר פי הדא אלמכאן פלם יגד שי מן הדא אלכלאם כלה ואן אלמחיכת כדי רישא במציאה וסיפא במקח וממכר פקט, ואן אעתראן אלהב עלי נאמן בעל המכר לוטר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי בזמן שהמקח יוצא מתחת ידו אבל אם אין המקח יוצא מתחת ידו הרי הוא ככל אדם אלמתיבין [אנה] כתי . . . המקח יוצא מתחת ידו של מוכר אינו נאמן (וכו') דהוא ידע מיהו מדעתיה ומיהו בעל כורחו פמן קולה קבל דלך מיהו מדעתיה ומיהו שלא מדעתיה אלמתיבין מנה אנה לו ידע מהימן ואבא בזמן שאין המקח יוצא מתחת ידו נאמן . . . אד אלמוצע אלדי אכד מנה אלאעתראן לים הו (מן) קול אלהלמוד ולמא כאן הסויהה ללאעתראן אלדי אעתרצה ז"ל תקצני באן יכון קולה פי אול אלמישנה שנים אוחזים בטלית עלי אלמציאה פקט אלדי אלכצום מתמאסכין באלטלית ואמא נקח וממכר פלא כל אלמקח תחת יד רבו ולהרא נקול הא ידע מהימן

א) וכן: "מתקאל מראבטיה" (תשובות גאונים — הרשב"א, צד 57 ריש סי' קע"ז; צד 247 ריש סי' תפ"ט). ב) אולי היו, "שלש בבות" אלה מספרי ר' יהוסף הלוי הנגיד בן ר' שמואל הנגיד שחזתנו רבינו נסים ז"ל לז' כי, "בשחרג אישה [של בת רבינו נסים: ר' יהוסף הלוי הנגיד] ברחת אל מדינת אליסאנה ופרנסתה קהל אליסאנה בכבוד גדול עד יום מותה" (ס' הקבלה להראב"ד), ולאחר פטירתו נחפזו ספדיו ומחמדיו ופשטו בכל העולם" (שם). ויש מהם שהיו גם לפני רבינו יוסף אבן מיגאש ז"ל. וכך יאמר רבנו מאיר הלוי: "והנה כל הספרים אשר לנו חדשים גם ישנים, הנשאים מיטות הגאונים וכלים מכלים שונים וכו', ומקצתם שהיו באוצרותיו של אדוננו הנגיד הרי שמואל הנגיד רות (= רוח ה' תניחו) והיו אחריו לפני הרב רבי יוסף בן מיגאש גם הם נמצא בהם כדבר" (כתאב אלרסאיל לרבינו מאיר הלוי). ג) "ואמרי לה כדי" = כדחיא, עיין אגרת רב שריא גאון צד 66, הערה א'. ד) תוספתא בבא מציעא פ"א ה"א; קידושין ע"ג ע"ב. ה) עי' אוצר הפירושם לברכות צד 1, סי' א'.

ל.

שני כתובים המכתישים זה את זה.

קטע בן דף אחד מכ"ו אובספורד (Ms. Heb. d. 46, דף 126) והוא, כנראה, חלק מאחד המדרשים הקדמונים על שני כתובים המכתישים זה את זה. רובו של הדף שלנו נמצא כבר בסדר עולם רבא כפי שצינתי בהערותי וזמננו (פכ"ב סדר החכמים צד 34) גם השלמתי ראשיתו של עמוד א', חלק ממדרש כעין זה פרסם ר' לוי גינצברג בגנזי שכבר ספר א' צד 217 ולהלן.

[ויקשר קשר הושע בן אלה וגו' בשנת עשרים ליותם בן עזייה א].

היא שנת ארבע עשרה לאחו, איפשר לומר כן אלא]

מלמד שניגזרה הנזירה מימי יותם. דבר אחר שרצה

הכתוב למנות ליותם בקבר ולא לאחו בחיים. כתוב ב)

בשנת שתים עשרה לאחו מלך הושע בן אלה בשמרון תשע

שנים איפשר לומר כן והלא הוא מלך משנת ארבע לאחו אילא

מה תלמוד לומר תשע שנים למורדו מלמד

שמלך הושע בן אלה שמונה עשרה שנה. כתוב ג)

שמונה עשרה שנה יהויכין במלכו ובמקום אחר ד) בן שמונה

שנה יהויכין במלכו מה תלמוד לומר שמונה עשרה ומה

תלמוד לומר שמונה אילא שמונה עשרה למשנחתם גזר

דין לגלות ושמונה למשלך ה). כתוב אחד אומ' ו) בחדש

החמישי בשבעה לחדש היא שנה תשע עשרה שנה למלך

נבוכדנצר מלך בבל ובמקום אחר הוא אומ' ז) בעשור לחדש

היא שנת שמונה עשרה למלך נבוכדנצר מלך בבל מה תלמוד

לומר שמונה עשרה ומה תלמוד לומר תשע עשרה אילא

תשע עשרה לשמלך ושמונה עשרה למשכובש את יהויקים

ומה תלמוד לומר בשבעה לחדש ומה תלמוד לומר בעשור

לחדש אילא בשבעה לחדש נכנסו גוים (לחיכל) לבית המקדש

ובכשו את החיכל ונטלו את העמודים ואת הים ואת המכונות

והיו מקרקרין בו שביעי ושמיני ותשיעי עד שפנה היום

ועם חשכה הצילו את האור ונשקף בעשור לחדש.

כתוב אחד אומ' ח) ויקח רב מבחים את שריה כהן הראש

ואת צפניה כהן משנה ואת שלשת שמרי הסף וכתוב ט) כן

(א) מ"ב ס"ו, ל. (ב) שם י"ז, א. (ג) שם כ"ד, ח. (ד) רח"ב ל"ז, ש. (ה) השוה סר"ע שם צד 59. (ו) מ"ב כ"ה, ח. (ז) ירמיה נ"ב, י. והשוה סר"ע שם צד 62, וגם תענית כ"ט, א. (ח) מ"ב כ"ה, י"ח; ירמיה נ"ב, כ"ד. (ט) מ"ב כ"ה, י"ט; ירמיה מ"ב, כ"ה; במד"ר פ"א ושה"ש רבה ט"ג, פ' הנה נמיתו שלשלמה. והשוה ירושלמי סנהדרין פ"א ח"ב (ליברמן).

העיר לקח סרים אחד אילא זה תמופלא שלבית דין ולמה
 הוא קורא אותו סרים שהוא מסרם את ההלכה. וחמשה
 אנשים מראי פני המלך (א) הרי אחד [עשר איש וכתוב] ב אחד אומר ב
 ושבעה אנשים אילא להוסיף עליהן [שני סופרין] ג הדיינין (עליהן) שהן
 [ע"ב בכ"ז] יושבין לפניהם. כתוב אחד אומר ד ויגל יהודה מעל אדמתו
 וכתוב אחד אומר ה גלתה יהודה אילא כיון שגלו תשש כוחן כנקה.
 כתוב אחד אומר ו ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין
 מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים ושבעה ובמקום אחד
 כתוב ז בעשרים וחמשה אילא בעשרים וחמשה מת מיטנו ח
 נבוכדנצר ונקבר בעשרים וששה ובעשרים ושבעה ניכנס
 אויל מרודך בנו שלנבוכדנצר הרשע בבית האסורים ומצא
 שם מלכים אסורים אמר להן מה טיבן שלאלו אמרו לו על
 שמרדו בדבריו שלמלך ושאלן על יהויכין מלך יהודה אמר להן
 זה למח הוא חבוש אמרו לו על חנם אמר להן רואה אני ששוטה
 היה אבא זה שמרד עליו חבשו וזה שלא מרד עליו חבשו
 והלא אין דרכן שלמלכים אילא להיות יושבין על בימה שלהן
 והמלכים עומדים מימינם ומשמאלם מיד צוה והוציאו(הו)
 את אביו מקברו וגיררו בשביל לבטל גזירותיו אמר אין
 מלך מבטל גזירותיו אילא אם כן מוציאו מקברו
 וגיררו כן הוא אומר ט כל מלכי גוים כלם שכבו בכבוד
 איש בביתו ואתה השלכת מקברך וגו' לא תחת י' אתם בקבורה
 מה כתוב שם יא וידבר אתו טובות ומה טובות דבר עמו
 אילא אמר לו אל תירא שלא חבשך הדיוט אילא מלך כיוצא
 בך ואע"פ שסרר עליך אף אני מרחתי עליו מיד
 העביר ממנו בגדי כלאו והלבישו בגדי מלכות שני יב
 ושנה את בגדי כלאו וגו' כי עמו היה אוכל ועמו היה שותה
 אילא שהיתה המלכות מעלה לו סולריה בכל שנה ושנה
 שני יג וארחתו [ארחת תמיד נתנה לן] כתוב וארחתו
 ארחת תמיד וגו' [כל ימי חייו] רב ולוי אמרין יד ימי חייו ש'
 [של מי חד אמר ימי חייו של יהויכין וחד אמר ימי חייו של אויל]

(א) מ"ב כ"ה, י"ט. (ב) ירמיה נ"ב, כ"ה. (ג) בכ"ז משושש. (ד) מ"ב כ"ה, כ"א. (ה) איכה
 א', ג'. (ו) מ"ב כ"ה, כ"ז. והשוה סד"ע שם פכ"ה 62. (ז) ירמיה נ"ב, ל"א. (ח) ששנו. (ט) ישעיה
 י"ד, י"ח. (י) תחת. (יא) מ"ב כ"ה, כ"ח; ירמיה נ"ב, ל"ב. (יב) מ"ב כ"ה, כ"ט; ירמיה
 נ"ב, ל"ג. (יג) מ"ב כ"ה, ל'; ירמיה נ"ב, ל"ד. (יד) מדרש שמואל פ"ח.

לא.

כתאב אלרד עלי ענן.

בענין חבור מספרי האחדים והעשרות אומר הראב"ע בספרו יסוד מספר שיש לחברם על ידי וא"ו החבור, כי כך אמרו: עד יום האחר ועשרים (שמות י"ב, י"ח), לחמשים ושנים יום (נחמיה ו', ט'), והוא מוסיף על זה ואומר: „ולא יתכן לחסר הוא"ו, על כן טעה האומר: כתבו בן שלש עשרים להפך עצת ענן אשר קשר ומרד" (יסוד מספר מהר" פונסקר, נרפס בספרו מכוא אל הנקוד האשורי או הבבלי, צד 170). ואמנם בנזק הכ"ז שהיה לפני פונסקר, היה כתוב: „כתבו בן שלש ועשרים להפך עצת עכ"ן אשר קשר ומרד".

אך פונסקר תקן את הכ"ז על פי השערתו הנכונה ועל פי מה שכתב לו שר"ל (שם). ואגרות שר"ל צד 1076). וכן היה גם בכ"ז שהיה לפני גייגר, אלא שבכ"ז ההוא היה כתוב ספורש: ענן, וגם הוא שיער לנכון, כי צ"ל: שלש עשרים (כ"ח ח"ט צד 46. וקבוצת מאמרים צד 39). ושר"ל מוסיף (שם): „וכי יודע אם המחבר אשר כתב הספר בהיותו בן כ"ג שנה איננו רב סעדיה גאון ז"ל? וכו' יודע אם הספר שהוא איננו כתאב אלרד עלי ענן, ולפיכך כחר בחרוז ר"ד, אשר קשר ומרד, כי אולי החרוז הראשון היה נכונים בשם חספר שהוא ב"ב ר"ד. ואעפ"י שהספר נכתב בלשון ערבי אין לתמוה אם נכתב בראשון שיר בלשון הקדש, כי גם מחברים אחרים והרמב"ם בכללם עשו כזאת" (שם). ואגרות שר"ל צד 1076).

ואחרי שעברו שלשים וחמש שנים גם אחרי שכתב גייגר את דבריו ולא נמצא השיר הזה, בא הרכבי לידו השערה חדשה: „כי המאמר הזה (ואיננו בית משיר, כי אם מאמר מליצי) לקוח מחלק העברי שבספר הגלוי" (זכרון לראשונים ח"ה צד קצ"ח, ע"ש).

והנה בין כתביו הגנוזה של הקולג' ווסטמינסטר בקמברידג' שבדקתי בסבת תרצ"א, מצאתי שני דפים ניר בלים כתובים ערבית באותיות עבריות. העמוד האחרון חלק הוא כלו, והעמוד השלישי מכיל בראשו רק שלש שורות מסוף ויכות, וגומר במלים שתרגומם הוא: ואני כבר הבאתי את זה בספר ההוא, ולה' השבת הרב. ואחרי רווח של שתיים שלש שורות מתחיל טכתם עברי בחרוזים בן חמש שורות קצרות שבו נמצא גם הפסוק: „כתבהו בן שלש ועשרים עלי ענן אשר קשר ומרד". עכשיו אין עוד ספק כי השיר הזה אינו מאמר מליצי שנקטנו בחלק העברי שבספר הגלוי, כי כתוב הוא בסוף הספר או בסוף הטבוא של אלרד עלי ענן. וגם אין צורך לומר כי לקוח משם והוצג כאן. ואחרי שגם בספר הגלוי דבר רס"ג בלשון נסתר מעצמו, לא יפלא כי גם כאן דבר בלשון נסתר. ואף כי גם בכתב"ד זה, כמו בכתב"ד ספר יסוד מספר כתוב: שלש ועשרים בוא"ו, נראה כי צדקו הטגהיים: שלוש עשרים, אחרי שגם בספר האגרון השתמש רס"ג בארבע עשרים. ולולא כך לא היה אומר הראב"ע: על כן טעה האומר כתבו בן שלש עשרים. ובשלש ועשרים הלא אין שום טעות. ורק המעתיק שלא ידע דרך רס"ג העתיק: שלוש ועשרים, כי כן בכ"ז שלנו וכן בכתב"ד של יסוד מספר, ולא הבין את אשר לפניו. ואף כי גם בכ"ז זה שתי האותיות הראשונות משם ענן חסרות על ידי הקדע, הנה אין שום ספק כי היה כתוב: ענן, כפי שהיה

בכתב־יד שהיה לפני גויגר, וכפי שמוכח גם מן הענין. ואין צורך לנו עוד לבאר: אשר קשר ומרד בחכמי המשנה, כפי שבאר את זה שר"ל, כי הלשון הזה מתבאר יפה ממקום אחר, וכך יספרו הקראים שרס"ג כתב, כנראה בספר אל רד עלי ענן, "כי ענן היה לו אח קטן ממנו ושמו חנניה וענן היה גדול מחנניה אחיו בתורה ובשנים ולא רצו חכמי הדור ההוא להעמידו ראש גלות משום ויתור פרצות שהיה למוד זה וחסרון יראה, שבו פניהם אל חנניה אחיו משום ויתור ענוה וכיישנות ויראת שמים שהיתה לו והעמידוהו ראש גלות באותו העת נתקנא הוא וכל איש רע ובליעל הנותרים מתרבות צדוק וביתוס ונתכוון במחלוקת בסתר משום פחד מלכות הדור, והעמידו את ענן ראש גלות עליהם. ונגלה הדבר במלכות ביום א' בשבת וגזר לתתו בכית הכלא עד יום ו' ולתלותו על העץ, כי מרד במלכות" (חלוק הקראים והרבנים, לקושי קרמוניות – נספחים עמוד 103). ובכן הלא באמת "קשר בסתר ומרד" ענן גם כנגד דתי המלכות, אלא שנצל אחר כך על ידי תחבולות חכם אחר מחכמי הישמעאלים שהיה אסור אתו גם הוא בתור מורד כזה, כפי שמסופר (שם) הלאה. וכיון שלפי דברי הקראים כתב רס"ג עצמו כן בספרו כנגד ענן, הרי בא זה ללמד ונמצא למד, כי רס"ג כלל את דבריו אלה בסוף הספר (או בסוף ההקדמה) כעברית, מה שכבר כתב מפורש בפנים. ומה שרב סעדיה גאון מכנה את עצמו בשם "שריד מבני גלות ספרד", הנה גם המאירי כתב: "עד שהגיע זמן לרבינו סעדיה הובא מארץ מצרים לארץ ספרד" (פתיחה למסכת אבות, מהדורת שטרן מ"ז ע"ב). וכן בכתב ההתנצלות לר' ידעיה בדרשו: "והייתר מפורסם בזה הענין מכל גאוני הספרדים הראשונים וחכמיהם שהגיע אלינו שמעם הוא הגאון הגדול רבינו סעדיה הפיתומי" (שו"ת הרשב"א ח"א סי' תי"ה, דפוס ראשון פ"א עמ' ד'). וכבר העיר הרש"י בהקדמתו למחברת הערוך של ר' שלמה בן פרחון (צד א') ש"נראה שהיו קודמים ספרדים לכל בני ישראל השוכנים חתת מנושלת הישמעאלים". וכאן אנו רואים שגם רס"ג יכנה את עצמו "מבני גלות ספרד". ואולי מפני ש"רב סעדיה משיע"י יהודה היה מבני שילה בן יהודה מורע ר' חנינא בן דוסא" (ס' חקללה להראב"ד), והמה, גלות ירושלים אשר בספר כירוע.

[דף א' ע"א]

ואקעא מנ[הם] עלי סביל אלבכת ואל [אתפאק]
 אר כאן [לשרע?] אלנאקלין גמאעא כחי[רה]
 [עלי מא תקרם י[ט]תנע מע הדא [אן] יקע מנהם
 כרב או מנאקצה עלי ס[ביל] אלבכת ואלאתפאק
 [מן] גיר אן יעלמוא דלך פא[רה] כאן י[ט]תנע אן
 יכון מא אדעאא אלמכאלפון עלי כבר אלרבאנין
 מן אל מנאקצה ואקעא מנהם על[י] ס[ביל]
 אל עמר ואלתואטו ואמתנע א[י]צא [א]ן יכון
 ואקעא מנהם עלי סביל אל בכת ואל [אתפאק]
 ולם יכון לזקוע אלמנאק[צה] [ע]לה תאלתה [דון]
 הרין תבין בדלך סקוט דעואהם ו[כט]לאנהא
 וקר [ננאל דלך פי אמר]
 פי נפי אלעמל כא[סתדלאל] ואצטרא[ר]
 פאן נקול להם אכברונא ען אל אמור
 [אל]חי לם יעל[ם] חסנהא ולא קבחהא
 באסתדלאלהם אן לים[ם] אלסמע ען חם
 [ימכן אן יכון אלחק מעה] אר כנא נעל[ם]

נפל מאתם בדרך המקרה והתאונה
 מכיון שיש לחזרת בעלי המסורת קהלות רבות
 כפי שזכר קודם לכן מן הנמנע הוא שיפול מאתם
 שקר או סתירה בדרך המקרה והתאונה
 ומבלי שידעו זאת. ומכיון שמתנמנע הוא
 שהסתירות שהמתנגדים מוצאים במסורת הרבנים
 נפלו להם בודון ומתוך הסכמה
 ומתנמנע גם שנפלו מאתם בדרך המקרה והתאונה
 ומכיון שאין סבה ישלישית לנפילת הסתירות
 מלבד השתים הנזכרות, הרי נראה בעליל
 ששענתם נופלת ומתבטלת.
 והנה נוכל להגיע לידו זה א' גם בענין
 בשלילת המעשה ע"י הבאת ראיות ומתוך ההכרח
 ואם נאמר להם הגידו לנו על דבר הענינים
 אשר לא נודע לא חסוב שבהם ולא הרע שבהם
 [בראיה שהם מביאים שאין] השמיעה [מש]ן הקול ב)
 [יתכן שתהיה האמת אתו] מכיון שאנו יודעים

(א) כלומר: לבשל מענותיהם. (ב) אולי: בת קול.

[דף א' ע"ב]

... פאן קאלוא אנא כנא נעלם דלך מן
 .. הא קיל להם והל כאן אל עלם בדלך
 אצטרארא או אסתדלאלא פאן קאלוא אצטרא
 אצטרארא אונבו אל עלם ואל עמל בהא לכל
 ואחר מן אלנאם אד כאנת אל עלום אל אצטרא
 אצטראריה לא תכתין בבקין אל נאם דון
 בעין וארתפע בדלך אן תכון תלך אלאמור
 משרועה באל גמלה ועלי קום דון קום אד
 כאן אל תסאוי פי אלעלם בהא יגני ען דלך
 ופי משאחרה אלאמר בכלאף דלך מא יוגב
 אנהא לא תעלם עלמא צורדיא ואן קאלוא
 אנהא תעלם אסתדלאלא כדכוא איצא
 אד כאן אלעלם אלאסתדלאלא טבניא עלי אלעלם
 אלצורדי פאד בטל אן תעלם עלמא צורדיא
 בטל איצא אן תעלם עלמא אסתדלאלא
 ... אנא לם נכן נעלם דלך מן . .
 נ . ין אלחק קיל להם הל פאר . ל . וי

ואם אמרו הנה אנחנו היינו יודעים את זה מן יאמר להם האם היתה הידיעה בזה
 הכרחית או בהקש. ואם יאמרו הכרחית הרי הם מחייבים את הידיעה והכעשה בה לכל אדם
 כי היריעות ההכרחיות אינן מיוחדות רק למקצת בני אדם. ונדחה בזה שיהיו הענינים האלה
 מצווים ע"י תורה בכלל (כל"י מצוות שמעיות) ומיוחדים רק לחלק מן האנשים, כי השוויון
 בידיעה (בין כל בני האדם) היה עושה זה למיותר. ומכיון שאנו רואים הפך זה הרי יתחייב
 שאינם יודעים ידיעה הכרחית. ואם יאמרו שהיא נודעה בדרך היקש גם כן דברו שקר כי המדע
 החקישני בנוי על המדע ההכרחי ואם בכל שהם נודעים ידיעה הכרחית בכל גם כן שהם נודעים
 ידיעה היקשית . . . לא היינו יודעים את זה מן . . . האמת יאמר להם . . .

[דף ב' ע"א (עמוד אחרון)]

... ואמא (א) נקץ דעואהם באלגמלה
 אצלחם פי אכטאל אלכבר פאני קד אתית
 דלך פי תלך אלכטאב וללה אלחמד כחירא

כתב יזל כטל תרמון ויזר ב
 [טרי]ד מבני גלות ספרד כתבהו כבן
 שלוש ושמשים עלי [גלן] אשר קשר
 ופרד. בהתהלך שמו [כל] הארצות
 אוי יתר לכב כל סין ויחבר.

(א) אבל הריסת טענתם בכלל [ומתירה?] עיקרם בכטול הספור (= המסורה?) הרי כבר הבאתי
 את זה בספר ההוא, ולפי השבט הרב. (כ) או ירד שריד לארזים עם (שופטים ה', יג).

מלואים.

(מתוך מכתב)

החרוזים האלה המיוחסים לרס"ג, אינם של מליצה סתם, אלא כתיים של שיר שקול. מספר הבתים שלשה, כל בית של דלת וסוגר, כמשפט. משקל השיר יתר ושתי חנועות, יתר ושתי חנועות, יתר ותנועה ברלת וכן בסוגר (משקל זה יהי לנו לעינים גם בהשלמת האותיות החסרות בשיר). ענינו — כענין כל השירים הקצרים מבני סוגו, הנחונים, לפי המנהג כימי קדם, בראשו או בסופו של חבור מן החבורים, לשם פתיחה או לשם חתימה. כך, למשל נהג ר' אברהם אבן עזרא ברוב חבוריו, לתת בראשם או בסופם, ופעמים בשניהם כאחד, שיר קצר. וכך נתן הרשב"ג בראש שירו הגדול, "הענק" (המתחיל "אתן לאלי עז", עי' קובץ שיריו בהוצאת דביר, כך ראשון ע' 173) שיר קצר של שני בתים, השקולים באותו המשקל של אותם החרוזים המיוחסים לרס"ג, ודלת הבית השני ממנו הוא העתק גמור, כמעט מלה במלה, ואולי גם מלה במלה ממש, מתרוז דומה לו באותו השיר שלנו המיוחס לרס"ג (מסוגרו של הבית הראשון שם). לפי זה יש לסדר, לתקן ולנקד את חרוזי הרס"ג בצורה כזו:

בְּחֵב יֵלֶךְ קָטֹל חֶרְמוֹן וְיִכְרֵה,
 לְשִׁירָיו מִבְּנֵי גִלּוֹת סָפֵר,
 בְּחֻכָּהוּ בְּכֵן שִׁישׁ וְעִשְׂרִים
 אֵלֵי אֵלֶּן אֲשֶׁר קָשֶׁר וְקָרַר,
 בְּחֻכָּהוּ שְׁמוֹ אֵלֵי הָאֲרָצוֹת
 אֲזִי וְיִמְרֵה לִבִּי בְּלִי מִן וְיִתְרֵה.

ועלי להעיר, כי ההשלמה במלת "[לשירי]" עשיתי על דעתך, אלא שהוספתי לי שואית בתחילה לפי המשקל והענין, כלו' כתב זה הוא לשירי מבני וכו', ע"ד הלי של "מומור לדוד", שהוא למד השיכות והקנין. אפשר להשלים גם "[לאחרי]", ואולם יש לברוק את כתב היר, אם אין שם אות רי"ש במקום רל"ת, ואז יש להשלים "[לענר]" או "[לצעייר]", ויהי אפוא אם כן סוגר זה דומה דמיון גמור, מלה במלה ממש, כאמור כבר, לחרוז כיצא בו בשיר — הפתיחה של הרשב"ג הנ"ל, שאני נותנו פה לשם השוואה:

עֵנֶךְ חֲרוֹז בְּכָל אֶבֶן צְמוּדָה,
 בְּסוֹד הַקְּדוּק שִׁפְתֵי לִבִּי חֲמוּדָה,
 לְבַעַר מִבְּנֵי גִלּוֹת סָפֵר
 אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמוֹהֶם בֶּן-יְהוֹדָה.

מלת „וירד“ אין לה איפוא שום קשר עם מלת „שריד“, ואינה ענין כלל למליצת הכתוב בשופטים ה', יג: „אז ירד שריד“, ששם מלת „ירד“ היא מלשון רריה, וכאן „וירד“ מלשון ירידה, אלא נסמכת היא אל „כטל חרמון“, ומקורה במליצת הכתוב בתהלים קל"ג, ג': „כטל חרמון שירד“. כמו כן בבית ג' בדלת משלים אני לפי המשקל „ע[ל]“, וכבר מצינו במקרא פעל „התהלך“ עם מלת הקשור „על“, כגון: „ועל שבכה יתהלך“ (איוב י"ח, ח'). ואף על פי שבקשור עם „ארץ“ הוא בא בשמוש ביי, כתב המשורר כאן „על“ לשם דוחק המשקל. לפי נוסח זה של החרוזים בכ"י שלפנינו ברור איפוא, כי הנכון הוא „בְּכֶן שְׁלֵשׁ וְעֶשְׂרִים בּוֹאִיו“, שהרי כן מחייב המשקל. ואולם לפני הראב"ע היה כל הבית השני מנוסח כך:

בְּתִכּוֹ כֶּן שְׁלֵשׁ עֶשְׂרִים לְהֶפֶר

עֲצַת עֵינָן אֲשֶׁר קָשֶׁר וּמִכָּר

ולפי נוסח זה מחייב המשקל לנקד „שֵׁלֶשׁ“ – השין בשוא, ולהשמיט הוא"ו של „ועשרים“, שלא כמנהג הלשון – וע"ז צוח הראב"ע. ואל יהא שנוי נוסח כזה מחר בעיניך. מי שמצוי אצל שירי הקדמונים יודע, כי שנוי נוסחאות כאלה מצויים בהם לרוב.

איזה נוסח מן השנים הוא הקודם? קשה להכריע! אפשר מאד שדוקא זה של הראב"ע, שאינו מתוקן מבחינת הדקדוק, הוא המקורי, הראשון, וזה שבכ"י שלפנינו הוא המאוחר, מעשה הגהתו של מעתיק בעל דקדוק שלא יכול לראות את השיר בקלקלתו ועמד ותקנו לפי דקדוק הלשון ושמושו. והבקיאים בשירי הקדמונים יודעים, כי גם „תקונים“ מסוג זה מצויים לרוב.

ואולם בנוף הדבר, יחסו של השיר הקצר הזה לרס"ג חשוב מאד בעיני. כמעט לא יאמן. לפי המסור והמקובל עד עכשיו, היה דונש הראשון שעשה את המשקלים הערכים קבע בשירת ישראל. בהגדו, שערערו על כך, נסתייעו ברכ סעדיה גאון, שלא נהג מעולם מנהג זה בפיוטיו. בזמן האחרון אמנם נמצאו קצת חרוזים שקדמו לאלה של דונש, אבל לרב סעדיה לא מצינו ולא שמענו דבר כזה. או שהשיר הזה אינו לרב סעדיה עצמו, אלא איש אחר – הוסיפו על חבורו של ר' סעדיה לפתיחה או להתימה.

לב.

הלכות קטועות.

קושר בן שני דפים בלתי תכופים ומה שלפניהם ולאחריהם חסר, שמצאתי בכסלו-שבת תרצ"א בכ"ז קמבריו' (G. 2). תוכנם: הלכות שונות וקצרות מאד, ותחלתה של כל אחת ואחת היא: „והיל“ (= והילכתא). קראתי להן בשם: „הלכות קטועות“, כי שונה היא דרכן של ההלכות האלו גם בקצן מכל ההלכות הגדולות והקטנות, פסוקות וקצובות הידועות לנו. וקצת סמך לשם זה מצאתי במקום אחד: „תיד כל האומר בפרשת כהנים שכתן מושמא להן אבל מחאבל עליהן, ואלו הן: אשתו אביו ואמו אחיו ואחותו בנו וכתו. חוסיפו עליהן: אחיו ואחותו הבתולה מאמו ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו“ (מור' כ' ע"ב), פי' הראב"ד: או מאביו או מאמו וכן נשמע בירושלמי דקתני סתמא ואחותו נשואה, וכן פי' רבינו אב"ן וכן נמצא בהלכות קטועות וכספר והוהירי' (הל' שמחות לרבינו מאיר מרוטנבורק, כס' מחנה לוי' כ"ג ע"ב). והלכה זו כך היא נמצאת בהלכות קטועות האלו (לקמן צד 153).

„הלכות קטועות“ נזכרו על שם רב יהודאי גאון, „שהיה חכם גדול כראשונים ז"ל והוא קצב וזכר הלכות גדולות והלכות קטועות והלכות קצובות לעיין בהם ולסמוך על דכריהם כני אדם שאין מספיקין לסדרים ולמסכתות“ (סדר החכמים I, 178). אמנם „הלכות קטועות“ נזכרו כאן אצל „הלכות גדולות“ ולא נזכרו כלל „הלכות קטנות“, ובמקום אחר מצינו שבמקום שכתוב בנוסח ספרדי „בריות קטועות“ (אגרת רש"י צד 47, שו"ר 15) כתוב בנוסח צרפתי: „קטנות“. אכל הנה חלק ט, „הלכות קטנות“ כבר פרסמתי בגנזיקרם ספר ב' (צד 27-9) וספר ד' (צד 176) ומתכוונן שונה מאד ממתכונת ההלכות הקצרות האלו שלפניהם. ואפשר כשם שהיו כמה נוסחאות שונות מהלכות פסוקות, כך היו נוסחאות שונות גם מהלכות קטנות וקטועות.

כמו הלכות פסוקות וקצובות, הלכות גדולות וקטנות, כן גם ההלכות האלו יצאו, כנראה, מכין חכמי ישיבת סורא, ולא היו ידועות לרב האי גאון פומבדיתא. כי הנה על אודות אסמכתא קניא או לא, שאלו את רב האי גאון: „דחזינן בה פלוגתא לרשותא וזקל, אית מאן דאמר בעינן לכולהו ולא קניא עד דהויא בב"ד חשוב ובקנין ובמעכשיו. ואית מאן דאמר אי הוה בקנין ובב"ד חשוב קניא ולא צריכא מעכשיו, ואי הוה מעכשיו לא צריכא קנין בב"ד חשוב, וכן אמר מר רב שמואל גאון נ"ע בספר התנאים, והביא ראיות משיקול הדעת לרבויו“ (ח"ג סי' קל"ד; ש"ע פ"ח ע"א סי' כ"א). ורב האי השיב: „דחזיתון למר רב שמואל גאון ז"ל לא תסמכות בלחוד הוה, וכבר אמרנא ליה בחייה דההיא מ"מרא בההוא שמעתא בלחוד הוה, וכתבתון דחזיתון בהא מילתא פלוגתא לרבוותא — אנחנו לא חזי' צנא בה פלוגתא [מן אדם] לכר מן רב שמואל ואהדריניה מיניה“ (שם). ועי' עוד תג"ק סי' פ"ו). והנה הלכה זו: „ואי כתיב ביה מעכשיו תו לא צריך“ נמצאת, בהלכות קטועות שלפניהם (לקמן צד 154) ובהלכות גדולות שלנו ושל אסמכתא. ואולם רב האי אומר: „לא חזינא בה פלוגתא מן אדם לבר מן רב שמואל! לעומת זאת הנה ידע רב האי גאון את „הלכות קטנות“. וכך הוא אומר במק"א: „ואמעייתנא בהא מילתא מאי דכתיב בהלכות קטנות היכא דהביאה ב' שערות בתוך י"ב שנה אינה מסמכת וחשכנא דהא דתנן במתניתין (נדה פ"ה, מ"ו) כל שתיים עשרה בודקין, למיחזא סימני נערות ולבסוף עיינא וחזינא דפסוקתא היא“ (תגי' צד 41).

וכשם ש"הלכות קטנות" השתמשו הרבה ב"הלכות פסוקות" (ע"י ג. אפשטיין—,דביר" ספר ב' 327), כך השתמשו ההלכות קטנות שלפנינו ב"הלכות פסוקות" וגם בפסקי "הלכות גדולות" (הלקוחות, כנראה, מהלכות פסוקות), אבל ביחוד השתמשו בהלכות קטנות המפורטות שבנוסח שני בתשיר ח"ב, כפי שמראות ההקבלות השונות שהצגתי בהרבה מקומות לקמן שלשונן אחר הוא. ואולי להפך ששאר ההלכות השתמשו כבר בהלכות קטנות. ומפני שכבר היו: "רוב העם משין אחר הלכות קטנות ואומרים מה לנו לקושיות התלמוד" (ת"ג ס"י ק"י; תנ"א ח"ב צד 81. והוא בכרכי יוסף, י"ד ס"י רמ"ו), היה צורך מיוחד להלכות מקוצרות בקצור נטרין כאלו שלפנינו, ואולי משום כך גם סדורן זו אחר זו משונה מאד.

[ע"א] והילי קשיתא דאסנא א' שרי לטלטלה בשבת.

והילי יוצאין ב' באבן תקומה בשבת ואפי אינה

מעובר ג'. והילי אבישונא ד' בין בקדירה דחפא

בין בתירצה שרי למעבר בפסח. והילי

המשכיר ה' בית לחבירו ב"ד אם מסר לו

מפתח המשכיר חייב לבדוק ואם לאו

השוכר חייב. והילי תלמיד ח' ועבר

כפני רבו ט' חייבין להסב. והילי שבת יום

טוב וכן שני ימים שלראש השנה

נולדה בזה אסורה בזה י' וב' ימים טובים

שלגליות נולדה בזה מותרת בזה. והילי

מת י"א ביום טוב בשני מתעסקין בו י"ב

בכל צרכיו. והילי עצים י"ג שנשרו מן הדקל

לתנור ביום טוב מרבה עליהן עצים

מוכנין ומסקינן. והילי נכנס י"ד לו ציפור בחיקו

יושב ומשמרה עד הערב. והילי חיה טו'

אם צריכה מותר להדליק לה נר בשבת.

והילי נידה י"ח שחפפה ושטבלה ונמצא

[ע"ב] עליה דבר חוצץ אם בא[ותה] לילה (צריכה)

שחפפה טבלה אינה צריכה לחוף אלא

טובלת בלא חפיפה ואם לאו צריכה

חפיפה וטבילה. והילי שרי כ' למיפא

לבני חילא אלא כא' קפדי כר יחבי מניה כב'

והלכה יב' אפי' מת ביו"ט [שני]
של ר"ה מותר להתעסק בכל צרכיו
בין צרכיו שלו בין צרכי קבר.

נכנסה טו' לו צפור תחת כנפיו
יושב ומשמרה עד שתחשך.

חיייה יו' שהי[תה] צריכה לנר
מדליקין לה בשבת.

נידה י"ח שחפפה ונמצא עליה
דבר חוצץ באותה הלילה שחפפה

אינה צריכה חפיפה וטבילה.

(א) ע"ז כיהן ב"י. (ב) שבת ס"ו, ב"י. (ג) מעוברת. ע"י אוצה"ז—הפירושים לשבת 28, ס"י קב"ו. (ד) פסחים ל"ט, ב"י. (ה) שם ד' א"י. (ו) צ"ל: אם עד לא. (ז) תשיר ח"ב צד 17. (ח) פסחים ק"ח, א"י. (ט) צ"ל: אין. וכן בתשיר ח"ב צד 16: "תלמיד לפני רבו אין צריך הסיכה". (י) ביצה ד', ב"י. (יא) שם ו', א"י. (יב) ה' ראו צד 127. (יג) ביצה ד', ב"י. (יד) שבת ק"ה, א"י. (טו) תשיר ח"ב 17. (טז) שבת קכ"ט, א"י. (יז) תשיר ח"ב צד 17. (יח) נדה ס"ו ע"ב. (יט) תשיר ח"ב צד 15. (כ) ביצה ב"א ע"א. (כא) = אי לא. (כב) צ"ל: מניה.

כתן ב) שמת והניח בכור חלל
מת האב כתוך ל' יום חייב אותו
הבן לפדות את עצמו מת האב
לאחר ל' יום אינו חייב אותו
הבן לפדות את עצמו שהרי זכה
האב בפדיונו.

ריפתא לינוקא. והיל' כהן א) שמת והניח בן
חלל כתוך ל' יום הבן חייב לפדות את
עצמו לאחר ל' פטור הוא. והיל' לוי' ג) שילדה
מיש' בנה פטור מה' סלעין. והיל' אין ד)
עד אחד נאמן באסורין אם או' זינתה
אשתו שלפ'. והיל' דיסקיא ה) מליאה מעות
מניח עליה ככר ומטלטלה בשבת. והיל'

מפירים ז) נדרים בשבת ובליילה
ובקרוכים.
והלכ' ט) משפויי כובע ולמטה
כשרה משפויי כובע ולמעל' שריפה.
נותנין יא) מהנות לפני הגוי
ולפני הכלב כחצר בשבת ואם
נפלו ויצאו אין נוקקין לו.
בשתי יג) עיירות באחת תוקעין
ובאחת מברכין הולכין למקום
שתוק' ואין הולכין למק' שמברכין
ואע"ז דהכא ווראי והכא ספק.

מחירין ו) נדרין בליילה ובשבת ובקרוכים.
והיל' משפויי ח) כובע ולמעלה טרפה
משפויי כובע ולמטה כשרה. והיל' נותנין י)
פת לגוי ולכלב כחצר ואם נטלו ויצאו
אין נוקקין להן. והיל' שתי עיירות יב) באחת
תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום
(רף ב' ע"א בכ"י)

חיש שו) הכא על הצביה וילדה
נדי מותר לשוחטו הוא ואמו
ביום אחר.
רבית יז) קצוצה יוצאה בדיינין
אבק רבית אינו יוצא בדיינין.

[חיש הבא על]

הצביה יד) וילד[ה גדין] מותר לשחטן ביום

אחד. והיל' רבית טו) קצוצה יוצאה בדיינין
אבק רבית אין יוצאה בדיינין. והיל' יום יח)

ראש השנה ויום הכפורים מפסיקין
אבילות כרגלים. והיל' קברוהו יט) אפילו שעה
קודם לרגל בטלה ממנו גזרת שכעה
קברוהו ח' ימים קודם לרגל בטלה
ממנו גזרת ל' ואפילו קברוהו ברגל. והיל' [עולה]

ובפסוקות כג) באח לו שמועה
יום ל' היא כשמוע' רחוקה ואינה
נוהגת אלא יום א' ומותר לספר
דקו"ל הלכת' יום ל' כלאחר ל'.

הרגל כ) לענין ל'. והיל' כא) אבל מותר לספר ביום
ל'. והיל' שמועה כב) רחוקה אינה נוהגת
אלא יום אחד ואילו היא שמועה רחוקה
לאחר ל'. והיל' חייב כד) אדם להתאבל לכל
הכתובין בפרשת כתן הוסיפו עליהן אחיו
מאמו ואחותו מאמו בין נשואה בין מארסה.

א) בכורות מז' ע"ב. ב) הלכות ראו צד 34; היג ד"ו קל"ט ע"ב. ג) בכורות מז'
ע"ב. ד) קרושין ס"ג א'. ה) שבת קמ"ב, ב'. ו) נדרים ע"ז, א'; ה' ראו צד 6. ז) תשיר
ח"ב צד 17. ח) חולין י"ט ע"א. ט) ה' ראו צד 136. י) שבת י"ט ע"א. יא) תשיר ח"ב
צד 17. יב) ר"ה ל"ה, ב'. יג) תשיר שם. יד) חולין ע"ט, ב'. טו) ה' ראו צד 42. טז) כ"מ
ס"א ע"ב. יז) היג ד"ו ע"ה, ב'. והיג אספמאי צד 382. וכצ"ל כתשיר ח"ב צד 14. יח) מ"ק
י"ט ע"א. יט) שם כ' ע"א. והשוה אוצה"ג למשקין צד 31 ס' ע"ג. כ) שם. כא) שם ב'
ע"א. כב) שם. כג) אוצר הגאונים למשקין צד 31 ס' ע"ה"ו ע"יש. כד) שם ב' ע"ב.

כל ב) דאי לא קני דהויא לה
אסמכתא ואסמכתא לא קניא ואי
כתב ליה מעכשיו קני.

...הילכך ד) תנור שיש בו אפר
שראוי לשל בה ביצה מותר
לגורפן ביו"ט. ואם שאלך אדם
מותר לגרופ תנור אל תאסר
לו אלא אמור לו לך ואפה יפה ואם
ראית שגורפין אל תאסר להן.

גר ו) שטבל לשם קרי וגירות
שטבלה לשם גדתה עלתה להם
טבילה.

קידש ה) בתוך שלשה חדשים
ולא נתן גס אין מוציאין אותו
[אותה] ממנו.

ראילו יא) מאן רחוא בתילמיה
דמשטתין ליה צריך ביה עשרה
דתנו הילכתא דשרו ליה ואפילו
חזיא ליה שפחה או עבד או
קפן בתלמיה.

אין יד) חוששין לשני יוסף
בן שמעון במקום שלא הוחזקו
ואפי' במקום ששיירות מצויות.

אלמנה טו) שתפסה מטלמין
במוזנותיה מה שתפסה תפסה
ולא [שנא] למוזנות ולא שנא
לכתובה והני מילי שתפסה מחיים
והוא שתפסה מידי דלא בעי שומין
כגון זווי, אבל תפסה מידי דבעי
שומא דמפקן ליה לביד לשמיה
ותפסי יתיה בי דינא ליתטי.

מורדת יח) היפסידה כתובתה
בלאותיה קיימין ולא שנא דידה.

והני מילי בארץ ישראל דאית להון רשותא למקנס אבל בבבל דלא קנסינן אי תפיש ואי יחב
גיבא מישלם כתובתה עד גמריא.

והילי אסמכתא א) לא קניא ואי קנו מיניה

כבית דין חשוב קני והוא דלא אניס ואי

כתיב ביה מעכשיו תו לא צריך. והילי תנור ג)

ראית ביה קיטמא למטוי ביה ביעתא

שרי למגרפיה ואם ישאלך אדם אל

[ע"ב בכ"י]

תתיר לו ואם תראהו שעשה כן אל [תמחה]

כידו. והילי גוי ה) שטבל לקיוריו וגירות

שטבלה לנדתה עלתה להן טבילה.

והילי קידש ז) בתוך ג' חדשים אינה

מקודשת ואם כנס אין מוציאין כידו.

והילי שמתיה ט) בחלום צריך י' דתנו

למשרא ליה ואפילו ידע מן שמתיה

שמתיה גוי י) או קטן ואפילו שרו ליה

בתלמיה צריך למישרא ליה. והילי

אין יב) חוששין לשני יוסף בן שמע' במקום

שלא הוחזק ואפילו במקום שהשירות

מוציות ג). והילי אלמנה יו) שתפסה

מטלמין במוזנותיה כין לכתובתה

כיון שתפסה מחיים לא מפקינן מיניה

והני מילי דלא בעי שומא כגון

זחי אבל מידי דבעי שומא לבי דינא

מייתא להו לישומינהו לה. והילי מורדת יז)

הפסידה בלאותיה קיימין בין דיליה

והני מילי בארץ ישראל דאית להון רשותא למקנס אבל בבבל דלא קנסינן אי תפיש ואי יחב

גיבא מישלם כתובתה עד גמריא.

א) נדרים כ"ז ע"ב. ב) ה"ג ד"ו קמ"ז ע"ב. וה"ג אספמא צד 478. ג) ביצה ל"ב

ע"ב. ד) הלכות ראו צד 9. ה) יבמות נ"ה ע"ב. ו) תשיר ח"ב צד 15. ז) יבמות

מ"א ע"ב. ח) הלכות [קצובות] תשיר ח"ב צד 16. והשוה הלכות ראו צד 85. ט) נדרים

ח' ע"א. י) ולא כמשיב הנצי"ב בהנמק שאלה על השאלות שם: "משא"כ גוי אפי' מחימין

לית ביה מנשא" וכו' ע"ש. יא) שאלות ריש ס"י כ"פ: ה"ג ד"ו ק"ה ע"א. וה"ג אספמא

צד 249. יב) גשין כ"ז ע"א. והשוה ה"ל ראו צד 100. יג) צ"ל: מצויות. יד) תשיר ח"ב

צד 14. טו) כתובות צ"ו ע"א. טז) תשיר ח"ב צד 14. אבל בה"ג ד"ו ס"ה ע"א, וכן בהלכות

ראו צד 78: "דוקא למוזני אבל לכתובה אפי' תפסה מחיים ולא כלום" וכו'. ועי' ר"ף כתובות

ריש פ' אלמנה גינות. יז) כתובות ס"ג ע"ב. יח) ה"ל [קצובות] תשיר ח"ב צא 16.

לג.

פירוש קדמון למס' שבת פרק ראשון.

קונטרס בן שני דפים מכ"י קמברג' (G. 2) חסר ראשו וסופו. מהקדמונים
הוא מכיל: את רבינו חננאל ואת רבינו יוסף הלוי [אכן מוגהש]
תלמידו של הר"ף, המספר: „מנהגו כשהיה משמש לר' יצחק (הר"ף) רבו",
ו„כולהו רבוואתא". ראשיתו השלמתי באותיות פסים מספר העתים.

[ואשכחן א] בוסחא לרבינו חננאל גאון בהאי לישנא.
י"ח דבר גורו בו ביום והם המנויין בשמעתא. א] האוכל אוכל ראשון. ב] האוכל אוכל שני.
ג] השותה משקין ממאין כולו כמפורש בשמעתא. י"ח נחלקו. א] אין שורין דיו. ב] כמנוין.
ג] כרשינין. ד] אונין של פשתן. ח] צמר. ו] מצודות חיה. ז] עופות. ח] דגים. ט] אין
מוכרין לכבירי. י] אין שוענין עמו. יא] אין מגביהין עליו. יב] אין נותנין עורות לעבדן.
יג] ולא כלים לכובס [אלו במשנתנו וחמשה בחיצונה]. יד] לא ימכור.
א] ע"א בכ"י

ט"ז לא ישאל לו. י"ז לא ילוה. יז לא יתן לו מת' אלא כ' שיג' לב'.
י"ח לא יש' איני ביד גוי

. . . וי"ח דבר שהשוו. יציאות השבת שת' שהן ד' כפ' ושתיים שהן
[ד' בחוץ הרי ח']. ט' לא יש' אד' לפ' חס' י' לא יכ' למרחק י"א ולא לבו'
י"ב ולא [לאכול י"ג ולא] לדין

י"ד לא יצא הח' במח' ט"ז לא הלב' בק' י"ז לא יפלה את כליו י"ז לא
יק' לאור הנר י"ח לא יאכ' הו' ע' הו' ואמר רב חננאל זצ"ל דכל
מילי דהשוו בהן במחני

י"ח נינהו ואלו הן, א' מודים במחליק עד שיגוס, ב' מודים אלו ואלו שמוע' בקור'
ב' הכר. ג' ובעי' הגת. ד' מוד' שאם היו מקצתם בחדרים. ה' מודים שיחפור
בדרך ויכסה. ו' ושיוין שמשקין את המים בכלי אבן לטהרן. ז' ומודים
כדג וכביצה שקליו. ח' ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה. ט' ומודים
שאם חלה עצרת לחיות בש'. י' מודים שמוכ' ונות' וקיים. י"א ומודים שאם מכרה
ונות' קיים. י"ב שוים' יבם שנפלו נכסים. י"ג ומודים בנתגרשה מן האירוסין.
י"ד אלו ואלו מודים שיחלוקן. ט"ז מודים בפותח לכתחלה שיפתח. י"ז ומודים
ברואה בתוך אחד עשר. י"ז ומודים ברואה ברביעי. י"ח ומודים בשוכח בחצר
שהוא טהור. מ' נתני' בית שמאי אומ' אין שורין דיו וכו' ב' מאן תנא נתינת
מים לדיו זו היא שריתה פ' כיון שראינו בית הלל כי חיתירו לשרות דיו עם
חשיכה ידענו כי נתינת מים לדיו זו היא שריתו ומשום הכי חתירו בית הלל

א] העתים צד 7. והשתחידושי המאירי דפוס ליוורנו י' ע"גד'. ב] שבת י"ח ע"א.

שאומ' כבר נעשת מלאכה קודם השבת אבל אלו סברו בית הלל כי עדיין לא נעשית המלאכה לא היו מתירין עשיית מלאכה בשבת כלל והכין הוא סברא רבית הלל שסוברין כי כל מלאכה שתעשה בשבת אסורה היא מיהו אם עשה קודם השבת מקצתה סוברין כי כבר נעשית המלאכה קודם השבת וזה שיעשה בה בשבת ממילא קא אתי ועל דרך זו אתה מפרש כל טעם שחטצא לבית הלל כגון צמר ליורה וכיוצא בו שאע"פ שבשבת קולט את העין ונעשת מלאכתו בשבת אומ' לו כיון שנתן את הצמר ביורה בחול שהוא מקצת מלאכה כאלו עשה המלאכה כולה בחול וקליטת העין שיקלט בשבת ממילא קא אתי ושאלנו מי הוא תנא שסבר כבית הלל

[א' ע"ב בבבין]

ואמ' רב יוסף ר' היא דתניא אחד נותן את הקמה וכו' והני דת' בבריתא פתיקת מים לגינה ומגמר וגפרית וקילור אליבא דבית הלל [על זה] הדרך שפירשנו. ואין נותנין חטים לתוך הרהים שלמים אלא בכרי שיטחנו מבעוד יום אוקמה רב יוסף משום שביתת כלים ושלילן כיון דאית להו לבית הלל שביתת כלים אמאי שארו מגמר וגפרית והא כלים נינהו פ' מנחות שמוניחין בהן המגמר והגופרית והשכנו משום דלא קא עבד בהו מעשה שהמעשה שלהן נרתינת המגמר והגופרית בהן והני בחול נתן והכלים שמתגמדין בשבת ממילא קא אתי על הדרך שפירשנו. ומדורת א' חיה עופות ורגים אוקימנא בליהי וקוקרי דליכא בהו מעשה שיעשה בשבת והם המצודות שיש בהן יתדות ג' מבפנים והעופות נכנסין בהן בנחת וכשירצו לצאת אינן יכולין דליכא מעשה בשבת אלא ממילא הם נכנסין ג' והשתא דאמ' רב הושעיא אמ' רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאוריתא בית שמאי לבית הלל אע"ג דקא עבד מעשה שארו אי הכי מוגמר וגופרית מאי טעמו שארו בית שמאי פ' כיון דאוקמנין דשביתת כלים דקאתני בבריתא אין נותנין לתוך הרהים שלמים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום ממילא שמע' דכולה בריתא בית שמאי היא ומשום הכי אקש' מגמר וגפרית ביאי טעמי שרו בית שמאי ופריק' ד' התם דמנה להי אארעא פ' לא הניח המגמר במחתה דהא שביתת כלים בענן אלא על הארץ הניח והניו טעמי' דלא פריק אליבא דבית שמאי התם לא קאעביד מעשה כי היכי דפרקינן אליבא דבית הלל משום דבית שמאי סברי הואיל ונעשה בכלי מעשה אסור ואע"ג דלא קא עבד ליה כלי וכדאמ' במצודות חיה עופות ורגים ואוקמ' בליהי וקוקרי דלא קא עבד אינהי מעשה דהא אינן נמשכות ולא נסתחות אלא ממילא

(א) ומצודות. (ב) עי' אוצר הפירושים ד' ס' ל"ה. (ג) על נכנסין: נצורין. (ד) יתד: ב.

[ב' ע"א בכ"ז]

איתקבדא בהו מעשה ואפילו הכי אסרי בית שמאי גיגית נר ושפור
 מאי טעמא החירו ופריק דאפקר להי אפקורי דכלים
 [חפצי הפקר] קני שכיחה ועיק' בפ' אין משילין א' פ"י והינו טעמא
 דלא אקשינן

. בהך אוקמתא דאוקמינן דאית להו שכיחת כלים גיגית נר וקדרה
 משום דהרלקת הנר ונתינה המים בניגית ונתינת בשר בשפור היינו מלאכתן
 וכיון שנעשו מקצתה כחול כאלו עשה כולה דהכין הוא סברא דבית הלל כמו
 שפירשנו למעלה הולכך האי קדרה חייא שפיר דאמי פ' מותר לשהות אותה
 עד שתבשל בשבת ואוכלה באותה שבת משום דליכא למיחש דילמא אחי
 לחתווי דכיון דחייאת היא אסוחי מסח דעתיה מינה ולא אחי לחתווי.
 בשיל ולא בשיל אסיר דילמא אחי לחתווי. אמ' רבינו יוסף הלוי זצ"ל
 שכן היה

מנהגו כשהיה משמש לר' יצחק רבו זצ"ל כשהיה רוצה לשהות
 תבשיל שהוא בשיל

ולא בשיל על גבי כירה שאינה גרופה וקוטמה שארי בקדרה בין השנושות
 בצל חי או פירמא דליפתא ומשהה אותה עד למחר ואוכלה בשבת ואמ'
 הינו דאמי אי שרא בה גרמא חייא שפיר דאמי. והשתא דאמי מר כל מידי דקאשי
 זיקא לא מגלי ליה האי כישרא דגדיא ושריק שפיר דאמי פ' שריק מלכם
 אי ילכם

פס אלתנור ב' מגים יחרך ג'. דגדיא ושריק שפיר דאמי דכיון שהוא שריק
 אינו מגים

וכיון שהוא גדיא לא אחי לחתווי. וצריך אתה לידע דבקדרה חייא דקא מיירי
 דבראחא ולא שריק אסור דאע"ג דליכא למיחש דיל' אחי לחתווי דהא קדרה
 חייא כיון דאינה מוחה חישי' דילמ' מגים בה ופליגי בגדיא דלא שריק
 ובראה דשריק.

תנו רב' לא ימכור אדם חמיצו לגוי וכו' פ' דהא מטעור יום דפסח דהוא כרי
 שיכלה קודם הפסח דומיא דמטעור יום דשבת ועל דרך חלוקתו הכא
 תנו רבנן ר' אין משלחין איגרות ביד גוי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים
 וכו' והאמי' רישא אין מש' כלל כלומ' והאמרת רישא אם לא קצץ אין משלחין
 כלל לא שנא כרי שניע לכיתו ולא שנא בכרי שלא יגיע ופריק' לא קשיא הא
 דקבוע דואר כמתא והוא אדם שנותנין לו האיגרות והוא משלח אותם

א' ביצה ל"ח ע"ב. ב' מכוסה כלומר שכיסה את פי התנור (כשיש). ג' יתפך.
 ד' שם י"ט ע"א.

[כ' ע"כ בכ"י]

ב"ד מי שהוא מוביל לכול מדינה שירצה הא דלא קבוע [דאר כ] מתא
והא דאיפלגו בה בית שמאי וב' הלל בדקביע דואר כמתא קאמרינן.
כל שהוא מאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה א . . . לו . . .
הא דאמ' בשיל ולא בשיל אסיר האי מאכל בן דרוסאי טפי בשיל הוא
וקרוב הוא למכשל יתר מבשיל ולא בשיל א'. ומחזיון ב' האור במדורת
בית המוקד פ' בית המוקד לשכה חיתה בין המזבח העזרה והחיל
והיתה בה מדורת אש כדי שיטלו מנינה אש למזבח בכל יום שמצוה להביא
אש מן ההדיוט ואמ' ג' מנא הני מילי אמ' רב הונא דאמ' קרא לא תבעי
אש בכי מוש' בכל מושבותיכם אי אחת מבקיע אבל אחת מבקיע
במדורת בית המוקד ואקש' אי הכי אפילו בש' נמי יהיה מותר להדליק
אש במדורת בית המוקד ופריך רב חים' לא נצרכה אלא לאיברים ופרדים
שלא נתבשלו מבקיע. פ' האי קרא דאמרת משנה שאתה מבקיע אש
חונ' ממושבותיכם להתיר שריפת איברים ופרדים שליוס ששי הוא
דאחא דהא נשרפין הן על גבי המזבח כליל שבת כדכתי' הוא העולה וכי
ומן הדין (ה') שאפילו עם חשיכה נמי אסור לאחוז את האור במזבח
בשכיל אותן איברים ופרדים לולי שהכתנים ורזין הן וזה שאמרנו
שנותנין אש על המזבח ואקש' דכתי' אש תמי' וכ' דשמעת מינה שהיתה
האש תמיד ואין צריכין להביא אש אחרת תניא בספרא ונתנו בני אהר'
אש על המז' אע"פ שהאש יורדת מן הש' מצוה להביא מן ההדיוט הרין הוא
פירושא דהאי מימרא רפרישו כולתו דבואתא והכין שמייע לי ביה
והאי פירושא לא מליק כלל ודאי טעות רבא היא עד לחדא ולעולם
לא מצאינו ד' שקורין למדורת המזבח מדורת בית המוקד ועוד אם
כאש שעל המזבח הוא מדבר היאך נקש' אי הכי אפי' בשבת נמי וכי יש
בעולם מי שהוא אומר שאין מדליק אש על המזב' בש' והכתי' אומ' וכיום הש'

(א) כשימת הרי"ף והרמב"ם, עי' ר"ן על הרי"ף. (ב) = ומחזיון. שם י"ט סע"ב. (ג) כ'
ע"א. (ד) = מצאנו.

לד.

לקומים קדמונים למסכת שבת.

דף אחר מכ"י קמברוג' (G. 2.) העמוד הראשון מבושש ביחוד מן הצדדין ומקצת סוף העמוד מצד ימין. חסר. והעמוד השני, רובו כתום עד שאין לקרוא אפילו אות אחת ורק חשע השורות האחרונות ממנו נקראות עד קצה העמוד השמאלי החסר. בלקושי הדף הזה הובאה פעם תשובת רב האי גאון ופעמים פירושי רבינו יוסף הלוי למסכת שבת. וחשובה היא ההעתיקה העברית מהמסכת לרבינו נסים המעולה מהתרגום של המפתח שלפנינו. ולפיכך שמתי בצדה את ההקבלה למראה עינים. המלקט הוא תלמידו של רבינו יוסף הלוי שהוא קורא לו: „רבי וארונים ז"ל“.

[ע"א בכ"י]

אף כן היו דברי בית הלל ושמי לענין הוצר לנת שהוא אחד משלשה דברים שנחלקו בהן והיו נושאים בדבר ואין בכך כלום.

רבינו נסים ז"ל הניחא למאן דאמ' כלי ממא חושב משקין אלא למאן דאמ' אין כלי ממא חושב משקין מאי איכא למיטר

דע כי עיקר זאת המחלוקת גדולי החכמי נעלם מהם ולא מצא אחד מן הראשונים פ"י זה ולא ביאורו ואני בעזרת שמי המקום מצאתי זה אחר חיפוש גדול וחזק בתוספת מכשירין עריבה שירד דלף לתוכה המים הניתוין והצפין בכי יותן נטלה לשפכה בית שמי אומ' בכי יותן ובית הלל אומ' אינן בכי יותן כמה דברים במהרה אבל כטומאה הכל מודים שהן בכי יותן דברי ר' מאיר ר' יוסי אומ' אחת טמאה ואחת טהורה בית שמי אומ' הרי הן בכי יותן ובית הלל אומ' אינן בכי יותן פ"י סבר ר' מאיר כי בעריבה טמאה מורים בית שמי ובית הלל שהן בכי יותן חושב את המשקה ור' יוסי סבר כי לא פרק עוד בית הלל בין עריבה טמאה בין טהורה שאינן בכי יותן וכלי טמא אינו חושב את המשקה ושטור לך זה לפי שהוא עלום מאוד וכבר עזר המקום ונעלה לנו ביאורו ומקומו.

(א) המפתח כ"ט ע"כ.

רבינו יוסף הלוי ז"ל והא דאמרי' א

ואירך אף מי שהיחשיך בדרך וכו' קשיא לי דלא אמרינן
 גזירה ב' לחומרא כגון הגי י"ח דכולהו לחומרא נינהו אבל [מי שהיחשיך] קולא
 הוא דאקילו רבנן עליה למיתביה לנכרי דהא אמירה לגוים שרי. תרע
 דהא בגמ' דילה ג' אמרי' מאי [טעמ'] שרו ליה רבנן למיתב כיסו לנכרי אלכא
 קולא דאקילו רבנן גביה ופרק רבי' ואדונינו ז"ל כיון
 פחות פחות מארבע אמות [דילמא ז' משרא]
 [א]מות גזרו עליה דלא למימר הכי

רבינו האיי גאון ז"ל [ישראל ד] שקנה מרחץ

[או פורני והשכירם] לשנה או להודש לגוי והגוי [עושה בהם]
 [כשבת ובחול] שכרו מותר או לא כי מצאנו מקצת גאונים מפני שהיא
 [נקראת על שמו] אוסרין ויש מי שמתיר ואומ' אין שבייתה לכלים
 [וזה שאמרו] מפני שנקראת על שמו אינן אלא בישראל [שכנה לעצמו]
 [מרחץ או פורני וישב הוא בעצמו בהם ופעמים שישכירה ו]נ[שאר שמו עליה שהעובדים
 והשבים אוסרים הלא זה מרחץ של פלוגי, אבל מי שלא ישב עליו ולא נקרא עליו שם
 יהודי מעולם למה נאסר אותו ולמדנו אדונינו.

כך ראינו כי ודאי שביחת כלים לבית שמאי היא ואין הלכה כמותם. ושארמחם שכרו
 אסור אפילו במקום שאסור להשכיר את המרחץ לגוי אם השכירו לו עבדיה לאיסור ולא
 יעמידוהו) ביד גוי שכרו מותר וזה לא נקרא שמו עליו מעולם ואין בו עליו חשש
 מראית עין כל עיקר אין אנו רואים בו איסור]

(חשע שורות התחתונות מעמוד ב')

כותיה דרבא לענין שליח ציבור היורד ערבית ביום טוב שחל להיות
 בשבת דאין מזכיר של יום טוב ואי הויה הלכה כחדא מניהו הוה
 קשיא לר' יהושע בן לוי וצדיכה פירוקא אלא להודיעך דליכא הילכת'
 דקשיא אדר' יהושע בן לוי דבר מדרבא ורביעית דהכין עמא דבר
 לאדכורי חנוכה במוסף ומפמיר בשבת של ראש חודש
 במנחה ביום טוב וכן הלכה. רבינו יוסף הל[וי]

מנא הני מלי שורפין קדשים

ששריפתו עשה ויום טוב לא תקשה וקימ' לן דעשה [רוחה לא]

תקשה אמ' חזקיה וכן תנא רבי חזקיה אמ' קרא

(א) שבת י"ז ע"ב. (ב) אלא. (ג) שם קניג ע"א. (ד) תשיר ת"כ צד 58, וכ"י פור
 א"ח ס"י רמ"ג: „ונשאל מלפני רב נשרונאי גאון ז"ל“. ומשם השלמתי השאר באותיות פשוט.

לה.

לקוטי קדמון אחד מתשובות, פירושי גאון ומגלת סתרים
דרכנו נסים למסכת שבת.

שני דפים בלתי תכופים מכ"י קמברידג' (G. 2.) למסכת שבת. הדף הראשון
הוא קטע מתשובת גאון לשבת דף מ"ד (עד אמצע עמוד ב'). ותשובה זו בלתי
ידועה ממק"א. אח"כ מתחיל: „דרכנו נסים בן מגלת סתרים“ ובסוף העמוד
השגת המלקט עליו. הדף השני המשכו של פירוש [גאון?] לשבת ס"ו (עד סוף
העמוד). ואחריו מתחיל „מפרק ר' עקיבא“ שבת פ"דג'.

אסור לטלטלה ומותיב א' רב נחמן בר יצחק מיהא בריתא מטלטלין ניר
חדש אבל לא ישן דר' יהודה היא היכי מותיב תיובתא מן מימרא
דאפרין דהא אמור רבנן למימרא מוקצה מחמת מיאוס אית ליה
מוקצה מחמת אסור לית ליה. ודאי אורחא דתיובתא למתוי
מן הלכתא אלא מיהו ההיא מילתא דמינה תיובתא הוא דצריך לביהוי
הלכתא אי אית בההוא מימרא מילתא אתריתי דלאו הלכה לא
אכפת לן. והא ר' שמעון דהלכה כותיה קא מיקל טפי וכל
שכן דאית מן מימריה תיובתא לר' הונא דקתני כל הניירות.
וכיון דנקט רב נחמן בר יצחק מימרא דמאן [ד] מחמיר ואע"ג דלאו
הלכה הוא ומימרא דמאן דמקל דהלכת' כותיה כל שכן דהוי
תיובתא. אשתכח דלענין גופיה דתיובתא מן הילכת' אותיב
ודאמי כמאן דאמי' לא מיבעיא לר' מאיר דמיקל דנר דלאולוקי
בה קימא כן [לא] אדליק בה שפיר דאמי לטלטולה מיטה דלא להכי
עבירא לא כל שכן אלא אפי' ר' יהודה נמי הכין. ועוד דהאי
דקאמרת מן בריתא אותיב לאו מן בריתא אותיב אלא מן מחניתין
דתנן התם מטלטלין ניר חדש אבל לא ישן הואיל ולא קא(טרי) מותיב
רב נחמן בר יצחק מטלטלין נר חדש אבל לא נר ישן דכרי ר' יהודה
כדתניא בבריתא אלא סתמא, כדתנן מחניתין דמילתא ב' קא
מותיב ולאוי למיפסק הלכת' קאתי. ודילמא לא הוה פשיטה ליה
לרב נחמן בר יצחק דהא אית בה כמה הוי, ותיובתיה מיהא גופיה
לדברי הכל איתתה. ודכתבת היכי מותיבי תיובתא דאיפרך
הא דאמור רבנן למימרא דר' יהודה מוקצה מחמת מיאוס אית ליה
מיחמת איסור לית ליה. מן הא לא איפרך מימרא דר' יהודה.
ועוד האי למימרא דקאמרי' מימרא דר' וירא למימרא דר' וירא הוא דאמי'
פמוט שהדליקו עליו לדברי האוסר מתיר ולדברי המתיר אוסר דאיסתברא
לית לר' וירא להאי לשנא דר' יהודה דקאמר בנר ישן שרי לטלטולי פמוט

(א) שבת מ"ד סע"א. (ב) אות הל' מתוקן ומשונה.

[ע"כ בכ"י]

באותה שבת ולר' מאיר דקא שרי בנר ישן אסור לטלטולי פמוט שהדליקו
 עליו באותה שבת. ולפום הדין סברא אית לך למימר אלא דקא שארי ר'
 יהודה נר שהדליקו בו באותה שבת ולא חייש למוקצה מחמת איסורו דהא
 קא שרי פמוט שהדליקו עליו באותה שבת ולא חייש למוקצה מחמת איסורו
 למימרא דר' זירא. ואקשינן עליה היכי מצינן למימר דקסבר ר' יהודה
 הכי והתניא ר' יהודה אומ' כל הנידות של מתכת מיטלטלין חוץ כן הנר
 שהדליקו בו באותה שבת וקטא תיובתא דר' זירא ובטיל האי לישנא ואיתברר
 דאית ליה לר' יהודה מוקצה מחמת מאוס. והלכת' כותיה במחמת
 איסורו ולית הלכת' כותיה במחמת מאוס ובין כך ובין כך גופה דתיובתא
 דאיתביה רב נחמן בר יצחק לרב הונא איתא לדברי הכל.
 רבנו גסים מן מגלת סתרים.

אמרנן א' מותיב ר' אלעזר מיכני שלה בזמן ש'

שהיא נשמטת אין חבור לה ואין נמדרת עמה ואין מצלת עמה באהל
 המת ואין גורדין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות ופירשה
 ארוננו שרירא ז"ל וזהו נוסח פירושו והקשה עליה ר' אלעזר מוכני
 שלה בזמן שנשמטת אין חיבור לה ואין נמדרת עמה ואין מצלת עמה
 באהל המת ואין גורדין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות
 נמצא לא נאסר עליה לגוררה אלא בזמן שיש עליה מעות אבל אם אין
 עכשיו אע"פ שהיו קודם לכן מותר לגררה שלא כר' יהודה דאמ' נר
 שכבה אסור לטלטלו פ"י מוכני עיקר קן שהיא יושבת עליה ומגביהנה
 מן הארץ כמה שאנו שונין ב' גם הוא עשה מוכני לכיור קן שאינו
 מחובר לקרקע למטה ואין נמדלת עמה כגון המידל בגפנים פ'
 במשקין ג' מאי מידל שלופי ואין נמצאת לשון צל ולקרב לשון נאמר
 כלשון הזה נמדלת נמצלת ואנא הכי סבירא לי לפום עניות דעתי
 דמתניתין נמדירית וניצולית ומשנה זו במסכת כלים ד' וכך היא שנויה
 השירה בית שמי' אומ' נמדרת מבפנים ובית הלל אומ' נמדרת

א' שבת מיד ע"כ. ב' יומא ל"ז ע"א. ג' = מועד קטן ד'. ה' כלים פ"ח, א'.

[ע"ג בכ"ו]

ברשות הרבים הואל ומניע עד ארכובותיו וכל שכן עד אצולו ידיו וכל שכן שאין לו כוח לזוז ממקומו אילו נשמט ממנו ומשום דהני סמיכות סנדל הוא לעניין חליצה שנינו דאסור ליכנס בו לעזרה א) כדתנן ב) לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ולעניין סמיכה אמרו ג) כל ישיבה שאין בה סמיכה עמידה טובה ממנה וכיון שזה החיגר על גופו סומך עליו וכן שכן כמתניו ולמעלה קראו סמוכות שלו ואין לנו לחוש אם הוא חופר את הארץ בהליכתו כדאמרי' לעיל ומוחר לכתחילה לצאת בו בשב' כשאר בני אדם שיוצאין במנעליהן המסומרין בין חופרין בין עוקרין הואיל וכונתם להליכה ויש מי שאין לו כח אפי' ביריכות[יו] להסמיך עליהן ועושה לו טעין או מעור תחת ענבותיו וזה הוא אשר נקרא כסא סמוכות ועל זה שנינו אין יוצא בהן בשבת מאי טעמ' כשאין נוגעות בארץ ברוב הליכתו . . . על פיו קופץ ונגרר ונמצא נושא לאותו הכסא שהוא סומכה בעת הליכתו וכיון דהא לאו לסגווי מתעביר אלא לתמוכי נפשיה עליו ויושב אסור ליכנס בו בעזרה שחרי אין ישיבה בעזרה וזהו פירוש משנתנו וליכא דפליג על סמוכות שמותר לצאת בו בשבת וכיון דמאני עליה לעולם אפילו לא עביר להו להני סמוכות שלו לא רצועה ולא מסמרים אלא מקל בעלמא שרי למיפק ביה בשבת הואיל ונפיק ביה כחול דחניא ד) יוצאין בפיקרין ובציפא איכותי בזמן שצבען לשמן וכרכן במשיחה אין יוצאין בהן ואם יצא בהן שעה אחת מבעוד יום אע"פ שלא צבען לשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת וכרב אסי ה) עבדינן דאמי' ישב אע"פ [שלא] חשב וכל שכן אם עשאו כלי ברצועות ובמסמרים וזהו ליה כרכו במשיחה וצבעו לשמן שאין בו בית מיחוש לדעת הכל שמותר לצאת בו מפרק אמי' ר' עקיבה טנין ו) לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים

א) שבת ס"ז ע"א. ב) ברכות נ"ד ע"א. ג) כתובות ק"א ע"ב. ד) שבת כ' ע"א.
ה) שם. ו) שבת פ"ד ג' ע"א ועי' באוצר הגאונים.

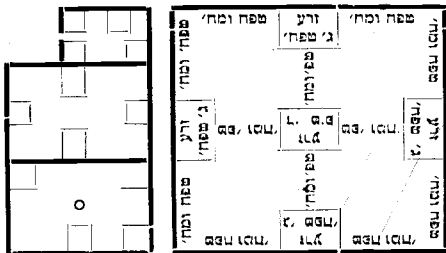
[עמ' ד' בכ"ז]

שזרעין בתוכה חמשה זרעונים כיון דקים להו לרבנן דחמשה זרעוני
 בששה פושטי לא ינקי מהדדי וקימילן דמקום זרע לא הוי פחת מטפח
 על טפח וכיון דהי ערוגה לא עבדא מקום כל זרע זרע זרע לא תללים ולא
 גומות אלא ארץ שוה צריכינן לשויי הכירא בין זרע לזרע כגון
 דשביקנן מקום חרב בין זרע לזרע ולא ליתחזי כלאים דאילו היה
 חל או גומא לא צריכינן לארחוקי בין כל זרע לזרע כד תאני בתוספת' א'
 מותר לעשות בתוך שדיהו תלמיות קמנות של טפח טפח וליתן
 לתוכן שלושה מינין אחד מיכן ואחד מיכאן ואחד באמצע ומותר
 לאדם לעשות בתוך שדיהו גומא ק[מנה] היא עמוקה טפח ונותן
 לתוכו ארבעת מינין ותופכן לארבע רוחותיה. וכיון
 שערוגה זו שוה היא שאין בה לא גומא ולא תלים באעי לארווחי
 בין זרע לזרע דליהוי הכירה משום כלאים וקימילן דבאעי
 למיהוי בין זרע לזרע מקום חרב טפח ומחצה מכל צד ואם יש
 קרנות באעי למיהוי טפח ומחצה מיכאן ומפח ומחצה מיכאן
 נשתייר באמצע בין שתי החרבות ושתי [הקרנות] מקום זרע
 שלשה טפחים אורך ברוחב טפח וכן מכל צד, ובאמצע ערוגה
 טפח על טפח מקום זרעי הוה ליה מקום פנוי שהוא חרב י"ז טפ' [זרע]
 זרעיי מכל צד טפח ומחצה והויה להו חמשה זרעונים בששה

על ששה כגון זו
 ואו אמרת טפח חרב בין
 זרע לזרע סגיא משכחת
 לה חמשה זרעונים
 אפילו בערוגה של
 חמשה טפחים ואנן
 אמרינן דלא משכחת
 חמשה זרעונים אלא

בששה טפחים ועוד הא איכא זרע דהאי שורא זרע דהאי ש'

(א) כלאים פ"ב, וכיה ברי"ח לשבת פ"ה סע"ב. והשוה אוצר התשובות צד 86.

לו.

פירושי מלים לתלמוד, מלוקטים מקדמון אחד.

ב' דפים ארוכים בכ"ז קטבירג' (G. 2.) מכילים פירושי מלים לתלמוד ב"לשון ערבי" או "ישמעאל" (פרסי), גם ארמי, יוני ורומי, לשכת, ערובין, סוכה ופסחים. תחלתו וסופן חסרים, אך, כנראה, הם רק חלק קטן מחבור גדול של פירושי מלים לתלמוד, רובם מלוקטים מפירושי הגאונים ומועטים ממקורות אחרים. באמצע פסחים לפני דף ל"ז (צד 157) בתוך השורה כתוב פתאום: "והדא לרב יצחק", ואיני יודע אם זה כוסב אלמעלה או למטה, ומי הוא זה רב יצחק? גם הסדר לפי הדפים בגמרא לקוי לפעמים, ויש אשר נכנסו באמצע גם פירוש מלים ממסכתא אחרת. ואף הפסוק שהובא בו, "כמו שכתוב בבירה הזאת" (צד 168) לא נמצא "הזאת" בחג"ך.

פירושי מלים אלו חשובים מאד גם לנוסחאות התלמוד, וכמה גרסאות שבו מתאימות ביותר לכ"ז ב' שהובא בדקדוקי סופרים. הערות המוקפות במרובעים בתוך ההערות למטה הן של הפרופ. י"ג אפשטיין נ"י!

[אפותא] פדחת א'

שהאבא ב' נופו דליותיו

נצרי דקל, הוצין ג' עושין [אותן]

כמין חבל. צפורת כרמים], ממיני חגבים היא ד'. המצ[ניע]

[בצבררי ה'] ינין שנותנין בה כשאין צוררין. נסאכ[א] י'

[. . . . פונדתו או] גדין אותו פעמים שכופלין אותו ופיו למטה

[מלגו] י', הוא מזלג. כראר ה' חאף אספאט. עגולי דכילה ט'...

ה מופרש. עציין י' חצי כלי חרש י"א. פוקסת יב', תגעד [אלאצדג] יג'

מנקאש. איטבי יד', דבר של כרזל ויש לו שני ראשים שמ[מכין]

גמטראות ט', מוציאין שתי קורות מן הכותל לחוץ ומסככ[ין]

מחיצה כמין מעקה כמין תקרה ופותחין פתח להם ומשחטשין בה...

.... כלש' ישמע' רשן טו] ורא אלחאיט. נירדי קרשים יו' שלא יעלו ולא ירדו...

... כמו שאנו מתרגמין יח] מאסין רירדין. מירשא יט' ראשה שנכנס בכנר שאין...

שיעור. מדרון כ', כמות תל שצידו אחד גבוה ואחד נמוך, ממקום גבוה למקום

נמוך נקרא מדרון. דקק כא', מיט כמו שאנו אומרין כב' בהמות נכראו מן העפר

דגין נכראו

(א) [שבת פ' ע"ב, אופה"ג - החשובות צד 80, פיר' הגאונים 112]. (ב) [צ"ל: שראבא, שבת פ"ה ע"ב, אופה"ג - החשובות צד 87. ועי' להלן לערובין ק' ע"ב]. (ג) [שבת צ' ע"ב: צורי דקל. והשוה אוצר הפירושים צד 48 ס"י קפ"ה. ד' השוה פ"ה ר"ח. ה' [שם צ"א ע"ב, ועי' ר"ח]. ו' צ"ב ע"א. ז' צ"ב ע"ב. ח' כרכר? ט' צ"ג ע"א. י' צ"ה ע"א. יא' [פ"י] הגאונים 117]. יב' צ"ד ע"ב. יג' [ר"ח]. יד' צ"ה ע"א. וראה אוצר החשובות 93. טו' צ"ז ע"א. טז' השוה אוצר הפירושים לשבת 58 סס"י ר"ז. יז' צ"ט ע"א: לירדו. יח' במדבר י"ז, ג': רקעי פחים. יט' שבת צ"ט ע"ב. כ' ק' ע"א. כא' ק' ע"ב. כב' חולין כ"ז ע"ב.

מן העפר א) עופות נבראו מן הרקק. ביציאתא ב) עריכות קטנות. אורכאני, גומא ובלשון

ישמע' ברדי ג). בקיעת רגין ד), שניכנסין לה רגין מאליהן בלא צידה. הסרב ל ה)

חוט של עורב י) של סרבל. לכתא ז) דבר מועט שחתוך מן העץ ושמו בלשון ישמ' לכתא. קולטה אחר ח) קיבלה אחר או שקיבלה כלב בפיו. הבונה.

מסתית ט)

בלשון ישמעאלים יסויהא. הקודת, הוא הנוקב ובלשון ישמע' כראט. בירתן י) פלטורין יא),

כמו שכתוב יב) בבירה הזאת. דמוס, בלשון ישמ' כוף. המצודה, בלשון ישמ' יסוי מכ[אן]

מכאן אלאגור אלביני יג). מרדרי יד), כמו שמתרגמין טו) ורדירו ית טסי דהכא. המנכיש פז)

בלשון ישמעאלי ירפיק. המקרסים יז) שנוטל עליו מן הקלח. קלת, גופו של ירק. עולשין יח), בלשון ישמעאלי הנדבא. המוריו יט) זרדים, מיני ירק הן מיטריא. ר' אליעזר או' האורג. צילצול כ) שחוגרות נשים על פדהתן וכלי ישמע' עצאב. הילמי כא) כמו שמפורש מי מלה. בחד שיחיא כב), בלי ישמעאלים פי נפסאן ואחד.

הגזין, אחד ממיני שרץ העוף. מקלחות בלי ישמע' הנתוגם. גמוגרקי כג) שלו, מקום שמכניסין בו עופות כשצדין אותן מן השרות ומן האילנות ושמו בלשון ישמע' קפץ. קאלום כד) בלי רומי שכה. לגיגית כה) כלי חרש גדול ופיו רחב ועושין בו

שכר. הסודה כו) חנאמה. ורש כז) מיני קישות. שירקא טווייה כח) עשב שמרפא כרים.

פעפועי ביעי, למורפן בשמן. אזוב כט) עץ בוסם הוא ושמו בלי ישמע' מרונגוש. אזוביון, בלי ישמעאלי שית. שימשאק, מרונגוש. קוקאני, בלש' ישמע' דור. פוטנך, עשב ששמו כך. ארקתא, שמה בלש' ישמע' עלקה שאוחזת בעיקר

א) המים (שם). ב) שבת ק"א ע"א. ג) [פי' הגאונים 19 ושינ]. ד) שבת ק"ב ע"א. ה) ק"א ע"ב. ו) = ערב. ז) ק"ב ע"א. ח) שם. ט) ק"ב ע"ב. י) = בירתו. יא) וז"ה בערוך בסוף ע' בירת: „פי' פלטורין". יב) לא מצאתי. יג) משווה ... מקום הלבים שבנתיים. יד) ק"ג ע"א. טו) שמות ל"ט, ב'. והשוה פירוש הגאונים לפהרות אהלוח פיז, מ"ב. טז) ק"ג ע"א. יז) שם: המקרסם. יח) ק"ג ע"א. יט) שם: המורד. כ) ק"ה ע"א. כא) ק"ה סע"א. כב) ק"ו ע"ב. כג) לפנינו: לגורקי. ריח: לגרונקי. כד) ק"ה סע"א. והשוה ריח, וערוך ערך קלוס. כה) ק"ש ריש ע"ב. כו) ק"ה סע"ב. ובירח: פי' חסודה בלשון ערבי אל מחגמא. כז) לפנינו ליחא. כח) ק"ש ע"א. כצ) ק"ש ע"ב.

לשון ואין יכול לא לבלוע ולא לרבה. אסנותא א), אילן של רמון שניגמרין פירותיו
בחרש סיון. חוטרא ריא ב) עשב ששמו כך. אניגרון, מיא דסילקא. כנגרין,
פירות שלעשב. שהפי ג), עלים של קנים רכים שלא נגמרו ושלא נתגדלו.
קומא, שמו בלי ישמע' סמני ערבי ד). פשיטאנא ה) עשב ששמו כך. אהלא
תולאנא, אהל יפה שדומה לתולעת ואין בו עצין אלא מעט. עילא בר גירדי ו)
עיר בן אתונות. חוטראנא, חודר (?) שקורו מנומר. אלו קשרים. זמאמא ז)
זמאם שנותנין בחוטם הגמל. ענוכה ח), קשר וחציקשר. פסיקיא, חגור שחוגרת
בו אשה. כף ס) מקום ריסת הרגל. כלי קיואי י), כלים של אורגים. בי אבירן יא).
שוק של בית עברה זרה. מקטורין יב) וכולם שמות בגדים הן. שידה, מיטה יג).
תיבה מגרל, שמן בלי ישמע' תאבות. קרונות יד) רבר שנותנין עליו כלים כמות
שאנו אומרין בקרון או בספינה. כל הכלים. לתחוב בו טו), בלי ישמע' יגמזין
פיה. פגה טז) כראמם. יתיר של מחרישה יז), כלי של ברזל ושמו סכה.
חצינא דנגארי,

פאם אלנגארין. סכינא דאשכבתא, סכין אל רביחה. גלוסטרא, מקום שמניח
ידו עליו. אין סומכין את הקדרה בבקעת יח), שיכירי עצים שמסיקין בהן. שותה
לכהנא יט), בלי ארמי וכלי ישמע' שבכה. מקפה, בלי ישמע' מרקה.
סכוכית, מתל
זכוכית. קרומיות כ) שירי מחצלת שבלתה. מכברות כא) מכנסה. פרוזמיות כב) בלשי
ישמע' חודק. שבקרוא, בלשי ישמי דלו. טפוח כג), בלשי ישמע' בטייה.
שפשום כד),

לשפשפם ברגליהם. גשיש, בלי ישמע' עידאן כה) ספינת. נגר כו), נגרר, בלשי
ישמי מתרי. מפנין. הלוף כז), בלי ישמי לוף כח). חצב כט), בלשי ישמי
חשיש. אברתא,
בלי ישמי שיה. חאשי, עשב כמות אילן. מסננין ל), בלי ישמי ינכלוה.
טפת קיה לא),

א) לפנינו: אסינא. ב) לפנינו: חומטריא. אבל עיי' אוצר התשובות לשבת סוף צד 98,
ואוצר הפירושים צד 71 סוף רביג, הערה ט"ז. ג) קיי עיי': שחסי. ד) השנה אוצר התשובות
לשבת צד 99 סוף רצ"ט. ה) קיי עיי': השנה שם סוף ש"א. ו) [צ"ל: גידר. השנה גידרוא,
גדרים מיא, וערוך עי' גדרון]. לפנינו: בר חמרא. ז) קריא, כל. ח) קייג, א'. עניבה. ט) קייב
עיי'. י) קייג, א'. יא) קייג, א'. יב) קייב, א'. יג) קייב, כל. יד) קייב, א'. טו) קייב
עיי'. טז) קייג עיי'. יז) קייב עיי'. יח) קייב עיי'. וכן לשון ר"ח בעיי'. יט) קייב
עיי'. כ) קייב עיי'. כא) קייב עיי'. כב) קייב עיי'. כג) קייב עיי'. סוף הגאונים 10
ובהערות. כד) [שפשפום, והוא לשון ר"ח]. כה) גשוש בלי ישמע' עידים (?) ספינות (ר"ח),
קייב סע"א. כו) קייב עיי'. כז) בלשון ישמעאל מתרו (פ"י ר"ח שם). כז) קייב
עיי'. כח) עיי' אוצר הפירושים לשבת 48, סוף קפ"ה. ואוצה"ג לערובין 96, סוף ע"א. כט) קייב
עיי'. ל) קייב עיי'. לא) בגמ' משקתיה.

מקום שמוציא זבל מגופו. בנפפיתא א), שכורכין אותה במפה ומחזירין אותה. דמנשתיים ב), בלי ישמי יתנפס. כרתיתין ג) בלי ישמי קורא. ניקרא ד) אוד שלמוכין. הגור ה) בלשי יש קירבה. אסלא, בלשי ישמעי בוניגה ו). קראמנאיי שלמקום פל. מיאנא ז) קלנסוה. גור בכוסכי ח), אלקירבה במעלאקהא. יתורוי ט) בלי יש חיה. גזורפטי, שצין. כיסכיה י), ריבאטהא. ברא דחומא, חב אלחוס. לגין, לח יא). יטרק יב), בלשי ישמעי יזכר. אציפתא חדתי יג) מחצלת חדשה. בפומא יד)

דשישא, פא אלקארורה. עמוס טו), קאלב. נוטל. מדומע, חולין שנחערב בהם חרומה. געגועין, תיאבון, מושחאק. כיפי טז) עונין שלפשתן. סיער יז) שלפולין, פסולת שיש בפולים ובקדרשים. חבית. פיגעין יח) ספרגל. מוחל יעה שיוצא מן הפירות ומן החטים. עין עיטס יט), שיוצאין ממנה מים ונמשכין לבית המקדש למקום טבילת כהן גדול. מברז כ), לנקוב את החכית ברומת. כושי בבליאתא כא), דבר ששותת את היין. אולורין כב) שעומדין בבתי מרחצאות ומשמשין את הנכנסין לשם. קרקעיתה שלדימסית, דימסית מקום שיש בו מים נובעין ואותן מים קווין ועומדין מי שיושב בהם בקרקע מתרפא. פתיגיתא כג), מקום. קרימה כמות אגס. (מקום) טו ביקה כד) שמע יבקע. פרוסרותיו כה) כמה מיני חבשילין יש לו. פינגס כו) כרנאמג. שחתת(ז) דיוקגי, צורה. אפכיגן סילתי כז), אני נושאין קליפי דקל. לסתות, לחיים. קליבוסת, עצם קטן שעל ירך. בולסא כח), עיקרה של סכוכית. כתיחא דגמלי. חבר גלוסקי כט) חנמים שבחוברים ל) שקין. אבר גולקי, חבלים שאוגדין את השקים מלמעלה. לכאחא דיניו(?), שמעלין את השקים זה בזה. דרגא דאמרלא לא), זו מלוגה במקשה. מפספסין, יופחת. מרוקין לב), ידוצות. שהת, קציל. מקידה לג), כלי של חרש קטן ושמה בלשון ישמעאלי מטהרה. חלל סוכה לד), גוף אל מטלה. אמלתרא לה), בלשי ישמי מרדסא.

א) בגמי: בנפוחא. ב) שם: ומנשתיא. ג) קליד ע"ב: כתיחין. ד) לפנינו סעיב: „ש"מ הני כתיחין סכו". אבל בריח קליח ע"א) וכן בערוך ערך נקרא: ש"מ האי נקרא מסו, פי נקרא היא כתיחין והן סמרפומין וכו'. ד) קליח ע"א. ו) [עיי' פי' הנאונים 42, הערה 19, והמחבר פי', „אסלא" כמו „סלא"]. ז) שם קליח ע"ב. ויעי' לעיל צד 96, הערה ז'. ח) בגמי: בכסיני. ט) שם קליפ ע"א. י) קליפ ע"ב. יא) [צ"ל: לוג]. יב) שם: מורד. יג) קימ ע"ב. יד) קמיא ע"א. טו) קמיא ע"ב: אימוס. טז) קמיא ע"ב. יז) קמיא ע"א: שער. יח) קמיא ע"ב. יט) קמיא ע"ב. כ) קמיא ע"א. כא) שם: כוס. כב) קמיא ע"ב. כג) פרוגיתא. ובויקיר פ"ה גרס פתוגתא (ערוך השלם ערך פרוגיתא). כד) כגורסת ר"ח. כה) קמיא ע"ב: פפרותיו. כו) קמיא ע"א. כז) קינ ע"ב. כח) קניד ע"ב: כולסא. כט) שם: גוולקי. ולקמן: אנלוקי. אבל כ"ה גס בריח ומשם בערוך ע' חבר, ולא באבר גולקי. ל) [חנמים שבחוברים, צ"ל: החלים שבחבירים]. רא) שם קניה ע"א. לב) שם: מרסקין. [וכאן צ"ל: מרוקין]. לג) קניז ע"א. לד) ערובין ג' ע"ב. לה) ג' ע"א.

קלוש, ריקי. יצמצם א), יחדידהא. לגוד ולבוד ב), אגמע ולוף. הבולט ג), שיוצא כך יתיר מכשיעור. דקא בקעי בה רבים ד), שעשו אותה דרך סיטומתא ה) חותם שלטבעת בלשון ארמית. רב פאפי ו) שרא לכורדיקראני, נחתומין הן שמבשלין תבשילין ולמה קורין אותן כורדיקראני שתבשיל בלשון פרסי קורין אותו כורדיקא לפיכך נקראו נחתומין כורדיקראני. כואנגאר ו), זה שממונה על שולחן המלך וסעודתו ששולחן בלשון פרסי שמו אכואן ומלאכה שמה כאר לפיכך נקרא ממונה על השולחן כואנגאר. שמן המור סטאכט ח), צטאכט זה שמן צורי ושמן בלש' ארמי סטאכט ט). עמילין שלטבחים י) פת תבואה שלא הביאה שליש תבואתה ולא ניתמלו שיבילים שלה חצי האוכל ומניחין אותה טבחים על הקדירה מפני שרכה היא ושואכת וזהמת בשר שבקדירה. ריכבא דדיקלי יא) כגון שיש מצר אחד או אמת המים לאורכה ונטועים עליו דקלים זה בצד זה ומדודין יב) ומדורין עליו ושמן ריכבא דדיקלי בלשון ארמי על שום שרוכבין על המצר. מוגפות יג), מוסגרות. טרטין יד), בלשון ישמי חוקין. איולי טו) שבכה. כנרל טז) שעשוי כך באלכסון שעשוי כך כבין לחיין יז) בין צד זה לצד זה. לסגור יח) וחבוט כאנה מורטי מולוק. קונדסין יט)

בלש' ישמע' אסאטין. כיפה כ) טאק. שגדאין בוקעין בה כא) שמכניסין לה גדאין. חילמי כב), שפירשנו בשמונה שרצים כג) אין עושין חילמי בשבת. ברקא כד) בלשון ישמע' איסטונה. שליפין כה), שולוף שמטילין בתוכם תבואה ומיני קטניות ונושאין אותן על הבהמה. זירוי כו) תאנה, אוזר. סחר, בלש' ישמע' סחה. שבילי כז) בית גודגוד, לא בית גודגור אלא בית גולגול שם עיר והיו שבילים שלה צירים הרבה. מילי מוליאטא כח), שאין להם טעם. ארדיכלי כט), בנאין הם כמו שכי' ל) ויפסלו בוני שלי' ובי' ח' ומתרגמין ובנו ארדיכלי שלמה וארדיכלי הירם. ערקבלין לא), מין ירקות.

א) ד' ע"א. ב) ד' ע"ב. ג) ה' ע"א. ד) ו' ע"א. ה) ז' ע"א. ו) פסחים מ' ע"ב [וציל: כורדיקאני, ועי' פ"י הגאונים צד 29 ובהערות]. ז) מורק י"ב ע"א. והשוה אוצר הגאונים שם. ח) [ריח]. ט) פסחים מ"ג ע"א. י) שם מ"ב ע"ב. יא) ז' ע"ב. יב) שם מ"ב ע"ב. יג) ערובין ו' ע"ב. יד) שם: במא בתרא ק"ד ע"ב. יז) [ומדורין, נמוחק ע"י גקודה]. יח) שם מ"ב ע"ב. יט) שם מ"ב ע"ב. כ) שם מ"ב ע"ב. כא) שם מ"ב ע"ב. כב) שם מ"ב ע"ב. כג) שם מ"ב ע"ב. כד) ערובין מ"ז ע"א. כה) שם מ"ז ע"א. כו) שם מ"ז ע"ב. כז) שם מ"ז ע"ב. כח) שם מ"ז ע"ב. כט) שם מ"ז ע"ב. ל) שם מ"ז ע"ב. ועי' אוצר הגאונים צד 89 מ"ז ע"ב. [כח] שם מ"ז ע"ב. [כט] שם מ"ז ע"ב. [ל] שם מ"ז ע"ב. [לא] שם מ"ז ע"ב. ועי' אוצר הגאונים צד 90 מ"ז ע"ב.

דבילה א) קעילות. דבילה שלמקום פלי ושמח קעילה. ניסחתי ב) דקלים שמוציאן כפוניות ואין נעשין תמרים אלא נאכלים כשהן כפוניות והן גמר פירותיו פני ביתאני ג) יש דקלים שמוציאין פירות [פגים] ונאכלין כשהן פגין לפיכך מברכין עליהן בורא פרי העץ. קיליא ד) עזר גורסק בר דריה ה) פלי בר פלי. תרי

שרגושי ו) שתי הפעות (?) כיסאני חטין ששולקין אותן במים ומערבין בהם פולין ואוכלין אותן ושיעורן כשיעור תרי כוני ו), ושיעור כוני כשתי חותלות בחרתא ח), שם עיר. [כפויין ט), גללי בהמה. סוגיני דערבתא י), בקעים של עץ ערבה.

חמרא מרקא יא), יין מוונ. טבחקי יב), חתיכות של בשר שטחין אותן בתנור ואוכלין אותן ושמן טבחקי. הדומי נהדמיה יג), כמה שכת' בשמשון יד) כשסע הגדי ומתרגמינן והדמיה. אטדין, אטד. הגין טו), הנא קידים טז), זרק. רפסא לי ז), משל הוא כלומר אתה לא היית רגיל לבוא לכאן

אילולי שאילה שיש לך לשאול לא היית בא. למיצבת ליה זויתא יח) לעשות לו תכריכין. בערכאיינ יט), בשטרות. מברכתא כ), עיר. חרם כא) שבין שני תחומי שבת, מקום שיש בו מים ניזקר כך. נדודיות כב) כמין תולדות. כנים כג), בלשון ישמעאלי טרח אלקריה. מחט סירקית כד), מחט דקה עשויה כמין קשת כך. כמין גם כה) כך. כמין טבלה

מרוכעת כך של מג כו) שמן בלש' ערבי עראקיה. ארדשיר, שם עיר. קטיספון, שם עיר. דעבוד דקה כז) שעשו איצטכח ושמו בלש' ערבי דוכאן מטטרגין, שרודפין אותו. מוהרקי כח) בלשון פרסי הו וחומות הן. ואברוגאיי כט), לשון פרסי הוא והן שלוחין. אורי בחרתא דארגיו ל), שם עיר

א) ערובין כ"ח ע"ב. ב) שם שם. ועיי' אוצר הגאונים שם צד 91 סי' מ"ה. ג) שם שם. ד) ערובין כ"ח סע"ב. ועיי' עירוף ע' קליא וסוף ע' נחר. ה) שם כ"ב ע"א. ו) כ"ב סע"ב. ז) שם. ח) = חרתא. עיי' ערה"ש ע' ארגיזא. וגרסתנו: דפומבדיהא. ט) כ"ח לפי הגי' בערוך ע' כף ו'. ובכתי' המלה ממושמשת וגראית כמלה שונה מוונ. י) שם. יא) שם שם. יב) שם: טבחקי. יג) שם לי ע"א. יד) שופטים יד', ו'. טו) ליד ע"ב. טז) שם: קידן. יז) שם מי ע"ב [לי גם בכ"י מ' ר"ח וערוך]. והשוה ר"ח וערוך ע' רפס. יח) שם מ"א ע"ב: לטשמושו בהו וזודתא. יט) מ"ז ע"א: בערכאות. כ) מ"ז ע"ב. כא) מ"ז סע"ב. כב) נ"ה ע"ב. כג) [צ"ל: פגים, שם ע"א: פגום]. כד) כ"ג ע"א. כה) נ"ה ע"א. כו) נ"ח ע"א. כז) ס"ב ע"א. עיי' אוצ'ה"ג 98 סי' פ"ב. כט) שם: אבורגני. ל) ס"ג ע"א.

הוא. (ביח) לקיטו א), מי שסומכין אצלו. בית ניצרפי ב), בית עב' זרה. ביצים

שוחקות ג) ובלש' ערכי קל' נאף. מודיא קונטרסא דמן ניסא ד) מידה של מקי

פל. כוסתא ה), בלש' יש' שאשיית. טומנין בעצה ו), כך פירשו ז) מאי עצה א' רבי

יהודה תכן של קטניות. באלונטית ח), בלש' ער' שוסתגא. עוקה ט) שטפסיק מקום למלאה ממנו מים ולשפוך בו מים. לקמור י), בלש' ע' מוצהרג' יא).

צבותים יב), מתוקנין. אפסימא יג), שם העיר היא. בגדידא יד), דקל שאין לו

קליפה ובלש' ע' שמו מוגדר. שדאכא טו), דלית של אילן. שריתא טז), חצי קורה. אוסיתא יז), מכתשת. ארדקא יח), כלי שמתחיק סאה.

סוכה.

קיטונית יט), כנין שנפתח או שנתמקט או שנפל כותל אחד מכתליו. קונדרסין כ), כמין עמודין ובלש' ע' שמן אותאר. טפת סוחק כא), ואף. סוכת

יוצדים כב), שעושין בה כלי חרש. בורגנין כג), בלשון ער' שמו מסולדה. גרדיון כד), כוזה. גימין, שיער. סיסין, כבא. ניקליטין כה), שעושין למיטה

מארבע רוחותיה ופורסין עליה סרינין ונעשית כאהל ופסולה. פריזמא כו), שמלה. קיסום כז), שם עשב הוא כח). כילת חתנים כט), כילה שאין לה

גג. זכרים ל)

ראש החצים שנכנסין באמצעיתו של קנה. דוקארי דקני לא), מקום שמעמידין קנים באגם נעשין אנודות אנודות וכשנעקרינ נעקרינ

כולן בכת אחת. סרדומין לב), בלש' ע' קייה. שפססן לג), בלש' ע' דקאה. בעתר לד), בלש' ע' מדראה (2). נסר לה), בלש' ע' לוח. מפקפק לו),

שדוחק את הסכך

א) שם סיד ע"א. ב) שבת קמ"ז ע"א. ג) ערובין פ"ג ע"א. ד) שם. ה) פ"ד ע"ב. ו) פ"ו סע"ב. ז) שבת ע"ז ע"א. ודשוה פ"ה הגאונים למהרות צד 93. ח) ערובין פ"ה ע"א. ט) שם. י) פ"ה ע"ב: כיב הקמור. יא) ובר"ח שם: "ש"י ב"ב קמור" קנא (2) הא ממיל (2) מוצהרג". יב) ציה ע"א. יג) ק' ע"ב: אפסימא. יד) שם. טו) שם. וע"י אוצר התשובות לשבת צד 87. ואוצר הפירושים שם צד 45 ס"י ק"ל, ואוצר הגאונים לערובין, צד 76 ס"י קצ"ו. טז) שם ק"ד ע"א. יז) אסיתא. יח) שם: ארריבא. יט) סוכה ג' ע"א. כ) ד' ע"ב. כא) ד' ריש ע"א. כב) ח' ע"ב. כג) שם. כד) שם ס' ע"א. וע"י ג. ג. אפשטין J. Q. R. n. s. vol. V. צד 236. כה) שם י' ע"א. כו) שם י"א ע"א: פרוומא. כז) שם י"א ע"ב. כח) "פ"י קסום, הילבאני בלשון רבנן. וכך פיר' בשאילות" (פ"ה הגאונים למהרות ריש צד 87). כט) י"א ע"ב. ל) י"ב ע"ב. לא) י"ג ע"א. לב) שם: גרדומין. לג) י"ד, א"י שבססן. וע"י אוצר"ג במקומו. לד) שם: כעתר. לה) שם. לו) שם ס"ו ע"א.

לכאן ולכאן עד שיעשה רווח בסך. חוטט א) בגדיש, שמוציא מן הגדיש באמצעותו ועושה בו רווח מקום סוכה. שירה ב), בקייה. מקציע ג), יקוד. אברומא ד), בלש' יוני תן והיא טריה. מיט הנדוין ה), בלשון ערבי מיט דקיק. שעס יו), בלש' ערבי כיוראן יו). נויאתא, בלש' ע'

סדארת. גואלקי, שקים של שער. צני, קפיפות גדולות. כניאתא ח) דפירי, כלכלה של פירות. שחררוהו מים, חור במש. מלחת, כעין מלח בארץ מלחה. קציצה ט), תפילין עצמן. ממשיך יו) בלש' ע' תהיי. פרפראות אלואן ואמטיכה. מקפא יא), מרקה. כותבי בליס טרי יב), כוחבי שקר. אונכרי יג), שלוחין של ביח נשיא ובלש' ע' וכלא ראם אלגאלות. פריש יד) בלש' ע'

ספרגל. כבהמנק טו) שעשוי כך $\frac{1}{2}$. חילאפא טז), מין ערבה שאין גדיל בנחל. למישראל יז), לשרות בו כלים. פרי ראשון יח), פרי עצמו פרי שיני שמוכר פירות בדמים ותוזר ולוקח פירות אחרים באותן דמים.

בין אנפיים יט), בין אלריש. קריתא אילי וזיתא אילי כ), עיר יש לי חיתים יש לי.

קלוניא כא), שאין עליה מכס. גוהות כב), מומות. גודה כג), בלש' ע' קרבה. קסואתא כד),

ככ' ואת הקשוות. לול, ארוכה שבכית שעולין לה לגג ככ' וכלולים. חליל ואבוב,

סורנאי ונאי. דיופלסטין כה), ריואקין. סטיו, מגלם. טרסיים, הן גדרים. היב כהי והימבהי כו), סימן הכו ליצי ולרשע. מי יקום. בינו כוערים. הסירותי 'מוטו. ורב פפא מקדים הסירותי קודם בינו כוערים. מרתף כז) אוצר

מגורה מליאה פירות כח) כמין אוצר. קשר של קיימה כט) שני קשרים. מוקף רבידין של אבן ל), עושין אותה כמין אצטבה. התורפאלא), מקום מגולה. ביח מטבחיא, בית המטבחים לב). שעלולין, שקרובים לקבל טומאה. מאגוד לג), בלש' ע' קלם ששומחין עליו כלי כביסה. בשרשיפאל לד), מלך כשיושב על כסאו

א) שם. ב) שם. ג) שם יז' ע"ב. ד) שם יז' ע"א. ה) שם יז' ע"ב. ו) כ' ע"ב. ז) השוה אוצ'ג ליומא צד 60 ס"ר ר"ב. ח) = כינתא. ט) שם כ"ו ע"ב. יו) כ"ז ע"א. יא) כ"ח ע"ב. יב) כ"ט ע"א: פלסתר. יג) ל' ע"ב. יד) ל"א ע"א. טו) ל"ב ע"א: כהימנק. טז) שם ל"ד ע"א. יז) מ' ע"א. יח) מ"א ע"א. יט) מ"ב ע"א. כ) מ"ד ע"ב. כא) שם: גוהות. כב) מ"ה ע"א. כג) מ"ח ע"ב. כד) שם: קשוואות. כה) ג"א ע"ב: דיופלסטין. כו) סוכה ג"ה ע"א. כז) נסחים כ' ע"א. כח) שם מ' ע"א. * שם שם. כט) י"א, א'. ל) י"ג, ב'. "ככ"ו ב' א"ר יהודה הר חבית סטיו כפול היה ומוקף רבידין של אבן" (הנהגות ד"ס). לא) מ"ו, א'. לב) י"ז, א'. לג) = מגור, כ"ג, ב'. לד) כ"ז, ב'.

שעושין לו שרשיפא למטה שמניה רגלו עליו. שתיעבר צורתו א), שנפסד ממה שהיה. הישיקן ב), שהכניסן למים. שיצנתא ג), מין אחד כמיני קמניות. וכלניתא, עשב. מילתת, שורין חומין במים וסוחטין אותן ומעבירין עליהן מטלית כדי שיתלכנו יפה יפה. מצוירין ד), כיכרות שעשוין על הרפין והדא לרב יצחק. המעיסה ה), מים חמים על הקמח והחליטה קמח על החמין. סוס וטורח ו). הרגנין והרדפנין והורידין וחזרת גלין ז), כולן מיני ירקות שיש

להן שרף והן מרין. חצבא דאבשינא ח), שנותנין בו שעורים לעשותו קלי וקלי של שעורים בלשון ארמי אבשינא. וכך א' אכיי אם כשנותנין את החצבא שיש בו שעורים בתנור בימות הפסח פיו למטה כל זיעה שמוזעות אותן

שעורים ראשון ראשון נופל בתנור ואם פיו למעלה כל זיעה שמוזעות שעורים מחטין אותן ואסור ולית היל' כאכיי אלא בין פיו למטה ובין פיו למעלה מותר. צוריא ט), ריווח שבאמצע חטה. שיעה י'), שאין בה ריווח. מהפכי, שמהפכין את העמרים ליבשן. קומניתא דאומא יא), עיפוש הפת. וגובבין יב), כופפין.

סיפוסקא יג), מורים ז). סמי קילתא יד), הללו שתי שמועות הן אומרין משם שמואל כך

ואומרין משם שמואל כך ותניא כשמועה ראשונה ותניא כשמועה אחרונה קשיאן אהדדי בטל אחרונה שהיא להקל מלפני ראשונה שהיא לחמסיר.

צונמא טו), טקום קשה שהוזה בהר. מקורזלות, מתקנות. פלגס, כבש בן י"ג

חדשים יצא מכלל בן שנה ועדאן לא בא לכלל איל ושמו פלגס טז). כעכין יז), כעך צופים יח), מקום הוא. בזיכין בשבע יט), שמקטירין אותן בשבע שעות. קורדקסין כ),

בלש' ע' נעל סנרי. מילין כא), עפץ. גרי טקולם כב), שצולין אותו שלם שאין מנותח.

צלצול קמן כג), מטלית קטנה שקושרין אותה על הסכה. מבלאות כד), בלש' ע' מוויק.

תכוסו על השה ר' יהודה או' לשון סורסי הוא דבר שנחלק לשנים לשלשה דברים כה)

א) ליד ע"א. ב) ליד ע"ב. ג) ליה ע"א. ועיי' אוצה"ג צד 33 ס"י פ"ג. ד) ליד ע"א. ה) ליד, ב"י. ו) כג' כתוב: עסוס וטורא. ז) ל"ב, א"י. ח) מ"י, א"י. ט) שם. י) שם: שיעי. יא) מ"ב, א"י. יב) לפנינו: וכופפין. יג) שם: פת קיבר, ריפתא סיפוסקא. עיי' ערה"ש ע' ספס, ולפנינו ליתא. יד) מ"ה ע"ב (סמי קילתא מקמי חמירתא). טו) מ"ז, ב"י. טז) עיי' אוצה"ג 58 ס"י קמ"ג והערות שם. יז) מ"ח ע"ב. יח) מ"ט ע"א. יט) נ"ח, א"י. כ) נ"א ע"א. ועיי' ס"י ר"ח זמ"י הגאונים לשהרות צד 70, ובהערות שם. כא) נ"ג ע"א. כב) נ"ג ע"א. כג) נ"ה ע"ב. כד) נ"ז ע"א. כה) פסחים ס"א ע"א.

וכבר מפורש כאדם שאומר לחבירו כוס לי טלה זה. תפסה א' שלא נטל כליא
אלא כנגד כליא. אין להם שולים ב' שהן עושין כך V. המחביין ג',
שמוציא חמאה

מחלב. המכבד והטרבץ ח', יכנס וירוש. פתיוהו ח', בלש' ע' נפג.
תגורי סימ[טא] ט',

שמכר שלהן מרובה ואין מכניסין אותו להנות אלא מניחין אותו בסימטא.
אונקלאות ט', תואלי מעאליק ח'. אכלוסא ט', נמאקה. אסכלה ט',
מאכון. קיוחא יא', שיש בו

טעם חמין. רמץ יב', פסולת של כרזל. גבסים יג', בלש' ע' נורה ואספידא.
לוח[שות] יד',

יש ביניהן שלחבת. פילי טו', שיש בו חורין ומדקין. גדי ודבר אחר טז',
חזיר. הציק[נים] יז',

צרי הקין. טעון יח', שאין שורפין אותו עד שתעבר צורתו ויפסד מלאוכלו.
ראשי כנפים והסחוסין יט', שהן דומין לעצמות ורזין הן ונאכלין כבשר.
מוח שבקולית כ', קולית עצם ובלש' יש' מוך אלדי פי אלעצם כא'. מן
העיגוף כב' ולפנים, מק[ום]

[קדוש] הוא. יש שם כג' למסורת שאין אנו מפרשין רברי תורה כמות שאנו קורין
[אלא כמו] שכתוב. דיאלא כד' שמש של חבורה שאם יהיה חידוש בכתורה חזר

חזרו למטעתן כה', שחזרו למקומן שניטעו בו. האונן כו', אבל. מפק[ח]
את הגל כז', אדם שנפל עליו גל של אבנים או בית ובא אחר לחפש עליו ולהוציאו

כה' מק[ום] פל' הוא. שויסקי כח', שמחתכין את הכרם ואת הקרבים
ס ובלש' ע' עוצבאן. עד שיוממו ל', עד שיפול בהן [מום]

עני שביש' גי' לא) שאין נותנין לו פרוטות אלא פרוטות ...

ארבעה כוסות. מרונא לב', שם פל'. הפרכים[ן] לג)

את יום טוב כהפרכים. פירומה לד' ...

מרים. תליסר מגאני לה', שלשה ...

יון. שוליא דנאגרי לו', תלמידי ...

ארמית לו', ארמית ממש ...

מה ע'שה אותו גוי הביא ...

(א) סיד עיב: תפסה. (ב) שם: לא היו להם שולים. (ג) סיה עיב. (ד) שם. (ה) גי
עיב. (ו) שם. (ז) סיד עיב. (ח) כעין וויס. (ט) סיד עיב. (י) עיד עיב. (יא) עיה ריש
עיב. (יב) שם. (יג) שם: בגפסים. (יד) עיה עיב. (טו) עיו עיב. (טז) עיו עיב. (יז) פיא
עיב. (יח) פ"ב עיב: מעון עיבור צורה. (יט) שם פיד עיב. (כ) פיד עיב. (כא) מוח
שבצצם. (כב) שם פיה עיב: מן האגף. (כג) פיו עיב: אם. (כד) שם: דיאלא. (כה) פיו
סעיב. (כו) צי סעיב. (כז) ציא ריש עיב. (כח) ציל כנראה: מפרושנא, ציא, א'. (כט) ציו
ריש עיב. (ל) ציה עיב. (לא) ציס עיב. (לב) קיג עיב: מרתא. ובכ"י ב"י מרתא (הגהות
ד"ס). (לג) שם. (לד) קיו עיב: פירומא. (לה) שם. (לו) קיה עיב. (לז) קיב עיב. עי'
אוצר התשובות לברכות צד 21 סי' ל"ה.

שאול ליברטן.

לו.

מן המתנות ההשובות ביותר שהביאה לנו הנניח, הן בלי ספק הקטעים של „ספר המעשים“ שנתגלו על ידי ר"ר ב. מ. לוין, ונתפרסמו על ידו ב„תרכיץ“ שנת תר"ץ ספר א'.

והנה הנאונים לא ידעו דבר ממנו ורק רב האי נאון שמע שמעו ואת נופו לא ראה. וברודנו נתגלו כמה קטעים מהמקור עצמו.

יתר על כן, ע"י הקטעים האלו מצא הר"ר לוין חלקים מ„ספר המעשים“ בספרי הראשונים (ע"י תרכיץ הנ"ל) שקודם לכן לא שמו לב אליהם.

אחרי שנתפרסמו הקטעים ע"י ד"ר לוין הכירו גם חכמים אחרים פסקים מ„ספר המעשים“ בשירורים מהנניח ונתפרסמו כולם בתרכיץ (ע"י להלן).

תקופת „ס' המעשים“, כנראה, רק נפתחה ובוראי יתגלו ממנו עוד קטעים. אבל גם מאלו הקטעים המעטים שנתפרסמו יש ללמוד הרבה על הספרות ההלכית הארץ ישראלית שאחרי הירושלמי.

ואולם בראש וראשונה חשוב הוא החומר הלשוני שנמצא ב„ס' המעשים“ לחקירת התלמוד הירושלמי, כי יש שאין אנו מבינים בירושלמי אפילו פירוש המלים, הואיל ובא"י היה מוכן שונה לגמרי להרכה מלים רגילות ומצויות בכבלי. וספר „המעשים“ שהוא שריר ההלכות של התלמוד ירושלמי משתמש באותה הטרמינולוגיה של הירושלמי ואותה הלשון כמש (כן, לדוגמא, לסדנו מספר המעשים, תרכיץ ש"א ס"ג עמ' 10, שה„מודע בית דין“ שזכר בירושלמי רק פעם אחת — קירושין פ"ג ה"ד, ס"ד ע"א — הוא הננוסים היוני, ע"י מ"ש בתרכיץ ש"ב ס"ג עמ' 379). וע"כ עלינו לעמוד כל כל פרט ופרט שבספר הנ"ל.

במקום זה אני רוצה להזכיר על סמך הבטויים של „ספר המעשים“, שיש להם אופי מיוחד, כי הוא באמת המשך ישיר לתורת הירושלמי, שנכתב בסגנון ארץ ישראלי ושם נחתבה.

א.

יצא לעולמו.

„יצא אחיו לעולמו“ וכו' „מכיון שיש לו בן אפילו יצא לעולמו“ (ספר המעשים — אפשטיין, תרכיץ שנה ב' ספר ג' עמ' 320, שורה 5).

והנה כבר העיר הרב ת. י. קוסובסקי („ההר" ש"ן, חוברת ט' עמ' י"ט) שהכמוי „יצא לעולמו“ פירושו: הסיר דתו. והוא צ"ן לויקרא רבה פל"ב: „ויצא בן אשה ישראלית. מהיכן יצא ר' לוי אמר יצא מעולמו“, ע"ש.

אמנם פירוש זה נכון הוא. אבל עלינו להוסיף עוד, שכבר על הפסוק: "ויקם וילך ויבן עשו את הבכורה" (בראשית כ"ה, ל"ד) אומר בעל המדרש: "ויקם וילך, ר' לוי אומר מעולם לא יצא" (ב"ר פס"ג ו"ה, וע"י כפר: אגרת אמוראי א"י, כרך ב' ח"ב צד 57 הערה 2), או: "יצא מידי עולמו" (שכל טוב, צד 103). והשוה הגרסאות השונות במהד' תיאודור, צד 699). והוא פירושו של ויקם, "וילך", כלומר: "כפר בעיקר" א). והנה כמובן זה ממש, כמו שהוא במקורו — "הלך", ופירושו — "יצא ידי עולמו" כאחר נמצא גם בס' המעשים נופו כמקרא:

"מי שאירם אשה והלך ויצא ידי עולמו ועלו בני אדם יהודים ופייסו אותו לכתוב גט לאדושתו כשביל שתיפטר מן יבמה" וכו' (ס' המעשים — לוי, תרכ"ב שנה א' ספר א' ע"י 97).

ואמנם מן הלשון, ועלו בני אדם יהודים" משמע כבר שהמגרש היה משומר. והיהודים פייסו אותו בערמה שיתן גט כרי שחפטר מיבמה ולא אמרו לו שיגרש אותה מפני שהוא משומר ב). ובעל המעשים אומר: "כך הוא המעשה מכיון שהגט תוחבין (סחם) [עדים] ויהודין הן אף על פי שהביאו אחי בעלה ונתנו לו" וכו' (ע"י 98). כלומר מכיון שהעדים הם יהודים לא איכפת לנו אם המגרש הוא משומר ויכול לעשות שליח להולכה ג).

ושימוש זה ב"יצא לעולמו" כמובן מיטפורי בוודאי מקורו בא"י. וכן בתוספתא יבמות פ"ד ה"ד: "אין פלוני בעולם וכו' אין בעידן עליו". וכירושלמי שם פט"ו, ט"ז ע"ד מכאן תוספתא זו: "פלוני אינו בעולם טיפת רוחיה עליה", כלומר: אם אמרו "פלוני אינו בעולם" אין משיאין את אשתו, מפני שכבר השתמשו במלים "אינו בעולם" כמובן מיטפורי ולא כמובן מיתה. וכפירושו המוכרח של הק"ע, ובפי שבושור בתוספתא הנ"ל והפ"ט שנה בפירושו. וכן לשון זה שם פ"ב, י"ג ע"א: "עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה וטפת רוחי עליה" וקרא עליו: אם נבלת בהתנשא" וכו'.

א) במשנת חגיגה ד"ב מ"ב, י"ז: "יצא מנחם", וע"י ירושלמי ובבלי שם. וכן משמש הכינוי "הלך", "אול" כמובן מיתה וציאה לחרבות רעה, והרברים ידועים. ב) ויותר נראה שהמלים: "כשביל שתיפטר מן יבמה אחי אהיו של אותה ארוסה" הן תוספת וצרוף מספק אחר. ובפירוש נאמר ככ"י הגני יפרסם לוי (שם צד 99, שורה 7): "או בשביל שתיפטר", וא"כ ברור שיש כאן טעם אחר חוץ טיבו. ג) מדרבי ספר המעשים להלן (שהוא צריכה לרבות ג' חדשים מומן שהגיע הגט לידה) נראה ברור שמדברים כאן בשליח להולכה. וגם מזה מוכח שלא היה כאן חשש של מיתה ויבום שאם לא כן היה יותר הגיוני לעשות שליח לקבלה (והמשומד יסבור לו את הגט בעצמו). הואיל ולפי פסק ספר המעשים (שם ע"י 91) אפשר לזכות גם במקום יבום. וע"י שורה מדרביז ח"א סי' ע"ה ומ"ש ב"הרביץ" שנה א' ספר ב', ע"י 137. וע"י רש"י יבמות ק"ח ב' וגיפן רפ"ה ולעצם הענין אם משומר יכול לעשות שליח להולכה, ע"י ספר רמב"ם פ"י (דבום בדלין ל"ו ע"ב). ד) וע"י בראשית רבה פ"א, תיאודור — אלבק צד 971 ש"י 5, ובשנינו נוכחאות שם.

מוכן כפול זה ל"אינו בעולם" יבאר לנו מקום קשה בתוספת א.
 שנינו: "בן זומא הציץ ונפגע" (חגיגה י"ד, ב'). ופירשו: "נטרפה
 דעתו". ופן פירשו הגאונים, ע"י אוצ'ה"ג לחגיגה צד 14 שורה אחרונה.
 אבל בירושלמי שם פ"ב, ע"ז ע"ב: "בן עזאי הציץ ונפגע וכו' בן זומא
 הציץ וסת". ובהתאמה למסורת זאת אומר הירושלמי שם לפני זה:
 "ולא היו ימים קלים עד שנפטר בן זומא". ומוכן הדבר שבבבלי לא
 נזכר זה מפני שלפי המסורת שלו "בן עזאי" הציץ וסת, ולא "בן זומא".
 והנה בתוספת א שם, פ"ב ה"ג: "בן עזאי הציץ וסת וכו' בן זומא
 הציץ ונפגע", במסורת הבבלי. אבל בה"ה שם: "לא היו ימים טועמים
 עד שנסתלק בן זומא"!

אך דבר זה יתבאר לנו אם נניח שהנוסחא הראשונה היתה (לפי התוספתא
 והבבלי): "בן זומא הציץ ונפגע וכו' לא היו ימים טועמים וכן זומא אינו
 בעולם", כלומר: נטרפה דעתו עליו. ואח"כ פירשו "אינו בעולם" — מת.
 והנה באמת, כב"ר פ"בד': "ולא שהו ימים טועמים וכן זומא אינו
 בעולם"! כ"ה הגיר' בב"י אוכספורד, ע"י בשינוי נוסח' אצל תיאודור צד 18.
 והעיר על זה הרד"ל במקומו במדרש הגל בקצור נמרון.

ב.

ברעת זו.

"אבל אם לא אמר לה כשנתנו לה ברעת הזו שלמען יהא
 נישלו טמנה וחזר ונתנו לה ואומר לה ברעת המפורשת
 למען" (ספר המעשים — לזין, תרכ"ג שנה א' ספר א' צד 98).
 וכן בה"מטעשה" שהובא במעשה הגאונים שהכירו לזין בצדק שהוא לקוח
 מספר המעשים:

"ובאו העדים ברעת זו שכתוב למעלה" (מעשה הגאונים צד 62).
 "ושלא שילחו אביו של נער ברעת הזו לשם קירושין" (שם צד 63).
 והנה בטוי זה הוא בלי ספק ארץ-ישראלי מקורי, שכן אומר הירושלמי:
 "אינו מקבל התרייה ברעת הזאת וכו' מקבל התרייה ברעת
 הזאת" (נויר פ"ה, ה"ו, נ"ה ע"ב).
 "מקבל עליו ההתרייה ברעת זו ולוקח" (ב"ק פ"א ה"ב, כ' ע"ג).

ג.

עדים יודעים.

"היורשין ממרקין לבעל החוב אם אין שם יודעים עדים" וכו'.

(תרכ"ז שנה א' ספר ג' צד 13, שורה 5).

והנה מאנן בהערה 5 מעיר: "המבטא יודעים עדים הוא מגומגם" וכו', אבל באמת אין כאן גמגום כלל, וצ"ל: עדים יודעים זהו סגנון מפורסי של הירושלמי כחגיגה פ"ג ה"ו, ע"ט ע"ד:

בשיש עדים יודעין וכו'.

אפילו יש עדים יודעין וכו'.

בשיש עדים יודעין וכו'.

אף על פי שיש עדים יודעים וכו'.

וכן במ"ק פ"ב ה"ג, פ"א ע"ב; יבמות פט"ו, ט"ז ע"ב; קידושין פ"א ה"ה, ס' ע"ג; כ"ב פ"ג סה"ד, י"ד ע"א ועוד. ולפעמים הגיהו גם בירושלמי את המלה "עדים" מחמת זרות הסגנון, לדוגמא: "היו אחרים יודעין שלא פשע מאי" (שבועות פ"ה ה"א, ל"ח ע"ב). אבל בר"ח סוף שבועות: "היו עדים יודעין שלא פשע מאי". וברור מכאן שיש לפנינו בס' המעשים נוסח מקורי, ולא עבוד.

ד.

את במקום מ'.

"שכל התדיר את חבירו קודם מחבירו" (תרכ"ז שם צד 6 שו' 20).

והנה מאנן בהערה 10 אומר: "אבל במשנה זכחים י', א' הנוסחא הוא: כל התדיר מחברו וכו', נוסחא זו הגיונית יותר לפי טעם הלשון וכו' ואולי היא מ"ס פה וצריך להגיה כמו שהיא במשנה".

אבל אין להגיה גם כאן בספר המעשים, והבטוי: "כל התדיר את חבירו", ארץ ישראלי הוא. ונמצא במשנה הוצא' לו, הוריות פ"ג ט"ז: "כל התדיר את חבירו", אלא שהונה שם כמו בהוצא' שלנו ע"י ניקוד של המלה "את" והוספת מ" בין השורות.

ה.

ל = ב

ואם יש לבעל הדין לחלוק ולאמר שבעיבוד של ס' המעשים נשתמר עוד לפעמים המקור עצמו, הנה השמוש המשונה ב"ל" במקום ב"י יכול לשמש ראיה חותכת, כי יש לפנינו רק מקור ולא עיבוד, כי המעבד בוודאי היה "מתקן" אותו ללשונו הרגיל.

והנה שמוש זה ב"ל" במקום "ב" נמצא כבר במשניות מהמיפוס הא"י (לו, קופמן, והמשנה שבירושלמי).

"וכלם שהיה תרומה לתוך פיהם וכו' או שטקמו טעם פישפש לתוך פיו" (תרומות פ"ה מ"ב, מ"ה ע"א).

"מקצת אמותיו של זה לתוך אמותיו של זה" (ערוכין פ"ד מ"ו, כ"א ע"ג).

"בית הכנסת שחרב אין מספידין לתוכו ואין מפשילין לתוכו חבלים ואין פורשין לתוכו מצודות" (מגילה פ"ג מ"ה, ע"ג ע"ג).
 "היה אביו או בנו לתוכו" (בבא קמא פ"ה מ"ה, ר' ע"ד).
 וכן עוד בכמה מקומות. וכן גם בתוספתא טהרות פ"ז ה"א: "הטסוכן הנתון לחנות". אבל גם בתוספתא שבשו כבר ה"ל" ל"ב": "תוספת מעשה באחד ששכח כליו לבית הכנסת ובא מעשה לפני חכמים וטיהרו שאינה רשות עם הארץ" (כפתור ופרח פמ"ד, הוצאת עדלמן עמוד 97). וכוונתו היא לתוספתא טהרות פ"ה ה"י (וכגירסת הר"ש שם פ"ז מ"ו), אבל בתוספתא ובר"ש שם: "בבית הכנסת".

וכן בירושלמי: "תניא לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כרי שיכנס לשבת כשהוא תאווה דברי ר' יהודה, ואית גרסי בתאווה ובירושלמי לתאווה" (ס' העתים צד 208), ולפינו בירושלמי בתאווה כאית גרסי א), וכן בתוספתא רפ"ד רבירות. ושמוש זה מקורו הוא בלשון המדוברת בארץ-ישראל שכן רגיל הוא גם לפינו בירושלמי:

"לא סוף דבר בשאין לו מאותו המין לתוך שדהו אלא אפי'

יש מאותו המין לתוך שדהו" וכו' (דמאי פ"ו סח"ב כ"ה ע"ד).

"יכול מן (המזבח) ב' לקופה" (סוטה פ"ב ה"ב, י"ח ע"א).

"שנייה היא בהירחוק שהרכים נוהגין לו בהתר" (כתובות פ"ב

ה"י, כ"ו ע"ד).

"מן הכרשין מותר לקפלוטות" (נדרים פ"ו ה"ג, ל"ט ע"ד).

"ונפלו לתוך הזמן פטור" (ב"ק פ"ג ה"ג, ג' ע"ג).

"אמר רבי יוסי לרעתו הדבר תלוי" (הוריות פ"ג ה"ג, מ"ז ע"ב).

ושמוש זה ב"ל" ישנו במקומות אין מספר בירושלמי. אבל אי ידיעה של

דבר זה גרם כמה טעויות למפרשים ולמלונים:

א) ועי' פסחים פ"ד ה"ד, ל"א ע"א: "דרש רבי חייא בר בא לטבריא". ואפשר שאין צורך לתקן לטבריא, אע"פ שהסגנון האחרון רגיל יותר בירושלמי. ב) כן הוא בכ"ז רומי. עי' "על חירושלמי" צד 62, ובהערה 37 שם.

„כל שנותנין לו אנו ומשליכו צדור ונוטלו המוציא בידו כמוציא לאיש פה" (ירוש' גיטין פ"ה ה"ט, מ"ה ב').

„המוציא בידו כמוצא לאיש פה רבי" (עירובין פ"ה, כ"ד ע"ב ג').

והפירוש הוא, שהמוציא בידו כמוצא באשפה.

„מאן דאמר מריצה שהיא מריצה את האבן לבית הקברות,

(ירושלמי שקלים פ"ה נ"א, ריש ע"ב. — קרוטושין, סוף ע"א).

והנה מפרשי המשנה פירשו כהוגן „מריצה" מלשון רצץ, ע"י רמב"ם, רע"ב ותו"ט, אבל בירושלמי פירשו המפרשים ש„מריצה" היא מלשון „רוץ". ועיין במלאכת שלמה שגם הוא פירש כן את הירוש'. וכן המלונים שלנו (כ"י סמ"ב ערך מריצה) שגם בזה. ובקרוך השלם ערך מריצה: „אבל בירושלמי שקלים פ"ה דנ"א: מריצה שהיא מריצה את האבן לבית הקברות הכין מהפעיל של רון laufen lassen וא"כ הוא מין קרוך". אבל זה בטעות הג"ל יסודו. לבית הקברות = בבית הקברות. והירושלמי ג"כ פירש שהמריצה טמאה מפני שהיא מריצה (= מריצת) את האבנים בבית הקברות. ואע"פ שהמלים „לבית הקברות" חסרות בכ"י (ע"י ד"ס), אפשר שמחקר אותן מפני שלא הבינו אותן. ואם אפילו נניח שהן הוספה, ברור הוא שהוספה א"י היא.

וכן ישנו שמוש זה גם במדרשים אלא שכדפוסים המאוחרים הוגה ע"פ מהנחת כהונה. ע"י לדוגמא במדר' קרח פ"ח ד"ב אמר ר' יונתן מלמד שחשדוהו באשת איש. ובמכ"כ שם: שחשדוהו באשת איש גרסינן. אבל במדרש דפוס וויניציאה שם דף קפ"ד ע"ג: אמר רבי יונתן מלמד שחשדוהו לאשת איש. אבל כמה פעמים נשארה ה"ל" במדרשים גם בלי תיקון:

„משל לגנת ירק שהמעין לתוכה, כל זמן שהמעין לתוכה" (וי"ד

פט"ו"ח). וכ"ה גם בכ"י לונדון, אבל בכ"י רומי: „כחו"ה. וע"ש לעיל בפסקא ג'.

„הזהרו שלא תהיו מקריבין לאיסור במה" (שם פכ"ב"ו). וכן

הוא בכחבי יד שם.

ומובן הדבר שבכחבי יד נשתמרה ה"ל" זו הרבה יותר:

„מכאן שאסור לו לאדם לשאול בשלום חבירו במקום המטונף"

(שם פ"ט"ט).

אבל בכחבי יד לונדון:

„לשאול בשלום חבירו במקום המטונף".

וכן: „כל מי שיוצא לדרך ואינו מכין לבו למלחמה סוף שנופל

במלחמה" (שם פכ"ה"ב).

אבל בכ"י לונדון ורומי: „שהוא נופל במלחמה".

ויש לציין גם את הכתוב: „המאבד את עצמו לרעת, -- כדעת” עיי’ שמחות פ”ב ה”א, ובשינויי נוסחאות, הוצא היגער צד 101.

ושימוש זה ב”ל” במקום „ב”, יבאר לנו גם מקום אחד בבבלי: „אישתבע (ר’ יוחנן) לה לאלהא ישראל לא מגלינא וכו’. והא אישתבע לה? לאלהא דישראל לא מגלינא, אבל לעסיה ישראל מגלינא” (ע”ו כ”ח, א’).

ורק אם נניח שבגליל השתמשו ב”ל” במקום „ב”, נבין את טעות המטרונומא ע”י משחק המלים. והיינו שר’ יוחנן נשבע: „לאלהא ישראל לא מגלינא” והיא קבלה את השבועה כמו „באלהא ישראל”, אבל באמת התכוון ר’ יוחנן כאן ב”ל” כפשוטו, שלא יגלה לאלהא ישראל, אבל יגלה לעמו א’.

וכבר שערתי מלכתחילה ששימוש זה ב”ל” צריך להיות גם בס’ המעשים שנחתבר בא”י. והנה באמת במעשים — לוי, תרכין שנה א’ ספר א’ צד 92: „ותו יושבין לאמצע (ו) ונשיהן לאמצע” (= באמצע), כלומר בשותפות. אבל אח”כ שם: „בך המעשה כל ימים שהיו יגיעות באמצע”.

„הפורס את שמע ליוצר אור” (— ביוצר אור) שם שנה א’ ספר ג’ צד 6 שורה אחרונה.

ושימוש זה ב”ל” בודאי היה רגיל מאד בספר המעשים, אלא שהמעתיקים „תקנוהו” בהעקתותיהם (ולא „בעיבור”!). ובא וראה בפסק של ספר המעשים במעשה הגאונים ס’ פ’ צד 69: „היה נער אחד דר בתוך ב’ תחצר” (ופסק זה נרפס בתוך המבוא של המעשים, תרכין שנה א’ ספר א’ צד 83, ושם כבר „בתוקן”: „היה נער אחד דר בתוך תחצר”). והנה „ל” זו ארץ-ישראלית היא בלי שום ספק ויכולה לשמש לנו סימן לנוסח א”י, ובקטעים שנרפסו בתרכין נמצא שמוש זה ב”ל” מפני שהם מקורות ארץ-ישראלים.

ור”א אפטוביצר במאמרו הגדול „ספר חפין וספר מתיבות” („תרכין”, שנה ד’ ספר ב’ צד 142) כותב: „הלשון המזור „על פלוני” במקום „לפלוני” נמצא עוד בספר רביעי, גם כן שתוקי, הוא ספר הלכותיים (!) שנחתברו קטעים ממנו בתרכין שנה א’ ולהלן בשם מעשים לבני ארץ ישראל” וכו’. ושם צד 143: „באותו המעשה שהובא במעשה הגאונים ובפרס מספר והזהיר, נפסק הרין שתשבע הנערה בספר תורה שלא ידעה שהבשר הוא של אבי הנער. והרין מזור מאד ולא נמצא רמז בשום מקור תלמודי שבמקום קירוש ספק תועיל שבועה לפזור מנח” וכו’. „ואעיר כאן עוד על כמה לשונות מוזרים באותו המעשה: ויצאו להן על הרבר הזה = לאחר ששמעו

(א) אבל עיי’ בבלי כתובות ספ”ד, נ”ד, ב’. (ב) במשנה שבירושלמי ב”מ פ”י מ”ג (י”ב ע”ב): אף זה דר’ לתוך של חבירו.

הדבר הזה הלכו לדרכם. "מן הפעם הראשון". ובספר הליקוטים (י) הנ"ל, נמצא: "תומה שהיא תובעת עם אחיה עישור נכסים [תרכיץ שנה א' ספר ג', צד 3. אבל אפשר שצ"ל: מעם אחיה]. קמן שעשה מתנה [שם צד 12]. וחשדו עליהם בדברים [שם צד 13]. ובתשובה"ג דפוס מנמוכה סי' פ': וחששו עליה דברים רעים, ע"י למעלה. אבל במפתחות שכדפוס קושטא שלי"ה: וחשדה בעלה עמה. וכן יוצא מהמשך התשובה: אם עמר זה החשוד ... וכלי ספק איזו שפה אירופית השפיעה על הספרים האלה כלשונות הלא-עבריים". ע"כ דברי ר"א אפמוביצר.

והנה המלים האחרונות של אפמ. ש,כלי ספק איזה שפה אירופית" וכו', הן כלי ספק גזומא. כי דוקא על סמך "הלשונות המזוידים" אפשר להוכיח שמפר זה נתחבר בא"י ויש לנו בו לשון ארץ-ישראלית מקורית. הלשון "על" במקום "ל", היא אוסינית בשביל הירושלמי. נקח לדוגמא את אותו הפועל שאפמוביצר עומד עליו והוא כותב (שם דיש צד 141): "כדין הראשון נמצא ואין חוששין עליהם, לשון שאינו שגור במקום ואין חוששין להם". אבל הנה זהו לשון הירושלמי:

"ואינו חושש על שכרו וכו' חוששין על שכרו" (דכ"א פ"ו

הי"ג, כ"ה ע"ד).

"צריך את חשש על נפשך" (מו"ק פ"ג ה"א, פ"א ע"ד).

"וחשין אילין על אילין" (שם להלן).

"ולא חש על מגילת תענית" (נדרים פ"ה ה"א, מ' ע"ד).

"לית אנן חשין על שמועחה דרב ששת" (קידושין פ"א ה"ג,

ס"א ע"א). וכן עוד בכ"מ.

ושמוש זה ב"על" במקום "ל" רגיל מאד בירושלמי. עירובין פ"ז, כ"ד ע"ג:

"לית ה"א אמרה שאין העבר זוכה מרבו על (וכן הוא גם בכ"ז לירון) אחר";

נדרים פ"ט סה"ג, מ"א ע"ג: "צלי עלי ר' נפשי תחזור. צלי עליו וחזר על ה"

(צ"ל וחזר) עליה (= וחזרה לו). שבועות פ"ז ה"ד, ל"ח רע"א: "אף בההוא

דקאים וחייב ליה שבועה ומחליה עליה" (= ומחליה לו).

אותם הדברים אפשר לאמר גם בנוגע לכינוי: "ויצאו להן על הדבר

הזה". הירושלמי רגיל לקצר את המלים "על דעת" ל"על", שהרי הוא אומר ברגיל

"על דר' פלוני" במקום "על דעתיה דר' פלוני" והוא מקצר באופן כזה לא רק

בטרמינולוגיה. וכן הוא אומר בדמאי פ"ד ה"ו, כ"ד ע"א: "לא סלק על בר

נשא מיכול פיסתיה בכיתיה דחבריה". וכן הוא גם בכ"ד אלא ששם בטעות:

"לא סלק כל בר נש". והוא קיצור: מ"לא סלק על דעתיה דבר נשא", כלשון

הירושלמי בפסחים פ"ד ה"ט, ל"א ע"ב: „לא קלה על דעת שימות כרעב.“
 וכן כלשון זו בבב"מ פ"ג ה"א, ט' ע"ב. ור"ש סיריליאוס הוסיף כאן לא סלק על
 [דעתיה] דבר נש. והוא ע"פ הראשונים, ע"י ראמנר. אבל הנוסחא המקורית היא
 אצלינו ברפוסים ובכ"ד ואצל הראשונים שחסרה המלה „דעתיה“. וכן הפירוש
 גם במעשה הנאונים (צד 62) שכן הוא אומר שם: „ומשהתקינו כל הדברים
 על דעת הזקנה ועל דעת העדים ואמרו העדים נדע דעתה של נערה,
 נכנסה אחותה הגדולה לשאול את פיה בחדרה ואמרו להן שאמרה הנערה כל
 מה שזקנתי קושה מקובל עלי ויצאו להן על הדבר הזה“ כלומר יצאו
 על [דעת] הדבר הזה או „בדעת זו“ לפי חבטיו של ספר המעשים. והמלים
 „על דעת“ נתקצרו ל„על“ כמו שראינו לעיל.

וכן אין להוכיח שספר זה נתחבר באיטליא על סמך „ריבוי המלים היוניות
 והרומיות הנמצאות בו“ (אפטוביצר שם סוף צד 142). כי גם בירושלמי נמצא
 המון מלים יוניות וגם כפי המעשים המלים הזרות הן בעיקר יוניות ולא רומיות!
 סוף דבר, אפשר להחליט כמעט כודאי א) שהקטעים שנתפרסמו בתרכיין
 הם הנוסח המקורי של „ספר המעשים“ ב).

ולעצם הענין של הפסק במעשה הנאונים שדבר עליו אפטוביצר. הנה
 ענין השבועה אינו זה כלל. האשה אינה מקודשת גם טבלי זה ורק כדי להסיר
 חשד ועונש מעליה היו משביעים (בא"י?) גם בעניני איסור, וכדי להכריח אותה
 שתורה ג) (או שתשב) לא התירו אותה להנשא בלא שבועה. ובפירוש מעידה
 לנו תשובה אחת (מעשה הנאונים צד 71): „מי שהעיד עליו עד אחר בדבר
 עבירה וכו' מהו שישיביו אותו שלא עבד אותה עבירה, יש דיינין שמשיבין
 כנון הדין גוונא“ וכו', ובניגוד לדעה זו פסק הגאון הבבלי שם: „בך הראונו
 מן השמים שאין משיבין על עבירה אלא על ממון“ וכו'. וכנראה
 שבעל „המעשה“ וספר „בשר על גבי נחלים“ ידעו גם דעה זו שצריך להשיב
 גם בעניני איסור.

א) אני אומר „כמעט“ מפני שראי אפטוביצר מבסות שירביר בעניין זה באריכות במאמר
 מיוחד. והזקק על הכר כמותו שלא יוציא מחתת ידו דבר שאינו מתוקן. ובודאי עוד נשוב לדון
 בעניין זה. ב) מובן הדבר שבספר זה, כמו בכל הספרים, ישנן חוספות מרובות ממקומות
 מאוחרים אבל אין זה מוכיח כלום על עצם הספר. ג) ונראה, שלא היתה מורה לדבריו היתה
 מקודשת, מכיון שהעדים ראו את עצם המעשה שקבלה ואכלה, אלא שלא ידעו אם היא
 כיוונה לשם קידושין, ובמקרה זה אם היא מורה שיכוונה לשם קידושין נקרא זה מקודשת
 בעדים. וגם בפסק של ספר „בשר על גבי נחלים“ שטביא אפטוביצר, צ"ל: „האשה טענה
 שקידשה בעדים ולא בינם לבין עצמם.“

שאל ליברמן.

לת.

מדרש ל"ב מדות - מדרש אגור.

אכן נזרקה נבואה בפי ר"ל גינצבורג כחזמו את ההקדמה לספרו הגדול „גנזי שכטר“ ח"ב בדברי הכתוב „יום ליום יביע אומר“ ובחזרו על זה בתחילת הקדמתו לקטע של המדרש שפרסם בתרביץ ש"ד ס"ד עמ' 297. ואמנם צדק שקרא את המדרש שפרסם „יחיד במינו“ (שם צד 298), כי באמת יחיד במינו הוא כפי שנראה להלן. אבל צדק ג"כ הד"ר ענעלאו שהוכיח שקטע כ"י זה והקטע הגדול של הד"ר לויין הם חלקים ממדרש ל"ב מדות לר"א בנו של ר' יוסי הגלילי, וחזק את ראיותיו מהר"ן אפשטיין בתרביץ שם צד 343 וחלילה. ואולם שתי אמתיות אלו אינן פותרות כלל את השאלה למה קראו למדרש זה: „ל"ב מדות לר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי“, ואם אפשר להבין שיחסו מדרש מאוחר לתנא, הלא אין להבין כלל את היחס של החומר האגדתי המחולק ל„פרשיות“ שנתפרסם על ידי גינצבורג ל„מדות“ שהאגדה נדרשה בהם. והנה, לדעתי, הקטע של גינצבורג פותר את השאלה באופן כוחלב, ולא עוד אלא שקטע זה מפיץ לנו אור על עוד שאלה.

ידועה היא עדותו של ר"י שוורץ בספרו תולדות יוסף ח"ב מאמר „כעשה הארץ“ שראה את „מדרש אגור“ שהדפיס הר"מ די לונזאנו בצפת שנת שפ"ו. מהותו וחוכנו של מדרש זה אינו ידוע לנו. והנה ע"פ טקרה מוצלח גילה מ. גסטר בכריכה את הרף הראשון של מדרש זה שמחזיקו אנו למרים כמה דברים. נעתיק מדף זה א' מה שנחזק לעניננו מן השער וההקדמה:

בריתא דרבי אליעזר

בנו של רבי יוסי הגלילי ומדרש אגור

ובריתא דמלאכת המשכן ובריתות אחרות וכו'

ובהקדמתו הוא כותב:

עתה יצאתי מצינן	ובגליל העליון אגור
וארא דוב יראת השם	בזה מדרש אגור
ולזכות רבים הדפסתי	בריתא ומדרש אגור

ולהלן בהקדמתו מבאר הר"מ לונזאנו את הסיבה שהדפיס מדרש זה ראשונה (היו לו בכ"י הרבה מדרשים שעוד לא נדפסו) והוא כותב: „והנה זה יצא ראשונה לשתי סיבות האחת להיותו כלו דברי יראת ה' מדבה לספר בשבת

המצות והמדות הטובות ומנלה נבלות העבירות והמדות הרעות ומספר בננותן ולבן לו משפט הבכורה שני ראשית חכמה יראת ה' וכו' (הפיזור שלי). ולהלן מוסיף המחבר דברים חשובים אלו: „ומתחלה נסתפקתי אם זה כלו ספר אחד ותכור אחד אלא ששמו בראשו אלו ל"ב מדות כמו ששמו בראש תורת כהנים ו"ג מדות דר' ישמעאל, או אם ברייתא דר' אליעזר היינו עד תשלום ביאור הל"ב מדות בלבד, ומשם ואילך תכור אחד. ונסתפקתי בזה לפי שבנוסח אחר מצאתי הל"ב מדות ולא יותר. ואחר העיון נתברר לי כי הכל ספר א'. וכמו שלא ראיתי אינה ראייה כך מה שלא מצאתי בנוסח האחר רק הל"ב מדות אינה ראייה, שאני אומר מבחלי יכולת האיש החזק לכתוב על הספר, רצה שלפחות ימצאו בידו כללי המדות. והואיל ובנוסחא הזאת נמצא הכל נמשך בלי הפסק כלל יש לנו לגזור אומר שהכל ספר אחר" וכו' (הפיזור וסימני ההפסק שלי).

והנה נוודים מזה שהמדרש הנ"ל התחיל בל"ב מדות ובלי הפסק כלל התחיל ספר אחר, והר"מ לונזאנו התליט שהכל ספר אחד. וע"כ יש להתפלא מאד למה קרא הר"מ לונזאנו את כל הספר „מדרש אגור" ולא „בריתא דר' אליעזר" שהוא הראשון והוא גם אינו כמות כבוסתל, שהרי הבריתא דל"ב מדות משמשת לו כעין הקדמה, כדברי הר"מ לונזאנו.

ובכן אין לנו דרך אחרת אלא להניח שהמדרש הראשון בספרו, ושבראשו שמו את הבריתא, אינו אלא המדרש אגור עצמו, כלומר, למדרש אגור צורפה הבריתא דל"ב מדות בראשו, וכמו שאין לקרוא לספר „בריתא דר' אליעזר", כן אין לקרוא למדרש זה „בריתא דל"ב מדות". וע"כ קרא אותו „מדרש אגור". ומדרש אגור הוא הוא הספר „שכיל דברי יראת ה' מרבה לספר בשבת המצות" וכו' שהרי כן אצל הר"מ לונזאנו בחרונו: „וארא רוב יראת ה' בזה מדרש אגור אגור".

ולמה זה נקרא „מדרש אגור"? אך ברעתנו את דרכם של הקדמונים לכנות את המדרשים ע"פ התחלתם (מדרש דר' הושעיה, מדרש חזית, מדרש שוחר טוב וכו' כידוע) אפשר להניח שגם מדרש זה התחיל במלה „אגור" או בזה שיותר מתקבל בדרשה לפסוק: „דברי אגור בן יקה" (משלי ל"א).

והנה הקטע של גינצברג מאשר זה באופן מופלא. הקטע שלו חסר קצת בהתחלתו אבל קל מאד לדעת את ההתחלה כי ברף ג' ע"ב שורה 11 (תרכ"ן שס צד 318) חוזר המדרש לתחילת הדרשה בכלים אלו: „אף כאן אתה אומר דברי אגור בן יקה". ועיין בהערה אצל גינצברג.

וכן הכיר גינצבורג בהערתו לרף ב' ע"א שו' 20 שקטע התחיל בדרשה
 „דברי אגור” ופן אנו רואים שכל ר' הרפים של ג. עומקים בפסוקים של פרק ל'
 במשלי המתחיל „דברי אגור בן יקה” ג' ע"ב שו' 15 (תרכיץ שם 318), ארבעה
 הם קמני ארץ” שו' 20 (319): “הנמלים עם לא עז” שם ר' ע"ב שו' 1 (320):
 „שפנים עם לא עצום” שם שו' 12 (321): „מלך אין לארבה”.

ומכיון שפסקא מקטע זה הובא במדרש הגדול בשם „ר"א בנו של ר"י
 הגלילי” (ע"י הערת גינצבורג לבי ע"א שורה 20) הרי זה למעלה מכל ספק:
 א) שקטע זה היה גם לפני הר"מ לונזאנו במדרש הנ"ל. ב) שקטע זה היה
 בהתחלת המדרש ועל פיו קרא בצדק לכל המדרש: „מדרש אגור”
 ובכן המסקנות הן ברורות:

א) „מדרש ל"ב מדות” אינו מציאה חדשה אלא נרפס כבר פעם בצפה
 על ידי ר"מ רי לונזאנו.

ב) מדרש זה בעצם אין לו שום יחס לל"ב מדות, והוא מדרש מאוחר אבל
 כאמת הוא מדרש נפלא ומיוחד במינו שהוא „כולו דברי יראת ה' מרבה
 לספר כשבח המצות והמדות הטובות ומגלה נבלות העבירות והמדות הרעות
 ומספר כגנותן” כדברי לונזאנו בהקדמתו.

ג) ר' הרפים הראשונים של גינצבורג (שהוא נסתפק במבואו עמ' 297 ובעמ'
 300 אם הם כאמת הראשונים) הם אינם רק ראשונים בקטע שלו אלא
 הם ראשונים לכל המדרש (בכל אופן היו הם כן בב"י שהיה לפני לונזאנו).

ד) השם העיקרי של המדרש הוא כאמת „מדרש אגור” על פי ההתחלה של
 המדרש ממש, ולא מדרש ל"ב מדות שאינם שייכים לו אלא צורפו לו.

ה) הראשונים קראו לכל המדרש מדרש ל"ב מדות על פי התחלתו בכתב-יד א'
 (ראה לעיל צד 3).

*

ורואה אני שיש עוד להעיר הערות אחדות גם לגוף המדרש שהרפים גינצבורג.

תרכיץ שם צד 328 שו' 4:

„כפול ומכפל יש לך ללמוד מכתוב אב ואב חמשה דברים האב חייב לבן והבן חייב
 לעשות כפליים שהוא גמל עליו תחלה”. וגינצבורג מעיר: „הדברים שאדם חייב להתוהר בהם
 משום כבוד ומורא על פי הברייתא קדושין סוף לא עולים לסניין י, ואולם בספרא ראש קדושים,
 מקור הבבלי, אינם אלא סי' דברים”. ועל פי זה תקן ג. שם בצד 300 את הנוסחא
 במדרש שלנו.

אבל ברור הוא, לדעתי, שמניין „י” היה שזה ככל המקורות. וגם הספרא בכלל, אלא
 שהסופרים שבשו אותו. וברי לי שהסופרים השמיטו בספרא (ריש קדושים) את המלים „ולא
 סותת את דבריו”, וכצ"ל שם: איון היא מורא לא ישב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר

א) אבל אין ספק שלפני הראשונים היו נוסחאות שונות של ה„ברייתא דל"ב מדות”
 עצמה, כמו שהוכיח ר"י רייפמן במחברתו „משיב דבר”.

את דבריו [ולא סותת את דבריו] וכו'. ואע"פ שהרמב"ם בספר המצות מ"ע ר"א ובעל החינוך ועוד מעתיקים את הספרא כגירסת הדפוס נראה ברור שכבר היתה להם נוסחא משובשת. וכן צריכים להשלים את המלים, "ולא סותת את דבריו" גם בספרא קדושים פ"ו ה"ד (ד' וויניציאה מ"ז ע"א): "איהו היודר לא יושב במקומו ולא מדבר במקומו [ולא סותת את דבריו] ולא סותר את דבריו". והרבה עדים יש לנו לגרסא זו.

עדות ראשונה היא גירסת מדרש הגדול ויקרא עמ' 472 שו" 9, שם עמ' 499 שו" 20. וכבר פירש בטעם ידידי מר ה. ילון בבקרתו למדח"ג ויקרא (קריית ספר שנה י' ס"א עמ' 56) ש"סותת דבריו" פירושו כמו "מכריעו" ע"ש. ובוא וראה שגם בירושלמי נמצאת גירסא זו ג' פעמים! אבל לא וכתה אף פעם להקבע בדפוס. וכן הוא בכ"י לידן ירוש' קדושין פ"א ה"ז, ס"א ע"א: "איהו מורא לא יושב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותת את דבריו" ולא סותר את דבריו" וכו'. והמגיה בכ"י לידן מחק את המלים: "ולא סותת את דבריו". וכן שם בכ"י לידן ס"א ע"ב: "איהו מורא לא יושב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותת את דבריו ולא סותר את דבריו" וכו'. וגם כאן מחק המגיה את המלים האלה. והדבר מובן שהמגיה חשב את המלים: "ולא סותת את דבריו" לכפילות מופעית מ, ולא סותר את דבריו". וכן בפאה פ"א מ"ז ס"ג בכ"י רומי *): "לא יושב במקומו ולא סותת את דבריו ולא מכריעו" וכו'. וגם כאן לא זכה שנוי נוסח זה של כ"י רומי להקבע בדפוס מפני שחשבו את המלה "סותת" לשבוש ברור מ"סותר". וכן בר"א זוטא הוציא היגר צד 90: איהו מורא לא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא סותת את דבריו.

וגיל ג"כ שמקור זה היה לפני בעל מגורת המאור (חיד הוצאת הד"ר ענעלאו עמ' 19): "ואסור לישב במקומו ולא ידבר בפניו אלא ברשותו ולא יסתור את דבריו, ולא יתקן את דבריו בפעם וכו' ולא יסתור דבריו כיצד, ולא יתקנם בפעם כיצד" וכו'. ובספר המוסר לר"י בלץ פ"ה (דפוס קושמא רצ"ו עמ' 77): "ולא יסתור דבריו ולא יתקן דבריו בפעם וכו' ולא יסתור דבריו ולא יתקנם בפעם כיצד" וכו'. והנה בבריתא בכלי קידושין (סוף ל"א) הגירסא היא: "ולא סותר את דבריו ולא מכריעו", ובעל מנוח"ט לא היה משנה את המלים "לא מכריעו" ל"לא יתקן את דבריו", אלא בוודאי השתמש כאן בספרא והיתה לפניו הגרסא: "ולא סותר את דבריו ולא סותת את דבריו" והוא פירש "סותת" = "מתקן" (מלשון סותת אבנים שמחליקים ומתקן אותם).

כל זה טספיק להוכיח שצריך להשלים גם בספרא את המלים הנ"ל ואחרי זה נקבל בכל המקורות עשרה חובטים **) מן לאב, והוה בדיוק בדברי המדרש שלפנינו, ואין צורך להשלים ולתקן אותו.

שם עמ' 336:

"בהמשפח הוא אומ' אל תסיפו ויסיפון לא יסיפו לאלה איש הולך רוח ושקר כוב אסיף לך ליון ולשכר והיה מסיף לעם הזה. אסיף אלו נביאי השקר וכו' כענין שני לא תשיג גבול רעד לא תשנה". ואע"פ שבדברי המדרש כאן מנוגזמים ומשובשים אבל בכל אופן ברור שתואר דורש את המלים "לא יסג כלמות" כמו לא ישנו את הגבול (ע"י ר"ן אששנין שם עמ' 333), כלומר נביאי שקר שדורשים לשנות מסצות התורה ע"פ הנבואות.

והנה ע"פ דרש זה נבין דברים סתומים בירושלמי ברכות פ"א ג' ע"ב (ובמקבילות): "ר' חנניה כירה דר' אדא בשם ר' תנחום ב"ר חיאי חמורי' דברו זקנים מדברי נביאים דכתי' אל תסיפו ויסיפון אל יסיפו לאלה לא יסג כלומות וכתיב אסיף לך ליון ולשכר" וכו'. והרבה פירושים דחוקים נאמרו בעניין זה, אבל לפי הדרש שלפנינו ברור שגם בירושלמי התכוון כאן למלים "לא יסג כלומות" לגביאם שרוצים לשנות את החזרה והירוש' בעצמו מבאר את דבריו: "גביא ווקן למה הן דומין למלך ששולח ב' שלמטרין שלו למדינה על אחד מהן כתב אם אינו טראה לכם חותם שלי וסמנפירין שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהן כתב אעפ"י שאינו מראה

(*) כ"י לידן למסכ' פאה אין לפני ברגע זה ולדאבונ' איני יכול לצייץ את גרסתו שם.

(**) ע"י ירושל' קדושין שם: "וכשם שהוא זכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים" וכו'.

לכם תותם שלי האמינותו בלא חות' וממסריו. כך כנבואי כת' ונתן אליך אות או מופ' ברם הכא ע"פ התורה אשר יורק', כלומר אם נביא רוצה לשנות איזה דבר מן התורה צריך אות או מופת מת שאין כן זקן שיש רשות בידו להורות בלי שום אות ומופת. ועיין גם במדרש שלנו להלן עמ' 342.

שם עמ' 318:

"ואם הוא עשה מצוה בשנגה קוראו צדיק קל וחומר כשהוא עושה בגלוי" וכו'. המלה "בגלוי" גיל קיצור ס', גלוי שנים" ולא ס', גלוי דעת". ירושלמי עירובין פ"ו כ"ג ע"ב: משומר בגלוי שנים הרי הוא בגוי לכל דבר. וכן בבבלי שם ט"ז ע"א. ועי' סוטה מ"ב ע"ב. שם עמ' 327 ש"ד 2:

"וכן הוא אומ' בדוד ויאמר דוד אל נתן המלתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר המאריך לא תמות יכול בלא דבר תיל גם הבן הילוד לך מות ימות לפיכך היה דוד מתחנפ' על אותן יבבעת הימים ואמר שמא יהיה הבן ואני בדרך גניחה לפי כך ה' צם ומהענה וכו' ששירותו שמת ידע שניצל מדינה שלגיהנם אם כן לסה הוא אומ' לעבדו וחנני ה' וחי הילד כדי להפליג". רעיון מיונה זה שרוד רצה שימות הבן כדי שניצל מדינה של גניחה ושמה במיתתו נראה מזור מאד. ולא עוד אלא שלפי דברי המדרש התחפש דוד לפני עבדיו ולא רצה שיחשדו בו שהוא רוצה במיתת הילד ואמר, "וחנני וחי הילד", כדי להפליג. ובעל מנוחים כבר לא הרשה לעצמו להעתיק זה, כדי שלא לפגוע בכבודו של דוד (גינצבורג בהערה שם).

וגיל שבאנדה זו השתמש בעל הפירוש לאלפא ביתא דבן סירא ושינה אותה לעניינו וכן הוא אומר שם (הוצא) שפוינשנייד דף ב' ע"ב): "סי שיש לו בן שאינו הגון יעזוב אותו ואם ראהו שגל לבור לא יוצאנו אלא ויפיענו ואחר כך יכבדו ויתאבל עליו, כמו שעשה דוד שבבל זמן שרדו אכשלוש עזבו עד שענישו הקב"ה לאכשלוש והוחזק ראשו באלה, ואף דוד לא פלסוהו אלא ילח מי שהרגו ואחר כך ככה והתאבל עליו כדי שלא יראו בני אדם שהוא יצא להורגו". ועי' גם ב"זאת ליהודה", סי' היובל לכבוד בלוי צד 273.

ואף שדברים אילו הם בוראי דברי הבאי של המפרש, אבל קרוב מאד בעיני שהוא השתמש בגרעין זה של האגדה שלפנינו, שרוד רצה במות אחד מבניו והתחפש בפני בני אדם שלא ירגישו שהוא רצה במיתתו. ואפשר מאד שהמפרש בדה את דבריו בצורה זו כדי להתאימה לדברי בן סירא עצמו שפ' ל"ח, פ"ו (נוסח עברי הוצ' שפראק, ליסטיא 1903 צד 33): "בני על המת חויב דמעה וכו' יום וינים בעבור דמעה". אבל בקטע של שכר הגירסא היא: "בעבור דבה" וכ"ה גם ב"ז". והפירוש הוא שלא יוצאו עליך דבה שרצית במיתתו, אם לא התאבל כראוי. בתרי"ב שם צד 322 נשלים גינצבורג את הקטע שלו עפ"י מנוחים הוצ' ענעלאו חיד צד 126, אלא שהוא משמיט קטע ממנוחים ומחליט שאין זה שייך לגוף המדרש. והנה פסקא אחת מספר "עולת שבת" לר' יואל אבן שועיב באשרת את הירוקנסמרוקציה של גינצבורג באופן ברור. מעניין הוא שר' יואל שותח את הפסקא בטלים: "וכמסוד" (= וכמו שאמרו ז"ל) בלי להזכיר שם המדרש כאלו היה הדבר ידוע ושגור. נעתיק את שני הנוסחאות זה מול זה: (גינצבורג שם)

(עולת שבת ד"ו שלי, קס"ח ע"ב)

וכמסוד: "נדרה הצלת בנים לאבות מהצלת אבות לבנים, שהאבות אינם מצילים את בניהם אלא מ"סורי העולם הזה לבר, והעושר והעשיר וההב"ה והחיים, אולם ליום הדין אינם יכולים להצילם שנה" ואין מידי מציל. לא אברהם מציל את ישמעאל בנו ולא יצחק עשו וכו'. ואמנם הבנים מצילים לאבות בין נרולים בין קטנים. גדולים במעשיהם וקטנים באימנאם.

גדולה הצלת בנים לאבות מהצלת האבות לבנים, שהאבות אינם מצילים את בניהם אלא מן היסודין שבעולם הזה בלבד, ומזכין אותן העושר ומזכין אותן החיים ומזכין אותן הכוח, אבל ליום הדין אינן יכולין להצילן מדינה של גניחה שנה" ואין מידי מציל. לא אברהם מציל את ישמעאל בנו ולא יצחק מציל את עשו בנו, אבל הבנים מצילים את האבות מדינה של גניחה בין גדולים בין קטנים. כיצד, גדולים מצילים אותם במעשיהם הטובים, קטנים כיצד, באימנאם כשהם קטנים.

חנוך ללון.

לט.

דברי לשון ב...קרובה לחנוכה של ר' פינחס הכהן.

דבר מנחם וולאי הוציא זה עתה מדפי „הגנויה“ קרובה לחנוכה של ר' פינחס הכהן (א) והקדיש לה מבוא טרפס השוב באר, שטחוכו אנו למדים, כי הוא הוא ר' פינחס הנזכר בהקדמת האגרון לריסג (ב) בין המשוררים הראשונים.

מלאכת-הכמה חשובה בכמה צדדים נעשתה בהוצאה זו: סגנונו של ר' פינחס מצריך עיון וחפוש רב: רמזי מדרשים והלכות מכאן וקשיי לשון בדרך הקליר מכאן, אבל הטורל מראנו בהערותיו הרבות את מקורותיו של מחבר הקרובה ונקל לנו את דרכנו. ראוייה לשבח גם כרת זהירותו: הוא לא אץ להשערות ונמנע מלפרש ומלנקד מקובות של ספק והניח מקום לאחרים. ודאי יבואו וידונו בחוכמת זו בדברי בקרת ספרדים. אני אצטמצם כזה בהערות אחדות על כמה פרטים יש בלשון קרובה זו, אולי לעלה כירי להוסיף טעם.

אקדים מלים אחדות: כידוע רבים השנויים שבין נוסחאות הירושלמי לשלכבלי, שנויים בענינין ושנויים בלשון העברית. על כמה שנויי לשון כבר הוער ורבים הדברים הסעונים חקירה, כרוך וסדור. מוכן מאלו, שהפייסנים הראשונים, בני ארץ ישראל, כשם שהם מעורים בחיי הארץ ובמנהגיה, כן גם בלשונם בני מקומם הם. ולזאת שטחי לבי בכאן.

שורה 28. חסוך בהדלקה לכל יעשה תססים.

היפוכו לפרש תסס = חזו, שלא יתן ניצוצות. ויש להוסיף, כי מצינו בלשון חכמים תסס כמשמעות זו: נתן אצבעו (כי צור) בארץ התחילה הארץ תוססת אש (ביר עיר, ד' ג).

שורה 29. שעת כרכה בקיבוע עמיסחו.

אפשר לפרש עמיסחו = שמונו, עיף מען בקורה שבמעשה השמן (מנחות ה' ר' וספרא אמור, פרשה י"ג).

שורה 37-8. שורשת מאורו ואורגות וסוות

צוות . . . (בתחלת החרוז)

ס' צוות נמצא במשנה בנוס' איך, בכלים מין, ז': „איכום של עושי סוותה“ ופ' הרמב"ם: „הוא הכנר וברם ענינים סוות“, אבל בכי קופסמן: סבות (מנקד), בתו' לון: סוות והוא הוא צוות שלנו; צרי במקום סמך שכות בירושלמי וכיחוד כאן שדרושה צרי בתחלת החרוז.

היחוד של צורה זו נמצא בקרובות לכיר משמרות (ד): כבודה בת מלך וצבה ה) חיות מזקקים (יקים VI).

חרוז זה הוא עיף: כל כבודה בת מלך פנימה טמשצות והב לבושה (תהלים ט"ה, י"ד). „מזקקיס רמו לזהבי וצבה“ על כרהנו מהאים ללבושה. וזהו צורה פיישנית מן צוות הרבות.

שורה 46. סארו יתי מלא.

אולי נפרש סארו = שמונו, עיף: כי תחבוש ויתך לא תסאר אחרך (דברי כ"ד, ד').

(א) Eine Hanukka Qeroba von Pinehas hak-Kohen, הדפסה מיוחדת מן Mitteilungen des Forschungsinstitutes für Hebräische Dichtung, Band I (ב) הרמב"ם, זכרון לראשונים עמ' נ', נ"א. (ג) עין חזי שבוהיז תיאודור ואלבק. (ד) קהלי Md W. I. (ה) היא במסוק (בנקור א"י).

שורה 48. הכנת כיוון הנרות של בית

מנו בלא להדליק בתוך הבית

כיוון ההדף ופיו תכף; כמו: ואחד פותח כיוון (תמיד ג' ו') אפשר יעשנה בדפוס ויקענה כיוון (פסחים ל"ז, א'). ועי' גם ספ"ז בהעלותך י', כ"ט: עכשיו אנו נכנסים כיוון אל ארץ ישראל מיד, והענין הריש ליברמן, כי נמצא גם בספ"ז שם, ט', ג'. ענין התעורות רחיש האראוויק, שם, שציון עוד מראי מקומות א). לפ"ז ברור הענין: הכן לך מיד נר דולק בבית, כדי שלא תבוא להדליק מנר הנוכח לנר של חול, "בתוך הבית".

שורה 69-70. זהב וכסף ונחושת

זינקתה והידקתה

אפשר לפרש זינקת = קפצת (זינק מן הבשו), אבל קרוב לומר, כי נתכון לזנק שבלשון חכמים. וכן מצינו בשמ"ד סוף פרשה ט"ז: אתם זינקתם את בני ... אף אני אעשה ... והם אוכלים ואהם נמסים. זינקתם מקביל שם לנמסים (הנמס כאלו נהפך לזינק של מים—ע"ש במתנות כהונה), וגם בפיוטנו נפרש: זינקת = המסית והתכת.

שורה 110. וגולה כחור וסריגים מודלים.

נראה ש' כחור מלשון עשרה וכדברי ספ"ז, ריש בהעלותך: ומנין שהיו חוררין חלילה כמין עשרה ח"ל יאירו שבעת הנרות וכו' ב). המורה נקראת כאן גולה ע"ש זכריה ד', ב': מגורת זהב כלה וגולה על ראשה, ויש גם רמז לגולה הכתורה (מ"א ו', מ"א ט"ב). לפ"ז נצטרך לומר, כי נתכון בסריגים לקני המורה.

א) עי' גם לוי, מלון הלחמדים וכו', ערך זה. ב) ע"ש בהערות רשיה האראוויק, שהביא את דברי זית רענן על חילוקם לפרש את כוונת המדרש בתאור זה ואין להאריך כאן.

תקונים והוספות ל"תפסיד אלפאט".

עמ' 1 שורה 7 מלמטה: ראיתי צ"ל: ראית

" 5 " 5 מעמיה " עממיה

" 7 " 8 אלב " הצב

" 8 מחווא וכו'. דבר לוי העירני כי קחש בערוך השלם עי' רסן הביא אלשון

הזה בשם ר"ש גימע, "בסוף הערותיו" (לערוך). ע"י כתיו

פרטא: מחווא מרינה תערף אל מדאן והוא רסן. באגור הו

בוכר חסרים הדברים האלה, אבל בכל אופן השתמש כאן

ר' שמואל גימע בחשובת רשיג שלנו.

" 9 בחרגום שורה 6: לגליוא, שיוך לשו' 5 וצ"ל: לגליוא מי ששתה.

" 9 שורה 13: הוא צ"ל: הו

" 9 " 15 והוא " והו

" 11 " 12 ביה " פיה

" 12 בהערה שו' 12. עכשיו נ"ל ליותר עשוי, שתשובת שלנו היתה התשו

האחרונה בקבוצה של תשובות רשיג שנשלחו יחד למקום

אחר, ותשובות אלה היו כתובות כולן בארמית, כמו

הקדמתה של תשובותינו (הפירושים כתב בערבית על פי

בקשתם המפורשת של השואלים). וראיה לדבר הסיום שבשו

17: וכתיבא חיובתא דאילין שאילאתא, רבים.

י. ג. אפשטיין

גְּנֵזֵי - קֶדֶם

מאסף מדעי
לתקופת הגאונים

ספר ששי

ערוך על ידי
ד"ר בנימין מנשה לוין (ז"ל)

ירושלם, תשי"ד

קובץ זה יוצא
ביום השלישים למסירת העורך

התוכן:

עמ'						א-ב. פרקי פרקים ממלחמות רב סעדיה גאון
21—3	—	—	—	—	—	ג. מפיוטי רסיג
22	—	—	—	—	—	ד. פרקי פרקים ממניח סתרים דרב נסים גאון
24—23	—	—	—	—	—	ה. מפיוטי רב יוסף בן אביתור
26—25	—	—	—	—	—	ו. סדרש קדמון
29—27	—	—	—	—	—	ז-ח. הלכות קצובות
35—30	—	—	—	—	—	ט. קטע מפירוש על התורה לר' שמואל ׳ חפני
39—36	—	—	—	—	—	י. ספר השותפות לרב שמואל בן חפני
73—41	—	—	—	—	—	יא. פירושי סלים למחרות
80—74	—	—	—	—	—	תקונים
82—81	—	—	—	—	—	

פרקי פרקים ממלחמות רב סעדיה גאון.

א.

כשבקש צורנו להגיד סוד הקץ לדניאל תראה אותו ג' מלאכים, אחד מהם היה עומד מסעל למימי הדקל. ושנים האחרים, אחד עומד על שפת היאור מזה, ואחד על שפת היאור מזה. ואלו השנים שתיו עומדים על שפת הדקל היו שואלים את המלאך אשר על המים מתי תהיה הגאולה. וכיון ששאלו כן הרים המלאך את ידיו אל השמים ונשבע להם כהיי העולם על מדה הקץ: כי לסועד מועדים וחציי א). כך מתחיל רב סעדיה גאון לפרש קץ הגלות. ואחר שהוא משתדל לפרש פירוש, סוקרים וחציי ומגיד מראשית אחרית הצרות אשר תקראנה את האומה לפני הגאולה ואת הנחמות אשר תבאנה אחריתן כפי שנבאו הנביאים, נביאי האמת והצדק לימות המשיח, מוסיף הוא להקדיר כהו ולבכו על הכופרים שתיו כימיו ואומר:

כי יש אנשים שנקראים יהודים תושבים, כי אלה המועדים כלם ואלה הנחמות חיו כלם בכית שני ועברו, ולא נשאר מהם דבר. והוא ששמו שרשים מופסדים וכנו עליהם דכריהם, שאמרו שזאת תהפלה שאנחנו רואים לישועת, כמו לא יבא עוד שמשך וירחק לא יאסף (ישעיה ס', כ'), ואמר לא ינטש ולא יחרם לעולם (ירמיה ל"א, מ') הכל הוא כהנאי אם השלם עבודת העם. אמרו זה דומה למה שאמר משה לישראל: למען ירכו ימיכם וימי בניכם וגו' (דברים י"א, כ"א), וכאשר תטאו נגמרו ימיהם וסרת מלכותם, כן חיו קצת המועדים האלה בכית שני וסרו, וקצתם לא היו, כעבור שהטאו ב).

א) ס' אמונות ודעות לרס"ג, מאמר ח', גאולה אחוזה, על פי ספרו של רבי ברכיה ברבי נשרוני הנקרא, ספר תחיבוך וספר המצור, לונדון הרס"ב, צד 64; אמרד מהדורה מלוצקי צד 120. ב) אמונות ודעות מהדורת מלוצקי, צד 126. ג) ספר ר' ברכיה צד 70. וחשוח שם צד 149.

ובשתי דרכים קם רמ"ג להוכיח את הרעה הנפסרת הזאת ולהרסה. האחת, בפתרון „סוקרים וחצי" כאסור, והוא „גלוי הקץ", שעל ידו מוכיח הוא ששעת הגאולה לא תגיעה ערנת, ואין צריך לומר כלל שלא נשלמה בשכבר הימים בימי חבית השני. והדרך השני, היא המכונה בדרגום העברי „מלאכת חקרוק", והיא החוכות ספסוקי ההבטחות, הבטחות והנחמות בספרי הנביאים, שכל אלו לא נאמרו אלא לימים רחוקים, לימות המשיח ולעתיד לבא אחר הגאולה.

והנה בדרך הראשונה נכשל רמ"ג, ככל „מחשבי קצין" שהיו לפניו ולאחריו, כי חשב את הקץ וטעה: ורבנו משה בן מימון השתדל להפוך בזכותו וכתב: „ואנו דנין את רב סעריה לכף זכות. ונאמר שמה שהביאו לעניין זה ואעפ"י שהיה יודע שתורה אסרה זה, לפי שהיו בני דורו בעלי סברות נשתתות וכמעט שתאבר תורת ה' לולי הוא ע"ה: לפי שהוא גלה מן התורה מה שהיה נעלם וחזק מכנה מה שנרדלל וחודיעו בלשונו ובכתבו וקולמוסו וראה בכלל מה שראה ברעתו לקבץ המון העם על דרך חשבון הקצים כדי לאמץ אותם ולחוסף על תוחלתם. והוא התכוון בכל מעשיו לשם שמים, ואין למקון עליו על שטעה בחשבונותיו, כי כוונתו היתה מה שאסרתי א). ואולם בדרך השנייה הצליח רמ"ג להוכיח מן ההגיון וסן הפסוקים עצמן של הנחמות והבטחות כי לא נאמרו על הנאי, „כי בנחמות אין הנאי, אך הסה בשורות ונחמות על העתיד לבא. ועוד בתוך הנחמות כתב: כי מי נח זאת לי (ישעיה נ"ד, ט'), להודיע כי הקדוש ברוך הוא הבטיח לבאי עולם שאפילו הסה תומאים לא ירינם עוד כמי המבול, כך אם יתמאו ישראל לא יסוש מהם תגמול לעתיד לבא. ועוד נאמר בירמיה: אם יסרו שמים מלמעלה ויחקרו מוסרי ארץ למטה גם אני אמאם בכל זרע ישראל על כל אשר עשו (ליא, ל"ז). הרי נחמות הגאולה לישראל שאפילו הם תומאים לא יתיאשו מן הגאולה ב).

ואחרי שהגיה רמ"ג את חסודות האלה מוסף הוא עוד לתביא מ"ז ראיות מכמה סקראות שמהם מוכח בדרך שהנחמות שנאמרו בהם טרם נתקיסו ועתירים עוד להתקיס לעתיד לבא אחרי הגאולה, כמו: נאמר על ידי הנביא כי כל העמים יהיו סמינים בי"י, שנאמר והיה י"י למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד (זכריה י"ד, ט'), ועכשיו תגוים הולכים בדרכיהם חרקים כימי קדם. והשני, נאמר על ידי הנביאים שישראל יהיו בשקט ושלום מעול מלכות ומשעבודם ולא יאכלו עוד

א) אגרת הימן, אגרות חרמב"ם ב.קובץ חסובות חרמב"ם ח' ע"ב. ב) מספר רבי ברכיה שם, צד 149 אמרד הנ"ל צד 126.

את לחםם ואת יגיעם ולא ישתו אויביהם תירושם, שנאמר: נשבע יי בימינו ובזרוע קזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך ואם ישתו בני נכר תירושך (ישעיה ס"ב, ח'), ועדיין נותנין מס ונושאים עול" (שם ז'). או ה"שלישיה", כל הפרשה של זכריה י"ד: הנה יום בא לי, "שבימי מלך המשיח יבקע חד חותים מהציו מרות מורחית ומסערכית ויחלק לשני הצאים, חצי האחר יהיה לרוח צפון וחציו האחר יהיה לרוח דרום וביניהם יהיה נחל גדול הולך ושוטף, שנאמר ונבקע הר חותים מהציו מורחח וימה וגו', עד והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. והרביעית, מפורש ביחזקאל (מ') שיכנה הבית כיפיו וכצורתו ותכונתו. והחמישית, יצאו מים חיים מן המקדש, כמו שמפרש (יחזקאל מ"ז, א') שיהיה על שפת הנחל מפה ומפה עץ פרי פרי ימיה למאכל, [מסנו] מזון מסנו רפואה], ובימי בית שני לא היה מכל זה כלום" (שם). ולבסוף: "ישוכ סדום לקדמותה, כמו שנאמר: ושכתי את שכיתחן וגו' ואחותיך סדום ובנותיה תשכן לקדמותן (יחזקאל מ"ז, ג"ה)', וכבר מפרת חתורה שימה של סדום היה מחוק וחיו משקין מסנו בדגל... והיא היום חרכת, מוצא מלח, וימה מלוח כאשר היא. ואלה הענינים כלם מורים דאיה גמורה, שהנחמות חאלה לא חיו עדיין" א). ולאלה הפסוקים יש לצדף כאן עוד מה שמביא רמ"ג מקודם שם: "ענין גוג ומגוג" (יחזקאל ל"ח) ו"כי אז אהפוך אל עמים שפה בדרת לקרא כלם בשם יי וגו' (צפניה ג', ט'), שכל אלה ועוד כאלה ענינים הוא דק לימות המשיח ולעתיד לכוא אחד הגאולה השלמה.

ב.

הנבואה המלאה תוכחות קשות מלאה היא גם נחמות; מהחילה היא בתוכחה ומסיימת בנחמה. וכשפסקה הנבואה מישראל סימח בנחמה הגדולה: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא". ולא עוד אלא שגם הקדימה רפואה למכה המאוימת, "פן אבוא וחכיתי את הארץ חרם" — "וחשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". זו היא אמנם התשובה המוחלטת שתביא את גאולתנו ופדות נפשנו, לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. ותשובה זו תלויה היא כחכמה התלויה בלב. ותחכמה מאין תמצא? — "מיום שחרב בית המקדש נטלה הנבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים". ותחכמים הם ידרו גם לסוף דעתם של הנביאים יורשי התורה המוכיחים ותמנחמים בשמת. אבל הקדאים הללו שלא ידרו לסוף דעתם של הנביאים, כאותו "שמיא ולא שפיל לסיפא דקרא", מצאו כי מיום שנפסקה הנבואה אברה גם תחכמה ונסתרה תבינה, וגם אותו חצינוי

של מחוקקם: „חפישו באוריתא שפיר“ לא יכלו לקיים אלא „כסומא בארובת“, לפיכך תקו כשה אובד ומענו: „אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה“. ולא יפלא איפוא כי תרה לחם עד מאד בראותם את רב סעדיה גאון עומד ודורש גם בדברים „סתומים וחמוסים עד עת קץ“ ומושך את הלכבות לתורת הרבנים שנזאי נפשם.

והנה אחר מן הקראים חיותר קנאים שפקדו פיו לבלי חוק על רבותינו בכלל ועל רב סעדיה גאון בפרט היה סלמון בן ירוחם הקראי הצעיר. ידוע הוא ביחוד במספרו „ספר מלחמות ח“ שבו מתראה הוא כ„אבי כל המנאצים והמגריפים“. גם הפירוש שלו לתהלים בערבית שטרם נרפס (א) מלא הוא חרופים וגדופים על כל גדותיו כנגד חז"ל בכלל וכנגד רמ"ג בפרט בענין חקץ. וכך מספר יפה הקראי: „אמנם הרבנים הם זכרו הקץ וחשבו וכו' וכמו כן הפיחומי (=רמ"ג) חשב לפחור אותם שנים וכו' וכבר חשיב עליו סלמון בן ירוחם יר"א ופטורים אנחנו מן החשוכה עליו, לפי שגם זמנו עבר ולא בא הקץ“ וכו'. אמנם סלמון בן ירוחם יר"א הנה הוא בפירוש: ולא אתנו יודע עד מה (תהלים ע"ד, ט') הפיל הקץ ובפירוש: תפלה לעני (שם ק"ב) בכי בא סוער (פסוק י"ד) הניח חקץ (כ). תהפוכותיו של הקראי אינן חשובות ביותר, כי כך היא דרך הקראים בכלל, ואולי השפיע עליו לבסוף לשון הפסוק: „אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא סוער“... כי גם הוא „יניח את הקץ“, אבל חשוב הוא לנו לדעת כי בפסוק זה: „אתותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה“, לחם הוא כנגד חז"ל וכנגד הקץ שפטר רמ"ג, כי על ידי כך יתבאר לנו דף אחר חדש מכתב יד שהיה גנוז בגניזה.

ג.

בכתבי יד הגניזה שחובאו מסצרים לקסברייג' ונמסרו לחקולג', ווסטר מינסטר סצאתי בשנת תרצ"א דף אחד קטן כתוב על קלף ומכיל ט"ו שורה ככל עמוד שמשך את תשומת לבי ביותר. החלתו חסר, ולקוי וחסר הוא גם בשולי הדף. אבל ענינו רב הוא למאד. חשודה תראשונה המתחילה: „לא סלך ולא כהן סכתן ולא שר גרוד מצביא“, אולי היא עוד קצת לשונו של חטוען (ו). אבל

(א) „נמצא בכ"י בר' כרכים גרולים (בערבית) במסרבורג מ' 555-6“ (אוצר ישראל, ע' סלמון, צר 200 סע"ב). ולפני מינסקר היח „בבית חלקים עבים מאד, ח"א רמ"ח דפים וחיב שנים דפים“ (לקוטי קרמוניות, נספחים צר 130 ע"ש). (ב) לקוטי קרמוניות נספחים צר 2-81. (ד) וכמו כן בפירוש קראי קרמון: „כי הביאת צדק עולמים ומשוח קדש קדשים לא יחיו בקץ גלות, ואתם ראים כי אין קדש קדשים משוח חיים בעולם לא בגוים ולא בישראל“ (J. Q. R. n. s. XII, 460).

חשורות הכאות: "הום לך ודכרי חכליך תצפין כלכך, גם תביא: אותותינו לא ראינו ואין עוד נביא", זו היא תשובתו של המשיב על הטען, שהוא, כנראה, סלסון בן ירוחם. ומשיב כודאי הוא רב סעדיה גאון.

דרכו של רס"ג היא לתלם כנגד הכופרים ככלל וכנגד הקראים כפרט לא רק בדרך חיוכות, כמו בספרו "אמונות ודעות" וספרו "חגלוי", כי אם גם ב"הרחי"ם ודרך השירה. ספרו, "אשא משלי", שאח ראשיתו גליתי תהלה כאותו הקולג' בקמברידג', ו"תשובותיו על חיוי הכלכ"י עדים נאמנים הם לכך. וכך הוא גם הקטע שלפנינו רק שריר הוא מאחד הספרים של רס"ג כנגד אותו הקראי כפרט וכנגד הכופרים, אנשים שנקראים יהודים" ככלל. הפסוקים המובאים כאן כשאלותיו של רס"ג הם: אלה הפסוקים עצמם שב"אמונות ודעות" שהכאתי בפרק הראשון, וכך מראה רס"ג גם כאן שכל תיטעות ותנחומות שנאמרו בהם לעתיד לכא אין בהם משום, תנאי" ואינן תלויות כלל ב"תשובה שלמה". והוא, שאין עליהם תשובה עדי עד" שמשמקו כפול אין להשיב ואין, תשובה עליהם.

מלכר כל אלה הנה יש בעמוד א' של הקטע הזה גם כטוים מיוחדים לרס"ג שבהם השתמש גם כתשובותיו על חיוי הכלכ"י, והם: "מינכך" (אות ט'), והשוה אות י') וכן: "גם תביא" כפי שרשמי בהערותי. ואין איפוא כל ספק שהוא דף — שריר מספדי רס"ג.

הקטע הזה כשאר, תרונותיו של רס"ג מסודר הוא עפי מדר אי"ב וכנראה אות תרלית מתחילה כמלת, דום" שבשורה ג' ואות ח' כמלת, הלום" שבשורה ד' אחרי מלת, נביא" שהיא רק חזרת מהאות שלפניה. אות ח' נשמטה כנראה מסקומה ונמצאת כסוף ע"ב. אות ל' חסרת. אות פ' כפולה.

(חדף האחר מספרו של רב סעדיה גאון)

Westminster College Liturgica Vol. III. (קלף)

לא מלך ולא כהן מכתן ולא שד גרוד קצביא.
דום לך ודכרי חכליך תצפין כלכך גם תביא א),
אותותינו ב) לא ראינו ואין עוד נביא.
נביא תלום איין ואין משיבם עשד פרשות שאין
עליהם תשובה עדי עד. ואיה ג) לכן חכו לי נאם יי
ליום קמי לעד. ואיה זכירת ד) כי אז אחפך אל עמי[ם]
כה, ש[פ]ת כדורת יחד, לקרוא כולם בשם יי

א) "ומרוב הרמיה לכך לא חדע מה תביא" (תשובה רס"ג על חיוי הכלכ"י, צד 38; גאון תנאונים צד נ"ז; דוידסון 76). ב) הלים ע"ד, מ'. ג) צפנית ג', ח'. ד) שם מ'.

ולעבדו שכמ אחר. א) ואיה טיף כי מי ב) נוח זאת
(ואת) לי אשר נשבעתי מעבור מִיִּנְכָךְ (ג) יום נם
כן נש[בעתי] מקצוף עליך מבער כך. מנוכד (ד). ^ל_ל
ואיה (כי נש[בעה] יי) כימינו ובורע עוז, על דגני
ותירושי, כי מאספו יאכלוהו ומקבציו ישתוהו
[במצרות קר]שי. ואיה מקדש יחזקאל וגאון המים (ו)
. י) קת. עד (ח) סכיב שמונה
[עשר אלף] הי

[ע"כ בכ"י] ובנותיה
ואיה סידור ושכתי (א) את שכותהן את שכות סדום (י)
(ובנותיה) כלחנה (ואת שכות סדום ובנותיה) ושכות
שמרון ובנותיה ושכית שכיתך בחוכחנה. ואיה
ענין גוג ומגוג (א) אשר לא יתעלם מאנשים ונשים
וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ תשעה יכ)
חדשים. ואיה פרשת יג) כי זכה ליידי כבצרת וטבח
גדול בארץ אדום. ותוא יום יד) מי זה בא מא[דום]
ומדוע אדום. ואיה פרשת טו) חנה יום בא הו[א]טו) כיום
חרג רב. ויצא יו) יידי ונלחם ביום חתם כיום הלחמו כיום
קרב. ואיה יח) צאת מים חיים מירושלם בקיץ ובחורף
יחד. קריאתי (י) כיום תתוא יהיה יידי אחר ושמו אחר.
ואיה כ) שריפת כשר ועין ולשון בשיג'ו (ז) . . .
תחת כא) אשר לא יעלו לחוג את חג הסכות
ואיה חזון דניאל כב) וכיום תהוא [ימלט עמך]
ושפחיו צדק כג)

א) אות ח' נמצאת למטה: ואיה חזון דניאל (ד"ר מ. זיידל). ב) ישעיה נ"ד, ט.
ג) "ומה יועילו ללב כופר כל מימי נבך" (תשובות רמ"ג שם, צד 22. גאון הגאונים ליו:
דורסון 46). ד) חזון מרחקה. ה) ישעיה ס"ב, ח"ט. לזון הפסוק הוא שונה. ותירושי
חזרו עם קדשי. ו) יחזקאל מ"ז, ח'. ז) אולי: [ואל פאת קרי]מה (שם מ"ח, ל"ב).
ח) שם מ"ח, ל"ח. ט) שם מ"ז, נ"ג: שביחחן, חסוקף שחקפתי אין במקרא, ואינו אלא
ש"ס. י) בגוף חכ"י: אדום. והמעתיק נשתבש כאן. יא) יחזקאל ל"ט, י"ב. יב) צ"ל:
שב עה. יג) ישעיה ל"ד, ו'. יד) שם ס"ג, א' - ב'. אות פ' כפולה. טו) זכריה
י"ד, א'. טז) ישעיה ל', כ"ח. יז) זכריה י"ד, ג'. יח) שם ח'. יט) שם ט'. אותיות
ק' ור' יחד. כ) שם י"ב. כא) שם י"ט. כב) דניאל י"ב, א': ובעת החיא.
י"ג ט"ל. חזון צדק = חזם! (פריימו).

ד.

חמלחמה חכברה הזאת שערך רס"ג כנגד אלה האנשים שנקראים יהודים, שאמרו: „כל הנחמות על תנאי הם אמורים" חזרה ונישנתה אצלו, כנראה, עוד ביתר שאת ויתר עז בספריו האחרים, וגם בספרו „הגלוי" הקדיש לכך שער מיוחד כפי שהוא מספר בחקרם לספר הזה, שרק מקצתו נשארה לנו לפליטה גדולה, וכך יאמר: „וחשער החמישי הוא באורי עקרי המצות והעתידות, הכנסתים בזה הספר ביחד למען יעמוד עליהם הקורא ב). והסבח לזה, מפני שראיתי גודל הצטרפות האומה לדברים כאלה" ג). ושוב יאמר שם ד): „והתכוננתי (בספר הזה) במה שיחיה לעתיד וכמה שנים נשאר עוד עד קץ הישועה. כי הכסילים לא ידעו זאת, והחכמים ידעו, כאמרו ה): „והרשיעו רשעים ולא יבינו כל דשעים, וחשכילים יבינו. וחודעתי תנאי המצות שהצעתי בזה הספר". ואמנם כאן מתגלה לנו עוד צד אחר של חמלחמה, שהיה מחובר לאותו השער של „העתידות" ב, קץ הישועה", וחוא „תנאי המצות". ולכאורה אינו מובן חקשר שבין שניהם, מה „לתנאי המצות" ול„קץ הישועה"? ומה הוא ענין לכאן תנאי המצות בכלל? ואולם דבר זה יובן אחרי שיתברר לנו חכנוי „אנשים שנקראים יהודים", שבו מכנה רס"ג את בעלי הדעה הזו. במוי זה שאל הוא, כנראה, מתוך חשפה הערבית, וכבר השתמש בו רס"ג בחמלחמתו גם בבעלי „אמונת הגלגול": „שאנשים מסי שנקראים יהודים ו), מצאתים אומרים בהשנות וקוראים אותו העתקת, וענינו אצלם שרות ראובן תשוב אל שמעון, ואחר כן כלוי, ואחר כן ביהודה, ויש מהם רבים שאומרים יש פעמים שתהיה דות חאדם בבהמת, ודוה הבחמה באדם, ודברים רבים מזה חשנעון וחערכוב" ז). ונחלקו כאן דעות החוקרים אל מי יכוון רס"ג בכנוי „אנשים שנקראים יהודים". אך כנראה צדקה יותר דעת חרשייד ש, כונת רס"ג אל הקדמים, כי הם היו הראשונים אשר הביאו דעה זו של גלגול מן הערביאים אל העברים... ועכ"פ אין אמת ואין תבונה במה שרצח חכם אחר להבין ברברי הגאון כי כוונתו אל אנשי איזה כת אשר

א) כנראה רחף בזכרון רס"ג לשון חתוב: „למען ירוץ קורא בו" (חבקוק ב', ב') שנאמר לפני: „כי עוד חזון לפוער ויפה לקץ" (שם). וכך צריך לתרגם כאן, ולא „למען יעמוד עליהם הקורא". ג) התרגום העברי של ספר הגלוי, וכלי' ח' צד קכד. ד) צד קנ"ח-קס. ואילו על פתרון „שבעים מלוח בודדות" שחבר רס"ג יאמר יעקב בן ראובן חקראי: „ובכר חשב להביא תועלת רבה בפתרון הע' מלות אשר אסף לתוריע הצטרפות בני אדם אל המשיח" (לקושי קדמוניות נמפחים צד ז' חזרה ו), והמציאות לאור את החבור חקמן חלוח לא עמד על כך. ח) רניאל יב, י'. ו) וכך יאמר אבן חום על מאמיני הגלגול הישמעאלים שהם אינם אלא אנשים שנקראים מוסלמים (עי' שריינר: *Der Kalām in d. Jüd. Lit.* צד 66, חע' ו. וצפה"ב שנה ג' צד 90 חע' ז).

ז) אמונות ודעות מאמר ו' קרוב לסוף מחות חנפח, מחזרת סלוצקי צד 103.

מיסרה היה נקרא בשם יחודה"א... א) ואמנם בכטוי כמו זה משתמש רס"ג גם כנגד הרבנים בני זמנו, שגם להם הקריש אחר השערים מספרו, הגלוי והוא השער השני שבו באר את חשבון השנים, כמה נמשכה הנבואה ולכמה שנים נגמרה המסנה ולכמה שנים נסתים התלמוד, וכך הוא אוכר: "והסכת שהניע [אותי] לזה הוא, מפני שמצאתי כי [האנשים] הנקראים בשם הרבנים עתה לא יעמרו על זה ולא ילכו בדרך הקרמונים אשר יחיו בפייהם ואשר מסוונותיהם יתפרנסו" ב). וכך הוא הרבר גם בכטוי, האנשים הנקראים יהודים" שלפנינו בפרק א'. שהכוונה היא לסוג יהודים, הנקראים יהודים ואינם יהודים למעשה, ואשר הם מכחישים גם את ה"אני מאמין" המיוחד מעקרי האמונה של נחמות ישראל ועתידותיו, באסרם שרק על תנאי נאמרו הדברים האלה (ומקצתם מהן כבר היו בימי חבית השני). ואמרו: שזה דומה למה שאמר משה לישראל: כי אם שסוד חשמון את כל המצות הזאת והוריש ה' את כל הנוים האלה (דברים י"א, כ"ב); כי אם שסוע חשמוע בקולו ועשית כל אשר אדבר, ואיכתי את אויכך וצרת את צורריך" (שמות כ"ג, כ"ב). וכאן הוא גם המפתח לתנאי המצות בקשר עם תנאי "העתידות" שהיה צריך רס"ג להכריח ביניהם ותנאיהן ובין הנחמות לעתיד שאין בהן משום תנאי כלום.

ה.

כבר הזכרנו למעלה כי השער החמישי מספר ת"גלוי" הכיל באורי עקרי המצות והעתידות. תחלק הזה מספר ת"גלוי" לא נודע קור בשלמותו. ואולם לדעתי כבר נמצא חלק חשוב מן השער הזה בין כתבי הגניזה בנוסחו חקרכי. בעתון "צייטשריפט פיר העקב. ביבליוגראפיע" (שנה שלישית צד 91-90) פרסם מ. שריינר שני דפים של הגניזה מכ"י אלקן אדלר המכילים דברי וכות כנגד חקראים בכלל וכנגד טוען אחד כפרט על התורה שבכל פה. שני הדפים הללו חסרים בראשם וסופם, וגם בין הרף הראשון להשני חסר קונטרס אחד או שנים. התוכן הכללי של הקטע הזה הוא כי צריכים אנו לתורה שבכל פה ("בעבור שלא תמצא כתורה מצות אחת ככל צרכיה מכוארחה"). ולדוגמא הוא מכ"י: מצות ציצית, מצות סוכה, מצות שבת ("כי לא הזכיר כמה אבות מלאכות ותולדותיהן ומדות חקות הסכה ומשפטיהן"), מצות תרומה, תפלה,

א) מכתב הרב ש"ר בראש ספר הגיון הנפש ל"ר אברהם בר חייא הנשיא, צד ג"ב. וע"י קור ד"ר יואל: יאטרעסבעריכט של חסמינר בברעסלאו לשנת 1883 צד 5-3. ופונקטק, מאנאפסערדיפט לשנת 1895 צד 46-44: "אנשים הנקראים יהודים אצל סעדיה". ב) "הגלוי", צד קנ"ב.

מוסמא וטחרת, וכיוצא בהן. וכן הוא מוכיח ער כמה נתון לנו לדעת את חשבון השנים של ימי בית שני ומה קרת בימים תהם מן הישועות ותנחמות, וכיצד תיה חרבן וכמה זמן עבר מחרבנו ועד תיום. ותפסקא האחרונה של חרף הראשון מסימת: „גם בזה הוא טועה ולא ידע שלא היתה תאומת מאמינת בישועות ותחית המתים על פי נוסח הנבואה בלבד, כי אז תיה אפשר לפרש את כל הנחמות שתהיינה מכוונות לימי בית שני, כמו שעושים זאת הנוצרים וחלק ממי שנקראים יתורים“. הראיות הללו המנויות אצל מלסון בן ירוחם תקראי במספר, שבע תראיות הכתובות בפתרון בראשית של רב סעריה גאון ושכנגדן יצא הוא להלחם בספרו „מלחמות“ (צר 47) בשנותיו את מענותיו של קרקסאני שלפניו (א), הן אותן הראיות עצמן הכתובות גם בקטע זה, אלא שכאן, כנראה, חזר דס"ג וחזק אותן. וכולן מכוונות כנגד המינים והטוענים השונים. אבל „אלה שנקראים יתורים“ מי הם? שריינר (שם צר 90, הערת 1) תחלים שאין אלה הקראים, ומסך את דעתו במי שקדם לו בחקר הבטוי הזה. ואולם כבר חשיב עליו פוזנסקי (שם צר 176-7, הע' 22) ותוכית מרביר קרקסאני תקראי שאמנם נמצאו בין הקראים כאלה שאמרו: שכל תהבטחות של תנביאים נאמרו על ימי בית שני, ותחית מתים היא תחית כל האומה, ולא כל יחיד ויחיד. ואלה המינים הם „שנקראים יתורים“, ואינם יתורים גם לדעת מקצת הקראים. אמנם רב סעריה גאון בסוף תוכחותיו בספרו „אמונות“ כנגד אלה „אנשים שנקראים יתורים“ מסיים: „וכל אשר תשיבנו בו על אלה היא תשובת על תנוצרים, הוץ ממה שזכרנו מבנין בית שני, כי הם אינם אומרים שתמוקרים תתלו מן העת תחית“ (מהר"י סלוצקי צר 128), אבל אין זאת אומרת אלא שאלה התוכחות מספיקות הן גם כנגד תנוצרים, כי תרי הם אינם כלל „אנשים שנקראים יתורים“, שכנגדם תתחיל דס"ג תוכחותיו שם.

ג.

כבר לאחר חרבן בית שני גבר תיאוש בלב תאומת ותתקורר וכוח עצום בין תתנאים רבי אליעזר ורבי יהושע: רבי אליעזר אמר אם ישראל עושין תשובת נגאלין, ואם לאו אין נגאלין. אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר תנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו; תנם נמכרתם בע"א ולא בכסף תגאלו, לא בתשובת ומעשים טובים ב). אמר לו רבי אליעזר ותלא כבר נאמר אם תשוב

(א) ע"י בעתון תגיל צר 175. (ב) וזו תיה גם תשובתו תקצרת ותתריפת לסבי רבי תתנא ששאלתו: „מלחא כי סריא במאי מלחי לח?“ וענת חוץ כדי דבור: „ומלחא מי סריא?“ (בכורות ח"ג); „תברית אשר לו יתברך עמנו הוא תברית לעולם כמו תמלח...“

ישראל נאום ח' אלי חשוב. אמר לו רבי יחושע והלא כבר נאמר: ואשמע את האיש לבוש חברים אשר סמקל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי תעולמים כי למעקד מועדים וחצי וככלות נפץ יר עם קרוש תכלינה כל אלה. שתק רבי אליעזר: (מנהדרין צ"ח). אך כיון שהשכח תגלות לא מסקה גם לאחר תקופת התנאים חזר אותו תוכוח תקשה ונעור גם בין רב ושמואל: רב אמר כלו כל תקצין ואין הרבר חלוי אלא בחשובה ומעשים טובים: ושמואל אמר די לאכל שיעמוד באבלו (שם צ"ח): ריין לישראל צער גלות, אפילו בלא חשובת נגאליין (רש"י).

ובאותה השיטה, שאין הרבר חלוי אלא בחשובה ומעשים טובים החזיקו גם כמה מחכמי הקראים, אבל ציון שבתקופת תגאונים ותלו בה כל התבטחות שבתורת וכל תנחומות שבנביאים על הגאולה העתידת, ואסרו שכולם על תנאי נאמרו, כמו, ויהי אם שמע תשמעו אל מצותי. וכך הם מבארים גם את ברכתו של בלעם שאמר: תנה כרך לקחתי, ולא אשיבנה (בסבר כ"ג, כ'): זה על ישראל שגור עליהם שרי טובה שאם עומדים בטובתם שרי אינו נותם על טובתו עד שסקייסה בהם, שכל דבר שרי גזור ומקיים על תנאי ובריה, אם שבים בני אדם גם הוא נחם ושם על אותו תרבר, ואם לא שבים בני אדם גם הוא לא ינחם א'. ואפילו ענין ברית בין חברים מבארים אלה תקראים כך: אמר לו יי אל חירא אברתם, כי לא תצאמתיך מאור כשרים כי אם להורישך את תארץ הקדושת תזאת. תפץ אברתם לדעת שזו תבשורה היא בשורה קיימת, או בשורת חלוית במעשים, אם יוכו בני דבר יוצרם ויקימו מצותיו יוכו לרשת את תארץ תזאת, ואם לא יקימו את מצותיו לא יוכו לרשת אותה. וענת [אברתם ואמר] בטא ארע כי אירשנה, ויאמר יי אליו קחה לי שלשת מינים מן תבהמה להקריב... (שם 381). ותפץ יי לכתר ברית עם אברתם לתוציא מלכו פוגת שלא יחשוב בלבו אולי היא בשורת חלויה במעשים, אלא תוא ברית קים לא יסוג ולא יסוג ולא יסוד ולא יאתר ולא יכזב ולא ישנה (שם 382).

ובמה חלוית תחשובת לדעת אלה תקראים. תלא רק בקיום תמצות על פי תתורת אשר יודו תמלמדים הגדולים של תקראים או תחכמים שלהם. ומת היא תתלת כל תחשובת תלא תיא, סוד מרע, ומה תוא תרע תסותלת תלא תיא רק תורת תרכנים: וכל תאוסר מצות ללא מצות תוא כעובר תלהים תתרים, ועל כן כתוב: ותפץ יי תחכם בעמים ועברתם שם תלהים מעשת ירי

אבל תכופרים תוסרים שאינו לעולם וכבר ביטל תברית עמנו בתיתוננו בגלות חסר... וזה תאסרו מלתא כי סריא, כיון שתברית מלת אשר עמנו סריא ואינו קיים בגלות במאי מלחי לית טוב לתחקיים לעולם... (תחש"א שם). J. Q. R. n. s. Vol. xv, 380 (א).

אדם עץ ואבן... (דברים ד, כ"ד'), ואנה חיום עץ ואבן? — דע כי כל מועדים וכל חקים ומשפטים אשר לא כצוי י"י הם כעבודת אלילים אחרים... כי אפסו הנביאים מישראל... ועל כן לא היתה דעת להכבדים אשר אחרי הנביאים והם רבנין אשר בכית השני אחרי הנביאים" א; ואחם אחינו ישראל (הקראים) אל תעשו כן שמעו אל י"י קומו ובואו אל ירושלם ונשובו אל י"י... ואין לכם פתחון פה לפני י"י אם לא תשובו היום אל תורת י"י ואל מצותיו ככתוב בתורתו, למען כי מתחלת גלות היו רבנין שרים ושופטים כימי מלכות יון ובמלכות רומים ומגוסים ב) פרסיים ולא יכלו דורשי תורה לפתוח פיהם במצות י"י מפחד רבנין כי היו ידאים, עד כוא מלכות ישמעאל כי הם עוזרים תמיד לקראין לשמור כתורת משה, ועלינו לברך אותם" (שם 285).

2.

הרצאת הרברים שבפרק הקודם מתאימה היא לכל מה שהיה נודע לנו על כל הענין הזה עד הזמן האחרון. ואולם זה כשנחלים נתגלה לנו עוד כנוי חדש לאותם, "האנשים שנקראים יהודים", והוא השם: "מוכרלי בני ישראל". וכיון שגם אצל הישמעאלים נמצאו "אנשים שנקראו מוסלימים" ג), הנה נמצא שם גם להם אותו השם: "מוכרלי בני ישמעאל". המקור החדש הזה נתגלה על ידי הפרופ. יעקב מאן מתוך כתבי יד תגניזה, והוא כתב-תוכחה שכתב אחד מן הרבנים, כנראה, כנגד המינים בכלל וכנגד אלה המוכרלים בפרט. וממנו כאלו נראה שאלה הכופרים אינם מסוג הקראים חידושים לנו וכאלו הם עוד מעולים מהם במשחז. לפיכך החליט מאן, כי עוד כחה נברלה או "נפרדה" היתה קיימת בימים ההם בין היהודים בבבל. ואמנם אותה התקופה היתה תקופה של מבוכה וחסימה גדולה בחיי היהודים בארצות המזרח וכתות מכתות שונות ומשונות צמחו חדשים לבקרים בשמות שונים שקראו הן לעצמן, או שאחרים קראו להנה, ולא יקשה כלל למצוא ביניהן עוד בעלי שיטה חדשה. אמנם התורה שבכתב, אף כי חזו בה זרות והתפוכות, היתה לכולן, לעמוד ברזל" במרה ידועה, אכל מגמת פני כולן היתה לתרום ולנתוש את יסודי התורה שבעל פה ולהקים על משואות הרבנה תורות חדשות ומשונות המתאימות לרוחן ולהפצן, עד שלבסוף נשתקעו, כנראה, כל הכחות הללו זו אחר זו באותה הכת של הקראים שקראוהו לתורה שבעל פה

א) J. Q. R. n. s. vol. XII, 278, והשווה שם 474. ולדעת א. מרמורשטיין (ספר זכרון לפונגסקי צד ק"ט-קמ"א) הוא לשון דינאל מלקומסי. ב) = ומגושים. ג) דאה למעלה צד 4, הערה א'.

היתה לה ל"תורה שלמה" ומסוימת. כוונת כתב התוכחה האמור היתה: "שלא ליתן פתחון פה לכל יורעי דעה ומביני מדע ואשר כח בהם לחבין ספרי עם ועם, וכל שכן מוכרלי בני ישראל, כאשר למדנו והזחירונו רבותינו ז"ל חזי שקור ללמוד מה שתשיב אפיקרם, וכל שכן חסינים תקוראים לנפשם קראים, וכל שכן סקרי דרדקי שבתוך חרבוניים חיראים על אמונתם ופחדים על תורחם שלא תשרף בתוך כור המצרף ותעוף בתוך תבחינה" (א). והנה מדרגת ת"סקרי דרדקי" כאן מבחילה סאר ודורשת עוד מחקר מיוחד אף כי כזאת מצינו כבר גם במק"א, כמו: "מנדיכס, אלו מלמדי תינוקות, שקורין ואין שונין. ואם קורין ושונין, אין בהם דעת ואסור לכבדן, ומכבדן יורש גיחנום לעצמו" (ב). אבל בכל אופן אין בהם משום כחה נפרדת לעצמה. ולמה יחשבו "מוכרלי בני ישראל" ל"כתח נפרדת", והם לא קראו לנפשם כך כמו "הקוראים לנפשם קראים"? ולא עוד אלא אם כן היא דרך ת"כל שכן" של מחבר התוכחה חזו לעלות מן תקל אל חכבר, הלא הקראים הם עוד יתר גרועים מן "המוכרלים", ולמה לא יחשבו הם כמקצת מן הקראים? והלא על שלשה פשעי פשעים גם הם יתחברו עם פועלי עון, "חקראים": "כי אמרו כרתנו בדיח את מוכרלי בני ישמעאל בראשית הדיח ודברים אחרים, ועם אדום עשינו חוזה על וספרתם לכם מסחרת השבת, כי שמנו כוב חכותים עלי לא תבערו אש בכל מושבותיכם וגו' מחסינו, ובשקרי חברה מנים נמתרנו, האומרים עלי מצות י"י אשר תעשינה ולאשר לא תעשינה, כי חסה בלבות חסמללים טמונים עד עת בא עתם" (ג). אין זאת כי אם הכנוי הזה, "מוכרלי בני ישראל" אינו אלא כמו "תפורשים סרדכי צבור" מפני השכלתם, שהתחילו "לחבין ספרי עם ועם" ולחמסך אחרי חרעות חזרות וחמשונות שבספרות, "מוכרלי בני ישמעאל" וכיוצא בהם, ולפיכך נקראו "אנשים שנקראו יחודים" שאינם עושים מעשי יחודים, אלא נמשכים במקצת אחרי קראים ובמקצת גם אחרי דרכי הכחות השונות, אבל מרס שמו להם ראש אחר" ושימה שלמה ומסויסה לקו ולצו. ואלה הם שטענו בתוך כל הטענות שלהם גם: "כי אלה חסועדים כולם ואלה הנחמות היו כולם בבית שני ולא נשאר מהם דבר, והם שאמרו שזאת ההפלגה שאנחנו רואים לישועה וכ"ו חכל הוא כתנאי, אם השלם עבודת העם". ואולי זו היא: "בלבות חסמללים עד עת בא עתם".

(א) ספר השנה לבית המדרש חסינסטני לש' 1937-8, צד 450. ומתחלה J. Q. R. n. s. Vol. XII, 140. אך שם לא נתחדשה לו עוד התחלטה על ה"כתח הנפרדת". (ב) ספר אליהו ונשא ספי, מהדורת מאיר איש שלום צד 5, עיי' בחקריות עוד. (ג) שם צד 442.

ת.

על ידי המלחמה המעורבת שערך רב מעריה נאון כנגד הקראים וכנגד אותם, האנשים שנקראים יהורים גם יחד, הצליח הוא, כנראה, להקים גם את מביני הקראים עצמם כנגד ה"מוברלים" שבהם להוציא מתוכם את הפסולת הנמה גם לפי דעהם הם. אמנם בעיני הרבנים, כפי שראינו למעלה, היו הקראים עוד יותר גרועים מן ה"מוברלים" סתם שאינם בעלי שיטה מסוימת כי אם נוטים וסוטים הנה והנה. אבל גם בעיני אדוקי הקראים עצמם, שאין להם אלא תורה שבכתב, היו כל אלה המתמשכלים ביעורי הנחמות והישועות שנאמרו בכתבי הקדש, כ"כופרים ומרשיעים" וכפסולת שכפסולת שלהם. לפיכך לא נתפלא כלל אם גם מבין הקראים עצמם יצאו להלחם אף הם בכלי זינם כנגד אלה הכופרים הרשעים ששרצו ודכו גם בתוכם. אבל מה נתפלא לראות שכל עצם כלי הזיון של הקראים בענין זה היו בעקדם רק אלה של רב מעריה נאון, והקראים לא חששו כלל להשתמש בהם גם כצורתם. ואולי על ידי כך שהם בערו כל כתביו של רס"ג, כידוע, יכלו גם הם להשתמש בהם, מבלי שיכירם עוד איש בידם. ותוך מזה הלא גבובי דבריהם חסיד סכאן ומכאן מחפים על עצם הזיון שבו משתמשים. ועד כמה השתמשו גם אלה הקראים כנגד, האנשים שנקראים יהורים בכלי זינו של רס"ג יוכיח לנו הקטע של הכתב יד שפרסמנו יחד את כל דברי רס"ג באמונות ודעות שלו שהכאנו ואשר לא הכאנו למעלה.

בעל, אשכל הכופרי הקראי יהודה חרמי שחי כמאתים שנה אחרי מלמן בן ירוחם, כידוע, מעלה גרה הוא את כל דברי הקראים הקדמונים כנגד חרבנים כלשונו וסגנונו הוא. בסוף ספרו משתדל גם הוא להוכיח את חכופדים או המרשיעים בכמה, אותות פלא, כי כל הנחמות והישועות שנאמרו לעתיד לבא מרם נתקיסו בימי בית שני ועתידות הן עוד להתקיים בגאולה העתידה בכל פרטיהם. והנה מצאנו אצלו את כל ההוכחות של רס"ג באמונות ודעות ובקטע הנ"ל בסגנונו ובסדר אלפא ביתא שלו כדרכו הוא, כנגד הכופרים או המרשיעים שלו. וכדאי הוא הרבה שנתן כאן למצער מקצת דבריו כצורתם הם: האות פלא ב', כי יוציא ה' אותם מגלותם ויקבצם מן כנפות הארץ ולא ישאר בגולה עד אחר, ככתוב: וכנסתם על ארסתם ולא אותיר עוד סתם שם איש (יחזקאל ל"ט, כ"ח). גם על זה וכמהו אם יטעון טוען ויאמר כי זה נחיה בבית שני, אין כדבריו, כי בבית שני לא נקבצו בירושלם כי אם ארבע רבו ושני אלפים, שנאמר: כל חקהל כארבע רבוא וגו' (עזרא ב', ס"ד); ,הכנת פלא י"ב, כי יחיו שערי ירושלם פתוחים חסיד, שנא' ופתחו

שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו וגו' (ישעיה ס', י"א): תשובה למוען כי כבנין בית שני היו סגורים רלתותיה, שנא': ואוסרה להם אשר לא יפתחו שערי ירושלים וגו' (נחמיה ז', ג'), והם דברי רס"ג באמונות ודעות (מהרד"ק סלוצקי 127) כנגד ת' אנשים שנקראים יתורים".

זכרון פלא י"ז כי יצאו מים חיים מירושל' ככתוב: ומעין מבית ה' יצא, וכתוב יצאו מים חיים מירושל' חצים אל חים הקרמוני וגו'...; זכרון פלא י"ז כי בצאתו וגבאיו של נחל למלח נתנו ומימיו יהיו מחוקים לשחיית, וכל מין דגים ישרצו בו, שנאמר ביום התוא יצאו מים חיים מירושל' וגו'...; חבור פלא י"ח אשר יהיה בפירותיו להיות מתככרים בכל חרש וחרש טרם שיאכל פרי חרש זה יבושל פרי אחר שלא יתום פרי כל השנה כשנותינו, שאמר לא יתום פריו לחרשו יבכר וגו' ופלא הוא שאמר ועליו לתרופה, היות לרפואה לכל חולי ומכת, וזה טרם ביאת הכבוד. וסכל אלה הנחמדות והפלאות לא נהיו בבית שני, תשובה זאת למרשיעך... טיף פלא כי יבקע חר הזיתים בימי סלך המשיה מרוח מזרחית למערבית לשני חצאים, תצי האחד יהיה לרות צפון ותצי האחר יהיה לרות דרום וכיניהם יהיה גיא גדולה הולך ושוטף ככתוב ונבקע חר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי החר צפונה וחציו נגבה...; יפי פלא כי ארץ סרום התחבר עם ארץ ישראל ותשוב כקדמתה במימיה המחקים ומערניה ונעיסותיה, ככתוב ואחיותיך סרום ובנותיה תשובנה לקדמתן וגו' וכתוב ושבתו את שכיתתן וגו' וכתוב וישא לזמ את עיני וירא את כל ככר חירן ככים לפני שחת ה' את סרום וא"ע כנן ה' את כארץ מצרים וגו', והיום חרבות ושוממות. כל אלה תשובות לכופרי נחמותיך, שאומרים כי נתיו".

ולכסוף קוד: "עקד פלא כי יהיה שלום בארץ בין תחיות ותבתמות כמו שהיה בבראשית טרם שיחטא אדם חא', ככתוב וגר זאב עם כבש ונע"ג ירכץ ופרת ורוב תרענת, יתרו ירכצו ילדיתן וגו' וכתוב: ושקשע יונק קל חור פתן וגו', וכתוב לא ירעו ולא ישחתו בכל חר קרשי אמר ה' אליהיך. ועוד כאלה וכאלה שכולם כבר נזכרו באמונות ודעות לרס"ג שם.

ואמנם גם בכיטוי "טיף", שרס"ג השתמש בו בקטע של הכ"י שלפנינו, גם בו החזיק הקדאי הלוח ולא תרפת ממנו ככל מקום שהיה רק דרוש לו לתתחיל בו אות מ"ח באלפא ב"ת שלו, כמו קמ"ח מע"א; קמ"ח ע"י ג' קל"ט מע"ג ועוד. כמח מעלות טובות הביא לנו הקטע הזה של הכ"י שנחגלה לפנינו, וכמח טובות קוד הצמתנה כאשר יתגלו גם שאר חשירדים מסנו!

פרקי פרקים במלחמות רב סעדיה גאון.

ב.

בראש כל ה"טענות ומענות" שטענו הקראים כנגד התורה שבעל פה היתה זו: שהכל "מפורש בתורה, לספר לכל דור ודור נפלאות אל נורא, ואין שם קצה נסתרה, אשר בפה נעתקה ומספר תורה נעלמה" (א); "למסר והגדת לבנך ביום ההוא ללמדו, בעבור זה עשה ה' לי לעבדו, להיות לזכרון ולאות על ידו, קרא כתוב ואין תורה בפה שומה" (ב); "קל ותוסד תבין משירת האזינו הענודה, אשר צוה שימה בפייהם לעדת, גם היא כתובה במספר התעודה, מלמד שלא תהיה מלה מסנה מתוסה" (ג). והוא שצוה משה: כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפייהם" (דברים לא, י"ט) האמור בפרשת "וילך", שהרכבים סברו וקבלו עצם שימה זו על כללות התורה שבעל פה, שעיקר הכרית נכרת על פירושי התורה שני ולמדה את ב"י שימה בפייהם" (ד) ואמרו: "תיב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנאמר: ולמדה את בני ישראל" (ערוכין נ"ד, ב'): "עד שיבינו עוסק ההלכה" (רמב"ם ה' ת"ת פ"ד, ה"ד). ו"השירה הזאת" שם כולל הוא להתורה כולה ושירת האזינו גם יחד. אך הקראים מפרשים: "את השירה הזאת": שהיא רק "פרשת האזינו הכתובה אחר פרשת "וילך", וכן כתב רש"י: "את השירה הזאת: האזינו השמים עד וכפר אדמתו". וכך מפרש הרמב"ן, על דרך הפשט: "טעם השירה הזאת, השירה אשר אניד לך עתה, והיא האזינו, ויקראוה שירה, כי ישראל יאמרוה תמיד בשירה ובזמרה, וכן נכתבה כשירה, כי השירים יכתבו הפסוק במקומות הנעימה". ויש גם להוסיף: "וכך היה דרך במקדש שהיו אומרים שירה זו בשבתות בששה שבתות, וסימן הו"ו ל"ך ה). כדרך שהיו קורין אותן במקדש כך קורין בבתי כנסיות" (י). בכל זאת אין ספק כי "השירה הזאת" כלולה בכלל כל התורה כולה, "שהרי אמרו: את השירה הזאת, מסד שיש בו שירה זאת" (ז), ועל כולה הוא אומר אחר כך: "וענתה השירה הזאת לפניו לעד, כי לא תשכח ספי זרעו" (דברים לא, כ"א); "זו הכתובה

(א) יפת הלוי, לקושי קדמוניות נספחים 21. (ב) שם צד 20. (ג) שם. (ד) פסיקתא רבתי שמות ל"ד, כ"ו. (ה) = האזינו, זכור, ירכיבהו, וישמך לו, כי ירין (מס' סופרים פ"ב). (ו) פסיקתא זוטרות נ"ד ע"א. והשוה רש"י. (ז) קריה ספר לתלמידיו י"ד ריש ע"ב ג'. והוא אפשר לפרשה על שירת האזינו בלבד שהרי אין כותבין את התורה פרשיות, כמו שיתבאר, אלא פירושה כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו כדי שתחא השירה לעד" (שם י"ג ע"ב). והשוה לשונו בתלמודי לסנהדרין צד 72 ולשון הרמב"ם ה' ס"ה פ"ו ח"א): ומכין, "אעפ"י שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ה מצוה לכתוב משלו שנאמר ועדה כתבו לכם את השירה הזאת" (סנהדרין כ"א ב').

מוכת לישראל כי אין תורת משתכחת בתם" א). ולפיכך הצדק עם רב סעדיה גאון תאמר ברף הראשון של חכ"י שלפנינו כנגד הקראים, או הקראי: "הכתוב (שהזכרתי) הוא דברי ה' יתעלה בספר התורה: כי לא תשכח מפי זרעו והוא יודע נסתרות מניד מראשית אחרית וספר לנביאו כי התורה הזאת לא תשכח מתוך אומתו לעולם, וזהו עיקר גרול ואין לאיש לגלות בו פנים אחרים שלא כפי מה שאנו מסכימים עליו ברעה אחת. כי אנתנו אנשי הלשון תואה (לשון תהורה) ובעלי המסורת של הכתובים ואנתנו תמוסרים את הקריאה הנכונה שלה, ואנתנו קבלנו מתנביא כל מאמר ותכנו ופירושו, וכל אחר מאנתנו יודע את האמת שבכתוב זה ושכונת בו היא נצחיות שמירת התורה בחוץ אומתנו והתמדת העסק בת. ותחשוב כי תפסוק מוסב על שירת תאזינו ולא על שאר התורה, אינו צורך. כי לא מצאנו אחר מאומתנו אומר שהשירה הזאת כתבה תנביא לתור, אלא הנביא כתב אותה בכלל התורה במקום שהיא כתובה עתה וספר להם את כל התורה, ולו היתה נפרדת היתה קרובה יותר לתאמר ולתשכח מתוכם. ולידיעת בורא עולם יתעלה שמו שתורתו לא תשכח מישראל ער שיבוא המקוות (תמשיח) צות לשליחו לצרף את השירה תואה אל התורה ויכתבנה כתובת, כרי שלא תאמר ולא תשכח. ועור ש"השירה" תואה שומה לער על בני ישראל לזכרון תחיית תמתיים, וכך יאמר רס"ג במקום אחר: "תחבונתי בתורה בשירה אשר שמת לקד לו על בני ישראל, כאשר אמר: למען תחית לי השירה תואה לקד בבני ישראל (דברים ל"א, י"ט) ומצאתי בת זכרון תחיית תמתיים בעת תישועת" וכי כ).

תקטע הערכי בן שני תדפיס מכ"י תגניזת בקמברידג', הוא, כנראה, מ"ספר הגלוי" לרב סעדיה גאון, כאותו תקטע שפרסם שריינר שהזכרתי במאמרי הקודם. אך גם בין שני הדפיס חסר עוד קונטרס בן שני דפיס או יותר. כל עמוד מתוך הראשון מתווק י"ט שורה, וכן תעיב של תרף חשני. אך העמוד הראשון של תרף חשני מתווק כ"א שורה. תרגמו לעברית ר"י תומר.

תתרגום לריש ספר יתזקאל שתוכא בקטע זה מקוצר תוא ומתאים לאותו תנוסח שתדפיס רש"א וורמתיימר ז"ל מתחלת בשם, תוספתא בתרגום בקובץ שלו: "זכרון לראשונים ולאתרונים" ירושלים תתרס"ט ז' ע"ב, ואת"כ באוצר מדרשים כ"י ירושלים תרע"ד ניג"נ"ו. ואינו מתאים לאותו תנוסח שתדפיס הח' ווייס בשם שריידס מתגניזת ב"הצופה לתכמת ישראל" שנת ה' צד 314. בלשון תגמרא מיוסא ניב שתביא רס"ג לקמן יש תוספת "סיר גנוז אותו חלויים" שאינה לפנינו בתלמודנו.

א) מסיקתא וסרתא ניד ע"א. ותשוה פירש"י. ב) אמונות ודעות מהדורת סלוצקי מאמר ד', צד 113.

[כ"י ווסטמינסטר קולג' בקמברידג']

בית שני ולפני עזרא הכהן שהוא נביא ושליח וקריאת האומה אותו לפניו ולמודו להם את פירושו וכיאיורו. וסאותו הזמן עד היום הזה אנו קהל בני ישראל (א) מתאימים ומסכימים שהתורה הזאת אשר בירינו היא תורת משה בן עמרם ע"ה וזהו דבר שלא ימצא דרך לדחותו ולא ימצא כתוב המראה לו שמאחרי אותו הזמן נקדרה מציאות התורה הזאת מתוך האומה שעל פיו [יפסל] מה שבירינו עתה על אחת כמה וכמה שיש לנו ראיות גלויות מן הכתוב והמסורה המבטלות את טענתו זאת. הכתוב (שחזכרתי) הוא דברי ה' יתעלה בספר התורה כי לא תשכת מפי זרעו והוא יודע נסתרות מגיד מראשית אחרית ומסר לנביאו כי התורה הזאת לא תשכת מתוך אומתו לעולם וזהו עיקר גדול ואין לאיש לגלות לנו בו פנים אחרים שלא כפי מה שאנו מסכימים עליו ברקח אחת כי אנתנו אנשי הלשון הזאת (לשון התורה) ובעלי המסורת של הכתובים ואנתנו המוסרים את הקריאה הנכונה שלה ואנתנו קבלנו מהנביא כל מאמר ותכנו ופירושו וכל אחד מאתנו יודע את האמת שבכתוב זה ושחכונה בו היא נצחיות שמירת התורה כתוך אומתנו ותחמדת העסק בה. והחושב כי הפסוק מוסב על שירת האוינו ולא על שאר התורה אינו צורך כי לא מצאנו אחד מאומתנו אומר

בית שני ועזרא הכהן הכתן האצרא וחז נבי מ'רסל ותלאוה' אלאמא לה בחצרתה ותעלימה להם ביאנא ושרוחה ומר דלך אלוקת אלי יוסנא הדא נתן גמאעה בני אמראיל מסבכון מגמעון מן הדא אלתורה אלתי בירינא הי תורה משה בן עמרם עלי אלמי והדא מא לא יגר להפעא סביל ולא יגר נצא ירלה עלי מן בעד דלך אל אלזמאן קר עדס וגור הדא אלתורה מן בין אלמ[מה] פוכן... א פי מא בירינא אלמאן פוכין מן לנא אדלה ואצחה מן אלנץ ואלכבר יבטלאן דעוואת הדא פאמא אלנץ פחו קול אללה חע' פי נץ אלתורה כי לא תשכת מפי זרעו והו עאלם אלגיב מגיד מראשית אחרית פאכבר נבייה מן הדא אלתורה לא תנסא פי מא בין אמתה לעולם הדא אצל כביר לים לאחד מן יתאלל עלינא פיה תאוילא בכלאף מא נתן מגמעון עליה לאנא נתן אצחאב חדה אללנה ונאקלין חדה אלנצוץ ואל סכבריו, בצחתהא ונתן תסלטנא מן אלנבי כל קול ומחתמלה ותאוילא וגמעונא יסבר בחקיקה הדא אלנץ ומן אלמראד בה תאכיר תפס אלשריעה פי מא בין אמתנא ודואם אלתכליף בהא ומן מן אל דלך יכץ שירת האוינו דון בקיה אלתורה פלס יצב לאנא מא וגדנא אחד מן אמתנא יקול מן

(א) וכן בהקדמה "אמונות ודעות" מתדורת סלוצקי צד 11: אנתנו קהל בני ישראל חוקרים וכו'.

הדה אלשירה כתבה אלא הנכיא
 ונאמא כתבהא פי גמלה אלחורה
 בחית הי מכתובה אלאן וסלם אל
 גמיע אליהם לו כנאת כסדרה לכאן
 אקרב אלי ציאקהא ותנאסיה מן
 כינחם ולעלם בורא עולם יתעלה
 שמו באן חורתו לא תנסא מן ישר'
 אלי חין יאמי אלמנתצר אמר רסולה
 באן יציה דהה אלשירה אלי אלחורה
 ויכתבהא פי גמלהא חתי לא תציע
 ולא תנסא אלי חריי אנה תע' אכברנא
 אן בעד גמענא מן אלגלות ועורהנא
 אלי מופננא פי אים אלגואל כהא
 נתשרע כמי ק ואתה תשוב ושמעת
 בקול ה' ועשית את כל מצות

שהשירה הזאת כתבה הנכיא לחוד אלא הנכיא
 כתב אותה ככלל התורה במקום שהיא כתובה
 עתה וספר להם את כל התורה ולו היתה
 נפרדת היתה קרובה יותר להאכר ולהשכח
 מתוכם. וליריעת בורא עולם יתעלה שמו
 שתורתו לא תשכח מישראל ער שיבא המקווה
 (המשיח) צוה לשליחו לצרף את השירה הזאת
 אל התורה ויכתבנה כתובה כרי שלא תאכר
 ולא תשתכח. הלא תראה שהוא יתעלה הוריענו
 שאחרי קבוצנו מהגלות ושוכנו אל ארץ מולדתנו
 כימי הגואל נדון על פיה (התורה) כמו שנא' ואתה
 תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוות
 (דף ב' ע"א)

[משננו ארון נגנוה עמו צנצנת המן]
 וצלוחית שלשמן המשחה ומקלו
 של אהרן ושקריה ופרחיה וארגו
 שהשיבו פלשתים מנחה לה' ישראל
 בולן חיו בבית קדש הקרשים
 ומשננו הארון נגנו עמו וסי גנו
 יאשיהו הכלך גנו מה ראה שגנו
 מצא כחוב בתורה יולך ה' אותך
 ואת מלכך אשר חקים עליך פיקר
 ללויים וגנוהו שנא' ויאמר ללויים
 הסבינים לכל ישראל הקרשים ליי'
 חנו את ארון הקדש בבית אשר בנת
 שלם בן דוד מלך ישראל אין לכם
 משא בכתף עתה עבדו את יי'
 אלהיכם וגמ' מיר גנוו אותו הלויים
 וגא פי אלחלם אמ' רב נחמן תאנא
 וחכמ' אוס' ארון בלשכת דיר העצים
 גנוו אפר רב נחמן בר יצחק אף אנן
 נמי תנינא מעשה בכחן אחד שהיה מתעסק וראה
 רצפה משונה מתברותיה בא לו סר לחברו (ה'
 ולא הספיק לגמר את הדבר ו) עד שיצאה

[משננו א] ארון נגנוה עמו צנצנת המן
 וצלוחית שלשמן המשחה ומקלו של אהרן
 ושקריה ופרחיה וארגו שהשיבו ב) פלשתים
 מנחה לה' אלהי ישראל כולן היו בכית קדש
 הקרשים ומשננו הארון נגנו עמו וסי גנו
 יאשיהו המלך גנו מה ראה שגנו מצא כתוב
 בתורה יולך ה' אותך ואת מלכך אשר חקים
 עליך פיקר ללויים וגנוהו שנא' ויאמר ללויים
 הסבינים לכל ישראל הקרשים לויי חנו את
 ארון הקדש בבית אשר בנה שלם בן דוד
 מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו
 את יי' אלהיכם וגמ' (ג) מיר גנוו אותו
 הלויים ונזכר בתלמוד ר) אמ' רב נחמן
 תאנא וחכמ' אוס' ארון בלשכת דיר העצים
 גנוו אפר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי
 תנינא מעשה בכחן אחד שהיה מתעסק וראה
 רצפה משונה מתברותיה בא לו סר לחברו (ה'
 ולא הספיק לגמר את הדבר ו) עד שיצאה

(א) יומא גיב, ב': תורות י"ב, א' בשנויים. (ב) נ"א: ששגרו, או: ששלחו. (ג) ע"כ
 בכל המקורות. (ד) יומא גיד, א': ושם: רב נחמן בר יצחק. (ה) וכן היא בכ"י ב': ובא
 לו סר לחברו (ד"ס). וכה"ג ח' חספר: ובא ואמר לחברו. ולפנינו בגמ': ובא וחוריע את חברו
 (ו) וכתב רבי' אליקים לגסור את חברו, לחראות אותו מקום" (הגהות ר"ס).

את הדבר עד שיצאה נשמתו וידעו
ביחוד ששם ארון גנוז וגאנא איצא
פי אלכבר אן חלך אלסנה כאנת
תחלת חיובל כפי קאל ח) בשנת
שמה עשרה ליאשיהו אותה השנה
תחילת חיובל אותה השנה נמצא
ספר התורה בבית יידי אותה השנה
כדך את הבית. ואעלם אירך אללה
אן אלתאריך אלדי פי אול ספר
יחזקיהו אנמא הו לאול הרה
אלחרתה אעני וגוד חלקיהו ספר
התורה כמא ג'א פי סדר עולם
ויהי בשלשים שנה הרי שלשים שנה
משנמצא ספר בבית יידי. וצאחב
אלחרגום קד פצח בולך והכדי קאל
והוה בחסנין שנין לזמן משכח
חלקיהו כהנא רב סיפרא דאוריתא
בבית מקדשא בעזרתא תתות אולמא
בפלגות ליליא בחר מעליני סיהרה
ביומי יאשיה בר אמון מלך שבטא
דבית יהודה וגם' ואנמא ביינת לך דלך
לאנה משכל*) וחדה הוא אלחרג
פי הרה אלקצה ומא בקי לשעאן מא
ישען בה עלינא בוגה סן אלוגות פאן
נחן מעאשר אלרכנין קד גאנא אלכבר
אלצחית בשרח כל משכל ומכהם פי
כתאב אללה מאבד ען אלרסול מנקול
ענה דברי חכמים כדרבנות וג' וקר
ינדנא פי באץ אכבאר

נשמתו וידעו ביחוד ששם ארון גנוז. וקבלנו גם
כן במסורת שאותה השנה היתה תחלת חיובל
כמו שנא' בשנת ששמה עשרה ליאשיהו אותה
השנה תחילת חיובל אותה השנה נמצא ספר
התורה בבית יידי אותה השנה בדך את הבית.
ודע יעזרך האל שהתאריך אשר בתחלת ספר
יחזקיהו אינו אלא לתחלת מאורע זה כלומר
מצאת חלקיהו את ספר התורה כמו שני' בסדר
עולם י) ויהי בשלשים שנה וכו' משנמצא ספר
בבית ח' ובעל התרגום אמר את זה הפירוש וכך
אמר: והוה כתסנין ג) שנין לזמן משכח חלקיהו
כהנא רב ג) סיפרא דאוריתא בבית מקדשא
בעזרתא תחת אולמא ד) בפלגות ליליא בחר
מעליני סיהרה ה) ביומי יאשיה בר אמון מלך
שבטא דבית יהודה וגם'. ולא ביארתי לך ו)
ענין זה אלא מפני שהוא קשה וזהו פירוש
הדברים במפור זה. ולא נשאר למוען מה למעון
בו עלינו בשום אופן ואנחנו קהלות הרבניים
קבלנו את המסורת הנכונה בביאור כל קשה
וסתום במפר ה' קבלה מפי השליח ומסורת
ממנו ו) דברי חכמים כדרבנות וג'. וכבר
מצאתי במסורות אחרות

*) וקר ביינא אל כבר וכשפה (על הגליון).

א) רבה ריש פכיו. וכגו' כיום שם. ב) כיה בכיו בש"ס. בח"י וב"ת תוספתא" לנכון:
בתלתי. ג) רבא. ד) דהיכלא ברביעאה רתמו (שם). ה) בחר מעליני סיהרא (תוספתא
ליחא). ו) וכבר ביארה אותו המסורת ונילחה אותו (על הגליון). ז) קהלת ייב. יא.
ח) סדר עולם רבת פכיו, וחיא כגרת הילקום עי' הערות ר"ב רשנר הערה י'.

ג.

מפיוטי רס"ג.

חצי דף קרוע לארכו וצדו השמאלי חסר. מצאתיו בכ"י המסמיר בגיורק (מס' 1177). כה"י
מנוקד וכל אות רפה מסומנת בקו מלמעלה. ואף שנדפס בשלמות בסדור רס"ג עבוד רפא-ב
תנני חוזר ומדפיסו בשביל כמה נוסחאות טובות שנמצאות בו.

קץ אדם לט[עמ]	בדעת ראשית דרכו	
וינוע [בכלי דעת]	רשנו בה בחסכו	
להחיות [ולא למות]	ברמות עזו ערכו	
ויורידו בכל [דמות]	רבק עזר לסמכו	
ופתן שְׁנָה [ערך]	[ב]דרך חיים הִרְכּוּ	5
אֶל כָּל ראש [דרך]	[רח]הוּ סָגַן וַיִּשְׁלָכֻ	
פָּרֵץ הָיָם [מגדור]	[כד]ור אנוש וְכָל מָלְכֻ	
וְהַשְׁיִירי [מדור] דור	רוֹפֵי חָסֵם בְּהַתְּהַלְכֻ	
וַיִּסַּח [מונם] מִתְּהַמָּה	כְּהֵם אַרְבֻּת נַחַק	
[כי נם] צא כֵּן מִנָּהם	הַצֵּפֶן חֲמִים בְּנֶחֱמַק	10
עֲשֻׂתָּה קָשׁוּ חִבֵּל	בַּהֲבֵל בֹּא[ו]ן וַחֲשֹׁךְ נַחַק	
וְנוֹלַם יִקַּח חִבֵּל	הַשְׁכִּין רַם[מַה] וְהַשְׁחַק	
לְאֵל וַחֲוָא יִשָּׂא הוֹר	בַּחוֹר מַחִים מִתַּק	
עַל אֱלֹהִים נִזְרָא הוֹר	ה[קש]ת לְכַרִּית[ת] רַמַּק	
מִגָּל לְרוֹם וַיְהוֹן	כְּחוֹן [הסיתם כי] עֲתָק	15
עַל לֹא אָמְרוּ חוֹן	תִּרְכַּכְ[ם] תַּחַתָּם וַיִּבְתַּק	
עֲבְדוּ אֵל לְדוֹרוֹ שׁוֹדֵק	ב[ורק כשחר] בְּשָׁלִיל	
וַחֲוָא נַעֲזֹר וְרַק	[ומה לכם] וְלֹאֲלִיל	
אֲחֹזֵר דָּא נִזְרָק	בְּזֹר ל[צבין] וַיִּסְלִיל	
וּבְמִלְחָמָה תַּפְקֶפֶךְ חָדָר	וַנַּצְרָף ב[אש] כִּלִּיל	20
וּמִדְרָכִיךְ לֹא סָר	בּוֹן[שר חסול] וְלֹא הוֹלִיל	
גִּלִּיל נָגַד כָּל מִלְךְ וְשָׂר	וַי[עבדך] בַּמַּסְעִי וְכָל	
כְּכֹלָה מְרָנֻ וְנִרְדָּךְ	[בורך] לְבַלְתִּי עוֹר גִּלִּיל	
יִתִּיר נַעֲר וְ[רדך]	וַתַּפְקְדֵהוּ בְּכִנֵּת פִּלִּיל	

- 3 לחחיות, סידור (= מ') : לחיות. 4. ויורידו, מ' : וירידו. 7. וכל מלכו, מ' : וכל מלכו (מוקד : וכל מלכו). 8. והעשירי, מ' : העשירי. 9. מהחטא, מ' : ומחסימה. 10. כן, כס' : כן (ונוסחאנו, מלשון גנח). 11. וחשך, מ' : ובחשך. 12. השכין דמסה, מ' : השכין דמסה (ומוקד : השכין) ונוסחאנו נכון יותר. — ונוולם, מ' : ונולם. 14. מחים, מ' : מחים מוחק (כתיב שם : מחים מוחק) ונוסחאנו נכון (תהלים סו, טו). 16. חרכם, כן מוקד בכח' ונכון ע"פ איוב מ' יב. 17. נקד : עבדו אל לדורו שורק (= אמר) כס' : עבדו אל דורו שורק. ונוסחאנו נכון יותר. 23. גליל, מ' : גליל. — ככלה עדנו כן מוקד בכח' וקשח. מ' : ככלה עדנו. 24. יהיר (ציל : יתיר, ד"ר מ. וירל) מ' : יתיר. ונוסחאנו מסתבר.

ד.

פרקי פרקים ממגלת סתרים דרב נסים גאון.

מגלת סתרים דרב נסים גאון היתה, כידוע, כעין ילקוט מאסף ענינים שונים ופירושים בהלכה ואגדה, דינים ומנהגים וכיוצא בהם. הספר היה חלוק לשערים. ענינים שונים ממנו משער ק"א ושער קכ"ח הובאו באור זרוע חלק רביעי פסקי ע"ז פ"ה ס"י רס"ד וח"ב ס"י תמ"ח א).

והקטע הבא להלן, בן ב' חצאי פרקים הוא ממגלת זו, מחזיק סופו של השער נ"א וראשו של נ"ב, והם: עניני אגדה העניים במקום אחר ועשירים במקום אחר, כגון בבלי וירושלמי, או ירושלמי ומדרשים ותוספתא. ומהם נראה שרבו של רב נסים בספרו זה, כמו בספרו "המפתח", לבאר דבר שנזכר במקום אחר על ידי הרב הזה עצמו במקום אחר, ששם הוא מפורש יותר. והנה מגלת סתרים זו נזכרה גם בשם "מגלת סתרים אלעריבית", גם בשם "מגלת סתרים" עב [רא] נ"ה ב), לאמר: גם עברית גם ערבית, והקטע שלפנינו הוא מתוך המגלה העברית. קטע אחר ממגלת סתרים זו בעברית בחוץ פירוש קרמון למסכת שבת פרסמתי כבר ב"גנזי קרם" החמישי (צד 66-164). רבנו נסים, כידוע, מכנה את הירושלמי בשם "גמרא רבני מערבא", או "בני מערבא" סתם, ורק במקום שהוא מביא לשונות רב האי גאון, מביא בשם "תלמוד ארץ ישראל", כפי שהוא מכונה אצל רב האי. העמוד הראשון קטוע כשוליו ומכיל כ"א שורה והעמוד השני כ"ג.

[כ"י חסמינר בניורק 2690]

מעשה ג) שהלכתי לצירן והביאו לפני יתר משלש מאות מיני רגלים כתמחוי אחר: ונרפאו תמים, מלח סנין בצותיו וגבאיו לא ירפאו למלח נתנו: כת' ונרפאו המים ואחמר ד) לא ירפאו מקום הוא ששמו לא ירפאו. והא רקאמ' ה) כנגד שני פעמים שיצאו מפרש בבראשית דר' הושעיה או הוחל וג' דרש ר' אבתי אוקינום גבות מכל העולם אמליה י) ר' אלעזר בן מנחם ולא מקרא מלא הוא

א) ע"י "אנשי קירואן", צד 40 ולקושים ממגלת סתרים, צד 71. ב) ע"י "אנשי קירואן" צד 38. ג) ירוש' שקלים פ"ו (דף י"א ע"א) בשנויים. ד) = ואת אמר. ה) ירוש' שם. ו) = אמר ליה.

הקורא למי הים וישפכם וג' כזה שהוא שופך מלמעלן למטן שני פעמים כת' הקורא למי הים כנגד שני פעמים שעלה הים והציף את העולם ועד איכן עלה בראשנה ועד איכן עלה בשניה, ר' יודן ור' אבהו ר' לעזר בשי' ר' חנינה בראשנה עלה עד עכו ועד יפו הרה הי רכת' ואומר עד פה תבוא, עד עכו תבוא ולא תוסיף ופא ישית ביפו אשית גאון גליך רבי חונא ר' לעזר בר יוסי ר' לעזר בשי' ר' חנינה בראשנה עלה עד קלוריה ובשניה עלה עד קפי ברבריה. וכתחלת הפרשה מפרש לסה הקורא למי הים, הקורא למי הים שני פעמים אחר ברור המכול ואחר ברור הפלגה. ובמדרש א' ילמדנו רבנו בפרש' וישמע יתרו כאותה שעה יצא אוקינוס והציף שלישי שלעולם כול' ותניא בתוספת סוכה ב' אין הולכין לים הגדול וליומה של טבריה וליומה שלסדום כדי לרפאת את מימיו שני' ויאמר אלי וג' [ע"ב] זה הים הגדול וחיה כל נפש חיה כול' ואום' ועל הנחל וג' מלמד שכל מי בראשית עתירין להיות יוצאין כמפי הפך.

נ"ב. במסכת מנהדרין בסוף גמ' דנגמר הדין ג' אמדינן ויצא יואב סעם דוד וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מכור חסירה אמ' ר' אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג, דבר זה פדשוהו בני מערבא בגמ' דפאיה בפרק ראשון לענין לשון הרע אמרי ולמה נקרא שמו שלישי שהורג שלשה האוסרו והמקבלו וסי שנאמר עליו וכימי שאול הרג ארבעה דואג ושאל שקיבלו ואחיסלך שנאמר עליו ואבנר. אבנר למה ר' ישוע בן לוי וריש לקיש ורבנן, ר' יהושע בן לוי אמר שעשה דם נערים שחוד שני יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וג' ריש לקיש אמ' על שהקדים שמו לשם דוד דכת' וישלח אבנר מלאכים אל דוד וג' כתב מן אבנר לרוד ורבנן אמרי על שלא הניח לשאל להתפיים מדוד דכת' ואבי דאה גם ראה את כנף מעילך וג' אמליה אבנר לשאל מן את בעי מן גלוגלויי דהדין בסירה הועדת. וכיון שבאו למעגל אמליה הלא תענה אבנר גבי כנף אמרת בסירה הועדת חנית וצפתת סאי איכא למימר אמליה כבוד נשאר: ואיתה נמי במסכתא דשוטה ד' דבני מערבא, ודקאמדינן נמי בחר הכי והשיב י"י את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים מסנו, טובים שהם דרשו אכין ורקין והוא לא דרש צדיקים שהן כפה ולא עשו והוא באגרת ועשה פדיוש נמי בני מערבא וכל ישראל יש להן חלק.

א) תנחומא אות פ"ז, ד"ח: אנכי. וליתא במהדורת נוכח. ב) תוספתא פ"ג ה"ח. ג) פ"ט, א'. ד) = דמופת.

מפיומי רב יוסף בן אביתור.

הקטע של הכתב יר הבא לחלן הוא חלק סקונטרם אחר בן שני רפים הנמצא בכחבי יר הגניזה בקמברידג' (Westminster College Lit. vol. III). הרף האחר מסנו הוא אותו הרף שפרסמתי במאמרי: „פרקי פרקים ממלחמות רס"ג (לעיל צר 8-7), והרף השני מסנו הוא הרף הבא. הקונטרס התיכוני שבין שני הרפים חסר. אך גם שום קרבת אין בין שניהם, ורחוק האחר מן השני גם בזמן ומקום. האחר יצא סרס"ג כמצרים או כבבל, והשני, כנראה, מרב יוסף בן אביתור בספרד או בגלותו בארצות המזרח א). בכרור ולכון זה השתתפו לי ירירי רשיח קוק וא' אברונין. ונתכרר כי: הקטע הזה חלק הוא מפיוט מיוסר על פי סדר א"ב המתחיל באמצע אות ע' ומסיים באות ח'. ובגמר סדר הא"ב נמצא גם שם הפיוט: יוסף כרב יצחק חזק ואמ[ן]. תוכנו מיוסר על המדרש הירוע: „ז' חבלים שאמר קהלת כנגד שבעת ימי בראשית" ב). ואפשר לשער איפוא כי פיוט זה נתחבר לשבת חול הסוכה סכות. חייבים שעל הגליון כפטיט, נמצאים בכ"י בפנים מחוברות יחד עם הכתים של הפיוט. בין „תקבוצת השניית העולה על תראשונה (בספרד) באצילות ובצחות הלשון" יחשוב ר' משה אבן עזרא כראש את „ר' יוסף בן שנטאש המכונה אבן אביתור ממארת" ג).

על כשרונו של רב יוסף בן אביתור ליצור מלות חדשות ברוח חז"ל כבר העיר א. הרכבי ד), וזה נראה גם בקטע של הפיוט הזה. „רוח ואבלי" באות ק' של יום שביעי, נמצאות גם בחושענא כסנהג קארפינטרץ לשבת חול הסוכה רפום אמשטרם תקי"ט, רף קס"ז ע"א: „טעמי אבל ורוח". אמנם לנרסחוס מיחס חושענא זו לר' יוסף קמחי. אבל רוירסון ה) מיחסה בצדק ליוסף בר יצחק (אבן אביתור). וכא זה וליסר על זה.

[ע . . .] ראה כי העולם כעלה נכל.

פנה כליון שחק גם אוברן חבל,

צפצוף או צרח לכל עמוסי מוט וסכל,

חבל חבלים אמר קהלת חבל חבלים הכל חבל.

א) עי' ספר הקבלה לתראביר. ב) עי' ריש קהלת רבה ושוחר מוב פרק צ"ב.

ג) שירת ישראל, מתורגמת עברית ע"י הלפר, צד סיד. ד) חדשים גם ישנים א', צד 4.

ה) אוצר השירה והפיוט ח"א צד 127 סי' 2704.

יום ראשון	קו ערץ א' עלי ארץ העלה ויעלה, ראה ויבט באחריתו . . . כי סופן בלה, שר ותמה ואמר ומה אחרית אלה, הלא כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תכלה.
יום שני	תיוך רקיע בין מי תהומים, ירח וכוכבים בו קבע וגם חצובי אש ומים וגם על זה תמה ואמר ומה סוף מלאכת יומים הלא ונסקו כל צבא השמים [ונגלו] כספר השמים. סיגר ים והוציא דשא במכלל.
יום השלישי	פגה גם תמת ואמר מה אחרית . . . במעלל הלא גוער בים ויבשהו וכל חגירות החריב במצלל ואוסלל בשן וכרמל ופירח לבנון ואומלל.
יום רביעי	בחלקו שני מאורות בעוז פלאות. ראה כי היצורים תועים אחריהם בכל פיאות. ביום זה תמה ואמר ומה סוף אלה המראות, הלא וחפרת הלכנה וכושה החמט כי סלך יימי צבאות ימים השריץ גם העיף עוף מסויים.
יום החמישי	צפה עופות גדולים בעילויים גם תנינים עצומים כחיבויים חזה ואמר מה סוף אלה בעת יפקד אל חי וקים הלא אסף עוף השמים ודגי הים.
יום הששי	קרץ מתמר אדם ויפת באפיו רוח נשוב חק לו סורא במראה גם חיתית בקול קשוב זמם ואמר ומה סוף זה אחרי היותו כל זאת חשוב הלא כי עפר אתה ואל עפר תשוב.
יום שביעי	קירש וכרך והפריש מכל מיני רוח ואכל ואמר שלמח חבל זה נעים מכל חבל. אחרי... ראה מחלליה סות יומת בתכל [צ]

(א) ואצל רס"ג: „מארסון ערץ“ (קובץ מעשי ידי גאונים קדמונים צד 48 שורה ג' למטה).

מדרש קדמון.

שני רפים קטנים כ"י ממדרש קדמון בסגנון כולו עברי צח מצאתי בכ"י הגניזה של חקהלה כפריו (עכשיו בספריית חאליאנס שם). סגנונו הוא כסגנון ילמדינו הקדמון, ויש בו גם מבטאים מיוחדים כמו: "נראה לו בן יוסף" (= כיוסו = כאותו יוס); "שלא תקוף נפשו וימות", וכיחוד: "לעולם השמחה חוטפת את חלב". וכל המאמר הזה כמו שחוא אין במקום אחר *). גם "עין ראח" במקום "עין רעה" ראוייה לתשומת לב. ראוי הוא איפוא שיתפרסם בין הקטעים שב"גנוי קדם", ואולי ימצאו עוד גם הרפים שמלפניו ושלאחריו ויתברר טיבו ושמו.

[אמר רבי שמעון בן יוחאי אהבה]

מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת את השורה
אהבה מקלקלת את השורה רבי א' וישכם אברהם בבקר
ויחבש את חמורו ולא היה לו כמה עברים אלא
אהבה מקלקלת את השורה. ושנאה מקלי את השו'
רבי ב' וישכם כלעם בבקר ויחבש את אחונו ולא היה
לו כמה עברים אלא שנאה מקלקלת את השורה
אהבה מקלקלת את השורה רבי ג' ויאסור יוסף
מרכבתו ועל וג' ולא היה לו כמה עברים אלא אהבה
מקלקלת את השורה. ושנאה מקלקלת את השו' [רבי]
ויאסור את רכבו ואת עמורו, ולא היה לו כמה עברים
אלא שנאה מקלקלת את השורה א"ר שמעון בן
יוחי תבוא חבישה ותעמור על חבישה תבוא חבישה
שחבש אבינו אברהם לילך ולעשות רצונו שלמי
שא[סר] והיה העו[ל]ם ותעמור על חבישה שחבש
כלעם לילך לקלל את ישראל תבוא אסירה ותעמור
על אסירה שאסר יוסף את מרכבתו לעלות
לקראת אביו גושנה ותעמור על אסירה שאסר

(א) בראשית כ"ב, כ"א. (ב) במדבר כ"ב, כ"א. (ג) בראשית מ"ו, כ"ט. (ד) שמות ט"ז, ו'.

(*) ואפס קצחו נמצא במדרש הגדול כפי שהעיר ידידי הריש ליברמן במכתבו, "מדרשי חיים" (שיצאה לאור בעצם הדפסת חקטע הזה) צד 4.

[דף א', ע"ב]

פרעה לילך ולירדוף את ישראל חני ר' ישמעאל תבוא
 חרב יר ותעמוד על חרב יר תבוא חרב יר שעשה
 אבינו אברהם (ותעמוד על) וישלח אברהם את ירו
 ותעמוד על חרב יר שאמ' פרעה אריק חרבי תור'
 ירי א'). כת' ויאמר יוסף מרכבתו וג'. לעולם השמחה
 חוטפת את הלב והשנאה מקלקלת את השורה
 שכן את מוצא בפרעה רכ' ויאמר את רכבו וג'
 כשהשנאה מקלקלת את השורה המלך אינו יוצא
 לקראת אדם ויוסף מכברו שלאביו קלא לקראתו
 רכ' כ) וירא אליו וג' יוסף ביום השלישי נראה לו. לא
 נראה לו בן יוסו אלא שלח לו ביום הראשון חמשה
 סוסים א' יעקב יוסף הוא זה וביום השני עשרה
 סוסים והוא א' יוסף הוא זה. ואחר כך נראה לו למת
 כן שלא תקוף גפשו וימות. וכך תקביל עתיר
 לעשות לעתיר לבוא כתחלה משלח את המבשר
 רכ' כה ג) מה נאוו על תחרים רגלי מבשר ואחר כך
 אומר לציון מלך אלהיך. ויבך על צווארו עור ער

[דף ב', ע"א]

נתתיך בגוים ה' יבוא זה ויפול ביר זה.

זה גרל בין שני צדיקים ולא עשה סממשיהם. וזה
 גרל בין שני רשעים ולא עשה כממשיהם יבוא זה
 ויפול ביר זה. וזה יוסף לתקרות צדיק שני' ה' על מכרם
 בכסף צדיק ולא נקרא צדיק ו' שפרנס את חבריו שני'
 ויוסף הוא השליט וג' י' אף נח נקרא צדיק שפרנס את
 חבריו שנים עשר חרש בתיבה אף יוסף פרנס את
 חבריו ונקרא צדיק. מה כת' למ' מן הענין ה' וירא
 יעקב כי יש שבר וג' אמ' ר' יהושע זקן יושב בביתו

(א) ע"כ בביר מ' ניה מהדרות מהעמוד ע"ש בהערות. והשוה ילקוט. (ב) בראשית
 מ"ג, כ"ט. (ג) ישעיה נ"ב, ז'. (ד) עובדיה א', ב'. (ה) עמוס ב', ו'. (ו) אלא.
 (ז) בראשית מ"ב, ו'. (ח) בראשית מ"ב, א'.

ודואה מה יש במצרים עליו הוא א' (א) החכמה תח
 לחכם זה יעקב מעשרה שלימים אילו בניו דכת' (ב)
 וידרו אחי יוסף עשרה ו' יעקב יושב בביתו
 וראה מה יש במצרים ועשרה בניו נכנסין ויוצאין
 ואינן דואים כלום, מעשרה שלמי' א' (ג) אילו בניו.
 ויאמר יעקב לבניו למה תתראו (ג) התחיל מנחם
 בדברין כך הן הצדיקים מנחמים את חברות
 [ר' ב' ע"כ]
 שני' (ד) וחפץ לרעב נפשך ו' אכל הרשעים חורגים
 את חברות בדברים וכן. הוא א' (ה) ויושע מתרב
 מפיהם ומיד חזק אביון א' להם מה אתם
 מראים את עצמכם לבאי העולם מיכן את א'
 שלא היה יעקב חסר כלום תדע לך שכן
 הוא א' (ו) קחו מזמרת הארץ מעט צרי ומעט דבש
 איפשר צרי ודבש היה כונם וחמים ושעורים
 לא היה כונם אלא שלא היה רוצה להראות עצמו
 לכריות לכך למה תתראו א' להם לא תרדו
 כלכם סיעה אחת אלא כל מה שאתם יכולים חצניעו
 עצמכם שאין קשה מעין ראה אלא בצינעת חיו
 מחלכין וכן הוא א' (ז) חגיד לך אדם מה טוב ומה יי
 דרש ממך ו' (ח) וכן כימי יצחק בא רעב ויקנאו בו
 פלשתים ו' (ט) ויאמרו ראו ראינו כי היה יי וכן
 ליעקב בעלילה היה חקב"ה מפרגמו א' שלמה (י) לא
 ירעיב יי נפש צדיק זה יעקב וחזק רשעים יחרוף
 אילו יתצי פרעה כיון שחמליכו את יוסף נתכנסו

(א) משלי י', י"ט. (ב) בראשית מ"ב, ד'. (ג) שם מ"ב, א'. (ד) ישעיה נ"ה, י".
 (ה) איוב ח', ט"ו. (ו) בראשית מ"ג, י"א. (ז) מיכה ו', ח'. (ח) ובמדרש תנחומא — כושר:
 אמר להם יעקב בבקשת סכס חיו מצניעים עצמיהם שאין קשה מעין חרע, ובן אחת מוצא
 בלוחות הראשונות ע"י שנתנו כבודלה נשתכרו וכו' וכו' לעיכך אמר יעקב אל חראו
 עצמיהם וכו' אלא חיו מחלכין בצנעת, שנאמר חגיד לך אדם מה טוב וגו' והצנע לבת עם א'.
 (ט) בראשית כ"ו, כ"ח. (י) משלי י', ג'.

ז.

הלכות קצובות.

א.

כמה קובצי הלכות נקשו בידי תלמידי רב יהודאי גאון בספרים שונים וגם בשמות שונים: הלכות גדולות והלכות קטנות; הלכות קצובות, הלכות פסוקות (או ה' ראו) והלכות קטועות. ולכל סדור וסדר יש גם אופן שונה מחברו הן בחבור ההלכות השונות אחת אחרי רעותה והן בצורתן תקצובת או הקצרת. הצד השווה שבהן שכולן סבבשות לקצר את דרכן בים התלסור. וכמה סתן פרסמתי כבר בסקומות אחרים. אך ספעס לפעם סתגלים עוד קטעים שונים בצורות שונות. הקטעים הסתפרסמים כאן הם, כנדאה, סאותו הסוג של הלכות קצובות, ולפיכך קראתי לתן כך.

[כ"ז אוכספורד Ms. Heb. d. 47.]

[בת א] ישראל שנשאת לכהן אוכלת] בחרוסה סת בעלה אינה אוכלת ואם יש לה זרע מסנו אוכלת. ודאי סת בעלה והניחת סעוברת אינה אוכלת. נישאת ליש' אף על גב דאית לה בן סכהן אינה אוכלת. סת ולה מסנו כן נסי לא אכלה סת בנה מישי' חדרה אכלת בשביל בנת סכתן ואפילו אית לה בני בנים אכלת בשביל בן בנה הכתן דכתי' זרע אין לה.

ואם נתערב קב חרוסה עם מאה חולין והוי מאה וחד שקיל קב סינתון ואמ' תמי דחרוסה ואכיל השאר. והני מיליב) בחרוסת איי אבל בחרוסת חוצה לארץ כי איכא תרי דחול וחד דחרוסת כטלה ולא צריכת תעלאת דאמ' שסואל חרוסת חוצת לארץ מכטלה ואוכלה כרוב. וחרוסת חוצת לארץ סותר לסמא לאכלה ואינה אסורת אלא כמי שטוסמא יוצא עליו סנופו והני מילי באכילת אבל כנגיעה לית לן בת. וגדה קוצה לת חלתת משום דכנגיעה לא אסירת. וחרוסת חוצת לארץ אכיל לת כהן קטן והיכא דליכא טהור סיפרשא קליל ושדיא בתנורא וספרישא אחריתי שלא תשתכח חודת חלה ואכיל לת אפילו טמא. השומע^ג) תזכרת ספי הגוי אינו חייב לקרוק.

אדם^ד) סועד לעולם בין שונג בין סזיר בין ער בין ישן.

(א) משנת יבמות דף פ"ז—ד'. והשוה לכאן ה' ראו, צד 23. (ב) בכורות כ"ז, א'.

(ג) סנהדרין ס', א'. והשוה ריציג ח"ב סוף צד ס"פ. (ד) ב"ק ג', ב'.

ומאן א) דשאל מידי מחבריה ואיתבר שמיין ליה התוא מידי דמיחבר ומשלם עליה דמיה. אבל גנב וגזלן דאיתבר ברשותיהו אין שמיין לתו. האונאה ב) פחות משתות הויא מחילה ואין אחר מהם יכול לחזור. שתות מקח או שתות דמים קנה ומחזיר אונאה. יתר על שתות בטל מקח ושתות ויתר על שתות בכרי שיראה לתגר או לקרובו והני מילי לוקח אבל מוכר לעולם חוזר. ובעל הבית ג) שמכר כלי ביתו אין עליו אונאה ולא בטל מקח, ואם ד) פרש התגר ואמי' ללוקח חפץ זה שאני מוכר במאתים אינו שוח אלא מנת על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה. וכן לוקח שאמר למוכר כו'. רבית קצוצה ה) יוצא כרינין אבק רבית אינו יוצא כרינין. חניח ו) להם אביהם מעות של רבית אף על פי שיורעין שהן של רבית אין חייבין להחזירו. אבל חניח להם פרה וטלית ושלחן ואוכלין עליו ומיטה ומסובין עליה וכל רכר המסויים חייבין להחזיר משום כבוד אביהן.

נכסים ז) שיש להן אחדות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה. ובמקום שכותבין את השטר לא קנה בכסף בלכר עד שיכתוב את השטר אלא אם הוא מוכר שרהו מפני רעתה יקנה בשטר בלכר אף על פי שלא נתן דמים. ואי פריש. הלוקח שיקנה בשטר לכדו או בכסף לכדו יקנה. ואי ח) נעל וגרר ופרץ כל שהוא בפניו חרי זו חזקה ובפניו לא צריך למיכר ליה לך חזק וקני שלא בפניו צריך למיכר ליה לך חזק וקני, והמוכר בית לחברו ט) כיון שמסר לו מפתח קנה ולא צריך למיכר לך חזק וקני. וחזקה י) גמי כי קניא במתנה אבל במכר עד שיתן דמים.

ודוכתא יא) דרגילין דלא קנו עד רמחזקין אף על גב דיהב כספא ושטרא לא קני עד דמחזיק.

מכר לו עשר שרות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן במה דבר' אמורים בשנתן לו דמי כולן אבל לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו.

והמוכר בית או שרה לחב' צריך למימצר ליה מצרניה. והיכא יב) דמצר ראובן מזרח ומערב ומצר שמע' צפון ודרום צריך למיכתב ליה מצד ראובן רותין תרתין ומצר שמע' רותין תרתין. ואי מצר לו ראשון ומצר שני ומצר שלישי ולא מצד לו מצר רביעי קנה חכל ואפילו מצר רביעי והוא רמבלע במצרי דהאי גיסא ודחאיי גיסא אבל לא מיבלע אי איכא עליה ריכבא דריקלא אי הוי תשעת קבין לא קני.

א) ביק י"א, א'. ב) ב"מ ב', ב'. ג) בבא מציעא נ"א, א'. ד) ב"מ נ"א, ב'.
ה) ב"מ ס"א, ב'. ו) ב"מ צ"ב, ב'. ז) קדושין כ"ה, א'. ח) ב"ב נ"ב, ב'. ט) ב"מ
נ"א - נ"ב. י) קדושין כ"ה, א'. יא) השו"ת אורח הנאונים לקדושין צד 33 ס"ט קליה
וריש ס"י קליה. יב) ב"ב ס"ב א"ב.

מאן דנדר נידרא כיתייב לשלומי. וינוקא א) או ינקתא דנדרין או מקדשין
 אי מלו ליה לינוקא ייב שני ואתחיל יומא חד בתלמד ולינוקתא חד עשר שני
 ויומא חד בדקינן להו למן נדרן ולמאן אקדשן אי ידעין למן נדרן ולמאן
 אקדשן נדריהון נדרא והקדשן הקדש בן י"ג שנה ויום אחת ותינוקת בת י"ב
 שנה ויום אחד והוא שהביאו שתי שפרות אבל לא הביאו שתי שערות קטנים
 חוו עד שיהו בן עשרים שנה. ואם ב) הביאו שתי שערות קודם ייב שנה
 שומא בעלמא הוא ואינן סימן ואפילו הביא ביום ייב לתינוקת ויום משלם
 ייב לתינוק לא הווי סימן. ושתי שערות ג) דאמרינן שיש בעיקרן גומות. וקמן
 וקטנה שהגיע זמנן ולא איתו שתי שערות וקרישו חישנין שמא נשרו ד) ונותן
 חקטן שקירש לאחר שהגיע זמנו גט. והקטנה לא תצא במיאון לאחר שהגיע
 זמנה אף על פי שלא הביאה והני מילי דאיקרשח מעיקרא ובעל לאחר זמן.
 אבל אי איקרשא מעיקרא כשהיא קטנה ולא נבעלה לאחר זמן לא חיישינן.
 מאן דאית ליה כרא כוכרא מחייב למפדקיה בה' מלעים מכן ל' יום
 ומעלת. ואם ח) נתן אביו לכהן ה' מלעים קודם ל' יום ומת בנו בתוך לו
 חייב הכהן להחזירם לאב. ופי י) שלא פדאו אביו חייב הוא לפדות את עצמו.
 וחני מילי בכור האם שהוא פטור אבל בכור האב שאינו פטור דחם לא. ובוכרא
 דכחני או לזוי פטורין מה' מלעים וכן בן ישראל מכוהנת או מלויה פטורי
 מה' מלעים. וכהן ז) שנשא גרושה או חלוצה והוא ליה בכור חלל אם מת
 אביו בתוך ל' יום חייב הוא כשיגדיל לפדות את עצמו. ואם מת אביו לאחר
 שלשים יום פטור שכבר זכה אביו בפדיונו. בכור אדם ניפדה בה' מלעי'
 ובכור בהמה טמאה יפרה נמי ובכור בהמה טהורה אין לו פדיון דכת' לא
 חפדת כי קרש הם אלא הם קרב לגבי מזבח בעל מום נאכל לכהנים והוא
 שהחירו חכם. של כהנים ולוים פטורין.

לא ח) ליקני איניש לאיתתיה בזמן דליכא מי שומא למיבדקה ואישתכח
 ראסרה עליה איסור עולם.

ובעל ט) שמחל על קינויו מחול. וכן סורר וסורר שרצו אביו ואמו
 לקיימו מקיימין. וכן זקן מסדא אם רצו חביריו לקיימו [מקיימין].

א) נדרא מ"ה, א'. ב) שם מ"ו, א'. ג) שם נ"ב, א'. ד) שם מ"ו, א'. ה) בכורות
 מ"ט; ה' ראו 34. ו) קרושין כ"ט; ה' ראו שם. ז) בכורות מ"ט; ה' ראו שם. ח) מוספה
 כ', ב'. ט) מוספה כ"ה, א'; סנהדרין מ"ה א'-ב'.

ח.

הלכות קצובות

ב.

ההלכות הבאות להלן מקונטרס קטוע בכ"י אובספורד נמצאות בחלקן גם בכ"י אחר בקמברידג' שהדפיס ר' לוי גינצברג בגנזי שכטר¹ ח"ב צד 316-21 בשם משוער: "הלכות קצובות". הכ"י החזק מתחיל באמצע הענין של "היכי דמי הפחיקי" במלות: האי עבדא (לקמן שורה עשירית), ולפיכך נתקשה המויל לפענח את ראשיתו ולא עלתה לו השערה, לא הראשונה ולא השנייה. הכ"י החזק נפסק גם בסופו כמת שורות לפני סוף חכ"י שלנו.

[כ"י אובספורד Ms. heb. d. 34]

[תמלות א] את חבירו בשטר גובה מנכסים משועבדים
על ידי עדים גובת מן נכסים בני חורין. והמוכר ב' בעדים גובת מנכסי
משועבדים. משועבדים דממשכני בני חורין לא ב'. היכא ד' דמית ושביק
יורשים ואית עליה כתובה לשלומה ושבק ממון דחוי פיקרון לות אינאשי
וממנא דמוזיף ליה לאינאשי וקא באעי לאחדורי פיקרון ויופתא יחבין לחו
ליורשים ואחי בעל חוב ואשה ומשחתי דינא כחרי יורשים. ובעל חוב ה' דתפס
מחים לא מהפקינן מניה, תפש לאחרי מיתת מפקינן מניה עשה ו' עבדו
תפחיקי ומכדו לאחר בעל חוב גובת ממנו עשה שודו הפחיקי ומכדו לאחר
אין בעל חוב גובת ממנו. היכי דאמי תפחיקי דאמיל כי סמיא זמנית לא
יתא לך פרעון אלא סוז או מן ו' תאי עבדא או מן תאי ארעא או מן תאי
חורא או מן כל מירי דמפרש. ותלכי ח' וזה לכתוב ב' ביו בע"ח בין אשה אין גובין
מיתומים מן העבדים, אבל מלות כשישנו
בחיי בע"ח גובת ממנו מן העבדים שהרי
יש לו ליקח אפילו מכלל בעל חסו.
אשה כיון שאפילו ממנו כשמגרשה אינה
נופלת אלא מן קרקעות אינה גובת מן
העבדים.
אלא מן חזקתיה. וכן ו' חיתומים מן חיתומים לא יפרעו אלא בשבועת. ואפילו יא

(א) כ"ב סיב א'; קע"ח, א'. (ב) שם מ"א, סע"ב. (ג) לא ממשכני. (ד) בחובות
פ"ד, א' ב"ע. (ה) שם פ"ד, ב'. (ו) ב"ק י"א, ב'. (ז) סבאן ואילך גם בגנזי שכטר
ח"ב צד 316 עד צד 321. (ח) ב"ק י"א, ב'. (ט) גמין מ"ה, ב'. (י) שבועות מ"ה, א' ו'
מ"ו, א'. (יא) שם מ"ה, א'. (יב) ח' ראו צד 43.

גולד הבן לאחר מיתת האב ואתהנפק על אבות שטרא חרי זה נשבע ונוטל.
ואי אסר א) שכיב סרע שעתא רקא מאית שטר זה אינו פרוע נוטל בעל חוב
שלא בשבועה. יחומים ב) שנתייב אביהם יחמיב ר) ראייתב אבותון שבועה
שבועה ומת ולא נשבע לא סתייבין להון ומית ולא אישבע לא מתייב יחמי
ליחמי לאשתבע במקום אבותון דאין אדם לאישבעי במקום אבותון דאין אדם
סוריש שבועה לבניו. ומאן דמתייב שבועה ליחמי לא לישבע ער גדלי
יחמי. ואי אית להון ליחמי אפטרופא יחמי. ואי אית להון ליחמי אפטרופא
משבע ליה אפטרופא.

אפטרופין ה) תורמין ומעשרין להאכיל אבל לא להניח. אפטרופוס ו) חייב לעשר
פירותיהן של יתומים ועושין ליתומים לולב וסוכה וציצית וכל דבר שיש לו
קצבה לאיתויי שופר. ואין ז) פוסקין עליהן צדקה ואין ספרין עליהם שבויים
וכל דבר שאין לו קצבה לאיתויי תנחומי אבילים, ואין אפטרופין רשאים
לחוב ולדין ולזכות בנכסי יתומים ואין אפטרופים רשיים למכור ברחוק ולגאול
בקרוכ ברע ולגאול ביפה זקנים ולא משפא, ואין אפטרופין רשאים למכור שרה
וליקח עבדים אבל סוכרין עבדים ולזקחין בהם שדות, ואין אפטרופין רשאים להוציא
לעבדים לחרות ואם נותן עבד דמי עצמו יצא לחרות. ואין עושים נשים עבדים
וקטנים אפטרופין, ואם בנו אבי יתומים חרשות בירו. יתומין ח) חרי חן כחקרש לא
סיקנו אלא בכספא. זכין ט) שלא בפניו ואין תבין לו אלא בפניו. שטר חוב י)
שכתוב בו עידית גובה מן הערית ואפילו מן יחמי כגון דכתיב בשטרא לא יחא
פרקון אלא מזו. שכיב סרע יא) שכתב כל נכסיו לאחר ולא שייר כלום ומת
מתנתו קיימת. אם עמר חוזר בו ואם עד שהוא שכיב סרע כתב ולאחר יב)
אחרון קנה ראשון לא קנה יג), אם שייר קרקע כל שהוא וקנו מירו אם עמר
אינו יכול לחזור בו. אם שייר ולא קנו מירו יכול לחזור בו, אם מת בין
שייר בין לא שייר בין קנו מירו ובין לא קנו מירו מתנתו קיימת. שכיב
סרע יד) שכתב כל נכסיו לאחרים לא עשה כלום אלא אם כן שייר כל שהוא.
חכותב טו) כל נכסיו לעבדו יצא לחירות שייר כל שהוא לא יצא לחירות.
חכותב כל נכסיו לאשתו ומת מה שעשה עשוי. חכותב טז) כל נכסיו לבניו
וכתב לאשתו קרקע או מכלמלי ושתקא ולא מיחת איכדה כחכותב, ואם צוחת
קקבר צוחת. חכותב יז) נכסיה מבעלה מן קמי רתחויי) לא עשת ולא כלום
ואם שיירת כל שהוא שפיר עכבת. האומר יח) לחבירו עברי גנבת וחוא אוסר

א) שבועות מ"ח, א"י. ב) שם. ג) = ומאן. וכן בקמץ סח"ס שפרס י"ג אפשטין
J. Q. R. n. s. vol. IV, 436. ג) ח"ג ד"ו פ"ו סע"ד; דפוס ווארשא פ"ו סע"ג; ח"ג
אשכנזי צד 342. ה) גמין ג"ב, א"י. ו) שם. ז) שם. ח) גמין ג"ב, א"י. ט) קדושין
כ"ג, א"י. י) ע"י גמין ג"ב, א"י. יא) ב"ב קמ"ג, ב"י. יב) = לאחר. יג) ב"ב קמ"ח, ב"י.
יד) ב"ב ק"ג, ב"י. טו) גמין ח', ב"י. טז) ב"ב קל"ב. יז) ב"ב ק"ו, א"י. יח) = שחנשא.
יט) ב"ב קכ"ז, ב"י.

לא ננכתי אלא אתה מכרתו לי או אתה נתתו לי במתנה רצונך השבע וטול חרי זה נשבע ונוטל ואין יכול לחזור בו. (האומר א) לחכירו נאמן עלי. אבא אביך נאמנין עלי שלשה רועי בקר אין יכול לחזור בו.

ראובן ב) ואחר להעד לבן שמעון פסול, בן שמעון ואחר להעד לבן ראובן פסול. שלישי ג) בשיני כשר להעד. בן ראובן ואחר להעד לשמעון למסון פסול, לקדושין צריכה גט. וכן ראובן ושמעון להעד לאחר לגבי קדושין צריכה גט. ראשון בראשון ושיני בראשון וראשון בשיני ושיני בראשון פסולין מן התורה להעד. שלישי בראשון דרבנן פסול להעד.

אילו הן קרובים אחיו ואחי אביו ואחי אמו ואחי אשתו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אחות אשתו ד) ובעל אמו ואחיו ואגיסו הן ובניהן וחתניהן וחורגו לכו. וכל הקרב לו כאחות שעה, הית קרוב ונתרתק כשר ואי מיתתו כח ויש לו בנים ממנה חרי זה קרוב, וחאותכו ה) והשונאו ובעל אשתו אבי חתן ואבי כלה מעידין זה לזה. קיום שטרות בקרובים כשר וי, על צורתא הוא דקא משהרי. גברא אלאמא וי) יודע שהדותא לאדם ובית דין הדיוטות הן וזילא ביה מלתא למול אשהורי דר) לות הון אי אסירא ח) הוא לזייל לשחודר. היה ט) יודע לו בעדות עד שלא נסתמה ונסתמה פסול, כשר חזר לאיסורו. היה יודע לו בעדות עד שלא [נעשה חתנו ונעשה חתנו].

א) בבא בתרא קכ"ח, א'.

ב) סנהדרין כ"ז ח' ז: "והלכתא כל היכא דאיכא אבות לבנים או בנים לאבות, כנון ראובן ואחר להעיד לבן שמעון, או שמעון ואחר להעיד לבן ראובן, או בן ראובן ואחר להעיד לשמעון או בן שמעון ואחר להעיד לראובן, ואין צריך לומר ראובן ובנו להעיד לשמעון ואציל ראובן ושמעון להעיד לאחד מבניהם, כל אלו פסולין לכל עדיות שבתורה. אבל בן בן ראובן ואחר להעיד לשמעון למסון פסול, לקדושין צריכה גט, ואציל בן בן ראובן ושמעון לאחר דלגבי קדושין צריכה גט. תפוש גמרא בידך כל היכא דאיכא אחים ראשון בראשון ושיני בראשון וראשון בשיני ושיני בראשון פסול, שלישי בראשון דרבנן פסול שלישי בשיני כשר אפילו מדרבנן" וכו' (ה"ג ריש ח' עדות; ה' ראו 49 בסגנון העברי). ג) ב"ב קכ"ח, א'. ד) ובעל אחות אשתו (כתיב על הגליון). ה) ב"ב כ"ז, ב'. ו) "דחנן (כתובות כ"ח, א') נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא, זה כתב ידו של ר' וזה כתב ידו של אחי מאי מעמא כיון דקיום שטרות מרבנן הוא התם עדות מעלייתא וכי מסהיד קרוב עילוי צורתא בעלמא קא מסהיד" (ה"ג ריש ח' עדות). ז) איסורא. ח) "אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מדרבנן יודע בסחרותא וזילא ביה מלתא למייל לבי דוינא דזושר מיניה לאסחורי קמיה לא לזיל וכו' אבל באיסורא אין חכמת ואין תבונה ואין עצה לגדר ה'" (שבוועות ל"א). ט) ב"ב קכ"ח, א'.

קטע מפירוש על התורה לר' שמואל ן' חפני (פרשת חקה כ"א ספסוק ל"ב)

ויהי כי ארכו לנו הימים כגלותנו ואותם העכו"ם והלשונות חסו נכרתו
ונכרה מלכות תערכיים על כל ארץ שנער ופרס וארץ הצבי ורוכ הישוב
הדרומי, חזרת אותה הלשון (לשון הקדש) הירועה והניכרת, סוגרת ומסוגרת,
עד אשר קסרו תגאונים וסרכיצי התורה וראשי הישיבות אשר ככל הארצות
ההם ופרשו התורה שבכתב ותורה שבעל פה בלשון ערבי, לפי שבאותה הלשון
היו סרכרים הסון העם. וכוונתם אותה הכוונה עצמה שכוונו הראשונים שחרגמו
תתורת בלשון ארמית, והוא להכין לכל העם דברי התורה הקדושה"א). ובין
ראשי המפרשים הגאונים אשר פרשו התורה שבכתב ושבעל פה בלשון ערבית
יחשוב המתרגם הזה את ר' שמואל בן חפני. גם ר' סעדיה אבן דנאן
בסדר תדורות שלו יאמר עליו: "ופירוש התורה שחבר עוד [סעדיה] על חוקף
חכמתו וצחות לשונו" ב). הראשונים שהלשון הערבית היתה מצויה כפיהם
השתמשו בפירושו תרבה בין שהסכימו לו ובין שחלקו עליו. כבר רכנו גסים
בספרו, מגלת סתרים" תביא את פירושו לדברים וחלק עליו ג). וכן המחבר
תקדמון אומר: "ולא תוצרכתי לכרד כל העקרין הללו אלא כדי להסיר השיבוש
שנמצא בפ' ואתחנן דר' שמואל גאון שחתו בו רבים" ד). הראב"ע
מביא פירושו בכראשית א', ג'; ב"ח, י"א; שםות ד', כ"ד—ב"ה; ח' ו';
י"ט, י"ג; ויקרא ח', ל"ג כשם "חכם גדול" ה); בסדר כ"ב, כ"ח. ר'
משת בן קזרא מוכיר לשבח את פירושו ואומר: "ובכר הביא ר' שמואל
בן חפני ז"ל תרבת דברים בענין זה (לשון עלגים) והיטיב לכאר אותו
כפירושו לפרשת ויצא יעקב" ו). גם ר' אברהם בן חרמב"ם בפירושו לתורה
יוכיר את פירושו תרחכ של בן חפני חמש פעמים ז).

לקומים מפירושו של רב שמואל בן חפני לתורה סב"י פטרסבורג
פרסם הרכבי ב"אוצר טוב" לברלינר (שנת תרל"ט צד 64-55), ותם: בראשית

(א) לשון ר' שלמה בן יוסף בן יעקב בהקדמתו לתרגומו פ"י המשניות סדר נויקין
להרמב"ם ז"ל. (ב) חסרת גנחה — עדלמן כ"ח, ב'. (ג) ע"י הרכבי, זכרון לראשונים ח"ג
צד 50. (ד) גנזי מצרים לאדלר צד 13. (ה) ע"י הרכבי שם צד 53, הערה 56. (ו) שירת
ישראל ל"ד"ם בן יעקב אבן קזרא תרגום כ"צ הלפר (ליפסיה תרפ"ד) צד כ"ח. והשוה הרכבי
שב הערה 51. (ז) הרכבי צד 53 הערה 55.

י, ט"ו, ט"ז; כ"ב כ'—כ"ד; כ"ג, א'—ג'; מ"א, א', ח', מ"ג; מ"ג, ל"ב; מ"ו, כ"ט; מ"ז, ל"א; נ, י. דברים י"ד, כ"ב; ט"ו, י"ב (?); ט"ו, י"ח; ל"ב, נ"א. ושוב פרסם י. איזראעלסון בספר מיוחד עם הקדמה רומית את פירושו של רשבי"ח לבראשית באותיות ערביות מתחלת פרשת מקץ עד סוף ויחי ואח"כ כ"ז ממ' במדבר מפסוק ח' עד פסוק מ"ד. ועכשיו אני מפרסם כאן קטע חדש מפירושו של רשבי"ח לכמדבר פ' כ"א מפסוק ל"ב עד סוף הפרשה. ותורגם ע"י י. חומר.

[כתב-יד אונספורד: Ms. heb. d. 61]

באל ישיבה ארא כאנת בחק ויאגב והדה חאל אלחוקה אן אלמחויק מע אל ישיבה ירעי אלמלך בחית לא יפ'הר מא ינקי' דלך ופיה קאל ושכו בעריכס אשר חפסחם וג'. וקו' וישלח משה לרגל את יעזר לאנהא פי ג'מלה' מא כאן למואב מן אלבלדאן יגלב אלמוריון עליהא. ואלדי ידל עלי דלך קו' על כן אככה בככי יעזר גפן שכמה וג'. ולם ידכר לנא עדר האולי אלמרגלים כמא לם ידכר לנא עדר אלמרגלים פי עי כק' וישלח יהושע אנשים מיריחו העי וג' וקו' ויורש את האמרי אשר שם אראר בה אשר היה שם. וקצר בלך אנהם קרצ'והם ואסתאצלוהם במעונה אללה להם והדא נפ'יר קו' ויחי י"ו את יהודה ויורש את ההר וג' תם קאל ויחנו לכלב את חברון כא' ר' משה ז' וג' וקו' וירש את ההר אראר בה את יושבי ההר. ועלי אן קו' וילכרו בנותיה ויורש את האמרי אשר שם ימכן עשפה עלי אלמרגלים. וימכן עשפה עלי גמיע ישראל ואן יכון אלמרגלים עארו אלי משה ואנפד עסכר פתח יעזר ואכתצר דכר רגועתם

על ידי חישיבה אם היא בצדק ובראוי זהו מדרך החזקה שהמחיק על ידי ישיבה יכול למקון טענת בעלות מכיון שלא נגלה דבר המכחיש את זה וכו' נאמר א': ושכו בעריכס אשר חפסחם וג'. ומה שנאמר: וישלח משה לרגל את יעזר, כי היא בכלל הערים שהיו למואב ושהאמוריים לכרו אותן. וראיה לזה ממה שנאמר ב': על כן אככה בככי יעזר גפן שכמה וג'. ולא הזכיר לנו מספר המרגלים האלה כמו שלא הזכיר לנו מספר המרגלים בעי כמו שנא' ג': וישלח יהושע אנשים מיריחו העי וג'. ומה שנא': ויורש את האמרי אשר שם הכונה כזה אשר היה שם ורצה לומר כזה שהם הכריתום והשמידום בעזרת האל להם, וזהו כמו שנא' ד': ויחי ח' את יהודה ויורש את ההר וג' ואומר ח': ויחנו לכלב את חברון כאשר דבר משה וג'. ומה שנא' ויורש את ההר הכוונת כזה: את יושבי ההר ואעפ"י שאפשר להסב את הכתוב: וילכרו בנותיה ויורש את האמרי אשר שם על המרגלים ואפשר להסב אותו על כל ישראל [ולומר] שהמרגלים חזרו אל משה והוא שלח צבא ללכד את יעזר קצר [הכתוב] ולא הזכיר חזרתם ושליחת הצבא ו)

(א) ירמיה מ', ו'. (ב) ישעיה מ"ז, ט'. (ג) יהושע ז', ב'. (ד) שופטים א', י"ט. (ה) שם כ'. (ו) אלא הסתפק בהזכרת חלכיה. (ז) כאשר דבר.

יאמאנדר אלעסכר ואקחצו עלי ד
אלפתח לאן לים מן אלעארה אנפו
גואסים כתיירין יכון בפתח בלד נ
יכונו קלילין יעורון יערפון מנפדה
תם תנפד אלעסאכר אלי תדי אליקו
וישלח בני דן ממשפחתם וג' וילכ
חסאת האנשים וג' ויכאו אל אחיתו
צרעה וג' ויאמרו קומו ונעלה עליה
וג' וסאיר אל קצה. וקוי ויעל
דרך חבשן. וקוי מא דכרנאח מ
עמם וילכרו בנותיה ויורש על
גמיע ישראל. וקולה ויאמר יי
אל משה אל תירא אחו עלי
וג'ה אלחשניע ותקויה אל קלב
אלדי ימיס אלכופ ואל גיזע והדא
גמיר קי' ליהושע ויאמר יי אל
יהושע אל תירא ואל תחת וג' וקאל
לישרי ען אלגלות ואחה אל תירא
עכדי יעקב ואל תחת ישראל וג'
וערפה בקי' כי כידך גתתי
אחו ואח כל עמו. תפסירה
כה ובגמיע קומת תתי אדא עלם
בכבר אללה תעאלי דלך כאן אקוי
לקלבה ואשר לשגאעתה והדא איצא
גמיר קי' ליהושע ראה גתתי בידך
את מלך חצי ואת עמו וג'. וקוי
ועשית לו כאשר עשית
לסיחון וג' אראד בה אלאהלאך
ואלאבארה והדא איצא גמיר קי'
ליהושע ועשית לעי ולמלי כאשר
עשית ליריחו ולמלי וג'. וקוי אשר
יושב בחשבון. אראד בה אשר
חית יושב בחשבון ולדלך פסרינא
אלדי כאן מקימא מי חש'. וקוי ויכו
אחו ואת בניו ואת כל עמו. אראד
בחדת אלחכאח אלקחל לאנחא

כי אין מן חמנהג לשלוח מרגלים רבים שיש
בהם כרי ללכוד עיר אלא מועטים שהחורים
ומודיעים רכר לשולחם ואחר כך שולחים
את הצבא הלא ראית מה שנאמר (א): וישלח
בני דן ממשפחתם וג' וילכו חמשה תאנשים
וג' ויכאו אל אחיהם צרעה וג' ויאמרו קומו
ונעלה עליהם וג' וישאר חספור. ומת שנאמר
ויעלו דרך חבשן. מחזק מת שהזכרנו
(שהפסוק): ש—: וילכדו. ויורש, מוסב
על כל ישראל. ומת שנאמר: ויאמר ה' אל
משה אל תירא אותו בדרך אסוף וחזק
חלב הסרחיקים את תפחד ותמתה וזהו רגמת
כמו מה שנא' ליהושע (ב): ויאמר ה' אל יהושע
אל תירא ואל תחת וג'. ונאמר לישראל על
הגלות (ג): ואחה אל תירא עברי יעקב ואל תחת
ישראל וג' ותודיעו (ד) במת שנא': כי כידך
נתתי אותו ואח כל עמו את נצחוננו
עליו ועל כל עמו כי כשירע תודעת ה'
יתעלה יוסף בזה חזק ללכו ויגביר אסוצו
וזהו גיכ כמו שנא' ליהושע: ראה נתתי בידך
את מלך העי ואת עמו וג' ומה שנא' (ה):
ועשית לו כאשר עשית לסיחון וג'
חכונת כוח לחשמיד ולכלות וזהו גיכ כמו
שנא' ליהושע (ו): ועשית לעי ולמלכת כאשר עשית
ליריחו ולמלכת וג', ומת שנא': אשר יושב
בחשבון. חכונת כוח: אשר חית יושב בחשבון.
ולכן פירשנותו אשר חית יושב בחשבון. ומת
שנא' ויכו אותו ואח בניו ואת כל עמו.
חכונת כוחת תחבאת: בחריגת, כי חסלת סוכלת

(א) שומעים יית, ב', ד-ט. (ב) יהושע ח', א'. (ג) ירמיה ל', י'. (ד) למשה.

(ה) יהושע ח', ב'. (ו) שם.

התנאול אומרין אחד חמא אלקהל
 ואלאכר אלצרב וגעל קהלם ג'
 מנאול. אלמנולה אלאולה קהל עוג
 ופיה קאל ויכו אהו ולא פיסחה פי
 אסתבקא מלוך אלכנענים וכך ונתן
 מלכיהם בידך והאבדה את שםם וג'.
 אלי תרי אלי מא פעלה יחושע
 בקי' ואה מלך העי חלה על העץ
 וג' וקאל ען אלה' מלוך ויכם יחושע
 אחרי כן וימיתם ויתלם על חעי' וג'.
 ואלמנולה אלבי' הי קתל אולדה
 ופיהם קאל ואה בניו. ואלמנולה
 אלג' הי קהל גסיע קוסה ופיהם
 קאל ואה כל עמו. ואראר בקי'
 עד בלתי השאיר לו שריד
 אנהם לס יסתבקון מנתם אחרא
 וחדא בקי' פי אהל עי ויכו אהם
 עד בלתי השאיר לו שריד ופליט.
 וקי' ויתנו בערבות מואב
 הקדמה לסכר בלק מעתם.

כמלה פראמה זאה

חקת חתורה בעון

אללה. תאליף רבינו

שמואל כהן גאון בן

חפני כהן וצ"ל.

שני ענינים אחד מהם חתריגת, וחשני תחכאח
 יחלק (הכתוב) אה חריגתם לשלשה חלקים
 החלק הראשון חריגת עוג וכו נאמר ויכו אותו
 ולא נתנה הדשות להשאיר את מלכי חכנענים
 וכמו שנא' ונתן מלכיהם בידך והאבדה את
 שםם וג' חלא ראית מה שעשה יחושע כמו
 שנא' ואה מלך חעי חלה על העץ וג' ונא'
 על חמשת המלכים ויכם יחושע אחרי כן
 וימיתם ויתלם על חעץ וג'. ותחלק חשני הוא
 חריגת בניו ובהם נא' ואה בניו. ותחלק
 חשלישי הוא חריגת כל עמו ובהם נא' ואה
 כל עמו. והכונה במה שנא' עד בלתי השאיר
 לו שריד. שלא השאירו מהם אחד וזהו כמו
 שנא' באנשי חעי ויכו אותם עד בלתי השאיר
 לו שריד ופליט. ומה שנא' ויתנו בערבות מואב
 הקדמה לתחבולת בלק אהם.

נשלמה פרשת זאה

חקת חתורה בעורת

ח, חבור רבינו

שמואל כהן גאון בן

חפני כהן וצ"ל.

ספר השותפות לרב שמואל בן חפני

כמו „ספר הסתנח שחבר רבינו שמואל בן חפני הגאון זיל“ א), כך גם „ספר השותפות“ חבר רבינו שמואל בן חפני נזכר בספרי הקרמונים רק פעמים ומחוך ענין אחד:

א) רב שמואל חלוי הנגיד בקטע מספרו „הלכתא גבראתא“ אומר: „הכי אשכחן בנוסחין דילנא: ורב הסנונא אמר אפילו שור להרישה ועין[סר] למכיתה השכר לאמצע (כתובות צ"ג, א'). וכד בדקניה בספר השותפות דמר רב שמואל גאון נהון] ערן אשכחן נמי כד אשכחן בנוסחין דילנא ב). והובא זה כנגד לאותה ת,נוסחא דפירושא דרפריש: ורב הסנונא אמר אפילו לקחו שור להרישה ועוסד למכיתה אם מצאו ריות זה נוטל מן הריות לפי מעותיו וזה נוטל מן הריות לפי מעותיו“ ג). ו„נוסחא דפירושא“ זו נמצאת גם באתת התשובות של רב האי גאון ר).

ב) „ורבינו שמואל בן חפני כתב בספר השותפות אף על פי שלא נתערב סמון חשתוף זה עם זה נכנס לכלל השיתוף והריות לאמצע. ורבינו אלפסי בתשובה חלק עליו ואמר: דקא שהמילו לכיס שניהם בחד ונתערב חסמון, הא לאו הכי לא“ ה). ומקום פסקתנו זו בספר השותפות הוא בסוף הכ"י שלנו (85) שנלקה בחסרון סרובה ורק המשא ומתן בו עוד ניכר, והוא נסמך על המסר: „אמר שמואל שנים שהמילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע“, שהוא ראשיתו של ענינו זה.

וחנת בספר חיובל לרבי דוד צבי הופמן זצ"ל (כחלק חקברי צד 97-83) פרסם י. פרידלנדר זיל קונטרס בן חמשה דפים מן הגניזה הכתובים בערבית וקרא לחם שם: „שוריי ספר השותפות לרבינו שמואל בן חפני“. ואף „אם אין זכר מפורש“ כגוף הכ"י לשם זה או כיוצא בו „הרהיב כנפשו עוז להציג את שם רבינו שמואל בן חפני כראש מאסרו“ על סמך ב' ראיות אלה:

א) עי' תרכ"ב, זכרון לראשונים ח"ג צד 36 הערה 8-97 ואסף „מספרות הגאונים“ צד 2.

ב) אוצר הגאונים — התשובות לכתובות צד 315. ג) שם. ר) שם צד 318. ה) העמוד, אות שיתוף, הובא באוצר התשובות לכתובות צד 315 הערה ב'.

א) „סיום אשר נתגלו לעינינו טמוני שפוני חול של הגניזות הולכים ורכים שמות הספרים אשר שם רכינו שטואל בן חפני נקרא עליהם עד כי מספרם גדול מאוד.“ (כ) „כרשימת הספרים המיוחדים לרשכ"ח שהוציא לאור תחכם סרגליות נזכרים זה אחר זה כתאב אלקססה (ספר השותפות) וכחאב אלאיסאן (ספר השכועות), ואחרי שכתוך הקונטרס של חמשת הרפים האלה שמצא פרידלנדר מזכיר הסתכר גם את ספר השכועות ואומר: „ואנחנו נביא כיוצא בו כספר השכועות“, הרי „תדברים האלה מוכיחים כעליל שספר השותפות היה כא לפני ספר השכועות, הכל כהסכם גמור עם רשימת הספרים אשר שם רשבי"ח נקרא עליה כפירוש“ כרשימה הקטועה של ספרי רשכ"ח. ועל סמך הראיות האלו שכעצם אינן חותכות כלל כסיום פרידלנדר שם: „הנה כי כן הכי שלנו סכיל שיורים מספר השותפות (כתאב אלקססה) לרשכ"ח, היינו החלק האחרון של השער הי"ג, השער הי"ד, השער הי"ו וראשית השער הי"ז.“ לפיכך אף על פי שכתוך הקונטרס שהוא פרידלנדר כעצמו סתרגם לנכון המלה „אלקססה“: החלוקה, הנה את „כתאב אלקססה“ של הרשימה סתרגם הוא פשוט כמה פעמים „השותפות“ כדי לקרוא לקונטרסו בשם: ספר השותפות!

ואולם עכשיו שראשיתו שלספר השותפות סוגה לפנינו אנו רואים כעליל כי שמו הערכי הוא: „כתאב אלשרכה ואלמצארכח“, ולא „אלקססה“! אבל נתאמתה השקרת פרידלנדר על ידי הכי שלפנינו, שבאמת קונטרסו הוא חלק סן ספר השותפות שלנו, והוא סכיל את פי"ג—פמ"ז מסנו הנזכרים בכי שלפנינו לקסן בצר 46 א). והעסידיני על כך ידירי הפרופ. י. נ. אפשטיין.

גופי הקטע הזה של הספר נמצאים בין כחכי תגניזה בקמכריג. העתקה מסנו וסן כמה קטעי ספר סכוא חחלסוד לרשבי"ח מסר לי כטובו ידירי הפרופ. א. סרכס לפני כמה שנים כהיוחי בניורק והיא נעשחה על ידי ידירי המנוח הר"ר גיטלסון ד"ל סגוף כחכי שחיה שאול שנים רכוח להסמינר בניורק. סן החתקה חחיה התחלתי להרפיסו ב„סיני“. וכינתים מסר לי ידירי הר"ש אסף צלום סגוף כחכי שנעשה ע"י סכון שוקן.

הכי סתחיל בעסוד 58 וססיים בעסוד 86 שחוא רוכו ככולו לקוי כחסרון. וחתרגום העכרי שלפנינו הסדויק ביוחר נעשת על ידי ידירי חיקר הרב ברוך טוליראנו נר"ו, וחוקן על ידי הר"ר ד. צ. כנקט. וחכל רק שהכי לקוי חוא ברקבון כחרבח מקוסוח וכיוחר כסופו.

.א.

[T-S. Loan 108]

כתאב אלשרכח ואלמצארכח

תאליף רבינו שמואל

הכתן ראם אלמתיבח

נ"ע

ספר השותפות והעסקא

חבור רבינו שמואל

הכתן ריש מתיבתא

נ"ע

קאל מולפה תבאך אללה אלאח
אסראל מלואחר ולא תאני לה
אלפרד ולא שריך סעה אלקים
אלרי לא תמאחלה מלאנמאם ולא
תשבתה מלגואחר ומלאערמין ותעאלי
ראיסא מכרא. אמא בעד פאן אלמוצוף
אדא כמנה לה צפאח אסתחק
בעצ'הא לנפסה ודאחא ומסתחק
בעצ'הא למעני או לא לנפסה ולא
למע'נין] פאן צפאחא אלנפסיה אלתי
הי ג) יכאלף בחא סא כאלפה והי
איצ'א אלתי ישאך בחא סא
שארכה ומאחל בחא סא מאחלה
אנרא כ]אן לה שריכא ומסאחלה
ואלרי יוצ'ה לרי'אחח] הו אן
אלטואד ככונה סואדא כאלף סא [ליס]
בסואד ובכונה איצ'א סואדא מאחל
כל סא כאן סואדא ושארכה פי
צפאח'ה אלנפסיה ודא כאן חדא
חכרי וכאן ללה תעאלי אוצאפא
אסתחקהא עלי חדא אלח[ל]אח
אנחא פאלנתו מלאול מלאוצאפא
אלתי אסתחקהא לנפסה ודאחא
ודאך כוצפנא לה במנה קדים קאדר
עאלם הי סמיע בציר ודלך אן הדח
אלצפאח אסתחקהא תעאלי לראחא
והי אלתי חסמי צפאח אל[נפס]
נעני אנחא סן אכע אוצאפא

אמר מחברו: יתברך ה' אלתי ישראל האחר
ואין שני לו, היחיד ואין שותף עמו, הקדמון
אשר לא ידמו לו הנופות ולא יערכו אליו
העצמים והמקרים, ויתעלה לעולמי עד. ואחרי
זה א': בעל תארים שמקצת תאריז נאותים לו
מצד עצמו ועצמותו וקצתם נאותים לו מצד
ענין ב) (שיש בו), או לא מצד עצמו ולא מצד
ענין, הרי תאריז העצמיים הם אלו שמסתמם הוא
שונה מהרכבים השונים מסנו והם ג"כ אלו
שמסתמם הוא משתתף עם שותפיו ודומה
לדומים לו, אם יש לו שותף ודומה. ומבואר
מעצמו הוא שמסתמם היותו שחור שונה הוא
תשחור מסה שאינו שחור, וכן סחסת היותו
שחור דומה הוא לכל מה שהוא שחור ומשתתף
עמו בתאריז העצמיים. ואם כך הדבר ויש
לה' יתעלה תארים הרי הם נאותים לו בשלשת
האופנים האלה. האופן הראשון הם התארים
הנאותים לו מצד עצמו ועצמותו, כגון
שנתארהו שהוא קדמון, יכול, יודע, הי, שומע
דואה. כי התארים האלה נאותים לו יתעלה
מצד עצמותו והם הנקראים תארי העצם ד"ל
שהם סתמיותחים (לו) שבתאריזי ופסתמם הוא

(א) כלומר: ואחרי שבה חבורא אומר. (ב) על מעני = ענין בפילוסופיה הערבית ר' ZDMG, Horten בדף 64 עמ' 391-396. (ג) צ"ל: הי אלתי.

וכהא כאלף גסיע אלסחרתתא סן
אלאגסאם אלגואהר ואלאעראן וליס
לה פיהא שסארך ולא כמאתל ולא
גסיר אד כאן אלקארר מנא קאררא
בקרה תחלה ואלעאלם מנא עאלמא
בעלם ואלתי מנא חי בחיות. ואמא
אלקרים תעאלי סאנה אלקארר
אלעאלם אלתי לראתה לא במעאני
קרימה ולא מחרתת לא תחלה
ולא תחל גירה פיוון הו כהא
מוצופא לנפי אלאללה אלעקליה
גסיע דלך ענת. וקר רלת ארלה
אלסמע עלי חרה אלצפאת. פמנהא
וצפה תעאלי לנפסה באלקרים והו
אלרי לא אוול לגורה כקוי סי
פעל ועשה קורא הדורות וג'.

וקאל אלולי פי וצפה כאנה אלקארר
לראתה ידעתי כי כל תוכל. וקאל
פי וצפה כאנה אלסמיע אלבציר
לראתה הנופע און הלא ישמע וג'.

אלנחו אלבי מן צפאת אלקרים
תעאלי חי אלתי [אסתחק]הא למעני
וראך כאראתה וכראתה לאן
אראתה לכראתה (ז) פרצאן (ח)
מחרתאן ל. (ט) יחלאן מחל. וקר קאל
אלולי פי אתבאת חרות אראתה יי
חפץ למען צדקו וג' וקאל [פי]
אתבאת חרות כראתה תועבת יי
שפתי [שקר]. אלנחו אלג' מן
צפאתה תעאלי חי אלתי אסתחקתא
לא לנפסה ולא למעני והו וצפה
[ב]אלאראך נעני אנה מדרך לא
באראך ובהרין אלנחויין (י) מן
אלצפאת נעני אלתי [אס]תחקתא
למעני ואלתי אסתחקתא לא לנפסה
ולא למעני אשתרך וצף אלקרים
תעאלי וצף אלסחרתין לאנה[ם]

שונה סכל הדברים המחדשים בין גופות
עצמים בין מקרים ואין לו בהם שותף ולא
דומה ולא נמשל, לפי שהיכול מביננו יכול
מחמת יכולת השוכנת בו והיודע מביננו
יודע מחמת יריעת והחי מביננו יודע מחמת
חיים. אבל הקרמון יתעלה הרי הוא היכול היודע
החי מצד עצמותו לא מחמת ענינים קרמונים או
מחדשים, לא (ענינים) השוכנים בו ולא השוכנים
בזולתו באופן שהוא יהיה מתואר בהם, לפי
שחראיות השכליות מרחיקות כל זה ממנו.
(גם) הראיות השמסעיות (א) מורות על התארים
האלה. מהן שהוא יתעלה מתאר עצמו (כ)תואר)
הקרמון והוא אשר אין תחלה למציאותו
בכתוב (ב) סי פעל ועשה קורא הדורות וג'. ואמר
החסיר (ג) בתארו אותו שהוא היכול מצד
עצמותו, ידעתי כי כל תוכל. ואמר בתארו
אותו שהוא השומע והרואה מצד עצמותו (ד)
חנופע און חלא ישמע וג'. האופן השני מתארי
הקרמון יתעלה הם (תתארים) הנאותים לו מצד
ענין (שיש בו) כגון רצונו ותיעובו. כי רצונו
ותיעובו הם שני מקרים מחדשים שאינם (ז)
שוכנים בנושא (ח). אמר החסיר בחייבו חירוש
רצונו (י) ה' חפץ למען צדקו וג'. ואמר בחייבו
חירוש תיעובו תועבת ה' שפתי שקר. האופן
חשלישי מתארו יתעלה הם (התארים) הנאותים
לו מצד עצמו ולא מצד ענין, והוא תיאורו
בהשגה, ר"ל שהוא משיג לא מחמת השגה.
ובשני אפני התארים האלה, ר"ל הנאותים לו
מצד ענין והנאותים לו לא מצד עצמו ולא
מצד ענין, משתתף תיאור הקרמון יתעלה ותיאור

(א) ראיות מן המקרא. (ב) ישעיה ס"א, ר"ל. (ג) איוב ס"ב, ב'. (ד) תהלים צ"ד, ס'.
(ה) הסכרא שרצון חאל אינו קרמון אלא נברא על ידו והוא מקרה שאין לו עצם נושא, היתה
רווחת בין התיאולוגים המוסלמים המועתזילים וגם בין יהודים שחלכו בדרכיהם, ביחוד
הקראים הקרומים, ר' עץ חיים לאחרין בן אליה עמ' 98-5; Die phil. Probleme, M. Horten;
עמ' 125. (ו) ישעיה ס"ב, כ"א. (ז) צ"ל: וכראתה. (ח) צ"ל: פרצאן. (ט) נראה שצ"ל:
לא. אבל הכ"י משובש כאן. (י) במקום אלנחויין.

המחודשים, לפי שהם רוצים ומתעבים סחמת רצון ותיעוב, ואע"פ שהם (הרצון והתיעוב) שוכנים בהם ואינם שוכנים בקדמון, והם, יחד עם זה, משיגים לא סחמת השנה. אבל מה שמשתתפים בו כל חגופות (א) הרי הוא אפ[שרות] ה[כלית] והחסרון והצורך והחידוש (... ב) על כולם. ולא ערכנו דברינו בדרך זו אלא מפני שכוונתנו בחיבור הספר הזה לדבר על תארי שותפות בני האדם זה עם זה ומשפטיה ולבאר מה הוא הדין בה ולחביא ראייה על זה. על כן ראוי שנתחיל לבאר מה שהקדמנו מזה ולחלק אותו לפרקים כפי מנהגנו בספרינו. ואנחנו מתחילים כזה בעזרת ה' במלים קצרות ורעיונות נכוחים, ומאלחי ישראל נשאל סעד לדבר זה ולכל דבר מועיל, כמו שאמר חנביא עליו השלום (ג) וה' אלהים יעזר לי על כן לא נכלסתי, ונאמר: חנה הרברים על משפטי השותפות והעסקא יחולקו לעשרים פרקים. הפרק הראשון מהחיבור הזה בענין גרר השותפות. הפרק ה' בענין מספר סוגי השותפות. הפרק ה' בענין שותפות מיני הרכוש. הפרק ה' בענין השותפות על סמך השם הטוב (ד). הפרק ה' בענין שותפות על סמך העבודות. הפרק ה' בענין תנאי השותפות וזכרון דיוקים בשטר השותפות המבארים (ה) את הדין וכוונותיו. הפרק ה' בענין חלוקת הירוה בשותפות וחייב לשאת בהפסד בת. הפרק ה' בענין מה שאפשר לאחד השותפים לעשות במסון השותפות. הפרק ה' בענין מה שאי אפשר לאחד השותפים לעשות במסון השותפות אלא ברשות שותפו. הפרק ה' בענין תארי [השן] תפות הנכונה והנפסדת. הפרק ה"א [בענין]

ס[דירין] כארהין בארדה ובראה ואן כאנת תחלהם ולא יחלאן אלקים והם מע דלך מרובין לא בארדאך פאמא מא ישתדך פיה גמיע אלסחדרין גמיע אלמאנסאם פהו ג[ואון] אל[פסאר] ואלנקץ ואלחאנה ואלחרה עלי גמיעהא ואנמא אנרינא כלמאנא הרא אלסנרי לאן גרצ'נא פי תצניף הרא אלכחאב הו אלכלאם פי אוצאף שרבה בעץ אלנאם לבעץ ואחכאמא ותכין מלואנב פיהא ומלרדאלת עלי וגובהא פלדך ינכגי מן נשרע פי שרח מא קרמנא [א] דלך ותפצילתא פצולא עלי עאדהנא פי כתבנ[א] ונחן אכרון בתופיק אללה פי דלך באלפאס[ו] ונייה ומעאני כליגה ואלחי ישראל נסל אלעון עליה ועלי כל נפע כץ אלבני עי אלס ווי' אלהים יעזר לי על כן לא נכלסתי. פנקול א [. . .]

אן אלכלאם פי אחכאם אלשרכה ואלמאצארה ינקסם אלי כ' פצל. פאלפצל אלמול מן הרא אלכחאב אלקול פי חד אלשרכה. ואלפצל אלכ' אלקול פי ערד אנואע אלשרכה. ואלפצל אלג' אלקול פי שרכה אלמלמלך. ואלפצל אלד' אלקול פי אלשרכה באלגוה. ואלפצל אלח' אלקול פי אלשרכה באלמעמאל. ואלפצל אלז' אלקול פי שרופ אלשרכה ורבר נוכח שטר שותפות אלמביינה (ח) עלי אלפקה ואגרמצ'ה. ואלפצל אלז' אלקול פי קסמח ארבת פי אלשרכה ואלחזאם אלוציעה פיהא. ואלפצל אלח' אלקול פי מא ינוז לאחד אלשריבין אן יעפלה פי מאל אלשרכה. ואלפצל אלז' אלקול פי מא לא ינוז לאחד [אלש]ריבין אן יעמלה פי מאל אלשרכה מלא באדן שריבה. ואלפצל אלז' אלקול פי אוצאף [אלש]רבה אלצחיתה ואלפאסדה. ואלפצל

(א) לפני זה בערבית „כל המחודשים“ כנראה שיבוש. (ב) דומה שחסרות כמה מלים. (ג) ישעיה נ' ד'. (ד) השם הטוב של אישיות השותפים. (ה) אולי צ"ל: אלמכנייה. ויחיה חסון: דיוקים הכנויים על ההלכה ועל כוונותיה.

אלי"א [אלקול] פי דין יתצל ללשריכין
 פקבין אחרהמא . . . אלמדיון
 הל ישיכא (א) מלאכר פיה אמ [לא.
 ואלפצל אלי"ב אלקול פי
 אחכאם . . .] . אחד אלשריכין
 וודיעתה לבעקי מאל [שר]יכא או
 לנמיעה. ואלפצל אלי"ג אלקול
 פי וצף אליכין אלתי יסתחלף בהא
 אחר אלשריכין לכצם (ב) אן לה
 ולשריכא ואלתי יסתחלף בהא כצם
 אלשריכין לכל ואחד מנחם. ואלפצל
 אלי"ד אלקול פי קסמא אלשריכין
 למאל אלשריכא. ואלפצל אלדי
 אלקול פי אוצאף אלימין אלתי תגב
 לאחר אלשריכין עלי שריכא.
 ואלפצל אלי"ו אלקול פי חכס גנאיה
 אחר אלשריכין עלי שריכא ועלי
 גירת. ואלפצל אלי"ז אלקול פי חכס
 אלשהאדה פי אלשריכא. ואלפצל
 אלי"ח אלקול פי אוצאף אלשריכא
 אלממחנעה ומא לא תמנעה
 אלשריכא מן אלחוקק. ואלפצל
 אלי"ט אלקול פי אחכאם אלמצארה
 אלצחיתא. ואלפצל אלכ' אלקול פי
 אחכאם אלמצ' ארכא אלשאמה.
 ובכר תעירינא להא נעור עלי
 תביינהא בארלחתא ואלכלאם פי
 מא יכ כל פצל מ[נהא] ואללה
 גל אסמא אלהאדי ללחואב פיהא
 [ואלראעי] לתצניסחא ליתעלם
 אלמבחדיו וי . . . כק אלנבי וי
 אלחיס נתן לי לשון לימ[ורים].
 ואלפצל אלז' אלקול פי חד
 אלשריכא פנקול אן חד אלשריכא הי
 עקד עלי אל[רבת] פי אלמאלין
 ובירהמא ופי אגרה אלמעמאל.
 פאנמא קלנא אנהא עקד עלי אלרבת
 פי אלמאלין ולס נדבר אלכסראן לאן
 אלשריכין אדא עקדא אלשריכא
 בינהמא פאנמא יקצדא בעקדאא אלי
 אלרבת דון אלכסראן. ואנמא קלנא
 פי אלמאלין ובירהמא לאן אלשריכא
 קד תנעקד סימא בין אלשריכין עלי

חוב חסניע לשני השותפים ואחד מהם יקבל
 [משכונ] הלווה האם ישתתף השני בו או
 לא. הפרק ח"ב בענין משפטי . . .
 . . . אחד השותפים והפקידו
 חלק מסמון שותפו או כולו. הפרק ח"ג
 בענין תואר השבועה אשר ישביע בה
 אחד השותפים בעל דין שלו ושל שותפו
 ואשר ישביע בה בעל דין השותפים כל אחד
 מהם. הפרק ח"ד בענין חלוקת מסון השותפות בין
 השותפים. הפרק ח"ה בענין תארי השבועה שחייב
 בה אחד השותפים לחבירו. הפרק ח"ו בענין
 משפט פשיעת א' השותפים לשותפו ולזולתו. הפרק
 ח"ז בענין משפט תעדות בשותפות. הפרק ח"ח
 בענין תארי השותפות הנמנעת והזכויות שלא
 תמנע בקדן השותפות. הפרק ח"ט בענין משפטי
 העיסקא הנכונה. הפרק ח' בענין משפטי
 העיסקא הנפסדה.

ואחרי שמנינו אותם נחזור לפרש אותם
 בראיותיהם ולדבר על חמיוחד לכל פרק [מהם]
 וה' יתעלה שמו חסרדיך לנמול חטוב בהם.
 וכוונת חיבורם שילמד חמתחיל וי . . .
 כמאמר הנביא ה' אלקים נתן לי לשון לימ[ורים].
 הפרק הראשון בענין גדר השותפות.
 אנו אומרים: גדר השותפות הוא התקשרות
 בענין הריזת בשני ממונות וזולתם ובשכר
 עבודות. ואמרנו שהיא התקשרות בענין הריזת
 בשני ממונות ולא חזכרנו את ההפסד מפני
 ששני השותפים כשקושרים שותפות כיניהם
 הם מתכוונים בהתקשרות זו אל הריזת ולא
 החפסד. ואמרנו בשני ממונות וזולתם מפני
 שהשותפות תקושר לפעמים בין שני השותפים

(א) צ"ל: ישארכה. (ב) במקום לכיצם עם תנוין, וראה ידועות החברה העברית
 לחקירת מ"י ועתיקותיה שנה ז' עמ' 25 הערה 1.

אלוהה דא עלי אלמאול וכדאך קלנא פי אנרה אלמעמאל לאנהא קד תנעקד סימא בינהם עלי אנרה אלמעמלהמא לא עלי אמולחמא ולא עלי ונחממא פקד חרדנא אלשרחא בחד יעס גמיע אנומעחא.

ואלפצל אלבי אלקול פי ערד אנומע אלשרחא: [פנקול] א[נ]א למא אעתיברנא אחואל אלנאם . . . תהם פי שרחתהם וגרנא שרחתהם [תנקס]ם אלי ג' אנומע. אלנוע אלואל אלשרחא [פי דאח אל]וד ודאח אלנוע ינקסם קסמין. [אלקסם אלואל שרחה אלמאלאך ודאח] [אלעקאראח] ו[אלעביר] ואלמאמא ואלריון וגירחא [ואלקסם אלחאנין] שרחה אלמאמאל ובין דרין [ואלקסם]ין פרק ודו אן אלקסם אלואל אנמא ישחרך אלשרחא פיהו) פי אלמאלאך רון אלחצרף לאנה ליום לכל ואחד מנהמא אן יתצרף פי נציה שריכה מן אלעקאראח דאח כאן מ[כצוץ] סימא אלחצרף אלככצוץ לקול קדמאינא חכא בחצר של שותפין עסיקין דאהעמרה כרי לא קפדי והא אנן תנן השותפין שנדרו הנאה זה מזה אמורין ליכנס לחצר ומפרקין אלא אמ' רב נחמן אמ' ראבא בר אבוב חכא ברחבה שאחורי בתים עסיקין דאהעמרה כרי קפדי אמחיצה (כרי קפדי אמחיצה) לא קפדי.

מאמא אלעביר פקד תקע אלמחאיאה (ז) פי מא בין אלשריכין פי אסתעמאלהם זמאנא מכצוץ סיגו תצרף כל ואחד מנהמא [פי] אלעבד פי זמאנה לא פי זמאן שריכה [והדא] קולחם אמ' ליה ראבא לרב נחמן לירידך דאסרת] ליה דינא או גור או אנוד בכור ופשוט שהניח] להן אביהן עבד ובהמה מסא[ח] כיצור] עושין אמ' ליה שאני

על סמך השם טוב לא על פי המסונות, וכן אמרנו בשכר עבודות היות שלפעמים תקושר ביניהם על פי שכר עבודותיהם, לא על פי מסונם ולא על פי שמם הטוב. אמ' הגררנו את השותפות בגדר הכולל כל סוגיה.

הפרק הב' בענין מספר סוגי השותפות. [אנו אוס]רים: כאשר התבוננו במצבי האנשים [וירכ]יתם בשותפותם מצאנו ששותפותם [מתח]לקת לשלשה סוגים. הסוג הראשון השותפות [במח שברשות האר]ם והסוג הזה מתחלק לשני חלקים. החלק הראשון שותפות חרוש [כגון קרקעות] ועבדים ושפחות וחובות וזולתם. [והחלק השני] שותפות הממון. ובין שני החלקים האלה יש הבדל, והוא שבחלק הראשון משתתפים השותפים ברכוש א' מבלי השימוש ואין רשות לכל אחד מהם להשתמש בחלק שותפו מן הקרקעות, אם תיה [פר]מי וביחוד שימוש פרטי ב', לפי שאמרו קרמונינו ג) חכא בחצר של שותפין עסיקין דאהעמרה כרי לא קפדי והא אנן תנן השותפין שנדרו הנאה זה מזה אמורין ליכנס לחצר ומפרקין אלא אמ' רב נחמן אמ' ראבא בר אבוב חכא ברחבת שאחורי בתים עסיקין דאהעמרה כרי קפדי אמחיצה לא קפדי. ובענין עבדים יתכן הסכם על שימוש חליפות ד) בין שני השותפי שישתמשו בהם (כ"א) זמן מיוחד, ואז מותר לכל אחד מהם להשתמש בעבד בזמן שלו, לא בזמן שותפו, [וזה] אמרס ה) אמר ליה ראבא לרב נחמן ל[ירידך דאסרת] ליה דינא או גור או אנוד בכור ופשוט שהניח] להן אביהן עבד ובחמה מסא[ח] כיצור] עושין אמ' ליה שאני אוס'

(א) כלומר: בבעלות. (ב) לצרכיו הפרטיים. (ג) בבא בתרא נ"ז, ב'. (ד) שישתמש בעבד פעם אחד השותפים פעם משנהו. (ה) ב"ב י"ג, א'. (ו) בב"י: פיהא. (ז) בב"י כאן ולחלן תסיר אלמחאיאה.

[עובר לזה יום] אחד ולזה יום אחד, אלא [שזה אינו אלא] לרברבי רב נתמן האומר לית דינא [או גור] או אנור, אבל התלכה ברברבי אמסר שאמר הלכתא אית דינא או נור או איגוד אמר ליה רב אשי לאמיסר והא רב נתמן מאי אמר ליה לא שמינא לי כלומר לא סבירא לי. ולכן אדא אתקא אלשריכין עלי דלך עבל עלי אתפאקתא (ה) וכדרך קד תקע אלמחאיהא פי אסתכרמא אלאמא פיגוז אלחצרף אלמכצין פיהו עלי חסב אלמחאיהא לקולהם ראמי בר חמא ורב עקבא בר חמא זבין אסתא מסיממא מר אשתמש בה ראשונה שלישית וחמישית ומר אשתמש בה שניה רביעית ושישית. ואן לס חקע אלמחאיהא בינהמא עלי מלך לס יגז [לאח] רהמא אלחצרף פי נציב שריכת. ואמא [אלאמו] אל אלרי ישחרך פיהא אלשריכין פיגוז [חצרף כל] ואחר מנהמא פיהא ולים יחתא [פי דלך] אלי וקע מהאיהא בינהמא פיהא לקולי [אמרו שמו] אל ושותפין מחויקין זה על זה [ומעירין] זה לזה ונעשין שומרי שכר זה לזה. [פחדא הו] אלפרך בין הדין אלקסמין. [ואלנוע אלבין] מן אנוע אלשרכה שרכה אלנוע [ואלנוע אלג] שרכה אלעמאל וקר חסמי שרכה [אלאבראן] ואלעבארתיך ירלאן עלי מעני ואחד [וסנדר] כר אחכאם כל ואחדה מן הדה אלשרך באדלהא אלואצ'חה פי מא יסתאנף מן קולנא כתופיק אללה.

ואלפצל אלג' אלקול פי שרכה אלמלאך. פנקול אן שרכה אלמלאך חגרי עלי ייב נחו פאלנחו אלואל אלשרכה אלחאצלה פכא בין אלשרכא פי גמיע אלמלאך ואלאמואל נעני אלעקאיהא ואלאמתעה ואלאלאח ואלדראהם ואלדנאניר ודאך כקול

[עובר לזה יום] אחד ולזה יום אחד, אלא [שזה אינו אלא] לרברבי רב נתמן האומר לית דינא [או גור] או אנור, אבל התלכה ברברבי אמסר שאמר הלכתא אית דינא או נור או איגוד אמר ליה רב אשי לאמיסר והא רב נתמן מאי אמר ליה לא שמינא לי כלומר לא סבירא לי. אבל אם הסכימו שני השותפים על זה יעשו על פי הסכמתם. וכן יתכן הסכם על שימוש חליפות בעבורת השפחות ואו מותר השימוש פרטי בהן על פי ההסכם לפי שאמרו (א) ראמי בר חמא ורב עקבא בר חמא זבין אסתא מסיממא (ב) מר אשתמש בה ראשונה שלישית וחמישית ומר אשתמש בה שניה רביעית ושישית. ואם אין ביניהם הסכם על שימוש חליפות ברכוש, אין רשות לאחד מהם להשתמש בחלק שותפו. אבל הסמון שמשתתפים בו שני השותפים, מותר לכל אחד מהם להשתמש בו, ו[לשם כך] אין צורך בהסכם על שימוש חליפות בו ביניהם, לפי שאמרו (ג) [אמר שמו] אל השותפין מחויקין זה על זה [ומעירין] זה לזה ונעשין שומרי שכר זה לזה. [זהו] ההבדל בין שני החלקים האלה. [והסוג הב'] מסוגי השותפות הוא השותפות על סמך השם המוכר. [והסוג הג'] הוא שותפות חקבודה, ויש קורין לה שותפות [הגופות (ד) ושני הלשונות מורים על ענין אחד. ואנחנו נזכיר כל אחת מהשותפויות הללו עם ראיותיה חכורות בהמשך דברינו בעזרת השם.

הפרק חג' בענין שיתפות הרכוש. אנו אומרים: שותפות הרכוש תהיה על ייב ררכים. הדרך הראשון השותפות הנעשית בין השותפים בכל מיני רכוש וממון, כלומר קרקעות וחפצים וכלים ודרכמונים ודינרים וזה

(א) ביב כ"ס, ב'. (ב) מסיממא, לפנינו כגמ' וכן בסי' המקח והמסחר שעד מ' ליתא. (ג) כיכ מ"ב, ב'. (ד) שם זה נמצא בספרי משפס מוסלמיים. (ה) בכ"י: אחפאקתא.

אלקראמי פ' אלוציה . . . אמ' ליה ראבא לרב נחמן [הא רב הא שמואל] והא ר' יוסי בר חנינא מר כמאי סבירא ליה אמ' ליה שאני אומר כיון שעשאה שותף בין הבנים איכדה כתובתה איתמר נמי אמ' רב יוסף בר מניומי אמ' רב נחמן [כיון שעשאה שותף] בין הבנים איכדה כתובתה . . . ואלנחו אל[ב] חצול אלשרכה פיסא בין אלשרכ[א]מין מלך [אלעק] אורא וראק כקול אלקראמי [השותפין שרצו] לעשות מחצה [sic] בחצר בונים [את הכותל באמצע] מקום שנחגו לבנות גזיל [גזית כפיסין לכינין] בונים הכל כמנחג המ[דינה] בגזיל זה נותן שלושה טפחים וזה נותן שלשה [טפחים בגזיל] זה נותן טפחים ומחצה וזה נותן טפחים ומחצה בכפיסין זה נותן טפחים וזה נותן טפחים בלבנים [זה נותן טפח ומחצה] וזה נותן טפח ומחצה לפיכך אם נפל הכותל החקום והאבנים של שניהם. ופי דלך מנע מן פתח גיר אלשריכין כוא מן) אבואב מן מלכה אלי מלכהמא לם יגרי רסמה בחא לקול' לא יפתח אדם חלונותיו לחצר השותפין לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנו לחצר השותפין הכונת עליה על גבי ביתו לא יפתחנו לחצר השותפין אבל אם [רצה] רוצה זו כונה חדר לפנים מביתו ובונה עליה על גבי ביתו ופותחה לתוך ביתו [וליס] הרא מלכהם מכצוץ בחצר השותפין כל הו ואבב איציא פי [כל גא]ר מאלך . . . לים פיה שריך פסינע גארה מן פתח ב[וא] או אבואב מן מלכה אלי מלך אלאכר לם [יגרי] רסמה בחא ואלרי ידל עלי דלך ק' פי . . . מאי איריה לחצר שותפין אפילו [לחצר ח]בירו נמי לא מכעיא לא מכעיא קא אמ' לא [מכעיא]

כדברי הקדמונים בענין הצוואה א) אמר ליה ראבא לרב נחמן [הא רב הא שמואל] והא ר' יוסי בר חנינא מר כמאי סבירא ליה אמ' ליה שאני אומר כיון שעשאה שותף בין הבנים איכדה כתובתה איתמר נמי אמ' רב יוסף בר מניומי אמ' רב נחמן [כיון שעשאה שותף] בין הבנים איכדה כתובתה . . . [והדרך חב'] היות השותפות בין השותפים בבעלות על [קרק]עות וזה כדברי הקדמונים [השותפין שרצו] ב) לעשות מחצה בחצר בונים [את הכותל באמצע] מקום שנחגו לבנות גזיל [גזית כפיסין לכינין] בונים הכל כמנחג המ[דינה] בגזיל זה נותן שלושה טפחים וזה נותן שלשה [טפחים בגזיל] זה נותן טפחים ומחצה בכפיסין זה נותן טפחים וזה נותן טפחים ומחצה בכפיסין זה נותן טפחים וזה נותן טפחים בלבנים [זה נותן טפח ומחצה] לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם. וכזה איסור לארס זולת השותפין לפתוח חלונות או פתחים שלא היה רגיל בהם ג) מרכושו לרכושם, לפי שאמרו לא יפתח אדם חלונותיו לחצר השותפין לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנו לחצר השותפין הכונה עליה על גבי ביתו לא יפתחנו לחצר השותפין אבל אם רוצה כונה חדר לפנים מביתו ובונה עליה על גבי ביתו ופותחה לתוך ביתו. [ויאין] הרין הוה מיוחד לחצר השותפין אלא הוא חל גם על [כל שכן של] כעל [חצר] שאין לו שותף בה, שיוכל למנוע את שכנו מלפתוח [חלונות] או פתחים שלא היה רגיל בהם מרכושו לרכוש האחר. והראיה על זה אמרם ב[גמרא] ה) מאי איריה לחצר שותפין אפילו [לחצר ח]בירו נמי לא מכעיא

א) כ"ב קליב, ב') שם כ', א') ג) ר"ל: שלא היו מקודם. ד) כ"ב כ"ט, ב').
ה) שם. ו) צ"ל: או. ז) בפנים כה"ל: רצה רוצת, ועל הגליון בתקין למלה השניה: חצנה.

לחצר חבירו דלא יפתח אלא אפילו
[לחצר הש]ותפין אמי ליה סוף סוף
הא באעית [אצטנו]עי מינאי קא
משמע לן דאמי ליה [עד האידנא]
הוה בעינא לאצטנועי מינד [בחדר
השתא אפי]ן בכית בעינא לאצטנועי
מינד תנו רבנן מעשה באדם אחד
שפתח חלונותיו לחצר שותפין בא
לפני ר' ישמעאל בר ר' יוסי אמי
לו החזקה בני החזקה בא לפני
רבי חייה אמי לו ינעתה בני
ופתחתה לך ינע וסתם.

וכדלך אלקול פי אלמנע מן
תנייר רסום אלכזא ואלאבואב אלא
בתראצי אלמלאך לקול' לא יפתח
אדם לחצר שותפין פתח כנגד פתח
חלון כנגד חלון אם היה קפן לא
יעשנו גדול אחד לא יעשנו שנים
אבל פותח הוא לרשות הרבים פתח
כנגד פתח וחלון כנגד חלון היה
קפן עושה אותו גדול אחד עושה
אותו שנים.

ואלנחו אלג' אלשרכה אלואקעה
פימא בין אהל אלדרב ליוסלף להם
אלארכאל ואלאכראג מן מנול
בעציהם אלי בעץ' פי אלסכת והרא
[מא] [סמי] שותפי מכוי. ועלי אן
כל ואחד מן [אהל] דלך אלדרב
עלי האלה פי מלכה לעקאר [ח פקד]
ישרכה ד) פיה גירה ממל לא חק לה
פיה [ליכון לה] חק באעדאר מון
שתי סעודות לנמיע [אהל] אלדרב
ויכון מאכודא מן גמיעהם או מן [ו]
[אחדהם] פיסלמה אלי גירה ליכון
דלך עלי וגת אל . . . פיסתחקונה
ויכון מערא פי בעץ' אלמיא [דיון]
פי דלך אלדרב ודלך לקול קרמאינא
כאיוצר משתתפין בסבוי מניה את
החבית ואומר [זו] לכל בני מכוי
ומוכה להם על ידי בנו ובתו הגדולים
ועבדו ושפתו תעבדים ועל ידי
אשתו אבל אינו מוכה לא על ידי
בנו ובתו הקטנים ועבדו ושפתו

קא אמי לא [מכעיא] לחצר חבירו דלא יפתח
אלא אפילו [לחצר הש]ותפין אמי ליה סוף סוף
הא באעית [אצטנו]עי מינאי קא משמע לן
דאמי ליה [עד האידנא] א הות בעינא לאצטנועי
מינד [בחדר השתא אפילו] בכית בעינא
לאצטנועי מינד. תנו רבנן מעשה באדם אחד
שפתח חלונותיו לחצר שותפין בא לפני ר'
ישמעאל בר ר' יוסי אמי לו החזקה בני
החזקה, בא לפני רבי חייה אמי לו ינעתה
בני ופתחתה לך ינע וסתם.

והוא הדין שאסור לשנות מצבם הרגיל של
חלונות והפתחים אלא בהסכמת הבעלים, לפי
שאסרו א) לא יפתח אדם לחצר שותפין פתח כנגד
פתח חלון כנגד חלון אם היה קטן לא יעשנו גדול
אחד לא יעשנו שנים אבל פותח הוא לרשות
חרכים פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון חיה
קטן עושה אותו גדול אחד עושה אותו שנים.
והדרך תנ' השותפות שבין בני מכוי ב)

כדי שתהא להם רשות הכנסה והוצאה מבית
זה ל(בית) זה בשבת וזה מה שקוראים שותפי
מכוי. ואע"פ שכל אחד מבני אותו מכוי בעלותו
על קרקעו כמו שהיתה, ישתתף בו זולתו
שאין לו זכות בו, כדי [שתהא לו] זכות ע"י הכנת
מזון שתי סעודות לכל [בני] המכוי ולוקחין
אותו מכולם או מ[אחד מהם] שימסרנו לזולתו
בכדי שיהיה זה על דרך [הקניין]
ובזה יחית להם זכות בו ויהיה מוכן
באחת הרהכות באותו מכוי. וזה לפי שאסרו
קרמונינו ג) כאיוצר משתתפין במכוי מניה
את החבית ואומר [זו] לכל בני מכוי ומוכה
להם על ידי בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפתו
תעבדים ועל ידי אשתו אבל אינו מוכה לא
על ידי בנו ובתו הקטנים ועבדו ושפתו

הכנענים מפני שאין ידם כידו
 ניתמקט האוכל מוסף ומזכה ואינו
 צריך להודיע וכמה הוא שיעורו
 בזמן שהן מרובין מזון שתי סעודות
 לכולן ובזמן שהן מועטין כגרוגרת
 להוצאת שבת לכל אחד ואחד. וקאלו
 פי וצף דלך כיצר משתתפין [במבוי
 מבוא] אדם חבית שליון ושלשמן
 ושלחמין ושלגרוגרת ושלשאר
 מיני פירות בין משלו ובין משל
 חבירו משלו צריך לזכות משל
 חבירו צריך להודיע ויחתיג אלי
 רפ[ע]ה[א] מן אלארץ קבציה . .
 . . אסר רב יהודה חבית [של]
 [שי]תפוי ה) מבוי צריך להגביה
 מן הקרקע טפח ולכן הדא אנמא
 [ינח] אדא וקע עלי אונאף ככצות
 מנהא [אלא יכ]ון מעהם גוי פי
 דלך אלדבר וכן כמן [מעהם] גוי
 אכדאמם מכאנה קבל אלמבת
 גאז [ואן] לם ו)
 יכריהם איאה לם יגז לקול
 קמסאינא [אין ע]ירוב מועיל במקום
 גוי ואין ביטול רשות [מועיל]
 במקום גוי עד שישכור וז)
 [ומנהא] אן [יכון] אהל אלמנול
 קר ערבו איצא סאן כאנו לם
 [יערבין] לם יגז להם אלתערף
 אלמכצ[ין] פיתא לקול חמש
 חצירות הפתוחות למבוי עירבו
 כחצרות ולא נשתתפו במבוי מותרות
 בחצירות ואסורין במבוי ואם נשתתפו
 במבוי מותרין כן וכן עירבו בחצירות
 ונשתתפו במבוי ושכח אחד מבני
 תצר ולא עירב מותרין כן וכן שכח
 אחד מבני מבוי ולא נשתתפו
 מותרין בחצירות ואסורין במבוי
 שהמבוי לחצירות כחצר לבתים.
 ומנהא אן יכון ללדבר צורת פתח
 סוא פי דלך כאן פתח באבה אקל
 מן י' אדרע או אכתר מנהא לקולה
 מבוי שגבוה מעשרין אמה ימסע ר'
 יהודה אומי' אינו צריך והרחב מעשר

הכנענים מפני שאין ידם כידו ניתמקט האוכל
 מוסף ומזכה ואינו צריך להודיע וכמה הוא
 שיעורו בזמן שהן מרובין מזון שתי סעודות
 לכולן ובזמן שהן מועטין כגרוגרת להוצאת שבת
 לכל אחד ואחד. ואסרו א) בתארים את זה כיצר
 משתתפין במבוי מבוא אדם חבית של יין
 ושל שמן ושל תמרין ושל גרוגרות ושל שאר
 מיני פירות בין משלו ובין משל חבירו משלו
 צריך לזכות משל חבירו צריך להודיע. וצריך
 להגביהה מן הקרקע טפח [לפי שאסרו] אסר
 רב יהודה חבית [של] [ש]תופי מבוי צריך
 להגביהה מן הקרקע טפח. אבל זה לא [יתכן]
 אלא אם נעשה בתנאים מיוחדים. מהם [שאיין]
 עמהם גוי באותו המבוי, ואם [היה עמהם] גוי
 שהשכירם מקומו קודם השבת סותר [ואם] לא
 חשכירו להם אסור לפי שאסרו קרמונינו ב) [אין]
 עירוב מועיל במקום גוי ואין ביטול
 רשות [מועיל] במקום גוי קר שישכיר. ומהם
 שבני החצר כבר עירבו גם כן ואם לא
 [עירבו] אינם רשאים לחשתמש בה שימוש
 פרטי לפי שאסרו ג) חמש חצירות הפתוחות
 למבוי עירבו בחצרות ולא נשתתפו במבוי
 מותרות בחצירות ואסורין במבוי ואם נשתתפו
 במבוי מותרין כן וכן, עירבו בחצירות
 ונשתתפו במבוי ושכח אחד מבני חצר ולא
 עירב מותרין כן וכן, שכח אחד מבני מבוי
 ולא נשתתפו מותרין בחצירות ואסורין
 במבוי שהמבוי לחצירות כחצר לבתים.
 ומהם שתחית למבוי צורת פתח, בין אם
 חיה פתח שקרו פחות מעשר אמות או יותר
 מזה, לפי שאסרו ד) מבוי שגבוה מעשרין אמה
 ימסע ר' יהודה אומי' אינו צריך והרחב מעשר

א) ערובין מ', א'. ב) שם סיב. ג) שם ע"ב. ד) שם א'. ה) צ"ל: שיחופי.

ו) בכ"י בעצות: אלם. ז) צ"ל: שישכיר.

אמות ימקט ואם יש לו צורת פתח אפעלפי שרחב מעשר אמות ואסור צריך למקט. ולם יגז ציע אלעירוב פי בית יכון דרעה אקל מן ד' אדרע לקו' ד' שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פסור מן המזוזה [ומן] המעקה ואינו מטמא בנגעים ואינו נחלש [בכתי] ערי חומה ואין חורוין עליו מערכי מלח[מה] ואין מערבין בו ואין משתתפין בו ואין מניחין [בן] עירוב ואין עושין אותו עירוב בין שתי [עירות] ואין האחים והשותפין חולקין בו. [ואלכחן] אלא לאשתראך אלואקע פי מא בין תח[ומין] קריתין עלי אלוגה אלדי יספי שיתופי תח[ומין] ווצף דלך אנה ארא כאן בין קריתין אכחר מן אלפי דראע ואראד אליהודי אן ימשי מן קריתת אלי אלקריה אלמאכרי פי יום אלסבת פאלוגה פי דלך אן יציע לנפסת עירוב פי נהאיה אלמאלי דראע מן קריתת מן יום אלנפסת ויקול זה הוא עירובי שאבוא לסחר לכן ואוכלנו ותחית שביתתי כן. פארא פעל דלך גאז לה אן ימשי פי יום אלסבת אלי מוציע דלך אלעירוב ואן יתגאוזח במקראד אלפי דראע אכר לקו' כיצד משתתפין בתחומין מניה את החבתי ואומר חרי זו לכל בני עירי לכל מי שילך לבית האכל או לבית המשתה כל מי שקיבל עליו מבעוד יום מותר ומשהשיכה אסור שאין מערבין משתחשך.

והרא איצא אנמא יצח וקועח עלי אוצאף מנהא אן יכון אלקצר באלמשי מן אלקריה אלי אל[אכרי] פי יום אלסבת לדבר מצות. מתל ניהוס [אבי]ליו ומא גרי מגראה פאן כאן אלקצר לגיר [ד]בר מצות לס יצח יקע הרא לאשתראך אלמסמי [שיתו]פי תחומין לקו' אמ' רב יוסף אין מערבין [אל]א לדבר מצות ואמרינן מאי קא משמע [תנינא] לכל מי שילך לבית האכל או לבית

אמות ימקט ואם יש לו צורת פתח אפעלפי שרחב מעשר אמות אינו צריך למקט. ואסור להניח העירוב בבית שיהיה שקורו פחות מ' אמות, לפי שאסרו א' (בית) שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פסור מן המזוזה [ומן] המעקה ואינו מטמא בנגעים ואינו נחלש [בכתי] ערי חומה ואין חורוין עליו מערכי מלחמה [ואין] מערבין בו ואין משתתפין בו ואין מניחין [בן] עירוב ואין עושין אותו עירוב בין שתי [עירות] ואין האחים והשותפין חולקין בו. [והדרך] חד' השיתוף הנעשה בין תח[ומין] שתי עירות באופן הנקרא שיתופי תח[ומין]. ותיאוד זה הוא כי כשיש בין שתי עירות יותר מאלפים אמה ורוצה יהודי ללכת מעירו אל העיר האחרת ביום חשבת, הרי חדרך לכך שיניח לעצמו עירוב בסוף אלפים חאמות מעירו מיום חששי ויאמר זה הוא עירובי שאבוא לסחר לכן ואוכלנו ותחית שביתתי כן. ואם עשה כך מותר לו לילך ביום חשבת אל מקום העירוב הזה ולעבור עליו במרחק אלפים אמות אחרות לפי שאסרו ב' כיצד משתתפין בתחומין מניה את החבתי ואומר חרי זו לכל בני עירי לכל מי שילך לבית האכל או לבית המשתה כל מי שקיבל עליו מבעוד יום מותר ומשהשיכה אסור שאין מערבין משתחשך. וגם זה לא יתכן כן אלא בתנאים (ירועים). מהם שתחיה חכוונה בהליכה מעיר לעיר ביום חשבת לדבר מצות כגון ניהוס אכלין וכיוצא בזה, ואם הכוונה לזולת [ר]בר מצות לא יתכן שיתוף זה הנקרא שיתופי תחומין לפי שאסרו ג' אמ' רב יוסף אין מערבין [אל]א לדבר מצות ואמרינן מאי קא משמע [תנינא] לכל מי שילך לבית האכל או לבית

[המש]תה מה הוא דתיסא אורחא רמילתא [קא ת]אני קא משמע לך. וסנהא אן יכון וצ'עה [לל]שיתופי פי נחמיה אלאלפי דראע סן קריתח גיר עיבורה של עיר אלתי הי שבעים אמה ושירים ולא יתנאווה אפילו בדראע ואחר פאן תנאווה ולו בדראע פצ'לא עמא הו אכתר סן דלך לס יצח דלך אלשיתוף לקול' פי מתלה מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס. וסנהא אן כאן אלפאעל לחדא אלשיתוף הו אנמאן ואחר סן עגרה ען נאמעה פיתחאג אלי זכוי. וכדלך אלקול פי שיתופי מבואות לקו' איתמר שיתופי מבואות רב אס' אין צריך לזכות ושמואל אס' צריך לזכות עירובי תחומין רב אס' צריך לזכות ושמואל אס' אין צריך לזכות ואלהלכה כקול סר שמואל פי שיתופי מבואות וכקול רב פי עירובי תחומין לקו' אס' רב נחמן נקיפין אחר עירובי תחומין ואחר שיתופי מבואות צריך לזכות. וזכרא עירובי תבשילין יתחאג אלי זכוי לקו' איצא אס' רב נחומי בר אדא אס' שמואל עירובי תבשילין צריך לזכות. וצף הדא אלוזכוי הו אן יאכר דלך אלזכו או אלפאכטה או אלשראב אלרי יריר ינעלה שיתוף ללמבוי או ללחום וירפעה אלי גירח סן אהל דלך אלד[רב] פי שיתופי מבואות או סן אהל אלקריה פי עיר[ובי] תחומין ויקול לה אקב' הדא ליסתחקה נפ[וע] אהל חדא אלדרב פי שיתופי סבוי וליס[תחקה] נסיע אהל הדא אלקריה פי שיתופי תחומין עלי סא דל עליה סא קרמנאח. וקולתם כיצר משתתפין בסבוי סביא אדם חבית שליון ושלשסן ושלחמין ושלגזגרות ושלשאר פירות בין משלו ובין משלחביו משלו צריך לזכות. וסנהא אן יכון אלשי צריך לתודיע.

[המש]תה מה הוא דתיסא אורחא רמילתא [קא ת]אני קא משמע לך. וסנהא שנינה את תשיתוף בסוף אלפים חמסות סעירו מלכר עיבורה של עיר שהוא שכעים אמה ושירים ולא יעבור עליו אפילו כאמה אחת, ואם עבר ואפילו כאמה, כל שכן יותר סזח, לא יתכן חשיתוף ההוא, לפי שאסרו בכגון זה א) מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס. וסנהא שם חיה עושה את חשיתוף הזה איש אחד משלו כשכיל רכים, הרי יצטרך לזכוי ותוא חדין בשיתופי מבואות, לפי שאסרו ב) איתמר שיתופי מבואות רב אס' אין צריך לזכות ושמואל אס' צריך לזכות, עירובי תחומין רב אס' צריך לזכות ושמואל אס' אין צריך לזכות, וחלכה כדברי סר שמואל בשיתופי מבואות וכדברי רב בעירובי תחומין, לפי שאסרו ג) אס' רב נחמן נקיפין אחר עירובי תחומין ואחר שיתופי מבואות צריך לזכות. וכן עירובי תבשילין צריכין זכוי, לפי שאסרו עוד ד) אס' רב נחומי בר אדא אס' שמואל עירובי תבשילין צריך לזכות. ותאור חזכוי הזה הוא שיטול אותו תלחם או תפרי או חמשקה שהוא רוצה לעשותו שיתוף לסבוי או לתחום וימסרנו לאחר סבני אותו חסבוי בשיתופי מבואות או סבני העיר בעירובי תחומין ויאסר לו טול זה כדי שיוזכו בו [כל] בני חסבוי חזח בשיתופי סבוי וכדי שיוזכו כל בני העיר חזאת בשיתופי תחומין. זה סוכח ססח שהכאנו לעיל וססח שאסרו ח) כיצר משתתפין כסבוי סביא אדם חבית של יין ושל שסן ושל חמרין ושל גזגרות ושל שאר פירות בין משלו ובין משל חבירו משלו צריך לזכות משל חבירו צריך לחודיע. וסנהא שיתוף הרבר

אלדי ישתדך בה ממא ינוז דלך פיה
אלא חרי אלי קולתם בכל מערבין
ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלה.
וקאלו איצט מערבין לחצירות בפת
ואם רצו לערב ביין אין מערבין
משחתפין במבוי ביין ואם רצו
להשתתף בפת משחתפין מערבין
כחצירות ומשתתפין במבוי כדי שלא
תשתכח חורת התינוקות ויאמרו
אבותינו לא עירבו דברי ר' מאיר
וחכמי אומי אין מערבין או משחתפין
אמי רב יהודה אמי רב הלכה כר'
מאיר ורב חונא אמי מנהג כר' מאיר
ור' יוחנן אמי נהגו העם כר' מאיר.
ואן כאן אלעירוב ואלשיתוף
ממא קד שך צארכה פי אכראג
חקוק אללה תעאלי מנה גאז דלך
לקי' הדמאי מערבין ומשתתפין בו
ומבכרין עליו ומזמנין עליו. ולם
נמען פי שרה דלך [לכידונה] ען
קצנא. וכדלך לם נרכר עירובי
[חצירות] לבקדה ען גרצנא פי
כתאבנא הרא.

ואלנהו אלהי אלשרכה אלואקעה
פי מא בין [נפסין] אלעביר אלי ר'
חרי מא קאלו פי מעני אלקסמה
אין בהן כדי לזה (ה) מה הוא רב
יתורה (ו) אית דינא או גוד או אנור
ורב נתמן אמי לית דינא או גוד או
אנור בכור ופשוט שהניח להן
אביהם עבר ובהמה ממא כאיזצר
עושין אמי ליה שאני אומי עובד
לזה יום ולזה יום (ז) שני ימים לימא
מסיעא ליה מי שחציו עבד וחציו
בן חורין עובד את רבו יום אחד
ואת עצמו יום אחד דברי בית הלל
שאני התם דאנור איכא גוד ליכא.
ואלנהו אלי' אלשרכה אלחאצלה
פי מא בין נפסין פי אלמאמא סא
פי דלך כאנת שרכתחמא פיהן מן
נהה אלאת או מן גירת אלי (ח) חרי

אשר בו ישתתף מהדברים תכשרים לכך,
והראיה מה שאמרו (א) בכל מערבין ומשתתפין
חוץ מן המים ומן המלה. ועוד אמרו מערבין
לחצירות בפת ואם רצו לערב ביין אין מערבין
משחתפין במבוי ביין ואם רצו להשתתף בפת
משחתפין מערבין כחצירות ומשתתפין במבוי
כדי שלא תשתכח חורת התינוקות ויאמרו
אבותינו לא עירבו דברי ר' מאיר וחכמי אומי
אין מערבין או משחתפין אמי רב יהודה אמי
רב הלכה כר' מאיר ורב חונא אמי מנהג כר'
מאיר ור' יוחנן אמי נהגו העם כר' מאיר.

ואם היה העירוב והשיתוף ממה שבעליו
מסופק אם הפריש את אשר להי' יתעלה ממנו,
יותר הדבר, לפי מה שאמרו (ב) הדמאי מערבין
ומשתתפין בו ומבכרין עליו ומזמנין עליו,
ולא הארכנו בביאור הדבר הזה, מפני שהוא
מחוץ לתחום ענייננו. וכן לא הזכרנו עירובי
[חצירות] מפני ריחוק הענין מכוונתנו בספרנו זה.
והדרך הה' השותפות בין [שתי נפשות לגבי]
העבדים, והראיה מה שאמרו (ג) בענין החלוקת
אין בהן כדי לזה (וכדי לזה) מה הוא רב
יתורה (אמי) אית דינא או גוד או אנור ורב
נתמן אמי לית דינא או גוד או אנור בפשוט
שהניח להן אביהם עבד ובהמה ממא כאיזצר
עושין אמי ליה שאני אומי עובד לזה יום ולזה
(יום) שני ימים לימא מסיעא ליה מי שחציו
עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד
ואת עצמו יום אחד דברי בית הלל שאני
התם דאנור איכא גוד ליכא.

והדרך הה' השותפות בין שתי נפשות
לגבי השפחות, בין שהיתה שותפות שניהם בהן
מצד הירושה או מצד עניין אחר, והראיה

(א) ערובין כ"ז, ב'; פ"ג. (ב) דמאי פ"א, ג'. (ג) ב"ב י"ג, א'. (ד) כמקום אלא.
(ה) חסר וכדי לזה. (ו) חסר אמי. (ז) בן בכ"י. (ח) כמקום אלא.

אלי קולחם ראבון בר חיננא ורב דימי בר חיננא שבק להו אבוהו תרתא אמהאמא חדא הוה ידעא מילא ובשולי וחדא הוה ידעא בסחרקא אחו לקמיה דראבא אמ' להו לית דינא או גור או אנור שאני התם דמר ניהא ליה בהא והא וסר ניהא ליה בהא והא.

ואלנחו אלד' אלשרכה אלחאעלה פי מא בין נפסין פי מלכהאים אלמאחרת וראך וגרי עלי צ'ריבין. אלצירב אלמול אן יכון אלשר' יכאן ישראל וגוי לאן אלחאכאם אלשרעיה חתנפי ד) ענהא בחצול ח) שרכה אלגוי פיהא נעני א)נה לא חגב פיהא אלמצוה אלמכצוה לאנהא כ... שרכה אלגוי וראך כישראל וגוי אשחרכא פי מלך ו) בקרה פיוון חכם אלכבורח חתנפי ענהא וגרי ואגב פיהא לקולי הלוקח עובר פרתו של נכרי והמוכר לו אפעלפי שאינו רשאי והמשתתף לו והמקבל ממנו והנותן לו פטור מן הכבודה.

וראך איציא בחצול שרכה גוי לישראל פי אלמאנאס) פיננפי ענהא לאגל שרכה אלגוי וגוב מכראג ראשית הגז. פאן כאן אלשריכאן ישראלים וגבא ראשית הגז פי אנאמחמא ולם תנף אלשרכה וגובהא פיהא לקי בהסת השותפין חייבת בראשית הגז ור' אלעאי פוסר מאי טעמיה דר' אלעאי אמ' קרא צאנך ח) צאנך ולא של שותפות ורבנן התווא למעושי שותפי דגוי ואהלכה כקול אלחכמים.

ואלצירב אלב' אן יכון אחד אלשריכין ישראל ואלאכר כהן פאן שרכהמא ארא חצלה פי בהסת מהורה וגב מכראג אלמחנות סנהא עלי אוצאפהא אלשרעיה וראך ארא אשחרכא פי דבאחחאה ללכיע לקי פי אלמשנת השוחט לכהן ולגבוי

מה שאמרו א) ראבון בר חיננא ורב דימי בר חיננא שבק להו אבוהו תרתא אמהאמא חדא הוה ידעא מילא ובשולי וחדא הוה ידעא בסחרקא אחו לקמיה דראבא אמ' להו לית דינא או גור או אנור שאני התם דמר ניהא ליה בהא והא וסר ניהא ליה בהא והא.

והדרך הו' השותפות בין שתי נפשות לגבי הכהמות המהורות. וזה יקרה בשני אופנים. האופן הראשון שיהיו שני השותפים ישראל וגוי, כי דיני התורה פוקעים מהן עם חול שותפות הגוי כהן ר"ל ש[לא] תחול עליהן המצוה המיוחדת לפי שהיא כ[שאר] שותפות הגוי כגון ישראל וגוי שהשתתפו בקנין פרה ואז יהיה דין הבכורה פוקע ממנה ולא חל עליה, לפי שאמרו ב) הלוקח עובר פרתו של נכרי והמוכר לו אפעלפי שאינו רשאי והמשתתף לו והמקבל ממנו והנותן לו פטור מן הבכורה. ועוד כגון שותפות גוי לישראל לגבי הצאן, שפוקע מהן משום שותפות הגוי חיוב נתינת ראשית הגז, ואם היו שני השותפים ישראלים חייבים בראשית הגז כצאנאם ואין השותפות מפקיעה את חיובה לפי מה שאמרו ג) כהסת השותפין חייבת בראשית הגז ור' אלעאי פוסר מאי טעמיה דר' אלעאי אמ' קרא צאנך צאנך ולא של שותפות ורבנן התווא למעושי שותפי דגוי והלכת כדכרי חכמים. והאופן השני שיהיה אחד השותפים ישראל והשני כהן, שאם היתה שותפותם בכמה מהורה חייבים ליתן את המתנות ממנה ככל הלכותיהן, וזה כשהשתתפו שניהם בשחיטתה לשם מכירה, לפי מה שאמרו

א) בבא בתרא י"ג, ב'. ב) בכורות י"ג, ג'. ג) חולין קל"ה, א'. ד) בכ"י חתנפי.
ה) בכ"י באצול. ו) בכ"י דלך. ז) בכ"י אלמאנאס. ח) בכ"י צאנך (ע"י הנקודות ציון חסופר שצ"ל "צאנך").

פסור מן חמתנות והמשתחף עמהן צריך לרשום.

[וקאלו] פי מלתסור אושפוזכאניה דר' שבלה. [כהן הוה והו]ה רחיקא ליה מילתא אתא לקמיה דר' שבלה אמ' ליה זיל אישחיתף בהדי שבחי ישר' דמיגו דפסרת להו מסתנתא משוחפי לך חיביה רב נחמן אמ' ליה והא ר' שבלא אמ' לי פסירת אמ' ליה זיל ואילא מסיקנא לך ר' שבלא מאונך אתא ר' שבלא לקמיה דרב נחמן אמ' ליה מאי טעמא עבד מר הכי אמ' ליה רכי אתא ר' אחא בר חיננא מדרומא אמ' ר' יהושע בן לוי ווקני דרום אמרו שבה כהן שחים ושלוש שבתות פסור מן חמתנות סיכן ואילך חייב כמתנות אמ' ליה נעביר ליה מר כר' אחא בר חיננא אמ' ליה הני מילי היכי דלא קבע מסתחא אבל חכא הא קבע מסתחא. פאן כאן שריכין מן ישראל להמא עשר רום מן אלגנס פאקטסמאחא ולם יבך בינהמא אלא צורף דראהם לשרכתהמא לם יבך פי תלך אלגנס עלי חאלתא מעשר בחמט ואן כאנא לם יקסמאחא וגב עליהמא אכראג מעשר בחמט לקו' חאחים וחשוחפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בחמט ושחייבין כמעשר בחמט פטורין מן חקולבון קנו מחפישת הבית חייבין ואם לאו פטורין חלקו ואחר כך נשתחפו חייבין בקולבון ופטורין ממעשר בחמט. וקד חקטס אלשרכה פי בחמט מהורת חכס בעק' אלגנאיאת ודאך [כקולת] מכרו חוץ מאחד סמאח בו או שהיתה לו בו שוחפות וחשוחט ונתנכלח בירו והנותר והמעקר משלם חשלומי כפל ואינו משלם חשלומי ארבעה וחמשת. וקד יקתסם אלשריכין פוחסם עליה

במשנה א) השוחט לכהן ולנכרי פטור מן המתנות והמשתחף עמהן צריך לרשום.

ואמרו בחלסוד ב) אושפוזכאניה דר' טבלה [כ]תן הוה ותוה רחיקא ליה מילתא אתא לקמיה דר' טבלה אמ' ליה זיל אישחיתף בהדי שבחי ישר' דמיגו דפסרת להו מסתנתא משוחפי לך חיביה רב נחמן אמ' ליה והא ר' טבלא אמ' לי פסירת אמ' ליה זיל ואילא מסיקנא לך ר' טבלא מאונך אחא ר' טבלא לקמיה דרב נחמן אמ' ליה מאי טעמא עכר מר הכי אמ' ליה רכי אחא ר' אחא בר חיננא מדרומא אמ' ר' יהושע בן לוי ווקני דרום אמרו שבה כהן שחים ושלוש שבתות פטור מן המתנות סיכן ואילך חייב כמתנות אמ' ליה נעביר ליה מר כר' אחא בר חיננא אמ' ליה הני מילי היכי דלא קבע מסתחא אכל חכא חא קכע מסתחא. ואם חיו לשני שוחפים מישראל עשרה ראשים מן הצאן וחלקום ביניהם ולא נשאר ביניהם אלא דמי חילוף סעות משום שוחפותם, אינם חייבים במעשר בחמט כשכיל אותן הצאן לאחר, ואם לא חלקום, חייבים ליתן מעשר בחמט לפי מה שאמרו ג) חאחים והשוחפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בחמט ושחייבין במעשר בחמט פטורין מן הקולבון, קנו מחפישת הבית חייבין ואם לאו פטורין, חלקו ואחר כך נשתחפו חייבין כקולבון ופטורין ממעשר בחמט. ופעמים ששכטלת חשוחפות בכחמט טהורה דין אחד הפשעים וזה כמה שאמרו ד) מכרו חוץ מאחד סמאח בו או שהיתה לו בו שוחפות וחשוחט ונתנכלח בירו והנותר והמעקר משלם חשלומי כפל ואינו משלם חשלומי ארבעה וחמשת. ופעמים שחולקים שני שוחפים

א) חולין קליב, א'. ב) שם קליב, ב'. ג) בכורות נ"ז, ב'. ד) ב"ק ע"ה, ב'.

בעץ' מא חצה ודאך כקולחם וכן שני שותפין שחלקו אחד (ו) עשרה ואחר נשל חשעה [וכן] לב שכנגד כלב אסורין שעם כלב מותרין.

ואלנחו אלת' אלשרכה אלהאצלת פי מא [כין נפסין] אהדהמא ישראל ואלאכר גוי פי בהמה ממא חרפע אלאחכאם אלשרעיה אלמכצועה ענהא וראך כשרכתהמא פי פטר חמור פלא יגב עלי ישראל אן יפרי דלך אלפטר חמור בשח ולא אן יקחלה לחצול שרכה אלגוי פיה לקוי הלוקח עובר חמורו שלנכרי והמוכר לו אפעלפי שאינו רשאי והמשתתף לו והמקבל ממנו והנותן לו בקבלה פטור מן הבכורה.

וקאלו פי אלחלמוד והמשתתף לו למח לי לאפוקי דר' יהודה דאמ' שותפות גוי חייבת בבכורה.

וקד אעשא קדמאינא אלהר פי שותפות גוי אלמסקסה לוגוב פריית פטר חמור או . . . (ז) וקאלו וכמה תחא שותפות לגוי ותחא [פטורה] מן הבכורה אמ' רב תונא מפילו אונה. מתקיף לה רב נחמן וליסא ליה שקול אונזיך וזיל איתמר רב חיסדא אמ' בדבר שעושה אותה נכילה ראבא אמ' בדבר שעושה אותה פריפה.

ואלנחו אלפ' חצול אלשרכה פיסא בין אלשרכה פי אלאלת ואלאואני פאנתם אדא אקתסמו כל ואחרת מן חלק אלאלת ואלאואני וחצל לכל ואחר מנהם גזו מן כל ואחרת מנהא עלי וגח אלתראצי ארתפע ענהא חכם אלמסמא אדא כאן האצלא להא קבל דלך [לקוי] [מס]ה שננגב תציה או שא[בד] תציה חלקיה אחים או שותפין [מ]הור[ח]ת התזירות מקבלת מסמא.

ודנים אותו (רק) בקצת ממה שמגיע לו (בעצם) וזה כאמרם א' וכן שני שותפין שחלקו אחד (נטל) עשרה ואחר נטל חשעה, שכנגד כלב אסורין שעם כלב מותרין.

והדרך הח' השותפות בין [שתי נפשות], שאחד מהן ישראל והשני גוי לגבי בהמה ממא, שהיא מפיקה דיני התורה המיוחדים ממנה, וזה כגון שותפותם בפטר חמור שאין ישראל חייב לפדות פטר חמור זה בשח ולא להמיתו מפני שותפות הגוי בו לפי מה שאמרו (ז) הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר לו אפעלפי שאינו רשאי והמשתתף לו והמקבל ממנו והנותן לו בקבלה פטור מן הבכורה.

ואמרו בתלמוד (ז) והמשתתף לו למח לי לאפוקי דר' יהודה דאמ' שותפות גוי חייבת בבכורה.

וכבר נתנו קדמונינו את השיעור בשותפות גוי הפטורה מחיוב פדית פטר חמור או . . . ואמרו (ד) וכמה תחא שותפות לגוי ותחא [פטורה] מן הבכורה אמ' רב הונא מפילו אונה. מתקיף לה רב נחמן וליסא ליה שקול אונזיך וזיל איתמר רב חיסדא אמ' בדבר שעושה אותה נכילה ראבא אמ' בדבר שעושה אותה פריפה.

והדרך הט' היות שותפות בין חשופים במכשירים ובכלים, שאם חלקו ביניהם כל אחד מהמכשירים והכלים וזכה כל אחד מהם בחלק מכל אחד מהם על דרך הסכם מרצון פוקע מהם דין המומאה אם היה חל עליהם לפני זה, לפי מה שאמרו (ה) ממה שננגב תציה או שאבד תציה חלקיה אחים או שותפין [מ]הור[ח]ת התזירות מקבלת מסמא.

(א) תמורה ל', א'. (ב) בכורות פ"א, א'. (ג) שם ב', א'. (ד) ג', א'. (ה) כלים פ"ח, ט'. (ו) חסר נשל. (ז) בכ"ז תיבת כאן מלת "וקאלו" (שנשתנתח בסמוך) ונמסקה, אבל לא נכתבה אחרת במקום.

ואלחנו אלי' אלשרכת אלחאצלה
 פי אלחמאר סימא בין נפסין
 אחרהמא חבר ואלאכר גיר חבר
 פיגוז להמא אן יקחממא פימכר
 אחרהמא [חנ]מא ואלאכר שעיר או
 יאכר אחרהמא שראב [ואל]אכר דהן
 חתי ארא חצל לחבר חקה מן ולך
 אכרנ מנה מעשרות לקולחם חבר
 ועס ה[ארץ] שירשו את אביהם עם
 הארץ יכול לומר ל[ו]ן מול אתה חסין
 שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום
 פל' אתה יין שבמקום פל' ואני [יין]
 שבמקום פל'. וקאלו פי אלחוספה
 [חבר ומי] ש א י נ ו נאמן על
 המעשרות של[קחון] פירות שירשו או
 שנשחחפו רשאי לומר לו מול אתה
 חסין ואני שעורין אתה יין ואני
 שמן שכל דבר שמוחר למכרו רמאי
 רשאי לעשות בו כן לקח גריש
 שלחבואה עבט של ענבין ומעטן
 שלזיתים זה מעשר את שלו וזה
 מעשר את שלו אם לקח ואחר כך
 ש[יתפון] צריך לעשר על הכל זה
 הביא שחרי שבלים משלו וזה הביא
 סלי זיתין וענבין משלו או שב[צרו]
 את[כרמיהם בחוך גת אחת אחד
 מעשר ואחר שאין מעשר המעשר
 מעשר את שלו וודאי וחצי חלקו
 של חבירו דמאי.
 ולו אן הרת אלשרכת חצלה פי
 מא בין גר וגוי מן גתה אלארת
 וכאן אלמורות אצנאמא ואחאמא
 ותמארא ועקאב גאו ללגר אן יקול
 ללגוי כור אנת אלצנאם ואנא
 אל[עקאר] אנת אלשראב ואנא
 אלחמאר אלא אן יעמל . . .
 [...] ויורח פלא ינתפע ממא ואזא
 אללצנאם ואלשראב אלא אן הדא
 אנמא יגוז קבל מא [י]חרם חצולה
 פי מלך אלגר ויגוז לה ארא כאן
 אל[עקאר] תמאכא אן יהאיי אלגוי
 עלי אן יאכר [אלגוי נלחה] פי יום
 אלסכת ויאכר הו נלחה פי יום

והדרך ח' השותפות לגבי הפירות בין
 שתי נפשות שאחד מהם חבר וחשני אינו חבר,
 תרי מותר להם לחלק ביניהם באופן שיטול אחד
 מהם חמיטה והשני שקורת או שיטול אחד מהם
 יין והשני שמן ולאחר שקיבל החבר חלקו מזה,
 מפריש ממנו מעשרות לפי מה שאמרו א' חבר
 ועס ה[ארץ] שירשו את אביהם עם הארץ יכול
 לומר ל[ו]ן מול אתה חסין שבמקום פלוני ואני
 חטים שבמקום פל' אתה יין שבמקום פלוני
 ואני [יין] שבמקום פל'. ואמרו כתוספה ב' [חבר
 ומי] שאינו נאמן על המעשרות של[קחון] פירות
 שירשו או שנשחחפו [רשאי] לומר לו מול
 אתה חסין ואני שעורין אתה יין ואני שמן
 שכל דבר שמוחר למכרו רמאי רשאי לעשות
 בו כן. לקח גריש של חבואה עבט של ענבין
 ומעטן שלזיתים זה מעשר את שלו וזה מעשר
 את שלו אם לקח ואחר כך ש[יתפון] צריך לעשר
 על הכל זה הביא שחרי שכלים משלו וזה
 הביא סלי זיתין וענבין משלו או שב[צרו] את
 כרמיהם בחוך גת אחת אחד מעשר ואחד שאין
 מעשר המעשר מעשר את שלו וודאי וחצי
 חלקו של חבירו דמאי.

ואם היתה שותפות זו בין גר וגוי
 מצד הירושה והיתה תירושה צלמים וכלי בית
 ופירות ונכסי דלא נייד, מותר לו לגר לומר לגוי
 מול אתה את הצלמים ואני את הנכסים אתה
 את היין ואני את הפירות אלא שיעשה . .
 [...] ירות שלא יהנה משה שכנגד הצלמים והיין.
 אלא שזה אינו מותר אלא קודם שיאסר(הו)
 כואו לרשות הגר, ומותר לו, אם היו
 חנכסים בית כרתי, להתנות עם הגוי
 שיטול [הגוי הכנסתו] ביום השבת והוא יטול

אלחול לקוי גר וגוי שרשו אתה
אביהם גר (ה) יכול לומר לו כול אתה
עבד ור' ואני מעות אתה יין ואני
פירות ואם משבא לרשות הגר אסור.
וקאל פי אלחוספה גר וגוי שירשו
את אביהם גוי רשאי [גר] לומר לו
כול אתה צלמים ואני כלים אתה יין
ואני פירות אונקלוס הגר נטל חלק
מאחיו ותחמיר על עצמו והוליד
חלקו לים המלח ירשו את המרחץ
רשאי לומר לו תהא שבת בחלקך
וחול בחלקי ישראל וגוי שקנו ביתו
של גוי אין רשאי לומר לו כול
אתה צלמין ואני כלים אתה יין
ואני פירות לקחו את המרחץ אינו
רשאי לומר לו תהא שבת בחלקך
וחול בחלקי ואם חתנה עמו על
מנת כן מתחילה מותר. ואן כאן
אחד אלשריבין גוי ואלאכר ישראל
פיגלה ציעה כינחמא פאן שרכהמא
לא תמנע מן וגוב אכראג אלחרומה
מן חצה ישראל לקוי ישראל וגוי
שלקחו שדה בשותפות סבל וחולין
מעורבין זה בזה דברי רבן (ו) שמעון
בן גמי' א' חלקו של ישראל חייב חלקו
של גוי פסור. וקאלו פי [תבין] רלך
עד] כען לא פליגי אלא דמר סבר יש
[ברירה ומר] סבר אין ברירה אבל
שותפ[ות רגיו] רבין הכל חייבת.
וקאלו פי תלמוד ארץ ישראל ר'
יוסי בשום ר' יוחנן מה פליגין
בשחלקי שדה כקמתה אבל אם
חלקו גריש אף רבן שמעון בן גמלי'
מורה לר' שכל קלח וקלח של
שותפות הוא.

ואלנחו אלייא אלשרכה אלחאצהל
סימא בין נפסין מן ישראל פי מ'
אשיא לא הכריחא שרכהמא מן וגוב
אלמצוה פי [רלך] אלשי. פאלול

את הכנסתו כיום החול לפי מה שאמרו א'
גר וגוי שירשו את אביהם גר יכול לומר לו
כול אתה עבד ור' ואני מעות אתה יין ואני
פירות ואם משבא לרשות הגר אסור. ואמר
בתוספה (ב) גר וגוי שירשו את אביהם גוי רשאי
[גר] לומר לו כול אתה צלמים ואני כלים אתה
יין ואני פירות. אונקלוס הגר נטל חלק מאחיו
ותחמיר על עצמו ותוליד חלקו לים המלח. ירשו
את המרחץ רשאי לומר לו תהא שבת בחלקך
וחול בחלקי. ישראל וגוי שקנו ביתו של גוי
אין רשאי לומר לו כול אתה צלמין ואני
כלים אתה יין ואני פירות. לקחו את המרחץ
אינו רשאי לומר לו תהא שבת בחלקך וחול
בחלקי ואם חתנה עמו על מנת כן מתחילה
מותר. ואם היה אחד השותפין גוי והשני ישראל
לגבי יכול חלקת שדה משותפת להם, הרי לא
תמנע שותפותם מחיוב הפרשת התרומה מחלקו
של ישראל לפי מה שאמרו (ג) ישראל וגוי שלקחו
שדה בשותפות מכל וחולין מעורבין זה בזה דברי
(רבי). רבן שמעון בן גמליאל אמ' חלקו
של ישראל חייב שלגוי פסור. ואמרו [בביאור
זה עד] כען לא פליגי אלא דמר סבר יש
[ברירה ומר] סבר אין ברירה אבל שותפ[ות רגיו]
דברי הכל חייבת. ואמרו בחלסור ארץ ישראל (ד)
ד' יוסי בשום ר' יוחנן מה פליגין בשחלקו
שדה כקמתה אבל אם חלקו גריש אף רבן
שמעון בן גמלי' מודה לר' שכל קלח וקלח של
שותפות הוא.

והדרך תי"א השותפות בין שתי נפשות
מישראל לגבי מ' דברים שאין שותפותם פוטרתם
מחיוב הסצות כאותו הדבר. הראשון מהם

(א) ע"ז ס"ה א'. (ב) תוספתא רמאי פ"ו, ה"י ב"ג. (ג) חולין קל"ה, ב'. (ד) ירוש'
רמאי פ"ו ה"ז: ר' יסא בשם רבי חגיגא. (ה) בב"י ה"ח "גוי" ותוקן ל"גר", לפי הנראה.
(ו) כן בכ"י.

מנהא אלשרכה אלהאצלה פי אלענין ולא תמנע מן [וגוב] ח) אכראג חלה עליהמא לקי' פי אלהלסור חלה אפעלגב דכתי' ראשית איכא למיסר לילף ראשית ראשית מראשית הגז מה להלן דשותפין לא אף כאן דשותפין לא כתב רחמנא עריסותיכם. ואלבי' אלקול פי אלפיהא מן אלשריכין מן ישראל אדא [אשת]רכא פי גלת ציעה למ תמנע שרכתהמא מן אכראג אלפיהא בל' חי עליהמא ואגבה [לקי'] פיהא אף על גב דכתי' שדך דירך אין [ד]שותפין לא כתב רחמי' ובקצרכם את [ק]צירי ארצכם ואילא שדך לסה לי למעושי שותפות דגוי.

ואלג' אלקול פי אלבכורה [ארא] אשתדך נפסין מן ישר' פי אלבכמה וגבת פיהא אלבכורה לקי' בכורה אף על גב דכתי' בקרך וצאנך דירך אין דשותפין לא כתי' רחמנא בקרכם וצאנכם ואילא בקרך וצאנך לסה לי למעושי שותפות דגוי.

ואלד' אלוגוב פי נצב אלסוזה פי אלדאר אלתי ישתדך פי מלכמא גמאעה מן ישראל לא ימנע מן דלך וקוע אלשרכה [בניהם] לקי' סוזה אפעלגב דכתי' ביהך ביתך [דירך] אין דשותפות לא כתב רחמנא למען ירכו [ימיכם].

ואלח' אלקול פי וגוב מ) אכראג אלמעשר מן אלגלה אלתי ישתדך פי מלכמא גמאעה מן ישראל לקי' מעשר אפעלגב דכתי' מעשר דגנך דירך אין דשותפות לא כתי' רחמי' מעשרותיכם ואילא מעשר דגנך לסה לי דיגונך ולא דיגון דגוי.

ואלוי' אלקול פי אלמחנות נעני הורוע והלחיים והקבת פי אנה לא ימנע מן וגוב אכראגמא אשתראך אלגמאעה מן ישר' פיהא לקולחם

חשותפות בעימח שאינה מונעת (חוב) שניהם להפריש חלה לפי מה שאמרו בחלמוד א) חלה אפעלגב דכתי' ראשית איכא למיסר לילף ראשית ראשית מראשית הגז מה להלן דשותפין לא אף כאן דשותפין לא כתב רחמנא עריסותיכם. והבי' הפיהא ב), שני שותפים מישראל שהשתתפו ביכול חלקה שרה אין השתתפותם מונעת מנתינת פיהא אלא חובה היא על שניהם [לפי מה שאמרו ג) פיהא אף על גב דכתי' שדך דירך אין [ד]שותפין לא כתב רחמי' ובקצרכם את [ק]צירי ארצכם ואילא שדך לסה לי למעושי שותפות דגוי.

והגי' חככורה, [אם] השתתפו שתי נפשות מישרי' בבהמח חייבים בככורה ממנה לפי מה שאמרו ו) בכורה אף על גב דכתי' בקרך וצאנך דירך אין דשותפין לא כתי' רחמנא בקרכם וצאנכם ואילא בקרך וצאנך לסה לי למעושי שותפות דגוי.

והדי' החיוב בקביעת חמוזה בכית שבקנינו משתתפים כמח מישראל לא תמנע מה חשותפות [שבניניהם] לפי מה שאמרו א) מוזה אפעלגב דכתי' ביתך ביתך [דירך] דשותפות לא כתב רחמנא למען ירכו [ימיכם].

והחי' חיוב נתינת המעשר מהיכול שמשתתפים בקנינו כמח מישראל לפי מה שאמרו ו) מעשר דגנך דירך אין דשותפות לא כתי' רחמי' מעשרותיכם ואילא מעשר דגנך לסה לי דיגונך ולא דיגון דגוי.

והי' המחנות ר"ל הורוע והלחיים והקבת, שאין מונעת מהיוב נתינתן השתתפות כמח מישרי' בתן לפי מה שאמרו ז)

א) תולין קליה, ב') מלה במלה: תריבור על הפיהא, וכן לחלו. ג) תולין שם. ד) שם. ה) שם. ו) שם. ז) שם קליה, ח) חסר בכי, אבל החששמה נרמזה ע"י סימן. ט) בכ"י נשתתח כאן בשעות מלת "פי".

סתנות אף על גב דכתי' [רחמנא ונתן] דאיכא למיסר [יליף] נתינה נתינה מראשית הגז מה להלן רשותפין לא אף כאן רשותפין לא כתי' רחמנא סאת זוכתי חזכת וג'.

ואלוי אלקול פי אלככורים אנה לא יסנע אשתראך אלגמאע[ה] סן [ישראל] פי סלך אלציעה סן אכראג אלככורים [בל] יגב אכראגהא סנה ה) פי אלוכה אלרי יגב אכראגהא פיה לקי' ככורים אף על גב דכתי' מארצך דירך אין רשותפין לא כתב רחמ' ככורי כל אשר בארצכם ואילא ארצך למה לי למעושי חוצה לארץ.

ואלח' אלקול פי וגוב תעליק אלציעה פי [אללכ]אם אלרי ישחרך פי סלכה נמאעה סן ישראל [לא ימנע] אשתראכה ו) פיה סן דלך לקי' ציצית [אף על גב דכתי'] כסותך דירך אין רשותפין לא כתי' רחמ' על כנפי כנפיהם ואילא כסותך למה לי לכי דרב יהודה דאמ' רב יהודה סלית [שאן] לה כל שלשים יום פסורה סן הציצית.

ואלמ' אלקול פי וגוב עמל אלמקקה פי אלרור [אלתי] קר אשתרך פי סלכהא נמאעה סן ישראל [לא יסנע] באלשרכה וגוב דלך לקי' מקקה [אף על גב] דכתי' לגניך דירך אין רשותפין לא [כתי' רחמנא] כי יפול תנופל ממנו ואילא לגניך למה לי [למעושי] בתי כניסיות ובתי סדרשות.

ואלחנזו אליכ אלשרכה אלחאצלה [פיסא ביו] נפסין סן ישראל פי אלמאמאל. וגזן אלמאן [סנמ]ען פי אוצאף תרח אלשרכה ודכר אחכמאח לאגנא אליחא קצרנא בתצניף כחאבנא הרמ [ואלי מאן] יגרי מנראה פלדלך לס נפול אלכלאם פי גירחא. אנקול אן אלשרכה אלסתלקה באלמאמאל סעקורה עלי גואז תצרף כל ואחד סן אלשרכה פי נמיע סא יעור נפעה אליהם סמא יתעלק

סתנות אף על גב דכתי' [רחמנא ונתן] דאיכא למיסר [יליף] נתינה נתינה מראשית הגז מה להלן רשותפין לא אף כאן רשותפין לא כתי' רחמנא סאת זוכתי חזכת וג'.

והז' תככורים, שאין השתתפות כמה [מישראל] בקנין חלקת שרת סונעת סהכאת תככורים אלא תייכים להביאם ממנה בזמן שיש להביאם בו לפי מה שאמרו א) בכורים אף על גב דכתי' מארצך דירך אין רשותפין לא כתב רחמ' ככורי כל אשר בארצכם ואילא ארצך למה לי למעושי חוצה לארץ.

והח' חיוב תליית תציצית כ[בגד] שמשחתפים בקנינו כמה מישראל, [אין] השתתפותם בו [סונעת] סזה לפי מה שאמרו ב) ציצית [אף על גב דכתי'] כסותך דירך אין רשותפין לא כתי' רחמ' על כנפי כנפיהם ואילא כסותך למה לי לכי דרב יהודה דאמ' ר"י סלית [שאן] לה כל שלשים יום פסורת סן הציצית.

והט' חיוב עשית חסקה בבית שמשחתפים בקנינו כמה מישראל [אין] השותפות [סונעת] חיוב תרבר הזה לפי מה שאמרו ג) [אף על גב] דכתי' לגניך דירך אין רשותפות לא [כתי' רחמנא] כי יכול תנופל ממנו ואילא לגניך למה לי [למעושי] בתי כניסיות ובתי סדרשות.

והדרך הייב השותפות בין שתי נפשות מישראל לגבי חסמון. ואנו עכשו נאריך בתבונות השותפות תזאת ובהזכרת דיניה לפי שאליתם תתכוננו כתכור ספרנו זה ואל כיוצא בתם ועל כן לא תארכנו בדברים על זולתה. אנו אוסרים: השותפות תקשורה במסון נקשית על סנה שלכל אחר מהשותפים תהא רשות לקשות כראות עיניו בכל מה שיהיה לתועלת

א) תולין קליו, א'. ב) שם. ג) שם. ד) ככ"י כאן סעס מקום חלק. ה) צ"ל: נמנא. ו) צ"ל: אשתראכהם.

בתגארתהם. ודאך כאלוכל אלרי יגוז
תצרפה עלי מוכלה סימא וכלה בה אלי
חרי אלי ה) קול קרמאנא ען אלזכיל
אמ' אביי אין כתיב ביה] למחצה
לשליש ולרביע מינו דמש]תאעי
דינא] בפלגא משתאעי דינא ככולא
א]מ' א]מיסר אין תפיס לא מפקינן
מיניה רב אשי אמ' [מפקינן] מיניה
כיון דכתי' ליה בל דמתעני מן רינא
ש]ליח] שויה ותפאסיה ולא כלום
הוא ואיכא דא]סרי] שותאפא שויה
למאי נפקא מיניה לפלגא.

פאמא אוצאף הדא אלשרכה
פאנאה . . . מא נחן דאכרוה והו
אן יכרג כל ואחר מאלא מעלומא
מתאסויא או מתפאציל]א] עלי אן
ישתריא ויביעא פי אלגאראת] כלהא
אן] פי גוע כן אלגאראת דון גוע.
וישתרפ [פי אלרבה בי]נחמא
עלי קדר מאל כל ואחר מנה]מא
. . . שרמא מתפאצילא ואן יכון
תצרפה]מא. . . מקצור עלי אלגארה
דון גיראה לאחרתמא תצרפא מכצוצא
בה דון [שריכח . . .] להמא
מא צ . . .

[ואמא] אנקסאם אלשרכה אלי
אלקסמה [אלתי ד]כרגאהא פאנה
לא יכלו דלך מן אחר ג]י
ו]גוה ותי אמא אן יכרג אהדמא
מתל מא א]כ]רג שריכח או אן
יכרג מאל ייזר עלי מאל [שר]יכח
או ינקץ מנה וקר קאל קדמאינא
פי [חכם] אל תפאציל אמ' שמואל
שנים שתפילו [לכיס זה] מנה וזה
מתים השכר לאמצע. [ואמא] אלקול
עלי גו]אז אשתראפסהא פי . . .
. . . א באן ישחריא ויביעא פי
גמיע [אלגאראת] או פי גוע מנהא
מכצוצ' אהו קול [. . .] תכל לפי

להם ממה שקשור במסחרם וזה כמו (ב)שליח,
שהרשות בידו לעשות כראות עיניו, במקום א)
שולחו, ככל מה שמסר לו שליחות בו. והראיה
מה שאמרו קרמוננו על השליח ב) אמ' אביי
אין כתיב ביה] למחצה לשליש ולרביע מינו
דמש]תאעי דינא] בפלגא משתאעי דינא ככולא
א]מ' א]מיסר אין תפיס לא מפקינן מיניה
רב אשי אמ' [מפקינן] מיניה כיון דכתי' ליה כל
רמתעני מן דינא ש]ליח] שויה ותפאסיה ולא
כלום הוא ואיכא דא]סרי] שותאפא שויה
למאי נפקא מיניה לפלגא.

אכל תכונות השותפות הזאת הרי הן . . .
כרלהלן: כל אחר מוציא מסון ידוע, שזה בין
שניהם או שונה, על מנת שיקחו וימכרו ב]כל
מיני] מסחר או במין אחר של מסחר ולא
בזולתו.

ומתנים [על הריוח ב]ניהם לפי כמות
מסון כל אחר מה]ס תנאי] שונה ושתחא
רשותם לעשות כראות עיניהם . . . מצטמצמת
במין אחר של מסחר, להוציא וזולתו, [או
שתחא] לאחר מהם רשות שמוש מיוחד לו,
להוציא [את שותפו] . . . להם מה ש . . .
[ואשר ל]התחלקות (מיני) השותפות לפי
תחלוקה שהוזכרנו, הרי זה לא יהיה מחוץ לג'
דרכים: או שיוציא האחד מהם (מכום) שזה למח
שהוציא שותפו או שיוציא מסון סרוכת מססון
שותפו או פחות ממנו. ואמרו קדמונינו ג) על
[דין] הברל (בכסומי המסון) אמ' שמואל שנים
שהפילו [לכיס זה] מנה וזה מתים השכר
לאמצע [ומה שנאמר על רש]ותם
להתנות ב שיקחו וימכרו שניהם ככל
מיני מסחר או במין מיוחד הרי זה מה שאמרו ד)

א) המירוש מסופק אם הוא גכון, צ"ל בערבית "ען" במקום "עלי". (ב) ב"ק ע', א'.

ג) כחובות צ"ג, א'. ד) שבת מ"ה, א'. ה) במקום: אלא.

חנאו. ולכן רלך אנמא יצח. . .
 מכצוצה לים חנאו מוציע דכרהא.
 [ואמא אל] קול עלי גואו אשחראסחמא
 פי אלרבה [. . .] עלי קדר
 מאל כל ואחר ס[נהמא אדא
 כאנא] תפאצילא פחו קול אלקרסא
 רי יחודה. . . שבסכון חנאו
 קיים. ואמא אלדלאה [עלי גואו]
 אשחראסחמא כאן יכון תצרפחמא
 פי. . . מקצור עלי תלך אלחגארה
 דון גירחא. . . [אה] דהמא
 חצרמא מכצוצא כח דון שריכח. .
 קרמאונא המושיכ את חבירו בחנות
 למחצית [שכר אין] חיה אומן לא
 יעסוק באומנותו ואם [חיה שוחף]
 עמו כחנות מותר. המושיכ את. .
 תח. . . רים. . .
 אן קאל קאול. . . כאנא
 מתמא [ויין]. . . כאן לכל
 ואחר מן קולי. . . לאחדהמא
 . . . תלת אלרבה
 צאחבה. . . רבה מ. . .
 . . . מא. . . כג'. . .
 . . . למ. . . במחל
 . . . מא קלנאח פיה. . .
 אן אלמסע. . . אלמאצארבה
 . . . ילתום אלאוול פי אלכמארה
 מ. . . גי. . . גיר. . .
 תמ ג. . . יום. . .

[ואם חתנת ת] כל לפי חנאו. אכל זה לא
 יתכן אלא [במצבים] מיוחדים שאין כאן חסוקם
 לחזירים. [ומר ש] נאמר על רשותם להתנות
 שהריות [יהיה] לפי כמות מסוגו של כל אחד
 מאמר קרמונינו א' רי יחודה [אומר בדבר
 מהם, אם חיה הכדל ביניהם, הרי זה
 שבסמין] שבסמון חנאו קיים. ותראיה [על
 דש] וחס להתנות, שתהא רשותם לעשות
 כראות עיניהם כ[מסחר] מצמצמת כאותו
 מסחר, להוציא זולתו, [או שיהא] לאחר
 מהם שימוש מיוחד לו, להוציא שותפו, חרי
 היא מאמר קרמונינו ב' המושיכ את חבירו
 כחנות למחצית [שכר אם] חיה אומן לא יעסוק
 באומנותו ואם [חיה שוחף] עמו כחנות מותר.
 המושיכ את. ג)

א) קדושין י"ג, כ'. ב) תוספתא ב"ב ד', י"ג. ג) בסמוך כ"י ממשמש מאד ואין להוציא ממנו אלא מלים כודדות שלא כדאי לתרגמן.

שיורי ספר השותפות לר' ש בן חפני (שהדפיס י' פרידלנדר ז"ל בספר חיובל לר' ר צבי הופמן ז"ל)

(הוא החלק האחרון של שער י"ג, שער י"ד-ט"ו, וראשית שער ט"ז. — ראה הקדמתנו)

כבר ידענו (א) לה מן אלשריך
אלתאני כל לא חבירה איציא מן
אלשריך אלאול אלמסתחלה לה מע
חבות אלבינה במא יונב לה מאל
ידל עלי דלך קולחם ב) אמ' רב
הונא אמר רב סנה לי בידך והלח
אומר אין לך בירי ונשבע ואחר כך
באו עדים פסור אמ' קרא ולקח
בעליו ולא ישלם ביון שקיבלו
הבעלים שבועה שוב אין משלמין
מסון ואמרינן יאחיב רב ב) [חמ] קא
אסלח להא שמעתא איחיבה רב
אחא בר מניומי לרב נחמן היכן
פקדוני ואמר לו אבר משביעך אני
ואמר אמון והעדים מעירין אותו
שגנבו משלם תשלומי כפל טבח
ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה
ומשני רב נחמן אידי ואידי בבית
דין לא קשיא כן שקפץ ונשבע כן
שלא קפץ ונשבע ולויס אלהלכה
פי דלך כקול רב לקולחם ג) אמליה
ראמי בר חסא ל) רב נחמן מכרי
ד) רב דלא סבירא לך משכני נפשך
אורב למח לך אסלח ליה לתרועה
לדרב בעלמא.

ואלוצף אלכאמס אן אלכצם
אלתאלף ללשריך אלאול אנמא
יברא מן אלשריך אלתאני בימינה
ללאול אדא למ יתבת אלשריך
אלתאני בבינה אן אלכצם אלתאלף
לויס חו מסן ח) [צ]ת לימינה פאנת

פוטרת אותו מן השותף השני אבל
איננה פוטרת אותו נ"ב מן השותף הראשון
המשביע אותו מע"פ שיש עדים שחייב לו
מסון והראיה על זה סבריהם (א) אמר רב
הונא אמר רב סנה לי בידך והלא אומר אין
לך בירי ונשבע ואחיב כאו עדים פסור אמ'
קרא ולקח בעליו ולא ישלם כיון שקיבלו
הבעלים שבועה שוב אין משלמין מסון ואמרינן
יאחיב רב ב) [חמ] קא אסלח להא שמעתא
איחיבה רב אחא בר מניומי לרב נחמן היכן
פקדוני ואמר לו אבר משביעך אני ואמר אמון
והעדים מעירין אותו שגנבו משלם תשלומי
כפל טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה
ומשני רב נחמן אידי ואידי בבית דין לא
קשיא כן שקפץ ונשבע כן שלא קפץ ונשבע
ואין ההלכה כזה אליבא דרב סבריהם אמר
ליה ראמי בר חסא ל) רב נחמן מכרי ד) רב
דלא סבירא לך משכני נפשך אדרב למה לך
אמר לית לתרועה לדרב בעלמא.

והדרך החסישי הוא שהבעל דין שנשבע
לחשותף הראשון אמנם פוטר מע' מן השותף
השני על ידי שבועתו הראשון אם לא הביא
השותף השני ראיה שהבע"ד שנשבע איננו מי
ששבועתו נאמנת אבל אם הביא עליו ראיה

(א) חסלה "מכריה" נכתבה סתוך לשורה וכפי הנראה נשנית מהדף שלפני זה.
(ב) בבא קמא ק"ו, א' בשני לשון. ג) שם.

אן אהבת עליה בינה אנה כאן חשוד על השבועה פי וקת ימינה ללשריך אלאול לם יבר כהא מן אלשריך אלתאני ואסתחק עליה אלשריך אלתאני מא ידעיה עליה מן אלמאל ען נפסה בימינה ארא לם יכן הו איציא חשוד על השבועה ידל עלי דלך קולחם ושכנגדו חשוד על השבועה כאיזה צר אחר שבועת העדות ואחר שבועת הפקדון ואפילו שבועת שוא היה אחר מהם משחק בקוביא ומלוה ברבית ומספריה יונים וסוחר שביעית שכנגדו נשבע ונופל היו שניהם חשודים חזרה שבועה למקומה דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר ר' יוסי אומר יחלוקו. ואליד ידל עלי צחה מא קדמנא מן חרה אלכמסה אלאוצאף אלתו דכרנאהא חו קול קדמאינא אמ' רב הונא חני תדי אחי ותרז שותאמי דאית לחו דינא כהרי חר וקדים חר מיניחו תבעיה לא מצי אירך חרר תבע ליה אי לא שליחותיה עבר איקלע רב נחמן לסורא עול לגביה רב חימר רב חימר וראבה בר רב הונא שילוח כי האני גונא מאי אמלתו מתניתין היא הראשונה נשבעת לשניה ושניה [לשלישית] ושלישית [לרביעית ואילו ראשונה לרביעית לא קא תאני מא טעמא לאו משום דשליחותיה עבר כמי ו] דאמי התם שבועה לאחר שבועה למאה הכא מצי אמלית אי הואי אנא הוה מעיננא שפי ולא אמרן אילא דליתיה במאתא אבל הוה איתיה במאתא איבעיא ליה למתא. ואלצירב אלתאני אן יסין אלכמס ללשריך אלאול ארא וקעת עלי אוצאף מכצוצה לם יבר מנחא מן מסאלבה אלשריך אלתאני וחרה אלאוצאף הי ח) ע[ב]וס אלכמסה

שחיה חשוד על השבועה בזמן השבועה לשותף הראשון איננו פוטר מי' על ידה מן השותף השני, והשותף השני יש לו חזקות ליטול מסנו מה שחוא טוען כנגדו מן הסמון לעצמו בשבועתו אם לא היה הוא ג"כ חשוד על השבועה. וראיה על זה מרבריהם א) ושכנגדו חשוד על השבועה כאיזה צר אחר שבועת העדות ואחר שבועת הפקדון ואפילו שבועת שוא. היה אחר מהם משחק בקוביא ומלוה ברבית ומספריה יונים וסוחר שביעית שכנגדו נשבע ונופל. היו שניהם חשודים חזרה שבועה למקומה דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר יחלוקו. ומה שמורה על אסתח מה שהקרסנוהו מן חמשת הדרכים האלה שהזכרנום הם דברי קדמונינו ג) אמ' רב הונא הני חרי אחי וחרי שותאפי דאית לחו דינא כהרי חר וקדים חר מיניחו תבעיה, לא מצי אירך חרר תבע ליה אי לא שליחותיה עבר. איקלע רב נחמן לסורא עול לגביה רב חימר וראבה בר רב הונא ד) שילוחו כי האני גונא מאי אמלתו ה) מתניתין היא הראשונה נשבעת לשניה ושניה [לשלישית] ושלישית [לרביעית ואילו ראשונה לרביעית ו] לא קא תאני מא טעמא לאו משום דשליחותיה עבר כמי דאמי התם שבועה לאחר שבועה למאה הכא מצי אמלית אי הואי אנא הוה מעיננא שפי. ולא אמרן אילא דליתיה במאתא אבל הוה איתיה במאתא איבעיא ליה למתא. וחרך השניה היא שכשנזכרה שבועת חבול רין לשותף הראשון בדרכים מיוחדים איננו פוטר מי' על ידה מן חביתתו של השותף השני. ואלה הדרכים הם חפך חמשת

א) שבועות מידה'. ב) לפנינו הגירסא היא לחפך: דברי ר' יוסי ר' אומר יחלוקו. ועי' תו"ח ודקדוקי סופרים. ג) כתובות ציד, א'. ד) "עול לגביה רב חימר וראבה בר רב הונא" ליתא בכתובות. ועי' שבועות ס"ח, ב'. ה) = אמר לחו. ו) במתני': לשלישית. ז) כ"ה בכ"י. ח) כתוב מסעל לשורה.

הדרכים הראשונים וזה שמענת תשותף השני איננה מענת תשותף הראשון ספני שהוא חובע סמנו וזלח מה שתבע סמנו שותפו או שיתח לו סימן ברור כמענתו שתיה נקדר סן הסקום שתבעו בו שותפו בעת תביעתו או שתיה נמצא בו באותו חזמן אבל אחר לבוא ספני מניקה גלויה או שתיו לו קדים שחייב לו תבעיד מסון או שמורה במה שחייב לו מסון או שיביא תשותף השני ראיה על בעל רינו שנשבע לשותפו שתיה כוסן השבעו לשותפו תשור על תשכועת, תנה, תהיה תביעת תשותף השני באיזה דרך סן הדרכים תאלה שתהיה, תבעיד הנשבע לשותף הראשון איננו פוטור א"ע עיי שכועתו אליו, וכבר תבאנו ראיה על זה במה שקדם מדברינו. ואם תבע איש מאחד השותפים מחיר איוו סחורה ומען שמכרה לו לשותפות ותשותף כופר בזה ואומר לא קניתי ממנו כלום ואין לו קדים כנגדו על זה או על תבעיד לתשביע כל אחד מן השותפים על מענתו זאת. אבל תענינים שהוא משביע עליהם כל אחד מהם שונים הם, ותוא שאם טען שקשה את תסקה ומסכר עם אחד מהם טבלי השני אז מי שמען (הטוען) כנגדו שקמו לברו קשה תסוים ישבע בהחלט שלא קנה ממנו כלום ואין לו בירו ולא כנגדו מה שמען עליו ואפילו כל שהוא, ותשני ישבע שלא ירע שתיה לו כנגדו איוו תביעת ואפילו כל שהיא כלל. ואמנם חייב מי שמען (הטוען) כנגדו שרק קמו לברו קשה תסוים לתשבע בהחלט ספני שמען כנגדו מעשה שקשה בעצמו ותשני נשבע על יריעתו ספני שמען כנגדו מעשה שקשה אחד ואנחנו נביא

(א) תאות הראשונה (ד) בלתי נכרת כבירור. (ב) כ"ת בכ"י וצ"ל "ארעי". (ג) תמלה נמחקת ורק תאות "ש" עוד נכרת למחצה.

לד

לד ג. מ. לוי

לד מ. כתוב אליהם בתוספת

אלרחסן. חס נקול אן לים חדא
אינאכ יכין ג) פי דעוי ואחר לאן
דעואה עלי כל ואחד מנהמא גיר
דעואה עלי אלאכר וכל אחר מנהמא

כיוצא בו בספר השבועות בעזרת השם מאת

נאמר שאין זה חמלת שבועה על דבר טענה
אחת מפני שטענתו כנגד כל אחד מהם שונה
ח"א מבעניו כנגד האחד וכל אחד מהם הוא

כעס ען נפסה וראך כרגל אדעי
עלי רגלין חקא פלה אן יחלף כל

בעל דין בפני עצמו וזה ראש שחבע משני

לד מ. לוי

לד מ. לוי

לד מ. לוי

לד מ. לוי

קדם - ספר

מחרות, החרטום * עצים שמנקר בו חקוף כ, המרכיב ג ירוש, קספרם
 מצאוב, ערובת, חרגלים ב גמנה, קובלין והנה כי יצטק אלי ארי יקבל
 קדמי ה, מרושום הם שפשו עמנו מכל שמחה ו, קרצות ככרות ו
 ותאילם ה מראות המנחה נקנאעם פגם מדאב י, המרכיל

דלך פי כתאב אליאמאן בתוסק
אלרחמאן. תס נקול אן לים הרמ
אינאב יכין ג) פי דעוי ואחר לאן
רעואה עלי כל ואחר מנהמא גיר
רעואה עלי אלאכר וכל אחר מנהמא
כצס ען נפסה וראך כרגל ארעי
עלי רגלין חקא פלה אן יחלה כל
ואחר מנהמא עלי חקה פאן ארעי
אלמדעי אנהמא גמיעא עקרא
אלכיע כאן לה אן יחלפהמא גמיעא
עלי אלכחמא לאן כל ואחר מנהמא
יחלה עלי פעל נפסה לא עלי ד)
פעל גירה ואלימין פי גמיעא מא
יתעלק עלי אלשרמא מן אלדעאוי
סמא יתעלק באלשרמא תגרי עלי
מא קרמנא. פאמא אליאמאן אלתי
תכתץ כל ואחר מן אלשרמא דון
שרמאיה פהי אליאמאן אלתי יחלה
בהא עלי אלדעאוי אלתי לא תעלק
להא באלשרמא וראך כאלדין אלרי
יכצה ומא אשבה דלך.

ואלפצל אלראבע עשר אלקול
פי קסמא אלשריכין למאל אלשרמא.
פנקול אן קסטחמא דלך קר
חקע עלי ונחין אלונה אלאול הו
תמיין אלחקיק והו מא חקע
אלקסמא פיה עלי אלאנזא וראך
כאלמכיל ואלמזון ואלמערור ארא
כאן בין אלשריכין פיהצל לכל ואחר
מנהמא באלקסמא קרר מא כאן
ימלכה קבל אלקסמא ולים לכל
ואחר מנהמא אן יקסס לנפסה דון
שריכה ואן אתפקא עלי אחצ'אר
בינה חשחר עליהמא באלקסמא
פעלא דלך לקולח' איסור ורכ
ספרא עכרו עיסקא כהרי הרארי
אול רכ ספרא פלג זווי בלא דעתא
דאיסור אתא לקמיה דראבא אמליה
זיל איתי לי תלתא רפלגת קמיהו
[אי נמי תרי] מינו תלתא אמליה

כיוצא בו בספר השבועות בעזרת השם. אח"כ
נאמר שאין זה חמלת שבועה על דבר מענה
אחת מפני שטענתו כנגד כל אחר מהם שונה
היא מטענתו כנגד האחר וכל אחר מהם הוא
בעל דין בפני עצמו וזה באיש שתבע משני
אנשים איוו תביעה שהרשות לו להשביע כל
אחר מהם על תביעתו. ואם טען הטוען ששניהם
יחרו עשה המזים הרשות לו להשביע שניהם
יחרו כחמלת מפני שכל אחד מהם נשבע על
מעשה שעשה בעצמו לא על מעשה שעשה
אחר, והשבועה בכל המענות השייכות אל
השותפים ממה ששייך אל השותפות נוהגת על
(הדרך) שהקרסנו. אבל השבועות המוטלות על
אחר מן השותפים לברו מכלי שותפיו (האחרים)
הן תשבועות הבאות על המענות שאין להן
שייכות עם השותפות וזה כחוב המיוחד לו
לכדו וכיוצא בו.

השקר הארבעה עשר העוסק בענין חלוקת
ממון השותפות בין השותפים. ונאמר שחלוקת
(חסמון) בין שניהם תהיה בשני אופנים.
האופן הראשון הוא הנבלת התביעות והוא
מה שאפשר בו החלוקה לחלקים וזה כגון דבר
שכסרה ושכמשקל ושכמנין שהיה בין השותפים
או ימול כל אחד מהם בחלוקה שקור מח
שחיה בידו לפני החלוקה ואין רשות לכל אחד
משניהם שיחלק לעצמו מכלי שותפו ואם
המכיסו שניהם להביא ערים המעירים על שניהם
שחלקו יכולים לעשות זאת מרכריהם: איסור
ורכ ספרא א) עכרו עיסקא כהרי הרארי אול
רב ספרא פלג זווי בלא דעתא דאיסור אתא
לקמיה דראבא ב) אמליה זיל איתי לי תלתא
רפלגת קמיהו [אי נמי תרי] מינו תלתא אמליה

א) כ"ס ל" ב' בשנוי לשון קצת. ב) = רבא [ב"ר חונא]. ג) הנוסחא מופלגת
בספ. ד) כתובה ממעל לשורה.

מנא לך הא דחנן ואם יש שם בית רין
מתנה בפני בית דין אמליה מי ראמי התם
מראמי התם אפוקי ממנוא למר
ומיתן ליה למר הכא דירי שקלי
[גלוין] מילתא בעלמא הוא ובחרי נמי
נמי סגיא חדע דהא אלמנה סוכרת
שלא בבית דין אמליה ולא איהסר
עלה אמ' רב יוסף בר מניומי אמ'
רב נחמן נהי דאינה צריכה בית
דין סוסחין אבל צריכה בית דין
הדיופות קשיא דרב נחמן אדרב
נחמן (נהי דאינה צריכה) התם אמ'
רב נחמן הילכתא כשמואל דאמי
שנים שדנו דיניהם רין והכא אמ'
רב נחמן בענן שלושה כי קאמי
רב נחמן הכא בענן שלשה לשומא
קאמי.

אמא אלדראהם פיגוז לאחדהמא
קסטתהא אדא תסאות נקודה
פיאכד חצתה ויתרך לשריכה חצתה
פאן לם חתסאוי נקודה לם ינו
לאחדהמא קסטתהא אלא כמאקפה
אלאכר או כמאקפה מן יקום פי
דלך מקאמה לקולהם אמ' רב נחמן
זווי כמאן דפליגי ראמי והני מילי
טאבי וטאבי חקלי וחקלי אבל
טאבי וחקלי לא.

ואן כאן מתאע אלשרכה גיר
מחטאוי בל פיה גיר וררי כאלשראב
ואלויות וסא יגרי מגרי דלך פלא
יגוז לאחדהמא קסטתה אלא
כמאקפה שריכה או כמאקפה מן
יקום מקאמה פי דלך לקולהם הנך
חרי כוחאוי דעברו עיסקא כהרי
הראדי אול חר מיניהו פלג זווי
כלא דעתא רחבריה אחא לקסיה
דרב שפא אמלי הכי אמ' רב נחמן
זווי כמן דפליגי ראמי לישנא אול
פלג חסרא כלא דעתא רחבריה

מנא לך הא דחנן ואם יש שם בית רין
מתנה בפני בית דין אמליה מי ראמי התם
אפוקי ממנוא למר ומיתן ליה למר הכא דירי
שקלי [גלוין] מילתא בעלמא הוא ובחרי נמי
סגיא. חדע דהא אלמנה סוכרת שלא בבית דין
אמליה ולא איהסר עלת אמ' רב יוסף בר
מניומי אמ' רב נחמן נהי דאינה צריכה בית
דין סוסחין אבל צריכה בית דין הדיופות א'
קשיא דרב נחמן אדרב נחמן (נהי דאינה צריכה)
התם אמ' רב נחמן הילכתא כשמואל דאמי
שנים שדנו דיניהם רין והכא אמ' רב נחמן
בענן שלושה כי קאמי רב נחמן הכא בענן
שלוש לשומא קאמי.

אבל כמסון, הרשות לאחר משניהם לחלקו
ואם המטבעות שוות אז יטול חלקו ויניח
לשותפו חלקו, ואם המטבעות אינן שוות אין
רשות לאחר מהם לחלקו (ר"ל המסון) אלא
בהסכמת האחד או בהסכמת מי שממלא מקומו
בוה, סדבריתם ג': אמ' רב נחמן זווי כמאן
דפליגי ראמי והני מילי טאבי וטאבי חקלי
וחקלי אבל טאבי וחקלי לא.

ואם היתה סחורת השותפות בלתי שוה
וחית בה טוב ורע כגון יין וחיתים וכיוצא בהם
אין רשות לאחר מהם לחלקה אלא בהסכמת
שותפו או בהסכמת מי שממלא מקומו בוה,
סדבריתם ג': הנך חרי כוחאוי דעברו עיסקא
כהרי הראדי אול חר מיניהו פלג זווי כלא
דעתא רחברית אחא לקסיה דרב שפא אמלי ד'
הכי אמ' רב נחמן זווי כמן דפליגי ראמי
לישנא ה' אול פלג חסרא כלא דעתא רחבריה

(א) מכאן עד סוף המסמר הוא מהני דין קיום עמי ג'; הגי' צד 502. ועי' גיש ב'
צד 636. (ב) בים סים, ב'. (ג) שם סים, א' בשנוי לשון קצת. (ד) = מ"ל. (ה) = לשנה
חבאה. וכן גם בחגיג' ס' סים (אכל בחגיג' ב' צד 59 : לשנה). ראה מ"ש ג. אפש פ"ין
ביאורבון פפר' ח"ט צד 268 ; סדור דסיג צד קל"ו וחכית, ונמצא גם בקטע מהנדה שבגנוי
שכפר ב' צד 259 - ש. אברסון].

אמליה מאן פלג לך אמ' קא חזינא רכל עילואי
 ירדי קא חזוי מר. אמ' רב פפא כגון האיי
 ודאי צריך לאודועיה. אמליה זוזי מי שקל מאבי
 ושבק לך חקלי אמליה לא, אמליה חמרא כולי
 על[מא] ידעי ראיכא דבסמס ואיכא דלא בסמס.
 וחאופן השני מאופני החלוקה הוא מח
 שתחיה בו החלוקה ע"י שומא כגון צאן
 חנמצאוח בין נכסי חשותפים אם היו שוות
 בשומא אסור לחלקן בשוה אלא ע"י שומא
 ואין ארס רשאי לשום לעצמו, מרבריהם א':
 חחוא גברא דאפקירו גבי' כסותא דיתמי שאמה
 לגפשיה בארבע מאה זוזי לסוף אייקר וקם
 בשית מאה זוזי אתא לקמיה דרב אמ' אמליה
 מן שם לך. ואם הסכימו שניהם על החלוקה
 ונחישבה רעתם עליה אינם צריכים כוז לעדים,
 מרבריהם ב': מר זוטרא ורב אחא קאבא בניה
 דרב מארי בר איסור פלגי נכסי כחדי הרדאי
 ולא הוו שהרי ביניהו אתו לקמיה דרב אשי
 אסרו ליה על פי שני ערים אמ' רחמנ' כי
 חיכי דלא ניחדרח בחו ואנן לא הדרין בן או
 דילמא לא קימא מילתא אילא בשהדי אמליה
 לא איברו שחדי אילא לשקארי. ועם החלוקה
 מוטל עליהם לעשות חשבון כיניהם אם אחד
 מהם חובע כוז, וכבר אסרנו שכל אחד מהם
 הוא כאפוטרופוס לחברו, וכבר אסרו הקדמונים
 בדבר החיוב של האפוטרופסים לתת חשבון
 וצריכין אפיטרופים לחשב עמם באחרונה ב'.
 ואם עשו חשבון ונפלה שגיאה בחשבונם צריכים
 לחזור בו אפי' שכבר חלקו בקנין, מרבריהם ד':
 חנחו גינאיי דעב[דו] חושבאנא כחדי הרדאי

אמליה מאן פלג לך אמ' קא חזינא רכל עילואי
 ירדי קא חזוי מר. אמ' רב פפא כגון האיי
 ודאי צריך לאודועיה. אמליה זוזי מי שקל מאבי
 ושבק לך חקלי אמליה לא, אמליה חמרא כולי
 על[מא] ידעי ראיכא דבסמס ואיכא דלא בסמס.
 וחאופן השני מאופני החלוקה הוא מח
 שתחיה בו החלוקה ע"י שומא כגון צאן
 חנמצאוח בין נכסי חשותפים אם היו שוות
 בשומא אסור לחלקן בשוה אלא ע"י שומא
 ואין ארס רשאי לשום לעצמו, מרבריהם א':
 חחוא גברא דאפקירו גבי' כסותא דיתמי שאמה
 לגפשיה בארבע מאה זוזי לסוף אייקר וקם
 בשית מאה זוזי אתא לקמיה דרב אמ' אמליה
 מן שם לך. ואם הסכימו שניהם על החלוקה
 ונחישבה רעתם עליה אינם צריכים כוז לעדים,
 מרבריהם ב': מר זוטרא ורב אחא קאבא בניה
 דרב מארי בר איסור פלגי נכסי כחדי הרדאי
 ולא הוו שהרי ביניהו אתו לקמיה דרב אשי
 אסרו ליה על פי שני ערים אמ' רחמנ' כי
 חיכי דלא ניחדרח בחו ואנן לא הדרין בן או
 דילמא לא קימא מילתא אילא בשהדי אמליה
 לא איברו שחדי אילא לשקארי. ועם החלוקה
 מוטל עליהם לעשות חשבון כיניהם אם אחד
 מהם חובע כוז, וכבר אסרנו שכל אחד מהם
 הוא כאפוטרופוס לחברו, וכבר אסרו הקדמונים
 בדבר החיוב של האפוטרופסים לתת חשבון
 וצריכין אפיטרופים לחשב עמם באחרונה ב'.
 ואם עשו חשבון ונפלה שגיאה בחשבונם צריכים
 לחזור בו אפי' שכבר חלקו בקנין, מרבריהם ד':
 חנחו גינאיי דעב[דו] חושבאנא כחדי הרדאי

(א) כתובות צ"ת, א'. (ב) קדושין ס"ה, ב' בשני לשון קצת. (ג) גטין נ"ב, א' ולשון
 חביתא שם ח"א: "וצריך לחשב עממן באחרונה". (ד) שם י"ד, א' בחלופי נוסחאות.
 וחשה אוצה"ג שם החשובות צד זו וחפירושים צד 224 ס' מ"ה. (ה) צ"ל: וגוה. (ו) צ"ל:
 פתמאות.

חמש אסתירי [זוזין] גבי חר מיניתו אמרי ליה חבריה הבינתו ניליה לכארי ארעא באנפי מארי ארעא וקנו מיניה אול הוא עבר חושבאנא בין דיליה לנפשית ולא פיש להו גביה מירי אחא לקסיה דרב נחמן אמליה מאי איעכיר לך חדא דאמי רב הונא אמ' רב מנח לי בידך תנהו לפלוני במסמר כ' שלשתן קנה ג' ועוד הא קני מינך אמליה ראבא אמו האמי מי קא חדר ביה מיכא הוא דלא איכא גביה קא אמ' אמליה אם כן הוה קנין בטעות וכל קנין בטעות חוזר. ואלפצל אלכאמס עשר אלקול פי אוצאץ אליבין אלתי תגב לאחר אלשריבין עלי אלאכר. פנקול אן אליאמאן אלתי תגב ללשריך עלי שריכה קד חכון עלי צירבין.

אלצירב אלאול אליאמאן אלתי תגב לכל ואחר מנהמא עלי אלאכר פיסא לא תעלק לה בשריכתחמא ולם נקצר פי כתאכנא חדא אלי ביאן דלך לאנה ממא יליק בכתאב אליאמאן.

ואלצירב אלהאני אליאמאן אלתי תגב לכל ואחר מנהמא עלי אלאכר פיסא יתעלק בשריכתחמא.

פנקול אן אימאנהמא תגב פי דלך עלי חלתה אנחא אלנתו אלאול ימין אלשריך לשריכה עלי דעאוי מחדורה והרא כרעוי אחדחמא אלוציעה פיסא תפטר באלחצרה בת דראמס מחדורה בחית לא בינה לה עליהא ודאך איצ' כרעאוויה להלאך גסיע מאל אלשריכה או בעצ'ה בתאדחתה לא ולוכה גרימא ודאך כאלכסר ואלמות ואלסבי אלסכעוץ בחית לא תכון לה בינה עלי צחה קולה פיהלף עלי צדקה פי דלך ואלרי ירל עלי דלך קולין

שש לחו חמש אסתירי [זוזין] גבי חר מיניתו אמרי ליה חבריה הבינתו ניליה למארי ארעא באנפי מארי ארעא וקנו מיניה אול הוא עבר חושבאנא בין דיליה לנפשית ולא פיש להו גביה מירי אחא לקסיה דרב נחמן אמליה מאי איעכיר לך חדא דאמי רב הונא אמ' רב מנח לי בידך תנהו לפלוני במסמר שלשתן קנה ועוד תא קני מינך. אמליה ראבא אמו האמי מי קא חדר ביה מיכא הוא דלא איכא גביה קא אמ' אמליה אם כן הוה קנין בטעות וכל קנין בטעות חוזר.

השער החמשה עשר תקומס באופני חשבועה שחלה על אחר השותפים נגד חברו. ונאמר שהשבועות שחלות על השותף נגד שותפו תחינה על שתי דרכים.

דרך הראשונה, היא חשבועות שחלות על כל אחד מהם נגד חברו כמה שאין לו שייכות לשותפותם. ואין כונתנו בזה הספר לבאר את זה מפני שהוא שייך לספר השבועות. ודרך השנית, היא השבועות שחלות על כל אחד מהם נגד חברו כמה ששייך לשותפותם ונאמר ששבועותיהם חלות בזה בשלש אופנים. האופן הראשון הוא שבועת השותף. לשותפו בטענות מוגבלות כגון שטען אחר מהם שהפקיד (אצל שותפו) מסון מוגבל שהוא (ר"ל שותפו) לברו השתמש בו כשעה שאין לו קדים עליו וזהו ג"כ כגון שטען שאכר מסון חשופות כלו או מקצתו ק"י מסון שאיננו חייב לשלם, כגון שכורה סתם ושבויה ביחוד כשעה שאין לו קדים על אסתת דבריו אז ישבע על ישרו בזה. ומח שמורה על זה הם שני

(א) חניד קרוע ועקבות של אות יו"ד נכרות קצת. (ב) כ"ה בכ"י. (ג) הסלים "תנהו . . . קנה" נוספו ק"י המופר בשולי היריעה. וע"י דברי חג"י שלפני המאמר הזה.

לקרמאנא אחרתא א... ל ז)
ללאכר פאחד אלקולין קולחם אמ'
שמואל השותפים מחזיקים זה על זה
ומעידין זה לזה ונעשים שוכרי שכר
זה לזה.

ואלקול אלאכר תו קולחם נושא
שכר והשוכר נשבעין על השכר ועל
חשבויה ועל המטה ומשלמין את
הגנבה ואת האברה.

ואלנחו אלתאני ימין אלשריד
לשריכה עלי אלתהמה ודעוי
אלכיאנא פאנהא אנמא חגב לח
עליה קבל אלקסמה לקולחם פי
אלישנה ואילו נשבעים שלא בטענה
השותפים והעריסים והאפטרופסים
והאשה הנושא ונותנת בחוך הבית
ובין הבית אמר מה אתה פוענינו
רצוני שתשבע לי חייב.

וקד פסר קרמאנא דלך פי
אלתלמוד בקולחם ואילו נשבעין
שלא בטענה אמו בשפמאני עסיקין
הבי קאמי ואילו נשבעין שלא בטענה
כארי אילא אפילו כפעת שמה
וליס פי גמיע אלהאלפין מן חגב
עליהם אלאימאן עלי אלתהם
ואלכיאנא אלא האולי אלכסמה
אלמדכורין פי הדה אלחלכת והם
אלמכצוצין מן אלחלכת אלאכרי
נעני קולחם אין נשבעין אילא על
דבר שבמדה שבמשקל ושכמנין.
ובאקי אלהאלפין יבקון עלי עמוס
הדה אלחלכת והאחין אלימנין חמא
נזירה.

ואלנחו אלתאלה וגוב ימין
אלשריד לשריכה עלי דעוי אלתהמה
ואלכיאנא בעד אלקסמה מחעלק
כאלנילגול פאן וגבה לח עליה ימין
מן וגה אכר כאן לה אסתחלאפח
עלי כיאנא אלשריכה ואן לס חגב
לה עליה ימין מן וגה אכר לס חגב
לה עליה ימין עלי אלאנפראר
לקולחם חלקו השותפים והעריסים

מאמרים לקרמונינו אשר אחד מהם (כולל ז)
חשני. המאמר הראשון הוא דבריהם א): אמר
שמואל השותפים מחזיקים זה על זה ומעידין
זה לזה ונעשים שוכרי שכר זה לזה.

והמאמר השני הוא דבריהם ב): נושא שכר
והשוכר נשבעין על השכר ועל חשבויה ועל
המטה ומשלמין את הגנבה ואת האברה.

והאופן השני הוא שביעת השותף לשותפו
על החשר וטענת הרמאות מפני שהיא (דיל
חשבויה) חלה עליו כנגדו רק לפני החלוקה
מרביתם כמסנה ג): ואילו נשבעים שלא בטענה
השותפים והעריסים והאפטרופסים והאשה הנושא'
ונותנת בחוך הבית ובין הבית אמר מה אתה
פוענינו רצוני שתשבע לי חייב.

וכבר פירשו זה קרמונינו בתלמוד ברביתם ו)
ואילו נשבעין שלא בטענה אמו בשפמאני
עסיקין הכי קאמי ואילו נשבעין שלא בטענה
כארי אילא אפילו בטענה שמה. ואין בין כל
הנשבעים מי שהלות עליו שביעות על החשרות
ו(טענות) הרמאות אלא אלה החמשה הנזכרים
בזאת ההלכה והם מצוינים טן ההלכה האחרת
דיל רביתם ה): אין נשבעין אילא על דבר
שבמדה ובמשקל ובשכמנין. אבל שאר הנשבעים
נשארים בכלל זאת ההלכה ושתי חשבויות
האלה בלתי שכיחות הן.

והאופן השלישי כשהלכה טענת השותף
לשותפו על טענת חשר ורמאות אחרי החלוקה
עיי גלגול ואם חלה עליו שביעה מצד אחד
או יש לו חרשות להשביעו על הרמאות
בשותפות ואם לא חלה עליו שביעה כנגדו
מצד אחד לא תחול עליו כנגדו שביעה כשהיא
לעצמה, מרביתם ו): חלקו השותפים והעריסים

א) ב"ב מ"ב, ב'. ב) שביעות מ"ט. ג) שם מ"ה. ד) שם מ"ה, ב'. ה) שם
מ"ב, ב'. ו) שם מ"ה. ז) אולי צ"ל אשתמל.

אין יכול לחשביעם נחגלגלה עליו
שבועה מסקום אחר מגלגלין עליו
אח הכל.

וקאלו פי אלחלסור איבעיא להו
מחו לגלגל שבועה על חשופין
והעריסין לאחר שחלקו מדרבנן חא
שמע לזה מבעל הבית מעות ערב
שביעית במוצאי שביעית נעשה לו
שותף או ערים אן ה) מגלגלין
דאחאי שביעית ואפקעתה חא בשאר
שני שבוע מגלגלין ואמרינן בסופה
אילא לאו שמע מינה מגלגלין
שבועה על שותף וערים מדרבנן
ואף על גב דחלקו שמע מינה.

ואלפצל אלמארס עשר אלקול
פי חכס ו) גמיה אחר אלשריכין
עלי שריכה ויעלין גירה. סנקול אן
גמיה אלשריך עלי שריכה קד חבון
עלי ארבעה צירוב.

אלצירב אלאל גמיה עליה
פי מאלה אלרי הו גיר דאכל פי
אלשרכה ודאך באלסטי ואלגסו בה
פילוסת חנינר גרטה לקולתם ישראל
שאנסותו גוים והדאח מסון חבירו
פסור ואם נשא ונתן בה חייב אמ'
דאבא ואם הדאח בעצמו כמי שנשא
ונתן ביר דאמי.

ואלצירב אלחאני גמיה עליה
פי מאלה אלדאכל פי אלשרכה
ו) לקד חקס כיאננא למא ילוסה סן
דלך ולמא לא ילוסה מנה.

ואלצירב אלחאלת גמיה עליה
פי ברנה או ברן אולארה פארא
כאן דלך גמריא עלי אלואוצאף
אלמכצוצה ל) לזמה ארשחא ו) לקול'
החובל בחבירו חייב בחמשה דברים
כנוק ובצעד ובדפוי ובשבת ובכושח.

ואלצירב אלדאבע גמיה פי
נפסה פילוסת אלקור אן כאן עאמרא
ואלחכס אן כאן סאחאי פי אלואקאח
אלמכצוצה וסא לזם אחרהמא

אין יכול לחשביעם נחגלגלה עליו שבועה
מסקום אחר מגלגלין עליו אח הכל.

ואמרו בתלמודא) איבעיא להו מה לגלגל
שבועה על השותפין והעריסין לאחר שחלקו
מדרבנן. חא שמע לזה מבעל הבית מעות ערב
שביעית במוצאי שביעית נעשה לו שותף או
ערים אן מגלגלין דאחאי שביעית ואפקעתה
חא בשאר שני שבוע מגלגלין, ואמרינן בסופה
אילא לאו שמע מינה מגלגלין שבועה על שותף
וערים מדרבנן ואף על גב דחלקו שמע מינה.
חשער הששה עשר חקוסך כרין חיוק אחד
חשופים לשותפו ולזולתו. ונאמר שהיוק השותף
לשותפו יהיה על ארבע דרכים.

הדרך הראשונה כשהיוק לו בממונו שאינו
נכנס בכלל השותפות וזה בחשתרלות ובכונה
לחזק לו או חייב לשלם, מרביתם ב): ישראל
שאנסותו גוים והדאח ממון חבירו פסור ואם
נשא ונתן ביר חייב אמ' דאבא ואם הדאח
בעצמו כמי שנשא ונתן ביר דאמי.

והדרך השניה כשהיוק לו בממונו הנכנס
בכלל השותפות וכבר קדם ביאורנו למה שהוא
חייב מזה ומה שאינו חייב ממנו.

והדרך השלישית כשהיוק לו כגיפו או
בנוף ולדיו ואם היה זה על חאופנים המיוחדים
חייב לשלם מרביתם ג) החובל בחבירו חייב
בחמשה דברים כנוק ובצעד ובדפוי ובשבת
ובכושח.

והדרך הרביעית שכשהיוק לו כנפשו ד)
או חייב סיחה אם היה כמזיד, ומאמר אם היה
כשוגג כזמנים המיוחדים. ומה שקייב אחד

א) שבועות מ"ח, ב' כשנוי לשון. ב) בבא קמא ק"י, א' בחלופי נוסחאות. ג) שם
פ"ג, ב'. ד) בערבית "נפסה", וההיוק "כנפשו" כפי הנראה הוא תהפך של תהיוק כנופו.
והכונה אל תבילת שיש בה כדי להסית. ח) כ"ח בכ"י. ו) תמלת "חכס" כתובה מסעל
לשורה. ז) תפלים כמעט נסתקת לגמרי.

כאלגנאיה לא יוכר בה שריכה ולא מא יתבת לאחרתמא מן ארש אלגנאיה יתבת ללאכר חק אלאסחופא פיה לאן אלגנאיה לא תסלך בעקור אישרכה ולא תרכל פיהא וארא כאן הרא הכרי וכאנת אלגנאיה תכך גאניהא פלו כאן לראוכן ושמעון בירא מחפורה מקראר חפרהא עשרה מפחים ב) פילומהסא גמיעא תגפיתחא [סאן] אגהאז בהא [ראוכן ו]לם יגסהא ואנחאו בהא שמעון ולם יגסהא [הו] איציא ווקע פיהא בעד רלך סא . . ג . גרסה פאלגנאיה לאומה לשמעון רון ראוכן לקולה בור של שני שותפים עבר עליו הראשון ולא כיסהו והשני לא כיסהו השני חייב כיסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כיסהו השני חייב.

סאן אשתרכא גמיעא עלי אחראק צייעה לוי פגא ראוכן באלנאר אולא פוציעהא תם גא שמעון באלחטב פוציעה עליהא סאן כאן אחתרכא אלגנאיה הי לשמעון וארשהא לאום לה סאן כאן שמעון גא בריא באלחטב תם גא בערה [ראוכן] באלנאר פוציעהא עליה אשתרכא [ארש] אלגנאיה [ל]אום [ראוכן] סאן גא בעד רלך האלת פנפך אלנאר כאנת אלגנאיה

מהם שכשהזיק אין שותפו אחראי בו ומה שמוטל על אחד מהם מעונש ההזיק איננו מוטל על השני בתורת פרעון מצדו מפני שהנזיקין אינם נכללים בעסקי השותפות ואינם נכנסים כתוכם. ואם היה הדבר כן וההזק מוטל רק על המזיק לבדו אם כן אם היה לראוכן ושמעון בור חפור שעור חפירתו עשרה מפחים אז שניהם חייבים לכסותו ואם עבר בו ראוכן ולא כסחו ועבר בו שמעון ולא כסחו גם הוא ונפל כתוכו אח"כ . . . ההזיק מוטל על שמעון ולא על ראוכן, מרכיהם א): בור של שני שותפים עבר עליו הראשון ולא כיסהו השני חייב כיסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כיסהו השני חייב.

ואם השתתפו שניהם לשרוף שדה של לוי והביא ראוכן את האש ראשונה והניחה ואח"כ הביא שמעון את העצים והניחם עליה אז כשנשרף (השדה), ההזיק הוא על שמעון וענשו מוטל עליו ואם הביא שמעון את העצים כתחלה ואח"כ הביא ראוכן את האש אחריו והניחה עליהם ונשרף, ענש ההזיק מוטל על ראוכן ואם בא שלישי אח"כ ונפח כאש או ההזיק

(א) בבא קמא נ', א'; נ"א, א', ע"ש.

יא.

פירוש מלים לטהרות.

[כאן נתינת הקובץ מאכיו ומחוללו ד"ר ב. מ. לוין זכרו לברכה ולתחית. הסנות ז"ל הספיק להכין את הקסע לדפוס אבל לא כתב לו הקדמה. נסתפק כאן בטלים אחדות. כ"י ארלר 1177, מספרית הסינינר בניו יורק. רק אחר כתוב משני עבריו. העמוד הראשון כתוב כ"ש ה טורים צרים והשני בשלשה, שני טורים צרים והוא סוף ח"א של הקסע (עמוד 78) וסוף אחד רחב והוא ח"ב של הקסע עמוד (79-80). ענינו פירוש בלים לטהרות ומקוצר הוא מ"פירוש תנאונים לטהרות" אבל יש בזה גם מה שאין שם. המעתיק העתיק משני כ"י שונים, ששניהם חסרים, והסמיכם זה לזה. פרוס. י. ג. אפשטיין, יבדל לחיים ארוכים, קרא בשעתו הגהה והעיר הערות. — ש. אברמסון].

[וחענכול] א) אלגנץ. שפופרת אלנפאך. האכר ב), תרג' עופרת.
 שלשעם, דומח לכיווראן ג). משישופנו, משיסיד ה) אותו ויקס דויד מהארץ
 וירחץ ויסך ה) ומחרג' רב יוסף ומשא ושף. מדאה, דכ' ו) וכול סחזה
 אל סחזה שלוש פעמי וכ' ז) במרא' הצוכאות: ספתח ח) שלארכובה,
 ספתחא אלרוטי: שלגם, זה צורתו ׀ ד' ט) הפך. והארפכם שלטתכת,
 צפיתח חדיר. דרדור ו), ענולה יא) חבית שלעץ ענולה עשויה סלוחה.
 עריבת העוכרן, כלי עץ כמן ספינת, גפנה אלדכאנה: יב) סירקן לשון
 יוני יג) זנפער, כששר יד) . . . זנפער: זכרכמן [ועפן.רן.טו] דף של
 נחתומים טו), נסר ולוח ומכלת גדולה שהוא לנחתומי ליתן עליו להלם
 כשהן ככרות כצק עד שיחמיצו שמו [דף, תר' כרושים יז) משניר כנו לך
 את כל לוחותי] אלונים מבשן עשו משומיך קרשך. . . . [סרוד] מנכל.
 [ג' פפו, צמך תרג' ויחבק לו: יח) הסערוד משוכס']. יס נפה
 מנכל. סקל חלבשיון כ), הבלסיון אלו המחפשיין. רחת סדרא. הסרכוכא,
 מנא מן ארזו ללפסח תרג' ושררות בארזי כב). הבטינון, עוד ככיר ללאחאני
 יוצע בין ידי אלכטון לככרה הניקטיסון, אלדי יכון ללאקמע אלרגל ברל
 מן דגלה ותוכא עליה: האידום. . . מכלה, תסחוי חסונון כג) קערה גדולה
 יש כח קערות קטנות וכח כל מיני מזון, תרג' מיניהם כד) לזניהון.
 האפיפורין כה), זה חכמא שמיניחין עליו הספרין ומתכפל ונסגר ומשפשט כו)
 ונפתח. משיחסום כז), אדא אכל מא פי אלקפה או אלמכק יססח פאה.
 וינקב כח), לאחר שחוסם פיו ויתכלל בעד דלך ויתבקא קידאן צנאר יקטעם
 מן אלכלאל אססחא קניכה כי דגרסי כט) קינכא שרי. כלכלה, קרמאלה.
 בית הגלינים ל), גלאף ולגינים רמליא לא) דכ' לב) ולוג שמן. הקנונים לב),

א) כלים פיר, ד'. ב) שם משנה ח'. ג) פיה"ג כלים פ"ו ו', וכאן (צד 36) ציין
 לשם. ד) שם. ה) שמואל ב' י"ב, כ'. ו) מ"א ו', ה'. ז) שמות ל"ה, ח'. ח) שם
 משנה ח'. ט) „כמו ששנינו (סדרות פ"ג, מ"א) חוסיפו עליהן כמין ג' סא, ואז יוניח הוא
 וזה צורתו כמין ד' הפוך" (פ"י הגאונים, צד 37). י) כלים פ"ט, מ"א. יא) פיה"ז 37.
 יב) גפנה אלדכאנ (פ"י הרמב"ם); „בשית נפנה" (פ"י הגאונים). יג) פיה"ג 38. יד) יחזקאל
 כ"ג, י"ד. והשוה פ"י הגאונים. טו) פיה"ג 38. טז) שם פ"ט, מ"ב. יז) יחזקאל
 כ"ז, ח"ו. ראה פיה"ג צד 38 הערה 17. יח) בראשית ב"ט, י"ג. יט) פ"י הגאונים צד 39.
 כ) „א' ד' הבלסיון, אלו שמחפשיין ומשפשטין כמקל בין של עץ בין של סתכת לראות ולירע
 מה בתוך כלי אחד שמו כלישא" וכו' (פיה"ג 39). כא) פ"ט, מ"ו. כב) מ"א ו', ט'.
 כג) השוה פיה"ג 41. כד) צ"ל: למיכהו לזניהו (בראשית א', י"ב). כה) פ"ט, מ"א. והשוה
 פיה"ג 41 הערה 14. כו) = ומתפשט. כז) פיה"ג צד 42. כח) = ויקנב. כט) ביצח
 כ"ב, א'. ל) = הלגינים. 40) פיה"ג צד 43. לב) ויקרא י"ד, כ"א. לג) מ"ד.

אמבאק. הקלתות א), קמאף ותממא פי בלאר יחמל ביהא בקול ופואכח וגירתי. קיחותין ערי ב): סקורטיא ג) ספרה. קמבוליא ד) נמק. פטליה ה) ברטולה חותל דוכלה אלחמר. סיגניות שלעלים ו), וחם כלי עריי, מן סוגה בשושני ז). כמין קלת קטן מן עלים, והחוסנים כמאם אלתור סדף של דבורים וחסנפא הסדף כמין דף שהוא נתון לפני כוורת דברים יגוחו בו לאחר שישבו מן המרעה ואחר כן יכנסו בכוורת. חסנפה מרוחה ח). קפסא, כי דג' ט) טלית המונחת בקופסא י). קסמרא, תרג' חסלתחה יא) יקע בה עשה קמטרה. הקמרון שלה, הקובה שלמעלה בראש חתיכה כמין שלח דכ' שש עגלות צב שלא ישלח [בת העין יב) האנלגין יג), אמום אי קאלב אלספר יד). חסרכוף שלזמר, מרכוב שלזמר יש לזמרין כמין סום מארזי). ורכיקית שלאליות דכ' ובסנענקי' ובצלצלים ומתרג' וברכיעין סז). ומפס שלתפלה קאלב וכו' יעשו ד' בתים יי): סבות, קאלביה), תרונתק, פארשין יט) [הפגשות], חצים רחבים כ). פיפירות, נעשת מכלי פאפיר קופה גדולה כמעשה שכבה ומצודה שאינה מקבלת תבואה אלא כגין תפוחים ואגמים ורמונין כא): כדן גבע, [איכא] דאמ' וחצירי גבע והן מקום הכותים כב). בפיקה גדולה כג), כמן כד) חטם שלנקת וכמן אתו עגול שתחת אכטיח חו הפיקה כמן פקעת של שתי. חקוז הנעמית, עוז היא עזינה נעמית דכ' כה) ואת בת היענה ומתרג' נעמיתא כו). סעור חסצה, עור שאינו לא מליח ולא קסיה [ולא עפיין] מצה חיפה ורפתרה (מצה) כז): והאם לכה), אלתק. תחתית הצורפים כט), סנראן אלצאיג. אגרוטאות קטע פצ'ה ודהב יוקע תחת סנראן אלצאיג ל): משחזות, ששוהזין ולומשין כה חסכין וחז אלמסן לא). פינגס אלואה אלחמאב. ושלחלף חלפא לב) הככי, ענככות לג) אלקצבה זגב: המיכני קאקרה

א) פי' קופות קשנות (= כאותח) ששינו גיפין ע"ז א') גש לחוד קלתה" (פיח"ג. וחשוה ערוך ערך קלת). ב) "קיחותין אנית" [הגרס] קיחותיו פי' מסגרותיו. ושמו בשיית עורית" (פיח"ג 44. ועיי' בהערות). ולשון פרושנו הוא כלשון ר' חפץ בסי המצות, צד 263. קיחותיו ערי". וכן לשון ר"ח שם. ג) פיח"ג 45. ד) שם. ה) מ"ח. ו) פיח"ג 46. ז) שחש"ז, ג). ט) פיח"ג 47. ט) מנחות מ"א, א'. י) המונחת. יא) מינ' י' כ"ב. יב) על הגליון. יג) פי' הגאונים צד 48. יד) כך בכחי' בעעות. ו"אלספר" מוסב על אנלגין. בספר המצות לר' חפץ צד 267: חאמום אלקאלב. טו) פיח"ג 48. טז) שם. יז) פיח"ג שם, וראח הערוך ערך פספס: "ובו יעשו ד' בתים". יח) פיח"ג שם. יט) "שמו בלי' חכ' בגמרא בהנך (סוכה ל"ב א', ב"ם כ"ה א') וכו' ושמו בשיית: פרשין" (פיח"ג 49. ועיי' בהערות); חרנתיק פראשין" ט' המצות לר' חפץ צד 267. כ) פיח"ג שם. כא) שם. כב) שם. כג) שם צד 50. כד) = כמין. כה) ויקרא י"א, פ"ז. כו) פיח"ג שם. כז) שם. כח) פיז' ספ"ז. "וחזא ששינו ז' מופ" (פיח"ג שם). "וישאהו כמוס מתרג': באסלא" (ערוך ערך אסל). כט) פיז'. ל) ראח פירוש הגאונים 22. לא) פירוש הגאונים 50. לב) פירוש הגאונים שם. לג) פירוש הגאונים 51. הערה.

קח א). שתי לשונות גאובין וחאלה . . זרד פגזשות קנאדיל ב). בית . . . אלקציריה אלטחור אלצביאן, חקקו חפרה חסחוק אלמקטע. עריכת פיסונות ג), גפנה אלעצארין. חריוסטר, אלקצב אלרי יוחרא כה ד). לוכסן ח) מזוזא מזוזא. האסלה י), ברסי אלכלא. טרסקיל טכק ואפע י). קלוסטר מכלאס ח). והאיסון מעצירה ט). מדיכה חסדית סרג אלכלל י). עביט אלקתב. טפיטן, סרג. קוספון אלמידן יא), סכרין, סכיר יב), חשרבלין, שסאתני יג) פרקליסון, עצאכיד, אספיליא, גורכ יט), פמלניא, ראן יט). פונדה, צדרה יז). תמלל, שטור יח). קורקורתס אספלחיס) חטרטין, שש... האפיליון מקנעת. פיקרסין כ), טערקה הקילקין כא) אלשי אלמלכר. סגום מקעא כב). מעפודת טיזר כג). סוכריקין אלתיאב אלמדהכח כד) כסן גס קציצה כה) יש לתפילין שלראש ד' כתיס ומוכנס כחוכן ד' פרשויות שטע והיה אם שטע קדש לי והיה כי יביאך. המיזרן, גלאל. תורמל כז), תרג' ילקוט ויכיל זה כלי שלעור ח' קבין שהן סאה חסירה קב. ששפלית נראיר. והכריות, זה כלי שלעור ויכיל סאה שהו שליש איפה והי ב' הינן וחם כ"ד לזנן והי

א) פיה"ג 51. ב) ס' המצות לר' חפץ 207. ג) פ"כ מ"ב. "פ' גקיר בסיית. יש לאילו חכמאין [מסינה קשנה] שמביאין בח אבנים קשנות ליתן בין חנדרכים ושסם בל' חכ' פוסי (סנחדרין סיד א') פיה"ג 54, ועיי"ש בהערות. ד) ראה לחלו 77. ה) פיה"ג מ"ח. "פ' קנאזור בל' חכ' (ב"ב י"ג א') מיוואה בסיית" (פיה"ג שם). ו) "הסלא א' ד' האסלא. פ' דגרג' בעירובין י' ב') מאי עור עסלא א' רבא בר בר חנא א' ר' יוחנן עור חכסא של בית חכסא. ופ' של כסא ושל בית חכסא שאבין עליו ונפנין עליו ונקוב באמצעיותו כדי שיצא חרעי ופורשין עליו עור" (פיה"ג צד 62 ועיי"ש בהערות). ז) "פ' בשאלות שלחן של עצי כיווראן או של מתכת שגילין בני אדם שמניחין תחתיהן כן ונושין אותן על תבן ואוכלין לחם עליהם" (פיה"ג שם). ח) פ"כ מ"א. "א' ד' קסל כדגרי' בבמה בהמה יוצאה (כ"ג א') ולא סייתין בקרספלין שבפיהן ויכיל זה כלי של עור ד' קבין שחן שני שלישי סאה. שחסאה ו' קבין" (פירוש חנאונים 33, ועיי"ש בהערות). ט) "ואמנם אלקאלב" (פ' הרבנים). "והוא בסיית קאלב" (פיה"ג 48). י) "פ' סמין סראני תיא והיא מסדי ופרס ועל שם מקומה נקראת" (פיה"ג 63). יא) "א' ד' בקשון שדה ששוחקין בו המלכים שמו בלשון יוני קוספון (פיה"ג 64). יב) בכ"י פיה"ג חס ב' ר"ס. "פ' כרכ' (ישעיה י"ג א') כל עושי סכר" (פיה"ג שם). יג) "פ' בעלי אומניות כשהן עושין מלאכתו ומעכבן בגדי בית יד שלה ששמן בסיית כסאם ועושין כמין כוס של עור והוא צר ורחוק ומכניסין בו ידיהן כדי שיתו סחירין במלאכתן ולא יעכבו בגדיהן. ולש' יוני היא פירושו: [שר יד]. בלא נכנס" (פיה"ג 70 ועיי"ש בהערות). יד) פרקלונים פ' כמין כה מעור יש לאילו שתופסין העוף לפני השלמוגין כשיוצאין לצוד עם העוף שמו בסיית באז, ואותו כה של עור שתופסין אותו שמו פרקל" וכו' (פיה"ג 66, ועיי"ש עור). טו) "ופירושו בסיית גואריב" (פיה"ג 70). טז) "ופי מלמא פ' א' ד' ופי מליח פירושו מגבאעות" (פיה"ג 70, ועיי"ש בהערות). "ראן" גם ר' חפץ צד 208 שורה אחרונה. יז) "ובסיית סורדה" (פיה"ג צד 76). יח) "ופירושו בליש' רבגן כרכשתא (בכא מציעא ז' א') וכו' והוא כמין חושין יתירין חיוצאין בגדי שני קצותיו ושמו בסיית ה' ד' כ" (פיה"ג 72, ועיי"ש בהערות). יט) "פכ"י מ"י (פיה"ג 9). כ) "א' ד' אפוכרסין" (פיה"ג 74, עיי"ש). כא) "פ' קוליקי מסה מן שער בסיית (פיה"ג 75). כב) "פ' קורנוס בסיית" (פיה"ג שם). כג) "בכא בסיית" (שם 76). כד) "פ' יש או סוביאח ראן" (פיה"ג שם). כה) שם 52. כז) שם 53.

ציד רביעיות והי קמ"ד ביצים א) חרב צל ב) כמן חמת קמן ביותר שיש לאלו חבשמי ליתן לו בשמים. וחמזרא, מזור תרג' צדת זורין ג). עריבת פיסונות, נקיר ד) סופים. וחדיוסטר ה) שיש לו שני צדדים זו בסטר זו ולסטר חר הקימת וכיוצא כוח פירוש' כריופי וכריו(פי)ורגי וכרופתרא, וכרופרא וכדי פרוצף וחז עץ שיש לו שני צדדים וחז יד לקרוס. בכלונס ו), עץ ארוך כמו קנה שלדומה. כופת, עב עץ ו) מכורת[ון] של קורה וכשכונים את הקירות כוני' נדכך אבני' ונרכך עצים עבים כופת שהן מן תמרת. ספץ, בלאי רביוראמא ח). וילון סתארה ט), כסין כי פירוש כף יוני י). מעדנין, עטאף יא). ככבר העליון שני קנים יש לאורג אחר למעלה ואחר למטה זה באורג לעומרים יב), פי אלקאים ותליון המורדות אכן לחכביר על השתי ויפתח. בנירים ניר. ובקירוס אלקירוס בר' אלעזר יג) אומר האורג אמ' אבוי תרי כבת נירא [וחרא בכון]רא ובקירו . . . ובקירה . . . תכין. והעמח פלכה יד). באשויה בנקלה ובקטרביו גל אלבקר ואלארהיה עין ועבות בגרים הן ע א תחרב שפרשה עם יתירות של מחרישה מעול יתקב בה כוז אל כיריו) ובכורדך אלבדך. וביצול יאצול ובקרים דומה לכלי הסתת וכו' משכר גושים שלעפר דכתי' ערו ערו עד היסוד כח יו) והסניפין יח) סניף. [בקשתנית] כמן קשת עשוי על חמסר יט) הקטן כ), מצורת חאישות מצידת אלכלה. ותדלפקי כא) ספסל כרסי, שפרף כרסי צגיר, קתררא דסת, תדפין טבקאת כורסתאן כב), האסלה כג) עור שעל צית חכמא. טרסקיל טבק ככיר בניגת אכל עליה טעאם, קנקילן כד) משגב. כדור כרה כה), אסון שמה באכרה קסיק חרו זרו שגר כו), חו שבה באללכאף אלמצר קספון כז) מיראן תפית כח), מרשחה, כורם, יכשי עליה אלתיאב. חחרם, שכבה אלציאר אלסמך. זוטו אספלה. הסדף דף או בלאמה ללציארין יסנרוחא בכשבה ותחתהא טעאם ויגי אלטיר ליאכל ויקע עליה ויצאד אלטיר. וחפל צור, אלוהק כט). סכירין, מצארה אלסור. חאקון ל), הרטוב, הכלוב, מן נוע אלציארין. ריצת לא) הגפה, באדייה אלתכתית. תרכוסים, דרג לב) אלדי

א) פיה"ג שם. ב) שם 54. ג) באריכות יותר בפיה"ג שם. ד) שם. ח) שם.
 ו) שם 55. ז) = עץ עב, פיה"ג שם. ח) "וספרשינן ספצות בלאין דבוראמא" (פיה"ג שם, ועיי' הערות). ט) פיה"ג שם. י) פיה"ג 56. יא) שם. יב) שם. יג) שו"ך לבגירות.
 יד) פיה"ג 57. טו) חשוה פיה"ג 58. טז) פיה"ג 59. יז) פיה"ג 60. יח) כלים ככ"א מ"ג.
 יט) בכ"י המסד. כ) פיה"ג 61. כא) סכ"ב מ"א. אחרי הדלפקי מקום חלק בכ"י. כב) פיה"ג
 צד 62. כג) פיה"ג שם. ועיי' הערות. כד) שם. כה) פיה"ג צד 63. כו) פיה"ג שם.
 כז) פיה"ג צד 64. כח) פיה"ג שם. כט) כגליון פיה"ג שם. ל) ולא פירש, ואולי רצח לקבוע את תגורסת כי יש גורסין העקון, ראה פירוש תגאונים צד 64. לא) פיה"ג צד 65.
 לב) שם.

ילף פיה אלכתב. חאפיפורין, תכת חסאב אלהנדי. שלסרגין, אלסראגין.
 חפוחלין מעלף אלגמאל. לשטיח ספרה א). פרקלילין, כמן כף מן עור
 יש לאלו שתופסין העוף לפני השליטין כשיוצאין לציד עם העוף. העוף
 שמו כמ"י באז (ז) ואחו כף שלעור שתופסין אחו כו שמן ג). פרקלים. ויש
 פירוש אחר שהן חבלין ז). רשתות תפסירה. מהותה כלקה ח). תוקרות חזן ו).
 בית צביעה ענר אלמדן. סנדל עסקי על שם מקומו שארית ו) עסקם
 עד מתי תתגודדי. כף לוקטי קוצים ח) חשולל אלדין יכרגו ילקטו אלשוך
 ילכסו . . . [כף מן גלד או גירה וכיס ט) שלשנצות כיסאן יקאל לה
 שנגן [חזון] צפר ידכל מנתקה י) חברכייר, כם צייק. קאוג, אלינכית.
 סוליסיא), נעל סנדי העיצבתי, גשא. השרכלין, כמאם ציקה י).
 אנפיליא גורכי) פסלניא קלנסות אפינדתו חמיאנה. וילון טו) סתר
 אמסלנית טז) מרהם. פלוגמה צימאר. המלל, שטור ויקאל לה חרב יו),
 כמן גם, גמל יוני העוכים הרכים, אלעכייח) אללונצח. כסת הסכלים י),
 כרול אלחמאלין. שבים כ), אלעצאבת. נימי כא), כמל. אפיקרסין, סראויל
 חסגוס, ברנס ככ). חרדיר, דרא. טרטין כג), מן כוכעים. וחאפיליוס
 קנאע גומדין בורקע. והקלקין מסוח כד) פונדה חמיאן. מעפורת
 עמאמכיה) פרגוד סתר סוכריקין כו) כפאתין. קלובקרין דראעה.
 הפרגיליכו) הו שקושין בו את הצורות העגולות המקור כז) אלסמאקיר. חבריר
 אלכיל כט), קררום שלביקוע. אלטר אלפלאחת. ספיקלריא ל), מראה.
 האסקוסלח לא) גאם זגאג קאל אלחכמי מן אדא כאן אספל אלקצעה או
 גאמה זגאג קלם וברדתם כאלמכרד תממא לאן אדא כאן אלזגאג חאר לים
 ינפע ללאנסאן שי

כילים

תמת אלפאט אללה

א) פיה"ג צד 66. ב) בכ"י: באן. ג) בכ"י: שמן. ד) פיה"ג שם. ה) פיה"ג 67.
 ו) שם חרות, ועיי'ש הערה. ז) פיה"ג 68. ח) פכ"ז מ"ג. ט) פכ"ז מ"ב. בכ"י: יכ"י.
 י) פיה"ג 69. יא) שם 70. יב) שם 69. יג) שם 70. ציקה, נוסף בגליון. יד) שם.
 טו) פכ"ז מ"ב. טז) פכ"ה מ"ג. יז) "ושמו בשיית הורב" (שם 72). יח) "פי" (כמין
 סמיכה עבה) עבה בשיית" (פיה"ג שם). יט) פיה"ג 73. כ) פכ"ה מ"י. כא) פכ"ה מ"א.
 פיה"ג 74. כב) פיה"ג 75. כג) שם 74. כד) פיה"ג שם. כה) שם 76. כו) פכ"ה מ"ב.
 כז) מ"ה. פיה"ג צד 77. כח) מ"ו. כט) פיה"ג שם. מ) פ"ל מ"ב. לא) מ"א.

שפופרת א) גבתא ב). סכנן על יד ג) כנן ד) שדולח את המים בחכית
וכורך את תחבל על ידו שחו סכנן אם מעט מעט כשר. תפושית ח) כנפסת.
הדירה ותכינה י), חולע שמה שולמנטון ותכינה דוד. מרף ז) לזכ לברו.
תרפפות וכן מקום שיש בו רפשי ח) ויוצא בו מים פסול לקורש ט).
תמרות ולא ביונקיות ולא בתמרות י). גבעולים, תמרות שנקטם
ראשן ועדכויא) תמרת כשר. קלחים כשיצאו ב' ג' קנים משרש אחר י).
וגדרוסין כשיכלת תציצית נשחיר ממנו מקצת י) מספקן אדא כאן
אלצחקר קציר שר פיה כיס תחי יצר. . . תכוש שלאורכן קצב כדריי).
תקרות זה כלי נכנס בתן [שמן] קרוחת. סטחסי) שלטורכל מוריגים.
קדן שלכליכה נעש.

נרת. בשני ערים אלו סמרטטין שאשת בורקת. ותדיח פניה לשון
נקי טו). תשרוני המישור. יבחושין יו) חולקים. פגת עורח תינוקת יי).
בוהל אלו ימי תנעורים. צמל כסאן ראמי יצאה מליאת יט). תסמוס כ)
ראש תרד. תניעו לחת מן תנוף כא). בפליון מספחת.

סקוות ככ), מי תמצית אלדי מצי מן אלמא. קורטוב לוג ותצי לוג כג)
כנדל כד) מרבת רגלים. בחרדלית מי גשמים כח). עוקת תמערת פי
תמערת כו), תאביק אלקנאת כז) מרודדין מוקעין כח), תקילון והו ררך,
כיכרת את חכית לשון נקי כט), קלבי ל) חלב לח שער מחל אלמסת,
לפלוף לא) וסך יכרג מן אלעין לב), ותמלסולין אדא כאנת ידה מלצנת
עלי אלאכרי, שפשף ירלך לג), תכלוסיים כגרים צואים לד), ותחבס
כמן אונים לה).

א) פרת פיה מיד. ב) „פ' גובתא ממש" (פירוש הנאונים צד 104); „כמו קנה
שגובתא וקניא (כ"ס ק"ב רע"א) שמת שפופרת, כדאמר' במוותה (מס' מוות פ"ב) נתנה בשפופרת"
(פירוש הנאונים צד 36 ע"ש תערה 12). ג) פ"ז מפיז. ד) פיה"ג צד 105. ה) פ"ט מ"ב.
„תפושיתא, כנפסת במיית" (תג"ה 23 תערה א'); היא תתולעת תשתורה בל' ישמעאל
כנפוסא" (ערך, פיה"ג שם). ו) פיה"ג 105. ז) פ"י מ"א. ח) בכ"י רפשו. ט) פיה"ג 107.
י) פ"א מ"ז. יא) = ועל[ת] כו. פיה"ג שם. יב) פיה"ג שם. יג) פיה"ג 108. יד) פיה"ג
שם. טו) מ"ט. טז) פיה"ג 110. יז) פ"ג מ"ב. יח) בכ"י: עוד תתינוקת. יט) נדה
מ"ז א'. כ) תפספת מ"ח. כא) ראה פיה"ג 113. כב) ר' פיה"ג 117 תערה 3. כג) ראה
פיה"ג 118. כד) פיה"ג מ"ג, הרי"כ שמיני פ"ב. כה) חוסי מקואות פ"ד י'. כו) פיה"ג 120.
כז) פיה"ג שם. כח) ר' פיה"ג 121. כט) פיה"ג שם. ל) קלקי. לא) ראה פיה"ג 122.
לב) פיה"ג שם. לג) פיה"ג 123. לד) פיה"ג 124. לה) פיה"ג 125.

מחרות, החרטום (א) עצים שמנקר בו חקוף (ב), הסרביץ (ג) ירוש, קטפרם מצאוב, עריבת הרגלים (ד) נפנת, קובלין והיה כי יצעק אלי ארי יקבל קרטי (ה), פרושים חם שפרשו עצמן מכל טמאה (ו), קרצות ככרות (ז) והאילם (ח) טראית, המנתה נענאע (ט), פגם מדאב (י), הפרכיל שכולת שלענבים (יא), והססרק כל רסון כך הוא (יב), מלגלת ניברשת (יג), שיגים יתחרך אלקר (יד), האספגנום מן מפננ (טו), נץ החלב חרשן (טז), העכביות מן עכוב, הקנשט (יז) ותחטם דארציני (יח), ראשי בשמים גוז בוא (יט), פרגי הזיתים ויתים וענבים היוצאים מתחת הנפת מן הזונים (כ), הקוד גומאר, כפניות טלע כא, מכבדת סקף, יחור שורש (כב), שנפשה ויפשחני (כג), והרודה מן רדה חרכש [ומתרגי] ונסתית (כד), וירדו אל כפיו, משיחרחר משיבא עשן ויעשן מן חרחר ריכיה, משירמק כשתן מכקשין לרדות חרכש מן הכוורת חותכין בסכין ומוציאין חלות חלות (כו).

המחוללת (כז) בית שחיטה, הקלת רחא אלעליא (כח), . . . מן ענין פי אלרגיף, העבים אלו המדרשות (כט) שעל הים בעבוע (ל) ארא כאן פי אלגרה חצאה.

עקצים. הקפלוטות לא) אצי, הפטמה לב) שלהן הנפום הנדב, המנתה פיגן הפיגם נענע אכרוב כרנב, תרדין סלק, קולמי אציל חותל שליבישה דוכלה: מיאה זוכע האזוב סקתר, הקורנית אלנעדה, אף על פי שלא מירק יפצל שאמנן הצנחם, שחמרן הראהם, לפרק יקשר, משיגם יחסיאה, בעצץ גמריה, ושמרקעין ופטירות כלך הכושת קסט וחחטם סיעה, הקור אלטלע, חכפוניות מחרות, הפגיין אלגמאר חבוסר, חתיה בור קטונא.

-
- (א) פיא ס"ב. (ב) והשווה ערך ערך חרטם. (ג) מכשירין פיג סיד, ופיהיג צד 138.
 (ד) ידים פיר סיא, ופיהיג 135. (ה) פיהיג שם. (ו) שם. (ז) פיהיג 136. (ח) "ס' יש שונים והאלום ופ' מלוח ולש' יוגי הוא שנידוך עם המלה. שמו מחרת כטייה" (פיהיג 137.
 וראה הערות שם). (ט) = החממות. "א[ית] ד[נרסין] מיגתא פ' נענע כטייה" (פיהיג 138).
 (י) פיהיג שם. (יא) "ס' אשכולות של ענבין כשהן כרותין עם חוסורה שםס פרכילי ענבים, כדאמ' לענין סוכה (י' א') " (פיהיג שם). (יב) פיהיג 141. (יג) = גימכרשת, פיהיג 142 ועייש בהערות. (יד) פיהיג שם. (טו) פיהיג 143. (טז) זהו פירוש העכביות ראה פיהיג שם הערה 32. (יז) פיהיג 144. (יח) "ס' בשאלות (קנטון) דארציני" (פיהיג שם). (יט) "ס' בשאלות גוז בואח" (פיהיג שם). (כ) תום' עוקצין פיג ו', פיהיג 145. (כא) "פיהיג שם. (כב) שם. (כג) שם. (כד) ונסחית. (כה) פיהיג 146. (כו) שם. (כז) המחוללת, פכוי פיא סיא. (כח) זבים פיר ס"ב, וחשוה פיהיג 16, וערך ערך קלת. (כט) המכרשות, עי' פיהיג 133 ושם 39. (ל) סכול יום ס"ב מ"ת, וחשוה פיהיג 137. (לא) סכול יום פיא ס"ב. (לב) עוקצין פיא ס"ג.

תקונים

[התקונים הבאים הם על פי כתבי-היד. שגיאות דפוס לא תוקנו כאן. חוץ מפעויות במסוקים.]

עמוד 7—8. כפי מה שכירר ד"ר מ. וולאי קסע זה הנהו חלק מפיטו ר"י בן אביתור (להלן 25—26) והוא יוצר לתשעה כאב. סימנו: א"ב, יחוסף יחוסף, הנני משלים כאן מה סדר הא"ב ע"פ 'כתי' מ"ש $10 \frac{1}{2} H$ דף 10—2°).

אויכי יאמרו לי כשמעם יום יום שאנתי בלביא.

כריחות תנחומין כבר שלמו חלפו ולא תראת לא מוציא ולא מביא.

גם לא סלך ולא כתן מכתן ולא שר גרוד ומצביא. וכו'.

אות ה' החסרת כאן, ויל בכ"י הנ"ל:

קקק לקרוא כלם בשם יי' לעבדו שכם אחד.

ואית סוף וכו' וכו'.

ואיה שריפת בשר ועין ולשון בשינויי מכות, וכו'.

ואיה חזון דניאל בעת החיה יעמוד מיכאל ושפתיו צדק יליצו.

ורבים מישני ארמט עמר יקיצו.

ובאן כאות שתי מהרות בס"י יחוסף, יחוסף.

עמוד 7 שורה 1 מלמטה: בר שפה, ב...ש..ה.

8 גם בגליון כתוב: מנקך.

8 שורה 3 מע"ב. ושכית שבית' ין.

24 שורה 4. עד מה תבוא עד כה תבוא עד עכו תבוא וכו' והיא ג' נכונה

מאוד ומרה תמיתה תיאודור במנחת יהודה שם. וכל גומה תפדרש

כאן שונה מאשר אצלנו.

24 שורה 5. ופה ישית.

11. לרמאות את מימן (כנוסח תרפומים וראה עוקרמנדל).

12. ואומ' (!) והיה כל נפש חית.

14. קנב. (רשומי הק' ניכרים עוד). והשוה תרביץ, שנה יא, עמ' 245.

ס' פד.

1 שורה 1 מלמטה. מערכא בג' דכל ישראל וכו'.

8. ונגולו נמצא בגליון כתי.

11. ציל: הנ[חרות].

* תודתי נתונה כוח למכון לחקר השירה העברית בירושלים על תרשוחו להשתמש בצלומים שכרשוחו.

עמוד 26 שורה 12.	ציל: לבנון [אומלל].		
19.	ציל: וסח מן.	"	"
2	מלמטה. אחרי ב...	"	"
29	הקצה מ' ציל: קחלת.	"	"
30	8 דחול[ן].	"	"
7	ותרוסה חוצה לארץ.	"	"
31	10. אינן חייבין.	"	"
11.	סרת וטלת.	"	"
15.	דמים אבל מוכר שדהו או ביתו לא יקנה בשטר	"	"
	עד שיתן דמים. ואי פריש וכו'.		
19.	וליצ למימר ליה חוק וקני.	"	"
2-1	מלמטה. רכבא דדיקלי או הוי.	"	"
32 שורה 2.	בתלמדי.	"	"
4.	בן יג שנים ויום נדריו נדרין וכן בת שנים עשרה	"	"
	שנה ויום אחד. אחד חומן הזה אף על [פי]		
	שאמרו אין אנו יודעין לשום מי נדרנו ולמי		
	הקדשנו נדריתן נדרין והקדשן הקדש וכן		
	לענין עונשין לא מקרי איש אלא תיגוק בן יג		
	שנה ויום אחד וכו' שחביו שתי שערות.		
7.	ואטילו הכיאו.	"	"
12.	אבל איקדשא (ואין: אי).	"	"
14.	בתוך ל' יום חייב וכו'.	"	"
16.	ובכרא.	"	"
5	מלמטה. של כחנים ושל לויים.	"	"
2	מחול. קודם סתירה אבל לאחר שנסתרה אינו	"	"
	מחול, נוסף בגליון מביי אותו הסופר.—ש. אברמסון].		